LT.-COLONEL MIH. DRĂGHICESCU
ŞEFUL STATULUI MAJOR AL FLOTILEI

ISTORICUL PRINCIPALELOR PUNCTE
PE DUNĂRE
DELA GURA TISEI PÂNĂ LA MARE
ŞI
PE COASTELE MĂRII
DELA VARNA LA ODESA

Le centre de gravité du monde n'est ni sur l'Elbe, ni sur l'Adige; il est, là-bas, aux frontières de l'Europe, sur le Danube.

Le prince de Talleyrand

BUCUREŞTI
1943

www.digibuc.ro

LT.-COLONEL MIH. DRĂGHICESCU
ŞEFUL STATULUI MAJOR AL FLOTILEI

ISTORICUL PRINCIPALELOR PUNCTE

PE DUNĂRE

DELA GURA TISEI PÂNĂ LA MARE

ŞI

PE COASTELE MĂRII

DELA VARNA LA ODESA

Le centre de gravité du monde n'est ni sur l'Elbe, ni sur l'Adige; il est, là-bas, aux frontières de l'Europe, sur le Danube.

Le prince de Talleyrand

BUCUREŞTI
1943

www.digibuc.ro

PROPRIETATEA LITERARĂ RESERVATĂ

www.digibuc.ro

CUVÂNT ÎNAINTE

Această lucrare, de mare valoare, a Colonelului de marină Mihail Drăghicescu, apare acum, pentru întâia oară în întregime.

Prima ediţie a apărut în Decemvrie 1885, în patru fascicole sub titlul: Note pentru a servi la istoricul principalelor puncte de pe Dunăre și Marea Neagră.

A urmat peste câţiva ani, o altă ediţie, în două volume. După aceea, până la sfârşitul vieţii lui, a completat lucrarea, adăogând şi revizuind-o.

Mai târziu, acum vreo 20 ani, când nu se mai ştia nimic de părţile rămase nepublicate, am amintit de această lucrare Comandorului de marină Ferdinand Drăghicescu, —fiul autorului —şi l-am sfătuit, să facă cercetări. El, punând foarte multă muncă şi stăruinţă, a găsit notele aproape a întregii lucrări, a coordonat-o şi a transcris-o, pregătind-o de tipărit.

Adresându-ne la mai multe instituţii şi personalităţi, nu am reuşit a o putea tipări. Singur Vice-amiralul Păiş, preşedintele Ligii Navale Române, a sprijinit publicarea ei şi cu multă stăruinţă, a obţinut fondurile necesare tipăririi.

Lucrarea Colonelului Drăghicescu, care cuprinde descrierea tuturor regiunilor, localităţilor şi punctelor de pe Dunăre şi coasta Mării Negre, sprijinită pe un număr imens de documente importante, citate de el, pe lângă că este foarte instructivă pentru marinari, tineret şi oameni de cultură, va folosi ca sursă de cercetări viitoare, cercurilor de ştiinţă.

Această lucrare, va fi de mare folos, credem noi, cercetătorilor cari se vor încumeta să dăruiască ţării, o operă de seamă, care să analizeze « Influenţa puterii Dunării asupra istoriei neamului românesc ». *Ar fi o lucrare după părerea noastră, în genul marei opere a cunoscutului amiral Mahan:* « Influenţa puterii maritime asupra Istoriei ».

In vremurile când Colonelul Drăghicescu, întocmea opera sa, noi nu aveam marină naţională, nici la Mare, nici la Dunăre iar pavilionul românesc, nu exista nici măcar la Dunăre. Pe la 1870, tânăr ofiţer fiind, cetise memoriile lui Talleyrand, care afirma:

« Le centre de gravité du monde n'est ni sur l'Elbe, ni sur l'Adige, il est là-bas sur le Danube ». *Acest adevăr şi dragostea lui mare pentru marină, l-a determinat să facă toată viaţa studii şi cercetări asupra Dunării.*

Adânc cunoscător al celui mai important fluviu din lume şi totodată înflăcărat marinar, a stăruit din toate puterile şi pe toate căile, ca să se creeze o marină, atât la Dunăre cât şi la mare, să se institue o strajă puternică la gurile Dunării, *care a fost aşa de necesară în toate vremurile şi mai cu seamă în timpurile de azi. El cunoştea bine importanţa*

www.digibuc.ro

intereselor noastre la Dunăre şi la Mare, unde tot importul şi exportul nostru, se făcea numai de către nave, sub pavilion străin, căci pe vremea aceea, la Dunăre, nici măcar bărcile nu purtau pavilion românesc; şi totuşi, în acele timpuri, el a avut curajul să solicite înfiinţarea unei flote comerciale, care să facă trafic mondial, să transporte sare la Indii, etc. (aşa cum ne vorbeşte el în prefaţă lucrării sale) [1]).

Ultimii săi ani i-a trăit la Sulina, unde a şi murit, în anul 1896. A fost şi un nedreptăţit al oamenilor şi un neînţeles, căci opera lui capitală: «Lucrarea asupra Dunării», *a rămas aproape necunoscută; abia mai târziu, după moartea lui, câţiva oameni de ştiinţă, cercetători, au relevat întreaga valoare a acestei opere.*

* * *

Am cunoscut pe Colonelul Drăghicescu în toamna anului 1885 când am intrat în şcoala copiilor de marină dela Galaţi, prima noastră şcoală navală.

Era încă pe vremurile când navele cu pânză le întâlneam pretutindeni, pe Mare şi Dunăre; porturile Galaţi şi Brăila erau pline de corăbii. De altfel până la finele secolului trecut, navele cu aburi, de comerţ şi de război, începând cu cuirasatele, purtau toate şi pânze [2]).

Colonelul Drăghicescu, era directorul şcoalei de marină şi profesor al cursurilor de: geografie mărinărească, cosmografie, astronomie şi calcule nautice.

Regimul în şcoală era sever şi mai cu seamă pe bricul şcoală «Mircea», unde «Salamastra» [3]) *domnea în regină, de altfel ca în toate marinele de război din lume.*

Colonelul Drăghicescu, era bun şi îngăduitor cu noi copii, sever însă în timpul lecţiilor, nu îngăduia niciun zgomot sau mişcare. Om de o inteligenţă remarcabilă, avea o cultură vastă şi era un profesor emerit, în toată accepţia cuvântului.

Avea o claritate în expunere, care ne impresiona şi ne fascina, — îmi amintesc şi astăzi.

In timpul lecţiilor, noi copiii aveam impresia că ne deschide capul, că ne vâră lecţia în cap şi la sfârşit închide la loc, ca să nu iasă afară.

Când se termina ora, noi rămâneam cu toţii într'o linişte desăvârşită, în extaz, câteva minute, ceea ce nu ni se întâmpla niciodată, cu niciun alt profesor bun.

Ca şcolar, am avut norocul să am pe unii din cei mai buni profesori din ţară: civili şi militari, dar niciunul, absolut niciunul nu egala pe Drăghicescu.

Când am părăsit şcoala, ne-am ales cu foarte multe cunoştinţe, el fiind un om de o cultură generală cu totul superioară.

In timpul lecţiilor, ne întreţinea prin fel de fel de mici digresiuni, anecdote, glume, etc. aşa de folositoare oricărei bune conferinţe.

Noi copiii îi prinsesem o oarecare slăbiciune pentru anumite chestiuni de carî ne vorbea din când în când în timpul digresiunilor sale.

Dar, slăbiciunea lui cea mai mare, era să ne vorbească despre începuturile lumii; şi când începea, nu mai termina până la sfârşitul orei.

---

[1]) Colonelul Drăghicescu a mai scris lucrări de: hidrografie, navigaţie şi altele tot asupra Dunării, cari nu au fost publicate.

A făcut parte din comisiunea de trei cu Amiralii Maican şi Urseanu, pentru stabilirea nomenclaturii navale româneşti, care a apărut în prima ediţie a «Manualului Gabierului» din 1881.

[2]) Deşi prima navă cu aburi a urcat pe râul Potomac la 1807 a trebuit totuşi 100 ani ca să se capete încredere în maşinile cu aburi şi mai ales în elice.

[3]) Salamastra era un fel de biciu împletit în formă de coadă.

www.digibuc.ro

Imi amintesc, că eram în ultimul an. Ne făcuse câteva lecţii de astronomie şi calcule şi acum ne anunţase o interogaţie. Dar noi, nu prea eram pregătiţi. Ce să facem, ca să scăpăm de interogaţie? Unul din noi emite părerea: «ce ar fi dacă l-am ruga să ne vorbească despre începuturile lumii». Cunoscându-i slăbiciunea, ştiam că dacă va începe atunci, nu mai termină până la sfârşitul orei —şi suntem salvaţi. Dar cine să-i propună lui aşa ceva? Cine îndrăznea să o facă?

Mă bucuram pe lângă el de o oarecare favoare, şi, luându-mi inima în dinţi, când a intrat în clasă, m'am ridicat şi l-am rugat să ne vorbească despre începuturile lumii. El s'a uitat lung la mine şi mi-a răspuns imediat: «Când eram în clasa III de liceu, aveam un foarte bun profesor de ştiinţe naturale, Părintele Zevedeu, care avea însă o mare slăbiciune pentru puţurile arteziene şi când începea nu mai termina.

«Noi, care-i prinsesem slăbiciunea, ori de câte ori nu ştiam lecţia, îl rugam să ne vorbească de puţurile arteziene... şi el începea imediat şi astfel scăpam de interogaţie.

—«Dar... cu toate acestea, a adăogat el, să vă vorbesc «de începuturile lumii»; —n'a putut rezista —şi a început şi ne-a vorbit, până după sfârşitul orei. Parcă-l aud şi azi: «La început spiritele pluteau pe deasupra apelor»... etc.

De multe ori, la curs, ne povestea cum pe nopţile înstelate stătea toată noaptea, cercetând cerul cu luneta sa astronomică, aducându-ne calculele sale făcute în timpul nopţii şi povestindu-ne, cu căldură, de stelele duble şi de frumoasele lor colori.

* * *

Nu cunoştea decât drumul de acasă la şcoală. Tot timpul liber îl întrebuinţa pentru cercetări de care ne vorbea foarte adeseori. Aşa a reuşit să ne îndrăgostim de astronomie, calcule astronomice şi din meseria de marinar făcea apostolat în toată accepţia cuvântului.

In fiecare an, toamna, când reîncepeam cursurile, după călătoriile de instrucţie cu Bricul Mircea, făcute pe mări, ne cerea şi îi prezentam calculele nautice, făcute în timpul verii; noi copiii, îi povesteam cu mândrie, cum duceam pentru prima oară pavilionul românesc în toate porturile din jurul Mediteranei şi apoi, cum ajutam corăbiile turceşti rătăcite pe Marea Neagră, care ne cereau ajutor; trimişi de comandantul bricului, le indicam drumul dându-le hărţi şi alte obiecte. Ii povesteam impresiile noastre asupra celor ce vedeam la bordul acestor corăbii: mare sărăcie, jale şi neştiinţă. El ne asculta şi exclama: Săracii turci —când te gândeşti că au navigat pe astfel de corăbii, armate peste armate, spre Rusia şi Dunăre şi că toată Europa tremura pe vremuri, de frica lor.

Ii mai arătam cu mirare, constatarea noastră, că eram o ţară cu totul necunoscută în afară, deoarece prin toate porturile din Mediterana prin care treceam, nimeni, absolut nimeni, nu ştia nimic de existenţa ţării noastre, nici chiar la Constantinopol, care era aşa de aproape de noi. El ne asculta şi ne răspundea: «Veţi vedea mai târziu, dragi copii, că voi aţi fost cei mai buni propagandişti ai ţării noastre în afară, iar bricul «Mircea» cel mai mare ambasador al nostru peste mări».

* * *

Şi acuma, scump profesor şi înflăcărat marinar, de acolo de unde eşti, priveşte în urma ta, tu care ai visat şi propovăduit, prin grai şi scris, o mare flotă naţională *care să apere interesele neamului nostru pe aceste meleaguri, la Dunăre şi la Mare; priveşte la urmaşii tăi, cari, prin muncă şi stăruinţă istovitoare, învingând toate rezistenţele şi vitregiile oamenilor, au înjghebat cu trudă o mică flotă de război la Dunăre şi alta şi mai mică la mare, cu oameni luaţi dela coarnele plugului; iar cu elementele marinei de război s'a*

www.digibuc.ro

creat o marină comercială care, dacă nu e mare, ne face însă mare cinste pe toate mările şi nouă marinarilor şi neamului românesc.

Dacă nu s'a putut face mai mult până acum, nu e din vina marinarilor, ci din vina altora, adică a acelora cari conduceau destinele ţării. Cele două marine unite şi-au dat contribuţia mai presus de orice laudă, în trecut ca şi în războiul actual, după cum de repetate ori, s'au adus laude; continuând în această unire, muncind fără preget, se va realiza un frumos viitor Marinei noastre, care să ocupe un loc de frunte, oricând, atât la Dunăre, cât şi la Marea Neagră; să ne amintim că Marea Neagră a fost altă dată lac moldovenesc.

In amintirea ta, care laşi o operă frumoasă cu gândul de a face o legătură de unire între trecut şi viitor, invoc din adâncul sufletului, atotputernica îndurare a Cerului, să facă, ca aceste aspre şi grele vremuri ce le trăim să fie un poruncitor îndemn la unirea tuturor marinarilor în jertfe supreme şi iubire iar gândul şi propăşirea Marinei să-i cuprindă pe toţi şi pe urmaşi, ca să facă tot mai bine şi să le înalţe sufletele spre o muncă rodnică şi frăţească, — « Adevăratul Patriotism ».

Vice-Amiral MIHAIL GAVRILESCU

Bucureşti, Septemvrie 1942.

www.digibuc.ro

«Ne che poco io vi dia da imputar sono
Che quanto posso dar tuto vi dono»
L'ORLANDO FURIOSO
di Ludovico Ariosto. § 3

Cine poate fi vinovat dacă am
mai mult suflet decât putere ?...

In această primă carte, voi enumera — de multe ori pe scurt, din lipsa datelor pozitive — diferitele evenimente remarcabile, petrecute în apropierea regiunii de jos a celui mai important fluviu al lumii.

Voi fi dator, pe lângă faptele nobile şi glorioase, să amintesc evenimente triste, rezultate naturale ale discordiei, intrigilor, slăbiciunii, urei, barbariei sau crudului despotism.

Faţă cu interesul acestei scrieri, de altfel destul de îndrăzneaţă în raport cu puterile mele, sentimentul de fiască pietate îmi impune sfânta datorie de a invoca Dumnezeul părinţilor noştri: a mă lumina pe calea cercetărilor faptelor împlinite; a-mi acorda modestie în povestirea glorioaselor lor operaţiuni şi în fine, principalul, a mă arma cu curajul necesar umilinţei înaintea expunerii greşelelor ce ei au făcut.

Consecinţe naturale ale circumstanţelor timpului, cari, cele de mai multe ori, scapă istoriei de a le aminti, fie ca povestirea omeneştilor lor erori, să nu aibă pentru noi alte rezultate, decât de a ne servi de faclă conducătoare în titanica luptă, fie contra combinaţiilor internaţionale, fie contra intrigilor de tot felul — din afară sau dinăuntru — ale actualităţii. Fie, ca nobilele şi variatele lecţii, ale trecutului nostru sau al acelui al consângenilor noştri — lecţii de: *lumină*, *unire*, *ordine*, *muncă şi economie* — cari, ţinute în de aproape seamă, ar fi făcut pe descendenţii *poporului-rege* mai demni de ai lor strămbuni, să ne înveţe mijloacele de a ne conserva precum şi acelea de a pune bază viitoarei noastre fericiri.

Modesta silinţă, dar cu ardoare urmărită, aceea de a fi, în limita puterilor, folositor a lor noştri, vor îmblânzi pe savanţi, a căror lumină am cules-o, la judecata unei atât de interesante scrieri şi va atrage asupră-ne o binevoitoare critică, chiar asupra erorilor celor mai mari.

Cât despre următori, îi avem chiar de acum câştigaţi cauzei; ei vor vedea în aceste pagini ale primei cărţi, de multe ori străine meseriei noastre, dorinţa de a-i invita la acea ce ei vor trebui — dispunând de timp şi mijloace — să facă mai bine.

Numai cunoscând trecutul acestei regiuni a Dunării, a cărei sfântă pază este atât de strâns legată de existenţa şi mărimea neamului românesc — al acestei Dunări,

www.digibuc.ro

cărarea naturală şi cea mai scurtă către regiunea Orientului unde a fost omul născut — *paradisul* — şi unde astăzi se află centrul producţiilor bogate ale lumii; al acestei Dunări, artera vieţii poporului român;—vom fi în stare, apreciind-o mai întâi noi şi apoi făcând-o cunoscut şi străinilor, să justificăm sacrificiile de tot felul, ce suntem datori să ne impunem, spre a o apăra chiar cu preţul existenţei noastre.

Cine nu vede că această regiune a fluviului ne este tot atât de preţioasă ca Rinul, Germaniei; ca Neva, Rusiei; ca Bosforul, Sultanilor...? Sulina, Galaţi, Brăila, Severinul... sunt *perle* tot atât de preţioase desvoltării şi existenţei românilor, ca Suezul, Malta, Gibraltarul... celui mai vast imperiu al mărilor şi al uscatului... Pragul colibei muncitorului are, pentru el, acelaşi preţ ca treptele palatului, pentru principe...

Dacă este drept ca Dunărea de Jos să fie la dispoziţia tuturor pavilioanelor comerciale ale lumii, nu mai puţin, ea trebuie să aibă o santinelă, la postul său, în ziua când tratatele se vor deşira prin stările anormale. Posesiunea marei părţi din totalul ţărmurilor, indică naturala alegere. Nu ar fi nevoie de o asemenea măsură dacă dreptul internaţional ar fi ceea ce trebuie să fie şi nu ceea ce este în practică: presiunea slăbiciunilor secrete interioare ale statelor şi nesiguranţa asupra forţelor adverse sau aliaţelor lor.

O minuţioasă observare a importantelor fapte ce se petrec, la fiecare moment, împrejur, ne arată, cântărind cu răceală exigenţele necesare unei bune existenţe, că însăşi Dunărea are nevoie de o santinelă...

Hainele de mătase sau postav — chiar când sunt tăiate după cele mai noi mode...— ca şi cele mai perfecte rezultate dobândite în construcţia armelor de precizie, pot exprima numai atunci gradul de cultură, când cele dintâi vor reprezinta frumosul moral şi util iar cele din urmă vor fi întrebuinţate în apărarea cauzelor sfinte... La fiecare moment, din fatalitate, evenimentele produc asupra societăţilor, mai cu seamă asupra celor mici, decepţii de acelea cari, oricât de trecătoare ar fi, le fac să piardă adeseaori iluzia; şi în momentele de suprem desgust asupra forţei, cred, că dacă nenumăratele sacrificii, de tot felul, pe care omenirea le-a făcut, dela începutul asemănării sale cu divinitatea, a fost spre a ajunge la felul întrebuinţat astăzi de a comenta dreptul, apoi va fi greu spre a găsi expresii pentru a o complimenta... Trista explicaţie a dreptului prin sofisme va ţine, cel puţin, omenirea în loc, dacă nu o va întoarce la starea, puţin doritoare, prin care a început...

Dacă poate nu s'ar putea zice astăzi, cu drept cuvânt s'a spus acum o sută de ani, pentru toate epocele: « Este o ruşine pentru omenire că cea mai mare parte din *temple* (monumente) cu cari pământul a fost presărat în toate timpurile, nu sunt datorite decât calamităţilor şi crimelor »[1]).

Această idee nu trebuie niciun moment uitată, mai cu seamă de micile popoare, în conducerea intereselor lor...

In practică, drepturile celor mici sau slabi sunt o utopie. Există numai o excepţie, când nu se pot împăca cei tari.

Valoarea Dunării ni se mai face cunoscută, prin eforturile, din toate timpurile, când fiecare oardă, rasă ori popor a desfăşurat pentru a pune mâna pe dânsa sau pe

[1]) Formaleoni, pag. 23, op. cit.

www.digibuc.ro

gurile sale, de îndată ce s'au găsit în apropiere, cu toate că după legea naturală Dunărea de Jos nu poate fi decât a țărmurenilor.

Dacă această regiune a marelui fluviu ar cădea vreodată exclusiv în mâinile vreunei *singure* puteri, este de dorit — pentru cea mai mare glorie a santinelei — ca în acea zi această frumoasă Dunăre să șerpuiască printre morminte.

Nu rămâne nicio îndoială că generozitatea santinelei nu va transige; fiică de nobil sânge, ea va conserva, cel puțin fericitul sentiment al fidelității...

O patriotică dorință. Fie ca geniul cel bun, al scumpei noastre țări, să șoptească celui dintâi, optimului, principelui, dintre români:

« . . . . . .

« . . . . . și din tezaurele ce *lumea' Ți* va trimite pe undele sale, « zidească-Ți ai Tăi pe malurile Dunării palat de aur, mai frumos ca templul păcei, ca « în el, într'o zi să primești *din toate ariile Orizontului* trimișii neamului Tău, veniți spre « a Te saluta — dreaptă răsplată a virtuții ce ai desvoltat, spre a-l face *unul*, *tare* și *fericit* — cu numele de *Mare* »...

Atunci ni se vor întoarce suspinele noastre întru bucurie și ne vor face pe noi veseli [1])... Atunci fiecare român, în lacrimi de plăcere, va putea, fericit Simeon spune: Acum liberează pe sclavul tău Doamne, căci văzură ochii mei unirea cea adevărată, mărirea neamului românesc!

Așa va fi!... căci așa ne-a învățat, altădată, una din actualele *sfinte umbre*, protectoare neamului:

Căci Domnul ne protege, ne ține peste secoli
Și și-a ales să facă din noi tărie mare [2])...

Pentru a ajunge aici, voi îndrăzni a spune, după patrusprezece ani de gândire, tuturor acelor care iubesc a grăi românește, că *Dunărea de Jos, cu coastele mării ce-i învecinează gurile* trebuie să fie *stindardul unității și măririi românilor;* pentru a exista, pentru a avea curajul și puterea a-l desfășura cu mândrie, ne *mai* trebuie *o flotă*...

Unită cu brava armată și așezate împreună în *centrul de gravitate al lumii*, vor putea spune omenirii, că românii înțeleg ce sunt și care e rolul pe care Providența i-a trimis să îndeplinească, pe lume, pentru onoarea civilizației și a fericirii acelor ce-i vor cunoaște.

Ascultă! Ascultă Doamne, arzătoarea rugă a unuia din voluntarii preoți ai sfintei cauze. Trimite îndurarea Ta să răspândească ca fumul, urile și intrigile dintre noi, ce ne consum în bucuria dușmanilor...

Convinge-ne Doamne, cu puterea divinei Tale măriri, pe noi, poporul tău, că *Unirea, armata și flota*, vor fi *semnul* noii Treimi în care vom învinge... Arată-ne acest nou *Labar* al românismului; repetă-ne: *In hoc signo vinces!*... și fie ca *el*, tricolorul român, purtat cu fală pe undele tuturor mărilor, să arate lumii că, în gloria *drepturilor omului* și a virtuții, un nou popor a început, *întrupat*, să trăiască...

---

[1]) Ieremia Cap. XXXI vers 13.

[2]) *Mihaida*, Cântul 1.

www.digibuc.ro

Sursum corda!... cum ziceau strămunii şi totdeauna uniţi, înainte şi la lucru!... Invoc patriotica invitare a lui Mureşianu:

Acum, ori niciodată, creează-ţi altă soartă,
La care să se 'nchine şi cruzii tăi duşmani!...

. . . . . .

Nu pot termina... mi se pare că aş comite o crimă, de nu aş spune totul, de nu aş consilia tot!... Mi se pare că nu mi-am făcut până la capăt datoria... Condamnat sau nu de prezenţi, generaţiile viitoare îmi vor ierta căldura excesivului amor de *mărirea* ţării mele:

Când fiecare copil, în revărsatul zorilor, va rosti, ştergându-se la ochi: Mamă! dar astăzi cu cât vom contribui la *gloria neamului, pentru flotă!...*

Când la porţile fiecărui templu, fiecărui teatru, fiecărei şcoli, fiecărei grădini, va exista câte un disc... cu inscripţia *pentru flotă...*

Când muncitorul va cere cu 20 bani mărirea salariului său, *pentru flotă...*

Când fiecare comună, oraş sau judeţ, va înscrie în bugetele lor o zecime *pentru flotă...*

Când zilnic fiecare văduvă îşi va arunca obolul... *pentru flotă...*

Când bijuteriile şi costumele inutile şi luxoase vor fi reduse...

— şi aceasta va fi cea mai mare glorie a iniţiativei particulare —

Atunci, anul 1900... va saluta naşterea unui nou Neptun... o nouă Fenicie, Cartagină, Veneţie, Genua sau chiar mândră Albion, la cealaltă extremitate a civilizaţiei şi cu mult mai aproape de *Paradis.*

In acest preţ stă fericirea *erei noi* pe care *altfel* în zadar o cântăm cu toţii...

Ceea ce surprinde pe orice om de bine şi care este o enigmă ce nu este dat, se vede, a fi pătrunsă de generaţia actuală, este:

Cum România, care are un buget peste 120 milioane, o datorie flotantă mai mare de 500 milioane, care este de o generozitate excesivă, chiar acolo unde nu se prea simte necesitatea, nu a găsit 20 milioane spre a-şi garnisi *cel puţin bătătura* cu vase comerciale române.

Până când *rondele* frontierei române se vor face sub adăpostul pavilioanelor străine?

Până când serviciul comunicaţiei cu Dobrogea va fi făcut prin străini?

Până când bogăţiile noastre se vor scurge afară prin vase străine, în paguba noastră? Toată lumea a uitat:

In Congresul dela 1878, bătrânul diplomat, principele Gorceacoff zicea (Protocol 9, din 17/29 Ianuarie) « ...*România nu a contribuit cu nimic la ameliorarea navigaţiei pe Dunăre...* » şi mai la vale « ...dar la 1857 « aceleaşi puteri a înapoiat Delta turcilor făcând astfel Moldovei un serviciu, *nefiind în stare să execute lucrările necesare pentru « liberul acces* al gurei dela Sulina »... Nici atât nu ne credea capabili!

Cine ştie ce umilinţe ne mai aşteaptă la un nou congres....

Trebuie oare să vină străinii să ne spună că Dunărea *este podul de argint* din legendele românilor?...

Nu mulţi din vecini ne vor aduce aminte că se merge pe *Dunăre* şi pe Mare, dela *Biserica Albă* până la Insula *Albă* (Şerpilor) şi Cetatea-Albă.

www.digibuc.ro

Trebuie să vină străinii să ne spună că drumul ce unea Dacia *Traiană* cu aceea *Aureliană*, oricum l-ai fi ocolit, trecea tot peste Dunăre?...

Românul dela Cernăuți sau Cluj, pentru a da mâna cu un frate dela *Monastir*, trebuie să facă un drum care străbate Dunărea!... etc.

Cum atunci România nu are o flotă?...

După ce le-au desființat, vecinii își creează din nou astăzi altele... Ce le vom opune în ziua când, după cererea vreunui *staroste*, ce se va crede *ca lupul insultat de miel*, va veni să ne prefacă porturile în cenușă? Actualele șlepuri cu mașini?

Gurile rele spun că simfonia vechiului cântec *Der Drang nach Osten*, procurând insomnii fericiților urmași ai lui Kaunitz, ei, spre a se distra, numai își ocup, ca altădată, timpul cu fabricarea de cuțite sau tabacheri cu cari cumpărau țări; acum se ocupă cu modul de a da *titluri* sau a fabrica *luceferi artificiali*... cu care se fac convențiile comerciale... Reuși-vor?...

Negura cuceririlor de popoare prin arme începe să se împrăștie... vine pâcla luptei economice...

România fără *Dunăre și flotă* va fi o virgină închisă și condamnată într'o speluncă, a cărei poartă, continuu luminată de un *apuind* crai de lună, este păzită de o îngrozitoare fiară cu două capete, gata să o sfâșie, în momentul când se va hasarda a ieși... Această poziție, mi-se pare, este mai puțin de invidiat decât moartea...

Dacă, deocamdată, nu ni se poate da mai mult, câteva vase, pentru a transporta sarea Carpaților în schimbul bogățiilor Indiilor... ne vor fi îndestulătoare.

Termin, aducând aminte concetățenilor mei, că suntem poporul cel mai tânăr — cu calitățile etății — din cele mai apropiate de poarta Asiei!...

Să ne facem datoria, celelalte sunt deșertăciuni [1]).

Fericirea acestei mândre țări nu se va dobândi decât prin prețul unui perpetuu devotament, din partea fiecăruia, pentru sfânta cauză comună!...

[1]) D-rul Réné Lefèvre (Laboulaye) in *Le Paris en Amérique.*

www.digibuc.ro

Această colecție de note, mai mult militare, asupra *Dunării de Jos și a coastelor Mării Negre* ce-i învecinez gurile, este destinată ofițerilor armatei noastre. Convins de bunătatea cu care o vor întâmpina, îndrăznesc să o prezint binevoitoarei lor aprecieri cu sincera dorință de a le fi folositoare.

Nenumăratele izvoare, străine și naționale, de cari m'am servit, sunt de față spre a-i convinge, atât de importanța faptelor ce expun cât și de autoritatea scriitorilor de cari m'am ajutat și cărora cred a-mi împlini o imperioasă datorie, înainte de a intra în materie, a arăta călduroase mulțumiri acelor care trăiesc [1]), în special Excelenței Sale Mareșalul de Moltke, d-lor Hașdeu, Manliu, Al. Odobescu, Tocilescu, Kanitz, Al. Papadopol-Kalimach, cum și a invoca un adânc respect și binecuvântare memoriei acelor care nu mai sunt, umbrelor sfinte protectoare neamului ca: Laurian, Bălcescu, Șincai, Heliade, Bolintineanu...

[1]) Aceste rânduri sunt scrise de autor între 1885—1890.

www.digibuc.ro

MOTTO :

Pentru a putea fi dictatorul Europei trebuie prin alianță sau prin forță, a comanda Dunărea dela izvoare și până la guri.
Cuceritorii lumii, strămoșii nostri, sunt singurii cari au gustat această glorie.

AUTORUL

CELE DOUĂ NUME

DUNĂREA ŞI MAREA NEAGRĂ

www.digibuc.ro

NUMELE DUNĂRII [1])

Numele de astăzi ale *Dunării* sunt:
Danube, la Francezi:
Véritable mer en marche vers l'Orient [2]);
Chemin de la Civilisation et de l'Industrie [3]);
Le Roi des fleuves de l'Europe [4]);

Danubio, la Italieni şi Levantini;
Rio divino [5]);

[5]) Garcilasso De La Vega (1503—1536), gentilom dela Curtea lui Carol Quintu, în *Canzone* (scrise în exil, în o insulă a Dunării).

[1]) *Observaţiuni generale asupra numelor râurilor Europei*

Dela venirea Sarmaţilor Iasigi, Alanilor şi Osseţilor, popoare aparţinând marei ramuri *indo-germanice*, numele generic *Don*, ori simplu, în toată puritatea sa primitivă, ori compus, intră în compunerea multor nume ale fluviilor, râurilor şi izvoarelor Europei, fie occidentale, fie orientale. Acest nume, don, joacă un rol important atât în geografia antică cât şi în cea modernă.

Iată care pare să fie adevărul:

In limba *osseţă* *) cuvântul *don* înseamnă *apă* sau *râuleţ*.

Se observă că înainte de venirea Sarmaţilor Iasigi în Europa, fluviile aveau cu totul alte numiri; după sosirea lor, ele se numesc: Ister-ul, *Danubiu;* Tyras, *Danaster;* Borysthene, *Danaper*.

Danaper şi *Danaster*, ce se găsesc pentru prima oară în Const. Porphiroghenitul, sunt nume luate dela Sarmaţii Iasigi.

Aceste nume sunt *ossete*. Ele sunt compuse din *Dona* apă, care în acest caz devine *dan*.

Danubiu, la Osseţi, înseamnă, prin metaforă, ţărm (de apă), curatul *Donabil*, adică *buză de apă*, ca persanul *Leb-i-daria*, *buză de fluviu*.

Rezumând, la început, numele date fluviilor, « au fost mai mult denumiri generice, aplicabile oricărui curent de apă, decât nume proprii, deduse din circumstanţe particulare cursului lor.

« Evident, este tot astfel cu numele mai multor fluvii precum *Donul*, *Dunărea*, *Duna*, *Dvina*, cari au purtat şi numele de *Rudo*, *Raudo* (!), *Raudanus*, *Eridanos*, unde se găseşte, prin apocopă sau metatesă, originalul *don*, şi de asemenea este mai mult ca probabil că monosilabele *tan*, *ten*, *tun*, etc., ca *don* şi *dan*, atât de comune în numele fluviilor din Europa şi Asia, a fost, în una din limbele cele mai vechi, numele generic de apă sau râuleţ. Denumirea primitivă *don* este trecută în toată puritatea sa, prin transmigraţiuni succesive şi prin graiu de oameni, vorbind aceasta veche limbă japhetică, până în Scoţia, unde găsim numele *Don*, râuleţ, care curge la 3 km de Aberdeen.

« Se ştie acum cheia acestor nume, simple sau compuse, cari la atât de mari distanţe, n'au putut fi date totdeauna lucrurilor, de aceeaşi natură, arbitrar sau prin hazard, şi este lesne, regăsindu-le, de a recunoaşte istoriceşte că ele vin toate dela acelaşi izvor, căci toate popoarele Europei au suferit mai mult sau mai puţin, direct sau indirect, influenţa limbii acestor naţiuni asiatice la cari se ataşează prin atâtea legături de origine şi de filiaţiune » *).

[2]) Peletan.
[3]) Méry.
[4]) Napoleon cel Mare.

*) Osseţii, un membru al poporului caucazian (40—50.000 suflete), popor *jumătate barbar*, — fără importanţă politică, descendent din o colonie de mezi, adusă la sciţi, în Sarmaţia la nordul Caucazului.

*) Larousse P. *Dictionnaire Univ. D.*, vol. VI, p. 1086.

www.digibuc.ro

Donau, la Germani;

Tuonouw, în vechia lor limbă [6]).

Der Sonnentrotzer der Alten [7]), — *înfruntătorul soarelui, al bătrânilor* (în înțeles probabil, ca rezistând puterii de a-l seca):

Schöne blauen Donau, frumoasa Dunăre albastră;

Repedea Dunăre;

Dunai sau Дунавъ[8]), *Dunaj, Dunej, Dunawo, Dunaghi, Donau, Duna, Dunez*, alba (Бѣли) lina (Тихи) Dunăre, în cântece epice și în doine slave. — *Le fleuve sacré des Slaves... (!)* qui traverse ces pays sévères *aux destinées insaisissables (?)* [9]).

Dona, la Unguri;

Szöke Duna [10]) balana (blonda) Dunăre:

Hunnivar sau *apărarea (întărirea) Hunilor*, în secolul al V-lea;

Tuna, la Turci: Duneh [11]).

Danube, la Englezi; etc. etc.

Fluviul Dunărea — *drumul de rondă al României* [12]) *binefăcătorul fizic al Românilor și patronul lor moral* [13]), clasicul rege al fluviilor Europei, brâul care înconjură, apără și susține România (Mih. Kogălniceanu) a purtat la diferite popoare, și în diferite timpuri, diverse nume:

Cele dintâi nume — acel ce trebuie să-l fi avut la Egipteni, cari cunoscură fluviul pentru prima oară, până la izvoarele sale, cu ocazia cutreerării pământului de către Osiris [14]) cu mai mult de 10.000 ani a Chr. (chiar 20.000) — este Istros [15]).

După Egipteni, Fenicienii, «principii mării și ai pământului», cum îi numeau profeții evrei [16]) au fost între cei dintâi cari au ocupat acest fluviu la gurile sale. Ei îl numiră *Phison* [17]); aceasta pare să fi fost către anul 1000, în epoca zisă a bronzului. Cetatea *Prenetos* [18]) era centrul acțiunii lor în Marea Neagră. Mulți comentatori dădură, adese, acestui fluviu numele de *Sacru*, fie din cauza mărimii, fie din cauza respectului ce aveau pentru el [19]).

Cel dintâi nume *sigur* ce găsim că a purtat Dunărea este dar *Istros*.

Hesiod, 900 ani înainte de Christ, este primul scriitor care-l prezintă sub acest nume: el îl arată ca cel mai mare râu al Europei din acea vreme, ca fiu al oceanului, dându-i adesea epitetul de *frumosul curent, râul cu undele frumoase* [20]).

Tot sub numele de *Istros* îl găsim la toți scriitorii vechi, luându-l și ei probabil din spusele popoarelor ce locuiau pe țărmurile Dunărei de Jos [21]).

Același nume pare să fi avut Dunărea și în timpul expediției regelui Sesostris sau Usortezen III (Ramses al V-lea cel Mare?) un cuceritor mare, cam la anul 3712 (sau al XXXVI secol a Chr. ?) care o trecu, bătu pe Geți și așeză în țară lor colonii egiptene. Herodot, părintele istoriei (486—406 a Chr.) fiind în Egipt, văzu, la preoții egipteni o carte care descria această expediție [22]). Sesostris făcuse chiar o hartă a țărilor pe care le-a cutreerat [23]).

Amintirea acestei expediții se păstra încă pe la 1263 a Chr., pe vremea Argonauților,

---

[6]) *Les Niebelungen*, trad. Laveleye XX, XXI și XXII, pag. 194—209. Paris 1866.

[7]) Heksch, în *Donau-Album*.

[8]) Maniu B., *Disertație istorico-critică*, pag. 448.

[9]) Adam Mickievicz, *Les Slaves*, Collège de France 1849 (ap. A. P. Calimach).

[10]) *Donau Album*.

[11]) Grande Encyclopedie vol. XIII. 908.

[12]) Saint Marc de Girardin.

[13]) G. Missail, *Epoca lui Vasile Lupu și Matei Basarab*, pag. 185.

[14]) Diodor de Sicilia, 1. 27.

[15]) Apolloniu dela Rhodos IV, 257—266; pag. 158—159, edit. Lipsiae 1814.

[16]) Isaïa XXIII, 8; Ezechil, XXVI, 15—20.

[17]) Cesar Bolliak, *Topographie de la Roumanie*. Paris 1852.

[18]) Larousse op. cit. XII, pag. 773, col. 2.

[19]) *Pilote de la Mer Noire*. Côte d'Europe.

[20]) Hesiod, *Theogonia* (Nașterea Zeilor) 337—345), pag. 146. Edit. Hanisch. Basileae 1571.

[21]) Larousse (P.), *Dictionnaire Universel* du XIX-e siècle. D. pag. 98 co. IV-a.

[22]) Herodot cartea II-a, Cap. 100—108.

[23]) Geogr. Graeci minores, tom. II, pag. 214, edit. Müller, Paris 1861 (ap. A. P. Calimach).

www.digibuc.ro

într'o inscripţie de pe porţile templului Soarelui la curtea regelui Colchidei Aetas [24]).

Tot pe vremea Argonauţilor, Istrul era cunoscut ca un fluviu lat şi adânc, izvor mănos pentru mare, pe care el o îmbogăţeşte cu tributul apelor sale ». Atunci, ca şi pe timpul expediţiei Egiptenilor, el se numea *Istrul* [25]).

Tot sub numele de *Istru*, este cunoscut pe la 648 a Chr. [26]).

Pe timpul expediţiei lui Cyrus, în Europa [27]) an 560 a. Chr. Dunărea purta acelaşi nume, de *Istru* [28]). Herodot a vizitat în persoană, gurile sale. El spune că, în timpul său ţărmurile fluviului erau locuite şi că foarte mulţi

[24]) Valeriu Flacu, *Argonauticorum* V, 417—420 (id.).

[25]) Apolloniu dela Rhodos, *Argonautica*, 259—265, pag. 158—159. Lipsca 18, 4 (id.).

[26]) Pisandru, *Căsătoriile Eroilor şi ale Zeilor*, Fragmente. Edit. Dübner, pag. 5, Paris 1840 (id.).

[27]) *Etimologia cuvântului « Europa »*

Rezumat istoric. — Eminentul savant Carol Ritter consacră în lucrarea sa, scrisă în limba germană şi publicată sub titlul de *Europa*, un capitol din cele mai interesante asupra oirginei şi etimologiei cuvântului Europa. Cititorii ne vor permite de a le înfăţişa principalele documente reunite asupra acestei chestiuni de savantul german. Smith are şi el în excelentul său *Dictionnary of greek and roman geagraphy*, consacrat acestui subiect, un articol interesant.

Voi intra în oarecari detalii asupra celor scrise de cei doi autori citaţi mai sus.

Ritter observă că popoarele antice n'aveau decât idei extrem de vagi asupra diferitelor regiuni.

Prima noţiune admisă a fost, fără îndoială, aceea a *răsăritului şi a apusului ;* aceste poziţii erau indicate prin mişcarea aparentă a soarelui.

Ulterior s'a precizat direcţia *Nordului* şi a *Sudului*, adică cele două puncte opuse ce are cineva la stânga şi la dreapta privind răsăritul. Astfel, Grecii înţelegeau sub numele generic şi neterminat *Anatolicon*, Anatolia, *răsăritul*, ţinuturile care începeau prin aceea ce noi numim azi Asia-mică, iar sub acela de *Hesperie* sau *apusul*, pământurile situate în extremitatea opusă, începând cu Italia.

Denumirea unei părţi a pământului sub numele de *Europa* n'a luat naştere decât într'o epocă mai recentă. In Hommer nu se face menţiune despre *Europa*.

Pentru prima dată acest nume se găseşte într'un imn homeric, adresat lui Apollon, în care *Europa* se opune Insulelor grece şi Peloponezului. Vom vedea îndată consecinţele trase din această definiţie pentru

[28]) Diod. Sicili. Cartea II, Cap. XLIV.

a explica etimologia *Europei*. Eschyl vorbeşte şi el de Europa în unele fragmente din scrierile sale, cari au ajuns până la noi.

Trecând la originea cuvântului ne vom găsi în faţa unor ipoteze, mai mult sau mai puţin ingenioase, pe cari le vom trece repede în revistă.

Herodot, care nu precizează nimic asupra acestui subiect, reaminteşte mythul celebru al *Europei*, fata unuia din regii Tyrului, a cărei istorie bogată este cunoscută. El observă că trei din continentele lumei poartă nume de femei: *Europa, Libia* şi *Asia*. Nu putem admite ca o parte din lume să ia numele unei femei, dar deslușirea dată de Herodot ne permite cel puţin de a spune că acest nume nu este străin cu istoria şi poate foarte bine chiar cu limba Fenicienilor. Acest lucru a obligat pe mulţi învăţaţi să caute în această limbă o etimologie foarte ingenioasă a cuvântului *Europa*. Bochart, Hyde, Gattener, Voss, sunt de acord şi recunosc în acest cuvânt o vorbă semită, *oreb* sau *èrèb* care în evreeşte, înseamnă *seară*, *apus*.

Arabii întrebuinţează chiar astăzi această rădăcină, uşor schimbată, cu aceeaşi semnificaţie, când ei indică prin termenul generic de *Maghrèb*, *Statele barbareşti* şi mai cu seamă ţara care am numit-o după ei, Maroc. In opoziţie cu *Oreb*, Fenicienii ar fi numit continentul căruia aparţine propria lor ţară *Asi*, adică *Centralul*. Am avea dar în acestè două vocale semite, *Oreb* şi *Asi*, îndoita etimologie a vorbelor *Europa şi Asia*. O glosă a lui Hésychius, în *Lexiconul* său înclină să dea dreptate acestei ipoteze ; lexicologul grec explică în adevăr *Europé* prin partea întunecată, partea serei.

« Agathimerus, în *Geografia* sa arată că acest cuvânt este de origină greacă şi vine de la *Eurus*, vântul de Sud-Est. Smith înclină către opinia propusă de Herman, care se bazează pe pasagiul din imnul către Apollon la care am făcut aluzie. El bănueşte că autorul acestui imn era un grec din Asia Mică şi că acest grec, ca şi compatrioţii săi, arată sub numele de *Europa*, continentul, pământul ferm, prin opoziţie, cu numeroasele insule pe cari era obligat să le lase înapoia sa pentru a ajunge la el (continent). Ritter emite o altă opinie destul de motivată. După ce a stabilit că numele de Asia şi Europa au între ele cel puţin raporturi de paralelism, dacă nu de opoziţie, caută care poate fi îndoita origină a acestor cuvinte. El crede că investigaţiile trebuesc să fie cu mult mai limitate decât fuseseră făcute până aci şi să ne

www.digibuc.ro

oameni le cunoşteau [29]); era cel mai mare fluviu din acelea ce se cunoşteau atunci [30]); că se asemăna mai în toate părţile cursului său; curgea vara ca şi iarna; era cel dintâi ce se întâlnea în apusul Sciţiei.

Din cauza apelor ce se vărsau în el, cursul său dobândea un volum considerabil; numai ele îl făceau atât de vast.

Dunărea era la antici o lume întreagă de bogăţie, de întâmplări, de vitejii, de amor,

[29]) Herodot II, 34.
[30]) Ibid, IV, 48.

ducem la piciorul Caucazului, pe coasta orientală a Mării Negre.

Această regiune, situată între Colchida şi Sciţia, poartă un nume care aduce aminte pe acel al Asiei. Acolo, în adevăr, locuia poporul *Asi-lor* cum îl numeşte Strabon şi Ptolomeu. Acest nume s'a conservat încă cu o integritate satisfăcătoare, în acel al Mării de *Azov*, Marea *Azei* sau *Asa*. Popoarele germane şi scandinave acord, în vechile lor tradiţii naţionale, o importanţă considerabilă Asilor, rasă de eroi şi zei, cari locuiau *Asahaimur*, ţara *Asa*, situată în aceste regiuni. Ţara care seamănă să fi fost leagănul rasei europene şi centrul unei civilizaţii cu mult mai anterioare civilizaţiei grece, are probabil după cât crede Ritter, dat numele său Asiei în general, adică ţărilor situate dincolo de Caucaz. Ritter explică prin existenţa acestei civilizaţii respectul şi consideraţia care se ataşează, la toată antichitatea numelui Asiei, care este atât de adesea numită în vechile poeme scandinave, *solul divin, pământul sfânt, partea divină a lumii, partea zeilor.*

Acestea ştiute, Ritter presupune că numele *Europa* a fost format prin opoziţie la acela de Asia şi aplicat, la origine, în aceleaşi limite, geografice, adică ţărilor situate în raport cu noi, dincoace de Caucaz şi de Don cari au format totdeauna limită reală între Europa şi Asia. Numele de Europa a fost dat acestor lungi câmpii, cari se întind la sudul şi la estu Caucazului, cari după Herodot, erau numite de Sciţi, în limba lor, prin vorbele *Apia* sau *Opia*. De altă parte noi ştim că multe din popoarele acestor ţinuturi adorau, sub numele de *Apia, Opia* sau *Ops*, pământul personificat în o divinitate şi suntem autorizaţi a identifica cele două vorbe. *Europia, Eurupia, Europé*, ar fi atunci *largul pământ, vastul pământ, câmpia*, în opoziţie cu *Asia*, ţară ridicată, care intră evident în compunerea muntelui *Cauc-ase*. Forma *Europia* este, de altfel, textual dată prin Sofocle şi Euripide; după cum vorba Asia, care primitiv nu s'ar aplica decât la o regiune restrânsă, a fost puţin câte puţin, întinsă continentului întreg, de asemenea şi vorba *Europa* a sfârşit prin a desemna ţările pe cari şi noi astăzi le numim tot astfel. Ritter, sprijină încă ipoteza sa pe existenţa în Beoţia, unui cult special a lui *Demeter Europa. Dea meter*, mama zeilor, cult originar al acestei fertile Europa, vecina Pontului şi a Caucazului şi renumită prin abondenţa cerealelor sale. Un fenomen curios este că solul arabil extrem de fecund, ce se găseşte la vestul Donului sau Tanaïdei, dispare cu totul la estul acestui fluviu pentru a face loc sterilităţii stepelor.

Numele de Europa se reazimă aşa dar, la origine pe consideraţiuni aparţinând, în acelaşi timp, ordinei fizice, istorice, etnografice şi mythologice.

«*Faze istorice.* Moise numea Europa *insula Naţiunilor* şi scriitorii sfinţi o numeau *Iaphetia.* Numele de Europa sub a cărei origine etimologiştii nu sunt de loc de acord, ar fi însemnat în timpurile vechi, o mică ţară care se găsea la nord de Constantinopole; acest nume fu întins, succesiv, la Greci, la toată partea occidentală a vechiului continent; dar nici Grecii, nici Romanii, nu cunoscură părţile septemtrionale ale *Europei*, pe care ei de această parte, o limitau, la ceea ce noi astăzi, numim Marea Nordului şi Marea Baltică.

Incertitudinea care apasă asupra originei vorbei *Europa*, acoperă asemenea origina primilor locuitori ai acestei regiuni, care, urmând autorităţii, astăzi destul de bine constatată, a cărţilor sfinte, ar fi fost populată prin descendenţii lui *Japhet*, veniţi din Asia.

Dar ceea ce este pozitiv este că primii locuitori ai Europei ne apar, prin tradiţie, ca adevăraţi sălbateci: Tracii se tatuau; Celţii îşi acopereau membrele cu culoare albastră; Irlandezii mâncau pe părinţii lor când deveneau bătrâni; Germanii şi Galii jertfeau fiinţe omeneşti; Bretonii mergeau aproape goi. Scandinavii beau în craniile inamicilor; unele popoare îşi tatuau feţele obrazului; alţii îşi căptuşeau caii cu pielea inamicilor lor învinşi. Europa, era, dar, afundată în întunecimele barbariei, când numeroase şi vaste state înfloreau în Asia. Ţările cele mai apropiate de Asia, a trebuit cele dintâi să-i resimtă influenţa favorabilă; astfel civilizaţia se arată mai întâi în Grecia; această regiune, graţie minunatelor facultăţi ale popoarelor sale, ajunse repede la un mare grad de putere prin arte, industrii şi comerţ. După exemplul Feniciei, ea răspândi coloniile sale şi cu ele civilizaţia sa, în Italia meridională, pe coastele Spaniei şi pe acelea ale *Galiei*... etc *).

*) Larousse, *Dict. Univers. E.*

www.digibuc.ro

de poezie [31]). Apele sale erau *ispăşitoare*, spălau păcatele [32]).

Oracolul dela Delphi o numea: *coborîtoare dela Jupiter;* Ιστρος Διιπετής[33]). *Marele Istru;* fluviu despre care cuceritorii, ca şi diplomaţii, au avut visuri fericite, pe care el le duce, pe rând, pe valurile sale, la mare [34]).

Se mai numeşte *bătrânul Istru* [35]); *Conjurato Istro* [36]).

Poetul grec, Opian, vedea puterea unei divinităţi chiar în desgheţul său. Jurământul pe valurile Dunării era ceva înfricoşat; chiar Zeii l-ar fi pronunţat cu frică [37]).

Acest jurământ era însoţit cu solemnitatea de a bea apă din Dunăre [38]).

Bată-te Dunărea! blestem teribil transmis nouă, prin tradiţie, din cele mai vechi timpuri.

Romanii latinizară numele grec şi-l făcură Ister, apoi îl păstrară atât în vorbă cât şi în scrieri, pentru a înţelege prin el *Dunărea de Jos.*

Prin progresul comerţului şi al cuceririi, ei au găsit şi au împrumutat din gura băştinaşilor regiunii superioare a Dunării un nou nume:

Danubius, pe care, la început, l-au întrebuinţat pentru a caracteriza numai regiunea *superioară* a acestui fluviu.

Cesar (100—44 a. Chr.) este primul scriitor latin ce prezintă acest nume [39]).

Denis din Halicarnas, contemporanul lui August îl numeşte *fluviul cu cinci guri* [40]).

Se pretinde că forma corectă a acestui nume ar fi *Danuvius*, din grecescul Δανούβιος, şi această idee este cu atât mai sigură cu cât o piatră găsită la Donau-Eschingen evidenţiază că acest râu, chiar pe la anul Romei 954 (201 d. Chr.) purta numele de Danuvius [41]).

Mai găsim acest nume, puţin alterat, sub următoarele forme:

Δάνουσις [42]).

Δάννουβις [43]).

Forma *Hister* [44]) este rară.

Părinţii bisericii credeau că izvoarele Dunării erau în raiu, ceea ce nu se potriveşte cu ceea ce spune Pliniu [45]), că la *izvoarele* fluviului înnota un peşte negru care da o moarte năpraznică celor care-l mâncau.

Ciudat peşte s'ar fi mâncat în raiu!...

Romanii mai numeau Dunărea de Jos *limes-romanus ; limes-imperii ;* înţelegând prin aceasta marginea, hmita domniei lor [46]).

DESPRE ORIGINELE PRINCIPALELOR NUME ALE DUNĂRII

Originea numelui grec *Istros:*

« Istoricul got Jornandès (Episcopul Ravenei) scriitor în latineşte, în al VI-lea secol, pretinde că vorba *Istros* este bessică [47]); alţii pretind că *ea* ar fi tracică; Şafaric şi Cuno

[31]) Alex. Papadopol Calimach, *Dunărea în literatură şi în tradiţii*, pag. 19.

[32]) Sofocle, tragedian grec 295 a Ch.

[33]) Χρησμὸς Ἀπολ Δελφ. (ap. A. P. Calimach).

[34]) Al. P. Calimach, op. cit.

[35]) Dionis. Periegetul, *Stih* 229, 230.

[36]) Virgil, *Georgicele*, II, 497.

[37]) Maxim Tîriu, secolul II.

[38]) Auphidiu Modestul, secolul al II-lea; ambii (27 şi 28) citaţi de Alex. Papad. Calimach, în opera cit., pag. 15 şi 17).

[39]) *De bello galico*, VI, 24.

[40]) *Pilote de la Mer Noire.* Côte d'Europe, pag. 47, notes.

[41]) Müllendorf (ap. Heksch).

[41]) A. F. Heksch, *Die Donau* etc. pag. 4.

[42]) Stef. Byzant, pag. 221. Ed. Amsterd. 1678.

[43]) Nichita Honiatul.

[44]) Lucan, *Pharsal*, libr. II.

[45]) *Hist. Nat.* XXXI, 9.

[46]) Histoire d'Attila, I, pag. 243.

[47]) Pronunţându-se *Hister* şi însemnând apă. Bessii, era un popor care locuia cândva în Basarabia şi care (Hoffman, *Dictionario*, cit. de Şincai, p. 70) locuise altădată în Tracia; trecând apoi Dunărea, se aşezase în sudul Basarabiei de astăzi. Dela numele lor pare să se fi numit şi ţinutul.

Nu se ştie dacă *Bessica*, în al II-lea secol d. Chr., provincie Tracică, supusă romanilor, avea încă Bessi, sau numele îi era dat în amintirea existenţei lor în localitate, la N. muntelui Rhodop, pe ţărmul stâng al râului Strymon; Strabon spune că ei ar fi ocupat tot muntele Hoemus.

www.digibuc.ro

pretind a fi un nume cu totul slav: caracteristica limbii slave adaugă ei, fiind introducerea lui *t* între *s* și *r*. Sunt filologi cari admit pe *stru* ca rădăcină primitivă (din zendicul *thru* a curge)»; în orice caz, această idee este controversată.

La rigoare, fiecare poate să creadă numele Istros ca derivând din unul din următoarele sorginte:

1. Din rădăcina sanscrită: *sru*, *srav-â-mi* a curge: *srav-a-s*, *srav-ant-i*, *srô-t-as*, râu.
2. Din grecescul: ῥυ, σρυ, ῥέ-ω curge; ῥε-ος ῥό-ο-ς, ῥεῦ-μα râu.
3. Din liteanul *strav-j-u*, curge; *srov-é*, scursoare de apă;
4. Din vechea slavă: *s-t-ru-jo*, *fluentum*; *o-s-t-rov*, insulă;
5. Din vechiul iric: *struth*, râu; etc. [48]).

Oricum introducerea lui τ nu ar fi caracteristica limbii slave, deoarece:

1. τ, se găsește deja afară din numele Ἴστρος în Στρυ-μον și Στρύμη (în Tracia) în Στρομόνιον (în Macedonia).

2. Limbile germanice au deopotrivă *str* în: *strau-mer*, *strôm*, *strom*, râu [49]).

Dela Cesar și mai cu seamă dela Strabon, sub Tiberiu, Dunărea în vorbirea și scrierea romană începu să aibă două nume:

Sub August, Ovidiu, în unul din versurile sale spune:

«Este o veche urbe, tare prin zid și prin «poziție aproape de țărmul *Istrulu*, celui «cu două nume» [50]) Istrului, pe care el [51]) îl credea mai presus decât gloriosul Nil.

Strabon spune: Cursul superior al fluviului «până *la cataracte* purta numele de *Danubius* și curge *în general* prin țara Dacilor; cursul inferior până la Pontul Euxin și până în *vecinătatea Geților* este numit *Istros*» [52]).

Danubius și Ister era numele celor două regiuni ale fluviului, despărțite prin *cataracte* [53]). Unii înțelegeau prin această expresie Poarta de fier; alții o identificau cu expresia *colpul* [54]) din Herodot și înțelegând prin ele, *curba Dunării cuprinsă între Cerna și Islaz*, conchid de aci, că numele *Istros* era dela gură până la Islaz, la gura Oltului, sau cel mult până mai la apus, aproape de Vidin, lângă insula Canapa ori Bogdan, unde începe întâiul cot, la vale de munți și numai de acolo în sus, se numea *Danubius*.

Ptolomeu [55]) geograful Alexandrin, pretinde că numele *Istros* era dat Dunării dela *Axiopolis la vale*.

Vechiul Axiopolis pare a fi Rasova de astăzi. Bouillet însă [56]) crede că acest oraș roman ar fi existat pe locul unde astăzi se află Galații. In cazul când această afirmare ar fi sigură, Dunărea se numea *Istros* dela gura Siretului la vale; cu alte cuvinte, *acest nume* era același lucru cu *Poarta Dunării*.

D'Anville credea că limitele regiunilor celor două nume erau stâncile, din patul fluviului, dela Islaz, cele două Tachtalii și Grebenul.

Un scriitor din al VI-lea secol după Chr. [57]) pretinde că Dunărea se numea *Istros* dela guri până la Sirmiu în Panonia; din dreptul Traciei (Pliniu zice din dreptul Iliriei) însă, adaugă el, indigenii nu-i mai dau numele de Istros ci acel de *Danubius*, care ar însemna *aducător de nori*: din cauza umezelei ce produce acest fluviu, cerul deasupra sa, fiind *întotdeauna încărcat de nori* și plouă des.

[48]) Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, pag. 252.

[49]) Idem, pag. 253.

[50]) Ovid, *Ponticele*, I, VIII v. 11 (ap. Hasdeu, op. cit., pag. 249; tot astfel îl numește și Papinius Status, poet roman 80 d. Chr.: în *Silvarum*, lib. V, Carmen 1.

[51]) *Pontic* IV, eleg. 10.

[52]) Strabon, *Geograph* III, 3 §. 13.

[53]) Vezi Suidas, tom. 1, pag. 1398, edit. Coloniae 1619.

[54]) De și Κολπος însemnează *golf*.

[55]) Celebru astronom, trăia în Egipt prin secolul al II-lea d. Chr.

[56]) *Dictionnaire d'histoire et de géographie*, la vorba *Galatz*.

[57]) Ioan Laurentius (supranumit Lydus, după patria sa) 511 d. Chr. în cartea sa *Despre magistraturile republicei romane*, comentând opera lui Samonic (al II-lea secol) *Despre felurite întrebări* (dedicate lui Dioclețian și Galeriu cel bătrân). *Lydus opera*. Paris 1812 cartea III-a. Cap. XXXII, p. 206—209 (cit. de Papadopol-Calimach.

www.digibuc.ro

Originea numelui latin *Danubius* are diferite explicaţii:

Geograful Etienne, pretinde că Sciţii numeau acest fluviu *Matoas* [în limba scitică, această expresie reprezintă ideę de inofensiv [58])] şi'i dădea acest nume pentrucă ei treceau adesea Dunărea fără pericol; însă adaugă el, odată, ei având oarecari pierderi traversându-l, îl numiră de atunci *Danubis*, adică *autorul păcatului*, *al răului* şi din aceasta ar deriva vorba latină *Danubius*.

Unul din cei mai savanţi prelaţi din evul mediu, Isidor, pretinde că numele *Danubius* i-ar veni din cauza marei cantităţi de zăpadă care, topindu-se, măreşte acest fluviu ca şi cum i-ar fi zis *Da-nivius* [59]).

In scurt: *Da-nubes*, *Dă-nubes*, *Dă-nori*, *Du-nori*, *Du-năre*.

Danubius, mai pare a avea o origină galo-romană [60]): această vorbă, se desface în două rădăcini *Dann* şi *us*. *Dann*, *Dan* sau *Tan* nu poate avea, în înţelesul etimologic şi pentru idiomele latino-romane altă însemnare decât de *râu*, *apă*.

Expresia *Dan* sau *Tan*, exista în tipul indo-european înainte de a exista slavii, d. e. în *Danaus (Dan-aus)*, *Danaide (Dan-a-ide) Tantalus (Tan-talus)*.

Tan e silabă iniţială la mai multe cuvinte latino-romane, *semnificatoare de râuri*, în Italia, pe unde în niciun timp n'au pătruns slavii s. e. *Tanaro (Tana-ro)*, în Piemont. Asemenea în mai multe vorbe care înseamnă izvoare: *fontana (fon-tana) fontanela (fon-tane-la)* [61]).

Us sau *is*, *ius*, au analogie cu *Issus* (urbe în Cilicia). *Isu*, în limba galo-latină înseamnă *isvor*, *izvorîre*, *râu;* ca şi *is*, *vis*, *apă curgătoare* [62]).

Numele *Danubius* era dat câteodată şi altor râuri, de exemplu Donului; alte ori chiar Niprului sau *Danapris* [63]). Acest din urmă nume se dădea şi Dunării [64]).

Wachter, apropie această vorbă de celtica *Don*, *apă*. El pretinde că acest fluviu fusese numit astfel ca şi *Donul*, fluviu al Sciţiei, ca şi *Dwina*, fluviu al Livoniei.

Emiţând această părere, Wachter, pare să se apropie de realitate, probat prin aceea că în sanscrită *dhuni*, înseamnă *râuleţ*, cu acelaşi înţeles ca vorba celtică, de care vorbeşte Wachter şi cu acelaşi înţeles ca osseta *dun*, *don*, *râuleţ*, *apă*, derivând din rădăcina *dhu*, *dhû*, *a agita*, *a mişca;* şi e probabil că acestor cuvinte li se datoresc numele *Dunării*, *Donului şi Dwinei* [65]).

Se mai pretinde că numele *Danubius* ar deriva dela fragmentele slave: *Dan* şi *huby*, *purtător de inundaţii* [66]).

Cât despre expresiile *Danube* la francezi, *Danubio* la italieni, nu mai rămâne nicio îndoială, că ele derivă ca şi engleza *Danube*, *ca şi acelea ale tuturor limbilor neo-latine* din *Danubius* latin.

Istoricul armean Moise de Khoren [400 d. Chr.] numeşte Dunărea, *Tanúp* [67]).

Originea numelui german [68]) *Donau*, se crede că provine:

1. După unii din cuvântul *Don*, *cantitate de materii pământoase* reunite, ce aduce acest fluviu.

---

[58]) Eustaţiu, episcopul Tesalonicei (1169) traduce această vorbă prin *drept*, *cuviios*, *norocos*.

[59]) Larousse. *Dictionnaire universel*.

[60]) După academicianul B. Maniu; op. cit., pag. 448.

[61]) Maniu, op. cit., pag. 448.

[62]) Ibid, op. cit., pag. 447.

[63]) Maniu, op. cit., pag. 445.

[64]) Se poate vedea aceasta în manuscrisele lui Iornandes (Maniu, pag 450).

[65]) Larousse, op. cit. pag. 98 col. IV, D.; Ibid, pag. 99 col. 1.

[66]) Dancovsky (ap. Heksch, op. cit., pag. 5).

[67]) Probabil prin transformarea în cuvântul latin a lui *d* în *t* şi a lui *b* în *p*.

[68]) Numele *German*, pare a veni: după unii, dela Gomer, fiul lui Japhet, din cari se trag; după alţii, dela *Guera* sau *gera* război şi *man*, spadă, adică *războinic* (Dionis. Photino vol. I. Trad. Sion pag. 8 note). După Strabon (cartea VII-a Cap. I acest nume le-ar fi fost dat de romani prin vechiul cuvânt latin Germani, care ar însemna *fraţi*, născuţi din acelaşi tată şi din aceeaşi mamă, recunoscând prin aceasta că ei ar fi cu totul *fraţii galilor*.

www.digibuc.ro

2. După alţii, din *thon*, lut, natura generală a ţărmurilor sale; sau

3. Din *Tanne*, *brad* şi *aŭ apă;* pentrucă se crede că acest fluviu izvorăşte din pământ de lângă un mare brad sau

4. Din *Don aw*, *apă adâncă* sau

5. Din *Do avv.*, *două ape;* Dunărea formându-se după cum se credea la început, din două ape (astăzi însă se ştie că fluviul este format din unirea a trei ape [69]).

6. Din vorbele celtice *Do-na*, două râuleţe [70]) sau

7. Dela *Abenow* sau *Abnoba* [71]), în Suabia, loc unde izvorăşte Dunărea şi că adăugând articolul femenin german *die*, fluviul s'a numit *Die abnaw* şi prin contracţie *Danaw* sau *Donaw* sau *Donau* cum în adevăr germanii îl numesc până în ziua de astăzi [72]).

Goţii (Gothi) numeau Dunărea de Jos *Taurus*, dela numele Balcanului, care pe acel timp purta acest nume (552 d. Chr.) [73]).

Origina numelui slav Dunaj Дунай:

Un nobil, un soldat brav, bogatir, dela curtea lui Vladimir cel Mare, anume *Dunai*, a ucis pe nevasta sa, *Nastasia* şi în disperare, s'a sinucis pe corpul ei. *Dunai* se prefăcu în un mare fluviu *(Dunai, Dunăre)* iar nevasta sa în un pârâu. Acest cântec se auzea prin poporul slav în al zecilea secol [74]).

Lina Dunăre s'a mai numit la Slavi, deşi cam prea pe rusește: *Drumul Cazacilor spre Tzarigrad* [75]).

S'ar mai putea ca numele slav *Dunai* să fie o greşită pronunţare a vorbei *Dunai*, atribuită de slavi, ca nume Dunării, căci neavând nume în limba lor spre a determina acest fluviu, la venirea lor, Slavii au numit fluviu cu numele poporului ce a găsit că îl locuia, adică prin *Danai* (greci), care nume se dă câteodată Grecilor, dela *Danaos* (un domn în Argos, pe la 1511 a. Chr.) originar din Egipt, acel ce avea cincizeci fete, etc.

In evul mediu toţi Slavii numeau acest fluviu *Ioza* [76]); nume ce a rămas astăzi şi la oameni sau familii, mai cu seamă în Serbia. De asemenea atât numele *Dunărea* cât şi acel de *Istru*, era adeseaori întrebuinţate ca nume proprii de familii: *Dunaj*, principele Galiţiei în 1280 [77]); *Dunăre*, vornicul; *Istros*, istoricul, elevul poetului Calimach, în zilele lui Ptolomeu Everghetas; se mai vorbeşte de un *Istros* dela Calatia [78]).

Unii autori germani emit părerea că Dunărea ar fi un fluviu german. Missail [79]) voind să combată această pretenţie de paternitate din partea germanilor asupra Dunării, numai pentrucă se naşte în ţara lor, le aplică proverbul: *patria non ubi natus, sed ubi educatus:* Dunărea ajungând în culmea puterii şi a frumuseţei sale tocmai când trece în ţările româneşti trebuie numit *fluviu românesc.*

Originea numelui românesc Dunăre. Eruditul academician B. P. Hasdeu scrie:

« Samonicus, scriitor roman, cu un secol posterior lui Traian şi care poseda pe atunci o bibliotecă de aproape 60.000 volume, mai tot ce se scrisese vreodată până la dânsul, zice că în limba tracă *Danubius* înseamnă « *purtător de nori* ».

La albanezi norul se cheamă *re.*

In toate limbile indo-europene radicala *da* înseamnă ideea a da, de unde o formă participală *dan* sau *dana.*

[69]) Cu izvorul ce ese din bazinul de piatră al principatului de Fürstenberg din Donau-Eschingen (Malte-Brun, *Geogr. Univers.* vol. III, pag. 69, edit. Parisiis, 1853).

[70]) A. F. Heksch, *Die Donau* op. cit., pag. 5—7.

[71]) Pliniu cel bătrân.

[72]) Larousse, op cit.

[73]) Iornandes. Trad. Savagner, pag. 193.

[74]) Alfred Rambaud, *La Russie épique, Étude sur les chansons hèroiques de la Russie*, pag. 45, 80, 108, 188. Paris 1876.

[75]) Iagic (pronunţă *Iaghici*), Berlin 1876 *Anal. philolog slav*, vol. I, pag. 301. Notele asupra numelui slav, sunt împrumutate dela academicianul Al. Papadopol Calimach.

[76]) B. Maniu, op. cit. pag. 448 (citeşte pe z ca ţ).

[77]) Karamzin, *Istoria Rusiei*, (Tom. IV, 9).

[78]) Vossius, cart. IV, c. 12, cit. de Al. Papadopol Calimach.

[79]) Oper. *Vasile Lupu şi Matei Basarab* etc.

www.digibuc.ro

Dana-re, *dând nori*, este dar numele tracic din care românul a făcut *Dună-re* şi pe care Samonicus l-a tradus, cu atât mai corect prin νεφελοφόρος «purtător de nori [80]).

Tot limba albaneză ne explică de ce Grecii, Romanii şi Germanii au terminat numele acestui fluviu prin β, pe care nu-l au Românii.

Albanezul *re*, nor, admite în unele cazuri un *v* înainte *vre;* ceea ce' probează că nu este decât o contracţiune din zendicul *awra*, modernul persan *abr*, curdicul *avreh* toate aceste însemnând de asemenea *nor* şi producând la vechii persani un nume propriu Αβραδάτας, *dat de nori.*

Norul chemându-se în albaneza *re* şi *vre*, Δανούβηος elin, *Danuvius* latin şi *Donau* al germanilor, dela cari au împrumutat apoi slavii pe *Dunava*, maghiarii pe *Duna* etc., provin dintr'o formă colaterală *Dana-wre.*

Românii însă singuri au reţinut pe caracteristicul *re*, în care se cuprinde însăşi cheia enigmei [81]).

Dacă mi-ar fi permis să mă pronunţ: care din toate aceste păreri seamănă cea mai nemerită? aşi înclina către aceea a lui Maniu pentrucă:

1. Numele *Danubius* apare în istoria romană cam la vreo două secole şi jumătate după ce Galii locuiseră marginile acestui fluviu.

2. Romanii adoptaseră *acest nume* pentrucă, probabil, au găsit în *el* o analogie cu vreun cuvânt luat de Gali din Italia, cu ocazia trecerii lor pe acolo şi păstrându-l cu ei, la plecarea spre Asia, apoi l-au lăsat popoarelor ce au rămas în locul lor. Căci, altfel după cele de mai sus, este foarte greu să se creadă că Roma singură, ale cărei urme de mărire şi cucerire se văd în lumea întreagă, *Roma singură* zic, să nu fi participat şi ea la onoarea de a fi dat, ca celelalte toate popoare un nume *al Ei* Dunării? şi că acest nume, în general admis şi servind de model, să nu fi avut nicio relaţie etimologică, dacă nu cu limba romană, cel puţin, prin Gali, cu aceea a vreunui popor al Italiei.

---

[80]) In unele limbi ariane, s. e. la Celţi, primitivul *da*, capătă anume înţelesul *de a păstra* (Hasdeu).

[81]) B. P. Hasdeu, *Ist. Crit. a Românilor*, ed. II-a, pag. 293 etc.

www.digibuc.ro

NUMELE MĂRII NEGRE.

Astăzi, Marea Neagră, se numește:
La Mer Noire, la Francezi;
Black Sea, la Englezi;
Schwartzes Meer, la Austriaci și Germani;
Cernoe More, la Ruși;
Kara Deniz [1]), la Turci și Tătari;
Mare Nero, la Italieni și Levantini;
Pontus Euxinus, la Latini;
Mavro Tallassa, la Elini;
Svarta-Haf [2]), la Scandinavi.

Iudeii, fie din propria lor inițiativă, fie învățând dela preoții Egiptului, au fost primii cari au căutat să reprezinte pe o suprafață plană conturul lumii cunoscute; cu această ocazie ei au făcut și pe acel al Mării Negre. Deși imperfect, ei cunoșteau în destul țărmurile sudice ale acestei mări; cât despre marginile septentrionale ele erau *nelimitate.* Regiunea sudică purta numele de *Marea Ascenez* [3]), aceea nordică de *Marea Intunecată.*

Gradul de civilizație al omenirii, *în timpul când termenul boreal al lumii cunoscute era coastele sudice ale Mării Negre*, ne arătă în destul caracterul de seriozitate al hărților făcute în acea epocă. Chiar primii geografi Greci ca: Eratosten, Strabon, Ptolomei, etc. au dat acestei mări niște conture destul de bizare în raport cu acelea ale actualității. Ce grad de încredere li se pot acorda? Fost-a ele expresia realității sau ignoranța, mărită cu efectul căldurilor zonei *toride* asupra imaginației popoarelor, își avu și ea partea sa de influență în traseul conturelor Mării Negre în acea epocă? [4]).

[1]) Formaleoni, *Histoire philosophique et politique du Commerce, de la Navigation et des Colonies des anciens dans la Mer Noire.* Traduit de l'italien par le chevalier *d'Henin*, officier de Dragons et chargè des affaires de S.M.T.C. près de la République de Venise. Venise 1789 Tome 1, pag. 211

[2]) B. P. Hasdeu, op. cit.

[3]) Fosta vreo relațiune între acest nume și acel (posterior) de Axenos?

[4]) *Vechea întindere a Mării Negre.* După tradiționalele cunoștințe *) ce ne-au lăsat vechii istorici și geografi Greci și Latini, asupra întinderei Mării Negre, ea trebuia să se fi confundat cu Marea de Azov, Marea Caspică și Marea sau lacul Aral și a acoperit prin urmare imensele câmpii situate între și dincolo de aceste mări, adică Crimeea, Taurida, Georgia, în fine ținuturile dela nordul Cubanului, dela estul Caucazului, aproape de Volga și toată țara ce forma litoralul Mării Caspice și al Mării Aral, cuprinse între acestea și pustiurile Manietei și ale Embei.

Examenul acestor ținuturi justifică această tradiție istorică și inspecția naturei solului nu lasă nicio îndoială asupra șederei ce apele au făcut aici.

După aceleași tradiții și probabilități, munții cei înalți ai coastei meridionale ai Crimeei formau atunci o insulă în mijlocul Pontului Euxin și lanțul Caucazului cu toată Circazia, o peninsulă considerabilă.

Asia Mică, câteva părți ale Rumeliei și ale Bulgariei, mai cu seama muntele Hoemul, au prezentat Mării Negre întotdeauna o barieră de netrecut care,

*) In altă lucrare *Topografia*, se va vorbi mai amănunțit asupra configurației Mării Negre.

www.digibuc.ro

In timpurile cele mai vechi Grecii au numit-o *Axenos*, *inospitalieră*; înainte de a fi deschisă comerțului ea era teribilă, fioroasă și periculoasă din cauza repetatelor sale furtuni; ceți dese o acopereau astfel că se crèdea că țărmurile sale atingeau *regiunile întunerecului și posomorîta locuință a nopții*[5]).

Chiar în urma deschiderii sale comerțului purta acest nume, din cauză că popoarele ce-i locuiau țărmurile, sacrificau pe altarele idolilor lor pe nenorociții pe cari naufragiile îi făcea să cadă în mâinile lor.

Când mai în urmă Grecii se familiarizaseră cu *dânsa*, când îi civilizară țărmurile, ei au numit-o *Euxinus* sau *ospitalieră*.

[5]) Vezi Strabon cartea I.

cu toate secolele scurse de atunci nu a trebuit să sufere decât prea puține schimbări, chiar în urma rupturii Bosforului Tracic și al evacuării apelor ce rezultă din aceasta.

Epoca acestui mare potop, care se pierde în noaptea timpurilor, a fost fără îndoială aceea a uneia din acele cataclisme cari sbuciumară Tracia, Grecia și toate țările situate la miazăzi de Pontul Euxin sau Marea Neagră și a cărei tradiție a trecut dela fabulă în istoria greacă, sub numele de potopul lui Ogygès *) și potopul lui Deucalion **) etc.

Oricum însă, reduse de un lung număr de secole la o foarte mică întindere, în comparație, Marea Neagră și Marea de Azov au văzut încă această întindere mai diminuându-se și țărmurile lor schimbând puțin câte puțin de aspect și de forme, prin aterisările marilor fluvii cari se varsă în ele precum: Dunărea, Nistrul, Niprul, Donul, etc. și prin depozitele încetișoare ale nenumăratelor mici râulețe și cursuri de apă cari se varsă în aceste mări. Forța valurilor opusă curentului, în aceste fluvii, a ridicat *bare*, cari formează *limanurile* ce se văd la îmbucătura mai multora din ele. Este dar prea admisibil, că o mare parte din forme, contururi sau sinuosități, date de cei vechi coastelor Pontului Euxin, forme și sinuosități atât de diferite de acele ce li se cunosc astăzi, în loc de a nu fi fost decât produsul ignoranței și al imaginației, să fi fost reprezentarea fidelă adevăratei lor stări, la diferite epoce ***).

*) *Potopul lui Ogygès*, după Herodot, a avut loc către 1796 a Chr.; 200 de ani după restabilirea grecilor în Europa.

**) *Potopul lui Deucaleon*, a avut loc în Tesalia în 1580 a. Chr. Pe lângă aceste două, Platon face mențiune de un al treilea, acel a lui *Lycaon*, care după marmorele Arundel a avut loc un secol înainte de războiul Troei.

***) Corrèard, *Guide de la Mer Noire*, etc., pag. 15—17.

Marea de Sud, *marea de miazăzi* la Herodot [6]).

Πόντος, în limba cea mai veche elină, înseamnă *mare complectă*.

Din această vorbă și *Euxinus*, Romanii făcură *Pontus Euxinus*, *determinată mare ospitalieră*.

Numele Mării Negre era dat la multe mări [7]).

Diodor de Sicilia, făcând mențiune de potopul ce eșind din Helespont, se ridică până în munții Samotraciei spune că *acest potop a fost consecința erupției Mării Negre* [8]).

Spiritualul călător Tournefort, spune că această mare *n'are negru decât numele* [9]).

Ovid avea o idee puțin măgulitoare de această mare *(Euxini mendax cognomine Pontus)*; în altă parte el o mai numește *Atrum mare*, cu înțeles de *neagră*, *funestă*; poate cea mai funestă din toate mările, pentrucă niciodată vânturile moderate nu bătuseră pe ea *(Neque jactantur moderatis aequora ventis)*; el voia să provoace aceeași neîncredere chiar pentru locurile vecine.

(Nec minus infida terra timetur aqua).

Un vers a lui Ovid *(Stygia modo nigrior unda)*, a făcut pe Méry [10]) să se întrebe: dacă el voia să arate Pontul Euxin? și dacă mânia ilustrului exilat avut-a oare atâta răsunet pentru a face să se adopte pretutindeni supra-numele de *neagră* dat *ospitalierei* mări a grecilor?

[6]) *Hist. d'Herodote*, trad. par. Guiguett, Paris 1886 pag. 223.

[7]) Marea Adriatică înseamnă *Marea Neagră*. *Adriatica* nu este altceva decât Atriatica: *Ater* la latini înseamnă culoarea *neagră*; de aici Marea *Adriatică* sau *Atriatică* înseamnă *Marea Neagră*.

[8]) Formaleoni, op. cit. pag. 194, Vol. I note. Idem pag. 201. *Pontul*, credeau acei din insula Samotrachi, fiind închis în formă de lac, fu așa de umplut de apele râurilor ce curgeau într'însul că el se revărsă spre a umple Elespontul, a inunda o mare parte a Asiei, multe câmpii ale Samotraciei.

[9]) Mèry, *Constantinople et la Mer Noire*.

[10]) Mèry, op. cit.

www.digibuc.ro

In antichitate ea s'a mai numit: *Mare Scytică* [11]), *Cimerică*, *Amasonică*, *Sarmatică*, *Pontică*, etc.

Grecii bizantini au fost primii cari au numit-o *Mare Majoră;* acest nume *a fost mai târziu* adeseaori adoptat şi de latini [12]).

In evul mediu, Veneţienii ca şi Grecii, o numeau *Mar-Maor* sau *Marea Maură* [13]).

In dicţionarul turc a lui Hammer, se citeşte: *Kara*, *negru;* supra nume care prezice *fericire* dela Osman I [14]).

Dela această epocă, în adevăr Marea Neagră din punct de vedere turcesc, a secondat toate întreprinderile lor cele mari, este dar foarte posibil ca *Kara (neagră)* să fi fost botezată de turci în sensul de *fericită.*

Mèry, care cunoştea foarte bine literatura turcă, pretinde că nu a găsit niciun poet turc, care să fi vorbit *rău* de Marea Neagră.

Eruditul academician Hasdeu, pretinde că *negreaţa* Pontului s'a ivit abia în evul mediu; numele acesta pentru prima oară se găseşte la Tătari, la Slavi, la Scandinavi, Unguri şi Turci; adică la acei cari cutreerau triunghiul marin nord-vestic, al cărui vârf se află la gurile Dunării.

El mai spune că origina numelui *neagră* se poate duce cel mult până în secolul al X-lea şi că la diverse popoare Marea Neagră s'a mai numit:

Marea Romană, în înţeles de *greacă (Roma nouă); Marea Rusă.*

Marea aceasta, adaugă el, fu numită *neagră* din cauza românilor. Acest nume trecu la Turci şi la Tătari, sub acel de *Kara Deguîz;* la Slavi *Cernoe-more;* la Scandinavi, *Svartahaf;* iar Grecii îl împrumutară dela Osmanlii, prefăcându-l în Μαβρο-θάλλασσα; e posibil însă că şi ei să fi avut acest nume chiar cu mult înainte [15]).

Notaru l anonim al regelui Bela o numeşte în limba latină *Nigrum-Mare.*

Cantemir, de asemenea în *Ţabula Geographica Moldaviae* (pe la 1710) *Mare Nigrum.*

« In sus de gurile Dunării, până în Crimeea; în jos de gurile Dunărei până la Varna, ţărmurile făcând parte din basinul Carpatino-Danubian, este propriu zis numele de *Neagra-Mare;* pe când dincolo de Meotide şi dincolo de Bosfor, ea niciodată nu s'a chemat astfel, până la *moderna generalizare* a terminologiei geografice » [16]).

Niciodată nu s'a vorbit un adevăr mai mare!

Se mai pretinde că numele de *Neagră* ar fi fost dat acestei mări, din cauza obscurităţii ce produc negurile sale, deşi această obscuritate a existat în toate timpurile, graţie poziţiei ce ocupă marea pe faţa pământului, între frigul şi întunericul nordului şi între lumina şi căldura Ecuatorului [17]).

In cele din urmă numele de *Neagră*, se pretinde a fi traducerea vorbei turceşti *Kara*, şi că Turcii (se găsesc şi de aceste păreri) i-ar fi dat acest supra nume din cauza *Carilor* [18]), principalul din primele popoare ce au locuit ţărmurile acestei mări.

In acest caz, turcescul şi tătărescul *Kara Deniz* ar însemna *Marea Negrilor*, cu toate că Bouillet crede că Tătarii i-au dat acest nume din cauza *negrilor* păduri ce împodobesc malurile sale.

In fine, un scriitor contemporan Frédéric Béchard (1872) o numeşte *trista şi dezolata Marea Neagră.* De ce oare?

[11]) Marcus Annaeus Lucanul (64 p. Chr.) Pharsal Cartea II-a

[12]) Hasdeu, *Istoria critică a Românilor*, vol. I, ediţia II-a, pag. 157.

[13]) Idem.

[14]) Mèry, op. cit.

[15]) Hasdeu, op. cit.

[16]) Hasdeu, pag. 153.

[17]) Formaleoni, op. cit.

[18]) *Carii*, nu erau greci de origină ci barbari cari adoptaseră limba şi obiceiurile argiane. Capitala Carilor era *Milet* şi de aci se numea *Mileziani* colonişti care eşiţi din acest oraş se răspândiseră pe ţărmurile de apus ale Mării Negre, unde fundaseră mai multe oraşe. Nu se ştie până la ce punct vorba *Mileziani* ar putea proveni şi din greacă *Melos* negru.

Răsboiul fiind mai cu deosebire meseria Milezianilor se crede că vorba latină *Miles*, (din care românii au făcut *militar*) derivă dela acest nume. (Formaleoni).

www.digibuc.ro

CAPITOLUL I.

PE DUNĂRE DELA GURA TISEI LA GURA CERNEI.

§ 1. *TITUL.*

Acest oraş, lângă gura Tisei, are o existenţă foarte veche. Numele său este datorat, probabil memoriei împăratului Titu, fiul lui Vespasian, a cărei persoană a onorat mult umanitatea: *deliciul neamului omenesc*, cum îl supranumiseră Romanii. Fără îndoială că, ideea acestui nume este românească în *câmpiile păstorilor valahi*, cum se numea oarecând această regiune. Era destul de important în timpul luptelor lui Carol cel Mare contra Avarilor. Istoria ungurească scrie că aici a fost capitala principelui bulgar Zalam. Arpad puse mâna pe această regiune în anul 895.

La 1056 în acest loc se afla o însemnată mânăstire a călugărilor Augustini.

La 1138 Bella al II-lea numi pe capelanul curţii sale Lorencz, pretor al acestui oraş.

Bella al IV-lea, la restabilirea Ungurilor după plecarea mongolilor, numi, la 1238 pe fidelul său capelan: « Ion, canonic presbiterian al Titulului ».

Ludovic cel Mare ridică titlul de *pretor* schimbându-l în acela de *Locus credibilis.*

Acest oraş a fost întotdeauna un important punct strategic.

La 1552 Achmet beglerbegul, cu 160.000 Turci, pleacă dela Adrianopole la Dunăre, pe care o trece la Titul şi de aci peste Tisa, îndreptându-se spre Timişoara, care cade după 32 zile. Scopul acestei ocupaţii era de a-şi asigura mai mult linia de operaţie către Buda.

In secolul al XVI-lea el fu întărit.

Tratatul dela Carlovitz (al III-lea) arată că fortificaţiile acestui oraş trebuiesc distruse.

La 1688 generalii Heisler şi Vallis operând sub ordinele Electorului de Bavaria cuceresc Titul.

La 1694 contele Caprara, asediat de Turci îi sili să se retragă, scăpând astfel Petruwaradin, Kabila şi Titul.

In planul campaniei din 1695 Austriacii cucerindu-l în luna August, îl destină să fie transformat în câmp întărit spre a opri garnizoana Belgradului să se avânte asupra Timişoarei. Dar flota turcă atacă cu 5000 de oameni şi ocupă Titul. Sultanul retrăgându-se la apropierea iernei şi lăsând slabe garnizoane, Austriacii reocupară Titul.

In anul următor 1696, în Iulie Giafar Paşa urcă cu flota cursul fluviului, căutând să ocupe Titul, pe care-l şi cucereşte. Electorul de Saxonia însărcinează pe generalul Heiderscheim să ocupe Titul, ceea ce are loc după serioase lupte cu trupele lui Giafar Paşa.

La 1697 Turcii trec Dunărea spre a ataca Titul. El nu era în stare de apărare şi armata imperială, inferioară cu ¾ de

www.digibuc.ro

aceea a Turcilor, nu putea face nimic pentru apărarea sa.

Contele de Rabutin era aşteptat din Transilvania cu forţe considerabile, dar pericolul era prezent şi ajutorul departe. Mai era temere ca Turcii să nu lase Titul şi să se îndrepte direct spre Transilvania şi în drum să distrugă corpul contelui de Rabutin.

Eugeniu de Savoya, cu puterea geniului său militar, nu fu mult ambarasat. Chiar la 11/22 August merse înainte-i, spre a se uni cu contele. Armata ajunse la Salic-Kabara. In timpul mersului său, Alteţa Sa Serenisimă vizită Titul, acompaniat de principele de Commerci şi de contele Guy de Staremberg. El lăsă în acest oraş pe locotenentul mareşal de câmp *de Nehm*, cu câteva regimente, pentru a veghea la siguranţa cetăţii, fără însă a se angaja la o apărare imposibilă şi inutilă. Alte două regimente avură ordinul de a observa mişcările infidelilor în lungul Tisei; de a anunţa pe D. de Nehm şi de a se uni cu el când va fi nevoie.

La 14/25 August armata campa la Şis-Var şi la 15/26 în apropiere de Zenta. La 16/27 Nehm anunţă că forţele navale ale Turcilor, avansaseră până în apropiere de Titul şi de Salankemen (Stankamen), că cu două ore înainte avangarda lor trecuse Dunărea şi numai era nicio îndoială că era urmată de corpul principal.

La 17/28 se confirmă avizul precedent cu multe circumstanţe, între altele că o parte din fregatele şi şeicele lor urcaseră Dunărea către Petruwaradin, susţinute de un detaşament de trei-patru mii călăreţi.

Ulterior s'a aflat că în seara de 16/27 contele de Rabutin ajunsese la Arath.

Intre timp Principele Eugeniu întrunise consiliul de războiu. Trei lucruri au fost hotărîte:

a) Să se ordone înaintarea în trăsuri a corpului Rabutin;

b) Să se prepare un pod lângă *Mica Cenişa* şi

c) Să se ducă imediat în ajutorul *Titului* [1]).

Principele în persoană, luă, noaptea următoare, drumul Titului în capul a şapte escadroane, cari au fost urmate a doua zi de cincisprezece batalioane şi cari trebuiau să fie la o zi depărtare de restul armatei.

Dar Nehm nu păstrase postul său şi după ce luptase o zi întreagă pentru a-l apăra, el se retrăsese la două leghe de acolo. De altfel Turcii nu păstrară Titul şi-l abandonară, după ce-l arseră. Această pierdere era simţită deoarece presupunând că Turcii ar fi atacat Petruwaradinul, poziţia Titului le-ar fi înlesnit atacul. Principele Eugeniu trimise ordin generalului Nehm să meargă în trăsuri în acea parte şi de a intra în cetate cu cavalaria sa, ceea ce se execută la 19/30 August. Mai intrară în cetate generalul inginer Goulon şi alţi doi ingineri. Cele cincisprezece batalioane cari urmaseră pe Principe se întorseseră în lagărul dela Zenta.

Câteva zile în urmă, 11 Septemvrie, a avut loc bătălia dela Zenta.

Acest oraş, a fost mult timp renumit pentru construcţiile sale de vase. Arsenalele sale deveniră şi mai înfloritoare prin prezenţa călugărilor şaichişti.

A fost şi un important centru al *instituţiei grănicerilor* numită *Confinele militare* [2]).

---

[1]) Austro-ungurii l'au numit *Titel*, nume impropriu, căci în cartea lui Mont dedicată şi scrisă sub ochii Principelui Eugeniu de Savoya, acum un secol şi mai bine când erau mai toleranţi, îi spuneau *Titul*.

[2]) *Confinele militare*. La început această instituţie purta numele de *Coloni* militari. Ea fu fondată în timpul domniei Mariei Tereza. Era organizată în scopul de a acoperi flancul imperiului ca o santinelă gata a-l apăra şi a cărei întreţinere sa nu coste mulţi bani. Fiecare colon poseda cam opt jugăre de pământ, cu singura obligaţie de a asista la manevrele trimestriale şi de a face oarecari corvezi cari în definitiv, treceau în folosul colonilor, căci aveau de scop întreţinerea şoselelor.

Fetele soldaţilor, pentru a moşteni micile domenii trebuiau să se mărite îndată ce ajungeau vârsta de

www.digibuc.ro

Cum însă pericolul ce amenința frontiera din spre această parte s'a înlăturat prin decadența imperiului otoman, instituția graniței își pierdu toată importanța.

In anul 1848/1849 Sârbo-Croații se întrunesc la adăpostul acestor regiuni, apoi ies la larg spre a opera. In primăvara anului 1849 Perczel, șeful Ungurilor din Bașcat caută să pună mâna pe platoul Titului dar este respins de Sârbi. Ielacici trece Dunărea la Salankemen, bate pe unguri la 7 Iunie stil nou, dar încercând să ia Peterwaradinul este respins, apoi bătut lângă canalul Bascat și oprește pe unguri numai prin faptul că s'a întărit pe platoul Titului (G. Ianescu, « Geografia Militară » 1894, pag. 129).

Nu departe de Titul, în Dreieck, care este udat de Tisa și de Dunăre, se crede, după scrierile lui Maximin și Priscu, să fi fost palatul de scânduri și regeasca curte a Hunilor în care, către anul 449, Attila, *biciul lui Dumnezeu*, își isprăvi viața în noaptea nunții sale cu Ildico, una din fetele unui principe pe care el îl deposedase [1]).

§ 2. *THEISSECK.*

Punct chiar la gura Tisei, pe Dunăre, loc de ambarcare sau de debarcare a pasagerilor sau mărfurilor destinate a urca sau coborî Tisa.

§ 3. *GURA TISSEI.*

Lucrări considerabile, întreprinse în acești din urmă ani, pentru a regula cursul acestui râu, au transformat în terenuri arabile o mare parte din bălțile cari aveau de origină în partea inferioară a cursului său dese inundații și formau aici focare de boală [2]).

Dela 1845 s'a lucrat neîncetat la regularea cursului acestui râu; mai este poate ceva de făcut. Deja s'a împiedecat inundațiile de a se întinde departe și a se întreține mlaștinele de pe șes.

Cele două stăvilare, construite pe ambele țărmuri în lungul râului, sunt aproape terminate, cursul fluviului este scurtat cu 400

---

măritiș și în general colonelul le hotăra bărbații. Ofițerii erau șefi militari, administratorii și judecătorii coloniei; astfel în temerea de a se fonda o feodalitate care ar fi putut deveni foarte puternică, nu li s'a permis de a poseda cu titlul ereditar cea mai mică parte de teritoriu; ei primeau o soldă în bani. In caz de războiu toți colonii trebuiau să servească, dar în acest caz ei erau tratați ca și trupele de linie. Mai târziu corpul primi o nouă organizare sub numele de *confinele militare*. Sub acest nume se înțelegea o diviziune politică și administrativă a imperiului Austriac, formând una din cele 14 mari guvernăminte. Capitala sa era Carlsstadt.

Confinele militare cuprind o lungă zonă de teritoriu care se întinde dela Adriatică la extremitatea de est a imperiului, în lungul Dravei și al Dunării pe toată frontiera turcă. Toți locuitorii erau în același timp soldați și cultivatori; magistrații și funcționarii erau ofițeri de diferite grade și proprietățile domenii militare ereditare pe cari locuitorii le aveau dela stat, sub diferite condițiuni ale serviciului militar.

In timp de pace forța militară a frontierelor era de 45.000, supuși la doi comandanți generali: Comandantul Croației și Slavoniei, a cărui autoritate se întindea pe cele 10 cercuri regimentare și Comandantul Banatului și al Serbiei, care guvernă un teritoriu formând cinci cercuri regimentare.

Aceste 15 cercuri cuprindeau 150 companii, distribuite în atâtea cantoane. Scopul acestei organizări care datează din 1807, a fost de a stabili o barieră contra incursiunilor Turcilor și a invaziei ciumei în imperiu (Larousse C. Tom. IV, pag. 908, Col. 4).

[1]) Această fatală nuntă a regelui hun se găsește descrisă cu mare talent în *Viața lui Attila* de Amedée Thierry.

[2]) In vechime acest râu se numea *Pathyssus* și *Tibiscus;* astăzi în românește *Tisa*, în ungurește *Tisza;* în nemțește *Theiss;* în slavonește *Tiza.*

Tisa este cel mai mare afluent al Dunării; lungimea sa este de 1.300 km.

La etiagiu, lățimea sa este: la Tocay, 100 metri, la Seghedin, 130 metri; la Feldioara este de 400 metri și la Titul 250 metri. Adâncimea la Tocay 2 metri; la Seghedin 6 metri și la Titul 3 metri.

In partea în care curge paralel cu Dunărea patul său este mai jos decât al acesteia din urmă. Către gură cursul său devine foarte lent. Este un râu navigabil și vapoarele mici îl urcă până la Tocay. Țărmurile sale sunt puțin înalte de aceea șesul său este supus la vaste și dese inundații.

De o parte și de alta în regiunea de jos, patul râului este acompaniat de întinse mlaștine, alimentate prin debordarea râului și a afluenților săi.

www.digibuc.ro

km şi un teritoriu aproape de 300 mile pătrate germane (16.000 km) este dat culturii [1]).

§ 4. *STANKAMEN.*

Noul şi Vechiul Stankamen, sunt două sate, pe ţărmul drept al Dunării renumite prin aceea că aci Austriacii au câştigat la 19 August 1691 o mare victorie asupra Turcilor.

Bătălia dela *Stankemen* (aşa numită în acel timp; azi ungureşte *Zâlànkemend;* sârbeşte *Stankamenn*) a fost destul de sângeroasă pentru creştini.

Consultând generalii săi asupra ideii dacă trebuie să atace pe creştini fără a le lăsa timp sau a aştepta atacul lor, Eghinli Mohamet, aga enicerilor, şi mai cu seamă Khodjia-Khalil, vechi vizir, se pronunţară pentru ultima idee; la care vizirul răspunse: «Te-am poftit să mă urmezi, să te arăt ca un bărbat, iar nu ca o femeie»! Khalil mângâindu-şi alba sa barbă, replică: «N'am decât puţine zile de trăit; puţin îmi pasă dacă voiu muri astăzi sau mâine; dar nu voiesc să mă găsesc acolo unde imperiul nu va culege decât ruşine şi nenorocire» (Histoire de Turquie, pag. 53).

Marele vizir Ahmet-Paşa-Kiuperli, văzând că principele Ludovic de Baden părăsise Semlinul şi se retrăsese către castelul ruinat Stankemen, în faţa gurei Tisei, pe ţărmul drept al Dunării, şi în locul unde astăzi se află cele 2 sate (Noul şi Vechiul) cu acest nume, luă hotărîrea să-l surprindă printr'un marş de noapte, să-i taie drumul şi să-l bată. In acest scop, la adăpostul întunerecului nopţii, armata turcească urcă Sava până la Mitroviţa, unde traversă Sarviciul, pentru a câştiga dealurile şi ascunşi prin ele, de vederea armatei germane, Turcii veniră să-şi instaleze lagărul lângă Dunăre. Acest lagăr era pe înălţimile cari sunt în jurul locului unde se află ruinele Stankamenului. Prin acest mijloc ea a tăiat proviziile imperialilor şi desfăcu chiar câteva regimente, cari veneau dela Osek pentru a se reuni cu armata. Vizirul dirijând cu abilitate mersul nocturn al armatei sale prin focuri şi cum acest marş fusese făcut cu iuţeală, armata germană a fost surprinsă şi tăiată în retragerea sa de podul şi proviziile sale. In această tristă situaţie şi mai cu seamă că lipsea proviziile, Principele de Baden a fost obligat să dea o bătălie, care se termină în avantajul său; lupta a fost atât de sângeroasă încât cu drept cuvânt se considera ca una din victoriile lui Piru, căci în nicio bătălie a acestui îndelungat război, nu pierduse atâta lume.

Lupta s'a dat pe malurile Dunării.

Turcii, retranşaţi într'o direcţiune perpendiculară pe cursul Dunării şi cu faţa în direcţia acestui curs, aveau la spatele lor podurile imperialilor, stânga lor rezemată pe Dunăre iar dreapta pe toată cavaleria lor comandată de Gimengieş-Paşa.

Această măsură obligă pe Ducele de Baden să ia şi el o dispoziţie analoagă, având dreapta rezemată pe Dunăre, Ducele se aşeză în centru, în capul infanteriei, iar la stânga grămădi cavaleria sub ordinele Mareşalului Tinewold. Astfel atacă infanteria turcă în retranşamentele sale, compusă numai din eniceri. Această trupă opuse o lungă şi viguroasă rezistenţă printr'un foc continuu, pe cât timp erau asiguraţi de cavalerie la aripa dreaptă. Când însă cavaleria imperială atacă şi ea cavaleria turcă, aceasta la cel dintâi foc se puse pe fugă; atunci enicerii, cari după vechiul proverb turc au ochiul bun (spre a observa cavaleria) şi picioare bune (spre a o urma) se amestecară cu dânsa şi făcură ca şi ea. Vizirul pierdu viaţa lovit de un glonţ în tâmplă şi imperialii au rămas stăpâni pe câmpul de bătaie, arme şi bagaje. Nu rămâne nicio îndoială că dacă s'ar fi atacat deodată, de ambele părţi, s'ar fi făcut o mare economie de sângele celor

[1]) Din cursul de geografie al lui Cobâlcescu dela Şcoala fiilor de militari.

www.digibuc.ro

pierduţi în luptă şi cari au fost foarte mulţi [1]).

In 1695 o flotilă turcească compusă din 40 vase, după ce a forţat trecerea pe la Ruşiava, urcă fluviul către Stankamen, pe când un corp de călăreţi înaintează către Panciova, pe ţărmul stâng şi în lungul fluviului. (G. Ianescu, « Geografia Militară » 1894).

§ 5. *SEMLINUL.*

Semlinul sau *Zemlinul; Zémun* la Sârbi; *Zimony* la Unguri, vechea *Malavilla;* se crede a fi pe urmele anticului oraş roman *Taurunum* [2]) şi care cu *Singidumul* formau staţia flotelor romane de pe Dunărea de mijloc.

Acest important oraş a jucat încă din timpul cruciaţilor un rol strălucit. Dar ca şi Belgradul, vechiul său rival, el a pierdut mult din splendoarea sa. In 1096 armata cruciată trecu în ordine prin Ungaria; regele Coloman o primi într'un mod foarte amical şi-i oferi tot concursul.

La Semlin însă cruciaţii s'au depărtat dela datoria ospitalităţii. Locuitorii au pus mâna pe arme şi prin forţă împlânziră pe răsvrătitori.

Nu mult după aceea o nouă armată cruciată, sub conducerea lui Petru de Amiens, de 40.000 de oameni, sosi sub zidurile cetăţii şi voind să-şi răzbune insulta păţită de predecesorii lor, cruciaţii s'au aruncat asupra oraşului, l-au luat cu asalt şi l-au jefuit.

Impăratul bizantin, Emanoil Comnenul, ocupă în 1152 acest oraş, pe când regele Ungariei Gheiza II-lea, se războia în Rusia, pustiind tot ţinutul de peste Dunăre.

In timpul războiaelor turceşti, se înţelege dela sine, că acest oraş suferi înspăimântător [3]).

Ion Corvin de Hunyade zidi aici un frumos castel, în care-şi termină — bolnav de frigurі — îmbelşugata sa viaţă în fapte mari; cadavrul său, ulterior, a fost transportat în interiorul Ungariei.

După ce armata germană fu bătută la 11 Iulie 1739, la Grocka (Hissar Egik) ea veni la Belgrad; lăsă în acest oraş o garnizoană îndestulătoare, apoi trecu Dunărea pe două poduri, pe cari le construise şi pe cari apoi le desfăcu. Imperialii aşezară corturile lor în faţa Belgradului pe *care-l păzeau astfel de departe* (zice probabil în ironie Dapontès [1]). Ei mai trimiseră câteva trupe în câmpia Semlinului, situat între Dunăre şi Sava. Imprejurul ruinelor castelului lui Hunyade se fondă în 1739 [2]) noul oraş, de către locuitorii retraşi, după pacea, din Belgrad.

La sudul Semlinului, la vreo 4 km în dreptul frumoasei grădini a Topciderului, se vedeau urmele întăririlor făcute pe ţărmul stâng al Savei [3]) de către Principele Eugeniu de Savoya, în scopul apărării Belgradului, despre care voi vorbi mai departe.

In timpul *confinelor militare*, acest oraş a avut o mare importanţă.

In 1758 luna Octomvrie, Turcii înaintaseră pe malul stâng al Dunării până în dreptul Belgradului, ba chiar mai departe, ameninţând Ungaria. Generalul Laudon alergă în ajutorul Semlinului, ameninţat a fi luat de Turci [4]).

Cu toate întăririle sale de brazde şi profundele bălţi care îl înconjoară, el nu mai poate conta între punctele întărite. De aici

[1]) După Marsigli, *L'Etat militaire de l'empire Otoman.* Vol. II, pag. 115.

[2]) Ammédée Thierry, *Hist. d'Atila*, Vol. I, p. 239.

[3]) Al. F. Heksch, *Die Donau*, etc., pag. 629.

[1]) Dapontès, op. cit., pag. 244.

[2]) P. Larousse, *Diction. Univers.*, Vol. XIV, pag. 525, col. 3.

[3]) In franceza *Save*, în germană *Sau*, în latineşte *Savus; Carpis*, la Herodot, IV, 49. (Guiguet). Din 900 km ai cursului său, aproape 56 km sunt navigabile.

Are izvorul în Alpii Carnici în Carniolia. Forma sa este foarte sinuoasă. Se varsă în Dunăre între Belgrad şi Semlin, la 67, 28 metri deasupra nivelului Adriaticei, şi la 43 km la vale dela gura Tisei.

[4]) *Docum. privitoare la istoria românilor*, Vol. II. Suplim. I, pag. 6, scrisoarea lui Choiseul către Afacerile străine.

www.digibuc.ro

înainte, poziția sa îl cheamă să joace un rol mai pacific: să fie intrepozitul natural al comerțului Austro-Ungar cu țările peninsulei Balcanice.

§ 6. *INSULA RĂZBOIULUI* [1]).

Numele său amintește desele războaie între musulmani și creștini. Ea este lungă și lată. A fost de foarte multe ori ocupată de diferite armate. Aici se reuniră armatele lui Suleiman Magnificul, care de trei ori urcară Dunărea cu flote mai mari de 3000 de bărci.

Către anul 599 d. Chr. pare să fi avut loc în această insulă, unul din evenimentele timpului cele mai importante, întâlnirea generalului roman Priscus, care comanda la Dunăre, cu Baïan, hanul Avarilor sau imperiului al doilea hun. Această întâlnire avu loc în următoarele împrejurări:

Generalul inspirase momentan împăratului Mauriciu, grație intrigilor bizantine, oarecari nemulțumiri.

Pentru aceasta el a fost înlocuit la comandă printr'un frate al împăratului. In timpul comenzei acestuia din urmă, un corp de cavalerie volgară, chemat de Baïan după marginile Volgei, ajunse în *câmpiile pontine* [2]) și luă pe țărmul stâng al Dunării drumul ce ducea în *Hunia* sau *Avaria*, al cărui centru se știe că a fost în peninsula Sirmică cu capitala Sirmiu.

Acest corp merse liniștit neatacând, neamenințând pe Romani, când un corp de cavalerie al acestora din urmă, în observație în localitate, făcu să plouă asupra Volgarilor o grindină de săgeți și proiectile.

Volgarii se opriră, se întăriră, arătară intenția și atitudinea lor pașnică precum și pacea ce există între Romani și Avari; dar generalul roman, fratele Cesarului, vine după țărmul drept cu întăriri, șarjează pe barbari și el singur este respins și pus pe fugă. Ulterior urmând tratative între ei, Baian susținea că Romanii nu aveau dreptul să pună piciorul pe țărmul stâng al Dunării, care îi aparține în totalitate, fiind provincia sa [1]). In acest timp Priscu fu reintegrat în comanda sa. El primi cu o violentă mânie această nouă pretenție, mai insolentă decât cele anterioare: « și de când, strigă el, cu totul înfuriat, un fugar [2]), primit prin grație la noi, îndrăznește să fixeze limitele imperiului nostru? »

Aceste cuvinte supără pe Baian. El se apropie de Singidunum (Belgradul astăzi), fără a spune nimic; luă orașul, îl dărâmă și evacuă pe locuitori în Panonia. Ajuns prea târziu cu armata sa, Priscu ocupă una din insulele Dunării, aproape de această nenorocită cetate (care insulă nu poate fi decât *insula războiului*) și cei doi șefi se găsiră în prezență, separați numai printr'un braț al Dunării.

Ei voiră să se vadă; hanul veni călare și descinse pe țărm; Priscu înaintă într'o barcă până la distanța la care se putea auzi vocea; întrevederea se petrecu în recriminații și reproșuri mutuale [3]), numai rămânea decât războiul și Priscu se pregătea cu activitate pe Dunăre, când auzi că hanul se află în Dalmația unde trecea tot prin foc și sânge.

Furios, se duse și așteaptă în Panonia de sus, armata Avarilor, o bate și pune mâna pe toată prada. Hanul ridică la rândul său toate oardele și în capul lor se aruncă asupra Traciei nelăsând în urma sa decât un fluviu de sânge [4]).

§ 7. *BELGRADUL.*

Acest oraș a purtat diferite nume: *Singidunum*, la Romani; *Singedon* la Procopiu;

[1]) Solul său se află la 76 m deasupra nivelului mării. Unii autori o numesc *Marea* insulă a războiului.

[2]) Prin această expresie scriitorii înțeleg câmpiile dunărene ale Moldovei și ale Munteniei.

[1]) Theophilact, VII, 10, pag. 177: Theophan, pag. 233. Anast., pag. 80.

[2]) Theophilact, *ub. sup.*

[3]) Theophilact, VII, 10.

[4]) *L'Histoire d'Attila*, II, 37 și 38 par M. Amédée Thierry.

www.digibuc.ro

Alba Graeca la Romanii din Orient (Austro-romani); *Biograd*, *Beograd*, *Bielgorod* sau *Belgrad (Cetatea-Albă)* la Slavi; *Nándor-Féyèr (Fehér) vár*, *Uj-Fehérvar*, la Unguri; *Cetatea-Albă a Sârbilor* la Români; *Darol Djihad*, *Dar-ul-Djihard* (Poarta războiului sfânt) la Turci; *Griechisch Weissenburg* (Cetatea-Albă grecească) la Germani; Λευκό πολις, la grecii bizantini; iar la grecii vulgari: Μπελιγράδιον, Μπελιγράδι, Βελεγράδιον, 'Αμπελογράδι, Πελεγράδυ, Βελιγράδιον, Βελιγράδι, 'Ασπροχώρα [1]).

Lăsând la o parte epoca oamenilor primitivi, *aceĭ de cavernă*, cei dintâi locuitori cunoscuţi, cari par a fi locuit această regiune a pământului, au fost Celţii. Obscuri şi liniştiţi, ei au trăit aproape 1000 de ani, locuind această regiune până când cuceririle Sciţilor îi împinsese spre occident.

Mult timp în urmă întărindu-se, ei reveniră, bătură pe Antariaţi, pe care îi găsiră ocupându-le locul, formară un mare imperiu, pe care-l întinseră până la Marea Neagră (al VI-lea secol a. Chr.).

In timpul acestei mari împărăţii, solul şi mai ales malurile Dunării, se acoperi cu oraşe. In al III-lea secol, însă o revoluţie ale cărei cauze şi detalii lipsesc cu totul, desfăcu acest colosal imperiu pentru a nu se mai forma decât naţiuni izolate cari au fost pe rând învinse de legiunile Romane [2]).

Romanii au zidit o mare cetate pe locul ocupat astăzi de oraşul Belgrad. Ei au pus aci sediul legiunii a IV-a, *Flavia Felix*.

In acest punct divinul Traian, trecu în revistă pentru prima oară, după concentrare, armata Romană ce urma să intre în Dacia.

*

Iată *statul major* şi *ordinea de bătae* a armatei romane la începutul primului război contra Dacilor:

Marcu Ulpĭu Traian, împărat, comandant şef. — *Liciniu Sura* [1]) secretar intim şi prim consilier al împăratului. — *Adrian*, Locot. al împăratului. — *Apolodor din Damasc*, superintendant general al construcţiilor şi al lucrărilor de apărare; inginer şi arhitect [2]).

*

Garda imperială (formată din cohortele pretoriene):

Comandant, *Claudiu Livianu*, prefectul pretoriului.

*

Trupele din ambele Mesii:

Comandant, *Maniu Liberiu Maximu* [3]) guvernatorul uneia din aceste provincii:

a) *Trupele din Mesia inferioară:*

Legiunea I *Italică*, comandant *Adrian* (locot. al împăratului). Această legiune se destinse cu bravură în război.

Legiunea V *Macedonică*, comandant *Pompeiu Falco*.

Trupele din Mesia superioară:

Legiunea VII. *Claudia Pia Fidelis*, distinsă cu bravură în acest război.

Legiunea IV. *Flavia Felix*.

*

Trupele din Panonia:

Comandant *Q. Glitiu Atiliu Agricola* [4]), legatul consular al Provinciei.

Legiunea II-a *Adjutrix:* Legiunea XIII *gemină Pia Fidelis*. Legiunea XIV *gemină Martia Vitrix*.

*

Cohortele auxiliare:

Cohorta I *Civium Romanorum equitata*; Cohorta II *Hispanorum;* Cohorta III. *Britanica*.

*

---

[1]) Dapontès in *Ephemerides Daces*, pag. 89. (Note).

[2]) *Les premiers habitants de l'Europe*, par H. d'Arbois de Jubainville, Paris 1877.

[1]) După război acestei persoane i se conferi onorul *ornamentelor triumfale*, care se decerna numai împăraţilor.

[2]) Procopiu, *De aedificiis*, Cart. IV, Cap. VI.

[3]) Dione Cassiu 68, 9.

[4]) Gruter, 316, 6 şi 7.

www.digibuc.ro

Cavaleria Numidă:

Comandant, Africanul *Lucius Quietus* [1]).

*

Armata Rinului:

Comandant *Adrian*; Legiunea I *Minerva, Pia Fidelis*, Legiunea I *Adjutrix*, distinsă cu bravură în război; Comandant T. Iuliu Maximu Broechu; Legiunea IX Claudia Pia Fidelis. Aceste trei legiuni erau luate din garnizoanele Rinului. Legiunea XII, *Fulminanta*, venită din Orient.

Legiunea X. Gemină, comandată de tribunul Q. Priferniu Poedu [2]), nu se ştie din care armată făcea parte, după cum *Miniciu Natalis*, comanda o legiune şi pe care anume nu s'a aflat până acum.

Din legiunile menţionate mai sus, trei nu intrară deloc în luptă (din care două probabil din armata Rinului).

In total un efectiv de aproape 80.000 oameni.

*

La organizarea imperiului, acest teritoriu făcea parte din Mesia superioară sau occidentală.

In al III-lea secol d. Chr. se semnalează în această localitate debutul emigraţiilor germanice.

In al IV-lea secol invaziunea Vizigoţilor lui Allaric. Către finele acestui secol Ostrogoţii lui Theodoric, împinşi de Huni, dobândiră permisiunea de a se stabili în această regiune, dar mai târziu ei au fost goniţi de Avari, cari erau aşezaţi pe ţărmul stâng al Dunării şi cari împingeau departe, în imperiu, incursiunile lor, pe ţărmul drept al Savei şi al Dunării.

In mijlocul secolului al V-lea expediţia Hunilor lui Attila.

In al VI-lea secol restabilindu-se autoritatea imperiului roman de Orient, la Belgrad, iar în anul 582, murind Tiberiu, urmă pe tronul Constantinopolului, Mauriciu; Baian hanul Avarilor — cari formaseră un al doilea imperiu hun, compus din: huni, slavi, etc., — formând o armată tare, în peninsula Sirmiului, hotărî să atace pe Romani. El începu prin Belgrad (Singidumul de atunci), îl înconjură în o frumoasă zi de vară, timp în care locuitorii se aflau împrăştiaţi la câmp, lucrând agricultura.

Cu toate că oraşul era aproape deşert şi garnizoana luată fără veste, Romanii se bătură bine şi cu ajutorul loçuitorilor rămaşi sau alergaţi de toate părţile, garnizoana făcu din Avari un mare măcel; la fine însă Avarii rămaseră stăpânii cetăţii pe care o jefuiră şi dărâmară [1]).

Iustinian restabili cetatea din ruine.

Slovenii, cari, deja la finele secolului al V-lea, începuseră să treacă Dunărea pentru a se stabili la sudul acestui fluviu, fac din nou progres. Populaţia romană se contopeşte cu ei sau se retrage în munţi [2]).

Către finele secolului al VII-lea, Eraeliu, împăratul Orientului, pentru a proteja frontierele imperiului, contra prădării barbarilor, cheamă triburile slave care trăiau pe versantul nord al Carpaţilor, către Vistula. Croaţii fură cei dintâi care veniră: ei ocupară Istria, până spre Spalato. Puţin în urmă (an 640) Sârbii îi urmară; ei, împrăştiindu-se ocupară, la început, Macedonia, apoi Bulgaria, în fine Bosnia şi Croaţia, populând ţările pe cari invaziunea Avarilor le devastase completamente, terminară prin a se stabili între Drina şi Timok.

La început, Sârbii au fost vasalii Grecilor, cari îi chemaseră; apoi ai Bulgarilor. Cu încetul însă, puterea lor mărindu-se, şefii lor deveniră independenţi; ei aruncară suveranitatea împăraţilor din Orient şi formând o întinsă domnie, luară numele de *regi* [3]), primind învestitura dela Papa. In

[1]) Ammian Marcelinul 29, 8; Dione Cassiu 67 c. 8, 22, 30 şi 32.

[2]) Hentzen, pag. 137.

[1]) Hist. d'Attila, pag. 13.

[2]) Rapport de la Mission Suisse etc. sur la guerre Serbo-Bulgare.

[3]) Kral, 1165.

www.digibuc.ro

acest timp, Belgradul, sub dinastia Nimanizilor, trece în mâinile Sârbilor, după ce în al X-lea şi XI-lea secol, fusese dominat, pe rând, când de Unguri, când de Byzantini. Astfel: Sârbii sunt constrânşi, la începutul secolului al IX-lea, să recunoască supremaţia Bulgarilor. Dela 976—1014 Samuel ţarul Bulgarilor repune pe Sârbi sub sceptrul său. In 1018 Impăratul din Orient, Vasile, exterminatorul Bulgarilor, face din Serbia o provincie romană. In 1040, marele şef Boghislav Ştefan cu armele în mână, dă libertatea Sârbilor. Dela 1050—1084 fiul său Mihail este numit *rege* cu aprobarea Papei Gregorio al VII-lea.

Dela 1082—1085 Bosnia se reuneşte regatului Sârb. Intâia (1096—1099), a doua (1147—1149), apoi a treia (1189—1192) cruciată deschid drumul Belgradului şi a Constantinopolului. In 1151, împăratul Orientului Emmanuel, reduce din nou la ascultare Serbia şi Bosnia. In 1183 Sârbii se răscol sub ordinele marelui lor şef Ştefan Nemanja. Dela 1195—1224, fiul său Ştefan al II-lea este primul rege încoronat al Serbiei.

In acelaşi timp cu Sârbii, Bulgarii se revolt în înţelegere cu Românii *(amestecătura locuitorilor primitivi cu Romanii*, îi califică Lt.-Colonel elveţian H. Hungerbuhler în raportul său asupra războiului Sârbo-Bulgar, dela care împrumutăm din datele de mai sus). *Cu toţii* fac imperiul Romăno-Bulgar, dela Belgrad la Maritza inferioară şi Agathopolis pe Marea Neagră.

Acest imperiu, care cuprinde mai toată Tracia, toată Macedonia, Albania, este apogeul puterei bulgare; dela 1275—1320 domneşte regele sârb Uroş Milutin. El cuprinde nordul Macedoniei şi al Albaniei. Ştefan Duşan (1321—1355) supranumit *Puternicul*, mai întâi rege, ia (1346) titlul de ţar al Sârbilor şi al Grecilor. El este care zideşte pentru prima oară *cetatea* Belgradului, teritoriul căreia 'l supune în 1355, cu Bosnia, din mâna Ungurilor, întinzând oraşul destul de departe. Profitând de slăbiciunea împăraţilor greci, împinge cuceririle sale până la porţile Constantinopolului după ce în 1330, supuse pe Bulgari. Imperiul său se întinde dela Belgrad la Raguza şi Ianina, istmul de Corinth, dela Marea Ionică la Marea Neagră, cuprinzând mare parte din Tracia, Macedonia, Albania, Epir, etc. Acest imperiu reprezintă apogeul puterii sârbeşti şi rămâne visul de aur al aspiraţiunilor naţionale.

In 1356, el merse asupra Constantinopolului, în fruntea a 80.000 oameni şi poate că l'ar fi luat dacă nu ar fi murit fără veste. Speriat, Imperiul din Orient cheamă, din Asia, pe Turci în ajutor.

Acesta a fost apogeul Serbiei: se poate lesne înţelege starea de prosperitate în care se afla Belgradul în acest timp.

In 1356, Voevodul Vucaşin, omoară pe ţarul Uroş, fiul lui Duşan şi punând mâna pe putere, reia titlul de Kral (rege). In 1366, Bulgarii se supun Turcilor, cari dela 1353 intraseră în Europa. In 1377, Vucaşin este învins şi omorît de Turci. In 1382, principii slavi, în urma luării Sofiei de Turci, se unesc în contra lor.

Unul din succesorii lui, Lazăr, demoralizat prin intrigile continue ale seniorilor feodali, al căror rezultat împiedecă unirea tuturor eforturilor slave, după ce distruge Belgradul spre a nu mai fi un element de discordie între Unguri şi Sârbi [1]) este bătut la câmpia Mierlei (Kosovo-Polge) în sângeroasa luptă din 13 Octomvrie 1389 (Amselfeld, aproape de Novibazar) al cărui suvenir este păstrat în legende ca unul ce arată ziua căderii independenţei naţionale sârbeşti.

Făcut prizonier, Kneazul Lazăr este decapitat dar şi Murat al II-lea, Sultanul învingător, este asasinat de un fanatic, Miloş Cobilovici, care se strecurase până în cortul său.

Sârbii au păstrat însă principii naţionali, sub numele de *Despoţi*. Succesorul lui Lazăr, fiul său Ştefan *cel înalt*, face din Belgrad,

[1]) *Din Ist. Belgradului* (Ghid).

www.digibuc.ro

pentru câtva timp, capitala sa şi unul din succesorii săi, Gheorghe [1]) Brancovici, cedează Belgradul regelui Sigismund, în schimbul unor citadele, în Ungaria [2]) şi mută reşedinţa sa la *Semendria.*

Poziţia admirabilă şi tare a acestei cetăţi, zidită pe coline, excelenţa portului său, soliditatea zidurilor sale, a făcut mult timp din ea bulevardul Ungariei contra Turciei, care nu încetase a încerca posesiunea ei.

Aşa, în 1439, primul prinţ infidel care o atacă, a fost Amurat al II-lea. El veni, urmat de toate forţele sale, să asedieze Belgradul şi îl bombardă fără preget, timp de mai multe zile şi nopţi, cu tunuri a căror ghiulele erau de 100 livre. O parte din fortificaţii fură răsturnate de proectile şi Amurat crezu momentul sosit, de a da asaltul general. Dar locuitorii juraseră să se îngroape sub ruinele patriei lor şi cu toate că Turcii, sub conducerea lui Ali (un căpitan), se răspândiseră deja în cetate şi se credeau stăpâni, se văzură deodată înconjuraţi de toate părţile de asediaţi, cari făcură din ei un spăimântător carnagiu şi-i aruncară în afara zidurilor cetăţii. Descurajat, de acest sângeros eşec — pierduse 17.000 oameni — Amurat ridică asediul pentru a intra în statele sale, după ce stătuse şapte luni înaintea cetăţii în care se ilustră Colonelul Giovani de Ragusa.

Şasesprezece ani mai târziu, în 1456, Mohamed al II-lea, teribilul învingător al Constantinopolului, voi să termine cuceririle sale prin luarea Belgradului. Il înconjură pe uscat, în capul unei înfricoşate armate, pe când flota sa îl bloca pe Dunăre. De partea cealaltă a fluviului se afla lagărul lui Ladislau, regele Ungariei cu o puternică armată.

Văzându-se în imposibilitate de a ajuta Belgradul, dacă nu ar fi împrăştiat mai întâi flota turcească, regele îmbarcă elita trupelor sale pe vase mari şi se aruncă cu atâta hotărîre în mijlocul vaselor inamice, că înnecă o parte din ele, puse mâna pe alta, iar restul îl împrăştiă în toate părţile. Acest succes deschizându-i comunicaţia cu Belgradul, el aruncă în cetate pe redutabilul Ion Corvin de Huniade *(Dracul Turcilor sau Dracul pentru Turci)* şi pe Ioan Capistran, călugăr *cordelier*, trimis de papa Alexandru în Ungaria pentru a predica o cruciadă, care ridică moralul soldaţilor, mergând, la toate ieşirile, în capul luptătorilor, cu crucea (crucifixul) în mână şi arătându-le coroana de martir suspendată deasupra capetelor lor dacă mureau pentru apărarea religiei.

El se găsea totdeauna în mijlocul pericolelor. Obligând pe luptători să moară, decât să se retragă, trupele intrau totdeauna victorioase.

Sălbaticul curaj al soldaţilor lui Mahomet se sfărâmă înaintea acestui îndoit zid: devotamentul, geniul unuia şi exaltarea religioasă a celorlalţi. Cu toate acestea, artileria turcească practicând o largă breşă, musulmanii se arunc în cetate fără să încerce nicio rezistenţă. Dar calmul aparent acoperea o înşelătoare şiretenie de războiu a lui Corvin: deodată, în sunetul trâmbiţilor, creştinii se precipit asupra Turcilor, surprinşi în triumful lor, îi înconjură din toate părţile şi-i măcelăreşte teribil. In zadar Mahomet voeşte să oprească fuga soldaţilor săi; chiar el singur atins de o crudă rană, căci pierduse un ochiu, este antrenat în fuga lor; după ce, cei mai buni ofiţeri au căzut în luptă sau au fost răniţi, învingătorul Constantinopolului ridică cu ruşine asediul, după ce pierduse înaintea Belgradului mai întreaga sa armată şi cea mai mare parte din tunuri şi bagaje. Dar oraşul plăti, desrobirea sa, cu viaţa eroului care-l scăpase de furia musulmană: Ioan Corvin muri în urma rănilor (?) primite în cel din urmă atac al Turcilor, la 10 Septemvrie 1456.

In memoria liberării Belgradului, Papa Calistrat al III-lea institui serbarea anuală

[1]) Djuradj.
[2]) *Histoire de Belgrade* (Guide).

www.digibuc.ro

a Transfigurării Domnului (calendar catolic) pe care o puse în ziua de 6 August, aniversarea acelei retrageri a lui Mahomet. In acest război a apărut pentru prima oară semiluna pe însemnele armatei Otomane. Filip regele Macedoniei înconjurând într'o noapte întunecată Bizanțiul, luna apărând în formă de crai, lumină câmpul și gărzile, descoperind mișcările trupelor Macedonene, au dat alarma și au surprins pe inamici. Recunoscători lunei, Bizantinii puseră emblema craiului pe toate monumentele lor, emblemă adoptată și de Mahomet la luarea Constantinopolului (Histoire de la Turquie, pag. 22).

Aceste umilitoare eșecuri ar fi trebuit să descurajeze pe urmașii lui Mahomet: dar cu cât cucerirea Belgradului devenea mai grea pentru sultani, cu atât ea excita mai mult ambiția lor.

In 1493 Ali-Bey încearcă să surprindă cetatea Belgradului prin trădare. Paul Kinezul puse mâna pe trădători și îi omorî prin diferite sisteme [1]).

La 1494 Turcii încercând să asedieze Belgradul, Kinezul îi puse pe fugă.

In 1521 Suleiman al II-lea, dominatorul secolului său, întoarse armele sale victorioase contra acestei chei a Ungariei, pe care o blocă mai întâi prin vizirul său.

El singur, plecă apoi la armată spre a-i grăbi operațiunile de asediu. Geniu lui Corvin nu mai presida apărarea și o artilerie formidabilă bătu zidurile în breșă timp de șase săptămâni.

In urma a 22 asalturi furioase, a căror impetuositate era îndoită prin prezența lui Suleiman, orașul trebui să se resemneze la o capitulare pe care după executarea ei, Sultanul nu o respectă și trecu garnizoana prin sabie.

A doua zi se duse la catedrală și o transformă în moschee. Locuitorii Unguri au fost trimiși peste Dunăre iar Bulgarii la Constantinopole, unde populară mahalaua zisă pe atunci « Bulgară ».

[1]) Gerolamo Albrizzi, *L'Origine del Danubio*, pag. 140—141.

Intr'o altă expediție la 10 Noemvrie 1529 Soliman încoronă în Belgrad pe Zapolia ca rege al Ungariei, punându-i pe cap coroana Sf. Ștefan.

In 1551 Meemet, pașa Belgradului, nu reușește să ocupe Timișoara.

La 20 Iunie 1566 Suleiman cel Mare trecând spre Viena sosește la Belgrad în trăsură, unde primește pe Sigismund Ioan, fiul lui Zapolia, asigurându-l de coroana Ungariei, dându-i și câteva locuri peste Tisa.

Timp de două secole Poarta rămase stăpână pe Belgrad. Electorul de Bavaria, numit de împăratul Leopold, general al armatelor imperiale, a fost însărcinat să cucerească această cetate dela Turci. După ce-i bătu, trecând Sava, el asedie Belgradul la 30 Iulie 1688. O înfiorătoare canonadă, care dură 25 zile făcu ca zidurile să se surpe din toate părțile; comandantul turc refuză să se predea. La 6 Septemvrie s'a dat un asalt general; de ambele părți au fost atacuri grele și puțin a lipsit ca imperialii să piardă partida. Atunci Electorul în capul trupelor împreună cu prințul Eugeniu se aruncă la atac însuflețind soldații. Chiar Electorul este rănit la cap. Dar în fine Germanii pătrund în Belgrad, pe care îl inundă în sânge; 5000 eniceri sunt trecuți prin ascuțișul săbiei și o mare cantitate de material devine prada învingătorului. Această frumoasă cucerire, răspândi bucurie în tot imperiul, bucurie însă de scurtă durată.

In acest an nu se mai vorbi pe frontiera creștinilor, decât de faimosul bandit asiatic, numit Ieghen Pașa, care devenise o tristă celebritate în provinciile asiatice prin asasinatele sale. Impreună cu Rustam-Pașa, adunară cât mai multe trupe și au încercat chiar să împiedece pe Electorul de Bavaria să treacă Sava; dar artileria imperială le strică întreprinderea și podul ce-l făcuseră Turcii servi chiar imperialilor, cari trecând Sava, cum văzurăm, asediară și luară Belgradul [1]).

[1]) Marsigli, op. cit., Vol. II, pag. 126.

www.digibuc.ro

In 1595 pe când Sigismund principele Transilvaniei înconjurase Timişoara, un corp din armata sa observa Belgradul. Ameninţat de 21.000 de Turci ce veneau din această parte, el detaşează două divizii spre a întări corpul său de observare. Atacă şi aruncă pe Turci către Panciova, de unde aceştia trec la Belgrad.

La 25 Decemvrie 1683 Sultanul Amurat al IV-lea, supărat pe vizirul său Kara-Mustafa pentrucă fusese bătut de Sobieschy la asediul Vienei, puse să-l sugrume la Belgrad iar capul îi fu trimis la Constantinopole şi prezentat pe o tavă de argint.

In anul 1690 marele vizir, Mustafa Kiupruly s'a prezentat înaintea Belgradului, în capul unei armate mari şi l-a blocat. De opt zile artileria sa fulgera cetatea, când o bombă căzând pe o magazie cu pulbere a făcut-o să sară în bucăţi, cu toate casele dimprejur şi o parte din ziduri. Turcii profitând de dezordinea ce acest accident răspândise printre asediaţi, se arunc cu impetuozitate la un asalt disperat (8 Oct. 1690); 700—800 oameni comandaţi de generalul d'Aspremont şi ducele de Croï, reuşiră să scape, traversând Dunărea; dar alţi 6.000, care nu putuseră găsi vreo ieşire, au căzut sub fierul musulmanilor, împreună cu cea mai mare parte din locuitori.

Cum se vede, vizirul n'a pus mâna pe această cetate decât prin o izbitură cerească, pentrucă bomba incendiase magazia cu pulbere. Fără aceasta, toate invenţiile artei, nu ar fi putut dispune această cetate să se predea, pentrucă armata otomană nu dispunea de provizii şi la finele lui Octomvrie sezonul era foarte înaintat [1]).

In 1694 Ducele de Croï, profitând de deplasarea armatei turceşti încearcă din nou să cucerească Belgradul. Artileria şi minele au jucat un rol atât de mare că în opt zile toate uvrajele avansate erau reduse în pulbere. El se prepara să dea asalt, când marele vizir se arăta, cu o puternică armată şi-l sili să ridice asediul.

Această strălucitoare cucerire era rezervată principelui Eugeniu de Savoia, marele căpitan, devenit spaima Europei şi a Asiei.

Soarta tuturor fortăreţelor importante, situate pe extrema frontieră a statelor puternice şi războinice, este de a fi expuse primelor lovituri când războiul izbucneşte între suveranii lor, — cum era Belgradul, cum va fi Galaţi, Belgradul viitorului.

In anul 1690 când Turcii reluară Belgradul găsiră parapetul reparat şi partea din afară cu un drum acoperit, terminat.

In 1693 imperialii, revenind la asediu, găsiră tot perfecţionat şi ameliorat. Numitul Cornaro, născut în Candia şi care servise în timpul asediului, în această cetate, în calitate de inginer, avusese direcţia acestor lucrări. Acest ofiţer trecuse în serviciul împăratului în aceeaşi calitate şi fusese întrebuinţat la Belgrad.

Când o bombă puse foc magaziei cu pulbere după care garnizoana luă fuga peste Sava, el rămase în cetate şi răspândi ştirea că fusese făcut prizonier de Turci. Servi apoi contra împăratului german, de unde până atunci fusese în serviciul său. Turcii îl plătiră cu sume mari şi el mări fortificaţiile cetăţei, pe care le construi după adevăratele principii ale artei. A fost primul care a învăţat pe Turci nu numai modul de a construi apărări dar încă de a grăbi lucrările şi a căptuşi uvragele.

El a avut sub comanda sa mai mulţi greci şi armeni, pricepuţi. In orice caz, în întrebuinţarea şi prepararea minelor, fu unul din cei mai buni elevi ai cavalerului Verneda, în Candia [1]).

La 6 August 1697 Sultanul sosi la Belgrad. Turcii meditau un asediu, nedeterminat încă, pentru care scop ei întruniseră împrejurul Belgradului toate cele necesare.

[1]) Marsigli, II, pag. 133.

[1]) Marsigli, op. cit. *(L'Etat militaire de l'empire ottoman.* Amsterdam 1720), II, pag. 150.

www.digibuc.ro

Flota lor, după Dunăre, era de 16 galere, 30 fregate şi 60 şeice. Cea mai mică din galerele lor purta 10 tunuri şi 150 oameni.

Mai întâi ei trecură Sava, având aerul să se îndrepte spre Petru Waradin. Dar curând înţelese că, înainte de a asedia această cetate trebuia să distrugă Titul, care le putea deranja comunicarea cu Timişoara şi servi imperialilor de magazie. Ei au luat-o deodată, spre dreapta, pentru a trece Dunărea [1]).

După bătălia dela Zenta, principele Eugeniu trecu Sava în Bosnia, pe care, timp de 18 zile, o distruse şi prădă. In ea găsi mari comori, mai cu seamă în oraşul Serayevo (Bosna-Serai).

La 1716 imperialii hotărîndu-se să atace pe Turci şi începând pregătirile lor, Turcii se strânseră şi ei la Belgrad, în tot cursul lunei Iulie. La 15/26 şi 16/27 Iulie, ei trecură Sava şi campară între Semlin şi Banostza. La 21 Iulie (1 August) ei înaintară la Salankemen şi la 2 August st. n. la Carlovicz. Puţin în urmă ei fură complet bătuţi de principele Eugeniu de Savoia, la Petru Waradin, în ziua de 5 August 1716.

Trecerea Dunării. Asediul şi bătălia dela Belgrad din ziua de 5/16 August 1717 [2]).

După bătălia dela *Petruwaradin* şi cucerirea *Timişoarei*, totul părea a invita pe Majestatea Sa Imperială şi Catolică, a îndoi generoasele sale eforturi contra inamicilor comuni şi perpetui ai numelui creştin şi a-i promite un succes fericit. Turcii nu mai apăreau. Generalul de cavalerie Contele de Mercy, lăsat la Timişoara de serenisimul şef (principele Eugeniu), pusese mâna pe Panciova, Uj-Palanca (vechea Lederata) şi Meedia, trei mici cetăţi, deopotrivă necesare pentru siguranţa Banatului şi să înlesnească drumul altor cuceriri.

Panciova era (1717) *o palancă* situată pe *Timiş*, la o jumătate oră de locul unde acest râu intră în Dunăre şi la două ore de Belgrad. *Noua (uj) Palanca* era o altă *palancă*, situată câteva leghe mai la vale, pe gârla *Kanatia*, care o învecinează şi care se varsă şi ea în Dunăre; Mehadia a treia palanca, care înaintează mai mult ca Uj-Palanca spre răsărit, se găseşte în munţii cari despart Banatul de România. Câte trei aceste cetăţi se închinară la discreţie şi mai fără nicio rezistenţă, ademenite prin dulceaţa învingătorului, care fusese aplicată garnizoanei Timişoarei şi ale cărei bune efecte le încercară şi ele.

Contele de Mercy caută să ocupe şi Orşova, cetate pe Dunăre nu departe de Meedia şi *compusă din trei forturi, câte unul de fiecare ţărm* (Carol s. şi Elisaveta d.) *şi al treilea în insula Ada-Kaleh.* Dar informându-se că garnizoana era hotărîtă să se apere la disperare, el se retrase: fie pentru motivul că nu avea destule forţe, pentru o întreprindere atât de mare, fie că de altă parte, sezonul era prea înaintat. Cu toate acestea, el aşează cartierele sale pe Dunăre, în lungul fluviului: dreapta la Panciova şi stânga la Uj-Palanca şi pentru a-şi asigura mai bine aceste două posturi el le repară întăririle.

Serenisimul prinţ, Eugeniu de Savoia, medita de atunci asediul Belgradului şi în acest scop contele de Mercy primi ordinul de a stabili un depozit de făinoase şi să caute un punct avantajos pentru ca armata să treacă Dunărea. El îşi îndeplini această datorie cât se poate de exact şi mai fericit.

Depozitul fu format la Panciova, iar trecerea descoperită ceva mai jos de îmbucătura Timişului, la punctul numit pe vremuri

[1]) I. du Mons, *Bataille de Zenta*, pag. 2. (Cea dintâi din ale lui Eugeniu de Savoia).

[2]) Acest asediu fiind cel mai important din cele ce s'au făcut în această localitate, îl vom descrie în întregime, atât pentru importanţa sa cât şi pentru nenumărate principii militare ce se pot învăţa din această povestire. El este scris de J. du Mons, consilier şi istoriograf al împăratului Carol al VI. Martor după cât se pare, al bătăliei, într'o carte dedicată prinţului Eugen şi prin urmare cea mai exactă din câte există în această privinţă, de vreme ce a fost compusă şi corectată chiar sub ochii bravului prinţ.

www.digibuc.ro

Homolyen [1]). Ţărmul era foarte lesne de apropiat. Nicio înălţime nu-l domina şi era dispus aşa ca atunci când va fi abordat, să se găsească înaintea sa o baltă de 800 paşi, paralel cu Dunărea, care nu permitea inamicului să presupună debarcarea. El informă pe prinţ, care venind apoi, în persoană, aprobă ideea.

Aceasta era la 9/20 Mai. Prinţul sosi la *Petruwaradin* la 10/21 şi nu se opri decât timpul strict necesar pentru a da ordinele sale. El se întoarse la 17/28 şi trupele se adunară, parte la Panciova unde era corpul lui Mercy, parte la Futack, unde se afla chiar prinţul în persoană. Unirea se efectuă la 3/14 şi a doua zi 4/15 Iunie, trecerea îşi începu executarea. Cu mult înainte contele de Mercy avusese grijă să pregătească la Opova, o mulţime de bărci şi de şeici. Se ambarcaseră în ele 25 batalioane şi 25 compănii de grenadieri; toate aceste susţinute de trei mari vase de război, cari sosiseră seara la Panciova. Turcii aşezaţi ici şi colo, pe înălţimi, în număr de câteva mii oameni, făcură toată noaptea focuri mari, pentru a inspira groază imperialilor, făcându-i să creadă că erau numeroşi şi că se pregăteau pentru apărare; dar strategema lor nu aduse nicio schimbare în măsurile luate de imperiali.

In zorii zilei, la răsăritul soarelui, totul se puse în mişcare. Grosul armatei plecă pe uscat, către locul unde puntea avea să fie construită şi detaşamentul pe apă, pentru a merge unde generalul Mercy avea să-l conducă. După două ore de navigaţie, ajunseră la gura Timişului, de unde se văzu flota Turcilor, care era ceva mai sus, la ancoră. Cum această flotă turcească ar fi putut turbura debarcarea şi comunicaţiile, imperialii lăsară aci, pentru a observa, unul din cele trei vase de război, pe când cu restul continuară a rama către locul destinat pentru debarcare. Acolo se opriră şi se puseră în ordine. După obiceiul lor grenadierii s'au aşezat la avant-gardă; cele 25 batalioane urmară iar cele două vase de război deschideau drumul acestei războinice flote. In această ordine ajunseră la ţărm, cu drapelele desfăşurate şi cu tobele bătând, soldaţii *servindu-se de lopeţi* (de fortificaţie?) *pe lângă rame pentru a se mişca mai iute.* Totul arăta o miraculoasă bucurie.

Inamicul din contra, surprins de îndrăzneala şi de bună ordine a acestei treceri, nu se opuse. El abandonă posturile sale şi înainte chiar ca descinderea să aibă loc, se văzu ienicerii, cu drapelele lor, luând drumul Belgradului. Cinci, la şase sute spahii, numai, se prezentară pentru a se hărţui după modul lor, dar ţinuţi în respect de tunurile vaselor şi în urmă chiar de acelea ale trupelor, ei urmară curând exemplul enicerilor şi lăsară imperialilor câmpul liber. Aceştia au petrecut noaptea sub arme, acoperiţi de *caii* lor *de frizâ* şi întorşi cu faţa către părţile de unde inamicii puteau veni la ei.

Ei nu pierdură niciun om în toată această acţiune care se petrecu fără cea mai mică confuzie, într'atât Contele de Mercy dispusese toate lucrările în bună orânduială. Cu toate acestea, se lucră la un pod de vase, pentru trecerea armatei şi la miezul nopţii el fu terminat.

Imperialii campară la Viznissa (Visnitca) unde rămaseră două zile. Nimic nu grăbea. Voiau să recunoască ţara. Inamicii nu se adunaseră încă. Măsurile se puteau lua fără nicio jenă.

La 8/19 Iunie armata înaintă şi Belgradul fu învestit. La acest nume orice om de stat sau de război, va concepe mai întâi ideea uneia din acţiunile cele mai importante. Căci care e omul, care să aibă cea mai mică idee de lume, care să nu ştie că (pe aceea vreme) Belgradul era prima şi cea mai considerabilă cheie a întregii Ungariei şi că ea poate deschide *infidelilor* porţile spre a intra în ţările creştinilor şi acestor din urmă, de a

[1]) Homoliez în Atlasul lui I. Hellerrt.
La mijlocul liniei N. S. cuprinsă între Panciova şi Grozka.

www.digibuc.ro

intra în acelea ale infidelilor. Dar se va vedea mai bine în urma descrierii pe care noi trebuie să o facem: *Belgradul*, altădată capitala *Serbiei* şi reşedinţa vechilor săi regi, este situat pe un unghiu de pământ care se formează din spre miazăzi, prin intrarea Savei în Dunăre şi al cărui vârf este îndreptat direct la nord. Astfel oraşul este mărginit la west cu Sava; la est cu Dunărea, iar la nord cu confluenţa celor două râuri. Nu se poate acosta decât pe la sud.

Trei insule înguste şi lungi erau situate puţin mai sus de mijlocul Dunării, aşa că puteau închide cu înlesnire trecerea bărcilor, carî voiau să coboare sau să ridice fluviul. Cele două mai mari erau separate, una de alta, printr'un canal care servea de port oraşului. Era un mic golfuleţ care neavând nicio întindere şi nicio adâncime, nu putea adăposti decât câteva bărci uşoare. Turcii aveau în insule şeicele şi celelalte bastimente de război. Ei mai aveau în ele un fort şi alte retranşamente.

De altfel, Belgradul de atunci putea fi împărţit în trei părţi: castelul, oraşul de jos şi foburgurile. *Oraşul* ocupa partea cea mai de *jos* şi înaintată a unghiului, găsindu-se astfel scăldat de o parte prin Dunăre şi de cealaltă prin Sava. Foburgurile, destul de spaţioase erau din spre partea câmpiei iar castelul era în mijloc. Terenul este foarte ridicat şi panta sa era foarte înclinată de spre partea oraşului de jos. Despre partea foburgurilor ea era foarte dulce. Pentru acest motiv în acea parte întăririle erau mai tari. Se vedea o curtină flancată de două sau trei bastioane: un uvraj înaintat şi un retranşament exterior.

Terenul împrejurimilor Belgradului este foarte neegal pentru a nu zice muntos. El constă din o mulţime de înălţimi amestecate cu multe râpi, drumuri scobite şi văi. Cel mai apropiat din foburguri, este cel mai jos, celelalte îl domin, dar el este spaţios şi destul de plan. Armata se aşează pe acesta, stânga către Sava şi dreapta către Dunăre, frontul din spre câmpie cu spatele către cetate. Zilele următoare au fost întrebuinţate la lucrări, la construirea unui pod pe Sava, a perfecţiona pe cel de peste Dunăre şi a le întări pe amândouă prin două *capete de pod.*

Lucrul n'a fost deloc uşor, căci s'a dat acestor lucrări toată puterea şi frumuseţea pe care timpul şi locul le-a permis. Liniile de apărare se întindeau dela un fluviu la altul şi *capetele de poduri* erau închise în ele.

Se mai formă un lagăr de câteva mii de oameni la Semlin, sub comanda Locot. Feld-Mareşal Conte de Hauben, pentru a asigura comunicaţia cu Peter-Waradin, de unde mai trebuia să sosească cea mai mare cantitate de provizie şi un alt lagăr de cinci batalioane şi cinci sute de cai, dincoace (nord) de Dunăre, la capul de pod, sub comanda Colonelului Conte de Neyberg.

Patru corăbii de război au fost aşezate în lungul Dunării, în poziţii de unde ar fi putut supraveghea operaţiunile pe care Turcii din Belgrad le-ar fi putut face pe apă. Primele două din amonte — *St. Carol* şi *St. Leopold* — aceleaşi cari serviseră la trecerea Dunării au fost lăsate între Belgrad şi pod, sub comanda căpitanului Swindeman şi celelalte două — *St. Francisc* şi *St. Ştefan* — comandate de căpitanul Storck au ancorat vis-à-vis de lagărul dela Semlin.

Vasele n'au rămas mult timp fără a avea ocazie de a se semnala. Ele au fost atacate, la 8 Iulie (st. n.) de cinci galere turceşti, cu mai mult de 40 şeici sau alte bastimente şi lupta dură o oră, dar inamicii au fost respinşi. Turci au pierdut aci mai mult de 200 oameni iar din partea imperialilor n'au fost mai mult ca 20 morţi şi răniţi. Li s'a scufundat şi o galeră, iar patru din şeice au fost stricate.

La 2/13 Iulie izbucni o furtună, care provocă pretutindeni o desordine teribilă. Cele două poduri de pe Dunăre şi Sava, se rupseră, câteva din bărcile cu care ele erau formate au fost detaşate şi aruncate, ici-colea, după capriciul vântului, ca şi pe

www.digibuc.ro

altele cari erau încărcate cu provizii şi muniţiuni.

Turcii văzând comunicaţia tăiată, între armata principală şi lagărul dela Semlin, crezură că vor putea profita. Ei traversară Sava, pe vase şi au atacat reduta, care acoperea capul de pod. Ei erau 1000 pe jos şi 500 călări iar reduta nu era păzită decât de 64 oameni, trupe de Hessa-Casel, sosiţi cu două zile înainte. Dar ei se apărară atât de bine şi atât de mult timp, că principele Eugeniu care vedea de dincolo de fluviu atacul şi apărarea, avu timp să le trimită ajutoare. Turcii au fost astfel goniţi şi obligaţi să se reîmbarce cu perderi de 50—60 oameni. Căpitanul de Hessa, care comanda în redută dobândi o mare onoare cu această ocazie. Este de regretat că numele lui s'a pierdut. Dacă reduta ar fi fost luată, Turcii ar fi distrus din aceea parte restul podului şi ar fi pus mâna pe vase.

Această operaţie făcu să reiasă necesitatea de a se întări lagărul dela Semlin şi de a stăpâni bine ţărmurile. Infanteria de Hessa-Casel, sosită la 1/12 în număr de 2000 oameni şi comandată de prinţul Maximilian, fusese deja ataşată acestui lagăr. Mai trecură la 5/16 Iulie, încă patru regimente de cavalerie iar comandant al acelui lagăr s'a trimis un general de mare valoare, contele de Martigni, general de cavalerie.

Trupele de Bavaria ajunseră în aceeaşi zi, cu un efectiv de 6000 oameni, cele mai frumoase ce văzuse împărăţia germană. Erau: un regiment de guarzi călări, o companie de grenadieri călări, un regiment de dragoni şi trei regimente de infanterie.

Ele petrecură noaptea dîncolo de Sava, dar la 18 intrară în marea armată. In schimb, se puse să treacă podul trei batalioane şi 6 compănii grenadieri, sub comanda generalului Marsigli, cu ordin de a deschide tranşea şi de a o împinge înainte în lungul Savei. I se dădu, asemenea, 1200 pioneri şi 300 cai de susţinere. Lucrul fu destul de fericit în timpul nopţii, dar abia soarele luminase orizontul că imperialii se văzură bombardaţi de toată artileria otomană din cetate, din insule şi din galere. In acelaşi timp Turcii au făcut o eşire cu 4000 oameni peste Sava; ea fu atât de bruscă şi grea că imperialii, de peste râu, părură a nu o putea suporta. Este adevărat, căci lucrurile trebuesc relatate cum s'au desfăşurat, că neînţelegerile care au avut loc între comandanţi au contribuit mult. Generalul Marsigli văzând venind barbarii, voi să meargă înaintea lor, pentru a le disputa un pod, pe care ei trebuia negreşit să-l treacă; dar Colonelul Conte de Heister voi să-i aştepte în tranşee de teamă, zicea el, dacă ar fi eşit, focul cetăţii, care era prea violent să nu pună trupele în desordine. E posibil ca amândoi să fi avut dreptate, dar era vremea de a lucra nu de a discuta. Ei trebuiau să ştie că aveau de a face cu inamici cu care nu se putea pierde timp. Turcii căzură cu mare furie peste lucrători, apoi chiar asupra trupelor, cari, neştiind ce trebue să facă, luară fuga. Marsigli şi Heister se aruncară, fără nicio cruţare în mijlocul celui mai mare pericol. Ei strig, ameninţă, dar nu sunt nici măcar auziţi. Totul era confuz. Inamicul îi înconjoară şi cad, la oarecare distanţă unul de altul, străpunşi de lovituri.

Din fericire, prinţul Eugeniu soseşte pe teren, în momentul celei mai mari desordini. El venise pentru a vizita posturile şi lucrările nopţii; el nu se aştepta să găsească această stare. Dar ce efect nu poate avea asupra unor trupe disciplinate, prezenţa unui şef iubit, temut şi respectat? La vederea sa, ele se opresc, se adună şi, susţinuţi de 300 oameni călări ai detaşamentului, se reîntorc la luptă, gonesc pe aceia care îi respinseră şi la rândul lor aruncă confuzie în mijlocul lor. Atunci lucrurile se schimb şi Turcii, care cu puţin înainte nu se gândeau decât să facă să sboare capete, cu mare greutate îşi scapă pe ale lor. Obligaţi de a se reîmbarca în bărcile lor, sub focul continuu al imperialilor, ei pierdură acolo multă lume

www.digibuc.ro

şi se văzură mai mulţi care neputând aborda, din cauza mulţimii, ţărmul apropiat, se aruncară în apă, pentru a ajunge în înot bărcile depărtate. Pierderile au fost aproape egale. Din partea imperialilor 400 soldaţi au fost omoriţi, 20 ofiţeri răniţi, între cari generalul Marsigli şi Contele de Heister.

Seara gărzile, din tranşee, au fost ridicate şi pentru a nu mai fi expuse la asemenea deranjări au fost întărite până la nouă batalioane şi opt companii de grenadieri. S'a mai dat ordin ca trupele să stea toată noaptea afară din tranşee, în ordine de bătae şi să vegheze neîncetat contra atacurilor neaşteptate. In sfârşit comunicaţia fu asigurată prin drumuri acoperite, care legau între ele reduta podului, tranşeele şi lagărul dela Semlin. In acest chip, imperialii ajunseră în stare să-şi execute planul pe care şi-l propuseră. In şase zile liniile au fost împinse dela Sava până la Dunăre şi dela Sava urcând fluviu până la Semlin.

Ridicară redute, stabiliră baterii, punând în ele tunuri şi mortiere. Imperialii stăpâni pe ţărmuri nu se mai tem de insultele inamicilor; din contră, inamicii se tem de a le imperialilor. Din vârful întăririlor lor, Turcii privesc cu groază şi cu mirare aceste ameninţătoare dispoziţiuni. Până în acel timp Belgradul de trei ori luat şi de cinci ori atacat, nu fusese niciodată în acest chip. Acei din oraş nu se pregătiseră pentru apărare decât din spre uscat şi încredinţaţi, greşit, că nu aveau a se teme de nimic din spre partea râurilor, transportaseră în cetate femeile, copiii şi bogăţiile, cu un cuvânt tot ce aveau mai scump şi mai preţios.

La 12/23 Iulie canonada începu; ea fu teribilă căci imperialii aveau în baterie 26 tunuri şi 15 mortiere. Cât timp era ziuă, tunurile trăgeau asupra castelului, ale cărei principale apărări se vedeau bine şi din front şi de pe laturi; odată cu căderea nopţii focul mortierelor, urmând pe acel al tunurilor mergea să ducă moartea şi groaza în oraş.

Bombele făceau un zgomot, cu atât mai asurzitor cu cât străzile erau înguste şi casele rău construite. Nimic nu era atât de înspăimântător decât a vedea în timpul nopţii, flacările cari le devorau şi de a auzi ţipetele de disperare ale nenorocoitei populaţii care nu ştia unde să se ascundă sau să fugă. In prima şi a doua zi garnizoana trase şi ea cu mare putere. Ea trimise imperialilor, mulţime de bombe, de pietre, de ghiulele, dar efectul lor fu neînsemnat.

Există o mare diferenţă între a trage asupra unor retranşamente sau a trage asupra unui oraş. De altă parte, cea mai mare parte din piesele cetăţii fură curând demontate, bateriile lor rămase inutile şi apărările ruinate.

Dela 19/30 Iulie Belgradul nu mai semăna, din spre apă, decât cu ruinele unui vechi oraş pe care timpul îl distrusese.

Nu era tot astfel din spre uscat. Fortificaţiile erau în bună stare şi se lucrau la ele în toate zilele. Dar ceea ce susţinea mai mult curajul asediaţilor, era speranţa într'un puternic ajutor, care li se promisese dela Adrianopole.

In adevăr, *Marele Turc* (sultanul) pusese în acel an, pe picior de război o armată extraordinară. Contingentele Africei şi ale Asiei au fost îndoite.

Se scoseseră chiar din Grecia şi Dalmaţia cea mai mare parte din trupe, pe care le ţineau acolo în alţi ani şi toate aceste forţe, reunite, ajunseseră pe frontieră, în scopul, cum se spunea, de a combate pe imperiali şi de a scăpa Belgradul, chiar de ar fi costat *Marelui Turc* jumătatea armatei sale.

Principele Eugeniu fu anunţat că la 12/23 Iulie inamicii se stabiliseră la *Palanka lui Hassan-Paşa;* că la 14/25 veniseră la Semendria, că la 16/27 un mare detaşament, din trupele lor, intrase în Banatul Timişoarei prin Orşova, pe unde trecuse Dunărea.

La 17/28, 18/29 şi 19/30 Iulie Turcii începură să apară din toate părţile şi avură dese hârţueli cu aceia pe cari imperialii îi

www.digibuc.ro

trimiseseră în contra lor sau cu gărzile lagărului.

La 20/31 Iulie, ei își fac apariția și la 21 Iulie (1 August) se așezară în fața imperialilor cu dreapta pe Dunăre și stânga către Sava, dar la o distanță considerabilă de acest râu. In același timp ei începură să se acopere și lucrară toată noaptea cu mare sârguință. Terenul, pe care-l ocupau era cu mult mai ridicat decât al imperialilor și cu toate că foarte vast, mai cu seamă în adâncime, se vedea aproape în întregime, în amfiteatru.

Spectacolul oferit imperialilor, era destul de capabil să le inspire teroare, căci pavilioanele roșii și verzi ale barbarilor, răspândite cu miile pe înălțimi și amestecate pretutindeni cu oameni, cai, căruțe și artilerie, nu ofereau ochilor lor decât o nenumărată mulțime de inamici. Soldații creștini erau însă departe de a reflecta sau de a fi speriați. Din contra, ei se distrau arătându-și unii altora, cele mai frumoase corturi și-și făceau împărțeala, mai dinainte, certându-se în glumă care va avea cutare sau cutare cort turcesc.

In primele zile, Turcii terminară retranșamentele lor; așezară baterii și împinseră înainte tranșeele. Din parte-le, imperialii luară câteva noi dispoziții: se așezară tunuri pe toate părțile unde trebuia; se închiseră deschiderile liniei, prin grinzi amestecate de cai de frize, se mină împrejurimile săgeților, și cum asediații, devenind mai îndrăzneți după venirea marelui ajutor care le sosise, făceau dese eșiri pe la spatele imperialilor, fură strânși prin linii înaintate și prin redute. Le luară chiar o moschee, de unde ei incomodau lagărul și li se opuseră mai multe baterii, contra acelor ridicate de asediați. Principele Eugeniu mai întâi lagărul său principal prin o parte din trupele care erau dincolo de Sava și pentru a nu lăsa descoperite liniile ce aveau peste acel râu, nici podul expus la atacurile inamicilor, Generalul Martigni primi ordinul de a se apropia cu corpul ce comanda la Semlin.

Detașamentul pe care Turcii îl trimiseră dincolo de Dunăre sosi la *grosul* armatei lor. Expedițiile sale se reduceau la reluarea Mehadiei, cetate de puțină importanță și care nu costase contelui de Mercy decât câteva salve de tunuri. Garnizoana pe care imperialii o lăsaseră acolo, nu era de 1000 de oameni. Cu toate acestea, ea se apără șase zile după deschiderea tranșeei și obținu o capitulare onorabilă, după ce susținuse trei asalturi. Se consolară, cu atât mai mult de această pierdere, cu cât, cu câteva zile în urmă, ea fu compensată cu luarea unui alt fort, a cărui posesiune, în aceste împrejurări era cu mult mai necesară. El era situat pe țărmul oriental al Dunării vis-à-vis de confluență, în una din aceste insule care se formase prin întâlnirea Timeșului cu Dunavățul. De acolo Turcii puteau lăsa vaselor lor libera navigație pe Dunăre, pe când din contra, incomodau pe aceea a vaselor imperialilor. Tot de acolo, se putea opera în contra celor trei insule din mijloc (care astăzi formează Insula *Războiului*) a le apăra sau a le bate după interesul ce Turcii l'ar fi avut. Colonelul, Conte de Neyberg, îl luă în ziua de 31 Iulie (11 August) sub ordinele generalului Conte de Mercy, cu sabia în mână și fără multă rezistență; Turcii care îl păzeau în număr de 2000, luară la fugă către bărci, la sosirea imperialilor. Cu toate acestea, Turcii marei armate, înaintaseră mult către liniile imperiale. Tranșeele lor, nu erau mai departe ca de bătaia armei. De dimineață până seară, ei se prezentau pentru a hărțui, câteodată singuri, câteodată în grupe și îndrăzneala enicerilor era atât de mare încât în ciuda împușcăturilor veneau să ia apă dela o fântână care se afla în apropiere de țărmul șanțului. Cea mai mare parte erau omorîți, pe lângă lumea ce pierdea continuu tranșeele prin bombele, pietrele și grenadele pe care imperialii le aruncau aproape neîntrerupt.

www.digibuc.ro

Cu toate acestea se vedea însă bine că acest soi de războiu, nu era deloc în avantajul armatei şi cu cât va dura mai puţin, armata va câştiga. Superioritatea Turcilor întrecea tot ceea ce se văzuse de un secol. Ei erau mai bine de 200.000 luptători. Ei aveau 140 tunuri sau mortiere în baterie de-a-lungul tranşeelor. Artileria cetăţii era şi ea foarte numeroasă şi cum asediaţii o întorseseră toată în contra armatei, imperialii se găseau bătuţi de ambele părţi de mai mult de 250 piese, cari băteau aproape în plin, tot interiorul lagărului. Incă dela 3 August Generalul de artilerie Conte de Regal, avu un picior rupt de o ghiulea de tun şi două zile în urmă Contele de Estrades, general francez care servea de guvernor Principelui de Dombes, avu aceeaşi nenorocire. Amândoi muriră şi o mulţime de ofiţeri cari s'au distins mai puţin fură şi ei omorîţi. Nu era niciun loc în lagăr unde să fie cineva în siguranţă. Dreapta mai cu seamă şi centrul erau foarte expuse. Tunurile inamicilor băteau până la cartierul Principelui Eugeniu, ceea ce obligă pe Serenisima Alteţă să asculte rugăciunile ce i se făceau de a trece la stânga.

Ceea ce era mai supărător, era că armata se topea, pentru a zice astfel, uitându-se cineva la ea. La începutul campaniei se numărau 83 batalioane, 66 compănii de grenadieri, 122 escadroane de cavalerie, 73 de dragoni şi 25 husari. Ea număra mai mult de 80.000 de oameni. Dar în momentul de care vorbim, către mijlocul lunei August abia se putea număra ca la 60.000 de oameni în stare de a lupta. Toţi ceilalţi erau morţi sau bolnavi. De patru săptămâni dizinteria bântuia armata şi violenţa răului nu se micşora deloc. Oamenii erau zilnic îngropaţi cu sutele şi nu era un singur batalion care să nu aibă înapoia sa un cimitir tot aşa de mare ca propriul său teren. Tot astfel era şi cu caii. Mortalitatea domnea într'un mod îngrozitor, nu pentrucă animalele erau ostenite de curse sau de marşuri; afară de gărzile lagărului şi pentru furaj, niciunul nu-şi părăsise conoveţele. Dar în fine muriseră un număr de necrezut. Jumătate de cavalerie era demontată. Mărturisind drept, această situaţia era ambarasantă şi deja începuse să se simtă prea bine. Fiecare judeca după capul său, după pasiunile sale. Unii aşteptau dela înţelepciunea şi valoarea Serenisimului Principe; alţii se îndoiau şi se temeau, iar alţii credeau afacerea fără resurse. Inamicii principelui, căci care om mare nu are, vorbeau de dânsul tocmai cum se vorbea cândva de Q. Fabiu Maxim, din timpul războaielor sale contra lui Anibal. *Ce! ziceau ei, acesta este eroul*, înţelept şi cu precauţiune a cărui conduită, totdeauna fondată pe raţiune va trebui să servească de model războinicilor în viitor? In ce strâmtoare s'a aşezat? El voia să aşedieze Belgradul şi iată-l pe el singur asediat. Este canonat, este bombardat, este turmentat, zi şi noapte în mijlocul lagărului său şi el se mulţumeşte să trimită canonadă pentru canonadă; care este planul său? la ce rezultat poate duce această inacţiune? dacă se fălеşte că va putea bate pe Turci, cu toată superioritatea lor, pentru ce el nu-i atacă? şi dacă, acoperit de întăriri perfecte, *el îşi propune să ia Belgradul în vederea lor fără să dea nicio luptă, pentru ce nu deschide tranşeele; aşteaptă el trompetele Jerichonului, pentru a face să cadă zidurile cetăţii? sau poate crede că singura sa prezenţă va fi îndestulătoare pentru a face această minune?*

Aceste bârfeli, raportate Prinţului, n'au zdruncinat nici virtutea nici hotărîrile sale. Non ponebat enim Rumores ante Salutem. El nu venise acolo din întâmplare, nici fără să fi cunoscut pericolul şi urmările. Gloria, raţiunea şi prudenţa îl aduseseră aici. El trebuia să ia Belgradul şi pentru a-l lua era indispensabil să se aşeze unde era. De altfel el nu întreprinsese aceasta fără participarea şi ordinele Impăratului. Majestatea Sa văzuse planul şi împreună cu prinţul aranjase diferitele dispoziţiuni. Impăratul comunicase

www.digibuc.ro

chiar miniștrilor. Diferite consilii se ținuse asupra acestei chestiuni în prezența sa și măsurile necesare pentru a obține succesul fuseseră luate cu toată precauțiunea imaginabilă. Niciodată o armată nu fusese mai completă și nici mai aprovizionată cu toate cele necesare, fără excepție și niciodată ea nu fusese mai bine plătită. Pâinea, vinul, carnea și banii nu lipseau nimănui. Plumbul și pulberea se dădea oricui cerea și erau ordine să se distribue cu liberalitate medicamentele, la toți acei care aveau nevoie.

In fine toate dispozițiunile erau luate și numai rămânea decât să le execute; Prințul știa mai bine cum trebuia să lucreze decât acei care nu făceau decât să bârfească. Astfel, fără a schimba ceva din primele sale planuri, el continua să vegheze zi și noapte, diverselor îngrijiri cari cădeau în sarcina sa; nu ca Fabiu, de a nu da bătălie; dar de a o da când și cum ar fi voit. In acest scop îi servea retranșamentele, de cari, el se acoperise. Cu toate acestea el pusese să se observe cu îngrijire lagărul Turcilor și dacă ar fi recunoscut vreo dispoziție de retragere sau prin spirit de neînțelegere sau prin lipsă de curaj, el ar fi știut foarte bine să profite.

Dar cu toate că Turcii aveau mai mult de 150.000 de cai și cămile, ei nu păreau însă ambarasați. Turcii trăesc cu puțin ca și caii lor. Ei îi pot hrăni cu puține grăunțe și cu paie tocate. O sută de mii de cai turcești, nu consumau atâta furaj cât 50.000 ai imperialilor.

Alteța Sa Serenisimă a văzut că mulțimea lor nu-i împiedeca să reziste; că armata sa se micșora în toate zilele și că nicio altă întărire nu mai putea veni de aiurea, el luă hotărîrea de a ieși din întăririle sale și să atace pe inamic, în numele aceluiași Dumnezeu care, de atâtea ori, binecuvântase, în mâinele sale, dreptele arme ale Impăratului și ale Imperiului.

O altă confirmare îl determină la aceasta. Aceasta era că de două zile, Turcii se mișcaseră și nu puteau tinde, la altceva, decât la o acțiune generală.

Lucrările lor contra retranșamentelor imperialilor erau foarte apropiate. Ei ocupaseră o înălțime de pe Sava unde puteau așeza 20 la 30.000 de oameni, ceea ce nu i-ar fi slăbit deloc și ar fi pus armata Impăratului în cel din urmă pericol, în cazul unei retrageri forțate. Nu mai era timp de pierdut. Principele pătrunsese planurile lor, trebuia să le prevină.

Prințul întruni consiliul de război, unde expuse situația; aceasta fu la 4/15 August orele 3 d. amiază. Nu se cunoaște pozitiv ceea ce s'a petrecut în acest consiliu. Se știe numai că părerile nu fuseseră împărțite și este cu atât mai lesne de crezut, cu cât nu se poate vedea sub ce ar fi putut cădea o îndoială. Nu se gândiau la retragere și chiar dacă s'ar fi gândit la una ca aceasta nu ar fi fost tocmai sigur să o poată întreprinde cu succes.

Mijlocul de a trece un fluviu mare în fața unui dușman ca turcii, nu trebuia să fie cineva om de război pentru a nu-i simți greutatea. Nu era însă iarăși bine să aștepte, într'un lagăr, atacul pe care Turcii îl pregăteau. Este o maximă generală și de un adevăr recunoscut, că nu trebuie niciodată să lupți înapoia unor linii, decât în cazul când nu se poate face altfel. Și în fine pentrucă trebuia să dea o bătălie, era mult mai bine să surprindă dușmanul și stricându-i combinațiile lui, să poată adversarul să ia pe acelea pe care va crede mai bune. Aceasta fu și părerea consiliului. Se mai hotărî și dispozițiile luptei și ele au fost *puse pe hârtie* și împărțite la toți comandanții, cu scopul, ca fiecare să fie informat de postul ce trebuia să ocupe și de ceea ce urma să facă.

Urmând acestor dispoziții, cea mai mare parte din trupele detașate au fost chemate în lagăr. N'au lăsat dincolo de Sava decât 1000 infanteriști cu 300 de cai, 300 pedeștri în insula Țiganilor și 100 în reduta țărmului.

www.digibuc.ro

Şapte regimente de cavalerie şi opt batalioane, cu patru companii de grenadieri au fost destinate pentru paza tranşeelor contra cetăţii; cavaleria sub comanda Feld-Mareşalului Viard, cu generalii de Lentieri şi Orsti şi infanteria sub ordinele Feld-Mareşalului Conte de Brun, cu generalul Wobeser. Două batalioane au fost lăsate la brutării iar cavaleriştii şi dragonii descălicaţi au primit ordinul de a se aşeza în interior şi în lungul liniilor de apărare.

Restul trupelor a servit să formeze liniile care trebuiau să meargă la duşmani; cavaleria la cele două aripi sub comanda Mareşalului Comte de Palfi iar infanteria la mijloc sub comanda Mareşalului Principe de Würtemberg.

Aripa dreaptă compusă din 11 regimente de cavalerie sau de dragoni era comandată: în prima linie, de Generalul conte de Eberghen cu Mareşalii: Contele de Hauben, Lobkowiz şi Principele Frideric de Würtemberg cu Generalii de luptă [1]) Galbes, Ierger, Uffeln şi Arroi:

In linia a doua Generalul de cavalerie Conte de Mercy cu Mareşalii Croix şi Vehlen şi generalii de luptă Hamilton, la Marche şi Elz.

Aripa stângă tare de 12 regimente de cavalerie sau de dragoni era condusă:

Prima linie, de generalul de cavalerie Contele de Montecuculi, cu Mareşalii Walmerode şi Hautois şi Generalii de luptă Cordoüe, Rottenhan, Arrigoni şi Windischgraetz.

A doua linie, de Generalul Conte de Martigni, mareşali Veterani şi Goudrecourt şi generalii de luptă Eck, Locatelli şi Zollern.

Prima linie a corpului de bătae, tare de 22 batalioane şi 23 companii de grenadieri era condusă:

La dreapta de Generalul de artilerie Contele Max de Staremberg, cu mareşalii Wachtendonc şi Ducele d'Aremberg, cu generalii de luptă Langlet şi Leimbruck.

La stânga, de Generalul de artilerie Conte d'Harach, cu mareşalii de Daun, Maffei şi Bonneval, cu generalii de luptă Dalberg şi Mercy bătrânul.

A doua linie, tare de 18 batalioane şi 16 companii de grenadieri comandată de generalul de artilerie Principe de Beveren, cu mareşalii: Ducele de Holstein, Wallis bătrânul şi Pischau, cu generalii de luptă Mercy cel tânăr, Ottocare de Starenberg şi Wallis cel tânăr.

Corpul de rezervă a avut ordin să stea între linii şi de a se ţine gata la orice eveniment. El era compus din nouă batalioane şi din opt companii de grenadieri. El era comandat de Mareşalul Sechendorf, cu generalii de luptă contele Diesbach la dreapta şi Marulli la stânga.

Totul împreună se ridica la 60.000 oameni. Dar cele două linii numai, pe care trebuia a se compta pentru luptă nu făcea mai mult de 40.000. Cu toate acestea în mijlocul unei atât de mari inferiorităţi, toată lumea era mulţumită. Soldaţii arătau o bucurie extremă şi se felicitau între ei de ordinea de luptă, ca de cea mai bună veste ce li s'ar fi putut anunţa. Increderea ce ei o aveau în principe era atât de mare că nu credeau că o luptă dată sub ordinele sale să nu reuşească. De altă parte osteniţi de o perpetuă canonadă, contra căreia ei nu se putea apăra şi care nu le lăsa un moment de repaos, ei nu doreau altceva decât lupta. Nu s'a vorbit încă nimic despre iluştrii voluntari, pe care o generoasă dorinţă, de a vedea şi de a învăţa, îi atrăsese în această armată. Nu trebue cu toate acestea a-i uita. Ei erau din toate părţile *Europei* şi erau în număr atât de mare, că dacă i-ar fi pus pe toţi împreună, ar fi putut face un corp considerabil. Părerea fu dată Principelui Eugeniu, dar el nu o găsi practică: şi în adevăr că nu era. Unii erau mari principi, alţii simpli oameni de calitate şi ceilalţi soldaţi de noroc. Printre ei se găseau ofiţeri cu servicii îndelungate şi de mare experienţă; de asemenea, tineri cari

[1]) Un grad al timpului, de general.

www.digibuc.ro

nu o aveau de loc. Acei care veniseră să caute vr'un serviciu, se ataşară pe cât putură la regimente şi serviră în ele mai bine decât ar fi putut face în altă parte. Ceilalţi se împrăştiară pe ici pe colo. Dar cei mai de căpitenie, mai cu seamă nobilii, au luat loc în suita Prinţului Eugeniu. Printre aceştia se semnalau: principele Elector de Bavaria şi principele Ferdinand, fratele său; principele Emanuel de Portugalia, contele de Charolois, principele de Dombes, principele ereditar d'Anhalt-Dessau cu principele Leopold Maximilian. Un principe de Saxa, un duce de Holstein, doi principi de Ligne, principele de Pons, cavalerul de Lorena, fratele său şi mai mulţi alţi.

In fine marea, aşteptata de toată Europa, zi în sentimente, atât de împărţite, această zi destinată de providenţă a umili orgoliul Otomanilor, a reîncălzi gloria augustului şi catolicului Carol şi a face să triumfe, prin mijlocul său, crucea şi evanghelia în locuri unde numai Alcoranul singur era venerat, sosi. Este ora unu după miezul nopţii. O tăcere profundă domneşte în cele două lagăre. Infidelii prea ocupaţi cu planurile atacurilor lor, nici nu se gândesc că vor fi ataca[illegible] şi deja imperialii ies din liniile lor. Noaptea destul de clară, ar fi putut trăda marşul lor, dar o negură se ridică şi îi acoperă ca un nor. Nu mai este niciun mijloc de a-i vedea. La adăpostul acestei întunecimi, prima linie înaintează încet, dreapta apăsând pe sâgeata pe care trebuia să se sprijine; stânga către câmpie, unde trebuia să aibă loc greul atacului şi infanteria la mijloc. Două ore au trecut în această mişcare. Ceaţa continuă şi se îngroaşă. Nu se poate distinge nimic, nici la 20 de paşi. Dar atunci favorul ceţei încetează, ea devine jenantă. Trupele rătăcesc şi dreapta lor, în loc să se sprijine pe *sâgeata* pe care avea ordin, scapă vârful acestui uvraj şi merg să dea într'o tranşee a inamicului, pe care nu a putut-o vedea. Surpriza este deopotrivă de ambele părţi. Turcii trag o salvă asupra cavaleriei. Ei o repet şi alarma se răspândeşte în toată armata lor. Ei pun mâna pe arme şi înaintează către liniile imperialilor. Din parte-le aceştia continuă de a-şi lua poziţiile lor, dar pe dibuite şi cum de obicei o greşală aduce alta, dreapta infanteriei având ordin a se ghida după cavaleria din dreapta, se depărtează cu ea şi lasă la mijloc un însemnat gol, capabil să cuprindă mai multe batalioane.

Cu toate acestea, lupta angajată la dreapta, nu întârzie de a se comunica iute la stânga. Nu se vedeau inamicii, dar se auzeau şi fiecare, mergând mereu înaintea sa, nu lipsea de a se întâlni şi şarja. In toate aceste mici lupte, de obicei, imperialii aveau succese şi câteodată pierderi. Câteva mici trupe pe cari gustul de a se distinge le duceau prea departe, au făcut experienţă. Ele au căzut în grosul trupelor inamice unde fură înconjurate.

Cu toate acestea imperialii câştigau mereu teren. Infanteria făcea minuni. Pe măsură ce ea şarja pe Turci, îi răsturna şi aceasta din două cauze: pe lângă conduita şefilor şi curajul soldaţilor, care făcea mai mult din cauza fricei de a se izbi cu inamicul înainte de a-l descoperi, soldaţii mergeau cu *armele la mână*, astfel că în momentul în care zăria pe inamic, descărcau imediat armele, pe salve şi fiecare lovitură răsturna un om la pământ sau cel puţin ardeau ochii acelora cari rămaseră în picioare. Puşi, în acest chip, în dezordine şi confuzie, Turcii erau răsturnaţi în tranşeele lor unde erau exterminaţi prin lovituri de sabie şi de baionete.

La început cavaleria fu mai puţin fericită. Pământul acoperit cu tranşee se găsea în imposibilitate de a le oferi o manevră convenabilă. Ea era oprită la fiecare pas, trebuiau căutate treceri deturnate pe care ceaţa le ascundea celor mai pătrunzătoare vederi şi cele mai adeseori erau primite cu salve prea supărătoare.

Acest inconvenient n'a fost singurul pe care cavaleria avu să-l încerce. Am spus deja că

www.digibuc.ro

abaterea trupelor către dreapta, cauzase în centru un gol considerabil; Turcii, negăsind pe nimeni în acea parte debuşară acolo, tăind astfel comunicarea între ambele aripi. Atunci dela dreapta şi stânga începură focuri în flancul inamicului. Ocazia era prea frumoasă pentru a nu profita de ea.

Dar ceaţa se răspândeşte. Un aer senin îi urmează şi soarele, deja sus, descoperă în ochii principelui dispozitivul terenului şi situaţia celor două armate. Nenorocire Turcilor cari au înaintat prea mult. A doua linie înaintează contra lor. Ei sunt şarjaţi. Ei fug şi sunt urmăriţi până la *grosul lor.* Intervalul este umplut; nu mai este gol.

Cu toate acestea ambele aripi întărite, în proporţie cu necesităţile ce aveau, se dispun a face pe inamic să simtă efectul unei viguroase acţiuni. Soldaţii, nerăbdători, se plâng că sunt prea mult reţinuţi. Sunt invitaţi însă să înţeleagă că trebue să se formeze şi ei ascultă.

Deodată *dreapta* se aruncă asupra bateriilor, al căror foc îl suportase până în acel moment. Ea le câştigă şi întorc tunurile în contra acelora care făcuseră bateriile. Apoi, fără a se opri, ea întreprinde a forţa, retranşamentele cari înconjur lagărul Turcilor.

Stânga încearcă şi ea acelaşi lucru, dar întâmpină dificultăţi, căci pe lângă că toate forţele inamicului sunt de acea parte, acele trupe din dreapta, care erau împinse, debordau asupra stângei şi astfel împreună fac o mare greutate. Cu toate acestea stânga susţinea cu tărie şi rezistenţa ce încearcă, contribuia să excite curajul său şi a îndoi eforturile sale, cari sunt de natură pentru ca inamicul să nu le poată suferi. El se înco voaie, se retrage, este aruncat din tranşee în tranşee. Iacă însă o baterie de 18 piese mari ce trebue luată. Aceasta va fi o acţiune serioasă. Trebue atât ordine cât şi bravură, căci 2000 eniceri o înconjură şi 10.000 spahii sunt acolo pentru a-i susţine. Aşa da! gloria va fi mai mare. In câteva minute trupele imperiale îşi reiau ordinea şi avântul. Iată-le în mişcare, cu o mândrie fără egal în analele războaielor şi în sunetul instrumentelor de luptă.

Infanteria cu arma *la mână* şi cavaleria cu sabia afară. Grenadierii în capul tuturor, urcă cei dintâi aceste înălţimi, acoperite de eniceri, unde se afla bateria. Ei înfruntă aceste teribile maşini cari încărcate, nu aştept decât a se apropia pentru a vărsa asupra-le milioane de instrumente de moarte. Ei urc, ajung la vârf şi intru din toate părţile în baterie, chiar prin ambrazuri, pe când restul trupelor, deja luptându-se cu ale Turcilor, acoper câmpul de bătaie de corpurile acestor necredincioşi. Mulţi fură omorîţi în această acţiune şi ar fi stat pe loc, pe cât timp au avut puterea, dar ei iubiră mai mult să se retragă, mai departe, în câmpie, acolo unde era grosul armatelor lor.

Se crezu un moment că scopul Turcilor era de a aştepta încă un atac şi ei aveau destulă răbdare. Se văzură chiar făcând mişcări pentru a se pune în o bună ordine de bătae. Acea ce făcu ca şi imperialii din parte-le, se pregătiră şi ei pentru a reîncepe. Ei se aşezară pe înălţimi, în aceeaşi ordine, care fusese prescrisă ziua precedentă: cavaleria pe aripi, infanteria pe centru, liniile bine unite şi strânse fiecare la postul său. Dar când Turcii au văzut cu ce îndrăzneală imperialii mergeau spre ei, curajul le lipsi şi enicerii cei dintâi s'au retras, lăsând înapoia lor şi lagărul şi corturile şi tot ceea ce aveau.

Acţiunea însă nu se termină aci: o oră în urmă un corp de câteva mii de spahii şi Tătari veniră să atace trei regimente de cavalerie, cari se găseau în câmpie. Unul din ele fu puţin pus în desordine dar celelalte două, susţinute de câţiva grenadieri şi de tunurile din retranşamente, se apărară atât de bine că două regimente de dragoni avură timpul de a veni, dela dreapta, în ajutorul lor, după care Turcii părăsiră lupta şi au fugit. Era atunci ora zece dimineaţă şi această acţiune fu cea din urmă a zilei, căci respinşi,

www.digibuc.ro

în atâtea nenorocite lupte, ei nu se mai gândiră decât să se depărteze cât mai iute şi cât mai mult de un loc care le fusese atât de funest. Lagărul lor s'a găsit deşert. El semăna unui oraş mare, plin de provizii şi muniţiuni. Toate corturile, atelajele şi chiar tunurile erau noi.

Nu se ştie sigur la cât se urcă numărul morţilor şi răniţilor printre *necredincioşi*. Nu şi-a dat nimeni osteneala să-i numere; dar este sigur că el era mare şi în unele locuri se vedeau grămezi de cadavre, unele peste altele.

Câştigul regal a fost de 131 tunuri de bronz, 30 mortiere, din care unele aruncau bombe de 200 livre; 20.000 ghiulele de tunuri; 3000 bombe; 3000 granate; 600 butoae de pulbere; 300 butoae cu plumb; 52 drapele; 9 cozi de cal (tuiuri), 4 trompete; o mare tobă a enicerilor, una mai mică; o mare ţimbală de aramă; una mai mică şi două perechi ţimbale mici.

Restul a fost cedat soldaţilor, dar pentru a evita desordinele şi risipa Principele ordonă ca jaful să se facă pe detaşamente, pe rând şi în ordine. S'a găsit în acest lagăr mari bogăţii şi nici că putea fi altfel, căci sultanul făcuse o cheltuială de necrezut, pentru a pune aceasta pe picior de război; dela asediul Vienei nu se mai văzuse o atât de numeroasă armată turcească.

Feld-Mareşalul conte de Hauben fu omorît în această bătălie. Mareşalul conte de Palfi fu rănit ca şi Principele Frideric de Würtemberg, generalul de luptă Dalberg, — care muri de rănile sale, — generalul de luptă Wallis şi câţiva coloneli. Pierderea puţin considerabilă în raport cu victoria câştigată, se ridică la 1846 morţi pe câmpul de bătaie, iar numărul răniţilor se urcă la 3282, în total 5128 oameni, din cari s'au restabilit mai mult de 2000.

Precauţiunea de a fi lăsat câteva trupe, în tranşee contra garnizoanei cetăţei, avu efectele sale salutare. Garnizoana ţinută în respect nu îndrăzni să se mişte în tot timpul luptei. Ea se mulţumi să privească la ceea ce se petrecea şi după bătălie nu mai gândi să apere cetatea. Nu pentrucă nu ar fi putut-o face câtva timp, — căci ea era numeroasă şi îndestulător aprovizionată de toate. Cetatea de altfel era în bună stare din spre partea uscatului. Toate părţile din afară erau minate şi dacă ar fi trebuit să se facă un asediu în formă s'ar fi pierdut încă multă lume.

Dar soldaţii garnizoanei, cea mai mare parte, fiind oameni însuraţi, nu voiau cu niciun chip să audă despre o apărare care ar ţine femeile şi copiii într'un continu pericol şi care la urmă ar fi fost nefolositor. Bombardarea din spre Sava, îi descurajase cu totul şi ei nu mai voiau să lupte, de aceea declarară comandanţilor, într'un mod a-i face să înţeleagă, că ei erau hotărîţi a-şi procura, prin o repede supunere, libertatea bunurilor şi persoanelor lor. Aceştia din parte-le nu încercară a insista de loc. Chiar din aceea zi abandonară insulele Dunării, cu fortul pe care-l aveau aci şi se mulţumiră de a-şi scoate efectele şi şeicele.

A doua zi la 6/17 August, ei ţinură consiliu şi după amiază, la patru ore, au trimis doi ofiţeri ai garnizoanei la principele Eugeniu, cu ordinul de a-i declara că ei se supun cu toţi, umilit, la graţia împăratului şi că sunt gata să predea cetatea, numai să le acorde o eşire onorabilă, cu o întreagă siguranţă şi libertate, pentru familiile şi bunurile lor.

Principele îi primi favorabil şi — fără să arate bucuria ce-i cauza o supunere care economisea împăratului atâţia bravi soldaţi şi că i se conserva neatinse fortificaţiile unei cetăţi atât de importante — le acordă cu generozitate, tot ceea ce ei cereau. Astfel s'a dat ostateci şi s'a dresat actul capitulării.

La 7/18 August capitularea fu semnată şi îndată după aceea imperialii luară în stăpânire o poartă şi lucrările exterioare.

La 8/19 August s'a oficiat, cu mare solemnitate, un *Te-Deum* în cortul marelui

www.digibuc.ro

vizir, care era atunci aranjat pentru Principele Eugeniu şi s'au tras obişnuitele salve de puşcă şi tunuri.

La 11/22 s'a făcut evacuarea. Garnizoana putea în virtutea art. III din capitulare să plece în rânduri, cu tobele bătând şi drapelele desfăşurate, dar ea nu se închietă. Soldaţii fiind, cum am spus, mai toţi însuraţi ei se gândeau mai mult să se îngrijească de familii şi bunurile lor decât a eşi în paradă. Ei eşiră în mare neregulă; oamenii pe uscat, în cam 300 care şi peste 1000 cai sau cămile, femeile şi copiii pe apă, în opt mari şeici urmate de alte vase mai mici. Oamenii părură în număr de 25—30.000, purtând armele sau capabili de a le purta.

Imperialii se purtară cu ei foarte uman. Nu numai că nu le-a făcut nicio piedecă sau injurie, dar le permise de a merge şi veni în lagăr, cu fel de fel de libertăţi pentru a vinde lucrurile de care nu voiau a se îngreuia şi pentru a primi căruţele şi caii de cari aveau trebuinţă.

Iată o specificare exactă a artileriei care se găsi în cetate, în insula Dunării (aceea numită a *Războiului*) şi pe şeice sau fregate.

In cetate sau în castel 175 tunuri de bronz, 25 de fier şi 50 mortiere. Pe fregate şi pe şeice 102 tunuri bronz, 84 de fier şi un mortier. In insula Dunării 20 tunuri de bronz şi 6 de fier. Pe şeicele acestei insule: 27 tunuri de bronz şi 27 de fier; la vechiul castel un tun de bronz, unul de fier şi 8 mortiere, ceea ce cu artileria câştigată pe câmp, face în total 665 tunuri şi 104 mortiere.

Urmările acestei mari victorii au fost astfel cum se puteau dori. Turcii abandonară imediat Semendria, Ram, Mehadia şi Orşova, unde se găsi încă o însemnată cantitate de tunuri.

Cearta şi debandada intrară în armata turcească: enicerii cerură depunerea marelui vizir şi sultanul, un moment, se temu chiar de soarta sa.

Rezultatul politic al acestei victorii fu pacea dela *Passarovitz*.

Indată ce Principele Eugeniu luă cetatea, o întări, adăugându-i nişte linii, ale căror urme au existat mult timp în partea sudică a oraşului. «Ele începeau la râul Sava, la o depărtare de 2000 paşi de oraşul Belgrad şi se întindeau în o linie, aproape dreaptă, de 6000 paşi lungă, apoi rupându-se într'un unghiu drept urmăreau marginea dealului şi se îndoiau înapoi la Dunăre, în o lungime de 3000 paşi»[1]).

La 15 Iulie 1739 marele vizir sosi în faţa Belgradului, cu trupele sale. El luă îndată o redută în foburg pe care Germanii îl legaseră de oraş prin un zid. Graţie altor noi redute, pe cari Turcii le luau mereu noaptea, ei se apropiară de cetate şi o bombardară fără întrerupere. Germanii ripostară din cetate dar fără a face mult rău asediatorilor. Lucrările de apropiere ale Turcilor se întind dela ţărmul drept al Dunării la ţărmul drept al Savei şi înaintau mereu către cetate, în scopul ca mai în urmă să se adăpostească contra tunurilor. Turcii preparară 12.000 fascine de cătină pentru a umple şanţurile şi să se urce la asalt; ei au preparat şi scări pentru a escalada zidurile.

Enicerii au ocupat partea din spre Dunăre iar celelalte trupe în spre Sava[2]).

La începutul lui August, Ali Paşa Hékinoglu, vechiu mare vizir, ajunse din Bosnia cu 30.000 oameni. Acest paşă trecu Sava, instală armata sa în câmpia Semlinului şi de acolo bombardă Belgradul[3]).

Marele vizir a dat ordine severe pentru bombardarea cetăţei Belgradului, fără întrerupere, cu tunuri de calibru mare şi mortiere. Către începutul lui August se deschise un mare număr de breşe, dar, incinta fiind de cărămidă şi ciment, zidurile nu se surpară. Tranşeele otomane se apropiase de fortăreaţă la bătaie de armă. Totul era gata de asalt: scări, cârlige, saci plini de fân şi lână, panere mari rotunde căptuşite

[1]) Füllek, *Der Fürstenthum Serbien*.
[2]) Dapontès, op. cit., pag. 144.
[3]) Ibid, op. cit., pag. 165.

www.digibuc.ro

cu piei de oi, pentru adăpost, spre a înainta până lângă cetate, rostogolindu-le, înaintea lor, a umple șanțurile, apoi a le pune în picioare și a se servi de ele ca de scări (tactica timpului).

In noaptea dela 1—2 August, Turcii aruncară asupra Belgradului o ploaie de bombe și ghiulele când joi, în zori, teroarea și spaima cuprinsese pe asediați. Când s'a făcut ziuă ei ridicară un drapel pe cetate, pentru a face să înceteze bombardarea și a putea trimite un parlamentar, care să trateze predarea. In timp de 5 ore tunul tăcu de ambele părți, ceea ce permise parlamentarului, un colonel, să meargă înaintea vizirului și a ambasadorului francez, cu scrisori dela generalul de Vallis.

Acesta scria vizirului, propunându-i pacea, promițându-i de a da Belgradul fără ca Poarta să ceară mai mult. Marele Vizir răspunse, prin scrisoare, că asediul Belgradului era împins cu vigoare și că spera, prin grația lui Dumnezeu, să ia orașul cu asalt. Aceasta va ocaziona o mare vărsare de sânge, pe care de Vallis ar putea-o evita, predând cetatea. După capitulare se va putea ține conferințe în câmpiile Semlinului și se va încheia pacea în condițiunile cele mai înțelepte. Colonelul duse acest răspuns și se întoarse cu altul, declarând ca inacceptabile condițiunile și cerând a se fixa întâi preliminările păcei și apoi Belgradul va capitula. Marele vizir răspunse că singurele preliminări era acceptarea frontierei care fusese trasă, în timpul lui Hussein Pașa, la conferința dela Karlowitz și concedià pe colonel cu acest răspuns [1]).

Trei vase de război germane rămaseră în amonte de Hissardgik (Grocka) pentru a împiedeca flota otomană să înainteze sub zidurile Belgradului. Marele vizir trimise *Amiralului Dunării* un firman, conceput în termeni foarte severi, prin care îi ordona să incendieze sau să scufunde vasele germane sau îi va tăia capul. Amiralul Dunării merse contra vaselor germane cu toată flota sa. Aceștia văzând că vasele lor risc de a cădea în mâinile Turcilor, imperialii dădură foc vaselor și descinseră cu toți pe uscat. Turcii se aruncară atunci pe țărmuri și au făcut prizonieri un mare număr de mateloți precum și un căpitan maltez.

Flota otomană ajunse la Belgrad și marele vizir dărui amiralului Dunării o blană scumpă și două pungi de bani pentru a se da gratificație mateloților flotei [1]).

La 20 Iunie 1739 flota germană se afla ancorată pe Dunăre, în fața Belgradului. Ea se compunea din 90 șeice, alte vase mai mici și cu 6 vase cu 44 tunuri fiecare. Armata imperială se afla în câmpia Semlinului, în fața Belgradului și număra dela 30—40.000 luptători.

Belgradul nu avea ca garnizoană decât 5000—6000 oameni [2]).

La 21 August 1739, cam pe la 10 ore (patru ore ale zilei) Cadiul lagărului (Essad, Hammer XIV, 463), Reis-efendi (Mustafa), Mec-tupci-efendi (Raghib), contele de Neipperg, ambasadorul Franței, marele dragoman Alexandru Ghica, îmbrăcați cu blăni și caftane, după citirea capitulațiunilor, schimbară tratatele de pace. Valiul Rumeliei — Ali, fiul lui Abdi — numit comandant, intră în oraș unde aștepta ca germanii, părăsind fortăreața, să-i predea cheile. S'a dat germanilor 1000 care [3]).

Inainte de a termina trebue să adăogăm în lauda Generalului Sükow, comandantul Belgradului, că cetatea ar fi putut ține până la finele lui Septemvrie, dacă nu grăbea căderea stângăcia feld-mareșalului conte de Vallis și a succesorului său, de Neipperg [4]).

Din scrisorile capichehaelelor domnului muntean Constantin Mavrocordat pe lângă armată și cari spun că au cules informațiuni dela prizonieri germani, căzuți în luptele

[1]) Dapontès, pag. 267.

[1]) Dapontès, pag. 270—271.
[2]) Dapontès, *Ephemerides Daces*, pag. 130.
[3]) Ibid., pag. 284.
[4]) Ibid., pag. 388.

www.digibuc.ro

dela Grocka (Hissardgik), Germanii posedau două vase mari de război şi altele mai mici.

Cea mai mare din corăbii, numită *Il Cavallo*, avea 40 tunuri, celelalte 25—30. Două din ele erau în amont de Belgrad, trei în aval şi aproape de această cetate, cinci din ele fuseseră trimise la Grocka, unde avu loc bătălia, cu ordinul ca, după ce Turcii vor fi învinşi, să descindă a bate şi face breşă în *Ada-Kaleh*. Pe bordul acestor vase era tot necesarul pentru a se construi un pod peste Dunăre dacă era nevoie. Turcii constrânseră aceste vase spre a se întoarce înapoi, căci aducând tunuri pe ţărmurile Dunării, le bombardau, fără a putea, este adevărat, a le înneca, dar cel puţin le siliră să se refugieze sub tunul Belgradului [1]).

In 1739, Austriacii bătuţi la Grokca, între Belgrad şi Semendria, permit Turcilor să asedieze Belgradul, pe care generalul imperial Olivier Vallis îl abandonă, fără apărare, în mâinile Turcilor şi pacea devenind necesară s'a încheiat în acest oraş la 7/18 Septemvrie 1739, în condiţiunile următoare, recunoscute în istorie sub titlul de *pacea dela Belgrad*.

Se restabileşte pacea între Austria şi Rusia de o parte şi Turcia de altă.

Preliminările s'au subscris în ziua de 1 Septemvrie între contele de Neipperg, din partea Austriei şi marele vizir Elviaz-Mehemet Paşa, prin intervenirea marchizului de Villeneuve reprezentantul Franţei, care conducea negocierile. Impăratul învins şi sleit în puterile sale redă Turciei Belgradul, în starea în care această fortăreaţă se găsea când fusese primită la tratatul dela Passarovitz, în 1718 şi toate provinciile ce-i reveneau după acel tratat, din Serbia, Bosnia şi Muntenia. Austria lua ca limite Sava, Dunărea şi munţii Banatului. Tratatul definitiv nu făcu decât să confirme preliminările.

Rusia era victorioasă dar ameninţată de o coaliţie a Suediei şi a Turcilor, evacuă toate cuceririle pe cari le făcuse în timpul războiului. Moldova, Crimea şi tot litoralul Mării Negre, care rămânea închisă flotelor sale. Azovul fu neutralizat iar toate teritoriile situate pe versantul septentrional al Caucazului, asupra căreia Rusia avea pretenţiuni, erau declarate independente. Ratificările au fost schimbate, la Constantinopole, la 5 Noemvrie şi 1 Decemvrie 1739 [1]).

In iarna anului 1787 către 1788, Impăratul Germaniei (Iosef al II-lea) începu războiul prin o acţiune puţin morală, chiar în politică, acţiune care, la timpul său a fost prea remarcată şi pentru a cărei memorie nimic nu-l poate spăla. Fără nicio prealabilă declaraţie de război sau fără să fi făcut cunoscut că voia să-l declare, el încercă să surprindă Belgradul.

Abia în luna Februarie războiul fu declarat. Vizirul cu toate că fusese din timp avizat de ministrul Angliei şi al Suediei nu voi să ţină seamă de imensele preparative şi abia târziu luă măsuri contra acestui inamic. El, Yusuf Paşa, era singurul om de merit ce Turcii avea atunci. Strânse armata sa la Adrianopol, dar aşteptă mult milităiile din Asia.

După sosirea acestora, Yuzuf, adună trupele din fortăreţele neocupate, dete ordin trupelor din Bosnia să se unească cu el şi lăsând o importantă rezervă la Sofia, se îndreptă către împărat, drept la Belgrad, pe care ocolindu-l cu dibăcie, se îndreptă în grabă către Orşova, trecu Dunărea în apropiere de acest oraş şi intră în Banat [2]).

La 1788 paşa care comanda la Belgrad, n'avea decât o autoritate aparentă, el era obligat a trata cu garnizoana, care forma o adevărată democraţie, guvernată de nişte simpli eniceri cari ştiau să uzurpe momentan un imperiu asupra spiritelor camarazilor lor [3]).

In Decemvrie 1788 un tânăr sosit la Constantinopol aduse noutatea că Abdi-Paşa,

[1]) Dapontès, pag. 242.

[1]) După *La grande Encyclopedie*, vol. VI, pag. 22.

[2]) *Memoriile contelui de Langeron. Doc. Acad.* Supl. I, Vol. III, pag. 88—89.

[3]) *Doc. Acad.* CII, pag. 59; Supl. I, Vol. II.

www.digibuc.ro

guvernatorul Belgradului a trecut Sava şi a luat mai multe redute împrejurul Semlinului [1]).

In luna Septemvrie 1789 mareşalul Laudon atacă Belgradul, pe care l-ar fi putut, cu înlesnire, cuprinde cu 16 luni înainte, şi-l luă cu asalt.

Belgradul căzu, nefiind ajutat; marea armată turcească, care se afla în Moldova, cu Marele Vizir şi corpul lui Abdi-Paşa, nu era destul de tare pentru a ataca armata austriacă [2]).

La 1789 Mareşalul Laudon, reluând cetatea, întăreşte liniile Principelui Eugeniu, prin redute. Aceste întăriri au rămas mult timp şi erau binişor conservate, aşa că foarte uşor serveau unui corp de ocupaţie, ca linii de circumvalaţie şi adăpost, contra atacurilor de insurgenţi, dar ele, numai rămâne îndoială, ar deveni inutile înaintea unui atac făcut de o armată organizată.

Turcii n'au făcut pace decât în două cazuri: sau când au fost constrânşi prin mari pierderi, ca la Passarovitz şi Cainargi sau când au obţinut mari avantaje, ca la Belgrad [3]).

La 1791 Austriacii redară Belgradul Turcilor.

La 1798 Belgradul deveni teatrul unei lupte sângeroase între Turci şi Sârbi, care luptară până în fundul mahalalelor, pentru a-i disputa stăpânirea.

La 1801 cetatea Belgradului, căzu în mâinele *Dahíjas-ilor* sau *Dahis*-ilor, şefi militari de eniceri, cari se considerau ca independenţi de sultan. Intre cei mai faimoşii vom cita pe Aganlia, Kuciuk'Alia, Mula Iusuf şi Forciş-Mahomet-Aga; mulţi din ei au pierit la asediul Ada-Kalei iar restul prin vexaţiunile de tot felul, provocând revolta Sârbilor.

La 1804 Gheorghe *Czerny* (*Cara* Gheorghe) sau Gheorghe cel *Negru*, un sârb care îşi făcuse o reputaţie de soldat, în armata austriacă, fu desemnat ca şef al insurgenţilor.

La 12 Septemvrie 1806 Sârbii pun mâna pe oraşul Belgrad, apoi pe cetate, în care turcii aveau o mică garnizoană, o turnătorie de tunuri şi o fabrică de alte ustensile de războiu [1]).

De astădată, deşi cel puţin parţial, sentimentul naţional — « ce se păstrase până atunci în fundul pădurilor, în mânăstiri şi în acele bande de haiduci, pe care cruzimile enicerilor, unite cu prădările stăpânilor ţărei, contribuiau ale mări şi întreţine » — triumfă. Lupta a fost crudă şi desperată. Ani întregi sângele curse şiroae; în fine Turcii au fost alungaţi.

Dar dacă patriotismul era înflăcărat, totuşi Sârbii pătară, într'un mod nedemn, succesul lor. Când intrară în Belgrad « orice turc care refuza botezul, murea în cele mai crude torturi », copiii erau tăiaţi în bucăţi, iar femeile, se spintecau sau erau duse sclave [2]).

Dumnezeu a făcut pe omul incult, spre a justifica ferocitatea fiarelor sălbatice...

La 1807 a doua campanie în contra Turcilor, sub comanda lui Kara-Gheorghe.

In Ianuarie, Austriacii crezând că Belgradul va cădea în mâinile Sârbilor şi ca nu prin ei, să cadă şi în mâinile Ruşilor, oferiră Turcilor să-l ocupe ei...

Acesta era numai un pretext, devreme ce Ruşii separaţi de Sârbi, prin o mare armată turcească, era imposibil, de a pune, cu uşurinţă mâna pe el [3]).

La 29 Ianuarie (10 Februarie) 1811 Sârbii, cu ajutorul Ruşilor iau Belgradul.

In anul următor, 1812 însă, Turcii având avantaj asupra Ruşilor, reiau oraşul. După reintrarea Turcilor, excesele nu mai cunoscură nicio margine.

In 1813 are loc a patra campanie, a Sârbilor contra Turcilor, sub Kara-Gheorghe.

---

[1]) *Doc. Acad.* CVI, pag. 61.

[2]) (*Langeron*, op. cit., sopra, pag. 91).

[3]) *Doc. Acad.* Supl. I. Vol. II, pag. 58 CI.

[1]) *Istoria Belgradului*, în sârbeşte, edit. Levitzki.

[2]) *Les Slaves de la Turquie*, par Cyprien Robert, Paris 1844, I pag. 221.

[3]) *Docum. Acad.*, Vol. II, Supl. I, pag. 374; DXVII.

www.digibuc.ro

In acest an (1813) Kara-Gheorghe, abandonat de Rusia şi de proprii săi companioni de arme, este silit să fugă în Basarabia, unde este închis. Turcii ocupă din nou Serbia. Reintrând, câţiva ani în urmă în ţara căreia el, Kara-Gheorghe, îi fusese primul liberator, fu asasinat la Semendria.

La 1815 Miloş Obrenovici excită din nou pe Sârbi, la Tacova, la o nouă răscoală şi ia comanda insurgenţilor, cu succes. In acest timp Turcii acopăr foburgurile Belgradului cu edificii şi restaurară cetatea, care, către 1820 deveni formidabilă.

La 1817 Miloş este recunoscut de Poartă ca prinţ ereditar al Serbiei. Principatul rămâne vasal Turciei, căreia avea a-i plăti un tribut anual.

Energica impulsiune a lui Miloş şi sprijinul Rusiei, susţinu 15 ani lupta şi negocierile. Ca rezultat al tratatului din 1829, dintre Rusia şi Turcia, la 3 August 1830, Turcia recunoscu autonomia completă a Serbiei şi Miloş obţinu dela Poartă un firman care-i acordă titlul de principe *(Kneaz)* ereditar, pe care adunarea naţională (Scupcina) îl conferise.

La 1839 Prinţul Miloş abdică în favoarea fiului său *Milan*. Acesta moare, după ce domneşte trei săptămâni. Al doilea fiu a lui Miloş, *Mihail* urmează la domnie.

La 1839 oraşul Belgrad devine capitala Serbiei, iar citadela rămâne ocupată de o garnizoană turcească, tare de 4000 oameni, în virtutea Hatişerifului din 1834.

Către finele deceniei a III-a, paşalâcul Belgradului era dat acestui Yusuf care subscrisese ruşinoasa capitulare dela Varna, în războiul din 1828—29. Altădată Padişahul i-ar fi trimis *fatalul cordon*, dar acum pentru a plăcea învingătorilor, el trebue să păstreze bunele sale graţii pentru omul care îl trădase! [1]).

Gonit de o insurecţiune, la 2/14 Septemvrie 1842, Mihail fuge, la tatăl său, la Viena.

[1]) Edouard Thouvenel, *La Hongrie et la Valachie*, pag. 100, Paris 1840.

Alexandru al II-lea fiu (alţii zic nepot) a lui Kara-Gheorghe care fusese asasinat la Semendria, este chemat la tron, în etate de 18 ani. Intre altele, el construi o fabrică de arme la Kragujevatz.

La 1853 Rușii susţin pe faţă propaganda călugărilor slavi contra acestui principe. In acest timp, sunt de însemnat disputele de domnie, ale descendenţilor celor două familii: Obrenovici, — pusă mai direct sub influenţa panslavismului — şi acea a lui Kara-Gheorghe (independentă de orice influenţă străină).

La 1856 tratatul de Paris, prin art. 28, declară imunităţile şi privilegiile acordate Serbiei, puse în viitor sub garanţia colectivă a puterilor şi prin art. 29, oprea orice intervenţie militară străină, fără vreo înţelegere prealabilă între puterile garante.

La 10/22 Decemvrie 1858 Scupcina voeşte abdicarea lui Alexandru Kara-Gheorghe; acesta fuge noaptea în cetatea Belgradului şi se pune sub protecţia armatei turceşti. Scupcina ridică din nou pe Miloş la demnitatea de Principe-suveran şi ereditar al Serbiei, care — deşi era de 78 ani, deşi era incult şi violent, deşi nu ştia nici scri nici ceti, deşi în conversaţie intimă Sârbii îl numeau *principele ţăran*, dar — corespundea momentan dorinţelor ţării.

In anul 1859 Alexandru fiind declarat depus de adunarea naţională, renunţă la tron şi căută un refugiu pe teritoriul austriac. Aproape de 80 ani, Principele Miloş se urcă din nou pe tron.

In 1860 Miloş moare, fără a putea reuşi să-şi execute planul său, de a da semnalul unei insurecţii generale a tuturor *rajalelor* (supuşi creştini ai Turciei) contra dominaţiei otomane. Fiul său Mihail pune mâna a doua oară pe putere. El este fondatorul miliţiei sârbeşti.

In Iunie 1862 oraşul Belgrad este bombardat de Turci, din citadelă, din cauza unei certe armate, provocată cu ocazia unei discuţii între copiii sârbi şi soldaţii turci,

www.digibuc.ro

care își disputau dreptul a lua mai întâi apă dela o fântână? Un copil este omorît și o luptă sângeroasă se încinge între Sârbi și Turci. In ziua de 5, Turcii sunt înconjurați în citadelă de unde ei bombardează orașul. A doua zi 6 Iunie se încheie un armistițiu.

După propunerea guvernului francez, o conferință se deschise la Constantinopole, care se ocupă cu găsirea mijloacelor de a împiedeca repetarea unor asemenea fapte. Turcia primește cu reprezentanții puterilor care au subscris tratatul din 1856, un compromis prin care evacuează 2 din 6 fortărețe (2 Sept. st. n.), pe care avea dreptul să le ocupe și deține, dar menține dreptul să păstreze în alte patru cetăți, garnizoane turcești (8 Septemvrie st. n.).

Astfel, Belgradul fiind din aceste din urmă, în 1863, neînțelegerile continuă între Sârbi și Turci. La 5 Februarie st. n. o comisiune mixtă este însărcinată să observe executarea deciziilor conferinței care se reunește la Belgrad.

Către finele toamnei 1866, Principele Mihail ceru Porței un firman prin care acesta să consimtă să ridice garnizoanele fortărețelor sârbe. Această cerere provocă o lungă și vie corespondență, care avu un fericit rezultat, căci Ali-Pașa, marele vizir de atunci, comunică, la 19 Februarie 1867, guvernului sârbesc că Sultanul consimte să cedeze cetățile Principelui Mihail. Actul a fost citit, cu mare pompă, pe Kalimegdan la 6 Aprilie 1867, în fața ambelor armate, turcă și sârbă; pașa a dat cheile lui Mihail, care intră în cetate pe un cal dăruit de sultan, în capul armatei sale.

In Aprilie nu mai era niciun turc în Belgrad. Citadela a existat mult timp împreună cu istoricul turn *Neboișa* (sau al omului cutezător); ea, care a fost atât de teribilă altădată, în istoria lumii creștine, a fost lăsată în foarte rea stare, servind mai cu seamă de închisoare.

La 1868 Mihail este asasinat în parcul dela Topcider. Un consiliu de regență este format sub președinția generalului Blasnavatz.

Adunarea națională *(Scupcina)* proclamă principe pe tânărul Milan (fiul lui Iefren, unchiul lui Mihail, colonel în cavaleria românească), sub numele de Milan Obrenovici al IV-lea, care nu avea vârsta de 14 ani. Cârma statului fu încredințată unei regențe, în capul căreia a fost pus Ristici, unul din cei mai remarcabili oameni de stat ai Serbiei. Preparativele făcute pentru executarea unei campanii, în provinciile turcești vecine sunt întrerupte și planurile de insurecție sunt amânate, în ceea ce privește pe Sârbi.

La 1871 Alexandru Kara-Gheorghevici este condamnat, la Pesta, la 8 ani închisoare, pentru că a fost complice la asasinarea lui Mihail.

La 1872 Milan este declarat major.

La 1875 insurecție în Herzegovina, susținută de voluntari sârbi și muntenegreni sub comanda sârbului Ljubibratici.

La 1876 insurecție mare în Bosnia și Bulgaria. Sângeroasa represiune a insurecției bulgare; mai mult de 100 sate sunt transformate în cenușă; 25.000 persoane sunt executate sau masacrate. Exasperate, Serbia și Muntenegru declar, în Iulie, războiu Turciei. Armata sârbă este comandată de generalul rus Cernaiew. Muntenegrenii sunt adeseaori triumfători. Sârbii după o apărare lungă și încarnată, abandonează turcilor, la 31 Octomvrie, lagărul întărit dela Alexinatz. Rusia intervine în favoarea Sârbilor; Poarta primește un armistițiu.

La 1 Martie 1877 se face pace între Serbia și Turcia, cu condiția menținerei *Statului-quo ante*. Insurecțiile continuă în provinciile turce vecine.

In Decemvrie 1877 Serbia intră în campanie contra Turciei, către sfârșitul războiului Ruso-Turc. Muntenegrul urmează exemplul său.

In tratatul dela San-Ștefano (Martie 1878) Serbia este declarată independentă și primește o sporire de teritoriu.

www.digibuc.ro

In Iulie, tratatul dela San-Ştefano se revizueşte de congresul dela Berlin, care restrânge achiziţiile teritoriale asigurate Sârbilor şi Muntenegrenilor. In August, Bosnia şi Herzegovina sunt ocupate şi administrate de Austria. Sangiacul Novibazarului este pus sub Turci, dar Austria are dreptul să-l ocupe milităreşte şi să facă drumuri.

La 6 Martie st. n. 1882 Serbia este declarată *regat* sub ministerul Piroşanatz.

§ 8. *PANCIOVA.*

(Panczova, Pancsova, vechea *Panuka*)

Cetate întărită a Austriei, pe confinele militare ale Banatului, capitala districtului regimentar, nu departe de Dunăre, pe ţărmul stâng al Timeşului [1]).

In 1443 Vladislav îşi concentrează la Timişoara armata cu care trebuia să meargă contra Turcilor; el trece Dunărea la Panciova, intră pe linia Moraviei, cucereşte Nişul şi Sofia, apoi revine la Timişoara pentru iernat. Lângă această cetate a avut loc numai două lupte, de nu prea mare importanţă: una la 30 Iulie 1739, câştigată de Austriaci contra unui corp de Turci [2]); iar alta la 2 Ianuarie 1849 contra Ungurilor [3]).

§ 9. *GROCKA.*

(Hissardgik sau Grotzka).

In acest punct Austriacii, sub comanda generalului Wallis, au fost bătuţi în 1739 de către Turci, după care urmă tratatul dela Belgrad, care încheie un război de 3 ani cu totul în defavoarea Austriei.

Relaţii asupra bătăliei dela Hissardgik deduse: *a)* din scrisoarea marelui vizir către domnul Munteniei Constantin Mavrocordat şi *b)* din scrisorile Kapi-Kehaelelor, Domnului, pe lângă armata otomană, către Măria Sa: după 5 zile de drum, Turcii, plecând din Niş, ajunseră la Semendria, opt ore la vale de Belgrad, în ziua de 9 Iulie st. v. unde se hotărîră să rămână o zi pentru a aştepta sosirea tunurilor mari şi a unei părţi din materialul de război.

Ali-Paşa, valiul Rumeliei, care fusese trimis la 10 Iulie, înainte, să recunoască forţa şi poziţia inamicului, încunoştiinţă pe vizir, că inamicul după ce se aşeză în drum şi în scop de a face paradă de forţele sale, venise şi campase în apropiere de *Hissardgik* (numele turcesc de atunci al localităţii actuale Grocka).

Vizirul mai trimise înainte şi pe Memici-Paşa, Valiul Caramaniei cu 5—6000 levenţi (infanterie de marină). Două ore după apusul soarelui plecă şi vizirul însuşi. Pe la jumătatea drumului, cam cu apariţia aurorei zilei de 11 Iulie 1739, inamicul, în număr cam de 30.000 infanterie şi cavalerie, căzu asupra paşei şi enicerilor.

Venit în scopul de a surprinde noaptea lagărul otoman, el atacă cu curaj trupele turceşti, pe cari Ali-Paşa, om practic şi învăţat în ale războiului, le preparase în linie de bătae şi lupta se angajă cu furie. De o parte şi de alta trupele ajunseră pe rând pe câmpul de bătaie. Vizirul sosise chiar în momentul în care lupta era mai înfocată şi Turcii aveau mare nevoie de a fi ajutaţi. Văzând situaţia, marele vizir nu ezită mult timp; el îşi desfăşură trupele sale în bătaie, hotărî locul fiecăruia şi şarjă pe germani în sunetul muzicii. Din oră în oră trimitea în luptă mereu trupe proaspete şi în acest mod el o prelungi până seara, întrebuinţând succesiv trupe proaspete îmbărbătate şi îmbă-

---

[1]) *Tèmés* sau *Temeşul*, vechiul *Tibiscus*. Izvorăşte din Banat din munţii Carpaţi; în cursul său care la început este o vale îngustă, lângă Caransebeş, primeşte *Sebeşul*; mai departe, împarte *Lugojul* în două părţi; în judeţul ce poartă numele său, parcurge o vastă câmpie întretăiată de bălţi şi păduri. Se împarte apoi în două braţe, cel din dreapta luând numele de *Sitna*, reunindu-se la 30 km mai la vale; în Banat, curge printre bălţi însemnate; udă Panciova, apoi puţin mai jos de acest oraş se varsă în Dunăre, la 66 m. 50 deasupra nivelului Adriaticei, şi 61 km. dela gura Tisei. Cursul său este de 450 km, în care formează infinite sinuozităţi.

[2]) Larousse, op. cit. Vol. XII, pag. 109.

[3]) Ibid.

www.digibuc.ro

tate cu speranța acțiunii predecesorilor de a câștiga bătălia.

Văzând carnagiul ce Turcii făceau din ei, Germanii, cari nu fuseseră seceraţi de sabie, s'au retras şi s'au amestecat cu micul număr de trupe rămase aproape de Hissardgik. La căderea nopții trupele ostenite, se repauzară. Germanii profitară de aceasta şi către 9 ore seara, ei se retraseră în retranşamentele lor, până la Gemiclik—Ceşmessi unde turcii îi ajunseră din urmă. Steagul sfânt al profetului, fu aşezat într'o poziţie situată la o bătae de tun de liniile germane şi de miercuri dela 7 ore ale nopții (o oră dimineață) până joi seara, adică timp de 17 ore, într'o crâncenă luptă de artilerie şi infanterie, *inamicii băură amara cupă a morții.* Turcii atacară în mai multe rânduri retranşamentele inamice şi bătură pe Germani aşa de tare că sângele curgea din belşug şi cadavrele se aglomerau în grămezi enorme. Pădurile vecine erau pline de cadavrele Germanilor, ucişi în fugă. Lupta avu loc pe un teren cam de o leghe lungime, foarte accidentat (ceea ce a mărit forța turcilor) şi Germanii n'au putut întrebuința cavaleria şi lancea, unde ar fi putut executa o şarjă impetuoasă şi siliţi la urmă să reintre în retranşamentele lor, ei s'au găsit înapoia palisadelor, pe coasta unor coline plantate cu vie.

Turcii erau despărțiți de Germani printr'o vale, care prin obstacolul ce punea acțiunii armatei otomane, prelungi atât de mult lupta. La toate nefericirile Germanilor se mai adaugă şi lipsa de apă, căci albanezul Deli Hussein-Paşa care ținuse pe iarnă garnizoana la Jagodina, luă poziție în spre Dunăre tăindu-le drumul fluviului. Căldurile excesive ce au avut loc în acea zi terminară a slăbi cu totul armata Germană.

Mai mult de 12.000 ofițeri şi soldați au căzut pe câmpul de bătaie şi cam 8.000 fură făcuți prizonieri. Acești din urmă asigurară că patru din cei mai iluştri generali germani pieriseră, alții susțineau chiar că orgoliosul general-şef german, de Wallis, fusese rănit, iar alții declarau cu convingere că fusese omorît. In scurt, aproape 2/3 din armata Germană care se zice că se compunea din 30.000 oameni, a rămas pe câmpul de bătaie sau fusese dusă în captivitate. Când soarele răsări şi când s'a putut aprecia mai bine pierderile şi mărimea dezastrului, valiul Rumeliei se puse în urmărirea lor cu câteva trupe. Dintre acei germani pe care îi ajunse, pe unii îi omorî, pe alții îi făcu prizonieri; învingătorii punând mâna pe corturile germane şi pe tot ce ei abandonaseră în lagăr, îi urmăriră până la şanțurile Belgradului de unde reveniră încărcați cu o considerabilă pradă. Turcii afirmau că ei nu avuseseră în această luptă mai mult de 300 morți şi cam 400 răniți şi aceştia mai mulți printre albanezi cari au susținut primul şoc al Germanilor. Ei nu pierdură decât un singur ofițer superior, Tahir-Paşa de la Delvino. Acest succes fu unul din cele mai memorabile pe care le repurtase turcii [1]).

Câtăva vreme în urmă, de Wallis, scrise lui Münich:

«Am fost bătuți şi am pierdut atâția generali pentrucă ne-am bătut descoperiți. Păzeşte-te bine de a face ca noi, de a lupta fără retranşamente» [2]).

Natural, când se poate, înaintea unei bătălii, acest principiu trebuie practicat cu mare silință.

In orice caz, această importantă pierdere avu pentru imperiali cele mai triste consecințe şi se poate crede cu siguranță, astăzi, că Feld-Mareşalul Conte de Wallis a fost autorul principal al pierderii, nu numai ca neprevăzător la lupta dela Grocka dar şi ca neascultător la ordinele împăratului [3]).

In această luptă Turcii, zice de *Tott* [4]) probară că atunci când ei se decid să atace

[1]) Dapontès, op. cit., pag. 237—238.

[2]) Ibid, pag. 278.

[3]) Vezi o scrisoare adresată în sumar de Impărat, curților Europei, în Dapontès, pag. 386.

[4]) *Memoires du Baron de Tott.* Maestricht 1785, Vol. I, pag. 10.

www.digibuc.ro

întâi sunt totdeauna periculoşi şi este foarte greu pentru inamic a li se opune; s'a văzut aci, că pentru a pune mâna pe o redută sub focul inamicului, ei au umplut mai întâi şanţurile cu cadavrele morţilor lor şi apoi au trecut la asalt.

§ 10. *SEMENDRIA.*
(Vechiul Aureus) [1]

Semendria (Smédérévo, Smendrovo sau *Sfântul Andrei)*, la Unguri *Szendrö*, vechia fortăreaţă (astăzi părăsită) pe vremuri capitala Serbiei, comandând intrarea frumoasei văi a Moravei, dela gura căreia se găseşte mai la deal cu vreo 10 km. departe, la gura Iessavei, este ridicată pe ruinele unei vechi cetăţi romane, *Margus*, marele târg al acestor regiuni [2]).

Acest punct [3]) este însemnat prin pacea ce s'a încheiat aci între Romani şi Huni în următoarele împrejurări:

Rua, un şef capabil şi decis, care reuşise să strângă în jurul său cea mai mare parte din oardele hune, parvenise să facă să i se plătească de Byzantini o sumă de 350 livre de aur, ca *tribut*, înţelegea barbarul, ca *soldă*, se fălea laşitatea bizantină căci Rua primise un brevet de general roman. Acest suveran îşi atribuia puterea asupra întregei regiuni a Dunării: aşa că atunci când Romanii (Bizantini) făcuseră tratate de alianţă cu oarecari popoare dela Nordul Dunării, Rua se plânse şi ameninţă cu război. Spre a-l îmbuna, Romanii îi trimiseră doi consuli pentru a se explica. Intre acestea, anul 434 sau 435 după Christ, Rua muri lăsând tronul la doi din nepoţii săi: Attila şi Bleda.

Aceştia au primit ambasada romană. Conferinţa avu loc pe o câmpie în dreapta Dunării, la gura Moravei şi aproape de acest oraş roman (Margus astăzi Semendria). Hunii sosiră călări şi cum ei n'au voit să descalice, Romanii au fost siliţi, sub pedeapsă de a atinge demnitatea lor, să stea şi ei călări.

Hunii avură un aer impunător: să se rupă imediat alianţa cu triburile de peste Dunăre (nord); să se înapoeze toţi Hunii, mari şi mici, cari fugiseră peste Dunăre, la Romani şi cari purtau, în alianţă şi sprijinul Romanilor armele în contra naţiei lor; să se restitue toţi prizonierii Romani, cari fuseseră la Huni şi cari fugiseră nerescumpăraţi sau să se plătească 8 piese de aur pentru fiecare din ei; Romanii să ia angajamentul formal, să nu ajute niciun popor în luptă cu Hunii; în fine mărirea tributului dela 350 la 700 livre de aur. Aceste au fost clauzele tratatului cerut, sau mai bine impus, de Attila.

La obiecţiunile trimişilor, la cea mai mică cerere de explicaţie, regele hun nu avea decât un răspuns: «Războiul»; şi cum ambasadorii ştiau că stăpânul lor (Theodosiu II) era dispus să facă totul, afară de războiu, au primit.

Se jură de ambele părţi, fiecare în religia sa, că tratatul se va împlini apoi s'au separat. Acesta fu faimosul tratat dela Margus, pe care Attila îl invocă ori de câte ori voia să atace imperiul prin politică, când nu-l hărţuia prin arme [1]).

Nu erau încă urme de noi întăriri, când în acest loc, Turcii au bătut, în 1412, pe Sigismund şi îl constrânseră la retragere.

La 1428 Sârbii cedau Belgradul lui Sigismund al Ungariei. Acesta poseda şi Se-

[1]) I. Hellert, edit. II-a. Atlas al Imp. Otoman.

[2]) Am. Thierry, *His.* d'Attila, I, pag. 239.

[3]) In vechime un drum (şosea romană) pleca dela (Margus) Semendria şi lungea ţărmul drept al fluviului până la (Raţiaria) Arcer Palanca. Acest drum trecea Dunărea: 1. Dela Ram (ad Novas) la Uj-Palanca (Lederata), de unde, spre N.-E. mergea la Tibiscus.

2. Dela Orşova, prin valea Cernei, la nord, tot la Tibiscus.

3. Dela Cladova (Thierna) (?) la Severin; aci se bifurca în două; unul merge prin pasul Vulcanului N. N. E şi altul, spre răsărit; se unea perpendicular cu drumul din dreapta Oltului, trecând la nord de unirea Jiului, Gilortului şi Motrului *).

*) (Harta Asbach).

[1]) Ammedée Thierry, *Histoire d'Attila et de ses successeurs* I, pag. 47—48.

www.digibuc.ro

mendria. El voește să completeze siguranța frontierei prin ocuparea Columbaciului pe care Sârbii l-au vândut de curând Turcilor, care-l cumpăraseră spre a-l întrebuința la intrarea în Temișana. Atacat de Turci, Sigismund se retrase.

Sub Matei Corvin, Paul Chinezu trece Dunărea la Cram (Palanca) pe care după ce o întărește, bate pe pașa din Semendria, apoi pe acel din Columbaria și pustiește țărmul drept al Dunării timp de 12 zile.

Această cetate fu zidită de George Brancovici, despotul Serbiei, pe la 1432 și numită Semendria după numele Sf. Andrei. El o apără într'un mod strălucit contra sultanului Amurat, dar mai în urmă fu silit să capituleze (1435).

La Semendria, se spune, a trecut Dunărea grosul armatei confederate care plecase din Pesta în ziua de 22 Iulie 1443 și care termină după mai multe bătălii prin pacea care precedă bătălia de la Varna.

In Martie 1511 această cetate, împreună cu Vidinul, avu ca guvernator pe Selim, fiul lui Baiazid al II-lea, care nu primi acest post și revoltându-se contra părintelui său, a fost bătut în Rumelia și fugi în Crimeea.

La 1690 Turcii cuceresc din nou Semendria din mâinele imperialilor cari o ocupaseră, după care apoi înconjurară Belgradul. Vechia capitală a țării și a regilor sârbi, în campaniile din 1689, 1717, 1739 și 1789, a fost pe rând dominată, când de Turci, când de imperiali.

După pacea de la 1718 (Passarovitz) până la 1738, acest oraș, împreună cu Gradisca, Sabatz, Belgrad și Orșova, aparținea Austriei, care cu acest mijloc, nu mai avea niciun obstacol pentru a pătrunde în interiorul provinciilor turce [1]).

In Octomvrie 1738 Semendria a fost distrusă.

Orașul are o mică biserică, dedicată Sf. Fecioare și a cărei fundație s'a pus, după o inscripție, la anul 1010. Este remarcabilă prin aceea că oferă un specimen de arhitectură sârbă, foarte rar astăzi, arhitectură care diferă foarte mult de cea bizantină [1]).

In 1805 Sârbii luară cu asalt atât orașul cât și citadela și răzbunară printr'un oribil măcel, asasinatul Voevodului Kulișevici. In 1867 trupele turcești o părăsiră în urma unei convenții. In urmă întăririle au fost abandonate celei mai culpabile neglijențe.

In Martie 1907 Sârbii păreau să fi ales centrul acțiunii lor la Semendria. Ei făceau mari preparative pentru a trece Dunărea, între Orșova și Vidin, spre a da mâna cu Rușii și Românii. Indată după sosirea a trei ofițeri ruși și a unui boier român, care aduseră lui Kara (Cerni)-Gheorghe opt mii galbeni, Sârbii masacrară la Belgrad, pe pașa, cu 600 oameni. Cinci fugari cari scăpaseră din masacru, ajunseră la Cladova, de unde Kursangli-Ali, guvernatorul cetății înștiință pe acel din Vidin. Sârbii ajunseră pe malul Dunării și se pregăteau să o treacă când au fost respinși.

Guvernatorul Vidinului trimise trupe și arme, atât pentru a împiedeca pe Sârbi să treacă Dunărea cât și a ține deschisă cu Europa, comunicația, prin Orșova [2]).

Forma generală a perimetrului ruinelor acestei cetăți este acea a unui triunghiu scalen. Pe fiecare din fețele sale se ridic dintr'un zid crenelat, mai multe turnuri înalte: pe latura din spre Dunăre, cinci; pe aceea din spre râuleţul Iassova, patru iar pe aceea din spre oraș, unsprezece.

Fiecare din aceste turnuri are o înălțime de aproape 16 m (opt grade); cu o lățime de 16 pași; distanța dela un turn la altul este de 50° (stânjeni); înălțimea zidului este de patru brațe, iar grosimea sa este dela patru la șase picioare.

Despre oraș, cetatea era înconjurată de un canal dus din Iassova la Dunăre și avea o poartă de patru grade, înaintea căreia era un pod de lemn. Către Iassova de asemenea

[1]) *Memoriile Gener. Langeron*, op. cit., pag. 83.

[1]) Dapontés, pag. 142, note.

[2]) *Docum. Academice*, Supl. I, Vol. II, pag. 485.

www.digibuc.ro

o poartă ducea la un pod de lemn, sub care trecea canalul ce pleca din Iassova şi mergea la Dunăre. Aceasta ca şi poarta din spre apă avea odinioară câte două rânduri de canaturi.

Fortul ca şi oraşul, de la S. W. de fort, sunt dominate cu totul de o înălţime, încercuită cu întăriri de pământ, dela cari descind către cetate sau către Dunăre cu cari le unesc, două tranşee [1]).

§ 11. *GURA MORAVEI.*

La gura Moravei [2]) şi pe ţărmul său stâng se observa ruinele unui mic castel roman de frontieră.

§ 12. *DUBRAVITZA.*

Staţiunea pe Dunăre a orăşelului *Passarovitz* [3]).

[1]) Füllek, *Das Fürstenthum Serbien.*

[2]) *Morava*, latineşte *Margus*, râu în Serbia, format din două ramuri, *Morava Occidentală* şi *Morava Orientală*, cari îşi au origina: cea dintâi în muntele *Cemermé* şi a doua din muntele *Ceardag*. El curge către N. E. şi se varsă în Dunăre, după reunirea ambelor sale ramuri, mai jos de Semendria după un curs de aproape 300 km *).

[3]) Aproape de Morava şi departe de Dunăre. In 1718 Austria şi Turcia subscriseseră un tratat în virtutea căruia Timişoara şi Belgradul au fost cedate de Poartă. Este cunoscut sub numele de: PACEA DELA PASSAROVITZ (POZAREVAÇ şi fu subscris între Austria, republica Veneţiei şi Turcia la 21 Iulie 1718. De un an republica Veneţiei şi Turcia erau în război, când Austria după sfatul Principelui Eugeniu de Savoia, se decise a lua parte la război unindu-se cu cea dintâia putere.

Succesele lui Eugeniu forţară imediat Turcia să deschidă negociaţiuni pacifice, prin mijlocirea Angliei şi Olandei şi un congres se deschise la Passarovitz, orăşel în Serbia, în Mai 1718. Conferinţele au fost lungi şi prea animate, caci Austria debutase prin pretenţii exorbitante cari ameninţau să rupă negocierile. In fine reuşiră să se pună de acord graţie eforturilor diplomaţilor mediatori şi se opriră la condiţiile următoare: Moldova şi Valahia vor păstra vechile lor hotare. Partea Valahiei aflată dincoace (ca vorbind din Passarovitz) de râul Oltul, cu fortăreaţa Timişoarei, vor rămâne în mâinile împăratului, după baza admisă pentru pace, *Uti possidetis;* astfel

*) Pag. 548, col. II, Vol. 11, Larousse).

§ 13. *VIMINAŢIUL.*

La gura şi pe ţărmul stâng al Mlavei [1]). La începutul primului război dacic, Traian face din această cetate tare şi din castelele (turnurile) de priveghere, aşezate pe marginele fluviului din sus şi din josul său, baza sa de operaţiuni.

Incepe apoi prin a aduna, din Panonia şi din Mesia, pe drumul tăiat în stâncile ţărmului drept al Dunărei, toate proviziile necesare armatei sale [2]).

Traian plecă din Roma la începutul anului 101 după ce la 25 Martie, s'a făcut (actele fraţilor Arvali) jertfe zeilor pentru fericitul rezultat al expediţiei.

Războiul nu se făcea decât pe căi de comunicaţie hotărîte, mai cu seamă în acele timpuri, când natura solului era cu mult mai puţin capabilă de a fi pătrunsă.

Trei drumuri duceau, din Moesia peste Dunăre către capitala Sarmisegetuza, în Dacia:

1. Dela Viminaţiu la Lederada, vis-à-vis în Dacia şi de aci prin Tapae către Sarmisegetuza.

[1]) Râu mic în Serbia; curge de la S. la N.

[2]) A. Xenopol I. pag. 134. (Fröhner tab. 26—31).

că ţărmul occidental al acestui râu va aparţine împăratului romanilor iar ţărmul oriental celui al otomanilor.

Se indica apoi o nouă delimitare a frontierei.

Forturile situate pe ambele ţărmuri ale Savei, dela Drina până la Unna vor rămâne în puterea împăratului *romanilor* (numele Impăratului Austriei în diplomaţie pe acea vreme, ulterior tradus cu *apostolic*) precum şi cele doua ţărmuri ale Savei. Tratatul era încheiat pentru 24 ani lunari, la expirarea cărora sau chiar mai devreme erau libere cele două părţi contractante să-l prelungească.

Hanul Crimeei era ţinut să observe acest tratat şi dacă ar fi fost călcat să fie pedepsit cu severitate. Acest tratat este unul din cele mai glorioase ale Austriei. Veneţienii pierdeau Morea, ocupată de Turci înainte de încheierea tratatului.

Un tratat de comerţ fu încheiat între Impărat şi Poarta şi subscris în aceeaşi lună, 27 Iulie următor *).

*) Larousse, pag. 358, Vol. XII, col. II.

www.digibuc.ro

2. Prin Taliatis şi staţia Thierna, ducea în valea (Admedia) Mehadiei.

3. Prin Egeta-Drubetis.

Viminaţiu fu ales ca bază de operaţiuni pentru motivele:

1. Egal depărtat de Moesia şi Panonia, de unde putea concentra armatele şi proviziile.

2. Cetate întărită.

3. Cel mai aproape punct de Italia pentru a trece în Dacia.

4. Pe drumul comercial ce lega capitalele celor două ţări.

Traian întinse, în faţa acestui oraş un pod pe pontoane, pentru a cărui construcţie se folosi de o insulă ce se afla în mijlocul fluviului [1]), care poate să fie ostrovul de astăzi (?).

După ce consultă voinţa zeilor şi a făcut jertfele, trece podul în fruntea oştirii sale şi este primul care pune piciorul pe pământul Daciei. Geniul Dunării care sprijină acest pod întins peste fluviu, după alţii, ceva mai la vale, Ad Novas (Ram) este cea mai frumoasă figură de pe columna traiană.

Indată ce armata trecu pe pământul Daciei, el adună împrejurul său căpeteniile armatei şi după ce restabileşte comandamentele (vezi statul major al armatei în întâiul război dac, descris la titlul « *Belgrad* », hotărăşte modul înaintării, după natura poziţiilor.

Nu făcea un pas fără să se întărească în urmă. Lucrările aveau un caracter trainic (piatra nu era numai cioplită, uneori era chiar ornamentată.

In asemenea condiţiuni era natural ca războiul să înainteze încet. La începutul iernei ei abia ajunseră pe la jumătatea văiei Bistrei. Un atac disperat al Dacilor, cu săgeţi şi berbeci, asupra Romanilor (fortificaţi) nu reuşeşte. Traian opreşte aci campania; aşează garnizoane solide în toate lagărele şi întăririle şi el merge într'un oraş din Panonia spre a petrece iarna. In primăvara anului 102, îmbarcându-şi armata pe şeici, coboară Dunărea până în locul unde o trecuse în anul precedent. Impăratul, dând exemplul muncii şi al activităţii, ia singur vâsla în mâini şi despică cu ea undele Dunării, adeverind astfel vorbele lui Plinius, din *Panegeric*, că: « atunci când Traian se află pe apă, nu se mulţumeşte numai să privească semnalele şi mişcările, ci se aşează singur la cârmă şi asemenea celor mai zdraveni tovarăşi, el taie valurile, stăpâneşte vânturile revoltate şi urcă cu puterea vâslei cele mai repezi şivoae » [1]).

El ajunge la locul unde oprise campania I-a, găsind neatinse toate posturile [2]).

Campania reîncepe odată cu înaintarea către capitală; cu cât înaintează « cu atât piedecele naturale şi măestrite se înmulţeau şi împotrivirea Dacilor devenia mai cerbicioasă, cu atât lupta lua un caracter mai înverşunat, atât din partea atacului cât şi din partea apărării ». Păduri neumblate în cari legiunile romane sunt nevoite a-şi deschide un drum cu toporul: torente şi şanţuri adânci, pe cari sunt siliţi să le umple (Fröhner, 89—91); întăriri ridicate mai la fiecare pas şi apărate, cu o stăruinţă nemai pomenită, îngreuiau înaintarea Romanilor.

Atacurile Dacilor asupra poziţiilor romanilor, devin tot mai dese; sângele curge şiroaie şi mai fiecare pas înainte, al Romanilor, este însemnat prin moartea unui legionar. Din partea Dacilor, dărnicia de viaţă era atât de benevolă, că nu se poate explica decât printr'un adânc respect şi credinţa ce aveau de existenţa vieţii viitoare? [3]).

La Tape are loc prima luptă, apoi urmează altele. Traian ajunse înaintea capitalei. Decebal vine, cu mai marii lui, după sine, având tot poporul şi se prosternă la picioarele Impăratului, care acordând pacea, conform intereselor romane, se întoarce la Roma, *triumfă* şi ia numele de *Dacic*.

[1]) Fröhner tab. 31—33.

[1]) Fröhner tab. 58 şi 59; *Panegyr*, LXXXI din Pliniu.

[2]) Xenopol I, p. 141—142.

[3]) A. Xenopol I, pag. 42—43.

www.digibuc.ro

Mai târziu Viminaţiul este scaunul legiunii VII *Claudia* şi devenind cetate de primul ordin, este legată de Constantinopole, printr'o frumoasă cale romană, care trecea pe la Naissos (Niş) [1]).

Către finele secolului al VI-lea, Avarii sub hanul lor Baïan, l-a luat cu asalt [2]).

Baïan, pentru a răspândi teroarea, dărăma sau incendia, ca un adevărat barbar, tot ceea ce îi cădea sub mână.

In anul 600 al erei creştine, generalul roman Priscus ocupă Viminaţiul şi insula Dunării din faţă, cu armata, destinată a opera, în primăvară, contra Avarilor. El simulă o debarcare pe malul stâng; Baïan, hanul avarilor, trimise patru din fiii săi, să apere trecerea, pe când el, cu o parte din trupele sale, merse să cadă în spatele Romanilor; dar fiii hanului au fost bătuţi, trecerea fluviului efectuată iar hanul fu silit să revină, la nord, pentru apărarea propriului său teritoriu.

Cinci bătălii teribile, se dădură una după alta în cari Baïan luptă cu disperare dar în cari Priscus formând infanteria sa în careuri împenetrabile şi variind la timp manevrele sale, desfăşură toate resursele tacticei cele mai savante. Cei patru fii ai lui Baïan pieriră într'o mlaştină, aruncaţi şi înecaţi cu corpurile lor de armată [3]).

Hanul însuşi, abia a avut timp să treacă Tisa, spre a nu fi omorît sau prins [4]).

In fine Romanii trecuseră Tisa, oprită acvilelor lor de mai mult de două secole, nu departe de punctul unde se aflase locuinţa lui Attila şi atunci a lui Baïan. Acesta fugi şi revenind cu ultimele sfărămături ale armatei sale, dădu Romanilor cea din urmă luptă, pe care el o pierdu.

Romanii se retraseră iar de Baïan, deşi nu muri în această luptă, nu se mai auzi nimic [5]).

[1]) A. Xenopol, pag. 431—1.
[2]) *Hist. d'Attila* II, pag. 13.
[3]) Theophylact, VIII, 3, op. cit.
[4]) Theophylact, VIII, 3, op. cit.
[5]) *Hist. d'Attila*, II, pag. 40—41.

Ruinele cetăţii erau pe ţărmul drept al Dunării, la nordul satului Costolaţi.

Lângă acest oraş (Crusolaţi) Ion Corvin sfărâmă o armată turcească, tare de 30.000 oameni, după care ocupă Vidinul.

§ 14. *RAM (RAMA).*

Punct favorabil de trecere al unei armate. Ruine importante; — pe o stâncoasă limbă ce înaintează în mlaştine. Austriacii, *cred* că aci ar fi fost *ad Novas;* — este remarcabilă şi prin aceea că alţii cred că aci Traian trecu *cu adevărat* Dunărea, pentru prima oară, contra Dacilor, pe un pod de vase, în capul armatei sale.

§ 15. *NOUA (UJ) PALANCA.*

Veche cetate de frontieră, aşezată între râurile *Karasu* [1]) şi *Nera* [2]) cari se varsă în Dunăre. Austriacii cred că e vechia *Lederata.*

După bătălia dela Zenta, 11 Septemvrie 1697, Contele de Rabutin lua această cetate cu asalt.

Această *palancă* avea trei rânduri de palisade şi alte lucrări de întărire. Era păzită de 500 eniceri şi 500 diferiţi soldaţi. Cetatea fu luată în trei ore. Toţi Turcii dinăuntru fură omorîţi. Nu s'a făcut decât 60 prizonieri, afară de femei şi copii cari se găseau în număr de 82 [3]).

La 6 Octomvrie 1738 flota turcă urcă Dunărea şi se duse până în apropiere de Belgrad şi cum întâlni, sub zidurile acestei cetăţi, patru galioane germane, ancorate în aceeaşi linie, ceea ce împiedică flota să înainteze mai departe, ea coborî până la Palanca Nouă. Aci din ordinul Seraschierului, au debarcat din ea tunurile şi tot

[1]) *Karasul* (din vorba turcă *Kara* neagră şi *Su* apă).
[2]) *Nera sau Neagra* îşi formează izvorul din mai multe ramuri, ce se întrunesc în muntele Obârşia Zănoghilor (1450).
[3]) I. Du Mont, *Batailles gagnées par le Serénissime prince Eugène de Savoie sur les ennemis de la fois*, pag. 8. A. la Haye 1725.

www.digibuc.ro

materialul de război, după care îi puse foc şi o prefăcu în cenuşă [1]).

§ 16. *BAZIAŞ.*

Aixis (!), în timpul Romanilor [2]); oraş mare în Banat, pe ţărmul stâng al Dunării, la 85 km E. de Belgrad; — ultimă staţie de drum de fier. — Incântătoare poziţii în vecinătate. Navigaţia activă, comerţ de tranzit [3]).

Important ca loc de debarcare şi îmbarcare.

Nu departe, *Banat-Weisskirchen* (Biserica Albă).

In anul 274 Goţii luară în posesie această regiune şi în anul 370 a început aci să se desvolte creştinismul.

Goţii au fost izgoniţi de Huni, conduşi de Rua.

Nu departe de aci, pe malurile Nerei, a avut loc o bătălie mare, în care au căzut 30.000 Huni, între care şi Ellak, fiul lui Attila.

In urmă aceste regiuni au fost locuite de către Gepizi, până la învingerea regelui gepizilor Kunimund de către regele Longobarzilor, Alboin, aliat cu Hunul-Chan Baïan, la anul 567. Alboin luă ca nevastă pe graţioasa Rozamunda, fiica lui Kunimund; aceasta însă, din răzbunare, că a fost silită să bea din tivga tatălui ei, a lăsat să fie ucis bărbatul ei.

Sub domnia Avarilor-Huni se găsesc deja în aceste regiuni urme de Sârbi şi Bulgari. Aceşti din urmă se stabiliră chiar definitiv în anul 666, ocupând sub domnitorii lor, pe la anul 815, ambele ţărmuri ale Tisei.

In aceste regiuni, au avut loc mai multe lupte, din care cea mai importantă a fost aceea, din anul 1152 a Palatinului Bela contra împăratului grec Emanuel.

Invazia Tătarilor a lăsat şi aci urme de devastări şi prădăciuni.

In 1241 intrând în Ungaria, ocupară partea regatului până la Dunăre, după ce goniră pe Bela al IV-lea. Ei devastară ţara într'un mod înfiorător. Gregoriu al IX-lea, ierta păcatele tuturor acelor cari mergeau contra Turcilor, cari comandaţi de *Gingis Chan* (Regele Regilor), au plecat să cuprindă lumea întreagă.

La anul 1289 cumanul Ladislav a ţinut aci dietă, la Fényе şi regele Serbiei Milutin luă de soţie pe fiica cea mai tânără a lui Ştefan V, călugăriţa Elisaveta.

Carol Robert petrecea adeseaori aci; locui chiar în Timişoara, în anii 1316—1317, unde a şi pierdut pe a doua soţie Maria, fiica ducelui Casimir de Teschen.

La anul 1338 lăcustele devastară aceste regiuni [1]).

§ 17. *PETKA ISCHELESSI.*

(In dreptul comunei Palanca Nouă pe ţărmul *drept*).

In Mai 1739 câteva vase de corsari, turci, înaintând pe Dunărea de sus, întâlniră către trei ore din noapte (măsură de timp turcească), la Petka Ischelessi (numele turc, al satului Kisilyevo, la S. E. de Palanka Nouă, mic sat sârb situat între Ram şi Grădiste) trei *geame* (un fel de corăbii) germane, cari descinseseră dela Belgrad, în recunoaşteri şi armate cu şaptezeci sârbi şi unguri. Vasele corsare cari erau în număr de 20, au dat semnalul luptei, care începu, de ambele părţi. Victoria rămase corsarilor, care alungase pe Germani luându-le două *geame*, pe cari le-a condus la Seraschier, cu 20 capete şi 6 prizonieri [2]).

§ 18. *GRĂDIŞTEA.*

(Cetăţue).

Acest oraş se află la gura râului Peck [3]), în acelaşi punct unde Romanii avuseseră

[1]) Dapontès, op. cit. 142.
[2]) Heksch, pag. 654.
[3]) Vol. II, pag. 304, Larousse.

[1]) După A. Heksch (pag. 654—655).
[2]) Dapontès, op. cit., pag. 207.
[3]) Râuleţ care îşi ia origina în sudul Krainei, la apusul satului *Rudnaglara*, în aceeaşi regiune cu râuleţul *Pörechea*. Curge, *într'o direcţie destul de sinuoasă*, paralel cu Mlava, către N. W. Se varsă în Dunăre la răsărit de Gradiştea.

www.digibuc.ro

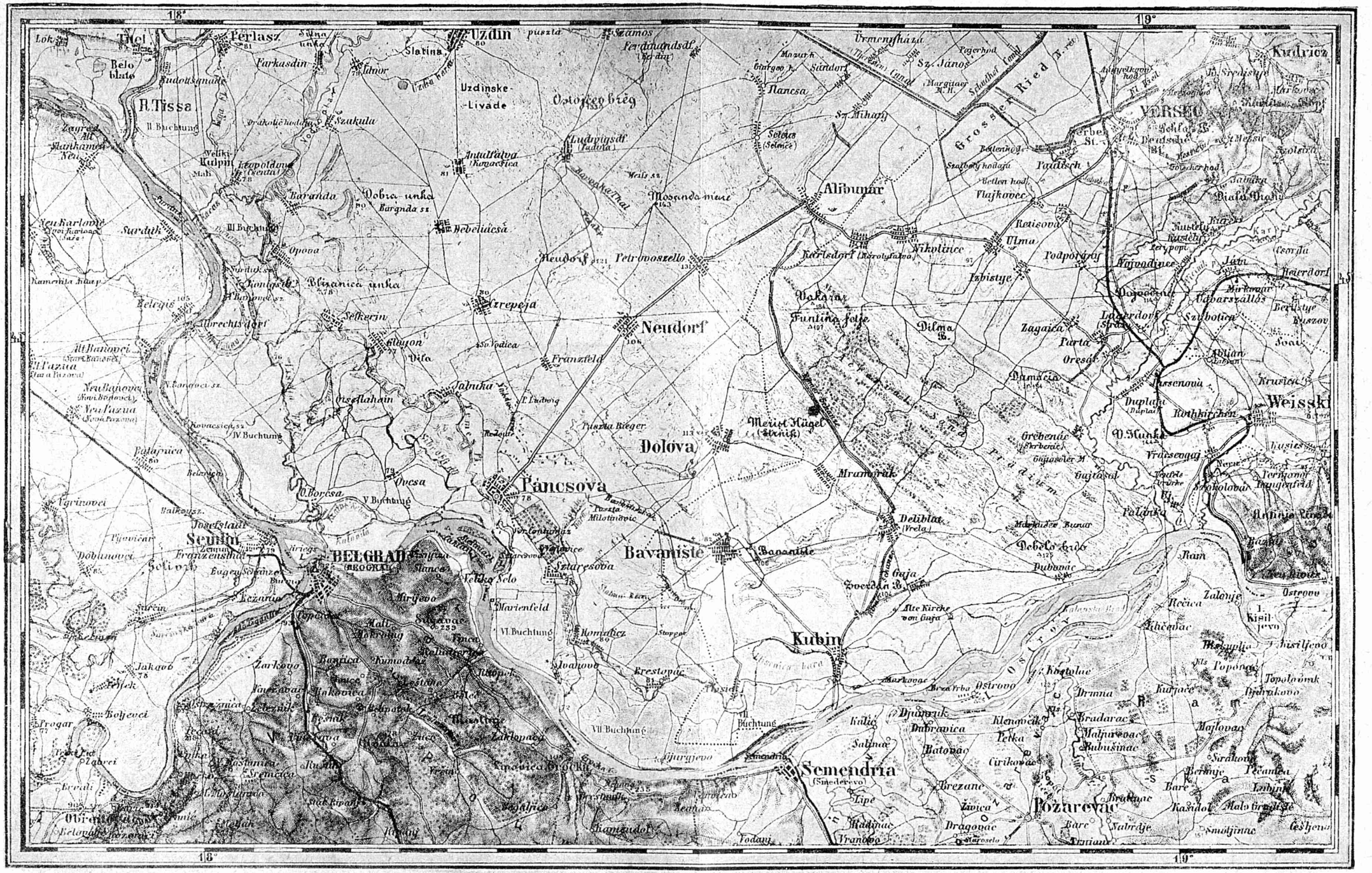

www.digibuc.ro

oarecând o fortăreață, ale căror ruine se cobor până la Dunăre și în cari locuri chiar până astăzi, se găsesc cărămizi cu inscripția: «VII Legio-Claudia».

Unii spun că aceste urme ar fi ale castelului roman *Punicum*; alții cred că sunt acele ale lui *Picnus*.

Mareșalul Laudon, unul din cei mai abili generali ai Austriei și unul din eroii războiului de șapte ani, înconjură această cetate în 1789, pe care o luă la 9 Iunie.

§ 19. *MOLDOVA VECHE (comună).*

Această comună la capătul de sus al *Ostr. Moldova* [1]), pe pământ ferm, pe țărmul stâng, era până la pacea dela Belgrad o însemnată fortăreață; zidită la începutul secolului precedent de către guvernatorul *de Mercy* [2]), ea trebui să fie iarăși distrusă după convenția acestui tratat.

La Moldova-Nouă, ceva mai în interior, pe vremea Romanilor, erau mine de aramă. Tradiția păstră numele a doi procuratori romani: T. Agricola și Axius Aelianul.

§ 20. *COLUMBARIA.*

Calumbaria, la Romani; *Galambocz*, la Austriaci și Unguri; altădată *Taubenberg*, *Monte di Colombi; Golubac*, la Sârbi; *Göngerdzsinlik*, poate *Gogeacilik*, la Turci; în aproape toate limbile înseamnă: *coteț de porumbei.*

Se mai spune și *Golubatz* sau *Castelul Diavolului.*

Ruine sinistre, rămășițe de vechi turnuri, astăzi surpate, în mijlocul unei naturi pitorești.

In evul mediu forma cheia Dunării, din această regiune, cauză pentru care această întărire fu în nenumărate ori disputată. Castelul era unul din impozantele puncte ale acestei linii de fortificații care, cu Dunărea împreună, dela Ram la Severin, trasau amenințătoarele frontiere ale imperiului lui Traian.

După invaziunea barbarilor, călugării au făcut din fortăreață o mânăstire, pe care Turcii nu îndrăzniră, la rândul lor, să o jefuiască și să o distrugă [1]).

Două bastioane și câteva colțuri (pane) de ziduri, arată destul de bine întinderea și planul vechilor construcții [2]).

La 1391 Turcii luară pentru prima oară castelul, dar fu reluat înapoi de Petru Perényi. Aceasta este considerată ca prima încercare a Turcilor în valea Ungariei, sub Baiazet.

După pierderea dela Nicopoli, 1396, Turcii încercând din nou să răzbată în valea Ungariei, Sigismund le opuse redutele dela Laszlovar, a căror comandă fusese încredințată lui Ștefan Rozgonji.

Deși reluat de mai multe ori, acest castel rămase aproape 260 ani în mâinile Turcilor.

Cea din urmă restaurare a fost sub împărăteasa Maria Tereza, pe ruinele vechilor întăriri.

In fața acestui castel, pe țărmul stâng, se afla urmele unei întăriri, care cu Columbaria, închidea Dunărea și care se numea *Laszlovar*, de care vorbirăm. Ambele castele au fost dărâmate în epoca de continue războaie cu Turcii.

Alături de Laszlovar, un sat, Koronini, colonie fondată în 1858, a fost numit după numele comandantului Timișoarei, de atunci.

§ 21. *PEȘTERA COLUMBARIA.*

In sus, pe stâncoasele vârfuri cari domin sinistrele ruine ale castelului Columbaria, se află o peșteră din care în fiecare primăvară iese un fel de tăun sau muscă veninoasă (Oestrus Columbacensis sau Simulia Columbacensis, numele științific — în Hasdeu, *Ist.*

[1]) *Moldova. Ostrov.* La 62 m. 12 d'asupra Adriaticei și la 169 km. dela gura Tisei, la vale.

[2]) *Heksch*, pag. 656.

[1]) Thouvenel, *Voyage en Hongrie et Valachie*, pag. 136.

[2]) Ibid, pag. 137.

www.digibuc.ro

Rom.) şi care vara ca şi toamna, întinzându-se în stoluri, la mare distanţă (aproape 18 mile austriace, a 7586 m.), în jurul acestei peşteri, prin muşcătura sa, făcea un mare rău vitelor (boi, vaci, cai, porci, capre), ba unele din ele (câteodată în turme întregi) chiar mor. Oameni sufăr de efectul lor.

De îndată ce lumea prinde de veste de apariţia acestei muşte, adăposteşte vitele, le afum şi, cu alte leacuri, caută să le apere de contactul şi muşcarea acestor insecte veninoase. Este lesne de înţeles perturbarea ce produce apariţia acestor muşte, care e cu atât mai curioasă, cu cât în Europa nu se vede un asemenea miraculos şi inexplicabil flagel [1]).

Guvernul respectiv, interesându-se despre distrugerea acestui *păcat*, a făcut fel de fel de studii, a întrebuinţat fel de fel de mijloace, a mers chiar până a zidi intrarea peşterei; totul a fost inutil; după zidirea peşterei, stânca (aceea ce e mai neexplicabil) a crăpat din nou, în alte părţi şi musca a reapărut mai cu furie.

Legenda care se păstrează asupra acestui flagel, este următoarea:

In războaiele cu barbarii, un împărat roman aduce la cartierul general al armatei familia sa compusă dintr'un copil şi trei fete.

Copilul mergea la vânătoare iar fetele pierzându-se de suitele lor, treq Dunărea, secată, sărind peste stâncile Porţei de fier, urc râul Cerna şi ajung la un punct unde apa este atât de limpede şi liniştită că putea servi de oglindă. Copilul întorcându-se şi neputându-le găsi, unde le lăsase, nebun de durere, pleacă în căutarea lor.

In apa Cernei fetele văzură că cea mai mică e cu mult mai frumoasă decât celelalte două, mai mari. Gelozia naşte în ele ura; ele se hotărăsc să o abandoneze, în somn şi asftel să o piardă; apoi furişându-se, plec a retrece Dunărea. Mustrarea conştiinţei le prezint, în momentul trecerei fluviului, pe sora lor în gura unui mare balaur; mintea li se turbură; în loc să calce din piatră în piatră, la un moment dat, una din ele ia un val drept o piatră, dă un ţipăt şi dispare în abis; cea de a doua, întoarce capul, în momentul ţipătului, pierde echilibrul şi dispare la rândul ei.

Tocmai în acel timp; fratele sosea şi abia avu timpul să vadă, din marginea râului, teribila nenorocire; el observase mersul lor şi înţelese că a treia fată trebuia să fie peste fluviu şi condus, cu calul şi câinii săi, în fermecătoarea natură a regiunii, ajunge la un mic loc, din care vede eşind un balaur, de o mare mărime; observând apa, o vede caldă; îi vine ideia să se scalde în ea şi lucru curios, la ieşire, el, se simte mai forte; repetă băile şi în câteva zile ajunge de o forţă herculiană.

Intr'o zi monotonia lui este întreruptă de un disperat strigăt de ajutor, o voce de femeie; încalecă şi pleacă în direcţia zgomotului; acolo pe o stâncă, lângă satul de astăzi Topleţiu, la câţiva paşi în sus de pod, între Rusiava şi Mehadia, enormul balaur ţinea încolăcit o fată tânără. La vederea sa, şarpele lăsă prada şi se duse înaintea eroului. El descalică — şi astăzi se vede urma sa şi a câinilor săi —; lupta e teribilă; fiecare izbitură de paloş roman, scurtează lungimea monstrului; când corpul mai rămase un mic trunchiu, şarpele se coboară, fuge pe Cerna la vale şi intră în Dunăre, pe care o urcă până la Columbaria, de unde suind în deal, intră în peştere. Din capul, cu corpul său, ce-i mai rămăsese, intrat în putrefacţie, ese musca veninoasă, care se perpetuă, apărând în fiecare primăvară.

Copilul recunoaşte pe soră şi se înapoiază cu ea acasă [1]).

[1]) Se crede (Hasdeu, op. cit., pag. 199) că acest tăun a existat din cele mai vechi timpuri. Se găseşte vorbind de el (zice Schuller) chiar în Herodot, dar *părintele istoriei* o numea *albină*.

[1]) Mai vezi şi *Iovan Iorgovan*, Braţ de Buzdugan, în baladele lui Dr. A. M. Marienescu, broşura a doua, Viena 1867.

www.digibuc.ro

Unii Români, din Timişoara, cred că şarpele fusese tăiat de Sf. Gheorghe [1]). Alăturarea şarpelui în legenda originei acestor muşte, este, se crede, mai mult o formă mistică, ca să explice că o muşcătură atât de otrăvitoare nu poate avea drept origine decât veninul din cap de şarpe.

§ 22. *STÂNCA BABEI, BABACAY.*

La capătul de jos, pe braţul cel stâng, din cele două care o formează, al marei insule Moldova, ridicându-se din apă, la o înălţime de vreo 6 m. 50 cm, în formă de coloană, se află faimoasa stâncă Babacay despre care se povesteşte atât de multe şi variate istorii.

După mulţi, impresia ce această stâncă produce la vederea sa, este întocmai ca aceea a unei santinele, care pare să anunţe vapoarele că acum începe, la vale, serioasa regiune pentru navigaţie, a fluviului. Scurtându-i numele, *stânca Babei*, rămâne *Babei* din care străinii au făcut *Babakay;* alţii spun că cuvântul ar trebui să se explice prin *(loc de penitenţă)* «*regret*» şi de care se povesteşte următoarele:

Un agă turc, care comanda pe graniţă, întorcându-se odată acasă, fără veste şi aflând că una din femeile sale, cele mai frumoase ar fi luat *zborul*, cu un nobil ungur, turbat de mânie, chemă pe cel mai credincios dintre enicerii săi şi îi promite zece pungi cu aur, dacă ar aduce înapoi pe infidela şi capul răpitorului ei. Acesta plecă urmând drumul fugarilor cari, spre a fi în siguranţă, se retraseseră într'un fort creştin. Enicerul se schimbă de haine, ia şi un companion; travestiţi ca ţărani sârbi, ei legară caii şi se aşezară la poarta castelului, spre a putea asculta ce se vorbeşte asupra furtului turcoaicei. Deschizându-li-se, izbeşte pe amant, îl omoară şi fură pe frumoasa vinovată care căzuse în leşin. Scapă cu ea pe calul său, legând, pentru a mări oroarea torturei, capul iubitului ei pretins, pe care el îl desfăcuse de cadavrul său. Adusă înapoi, însetatul de răzbunare bărbat, o abandonă, singură, pe această stâncă, unei morţi mizerabile; cel din urmă cuvânt ce-i adresă, depărtându-se, *Babacay* (*fatal destin* [1]) în turceşte), rămase stâncei, de aci înainte, ca nume. Capul adus însă nu era al seducătorului, căci el din întâmplare lipsea şi enicerul omorîse, în oarba sa mânie, pe unul din oamenii ungurului, al cărui cap îl adusese ca probă. Când întorcându-se, ungurul află cele petrecute, îşi scoase oamenii, urmă pe nesimţite pe Turci şi fu atât de fericit că mai liberă odată pe iubita sa. In ziua următoare, bărbatul, trimiţând să ucidă pe infidelă, nu găsi decât frânghia, cu care o legase strâns. Cum enicerul fusese păcălit, el nu numai că nu îndrăzni să spuie şefului său această dureroasă veste de scăparea femeii, dar îşi imagină următoarele: Printr'un efort supra omenesc, prizoniera s'a desfăcut de unde era legată şi printr'un violent atac de disperare s'a aruncat în Dunăre.

Puţin în urmă declarându-se războiul şi având loc bătălia dela Carlovitz, aga a fost rănit de moarte în această bătălie şi prin un joc al soartei, căzând ca prizonier, a fost adus în cortul rivalului său unde adevăratul sfârşit al istoriei aflat, aci, îi cauză atâta durere că i se grăbi sfârşitul [2]).

§ 23. *MUNTELE DINTRE BABACAY ŞI GURA VĂII.*

Geologiceşte, munţii [3]), după ambele ţărmuri, în această regiune, formau odinioară un singur dig de separaţie.

Rupt fără îndoială, prin vreun cataclism geologic, el fu mai târziu pătruns prin

[1]) Chiar Touvenel a auzit aceasta pe la 1836 (op. cit., pag. 137).

[1]) Ed. Thouvenel, traduce pocăieşte-te!

[2]) Heksch, op. cit., pag. 658.

[3]) Despre Porţile de Fier vom trata când vom ajunge la *marea Poartă de fier* sau *Românească*. Atunci vom face, pentru toate, istoricul şi câte o mică descriere fizică pentru fiecare.

www.digibuc.ro

acțiunea apelor. Acest munte este orientat dela N.N.E. la S.S.W., prezentând o singură creastă, deși un moment întreruptă prin cursul fluviului, dar de o mare unitate. Acest munte nu are nicio similitudine de formațiune nici cu Alpii Transilvani nici cu Balcanii. Unii geologi îl consider fără drept, pe stânga, ca o ramură a Alpilor Transilvani; pe dreapta ca un apendice al Balcanilor.

In apropiere de fluviu prezintă, câteodată înălțimi până la 600 metri.

Curenții, în această regiune, oferă vitezele cele mai variate, rezultate naturale ale stării patului.

In locurile unde cursul este sugrumat de țărmuri, prezentând lungi și înguste crăpături și de pat, care rezistând puterei rozătoare a apei, prezintă un fund mic,—masa apei este împinsă cu o mare iuțeală — în alte locuri valea se lărgește deodată; rapidelor urmez vaste basine, ce par adevărate lacuri; în aceste regiuni, natural, curenții sunt mai slabi, fundul fiind ros de acțiunea apei, cursul prezintă o secțiune mai mare pentru scurgerea apelor, ceea ce prezintă o vitesă mai slabă, provenită din lipsa de aglomerare.

De șase ori muntele, prezentând o natură pietroasă inatacabilă apei, barează cursul. Pe unele din aceste bariere, cu apele medii, adâncimea nu e mai mare de 0,50 m.

In aceste puncte privirea este grațioasă. Muntele de o parte și de alta, se prezintă sub formă de prăpastii, aproape verticale, adeseaori prezentând curat aspectul de pereți, cari par a se pierde în ceruri și ale căror crăpături, de pe vârfuri, servesc de cuiburi grozavilor vulturi.

In părțile unde fluviul este foarte îngust (până la 112 metri) și în cari fundul cedează roaderei apelor, sonda arată niște adâncimi, adevărate prăpăstii, până la 60 de metri, astfel că patul fluviului se găsește până la 15—20 m. mai jos de nivelul mării. Barierele nu prezintă forme regulate — ele sunt continu, mai mult sau mai puțin roase de apă, după natura pietrelor și forța curenților, astfel că fundurile prezint aspecte de grupe de stânci, cu totul neregulate în forme, dimensiuni, poziținni relative, în fluviu, cari mai cu seamă când apele sunt mari, din cauza curentului care se izbește în ele, dau naștere la formidabile anafoare, — făcând astfel navigația foarte dificilă.

« Când apele sunt mici, stâncile ies la suprafață: curenții slăbesc, fără a micșora pericolele ».

In acest caz navigația devine grea sau se intercepteză cu totul. *Malurile* devin înalte și repezi [1]). Aceste regiuni ale fluviului prezint mari pericole, din punctul de vedere al navigației. Dacă s'ar fi scris nenorocirile ce au avut loc pe aceste obstacole ele ar fi fost cu mult mai numeroase, decât acelea ce au avut loc, pe adevărata, *marea Poartă de fier*, la vale de Vârciorova.

Pentru a fi sigur de navigație în această regiune, trebuie: un vas de mărime proporționată cu starea apelor, — o putere mecanică suficientă, pentru a învinge curenții— și cunoașterea exactă a localității, adică a avea un îndemânatic pilot.

Ca măsură de prudență înainte de a angaja vasul, mergând la deal, în curenți mari, trebuie să se cureță din vreme focurile, pe nesimțite și a sosi în aceste puncte cu toată puterea [2]).

Cele două maluri, zice Thouvenel, sunt larg tăiate, dar coasta Serbiei are ceva mai sever, decât acea a Banatului. Rocele, de cari sunt presărate, sunt de o înălțime atât de egală, că, în unele părți s'ar putea lua drept sectoare de netrecut. Aspectul acestor roce este foarte pitoresc; unele sunt dantelate sau tăiate în formă de turnuri mari; altele, minate de apă, înaintează deasupra undelor bolte imense, la adăpostul cărora pescarii leg bărcile lor. Alte stânci au forme

[1]) După Niox și Marga, *geografi militari*.
[2]) Observații proprii.

www.digibuc.ro

mai bizare; sunt două din ele cari, surmontate de mai multe vârfuri, seamănă de departe unor catedrale majestoase; ele par a se atinge şi a închide trecerea Dunării, care curge aşa de liniştită ca un lac, dar apropiindu-ne, masele de granit se separ şi descoperim o nouă privelişte, mărginită printr'un amfiteatru de munţi. Câteodată patul fluviului se lărgeşte, malurile se scobor şi ochiul uimit de frumuseţele ce a văzut, se aruncă cu plăcere pe vr'un... cătun, aşezat la picioarele vreunei coline, pe care şiroae de apă cristalină şerpuesc în toate părţile. Astfel era odată Milanovăţ în care bisericile ridicau turnurile lor alături cu minaretele [1]).

§ 24. *DRENCOVA.*

Drencova era altădată un ceardac izolat pe frontieră şi care chiar actualmente nu posedă decât câteva case şi un restaurant. Dacă nivelul apelor pe cataracte era aşa de defavorabil că vasele plecate dela Moldova nu mai puteau înainta, atunci ele acostau din nou aici şi pasagerii daţi jos, erau transportaţi, mai departe, cu omnibuse, până la Orşova.

Drencova este asemenea şi staţia unde se îmbarcă cărbunii pentru uzinele din vecinătate. Munţii Drencovei sunt acoperiţi cu superbe păduri; lemnul de alun turc, este o specialitate; are un diametru extraordinar, până la 40 ţoli şi se întrebuinţează la strung şi lucrări artistice.

La vale, de acest punct, este de remarcat un platou de stânci care se întinde la mare distanţă în patul fluviului.

§ 25. *DOL. (jos) MILANOVAŢ.*

La Milanovăţ, pe ţărmul drept se observa ruinele unei biserici, distruse în timpul războiului de independenţă, în 1813. In vecinătatea acestei comune, se văd ruinele unui castel de frontieră romană.

[1]) Touvenel, op. cit., pag. 146.

§ 26. *TRI-KULE.*

(Trei castele)

Cam la un sfert de oră mai la vale de defileul dela Greben, se află comuna Svinicza, situată pe o vale îngustă închisă. Puţin mai la vale, pe vârful unei stânci, ce descinde în Dunăre, sub numele de *Tri-Kule*, se găsesc cunoscutele ruine, urmele unei fortăreţe care aci apăra trecerea pe fluviu.

§ 27. *COLOMBINA SAU GOLUBINJE* [1]).

Pe ţărmul drept, renumit pentru ruine romane. Austriacii pun aci vechiul *Taliatis.*

§ 28. *TISSOVICZA.*

Pe stânga, renumită pentru mine de cărbuni.

§ 29. *PEŞTERA VETERANI.*

Pe drumul (şoseaua) lui Széchennyi, în muntele Ciuka Mare, se găseşte celebra şi întinsa peşteră Veterani [2]), a cărei gură se deschide în malul stâng, ce se înalţă ca un perete şi care domină cursul Dunării. Intrarea în peşteră are loc pe o excesiv de îngustă cărare, ridicată cam la 20 metri dela piciorul văii.

Contele Frid. Veterani, se născu la 1650 în Principatul Urbino.

La 1683 intră cu gradul de colonel de cavalerie, în armata împăratului. La asediul Vienei precum şi la celelalte acte războinice ale timpului, el se distinse în bravură şi fu numit comandant la Niş. La 20 Octomvrie 1686 bătu pe marele vizir, care venea să aprovizioneze Seghedinul, victorie care decise capitularea cetăţii [3]). La 1694 fu numit

[1]) La vale de Iütz.

[2]) Această peşteră are următoarele dimensiuni:
lungimea 31,50 m.
lăţimea 22,10 m.
înălţimea 19,— m.
Primeşte lumina prin intrare şi prin o mică deschidere, de deasupra.

[3]) A lăsat memorii asupra războiului Ungariei dela 1683—1694. Lipsca 1771.

www.digibuc.ro

Feld-Mareşal. In anul următor fu pus în capul armatei ce avea să lupte contra Turcilor. Inchis la Lugoj (alţii zic într'o întâlnire cu insurgenţii lui Tökölly) el a avut în 1695 o moarte de erou.

La 1692 (cu trei ani înaintea morţii sale) însărcină pe căpitanul d'Arnau, cu 3—400 oameni, să se baricadeze în această peşteră şi de acolo să închidă trecerea, în această regiune a Dunării, pe uscat şi apă.

Cu toată bombardarea după ţărmul opus, cu toate şiretlicurile ce Turcii întrebuinţară şi cu toată lipsa cea mare de apă, această bravă garnizoană ţinu până la finitul muniţiunilor.

In unele cărţi se găseşte că Veterani ar fi comandat în persoană, că lupta ţinuse 35 zile şi că a capitulat prin foamete [1]).

In anul 1787, o altă garnizoană sub comanda maiorului *Stein* [2]), susţinu o împresurare mai lungă. După o apărare de două luni, maiorul, s'a predat cu toate onorurile războiului.

Pentru ca cititorul să se orienteze mai bine, în găsirea peşterei, este necesar să cunoască că ea se află pe ţărmul stâng, în faţa celui mai înalt vârf *Ştirbul*, de pe ţărmul drept, din peninsula *Kraina*, pe care Dunărea o formează singură, în această regiune, prin şerpuiturile ei.

§ 30. *DRUMUL DE PE ŢĂRMUL STÂNG.*

In defileu, aproape în tot lungul său, ţărmul stâng este acompaniat de un drum, şosea petruită, foarte frumos. Acest drum este de o construcţie nouă, bun de mers, cu trăsurile şi datorit contelui Széchényi. Este o frumoasă lucrare de artă, construită cu mare greutate. Adeseaori este tăiată în piatră şi de multe ori relieful muntelui îi dă aerul de a fi aşezat pe adevărate cornize, ce e drept, naturale.

Cauzele cari au provocat construcţia acestui drum, opera soldaţilor iliri şi români din regimentele confinelor militare [1]), au fost acestea:

« Adeseaori, către finele verei, apele, puţin adânci împiedecau navigaţia şi cum lucrările cari ar fi necesitat un canal nu s'ar fi putut face fără participarea Turciei, compania dunăreană, pentru a nu-şi întrerupe serviciul, începu cu ajutorul guvernului, un drum dela Drencova la Orşova. Lucrările cele mai dificile au fost terminate în 1837 sub direcţia Contelui Széchényi ».

Acest drum care poate rivaliza cu creaţiile romane, în mare parte au fost săpate în stâncă.

Spectacolul ce oferă Dunărea, în această parte, are în adevăr un caracter sublim. Majestatea amintirilor, mărimea naturei, operele oamenilor, totul seamănă a contribui pentru a vorbi deodată inimii, ochilor şi spiritului [2]).

§ 31. *O GRĂDINA.*

Pe ţărmul *stâng* al Dunării, drumul sau şoseaua romană, începe în dreptul Columbinei (Saliates), atingea aci, trecea prin Orşova şi mergea până la Podul lui Traian [3]).

§ 32. *DRUMUL ANTIC DE PE ŢĂRMUL DREPT ŞI PIATRA LUI TRAIAN.*

Incă înainte de începerea primului război dacic şi chiar înaintea plecărei lui Traian din Roma, se ordonă tăierea în piatră, în tot lungul ţărmului drept, în malul abrupt al munţilor, a acestui drum.

El pleca dela marea Poartă de fier şi mergea până aproape de castelul Columbaria. Acest drum nu era în toate părţile lui prea lat, ci adesea ori era un gen de cărare, un fel de strict necesar pentru *trasul la edec* al vaselor, ce nu puteau urca drumul

[1]) Füllek, *Das Fürst. Serbien.*

[2]) Füllek, op. cit. zice *Sturi*, în 1788; în războiul austro-ruso-turc.

[1]) Thouvenel, op. cit., pag. 141.

[2]) Thouvenel, *La Hongrie et la Valachie*, pag. 142.

[3]) Ansbach, op. cit. *Charta.*

www.digibuc.ro

la deal în curenți cari pun astăzi în respect, adeseaori, chiar vasele cu vapori.

Cum se vede, scopul tăierii acestui drum era de a permite edecul vaselor destinate a transporta din Moesia a proviziilor necesare armatei romane, care făcuse din *Cetatea* Viminațiului baza sa de operație, în primul război contra Dacilor.

Astăzi drumul se află în ruine, surpat din distanță în distanță. In multe locuri este tăiat în piatră; în alte locuri el a fost susținut la 1,50 m—2 m. dela fața celor mai mari ape, prin lucrări de șarpantă și anume prin *travee* de lemn, ale căror goluri, — săpate în piatră, pentru sprijinul lor, — în această regiune se văd încă. Este distrus de un timp immemorial.

Acest drum numai cu câteva picioare deasupra nivelului apelor, fu făcut cam către anul 101. O tablă de piatră (numită *tabla lui Traian*), este săpată, la sfârșitul acestui drum, pe țărmul drept, pe o stâncă ieșită mai afară. De o parte și de alta, are delfini sculptați; în mijloc, un vultur roman, cu aripele întinse. Piatra a fost destul de atacată de vremuri și deși arsă de focul ciobanilor, totuși i se poate citi încă inscripția.

Ea aduce aminte vizitatorului că drumul a fost făcut prin mâna marelui Traian.

Săpată chiar în masivul muntelui, este numai în parte citibilă:

IMP. CAESAR. DIVI. NERVAE. F.
NERVA TRAIANUS AUG. GERM.
PONTIF. MAXIMVS TRIB. POT. IIII
PATER PATRIAE COS. IIII.
MONTIS. — — L. — — II AN — — BVS
SUP. — — AT. — — E. —

Traducerea sa este:

« *Impăratul Cesar Nerva Traian, fiul divinului Nerva, Augustul, Invingătorul Germanilor, Pontificele cel mai mare, Investit cu puterea tribunitiei a IV oară, Părintele Patriei, Consul a IV-a oară, a deschis acest drum, în anul...* (101 după Chr.) *spărgând stânca și construind o punte* ».

Este de observat că, ceea ce face a se crede că drumul era tăiat înainte sau în timpul primului războiu dacic, este că în titlurile lui Traian, se vede supranumele de *Germanicus* și lipsește acel de Dacicus, titlu care îl luă după primul război cu Dacii.

De altfel, drumul a fost făcut în prevederea primului război.

După transformarea Moesiei și Panoniei în provincii romane, Romanii au făcut pe Dunăre două flotile: *classis moesica* și *classis pannonica*, al căror principal scop era paza frontierei.

Fără îndoială că, alături de aceste flotile de război, trebuia să fi fost și flotile de transport. Pe columna lui Traian se văd desenate șeici, care aduceau la locul unde Romanii voiau să treacă Dunărea: grâne, butoaie cu vin, cu ulei, etc. [1]).

§ 33. *DUCEPRATUL.*

După ce legiunile romane părăsiră Dacia, coloniști așezați în Moesia, au fondat noi cetăți, cărora li s'a dat *numele* celor vechi, din Dacia pe cari le abandonaseră.

Astfel în dreptul *Orșovei vechi*, pe țărmul opus, se crede că s'ar fi fundat [2]) al doilea Duceprat [3]), cu toate că unii zic că el era, cu Agnone, lângă Zeugma pe care Meletus o pune în locul unde este Zimnicea, în fața Șistovului. De ar fi astfel, apoi acela a fost primul Duceprat [4]).

Cea din urmă credință este că, pe vremea Romanilor în acest punct era *Saliatis*.

In ultimele timpuri se ridica aci satul turc *Tekje*.

Acest sat este, unul din ale peninsulei Balcanice, cel mai aproape de Europa. In această peninsulă se întâlni, pentru prima

[1]) Fröhner tab. 29—30. (ap. Xenopol, op. cit.).
[2]) A. T. Laurian, *Mag. Ist.*, Vol. II, pag. 114.
[3]) Primul, se spune, fusese spre gurile Dunării. Unii autori îl pun chiar la gura Prutului; e posibil să fi fost pe colțul terasei ce produce întâlnirea malurilor *stângi*, a văilor Prutului și Dunării (Carantina Renilor?).
[4]) Ion Ghica, *Dacia Veche*. Revist. Română p. 418.

www.digibuc.ro

oară, Asia cu Europa. « Sub frumosul cer, dulcele climat și fertilitatea naturală a solului său s'a întâlnit, ceea ce Asia arunca, ceea ce îi prisosea ca populație, sub formă de bande sălbatice, nuclee colonizatoare sau armate cuceritoare. Mult timp influența asiatică a preponderat. Ea se retrage astăzi la zgomotul deșteptării micilor naționalități, atât de mult subjugate. Dela capul Matapan la gurile Dunării, urmele cuceririlor musulmane a rămas profunde, fie asupra țării, fie asupra locuitorilor. Nu este încă Asia, dar se simte că numai este Europa » [1]).

§ 34. *ORȘOVA VECHE (RUSIAVA [2])).*

Alt-Orsova la Germani și Austriaci;
O'Orsova la Unguri;
Old-Orsova la Englezi; etc.

Pe poziția ocupată astăzi de Orșova *veche* [3]) sau în vecinătate, trebuie să se fi aflat, în toate timpurile și la toate popoarele stabile, un important punct de locuit.

Incă înainte de descoperirea drumului spre Indii pe la sudul Africei, Dunărea servea de a împrăștia Occidentului, comerțul coloniilor grece de pe coastele apusene ale Mării Negre, mai cu seamă al acelor din Colchida sau Iberia (Mingrelia mai târziu) antrepozitul către care se grămădeau toate mărfurile Asiei [1]).

Intr'o epocă în care drumurile pe uscat nu erau de loc înfloritoare, se înțelege că navigația rămânea importantul mijloc de comunicație.

Orșova, situată la capul oriental al acestei căi naturale și comode ce străbate munții, regiunea Dunării între ostrovul Moldova și T.-Severin, numai rămâne nicio îndoială că pe dinaintea ei trebue să fi trecut în această regiune, cel mai mare drum comercial al antichității.

Astfel s'a crezut mult timp, pe dinaintea acestei poziții, chiar Argonauții ar fi urcat Dunărea cu tezaurile adunate în Colchida.

Aci trebuie să fi fost un centru comercial cu atât mai mare cu cât băile dela Mehadia sau Cerneți atrăgeau nobletea romană sau bizantină.

Drumul lui Traian pe uscat, în lungul malului drept, rămășițele canalelor sale peste Poarta de fier, sunt urmele cele mai sigure ale unei glorioase stări comerciale. Fără îndoială, alături cu evenimentele petrecute dela al XV-lea secol înainte de Cristos până în timpurile cele mai recente, navigația Dunării ca și orașele din apropierea acestui fluviu, trebuie să fi îndurat peripețiile epocelor.

Pompei, după ce curăți Marea Neagră de pirați, devenind prin victoriile sale asupra lui Mithridate, stăpânul acestei mări, căută să creeze prin mijlocul unui canal, legături directe cu Marea Caspică. Traian, fără a urmări realizarea unui atât de mare proiect, se mulțumi să asigure libertatea comunicațiilor pe Dunăre, ale cărei guri le cucerise de curând și în scopul apărării cărora el fu (s'a crezut) acela care ridică pe ambele țărmuri inferioare ale fluviului întăririle ale căror urme se văd și astăzi [2]).

---

[1]) Vol. V, pag. 2, *Geographie Militaire.*

[2]) Nume celtic sau galic (Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*).

[3]) Din cauza importanței strategice vom adăuga câteva note relativ la pozițiile fizice ale câtorva orașe, din această regiune.

Eșind din defileul dela Kazan, primul oraș ce întâlnim, pe stânga, este *Rușiava Veche.*

Este situat la extremitatea de sus a văii Cernei — cea mai frumoasă din acele ale Alpilor Banatului — și la W. întâlnirii sale cu acea a Dunării, într'o spațioasă cotitură a văii acestui din urmă fluviu.

Nu oferă nimic important, afară de încântătoarele sale împrejurimi, din cari cele mai atrăgătoare sunt tablourile ce prezintă muntele Alion.

Inălțimea acestui oraș, deasupra nivelului Mării Negre este de 42 m. 58 (iar deasupra acelui al Adriaticei 43 m. 40).

Lățimea Dunării la Orșova este de 424 m; media curentului pe secundă, mai sus de acest oraș, este de 1 m 05. Din dreptul său până la Poarta de fier, 2,10 m.

Distanța dela Orșova la Sulina este de 956 km.

[1]) Ed. Enghelhart, *Etudes sur les embouchures du Danube*, Galatz 1862.

[2]) Ibid.

www.digibuc.ro

Cam către această epocă şi probabil în acest scop, el fundă şi cetatea Tierna, ale cărei urme se văd şi astăzi.

« Ruinele acestei cetăţi romane sunt în unghiul de către N. W. format de Dunăre şi de râul Cerna... Fundamentul castelului formează un patrat, a cărui linie paralelă cu Dunărea, măsoară 120, cealaltă paralelă cu Cerna, 100 de paşi. Dar cetatea trebuie să se fi întins cu mult mai departe, prin această vale. Urme de zid, afară din fundamentele castelului, se mai văd în diferite locuri. Cărămizile şi cimentul nu lasă nicio îndoială asupra romanităţii acestor ruine. Faimoasă a fost în vechime această cetate ca o colonie fundată chiar de împăratul Traian »[1])

Δίερνα[2]); *Riussiava*[3]); *Tierna*[4]); *Tzierna*[5]), *Zerna*[6]), *Zernes*[7]) Ζέρνης[8]); *Urscia*[9]); *Orşova* şi dela fundarea *Ada-Kalehului*, spre a nu se confunda, *Orşova veche*[10]).

In faţa Orşovei *vechi*, s'a crezut, Traian construise un al doilea pod de vase, la începutul întâiului său război cu Dacii şi înainte de a face pe acel de piatră dela Severin[1]).

In timpul Romanilor era aici un punct de vamă; se percepea 2,50%, din valoarea declarată a mărfei.

Intăririle din Basarabia şi Dobrogea, atribuite lui Traian, precum şi acelea pe cari Probu şi Iustinian le ridicară mai târziu în partea superioară a Dunării (unul pe la Cubin), nu putură împiedeca oardele scite, germane şi slave de a ocupa tot parcursul fluviului şi de a pătrunde în inima imperiului Roman.

Căderea acestui formidabil imperiu, îndemnă *barbarii*[2]) Asiei la jefuirea bogăţiilor lumii, adunate de secole în diferite centre ale imperiului Roman. Ei năvăliră pe rând: încep Ostrogoţii; apoi Gepizii şi Erulii copleşiră Dacia.

Victorioasa dar sângeroasa bătălie ce Împăratul Claudiu Aureliu repurtă contra lor la 269 d. Chr., la Naisus, în Serbia, răcori această provincie pentru câtva timp de prezenţa lor. Cu toate invaziunile, Romanii păstrează această bogată regiune, prin punctele întărite ce au avut pe malul stâng al Dunării până către al IV-lea secol.

La Thierna ca şi la Drobete, s. e., se aflau ca garnizoane permanente, detaşamente din a XIII-a legiune[3]).

Emigraţiunile popoarelor începură mai serios cu venirea Hunilor, conduşi de Attila, *flagelul lui Dumnezeu;* aceştia învingând pe Goţi, le-a luat Dacia; dela împăratul Theodosiu supuseră Moesia, Thracia, o mare parte din Panonia şi astfel deveniră domnii acestor ţări.

După moartea lui Attila, iscându-se ceartă între fiii săi, pentru împărţirea ţărilor, popoarele se folosiră, de această binevenită ocaziune, spre a se emancipa: ele luară

---

[1]) A. T. Laurian, *Istriana*, Mag. Ist. vol. II, pag. 119—121.

[2]) Ptolomei; [3]) Idem în *Noricum;* *) [4]) Tabla Peutinger; **) [5]). Intr'o inscripţiune dela Mehadia. (Haşdeu); [6]) Ulpian.

[7]) Localitate în apropiere; *Trans-Dierna* în *Notitia Dignitatum* (faţă cu râuleţul Cerna).

[8]) Procopiu.

[9]) In evul mediu.

[10]) Vezi explicaţia cuvântului *Cerna* în Xenopol. I, 68 sqq.

---

*) Tocilescu, op. cit., pag. 164.

**) Conradt Peutinger (1466—1547) este cunoscut prin harta Imperiului Roman, care poartă numele său, una din monumentele literare cele mai preţioase ale antichităţii.

Această hartă conţine toate drumurile Imperiului. Ea fu executată, se vede, la Constantinopole, în anul 393 d. Chr. sub Theodosiu cel Mare; de acolo se numeşte câteodată şi *Charta Theodosiana*.

Alţi autori pretind că ea este făcută în anul 222 sau chiar în 161.

A fost descoperită într'o foarte veche bibliotecă la Spire (în Bavaria) de către Conradt Celtes, care a lăsat-o moştenire lui Peutinger. Acesta era aproape s'o publice când moartea îl surprinse. Ea se publică în Veneţia la 1598.

Originalul se află în biblioteca din Viena. Ediţia cea mai îngrijită este a lui Ernest Desjardins; Paris 1869, (Bouillet, op. cit.).

---

[1]) Mag. *Ist. Timişoarei*, Vol. V, pag. 185.

[2]) Cuvântul *barbar* este sirian şi înseamnă *străin* sau *inamic*.

[3]) Tocilescu, op. cit., pag. 89.

www.digibuc.ro

armele şi stinseră puterea Hunilor; din această luptă Gepizii rămân stăpânii Daciei.

Către 553 d. Chr. Avarii se unesc cu Longobarzii — cari domniau sub Albion în Panonia — şi năvălesc asupra Gepizilor, cari sunt siliţi printr'un tratat să părăsească Dacia şi să o lase sub stăpânirea Avarilor. Mai târziu aceştia alung pe aliaţii lor — Longobarzii — şi rămân mai două secole, aproape singuri, stăpânii acestor ţări.

Către anul 790 nimiciţi de Carol magnu, las la rândul lor locul Pecenegilor şi Morvarilor [1]).

Marele împărat încercă mai întâi unirea Mării Negre cu Atlanticul, prin Dunăre şi Rhin; dar ploile (792) şi lipsa de maşini îl împiedecă să termine această importantă lucrare.

La 889 Claudiu (Glaudiu, Glad sau Gaad [2]) se duce la Vidin. iese din acest oraş şi ajutat de Cumani [3]) şi Românii din Dacia australă, cuprinde ţinutul dintre Mureş şi cetatea *Urscia* (Orşova).

Cam în acelaşi timp, către finele secolului al IX-lea, apar Ungurii [4]).

[1]) Dr. Popovici, *Băile lui Hercule.*

[2]) Probabil fondatorul *Cladovei.*

[3]) *Comanii* sau *Cumanii*, era un popor de rasă slavă, originari dela râul Kuma, care se varsă în Marea Caspică; de aci aruncaţi în al XIII-lea secol, de Tătari, trecură în Ungaria şi formară *Cumania* (*Kun-Zag* pe ungureşte).

[4]) Cele două cuvinte foarte vechi, cu cari se numesc persoanele, din acest popor, sunt: *Maghiar* şi *Ungur.*

Maghiar. — In evul mediu, această vorbă se credea că derivă dela *Magog*, fiul lui Iafet sau dela *Magor*, fiul lui Nemrod. Forma întrebuinţată de cronicari era *Mogher.*

Arabul Ibn-Dasta, în «Cartea tezaurului» o scria Madschgar [1]); Maçoudi [2]), Bedjgar. Acest nume este dar un termen foarte vechi şi prezentat sub formele cele mai variate. Ştiinţă modernă îi atribuie diverse origini: se pretinde [3]) că numele ar fi dat întregului popor dela tribul Megerilor, aserţiune respinsă de

[1]) Roesler, pag. 362.

[2]) Maçoudi (trad. de Barbier de Meinard şi Pavet de Courteille) Paris 1863, Vol. II, pag. 58.

[3]) Amedée Thierry, *Attila et ses successeurs*, II, pag. 205.

Ei au venit din Caucaz prin Ucraina şi Polonia de azi.

Trec munţii ocupând ţinutul dintre Dunăre, Carpaţi şi Tisa. Inainte de a cuprinde Panonia ei trimit armată contra lui Claudiu,

savanţii naţionali unguri. Se mai crede [1]) derivată dela numele *Başkirilor* sau al *Başghirdilor.* Deşi adoptată de câţiva filologi, această operaţiune filologică este cam *trasă de păr* şi trebuie considerată ca una din erorile autorului ei, cu tot spiritul său cel mare. In fine, părerea dominantă, se deduce cuvântul *Maghiar* din *Makăr*, omul pământului, indigen, ori *copilul pământului* [2]). In ungureşte *gyer*, *gyermek*, înseamnă *copil.* In cea mai mare parte din limbile finese *Ma-* înseamnă *pământ*, nume ce probabil a existat în vechia limbă maghiară.

In orice caz, imposibil a se exprima o judecată formală asupra acestei chestiuni atât de controversată.

Ungur. — Această vorbă pare a avea o origină mai pozitivă. In evul mediu erau răspândite trei versiuni asupra originei sale: una, o credea derivată din germana *ungeborene* (neindigen); altă, din latina *angaria* (căruţă) în fine, a treia, dela castelul *Hungu*, din Carpaţi. Câte treile astăzi sunt respinse.

Origina certă a numelui *ungur* este dela ţara *Ugrilor* semnalată în al XVI-lea secol de ambasadorul Herberstein [3]), care a existat ca şi muntele *Ugrian*, râuleţul *Iugra* şi chiar poporul *Iugra* [4]); acelaşi nume cu grecescul *Ugroi* din care francezul a făcut *hongrois.* Astfel origina primitivă a numelui *ungur* ca şi a poporului, pare a fi dela regiunea de pe flancurile Uralului septemtrional şi care se întindea poate, chiar până pe coastele Oceanului Ingheţat (după Edouard Sayous, *Histoire générale des Hongrois*, vol. I, pag. 3—5).

Dümmler [5]), prezintă explicaţia populară în Germania, a vorbei *ungur*, derivând-o din vorba *Hungrig*, flămând; nume ce poate a contribuit la formarea legendei *Ogrilor* (Căpcăuni).

Iornandès [6]), scrie *Hunugarii* [7]); şi s'a crezut că acest cuvânt trebuie tradus prin două vorbe: *Hun ugrian*, adevăratul înţeles al diferitelor nume moderne prin care se înţeleg Ungurii.

(Ibid, op. cit., pag. 4).

[1]) Klaproth, Tableaux historiques de l'Asie. 1826, în 4 pag. 275, Paris.

[2]) P. Hunfalvy.

[3]) *Rerum Mosc. comment.* Basil, 1571 în folio pag. 85.

[4]) Semnalat de Nestor în al XI-lea secol.

[5]) *Geschichte des ostfroenhischen Reichs.* Berlin 1865, al II-lea vol., pag. 449.

[6]) *De rebus Geticis*, Cap. V.

[7]) Closs citeşte *Hunuguri* (mai Unguri n'are cum fi).

www.digibuc.ro

care acum domnea peste ţinutul cuprins între Mureş şi cetatea Horon [1]). Trei duci Unguri, Zuard, Caduşa şi Boïta cu oardele lor, trec Tisa la Renesna; descind râul Sestrug, supun locuitorii din părţile Beculuí şi ajung la Timiş unde Claudiu le ese înainte cu mare oaste de Români, Cumani şi Bulgari.

La început ambele armate despărţite prin râu, nu îndrăznesc să treacă una contra celeilalte; dar în urmă, Caduşa, fratele lui Zuard trece râul puţin mai la vale şi începe lupta. Ungurii învinq: Cumanii pierd doi *duci* şi Bulgarii trei *Cnezi*. Claudiu scapă cu fuga şi se închide în castelul Chiave [2]). Ungurii, ajungând pun castrele lângă râul *Panocia* (Panciova de astăzi) şi a treia zi atacă Chiave.

Claudiu le trimite daruri, le cere pace şi le abandonă castelul fără luptă, de bună voie. De aci Ungurii merg la Urscia (Orşova veche), care fiind foarte tare le rezistă aproape o lună; în cele din urmă ei iau castelul şi rămân în acest oraş, trimiţând lui Arpad o a treia parte din armată cu fiii locuitorilor drept ostatici.

Astfel au supus Ungurii pentru prima oară Temişana dela Români şi Bulgari. Nici nu au populat-o şi nici nu au guvernat-o prin unguri. Ei o lăsară sub guvernul tributar al urmaşilor lui Claudiu până în timpul lui Ştefan fiul lui Cezia, unul din conducătorii Ungurilor. Ştefan cu tatăl său, trece la creştinism, apoi se încoronează rege peste ţările cucerite, pe care le domni dela anul 1000 formând regatul Ungariei.

In al XI-lea secol, un descendent al lui Claudiu, Othun (Optum) Achtum, trece Dunărea, după ce se botezase la Vidin după ritul grec şi cucereşte oraşul străbunilor săi [3]).

In curând acest principe reuni sub dânsul toate acele parcele de teritoriu şi devine însemnat formând o putere respectabilă ce se întindea dela Criş până în Transilvania iar pe Dunăre până la Severin şi Vidin [1]).

Starea înfloritoare a acestei domnii, mări trufia lui Optum care acum se bizuia pe puterea şi virtutea sa.

Mulţimea *militarilor* şi a *nobililor* săi îl făcu nu numai să nu respecte, dar chiar să dispreţuiască pe regele Ştefan, a cărei domnie acum se mărginea la Mureş. Optum îşi aşează reşedinţa lângă acest râu, în *cetatea Mureşiană;* puse veghetori şi vameşi la trecătorile acestui râu şi supuse toate lucrurile la taxe [2]). Ştefan este adevărat, nu îndrăznea să-l atace, dar această stare devenea nesuferită. Ocazia se prezintă şi el nu o lasă să scape; un militar bun a lui Optum, un Cinad (Sunad) cum îl numesc alţii [3]) fu acuzat de o crimă mare şi era aproape pierdut. El fuge la regele Ştefan; acesta dându-i comanda trupelor sale îl trimite contra lui Optum. Rămânând învins, se retrase. Se zice că în noaptea ce urmă pierderii, el văzu o formă divină care îl sfătui să se scoale să adune oştirea ce-i mai rămăsese şi să atace pe neaşteptate lagărul lui Optum. Acesta cu ai săi bazaţi pe victorie, dormeau fără grijă; atacat, el fu prins; armata sa speriată se împrăştie. Cinad puse să-i taie capul şi-l trimise regelui. Acesta drept recompensă îi dădu titlu de *comite*, ţara o numeşte *Cinadină* şi îl onoră cu avuţiile si soţia lui Optum.

Dinastia lui Claudiu stinsă, începu aceea a lui Cinad tot român şi el. In limba poporului, titlul de comite se schimbă în acel

[1]) *Haram* sau *Chram*, lângă Dunăre, vechia *Liderata* sau *Literata* lui Iustinian. *Palanca nouă* (Uj-Palanka) de astăzi. Vezi *Mag. Ist.*, Vol. V.

[2]) *Kevee, vechea Constanţiola*, astăzi *Cubin* (Laurian).

[3]) Heksch, *Die Donau*, etc., pag. 666.

[1]) *Acta St. Gerhardi*, Episcopi Chanadiensis, Carolinae 1790 (cit. *Mag. Ist.* V, pag. 223). Textul latin în Petru Maior Vol. I, Ed. Soc. « Petru Maior », pag. 153 sqq. Opera Ignatii, Comites de Battyan, Episcopi Transilvaniae.

[2]) Idem.

[3]) *Anonimul lui Bella* (Cap. XI) îl dă ca nepot al regelui Ştefan şi de fiu al Dobuciei, (una din rudele sale de aproape). Acest anonim după Enghel, este Paul, episcopul papistaşilor unguri din Ardeal, sub Bella al III-lea. Iosef Kereszturi crede a fi fost sub Bella I şi a scris mult în urma morţii regelui († 1063).

www.digibuc.ro

de *Ban* şi ţara luă numele de *Comitatul sau Banatul Temişian.*

Aceasta este istoria căderii Banatului Temişan (şi cu aceasta şi a Orşovei) în mâinile Ungurilor.

Deşi supusă, ţara păstră însă un fel de independenţă [1]) şi se consideră mult timp ca o provincie specială a regatului [2]).

Zece ani în urma încoronării sale, *Ştefan* (supranumit *cel sfânt*) ocupase Panonia, Transilvania şi mare parte din Serbia.

Sub regele Andrei al II-lea (după Unguri) se pare a se fi consolidat (?) pe teritoriul dintre Cerna şi Olt, o nouă provincie care se numi *Banatul Severinului* şi în care se cuprindea şi ambele Orşove.

Dela 1241—1242 sub regele Bella al IV-lea, această regiune despuiată şi dominată pe rând când de români când de unguri, ajunse câtva timp prada Tătarilor şi Mongolilor; după plecarea lor, regele întări mai multe puncte de pe margine, între cari Mehadia, Orşova etc. [3]).

Ori de câte ori Românii stăpâniră Orşova, ei au avut-o împreună cu regiunea teritorială ce o înconjură. Inceputul acestor periodice domnii, se urcă înainte de 1433; ele au fost: între 1233 şi 1249, 1279 şi 1291, 1293 şi 1324, 1355 şi 1387 şi între 1401 şi 1435, sub diversele domnii ale glorioasei familii a Basarabilor, cu ocazia întinderii dominaţiei acestora asupra părţii răsăritene a Temişanei [1]).

In 1396 Orşova era ocupată de Turci. Sigismund, regele Ungariei în marşul său în contra lui Baiazet o luă după o rezistenţă de trei zile şi-i aşeză o garnizoană de 200 creştini în locul turcilor, care se retrăseseră, goniţi de Românii din interior [2]).

După bătălia dela Nicopole, din care nefericitul rege abia scapă cu fuga, Turcii au ocupat Serbia cu fortificaţiile Columbariei, Semendriei şi a Belgradului.

Cu toate că mai târziu, Ion Corvin învinse pe Turci şi le reluă iarăşi pentru câtva timp ţările acestea, totuşi, în urma pierderilor dela Varna şi Mohaci, ele au căzut din nou în mâinile Turcilor, cari în timp de aproape 300 de ani, călcară Ungaria şi atacară Austria. Banatul cu Orşova, vecine cu Turcia suferiră mult în diferitele invazii şi bătălii [3]).

La 1443 Ladislav traversă fluviul în faţa Orşovei în capul a 20.000 de oameni cu care mergea să bată pe Amurat. Se ştie fatalul rezultat al acestei campanii; bătut cu totul, lângă Varna, nenorocitul principe pierdu viaţa, victimă a tinereţei, inexperienţei şi mai cu seamă a greşelii de a fi ascultat îngânfatul său anturaj.

Pe la această epocă Orşova trebuie să fi fost o cetate tare, căci cu ocazia deschiderii Landtagului, la Presburg, la 13 Iunie 1457, văduva lui Ion Corvin (Ion Sibineanu) de Hunyad (*Cavalerul cel Alb al Ţării Românesti*, cum îl numeau contimporanii săi) [4]), promise de a reda mai multe întăriri regale (printre cari Orşova), cari până atunci fuseseră în stăpânirea sa [5]).

---

[1]) Românii au păstrat cel puţin o jumătate independenţă. Ei au menţinut străbuna organizare militară; chiar din timpurile cele mai vechi, până în adâncul evului mediu, ei au avut două feluri de capi: Voevozi (Voja... *Voda*, conducători de război, sinonim cu *căpitan*) şi Knezi. Voevozii se găsesc în mare număr şi corespund vechilor funcţiuni de duci; Knejii sunt subalterni ai Voevozilor, cu cari câte odată par amestecaţi; Knejii par a formă o clasă între nobili şi ţărani. Ei erau întrebuinţaţi în serviciul graniţelor şi excelând prin izbânzi militare erau înobilaţi. Knezii din Banat, erau special însărcinaţi cu paza vadurilor Dunării; ei aveau printre atribuţiuni şi judecata pe frontieră a micilor pricini dintre locuitori. Drepturile Knezilor erau ereditare, ba puteau fi chiar înstrăinate cu consimţământul regilor.

Voevozii cu nobilii şi Knezii formau la românii din Banat o nobleţă organizată. Originea titlurilor era bulgărească (Xenopol, op. cit.).

[2]) A. T. Laurian, *Mag. Istoric*, Vol. V, p. 223, 224.

[3]) Dr. Popovici, op. cit.

[1]) B. P. Hasdeu, op. cit., pag. 30.

[2]) Hammer 102, Schiltberger (cit. de Bolintineanu) în *Mircea*, pag. 84.

[3]) Dr. Popovici, *op. cit.*

[4]) Comines, T. III, ch. XIII (cit. de Bălcescu

[5]) A. F. Heksch, op. cit., pag. 667.

www.digibuc.ro

La 1522 Orşova fu asediată şi luată de vizirul lui Suleiman al II-lea, Balibeg.

La 1599 Orşova, fără îndoială, fusese răpită Turcilor, prin neîncetate victorii ale celui mai brav principe ce avusese Ţara Românească.

La 25 Octomvrie, în acel an, după ce Mihai prădase ţinuturile Nicopolei şi Vidinului, veni cu armata sa, să treacă Dunărea la Orşova. Trecuse deja jumătate din armată, când un viscol mare începând pe fluviu, făcu ca cealaltă jumătate a armatei să aştepte pe ţărmul drept 10 zile, sfârşitul furtunei, aşa că restul, abia la 5 Noemvrie a trecut Dunărea [1]).

La 1664 s'a încheiat armistiţiul dela Timişoara între Sublima Poartă şi Austria. Turcii păstrează mai multe cetăţi şi menţin pe Appafi, protejatul lor, în posesiunea Transilvaniei (Bouillet). Douăzeci de ani mai târziu (1684), împăratul Austriei, ţarul Rusiei, regele Poloniei şi guvernul Veneţiei fac o ligă contra Turcilor.

La 1688 imperialii luară Orşova. La 1689, Tököli, ajutat de flotila turcească, comandată de Boşneag-Ali-Paşa *Căpitanul de Dunăre*, cum îl numeau Turcii, atacă acest oraş. Heissler, generalul austriac care se afla la Braşov, auzind că Turcii merg spre Ruşiava, pleacă şi el cu toate oştile de care dispunea în contra lor. « Mergând Paşa, cu şeicile şi având multe tunuri în vase şi descărcându-le pe toate asupra nemţilor, i-au depărtat *dela margine* şi eşind Turcii afară, la uscat, au gonit pe nemţi cu săbiile; iar Heissler s'a întors la Braşov » [2]).

Cetatea luată, Tököli, ajutat de o parte din armata lui Brâncoveanu, îi dărâmă întăririle.

Puţin după aceea către toamnă, Turcii fură siliţi să se retragă în faţa marei armate germane ce înainta, comandată de Margravul de Baden.

La 1694, generalul Heissler primi ordinul de a pune acest oraş în stare de apărare [1]) şi în 1695 în luna Iunie, flotila imperială, ce se afla înaintea Belgradului ocupă într'o noapte acest oraş, spre a stăpâni Dunărea din acest punct.

Principele Eugeniu de Savoia, unul din cei mai mari generali ai secolului al XVII-lea, bătu înfricoşat pe Turci în 1698, în faimoasa bătălie dela Zenta, în care aceştia fură măcelăriţi fără milă. Rezultatul acestei lupte fu pacea dela Carlovitz (1699), în care se stipula că Turcii să păstreze Timişoara şi *Ungaria de dincoace de Sava*, Transilvania şi Slavonia. Rusilor li s'a dat Azovul etc. iar Orşova veche rămase sub Austria.

Intr'un nou războiu în 1714, fericitul prinţ Eugeniu sfărâmă din nou la Petru Varadin armata Turcilor ce se urca la 150.000 soldaţi, sub comanda marelui vizir Ali. In acelaşi an căzu şi Timişoara şi prin învingerea dela Belgrad (1717), imperialii puseră din nou mâna şi pe alte fortificaţii, între cari Mehadia şi Orşova.

Tratatul dela Pasarovitz, la 1718, asigură împăratului Carol al VI-lea următoarele provincii: Banatul cu Orşova şi Serbia până la Timoc; se mai regulă cu aceasta ocazie şi frontierele vecine. Poarta ia Morea; Veneţienii păstrează insula Cerigo şi câteva locuri maritime pe continent între Corfu şi Sf. Maura.

Conform stipulaţiunilor aceluiaşi tratat, zidurile Orşovei fură rase; aceasta nu împiedecă să se dea acestor provincii o organizare militară.

Din cauză că regiunea fusese cu totul despopulată de Turci, s'a adus colonişti din Italia, Franţa, Germania, Serbia şi România; se deschise drum progresului agriculturii şi se începu exploatarea din nou a minelor,

Mai târziu s'au întărit din nou cu ziduri Mehadia (Mehedia), Rusiava Nouă (Ada-Kaleh), Panciova etc.

---

[1]) *Istoria Ţărei Românești. Mag. Ist.* Vol. IV, pag. 291.

[2]) *Istoria Bălăcenească* cit. Şincai, Vol. III, p. 150.

[1]) Heksch, op. cit., pag. 667.

www.digibuc.ro

Primul guvernator general în Banat a fost Mareşalul-Conte Mercy [1]) care muri mai târziu în bătălie sub zidurile Parmei în 1734. Succesorul său fu generalul Conte Hamilton, în 1736. Acesta călătorind în provincia încredinţată administraţiei sale, făcu multe îmbunătăţiri.

La 1737 izbucni un nou război între Turcia şi Austria care susţinea pe Ruşi. La început la Orşova se făcu loc de tabără pentru armata Austriacă, dar în urmă devenind teatrul unor bătălii pierdute, fu lăsată jafului Turcilor cari luară cetatea în Noemvrie acelaşi an; mai în urmă însă fură siliţi şi ei să o părăsească. Imperialii rămaseră cu Nişul.

La 27 Aprilie 1738 Khalil-Bey, fiul seraschierului, împreună cu alţi doi paşi şi cu armată de 10.000, au venit la Orşova. Aci au găsit un general german cu 1000 soldaţi, dintre care 400 cuirasieri călări şi 600 infanterie.

Turcii începură lupta şi-i bătură. Niciun cuirasier nu scăpă şi din 600 infanterie 200 au fost omorîţi în luptă, 200 au fost făcuţi prizonieri şi 200 scăpară cu fuga.

Generalii în luptă s'au bătut în parte: germanul trăsese în paşă şi-i făcuse o rană uşoară; Murtaza-Paşa, însă îl străpunse cu o lovitură de lance. Printre prizonieri, turcii au găsit trei căpitani. Ei ocupară apoi oraşelul [2]).

La 30 Aprilie 1738 seraschierul trimise din Rusiava o armată de 4000 oameni cu alte trupe, în gâtul Mehadiei în care se afla un regiment german (1000 oameni) cu tunuri [3]).

La 28 Mai 1738 Turcii au luat Mehadia după ce au dat cinci asalturi [4]), bătând pe Francisc de Lotaringia, iar la 15 August, Rusiava [5]).

La 1739 Turcii bat pe Austriaci la Groçka, între Belgrad şi Semendria, apoi asediază Belgradul. In acelaşi an are loc tratatul dela Belgrad (1739) care redete Turcilor toate posesiunile împărăteşti de peste Dunăre: Belgradul, Serbia, Orşova şi România Mică; Ruşii iau Azovul şi Oceacovul. Deşi Orşova cu Banatul Temişan au rămas sub Austria, totuşi se impuse condiţiunea de a distruge toate fortificaţiile acestei regiuni, ceea ce s'a şi înfăptuit.

In anii 1772 şi 1774 un nou război ce avu loc complectă devastarea şi ruina teritorului.

La 1778 sub împărăţia lui Iosef al II-lea, se începu iarăşi războiul între Austria şi Turcia. Turcii ocupară Orşova cu regiunea dimprejur (cetatea purta de astădată numele de *Adai-Képir*), până la strălucita luptă dela Mehadia, la 17 August 1789, când au fost goniţi din valea Cernei [1]).

In acelaşi an, 15 Septemvrie, generalul Laudon înconjură cetatea Belgradului şi o luă dela Turci. Cu această ocazie, Austriacii ocupară Serbia, Orşova-Nouă (Ada-Kaleh) şi Ţara Românească.

La 1788 marele vizir trecu Dunărea în apropiere de Orşova şi intră în Banat. Generalul Wartensleben îl observă aproape de Mehadia. Corpul său, cu toate că puţin numeros, era cu toate acestea, îndestulător pentru a se opune, cu eficacitate, întreprinderilor întregei armate turceşti, într'o ţară dispusă pentru apărare şi având defileuri, pe front, Dunărea iar pe stânga, munţii ce o despart de Oltenia şi cari se credeau impracticabili. Turcii însă pătrunseră prin aceşti munţi, ocoliră pe Wartensleben, îl goniră din poziţia sa, l-a obligat la retragere, l-a respins până la Slatina şi au pus mâna pe depozitele sale.

La auzul acestor nenorociri, împăratul se hotărî a eşi din eterna sa locuinţă din Semlin.

Mareşalul Lascy îi propuse atunci să meargă repede spre Panciova şi Biserica Albă, în lungul Dunării şi să taie armata turcă de acest fluviu, care la auzul acestui marş trebuia sau să treacă Dunărea sau să

[1]) Dr. Popovici, op. cit.
[2]) Dapontes, op. cit., pag. 93.
[3]) Ibid., pag. 90—91.
[4]) Henri Dilthey, geogr. rus contimp. (1771).
[5]) Şincai, *Cronica Românilor*, Vol. III, pag. 280—1.

[1]) Dr. Popovici, op. cit.

www.digibuc.ro

se găsească în o poziţie dificilă. Dar împăratul, neadoptând acest plan, singurul care era de urmat mergând prin interiorul Banatului, eşi la spatele lui Wartensleben, care se afla la Slatina şi luă poziţia la Ilova.

La 10 Septemvrie, marele vizir, campând în faţa lui, îi oferi lupta. Impăratul refuză, se întări şi atunci începu unul din acele războaie de poziţie, care a fost cu totul în avantajul Turcilor şi costă pe nemţi destulă armată.

La 14, marele vizir întoarse cu dibăcie, dreapta împăratului şi înaintă spre a-l ataca. Impăratul fu surprins. Armata întreagă fu apucată de o teribilă frică, una din cele mai groaznice de care istoria războaielor face menţiune. La un moment totul se desface şi fuge. Ofiţerii nu mai sunt ascultaţi, generalii nu mai au nicio putere. Toţi soldaţii, valeţii, etc., se găsesc imediat într'o confuzie foarte mare, în o desordine despre care cu greu se poate face o idee, când cineva nu a fost martor.

Mareşalul de Lascy, care se silea în zadar să restabilească ordinea, fu adesea luat pe sus şi dus înapoi de mulţimea fugarilor. Tânărul Arhiduce Francisc arată fermitate, dar împăratul nu o arătă; era un filosof. Dacă Turcii ar fi ştiut de această confuzie ar fi măcelărit întreaga armată, până la cel din urmă om, dar ei nu o ştiură şi Impăratu s'a retras sau mai bine a plecat la Caransebeş, unde întrebuinţă mai multe zile pentru a-şi aduna regimentele sale.

Vizirul făcu atunci o mare greşală; el nu profită de această retragere a inamicilor săi, nu-i urmări şi nici chiar opri operaţiile lor. Se zice că nu avea de ale mâncării şi că se iscase o revoltă în armata sa.

Fără îndoială că un om care adusese inamicului foarte mari pierderi, trebuie să fi avut motive puternice pentru a nu-l fi sfărâmat. Vizirul rămase pe poziţia sa; generalul Wartensleben păstră pe cea dela Slatina, ceea ce îi făcu multă onoare şi unde fu ajuns după câteva zile de către împărat. Dacă ar fi vrut să înainteze o leghe către defileul din Fenich ar fi putut preveni aici pe Turci şi i-ar fi silit la retragere; dar îi lăsă să se aşeze, fără să caute măcar să-i scoată de acolo.

Cu toate acestea Turcii, făcură o mişcare greşită, care a permis să-i atace cu succes. Această posibilitate nu scăpă mareşalului Lascy. El decise pe împărat să dea bătălia generală; luă toate dispoziţiile; dar în momentul în care el prepară cele din urmă ordine, împăratul trimise un adjutant să comunice mareşalului de Lascy că-şi schimbase părerea.

S'a pretins — dar aceasta a avut nevoie de confirmare — că generalul Wartensleben fu acela care făcu pe Suveran să nu mai dea lupta de teamă că, înaintând, să nu se descopere greşelele pe care el le făcuse, pe când Turcii forţase poziţia sa în luna Aprilie.

Impăratul s'a retras şi Turcii, scăpaţi de pericol, mândri de retragerea inamicilor lor, îi urmăriră şi atacară corpul lui Wartensleben. Ei avură avantaje asupra infanteriei şi luară câteva tunuri, dar generalul Mack, atunci Locot-Colonel şi adjutant al Mareşalului Lascy, le reluă cu cavaleria şi respinse pe Turci. Campară zece zile, în vederea şi atât de aproape de Turci, că focul carabinelor omora, în fiecare zi lume, în lagărul austriac. Generalul Papilla fu una din victime. După 10 zile, împăratul s'a retras la Caransebeş şi în fine de acolo la Lugoj.

In timpul acestor operaţii, Mareşalul de Lascy lăsase la Panciova şi la Biserica Albă două corpuri, comandate de Generalii Liben şi Brechainville, pentru a observa Dunărea şi flancul Turcilor. Impăratul le retrase fără a spune Mareşalului şi în fine necrezându-se niciodată destul de departe de Turci, puse vârf greşelilor sale revenind, el însuşi, la Semlin, unde aduse armata sa, considerabil diminuată, prin focul Turcilor şi al boalelor.

Banatul fiind absolut abandonat, prin retragerea împăratului, Turcii îl devastară cu o barbarie înfricoşătoare. Oameni, femei, copii, vite, tot fu sugrumat sau duşi şi

www.digibuc.ro

vânduți în Turcia, satele fură reduse în cenușă și pentru mult timp țara ruinată și despopulată [1]).

Vizirul Iusuf-Pașa căzuse în disgrație, pentrucă nu sfârșise cu ruina Impăratului și înlocuit cu Kara-Mustafa, care era departe de a poseda calitățile militare ale predecesorului său. In loc de a face în Banat, o diversiune, care ar fi avut oarecare rezultate fericite pentru război, el se expuse în stepele Moldaviei și Basarabiei, totdeauna fatale Turcilor.

Cu toate acestea un corp turc voind, în 1789, să reînoiască scenele de teroare de mai înainte, a dat peste un nou general, contele de Clairfait, care nu mai era ca Wartensleben.

El bătu pe Turci în două rânduri, îi respinse, dar nu-i urmări și rămase pe țărmul drept al Dunării [2]).

Cu pacea dela Șiștov (4 August 1791) ei au fost siliți să părăsească toate aceste provincii; se întăriră confinele militare [3]), terminându-se organizarea începută sub Impărăteasa Maria Tereza.

[1]) Generalul Conte de Langeron în *Documentele Academiei*, Supl. I, Vol. III, fasc. 10, pag. 89—91.

[2]) Ibid. pag. 91.

[3]) Completăm indicațiunile Confinelor militare, expuse în altă parte, prin următoarele noi date:

Confinele militare era o instituție creată în al 16-lea secol și reorganizată de principele Eugeniu de Savoia în 1704. Aveau de scop a supraveghea frontiera și a împiedeca o incursiune a Turcilor.

Cuprindeau o bandă de teren, în lungul Savei și Dunării, dela Adriatica până în Transilvania. Locuitorii erau toți soldați și proveneau din o repopulare a țării devastată în mai multe războaie. Dau statului o săptămână din trei, în care timp patrula pe frontieră. Această organizare a fost copiată în România sub numele, mai întâi, de grăniceri și apoi de dorobanți (de margine). In război formau o armată aproape de 100.000 luptători, a căror întreținere costa foarte puțin pe Stat. Au fost licențiate, între 1869 și 1873, pentru motivul ca deveniseră inutile. Organizarea se despărți în două părți cari au trecut: o parte, autorităților militare, cealaltă, autorităților civile *).

*) *Geographie militaire* par le Commandant A. Marga. Deuxième partie. Tom. II, III-ème edition, 1884.

Acest ținut și băile lui Ercule au aparținut regimentului de frontieră Roman-Banat; la reîncorporarea confinelor militare, orașul se lipi Comitatului Severinului [1]).

In timpul războaielor Austriei cu Republica, Consulatul și Imperiul francez, districtul Orșovei a dat aproape 100.000 militari grăniceri [2]).

Cam de pe acel timp, Orșova cu ținutul dimprejur, se bucură mult timp, de o pace neîntreruptă, ceea ce ajută mult la prosperitatea orașului.

In 1849 faimosul general honved Bem, luă cetatea, fără să dea niciun foc, după ce, în luna Mai, bătuse și respinse, asupra Orșovei, un corp de Austriaci, care voia să pătrundă în Transilvania, prin Mehadia și Caransebeș [3]). Ceva mai târziu, el și soldații săi, strâmtorați, au trecut Dunărea, în fața acestui oraș, pe teritoriul turcesc unde depunând armele, au fost internați provizoriu, la Vidin apoi la Șumla [4]).

Cu toate cererile Rusiei și a Austriei de a le preda pe insurgenți, Turcia refuză, arătând o mărire de suflet care îi face mare onoare; Ali Pașa, ministrul afacerilor străine, arată o mare fermitate, refuzând să predea niște creaturi cari căutaseră azil pe teritoriul otoman. Este același Ali, care mai târziu regulă soarta țărilor noastre, în conferința internațională din 1864. Să ne aducem aminte cu respect și recunoștință de asemeni oameni, oricare ar fi poporul din care fac parte.

Actualul oraș nu poate fi decât continuarea primei cetăți traiane retrasă, puțin câte puțin, mai spre apus, într'o cotitură a malului fluviului, la adăpostul înălțimilor și rămas mult timp un antrepozit al comerțului austriac cu principatele, de pe ambele maluri ale Dunării.

[1]) A. Marga, *Geogr. Milit.* 2-a Part. Tom. II. 3° Edit. 1884.

[2]) A. T. Laurian, *Mag. Ist.* Vol. II. *Ist. Temișanei.*

[3]) Dr. Popovici, op. cit.

[4]) Gabryel, *Le Danube, le Nil et la Jourdain*, Heksch spune la Kutaja, în Asia Mică.

www.digibuc.ro

CAPITOLUL II.

DELA GURA CERNEI LA GURA OLTULUI.

§ 1. *CAPELA CORONANEI.*

Kron-Kapelle la Germani;
Chapelle de la courronne hongroise la Francezi;
Korona-Kápol nához la Unguri;
Crown-Chapel la Englezi.

In urma evenimentelor ce au avut loc în Austria, în 1848, coroana şi însemnele regatului ungur dispărură. La vale de Orşova. pe ţărmul stâng al Dunării şi la poalele muntelui Alion, mai jos de podul de pe Cerna [1]), se află *Capela Coroanei*, pe care împăratul Frantz Iosef o ridică în memoria găsirii aci a coroanei Sf. Ştefan. Coroana împreună cu insemnele regale fuseseră îngropate, în acest loc, de către amicii lui Koşut, în urma supremei *desfaceri*. La 8 (unii spun

[1]) Numele râului Cerna vine dela oraşul *Tierna* fundat de Traian. El a format marginea occidentală a Daciei Australe, a *Istrianiei* (cum o numea Laonic Chalchocondila), adică a Munteniei de astăzi.

Izvorul acestui râu se află în însemnatul nod orografic Sarka (2.580 m) în apropiere de izvoarele Jiului, Motrului *), etc. Curge la început spre S. S. W., apoi ceva mai jos de Mehadia primeşte râul *Alb* (Bela-Reca) — al cărui izvor se află în Teregova, — de unde începe să curgă dela N. la S.

Se varsă în Dunăre mai jos de Orşova. In parte acest râu forma frontiera română, pe care o părăseşte în apropiere de Dunăre. Linia ferată urmează până la un punct valea Cernei, apoi trece pe acea a Temeşului, care curge în sens invers. Pe acest drum,

*) Marga, op. cit., pag. 130, partea II, vol. 2.

marea linie a Europei occidentale comunică cu Bucureşti şi Varna.

Valea acestui râu este una din cele mai pitoreşti şi trece pe la renumitele băi minerale ale lui *Hercule* sau *Mehadia* (Ad-Media) română.

Văile basinului acestui râu sunt foarte înguste şi în mare parte locuite, dela Mehadia la vale. Munţii ce limitează basinul în dreapta, sunt cu mult mai înalţi decât acei ce-l limitează la stânga.

Are o lungime cam de una sută km. *Cerna* şi râul *Alb* (Cerna şi Bela-Reca), curg înainte de a se uni, alături ca două surori, cale lungă şi fără a se împreuna una cu alta. Cerna este limpede iar râul Alb, tulbure alburiu.

Drumul dela Orşova la Mehadia trece pe marginea sa.

Valea Cernei e largă, la început, dar înaintând, se strâmtează aşa fel încât în unele părţi se reduce dela 300—400 paşi.

Cerna curge cu mare repeziciune, murmurând, peste stâncile de piatră şi formând un mare număr de cascade mici. Curgerea sa este înăbuşită între două mari şiruri de munţi, dintre cari, spre sud, se ridică şi Domogletul cu ramurile sale.

In multe locuri, pe valea Cernei, se întâlnesc stânci de piatră ce se ridică drept în sus, ca nişte piramide, până la o mie de picioare, fără nicio vegetaţie, numai pe marginea lor, când şi când se zăreşte câte un copac.

Contrastul munţilor, acoperiţi cu cea mai vie verdeaţă, cu vârfurile de tot pleşuve ale acestor colosale

www.digibuc.ro

18) Septemvrie 1853, la ora 9 dimineaţa, lucrătorul grănicer român Ioan Moroşină, desgropă după o muncă de 15 luni caseta ce le conţinea, în prezenţa Căpitanului Titus Karger şi a Maiorului Martin Imbresevici. Frumosul monument ridicat după aceea, în acel loc, se poate vedea foarte bine de pe bordul bastimentelor ce trec pe Dunăre [1]) în dreptul său.

Această coroană [2]), este aceea pe care papa Sylvestru al II-lea o trimise Sf. Ştefan, la anul 1000, dându-i titlul de *rege apostolic*, alăturând pe lângă coroană o cruce îndoită ‡ emblema apostolatului, însemn ce face parte din tezaurul coroanei Ungariei. Ea este împodobită cu pietre preţioase şi de două agrafe, fasonate, zice legenda, de ingineri. Globul ale cărui culori sunt cam înegrite, este cu armele casei d'Anjou; sceptrul, are forma unei măciuci. O manta regală, brodată în aur acoperită cu chipuri de apostoli şi de martiri şi a cărei formă aminteşte pe aceia a unei haine episcopale, completează tezaurul.

«Un fel de cult superstiţios, se ataşează în Ungaria acestor relicve. Iosef II, care le transportase la Viena, trebui înaintea morţii sale să le restituie oraşului Presburg. In 1791 *Statele* decisera că ele să fie conservate la Buda, sub garda a doi nobili unguri aleşi de dietă. Dela aceştia, insurgenţii au pus mâna pe dânsa în 1848—49».

«Fără ele, încoronarea, lipsită de orice efect moral asupra poporului, devenea imposibilă. Mulţi ani, în mijlocul neliniştei universale, coroana Sf. Ştefan a fost obiectul unei active dar zadarnice căutări. Numai după găsirea lor, împăratul Francisc Iosef putu, *consensu populi*, să se încoroneze ca rege al Ungariei» [1]).

O parte din insemnele coroanei, provine din coroana trimisă, în 1076, de împăratul byzantin Ducas, regelui Geiza I. In total coroana cântăreşte 9 mărci şi 6 uncii. Se compune, între altele (aurul cel mai pur) din 53 safire, 50 rubine, 338 mărgăritare de tot felul.

Pentru a fi rege al Ungariei trebuia să atingă coroana cu fruntea, iar pentru a fi regină trebuia atinsă cu umărul drept. Se închidea apoi într'o ladă de fier, sigilată cu cinci peceţi: a regelui, a palatinului arhiduce, a mitropolitului primat şi a doi cei mai nobili, aleşi din noblete. Se păzea de o gardă de 64 oameni de elită. In anticamera unde se păzea, ferestrele erau zidite iar doi ofiţeri de gardă se preumblau. După încoronare se zidea din

[1]) Al. F. Heksch, op. cit., pag. 671.

[2]) Frédéric Béchard, *De Paris à Constantinople*, pag. 98.

[1]) Béchard, op. cit., pag. 99.

---

stânci, fac în valea Cernei, cea mai admirabilă panoramă.

Râuleţul sau torentele, cari concur la mărirea acestui râu, sunt: Luncaviţa, Bela-Reca, Craiova şi Glab *).

Numele acestui râu derivă, fără îndoială, din *Tierna*.

Mehadia, *Meedia*, vechea *Ad Media*, este renumită prin şederea Romanilor în această regiune. S'au găsit în această localitate, medalii şi fragmente de lucrări şi lucruri romane.

Era un timp când acest oraş făcea parte din Ţara Românească şi dela numele său s'a numit judeţul *Mehedinţi*. Aci s'au găsit cărămizi cu semnele IV şi V, ceea ce înseamnă că legiunile ce purtau aceste numere au staţionat în localitate. Băile se află la 198 picioare deasupra nivelului mării şi la trei mile dela Ruşiava, iar dela oraşul Mehadia la o milă (7.580 m) în una din cele mai splendide poziţiuni, în sălbatica şi romantica vale a Cernei.

Pe valea Cernei, urmând ţărmul stâng până la Mehadia, unde o trece şi de aci la Timişoara (vechiul *Tibiscum*) se află o şosea sau drum vechi roman.

La Orşova această cale, se întâlnea cu aceea ce lungea ţărmul stâng al Dunării, din dreptul Columbariei şi până la pod.

Pe ţărmul drept al Dunării, calea romană lungea fluviul, începând dela Semendria şi se termina la Arcer, după ce trecea prin Vidin şi se depărta în dreptul Timocului de ţărm până la Blaska, pe care unii autori îl cred Dorticum.

Se pretinde că oarecând s'ar fi aflat în mânăstirea Tismana un plan, pe care se vedea că acest râu, *în lungul său* a format hotarul Ţării Româneşti, aşa cum servise, de bună înţelegere, la pacea dela Şiştov (1791); dar acest plan a dispărut.

*) Cobălcescu, *Curs de Geografie*, la şcoala fiilor de militari, pag. 48.

www.digibuc.ro

nou până la o festivitate asemănătoare. Cufărul se vedea prin trei geamuri, săpate în piatră. Era dusă și adusă dela Pressburg, de o gardă particulară și cu onoruri deosebite. Se afla depusă în castelul regal din Banat.

In amintirea găsirii ei, o inscripție a fost așezată în acest loc:

« Franciscus Iosephus I. Austriae Imperator locum, in quo corona cum caeteris insignibus Snti Stephani inter seditiones turbas rapta per IV annos obscondita die natali Stae Mariae Patronae Hungariae, 1853 detecta fuerat, sacrum esse volens sacellum hoc extruxit et Stae Mariae dedicavit 1855 ».

*

Muntele Alion, la picioarele căruia se află Capela Coroanei și pe care se vedeau încă urmele războiului din 1789, este important prin aceea de a fi avut pe vârful său pavilionul faimosului general austriac Laudon « pavilion locuit oarecând și de Iosef al II-lea și pe lângă care se disting cu deosebire urmele bateriilor de artilerie » [1]).

§ 2. *ADA-KALEH* [2]) *(ORȘOVA SAU RUȘIAVA-NOUĂ).*

(44° 42' 11" N. — 20° 05' 05" E.)

Ada-Kaleh, fortăreața insulei, *Demir-Capù*, *Poarta de fer*, a fost numele acestei întăriri dat de Turci dela începutul domniei lor, nume ce trecu apoi asupra *insulei* propriu zise. Românii o numeau simplu *Ostrov* [1]).

Noua-Orșova la Nemți. **Uj-Orșova** la Unguri.

Cea dintâi întărire din această insulă se atribue geniului militar a lui Ion Corvin de Hunyade [2]). Fără îndoială că timpul și evenimentele au șters orice urmă a primei zidiri.

Fortăreața după regulile artei, a fost zidită de Austriaci, sub împăratul Leopold I și numită *Orșova-Nouă* [3]). Carol al IV-lea (al VI-lea al Germaniei) îi mări lucrările, între anii 1722—1729. Intre altele împăratul puse să i se facă o linie boltită (cazemată?) în jurul

[1]) Vezi Die Donau.

[2]) Este un ostrov aproape în mijlocul Dunării, între Orșova și Vârciorova. Subsolul său este mare parte în granit.

Lungimea sa este cam 1800 pași; lățimea cam 400 pași.

In acest ostrov se află o cetate. Ea are două bastioane foarte tari, casematate, unite prin o cazarmă, amenajată în formă de uvraj defensiv și jucând rol de curtină, între cele două bastioane. Această cazarmă este dominată de un frumos turn (cunoscut în fortificație sub numele de *Maximilian*) cu patru etaje, cu ambrazure, la cari se urcă printr'o scară interioară.

Această cetate are o importanță capitală în această regiune a fluviului. Ea domină drumurile ambelor

[1]) Dionisie Eclisiarhul, *Tezaur de monumente istorice*, pag. 233, vol. II.

[2]) *Revista de Istorie, Arheologie și Filologie*, dirijată de Gr. Tocilescu. Vol. P. Fasci, I, pag. 162.

[3]) (Le Colonel Baron de Moltke) *Lettres sur l'Orient* (traducere din limba germană în franceză).

țărmuri cari din cauza înălțimilor, sunt silite să treacă sub focul său.

Este cheia trecătoarei dintr'un basin în altul al Dunării. Bine organizată, devenea de o tărie extraordinară, imprenabilă, un fel de Gibraltar, în această regiune.

Principalul este de a fi garantată în contra unei surprinderi, de altfel destul de posibilă în timpul iernei, pe gheață sau în timpul verei în bărci.

Surprinderea pe gheață are puține șanse de a se realiza: din cauza marelui curent al apei, trebue a compta pe un frig extraordinar pentru a vedea fluviul prins; s'ar putea însă ajunge la acest rezultat comptând, în un timp ordinar friguros, pe oprirea sloilor pe cataracte; dar atunci trebuie ca apele să fie prea mici, altfel gheața plutind cu înlesnire, izbită de stânci, se va sfărâma și oprirea nu va fi ușor posibilă. In orice caz, o surprindere pe gheață trebue calculată foarte serios, căci cea mai mică eroare va aduce o pierdere sigură.

Cât despre o surprindere în bărci, aceasta ar fi o operație foarte deficilă și greu de reușit, dar posibilă.

Ofițerii de geniu aveau un respect nemărginit pentru această cetate și era un timp când artileria nefiind așa de perfecționată, prin bătaie (distanță) și pătrundere, cetatea era considerată ca una din cele mai tari din lumea întreagă.

Ada-Kaleh a fost sentinela Austriei pe fluviu la răsăritul imperiului.

In inundația din Mai 1888 solul său a fost complet acoperit de ape.

www.digibuc.ro

insulei, pentru adăpostul santinelelor contra intemperiilor [1]).

Abia terminată, ea căzu fără nicio rezistență după luarea Belgradului, în mâinile Turcilor, cari se mulțumiră să adauge templului creștin, — ce fusese oarecând o biserică a călugărilor franciscani [2]) — un minaret de lemn și lăsând totul cum se afla [3]). Era un timp când această cetate avea până la 3000 locuitori [4]).

In 1716 din ordinul marelui vizir Ali, Nicolae (Mavrocordat) Domnul Munteniei trimise sub comanda lui Enache Roseti cumnatul său și a Obedeanului, 3000 oameni cari întărind garnizoana dela *Rusiava* și *Demir-Kapi* (Ada-Kaleh), să împiedece pe Austriaci a jefui țara în această parte. După moartea vizirului Ali, la Petru Varadin, Turcii, de frică, trecură la Cladova, iar muntenii se înapoiară în țară [5]).

La 6 Aprilie 1738 seraschierul, care pornise să așeze pe Rakoczi în Transilvania, hotărî să trimită la Ostrov (Ada-Kalessi) pe Murtaza pașa, Toz pașa și pe fiul său, cu o armată de 5000 oameni, 20 vase din flota Dunării și pe comandantul acestei flote [6]).

La 18 Mai 1738 seraschierul, terminând toate preparativele sale, adică ridicând retranșamente, instalând tunuri, mortiere și piese mari de asediu în total ca la 100 guri de foc, pentru a bate Ada-Kaleh în breșă, trecu în retranșamentele din față (peste Dunăre) într'o redută așezată în vârful muntelui. Atunci începu atacul, aruncând în cetate peste 800 ghiulele și bombe. Către începutul nopții, Toz pașa coborî la Dunăre cu 2000 infanteriști, încercă un asalt și puse mâna (18 Mai) pe fortul (Elisabetha) situat în vecinătate și pe dreapta citadelei. Era ocupat de 80 germani, cari urcându-se în bărci fugiră în fortăreață.

[1]) Dilthey, op. cit.
[2]) Bolintineanu, *Suvenire de călătorie pe Dunăre.*
[3]) Moltke, op. cit.
[4]) Bouillet, *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie.*
[5]) *Istoria Bălăcenească*, cit. de Șincai (vol. III, pag. 247).
[6]) Dapontès, *Ephemerides Daces*, pag. 87.

Luând fortul Elisabetha, Toz îndreptă și de aci focuri în contra cetății, a cărei blocadă se ridică la 23 Iunie (st. vechiu), după căderea Mehadiei.

Reasediată de marele vizir, ea căzu în August [1]) după cum vom vedea, căci puțin timp după aceea, cetatea se află din nou atacată. Vizirul Mehmet înconjură această fortăreață — care este cheia Transilvaniei, Ungariei și cetăților Belgrad și Timișoara, — o bătu mai toată vara dar nu o putu supune.

«Cinci baterii trăgeau continu asupra acestei cetăți. Lucrările au fost grăbite cu mare intensitate» [2]).

In această împrejurare au căzut mulți Turci; apele Dunării ducea cadavrele lor la vale și pe cari oamenii prinzându-le, le desbrăcau [3]). La începutul lui Iunie, două raiale scăpând înnot din Ada-Kaleh, au mers la seraschier și-i declară că în fortăreață erau 1000 sârbi și germani. Sârbii voiau să capituleze; dar germanii nu. Vizirul ordonă construcția a două mari plute pe care să se poată ambarca circa 5000 oameni, cu cari să dea asalt cetății [4]). Turcii asaltau cetatea, dar Austriacii din interior îi respingeau și-i aruncau în Dunăre. Multe mii s'au înecat. Spre toamnă însă, văzând că nu le mai sosesc ajutoare, pe lângă că hrana se sfârșia și că toți Turcii se aflau în jurul cetății, și că se hotărîseră să dea asalt, în ziua de Joi 27 a lunei Rebiu el Khio (14 August) pentru care pregătise plutele și bastimentele necesare și 800 din cei mai bravi, se oferiseră pentru a da asaltul, se hotărâră să deschidă porțile. In număr de 1500 ei eșiră din cetate. Aceasta cauză Turcilor o plăcere nespusă și vizirul beat de bucurie, a dat ordin să îmbrace pe generalul austriac cu caftan, zicându-i: «Aferim! slugă bună și credincioasă măcar de s'ar fi aflat un om

[1]) Dapontès, op. cit., pag. 98.
[2]) Laugier, *Hist. de la paix de Belgrad*, tom. I, pag. 260—261.
[3]) Ibid., pag. 104.
[4]) Asupra reluărei Orșovei de Turci, vedeți Hammer XIV, pag. 420—421.

www.digibuc.ro

drept şi harnic ca tine şi în împărăţia noastră; cu atât de puţină oaste ai stat şi te-ai bătut atâta vreme cu atâta putere». Apoi îl liberă cu toată armata. El se îndreptă către lagărul cel mare german, unde i se făcu şi mai mari onoruri. Unii însă cred că această bravură a Turcilor a fost cumpărată cu bani, ba chiar cu ştiinţa împăratului german. Către toamnă armatele din ambele părţi au fost trimise la iernatic [1]).

Garnizoanei se permise numai luarea bagajelor iar domnii români primiră ordine să sărbătorească această victorie trei zile [2]).

Turcii au luat-o astfel din nou, cu banatul Craiovei, care trecu în mâinile lor cu totul, căci Ducele de Lorena, ginerile împăratului german care comanda armatele sale, fu rănit, în război, în 1738 şi silit să se retragă la Viena.

La 11 Octomvrie 1738 Khalil aga, aduce principelui Munteniei un ordin de a prepara şi expedia la Ada-Kaleh, diferite lemne de construcţie pentru serviciul a 80 tunuri şi mortiere [3]).

In Noemvrie 1738 Toz paşa fu numit guvernator la Ada-Kaleh dar armata sa rămase afară din cetate [4]).

In August 1739 Khaznadarul împărătesc părăsi lagărul dela Belgrad, cu ordinul de a pleca la Ada-Kaleh, pentru a examina fortăreaţa şi a-i face descrierea [5]). El merse în caic pe Dunăre.

In memoriul făcut de Neypperg, reprezentantul Curţii de Vienna, în lagărul vizirului, la 21 August 1739, se specifica:

1. De a ceda Porţii toată *Valachia austriacă* împreună cu părţile muntoase, distrugându-se cu totul, drumurile făcute după pacea dela Pasarovitz, fără ca ele să poată fi refăcute.

2. De a se lăsa Porţii Otomane insula Orşova şi fortul Elisaveta în întregime etc. [1]).

In Decemvrie 1739 guvernatorul Ada-Kaleh primeşte dela Sultan [2]), un firman în care i se ordonă să înceteze cu ocuparea celor 25 sate ale Banatului Craiovei, pe cari le deţine nelegal şi în cari a numit şi căpitani [3]).

Turcii au păstrat această cetate, după pacea de la 1739, împreună cu cele două forturi după ţărmuri.

După luarea Belgradului (Septemvrie 1789) Mareşalul Laudon detaşă un corp care făcu blocada Orşoveî-Noi (Ada-Kaleh), sub ordinele Colonelului Conte Carol Auschferg.

Contele Auschferg repartiză câteva trupe pe înălţimi pentru a împiedeca pe uscat convoiurile şi secondat de o flotilă, care o bloca pe apă, o forţă să se predea pe iarnă [4]).

In ultimele zile a lui Noemvrie 1789, locuitorii peninsulei Kraina revoltându-se, comunicaţia pe apă, cât şi pe uscat a fost interceptată atât la Ada-Kaleh cât şi la Orşova [5]).

Către finele lui Februarie 1807 un număr de 120 cavalerişti, plecaţi dela Orşova au urmat coastele munţilor şi au împins o recunoaştere până la Olt, de unde au gonit 30 Ruşi şi Greci [6]).

---

[1]) Ion Neculcea, *Letopis. Mold.* (ed. M. Cogălniceanu) vol. II, pag. 403. Acest asediu durase 83 zile; Dilthey (geograf rus contemporan) spune că baronul Cornberg, comandantul cetăţii, a fost acuzat în urmă că a abandonat-o fără nevoie.

[2]) *Doc. Acad.* Scrisoarea vizirului din 15 Aug. 1738.

[3]) Dapontés, pag. 140.

[4]) Ibid., pag. 158.

[5]) Ibid., op. cit., pag. 283.

[1]) *Docum. Academ.* Supl. I, vol. I, pag. 542. DCCLXXXVIII.

[2]) Este un titlu de *naştere*, rezervat principilor otomani, născuţi pe tron. Are poate ca origină etimologică vorba *Sudan*, care în Egipt se substitue adesea cuvântului *rege*. In Turcia cuvântul *Sultan* nu antrenează nicio idee de autoritate suverană. Se ştie că cuvântul Şah la Persani (*Kan* sau *Han* la Tătari) înseamnă *rege*, de unde cuvântul, la Turci, *Padi-Sah*, Mare rege *).

[3]) Dapontés, op. cit., pag. 426.

[4]) Langeron, op. cit., pag. 91.

[5]) *Docum. Academic*, CXXVII, vol. II. Supl. I, pag. 72.

[6]) *Docum. Acad.*, Supl. I, vol. II, pag. 398.

*) De Tott, vol. I, pag. 52.

www.digibuc.ro

Unuia din guvernatorii acestei cetăți Regeb-pașa se datorește grațierea lui Vladimirescu, condamnat la moarte, sub Vodă Ipsilant, pentru omor și destăinuirea unui amor dintre Caimacamul Craiovei și o mare doamnă din localitate [1]).

La 1 Aprilie (st. n.) 1808 această cetate nu avea decât 300 oameni ca garnizoană, sub comanda unui Rigab-Ada, om devotat cu totul intereselor austriace. Fortificațiile sale erau în ruine dar reparate prin o incintă de înalte palisade [2]).

Comandantul acestei cetăți primi la 6/18 Martie 1808, din partea sultanului un firman al cărui conținut era următorul:

« Curtea din Viena și Sublima Poartă, convenind într'un mod formal că Orșova Nouă, fortăreață a Ungariei, n'a aparținut niciodată Munteniei, dar din toate timpurile a aparținut Serbiei și cum importante schimbări sunt pe punctul de a avea loc în Turcia europeană, se recomandă Pașei să predea această fortăreață în mâinile generalului Duka, comandant austriac în Banat, în momentul terminării armistițiului încheiat cu Sârbii ».

Pașa Presceb-Aga [3]), pentru a arăta devotamentul său Curții imperiale austriace, a trimis conform obiceiurilor națiunii sale, generalului Duka, un dar compus dintr'o cămașă de mătase și alte piese de îmbrăcăminte.

In acest moment cetatea avea o garnizoană de 200 de oameni [4]).

La 2 Iulie 1808 această cetate era în ruine, dar poziția sa era foarte importantă. Se făcuse câteva lucrări de apărare, șanțuri și palisade. Avea o garnizoană de 300 de oameni [5]).

La 1810 rușii au încercat prin toate chipurile să ia această cetate, dar cu toate promisiunile ce făcură lui Regeb pașa, să o predea, nu-l înduplecară [1]).

In Ianuarie 1815 garnizoana turcă din această cetate, sub pretextul că nu i se dă și ei ca celei a Vidinului, provizii, eși și ocupă județele Mehedinți și Gorj, schimbând autoritățile, punând prefecți și subprefecți, adunând provizii și ducându-le în cetate. Aveau intențiunea să meargă să prade chiar Craiova. Domnul Țării-Românești, Ion Caragea, scrise Pașilor dela Jiu și Rahova cari trimiseră trupe contra lor. Mai în toți anii Oltenia ca și cei de pe ambele maluri ale Dunării sufereau mult din cauza acestei nedisciplinate garnizoane pe care nici armata țării nici Turcia nu o putea înfrâna [2]).

In ajunul revoluției din 1821, G. Olimpie, patriot grec, promitea lui Ipsilante șeful eteriei, luarea cu înlesnire a acestei cetăți [3]). Dar împrejurările probară că această cetate era prea tare, spre a nu zice de neînvins, chiar dacă Grecii ar fi dispus de puteri însemnate spre a o ataca.

La 1846 murdăria în care se afla inspira desgust. Zidurile de jos ale fortăreței începuseră încă de pe atunci să cadă prin roaderea apei [4]).

Mai târziu întăririle sale au fost cu totul părăsite și ruina lor era evidentă [5]).

« Zidul crenelat era jos; el este cu totul dominat de ambele țărmuri și nu poate ține contra artileriei decât prin mijlocul cazematelor, cari rezista bombelor și de cari era dotată. Două turnuri masive și elegantul minaret al moscheei, înconjurat de un buchet de pruni, o surmonta » [6]).

La 1848 această insulă a servit timp de trei zile ca închisoare celor 17 români, elita patrioților cari făcuseră revoluția în Muntenia

---

[1]) C. D. Aricescu, op. cit.

[2]) *Docum. Acad.*, Supl. I, vol. II, pag. 505.

[3]) Rigab, Recep, Presceb-Aga, cred că sunt aceeași persoană, Regeb-pașa.

[4]) *Docum. Acad.* Supl. I, vol. II, pag. 507.

[5]) Ibid., pag. 515.

[1]) Dion. Fotino, vol. II, pag. 249.

[2]) Dionisie Eclisiarhul, op. cit., pag. 233.

[3]) C. D. Aricescu, *Istoria Revol.* din 1821, pag. 87.

[4]) A. Tr. Laurian, *Mag. Ist.*

[5]) Füllek, *Das Fürstenthum Serbien*, pag. 46.

[6]) Emil Isambert (*Itinéraire de L'Orient*, pag. 512—513.

www.digibuc.ro

şi pe cari guvernul turc, contra dreptului de parlamentare, punând mâna în lagărul dela Cotroceni, îi trimisese, prin Giurgiu pe Dunăre cu un vas de războiu cu pânze, spre a fi internaţi la Belgrad, dar cărora este adevărat li s'a înlesnit mai târziu fuga pe teritoriul austriac [1]).

La începutul războiului 1877—78 această cetate blocată de beligeranţi, abandonată de neutri, a fost, cu umanitate, aprovizionată cu de ale mâncării de guvernul român [2]).

La 8/20 Mai 1877 locuitorii din Severin, temându-se de incursiunile turcilor din Ada-Kaleh, intervenirâ către Domnitor, care le trimise o companie din Regimentul 8 Dorobanţi, bateria 5 din Regimentul al II-lea de artilerie şi jumătate escadron din Regimentul 4 Călăraşi [3]).

La 28 Iunie (10 Iulie) 1876 ministrul afacerilor străine al României fu înştiinţat de reprezentantul său dela Constantinopole, că guvernul otoman se învoise la neutralitatea Dunării, dela gura Timocului până la Vârciorova. Pentru a înlesni aceasta guvernul român primi încă însărcinarea de a îndestula cu de ale hranei populaţia din insula Ada-Kaleh precum şi garnizoana ei, care nu se mai putea retrage, dar care să fie obligată să nu mai ia parte la război.

Ultimul aliniat al art. 3 din tratatul dela San-Ştefano, prescria că această cetate să fie evacuată de Turcia şi dărâmată dar trupele austriace au ocupat-o, în Mai 1878, pe motivul, spun unii, de a nu fi ocupată de trupele ruseşti.

In Februarie 1883 administraţia acestei insule se făcea, în numele sultanului, de un muftiu. Populaţia se urca la 500 suflete.

Amploiaţii austriaci, rămaşi în insulă, propuseră muftiului să permită stabilirea aci a unei staţiuni militare austriace, care fără îndoială, ar fi consacrat, de fapt, posesiunea acestei insule de Austro-Ungaria. Muftiul nu le-a dat nicio atenţiune, dar apoi silit să se declare, le răspunse că nu poate dispune de nişte drepturi aparţinând guvernului imperiului otoman.

Suspendarea navigaţiei pe Dunăre în războiul 1877—1878

Dunărea, ca urmare a regimului său particular, a poziţiei sale geografice, cari fac din ea, în acelaşi timp, o cale de comunicaţie prea frecventată de marina comercială şi o linie de frontieră, naturalmente expusă, în timp de război, vicisitudinelor atacului şi apărărei, trebuia ca şi istmul de Suez, din alt punct de vedere, să dea loc la dificultăţi diplomatice. In adevăr suspendarea fără veste a navigaţiei pe acest fluviu, din cauza operaţiunilor militare, provocă vii protestări din partea Germaniei şi Austriei, naţiuni riverane, al căror comerţ fu deodată atins în unul din cele mai mari debuşeuri ale sale. Cum chestiunea de neutralitate a Dunării ridică o interesantă problemă de drept internaţional, credem folositor a pune sub ochii cititorului importantele piese ale acestei chestiuni:

Libera navigaţie a Dunării sancţionată prin tratatele dela 1856 şi 1871, fusese întreruptă, la 27 Aprilie, din ordinul Marelui Duce Nicolae « *pentru a evita comerţului orice prejudiciu posibil* ». De altă parte Comandantul-şef al armatei turceşti pe Dunăre, primise dela Poartă, ordinul de a lua măsuri excepţionale relativ la proprietatea neutrilor, pe acest fluviu, în timpul războiului. I se delegă dreptul de a opri navigaţia, de a reţine şi rechiziţiona vasele neutrilor, cu drept de indemnitate. El putea să le oblige să părăsească oarecari porturi sau să rămână pe loc, sub pedeapsa de confiscare a navei şi încărcăturei şi chiar de va fi necesar să le supună regulamentului relativ la spionaj. El avea, în fine dreptul de a lua toate măsurile impuse prin necesităţile militare. Numai navele reţinute în fluviu înaintea promulgării firmanului nu erau susceptibile de a fi luate, fie ele neutre sau inamice.

[1]) Bolintineanu, *Suveniri de călătorie pe Dunăre* etc.
[2]) T. C. Văcărescu, pag. 10 *Luptele Românilor*.
[3]) L.M.M.O., *(lucrarea mai multor ofiţeri)*, pag. 97.

www.digibuc.ro

In niciun caz, Guvernul nu se recunoştea responsabil vis-à-vis de proprietari şi armatori de pierderile şi daunele rezultând din aceste măsuri sau din pericolele la cari navele erau expuse, nesupunându-se. Contrabanda de război şi nava care o purta, puteau fi luate, dacă faptul ar fi fost probat înaintea Curţii. Reclamaţiile contra deciziilor acestei din urmă trebuiau adresate Curţii de Casaţie din Constantinopole.

Această stare de lucruri provocă o interpelare în parlamentul ungar. In răspunsul său, Tisza, ministrul president, declară că nu era exact că Dunărea ar fi fost vreodată în stare neutră după cum s'a pretins. In adevăr congresul dela Viena aplicase acestui fluviu principiile generale ale dreptului gin-ţilor proclamând libertatea navigaţiei. Dar aceste declaraţii nu aveau în vedere decât pacea şi nu era admisibil că în caz de război declarat, ele (declaraţiile) ar fi putut antrena interdicţia oricărei operaţii militare. Astfel ministrul ungar avea tot dreptul să spună că, oricând două puteri aduc războiul pe ţărmurile acestui fluviu, niciun stat neutru nu trebuie să se amestece în dispoziţiunile luate de beligeranţi, atât timp cât aceste dispoziţii ar fi conforme dreptului public european. « In cazul de faţă, zice Tisza, acţiunea guvernului este forţamente restrânsă şi trebuie să se mărginească să împiedice ca obstacolele suferite de navigaţie să se întindă dincolo de limitele cari le sunt trase, în prezent, prin necesităţile războiului. El consideră ca fiind de datoria sa de a dobândi ferma asigurare că îndată după încetarea ostilităţilor, toate obstacolele ce navigaţia întâlneşte pe Dunăre, vor fi ridicate fără întârziere; el recunoaşte, între altele, că aparţine atribuţiunilor sale esenţiale de a veghea la aceea ca nimic să nu se producă din ceea ce ar putea prejudicia pentru viitor libera naivgaţie pe acest fluviu sau chiar ceea ce ar putea, după încetarea conflictului să restrângă libertatea navigaţiei contrar regulei sau uzului ».

Inainte ca interpelarea să fi fost făcută, Austria se adresase la Petersburg şi la Constantinopole pentru a cere explicaţii. Rusia răspunse că ea aderă vederilor guvernului austriac, în ceea ce priveşte necesitatea de a nu întrerupe navigaţia pe Dunăre decât pe timpul cât operaţiile militare ar cere-o într'un mod absolut. Răspunsul Turciei n'a fost prima dată favorabil ; el specifica : « bazându-se pe experienţe făcute, Poarta era afară din stare de a putea face navigaţia liberă, dela şi în sus, de Hârşova » mai invocând că un bastiment austriac fusese vândut Rusiei în România. Dar după stăruinţele contelui Zichy, Poarta termină prin a ceda, şi dădu Austriei asigurări tot atât de lămurite ca şi Rusia. Iată condiţiunile la cari, totuşi fu subordonată ridicarea interdicţiei navigaţiei:

1. Toate bastimentele sosind la Ada-Kaleh vor trebui să se supună unei vizite.
2. Ele nu vor depăşi gura Timocului.
3. Navigaţia este oprită bastimentelor purtând pavilionul rus sau pavilionul român.
4. In cazul în care s'ar produce abuzuri sau dacă războiul s'ar întinde în sus de gura Timocului, prezenta autorizaţie ar înceta de drept [1]).

La 1877 în cursul ostilităţilor, comandantul cetăţii Ada-Kaleh punând embargo pe un bastiment austriac care transporta 50.000 chintale roţi de cale ferată cu destinaţia Vârciorova, contele Zichy adresă guvernului turc un protest contra acestei măsuri. După o lungă anchetă, Poarta decise că *roţile de cale ferată gata a fi puse*, trebuesc considerate drept contrabandă de război şi astfel să fie reţinute până la finele operaţiunilor militare. Poarta fusese informată, în adevăr, că roţile în chestiune erau destinate la construcţia drumului de fier militar dela Bender la Galaţi [2]).

In virtutea unui articol al tratatului dela Berlin, care o cedase Austriei, cu condiţia

[1]) După *L'année maritimme*, 1878.

[2]) *Principii de drept internaţional maritim*, trad. de Mih. Drăghicescu, pag. 75, Galaţi 1882.

www.digibuc.ro

de a fi distrusă [1]), clauză care probabil nu va fi niciodată executată, această cetate fu ocupată provizoriu de austriaci.

Ungurii o alipiră comitatului Krasso-Szoerény.

In fine, în Oct. 1883, această insulă era ocupată definitiv de trupele austriace.

Turcii avuseră această cetate izolată, dela pacea dela Şiştov (4 August 1791), până la tratatul dela Berlin (1/13 Iulie 1878), ca o santinelă înaintată a imperiului şi care după retragerea trupelor otomane din Serbia, rămăsese ca o oază musulmană în mijlocul acestor teritorii civilizate.

*

In ultima fascicolă a publicaţiei Ureche [2]) (Iunie 1892) găsesc un plan al cetăţii Orşova, din care extrag următoarele:

Pe la 1688 cetatea Orşovei «se compunea din trei părţi: una pe ţărmul stâng al Dunării, alta pe ţărmul drept şi în fine o a treia, în o insulă, în mijlocul Dunării, numită *Carolina*». Aceasta înseamnă că cetatea *Ada-Kaleh*, s'a numit şi *Carolina*.

Ceea ce mă interesează mult, este expresia următoare, ce găsesc în această *hartă veche germană:* «Orşova este o cetate lângă Dunăre, situată în josul Belgradului, la frontiera ungară, română şi *transilvană*», ceea ce înseamnă că *Transilvania se întindea până la Orşova* şi era deosebită de Ungaria.

«Pe la 1688 înaintea învingerii Belgradului de oastea creştină, Raţii (?) şi Românii, intrau în Orşova şi deteriorau tot ce găseau. Oastea imperială părăsind acest loc, în anul viitor (1689) Teleky îl luă în primire. Armata imperială, nu mult în urmă îl ocupă din nou iar atacurile seraschierilor au rămas infructuoase.

«Către finele anului 1690 acest loc a fost din nou luat de Turci şi cu toată promisiunea făcută comandantului regimentului *Sausich* şi trupei sale, că vor fi liberi a pleca, ei au fost duşi la Belgrad (800 oameni) desarmaţi, păziţi şi înlănţuiţi. Cea mai mare parte au murit de foame iar cei tineri, pentru a se salva, au fost siliţi să îmbrăţişeze mahometanismul».

In 1691 husarii luară insula Orşova, dar o pierdură iarăşi.

După căderea Timişoarei, la 1716, armata imperială a venit să ocupe acest loc, cum ocupase Panciova şi Ujpalanca dar energica rezistenţă a Turcilor şi lipsa artileriei o făcură să amâne atacurile.

O altă planşă (alăturată lângă aceeaşi carte a lui Ureche), cam din această epocă, — în limba italiană — arată cetatea compusă din trei părţi, ba pune chiar un pod între insulă şi fortul Elisabetha.

La 1690 flota turcească după Dunăre, apăru mai numeroasă ca anul precedent şi mai în ordine.

Se făcu un consiliu de războiu.

Contele Marsigli propuse, pentru a se opune înaintării sale, a se lua poziţie la cataractele Dunării, în mica insulă (numită la urmă Ada-Kaleh) pe care imperialii după acest consiliu, puseră de o fortificară şi pe care ei o numiră *Carolina* în onoarea arhiducelui *Carol* (în urmă împăratul Carol IV). Turcii ar fi atacat-o, dar Belgradul predându-se în urma unui accident (explozia pulberăriei), insula fu părăsită după ce închisese mult timp trecerea Dunării, în timpul asediului Belgradului [1]).

La 1691 flota turcă apăru şi mai tare şi obligă pe imperiali a-şi crea şi ei o flotă. In anii următori flota se întări din ce în ce mai mult prin vase (cu rame).

Vasele erau împărţite în trei categorii:

Cele dintâi erau la fel cu demi-galerele; aveau 18—20 de bănci pentru a pune 2 sau 3 oameni pe fiecare.

La 1694 turcii aveau 8 vase de această formă, când au plecat la asediul Micului Varadin.

Al doilea fel (berghendé) cu 14—16 rame, mai uşoare, cu doi oameni pe fiecare banc.

[1]) *Geographie militaire*, vol. V, pag. 38.

[2]) *Ist. Românilor, Cursul Universitar.*

[1]) Marsigli, op. cit., vol. II, pag. 117.

www.digibuc.ro

Al treilea fel consta în vase dela 8 la 10 rame de fiecare parte şi cari nu aveau nevoie decât de atâţi oameni (câte rame). Turcii au avut o infinitate de aceste vase la asediul menţionat mai sus.

Aceste bastimente erau foarte uşoare, pentru mişcare, proprii pentru a face o debarcare, pentrucă velele şi parâmele erau mânuite de oameni de meserie, experimentaţi. Ajutaţi de curent ei coborau fluviul cu mare iuţeală; când inamicul nu-i împiedeca, ei urc fluviul cu oameni care-l trag la edek. Vasele cele mai mari aveau în faţă (?) două tunuri de calibru de 6—8 livre; altele numai de 2½ livre [1]). Erau servite de toate naţionalităţile, angajaţi la Constantinopole; iarna se înapoiau pentru a se reangaja în primăvară. Cum se vede ele erau servite de oameni foarte îndemânatici din Bosfor, Marea Neagră şi Archipelag.

§ 3. *CÂMPIA ORŞOVEI.*

Art. 5 din preliminările păcei din Septemvrie 1739 (Belgrad) prescrie:

« Insula şi fortăreaţa Orşovei şi fortul Sf. Elisaveta vor rămâne în *întregime imperiului Otoman*. Banatul Timişoarei va rămâne de asemenea în întregul său Maj. Sale Imper. şi Catol. până la frontiera *Valachiei Austriace* (!) (Olteniei) cu *excepţia micei câmpii* sau limbi de pământ, care este vis-à-vis de insula Orşova şi care se găseşte închisă de râul *Cerna* care vine dela Mehadia, de Dunăre, *de un râuleţ* care servă de graniţă Valachiei şi în fine prin cele dintâi înălţimi ale munţilor zisului Banat, care sunt vis-à-vis, de insulă, trăgând o linie dela un râu la altul şi totdeauna la o aceeaşi distanţă, ca acea care este între piciorul spuselor înălţimi şi Dunăre, vis-à-vis de zisa insulă, care câmpie şi limbă de pământ va rămâne imperiului Otoman [2]); totuşi rămânând convenit că dacă Turcii vor putea parveni să abată întregul râu Cerna, astfel, ca să poată trece pe după oraşul Orşova veche şi-l va cuprinde (apuca), fără a înţelege teritoriul său, devenind continuarea limbei de pământ, mai sus arătată, va fi şi va aparţine Porţii Otomane, fără ca cu toate acestea Turcii să poată vreodată să fortifice această localitate. Se acordă Porţii Otomane, pentru a deturna râul Cerna termenul de un an, după care ea va perde asupra Orşovei orice drept şi va rămâne împăratului [1]).

Tratatul dela Şiştov, menţine dispoziţiile tratatului dela Belgrad şi declară prin o convenţie specială, adăugată la tratat, de neutră aceeaşi lungă câmpie ce se află în marginea Dunării de care vorbirăm.

§ 4. *FORTUL « ELISABETA »* [3]).

Acest fort a fost zidit în 1736 din ordinul generalului austriac Hamilton şi numit, în onoarea împărătesei (de atunci), fortul « Elisabeta » [3]).

Unii, probabil mai străini de istoria localităţii, cred că acest fort fusese numit astfel dela o regină a Ungariei care, prinsă în război fusese deţinută aci ca prizonieră [4]).

In August 1738 acest fort a fost luat, de Turci, foarte uşor [5]). Dărâmat de Sârbi, în urma unui tratat (1768) [6]), astăzi nu se mai

[1]) Marsigli, op. cit., vol. II, pag. 172.

[2]) Un teritoriu propriu al insulei Ada-Kaleh.

[1]) *Docum. Acad.*, vol. I, S. I, pag. 543.

[3]) Ada-Kaleh. Fortul Elisabeta împreună cu perechea sa, de pe ţărmul stâng şi ale cărui urme nici nu mai există, St. Carol, formau cele trei zale ce închideau Dunărea în această localitate.

Topografia fortului Elisabeta era cam următoarea, după cât se vedea în timpurile din urmă, după ruinele sale: către sud era adăpostit de stâncile ce îl învecinau iar către nord era scăldat de undele Dunării.

Apropierea sa nu era posibilă decât în direcţia E. W.; adică numai din două părţi. Drumurile ce duceau la fort erau foarte strâmte şi închise între Dunăre şi stânci, altfel spus, numai în lungul Dunării.

Ele erau foarte bine bătute de focurile fortului.

De ambele părţi fortul avea bastioane, despărţite, deasupra lor un turn pentru santinele şi trei porţi, două în lături şi una spre fluviu.

[3]) Heinrich Füllek von Wittinghausen k. k. Major, *Das Fürstenthum Serbien*, Wien, 1869, pag. 46.

[4]) Gabriel, *Danube, Nil et Jourdain.*

[5]) Enghel, cit. de Şincai, vol. III, pag. 280.

[6]) A. F. Heksch, op. cit., pag. 667.

www.digibuc.ro

vede pe locul ce odinioară îl ocupa decât o grămadă de pietre.

Perechea acestui fort pe țărmul stâng se numea, zice un geograf contimporan (Dilthey 1771), St. Carol. Aceste trei întăriri, *Carol*, *Ada-Kaleh*, *Elisabeta* erau așezate spre a apăra Orșova și a închide în acest punct trecerea din Dunărea de jos în basinul Ungariei.

In tratatul de pace dela Belgrad, 5/17 Oct. 1739 acest fort era denumit *fortul S-tei Elisabeta* și cedat Turciei.

E posibil ca fortul Elisabeta să fi fost restaurat, căci Marga *(Geogr. Milit.)* îl arată ca evacuat în 1862.

In primele mele voiaje în localitate, către 1869, ruinele se vedeau foarte bine iar zidăria avea aerul să arate că distrugerea se făcuse de curând.

Atât Ada-Kaleh cât și fortul Elisabeta, au fost dela 1736 la 1789, teatrul mai multor lupte între Turci și Austriaci [1]). Astfel pătrunzând în fort (18 Mai 1738) Toz pașa ridică uvrage de război și cu 20 tunuri, pe care le instală, atacă și bătu în breșă *și de aci* (de cinci părți) cetatea Ada-Kaleh [2]).

§ 5. *FRONTIERA ROMÂNĂ. (Cea veche).*

La 25 Noemvrie 1887 s'a sancționat convenția de delimitare între Ungaria și România, prin care se stabilea că frontiera începea la unirea liniilor de cale ferată române și ungare, la 132 m. dela N. W. de podul român de pe Bahna [3]) drept la Dunăre, punct însemnat printr'un stâlp [4]).

[1]) Füllek, op. cit., pag. 46.

[2]) Dapontes, op. cit., pag. 98.

[3]) Pârâul *Bahna*, în județul Mehedinți, izvorăște din muntele moșiei Gornești. Primește afluent pe pârâul Cerova și forma altădată, hotarul țării din spre Temișana. Se varsă în Dunăre, lângă Vârciorova, peste care se află un mic pod.

Afluenții săi sunt de prea mică importanță spre a-i mai enumera.

[4]) Monitorul Oficial din 1887.

§ 6. *VÂRCIOROVA.*

Vârciorova stație de cale ferată și altădată oficiu vamal spre Austria. Este de remarcat în apropiere ruinele unei mânăstiri din secolul XIV iar în vecinătate, de țărmurile Bahnei, morminte vechi și mine de cărbuni [1]).

§ 7. *CETATEA OREAVA.*

Trei km la vale de Vârciorova, cam în dreptul punctului unde încep *Porțile de Fer*, se deschide, de lângă înaltul țărm stâng al Dunării, valea *Slătinicului mare.* Partea dreaptă a acestei văi este formată de un munte, în formă aproape piramidală, în vârful căruia se află un platou de o suprafață cam de 2000 stânjeni.

Pe acest loc, brăzdat în mai multe sensuri de șanțuri și urme de zidării în piatră, se vede să fi fost odinioară un castel. In localitate, printre locuitori, are diferite nume: unii îi spun *cetatea Oreava*; alții, cei mai bătrâni, *cetatea lui Chorbat;* în fine alții, *cetatea lui Ioan Corvin.* Din cauza anevoinței străbaterii, în această localitate, ea este foarte puțin cunoscută, chiar în vecinătate. Muntele din punctul unde se află ruinele castelului, domină în sus și în jos valea Dunării, la o depărtare mai mare de zece km; el mai domină și valea Slătinicului. Zidirea acestui castel este atribuită lui Ioan Corvin [2]) în același timp cu primele întăriri din Ada-Kaleh.

In apropiere, în aceeași vale a Slătinicului și pe stânga, se deschide o padină cu o poziție destul de întinsă și bună pentru stabilirea unui lagăr. Această poziție s'a numit «Taberile» și servea de lagăr, pe vremea când castelul se afla în floare [3]).

[1]) *Geogr. Mehed.* de V. Dim. Sev.

[2]) Ioan Corvin de Hunyade era fiul lui Voicu Botea, boier din familia Dănești (I. Heliade, *Dacia și România*, pag. 14).

[3]) V. Dimitrescu Severeanu, *Note asupra monumentelor, ruinelor și locurilor însemnate istorice din județul Mehedinți.* (Revista de Istorie, Arheologie și Filologie, întocmită de Gr. Tocilescu, vol I. fasc. I, pag. 165).

www.digibuc.ro

§ 8. *PORȚILE DE FIER* [1]).

Porțile de Fer, Cataracte la Români.
Eiserne-Thor la Germani.
Porte (barrière) **de fer** la Francezi.
Iron-Gate la Englezi.
Demir-Kapu la Turci.
Vaskapù-Hoz la Unguri.
Gherdapuri la Sârbi, etc. etc.

In timpurile primitive regiunea Porților de fer era locuită de așa numiții Hiperborei, cari adorau soarele și luna și cari trimiteau anual templului dela Delos (Marea Egee) primele roade ale pământului. Oracolul acestui templu proorocea numai vara [1]).

Pe timpul Romanilor Porțile de Fer se numiau *Pons Augusti* (Puntea lui August).

[1]) Erodot, IV, 33.

[1]) *Scurtă descriere fizică a Porților de Fier.*

Stânca.. — Primul obstacol ce întâlnim, intrând la Columbaria, în partea superioară (Gornia-Klissura) a defileului Porților de Fier, la vale cam la 20 km. mai jos de orașul Moldova Veche (189 km. dela gura Tisei) este o stâncă de granit, în cursul fluviului, dela care și localitatea s'a numit la Stânca.

Ea se află la 1,26 m. sub suprafața celor mai mici ape.

Lungimea (în axa noilor lucrări proiectate) este de 1.094 m.; cota deasupra Mării Adriatice, în capul de sus fiind de 59 213 m. aceea a capului de jos fiind de 58,822 m. căderea sa (panta) pe distanța de 1094 m. este 0,391 m. adică 0,000035 pe metru.

Vitesa curentului pe acest rapid, nu este relativ mare, cam 1,85 m. pe secundă. Ceea ce este curios este că prin mărirea apelor, vitesa se micșorează, din cauza înghesuelei, apa neavând loc să treacă. Ea trecea peste 43 vârfuri situate în sfertul stâng superior.

Va necesita escavațiunea a .... metri cubi pentru a avea pe aceiași lungime de 60 m., o adâncime constantă, la cele mai mici ape, cel puțin de 2 metri.

Pentru a putea trece *pe drumul cunoscut*, peste această stâncă, trebue ca scara Pegel dela Orșova să arate cel puțin trei picioare, peste 0.

*

Ceva mai la vale de stâncă este apa Sirenei sau gura *stâncilor Sirene*. Sunt două stânci de mai mult de 800 m. lungime în curmezișul fluviului. Pe dreapta lor este Berniza (cu urmele unui castel roman).

*

Un al treilea obstacol al navigației, la vale de Drencova și mai sus de Islaz este *grupul bivolilor* numit astfel pentrucă stâncile seamănă unor bivoli cari înot în apă și cari ridic capul lor în aer; ele sunt considerate ca și cele ce urmează, ca făcând parte din grupul Tachtaliei; apoi vin:

Kozla și Doika. — La 201 km. la vale de gura Tisei și la 14,8 km, dela *Stânca*, un banc de stânci constitue cataracta Kozla și îngustează, prin aceasta o mare parte a patului fluviului iar ceva mai la vale, bancul de stânci dela Doika, formează un nou rapid.

Lungimea în axa lucrărilor, peste ambele rapide, cari se găsesc unul după altul este de 2841 m. Cota deasupra Adriaticei, în capul de sus fiind de 57,217 m. aceea din capul de jos fiind de 54,800 m.; panta sa (cădere) pe distanța de 2841 metri este de 2,417 m. adică 0,000082 m. pe metru.

După terminarea lucrărei, solul (fundul) canalului va fi de (prof. I) 55 m. deasupra nivelului Adriaticei. Lățimea rămâne aceeași, 60 m.

Bancul dela Doika este format de un fel de quartz *(Guarziger Glimmer Schieffer)* iar la cea de a doua (Doika) din un fel de calc *(Übergangs Kalk)*; vârfurile stâncilor lor se găsesc în linia de navigație (acelor mai mari, în același moment, ape din localitate) și sub linia celor mai jos nivele la 1,26 m. iar la Doika până la 0,60 m. și chiar 0,30 m. sub apă. Vitesa curentului nu este uniformă la cele două țărmuri:

Accidental la țărmul stâng, vitesa cursului este mediu 2,10 m. pe secundă; la țărmul drept, din cauza grămădirei apei, el este mai tare, apa dobândind prin grămădire o pantă mai mare.

Pentru a trece cu vasele trebuia ca la Doika să fie 7 picioare de apă, adică scara Pegel să arăte, la Orșova 6 picioare, cel puțin.

Ca date la aceste două rapide, mai avem de înregistrat:

Din masivul bancului Kosla apar mai multe vârfuri: 1 pe țărmul drept, 3 la mijloc și trei la țărmul drept (propria *Kozla*).

Din masivul bancului Doika, 8 vârfuri principale la malul stâng, 90 vârfuri secundare în curmeziș. La mijlocul rapidului lățimea 550 m.; la deal, se îngustează; la vale, se lărgește.

Observațiile de mai sus privesc punctele cele mai de sus ale acestor vârfuri.

Izlaz, Tachtalia mare, mică și Greben. — După *marea Poartă de Fier*, aceea românească, aceste trei rapide, sunt cele mai importante din această regiune:

Izlaz, este cam la 9 km. la vale dela Doika și cam 214 dela gura Tisei; el se înlănțuește aproape imediat cu acel al Tachtaliei mari.

Acest rapid este constituit din 4 vârfuri, care sunt așezate pe un banc transversal; în dreptul său pe

www.digibuc.ro

Mareşalul Moltke, care vizitase aceste locuri altădată, crede că Romanii se ocupaseră deja cu regularea navigaţiei Dunării în această parte, constatând până la evidenţă că odinioară un canal, ce se afla pe ţărmul sârbesc, numai în ruine, urma fluviul în tot lungul rapidului; acest canal era separat de Dunăre prin o limbă de pământ strâmtă, acoperită de bălării şi arbori, care este conservată pe o lungime de 5 la 600 paşi. Rădăcinile acestei

---

dreapta, în lungul ţărmului, este de remarcat o insulă de nisip. Cota apelor mici deasupra Adriei pe vârfurile rapidului Izlaz este de 54 m. iar lăţimea fluviului este de 600 m.

La vale de Izlaz, este rapidul *Tachtalia mare;* este format din 16 mici bancuri, pietroase cu 113 vârfuri, din cari 6 principale.

Cota medie a apei sale este de 52 m. deasupra Adriaticei iar lăţimea medie a fluviului este de 1050 m.

Tachtalia mică, numită în ungureşte şi *Vlasch*, este constituită din 5 bancuri cu 65 vârfuri, din cari 2—3 mai mari.

Inălţimea ei medie deasupra Adriaticei este de 50,880 m., iar lăţimea medie a Dunărei în localitate este cam 900 metri.

Grebenul (vorbă slavă, însemnând *peptene*), este cataractul cel mai impozant. Arhipelagul Vrany, care este pe ţărmul stâng, în dreptul şi ceva mai la vale, închide patul fluviului. El este format din 4 bancuri cu 86 vârfuri, din cari 2—3 principale.

Peptenele (seamănă cu colţul unui peptene de os) este o masă a ţărmului drept care înaintează în spre pat şi îl îngustează cu Vrany pe stânga şi *Ursa minor* la mijloc, într'un mod uimitor.

Lăţimea fluviului este mică, dar cu scăderea apelor, Vrany se quasi uneşte cu ţărmul stâng şi trecătoarea se reduce foarte mult.

Cota la Vrany este de 68 m. Lungimea lucrării a se efectua, în lungul ţărmului drept, pe câte trei rapide, este de 3600 m. la vale, până aproape de colţul Greben.

La colţul Greben, 68 m. deasupra mării, în faţa muntelui Kukuvaia 768 m. deasupra mării, Dunărea, din cauza stâncilor, se îngustează la 425 m. iar când apele însă sunt prea mici, stâncile ies afară şi trecătoarea se reduce la 210 m.

Atât la Izlaz cât şi la Tachtalia vârfurile stâncilor se găsesc la 1 m. până la 0,60 m. sub nivelul celor mai mici ape. Numai la Greben rămân afară până la 1,20 m. deasupra aceluiaş nivel al apelor.

La vale de Greben pe o lungime de 5—6 km. fundul este tare şi ridicat; cu apele cele mai mici abia se găseşte 0,70 m. apă.

Panta, pe tot acest rapid, variază dela 0,0013 la 0,0009 m. pe metru. Curentul este variabil; în sus de Greben este liniştit, din cauza sărîturei apelor printre stânci; o mică perturbaţie, puţin deranjament produce stâncile Tachtaliei. La Greben curentul este mai mare (1—1,15 m. pe secundă), dar la vale se micşorează.

Pentru a se ridica apa la vale de Greben, s'a îndiguit fluviul, făcându-se un parapet lung, de 5600 m. şi fluviul care natural are 1500—2000 m., lăţime, se va reduce la 400 m. lăţimea canalului navigabil cuprins între ţărmul stâng şi parapetul artificial.

Cataractul dela Iutzi. — Cam la 233 km. dela gura Tisei şi cam la 3 km. la vale de Greben este cataractul dela Iutzi, cauzat printr'un banc de stânci de un fel de piatră verde *(Floetzgruenstein)*, din vârfurile căreia unele stau numai la un metru, ba chiar 60 cm. mai jos de nivelul liniştit a celor mai de jos apeˇ.

Lungimea noii lucrări este de 650 m; cota la capul de sus (I), este 47,584 m. deasupra Adriaticei; la (pr. 8), 46,026. Pentru sugrumarea apei, la vale de lucrare şi cu ţărmul stâng, s'a făcut un parapet lung de 4 km, partea navigabilă rămânând spre ţărmul stâng.

Cota apei la capătul de jos al parapetului (E) este 44,662 m. deasupra Adriaticei.

Cu apele mici iuţeala este 2,80 m.—3,50 m. pe secundă, iuţeală care la apele mari se reduce la 1,25 m.—1,60 m.

Explicaţia micşorării vitesei cu apele mari stă în: vitesa ce se petrece cu eşirea, pe o poartă, dintr'un circ sau teatru a unui public puţin numeros (apele mici) şi a unui public numeros (apele mari).

Cum parapetele sunt legate cu malurile prin racorduri curbe, se crede că se va dobândi numeroase terenuri în ţărmul vechi al fluviului.

La Iutzi începe *partea de jos a defileului* (numită sârbeşte Dolnia Klissura).

Cazanele numită şi Mica Poartă de Fier.

In trecătoarea Kazan şi mai sus de această trecătoare apa se află în mare masă, adâncă, un fel de colosal Kazan (anafor) în patul fluviului cu cel mai grandios spectacol. Panta fiind mare, chiar şi cu apele medii se observ bine cascadele ce face curentul în această pantă a fluviului.

Unii spun că gâtul Kazanului are o lăţime de 350 paşi iar adâncimea de 152 picioare de Viena; o geografie militară îi dă 165 m. iar adâncimea 4 m. (probabil pe stâncă). Intre Plavişeviţa şi Dunărea, alţii îi dau o lăţime de 140 stânjeni pe o lungime de

www.digibuc.ro

vegetații au intrat atât de mult în dig, că Dunărea nu le-a putut rupe decât în două locuri.

Acest canal este, probabil, o operă a lui Traian, ca orice lucrare mare și sublimă în aceste regiuni.

3300 stânjeni și de remarcat în un colosal vârtej, cu o adâncime de 60 m.

In această regiune a fluviului, cea mai pitorească a defileului, țărmurile sunt ca doi pereți, de calcar, stâncoși și foarte înalți. Uitându-ne de jos în sus, spre vârfurile lor, ni se par că nu se mai termină.

In mijlocul curentului după anafor, se găsește stânca Iükriff, ascuțită, peste care numai atunci trec vasele mari când la Orșova (scara Pegel) se află cinci picioare deasupra lui 0.

Pe o lungime de 500 stânjeni, cascada are o înclinare de 7½ picioare iar curentul o vitesă de 11 picioare pe secundă *).

Cel mai îngust loc este în dreptul Dubovei, pe țărmul stâng. Aci se pot vedea: pe dreapta, ruinele șoselei romane: pe stânga; drumul lui Szechenji.

Marea Poartă de Fier sau acea Românească nu este altceva decât unul, cel din urmă și poate cel mai important, cel mai grandios, din diferitele defileuri de stânci, rapide, care brăzdează Dunărea în patul ce geologicește și-a format singură, în drumul dela castelul Columbaria, până la *schelæ Cladovei*, traversând lanțul de gresie a muntelui carpato-balcanic.

Acest nume, tradiția spune, ar fi venit dela obiceiul ce aveau Turcii *a închide* Dunărea printr'un gros lanț de fier, așezat pe lemne ce pluteau (un fel de estacadă), sau dela o *Poartă de fer*, care acum numai există și care închidea pe uscat cărarea din dreapta stâncilor, sub muchia dealului din stânga; sau poate acest nume este un figurativ, aluzie la închiderea patului fluviului de stânci și pe țărmuri de prăpăstiile munților Balcani pe dreapta și ale Carpaților pe stânga fluviului.

Acest prag de unire, între zidurile sfărâmate cari formau altădată digul basinului unguresc, începe puțin mai la vale de Vârciorova. Se prezintă pe o distanță cam de 2.400 m. în albia Dunării, sub forma unor stânci plate, cu o adâncime medie de un metru sub nivelul apelor mici.

După această distanță începe adevărata Poartă de Fier, între satele Slostica, pe țărmul stâng și Șipul, pe țărmul drept, adică pe o lungime de aproape 1800 m.

Lățimea Dunării, în această localitate este variabilă; în general de 600—700 m.; iar valea atinge câteodată maximum 1300 m. Nu departe de țărmuri, malurile se prezint, de ambele părți, sub forma unor munți de înălțimi prodigioase (dela 500—600 m), de o frumusețe încântătoare, păduroși, impracticabili, puțin cultivați și cari mărginesc valea prin abrupțiuni stâncoase. La picioarele celor de pe stânga fluviului, între Vârciorova și Gura Văii, abia rămâne până în țărm, o zonă de pământ strict necesară pentru trecerea unei șosele și căii ferate.

Cursul fluviului, pe Poarta de Fier, este repede și câteodată, cu apele mari, chiar vertiginos. « Albia » sa este când un abis, când un sorb, când o cingătoare de stânci ascuțite, cari îi disput trecerea în toată lățimea lui. Repeziciunea curentului izbindu-se de stânci este așa de mare, că la apele mari, auzul vocei ordinare este împiedecat, la mare distanță, de zgomotul a 23 anafoare, din care unul cel mai mare este într'adevăr superb.

In general șirurile de stânci sunt bine vizibile numai când apele sunt mici, ele afundându-se când deasupra, când dedesubtul, când în nivelul ordinar al apelor, după starea lor. Aruncate de natură în curmezișul fluviului, las în el o trecere destul de sinuoasă și singură accesibilă pe o lățime numai de vreo 50 pași, deși lățimea acoperită de apă e de 260 pași. In apropiere de țărmul stâng patul fluviului este plin, sub apă, de stânci și anafoare. Drumul vaselor, care cu apele mici era interceptat, cu apele medii și mari, greu și periculos, era practicat cu siguranță numai cu apele mai mari de media.

In orice caz, dificultatea ce se încearcă, trecând cataractele cu vapoare, s'a exagerat mult.

« Aci e Bosforul Dunării: o tăcere în care numai zgomotul surd al valurilor fluviului dă viață deșertului celei mai delicioase naturi. Păduri dese de frasini și stejar, gigantice, unele peste altele, sub verdeața frunzelor, plîne de crăpături și dărămături și luând formele cele mai capricioase, ruinele lucrărilor, de artă, străbune, noua cale ferată tăiată în piatră la țărmul stâng, vârfuri de stânci, colțurate, ieșind din talazurile apei, vâjâitul înspăimântătoarelor cataracte, sunt atâtea scene, sălbatice și magnifice, cari produc o impresie în sufletul călătorului, cu greu de exprimat.

Ceva mai departe, de acest teatru, atât de variat și strălucitor, al naturei sălbatice, zace în sânul maiestoșilor munți asociația confuză a atâtor naturale tezaure... *) »

Cu începere dela Vârciorova, până în dreptul capătului de jos a cataractului, țărmul stâng prezintă o serie de stânci calcare și șisturi cretacee iar de aci

*) Heksch, op. cit.

*) M. Drăghiceanu Inginer, *Studii asupra bogățiilor minerale ale județului Mehedinți.* Analele Societății Geografice.

www.digibuc.ro

Pe acest canal Romanii făcea să treacă vasele lor peste Poarta de Fer, apoi le remorca în lungul țărmului drept al Dunării și în acest scop ei construiseră un drum de edec, ale cărui urme s'a conservat, în lungul fluviului, până în timpurile din urmă, — deși ulterior era pe alocurea întrerupt.

In evul mediu *Porte Vaczile* (Poarta Vacilor). Unii autori [1]) pretind că numele *de fer*

[1]) Larousse, p. 1456, Tom. XII, P.

---

la Gura Văii stâncile sunt formate din gneis și micașist.

Tot la vale de Vârciorova, ca și la deal la Gura Văii, aceste terenuri, de cari vorbirăm sunt panașate, pe mici suprafețe, cu roci eruptive, metalifere, conținând minereuri de fier, manganez, aramă, bismuth, etc.

In urma nivelmentului făcut, de oameni competenți, iată care ar fi panta nivelului apelor naturale pe Poarta de Fier: cu începere dela capătul său de sus (9 km dela Orșova pe o distanță de una sută stânjeni panta este de $3\,^{4}/_{10}$ picioare pe o aceeași distanță la vale, ea este numai de 2/10 din un picior. In fine pe o întindere de 900 stânjeni și mai la vale se află enorma pantă de 14 picioare.

Panta nivelului dar este foarte mare și neegală, aceasta singur explică pentru ce mai cu seamă în timpul apelor scăzute navigația devine aci foarte periculoasă sau chiar după caz, cu totul imposibilă. Oricum ar fi, când navigația este posibilă pe această zonă, ea nu se poate face decât sub direcția unui pilot din localitate și trebue observat ca vasul să aibă o putere suficientă pentru a învinge curentul și a avea mai cu seamă în momentul în care trebuie să se angajeze, în trecere, în contra curentului, focurile curățate, putând produce maximum de putere mecanică.

Ceea ce este mai curios în acest celebru defileu, este că la vale de dânsul, în punctul unde apa izbește, după ce a trecut cascada, fundul are o adâncime de 50—60 m. adică 20—30 m, dedesubtul nivelului Mării Negre, — fundul fluviului, aproape în aceeași linie cu fundul Mării Negre, între Sulina și Insula Șerpilor — căci în mediu, aceste bancuri se aflu la 35,60 m. deasupra nivelului mării.

Inainte de 1855 un observator da vitesa curentului în această localitate până la 8 km. pe oră în sus de stânci, adică pe platoul pietros, de sub apă, ce le precedă. La vale de Poarta de Fier, curentul variază, — după timp cu o medie de 1,65 m. pe secundă.

Este de remarcat că pe Poarta de Fier curentul mediu, zice Reclus, întrece pe al tuturor râurilor reunite ale Europei occidentale, dela Rhôn la Rhin (6—8 km. pe oră).

Cele mai importante stânci în lanțul Porței de Fier sunt: *Ploșa, Breaza și Prigrada;* aceasta din urmă este cea mai mare, cea mai periculoasă și având o lungime de aproape 500 stânjeni și la 35,88 m. deasupra nivelului Mării Negre.

Din punct de vedere militar Porțile de Fier sunt un obstacol de mare considerație.

Iată acum încă câteva detalii asupra Porții de Fier care ne-ar putea mult interesa:

Cam la 263 km. dela gura Tisei și la 39 dela Iutzi, direcția generală a axului fluviului face cu linia N. S. un unghiu de 39 grade spre west, adică este N. 38 grade W. Lungimea trecând prin *colțul Petrei* (Cifutski Kamen) din Prigrada, cuprinsă între două perpendiculare axului, — una sus trecând prin stânca *Floarea mare* și alta jos, trecând prin cel mai dela vale vârf al *Archipelagului micei Porți de Fier*, puțin la deal de coada primei insule dela vale de satul Șipul, pe țărmul drept — este de 3125 metri.

Lățimea fluviului este variabilă:

1. Prin *Floarea mare*, perpend. axului 950 m.
2. Prin vârful de sus al marei insule *Prigrada* . . . . . 1085 m.
3. Prin vârful de jos al marei insule *Prigrada* . . . . . 750 m.
4. Prin capul de jos al digului din afară 575 m.
5. Prin marele insule ale micei Porți de Fer 790 m.

Insula Prigrada, simțitor dirijată dela N. la S. face două trecători: una la nord, lată de 75 m. în dreptul Stânca Petrei; alta la sud, lată de 25 m. cu 0,25 m. adâncime în apă, *nepracticabilă.*

Intre perpendiculare pe maluri numărăm pe stânga șase deschideri de torente (care se pot lua ca *puncte de reper*), iar pe dreapta trei *(neînsemnate).*

Enumărarea stâncilor arhipelagului marei Porți de Fer, după importanță:

1. *Prigrada* numită de Români *Prigradina, Pirogradina* lungime 1000 metri. Maximă lățime, pe perpend. axei trecând prin *Stânca Petrei* 295 m; 35,88 m. deasupra Adriaticei. La deal mult mai accidentată (0,60 m—2,60 m. peste apele mici). și mai înaltă ca la vale. Cu apele mari, parte se acoperă și rămân două insule (colțuri) una la mijloc direcția N. 20 W. lung. 530 m. lățime 310 m. și alta o insulă mai mică lângă țărmul drept (160 m. și 60 m.) și care va fi tăiată de lucrare, în parte.

2. O insulă mare care determină un golf la vale de Stânca Petrei.

3. O altă insulă care închide golful *Craiovitzei.*

www.digibuc.ro

le-ar veni de acolo că Turcii interceptau, în acest punct trecerea printr'un *lanţ de fer*, de aci şi numele de *Porţile de Fer*.

4. Reschivatul
5. Războinicul
6. Piatra cu miere
7. Piatra Călugărul
8. Golubasca mică
9. Golubasca mare
10. Piatra (cu arhipelagul) neagră.
11. Floarea mare
12. Floarea mică
13. Carabaldak
14. Crivanachi.

Zona stâncilor mici nu se depărtează de ţărmul stâng mai mult de 200—250 metri şi un număr infinit de vârfuri împrăştiate.

Insula *Prigrada* se termină prin o întinsură, la partea superioară, care se aruncă departe (ca la 650 m. lungime şi lărgime 280 m.) în formă de banc conturat de vârfuri sub apă, dar peste care, la apele mari, exceptându-se vârfurile, se poate trece cu vase e.

In dreptul *Stânca Petrei*, o peninsulă numită «la Rece», înaintează în fluviu cu 130 m. în cursul apei şi îl sugrumă cu Prigrada până la 75 m. lăţime cu apele mici şi 50 m. adâncime.

Pe ţărmul drept dela satul Şipul în sus se observă rămăşiţele lucrărilor antice, astăzi distruse şi acoperite cu ierburi, de cari am vorbit.

Archipelagul Micei Porţi de Fer este ca şi despărţit de *Marea Poartă de Fer*, fiind cu mult mai la vale, în dreptul canalului ce desparte două insule pe ţărmul drept.

Drumurile sunt variabile după timp, ele se văd trase pe orice hartă *a Porţei*, dar nu trebuie să se încredinţeze cârma decât unui pilot local şi *de bună credinţă, încercat*, mai ales în timp de război (să fie român).

Lucrarea. Pentru a se putea trece *Poarta de Fer* pe orice timp, s'a căutat mecanicește a mări apa, adunând-o din fluviu printr'o indiguire în formă de pâlnie şi apoi dirijând-o între două diguri paralele.

Lungimea lucrării este cam de 2800 m.; începe la vale de Sărărie (Kerhana?) în dreptul unui mare torent pe dreapta (îmi pare gura Slătinicului pe ţărmul stâng) şi se termină la capul de sus al Şipului, după ce se taie coada insulei Prigrada. Lungeşte malul sârbesc (din consideraţiuni strategice). Lăţimea între diguri 80 m.

Lungimea zonei studiate este 3096 .m. 0.

Cota apelor mici ale Dunării, deasupra Adriaticei: la capul de sus (prof. 1), 41,566 m.;

La capul de jos (prof. 40) 35,928 m. (distanţa 2745 m.).

Adâncimea apei (la prof. 40) 25—30 metri.

Panta fundul canalului 0,002888 pe metru.

Adâncimea canalului la apele cele mai mici 2 m.

Părerea mea este că numele este *figurativ*, însemnând prin poarta de fer, un obstacol de netrecut, de neînvins, pentru ambarcaţiunile

Inălţimea parapetului sus 4,426 m., la profilul 2, peste nivelul 41,451 (deasupra Adriei).

Inălţimea parapetului jos 6,40 m.) peste 35, 882 m. deasupra Adriaticei).

Inclinările taluzelor. 1:2 în afară; 2:3 înăuntru. Grosimea parapetului, sus variază 4—6 m. 0.

Vitesa curentului între Prigrada şi ţărmul stâng în trecătoarea actuală, la apele cele mai mici este de 4,10 m.—4,7 m.; la apele medii 2,85 m.—3,15 m. şi la cele mai mari ape 3,50 m. pe secundă.

Rămâne dar stabilit, că pe *Poarta de Fer românească*, cel mai mare curent este cu apele mici şi cel mai mic cu apele medii.

Dela satul sârb Şip la satul român *Gura Văii* este o distanţă de 2,200 km., iar de aci la satul sârb Kladoşnitza 6,6 km. Dela Kladoşnitza la Kladova 700 m.

La vale de *Poarta de Fer*, pe o lungime de 6 km. pe ţărmul drept, se află o nenumărată mulţime de insule stâncoase, bancuri, etc. unele păduroase, altele sterpe, cari nu întrec mijlocul Dunării către ţărmul stâng.

O observaţie asupra noilor lucrări la Porţile de Fer. Am văzut că atât Tisa cât şi Timeşul, sunt renumite prin bălţile şi curbele ce fac, mai cu seamă la gurile lor şi am vorbit de lucrările întreprinse pentru a seca pe cele dintâi cât şi a scurta pe cele din urmă. Tisa mai cu seamă, se poate considera ca tipul de râu rătăcit şi sinuos, şerpuitor. Astăzi apele sale au fost îndiguite, dar, contrar aşteptării tuturor, nu s'a putut opri, prin lucrări, inundaţiile câmpiilor, către gură; poate chiar prin mărirea pantei, s'a mărit strângerea apelor în partea inferioară a bazinului peste aceea ce era înainte de lucrări. Indiguirile nu au asigurat culturile încercate în câmpii, la adăpostul lor. Apele se strecor prin pământ, prin canaluri subterane şi inund pământurile la mari distanţe. Numai forma patului Dunării este cauza principală a acestor submersiuni; în adevăr, defileurile înguste şi sugrumate ale stâncilor Porţilor de Fer, pe care Dunărea trebuie să le treacă ieşind din câmpia ungară, nu las să se scurgă cu o vitesă mulţumitoare creşterile provenite din topirea zăpezilor şi a ploilor: apele se urc în câmpiile superioare şi toate *smârcurile* de lângă ţărmuri sunt schimbate în *lacuri*, ceea ce constitue reapariţia vechei mări ungureşti. In timpul inundaţiilor, joasele câmpii ale Panciovei sunt acoperite de 2 m. de apă, pe o suprafaţă aproape de 51.000 hectare; paturile Savei, Timeşului şi a Tisei se schimb în golfuri şi primesc prisosurile apelor Dunării. Curenţii duc patul destul

www.digibuc.ro

cu rame sau pânze iar când apele sunt mici, chiar pentru unele vase cu mișcare mecanică.

Porțile de fer se mai numesc *Cataracte* la elini; Πύλαι σιδηραὶ la bizantini, dela care se crede că le-ar fi venit prima oară numele.

S'a tradus acest din urmă nume în toate limbele: de exemplu Slavii Желѣзна Врата, la Turci *Demir-kapi* sau *Demir-kapu*, etc. Sârbii le numesc *Ghier-dap* [1]).

Suidas [2]), dă după un autor grec necunoscut o admirabilă și poetică descriere a cataractelor Dunării. El crede că Dunărea în această regiune nu se deosebește mult de strâmtoarea Siciliei.

Notiță asupra navigației la Porțile de Fer [3]) *înainte de 1840.*

« Dunărea, acest fluviu magnific... semăna protejat prin monstri fabuloși, cu cari vechii poeți împodobiseră imaginația. Câteva bărci, un fel de butuci de arbori scobiți, se hazardau, singurele, a-i lungi țărmurile, dar toate se opreau la această linie de stânci atât de pitoresc arătată, în țară, sub numele de *Poarta de Fer*. Navigația era tăiată în două: ea nu avea oarecare activitate decât în porțiunea meridională a Dunării; dar nimeni nu se gândea să tragă un profit convenabil din cel mai mare fluviu al Europei. Cezar, Carol cel Mare și Napoleon concepuseră, fără a putea executa, vastul proiect de a uni Rhinul cu Dunărea, Oceanul cu Marea Neagră. Cezar voia să deschidă un canal dela Constanța la Ulm. Carol cel Mare avu ideea de a efectua unirea celor două mari fluvii prin Main. Napoleon începu lucrările unui canal care dela Anvers ar fi eșit la Colonia și dela Colonia la Neuburg, pe Dunăre. Evenimentele din 1814 împiedecară realizarea unei atât de mari idei.

Mai mulți francezi, între cari trebue citat generalul Pajol, au voit să întoarcă către industrie, activitatea pe care nu o mai puteau desfășura către război; dar guvernul austriac prin neîncrederea sa adaugă noi obstacole acelora cari, proscriși, întâlneau deja destule pe pământul exilului și ei trebuiră să renunțe la speranța de a le învinge.

Onoarea succesului era rezervată unui ungur Contele Istvan Széchényi; liberal înfocat, dar luminat. Cu totul convins, după ce vizită Franța și Anglia de influența civilizatoare a comerțului, contele chemă din nou atenția Ungariei, care — pe o întindere de 170 leghe, dela Est la West și de 130 dela Nord la Sud, posedând *cele mai frumoase câmpii ale Europei (vechea reședință a păstorilor Români)*, era săracă în mijlocul avuției sale. Proprietarii se mărgineau a-și vinde la Viena recoltele acestor câmpii, pe cari o bună cultură le făcea atât de productive, ba încă trebuiau să achite drepturi de vamă, foarte grele, asupra vinului, tutunurilor, grânelor și vitelor. Dacă li s'ar fi vorbit despre Dunăre ca de artera cea mai vie a țării lor, ei obiectau vorbele următoare, fără replică: « Dar Poarta de Fer? » Széchényi se însărcină de a le răspunde. El construi pe cheiul dela Pesta, o barcă ușoară anunțând compatrioților săi că el voia cu această barcă să

[1]) Vezi A. P. Calimach în *Dunărea*, etc., pag. 3.

[2]) Tom. I, pag. 1398. Ed. Coloniae 1619.

[3]) *La Hongrie et la Valachie.* Ed. Thouvenel, pag. 30.

de departe, grație slabei pante a acestor cursuri de apă, când creșterea Dunării precede pe a râurilor. S'a văzut cursul Tisei reurcând râul până la 150 km, adică până mai sus de Seghedin. Singurul mijloc de a garanta câmpia joasă de aceste inundații, cari constrâng pe cultivatori să fugă la cea mai mică ploaie, ar fi de a rectifica Dunărea, în acest scop la Porțile de Fer; defileurile trebuesc lărgite, basinurile prea largi, restrânse și mai cu seamă a tăia pragurile, pentru a permite lacurilor temporare, cari se formează înaintea defileului de a se scurge cu repeziciune și la timp.

In acest scop s'a propus să se sape la piciorul munților Transilvaniei, un canal care ar urma vechiul curs al Tisei și care după ce va strânge toate râulețele dela est: Someșul, Köröspul, Mureșul, ar merge să se verse în Dunăre prin Karașul, între dunele dela Deljblat și între defileul Baziașului; dar această a doua lucrare ar fi prea costisitoare *).

*) *La grande Encyclopédie*, Vol. XIII, pag. 911—912.

www.digibuc.ro

treacă cataractele. Plecă. Puțin timp în urmă, Ungaria întreagă aplauda la triumful său. Fu atunci o schimbare completă în spirite. Noutatea trecerii Capului de Buna Speranță nu produsese poate atâta impresie în Europa, cât produse în Ungaria aceea a sosirei contelui de Széchényi dincolo de cataracte. In mândra lor beție, ungurii văzură deja capitala lor devenind port de mare. O gravură (prohibită de cenzura austriacă) reprezinta pe Széchényi planând deasupra unui mare nor, scăpat din coșurile vapoarelor engleze, ruse și franceze, etc. așezate în bătaie înaintea cheiului Pestei.

«A urma lucrările lui Széchényi, dela această epocă, a povesti obstacolele ce el a trebuit să învingă, a atribui, cu drept, fiecăruia partea sa de glorie ar fi să întrec limitele ce mi-am propus scriind aceste rânduri. Voi adăuga numai că împăratul Francisc, convins, în fine, de avantajele pe care regatele le va putea dobândi, din navigația danubiană concesionă lui Andrews un privilegiu exclusiv pentru stabilirea unui serviciu de vase cu vapori.

«După ce organizase acest serviciu, cu o inteligență și o activitate demnă de laudă, Andrews, în 1834, abandonă drepturile sale companiei ce lua lucrările asupra sa.

«Șapte vase se încrucișau în fiecare lună, dela Linz la Galați. Iată tabloul:

Nume	Forță	Destinație	No. voiajelor pe lună (dus și întors)
Mariana,	76 cai,	dela Linz la Viena	5
Nador,	60 cai,	dela Viena la Pesta	9
Arpad,	80 cai,	dela Viena la Pesta	10
Franz,	60 cai,	dela Pesta la Drenkova	4
Zrinyi,	80 cai,	idem	5
	Obs. Traseul dela Drenkova la schela Cladovei se făcea în bărci sau trăsuri.		
Panonia,	36 cai,	dela Schela Cladovei la Galați (în lungul țărmului stâng)	2
Argo,	50 cai,	dela Cladova la Galați (în lungul țărmului turcesc).	2

«Pasagerii cari ar dori să stea la Galați vor fi supuși la carantină.

«Aceeași companie pentru a completa sistemul său de navigație mai stabilise și pacheboturile următoare:

Nume	Forță	Destinație	No. voiajelor pe lună (dus și întors)
Ferdinand,	100 cai,	dela Galați la Constantinopol	2
Libano,	vas cu vele,	dela Galați la Odesa (Carant).	1
Meternich,	140 cai,	dela Cospole la Trebizonda	2
Stambul,	160 cai,	dela Cospole la Smirna	4
Maria Dorothea,	70 cai,	în corespondență cu precedentul, din Dardanele la Salonic	4

«In toate lunile, zilele de plecare ale diferitelor stațiuni erau fixate la Viena... Cât despre numele «la Bella» dat bărcei care făcea drumul dela Drenkova la Orșova era o rea epigramă» (pe atunci 1834).

«La 1837 vasele Dunării, erau frumoase, dar în amenajarea lor, confortabilul pasagerilor era sacrificat locului de marfă. Puntea era ancombrată și baloturile invadau adesea primul loc.

S'ar fi putut pune mai multă activitate în serviciu și reduce la zece, cele 13 zile dela Viena la Constantinopole. Intreprinderea întotdeauna supraveghiată de Széchényi, mergea bine și succesul său nu mai era îndoios. Comerțul Ungariei era în plin progres și aceasta era scopul ce se voia a atinge...

«Europa întreagă scria, în 1840 Thouvenel, (ca și cum ar fi actualitate) se interesa de marile lucrări al căror scop era de a aplana dificultățile cari împiedec navigația Dunării. Proiectul unui canal de reunirea Dunării cu Rhinul a dobândit o importanță mai mare ca niciodată. Oameni civilizați ai occidentului, noi trebuim să răspundem la apelul acelora pe cari Francezii se obișnuiseră a-i considera ca barbari. In 1825 regele Bavariei, hotărî

www.digibuc.ro

executarea cugetului lui Carol cel Mare, de a opera unirea Dunării cu Rhinul, prin Main. Lucrările, începute cu puţină energie, sunt astăzi (1840) împinse cu activitatea funestă pentru Franţa. Prea absorbiţi prin luptele noastre politice... [1]).

Iată starea actuală a *lucrărilor necesare pentru a asigura trecerea vaselor, pe orice timp, prin cataracte*, în a căror detalii nu putem intra, căci ne-ar antrena departe:

« Proiectate de mai mult de un secol, ele au fost succesiv studiate:

La 1778 de căpitanul austriac Lauterer.

Pe la 1830 de inginerii unguri Beszédés şi Vásárhely, sub patronajul contelui Ştefan Széchényi.

La 1847 de compania de navigaţie cu vapoare pe Dunăre (D. D. S. G.).

La 1854 de ingineri austriaci Mensburger şi Wex.

La 1871 de hidrograful american Mac Alpin pentru mai sus numită companie.

La 1856 Congresul dela Paris a decretat libertatea absolută a Dunării. Totuşi, în 1871 tratatul din Londra a admis o restricţie autorizând statele ţărmurene să stabilească taxe pentru a acoperi cheltuelile de regularea navigaţiei.

La 1874 s'a întocmit un deviz în comun acord între Austro-Ungaria şi Turcia şi în fine la 1878 Ungaria a primit misiunea de a executa lucrarea, cu dreptul de a scoate cheltuelile ce se vor face prin mijlocul unei taxe percepute asupra navigaţiei.

Mai mulţi ani au trecut însă întrebuinţaţi în studii preparatorii şi în 1889 ministerul din Budapesta s'a decis să înceapă lucrul.

S'a încheiat un tratat cu un inginer ungur Hajdu, care era sprijinit de antreprenori şi de capitalişti germani (Hugo Lutter, din Brunswich, şi *Comptuarul de Scompt* din Berlin) şi lucrările s'au început în luna Septemvrie.

Conform convenţiei ele trebuia să fie săvârşite la finele anului 1895.

[1]) Vezi cartea *Les intérêts materiels en France* Michel Chevalier, pag. 154 seqq.

Antrepriza cuprinde:

1. *Retezarea vârfurilor* stâncilor Stânca, Cozla, Doika, Izlaz, celor două Tachtalii şi Iutzi.

2. *Strâmptorarea fluviului* prin un dig de 7 km lungime (în scop de a ridica nivelul apei), dela Greben la Milanovatz (malul sârbesc).

3. Crearea unui *canal* de 2200 metri lungime, pe 80 metri lăţime, săpat chiar în sânul Porţei celei mari de Fer şi prevăzut cu două porţi de diguri de piatră.

Cheltuelile toate vor fi de aproape 20 mil. franci, din care jumătate pentru punctul 3.

Această sumă ar putea fi cu mult întrecută, fără vreo mare jignire pentru antreprenori, căci în realitate guvernul execută lucrările în regie; contractele nu menţionează decât preţurile pe unităţi de lucru şi borderourile de cantităţi sunt controlate de funcţionarii statului, sub ordinele unui consilier ministerial.

Lucrările s'au început în mai multe puncte deodată, în deosebi la Iutzi, la Greben şi la Orşova; se lucrează servindu-se de explosive.

Maşini franceze şi americane fac sub apă în stânci găuri de mine şi cartuşele de dinamită isprăvesc lucrarea.

Un vas prevăzut cu o maşină specială *(bateau dragueur)* de o putere şi de dimensiuni colosale, construit în Scoţia, este destinat a curăţi fundul fluviului de fragmentele aruncate de explozie.

La Greben, se arunca în fluviu imense cantităţi de pietre pentru construirea digului.

La Orşova sau mai bine la Şip (pe malul sârbesc mai în jos de Orşova), lucrările sunt mai înaintate, canalul se desenează deja în mod perfect. Antreprenorii au avut fericita idee de a-l închide, în susul apei, printr'un zid provizoriu şi de a aşeza acolo o turbină puternică, pentru manevrarea pompelor de secare, cu scopul de a executa pe uscat, în sec, distrugerea stâncilor în albia canalului, care, când apele vor fi joase, vor prezenta o adâncime de minimum 2 metri.

Cu felul cum merg lucrurile şi afară numai de accidente neprevăzute, lucrările

www.digibuc.ro

Porţei celei mai mari de Fer vor fi terminate în termenii stipulaţi poate chiar mai curând; este însă de temut că lucrările nu vor merge tot astfel la Greben şi la primele cataracte.

Două greutăţi neaşteptate s'au ivit:

1. Maşinile de găurit se rup asupra quartzului şi a serpentinei care se află sub stâncile de distrus; 2. Pietrele care se arunc în apă pentru construirea digului de 7 km, la locurile foarte adânci, se risipesc, în loc de a descinde vertical, astfel că va fi nevoie să se arunce o cantitate mai mare decât aceea ce se credea, cu toate că deja se numără 600.000 metri cubi de piatră, aruncaţi.

In aceste puncte adâncimea apei întrece 50 metri.

Cu toate aceste greutăţi, antreprenorii au încredere mare; toate problemele technice cari s'au ivit, sunt rezolvate şi 30 de ingineri lucrează cu 3.000 la 4.000 de lucrători. Fondurile nu vor lipsi, deoarece capitalurile sunt furnizate, cum am spus, de *Comptuarul de Scompt* din Berlin.

Zgomote pesimiste au circulat, în deosebi din cauza nereuşitei unui sub antreprenor care întreprinsese *cu ridicata* o parte din lucrări, pe cari a fost silit să le lase; sunt însă convins că lucrarea completă va avea un bun sfârşit, fără mare întârziere.

O altă chestiune, este de a se şti dacă regularea cataractelor va da rezultatul aşteptat.

Părerile sunt diferite:

Persoane foarte competinte asigur, de pildă, că odată ce canalul va fi terminat, el va da curentului o scurgere aşa de repede încât niciun vas nu-l va putea urca. Va fi nevoie să se stabilească un sistem de edec cu lanţuri, care va fi foarte costisitor şi va necesita un drept de taxe foarte ridicat.

Viitorul ne va arăta ce se va putea justifica din aceste aprecieri.

Am rezumat pe cât de scurt am putut, antecedentele şi starea actuală a chestiunii [1]).

[1]) Raportul I. Duckerts, consul general al Belgiei la Pesta, către guvernul său.

Din jurnalul *Timpul* 25 Decemvrie 1891.

§ 9. *SATUL ŞIPUL.*

In faţa ostrovului *Banului*, Marsigli descoperi la satul Şipul, un mare număr de ruine romane pe cari le-a crezut a fi fost în legătură cu acele din ostrov şi cari formau în timpul Romanilor, o parte din ceea ce ei numeau *Porţile de Fer* [1]).

Se crede că pe localitatea ocupată de satul Şipul, legiunile romane după părăsirea Daciei, sub Aurelian, ar fi fundat o cetate pe care au numit-o, după altă cetate din Dacia, pe care o părăsiseră, *Caput-Bovis* [2]).

§ 10. *BABELE ŞI CRUCEA SFÂNTULUI PETRU.*

« Puţin mai sus de ostrovul Banului, aproape de cataracte, în marginea Dunării se înalţă din muntele de aici un spic de stâncă, pe care privindu-l cineva din depărtare, i se pare că vede două chipuri de om, ca nişte statui de piatră, înfipte în stâncă: unul este mai mic şi altul mai mare. Numai privit de aproape se poate cineva convinge că aceasta nu este produsul unei mâini omeneşti, ci un joc al întâmplării, al naturii. Această stâncă se numeşte *Babele* şi *baba Dochia.*

« In apropiere se află alt spic de munte, unde se deschide o mică câmpie; aci se afla o cruce de piatră, înaltă de aproape doi metri, care se numea *Crucea Sfântului Petru.*

« Ambele aceste locuri au tradiţiile şi legendele lor » [3]).

§ 11. *OSTROVUL BANULUI.*

La vale de satul Şipul, cam la 2 km. mai jos de cataracte, se află pe Dunăre, un ostrov plin de ruine. Iată cum descrie Marsigli, acest ostrov:

« Nu departe mai sus de podul lui Traian, aproape de cataractele Dunării, între alte ostroave mici, se afla unul şi cel mai mare, numit *ostrovul Banului*, care se poate numi celebru prin lucrările de artă, retranşamentele

[1]) V. Dimitrescu-Severeanu, op. cit.

[2]) A. T. Laurian, *Mag. Istoric*, vol. II, pag. 114.

[3]) Revista Tocilescu, pag. 164, vol. I.

www.digibuc.ro

cum şi ruinele de care este plin peste tot. Ridicături de pământ foarte înalte, şanţuri adânci, cari comunică între dânsele, taie şi încing partea superioară şi cea mai largă a acestui ostrov încât par a fi fost aci patru cartiere cari luate împreună au un perimetru de 30 stânjeni lungime şi tot atât lăţime. In partea de nord se află cinci unghiuri, cari sunt apărate de cinci feluri de redute. In partea opusă de sud, peste tot terenul cuprins între şanţuri, este un retranşament, care corespunde cu centrul şi are 36 stânjeni (austriaci) lăţime. Către marginea ostrovului tot spre sud se află un retranşament foarte ridicat în jurul unui turn cu multe resturi de zidării »[1]).

Acest ostrov se numeşte şi *Golul*. Se crede să fi fost oarecând locul de distracţie al *Banului* Severinului; cu toate că se admite, că şi la Ada-Kaleh ar fi avut această onoare [2]). Se mai numea şi *Insula Cladovei*, în aceleaşi condiţiuni. Că a fost locuită nu mai rămâne nicio îndoială: 40 familii, ce mai avea pe la 1834, o părăsiră cu ocazia punerii în aplicare a faimosului *Regulament organic*. Mai târziu era cultivată de locuitorii din *Gura Văii*, care plăteau statului arenda cuvenită.

§ 12. *SCHELA CLADOVEI.*

In faţa Cladovei, pe malul stâng, se află satul românesc *Schela Cladovei*. *Vadul Cladovei* (în un hrisov a lui Radu Vodă 1667). El este important prin luptele ce pandurii români (corp militar organizat la începutul acestui secol, de domnul Grigorie Ghica) au avut cu Turcii în războaiele din 1809 şi 1828.

Printre luptele acestea cea mai principală a fost în 1828:

Pandurii erau ca la 1500 cu trei căpitani: Mihai Ciupagea, Nicolae Verbiceanu şi Ioan Solomon. Rusii aveau şi ei două compănii. Ele se aflau în lagăr, în locul unde astăzi se află Turnul-Severin şi care pe atunci era o frumoasă câmpie, pătată, ici colea, cu câte o mică luncă de mărăcini.

Această luptă a fost povestită de părintele doctorului Dumitrescu-Severeanu, care a luat parte la acţiune:

Se ştia că Turcii aveau să treacă din Cladova şi că va avea loc o luptă. Intr'o miercuri, de dimineaţă, în zori de ziuă, pandurii s'au găsit cu toţi şi coborîră sub dealurile dela *Schela Cladovei*, din care Turcii eşiseră, spre câmpia de jos a satului. Când soarele era ca de o înălţime de om, tunurile începură a bubui; Turcii dau din Cladova şi Rusii de pe dealurile de deasupra satului. Puţin în urmă începu şi pocnetele puştilor. Turcii strigau *Alah! Alah!*, Rusii, *nazat! nazat!*. Românii, cari nu ştiau rusește, crezând că le strigă să meargă la sat, se reped şi dau năvală în oastea turcească, care era spre satul *Schela Cladovei*, unde Românii *făcându-se Dunăre* (înfuriindu-se), începură o luptă crâncenă. Turcii încep a fugi spre fluviu, iar Românii rămaseră *a bulduşi* în bătaie pe cei căzuţi. Ajungând la Dunăre, Turcii încep a se îmbulzi, dând năvală, să intre în luntrele şi şeicele cu cari trecuseră fluviul. Spaima fu aşa de mare, că ei se luptară între dânşii, spre a scăpa. Cei ce nu aveau loc în vase se agăţau de bărci şi şeici, iar cei dinăuntru îi împingeau în apă, ca să nu se cufunde cu toţii; ba la unii, cari ţineau mânile încleştate se zice că le tăia degetele, cu iataganele şi aşa mulţime s'a înnecat. Ambele ţărmuri ale fluviului prezinta un aspect curios: pe ţărmul stâng, oltenii priveau cum Turcii se înecau şi cealmalele ce, detaşându-se de pe capetele celor ce se afundau, pluteau pe Dunăre, în scursul apei; pe ţărmul drept, Ia Cladova, femeile şi copiii ţipau smulgându-şi părul şi plângând pe acei ce dispăreau. In acest moment o ceată de călări Turci, numiţi *Delii*, trec în fugă spre Ada-Kaleh, fără a se măsura cu învingătorii.

Căpitanul Ciupagea avu în această luptă calul omorît sub el. Pierderile Românilor au

[1]) După V. Dimitrescu-Severeanu, op. cit.
[2]) Cezar Bolliac.

www.digibuc.ro

fost: 20 morţi şi un mare număr de răniţi iar acelea ale Turcilor, ca la 100 oameni [1]).

In 1851 se strămută de aci la Turnu Severin agenţia vapoarelor.

§ 13. *CLADOVA* [2]).

Ansbach crede că aci a fost *Egeta*.

Cu toate că se pretinde [3]) că această cetate ar fi fost fundată de împăratul roman Claudiu, se poate prea bine însă să fi fost de Glaudiu sau Glad, ducele Românilor şi al Bulgarilor, care a strălucit mai mult în această regiune [4]), de unde ar fi fost numită la început *Gladova* şi apoi în urmă *Cladova*.

Mai amintim că vorba slavă *Kladovaia* înseamnă intrepozit, ceea ce a şi fost întotdeauna, aci, îmi pare, de sare.

Fără îndoială, că neîncetând de a avea un scop oarecare, la gura de jos a difileului Porţilor de Fer, importanţa acestei poziţii nu a fost niciodată mai mare ca aceea a unui punct strategic de al 2-lea ordin. Urme de ziduri romane se găseau aci, dar puţine. Un scriitor german, marchează aci *Egeta*, ceea ce este imposibil de crezut. Un alt scriitor, al II-lea *Zanes* arată că puţinele ruine sunt ale unui mic post militar, ce Romanii aşezaseră în acest punct, spre a proteja lucrările de mai sus, de pe cataracte, în contra barbarilor. Era un timp când un detaşament, din a XIII-a legiune romană, dădea garda acestui mic castru. Trecutul său înaintea secolului al XVI-lea sau este acoperit cu valul uitării, sau că nimic important n'a avut loc înăuntrul zidurilor sau în împrejurimele sale.

[1]) V. Dimitrescu-Severeanu, op. cit.

[2]) Cetatea Cladovei, Clevona (la Hellert 2) se afla pe o înălţime ce se înalţa treptat dela Dunăre. Era întărită după sistemul vechi, cu turnuri (înalte cam de 6 stânjeni) şi curtine de zid (înalte 3 stânjeni), cu şanţuri 4 m. lărgime, cu contra escarpe zidite şi comunicând cu exteriorul prin poduri; construcţia generală în stilul Semendriei, dar cu dimensiuni mai mari.

[3]) Scriitorul anonim al *Istoriei Ţărei Româneşti*, Mag. Ist., vol. V, pag. 138.

[4]) Vezi istoricul Orşovei.

Acest oraş nu acoperă decât o parte din locul pe care se afla fortăreaţa romană care proteja faimosul pod a lui Traian (!). Fortăreaţa romană primi, se zice, în cursul evului mediu numele de *Svetislav*, astfel că Turcii la venire, i-a dat un nume care se apropie de cel vechiu, *Feth Islam* (tezaurul credinţei), nume care *astfel* poate fi considerat va având o etimologie populară [1]).

In 1502 românul Iosef de Som, comitele Temişanei, împreună cu San George, domnul Transilvaniei, iau oraşul şi fortăreaţa; prind şi ucid garnizoana turcească dinăuntrul său; pe locuitorii turci, îi vând, iar pe creştini îi trec Dunărea şi îi stabilesc în Temişana. Mai târziu, recăzând în mâinile Turcilor, Mihai o ia dela ei, după strălucita campanie din 1595.

Pe când domnea în Muntenia Şerban, această cetate fu atacată, luată cu asalt, apoi dărâmată de faimosul general austriac Veterani.

Pe timpul când se afla în mâinile turcilor ea purta numele de *Feth-Islam*, *Victoria* (azilul, sprijinul, protectoarea) *Credinţei*.

In 1689 Constantin Brâncoveanu, domnul Munteniei, aflându-se cu armata sa la Cerneţi, în ajutorul Turcilor (comandaţi de seraschierul Husein Paşa, care era acompaniat de contele ungur Tököly, competitor la tronul Transilvaniei) primi ordin să înceapă dregerea cetăţilor *Cladova* şi Ruşiava. Nu se apucase de lucru când sosirea unei armate germane, comandată de Marele Duce de Baden, obligând pe seraschier să se retragă dinaintea sa, Brâncoveanul plecă şi el la Cerneţi şi se îndreptă cu armata spre Craiova.

Marele Duce de Baden, înaintând, luă Nişul, *Cladova* şi Vidinul; apoi trecând în România, unde petrecu iarna s'a retras spre Braşov. Era însoţit de generalii Veterani şi Heissler. Murind Sultanul Achmet, succesorul său Mustafa, pregăti o mare expediţie contra Germanilor, cari erau stăpâni pe Bel-

[1]) Dapontès, *Ephem.*, *Daces*, pag. 90.

www.digibuc.ro

grad; Brâncoveanului, care venise în ajutor la Cerneți, i se notifică din nou (Martie 1695) să zidească cetatea Cladova.

Cu toate greutățile sezonului și cu toate protestările sale pe lângă Poartă (cari nu fuseră luate în seamă) el trebui în fine să se resemneze și să înceapă lucrul. Veni în persoană să supravegheze construcția întăririlor, cari se făceau de piatră. «Și îndată a poruncit domnul de s'a făcut rânduială în țară să aducă bolovani; cari aducându-se, s'a început a se lucra la cetate, prin două rânduri de bolovani unul înalt și altul scurt iar între bolovani punea pământ pe care-l scotea din șanț» [1]). Brâncoveanul fiind silit a pleca, spre a apăra, în contra nemților și ungurilor, trecătoarele munților, unde se comiteau brigandaje teribile, lasă la Cerneți câțiva boieri, cu oștile necesare și cu cele trebuincioase cu cari să continue zidirea cetății. Acești boieri — din cari vom cita doi, cei mai de frunte, Radu Stolnicul Isvoranu, fiul lui Tudor Șetrarul din Grecia și Radul Clucerul, fiul vistierului Crizea din Popești, —cărora prefectura Cerneților le da toate cele necesare, terminară cetatea. Nu mult însă după aceea, Nemții veniră cu armată mare și Turcii cari o ocupau, neputând-o apăra, i-a dat ei singuri foc, o arseră și apoi se retraseră.

La 1718 după pacea dela Passarovitz, Orșova (*Adai-Kepir* în turcește în acel timp) rămase Nemților, împreună cu Belgradul, Timișoara, cele cinci județe ale Olteniei și Cladova (Fetislamul).

Vizirul pentru a apăra Serbia și Bulgaria din spre Nemți, puse a se întări Nișul, Vidinul, Nicopoli și Sofia [2]).

La 28 Aprilie 1738 seraschierul, împreună cu Memiș Pașa, ajunse la Cladova, în capul unei armate cam de 30.000 oameni și puse mâna pe această cetate, care era în puterea Germanilor.

La 22 Iunie 1738 marele vizir părăsi Nișul și merse la Cladova, unde stabili un pod peste Dunăre [1]).

Către finele secolului al XVIII-lea această cetate rezidită de Turci, în această lungă perioadă de pace cade în mâinile mareșalului austriac Laudon la 20 Noemvrie 1787, apoi în acele ale lui Paswan-Oglu. Sultanul trimite pe Valiul Belgradului, Chiosea Mustafa spre a o lua. Moruz, domnul Munteniei, trimite pe Căminarul Sava, cu 500 arnăuți. Aceștia unindu-se la Cerneți, cu oastea Valiului în Martie 1802 și trecând într'o noapte Dunărea, fără veste, atacă *Feth Islamul* (Cladova) și îl ocupară. Tot Căminarul Sava, puse mai târziu mâna și pe Negotin [2]).

In Ianuarie 1807 Capegi-Pașa, Kara-Fiizi-Aga aian (guvernator) în capul a 4000 oameni este numit comandantul Feth-Islamului (Cladovei) sub ascultarea Mutehafizului Vidinului, cu ordinul de a închide o parte a Serbiei, de a trece la trebuință Dunărea, de a respinge pe Ruși, dacă s'ar prezenta pe drumul Cerneților și de a le tăia drumul Serbiei [3]).

In Martie 1807 Cladova are o garnizoană de 800 oameni, sub ordinele lui Kurstangli-Ali, a cărei misiune principală era de a păstra comunicația cu Orșova [4]).

La începutul războiului din 1809, țarul Alexandru al Rusiei propuse Sârbilor a-l alege suveran, ca preț al protecției sale. Kara-Gheorghe, indignat răspunse: «Ne-am debarasat de jugul turcesc, fără ajutorul țarului, vom ști să ne apărăm și fără el». La acest patriotic răspuns, Rusia depunând mândria, Sârbii schimbară limbajul, acceptară propunerile împăratului și Rușii, în număr de 3000 trec Dunărea [5]).

---

[1]) *Cronica anonimă a domniei lui C-tin Brâncoveanu. Mag. Ist.*, vol. V, pag. 139.

[2]) A. Comnen Jpsilant (Calimah. 464).

[1]) Dapontès, op. cit., pag. 107.

[2]) C. D. Aricescu, *Ist. Revol. din 1821*, pag. 65.

[3]) *Docum. Acad.* Supl. I, vol. II, pag. 380. DXXV.

[4]) Mériage către Talleyrand. *Doc. Acad.*, vol. II, S. 1, pag. 408.

[5]) *Les Slaves de la Turquie*, par Cyprien Robert, Paris, 1844 vol. I, pag. 230.

www.digibuc.ro

La 1809 izbucnind războiul între Rusia şi Turcia, generalul Issaiew efectuă trecerea Dunării în apropiere de această cetate.

In acest timp ea avea o importanţă capitală. Poziţia sa asigura Ruşilor o comunicaţie cu Sârbii cu mult mai bună decât acea prin Insula (Ostrovul) Mare.

Ea avea în acest timp patru bastioane palisadate, un castel zidit în piatră, în interiorul său şi un şanţ bun. Ea nu putea rezista la un asediu în regulă, dar era foarte greu de luat cu asalt şi cu toate acestea Ruşii încercară.

La 2/14 Iulie Issaew trecu Dunărea cu toate forţele sale, pe cari le putu aduna, fără a expune celelalte părţi ale Olteniei. El avea şase batalioane, 300 panduri şi câţiva cazaci. La 4/16 el bloca Cladova şi se uni cu 1000 Sârbi, cari pentru a observa această cetate, se aşezaseră într'un câmp întărit, pe o înălţime, la două verste de oraş. La 5/17 el construi trei baterii din cari una, de patru piese, bătea fortăreaţa de pe ţărmul stâng al Dunării.

Prezenţa principelui Vasile Trubetzkoi, adjutant al împăratului, decise pe Issaiew să dea asalt Cladovei.

La 9/21 Iulie asaltul avu loc; el nu reuşi.

Issaiew formase cinci coloane; a cincea acea de pe ţărmul stâng al Dunărei, aşezată în bateria din acea parte, o abandonă noaptea şi atacând fortăreaţa în lungul fluviului, fu singură cari intră puţin în oraş şi ajunse la castel.

Pandurii cari erau Români, erau comandaţi de un anume Kurtu (dė sigur Scurtu), ţăran român dela Focşani, care ajunsese, în armata rusă, până la gradul de colonel.

Issaiew fu obligat să se retragă cu o pierdere de 7 ofiţeri şi 350 soldaţi morţi şi de 20 ofiţeri şi 600 soldaţi răniţi. Garnizoana cetăţii se urcă dela 6—700 Turci; mai mulţi decât trebuiau pentru a o apăra. Această pierdere era enormă pentru generalul rus, care avea atât de puţină armată. El trecu Dunărea lăsând pe Sârbi, cari nu participaseră la asalt, înaintea cetăţii [1]).

[1]) *Doc. Acad.* Supl. I. Vol. III, fasc. I, pag. 164, jurnalul generalului rus conte de Langeron.

La 1810 August, Cladova era punctul cel mai important din peninsula Kraina, unde pare că momentan se transportase toiul focului. După luarea Dudului (vezi acest punct), contele Tzukato bloca Cladova, prin Petru Dobrinitz, cu 3.000 Sârbi.

Pentru a-i asigura reuşita, el singur luă poziţie la Negotin. Bolnav, Tzukato, a fost silit să trimită pe maiorul Yharry înaintea Cladovei, cu ordinul de a-i activa asediul.

La Cladova, comanda un Ibrahim Aga, unchiul lui Régib-Aga, comandantul dela Ada-Kaleh; el era sub ordinele nepotului său.

Yharry trebui să tragă profit din interesul ce Regib purta unchiului său, Ibrahim. I se permitea acestui din urmă să meargă unde va voi, el şi garnizoana, cu arme şi bagaje, destul numai ca Régib să retragă garnizoana dela Tekje, din faţa Orşovei, să concedieze pe cuvântul de onoare al Ruşilor că îi va ierta pe toţi pandurii cari se refugiaseră la el şi cari dezolau partea de apus a Olteniei. Régib trebuia să se mai angajeze să nu mai aibă de-aface cu ei şi de a da ostatici, ca garanţie a promisiunilor sale. Prin acest mijloc ruşii deveneau stăpâni pe Tekje şi pe Cladova. După 8 zile, prin mijlocul tunurilor şi al negociaţiunilor, lucrurile au fost conduse aproape de punctul dorit. Pentru a termina trebuia să se garanteze garnizoanei că predarea nu se face de către Sârbi, în cari Turcii nu aveau nicio încredere, căci cei 27 tunari ruşi ce se aflau într'o baterie nu i-ar fi putut apăra de implacabilii lor inamici.

După moartea lui Tzukato şi Issaiew, unul la Gogoşi, la 25 August (6 Septemvrie) şi altul a doua zi, la Izvoare, Colonelul Tzviléniew, care luase comanda, ca cel mai vechi, veni înaintea Cladovei cu un batalion.

Fortăreaţa s'a predat la 1/13 Septemvrie. Ruşii găsiră: 21 tunuri, 6 drapele şi multe provizii.

Sârbii o ocupară imediat [1]).

[1]) *Doc. Acad.* Supl. I, vol. III, pag. 311 şi 312.

www.digibuc.ro

In analele războiaelor dintre Turci şi Sârbi, Cladova era o cetate de foarte mare importanţă.

La începutul revoluţiei din 1821 [1]), Emisarul *Eteriei* [2]), Papà Aristide, prins de către Turci, ca să scape de torture, se aruncă în Dunăre, după o stâncă a acestei cetăţi.

Prin articolul 29 al tratatului dela Paris, Turcia păstră dreptul de a avea garnizoană aci, după cum era stabilit şi mai înainte. Această stare fu modificată în 1867, prin renunţarea voluntară a Sublimei Porţi la dreptul ce ea avea, să ţină garnizoana în cetatea Belgradului şi în un oarecare număr de forturi, împrăştiate pe teritoriu sârbesc între cari era şi Cladova. Firmanul era de acord cu puterile garante. Acestei concesii, urmă obligaţia ca, alături cu drapelul sârbesc să fluture pe zidurile cetăţii, în acelaşi timp, şi acel otoman.

Această formalitate încetă cu începutul penultimului război. Cu toate marile sale calităţi — o neîmblânzită mândrie, o mare iubire de patrie şi de glorie, un avânt care nu depărtează răbdarea [1]) — această bravă naţiune [pe ai cărei locuitori un autor turc îi numeşte *arabii Europei*, acest nobil popor

[1]) C. D. Aricescu, op. cit., pag. 153.

[2]) *Eteria.* — In prima epocă a congresului dela Viena principele Ipsilante se găsea în această capitală; el se legă aci cu Archiepiscopul Ignaţiu, care trecea drept agent secret al cabinetului din St. Petersburg. In mijlocul unei conversaţii, acesta exprimă regrete asupra soartei din acel timp a Greciei şi oarecari idei asupra posibilităţii de a i se da independenţa sa. «Acest proiect, zicea el, conceput de marea Ecaterina şi existând chiar de o epocă destul de veche în cabinetul din St. Petersburg, nu ar fi, fără îndoială, desaprobat de împărat (Alexandru I) dacă i-ar fi prezentat».

Când Archiepiscopul Ignaţiu vorbea astfel, el era deja cu totul asigurat de dispoziţiile împăratului în această privinţă. Curând societatea *Philomuselor* luă naştere şi Archiepiscopul Ignaţiu fu însărcinat de împăratul Alexandru să conducă lucrările acestei societăţi în unire cu contele Capo-d'Istria.

Societatea *Philomuselor* îşi propusese ca principal scop crearea unui fond pentru întreţinerea, în cele mai bune universităţi ale Europei pe tinerii profesori cari se destinaseră să meargă să caute ştiinţa, pentru a o propaga apoi la dânşii, prin mijlocul învăţământului public, în şcoli, pe cari, de mai mult de o jumătate secol, o suprimare de surveghiere geloasă, a guvernului turc, le lăsase să se formeze. Astfel, rolul, vederile şi planurile societăţei *Philomuselor* se mărginea în eforturi pentru răspândirea instrucţiei abandonând restul mersului fecund al timpului şi forţei lucrurilor, care nu putea lipsi de a schimba, mai curând sau mai târziu, destinele naţiunii greceşti.

O a doua societate sub nume de *Eteria* fost constituită, ceva mai târziu, la umbra celei dintâi şi tot sub influenţa persoanelor pe cari le numirăm.

[1]) Cyprien Robert, op. cit., pag. 220.

Scopul său cu totul politic, era de a libera Grecia de sub jugul tiranilor săi şi de a-i da legi. Animată de spiritul proselitismului, prin natura instituţiei sale, ea se recrută, în acelaşi timp, din toate clasele Grecilor şi oriunde s'ar fi găsit oamenii acestei naţiuni, fie la Viena, la Triest, la Livorno sau aiurea. Ea supunea membrii săi la o retribuţiune proporţională cu mijloacele lor. Emisari sub numele de *apostoli*, erau însărcinaţi cu aceste iniţiative; ea avea drapelul său, statutele, jurămintele, inelele, hyeroglyfele, forme exterioare analoage cu ale atâtor alte societăţi secrete.

Există dar o diferenţă între cele două asociaţii: filantropia din cea dintâi, se găsea înlocuită în cea de a doua prin esenţa patriotismului eteriei.

Iată care este jurământul iniţiaţilor în eterie:

«Jur în numele tău, patrie nenorocită, jur în numele lungilor tale suferinţe; jur în numele lacrimilor amare pe cari fiii tăi le vărs de atâtea secole; jur în numele viitoarei libertăţi a compatrioţilor mei: că mă devotez cu totul ţie; că de acum înainte tu vei fi principiul şi sfârşitul cugetărilor mele; că numele tău va fi regula acţiunilor mele şi ca fericirea ta să fie demnă răsplată a lucrărilor mele».

Eteriştii instituiră un fel de guvernământ invizibil şi erijaseră un simulacru de tron, pe care ei puseră pe Alexandru Ipsilante cu titlul de *comisar general* al guvernului. Acesta, ataşat serviciului Rusiei, părea cel puţin pe atât organul acestei puteri, pe cât reprezentantul naţiunii grece.

El fixase reşedinţa sa în Basarabia şi din fundul misterioasei sale retrageri, el trimitea de câtva timp ordinele emisarilor cari trebuiau să prepare revoluţia şi să asigure *omagile* Greciei, în favoarea *puterii* liberatoare... *).

*) Alph. Robbe, *Histoire d'Alexandre I-er.* Tom. II, pag. 289—292.

www.digibuc.ro

(*mi smo svi blagorodni*, toţi suntem nobili, cum răspund ei) — cu toate eforturile ce ea, cea mai democratică naţiune din peninsula balcanică, a desfăşurat] este bătută şi silită a implora, prin intermediul Rusiei, armistiţiu. Primeşte ca grație, concursul acelora prin indemnul cărora intrase în foc, după ce — nevoind a se retrage la timp — ajunge la două degete de prăpastie. Turcia în memorandul său din 8 Septemvrie 1876, exprimă dorinţa de a reocupa fortăreţele, ce părăsise, în puterea firmanelor din 1867; puterile însă nu tolerară aceasta.

In virtutea unuia din articolele tratatului dela Berlin, se aştepta să se vadă dărămându-se şi *această cetate, ca toate cele aflate mai jos de Poarta de Fer*, când, în Ianuarie 1887, se răspândi vestea că Sârbii o fortifică, spre a nu cădea în mâinile Românilor... *(na!)*.

Aci ar fi locul să vorbim puţin de peninsula Kraina. Vorba *Kraina*, înseamnă în limba sârbă, *frontieră*. Teritoriul este foarte fertil. Era administrat de un om al sultanului, care lua numele de Principe de Kraina; veniturile erau destinate fetelor sultanului. Principele de Kraina făcea singur poliţia şi-şi luase prerogative ca domnii ţărilor române. Niciun turc nu putea şedea pe acest teritoriu, al cărui număr de locuitori era destul de însemnat şi cultura excelentă.

Aceasta ţinu până când Passwan Oglu, în timpul revoltei, puse mâna pe loc şi gonind agenţii sultanelor şi ai Principelui de Kraina, luă veniturile pe seama sa. In zadar Poarta încercă să reia veniturile acestei ţări, ele rămase continuu apanajul paşei din Vidin. In August 1807 cultura acestui ţinut se pierduse mai cu totul şi exprincipele de Kraina, Mişo, se afla în lagărul lui Melenco înaintea Negotinului [1]).

La începutul războiului din 1876, pe care Serbia îl angajase atât de curajos contra Turciei, un mare număr de Bulgari intraseră în acest principat pentru a lua parte la luptă. Aproape la 2000 din ei, veniţi din Rusia şi România sau provinciile turceşti, se reuniră la Zaicar sau la Cladova, având printre ei pe patrioţii deja cunoscuţi ca Panaiot Hitov, Markov Ilie, Filip Totiu etc. Intenţiunea lor a fost de a răscula populaţiile. Guvernul sârbesc, neadmiţând vederile Bulgarilor, corpurile de voluntari a trebuit să fie înglobate în formaţiunile armatei sârbe [1]).

§ 14. *CÂMPUL DIN SUS DE SEVERIN. (CASTRAMENTUL).*

« La jumătate milă (austriacă) mai sus de podul lui Traian, la marginea Dunării, se afla un mare pătrat, încins de un retranşament, ale cărui laturi avea fiecare câte 173 stânjeni.

Latura din spre Dunăre avea două porţi: celelalte nu aveau decât una pe la mijloc » [2]).

« Intre alte urme, în această localitate, s'a găsit, la o adâncime de un metru, *o boltă de piatră zidită*, al cărui plafon era aproape orizontal. Inălţimea aceste bolte era ca de un stânjen dela vatră, care avea un strat aşternut cu prund de Dunăre. Acest loc unde străbunii noştri aveau o santinelă în contra barbarilor dela nord, merită a nu fi dat uitării, mai cu seamă că pe aci, în 1827, a avut loc o bătălie între pandurii noştri şi Turci » [3]).

---

[1]) *Doc. Acad.* S. I, vol. II, pag. 454 Mériage către Talleyrand, DCIII.

[1]) Léon Lamouche, Capitaine de génie, *La Bulgarie dans le passé et le présent*, pag. 355.

[2]) Contele Marsigli, în cartea sa intitulată *Studii asupra Dunării*, făcută din punctul de vedere strategic pe la 1689, cu ocazia trecerii armatei marelui Duce de Baden. Vezi descrierea acestui loc, sub numele de *Castramentatio*. El este reprezentat prin figura XXX. (După *Revista de Istorie, Arheologie şi Filologie*, dirijată de Tocilescu. Vol. I, fasc. X, pag. 171. Articolul lui V. Dimitrescu Severeanu: *Note asupra monumentelor, ruinelor şi locurilor însemnate istorice din judeţul Mehedinţi*).

[3]) Din acelaşi articol al lui Severeanu.

www.digibuc.ro

§ 15. *TURNUL SEVERINULUI* [1].

In antichitate acest oraş se numea *Druphegis* [2], *Pontes* [3], *Drubetis* [4], *Akmonia* [5].

In locul şi împrejmuirile actualului oraş al Turnului-Severin, s'au găsit *urmele* unei epoce *pre-romane*, precum: pietre rotunde pentru prăştii; fragmente de custure de silex; topoare de piatră; hârburi, monete de ale regilor Traciei şi o mare cantitate de ale cetăţilor pontine şi oraşelor din Asia Mică [1].

Din acestea, nu mai puţin şi din poziţia topografică a localităţii, reese că acest punct a avut oarecare importanţă înaintea venirei Romanilor; este posibil chiar să fi fost ocupat

[1]) Turnul Severinului este unul din cele mai frumoase oraşe ale României, fie prin poziţie, fie prin curăţenia sa.

Se află pe malul stâng al Dunării. Incăperile ce se văd, de pe fluviu, pe panta dealului, sunt acelea numite ale *Carantinei;* cele dintâi ziduri ale noului oraş, au fost transformate în cazărmi.

Grădina publică, una din cele mai frumoase ale ţării, în mijlocul căreia se înalţă vestitele ruine ale Turnului lui Sever, este cuprinsă între Dunăre şi şoseaua Bulevardului. Ea se află jumătate pe deal, jumătate pe vale. Ambele părţi, unite prin pitoreşti şosele, constituesc prin plăcutul aspect al bătrânilor săi arbori, un adevărat codru, unul din acele romantice colţuri, unde natura încântă făptura şi îndeamnă sufletele la adevărată poezie.

De pe platou sau din turnul ce se înalţă în mijlocul ruinelor, acoperite de mai mult de cincisprezece secole cu protectoarea mantie a ţărânei, se putea contempla, mai cu seamă cu apele mici, pitoreştile vestigii ale picioarelor podului roman.

Linia ferată ce uneşte Bucureştii cu occidentul, trece în localitate la marginea grădinii.

Aerul său este sever şi plăcut: iarna la adăpostul munţilor, vara este îmbălsămat de o răcoroasă atmosferă curată; pitoreştile costume naţionale ale locuitorilor; naturala lor mândrie şi alte multe calităţi, fac din oraşul Severinului o plăcută miniatură a unui paradis de Apenini.

*

Prima imperială şi regală, austro-ungară, societate de vapoare pe Dunăre şi-a construit un mic dar frumos arsenal pentru reparaţiile bastimentelor sale. El era aşezat în partea superioară a portului şi întreţinea un considerabil număr de lucrători. Terenul necesar acestui şantier la care se lipesc clădirile agenţiei, inspectoratului, etc. constituia după

[2]) Ptolomei, geogr. alexandrin.

[3]) Dione Cassiu.

[4]) *Tabla Peutinger.*

[5]) Dionisie Fotino, vol. I, pag. 50, trad. G. Sion. Tot acest autor pretinde că la Vidin s'ar fi găsit, în timpul său, la o biserică, o piatră de marmoră în care se menţionează cuvintele I M S E R (Im. per. Se ve r?)

[1]) *Escurs. Arheologice*, cit. de Gr. Tocilescu în *Dacia înainte de Romani*, pag. 537.

grădină, partea cea mai frumoasă a portului care este unul din cele mai sigure; chiar în contra îngheţului, fluviul oferă destulă siguranţă.

Ca punct comercial acest oraş, pe lângă care trec principalele artere, este unul din cele mai importante ale ţării.

Dealul, care începe să se ridice dela ţărm şi pe care este aşezat oraşul, domină nu numai fluviul, dar chiar malul opus pe care se află, la un nivel mult mai jos, satul sârbesc Kostol.

Geologiceşte, oraşul este aşezat pe o terasă formată din un teren diluvian, ce ocupă o porţiune a suprafeţei pământului, în forma de craiu, întoarsă spre N. W.

Terenul prezintă un punct favorabil de trecere a Dunării, pentru o armată.

*

Lăţimea Dunării în dreptul marginei de sus a agenţiei vapoarelor austriace este de 818,95 m. la apele cele mari şi de 670,88 m. la apele cele mici; în dreptul cazărmei dorobanţilor, aceste lăţimi se reduc respectiv la 788,94 şi 602,61.

Adâncimile maxime şi minime, pe profilele indicate mai sus, sunt respectiv de 13,65 şi 6,15 pentru cel dintâi şi de 13,50 şi 6,00 m. pentru cel de al doilea.

Etiajul, la Turnu-Severin, este socotit de 33,107 m.

Iuţeala, măsurată pe firul apei a fost de 1,567 m; iuţeala medie, dată prin formula lui Prony 1,3077 m. şi prin urmare iuţeală pe fund este de 1,0484 m.

Mediile suprafeţelor secţiunilor transversale, în dreptul celor două puncte indicate mai sus sunt respectiv de 7883 mp. pentru apele mari şi 2587 mp. pentru apele mici; prin urmare secţiunea medie ar fi 5233 mp.

Volumul de apă ce Dunărea debitează la Turnu-Severin se deduce foarte lesne din cele spuse aci şi se găseşte că, la apele cele mai mici, debitul total nu este decât 3388 m. c, iar la apele cele mai mari 10.307 metri cubi pe secundă *).

* Aceste cifre au fost comunicate serviciului central hidraulic de mult regretatul Al. Basilescu, inginerul diriginte al lucrărilor din porturile judeţului Mehedinţi. *Buletinul Societăţii Geografice*, Anul III, 1882, pag. 79.

www.digibuc.ro

de Gali după predarea Macedoniei și a Greciei și înainte de plecarea lor în spre Asia iar prin prezența monetelor Asiei, parte din ei, poate, chiar se întoarseră pe aci.

Relativ la popoarele autohtone, scrierile bizantine afirmă că încă din timpurile cele mai vechi, locuitorii ce au viețuit prin aceste locuri au fost *Geții*. Teritoriul lor se întindea la vest până la Tisa; la est până la malurile Mării Negre. Mai târziu acest popor se împărți în două ramuri principale: *Daci sau Davi* și *Traci*. *Dacii* posedau pământul pe unde se află astăzi Transilvania, Muntenia, Moldova și teritoriul din Carpați și Tisa. *Tracii* pe acel aflat pe marginea Occidentală a Pontului Euxin, până către Bizanț.

Dacii, făcură cunoștința Romanilor, 168 ani înainte de Chr., cu ocazia ajutorului ce l-au dat lui Perseu, regele Macedoniei în contra lor; cum Perseu rămase învins, s'au retras și ei. Primul general roman ce se bătu contra Dacilor fu Didie; mai târziu, Drusu îi oprește să treacă Dunărea; Curio se opri să meargă contra lor. Lucullus însă (64 în. de Chr.) îi bătu și merse până la Don [1]).

Tracii învinși, se contopiră în elementul roman; Dacii rămaseră de sine stătători. Ei făceau dese năvăliri în Moesia și băteau de multe ori legiunile romane.

Romanii pare să fi ocupat șesul Severinului, cu mult înainte de ocuparea Daciei de Traian, spre a-și constitui, în fața acestui vad, un cap de pod așa precum făceau ei de obicei pe unde Dunărea le servea de frontieră (tot așa cum Turcii făcură mai târziu cu Turnul, Giurgiul, Brăila, Hotinul, Benderul etc.). Dela August la Traian puțini din împărați au meritat gloria de a domni peste lumea romană.

Viața publică și privată, a celor mai mulți dintre ei, este o probă, care dispensează de altele, pentru a arăta decadența de necrezut, în care se zvârcoleau domnii lumii cunoscute pe atunci.

Unul din acești împărați, vestitul *ucigător de muște*, Dominițian (90 d. Chr.) *Neron cel chel* [1]) cumpără dela Daci o pace umilitoare, plătindu-le el însuși tribut, ceea ce nu-l împiedecă de a ordona să i se confere titlul de Dacicus și de a intra triumfător în Roma, luat, bineînțeles, în râs de toți oamenii cu minte, cari numeau triumful său *sărbătoarea celor morți* [2]).

Divinul Marcu Ulpiu Traian, născut la 18 Septemvrie 53 (an. Romei 806), în al XII-lea an al domniei lui Claudiu, ajuns — în etate 46 ani — la demnitatea imperială (cel dintâi de origine provincială), pe care o ține dela 98—117 d. Chr. prin adopțiunea lui Nerva [3]), predecesorul său (ca cel mai mare, cel mai iubit și cel mai fericit căpitan roman în timpul său) deschide perioada istoriei romane, pe cari Hagevisch, nu se sfiește a o numi *epoca cea mai fericită a geniului omenesc* bătând prima dată pe Diurpaneu Decebal [4]), omul cel mai curagios și cel mai experimentat în arta războiului, dintre Daci și îi impune condițiuni grele. Nemulțumit, Decebal [5]),

[1]) Florian Aaron, op. cit.

[1]) Juvenal (IV, 37).

[2]) Tocilescu, *Istoria Românilor*, pag. 20.

[3]) «Nerva, zice Montesquieu (*Considérations* etc. Cap. XV), adoptă pe Traian, principele cel mai complet de care pomenește istoria. Era o fericire de a fi născut sub domnia sa; nicio domnie n'a fost așa de fericită, nici așa de glorioasă, pentru poporul roman, ca a sa. Mare om de stat, mare căpitan, având o inimă bună care îl ducea la bine, un spirit luminat, care îi arăta *mai bunul*, un suflet mare, nobil și frumos; dotat cu toate virtuțile, nefiind în niciuna în extrem; în fine, omul cel mai demn a onora natura umană și a reprezenta pe aceea divină».

[4]) Se pretinde de unii că regii Dacilor s'ar fi numit *Decebali*. Duras, predecesorul lui Decebal, fiind prea tânăr și nesimțindu-se destul de tare de a comanda armata în niște vremuri așa de grele, se coborî de bună voie de pe tron și dete coroana lui Diurpaneu *).

[5]) Ager a înțelege ale războiului, ager a le executa, inteligent în alegerea momentului, a năvăli asupra inamicului, oportun în retragere, meșter la curse, viteaz în lupte, știind să profite cu dibăcie de o victorie și a scăpa bine din o învingere, fu mult timp pentru Romani un adversar redutabil **).

*) Avuta acest nume vreo legătură cu zicerea sarmatică *pan* cari înseamnă *domn*, *Diurpaneu* (*diort* patru, *pan domn*, al patrulea domn?)

**) Dione Cassiu, Cartea LXVII § 6, edit. Acad. trad. A Demetrescu, pag. 97.

www.digibuc.ro

a luat din nou armele contra Romanilor. Traian răspunse pregătindu-şi forţele pentru a extermina pe Daci şi a transforma ţara lor în provincie romană.

Declaraţia Senatului se făcu în anul 104; expediţia nu putu începe înainte de anul 105. Spre a putea comunica mai cu înlesnire, a transporta, dela început, cu mai multă siguranţă armata şi proviziile pe teritoriul inamic, marele împărat se decise să construiască un pod de piatră peste Dunăre.

Calculele făcute chiar înainte de începere îi arătară imensa sumă de bani ce avea să cheltuiască; dar ca bun general, el prevăzuse curgerea sloiurilor pe timp de iarnă, un îngheţ necomplet, etc., ar putea lipsi ajutorul necesar Romanilor, de pe malul stâng, atacaţi fără veste de barbari; înlesnirea comunicaţiilor şi câştigul timpului, în tot timpul războiului, ideea de a fi stăpân pe o poartă a Daciei şi a dispune la necesitate de dânsa; toate aceste îl întăriră mai mult în determinarea sa, oricare ar fi fost suma ce ar fi necesitat .o asemenea lucrare colosală.

Incercările lui Decebal de a arde cele două poduri [1]) de lemn ce Traian construise la prima trecere a Romanilor în Dacia, a fost şi ele un motiv destul de puternic spre a-l determina să facă un pod de piatră [2]). Ideile sale, asupra ceea ce providenţa îl chemase să execute, erau aşa de precise, că jurământul său cel mai mare era: *Să n'am parte de a vedea Dacia redusă în provincie romană şi de a trece pe poduri Dunărea şi Eufratul* [3]).

Decizându-se, executarea podului fu încredinţată faimosului (din acel timp) architect Apolodor din Damasc. Locul îi fu desemnat din jos de cataracte, între Tierna şi Egeta [1]).

Pentru construcţie, Traian utilizase timpul ce a separat ambele sale expediţii contra Dacilor.

Apolodor [2]) începu construcţia acestui pod, a opta minune a lumii, în anul dela fundarea Romei 857 (104 d. Chr.), sub al cincilea consulat al marelui Impărat.

Podul a fost construit pe 20 [3]) de stâlpi de piatră necioplită şi limitaţi de toate părţile prin pereţi de cărămidă arsă.

După cele mai exacte studii [4]), distanţa între două axe consecutive a doi stâlpi, era de 170 picioare; iar între pereţii laterali de 108 picioare, ceea ce lăsa între stâlpi 60 de picioare sau aproape 20 metri. Forma lor era

[1]) In prima expediţiune contra Dacilor, Traian făcuse pentru trecerea armatei şi a necesarelor sale, două poduri de lemn: unul la Carasu lângă Biserica Albă (unde Ardaric omorî, mai în urmă, lui Attila 30.000 ostaşi) şi altul la gura Cernei.

[2]) Ioan Ghica, în *Revista Română* art. *Dacia veche*, pag. 397, vol. I.

[3]) Ammian Marcelinul lib. XXIV, 3 (cit. de A. Odobescu în *Istoria Arheologiei*, pag. 356).

[1]) Pe nedrept, Sultzer pune acest pod la Celei; Keen, la Cerneţi (Ioan Ghica, op. cit. mai sus 168).

[2]) Epoca naşterii acestui important personaj nu e bine precizată. Afară de *podul lui Traian* el mai construi: *Forul, Gimnaziul lui Traian, Basilica Ulpiană, Odeonul* etc. El fu disgraţiat, apoi omorît, la 130 d. Chr., din ordinul lui Adrian pe care-l insultase într'o zi în faţa lui Traian, căci îşi permisese să se amestece în nişte lucruri pe cari le critica, fără a avea cea mai mică idee de ele. Chiar oamenii mari au imaginat sau inventat crime, pe bazele cărora perdeau pe acei cari le întunecau gloria... prin strălucirea lor. *Sărmanul destin.*

[3]) Dione Cassiu, op. cit.

[4]) *Resturile actuale ale Podului lui Traian.* — Direcţia axului podului lui Traian se confundă simţitor cu linia N. S. adevărată, înclinând vreo 3° spre E.

De o parte şi de alta, la coastă, terenul era tăiat spre a ajunge la nivelul podului pe două vaduri: acel de pe ţărmul stâng corespundea la dreapta stâlpului întâiu, iar cel de pe ţărmul drept ieşea la stânga stâlpului.

Drumul de urcuş, de pe ţărmul stâng avea forma unui unghiu drept $\overset{b}{\lceil}a$ adânc cam de vreo 6 stânjeni; *a* era de 55 stânjeni spre nord; *b* de vreo 45 stânjeni spre vest, unde se şi pierde...

Numărul stâlpilor ce se distingeau, la 15 Ianuarie 1858, cu acei de pe maluri, era de 18.

Un banc depărtat dela piciorul de pe ţărmul stâng de 166 st. de Viena şi de acel drept de 300 st. şi având o lăţime de 119 st.... cu vârful în susul podului la aproape 330 m., acoperia resturile (Nr. 7 şi 8 st.) celorlalţi (2) stâlpi.

In timpul celei mai mari scăderi, apele s'au retras dela piciorul de pe ţărmul stâng 20 st. şi dela acel de pe dreapta de 68 st. vienezi.

www.digibuc.ro

exagonală iar unghiurile ascuțite, erau dirijate în lungul apei [1]).

Construcția stâlpilor a fost întreprinsă cu ajutorul unor mari cutii de tălpoae [2]), înțepenite pe dinăuntru cu bârne încrucișate în cari s'a turnat bolovani de piatră și ciment nedestructibil, pe cari Romanii singuri știau așa de bine să-l plămădească [3]).

Aceste cutii (după alții *luntrii*) au fost așezate în apă și se începu lucrarea. Printre oameni

[1]) Geograful rus Dilthey (1771) crede că lungimea podului trebue să fi fost 443 stânjeni; că avea 23 stâlpi, de 18½ stânjeni, op. cit.

[2]) Odobescu, op. cit., pag. 365.

[3]) Aceste cunoștințe sunt indirect luate chiar dela Apolodor. Fabretti le-a luat din cronicarul bizantin Tzetzes (în opera *Chiliadele*); acesta le-a luat dela patriciul Theofil, vestit mecanic și constructor hydraulic, grec, din al XII-lea secol; el le luase din chiar descrierea făcută de Apolodor din Damasc, descriere despre care amintește și Procopius din Cezarea, istoricul împăratului Justinian, în opera *de Aedificii*. (Al. Odobescu, op. cit.).

Lățimea totală a fluviului, cuprinse și picioarele extreme, este 596 st.

Forma stâlpilor era exagonală, cu un dreptunghiu lung de 60 picioare și două unghiuri, fiecare cu o înălțime de 30 picioare.

Ruina piciorului de pe țărmul stâng se prezenta, în marginea apei, pe o temelie lată și groasă care conținea multă piatră cioplită. In partea despre deal, piciorul se ridică în forma unui părete de o grosime cam de ½ stânjen, cu o lungime cam de 4 stânjeni, iar înălțimea de $2\frac{1}{2}$ stânjeni.

Răscolirea suprafeței pământului la ambele extremități ale podului arată încă, la prima vedere, că mai multe castele au fost ridicate, împreună sau pe rând, în localitate.

In culmea dealului, săpându-se la 1864 un șanț de împrejmuire pentru un poligon tir, s'a găsit o piatră, cu o inscripție, în care vorbește de Traian.

La 110 stânjeni la vale de piciorul podului, începea din marginea Dunărei o vale adâncă, cam de 14 st. mergea în linie dreaptă la miazănoapte, pierzându-se încetul cu încetul, în distanța până la 110 stânjeni; de aci începea un șanț, cari s'a numit în vechime și chiar mai târziu *șanțul cetății*, pe marginea căruia se vedea să fi fost zid, ridicat ca de un stânjen; acesta mergea spre miazănoapte în distanța ca la 450 stânjeni și se pierdea.

Ca la 200 stânjeni, spre apus, mai sus de piciorul podului, începea din malul Dunării, îndreptându-se

întrebuințați la construcție erau și trei cohorte auxiliare din a XIII-a Legiune *Gemenă* [1]).

[1]) Această descoperire a fost făcută la 15 Ianuarie 1858, cu ocazia celui mai jos nivel al apelor la pod (4" mai jos de nivelul 0 al scărei Pegel dela Rușiava), după semnele ce purtau cărămizele cari căptușeau stâlpii și din cari cărămizi (Al. Odobescu) s'au dus și la muzeul național din București.

spre nord, un alt șanț de o adâncime ca la 6 stânjeni, perzându-se și acesta pe la 50 stânjeni.

Ca la 80 stânjeni, mai sus dela acesta din urmă, începea o vale, care avea mare asemănare cu acea dela răsărit, din care începea *șanțul cetății*. Această vale cuprinde o mulțime de izvoare, cari dau multă apă și cari se scurg în Dunăre.

Intre aceste două văi, acea dela răsărit, din care începea *șanțul cetății* și aceasta din urmă se văd urmele unui oraș și multe ziduri acoperite cu pământ. La 1865 doi arheologi francezi, Boisier și Baudry, descoperiră fundațiile unei biserici, în piatră cioplită precum și urnele unei alte biserici unde se crede să fi fost episcopia, care mai în urmă s'a strămutat la Râmnicul-Vâlcea.

Ca la 280 stânjeni mai de piciorul podului înăuntrul grădinei publice se afla ruinele unui castel, înconjurat de un șanț adânc de vreo 6 stânjeni și tot asemenea de lat.

Laturile sale (șanțului) cele mai scurte, paralele cu Dunărea, sunt ca de 30 stânjeni. Din cele perpendiculare pe acest curs, cea mai lungă este ca de 90 stânjeni. Zidul despre Dunăre este gros ca de ¾ de stânjen. Temelia este pe taraci de stejar din cari mulți se mai văd și astăzi. Se pare să fi avut spre Dunăre niște ambrazure. Printre ruinele sale se vede un turn înalt de vreo 6 stânjeni, lung până la 5 și gros ca de ¾ de stânjen. După ferestrele ce se văd, pare să fi avut trei etaje. Este zidit din piatră necioplită și pare a nu fi din timpul Romanilor. El se macină din an în an. El este care a dat numele orașului *Turnul* și cum se pretinde să fi fost zidit de Severin, s'a adăogat și *Severinului*.

Nu se cunoaște cari să fi fost numirile primitive ale castelelor din fiecare poziție, în un spațiu atât de restrâns.

Dela podul lui Traian, pe țărmul stâng, pleca un drum roman, în o direcție N. E. și după o lungime de circa 8 km. la Topolnița, se despărțea în două alte șosele: una apuca într'o direcție aproape spre est, puțin înclinată spre nord și se unea cu drumu ce lungea Oltul și pleca dela Celeiu cu care apoi continua până la T.-Roșu. A doua continua spre N. E. până intra în valea Jiului, o lungea o mică distanță, se depărta de ea spre a trece munții în pasul dela Vulcan și apoi se îndrepta spre N. V. către Sarmisegetuza. Era drumul urmat de un al doilea general al lui Traian, în timpul ultimului războiu dacic.

www.digibuc.ro

Deasupra spaţiului ce despărţea stâlpii s'au desvoltat bolţi (fornices) construite de grinzi dispuse în întreite arcuri teşite. Dovada acestui fapt se găseşte nu numai în *posibilitatea raţională* a unei asemenea construcţii; nu numai în desemnul foarte lămurit al basreliefului de pe columna lui Traian; dar încă pe o medalie a lui Traian, ce se văzuse oarecând în colecţia reginei Christiana a Suediei şi care medalie se găsea şi în muzeul nostru [1]).

Părerile sunt împărţite dacă fluviul, în total sau în parte, a fost abătut:

Unii spun că s'a lucrat de-a-dreptul, fără a-l mai abate; în o scrisoare însă a lui *Pliniu cel tânăr* [2]), către poetul Caniniu, îi aduce aminte, — aprobându-l în proiectul său *de a scri războaiele dace* — că va vorbi despre râuri *strămutate* de curând *prin ţarine* şi *despre poduri* aruncate peste râuri [3]).

Traian plecă, în anul 104, a doua oară contra Dacilor. Anul întâiu al campaniei însă îl petrece în Moesia, priveghind sfârşirea construcţiei podului, care nu se putea începe înainte de a se ocupa mai întâi cu armata râpa nordică a fluviului, căci altfel Daci s'ar fi opus la alipirea lui de malul ţării lor. El se coborî din Panonia cu vase, pe Dunăre, până la Egeta, unde ajungând, toată populaţia acestui oraş roman îi ese înainte şi îl primeşte cu dragoste [4]).

Pe şeicele cari aduseseră armata romană până aci, el trece o parte din ea la Drubetis, pentru a ocupa acest oraş duşman şi a îndepărta oştile dace [1]).

In fine podul fu terminat la 105. Traian, cel mai bun suveran al Romei, în capul legiunilor I-a *Minerva* — numită şi *Pia Fidelis* — *a V-a Macedonică* şi a XIII-a *Gemenă*, cari precedau armata romană, trecu în Dacia.

Drumul ce ducea către capitală, după ce trecea pe la Drubetis, apuca sau pe la Vulcan sau spre Turnul Roşu de astăzi.

Această a doua cale a fost urmată de Traian:

a) Tăia linia de retragere a Dacilor către interiorul ţării;

b) Aşteptându-se fără îndoială, a fi loviţi tot prin partea de mai înainte, Dacii, grămădiseră într'acolo toate întăririle lor. Pentru acest din urmă cuvânt, mai cu seamă, Traian era sigur că va găsi drumul pe la Turnu Roşu cu totul liber către Capitală. Războiul nu putea fi decât pe viaţă şi pe moarte, desnădăjduit, disperat.

După mai multe lupte (date după ce se mântuiseră legionarii înconjuraţi de daci, în lagărele făcute în timpul primului războiu), Decebal, învins, se retrase în capitala sa — Sarmisegetuza — unde asaltat din toate părţile de Romani, preferi (după ce dădu singur foc oraşului) la sfârşitul unui ospăţ, în fundul unei peşteri, să se otrăvească, primind cupa fatală din mâinile frumoasei sale fiice Andrada [2]), sau cum spun alţii [3]), străpungându-şi pieptul cu fierul, preferând o moarte liberă decât să cadă, viu, în mâinile Romanilor.

Astfel pieri *odată cu libertatea sa şi a poporului său*, după 26 ani de o glorioasă domnie, Decebal, cea mai mare figură, cel mai extraordinar geniu militar al acestei regiuni; cel din urmă rege al Daciei. Capul său, tăiat de un legionar, a fost trimis spre a fi prezentat Senatului, la Roma şi purtat în vârful unei lănci, pe pieţele acelea, ale *urbei eterne*, pe

---

[1]) In frumoasa colecţie de 255 bucăţi aur, argint şi bronz, cumpărată la 1870 dela Cesar Bolliak (Odobescu, op. cit.).

[2]) Pliniu, *Epistole*, VIII, 4.

[3]) Două laşităţi contribuiră la mărirea furiei armatei romane: *atentatul*, prin nişte fugari, asupra vieţii Cezarului şi infama *cursă*, întinsă amicului lui Traian, Generalul Cassiu Longin. Se vede că la daci, când era vorba de patrie, mijloacele nu inobilau scopul... Ca bun strateg Decebal bate mai întâi pe Iasygi, aliaţii credincioşi ai Romanilor, apoi se prepară să primească pe Traian. (Dione Cassiu, LXVII, 10).

[4]) Fröner, tab. 108—112.

[1]) Fröner, tab. 117—118.

[2]) Crede Carmen Sylva. L'Ind. Roum., 27 Septemvrie 1887.

[3]) Heliade.

www.digibuc.ro

cari, 155 ani mai târziu, un descedent al său, Regilian, va purta purpura imperială.

Traian prefăcu ţara în provincie romană, lăsând în fruntea ei un *legat* [1]). *(Legatus Augusti pro proetore trium Daciarum)*, mai târziu consul, îi dete numele de *Romania* [2]) şi se întoarse la Roma [3]) în 107 d. Chr.

Intră în acest oraş în *triumf* [4]); luă numele de *Dacicus* şi *urbea eternă*, deja, destul de bogată în monumente de tot felul, văzu înălţându-se, într'o zi, pe una din pieţele sale, *Forum* [5]), faimoasa *columnă a lui Traian*, monument neperitor şi nepreţuit pentru istoria şi gloria romană [1]).

[1]) Primul administr. al Daciei, fu M. Scaurianul numit de Traian (Aaron Florian, *Man. de Ist. Princ. României.* Bucureşti 1837, pag. 17).

[2]) Filip Henri Dilthey, *Geografia* (în rusește) *pentru clasele primare.* Moscova 1771. Tip. Univ. Imperială. Trad. de Jacov Livescu şi publicată în jurnalul *Vocea Covurluiului* No. 2491, 2492, 2492 şi 2494 (anul 1884) de Mihăilescu profesor la Galaţi.

[3]) Acesta era *Celtul* (căci *militase*, *militarizase* în Galia), suitor de munţi, mergând spre cucerirea Orientului, pe care Sybila îl profetizase cu 1981 ani înainte de Christos.

[4]) A fost unul din cele mai frumoase spectacole din cele ce văzuse Roma. Nici etatea, nici sexul, nici sănătatea nu fu, pentru nimeni, piedecă de a-şi sătura ochii cu asemenea privelişte. «Copiii cei mici voiau să te cunoască, tinerii se grăbeau a-ţi pronunţa numele, iar bătrânii te admirau...» scrie *Pliniu cel tânăr* (61—115 d. Chr.) lui Traian câtăva vreme după triumf, spre a-i descrie în câteva cuvinte, bucuria Romei...

[5]) «Oare când *Forul* fusese centrul vieţii politice; în el partidele îşi dădeau bătălii şi-şi disputau direcţia guvernământului. Imperiul venit, tribuna publică suprimată, forul nu înceta de a fi frequentat; mişcarea afacerilor, cari se desfăşurară în el, încă din timpul republicei, deveni mai întinsă şi trândavii, al căror număr se mărea la Roma zilnic îşi dădură loc de întâlnire. Inghesuiala a fost atât de mare că atât Iuliu Cezar cât şi August crezură folositor să construiască *noi pieţe*, cari luară numele lor: Domiţian, mai târziu deschise un Forum, cari nu întârzia să fie insuficient; când Traian, la rândul său, a creat *Forul său*, se supuse necesităţii, mai mult decât dorinţei, de a înfrumuseţa oraşul.

In valea care separa Palatinul de Eschilin şi Quirinal, se ridica un mare număr de edificii publice. In câmpul lui Marte, despre care Strabon ne-a lăsat o strălucită descriere, se admira teatrele, circul Flaminius, Odeonul, Stadiul. Porticul lui Octaviu, băile lui Agrippa. A lega aceste două grupe de monumente, acesta a fost măreţul plan conceput de Traian şi executat de arhitectul său Apolodor. Barbarii şi timpul făcură să dispară această minune...

O aruncătură de ochi asupra acestui impunător ansamblu:

Eşind din forul lui August se trecea sub un arc de triumf, care lăsa intrarea în o piaţă spaţioasă de forma cadrangulară, de colonade deschise *(à jour)* şi ornată, în mijlocul său, de statuia ecuestră a lui Traian *). Pe laturile acestei pieţi s'a săpat la vest Capitolinul, la est Quirinalul, astfel ca să formeze două hemicicle, cari adăposteau prăvălii şi din cari fiecare, precedată de un portic rectiliniu, se găsea despărţită de piaţă. Aceasta constituia *Atrium* sau *Forum* propriu zis. Latură opusă arcului de triumf prezenta o magnifică scară de *giallo antico* (marmoră galbenă scoasă din Numidia), pe care se urca la Basilica Ulpiana. Acest monument, care închidea cu totul piaţa, o deborda prin două *rotonde*, puse la extremităţile sale şi cari ca cele două hemicicle ale Forului, fuseseră luate în masa celor două coline. In spatele basilicei, una greacă, cealaltă romană, erau separate prin un spaţiu pe cari se ridica *Coloana Traiană.* De acolo, în fine se vedea templul pe care Traian nu-l termină şi care, terminat de Adrian, succesorul său îi fu închinat. Acest ansamblu smulse un strigăt de admiraţie grecului Pauzania, un cunoscător greu de satisfăcut.

Romanii erau foarte mândri de Forul lor. Ammian zice că era o operă unică pe lume *(singularem sub coelo structuram)*, iar Cassiodoror spunea că este o minune totdeauna nouă *(Traiani forum vel sub assiduitate videre miraculum est)* **).

[1]) *Columna lui Traian.*—Acest monument triumfal fu ridicat, în stil doric, imitaţie, se crede, a coloanei *Panium*, din Alexandria, în anul Romei 865 (112 d. Chr.), în onoarea lui Traian, prin senat şi popor, pe locul ocupat de un munte, înalt de 144 picioare şi care, munte, fu ras cu totul şi redus la nivelul ordinar al pământului. Era aşezat la extremitatea Forului, cari purta numele împăratului.

Coloana era de marmoră albă, de Carara sau de Paros; formată din 34 bucăţi, aşezate una peste alta

*) Impăratul Constantin, găsi această statue atât de frumoasă că se gândi să o reproducă în aceeaşi atitudine la Constantinopole. «Fie, îi zise persanul Hormidas, dar va trebui să faci calului un grajd similar» şi îi arătă Forul. Constantin renunţă la proiectul său, să facă o asemenea operă, din cauza că îi lipsea Apolodor. Mai puţin scrupulos, unul din succesorii săi, scoase statuia din Roma, o duse la Constantinopole, o aşeză lângă Miliarul de aur, de unde dispăru, la o epocă necunoscută (Pellisson, op. cit., pag. 270).

**) Pellisson, *Rome Sous Trajan*, pag. 262.

www.digibuc.ro

Un oraş, la marginile Dunării, — alţii zic la picioarele Balcanilor, — în faţa Oltului, pe care se transportase proviziile în munţi, fu clădit şi luă numele de *Nicopolis* (Nicopolis *oraşul victoriei*).

---

legate în bronz; în aceste bucăţi, adevărate colosale trunchiuri cilindrice, era săpată scară interioară şi fusul. Era înaltă de 42,40 m; diametrul cel mic interior era de 3,21 m, iar cel exterior 3,41 m. Ea era surmontată de statuia lui Traian, înaltă de 3,54 m, în bronz sau (cum zic alţii) de aramă poleită cu aur. Coloana era în formă cilindrică, aşezată pe o bază, în patru colţuri, compusă din opt bucăţi, sub care mai târziu se aşeză *urna de aur*, care conţinea *cenuşa* lui Traian. Coloana purta în spirală, — despărţite prin un brâu, cari făcea 23 învârtituri şi cari devenea cu atât mai lat cu cât se ridica mai sus, în scopul ca, văzute mai jos figurile să pară de aceeaşi mărime, — pe suprafaţă, un baso relief, care reprezenta toate fazele războiului contra Dacilor, cu 2500 figuri înalte, fiecare de două picioare (65 cm.) opera mai multor artişti.

Acest monument era pe timpul său, cel mai înalt din câte poseda Roma. Mai în urmă întrecea cu 0,48 m. pe acela a lui Marcu Aureliu. Vârful său era la nivelul Quirinalului.

Scara era săpată în aceeaşi marmoră, în spirală, cu 185 trepte, lungi de 70 cm, cu 43 deschideri ducea la un balcon, garnisit cu balustrade de fier, de pe care se vedea întreaga Romă şi munţii vecini.

Ca aspect exterior, coloana «dela baza la vârful monumentului se găseşte, pentru a zice astfel, imprimată de geniul politic şi administrativ al Romanilor».

Coloana este aşezată pe un soclu pătrat, ale cărei cele patru feţe sunt acoperite cu reliefuri plate, reprezentând grămezi de arme, cucerite dela popoarele învinse. In acest soclu se deschide o poartă, având deasupra o inscripţie, suportată de două *victorii* înaripate; ea conduce la scară...

In unghiurile soclului, pe cornize, patru vulturi ţin în ghiarele lor, coroane de lauri. O largă coroană înconjura coloana la baza sa.

Faţa exterioară a cilindrului era acoperită de o colosală panglică care se urca până aproape de vârf. Către mijloc se afla o victorie care scria pe o pavăză explorările cuceritorului. De aci în jos sunt figurate luptele primului război dacic, — pe 124 table — în sus, acelea ale războiului al doilea.

Profilul capitelului se apropie de *doric* şi este împodobit de *ove* (ornament arhitectural tăiat în formă de ouă). Un piedestal coronează tot. Pe el se află statuia împăratului de bronz aurită; el este figurat, în picioare, în haină militară, rezemându-şi braţul stâng pe un gen de lance; mâna dreaptă, întinsă înainte, ţinea după toate probabilităţile, o *victorie* aşezată pe un glob.

A stat mult timp aruncată, în bucăţi în piaţa muntelui *Citorio* sau al judecăţii. Barbarii au respectat-o (Brictie, *Cronic. Univers.* cit. de Şincai) căci n'a fost atacată ca celelalte rarităţi ale Romei, fie din cauza iscusinţei cu care era lucrată, fie pentru respectul ce chiar ei îl aveau de amintirea virtuţilor marelui Traian.

In evul mediu statuia a fost dărâmată; se crede că fusese scoasă din Roma, împreună cu alte statui de bronz, de către împăratul Constante al II-lea, pe la anul 663; — sau că la 24 August 410, Vizigoţii lacomi de tezaure, violând camera mortuară, de sub coloană, în care se află urna de aur cu cenuşa împăratului, au dărâmat coloana şi statuia căzând, ea ar fi putut să fie înstrăinată cu uşurinţă.

Camera unde fusese urna, s'a zidit cu precauţiune spre a consolida coloana, la bază, contra cutremurelor.

Intre 1534—1549 sub Papa Paul al III-lea Farnese s'au desgropat sfărămăturile basei coloanei traiane.

La 1588 Sixtu-Quintu, Papa Romei, o repară prin Domenico Fontana, mare inginer al timpului şi statuia lui Traian, care nu se mai găsise fusese înlocuită cu aceea a Sf. Petru, confecţionată din aramă poleită.

Muzeul din Louvres poseda un splendid facsimil în gips.

La 1812 cu ocazia ocupării Italiei de Francezi, din ordinul lui Napoleon, desgropările au fost atât de adânc practicate că *apăru* (s'a dat la lumină) pavagiul antic.

Un lucru este de regretat la această columnă: ea nu arătă, nu sapă decât victoriile învingătorului, căci de ar vorbi şi de faptele Dacilor, fără îndoială, figura lui Decebal ni s'ar arăta mult mai mare şi geniul său militar mult mai extraordinar. Această coloană a servit de model coloanei Vendôme, din Paris, ridicată în onoarea bătăliilor câştigate de Napoleon I (Bouillet); asemenea, coloanei Alexandrine, la Petersburg, coloanei congresului la Bruxelles; coloanei *Juillet*, pe piaţa Bastiliei, la Paris, etc. etc.

Ca şi podul, columna a fost ridicată tot de Apolodor, architectul favorit al Cesarului şi al armatei, al Senatului şi al Poporului. Din nenorocire ea fusese lucrată în timpul când Traian lipsea din Roma, în Orient; moartea îl împiedecă să vadă această mare operă de artă.

www.digibuc.ro

Traian a scos din Dacia [1]):

5.000.000 litri de aur şi 10.000.000 litri de argint [2]).

Afară de acestea mari bogăţii şi ustensile de mare preţ, multe arme şi cirezi, pe lângă 500.000 bărbaţi foarte războinici.

« Războaiele dacice [3]) ni se înfăţişază pline de măreţie. Din partea Dacilor admirăm desnădăjduirea vitejească care înmulţeşte piedecele înaintea duşmanilor şi apără pas cu pas fiecare sat, fiecare pădure, fiecare râu. Pentru a-i învinge a trebuit o ştiinţă militară perfecţionată neîncetat timp de opt veacuri. Prin activitate, prin dibăcie, prin împotrivirea cea mai îndărătnică, prin frica ce insufla, Decebal se pune între duşmanii cei mai vestiţi ai Romei, alături cu Mitridate şi Anibal ».

Puţin timp în urmă Dacia deveni cea mai înfloritoare provincie a imperiului; mari şi mici cetăţi legate cu frumoase drumuri, aşternute cu piatră: « legiuni, cohorte şi trupe de cavalerie, lagăre întărite şi castele, fortăreţe, staţiuni de flotile şi valuri uriaşe, asigurau traiul liniştit al locuitorilor şi impuneau respectul barbarilor ».

Patru autori: Mariu Maxim, Fabiu Marcelin, Aureliu Veru şi Statiu Valinte, au scris pe larg viaţa şi faptele împăratului Traian [4]). Aceste scrieri s'au pierdut cu totul; ei descriau fără îndoială, cu amănunte, o expediţie atât de mare, atât de îmbucurătoare pentru Roma, *apăsată de Daci şi tributară Dacilor*. Romanii nu-şi găseau loc de bucurie, sărbătorind biruinţa lui Traian; în curs de 123 zile s'au jertfit, în lupte de gladiatori, 11.000 de sclavi şi s'au făcut vânători, în cari au căzut 11.000 de fiare sălbatece [1]).

După terminarea războiului, Traian publică un *Edictum* în care da seamă de operaţiile [2]) sale şi expunea cheltuelile; se pretinde chiar că ar fi scris o carte, Dacica, care din nenorocire s'a pierdut iar ţara se populă cu coloni aduşi din tot imperiul şi mai cu seamă din Italia.

Apărarea acestui pod necesita, la extremităţile sale, stabilirea de posturi întărite, numite *capete de poduri*. Ele au fost executate, — cel dintâiu primi numele de *Pontes* [3]) — de prima garnizoană a Daciei, compusă încă din anul 110, din legiunea XIII Gemenă cu zece cohorte auxiliare de infanterie şi de două *aripi* de cavalerie.

Punctul unde fusese aşezat podul îşi căpătă o importanţă deosebită, fie prin comunicaţia Romanilor cu Dacia, — fie aflându-se la gura trecătoarei din basinul de jos al Dunării, în cel din mijloc, fie mai târziu, ca punct central al domniei Severinului, fie, în fine, în diverse epoce, ca punct apropiat de diferitele frontiere ce se încrucişară în vecinătate.

Podul însă n'a durat mult timp în bună stare. Eliu Adrian [4]), fiul Cezarului, prin

---

[1]) *Criton*, scriitor grec, contemporan lui Traian care îl urmase în toate războaiele sale, citat de *Lydus* (511 d. Chr.) şi acosta de Haşdeu, *Columna lui Traian*. Vol. VI, pag. 178, note.

[2]) In faţa unei asemenea bogăţii, un distins scriitor contimporan nu se poate opri să nu adauge:

« Iată o adevărată expediţie de Argonauţi în Colchida ».

[3]) Ioan Nădejde în *Contimporanul*, jurnal literar, în Iaşi.

[4]) Citaţi de Eliu Spartianu şi Eliu Lampridiu, istorici latini, din secolul al IV-lea (vezi *Columna lui Traian*, anul al IV-lea, 1873, Nr. 6, pag. 91.

[1]) Impăratul bătu mulţi ani dearândul bani, cari prin chipurile pe dânşii săpate, aminteau tuturor din imperiul său, chiar celor ce nu ştiau să citească, strălucitele sale expediţii.

[2]) Şi acest *Edictum* s'a pierdut.

[3]) Şincai zice: *Theodora* (după urme, cu perimetru pătrat) fu pe stânga şi *Pontes* (formă lungăreaţă, ovală, după reparaţia justiniană) pe dreapta; el se bazează pe Dione Cassiu. Tot asemenea zice şi Procopiu. Şi unul şi altul par a se înşela: Numele *Theodora*, nu era în uz pe vremea lui Traian (acest nume fu dat, precum vom vedea, de Iustinian oraşului rezidit) niciun autor nu pomeneşte că *Pontes* ar fi fost pe malul drept, afară de cei dintâiu doi. Ptolomei, geogr. Alexandrin, îl ţine tot pe stânga şi îl traduce cu Ζεώγμα, care înseamnă tot *pod (Pontes* din *Pons)*.

După Laurian, *Pontes* şi *Zernes* ar fi fost fondate de coloniştii lui Aurelian.

[4]) Fiul lui Adrian Afer, vărul primar a lui Traian (după I. J. Bumbac, profesor la liceul c. r. în Cernăuţi, *Aurora Română* anul III, Nr. 1 şi 2.

www.digibuc.ro

adopțiune (născut 24 Ian. 76), urmându-i în imperiu, chiar în anul morții lui Traian (11 August 117) și înainte de a ajunge la Roma, ordonă să i se ridice bolțile și podeaua de lemn «lăsând în largul fluviului [1]) numai stâlpii de zidărie expuși la vânturi, la valuri și la ploi, condamnați să se surpe, cu timpul, din înălțimea lor» [2]).

Este foarte greu să se explice acest fapt: Eliu Adrian, principe în adevăr moderat [3]) în toate (afară de superstiție), acel ce ajutase personal pe Traian în această lucrare, trebue să fi avut un motiv destul de puternic pentru a putea face o asemenea faptă. Istoricii l-au explicat în mai multe feluri:

Unii au spus că, podul putând înlesni barbarilor trecerea fluviului, spre a devasta provinciile romane vecine, ar fi fost cel mai mare motiv. «Barbarii — pretind a fi zis Adrian — surprinzând păzitorii podului, omorându-i și făcându-se stăpânitori pe trecere, o vor utiliza spre a trece în Mesia și devasta imperiul, prin aceleași mijloace cu cari noi ne-am servit în contra lor».

Alți scriitori — și cea mai mare parte — au spus, că această părere era un pretext, cu măestrie ascuns; în realitate, măsura era dictată de o ordinară gelozie.

Este oare posibil ca pasiunea să orbească până în atât, un împărat așa de bun, un general atât de distins? Credea el oare că va suplini serviciul podului cu acel al călărimii sale cari ajunsese la perfecțiunea de a trece fluviul înnot și a opri, pe țărmul opus, *infestările* inamicului? Ne îndoim.

Toate aceste afirmări pot fi numai presupuse. E posibil ca timpul și împrejurările să'i fi comandat aceasta. Chiar August prevăzuse și recomandase aceasta [4]). Nu Adrian, dar oricare împărat în locul său ar fi trebuit să se supună circumstanțelor. Se poate că iubirea de patrie, cea mai mare virtute la Romani, cum credem să fie și la strănepoții lor, să-i fi comandat să comită o eroare voluntară sau chiar o crimă, pentru a salva un imperiu. Istoricii nu ar fi lipsit să facă cunoscut lumii aceste motive, dacă Cesarul, ca bun diplomat, nu ar fi căutat să ascundă planurile sale. Adrian, cunoscând arta de a domni, a trebuit să se prefacă așa de mult, că în excesul său, a luat, în mormânt, cu el ideile cari l'au decis să strice podul. Formaleoni căută a le ghici: «Popoare întregi *luate Italiei* au fost, în mod imprudent, transportate, de învingător, pentru a popula aceste provincii abandonate. Moldova, Muntenia și *țările udate de Nistru, Nipru și Bug* [1]) au fost repopulate cu colonii romane... Dar care a fost fructul acestor victorii, atât de însemnate? O mărire în numărul legiunilor și o micșorare de forțe. Garnizoane imense, împrăștiate în vasta întindere a atâtor noi posesiuni, au devenit oneroase pentru stat. Tezaurul public mărit, puțin lucru sau nimic, cu toate aceste câștiguri, începu de atunci a se deranja; din toate cuceririle lui Traian, Romanii n'au culeș alt fruct decât cunoștința de țări și națiuni, despre cari mainte auzise numai vorbindu-se... Aeliu Adrian, observând *goliciunea acestei măriri aparente*, se grăbi să restrângă din nou marginile domniei romane. Planul său era de a abandona tot ceea ce Traian cucerise. In Asia, el cedă Perșilor, tot ceea ce ei pierduseră, — teritoriul de dincolo de Eufrat; — și medita să facă, în Europa, din Dunăre, limita de nord a imperiului. Deranjarea tezaurului era atât de mare că el nu ar fi ezitat să sacrifice numeroasele colonii fundate de predecesorul său, dincolo de acest fluviu, pentru a se ușura de greutatea armatei ce trebuia să întrețină pentru apărarea lor; și le-ar fi și abandonat, fără milă, la discreția inamicilor inplacabili, cari le înconjura, dacă amicii săi

[1]) Dilthey spune că Adrian a dărâmat chiar stâlpii până la apă.

[2]) S. Al. Odobescu, *Istoria Archeologiei*, p. 368.

[3]) Formaleoni, op. cit., Vol. II, pag. 59.

[4]) Vezi testamentul lui August în *Marmurele* de Ancyre.

[1]) Cartea lui Formaleoni, din care extragem aceste linii, a fost dedicată împărătesei Ecaterina cea Mare a Rusiei și fără îndoială acceptată..., cu ideile sale!

www.digibuc.ro

nu l'ar fi întors dela o asemenea *hotărîre*, care le părea *imprudentă* și *periculoasă*...

Nesăturata Romă, nu putea să aplaude o asemenea politică și pe când Adrian, pe care Tertulian îl numește *Curiositatum omnium explorator*, găsea imperiul prea mare, Roma găsi pe împărat prea mic; acesta însă [1]), *fără să se îngrijească de discursurile unui popor, umilit sub jugul monarchilor săi*, termină reducerea stabilită, abandonând provinciile inutile și costisitoare [2]).

Astfel, neabandonând Dacia, Adrian se mulțumi să strice podul ce o unea cu imperiul, lăsând ca legătura să se facă cu luntrea sau alte vase. Dacă acestea au fost motivele, fără îndoială că Adrian a făcut ceea ce trebuia să facă orice roman cu bun simț.

« Când gloria principilor se va măsura după fericirea ce au dat popoarelor lor, Adrian va fi primul dintre împărații Romei ». Aceste cuvinte sunt îndestulătoare pentru ca fapta lui Adrian să fie uitată. Un secol și jumătate mai târziu, Aurelian, pornit poate de același cuvânt, făcu ceea ce nu făcuse Adrian. Timpul nu este o piedecă la îndeplinirea decretelor providenței.

Urmele podului însă ca și *mărirea celui mai mare* împărat al Romei, *marele* Traian, nu se vor șterge decât odată cu lumea [3]).

[1]) După obiceiul Suveranilor mari...

[2]) Formaleoni, op. cit., Vol. II, pag. 55—59.

[3]) Traian, zice Tocilescu, era înalt de statură, oacheș la față, cu ochii mari, buzele strânse și barba deasă și de timpuriu cărunțită. Privirea lui, totdeauna blândă și hotărîtă, impunea respect orișicui. Dormea puțin, mânca mai cumpătat decât bea, umbla mult pe jos, îi plăcea vânătoarea, dar mai ales războiul care nu-l obosea niciodată. Deși fără învățătură, dar avea mintea ageră și judecata sănătoasă. Era bun, blând și înzestrat cu toate virtuțile de om și de împărat.

In adevăr, Traian a fost cel mai mare din împărații Romei. A fost ales de *șase* ori consul; primi de douăsprezece ori titlul de *împărat*, a ocupat de douăzeci de ori puterea tribuniției; sub Nerva a primit calificativul de *Germanicus*; în anul 103, acel de *Dacicus*; în anul 110, acel de *Particus*; în 104, primi primul, dela Senat și Popor, și pe cari nimeni nu l-a meritat mai bine, titlul onorific de *Optimus Princeps* (cel mai bun dintre principi). Toate aceste onoruri i-au fost decernate în scurta domnie de 19 ani. Împărații care îl urmară, erau salutați, în scumpa lui memorie, cu fraza: *Să fii mai fericit decât August și mai bun decât Traian!* In fine, pentru marile lui fapte, i s'a dat ultima onoare și singurului împărat al Romei, permițându-se îngroparea în incinta Romei, în Forum; cenușa sa închisă în un vas de aur, a fost așezată sub *Coloana Sa*. A fost singurul împărat căruia i se purtă triumf chiar după moartea sa (Cronica Șincai 117); Sf. Grigorie Dialogul pretinde că, deși păgân, el ar fi primit Sf. Cumunicătură.

Când se vorbea de un om bun, se zicea: e bun ca împăratul Traian.

Dante (Cântul al XX) pune pe Traian în al șaselea cer al paradisului său și după o legendă, în biserica catolică, Traian este singurul necreștin (păgân) în Paradis pus de Dumnezeu, după rugăciunile unui papă (Sf. Grigore cel Mare, al VI-lea secol). Cât pentru noi descendenții oamenilor cari au servit pe marele împărat, numele său se imortalizâ întrebuințându-se a arăta tot ce este mare și grandios în natură; « Troianu », muntele de zăpadă, ridicat de viforul iernei; « Troianu » valul de pământ ce întrerupe monotonia șesului, *Calea Traiană*, pe cer, brâul de stele înfipt pe bolta cerească, acea pastă nemărginită a cărei fiecare moleculă luminoasă este un infinit sistem solar; *Calea Traiană*, pe pământ, urmele șoselelor făcute, de El, în Transilvania și Muntenia; *Pratul* lui Traian, o câmpie în Transilvania, etc. etc.

Slavii au fost atât de uimiți de gloria și faptele minunate ale acestui împărat, că socoteau timpul dela *epoca lui Traian* *).

Nu mai e nimic mare în Univers, în al cărui nume să nu fie amestecat acel al marelui (D)-zeu al Romanilor.

Spre a compensa orașul, Adrian i-a dat numele de *Municipiu*.

Sub Adrian, Dacia se administra de M. Trubo [1]). Sub Antoninu Piu, către 140, cetatea era în floare și atunci Dacii, cari eșiseră din țară, reintrară cu încetul și conspirară a restabili vechiul regat; dar au fost bătuți și împrăștiați de Prefectul legiunilor din Dacia, Caiu Clodiu (150—156 d. Chr.).

[1]) Florian, op. cit. § 20, pag. 18.

*) Karamzin I. pag. 19.

www.digibuc.ro

Cel dintâi *Municipiu*, dar, în apropierea podului, a fost *Drobeta*, căruia îi urmă *Colonia Drobeta* [1]).

Sub Marcu Aureliu Filosoful, 166 d. Chr., Dacia se administră de Caiu Rutiliu Cocles; acesta apără țara contra barbarilor cu atâta glorie, că i se decernă cununa *murală* și un monument în Ulpia Traiană.

Puțin în urmă, în iarna anului 171 spre 172, Marcu Claudiu Fronto, guvernatorul Daciei și al Moesiei, după mai multe victorii, moare într'o cruntă bătălie contra Marcomanilor și Iasygilor. O piatră comemorativă, în Sarmisegetuza și o statue de bronz, în forul lui Traian, în Roma cu inscripția « pentru că a murit luptându-se cu curaj pentru patrie », este recompensa acestui sublim devotament. Corneliu Clemens, succesorul său, nu rămâne mai pe jos și arată aceeași bravură în apărarea patriei.

Ah! ce ar fi devenit încă de atunci imperiul dacă sănătoasa organizare romană, nu ar fi făcut din Dacia, un hotar impenetrabil între barbarii, cari se grămădiau din toate părțile în aceste regiuni ale Europei. Poziția sa întărită, de oameni și natură, valurile și șanțurile dela frontieră, cetățile înconjurate cu șanțuri și ziduri înalte, castelele și turnurile sale, opri căderea acelui colos, abătut de ciumă, foamete, secetă și fără niciun ban în visterie. Dacia scăpă imperiul lumii, a cărui sublim și de imitat cap, ajunsese să scoată la licitație tezaurele prețioase ale palatului său, pentru salvarea patriei...

Sub Albin și Niger, generalii lui Comod, 180 d. Chr., barbarii, năvălind spre a cuprinde Dacia, au fost bătuți. Pe la 192 administrator al Daciei era, înainte de a se face împărat, Elviu Pertinace; administrația sa umană, bună și blândă, o păstră acestei provincii și după ce se făcu împărat. Sub Sever, 193, provincia a fost în pace. Caracala, la 201, venind în Dacia, fundă Caracalul, numit *Antina*, prescurtarea din *Antonina*. Sub dânsul veniră Goții, cari au fost bătuți. La 235 împăratul Maxim, Tracul, bătând pe Sarmați și pe Daci, lua un nume *îndoit*. Un monument descoperit în vecinătatea Severinului, atestă că, între anii 238—244, în timpul împăratului Gordian, Goticul (căci bătuse pe Goți), aci se află prima cohortă militară de săgetași, numită *Gordiana*.

« Către 255 Dacia s'a pierdut, scriu istoricii timpului; un popor barbar, Marcomanii o copleșise ».

Sunt autori cari cred că în timpul împăratului Aurelian, Vandalii și Sarmații venind cu forțe foarte mari, el se văzu silit să părăsească Dacia romană și să se retragă cu legiunile și o părticică de coloni pe malul drept al Dunării.

Se zice că el a fost acela care ordonă stricarea podului lui Traian. Goții, Gepizii, Vandalii, Sarmații, etc., devastară orașele, monumentele artei și culturei romane, nerespectând foarte adeseaori, nici chiar mormintele.

Mai sunt autori cari pretind că acesta ar fi podul lui Constantin și că Traian ar fi făcut pe acel dela Celeiu; în această eroare pare a aluneca și un distins istoric național în o operă a sa, scrisă în limba franceză.

Nu este astfel:

Studiile Colonelului de geniu austriac, contele italian *de Marsigli* — însărcinat, în 1689, cu facerea unui pod pentru trecerea, de pe malul drept pe acel stâng aproape de Cerneți, a armatei germane, comandată de Marele Duce de Baden, spre a opera în România, — sunt destul de serioase spre a mai lăsa o îndoială. El a fost primul care a făcut chiar în localitate, cercetările cele mai minuțioase.

La 1858 profesorul din Viena, Aschbach, publică o monografie foarte interesantă, în limba germană, asupra podului, pe temeiul observațiilor unui inginer militar din Orșova și al unui conductor de clădiri, observații făcute, la 15 Ianuarie 1858, când apele fiind foarte mici, au lăsat să se vadă urmele (crâmpeele) a optsprezece stâlpi; ceilalți doi lipseau, căci erau probabil, înnisipați *în o insulă* ce

[1]) Gr. Tocilescu, op. cit.

www.digibuc.ro

Romanii ar fi făcut, cu ocazia facerei podului şi care probabil pare a fi acea văzută la 1858. După cum am spus, felul construcţiei acestor stâlpi, şi sub apă, se constată, cu această ocazie că era ca acelor de pe maluri: pietroaie cu ciment roman în interior şi căptuşite, în exterior, cu cărămidă, pătrate *mari* [1]).

Astfel, câteva secole în urmă, două căpătâie, pe maluri opuse, alte 18 crâmpee, de mult surpate în adânc şi ascunse sub *unde*, au rămas *mărturii neînlăturate* ai măririi lui Traian şi *chezăşii* legământului etern ce leagă pământul Daciei cu coloniştii Romei [2]).

Cât despre turnul ce se află în ruine, în grădina publică, autorii îi dau diferite origini:

Unii spun că, în anul 340, pe timpul împăratului Filip (Arabul), Severin, guvernatorul Moesiei (ginerele Cesarului) zidi la intrarea podului, turnul ce poartă numele său şi pe care barbarii îl dărâmară mai în urmă.

Alţii spun că în timpul lui Alexandru Sever, după întoarcerea sa din Asia, se fundă aci o cetate, care se numi *Severinopolis* [3]). *Noile castre Severiane* (pe urmele celor stricate de Goţi, pe la 200?): din care nume rămase apoi, oraşului, acel de Severin.

Un *roman*, ducele Severinului, luă parte, cu 700 cavaleri, la nunta lui Attila. La această solemnitate el purta titlul de *Ramunc Duce de Vlachenland* — Roman duce din Ţara Vlahilor, — unii autori îl dau de Duce al Severinului. Impreună cu voinicii săi, frumoşi şi împodobiţi, au mers, pe cai mândri şi iuţi, ca păsările în zbor... să facă parte din mulţimea de domni, slăviţi şi viteji, vorbind diferite limbi şi reprezentând diferite neamuri, creştini şi păgâni, cari veniseră în escorta regelui Hunilor, să sărbătorească la Tulna, pe marginile Dunării — unde până mai dăunăzi Archiducii austriaci aveau obiceiul a eşi întru întâmpinarea logodnicelor lor — nunta regelui Attila (Etzel), marele şi sălbaticul cuceritor, cu Kriemhilt, frumoasa văduvă dela Worms, acompaniată, şi ea, de strălucita sa curte, de vitejii cei mai renumiţi şi de cele mai frumoase femei ale Burgundiei [1]).

După invazia de la 538, barbarii, retrăgându-se, din imperiul roman, către ţările lor, încărcaţi de prăzi şi ducând cu dânşii 120.000 prizonieri romani, — dezasperară pe Iustinian.

El reluă atunci marea lucrare de apărare, la care cooperase sub domnia unchiului său şi pe care alte necesităţi o făcuseră să se suspende. Reluă, zic, această lucrare cu o activitate pe care nimic nu o mai micşoră. Aceasta a fost o operă prodigioasă, care îmbrăţişă nu numai ţărmul drept al Dunării şi interiorul provinciilor Sciţiei, Mesiei, Dardaniei şi Traciei, dar dincolo de fluviu, toate punctele importante ale ţărmului stâng, cari fuseseră abandonate de două secole. Singidunul, Viminaţiu, Bononia, Raţiaria, Novele, în un cuvânt, toate marile cetăţi ale Mesielor, de sus şi de jos au eşit din ruine; toate au fost reparate, multe au fost mărite: din simple castele, au devenit oraşe; turnurile se transformară în citadele, după necesităţile situaţiei. Pe ţărmul stâng, forturile lui Constantin şi ale lui Maxenţiu au fost reocupate şi Turnul care altădată servea de cap de pod punţei lui Traian, despre partea barbarilor, ridicat sub numele de *Turnul Théodora*, nu după al surorei sale, ci după numele soţiei sale, fiind prefectul Moesiei Mundus, domină din nou trecătoarele fluviului. Mica Sciţie, drumul ordinar al incursiunilor nomade, primi numeroase uvraje întărite, atât de partea fluviului cât şi despre acea a mării. Pe aci se găseau vechi castele dărâmate, din cari Slavii îşi făcuseră cuiburile lor; se goniră aceşti tâlhari pentru a repune garnizoane romane. In fine în interiorul ţării, între Dunăre şi Hémul, puse să se fortifice tot ce a fost susceptibil de a fi. Pe ici pe colo, el construi mari

[1]) Comentat după Al. Odobescu, op. cit.

[2]) Ibid.

[3]) Heliade, *Istoria Românilor sau Dacia şi România.*

[1]) *Les Niebelungen*, trad. Laveleye, XX, XXI, XXII, pag. 194—209 Paris 1866, cit. de Al. Papadopol Calimachi, în *Dunărea în literatură şi tradiţii*, pag. 60/368 public. Academiei.

www.digibuc.ro

incinte crenelate, proprii a primi, în caz de invazie, pe ţărani, cu familiile lor [1]).

Iustinian I, înfiinţează în anul 547, în Severin, prima episcopie, originea celei dela Râmnicul-Vâlcea [2]).

Se mai spune după alţi scriitori, că aci a fost o mânăstire zidită sub patronajul Sf. Severin, *apostolul Dunării*, care în vremurile vechi, ar fi propovăduit creştinismul prin aceste locuri [3]).

La anul 800 d. Chr., castelul Severinului era în bună stare şi era capitala Banatului Olteniei [4]).

Al IX-lea secol, al erei creştine, văzu născându-se în părţile Severinului, cei doi fraţi Metodiu şi Constantin (Chiril), inventatorii alfabetului chirilic, din litere latine şi grece [5]).

Pretenţia unora din autorii unguri că, din latino-manie, Românii ar fi făcut din vorba ungurească *Zéréni* numele de *Severin*, este îmi pare, prea *trasă de păr*.

In evul mediu Românii au întărit acest loc cu zid şi susţinură aci multe lupte cu barbarii, mai ales cu Ungurii. Banatul Severinului cuprindea în sine Oltenia, Haţegul şi partea orientală a Temişanei. Intre 1160-1170 către Severin se alătură ducatul transilvan al Făgăraşului şi apoi ambele se măresc treptat prin tot malul nordic al Dunării până la Kilia.

Către 1240 Mongolii, cari răspândiseră groaza până în inima Bulgariei, se întâlnesc în Oltenia cu un Basarab-ban, care rămânând învins, se retrage în munţi. Către 1272, un Litean Vodă, cu fraţii săi, cuprind Banatul Severinului şi se declar neatârnaţi de orice legătură. Se bate şi-i bate, în mai multe rânduri, pe Sârbi; apoi cu Ungurii, comandaţi de magistrul Gheorghe. Litean (Latin) moare pe câmpul de bătaie şi fratele său, Bărbat, prins, este dat pe mâna regelui ungur, un copil, care îi da viaţa, în schimbul unor mari sume, îi primeşte jurământul şi-l trimite să domnească în condiţiunile fratelui său la Târgovişte.

In al XIII-lea secol, zice cronica lui Hurul (?) Românii din *Galicea* (denumirea *Ţării muntenești* pe atunci) şi *dela Olt* (Severin) puseră — după imitarea organizării Moldovei — un *cap* mai mare, peste toate scaunele şi-l numiră *Ban*, ca în vechime, *capul legiunii de Severin*.

La 1260 Bulgarii prad cu foc şi sabie Banatul Severinului, de unde Magistrul Laurenţiu îi respinge, luându-le prăzile şi făcându-le mulţi prizonieri.

La 1315 (?) Carol Robert, regele Ungariei, din dinastia Angevinelor, de origină franceză şi civilizaţie italiană îşi alese Timişoara ca reşedinţă, îmbunătăţind şi fortificaţiile Lipovei.

La 1330 luna Septemvrie, el cari mai venise şi în 1323, trecu în Ţara-Românească, în capul unei armate puternice — înconjurat de cei mai mari demnitari ai săi, clerici şi mireni — contra lui Alexandru Basarab, ca să se războiască cu el; cu această ocazie, el luă Severinul [1]) *fără vină* [2]); dar fiind bătut se întoarse cu ruşine în Timişoara, travestit prost, de unde plecă la Vissegrad [3]).

Către 1365 Ludovic (cel Mare) regele Ungariei — începând luptele contra lui Straţimir şi Bulgariei — cuprinde şi restaurează castelul Severinului făcut, cum se credea atunci, de Septimiu Sever [4]).

La 1370 se mai adaugă la Severin ducatul Amlaşului şi astfel, încetul cu încetul, din cuibul primitiv aruncat de Romani în Severin,

[1]) *Hist. d'Attila*, I, pag. 326—327.

[2]) Andrei Şaguna mitropolitul, *Ist. Bisericească*.

[3]) Aaron Florian, *Manualul de Istoria Principatului României*, pag. 35.

[4]) Hasdeu, op. cit.

[5]) Mărescu, *Ist. Românilor*.

[1]) Turoczius (cit. de Şincai, I, 307, op. cit.).

[2]) Constantin Căpitanul, *Istoria Ţărei Românești* (Mag. Ist. I, 9).

[3]) Turoczius, *Hungaria suis cum Regibus, Tyrnaviae* 1768, pag. 368. (Cit. Baron de Hurmuzaki, vol. I, pag. 233).

[4]) Bonfinius, Lib. I, Dec. 1; Lib. X, Dec. II, An. 1726. Vol. 6, pag. 396, etc.

www.digibuc.ro

ia naştere Ţara-Românească, care ajunge la suprema expresie de vitalitate, cuprinzând câte o bucată din Moldova, alta din Transilvania, alta din Timişana, etc. [1]).

In timpul domniei Marelui Mircea, avu loc la Severin, întâlnirea sa cu Sigismund, regele Ungariei, spre a conferi împreună contra Turcilor [2]).

In toamna anului 1394 teribilul Baiazid I trece Dunărea, la Severin şi năvăleşte în Oltenia. Mircea se vede în alternativă: sau să lupte şi să cadă cu glorie sau să se supună cu ruşine.

Bătălia se dă la Rovine, lângă Craiova, la 18 Octomvrie, în nişte locuri băltoase. Ce carnagiu trebuie să fi fost în luptă, deoarece ploaia săgeţilor întuneca lumina soarelui? Baiazid se sperie, fuge peste Dunăre şi un tratat de pace, termină campania [3]).

In 1430 Vlad III, supranumit *Draconele* sau *Dracul* (după o decoraţie, având această figură, ce-i plăcea s'o poarte), spre a-şi asigura domnia contra pretenţiei boierilor Dăneşti, susţinuţi, pentru domnia ţării, de Ioan Corvin de Hunyade (ca unul ce era din aceeaşi familie, având aproape, acelaşi blazon: un vultur negru cu crucea în gură) ridică armele asupra *Călărilor Teutoni*, cari ocupaseră Severinul, ce li se dăruise, pe la 1247, de Bella IV-lea, şi după ce-i goni, intră în Transilvania [1]). Dorinţa de a nu lăsa pe aceşti *Călări de Ierusalim* de a se îmbuiba la Severin, a fost, zice părintele literaturii române (nemuritorul Heliade), o cauză cari grăbi unirea Olteniei cu România mare [2]).

La 1479 Turcii, sub Mahomet II, comandaţi de Vizirul Alibeg, făcând o expediţie contra Ungurilor, au luat Severinul şi i-a dărâmat zidurile. Capitala Banatului se mută, întâi la Strehaia, apoi la Craiova.

La 1493 Baiazid al II-lea înconjură Severinul. Comitele Timişoarei, care comanda cetatea (ceea ce probează că Ungurii, profitând de încurcătura Românilor cu Turcii, ocupaseră Severinul şi îl reîntărise), prinse

[1]) Hasdeu, *Istoria Critică a Românilor*, vol. I ed. II.

[2]) Heliade, *Dacia şi România*, op. cit., pag. 98.

Către 1355 sub domnia lui Alexandru Basarab, în urma unui sobor — compus din sfetnicii clerului român şi alţii, străini, ca patriarhul Constantinopolei, mitropolitul Târnovei, mitropolitul Vidinului, al Dobrodiciei, al Severinului, al Albei Iuliei, al Prislavei, al Belgradului şi mulţi alţi arhierei şi cuvioşi arhimandriţi ai ţării — se hotărî să se ridice titlul de *Mitropolie a Lăturilor*, pe care îl purta până atunci Episcopia Severinului şi să se dea episcopiei Argeşului, căreia i s'a mai dat şi jurisdicţia asupra Ungariei iar Episcopului de Argeş dreptul de a se numi Mitropolit al Ungro-Valachiei.

Episcopia Severinului, din cauza deselor invaziuni ale barbarilor de apus, după stăruinţa Mitropolitului Anthimios (alţii spun Atanasie) se mută la Râmnicul Vâlcei, sub numele de *Archi-Episcopia noului Severin*.

La 1497 Radu al V-lea, cel Mare, după îndemnul fericitului Niphon, mitropolitul ţării şi fost patriarh al Constantinopolului, îi ridică *arbitrar* titlul de *Archi*, recunoscându-i-se însă dreptul de precădere sau întâietate, la vacanţa de Mitropolit sau în orice obştească adunare *).

[3] Tocilescu, *Ist. Rom.*, pag. 62.

*) Vezi jurn. *Voinţa Naţională* din 30 şi 31 Ianuarie 1885.

[1]) Mărescu, *Ist. Rom.*, pag. 199.

[2]) Chestiunea stabilirii călărilor Teutoni, *Ordinului Teutonic*, în Dunărea de jos, a fost de mai multe ori pusă pe tapet, fără, din fericire să se poată realiza.

La 1247 (Şincai I, 269 şi 270) Bella IV regele Ungariei dă prin o diplomă, ţinutul Severinului cavalerilor Ioniţi, pentrucă îl ajutase să golească ţările de Tătari.

La 1358 când Principatul Moldovei nu se urzise pe deplin, Lituanii, păgâni, dar cari voiau să treacă la creştinism au cerut împăratului german pământul Moldovei.

La 1391 se propuse a li se da Serbia.

La 1427 Impăratul Sigismund ceru ca ordinul Teutonic să fundeze la Dunăre o colonie care să lupte contra Turcilor.

La 1437 acelaşi împărat, stărui la Papa şi la Consiliul dela Basel, să se ia întregul ordin, din Prusia şi să se aşeze la frontiera Turciei.

La 1458 1463 şi 1464 Casimir al IV-lea, regele Poloniei oferi acestor călări întreaga Polonie.

La 1494 în Conferinţa dela Leutschau (în comitetul Zips, în Ungaria) regele Albert, al Poloniei, concepu, tainic, cu fraţii săi, Vladislav, regele Ungariei şi Alexandru ducele Lituaniei, perfidul plan să gonească sau să piardă pe Ştefan cel Mare şi să dea Moldova ordinului Călărilor Teutoni *).

*) *Revista* lui Tocilescu. An. II, vol. IV, pag. 482

www.digibuc.ro

mulţi Turci, pe cari puse să-i ucidă cu o nespusă tiranie: pe unii i-au legat de pietre de moară, pe alţii i-au cusut în saci şi aşa i-a aruncat în apă, pe alţii i-au dat porcilor mai flămânzi de i-au mâncat, etc. [1]).

In anul 1500 regele Ladislav al II-lea, ordonă să se întărească cetatea Severinului, să se adune provizii iar banului să se trimită cărăuşi, tăietori de pietre, zidari, etc. [2]).

La 1667 dela Schelea Cladovei la gura Topolniţei, câmpul forma o moşie, cu numele de *câmpul Severinului* şi aparţinea familiei Buzeştilor, descendenţii lui Preda (până la anul 1843).

Pe la 1689 după cum reese din cartea Contelui de Marsigli, acest câmp era pustiu şi nu se afla pe el decât ruine.

La 1726 Impăratul Carol VI dă baronului Undler ordine relativ la administraţia Olteniei.

La pacea dela Belgrad (la 18 Septemvrie 1739) Austria înapoiă ambele Orşove precum şi Banatul Craiovei, Turcilor.

La 1739 Impăratul Carol al VI-lea dă lui Lobkovitz instrucţiuni relative la evacuarea Olteniei.

La primirea Olteniei (1739) dela Nemţi, Turcii voesc să despartă Muntenia de cele cinci judeţe ale Olteniei şi să facă sub dragomanul Porţei, Alexandru Ghica, care se oferea să plătească 219 pungi de bani — *un exarhat;* dar Const. Mavrocordat nu se supune, protestează şi izbuteşte să ia înapoi cele cinci judeţe, pe cari le alipeşte la ţară [3]); nu scăpă însă fără a plăti banii.

După un timp îndelungat de uitare, Principele Alexandru Ghica restabileşte din nou Severinul, începând clădirea, pentru a patra oară, pe ruinele unui vechiu, întins şi însemnat oraş — movile de ruine şi pietre acoperite cu tufiş — a celor dintâi zidiri, acele *ale carantinei* (pe culmea dealului din stânga grădinii privită de pe Dunăre), cam pe la 1825.

Progresul merge, se vede, încet căci sub Kisellef, Severinul era o mahala, Banoviţa, cu 17—18 case. Acest general decretă, la 22 Aprilie 1833, cumpărarea moşiei Severinului, cu banii Statului, din şenalul Dunării, pentru aşezarea pe dânsa a locuitorilor din Cerneţi. Mai la urmă le trimise chiar bani.

După Kisellef, domnii Alexandru Ghica şi Barbu Ştirbei au intervenit şi au ridicat acest nou şi frumos oraş.

La 1841 s'au strămutat aci autorităţile judeţene, cari erau până atunci la Cerneţi.

La 1851 s'a strămutat în Severin şi agenţia Societăţii vapoarelor pe Dunăre, luând terenul pe 40 de ani [1]).

Oraşul ia din zi în zi o desvoltare mai mare graţie comunicaţiilor lesnicioase, prin mijlocul aburului, atât pe apă cât şi pe uscat.

Când apele scad, de pe platoul grădinei publice, una din cele mai frumoase din România, se văd largile picioare ale singurului pod principal ce a fost vreodată construit în cursul inferior al Dunării. (excepţie cel dela Cernavodă-Feteşti). Ele au fost examinate, cu scăderea apei din 1858, de Academia Română, în aceleaşi circumstanţe, în 1882, găsindu-se în aceeaşi stare ca 24 ani înainte şi de care am vorbit. Românii veneau în pelerinaj, pentru a vizita aceste preţioase urme ale glorioaselor opere ale străbunilor lor.

Ceva mai la vale de piciorul podului, se află o vale în care se pretinde că Românii au aruncat multe inscripţii şi pietre, spre a nu fi luate de Turci şi duse la Cladova sau Vidin.

Ceea ce este surprinzător, zice un scriitor, este de a vedea cum această, atât de folositoare şi atât de importantă comunicaţie (podul), dispărută de 17 secole, nu a fost, în tot acest timp, ridicată, reparată sau înlocuită.

După ruine, Turnul, un fel de coloană (11 m. înalt, 9 m. lungime, 2½ m. gros),

[1]) Engel, *Hist. Valachie*, vol. I, pag. 183. Ce contrast în acele fapte şi acele petrecute cu ocaziunea darului săbiei, de studenţii unguri lui Abdul-Kerim! De bună seamă, Dumnezeu a inventat lumea ca să distreze cerurile...

[2]) Idem.

[3]) A. Comnen Ipsilanti, pag. 345 (trad. Calimachi, edit. Academiei, pag. 471. Engel (Şincai, III, 294).

[1]) Frunzescu, op. cit.

www.digibuc.ro

se vede a fi zidit din piatră necioplită şi nu pare a fi din timpul facerei podului; el se macină din an în an.

Se vorbea despre găsirea unui amfiteatru, în grădina Maioresei.

Pietrăria, spune tradiţia, a fost împuţinată prin întrebuinţarea, aceleia ce s'a putut, cu înlesnire scoate, la refacerea şi repararea, de Turci a cetăţilor Cladova şi Vidin, pe vremea lui Constantin Brâncoveanu.

Persoane pioase, iubitoare de conservarea puţinelor şi importantelor monumente ce ne mai rămân dela strămbuni, au îngrijit de întreţinerea lor. Vom cita următoarele fapte, cari vorbesc dela sine: pe la anul 1836, răposatul Grigorie Pleşoianu [1]), fiind profesor la şcoala din Cerneţi, i-a făcut două proptele de zid, şi pe la anul 1869, Dimitrie Caluda, din Severin, asemenea l-a mai întărit, făcând lângă dânsul şi un balcon de stejar [2]).

Acest zid s'a numit şi se numeşte *Turnul lui Sever*, dela care s'a adăugat la numele oraşului, expresiunea *Turnul*.

Cât despre pod, din toată splendoarea lui, nu mai rămân decât urmele capetelor şi picioarelor sale, pe cari oricine le putea contempla de pe înălţimile dimprejur, cu ocazia apelor mici [3]).

In ziua de 22 Noemvrie 1869 se văzu cea mai splendidă paradă ce a avut loc până în acel timp la Turnul-Severin. Principele Carol prezintă populaţiei severinene pe consoarta sa, Principesa Elisabeta de Wied, viitoarea, primă şi scumpă regină a României.

§ 16. *CERNEŢII.*

Ansbach crede că aci era *Trans Dierna*.

La Cerneţi, lângă Topolniţa, era în vechime scaunul legiunii a V-a romană, sub al cărui scut era locul şi izvoarele minerale din vecinătate [1]).

Alexandru Sever, cum se ştie, fundase, în anul 220 d. Chr., pe ruinele Pontelui Severinean o cetate. In timpul imperiului Româno-Bulgar, această cetate a fost numită de Slavi *Cernigrad (Cetatea Cernei*, chiar *oraşul negru)*; dărâmându-se, numele său trecu acestui nou oraş (Cerneţi), fundat, după devastarea Severinului, de soldaţii lui Mahomed al II-lea, pe la 1479, în trecerea vizirului Ali-Bey Paşa, la război contra Ungurilor [2]).

Din Cerni-grad Românii au făcut *Cerneţi* (cu toate că se pretinde că acest nume ar deriva din romanul *Cernetius*, ce se crede că a fi purtat oraşul primei colonii [3]), nume ce-i rămase până astăzi.

In toamna anului 1689 Margravul de Baden trecu Dunărea, de pe malul drept pe cel stâng, la Cerneţi, în capul armatelor imperiale, după ce luase Nişul, Cladova, Vidinul, etc. El anunţă prin Colonelul conte de Schlik pe Domnul Constantin Brâncoveanu, că va ierna în România, invitându-l să facă armatei provizii în valoare de 700 pungi de bani [4]).

Cu această ocazie Colonelul de geniu austriac, *contele italian de Marsigli* [5]) a făcut nişte studii foarte importante asupra Dunării, din această regiune, pe care le publică (în latineşte) sub titlul de care vorbirăm (în note).

El a fost care a sfătuit facerea podului la *Jidoştiţa*, invocând, poate pentru a salva

---

[1]) Frunzescu, *Dicţionar Topografic*, p. 434.

[2]) Credem că facem bine că amintim de un primar, care în inocenţa iubirii de conservarea resturilor de ziduri, rămase dela strămbuni, cu ocazia trecerii Suveranului pe acolo, a *văruit* Turnul lui Sever (istoric).

[3]) Cu nivelul corespunzător 6' 6" Pegel (scara la Orşova) navigaţia este sigură pretutindeni.

[1]) Dr. Popovici, op. cit.

[2]) Frunzescu, *Dicţionar Topografic*, p. 431, col. I.

[3]) Se vorbeşte, în unii autori, chiar de un *Jupiter Cernensium*.

[4]) Şincai, op. cit., vol. III, pag. 150.

[5]) Marsigli (L. Ferdinand, conte de) geograf şi naturalist; născut în Bolonia la 1658, mort la 1730. Militar austriac, prizonier la turci, liberat. In 1703 lăsând să se ia cetatea Brisach, de ducele de Burgundia, fu condamnat la degradare.

Scrise, între altele, *Descripţia geografică şi istorică a Dunării* în latineşte în 1726. In franţuzeşte *Starea militară a imperiului otoman*, în 1732.

www.digibuc.ro

ruinele podului lui Traian, că acea localitate nu se mai pretează la facerea unui pod.

In 1695 Sultanul Mustafa al II-lea, după ce bătuse şi risipise armata generalului austriac Veterani, trecu spre a se întoarce în capitala sa pe la Poarta de Fer, *la Cerneţi*, Cuşmir (27 Septemvrie), Maglavit, Rast, Măceş, Bechet şi se îndreaptă spre Turnu. La Orlea, îmbrăcă pe Brâncoveanu şi pe 12 boieri, cari îl însoţeau, cu caftane noi; apoi ajungând la Turnu, se îmbarcă în caic şi trecu, cu toată curtea sa, la Nicopoli. Acesta fu unul din rarii sultani care a trecut ca amic pe teritoriul românesc. Brâncoveanu după ce mai rămase pe mal vreo trei zile, spre a regula cu visteria împărătească oarecari chestiuni, se duse apoi la reşedinţa sa [1]).

In Octomvrie 1800 trupele lui Passwan-Oglu au trecut Dunărea la Cerneţi. Boierii din Craiova fug mai toţi; au rămas, numai Locotenentul domnesc şi *Nazîrul* dela Brăila, care era trimis pentru a comanda Turcii ce se aflau în Craiova [2]).

La 7 Decemvrie 1800 are loc la Cerneţi o mare bătălie, între Români şi Turcii lui Passwan-Oglu, cari au fost respinşi [3]), pentru moment, căci în urmă Românii sunt învinşi de aceştia, Turcii primind ajutoare. Kara-Mustafa, generalul lui Passwan, cuprinde Craiova [4]).

La Cerneţi a locuit mult timp Tudor Vladimirescu, înaintea revoluţiei sale. El îşi avea aci proprietăţile în cari petrecea, oricând alte împrejurări nu-l împiedecau (cu fuga peste frontieră sau funcţia de vătaf al plaiului Cloşani).

La 1809 el a tăiat, aci cu propria sa mână, şapte din 14 sârbi pe cari îi prinsese spionând pe Ruşi; era decis să-i taie pe toţi, dacă nu s'ar fi rugat de el un boier, anume Colunbeanu.

A graţiat viaţa celorlalţi şapte, bătându-i însă foarte cumplit [1]).

La începutul mişcării naţionale, în Februarie 1820, Domnul Tudor puse mâna pe acest oraş.

Intre Cerneţi şi Dunăre, se află un platou, împrejurul căruia a avut loc mai multe bătălii.

Pe acest platou se văd mai multe urme de fortificaţii, al căror nume, cum se ştie, în vechea limbă română, era *Metereze* [2]) şi care şi rămase localităţii. Acest platou, care domină, de o parte câmpia Severinului, de alta Dunărea, pare să fi avut pe dânsul întăriri încă din timpurile cele mai vechi. Ele se prezint, astăzi, ca resturi de lucrări ori redute, înconjurate de mai multe şanţuri adânci. Acele ale căror urme se disting mai bine sunt făcute de Ruşi — bine înţeles cu ajutorul locuitorilor dimprejur, — în timpul războiului din 1807 şi 1828.

In acest punct a avut loc lupta contra oardelor nedisciplinate ale lui Passwan-Oglu, de care vorbirăm mai sus.

Ocuparea acestui platou era recomandată de generalul Langeron spre a ţine în respect fortăreţele Cladova şi Orşova [3]).

In luna August 1809 Turcii, în număr de 6—700, au trecut Dunărea, între Cladova şi Orşova şi au ocupat Cernetii. Colonelul Ieltukin, care comanda acest post important, dar care nu avea nici curaj, nici hotărîre, nici cunoştinţe militare, îndată ce zări pe Turci, abandonă într'un mod laş, postul său şi fugi spre Craiova.

Pierderea Cernetiului punea în mare greutate apărarea Olteniei de Ruşi. Generalul, din Oltenia, Issaiew, înţelese aceasta: el trimise pe bravul Lt-Colonel Acht, din regimentul Malo-Rusia, cu batalionul său de 100 (!) oameni. I s'a mai dat un batalion de rezervă, acel din Siberia, tot de 100 oameni, un

---

[1]) Radu Greceanu *(Mag. Ist.)*, Cap. 37.
[2]) Aaron Florian, op. cit.
[3]) Frunzescu, *Dicţionar Topografic*, p. 106, col. II.
[4]) A. Florian, op. cit.

[1]) C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiei române* din 1821, pag. 29.
[2]) Meteriz, turceşte, înseamnă: *paralele*, din fortificaţia permanentă.
[3]) *Docum. Acad.* Supl. I, vol. III, fasc. I-a, p. 67.

www.digibuc.ro

batalion de panduri, două companii de cazaci de Ural şi regimentul de Penza; Issaiew puse pe Ieltukin sub ordinele lui Acht.

La 19/31 August Acht înconjură şi atacă Cerneţii; Turcii se întăriseră în o casă minată; a fost nevoie să se dea asalt casei, precum şi retranşamentelor, în adevăr, ridicate în grabă şi puţin perfecţionate.

Acht le bombardă mai întâi şi Turcii, imitând exemplul lui Ieltukin, au fugit, cu toate că vedeau un ajutor ce le venea din Cladova şi la care ei se reuniră. Acht ar fi putut împiedeca această reunire şi a luat tot ce se afla în casă, dar nici el nu se aştepta la o fugă aşa de urgentă a inamicului.

Turcii au fost urmăriţi; li s'a omorît vreo 60 de oameni. Cerneţii fu reluat şi fortificat [1]).

In Decemvrie 1812 o bandă de vreo sută de Sârbi, cu un şef numit Khayta Velik, trecu Dunărea la Cerneţi, unde omorî câteva persoane şi jefui câteva case [2]).

La 1828 tot în acest punct s'a văzut ciocniri între Ruşi şi Turci; Ruşii aveau în ajutor cetele de panduri mehedinţeni. Iată cum părintele doctorului Dimitrescu-Severeanu povestea aceste lupte:

După bătălia dela Schela Cladovei, Ruşii şi Românii se retraseră spre Cerneţi, care se afla pustiu. Pandurii, după vechiul obiceiu românesc, petreceau zilele în jocuri şi cântece, când primiră ordinul să fie gata de luptă. Ei se adunară pe câmpul Severinului, unde au fost lăsaţi de gardă iar Ruşii începură a lucra fortificaţiile dela Şimianul. Românii se aflau în ambele tabere inamice: unii urând barbaria turcească, se aflau în lagărul rusesc; alţii disprețuind jafurile şi cnutul muscălesc, merseră în ordia musulmană, sub numele de panduri. Solomon şi câţiva cazaci şi doi panduri au trecut în insula Şimianului şi au pus foc *fermei* unui turc bogat; acesta, spre a-şi răzbuna, trimise vorbă că va veni cu puteri mari şi va arde Cerneţii. Românii şi Ruşii se urcară pe dealul Cerneţilor şi Şimianului şi acolo s'au fortificat.

Intr'o dimineaţă pe un timp întunecat, ei au fost atacaţi de Turci şi după o luptă de mai mult de trei ore, Ruşii au dat semnalul de retragere. Ei se înfundară, cu toţii, în tufanurile dela Orgutova şi Pietrele Roşii.

In această luptă au murit vreo 30 ruşi şi vreo 5—6 panduri.

In timpul săptămânii ce urmă, pandurii şi Ruşii aşezându-se la Bistriţa, Turcii au dat foc Cernetului, care arse mai tot. Această ardere s'a întâmplat în ziua de 6 August; ea a fost cea din urmă şi de aci comuna nu s'a mai ridicat. După ce Ruşilor le veni ajutoare, ei s'au lăsat la vale şi s'au întărit la Şimianul; apoi parte din ei au plecat contra lagărului turcesc, ce se afla pe câmpul Severinului.

Lupta începu din nou, Ruşii *se prefăcură* că fug şi s'au oprit la Şimianul; Turcii îi urmăriră până la Topolniţa, apoi s'au înapoiat iarăşi în lagărul dela Severin. Când Românii şi Ruşii, s'au întărit acolo, ca vreo trei zile în urmă, Turcii, cea mai mare parte cavalerie, *Delii* — ieşiră ca din pământ şi i-a atacat mai întâiu în câmp iar în urmă (Ruşii retrăgându-se) înapoia fortificaţiilor. Lupta a fost inegală: Turcii trăgeau din câmp şi Ruşii de dinapoia întăriturilor. In această luptă, Turcii neavând niciun succes, s'au retras; dar, peste o săptămână, apar din nou. De astădată s'au luptat mai mult. In cele din urmă, Turcii s'au retras la Cladova şi Ada-Kaleh. Biruinţa a fost a Ruşilor — « căci aşa ziceau ei, când biruiau, — iar când erau luaţi pe goană, spuneau că aceasta li se întâmplă din cauza pandurilor căci sunt *proşti* (!) [1]) » adaogă martorul ocular. O parte din Turci s'au întărit în satul Cireş, din plaiul Cloşani, unde le veniau ajutoare dela Ada-Kaleh [2]).

[1]) *Docum. Acad.* Supl. I, vol. III, fasc. I-a, p. 196.
[2]) *Docum. Acad.* Supl. I, vol. II, pag. 701.

[1]) Nu vorbi tot aşa după Plevna.
[2]) După V. Dimitrescu-Severeanu, op. cit. *Revista Ist. Archeologie şi Filologie* de Gr. Tocilescu, pag. 175—177.

www.digibuc.ro

Cerneţii a fost mult timp reşedinţa judeţului. In epoca de mărire a Românilor, sub Mihail cel Brav, la Cerneţi se afla cea mai însemnată căpitenie a Banatului Craiovei: *Căpitenia cea mare a Cerneţului de margine.* Rămăşiţa acestei căpitenii a ţinut până la 1830[1]). In vechea organizare a armatei noastre aceste căpitenii erau întrebuinţate, în timp de pace — pe lângă garnizonarea oraşelor şi a târgurilor — să păzească, pe rând şi frontiera care în vechime se făcea cu mare severitate.

Dela mutarea capitalei districtului la Severin, această comună a pierdut neîncetat din valoarea sa; o zidire importantă mai rămânea în picioare, din antica sa splendoare: biserica Sf. Treime, zidită de Ioan Ghica, pe la 1690.

§ 17. *VALEA TOPOLNIŢEI.*

Această vale ca şi localităţile dimprejur, este destul de interesantă, prin nenumăratele resturi de zidiri romane: între Topolniţa şi comuna Balotești, pe marginea drumului ce suie muntele *Godeanul*, aproape de poalele lui şi la o înălţime dela nivelul mării, cam la 100 m, se vedeau urmele unei fortificaţii de piatră, al cărui perimetru pare să fi fost în formă de *elipsă*. In multe părţi zidul este în fiinţă: în unele locuri, chiar acum are o înălţime de doi stânjeni. Spaţiul ce ea cuprinde şi poziţia locului dimprejur, spun în destul că această fortăreaţă a servit numai în timp de război sau poate şi în timp de pace, dar, în acest din urmă caz, numai ca punct militar de pază. Vechimea sa nu s'a putut preciza până acum, nefiind cercetată de oameni specialişti. Regretatul Bolliac (Mon. Oficial Nr. 223 din 1869) a vizitat-o şi ar fi aflat dela locuitori că se numea *Didina Dachilor*. D. Severeanu (V) ar fi auzit în localitate numai *Didina* şi *Cetatea romană*. Muntele se numeşte Godeanul iar locul unde sunt ruinele, *Grădeţul*. Locuitorii o mai numesc şi *Cetatea lui Mateiaş*. Românii uniţi cu Ungurii, ar fi susţinut aci o luptă contra Tătarilor cari, învingându-i, au spulberat cetatea. Legenda mai spune cum cavaleria ungurească, ca să scape, avuse grijă să potcovească caii invers.

Tot pe valea Topolniţei, mai jos ca doi kilometri, între Balotești şi Scânteeşti, se găsesc în pământ *urme de zidării vechi* şi mai multe *morminte*, de ambele părţi ale râului. Localitatea se numeşte, de locuitori, *Martalogi;* la răsărit de Scânteeşti se aflau o mulţime de morminte romane numite de locuitori «ale uriaşelor» sau ale *jidovilor* (în acea localitate prin expresia: *jidoveşti* se înţelege uriaşi).

In 1869 Bolliak descoperi urmele unui templu roman iar tradiţia spune că aci era biserica şi un târg, precum şi un pustnic, care după ce stătuse vreo 20 ani, a dispărut, după ce-şi stricase singur coliba. Printre morminte, se găsesc şi multe ungureşti[1]).

§ 18. *ŞIMIANUL.*

Şimianul este renumit pentrucă aci s'au găsit coşciuge de piatră şi pietre romane cu şi fără inscripţii.

§ 19. *BATOŢI.*

Ca la doi kilometri mai jos, de comuna Batoţi, pe malul Dunării, se află un loc înălţat, pe care era pus un pichet de graniţă, numit *Cetăţuia.* In partea din spre apus, are un şanţ foarte adânc, lat de vreo 10 metri, numit *Hunia*, care coboară spre fluviu. Aci s'au găsit cărămizi romane, cioburi de vase şi chiar monete antice.

§ 20. *OSTROVUL CORBULUI.*

Ostrovul Corbului sau Corbova (cum o numesc slavii) cuprinde într'însa, în pământ, multe urme de zidării, felurite cioburi de vase vechi precum şi o mulţime de cărămizi romane[2]).

[1]) N. Bălcescu, *Arta militară la Români.*

[1]) V. Dimitrescu-Severeanu, în interesanta descriere citată mai sus.

[2]) V. Dimitrescu-Severeanu, op. cit.

www.digibuc.ro

§ 21. *BRZA-PALANCA.*

Brza-Palanca, se afla pe locul ocupat oarecând de cetatea romană *Aegeta* (mai în urmă *Vetislau* [1]). Ea a servit de lagăr legiunii a XIII-a romană, în timpul şederii sale în Moesia superioară. In apropiere de acest oraş se văd şi urmele fortăreţei romane [2]). Ruine se mai găsesc la satul Corbova, în dreptul mahalalei, din Batoţi, *Cetăţuia*. Ele sunt descrise în studiul contelui de Marsigli [3]) sub numele *Corvingrad* (Oraşul lui Corvin) şi prezintate în figura XXXIII [4]).

Ruinele dela Brza-Palanca au fost descrise de Marsigli, sub titlul de *Pălăncuţa* [5]). La vale de Brza-Palanca, între *Aquas* şi *Dorticum*, pare să fi fost [6]) *Novoburgum*, însemnat prin aceea că aci se afla, oarecând, *sediul* legiunii a XIII-a [7]).

In luna August 1809 Sârbii, îndată după luarea Deligradului de Turci, evacuară, fără a distruge, Brza-Palanca, cu toate că transportul de arme şi muniţiuni ce le era destinat de Ruşi, ajunsese pe marginea Dunării [8]).

La 19 Iunie (1 Iulie) 1810 Ruşii înaintară către Brza-Palanca cu un batalion din regimentul Noa Ingrie, comandat de Maiorul Iukov, 4 piese de 12 şi câţiva Sârbi.

La 23 Iunie (5 Iulie) Brza-Palanca capitulă. S'a găsit în interior: 4 tunuri, 3 drapele şi multe provizii de tot felul. Garnizoana s'a retras la Vidin.

Această fortăreaţă, Brza-Palanca, era un câmp retranşat format din trei forturi sau redute, ale căror zidiri erau enorme palissade sau, altfel spus, garduri de grinzi plantate drept.

Unul din aceste forturi era în lungul Dunării, celelalte pe două înălţimi mai mari şi cari dominau pe cel de al treilea. Se putea prea bine lua acel de la Dunăre dar nu se putea ţine în el fără a avea pe celelalte două [1]). Predarea acestui punct înlesni unirea Rusilor cu Sârbii.

§ 22. *ISVORUL FRUMOS.*

In *hotarul* numit *Izvorul Frumos*, în marginea Dunării, se găsesc în pământ urme de zidării romane; tradiţia spune că aci ar fi fost o mare schele.

Un drum roman, pleca din acest punct şi apuca prin hotarul comunei Burila, peste Devesăl, la Batoţi; continua peste hotarul comunei Rogova, peste locul numit *Cetatea Latinilor*, din hotarul Oreviţei, etc. Acest drum avea pe marginea sa, din distanţă în distanţă, câte o măgură artificială de pământ. Una din ele se numeşte *Ruja* sau *Măgura lui Rujan*. Din acest drum se despărţea, spre satele Bucura şi *Vârful mare*, un altul numit « *Drumul lui Rujan* », care trecea prin comuna *Corlăţelu* [2]).

§ 23. *DUDUL.*

Dudul era pe ţărmul drept al Dunării, în dreptul mijlocului Ostrovului Mare o foarte tare redută turcească, aşezată pe un platou foarte greu de apropiat.

La 4/16 Martie 1810 Issaiew trecuse Dunărea, mai sus de vârful de sus al Ostrovului Mare (Olmar), cu şapte batalioane. Principele Bagration ordonă ca această insulă să fie ocupată cu orice preţ, chiar dela începutul campaniei, ceea ce era foarte cuminte. Se ştia că ea fusese pierdută în 1809. Issaiew o luă şi Colonelul Tzviléniew puse mâna pe mica fortăreaţă sau mai bine zis reduta *Dudu*. Ea se apără rău. Ruşii luară un tun. Ceva mai jos de aci era un câmp întărit pe care Turcii îl abandonară. Acei din insulă, văzându-se tăiaţi dela uscat, au capitulat după ce au schimbat câteva lovituri de tun, cari au omorît doi căpitani şi câţiva soldaţi.

[1]) D'Anville, pag. 438 şi 457.
[2]) Maria Zaharescu, *Teză pentru licenţă în litere*, etc. pag. 169.
[3]) Marsigli, *Descrierea Dunărei*, în latineşte.
[4]) V. Dimitrescu-Severeanu, op. cit.
[5]) Ibid.
[6]) Procopius, *De aedificii*, IV, 6.
[7]) Maria Zaharescu, op. cit., pag. 169.
[8]) *Doc. Acad.* Supl. I, vol. III, fasc. I, pag. 196.

[1]) *Doc. Acad.* Supl. I, vol. III, fasc. I, pag. 306.
[2]) V. Dimitrescu-Severeanu, op. cit.

www.digibuc.ro

După luarea Olmarului, Issaiew se îndreptă către Praova, dar fu chemat înapoi de Kamensky; el se întoarse în Oltenia, după ce distruse Dudul [1]).

In Mai 1810 Turcii aveau în această *refăcută* redută — Zimma-Dudu — 150 oameni, 300 la Brza-Palanca și 800 la Cladova.

La 4/16 Iunie Sârbii, în număr ca la 6000, au apărut pe țărmul drept al fluviului, în dreptul vârfului de sus al Ostrovului Mare. Turcii au fost surprinși de această mișcare: Reduta Dudu a făcut multe semnale. Contele Tzukato, cari comandă pe Ruși, merse cu trupele sale, în dreptul capătului Ostrovului înapoia căruia se aflau vasele flotilei sale. Profitând de întunecimea nopții, la 5/17 Iunie, trecu Dunărea.

Rușii s'au unit cu Sârbii, s'a cântat glorie celui etern, se sfințiră drapelele... Entuziasmul era la culme.

La 6/18 se recunoscu Zimma-Dudu, de unde în ajun plecase 700 cavaleri, pentru lagărul întărit dela Praova.

Contele Tzukato, deși voia să înceapă campania prin o acțiune strălucită, nu îndrăzni, de frică să nu piardă trupă multă asaltând Dudul, dar deschise tranșeea la 8 20 Iunie.

La 11/23 Colonelul Tzviléniew, cu două batalioane și 500 cazaci, ocupă o mare înălțime între Dudu și Praova.

In noaptea de 14/26 și 15/27 garnizoana Dudului încercă o ieșire, combinată, prin semnale, cu acea a Raovei, dar a fost respinsă, lăsând pe teren câțiva morți și răniți.

In aceeași zi garnizoana din Praova atacă pe Tzukato. Lupta a fost vie și a ținut până la 5 seara. Turcii au fost respinși cu pierderi.

La stânga, Issaiew îndură *mari pericole*; la dreapta, Skapsky, cu 2 batalioane, ținu foarte bine. In fine Turcii au fost respinși; ei au pierdut un drapel și 150 oameni.

Rezultatul acestei lupte a fost că garnizoana turcă a Dudului s'a predat. Ea numai număra decât 150 oameni. Restul au fost omorîți, în ieșiri, asediu sau dezertare. Rușii au pierdut puțină lume, dar în ea se găsea Lt.-Colonel Baron Gugelberg și Locot. de artilerie Davidow [1]).

[1]) *Docum. Acad.* Supl. I, vol. III, fasc. I, p. 303.

§ 24. *OSTROVUL MARE.*

Prin acest loc, puțin renumit, toate irupțiunile nordului au trecut fluviul, pentru a pătrunde în Dalmația și Italia sau să se așeze pe valea Savei [2]).

Acest ostrov era recomandat de generalul Langeron ca neapărat să fie ocupat și întărit chiar dela începutul unui război al Rușilor cu Turcii. Era de cea mai mare importanță: ținea în eșec trupele turce dela Niș și din Bosnia; împiedeca trecerea Dunării, foarte lesnicioasă în această regiune; în fine avea cea mai mare importanță pentru cazul dacă ar fi fost necesară unirea cu Sârbii [3]).

Din *Ostrovul* (sau Insula) *Mare* Rușii au făcut *Olmar*, prin scurtare și înțelegeau prin această expresie acea din insulele cele mari ale Dunării, care începe ceva mai jos de Brza-Palanca.

La începutul veacului, această insulă a avut o importanță capitală în războaiele din Dunărea de Jos, mai cu seamă pentru Rușii, cari au luptat cu mare ardoare, spre a putea să o ocupe, pentru două motive: întâiul, trecerea Dunării în dreptul său era prea lesnicioasă și al doilea, în acest punct se putea lega forțele ruse cu cele sârbești și întinde teatru de operațiuni.

In luna Aprilie 1807 această insulă a fost ocupată de 400 Sârbi sub conducerea unuia din șefii lor, Melenes; dar nu mult în urmă, 2000 Turci, sub comanda lui Hidris Pașa, din Vidin, au venit să-i alunge. Turcii au făcut mai mulți prizonieri, printre cari un austriac și un grec [4]). Pe Melenes (co) îl alungară în munți și l-au închis în Stubik.

[1]) *Docum. Acad.* Supl. I. vol. III. Fascic. I. pag. 305.

[2]) *Docum. Acad.* vol. II, pag. 590 Baron de Mériage.

[3]) Ibid., vol. II, pag. 67.

[4]) Ibid., vol. II, pag. 417.

www.digibuc.ro

In acelaşi an coloana rusă, ce ocupase România mică, se îndrepta spre Dunăre. Ea era tare de 3500 oameni şi 6 tunuri. Efectivul ei era jumătate rus, jumătate român (panduri). Comandantul rus era însoţit de doi boieri români, Cernica şi Ardeleanu. Ajungând aci ea încearcă, de două ori să treacă fluviul şi să pună mâna pe insulă. Dar nu reuşi: bateriile aşezate în localitate şi canonierele, trimise din Vidin, au împiedecat reuşita acestei întreprinderi. Căpitanul adjutant Bigot, trimis de generalul Marmont, prin Bosnia, pentru a îndrepta pe Turci, desvoltă o mare activitate şi secondă toate măsurile luate pentru a împiedeca unirea Ruşilor cu Sârbii şi a menţine comunicaţia Europei cu Turcia prin Orşova [1]).

La 15/27 Mai Ruşii au atacat satul Izvoarele, unde se aflau 600 arnăuţi. Inaintea unor forţe atât de superioare, arnăuţii, distruşi, mai cu seamă de focul tunurilor, au pierdut 200 din ai lor pe câmpul de luptă şi s'au retras la Calafat. Hidris se mulţumi apoi să instaleze gărzi pe ţărmul fluviului şi nu se mai mişcă dela Stubik. El ceru Paşei din Vidin ajutor de 6000 oameni şi întărirea Orşovei turceşti.

Puţin în urmă ruşii au ocupat ostrovul [2]).

La 5/17 Iunie o coloană rusă a căzut, fără veste peste Ostrovul Mare şi-l suprinse. In el nu se aflau decât vreo 50 de Turci, ceilalţi plecaseră cu paşa, după retragerea primei coloane ruseşti. Ruşii făcură un lagăr la extremitatea de sus a ostrovului în dreptul Palancei. Ei erau comandaţi de un ofiţer superior sau un general care se numea Izartz. Acesta era însoţit de un boier, Samurcaş, Caimacanul lui Ipsilante. In acest timp Cladova şi Orşova au riscat mult să fie luate. Din dreptul Praovei până la munţi, erau numeroase detaşamente de observaţie pentru a acoperi mişcările corpului ce urma să se unească cu Sârbii.

[1]) *Docum. Acad.* Supl. I, vol. III, fasc. I, pag. 50. XXXVII, Scrisoarea Adj. Mériage către Minist. Afacerilor străine al Franţei.

[2]) Ibid., vol. II, pag. 324.

Hidris Paşa trimise 2000 oameni în partea inferioară a ostrovului şi o avantgardă de 2 şalupe canoniere pentru a-i susţine. Ostrovul are trei leghe lungime şi un sfert de leghe lăţime.

La 10 Iunie sosesc, Turcilor, încă 1500 oameni şi mai aştepta 4000, sub fiul lui Ismail Bey. Toate aceste trupe n'au fost în măsură să-l ajute şi întărească, spre a putea goni pe ruşi din ostrov [1]).

Am arătat că oştirea ce venise să ia Olmarul era jumătate compusă de Români, panduri. Iată acum părerea generalului Langeron asupra pandurilor:

Pandurii era o armată care putea foarte bine fi întrebuinţată în redute sau retranşamente închise. Siguranţa ce aveau, că Turcii nu le va face nicio graţie, îi obliga să se apere cu încăpăţânare. In câmpie însă ei aveau nevoie de a fi susţinuţi şi supraveghiaţi de trupe regulate. Această miliţie avea ofiţerii săi particulari, născuţi în ţară, deşi dela început erau comandaţi de un ofiţer rus, căpitanul Curt (ţăran român născut lângă Focşani). Dar acesta fiind înlăturat, s'a dat comanda pandurilor Maiorului Bogaşew, din regimentul Olonetz, ofiţer foarte brav, care se distinsese de mai multe ori.

Pandurii aveau o neînvinsă încăpăţânare de a servi afară din ţara lor: chiar în România Mare. Pentru a servi de legătură unui corp de Bulgari, generalul Langeron primi ordinul să formeze un batalion de panduri, pe ţărmul drept al Oltului. A fost imposibil de a-i face să treacă pe ţărmul stâng al Oltului. Cu mare greutate puţini panduri, au trecut Dunărea în Bulgaria şi Serbia [2]).

In noaptea care precedă 1 Iulie 1807 (st. n.) Ruşii ieşiră din Ostrov, în număr de 3000, împreună cu 15.000 Sârbi, comandaţi de Cerni-Gheorghe şi au atacat lagărul paşei din Vidin, aproape de Stubik. Lupta începu cu iuţeală. Hidris Paşa nu avea atunci, în această poziţie decât 2000 oameni; 500 voluntari au

[1]) *Docum. Acad. Rom.* Supl. I, vol. II, pag. 434.

[2]) Ibid. Supl. I, vol. III, fasc. I, pag. 194—195.

www.digibuc.ro

trecut la inamic. Această defecțiune fu semnalul fugei Albanezilor și a altor soldați străini; lagărul a fost luat de inamic. Hidris, neavând pe lângă el decât trei sau patru oameni, s'a retras la Negotin, unde adună pe fugari. Rușii și Sârbii își dirijară atunci toate forțele lor contra celui de-al doilea lagăr a lui Kurstangli Ali, format din 2000 oameni, trupe din Vidin. Acesta însă rezistă și respinse trei atacuri consecutive, ale inamicului. Atunci Rușii s'au decis să-l blocheze sperând a-l reduce prin foamete. Kurstangli Ali găsi mijlocul de a trimite Pașei un bilet a cărui cuprins era: « Sunt în lagărul meu, inamicii m'au atacat; ei au găsit moartea. Când vă va sosi acest bilet, trageți 5 tunuri și rugați-vă pentru mine ». Trupele de sub ordinele lui Delli Cadri și Iusuf Aga n'au luat parte la această operație; ele sosiau în acea zi, în Vidin, din o expediție în Oltenia, unde au pus pe fugă pe Cazaci. Hidris Pașa le reuni la Negotin, apoi în noaptea de 4—5 Iulie st. n., a plecat asupra inamicului, îl împinse îndărăt, pe când Kurstangli-Aga, eșea din lagărul său, făcându-și drum, cu sabia în mână. Reușind unirea lor au luat poziție la Negotin. Cu tot numărul lor, cel mare, Rușii și Sârbii au suferit atât de mult că nu au îndrăznit să urmărească avantaje. Ei au avut mai mult de 1000 morți și răniți.

Turcii au manifestat o mare bravură în felul lor de a lupta. Ei au avut 600 morți și răniți iar 10 din garda pașei, au murit lângă el. O parte din ruși s'au retras în ostrov, cu răniții. Ei așteptară întăririle, cari le erau anunțate dela Craiova. Două convoiuri, pe cari Turcii nu le putuseră duce, din cauza drumurilor rele, au căzut în mâinile Rușilor. Sârbii, afară de 15.000 ai lui Cerni-Gheorghe, aveau de această parte toate forțele lor, căci populația creștină era răsculată până aproape de Oreava. Hidris-Pașa, a plecat la 6 Iulie (st. n.) la Vidin (lăsând comandamentul lui Kurstangli-Aga, care se afla cu 5000 la Negotin în fața tuturor forțelor reunite ale inamicului) până la sosirea trupelor otomane, pentru pregătirea mijloacelor de rezistență; Turcii erau stăpâni pe teritoriu până la Timoc și afară de regiunea Ostrovului Mare, aveau posturi palisadate până la Orșova. Vidinul era bine apărat pentru a fi atacat, deși agenții ruși colportau fel de fel de intrigi, discordii și răsvrătiri [1]).

In urma armistițiului, generalul Issaiew abandonă Ostrovul Mare la 31 August (12 Septemvrie) 1808, pe care trupele lui Hidris s'au grăbit să-l ocupe [2]).

La 24 Martie (5 Aprilie) 1809 Issaiew adună două batalioane, cinci tunuri și câțiva cazaci, la Gogoși în fața Ostrovului Mare, lângă Dunăre. La 25/6 el trecu în Ostrov. Nu era decât câțiva Turci, cari păzeau retranșamentele și apărau satul din mijlocul Ostrovului. Ei n'au voit să se predea. Issaiew îi înconjură și îi bombardă. Focul artileriei sale depărtă vasele, cari aduceau ajutoare. La 26/7 Turcii s'au predat.

Issaiew ocupă ostrovul, mări retranșamentele și preveni pe Sârbi, de acest succes, să se apropie și să deschidă cu el o comunicație sigură și lesnicioasă.

Posesiunea acestui ostrov era indispensabilă pentru a asigura comunicația între ambele maluri. Acest ostrov era un post excelent și întărindu-l cum trebue să fie, el nu putea fi ușor luat [3]).

La 1809, ca și astăzi, brațul ce separa Ostrovul Mare de Oltenia era foarte îngust, ba chiar trecearea era posibilă pe vaduri, când apele *erau mici*.

In mijlocul Ostrovului, pe coasta de vest, era un sat mare, atunci ruinat și o veche întărire turcească; către sud o mare pădure, destul de deasă. Un maior, Troeff, din statul major, prezentase în 1809, un proiect de apărare a acestui ostrov prin un sistem de 13 forturi. Executarea acestui plan ar fi cerut

[1]) *Doc. Acad. Ist.* Supl. I, vol. II, pag. 439 și 440, DXCII.

[2]) Ibid., pag. 462.

[3]) *Docum. Acad.* Supl. I, vol. III, fasc. I, pag. 162. Jurnalul generalului rus conte de Langeron.

www.digibuc.ro

trupe mai numeroase decât acelea pe cari le aveau Rușii în Oltenia. Langeron, vizitând ostrovul, ordonă încetarea lucrărilor și comise eroarea a lăsa pe cele deja executate în ființă, ceea ce contribui la pierderea ostrovului [1]).

La 19/31 August 1809 Turcii au trecut Dunărea mai jos de ostrov și au venit să atace reduta, ocupată de un slab detașament, din al 6-lea de vânători, comandat de maiorul Glébov. Atacul lor se prelungi toată ziua dar fără succes. Seara, 20 August (1 Septemvrie) Glébov primind ajutoare, îi atacă el singur și îi respinse din ostrov. Ei au fugit atât de repede încât își părăsiră morții, pe cari de obiceiu îi lua cu ei și au retrecut Dunărea [2]).

La 23 August (4 Septemvrie) 1809 noaptea, Turcii debarcară în Ostrov. Maiorul Kirilow care ocupa retranșamentele dela capul de sud al Ostrovului, observă această operațiune și trimise succesiv detașamente pentru a-i goni; dar ei se întăriră și au făcut o nouă debarcare, mai sus, aproape de sat. Lt.-Colonelul Ribnikow care comanda în ostrov, veni singur să-i recunoască și văzu că erau prea mulți pentru a-i goni.

Dacă n'ar fi fost în ostrov decât una sau două redute, cel mult, trupele ar fi putut să le apere. Dar împrăștiate prin păduri și voind să ajute pretutindeni, ele au fost împinse peste tot. Lt.-Colonelul Ribnikow a fost omorît și o piesă de tun a batalionului său — ai cărei toți caii și artileriștii fuseseră omorîți — a fost luată de Turci. Rușii respinși din toate părțile se retraseră în desordine către reduta ostrovului, construită în spre partea Olteniei și unde Lt.-Colonelul Andreowsky, din regimentul *Orel*, care o ocupase cu batalionul său, îi adună și-i ținu în loc. Turcii nu îndrăzniră să-i atace. Rușii au pierdut trei ofițeri și 200 oameni, morți și răniți.

După primirea acestei triste noutăți, Issaiew veni la Balta Verde. Rușii părăsind reduta din ostrov, Turcii o ocupară imediat, cu mai mult de 3000 oameni; tot atâția erau pe țărmul drept. Prin pierderea acestui ostrov, comunicația cu Serbia fiind întreruptă, acest popor rămase, absolut abandonat propriei sale soarte [1]).

§ 25. *PRAOVA SAU PRAHOVA.*

La începutul acestui secol, pe malul drept al Dunării, ceva mai sus de capul de jos al Ostrovului sau Insulei Mari, se afla o fortăreață turcească și un lagăr întărit, pe înălțimi, cari dominau Dunărea.

Această fortăreață purta numele slav de *Praova* sau *Prahova*.

Lagărul întărit dela Praova, consta din cinci redute tari, peste malurile cari mărginesc Dunărea, vis-à-vis de capul de jos al Insulei (Ostrovul) mari; el îmbrățișa o mare întindere de teren.

Din lipsă de mijloace, Rușii n'au putut să facă altfel decât să trimită pe generalul Issaiew, cu patru batalioane și 100 Sârbi și să se retranșeze pe flancul drept al inamicului.

La 1/13 August 1810 Issaiew înaintă, noaptea, către Praova și începu lucrările sale. Ele au fost întrerupte de o ieșire a Turcilor, cari atacară viu pe Issaiew. Turcii au fost respinși cu mari pierderi și au fugit în desordine în retranșamentele lor. Ibrahim Pașa a fost omorît. Momentul era frumos, dar Issaiew, așa de îndrăzneț în alte ocazii, a fost de astădată prea prudent. Contele Ururk, venit din lagărul dela Rusciuk, cu Regimentul de Ladoga, 5 escadroane de ulani de *Wolhymnia* și cu 300 călăreți Sârbi, au întărit corpul lui Issaiew.

La 11/23 August Ururk, făcu o recunoaștere a Praovei. Turcii au ieșit contra lor, respinseră pe Sârbi și Cazaci și n'au fost opriți decât de artileria de Don; Turcii s'au luptat ca disperați și au pierdut multă trupă; Rușii au pierdut și ei, între alții pe șeful sârb, Cearapatki. Trei zile în urmă, contele Tzukato, comandantul-șef rus, al acelei regiuni,

[1]) *Doc. Acad. Ist.* pag. 194.
[2]) Ibid., pag. 197.

[1]) *Docum. Acad.* pag. 201.

www.digibuc.ro

trimise contelui Ururk un ajutor de Sârbi şi veni în persoană în faţa Praovei.

Garnizoana Praovei a mai făcut câteva ieşiri, dar descurajată prin moartea lui Ibrahim Paşa şi nefiind ajutată de Molla, paşa din Vidin, care sta în inacţiune cu cei 800 oameni ai săi şi tot atâţi locuitori armaţi, abandonă lagărul întărit la 6/18 Septemvrie. Nici Tzucato, nici Issaiew nu mai erau. Locot.-General Zass, care îi înlocuia, distruse lagărul întărit dela Praova, cum făcuse şi din Bârza şi din Dudu. Ruşii n'au fost destul de tari pentru a păstra toate aceste întăriri [1]).

§ 26. *NEGOTINUL.*

Indată ce Praova fu abandonată, Colonelul Şkapsky merse asupra Negotinului, mică fortăreaţă, care era la opt verste mai departe, şi o ocupă. După câteva focuri de tun, Turcii o abandonară, lăsând în ea artileria şi muniţiunile. Tot astfel abandonară şi *Bakú*, tot în cursul fluviului, mai aproape de Vidin [2]).

In Mai 1807 comunicaţiile Turciei cu Europa, prin Orşova, erau deschise şi sigure, graţie unei armate de 4000 oameni stabilită la Negotin, sub comanda paşei din Vidin, ale cărei avantposturi se aflau în faţa poziţiilor sârbeşti, întărite, sub comanda lui Melenco, apărate cu 6000 oameni [3]).

§ 27. *RACOVIŢA (BAKÚ).*

Pe capul de pământ, care domină Dunărea şi Timocul, în locul unde d'Anville pune *Dorticum*, restaurat de Justinian, se află urmele unui castrum roman. Acest *castrum* pare să fi fost de o prea mare importanţă, pentrucă el măsura 168 metri în lungime pe 35 metri în lăţime; unghiurile sale însă n'au păstrat decât urmele imperceptibile ale turnurilor rotunde, de cari trebue să fi fost acompaniat.

[1]) *Doc. Ist. Acad.* Supl. I, vol. III, fasc. I, p. 306—307.

[2]) Ibid.

[3]) Ibid., Supl. I, vol. II, pag. 418.

Este posibil ca altădată Timocul să se fi vărsat în Dunăre în apropiere de acest castrum; în zilele noastre, însă, el ia o direcţie mai septentrională formând, între Racoviţa şi gura sa o deltă de o lungime considerabilă.

Azis-Paşa, unul din cei din urmă guvernatori turci ai Vidinului, recunoscând importanţa strategică a acestui punct, a făcut din el un solid avant-post contra Serbiei: o cazarmă mare, ce adăpostea până la 100 soldaţi. Această cazarmă, în formă de blokhaus, avea o îndoită misiune: de a ţine în respect raialele şi să observe trecerea Timocului [1]).

§ 28. *BREGOVA.*

La 1810 Bregova ca şi Cladova avea un castel destul de tare şi oraşul înconjurat de întăriri. Turcii aveau aci ca la 1000 oameni. La 23 Septemvrie (5 Octomvrie) Zass ordonă Lt.-Colonelului Glebow să atace retranşamentele; el se stabili în ele, fără osteneală sau pierderi. Turcii s'au retras în castel, unde Zass îi bloca.

La 26/8 noaptea, Turcii au trecut Timocul şi scăpară, abandonând fortăreaţa. Ei nu ştiau că aveau să dea peste Colonelul Turtşaninow, cu regimentul său, care noaptea se apropia şi în zori se depărta de cetate. Ei au fost primiţi cu gloanţe şi mitralii; mulţi periră şi mai mulţi au scăpat cu fuga. Zass ocupă oraşul.

Turcii abandonând şi Florentinul, Zass puse să distrugă ambele cetăţi [2]).

§ 29. *VÂRF.*

In vecinătatea acestui sat, chiar pe marginea Dunării, se găseau ruinele unui vast uvraj defensiv; acestea sunt şi ele resturi din cele nenumărate citadele ce formau întăriturile liniei romano-byzantine.

Cea mai mare parte din pietre au fost întrebuinţate la construcţia satului, ai cărui locuitori cultiv interiorul ramparturilor antice [3]).

[1]) F. Kanitz, *La Bulgarie Danubienne.*

[2]) *Doc. Ist. Acad.* Supl. I, vol. III, fasc. I, pag. 312.

[3]) Kanitz, *La Bulgarie Danubienne.*

www.digibuc.ro

§ 30. *NOVOSELO (NOVIGRAD?).*

In Iulie 1689 Novigradul era un castel cu un relief de puţină importanţă, în apropiere de Vidin, cu garnizoană (pressidiato) de Rasciani (un fel de trupe) nu însă destul de uşor spre a fi ajutată. Dacă ceda, comunicaţia creştinilor pe Dunăre ar fi fost foarte grea. Tököli persista să-l atace [1]).

§ 31. *GRUJA.*

La 9 Iulie 1877 s'a trimis din personalul bateriilor dela Calafat, Maiorul Demetrescu, Căpitanul Urseanu, Sublocot. Irimescu şi Mavrodi cu 50 oameni şi 10 civili, mecanici şi piloţi, pentru a lua în primire: 2 vapoare, 6 şlepuri şi o şalupă cu aburi, destinată pentru o eventuală trecere a trupelor în această regiune. Din cauza pierderilor ruseşti din Bulgaria, armata română mergând în ajutorul ei şi trecerea urmând a se face la Corabia, bastimentele au fost înapoiate proprietarilor cari le închiriaseră.

§ 32. *GÂRLA MARE.*

Cu ocazia războiului sârbo-turc din 1876, guvernul român, spre a asigura comerţul pe Dunăre şi a face să se respecte frontiera, trimise un corp de observaţie pe Dunăre, în Oltenia, care avea să observe mai cu seamă zona Dunării cuprinsă între Gruia şi Calafat.

La început, acest corp se compunea numai din Reg. 4 de Linie, care avea garnizoana la Craiova, cu două escadroane, din I-iul Regiment de Călăraşi (Dolj şi Mehedinţi) şi o baterie de 8 cm. din I-iul de artilerie. Plecate la 21 Iunie (3 Iulie) au ajuns la Gruia la 25 Iunie (7 Iulie). Batalionul al 4-lea de Vânători a fost trimis cu calea ferată la Severin. Se mai ordonă concentrarea dorobanţilor din Dolj.

In 25 Iunie Comandantul acestui corp, Colonelul Cerchez, sosi la Gruia. Trei zile în urmă, el strămută cartierul său general la Gârla Mare, unde se afla infanteria şi artileria. Cavaleria a fost repartizată la Pristol [1]), între Gârla-Mare şi Gruia. Când operaţiunile s'au apropiat de Vidin, vânătorii au fost aduşi dela Severin, la Gruia; efectivele au fost mărite cu oameni aduşi din rezervă, mai concentrându-se un al 3-lea escadron de călăraşi (Olt şi Romanaţi). Astfel corpul de observaţie cuprindea: 4 batalioane de infanterie, 3 escadroane de călăraşi şi o baterie de artilerie. Total 3750 oameni, 503 cai şi 6 tunuri de câmp.

Acest corp de observaţie a împiedecat trecerea peste Dunăre a mai multor sute de voluntari şi a unui mare număr de lăzi cu arme şi muniţiuni; a recules aproape 15.000 de refugiaţi, cărora le dăduse locuinţe în satele mărginaşe şi în oraşul Turnu-Severin.

In Octomvrie, operaţiunile armatelor beligerante depărtându-se de Vidin, guvernul desconcentră călăraşii şi dorobanţii, liberă rezervele, retrase regimentul, lăsând numai două compănii din al 4-lea de linie şi două tunuri la Gârla Mare.

Cu toată atitudinea corectă a autorităţilor române, Turcia nu încetă de a-i aduce, pe calea diplomatică, cele mai mari acuzaţii de nerespectul neutralităţii, ba chiar în o notă din 8/20 Septemvrie o ameninţă că va trimite două canoniere de război în acea regiune [2]).

La 9/21 Sept. 1877 Românii au făcut o recunoaştere pe malul drept al Dunării; aceasta provocă focul infanteriei turceşti din Florentin. Trupele române au răspuns şi ele omorînd câţiva Turci, răspândindu-i în toate părţile [3]).

§ 33. *FLORENTINUL, FIORENTINUL SAU FLEURTINUL.*

Numele acestei localităţi şi urmele incontestabile ale unei antice colonii militare, arată că acest punct este acel ocupat altădată de

[1]) Vol. V, partea 2, pag. 172. *Doc. Acad.* relativ la Istoria Românilor, CCLXV.

[1]) Lângă acest sat se află urmele unui pod vechi.

[2]) Lucrarea mai multor ofiţeri (L. M. M. Of.), vol. I.

[3]) Idem, pag. 150, I.

www.digibuc.ro

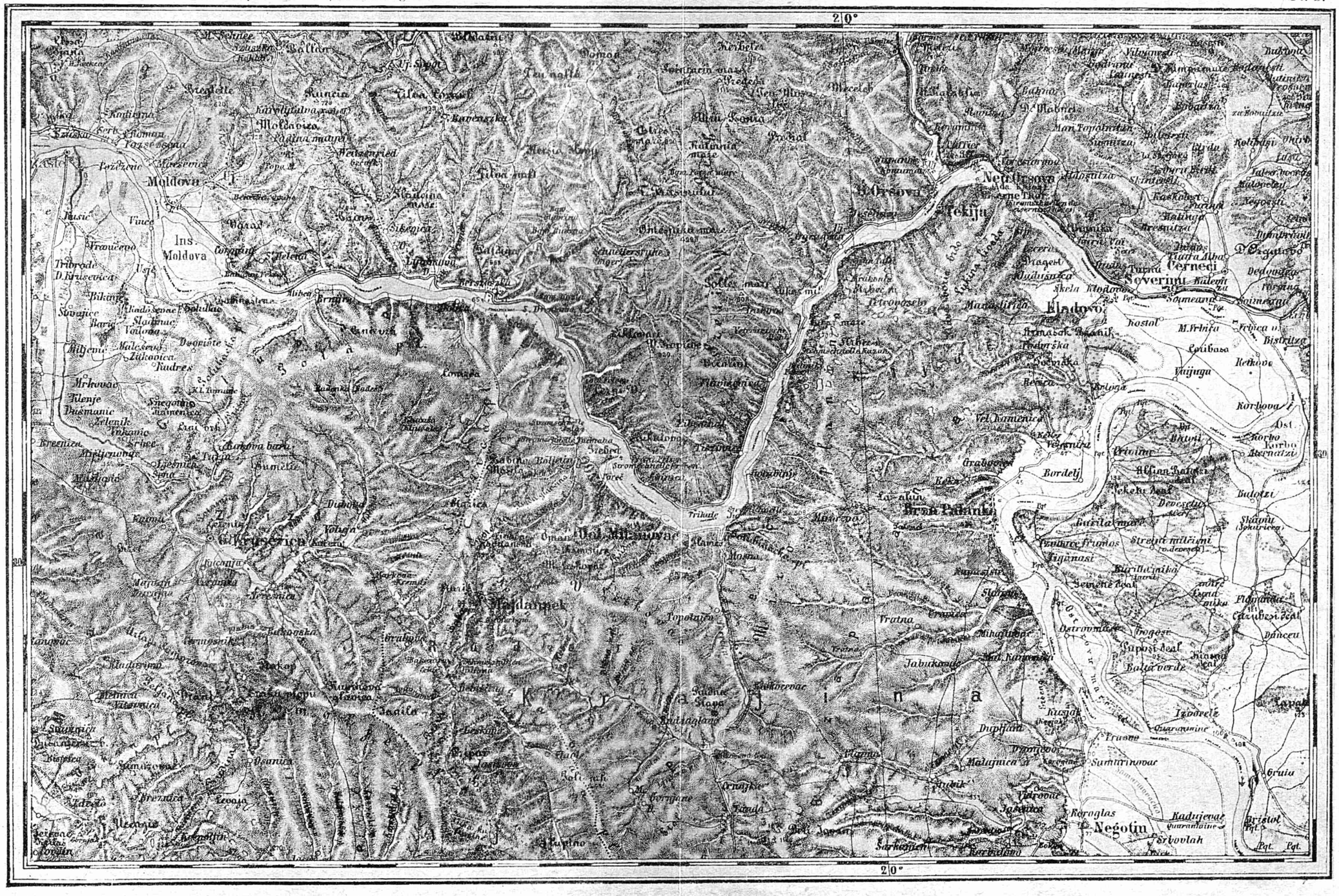

www.digibuc.ro

Florentiniana romană, căreia poziția sa, la marginile imperiului și pe marele drum al *Ratiariei*, la îmbucătura Timocului, îi dădea oarecare importanță.

Mai târziu, în evul mediu, un castel bizantin înlocui castrul roman, pe capul ce terasa Bulgariei septentrionale înaintează în acest loc către Dunăre.

Fundamentele s'au observat mult timp, dar materialele părților superioare au dispărut cu totul.

Locuitorii bătrâni turci, își amintesc să fi văzut vechile materiale transportate, la Vidin, pentru construcția forturilor *Kumbair* și *Ghazibair*.

Această comună pare să fi avut, altădată, o *întindere mai mare* ca a Vidinului [1]).

La 23 August (4 Septemvrie) 1811 Contele Ururk se apropie de Florentin, pe care îl găsi abandonat. Fratele său, *Colonelul regimentului Contelui*, găsi aproape de satul Hârșova, 1000 fugari Turci, pe cari îi împrăștiă cu ușurință [2]).

§ 34. *SATUL CETATEA.*

In apropiere de acest sat se vedeau urme de ziduri romane, de oarecare importanță; este însemnat prin lupta ce a avut loc aci, cunoscută sub numele de: *Bătălia dela Cetate.*

La 1853 Calafatul fusese, precum vom vedea, ocupat de Turci și fortificat în scopul de a tăia Rușilor orice posibilitate de a se uni cu Sârbii. Rușii, din parte-le, văzuseră cu neodihnă această poziție în mâinile Turcilor.

Ei, hotărîndu-se să o atace și lua, ocupară satele Moțăței, Iedul, Dobrul, Călcemarul, Muzii, Băilești și Cetate.

Fiecare din aceste sate, au fost prevăzute cu câte două batalioane de infanterie, cu cavaleria și artileria necesară.

Turcii din Calafat, se emoționară de această mișcare înconjurătoare a Rușilor și se deciseră să-i atace înainte de a o termina. In acest scop, eí trimit, sub comanda lui Ismail-Pașa, capul statului major al armatei din localitate, trei coloane formate fiecare din câte trei arme: prima coloană, comandată de Ismail în persoană, era compusă din cinci batalioane de infanterie, două companii de carabineri, 11 tunuri și un regiment de cavalerie; a doua coloană, comandată de Mustafa-Téfik-Pașa, nepotul lui Omer-Pașa, era compusă din: același număr de batalioane de infanterie, 3 companii de carabineri, 11 tunuri și un regiment de cavalerie; a treia coloană sub comanda lui Osman-Pașa, era compusă din: trei batalioane de infanterie, șase tunuri mici, un regiment de cavalerie și 300 huzari.

Intâia coloană trebuia să atace satele Dobrul și Iedul; a doua, satul Muzii; în fine, a treia, satul Cetatea. In ziua de 5 Ianuarie 1854 seara oștile otomane ajunseră la Maglavit.

Știrile ce primiră, după aceea, despre mișcările Rușilor, făcură pe cei trei comandanți să schimbe planul ce proiectaseră; ei se determinară să atace, cu toate trupele, satul *Cetatea.*

A doua zi de dimineață, 6 Ianuarie, Turcii, — după ce au lăsat în satele Maglavit și Ovnia un batalion de infanterie, două tunuri, un escadron de cavalerie și câțiva huzari, — au plecat spre Cetate, unde au ajuns a doua zi, 7 Ianuarie, dimineața.

Ismail Pașa luă șase batalioane de infanterie, câteva compănii de carabineri, două regimente de cavalerie, 280 huzari, 12 tunuri și înaintă.

---

[1]) F. Kanitz, op. cit.

[2]) *Doc. Ist. Acad.* Supl. I, vol. III, fasc. I, pag. 362.

Iată principalele forturi turcești între Bârza Palanca și Vidin, în 1809.

Brégova;

Negotin;

Baku (nu se știe în ce anume punct era acest fort; posibil că este *Racoviță sau Vârf*);

Florentinul.

Mai la vale de Vidin, erau:

Orum (unde era de temut o trecere pe țărmul stâng, favorizată de prezența unui ostrov, în cursul fluviului; nu se știe în ce anume punct era acest fort, între Vidin și Cibru).

Cibru;

Oreava.

www.digibuc.ro

Ceilalţi comandanţi, cu restul armatei, formau rezerva; ei au rămas mai departe de sat, în scop de a opri oştirile turceşti ce ar veni în ajutorul garnizoanei din Cetate — care era mai mare decât în celelalte sate — şi care după raportul lui Achmet Paşa, se urca la: patru batalioane de infanterie, o companie de cavalerie, două escadroane de huzari şi două de cazaci călări.

Turcii ajungând pe drumul Ovniei au atacat satul.

Dimineaţa era frumoasă şi cerul senin; toată lunca Dunării era luminată şi liniştită. Armata ce începu lupta, formată în două coloane, atacă din două părţi: întâia coloană avea şase tunuri; a doua patru; dar aceasta din urmă părea mai numeroasă în oameni.

Rușii din parte-le au aşezat şase tunuri pe calea satului şi o parte din infanterie în locuri favorabile. Turcii formându-se în coloane de asalt şi îndreptând tunurile, trimiseră înainte pe carabineri, cari au atacat repede pe Rușii; aceştia îi primesc cu o ploaie de gloanţe. Dar cu toată groaza sa, acest foc nu opri pe Ismail Paşa, ce urma cu batalioanele şi tunurile sale. Un detaşament din a doua coloană turcă, ajunge *până la umbra* Rușilor. Aceştia, luptându-se neîncetat, se retrag. Pământul se stropeşte de sângele bravilor ambelor armate. Garnizoana rusă comandată de colonelul, după aceea generalul Baumgarten, se îndreaptă spre piaţa bisericii, ducând cu ea artileria ce fusese aşezată pe calea satului. Piaţa bisericii, către care acum se repliau rușii, era să devie teatrul de luptă, când aceştia retrăgându-se de două părţi — despre nord şi despre west, de sat — intrară în nişte tranşee făcute mai dinainte şi în cari se apărară bărbăteşte. La ieşirea din sat, cavaleria otomană, şarjându-i, le-a cauzat mare rău.

Se răspândise vorba că Ismail Paşa murise, cu toate că era numai rănit; altul îi luă locul. Incurajaţi de succes, Turcii voiesc să ia întăririle cu asalt, dar noul comandant găsi că paguba ce ar încerca, n'ar compensa folosul ce s'ar fi tras din ocuparea poziţiilor; el se mulţumi să le bombardeze timp de şase ore.

Un carnaj oribil ţinu în sat trei ore şi se pretinde că, în timpul luptei mulţi ofiţeri ruşi s'au aruncat în baionetele turce pentru a nu cădea prizonieri (?).

Zgomotul luptei se auzise în satele vecine.

Rușii dela Băileşti, Moţăţei şi alte sate, au venit în ajutorul celor dela *Cetate*. Către amiază, aceste trupe se aflau în apropierea punctului ocupat de rezerva otomană. Puterea Rușilor se urcă la nouă batalioane infanterie, un regiment de ulani, unul de huzari *(Paskevici)*, cu 16 tunuri; patru batalioane veneau în linie de bătaie; trei altele, urmau *în coloane* pe cele dintâi; în fine, două erau în rezervă; cavaleria cu artileria se aflau distribuite pe lături.

Aceste trupe erau comandate de generalul maior Bellegarde.

Achmet Paşa, cu cinci batalioane, se hotărî să sprijine apărarea. Trupele otomane s'au împrăştiat în lungul unui şanţ; trei batalioane în linie de bătaie şi două în rezervă; patru din tunuri au fost aşezate la dreapta liniei de bătaie; şase, la stânga; cavaleria a fost însărcinată să apere artileria.

Rușii înaintară; artileria lor începe focul; acea turcească îi respinse.

Infanteria rusească, cu toate că suferea teribil de focul artileriei turceşti, înaintă, cu mare curaj, scoţând nişte strigăte înspăimântătoare; ea susţine cu bărbăţie focul timp de câteva ore, după care capul coloanei termină prin *a se replia* definitiv.

Un istoriograf francez, crede însă că forţele ruse, în loc să se interpună între Calafat şi Cetate şi a tăia retragerea Turcilor, aceştia au preferat să se retragă.

După buletinul turcesc pierderile au fost însemnate: ale Rușilor se urcă la 1500 morţi şi 2000 răniţi, evacuaţi spre Craiova; acele ale Turcilor, 338 morţi şi 700 răniţi [1]).

[1]) Guerin, *L'Histoire de la Campagne d'Orient*, vol. I.

www.digibuc.ro

Ruşii, cari ocupau întăririle, le-a părăsit peste noapte şi cu toţii satul [1]).

După luptă, Turcii s'au retras în Calafat, de unde ieşiseră. Colonelul austriac Füllek pretinde că Turcii ar fi fost bătuţi [2]) şi s'au retras în dezordine spre Calafat; el dă ca perderi: la Ruşi 2025 oameni, la Turci 2973; Dar [3]), Turcii au mai avut ca trofee: 500 puşti, 500 cai, trei furgoane pline cu muniţiuni şi bagaje, 60 săbii de ofiţeri şi mai multe *Cruci Sf. Gheorghe.*

In campania din 1877 Turcii au executat mai multe adăposturi, peste Dunăre, în dreptul acestui orăşel precum şi la Florentin. Dar toată forţa Turcilor abia se urca la o companie.

O bombardare, la 12 Mai, asupra Florentinului, de pe înălţimea dela Vrata, răspândeşte această companie cu înlesnire. In noaptea de 12 la 13 Mai o încercare din partea Turcilor, de recunoaştere, cu o barcă, a ţărmului stâng, rămâne de natură glumeaţă, după ce pierde omul dela cârmă. Trupele ce ocupau în acest timp regiunea dintre Salcia şi Pristol erau: Batal. I de Vânători, Bateria 4-a din Regimentul I de Artilerie şi Escadronul Buzău.

§ 35. *CALAFAT.*

In 1239 zice Cronica Contemporană (a acelui timp) a abatelui Alberic, Cumanii, după ce înfiinţează aci un oraş, căruia i-a dat numele lor *(Cumanii)*, trec Dunărea spre a da ajutor unei armate franceze care venise să susţină pe Baudouin de Courtenay, împărat latin al Constantinopolei, atacat de Grecii din Asia, sub împăratul Batace, din Nicea [4]).

Altădată, în al XII-lea şi al XIII-lea secol, acest oraş era centrul unei mari activităţi comerciale.

Numele de *Calafat* părea a-i fi rămas dela acela al materiei întrebuinţate, în toate timpurile, de navigatori pentru a face impenetrabile, la acţiunea apei, unirile bordajelor de lemn ale corăbiilor.

In timpul când Genovezii se aflau pe Dunăre, Calafatul era punctul unde aceşti colonişti îşi *călăfătuiau* şi smoleau vasele lor. Terenul acestui port mult timp s'a pretat acestor operaţiuni primitive.

Cu retragerea Genovezilor, după Dunăre, siliţi de progresul crescând al puterii otomane precum şi de convulsiunile de tot felul, în mijlocul cărora se producea acest progres, Calafatul a început să-şi piardă din valoarea sa; abia în timpurile noastre, după multe secole de uitare, oraşul a început să dea semne de viaţă.

Către 1355 Ştefan Duşan, regele Sârbilor, trece Dunărea şi ocupă Oltenia cu Craiova. Alexandru, domnul Ţării Româneşti, l'alungă până la Dunăre; dar, pentrucă interesul ambelor popoare cerea unire, au încheiat pace prin o încuscrire: Fiul lui Duşan, Uroş, luă în căsătorie pe fata lui Alexandru, *acest Christian al IX-lea al României*, Ileana, dându-i drept zestre Craiova cu întreaga Oltenie, dela Dunăre la munţii Banatului. Sârbii n'au stăpânit mult Oltenia, pentrucă Uroş, refuzând pe Ileana, a pierdut dreptul ce avea asupra Banatului Olteniei.

La 1462 Calafatul era unul din punctele ce servea de bază aprovizionării lui Mahomed al II-lea, în războiul ce întreprinse în contra lui Vlad Ţepeş.

La începutul secolului al XVI-lea deja oraşul nu mai avea nicio importanţă, căci prin un decret, din 12 Mai 1529, Moise Vodă întăreşte ca venitul vămilor sale, cu acele ale unora din bălţi, să servească la întreţinerea mânăstirii Tismana [1]).

---

[1]) Bolintineanu, *Călătorii pe Dunăre şi în Bulgaria*, Bucureşti 1839, pag. 43—47.

[2]) Füllek v. Witinghausen, *Das Fürstenthum Rumänien*, pag. 65. Idem, *Das Königreich Rumänien.*

[3]) Guerin, op. cit.

[4]) A. Xenopol, *Ist. Românilor*, vol. I, p. 521 şi 524. Prin aceasta se confirmă părerea multor istorici că acest oraş exista cu mult înainte de descălicătoare.

[1]) *Arhiva istorică a României.* Anul I, pag. 30.

www.digibuc.ro

Pe la 1593 Mihai, Banul Craiovei, fugind de urgia lui Alexandru al III-lea, Bogdan, a fost prins lângă Calafat şi dus la Bucureşti, unde condamnat la moarte, scăpă prin frica ce inspiră călăului său.

La 1695 luna Iulie, o oardă tătărească, sub conducerea Hanului Selim-Gherei, trecu Dunărea, de la Calafat la Vidin — în ajutorul Turcilor — spre a merge contra Nemţilor. In luna August, acelaşi an, îi urmă Hanul Şaipaz-Gherei, cu o nouă oardă.

In toamna anului 1789 D. de Clairfait, secundul Principelui de Coburg, primi ordinul să înainteze către Vidin. In momentul însă de a trece Dunărea şi a asedia cetatea primi ordinul de a se opri, pe malul stâng al Dunării. Turcii încurajaţi de inacţiunea imperialilor, au trecut fluviul. Clairfait îi lasă să se aşeze la Calafat, îi atacă şi distruse complectamente oştirea lor [1]). Alte detalii:

La 15 Ianuarie 1790 Nicolae Mavrogheni, domnul Munteniei, silit de Ruşi şi Austriaci, după bătălia dela Râmnic, să părăsească ţara, readună sfărămăturile oştirei sale, în faţa Calafatului şi le completă cu Turci. Pe un mare ger, Românii şi Turcii trec Dunărea şi ocup Calafatul, unde se întăresc. Luaţi în zeflemea de bucureştence, Nemţii pornesc contra lui Mavrogheni [2]).

La 20 Iunie 1790 Generalul-feld-mareşal locotenent Baron de Enteberg, cu locotenenţa domnească compusă din: Filaret al Râmnicului, Banul Dimitrie, Manolache Grădişteanu, Dimitrie Logofătul şi Marchelie (probabil secretar sau translator), dau o proclamare anunţând poporului victoria Nemţilor, comandaţi de generalul conte de Clairfait (în realitate, de unul mai mic, Brugglach), asupra Turcilor la Calafat:

Turcii erau 8000; Nemţii aveau 9 batal. infanterie, 5 divizioane cavalerie; lupta a avut loc în ziua de 15/26 Iunie (Selim, omul de încredere a lui Mavrogheni, care a scris un memoriu, zice [1]) la *14 August*). A început dimineaţa cu artileria, apoi a avansat infanteria, care a asaltat şanţurile (întăririle) Turcilor. Turcii s'au luptat cu mare bravură dar apoi au fost bătuţi şi aruncaţi în Dunăre. S'au pierdut ca la 1500 Turci (800 morţi, 700 prizonieri), luându-li-se şi frumoase şeici, câteva tunuri şi câteva steaguri. Nemţii au pierdut un ofiţer; 1 maior şi 8 ofiţeri au fost răniţi şi vreo 80 soldaţi morţi şi răniţi. Turcii căutând a veni, de peste Dunăre, în ajutorul celor din Calafat, Nemţii cu un viu foc de artilerie, i-au silit să se înapoieze [2]).

La 1775 sub Alex. Ipsilante, un firman imperial hotărăşte ca prin Calafat şi cu Mehemet, Paşa Vidinului, să se trimită toate proviziile celor 5 judeţe de peste Olt, către Sublima Poartă.

La 1797 Sultanul Selim trimise o formidabilă armată pe uscat şi o numeroasă flotilă contra lui Paswan-Oglu, care se închisese în Vidin. Flotila de pe Dunăre era numeroasă. Şalupele canoniere, conduse de bărbaţi exercitaţi în luptele navale, având între ei bombardieri şi ingineri europeni, erau puse sub comanda Vice-Amiralului Inţem-Bey. Asediul acesta [3]) a fost memorabil. Paswan luă precauţiunile cele mai minuţioase, astfel că, lumea fiind aşezată în casematele zidurilor, stradele fiind acoperite cu lăzi de apă, fiecare bombă ce cădea era imediat stinsă cu piei ude. Abia o casă şi o geamie arse. Inconjurătorii au aşezat baterii chiar în Ostrovul din faţă şi pe înălţimele din Calafat — tablou asemenea celui din 1877—1878. După cinci luni asediatorii cedară; paza a fost mai slabă şi astfel Passwan, atacându-i cu mare vigoare îi puse pe fugă. Protejatul lui Selim, comandantul-cap, Hussein-Cuciuk, Căpitan-Paşa, care comanda împresurarea, abia scăpă cu

[1]) *Doc. Acad. Ist.* Supl. I, vol. III, fasc. I, pag. 99, din memoriile generalului Conte de Langeron.

[2]) *Ist. Românilor* (Cursul Universitar) de V. A. Ureche, Tomul I (1786—1792), pag. 293—294.

[1]) *Istoria Românilor* de V. A. Ureche.

[2]) V. A. Ureche, Tom. I, pag. 304 *Ist. Românilor (Curs Universitar)*.

[3]) De care vorbeşte Fotino, trad, Sion, vol. II, pag. 186.

www.digibuc.ro

fuga la Rahova, de unde mijloci la Sultan, grațierea (!) lui Pasvan, precum vom vedea.

La 1798 Ussein-Paşa observa în Calafat şi acoperea Muntenia contra lui Passwan-Oglu, în urma eşecului suferit de seraschier în faţa Vidinului, după a cărei retragere, paşa nu jefui judeţele româneşti, cum se credea la Bucureşti, ci numai le ceru să aprovizioneze cetatea prin contribuţii.

Căpitan-Paşa adunând câţiva fugari, pe cari i-a reunit la un alt corp, comandat de un alt paşa, trecu Dunărea şi înaintă către Vidin.

Cu această ocazie paşii Albaniei, Belgradului şi Bosniei s'au retras dela luptă şi expediţia lui Căpitan-Paşa asupra Vidinului a fost considerată ca o cursă ce-i întinseră inamicii francezilor.

La 7 Ianuarie 1799 Căpitan-Paşa intră în Bucureşti, unde se înţelese cu domnul asupra mijloacelor de a împiedeca pe Passwan să mai intre în ţările române.

Molla-Aga, guvernatorul Vidinului, care urmă lui Passwan-Oglu, comanda, în Martie 1807, un corp de 20.000 cu care intră în Oltenia şi combină mişcările sale cu ale lui Mustafa-Bairactar, care înainta, dela Giurgiu spre Bucureşti, în capul a 40—60.000 oameni [1]).

Ruşii armaseră, între alţi, către finele lui Martie 1807 şi 2000 de Români sub titlu de *panduri*. Acest mic corp fu trimis către Dunăre unde a fost împrăştiat de către Turcii lui Kurstangli-Ali, guvernatorul Cladovei [2]).

La 5/17 Iunie 1809 nişte cazaci ruşi se arătară la Calafat, dar au fost imediat goniţi de Turci [3]).

In 1808 Noemvrie, se organiză în Oltenia un regiment regulat de *Panduri* [4]).

La început scopul era de a arma 5000 oameni, dar mai în urmă rămaseră cam la 2000, divizaţi în patru batalioane [5]).

In Aprilie 1809 armata rusă din Oltenia se urca la cinci batalioane infanterie rusă, două regimente Cazaci, 500 Croaţi, 300 Albanezi şi cam la 2000 panduri sau *miliţie românească*. In Martie, a sosit dela Bucureşti zece tunuri de campanie de cel mai mare calibru. La Craiova s'au făcut mari depozite şi venise ordinul să se transforme tot grâul în făină.

Generalul Issaiew, care comanda această regiune, hotărî să înceapă asediul Vidinului, să-l ia şi să asigure comunicaţia cu Serbia, lăsând în urmă pe Sârbi, singuri, să lucreze, de vreme ce în acel timp planul Ruşilor era de a lua cetăţile de jos şi apoi să treacă în Bulgaria unde vor începe ostilităţile [1]).

La 1811 Calafatul nu exista. Se păstrase ideea de existenţă, în acest punct, a unui superb şi imens oraş, lângă care, în 1790, contele de Clairfait, comandantul unui corp austriac, bătu o armată turcească, cum am văzut.

Când la 19/31 Iulie Ismail-Bey (de Sérés) trecu Dunărea, la Calafat găsi numai un batalion rus, din al 17-lea vânători.

Generalul Sbiesky, care se afla pe ţărmul stâng cu un excelent regiment, în dreptul oraşului Lom-Palanca, se deplasă îndată ce auzi de trecerea lui Ismail şi luă poziţie în faţa bălţilor cari brăzdez ţărmul stâng, la vale de Calafat, în faţa Vidinului.

Generalul Zass adună şi el toate forţele sale la Craiova, punct central de plecare, la distanţe egale, în orice direcţie, dela Dunăre.

La 22 Iulie (3 August) Turcii traversară bălţile prin trei mici drumuri practicabile şi atacară pe Zbiesky cari sosea. Acest general şi regimentul său s'au acoperit de glorie, în această împrejurare. El opri pe Turci, rezistându-le mult timp cu toate că aceştia erau de şase ori mai numeroşi.

La urmă însă ar fi fost zdrobit dacă Zass nu ar fi venit, cu generalul Repninsky, cu regimentele 43-lea, 27-lea (de vânători) şi cu cavaleria. Ajungând la satul Ciuperceni, pe

[1]) *Doc. Acad. Ist.* Supl. I, vol. II, pag. 395, DXLIV.
[2]) Ibid., vol. II, pag. 414.
[3]) Ibid., DLXXXV, pag. 432.
[4]) Ibid., pag. 527.
[5]) Ibid., pag. 530.

[1]) *Anal. Ist. Acad.* Supl. I, vol. III, fasc. I, pag. 52, 53 şi 54.

www.digibuc.ro

dreapta Turcilor, el recunoscu poziția lor, luă dispozițiile ce le crezu de cuviință și ataca mai întâi pe acei cari ieșiseră deja din bălți și cari se găseau pe un punct ridicat, poziție care le-ar fi dat mari avantaje, dacă ar fi fost lăsați acolo. El îi goni. Cavaleria rusă nu putu să lucreze mult. Turcii debușară din toate părțile; un escadron de dragoni, se servi contra lor de arme de foc și forță una din coloane să se retragă. Lupta a fost lungă și îndârjită. Turcii au fost obligați să treacă bălțile și să reintre în retranșamentele pe cari deja le construise, pe malurile fluviului și astfel proiectul lui Ismail-Bey se găsi contrariat, dela început, prin bravura lui Zbiesky și prin activitatea și înțeleptele dispoziții ale generalului Zass.

Acest general nu avea sub arme decât 3500 oameni, dar Ismail-Bey, crezându-l cu mult mai tare, pierdu un timp prețios să se întărească. Inacțiunea sa a dat timp lui Zass să cheme din Serbia pe Contele Ururk cu două batalioane și cu ulanii săi, cari sosiră în marșuri forțate. Mai primi dela Giurgiu un regiment și cinci escadroane de ulani, sub colonelii Reren și Benkendorff, amândoi ofițeri excelenți.

Contele Worontzow, printr'un marș forțat, veni să se unească cu ei, cu trei batalioane și ceea ce era și mai folositor, flotila staționată la gura Jiului și o parte din aceea care era înaintea Turnului, au venit să asigure flancul stâng a lui Zass și să împiedece ca Turcii să nu poată, coborînd fluviul, efectua, mai jos, noi debarcări, cari ar fi devenit supărătoare. Atunci Turcii au fost blocați în propriile lor retranșamente. Dar greutate există tot atât de mare, pentru ei spre a eși din retranșamente, cu speranța de succes, cât pentru Zass de a-i ataca în locul unde ei se aflau. Retranșamentele lor erau tari; nu se putea ajunge la ele decât cu mare greutate și se știa că Turcii le apăra bine.

Pentru a-i prinde mai bine, a asigura poziția sa și a nu obosi trupele, generalul Zass pune pe Colonelul Michau, din corpul de Stat-Major, să construiască două redute tari și să repare altele trei vechi, ridicate în lungul mlaștinilor. Aceste redute au fost construite prea repede și exact puse în eșichier. S'a instalat în ele panduri. Ei erau foarte buni la retranșamente, căci știau bine că Turcii nu le făceau nicio grație. Li se alăturară câteva trupe regulate.

Prima linie a acestor redute era departe de întăririle turcești, la jumătatea bătăii tunurilor, prin urmare, cu retranșamentele turcești, s'au bombardat reciproc. Focul Rușilor dominând, pe acel al Turcilor, le cauză mai mult rău decât ei ar fi putut face Rușilor.

A doua luptă la Calafat. — La 3/15 August Ismail-Bey execută un atac îndrăzneț și bine dirijat către dreapta generalului Zass, pe care voia a-l întoarce. Cum el nu se putea stabili în marele ostrov din fața Vidinului, pentrucă Molla Pașa nu i-o ceda, furișă trupele sale, în lungul Dunării, spre Calafat, pe care Zass nu-l putea ocupa de teamă să nu se întindă prea mult și căzu cu putere pe dreapta Rușilor. Vânătorii regimentului 43 s'au luptat toată ziua în tiraliori; dragonii și cazacii au fost și ei angajați. Luptele au costat multă trupă de ambele părți. Atunci contele Worontzow nu sosise încă; redutele nu erau încă cu totul terminate și dacă Turcii ar fi reușit să le atace și să respingă pe Zass, care nu putea avea multe rezerve, acest general ar fi fost obligat să se retragă la Cioroiu.

Krassowsky, un excelent și curajos ofițer, termină această luptă printr'o îndrăzneață manevră strălucită și care-i face onoare.

Observând că nu se poate ajunge la retranșamentele Turcilor decât pe o cărare lesne de mascat, dar că bălțile uscate la dreapta permitea să se furișeze și a lua pe Turci pe la spate, fără a îndura același risc pentru ai săi, el luă cu sine 70 oameni determinați din regimentul de Mingrelia și căzu în flancul și spatele Turcilor. Aceștia, la moment, abandonară atacul lor și se aruncară asupra lui Krassowsky, care se apără în bălți și se menținu în ele până în momentul în care

www.digibuc.ro

Turcii reintrară în retranşamentele lor. Pentru această faptă fu înaintat Locot.-colonel [1]).

Flotila nu a putut ţine mult timp poziţia sa, din cauza bombelor şi s'a retras vis-a-vis de Lom, la adăpostul Ostrovului.

In ziua de 28 August (9 Septemvrie) Vizirul trecea în România, la Slobozia; trei zile în urmă Ibraim primi ordin de a ieşi, cu orice chip, din inacţiunea în care-l ţinea Zass şi să înainteze spre Craiova.

Molla-Paşa, înspăimântat de trecerea fericită a marelui vizir şi temându-se ca nu cumva să aibă succese al căror rezultate să-l conducă la pierderea capului, începu a oscila, a tergiversa şi a se apropia de compatrioţii săi. El predă, în fine lui Ismail-Bey marea insulă fortificată şi-i mai dădu şi 4000 din oamenii trupelor sale. Dar, credincios principiilor sale negustoreşti, îi vându această favoare cu 4000 galbeni, pe cari îi primi foarte exact. Zass era departe să se gândească la o asemenea negustorie. Asigurându-şi poziţia prin redute şi crezând că nu avea nimic de temut de Ismail-Bey, care rămăsese mai mult de o lună în inacţiune, trimise lui Kutuzoff cinci escadroane de dragoni şi 3 batalioane, pe cari şeful său comise eroarea de a i le cere, — căci în adevăr că nu avea trebuinţă — şi pe cari Zass comise greşeala de a i le da. Mai făcu încă una şi aceste două sunt singurele greşeli ce i se pot imputa în această campanie atât de furtunoasă unde conduita sa a fost un model de curaj, de fermitate şi de activitate; el a trimis pe Contele Ururk, cu detaşamentul său în Serbia. El îl destină să facă o diversiune care ar fi fost foarte bine văzută dacă şi el singur ar fi fost destul de tare în faţa Vidinului.

A treia luptă la Calafat. — La 7/19 Septemvrie 1811 Ismail-Bey se hotărî să dea o lovitură decisivă în Oltenia. După ce adunase 15.000 oameni, ocupă marele Ostrov şi debuşă aproape de Calafat, la patru verste, la dreapta lui Zass. El se credea sigur de succes. Proiectul său era să meargă spre Craiova după ce ar fi respins pe Zass, dacă acesta s'ar fi retras spre Olt; şi drept la Olt, spre flancul drept al poziţiei Ruşilor dela Slobozia, dacă Zass s'ar fi retras la Craiova. Acest plan, frumos alcătuit, face onoare lui Ismail, dar succesul nu-l ajută: patru slabe regimente de infanterie compunea atunci tot corpul lui Zass. El merse spre dreapta, de îndată ce observă mişcarea inamicului şi când văzu că toate vechile lui întăriri erau abandonate. Aceste patru regimente s'au luptat cu un curaj eroic, mai cu seamă acel de Mingrelia. Două chesoane explodară în mijlocul careului acestui regiment, comandat atunci de Locot.-Colonel Kolotnitzky. Cu tot acest accident, care ocazionă o mare pierdere de lume şi cu toate atacurile furioase ale Turcilor, cari se precipitară atunci asupra acestui brav regiment, el nu-şi pierdu nici locul, nici desordonă rândurile. Noaptea puse sfârşit luptei. Trupele au cantonat unele în faţa altora.

Situaţia generalului era din cele mai penibile şi din cele mai critice. Inamicii erau de 6 ori mai mulţi ca Ruşii. Ei aveau şi avantajul poziţiei. Trebui multă fermitate şi decizie pentru a se menţine şi acest general avu cu atât mai mult merit cu cât avea în mână ordinul lui Kutuzoff de a se retrage, când va crede de cuviinţă. Kutuzoff, în primul moment al surprizei sale de trecerea Turcilor, la Slobozia, îi trimisese acest neînţeles ordin, pe care tot anturajul său nu-l cunoscu. Nici Kutuzoff nu-l comunică la nimeni; nici Zass, corpului său. El nu fu cunoscut decât trei luni în urmă. Această determinare face cea mai mare onoare lui Zass. Fără îndoială, el riscă mari pericole rămânând şi avea scuza în mână (ordinul de retragere); dar retrăgându-se el pierde ţara şi armata. El nu şovăi. Puţini generali sunt capabili de o asemenea fermitate şi această fermitate scapă Oltenia de Turci şi poate chiar armata rusească dela Slobozia.

A fost nevoit însă să facă o schimbare de poziţie în urmă. El n'abandonă redutele sale,

[1]) *Docum. Acad. Ist.* Supl. I, vol. III, fasc. I, pag. 358—360.

www.digibuc.ro

din contra sprijini stânga sa pe ele. Chemă pe Ururk, în marşuri forţate şi din fericire Ismail-Bey îi lăsă destul timp să sosească. Forţa trupelor ruse, după unirea generalilor, era atunci 5—6000 oameni. Ii era destul lui Zass, în poziţia în care se afla, mai cu seamă cu generalii de cari era secondat. Dar numărul se micşora zilnic dê boale ordinare, în lunile Iulie şi August, pe marginile Dunării. Mulţi ofiţeri buni, ca generalul Zbiewsky, Colonelul Zass etc., au căzut bolnavi şi au fost transportaţi la Craiova.

La 8/20 Septemvrie Zass se aşteaptă ca Turcii să reînceapă atacul din ajun sau ca să trimită detaşamentele de cavalerie în interiorul ţării; dar se vede că ei erau sau prea osteniţi sau prea înspăimântaţi de rezistenţa încarnată ce întâmpinaseră în ajun, căci ei n'au făcut niciuna, nici alta. Ei se întăriră la Calafat, pe o parte din înălţimile cari îl domină.

Zass îi înconjură din nou în poziţiile lor, prin trei mici lagăre întărite şi prin o linie de găuri de lup, cari au fost construite prea iute, astfel că încă dela 13/25 Turcii au văzut că nu sacrificaseră atâta lume decât ca să schimbe de închisoare, mai cu seamă că făcuseră greşala, la 10/22, de a fi abandonat vechile lor retranşamente, mai jos de Vidin, pe cari Zass puse să le ocupe imediat, ceea ce scurtă cu patru verste linia ce avea să ţină.

In toate zilele Turcii hărţuiau; dar erau strânşi din ce în ce prin noi redute şi erau împiedecaţi să sarjeze.

A patra luptă la Calafat. — La 17/29 Septemvrie Ismail-Bey voind să încerce încă odată să îndeplinească ordinele marelui vizir, făcu un nou atac general de tiraliori. El a pierdut fără succes 3—400 din cei mai buni oameni ai săi.

La 30 Septemvrie (12 Octomvrie) Ismail-Bey ştiind că lui Zass avea să-i sosească noi trupe, voi să încerce un nou efort. El făcu un atac prea viu şi dirijat mai ales pe dreapta Ruşilor, unde se afla generalul Conte Ururk. Turcii au atacat una din redutele sale, cu un curaj de neclintit. Dar Ururk făcu să înainteze careul Regimentului de Ohotzk şi tiraliorii ai acelui de Mingrélia. Inamicii au fost tăiaţi şi obligaţi să se retragă cu mari pierderi. Cele douăzeci de tunuri, cari erau puse în diferite redute, au tras neîncetat şi le-a distrus multă oştire.

Ruşii pierdură pe Locot-Colonel Melentiew, ofiţer foarte brav «dar mai incorect decât era permis a fi, chiar unui cazac», zice generalul rus Langeron.

Ismail-Bey, văzând imposibilitatea triumfului său, trecu cavaleria sa la Vidin iar retranşamentele le ţinu numai cu infanteria [1]).

In fine nemai putând ţine şi temându-se că îi vor fi tăiate comunicaţiile, trecu Dunărea în noaptea de 13/25 Noemvrie, mai întâi în Insula Mare şi apoi, s'a retras cu totul, pe solul ferm [2]).

La începutul campaniei din 1828, Generalul baron Geismar, în capul a două divizii (a 4-a de dragoni şi a 17-a de infanterie) tari de 10.000 oameni, rămăsese pe malul stâng al Dunării. El avea greaua misiune de a menţine, cu puţine forţe, o provincie de o mare întindere, făcând să profite de toate resursele ţării numai armata rusă, mai trebuia însă, ca el să observe frontiera turcă, pe o întindere de 226 km. dela Rusciuk până la Vidin precum şi garnizoanele cetăţilor Nicopoli şi Rahova, cari se găseau pe această linie. Mai cu seamă prin capetele de pod Giurgiu şi Calafat, fostele garnizoane ale Rusciukului şi ale Vidinului puteau să se arunce în orice moment pe o ţară fără apărare şi să o pustiască.

Paşa dela Vidin, avea sub ordinele sale trupe numeroase: ele nu erau, este adevărat, o armată; dar, pentru a face o invaziune pentru a jefui şi a pustii o ţară, el dispunea de 10 la 15.000 oameni, din cari câteva batalioane regulate.

Generalul Geismar, avansase până la Golentz, aproape de Calafat, spre a supraveghia

[1]) *Docum. Ist. Acad.* Supl. I, vol. III, fasc. I, pag. 358—364.

[2]) Ibid., pag. 365.

www.digibuc.ro

de acolo întreprinderile inamicului. La 18 Aprilie, el a fost atacat de forțe superioare care îl siliră să se retragă în câmpul său întărit dela Cioroiu, situat la jumătatea drumului dela Craiova. Atacat din nou, în această poziție, generalul rus, se menținu înapoia redutelor sale, dar n'a putut opri inamicul de a pustii România mică. Aprovizionări de tot felul, strânse cu mare greutate de Ruși, în lagărul dela Golentz, au căzut în puterea Turcilor, care duseră astfel la Vidin o mare cantitate de vite și jafuri, luate dela nenorociții locuitori. La 27 ale aceleași luni, pașa reapăru și respingând pe generalul Geismar până la Craiova, întinse expedițiile sale pe toată partea nordică a micei România. Turcii duseră cu ei sau distruseră, toate proviziile căzute în mâinile lor, fără ca Rușii să pue vr'un obstacol la aceasta. In fine generalul Geismar, după ce concentră toate trupele sale, trecu Jiul, în două locuri și forță pe Turci să se retragă, cu jafurile lor, în câmpul întărit al Calafatului, unde ei se repauzaseră timp de 4 săptămâni. Cu toate acestea, la 24 Septemvrie, seraschierul dela Vidin, numit mai înainte pașa micei Românii, părăsi lagărul său, cu 26.000 cavaleri și 30 piese de artilerie și se duse asupra satului Băilești — situat pe flancul drept al lagărului rus dela Cioroiu — ocupat atunci numai de 4506 oameni și 14 piese...

Inferioritatea numărului ridică bravura și elanul rușilor; Turcii au fost complectamente bătuți, fugiră spre Calafat, unde omorîră chiar din ofițerii lor cari încercau să-i împiedece să treacă Dunărea [1]).

La 26 Octomvrie 1828 Turcii, fără a fi atacați, au evacuat câmpul întărit dela Calafat.

---

[1]) La aceste lupte a luat parte și corpul de *panduri-Olteni* sub comanda lui Maghieru și Solomon. Iată cum unul din acești panduri, martor ocular al evenimentelor, povestea, aproape o jumătate secol mai târziu, aceste lupte:

« Ne-am bătut cu Turcii patrusprezece luni mereu, ziua și noaptea, sub comanda lui Geismar și Roth; vedeam în toate zilele moartea cu ochii, că ne gonea muscalii *tot înainte, la avantposturi.* Geismar îndată, cum a trecut Oltul, a trimis pe generalul Roth să cuprindă Calafatul și el s'a instalat la Cioroiu. Când s'a pomenit deodată că-l ia pașa dela Dii, cu vestitul Ciapan Oglu, pe la spate cu 15.000 Suvarii și cu 30 de tunuri, care după ce bătuse pe Roth lângă Maglavit, se aruncase asupra lui Geismar, îi tăiase drumul și spre Cioroiu și spre Calafat, îi luase toate vitele și toate proviziile din magaziile dela Galicia și le trecuse la Vidin. Muscalii speriați, când îi răzbise Turcii la Băilești, fugeau în toate părțile, strigând cât puteau: *Nazat! Nazat! Turețchi duh!* Când Căpitanul Ciupagea, care nu știa că pe muscălește nazat însemna *înapoi, îndărăt,* alergă printre șiragurile noastre strigând: « Auziți băieți, generalul poruncește să mergem *la sat* ». Alt sat nu era decât Băileștii, de unde Turcii băteau cu tunurile în muscali de-i prăpădia; noi am dat năvală în sat, ne-am repezit la deal și am pus mâna pe tunurile turcești; atunci Ciapan-Oglu, crezând că suntem numeroși și că fuga muscalilor era numai o stratagemă, s'a speriat și a luat-o la fugă spre Calafat, lăsând toate proviziile și muniținile. Le-am luat în ziua aceea 24 care cu pulbere și 400 care cu provizii. Roth, văzând că Turcii fug din fața noastră, a prins curaj, s'a întors și s'a pus și ei pe goana Turcilor. Astfel s'a câștigat cea mai vestită bătălie din toată campania. Lupta a ținut trei zile și trei nopți; am alergat după Turci până i-am băgat în Dunăre; basibuzucii omora pe agalele care voiau să-i reție să nu treacă Dunărea și să-i întoarcă la bătălie spre Calafat.

Păgânii de Turci pe unde treceau era foc și pârjol. Când te uitai după o movilă te lua jalea. Vedeai numai focuri în toate părțile; ardeau căpițele de fân, clăile și șirile de grâu, că era tocmai la strânsul bucatelor. După ce am isprăvit cu Turcii în Islaz, la Calafat, la Cioroiu și la Băilești, ne-a trimis generalul Gavrilenco de am măturat câți Turci mai rămăseseră la Cireș și la Cerneți de n'am lăsat picior de Turc în Mehedinți și în Dolj. La Cireș, a doua zi după bătălie, am căzut de ciumă; în armata rusă se încinsese boala că mureau câte două trei sute de soldați pe zi. Am zăcut 40 de zile... Când am eșit din lazaret se făcuse pacea. Muscalii ne-a mai luat o bucată de pământ la gurile Dunărei; lui Solomon și lui Maghieru le venise dela Impăratul Nicolae S-ta Ana; la unu de gât și celuilalt sabia cu cruce. Iar nouă ne-a dat drumu pe acasă... » *).

Se potrivește grozav cu vorbele prințului Gorceakoff, în congresul dela Berlin (Protoc. al IX) când Alteța sa zicea că: « voește, pe lângă aceasta, să reamintească că în realitate, toate drepturile și privilegiile României, i-au fost asigurate cu prețul sângelui rus ».

*) Din *scrisorile lui Ion Ghica către Vasile Alecsandri.*

www.digibuc.ro

Rușii îl luară îndată în primire, închizându-l prin uvraje stabilite în partea din spre Vidin [1]).

La 1853 Rusia declarând războiu Turciei, strânse 150.000 oameni pe Prut, sub ordinele principelui Gorciacoff; Turcia le opuse 135.000, dar, din aceștia, abia 60.000 erau în stare să intre în campanie. In Iulie Rușii au ocupat principatele; Turcii garnisesc țărmul Dunării și-și adun rezerve la Sofia, Șumla și Varna.

La începutul războiului, la 27 Octomvrie 1853 Turcii, spre a împiedeca unirea Rușilor cu Sârbii au trecut Dunărea, dela Vidin și au ocupat Calafatul. Acest punct era foarte apt pentru un cap de pod. Ei se întăresc în grabă și armară fortificațiile lor cu tunuri mari.

In Ianuarie 1854 întărirea acestui punct, prin un lanț de redute înaintate, era terminată. Aceste redute ce se flancau una pe alta, au fost armate cu 48 tunuri mari și 57 de câmp. Ele erau legate prin șanțuri pasagere și prin obstacole artificiale, spre a împiedeca apropierea. Centrul acestor întăriri era punctul Calafat, înconjurat și el de șanțuri. El era apărat la deal de baterii mari, ce plecau dela țărmul Dunării iar la vale prin întăritura capului de pod, care era așezată imediat înaintea intrării podului de vase și al cărui celălalt cap era în Vidin. O insulă era astfel, legată cu ambele țărmuri prin acest pod de pontoane.

Satele Dessa, Poiana, Comana, Golențul, Purcărea, Fântâna și mai ales Cetatea, cari înaintau într'un cerc mare, erau niște posturi exterioare cari îngreuiau mult apropierea inamicului.

La 1 Ianuarie 1854 al IV-lea corp rusesc, înaintă pentru a înconjura Calafatul; Achmet Pașa (?) însă ieșind la 5 Ianuarie, de lângă capul podului, cu 11.000 oameni și 20 tunuri, bivuacă peste noapte lângă satul Maglavit și atacă la 6 Ianuarie, lângă și în satul Cetatea, coloanele aripei drepte rusești, cari erau comandate de generalul-major Bellegarde și de colonelul Baumgarten [1]).

Am văzut rezultatul acestei lupte.

Principele Gorciakoff întări posturile Cetatea, Maglavit și Poiana și dă comanda trupelor de înconjurare generalului Liprandi.

Dela 23—29 Ianuarie, lângă Calafat, au avut loc mai multe lupte mici; atacul adevărat al acestui punct a fost amânat din partea Rușilor și cum se știe nici n'a avut loc.

La 27 Martie Achmet-Pașa ieși din Calafat cu corpul său și căută să treacă prin cercul înconjurător, însă nu reuși. Din contra, Rușii înaintară, luară o redută, după ce o distruseră, se retraseră [2]) înapoia Oltului, sub motivul că sezonul cel rău îi împiedecă să opereze.

In timpul concentrărilor din 1866 Căpitanul Stroe Leurdeanu, fiind comandant de grăniceri la Calafat, se face autorul și conducătorul unei revolte; după aceea a dezertat în Turcia, delapidând suma de lei 19.092 parale 37.

Consiliul de războiu îl condamnă la sechestrarea averei și la împușcare. Domnul, în înalta sa elemență îi reduce pedeapsa de împușcare și ordonă să fie închis pe viață la Mărgineni (Sentința din 12 Octomvrie 1866).

In timpul penultimului războiu Sârbo-Turc, guvernul român trimise la Dunăre un corp de observare, de 4000 oameni, pentru a păzi frontiera dela Severin la Calafat. Dar cum, după pace acest corp nu fu licențiat, din cauza complicațiilor politice și sub pretextul că timpul marilor manevre de toamnă, anuale, se apropia, guvernul concentră încă o parte din armată cu cartierul general la Calafat.

Importanța strategică a Calafatului fiind nediscutabilă, căci războaiele anterioare au demonstrat-o suficient, fortificarea sa era de o necesitate imperioasă, în fața evenimentelor cari aveau loc în primăvara anului 1877.

---

[1]) Analizat după Colonelul Baron de Moltke, *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828—1829*. Traduction Demmler, Paris 1854. P. I, pag. 229—237.

[1]) Füllek, op. cit., pag. 63. Nu se potrivește cu relația dată de Bolintineanu, mai sus.

[2]) Ibid., pag. 65. Aceiași nepotrivire.

www.digibuc.ro

Ofiţerii trimişi la timp, au luat toate precauţiunile pentru a pune poziţia la înălţimea evenimentelor.

Iată principalele lucrări executate la Calafat în războiul 1877—78:

Bateria Nr. 1 *Carol* situată la 45 m. mai sus de etiaj, pe extrema dreaptă a feţei despre fluviu, pe promontoriul dela nord, din faţa debarcaderului obişnuit, cu vederea deschisă asupra bateriilor dela nord ale cetăţii Vidinului, pe cari avea să le contrabată. La început a fost armată cu 6 tunuri de 8,7, apoi (?) cu patru de bronz de 15. Servită de artileria de uscat. A schimbat mai mulţi comandanţi.

Bateria Nr. 2 *Elisaveta*. Ridicată lângă grădina publică, sub malul pe care se afla bateria Carol şi la sud de această baterie. Era armată cu 4 tunuri de 15. Ea putea bate cetatea. Poziţia ei însă era favorabilă pentru a bate razant Dunărea în faţa Vidinului şi să împiedece o trecere din cetate în insula turcească din faţa Vidinului, unde aşezând posturi de infanterie, putea din cauza apropierii ţărmului stâng, produce pierderi mari trupelor de apărare din Calafat. A avut mai mulţi comandanţi între cari pe Căpitanul Stati şi în bombardarea finală pe Căpitanul Drăghicescu.

Bateria Nr. 3 *Mircea*. La sud şi înapoia celei precedente, la vestul oraşului. Lângă această baterie era telegraful care se unea cu toate bateriile şi postul de observare. Se afla pe o ridicătură de teren, în punctul pe care se găseau ruinele unei fabrici de bere. Era armată cu 5 tunuri de asediu de bronz de 15 cm. zise ruseşti. Era cea mai apropiată de Vidin, de aceea a şi suferit cea mai mult. A fost comandată mai tot timpul dela început, de Căpitanul de marină Mih. Drăghicescu.

Alături de această baterie, peste uliţă, se construise Luneta Nr. 5 numită *Cuza*. Post de infanterie, de observaţie. Era amenajată, la urmă să primească un tun, spre a bate Dunărea.

Bateria Nr. 4 *Ştefan cel Mare*. In afara oraşului către sud, pe o înălţime ca la 60 m. dela etiagiul Dunării şi la 800 m. dela ţărm. Frontul acestei baterii era opus unui alt front, al unei baterii, construite în 1854, de Turci, care încheia linia de incintă. Flancurile ei se unesc aproape cu acela al uvrajului vechi, formând astfel o piaţă pătrată. In interior avea un *blokhaus*, în formă de cruce. Era unită cu *Mircea* prin o tranşee. A avut pe Don Carlos, pretendentul la tronul Spaniei la unul din bombardamentele de noapte. Comandant, între alţii, Locot. Găman. După plecarea artileriei armatei, avea tunuri franceze de 12, servite de pompieri.

Bateria Nr. 5 *Mihai Bravul*. Armată cu 15 tunuri de câmp. Ar fi apărat poziţia în cazul unui atac dela sud, din spre Ciuperceni.

Reduta Nr. 6 ridicată pe extrema stângă şi putând adăposti un batalion de infanterie, cu 4 tunuri, era destinată să acopere apărarea zonei din spre sud. Această redută, cu pichetul Nr. 9 şi bateriile 3 şi 4 erau unite cu şanţuri de adăpost pentru infanterie.

Bateria Nr. 6 *Renaşterea*. Era pe marginea Dunării, în linia solului natural, lunca nepermiţând săparea, în faţa insulei *Independenţa* la 20 m. departe de ţărm. Pe parte din ea se afla pichetul Nr. 31. Era armat cu 13 mortiere de 15 cm. destinate să oprească trecerea Turcilor în Ostrov şi debarcarea pe ţărmul român. Comandant: Căpitan V. Urseanu.

Din ea n'a mai rămas decât partea stângă; 4 ambrazuri, 3 traverse, un parados, precum şi mai multe adăposturi pentru muniţiuni.

Baterie Nr. 7 *Independenţa*. La stânga celei precedente, departe de 50 m. dela ţărm. Era împărţită în două: *Independenţa cu tunuri* şi *Independenţa cu mortiere* (6 de 15 cm). Lângă şoseaua Calafat-Ciuperceni. Căpitanii Orezeanu şi Perticari.

Mai era o ultimă baterie, pe cea mai înaltă poziţie a Calafatului, numită *Măgura Evreilor*, destinată să contrabată Dunărea spre Ciuperceni şi bateriile din Vidin.

Depozitele cu muniţiuni erau amenajate chiar în parapetele bateriilor.

www.digibuc.ro

Pirotechnia se stabili în lagăr, în afara bătăii tunurilor ordinare ale inamicului. Aci era locul unde se încărcau obuzele şi unde se executau toate operaţiunile pirotechnice. Impreună cu depozitele de muniţiuni şi cu tunurile de bronz de 15 cm. ruseşti, ea forma *Parcul de asediu* [1]).

Deosebit de lucrările de mai sus, din spre nord, s'au mai făcut *două linii de apărare ale lagărului întărit al Calafatului: prima linie* era aceea cu redutele: *Transilvania*, *Bucovina*, *Constantin*, *Belgia*, *Libertatea şi bateria 26 Aprilie.*

A doua linie se formă prin destuparea vechilor întăriri, făcute în 1854.

Aceste din urmă lucrări au fost încredinţate generalului Gheorghiu (Zamfir).

Toate bateriile erau legate între ele şi cu cartierul general, prin fire telegrafice.

La început erau numai piese de câmp: Krupp, cercuite; mai în urmă, după 1 Mai 1877 s'au adus şi tunuri ruseşti de 15 cm. culată de bronz şi de acelea franceze de 12 cm.

In insula Calafatului, punct înaintat al poziţiei, se făcuseră adăposturi pentru infanterie.

Lucrările bateriilor aveau la început caracterul pasager. Ele au fost executate de regim. 1 dorobanţi, batalionul IV vânători şi un batalion din al IV-lea regim. de linie. Ele s'au terminat către Ianuarie 1877. Mai târziu s'au ridicat bateriile din spre Ciuperceni: *Renaşterea*, *Independenţa*, precum şi pe vale o incintă continuă, între *Mircea* şi *Ştefan*. Construcţia primitivă a acestor baterii a fost încredinţată distinsului ofiţer superior de artilerie Mihai Popescu. Către fine, completarea acestor lucrări a fost opera armatei întregi, artileria dirija lucrările, dorobanţii le executau iar marinarii le armară în parte şi le completară detaliile.

[1]) Un ofiţer rus, bravul Căpitan Iv. Iudovici Ivanov, de un caracter distins şi foarte instruit îmi pare, a murit mai târziu la asediul Rusciukului — a însoţit materialul de artilerie şi a pus pe oamenii din flotilă la curent cu mânuirea lui.

In războaiele precedente, Turcii totdeauna au ocupat oraşul Calafat şi prin aceasta închietau serios flancul adversarilor şi le ameninţau retragerea. Nu se poate pricepe pentru ce comandantul-şef turc n'a ocupat Calafatul, când guvernul român retrăgând armata sa, la 12 Aprilie, din această poziţie, făcuse cunoscut această dispoziţie Turcilor.

Este ştiut că la revenire, 16 Aprilie, armata găsi Calafatul cum îl lăsase la plecare.

Ziua de 26 Aprilie. — In acea zi, pe când oamenii lucrau pe la diferite baterii, pe la 2 h. 30 m. d. a. Turcii din Vidin, traseră pentru prima oară asupra lucrărilor. Generalul Lupu, telegrafie imediat la Bucureşti şi primi ordinul să răspundă acestei provocaţiuni.

Primul tun a fost tras — după al 7-lea foc turcesc, spre a se constata clar că Turcii provocaseră, — de bateria *Ştefan cel Mare.*

O schimbare de proiectile a avut loc între bateriile, ambelor ţărmuri. Obuzele turceşti, de 9 şi 15 cm. n'au făcut din fericire rău nimănui.

Numele zilei 26 Aprilie s'a dat unei baterii ce se construia atunci.

La 15/27 Mai 1877. — Pentru a constata lucrările de apărare executate în Calafat, Suveranul veni în ziua de 15 Mai, către 4½ ore seara. Trecu bateriile în inspecţie. In *Mircea* a pus marinarii să facă exerciţii cu tunurile de asediu, inspectă tabăra din afara oraşului şi reîntorcându-se în oraş către 7½, a dat semnalul bombardării Vidinului.

Canonada a ţinut o oră; în bateria *Carol*, unde se afla statul major al armatei, au căzut cinci obuze, din cari trei au explodat. Consiliul de Miniştri rugă pe Suveran să primească şi să poarte *medalia militară* pentru pericolele ce a îndurat în acest bombardament [1]). In această împrejurare domnitorul era însoţit pe lângă somităţile militare ale ţării, de bravul Colonel francez Gaillard, de Colonelul Rus Dokhturoff şi de o mulţime de corespondenţi de jurnale, cari veniseră spre a se

[1]) L. M. M. O., vol. I, pag. 144—145.

www.digibuc.ro

convinge că pe marginile Dunării, un mic popor reînvia virtuţile antice.

In această luptă, cea dintâi în care marinarii primiră botezul focului, una din bateriile armate de ei, Mircea, cea mai înaintată în faţa Vidinului, comandată de mine, suferi cea mai mult, căci Turcii concentraseră focurile asupra acestei baterii. In o oră, terenul părea a fi lucrat cu plugul din cauza ricoşeurilor şi ale exploziilor.

22 Mai (3 Iunie) 1877. — Incepându-se construirea bateriei *Independenţa*, Turcii, către 6 ore dimineaţa au tras asupra lucrărilor. Bateriile române au răspuns. Focul ţinu o oră; 5 obuze inamice au lovit bateriile, celelalte au trecut peste oraş. Din contră, Românii au făcut în Vidin, mari stricăciuni, au vătămat bateria de sub *Castelul bulgar*, a atins mai multe corăbii din port şi a pus foc în mai multe puncte ale oraşului.

Dela 15 Mai populaţia Calafatului părăsise oraşul [1]).

9/21 Iunie, ora 1 p. m. — Turcii lucrau la fortul de nord (Kerembek); bateriile române *Carol* şi *Elisaveta* au deschis focul asupra lucrărilor; a omorît mulţi din ei, iar pe ceilalţi îi împrăştie. Bateriile Vidinului răspunzând, canonada se întinse pe toată linia. *Carol* luă ca obiectiv moara cu abur, *Ştefan*, oraşul; iar *Independenţa*, portul. Bombardarea încetă la 6 ore seara. Răul fu mare de ambele părţi: oraşele au fost ciuruite, bateriile rău ruinate. Repararea lor a dat naştere la noi bombardări, aşa că în ziua de 11/22 Iunie şi următoarele focurile n'au încetat iar reparaţiile se făceau numai noaptea.

Bateriile române, de regulă, sufereau puţin pentrucă erau construite aşa fel că *faţa lor se perdea în vedere*, astfel că Turcii *nu puteau ochi decât în direcţie.*

12/24 Iunie. Românii au făcut spre nord de Vidin o recunoaştere pe teritoriul turcesc şi în acea regiune n'au găsit de loc trupe.

Recunoaşterea se repetă a doua zi cu trupe mai numeroase cari distruse pichetele din acea parte, dar fiind întâmpinate de câteva posturi ieşite din Vidin, s'au retras, după schimbarea unui număr de focuri cu inamicul [1]).

Pentru acoperirea trecerii Dunării de ruşi, se ordonă un bombardament general, pe toată linia fluviului, asupra poziţiilor turceşti. In ziua de 14/26 Iunie bateriile din Calafat deschid focul asupra edificiilor celor mai însemnate din Vidin, asupra portului, vaselor din el şi asupra fortului de nord al cetăţei:

Incepu bateria *Renaşterea*, apoi urmă *Independenţa* şi au continuat toate celelalte. In ziua de 14/26 Iunie focul a ţinut până la 5½ ore seara; a doua zi până la 7½ ore. In această zi (15/27) s'a tras mai cu seamă asupra unor care ce ieşeau din Vidin şi cari păreau că însoţeau armata ce părăsia cetatea. Coloana inamică este pusă în desordine. Turcii răspund cu violenţă şi Românii au avut în acea zi câţiva tunari răniţi [2]).

La 19 Iunie (1 Iulie) 1877 infanteria română ocupă ostrovul din faţa pichetului Nr. 9, cu două companii din regimentul 4 de linie şi o companie din regimentul 2 dorobanţi precum şi ostrovul din faţa pichetului Nr. 10, Chichineţul. La 21 şi 23 Iunie (3 şi 5 Iulie) bombardarea dintre Calafat şi Vidin a fost din cele mai vii şi la 26 Iunie (8 Iulie) ora 12, ea reîncepu. In aceasta din urmă zi a fost rănit greu, căpitanul de geniu Ioan Botez (Diculescu) la picior, un sergent omorît iar un soldat contusionat [3]).

Bombardările au avut loc după aceea, numai în zilele în cari trebuia să se execute vreo mişcare importantă [4]).

[1]) L. M. M. O., pag. 147.

[1]) L. M. M. O., pag. 150, I.

[2]) Ibid. pag. 171, I.

[3]) Ibid., pag. 210—211, I.

[4]) In timpul liber dintre aceste lupte, flotila nu rămânea în simplul rol al armării bateriilor de coastă; din contra se ocupă şi cu altele operaţiuni importante:

Trei tunuri de 15 trimise la Canapa pentru a ataca un monitor, ce se afla ascuns în dosul ostrovului *Chiftelele;* după 20 zile, se întoarseră la Calafat,

www.digibuc.ro

In luna Septemvrie 1877 canonada, care în ultimele zile se micşorase mult, între Calafat şi Vidin, începu din nou cu mare intensitate. Românii instalară baterii chiar în insula din faţa Calafatului; atinse de mai multe ori, din vasele de războiu din port, dar nu înnecă decât bastimente particulare.

Armata Română chemată în ajutor, de cea rusească sub zidurile Plevnei, părăsi lagărul ce ea îl ocupase la răsărit de oraş; locul său a fost ocupat de un regiment numit *mixt*, până la strângerea rezervelor de prinprejur. Artileria de linie plecată, a rămas numai pompierii şi flotila. In urmă s'a format aci un mic corp de rezervă şi susţinere al bateriilor de coastă. Turcii părăsiseră şi ei Vidinul îndreptându-se spre a întări Plevna, contra Ruşilor, unde Osman Paşa, îi bătuse de trei ori pe rând.

Focul de artilerie continuă, de mai multe ori, între ambele cetăţi.

După luarea Plevnei, armata română plecă să asedieze Vidinul şi când cetatea a fost înconjurată cu desăvârşire, după bătălia dela Smârdan, s'a început bombardarea generală, care a ţinut aproape şapte zile continu. In

efectul lor găsindu-se *neeficace* contra cuirasei, din cauza distanţei.

Corpul flotilei furniză detaşamentele pentru aşezarea podului şi formă echipajele şalupelor: *Rândunica*, reluată dela Ruşi, *Săgeata*, cumpărată şi oferită de Gr. Cantacuzino şi *Bucur*. închiriată din comerţ.

La 9 Iunie 1877 din personalul bateriilor de coastă, se trimise dela Calafat: 1 ofiţer superior, 3 ofiţeri inferiori şi 50 oameni pentru a primi 2 vapoare, 6 şlepuri şi o şalupă cu aburi, destinată trecerei trupelor. Ele au fost organizate şi instalate în acest scop. Din cauza însă a marelor pierderi ale armatei ruse, la Plevna, planul operaţiilor a fost schimbat; trecerea urmă să se efectueze la Islaz, Corabia şi în urmă la Măgurele; expediţia de mai sus, al cărui centru se află la Gruia devenind astfel inutilă, vasele au fost desarmate.

Adeseaori bombardarea era provocată pentru a asigura trecerile unor vase militare, al căror scop era de a forţa blocarea: astfel au fost Ada, Bucur, etc.

Ada. — *Ada* era un bastiment destinat să forţeze trecerea dela Timoc până la Zimnicea, în scopul urmărit atât de mult de diplomaţia rusească de a demonstra Europei neeficacitatea blocusului anunţat cu atâta pompă de Imperiul Otoman, prin flotă şi cetăţile sale. El trecu la Calafat în seara de 12 Iunie 1877. In ajun ajunsese şi ancorase în sus de acest port, în afară de bătaia tunurilor turceşti, în dreptul unei insule. Afară de personalul rus, se mai afla pe bord: pilotul lui *Ştefan cel Mare* şi alţi 3—4 mateloţi români, de diferite grade. Turcii au înţeles că el trebue să coboare, de aceea i-a preparat o primire cu salvele tuturor bateriilor din Vidin; Românii spre a distra pe Turci, au început focul în momentul când vasul ajunse în faţa Vidinului. La 11 ore şi jumătate *Ada* era departe. Din nenorocire, el este obligat să se pună pe un banc, din cauza unei roţi sfărâmate de un obuz; a fost abandonat de echipajul său şi apoi incendiat şi distrus de cerchezii din Rahova.

Bucur. — *Bucur* plecase din Severin, în acelaşi scop pentru a forţa trecerea dela Timoc la Rahova şi să meargă la Măgurele, unde se afla podul român. Era o şalupă, purtând pavilion român, comandată de un sublocotenent din Flotilă şi armată cu oameni din acelaşi corp. Această şalupă ajunsă la Timoc, a fost primită şi condusă de un foc de arme până la Calafat. Micul echipaj îndură tot timpul acestui drum, o adevărată ploaie de gloanţe. Ajunsă la Calafat, după puţin repaus, plecă din nou spre a continua drumul. Dela gura canalului de lângă *Schelea veche*, mica şalupă fu luată sub foc şi condusă mult timp, de bombardamentul unei baterii de câmp ce o acoperise, literalmente, cu obuze şi şrapnele. In fine, ea scăpă, trecu la Bogdan, dar în dreptul Canapei, un număr de bărci pline cu Tătari, anunţaţi prin telegraf din Vidin, îi tăiară drumul. Pericolul a fost mare, nu mai era chip de aşi continua calea. Atunci ofiţerul puse şalupa pe uscat, la un cap de insulă şi împreună cu oamenii săi au părăsit-o trecând înot pe ţărmul român. Gărzile, puse în curent de cele ce se întâmplase o apărară de pe ţărm cu focurile lor încrucişate, contra Turcilor. Turcii făcând la fel la apropierea Românilor, şalupa era păzită de ambele părţi. Deosebirea era că malul drept fiind foarte înalt, Turcii trăgeau ca în groapă. In fine, un ofiţer, căpitan Drăghicescu, trimis de la Calafat cu cele necesare, o scoase pe uscat, cu toată înălţimea malului şi jena Turcilor, cari trăgeau ploi de gloanţe la cel mai mic sgomot, — de aceea se lucra numai când bătea vântul dela Turci, — o demontă în corp şi maşină, iar piesele care ziua erau acoperite cu frunze, peste noapte, erau puse în care şi trimise la Corabia pe uscat.

Un alt vas, *Clotilda*, pavilion rus, a plecat şi s'a pierdut în Jiu, având soarta *Adei*.

www.digibuc.ro

acest bombardament, bateriile din Calafat au adus foloase reale. Armistițiu sosi în ajunul pregătirii asaltului general.

După câtva timp, complicații politice au impus trecerea armatei de la Vidin la Calafat: ea s'a executat între aceste două puncte de vasele corpului flotilei.

In timpul când ruperea relațiunilor cu Rusia era aproape să devină un fapt, Calafatul era ocupat de flotilă, care își strămutase cu totul reședința aci.

După desconcentrarea armatei locuitorii s'au înapoiat iar bateriile au fost distruse. Calafatul, grație poziției sale și-a reluat iarăși vechea sa cale spre prosperitate.

§ 36. *VIDINUL.*

Vidinul a purtat diferite nume:

Bononia [1]), *Vendemis* [2]) la Romani; *Bidynum* [3]), *Bdyn* [4]) pe timpul țarului Asan (1186); *Vădin* [5]), într'un document al aceluiași suveran; *Bodon* la unguri; *Budim* la sârbi și bulgari; *Diiu* sau *Dii* la români și turci [6]). Aceștia din urmă îi ziceau adesea *Bodun.*

Sunt autori cari susțin că tot aci ar fi fost *Viminațiul* roman *(Viminiacum)* [7]) *Viminiatium* [8]).

Iustinian îl întări și-i dădu o garnizoană romană.

Autorii greci din evul mediu l-au numit:

Βενδωνις

Βερνικάκιου

Ούϊμιναχιου (prin confundare cu *Viminațiul* din Serbia).

Vidinul urmă orașului roman Bononia.

Bizantinii il mai numia:

Βυδένα

Βοδένα

Βυδινὸν și Βιδύνη [1]).

In piesa pe care Philé a consacrat-o exploatărilor lui Michail Glabas [2]), se citesc următoarele două versuri:

Καὶ πάλιν αὐτην λαμβάνει Πρεσθλβαν
Λωφτζὸν τὸν αὐτῆ, Τζερβενὸν καὶ Βυδινην [3]).

Iar a luat înapoi Prislava.

Lovcea, împreună, Cernavoda și Vidinul [4]).

O legendă bulgară, atribuie fundarea a trei orașe, destul de importante, pe Dunăre, de către trei fete ale unui principe bulgar: *Vidinul* a fost de Vida; *Vidbolul* și o cetate, pe locul căreia mai în urmă a fost *Corvingradul*, de alte două prințese, surorile sale [5]).

Tot Vida ar fi zidit, la Vidin și o biserică închinată sfintei Petca, ale cărei urme nu se desperă de a se auzi că s'au găsit.

Orașul a fost zidit, pe țărmul drept al Dunării în mijlocul unui teren băltos, pe un platou (artificial, poate) pe care se mai află chiar astăzi, după atâtea secole, antica zidire ce poartă numele de *Castelul Bulgar*

---

[1]) A. T. Laurian, Dacia veche. Hartă. Acest nume indică o creațiune gală. A. Thierry, *Histoire d'Attila*, I, pag. 239.

[2]) Bouillet, op. cit.

[3]) Theofilactos de la Ochrida, 1071.

[4]) F. Kanitz, op. cit.

[5]) Tocilescu, op. cit.

[6]) B. P. Hasdeu, op. cit.

[7]) Bouillet, op. cit.

[8]) Niegher, cit. de Bruzen în *Dictionario Geografico*, citați și susținuți de Șincai, Vol. I pag. 108, ediția moldavă, Iași 1852. Această părere ar putea fi admisă în oarecari condițiuni.

Topografia Vidinului se apropie de acea a locului în care cea mai mare parte din autori pun *Viminatium* roman: Smârcurile în mijlocul cărora se află Vidinul, nu pot fi decât resturile unui brat al fluviului din această parte, ce apuca pe sub dealuri, dar care astăzi este astupat și reprezentat abia prin câteva rigole, cari chiar de n'ar exista, configurația terenului admite, fără comentarii, o stare de acest fel Principalul oraș roman, cu acest nume, a fost pe locul ocupat astăzi de satul sârb Costolatz, cam la 20 kilometri mai sus de Baziaș, pe țărmul drept al fluviului, la gura râulețului Mlava. Este posibil să fi fost două orașe cu același nume: acel dela Vidin fiind poate cel mic (minor). Nu cu multă greutate s'ar deduce expresia *Vidin* din *Viminatium.*

[1]) Ephimerides Daces, pag. 14. Vol. II, francez.

[2]) Manuelis Phil e, *Carmina*, ed. Miler, II, p. 251.

[3]) Dapontes, pag. 14 în note.

[4]) Trad. de Panaghi.

[5]) F. Kanitz, *Donau-Bulgarien*, Vol. I.

www.digibuc.ro

şi care cu un mic perimetru de zid, ce-l înconjoară, a purtat de secole numele de *citadelă.*

E posibil ca pretenţiei de mai sus să i se dea numai importanţa *unei legende* bulgare căci Castelul are fundaţii romane; cu drept cuvânt, se spune că: Intregul său formează o construcţie căreia din timpul Romanilor — *cari i-a pus fundaţia — toate popoarele, ce le-a urmat în domnia teritoriului, au contribuit la terminarea, adăugirea şi înfrumuseţarea edificiului.*

Oraşul apare în istorie cu mult înainte de venirea Bulgarilor.

In anul 586 d. Chr. *Kha-Kan-ul* sau *Kanul* Avarilor pune mâna pe cetate şi o strică până în temelie.

Această dărămare a avut loc în următoarele împrejurări: barbarul se prefăcea amicul Romanilor pentru a putea fără veste, prin trădare, să cadă asupra Romanilor de răsărit. Un fugar dela curtea Kaganului, denunţă împăratului Mauriciu toate planurile barbarului, cari văzându-se trădat, transformă toată valea Dunării, prin incendiu, în ruine şi lacuri de sânge, făcând să se creadă că la Vidin, ca la Ratiaria, Durostorul, Marcianopole, etc. trecuseră toate flagelele naturei.

Am văzut cum, în anul 389 Ducele Claudiu, eşind din Vidin, merge şi cucereşte teritoriul dela Cerna.

In anul 978 Samuel, al patrulea fiu al ţarului Şisman, pune mâna pe tronul Bulgariei occidentale. După ce-şi asigură tronul prin fel de fel de crime, deschide o vie campanie în contra Bizanţiului: oraşele, între cari Vidinul, cad unul după altul în drumul său. Armatele sale triumfătoare merg dela Belgrad la Tessalonica. Ia titlul de Impărat al tuturor Slavilor iar Prispa şi Ochrida, reşedinţele sale, se împodobesc cu splendide construcţii [1]).

In anul 1001 Impăratul Constantinopolei, Vasile, supranumit Bulgaroctonul (exterminatorul Bulgarilor), după ce reia pas cu pas terenul pierdut, înconjură Vidinul şi — bătându-l opt luni, — îl ia cu forţa, apoi pune să-l întărească din nou.

Intorcându-se spre Constantinopole a bătut şi supus, în drum, toate cetăţile [1]).

La 1014 Samuel moare de mânie şi oroarea ce-i cauză spectacolul a câtorva mii de prizonieri bulgari, pe cari Vasile îi trimisese cu ochii scoşi. In zadar fiul şi succesorul său a cerut încetarea luptei. Vasile răspunse cu noi succese şi nenorocitul principe este omorît, la vânătoare, de propriul său văr, căruia altădată îi scăpase viaţa. La 1019 autoritatea bizantină era recunoscută până la Sava şi energicul principe grec zdrobi confederaţia bulgară de pe dreapta Dunării.

Provinciile au fost guvernate de *Strategi*; autonomia ţării dispăru cu totul; nici chiar autocefalitatea bisericei bulgare n'a fost respectată; patriarchatul desfiinţat, biserica a fost pusă sub mitropolitul grec dela Ochrida. Toate încercările de a se scutura jugul Bizanţiului n'au reuşit şi mai mult de un secol şi jumătate Bulgaria a fost o provincie grecească [2]).

La 1114 Cumanii au trecut Dunărea spre Bidena (Vidin) dar auzind de venirea, asupra lor, în grabă, a împăratului Alexiu Comnen, retrec fluviul; împăratul pune să-i urmărească şi după trei zile şi trei nopţi, aceştia au trecut un râu (probabil Jiu) în nişte bărci ce le purtau cu ei, chiar sub ochii acelora ce-i urmăreau şi cari astfel, se întoarseră fără niciun folos [3]).

Vechiul monument al oraşului, *Castelul bulgar*, situat în vechea citadelă, cu numeroasele sale turnuri patrate şi poligonale, a servit mult timp de reşedinţă Şişmanizilor — dinastiei lui Şişman — şi ţarului Straţimir; el reprezintă astăzi pe o suprafaţă

[1]) F. Kanitz, *Bulgarie-Danubiene.*

[1]) Kedren, ad. an. 26 Impe. Basil. II. Bulgar, citat de Şincai I, 190.

[2]) F. Kanitz, op. cit.

[3]) Du-Kange, Anna Komnena; cit. de Şincai I. pag. 213.

www.digibuc.ro

mică un adevărat model de fortificaţie din evul mediu [1]).

La 1235 Bela al IV-lea, regele Ungariei, conferi magistrului Theodosie moşia Topolicanii din Ungaria ca recompensă pentru serviciile sale în luptele ce au avut loc cu Bulgarii la Vidin [2]).

Intre 1258—1277 Ungurii au pus mâna pe Vidin şi au înaintat până la porţile Târnovei.

Sub domnia lui Alexandru Basarab (1342—1365) Jacint, mitropolitul Vidinului, a fost numit în 1359, cu îngăduirea Patriarchiei din Constantinopole [3]), mitropolit al Munteniei.

Imprejurările şi mai cu seamă slăbiciunea şi bătrâneţea prelatului n'au permis să satisfacă sarcinele sale de Arhipăstor. Bisericeşte, ţara era împărţită în două: în una rămase Jacint iar în cealaltă era instalat un *Antim* (Daniel Kristopulo) hirotonisit *Arhiepiscop de Melitini* [4]).

La 1364 Turcii au pătruns pentru prima oară până la Vidin şi s'au făcut stăpâni pe el, dar fiind siliţi a-l părăsi, s'au retras înaintea armatei ungare, comandată de Ludovic I, pe care istoricii unguri îl numesc *cel Mare.*

Dela 1365 încep pentru Vidin, oarecari frământări foarte importante în istorie. In acest an Ludovic d'Anjou, regele Ungariei, profitând de desbinarea Bulgarilor, reuşi să pună mâna, în primăvară, pe Vidin şi pe Straţimir, stăpânul oraşului şi al teritoriului dimprejur.

In această întreprindere el a fost ajutat şi de Ladislau al Munteniei [5]).

Acest Straţimir se intitula împărat. Ludovic îl trimise în Ungaria unde *sub pază* îl ţinu câtăva vreme; apoi îl trimite din nou la Vidin, spre a cărmui ţara în numele Majestăţei Sale. In această nouă poziţie, Straţimir purta titlul de *Ban*, demnitate de *vice-rege*, ce monarhii unguri dădeau acelora ce-i înlocuiau şi care demnitate de *ban al Vidinului*, a purtat-o (spune un hrisov) şi Dionisie voevodul Ardealului, în anul 1366 [1]). Acest Straţimir era român [2]).

In acelaşi an, 1366, s'a întâlnit la Vidin, Ludovic I cel Mare, regele Ungariei, cu Ioan Paleologul, împăratul Constantinopolei. După această întrevedere, Papa Urban al V-lea a permis regelui maghiar nu numaĭ să atace pe Turci — apărând astfel pe Grecii strâmtoraţi şi *grămădiţi* de ei — dar chiar să provoace o cruciadă în contra acestor infideli [3]).

In această împrejurare Ludovic încearcă a uni pe Români şi Bulgari cu biserica romană, pentru care Papa Urban al V-lea îi aduse cele mai mari laude.

Straţimir nu putea vedea cu ochi buni străjile ungureşti din jurul său. La 1369 cumnatul său, Ladislav al II-lea Basarab, domnul Munteniei, unchiul marelui Mircea, trecu Dunărea, debarasează Vidinul de soldaţii unguri ai lui Ludovic şi restabileşte sub scutul său domnia lui Straţimir. Toţi cari au fost prinşi propovăduind catolicismul au fost daţi imediat pe mânile călugărilor spre a-i judeca şi omorî.

Ladislau cuprinde, cu această ocazie, mai toată partea occidentală a Bulgariei şi se sili să pună mâna şi pe partea orientală, în care strălucea efemerul imperiu al Târnovei [4]). Timpul şi împrejurările însă l-au împiedicat.

Restabilirea lui Straţimir era pentru regele ungur un legitim motiv de război. Neputând suferi mult timp această ruşine, el a trimis un corp de armată care cuprinse

[1]) Kanitz, op cit.

[2]) Nr. 106, pag. 113. Doc. Hurmuz., Vol. I (1199—1345).

[3]) Eudoxia, Baron de Hurmuzaki, *Fragmente din Istoria Românilor*, Vol. I, pag. 255.

[4]) Idem, pag. 256.

[5]) Ibid. Vol. I, pag. 235.

[1]) Şincai, op. cit., Vol. I, 332—634.

[2]) Heliad, op. cit.

[3]) Hurmuza' i, op. cit., pag. 249—250.

[4]) Hasdeu, op. cit., pag. 30.

www.digibuc.ro

din nou, în 1370, Vidinul; apoi întoarce armele sale în contra lui Vladislav Basarab.

In acest scop combină un atac îndoit. Pe când el va ataca la Dunăre, Nicolae, Voevodul Transilvaniei, cu Secui, va ataca la munte. Vlàdislav, ocupă malul Dunării la Calafat, — zice Tocilescu — spre a împiedica trecerea lui Ludovic; cu toate acestea, armata ungurească sub ploaia săgeților muntenești [1]) și condusă de *priceputul în ale războiului*, Nicola Gara, trece Dunărea — *rezemându-se pe șanțuri, cu plan și chibzuință făcute pe bărci sau plute* [2]); respingând corăbiile românești, ocupă apoi și întărește îndată Severinul [3]), punându-i o garnizoană corespunzătoare și înzestrând-o cu *prăștii, cari ajungeau departe* [4]). In partea muntelui, Locotenentul lui Ladislav, Dragomir Castelanul *(bugărabul sau burgravul)* de Dâmbovița [5]), întărește potecile, lângă izvoarele acelui râu, prin *șanțuri și întărituri de taraci.* Armata ungară însă bătu și puse pe fugă oastea lui Dragomir, dar înaintând fără precauțiune, a nemerit între păduri, râpi și surprinsă pe neașteptate, a fost înconjurată și bătută complect. Nicolae rămase pe câmpul de luptă și abia cu mare greutate i s'a luat cadavrul și dus în Ardeal. Multe sub-căpetenii au rămas morți și multe altele abia scăpară cu fuga.

Această pierdere, tăiă curajul lui Ludovic și îl opri de a înainta și continua lupta cu Vlad [6]).

La 1396 Vidinul se găsea ocupat de Turci. El se predă lesne armatei creștine, comandată de Sigismund, regele Ungariei; acesta îi instală o garnizoană creștină de 300 oameni [1]). După bătălia dela Nicopoli, turcii îl reocupară.

La 1398 ei prefăcură în pustiuri provincii întregi și au ars pretutindeni mânăstirile și bisericile. Locuitori dela șesuri au fugit în munți unde au înființat noi orașe. Mult popor, însă cu boierii și cu cler, au emigrat în Muntenia și Serbia. Foarte mulți din bulgari, mai ales *bogomilii*, au primit Islamismul [2]).

La 1443 Turcii l-a atacat fără a-l putea lua ca și în 1565 [3]). La 9 Noemvrie 1444 armata aliată, ce mergea contra lui Amurat, ajunse la Vidin.

La 1453 după luarea Constantinopolului, Mahomed cuceri Serbia, veni la Vidin, făcu 50.000 prizonieri, pe cari îi întrebuință la colonizarea țărmurilor Bosforului, în vecinătatea Constantinopolului și a anticei țări a Bithynienilor [4]).

La 1454 Ioan Corvin, după ce distruse o armată de 30.000 de Turci la Crusolați (Krusovatz) ocupă Vidinul [5]).

La 1492 în ajunul Sf. Silvestru, Vlad, Domnul Munteniei anunță, prin o scrisoare, trimisă prin Sibieni, pe Ștefan Batori, că Sultanul a dat voevodatul Vidinului unui oarecare Malcoci și că se făcea pregătiri să cadă cu toate forțele asupra Transilvaniei.

La 1502 Iosef comitele Timișoarei, ocupă fortăreața Vidinului, dar în mod trecător, căci sosind trupe numeroase inamice, se retrase.

Către sfârșitul campaniei române de iarnă din 1595, o tristă întâmplare aruncă vălul doliului peste atâtea strălucite biruințe, cu

[1]) Turoczius.

[2]) E. baron de Hurmuzaki, op. cit., Vol. O, p. 335.

[3]) Idem, pag. 236.

[4]) Idem, pag. 237.

[5]) Tocilescu înțelege (*Ist. Rom.*, pag. 52) prin pârcălabul cetății Dâmbovița pe comandantul Bucureștilor.

[6]) Hurmuzaki I, pag. 236. Acest Vlad se împăcă apoi cu Ludovic și în un hrisov — din 15 Iulie 1372 — dat la Argeș El se intitulează, pe lângă altele și Voevod al Ardealului, Ban de Severin și duce al coloniei Făgărașului (Dux plantationis terrae Fogaras); ibid. pag. 237.

[1]) Hammer, pag. 103 Schiltberger; cit. de Bolintineanu în *Mircea*, pag. 84.

[2]) Const. Ios. Jirecek, *Ist. Bulgariei*, edit. rusească. Odesa 1878, pag. 461.

[3]) Pierre Larousse, op. cit.

[4]) Méry, *Constantinople et la Mer Noire*, pag. 144.

[5]) Kiss a compus asupra acestei campanii și asupra acelei ce urmă (tot a lui Corvin) o lucrare specială, însoțită de hărți, intitulată *Hunyade Ianos utalso hadjàrata.* Pest, 1857.

www.digibuc.ro

atât mai frumoase cu cât ele au fost efectuate în un timp așa de scurt: Albert Kiraly, arsese Nicopoli; Farcaș comanda în Oltenia un corp de 3.000 Români și Unguri; la Vidin se aflau 30.000 Turci. Doi custozi, cumpărați de Turci, cu 300 aspri, înștiințează pe Farcaș că vreo sută de turci prad locuitorii din jurul Vidinului și că acei locuitori îl roagă să vină în ajutorul lor. Farcaș se încrede și merge în ajutorul creștinilor; el cade astfeî în mijlocul acelui însemnat număr de inamici. Inconjurați din toate părțile, Românii în disperare, se luptă ca niște lei și mor cea mai mare parte; Farcaș cu doliul în inimă, înconjurat de puțini din ai săi, cei mai rămăsese, abia a putut scăpa. Dar luarea Brăilei, în același timp, de banul Mihalcea, unită cu gloria atâtor alte biruințe, compensară cu mult rezultatul unei asemenea negre trădări [1]).

In Martie 1595 Mihai după ce a dărâmat Silistra și a prădat alte ținuturi din dreapta Dunării plecă dela Nicopoli și aruncându-se asupra Vidinului, părăsit de oamenii lui Assan, îl ocupă. Spaima Turcilor crește; la Constantinopole, unde acest război aducea foamete, se iau măsuri pentru o nouă campanie dar enicerii destinați la aceasta, înțelegând condițiunile nefavorabile ale războiului, pretind a li se amâna plecarea [2]).

In toamna aceluiași an, după bătălia dela Călugăreni, Mihai hotărît să termine într'un mod glorios cea mai strălucită campanie ce armata română a făcut vreodată și spre a asigura liniștea țărei, din această regiune, se decise să ocupe Nicopolul și Vidinul. In acest scop, el a trimis din nou asupra Vidinului pe Popa Stoica Farcaș, nefericitul general de care vorbirăm; orașul care se afla încă sub impresia victoriei dela Călugăreni, îi deschise porțile. Mihai, care arsese și luase Nicopolul, sosi și el. Bulgarii l-au primit ca pe un trimis al cerului, i se închinară, îl recunoscură de *cap* al lor și de mântuitor al creștinătății [1]).

La începutul lui 1597 Vidinul se afla iarăși în mânile Turcilor; de aceea în luna Iulie, Farcaș trecu Dunărea, la Sdegla [2]) și încercând să atace această cetate, este respins cu mari pierderi [3]).

La 1599 Mihai trecu Dunărea, în sus de Nicopoli și bătu pe Hadâm, pașa Vidinului; în această împrejurare Turcii au pierdut mulți oameni, tunuri și bagaje. Continuându-și drumul spre Vidin, el mai bate, pe câmpul acestei cetăți o nouă armată, pe care sangiacul o trimisese contra lui; parte din ea s'a împrăștiat iar parte s'a adăpostit sub zidurile cetății. Mihai înconjură apoi cetatea, o bătu timp de zece zile dar n'a putut-o lua; pustii și arse tot ținutul de prinprejur, apoi se dirijă către *Rușiava* [4]), unde a trecut Dunărea, după cum am văzut.

A trecut aproape un secol până ca Vidinul să mai vadă o garnizoană creștină.

In campania din 1687—1689 Margravul de Baden, la 14 Octomvrie 1689, forță cetatea să capituleze [5]) în urma unei lupte sângeroase în care au perit mulți turci [6]).

Aceștia însă n'au întârziat să reia cetatea, în 1690, la apropierea cărora oștile germane s'au retras imediat.

La 1689 după bătălia dela Niș, armata germană se împărți în două părți, una intră în Albania și alta se îndreptă către Vidin. Aceasta din urmă comandată de Ludovic de Bavaria, luă lungul Dunării și merse să asedieze Vidinul. In jurul acestei cetăți se afla o armată comandată de un *seraschier*

---

[1]) N. Bălcescu, *Istoria Românilor sub Mihai Bravul.* Edit. Odobescu, pag. 76.

[2]) Public. Exarcu, *Docum. Veneț.*, Nr. 245 și 246.

[1]) Vistierul Stavrinos; Const. Căpitanul; ambii cit. de Bălcescu, în *Campania din 1595 (Mag. Istor).*

[2]) La 10 km. la vale de Calafat, lângă pichetul Râiosul.

[3]) *Cronica Istoriei Țărei Românești (Mag. Istoric)*, Vol. IV, pag. 283.

[4]) Al. Odobescu în Moții și Curcanii crede că prin această Rușiava s'ar înțelege Rahova iar nu Orșova.

[5]) Gebhardi. *Hist. Hungariae*, cit. de Șinca.

[6]) Radu Greceanul Cap. 6.

www.digibuc.ro

particular. Acest general, văzând sosirea imperialilor, ieşi în desordine din lagăr şi veni înaintea lor. Dela prima izbire, cavaleria, respinsă prin câteva salve de tunuri, fugi spre oraş, unde se raliă, pentru a ataca un corp de germani, pe care-l văzuseră la coada lagărului pentru a-l prăda.

Principele Ludovic şi generalul Veterani sosiră între acestea şi ajutară pe imperiali cari, fără ei, ar fi fost tăiaţi în bucăţi şi cavaleria turcească se retrase pentru a doua oară în spre Nicopole lăsând: arme, bagaje, artilerie, corturi şi chiar oraşul în mâinile imperialilor. Cei o mie oameni, garnizoana citadelei s'au predat a doua zi [1]).

La 1689 flota Turcilor a fost bătută de imperiali în apropiere de Vidin. Ea era compusă din trei demigalere, şase mici brigantine şi câteva alte bastimente mai mici, comandată de Ali-Paşa, căpitanul-comandant al Dunării. Această flotă n'a făcut mari progrese căci s'a oprit şi s'a înspăimântat de dezastrul armatei turce [2]).

In August 1690 Turcii apropiindu-se de Vidin aveau o flotilă de 40 bărci mari (barconi) şi patru mici galere comandate de Mezzomorte [3]).

In iarna anului 1690 contele ungur Tököly [4]) (după ce cu ajutorul lui Brâncoveanu, bătuse pe imperiali, se făcuse domn al Transilvaniei şi fusese nevoit, dinaintea armatei ducelui de Baden să părăsească această ţară), se afla la Vidin; resturile armatei sale cari rămăseseră în România s'au dedat la hoţii şi jafuri. Spre a scăpa de această năpaste, Brâncoveanu a fost silit să trimită slujitori, cari oriunde le întâlnea le omora; numai cu acest mijloc linişti ţara.

In Martie 1729 Sultanul a dat ordin ca cetatea Vidin, care se lucra atunci, să fie terminată în acel an. In acest scop domnul Munteniei a fost invitat să trimită acolo patru sute care şi 800 oameni. De altă parte şi domnul Moldovei a fost solicitat să trimită şi el două sute care şi patru sute oameni. Toţi ceilalţi comandanţi de cetăţi de pe Dunăre ca: Silistra, Nicopoli, etc. trebuiau să furnizeze şi ei ajutor în aceeaşi proporţie, astfel că pentru terminarea cetăţii a fost nevoie de 8000 oameni [1]).

Nişul capitulând înaintea imperialilor, la 10 Iulie 1737, aceştia, sub conducerea ginerelui împăratului, au venit să asedieze Vidinul. Ei au trimis un parlamentar lui Mehmet-Paşa, comandantul fortăreţei, propunându-i că dacă va preda cetatea, îi va permite să plece cu arme şi bagaje. Dacă va refuza se va căi, căci va fi prea târziu. Când a cunoscut pretenţiile germanilor şi gândind la slăbiciunea şi mândria lor, paşa, nu numai că n'a ţinut nicio socoteală de ameninţarea lor dar, după ce a bătut pe parlamentar, l-a gonit cu ruşine, sătul de insulte şi într'o stare de milă [2]).

In anul 1730 Topal Osman, paşa Diiului era atât de influent că a îndemnat Poarta să instaleze domn în Muntenia pe Alexandru, fiul lui Nicolae Mavrocordat [3]).

La 12/23 Noemvrie 1737 se pretinde că paşa Vidinului, Ayvasea, propune să înainteze până la Semendria şi să o asedieze iar pe de altă parte Murtaza-Paşa să pustiiască *Valachia Imperială* (Oltenia) cu un corp de Tătari ce trebuia să fie comandaţi de Sultanul Islam-Gueray [4]).

La 9 August se răspândi vestea că Germanii cari asediau Vidinul au fost bătuţi [5]).

Mehmet-Paşa seraschier de Vidin, trimise în Decemvrie (9) 1737 din Vidin la Craiova,

---

[1]) Marsigli, op. cit., II, pag. 129.

[2]) Ibid, Vol. II, pag. 171.

[3]) *Docum Ist. Romanilor*. Vol. V, partea II, 205.

[4]) Care ajunse, la urma urmelor, cârciumar în Constantinopole.

[1]) Docum. Acad. Supl. I, Vol. I (Odobescu şi Tocilescu), pag. 468, DCLXXXIX.

[2]) Ephemerides Daces, Vol. II, pag. 14.

[3]) Athanasie Comnen Ipsilante, op. cit.

[4]) *Docum. Acad.*, Vol. I, Supl. I, pag. 512. DCCXLVIII.

[5]) Dapontes, *Ephemeriades Daces*, pag. 28.

www.digibuc.ro

pe Toz-Paşa pentru a goni pe Germani şi Catane [1]).

In Aprilie 1738 Orlic, vechiul secretar a lui Mazeppa a fost chemat, prin firman, la Vidin, dela Hotin, pentru a avea o întrevedere cu Rakoczi în scopul de a provoca o răsculare [2]).

Insemnătatea militară a cetăţii Vidinului asupra operaţiilor turceşti contra Olteniei era determinată prin titlul de «Paşa al Olteniei» ce se da de Turci, paşilor din Vidin.

La 25 Mai 1738 cele 12 companii, cari mai rămaseră din 40, destinate de Turci să apere Muntenia plecară din Bucureşti şi au intrat la Vidin [3]).

La 16 Martie 1739 a fost numit paşa la Vidin Husein, ginerele Vizirului [4]).

La 22 Martie Toz Meemet Paşa a fost numit *seraschier* al Vidinului [5]) unde a primit ordin să plece la 29 Martie spre Ruşiava şi să aştepte acolo noi dispoziţii [6]).

La 2 Aprilie 1739 domnul Munteniei a trimis pe Ionnakis, vătaf de aprozi, în calitate de Kapu Kehaia pe lângă seraschierul din Vidin [7]).

In Decemvrie 1739 Hussein Paşa, guvernatorul Vidinului, primeşte din partea sultanului un firman în care îi face cunoscut, că în urma anexărei banatului Craiovei la Valachia, acest principat trebuie să plătească anual 150.000 piaştri mai mult ca în trecut; că tot acest ţinut este pus sub autoritatea domnului Munteniei care va strânge toate impozitele şi veniturile. Prin acest firman se mai porunceşte paşei să scoată din ţară pe musselimul Mustafa, care guverna pe nedrept, jefueşte şi pustieşte bunurile săracilor raiale, ceea ce cauză mare prejudiciu tezaurului [8]).

[1]) D[illegible], pag. 57.
[2]) Ibid., pag. 88.
[3]) Ibid., [illegible].
[4]) Dapontes, op. cit., pag. 192.
[5]) Ibid., pag. 193.
[6]) Ibid., pag. 19[illegible].
[7]) Ibid., pag. 1[illegible]5.
[8]) Ibid., pag. 2[illegible].

Vizirul lui Suleiman al II-lea, întări Vidinul astfel, că el a rezistat foarte bine când mai târziu (1737) Austriacii, comandaţi de generalul Veterani l-a înconjurat. Acesta având oaste puţină şi neputându-l lua, trimise ordin generalului Vradni dela Braşov să vină şi el cu armata sa. Vizirul care se afla la Cartal, pe Dunăre, auzind aceasta, trimise şi el pe Menis-Paşa, cu 20.000 oameni şi cu ce va mai strânge din garnizoanele cetăţilor după marginea Dunării. Acestea ajungând, au silit pe Austriaci la retragere [1]).

La 1770 Ţara Muntenească nu avea domn; Grigore Ghica, surprins — în noaptea de 17 Noemvrie 1769, — alţii zic, că s'a lăsat să fie surprins — de Ruşi sau mai bine o ceată de cazaci, mărită cu mai mulţi voluntari români şi arnăuţii Spătarului Pârvu Cantacuzino, ce au fost trimişi contra lor, — în pivniţa unei prăvălii, unde intrase scăpând pe o fereastră a palatului; a fost prins [2]), zic, la Bucureşti şi expediat în Rusia. In lipsa sa, o seamă de boieri — nu de acei cari fug în timp de dureri — pe lângă căutarea pământului, îngrijiau şi de afacerile publice. Dela o margine la alta a ţărei, poporul era jefuit de *cazac* sau de *catană*. Oltenia — medicul ţărei, când e bolnavă [3]): leagăn de bravi şi Paladiul virtuţilor străbune — scoase la iveală, în faţa împrejurărilor, un om. La început, postelnic; caimacan, în zilele lui Grigore Ghica, *Manole Geani* [4]), ajunsese la demnitatea de *Ban* şi ca atare, guverna cele cinci judeţe ale Olteniei.

Când Turcii au fost oameni — şi au fost de mai multe ori decât unii din vecini — au trăit bine cu românii; când *şi-au arătat arama*, pe scara mică, românii i-au despreţuit; pe scara mare, i-au războit.

Emacii Vidinului erau nelipsiţi dela curtea Craiovei: la fiecare pas nobleţea şi demnitatea oltenească le era manifestată

[1]) Ion Niculcea, *Letop. Moldovei*, pag. 365—369.
[2]) Aron Florian, op. cit., pag. 156.
[3]) Zice, oareunde Hasdeu.
[4]) După familia mamei sale îi spunea şi Rosetti.

www.digibuc.ro

prin mii de concesii. Nu voi zice, ca Enache Cogălniceanul, de fericită memorie, că se temea de dânşii, pentru un motiv simplu, pe care-l cunoaştem cu toţii: olteanul nu cunoaşte frica. Generozitatea română — şi în special cea olteană — n'a avut niciodată nevoie de resort.

Geani trecea printre turci drept un om mare şi ca o credincioasă slugă a împărăţiei. La orientali *sluga credincioasă* pare a fi sinonim cu *omul amabil neimpus*, sau poate chiar, cu ceea ce popoarele civilizate ar numi *bine crescut*. Guvernatorul Vidinului, îl privea cu ochi buni; el primea mai tot ce dorea. La rândul său turcul este şi el destul de mărinimos. Porniţi de vreun inovator sau din propriu instinct, mărginaşii petiţionez ridicarea lui Geani pe tron. Ca în multe timpuri ale existenţei Românilor şi pe acea vreme se uitase proverbul *schimbării domnilor* (bucuria nebunilor). Turcul fiind mulţumit, lucrul merse lesne: îl aduc la ordie, îl îmbrac cu caftan şi... iată pe Manole Geani — după moda sau apucăturile timpului — domn al Ţărei-Munteneşti, în lagărul turcesc, ca mulţi alţii în alte vremi. Vechiul *valiu* al Rumeliei, Meemet-Paşa, primeşte însărcinarea ca, cu qaste turcească, să-l ducă la Bucureşti să-l instaleze pe tron şi ceva mai mult, să-l şi păzească. Muscalii, pe atunci, se vede că nu erau puternici, pentrucă în Aprilie, părăsiseră Bucureştii, Meemet primise tot ce trebuia pentru instalarea noului domn: tuiuri, sangiac şi cucă, ba chiar şi de cheltuială. Când nărozii fac câte ceva, uit esenţialul... fără de care n'ar trebui să înceapă; ei uitaseră că nu sunt puternici. Au intrat în Bucureşti cum intru toţi domnii, întâmpinat de popor şi boieri (ce mai rămăseseră); în curţile domneşti, li se citesc firmanul, prin care se ordonă, *cu străşnicie*, să-l recunoască de domn — domnia impusă de străin, de natură trecătoare — supunându-se cu toţi deciziilor împărăteşti. Dar vorba strămoşilor, *sic transit gloria mundi*. Rusii căpătând putere — conform politicei tradiţionale — vin să viziteze Bucureştii. De îndată ce curtea este înştiinţată, Paşa pleacă la Rusciuk; apoi domnul la Craiova şi astfel, ambii au dispărut. La 25 Noemvrie Rusii comandaţi de generalul Hudovici au intrat în Bucureşti [1]). Deşi mai departe, dar drumul fiind *mai bătut* spre Craiova, Rusii se iau după domn, spre a-l prinde. Bietul *vodă*, bătut de Rusi mai târziu la Râmnicul-Vâlcei, — 1 Septemvrie 1771 — abia scăpă cu sufletul în Transilvania.

De acolo intră în corespondenţă cu Paşa Vidinului, Mosun-Olu, care *dându-i voie*, să vină în Ţara Turcească, el se aşează la Nicopole, aşteptând — săracii competitorii de tron — ca exilat, în mahalale turceşti, evenimentele (până la 30 Decemvrie 1773).

Mai târziu intrând în ţară, după pacea dela Kuciuk-Kainargi, boierii l-a propus împreună cu Ştefan Părscoveanul, lui Romantzoff, drept candidat la tron. Acesta îndreptă deputaţia la sultan, care fără a mai ţine socoteală de dorinţele ţării numi pe Alexandru Ipsilante (24 Septemvrie 1774).

La 1797 Paswan-Oglu se declară, în cetatea Vidinului, aproape independent. Acest paşă a domnit numai peste oraş, până la moartea sa, ca şi un suveran [2]).

Istoria sa oferă ceva miraculos. Abia se poate pricepe cum toate forţele unui imperiu, care făcuse oarecând să tremure creştinătatea, au rămas fără efect contra acestui rebel; cu toate acestea, mirarea încetează când cântărim circumstanţele în care el s'a pregătit contra suveranului său. Guvernământul lui Paswan nu era prea mare; dar Vidinul capitala sa, avea fortificaţii, pe cari el le înmulţi. Se găsi vecinul Ungurilor, Germanilor, Polonilor, Rusilor, etc. toate popoare de obicei în război cu musulmanii. Imperiul prea slăbit, prin defecţiunile mai multor

[1]) Aron Florian, op. cit., pag. 157.

[2]) Dăm aci câteva notiţe asupra acestui om după I. R. Durdent, scriitor francez, contimporan cu evenimentele. *Beautes de l'histoire de la Turquie*, pag. 354—360.

www.digibuc.ro

paşi, avu să lupte deodată cu Paswan-Oglu, cu Sârbi, cu Ruşi şi cu Francezi debarcaţi în Egipt. Dezertorii din toate naţiunile au mărit adesea forţele paşei rebel şi a avut partizani până în armatele destinate a-l combate, până în Constantinopole şi chiar până la Divan. Paswan-Oglu era deja de o oarecare etate, când se hotărî să se facă independent. Inceputurile revoltei sale se suprapun cu epoca când Sârbii au încercat să scuture jugul turcesc. Mai politic şi mai tolerat decât sunt, de obicei, Turcii, Paswan-Oglu nu văzu în aceste popoare şi în alţi creştini, decât aliaţii săi folositori. Nu s'a legat prin niciun tratat formal cu ei dar a ştiut să profite de circumstanţe cu dibăcie[1]). Se înţelege că ar fi imposibil să urmeze pas cu pas un războinic, care a avut timp de 15—16 ani armele în mână. Ne vom mulţumi dar de a expune numai câteva din cele mai importante circumstanţe ale rebeliunei sale.

Când a început să ridice stindardul revoltei, Poarta îi trimise ordine ameninţătoare. Paswan-Oglu nu era din acei paşi cari tind uşor gâtul sub *fatalul cuţit*, când il trimite stăpânul lor; el puse din contra să sugrume pe acei cari îi fură trimişi; râse chiar şi de *fetvele* muftiului care-l declarau trădător şi de ordinele sultanului. Dela început, păru pătruns de această cugetare, ades repetată de Cromwel:

« *Când cineva a tras sabia contra domnului său trebuie să arunce teaca* ».

Mai multe armate, trimise contra lui, au fost bătute; nemai crezând convenabil să se mărginească la defensivă, când ieşi din Vidin, la finele lui 1798, forţele sale nu erau prea mari; acestea nu se compuneau decât cam din 8.000 oameni şi circa 50 bastimente mici, pe Dunăre. După ce a ars Nicopoli, încercă o surprindere asupra cetăţii Belgradului, pe care Turcii îl reluaseră de curând, dela Sârbi. Reuşi în adevăr să ia oraşul; dar fortăreaţa îi rezistă şi a fost cu totul zdrobit sub zidurile sale.

Acest eşec a avut loc la finele lui Decemvrie. Paswan-Oglu deschise campania următoare, nu mai puţin strălucită. Armatele sale au supus România mică [1]), apoi Silistra, Şiştovul, Varna şi Sofia au fost constrânse să-i deschidă porţile; Sarikioi îi rezistă; el o prefăcu în cenuşă.

Teroarea era în Constantinopole. Mai mulţi paşi au reunit forţele lor contra lui şi au venit în capul a mai mult de şase zeci mii oameni a-l bate. Paswan-Oglu a făcut tot ce a putut pentru a recruta trupele sale, pe cari abia le ridică la a treia parte a forţelor adverse; aceasta nu-l împiedică să meargă contra inamicilor săi. O luptă a avut loc lângă Niş; ea a fost cea mai sângeroasă şi cea mai glorioasă din câte făcuse vreodată: a ţinut trei zile consecutiv şi s'a terminat, în fine, cu totul în avantajul rebelului.

---

[1]) Hangiarlău, domnul Munteniei, acuzat că se află în relaţiuni cu Paswan-Oglu, fu decapitat, la Bucureşti, de un trimis expres al Porţii iar capul a fost trimis la Constantinopole.

Abia se poate crede existenţa unei asemenea slăbiciuni.

[1]) In Octomvrie 1800 trupele lui Paswan-Oglu au trecut Dunărea la Cerneţi. Boierii, cum am văzut, au fugit mai toţi; au rămas aci numai locotenentul domnului şi nazîrul dela Brăila, care comanda Turcii ce se aflau aci. La 7 Decemvrie, Românii, uniţi cu Turcii, bat pe *Paswanlăi* dar în urmă ei sunt învinşi de către aceştia, căci căpătaseră ajutoare. Kara Mustafa, generalul lui Paswan-Oglu cuprinde Craiova. Mai în acelaşi timp — 31 Decemvrie — alte cete ocupă Giurgiul. Moruzi domnul Munteniei, auzind de pustiirile şi jafurile ce *Paswantlăii* fac în Oltenia, strânge trupele de cari dispunea şi porneşte spre Craiova. Pe drum se uneşte cu Aidin paşa Nicopolei, ce-i veni cu trupe în ajutor. Cernând pe *Paswantlăii* la Craiova, după o luptă teribilă — 5 Ianuarie 1801 — reuşeşte a-i bate, a-i scoate din oraş şi a-i arunca peste Dunăre dar şi oraşul a fost, în mare parte, consumat de flăcări. In Februarie 1802, Hassan-Paşa soseşte la Bucureşti cu o nouă armată. Cu ajutorul sosit dela Belgrad, cu acel al Căminarului Sava, etc. aceste trupe atac şi iau Cladova. Domnul Munteniei, Alexandru Moruzi, cu trupele sale, mărite cu câteva alte din Moldova, bate pe generalii lui Paswan-Oglu la Segarcia şi la Cioroiu, cari strâmtoraţi din toate

www.digibuc.ro

Fortificat, prin o parte chiar din trupele care-l combătuse, Paswan-Oglu se îndreptă către inima imperiului otoman. Trebui ca trufia imperială să cedeze necesităţii. Sultanul îi oferi pacea, o întreagă amnistie şi chiar o existenţă aproape independentă. Redutabilul paşă răspunse că nu va trata decât chiar pe ruinele Constantinopolului şi atât a fost de mare frica ce inspira încât sultanul a făcut să se desfăşoare stindardul lui Mohamet, ceremonie ce nu are loc niciodată decât în momentele de pericol extrem pentru imperiu.

Paswan-Oglu merse asupra Adrianopolului, în capul armatei sale victorioase, în care se găsea şi un mare număr de polonezi. El anunţa, sus, Grecilor că venea pentru a-i libera şi mări astfel numărul partizanilor săi. Norocul imperiului Otoman permise ca certuri să se ridice printre trupele rebelului; mai mulţi paşi, a căror fidelitate era bănuită, plănuiră în contra lui o ură şi gelozie cari au fost prea folositoare suveranului lor; abia astfel Hussein, paşa Rumeliei, avu gloria să-l bată complect.

Paswan-Oglu avea la Vidin o retragere asigurată. S'a refugiat din nou în cetate, unde fiind înconjurat, termină prin a încheia un fel de amnistie prin care dicta aproape, suveranului, condiţiunile sale.

Puţin timp în urmă, Paswan-Oglu, pretinse că miniştrii otomani au voit să se desfacă de dânsul, în secret; această asertţiune, care de altfel nu era lipsită de temei, îi servi de pretext pentru a se revolta din nou. Numai atunci s'a văzut starea de slăbiciune înspăimântătoare, în care căzuse Turcia. Ali, paşa dela Ianina, care sub raportul bravurei şi al îndrăznelei, nu ar fi fost mai prejos decât paşa dela Vidin, trimise să-i spuie că: dacă va intra în guvernământul său îl va bate cu toate forţele sale. Paswan-Oglu răspunse şi el cu un ton tot atât de mândru; au avut loc chiar încăerări, dar, în fine, cei doi antagonişti au încetat să se mai lupte. Ali şi Paswan-Oglu au tratat împreună ca doi suverani independenţi şi Poarta a fost obligată să închidă ochii asupra întregei iregularităţi a acestor procedee atât de insultătoare pentru ea. Dacă Divanul ar fi luat un alt partid, Ali fără îndoială s'ar fi declarat independent.

Circumstanţele au devenit în urmă puţin mai favorabile suveranului otoman; Paswan-Oglu era crud atât prin caracter cât şi prin sistem. Dezertorii l-a făcut să piardă o parte

---

părţile, părăsesc solul Olteniei. Cu această ocazie, mai mulţi olteni, bănuiţi că sunt în relaţiuni cu trupele rebelului, sunt decapitaţi din ordinul lui Hassan-Paşa. In Mai 1802, se răspândeşte din nou vestea că Paswantlăii au trecut Dunărea. Groaza se împrăştie în toată ţara. Boierii şi comercianţii din Craiova trec în Transilvania. Sultanul dă ordin paşilor dela Dunăre să treacă în Muntenia, cu trupele lor să o apere contra devastărilor lui Paswan. Dar boierii, înţelegând că trupele sultanului nu se vor bate contra acelora ale rebelului, fug în Transilvania. Aproape la 5800 dintre ei, consulii austriac şi rusesc, aşteptau la Braşov şi în satele dinprejur, ce turnură vor lua evenimentele. In acest timp a avut loc, în Bucureşti, faimoasa *Comedie a Crailor dela Curtea veche*. Hassan Paşa şi Hussein-Aga, venind cu trupe otomane, ocupă Bucureştii şi introduc liniştea, pedepsind cum meritau, pe aceşti eroi în jafuri şi carnaje. Administraţia Transilvaniei, crezând că oştile lui Paswan-Oglu vor intra şi acolo, poftiră pe *pribegii* munteni să intre mai înăuntru ţărei. Rebelii însă după ce arseră, prădară şi jefuiră Oltenia, au luat dela ocne ca la 2000 care cu sare şi s'au retras la Vidin. Alexandru Şuţu, din Moldova numit domn peste ambele principate, păru a asigura liniştea ţărei, plătind bani lui Paswan-Oglu; aceasta însă n'a ţinut mult timp căci a fost retrimes în domnia Moldovei. Către 1803 Manaf-Ibraim, generalul lui Paswan, ameninţa din nou România cu invazie. Boierii şi poporul încep să tremure de frică.

Constantin (Ipsilante) domnul Munteniei începu pe de o parte negociaţiunile cu daruri şi bani iar pe de alta începu a-şi pregăti armata.

Aceste măsuri inteligente au liniştit din nou ţara. In Septemvrie 1800, Muntenia aflându-se fără domn, Paswan-Oglu trimese din Vidin o ceată de turci, cari au jefuit iarăşi Craiova, au luat prizonier pe marele logofăt Bibescu, prădă cele cinci districte ale Banatului, stoarseră vreo două mii de pungi de bani şi apoi trecu Dunărea. (Analizată după Aron Florian, op. cit., pag. 169—18).

www.digibuc.ro

din trupele sale şi el se văzu pentru a cincea sau a şasea oară, închis între zidurile Vidinului. El bravă aci din nou forţele suveranului său care în fine se crezu fericit să le acorde o nouă amnistie.

Paswan-Oglu nu tratase decât cu armele în mână. Avu multă grijă a nu le depune. Păru foarte supus sultanului dar de fapt el rămase independent. Cu toate acestea, după ce turburase atât de mult imperiul şi dăduse periculosul exemplu al revoltei, trecu în o linişte aproape complectă cele din urmă momente ale existenţei sale şi moartea sa scuti guvernul turc de lungile terori ce-i cauzase.

La 1798 o tartană expediată de Căpitan-paşa la Constantinopole, aduse noutatea că acest amiral luase cu asalt satul întărit din apropierea Vidinului (probabil Kerembek) şi care comunica cu el şi că a luat prizonier pe Emindjik-Aga, comandantul acestui post şi unul din generalii cei mai renumiţi ai lui Paswan-Oglu.

Această faptă speriase în atât pe locuitorii din Vidin, că ei închiseră portul, ceea ce nu făcuseră niciodată până atunci şi că femeile şi copiii lor se suiseră pe ziduri cerând graţie.

Căpitan-paşa somându-i să se predea şi nedobândind niciun răspuns, el avea de gând să înceapă asediul cetăţii în regulă [1]).

La 1802 un general german, urmat de un ofiţer de geniu, se prezentase în ostrovul din faţa Vidinului, pentru a trece, spre Brăila, dar în loc să se îndrepte acolo, el trecu la Vidin, unde examină toate uvrajele de fortificaţie, schimbă mai multe din ele şi arătă modul de a apăra pe celelalte [2]).

Acest fapt evidenţiază că, până la un oarecare punct, Paswan-Oglu era susţinut şi de Austria, pe lângă ajutoarele şi încurajările primite dela Ruşi.

La 1805 toţi locuitorii din Copăceni, sat la 6 ore de Bucureşti, au abandonat tot şi au fugit să se stabilească în Vidin [1]).

La începutul anului 1807 Napoleon cel Mare era pe punct să trimită către Vidin pe Marmont, care comanda în Iliria, cu 250.000 de francezi spre a susţine o armată turcească de 60.000 oameni şi a sili astfel Rusia să lase, pe Dunăre, în Principate nu numai 30.000 oameni, dar să trimită o forţă îndoită, diversiune care, formând aripa dreaptă în sistemul marei armate, ar fi favorizat în destul operaţiunile marelui Impărat [2]).

In Ianuarie 1807 la Vidin pe lângă 10.000 oameni, sub ordinele muhtehafizului acelei cetăţi se ordona ridicarea în vecinătate încă a 10.000 oameni. El avea ordin să vegheze asupra bunei paze a castelului, a frontierei şi a ţărilor vecine, de a trece trupele sale la Craiova, pentru a rezista inamicului, pentru a împiedica orice comunicaţie între Ruşi şi Sârbi şi de a se grăbi să taie toate trecerile şi cumunicaţiile [3]).

In Februarie 1807 Paswan muri la Vidin de o durere de piept [4]). Nu se poate descrie mulţumirea ce cuprinse toată lumea. Fortăreaţa a rămas prada partidelor. Locuitorii turci erau disperaţi de apropierea armatei sârbeşti, care a primit ordin să se răspândească în sangiacul Vidinului şi să someze fortăreaţa să se predea. Puţinele trupe din serviciul lui Paswan, mai cu seamă *delii*, s'au despărţit şi au luat serviciu la Mustafa-Bairactar dela Rusciuk. Locuitorii au fost puţini dispuşi să susţină cu vigoare apărarea

[1]) *Docum. Acad.*, CCLXIV. Supl. I, Vol. II, pag. 189. (R).

[2]) *Docum. Aacad.* Supl. I, Vol. II, CCCXI, pag. 221.

[1]) *Docum nt. Academ.* Supl. I, Vol. II, 318, CDXXXV. R).

[2]) Din o scrisoare a lui Napoleon către Marmont, citată în *Histoire des Cabinets d'Europe* pendant le Consulat et l'Empire par Armand Lefevre, Paris, Pagnèrre 1847, Vol. III, pag. 60.

[3]) *Docum. Acad.* Supl. I, Vol. II, pag. 380 DXXV.

[4]) Adj. Comand. Mériage secretar de ambasadă aflat la Vidin, zice în Supl. I, Vol. II, DXXXVI, p. 389 că a murit de o rană ce o avea la mână de mult timp.

www.digibuc.ro

fortăreței, ceea ce va înlesni operațiile Sârbilor. După moartea pașei, comanda cetății trecu la mâinele lui Rusten-Aga, amic al rebelului și vechi locuitor al cetății [1]).

Moartea lui Paswan-Oglu n'a fost urmată de nicio turburare sângeroasă.

O mișcare era pe punctul să izbucnească la 4 Martie (st. n.) 1807. Memiș-Aga, șeful arnăuților, a dorit să pună mâna pe comandă și pe văduva lui Paswan dar Molla-Aga, secondat de ieniceri, sili pe Memiș să fugă. El s'a dus cu vreo 50 cavaleri să prade Oltenia [2]).

La 7 Martie (st. n.) un capegi—bașa sosi din partea Porței pentru a lua cunoștință de succesiunea lui Paswan-Oglu. Molla drept condescendență către Poartă, trimise înaintea lui 1200 de cavaleri și o trăsură cu patru cai; dar și capegiul nu făcu, ca și caimacanul decât de a apărea. Ca și pașa de Rusciuk, în o asemenea împrejurare, relativ la moartea predecesorului său, Molla arăta cele mai bune intențiuni, numai să fie numit comandant al Vidinului. El dispunea de 20.000 oameni, cari se credeau cei mai buni soldați ai Turciei, banditi cari jefuiseră cu Paswan, armați cu iatagane, pistoale și puști lungi. In acest timp Napoleon promise, dacă va cere, sultanului Selim trimiterea unui corp de 25.000 francezi la Vidin. Sultanul însă, tot arătând că ar fi încântat, de a vedea această armată mergând spre Nistru, urmând opiniei publice, arătă că nu ar putea-o singur cere. El promite francezilor, în caz de ar intra, destule provizii, dar nu ar putea să le dea muniținni de cari și el singur este cu totul lipsit [3]).

In Martie 1807 șase mii oameni lucrau la repararea fortificațiilor Vidinului cari erau foarte ruinate [4]).

In aceeași lună Molla, urmașul lui Paswan, încă nu primise confirmarea sa ca guvernator al Vidinului. El oferea în schimbul numirei sale să plătească Sublimei Porți un milion, de a pune 6000 oameni, trupe bune, pe picior de a merge unde li se va ordona, să achite tributurile și să servească cu persoana sa.

El mai dispunea de 180 companii de ieniceri, dar din aceștia numai 12.000, cel mult, puteau purta armele. Mai avea 1500 arnăuți sau străini și-și da toate ostenelele să continue fortificarea și armarea Vidinului, a cărei artilerie era numeroasă, dar ale cărei zidiri erau foarte stricate [1]).

Către finele lui Martie, Cerni-Gheorghe, se îndrepta cu 25.000 soldați asupra Vidinului, pentru ca împreună cu Rușii, să-l asedieze [2]).

In Martie 1807 șase sute călăreți convinși că pașa din Rusciuk este vândut Rușilor, fug din Rusciuk și merg la Vidin [3]) conduși de Labsali-Muniș-Aga, un vechi ofițer al lui Paswan.

La Iunie 1807 atât această cetate cât și insula din față se armară: se mai construiau aci mai multe șalupe canoniere [4]).

La 1807 Napoleon cugeta să trimită din Dalmația pe Dunăre 25.000 soldați, dacă s'ar putea asigura de subsistențe și dacă în această localitate s'ar găsi o bună armată turcească; dar această operație nu s'ar fi putut face decât după cererea Porții și după ce s'ar fi încheiat un tratat formal [5]).

Septemvrie 1807. *O recompensă militară turcească.* Kurstangli-Ali era cunoscut pentru lunga apărare a Belgradului și în acest din urmă timp (Sept. 1807), prin rezistența ce opusese Rușiloi uniți cu Sârbii. Pentru a-l

[1]) Adj. Comaud. Mériage secretar de ambasadă aflat la Vidin, zice în Supl. I, Vol. II, p. 383 DXXVI, că a murit de o rană ce o avea la mână de mult timp.

[2]) R., pag. 397, DXLVII. Scrisoarea din *Vidin* (9 Martie 1807) a lui Mériage către Talleyrand.

[3]) R., pag. 399.

[4]) R. 402. Mériage către Talleyrand. 3/15 Martie 1807.

[1]) R., pag. 403, DLIII. Scrisoarea lui Mériage către Talleyrand, din *Vidin*, dela 3/15 Martie 1807.

[2]) R., pag. 409.

[3]) R., pag. 419.

[4]) S. (Supl. I, Vol. III. Fasc. I) XXXVI, pag. 50.

[5]) *Docum. Acad.* Supl. I, Vol. II, pag. 382· DXXVI.

www.digibuc.ro

recompensa de serviciile sale Hidris-Paşa (Molla) îl cheamă la Vidin; îl numeşte locotenentul său (Kehaia-Bey); îi făcu o primire splendidă; i-a dat de nevastă pe moştenitoarea celei mai frumoase averi din localitate; sărbătoarea a ţinut şase zile: exerciţii militare, după sistemul arabilor, lupte de şalupe canoniere pe Dunăre şi curse de cai. Invingătorii primeau ca recompensă fete tinere sclave sau alte daruri ale paşei. Acelaşi lucru s'a făcut şi pentru alţi ofiţeri, a căror recompense erau proporţionale cu serviciile pe cari le făceau [1]).

In Aprilie 1808 (st. n.) paşa care comanda cetatea Vidinului şi în acelaşi timp teritoriul dela Orşova până la vale de Lom, nu dispunea, pe toată această întindere, decât de 3.000 oameni. Atacat, el ar fi trebuit să se mărginească la paza împrejurimilor cetăţii şi să îndure tăierea comunicaţiei cu Orşova [2]).

La 1809 Vidinul era renumit prin tăria lui; el n'a fost atacat de generalul Issaiew, cu sârbii lui Kara-Gheorghe, ci numai asediat. Turcii încercând să împedice învestirea, au eşit şi dat o mare bătălie, dar, fiind respinşi, reintrară în cetate. Ruşii au desbrăcat cu această ocazie morţii şi i-a aruncat în Dunăre [3]).

In această luptă a luat parte şi mulţi *panduri* îmbrăcaţi căzăceşte şi instruiţi ca ei. Aceştia erau orânduiţi la Tatargik, ca să împiedice pe kârjalii lui Mola-Aga spre a nu eşi din Vidin, în timpul înpresurării [4]). Ziua erau atacaţi de arabi şi noaptea de manafi; ordinul lui Miloradovici era de a nu ceda cu niciun chip terenul.

La 1809 Vidinul era cea mai tare cetate a turcilor. Populaţia sa era mare şi avea totdeauna o garnizoană numeroasă. Ea avea 18—20.000 apărători.

Issaiew hotărî să o atace cu 7—8000 oameni la cari ar mai adăuga şi un mare număr de Sârbi [1]).

In Aprilie 1809 Sârbii se preparau şi se exercitau pentru cazul când războiul s'ar reînoi. Insurgenţii au mărit posturile lor despre partea Vidinului. El ocupă districtul Kraina *(frontieră)*, în munţi, paralel cu Dunărea, foarte aproape, între Orşova şi Vidin.

Ei erau comandaţi de doi şefi: unul numit Petrovici, era opus Nişului; altul se numea Melenco, era opus Vidinului. Acesta din urmă era însărcinat să ţină legătura cu corpul rus din Muntenia. Ruşii nu făceau mare caz de Kara-Gheorghe.

Din contra, acest din urmă şef nu era bine văzut de ei.

Insurecţiunea era în Serbia astfel organizată: Serbia era împărţită în zece comandamente principale. Fiecare şef de district, pe lângă bandele particulare, dispunea de ridicările în masă a tuturor oamenilor în stare să lupte, a căror metodă, obiceiuri, manieră de a lupta, era întocmai ca ale Turcilor; neputând însă să le reziste în câmp, ei apucară sistemul de partizani în munţi. Ei se găteau să asedieze Vidinul şi Ruşii treceră deja în lagărul lui Melenko 14 tunuri de asediu, cu muniţiunile lor, în luna lui Decemvrie 1808. Poarta, domoală sub alte pretenţii, ţinea mult pentru a ierta pe sârbi; ea avea o garnizoană turcească în Belgrad [2]).

In Aprilie 1809 paşa din Vidin a fost numit guvernator general al Bulgariei; pe lângă acesta se alăturară toţi partizanii lui Bairactar. Acest paşă avea la dispoziţia sa 5000 oameni; Achmet Effendi îi opunea tot atâţi. Bekir-Aga, guvernatorul Şumlei, era şi el din partidul paşei de Vidin.

Cetatea Vidinului se afla în foarte rea stare cu toate lucrările ce i se făcuse de

[1]) *Docum. Acad.* Supl. I, Vol. II, pag. 462. DXXVI.

[2]) Ibid., pag. 505.

[3]) Din Cronograful lui Dionisie Eclisiarhul (vezi *Tesaur de monumente istorice* al regretatului Al. P. Ilarian, 1863, Tom. 2, pag. 221 .

[4]) I. Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri.*

[1]) I. Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri.* Vol. III, Fasc. I, pag. 162.

[2]) Documente privitoare la Ist. Românilor, urmare la colecţia Hurmuzache. Supl. I, Vol. III. Fasc. I, pag. 51, 52, 53, 54.

www.digibuc.ro

curând; dar ca şi celelalte cetăţi era foarte bine aprovizionată [1]).

In anul 1811 Vidinul era intrepozitul comerţului Bulgariei, Serbiei, Munteniei şi Ungariei. Era un oraş mare, foarte populat, cu mare trafic, foarte bine fortificat, chiar din spre Dunăre.

Două ostroave, din cari unul destul de mare, se aflau înaintea oraşului. Cel mai mare era vis-à-vis; al doilea puţin mai la vale. In primul, Molla pusese să se construiască redute, cari apărau apropierea din partea ţărmului stâng al fluviului, de care ostrov era despărţit prin un canal foarte îngust şi care adesea seca, cum se întâmplă chiar în 1811 [2]).

La 19/31 Iulie şi 20 Iulie (1 August) 1811 Ismail-Bey trecu cu trupele sale compuse din Albanezi şi Anatolieni în micul ostrov de vis-à-vis de Vidin. Execută întăriri şi redute, apoi trecând pe vad micul braţ ce-l despărţea de ţărmul stâng se stabili pe acest ţărm [3]).

La 1811 la Vidin guverna sau mai bine zis domnea, Mola (Mulha)-Paşa, succesorul lui Paswan-Oglu pe care Poarta neputându-l supune a fost silită să-l recunoască ca paşă al Vidinului. Portul era în acel timp singurul punct pe unde Turcii puteau trece cu înlesnire, dacă li s'ar fi împrumutat flotila lui Molla. Ea era formată din 18—20 bastimente armate cu tunuri şi o mare cantitate de bărci de transport (150—200). Incercările generalului rus Zass, care comanda în Oltenia, n'au reuşit, cu toate că Rusii făcuseră propuneri lui Mulha de a-i da 20.000 galbeni şi mai mult. Avid şi interesat, cum sunt toţi briganzii, el s'ar fi pretat foarte bine, să pună mâna pe această sumă. Se angajase să urce fluviul succesiv şi sub diferite pretexte cu câteva bastimente, pe cari generalul rus Zass, ca din întâmplările războiului, ar fi pus mâna. Dar când se pregătea să înceapă acest manej Ismail-Bey, paşa cu trei tuiuri, seraschier şi paşa de Seres, ajunse cu 15—20 mii oameni în faţa Vidinului. Acesta era unul din personajele cele mai remarcabile ale imperiului. Deşi bătrân el era de un caracter viu şi întreprinzător. El comandase în 1810 contra Sârbilor.

Mulha-Paşa nu permise nici lui, nici trupelor sale, intrarea în Vidin. Numai câţiva dezarmaţi au venit să cumpere de ale mâncărei, pe care acei din Vidin le vindeau în greutatea aurului.

El nu putea permite lui Ismail să se aşeze în cel mai mare ostrov, care apără oraşul, dar nu îndrăzni să-i refuze flotila şi i-o împrumută cu condiţia de a o înapoia la finele războiului, condiţiune care nu se ştie dacă ar fi fost îndeplinită, dacă ar fi dispus de vreun loc bun unde să pună această flotilă; dar ei o depărtase de Vidin, fără a risca să o vadă căzând în mâinele rusilor.

La 6/18 Noemvrie 1812 Molla era tot închis la Vidin. Padişahul nu-i cerea mai puţin decât capul [1]).

In Aprilie 1813, Hafi-Ali-Paşa, seraschier contra Vidinului, ceru domnului Munteniei 4000 Români şi tot felul de muniţiuni. El avea pretenţia să pună mine, pentru a putea deschide o trecere în cetate. Hidris (Molla-Paşa) rezista încă, deşi Poarta şi domnul Munteniei anunţase Europei că Vidinul capitulase. Domnul Ţării-Româneşti refuză să dea ajutorul cerut [2]).

In timpul primului război de independenţă al Sârbilor, Vidinul şi Nişul (Naissus) erau principalele sprijine ale trupelor marelui sultan, cari trebuiau să reprime revolta raialelor.

Pentru pacificarea revoluţiei din 1821 turcii invadară Muntenia. A treia armată plecă din Vidin, trecu Dunărea prin Ada-Kaleh, Lom şi Rahova. Avantgarda acestei

[1]) Documente privitoare la Ist. Românilor, urmare la colecţia Hurmuzache. Supl. I, Vol. III. Fasc. I, pag. 51, 52, 53 şi 54.

[2]) Ibid., pag. 358.

[3]) Ibid., pag. 359.

[1]) Documente privitoare la Ist. Românilor, urmare la colecţia Hurmuzache. Supl. I, Vol. II. pag. 699.

[2]) Ibid., pag. 746.

www.digibuc.ro

armate, în număr de 200 trecu pe bărci. Găsind la Calafat opt *panduri*, de gardă, îi măcelări pe toţi. Turcii aveau în lagărul lor pe I. Samurcaş şi conducător pe un boier pământean I. Poroineanu; ei au continuat să treacă şi să se întindă peste cele cinci judeţe de peste Olt, ocupând şi Craiova, capitala Banatului [1]).

La 24 Septemvrie 1828 un corp de Turci, de 26.000 oameni, reuşete să treacă Dunărea, dela Vidin şi să ocupe Calafatul.

In acelaşi an deşi Rusii au pus mâna pe Calafat, n'au reuşit însă să intre în Vidin.

Hussein Paşa exterminatorul *enicerilor* [2]), muri aci (în 1853) şi a fost îngropat

[1]) Cronica lui Ilie Photino.

[2]) *Enicerii* a fost o instituţie fundată, în 1350, de Sultanul Orkhan.

« Odinioară principala forţă a armatei otomane, ei deveniseră un izvor de nemulţumiri. Bătuţi pretutindeni, oriune dădeau ochii cu inamicii din afară, ei se arătau în interior provocatori infantigabili de mişcări periodice, ale căror fiecare din represiuni devenea pentru ei ocazie să pretindă dela guvernul lor noi sacrificii.

« Sultanul Selim căutase să opună acestei miliţii desordonate, trupa regulată (nizam-dgédid), dar această încercare a provocat o revoltă teribilă. Enicerii luaseră cu asalt cazărmile noilor trupe, le masacrase sau le împrăştiase apoi au sugrumat chiar pe sultan. Acest precedent nu era de natură să încurajeze pe succesorul lui Sélim. Cu toate acestea sultanul Mahmud reluă planul unchiului său cu o prudenţă şi perseverenţă de o astfel de natură, că o termină bine. Sub felurite pretexte şi sub diverse denumiri, el adună, în imensele cazărmi trupe antrenate şi îmbrăcate europeneşte şi cari primeau regulat o soldă foarte mare. Aga enicerilor a fost numit paşă şi primi comanda trupei lui Mohamed *(askeri Muhamdgi)*; el era şeful ales al enicerilor cu toate acestea devotat sultanului el era nu mai puţin ca suveranul său, hotărît a sfârşi cu tirania neînfrânată a acestei miliţii nesusceptibilă să primească o disciplină.

« Ocazia se prezintă îndată; după câteva turburări parţiale, o formidabilă şi generală revoltă izbucni, în noaptea de 13 spre 14 Iunie 1826 printre eniceri. Indârjirea lor a fost îndreptată mai întâi contra *agalei* lor, ale cărei dispoziţiii erau bănuite; dar Hussein se refugiase lângă sultan, la adăpostul înaltelor ziduri ale Seraiului. Insurgenţii au pus foc la cea mai mare din cele 32 moschee

palatului Porţii şi locuinţei private a agalei lor, atraseră cu dânşii corpul armurierilor *(dgerbegiilor)* şi adunându-se pe *Etmeidan*, locul obişnuit al reuniunei lor, bivuacară (aci) răsturnând cazanele, după obiceiul lor, ca semn de revoltă.

Intre timp sultanul convocase în serai ulemalele şi şeik-ul-islam, cari îi erau cu totul devotaţi. Trupele asiatice, campate aproape de Scutari şi comandate de Mohomed-Paşa, au fost transportate în grabă la Constantinopole şi reunite corpului de observaţie, cari sub ordinele lui Hussein, staţionau pe ţărmul european. Dar trupele pe cari sultanul compta mai mult, erau tunarii *(topcii)* şi bombardieri *(kumbéracii)* în număr de 8000 oameni având şi tunuri; ei erau reuniţi la Top-hané şi la Hass-Kioi şi ar fi fost primele victime ale enicerilor dacă aceştia ar fi rămas victorioşi.

« Această forţă armată mai era susţinută de puterea morală dată sultanului de *fetva* (şeik-ul-islamului) care blestema şi revoca instituţia enicerilor.

Desfăşurând stindardul profetului, marele turc se puse în capul trupelor sale şi declară, sus şi tare, că voinţa sa nestrămutată era de a distruge enicerii până la cel din urmă. Locuitorii capitalei, cărora ca îngrijire, li se împărţise arme cu scopul de a-şi putea proteja viaţa şi bunurile lor contra acestor tirani militari, se adunară în masă în jurul suveranului lor şi astfel revoltaţii se găsiră izolaţi în mijlocul unei populaţii credincioase.

« Sultanul înaintă cu trupele sale contra Etmeidan-ului, puse tunurile sale în baterie şi arse cazarma enicerilor. Acei din revoltaţi cari n'au profitat de mijloacele de retragere cari li se menajaseră şi au ţinut rezistenţă, au fost mitraliaţi fără milă sau executaţi după luptă.

« Şefii corporaţiilor cari luaseră partea enicerilor au plătit cu viaţa îndrăzneala lor; corporaţii întregi ca *hamralii* şi *tulumbagii* (pompierii) în fine mai mult de 16.000 indivizi au fost exilaţi în Asia. S'a desfăşurat aceeaşi severitate la Adrianopole, la Smyrna, la Brussa şi în principalele oraşe.

« Nenumărate şi teribile încendii atestară setea de răzbunare a enicerilor învinşi din cari încă un mare număr au mai rămăs răspândiţi în capitală şi în restul imperiului.

Cu toate acestea ei n'au mai îndrăznit să ridice capul; corpul era sfârşit şi orice rezistenţă sfărâmată.

« Astfel, o singură lovitură de autoritate distruse miliţia care, timp de secole, a susţinut reputaţia militară a Turcilor... (B-on de Moltke, *Campagnes de 1828—29*. Vol. I, pag. 2—5).

www.digibuc.ro

ale oraşului numită giamia lui Achmet-Paşa [1]).

In războiul dela 1853 şi 1854 cu toate eforturile făcute de Ruşii, această cetate n'a putut fi luată, — scopul lor era să dea mâna, în acest punct, cu Sârbii, dispuşi la război sau revoltă — căci pe la sfârşitul anului 1853 Omer-Paşa nu lipsise, pe când în persoană atrăgea atenţiunea lui Gorceacoff la Olteniţa, să treacă Dunărea din Vidin la Calafat la 27 Octomvrie, la o parte din forţele sale, — 10.000 oameni — sub comanda lui Ismail-Paşa.

Această operaţie a fost fatală Ruşilor, cari numai în ziua bătăliei dela Cetate au pierdut aproape 3500 oameni, cum am văzut.

Din cele de mai sus se vede, că acest oraş, mai în toate timpurile, a fost centrul operaţiilor armatelor turceşti în această regiune a imperiului; de aci plecau, — mai cu seamă în timpul războaielor cu Ruşii — acele incursiuni atât de fatale operaţiunilor armatei inamice, prin îngrijirea ce arunca asupra flancului lor drept.

Scopul militar al construcţiei cetăţii Vidinului era să oprească orice năvălire ce s'ar face în această localitate, pe drumul Vidin-Sofia, care permitea, mergând spre Constantinopole, să ocolească mijlocul Balcanilor, o mare mobilitate trupelor şi aprovizionărilor, etc.

Sub dominaţia musulmană, acest celebru oraş, era capitala a 6 districte, cari formau *paşalâcul Vidinului*.

Sami-Paşa, succesorul lui Hussein-Paşa, în guvernământul Vidinului, fundase un arsenal-muzeu în citadela acestui oraş. In el se vedeau, pe afete puternice, frumoase tunuri austriace, din timpul lui Carol VI [1]). Arsenalul mai poseda o bogată colecţie de arme, costume şi alte obiecte militare — grămădite fără nicio ordine cronologică — halebarde, buzdugane, archebuze germane, săbii, steaguri austriace şi slave, chivere ruse şi ungare, tot felul de uniforme până şi căciulele celor din urmă insurgenţi; în fine un bogat material de studii, pentru cunoaşterea armelor din trecutele vremuri [2]).

Printre aceste arme se mai semnalau altădată 4 tunuri româneşti având marca ţărei pe ele. Aceste tunuri fuseseră rechiziţionate la Bucureşti de către Ipsilante, la 1821, şi în urma bătăliei ce a pierdut-o la Drăgăşani, contra Turcilor, ele au fost luate, de către aceştia din urmă, dela *Batalionul* grec — ce se numea — cel *Sfânt* (!) şi duse la Vidin.

Se pretinde că acest bogat arsenal a fost ridicat de Turci la evacuarea cetăţii; el însă după toate probabilităţile, fusese sechestrat de autorităţile ce au venit, după război, în localitate.

Vidinul a fost mult timp locul de exil al principalilor şefi cari se revoltaseră contra Porţii. Vom cita printre aceştia pe Ischender-Bey curdul, principele de Aslom, pe care englezii, francezii şi turcii, în urma revoltei sale, îl trimiseseră aci în exil şi care (lucru posibil numai la turci) în timp se bucura de titlul onorific de preşedinte al tribunalului criminal.

De notat au fost şefii Drussi, cari se revoltaseră contra Porţii şi cari — la părăsirea Belgradului, unde erau internaţi, — fiind transportaţi la Vidin ocupară palatul lui Paswan-Oglu — renumit oarecând pentru

[1]) F. Kanitz, *La Bulgarie Danubienne*. Această giamie a fost distrusă, odată cu mormântul, de bombele române în cel din urmă război, era renumită prin nenumăraţii ei lustri decoraţi şi cu ouă de struţ; mormântul paşei, înconjurat oarecând de o splendidă verdeaţă, semăna cu acel a lui Paswan-Oglu, dar era mai bogat şi mai bine conservat. *Fesul reformei*, cu care era încoronat, spunea în limbajul concis al plasticei musulmane, opoziţie ce a existat între eforturile, atât de diferite ale acestor doi oameni.

Chiar astăzi fesul şi turbanul sunt simbolele caracteristice ale luptei între vechii turci şi partizanii reformei (ibid.).

) Idem, op. cit.

[2]) Gr. Tocilescu, *Raport către Ministerul Cultelor* asupra unei explorăţii în Bulgaria, 1878.

www.digibuc.ro

vastele lui grădini. Aerul umed al fortăreței danubiene, frigul iernelor, regretul solului natal și al familiilor, au contribuit să trimită unul câte unul, către o viață mai fericită [1]).

La Vidin emigrații unguri, având în fruntea lor pe Kossuth, după 1848, au locuit înainte de a pleca spre Șumla, care li se desemnase, deocamdată, ca loc al internării lor [2]).

Cei mai distinși emigrați unguri erau:

Civili: Kossuth, Contele Casimir Batthyani, Balog cu fiul său, Gabriel Egressy, etc. etc.

Militari: generalii Mészaros, Perczel, Bem, Dembinsky, Guyon, Kmetty, Stein, Visocky și Bulharm; 3 coloneli, 8 lt-coloneli, 14 maiori, 67 căpitani, 49 locot., 128 sublocotenenți, total 270 ofițeri și de stat major.

Grade inferioare: 56 sergenți majori, 121 caporali și 2894 soldați. Mai adăugăm 114 femei și copii; total 3606 emigranți.

Legiunea poloneză avea 1200 iar aceea *italiană* 700 oameni [3]).

Pe vremea Turcilor patru șalupe canoniere staționau înaintea Vidinului. Navele cu pescaj mare, venind din Marea Neagră puteau urca fluviul până la acest punct dar numai în timpul apelor mari.

In timp de pace Turcii țineau o garnizoană de 3000 oameni.

La 1867 strălucea aci Mitropolitul Antim al Prislavei și Vidinului, care deveni primul exarch al autocefalei biserici bulgare [4]).

Deși principalele fortificații ale acestei cetăți erau zidite încă din al XVIII-lea secol și deși celebrul mare vizir Hussein-Pașa — ajutorul lui Mahmud al II-lea în reformele sale, destructorul enicerilor degenerați — numit în urmă, guvernator al Vidinului, îi completă întăririle (împingând energia până a închide târgul, spre a scoate poporul la lucrul fortificațiilor) totuși, în 1876, Osman-Pașa, viitorul erou dela Plevna, luând această cetate drept bază a operațiunilor sale, o întări cu uvraje înaintate și respinse *corpul sârb* al Timocului, care făcea incursiuni repetate, până în apropierea fortăreței. Uvrajele de piatră exterioare terminate de Hussein, în 1839, construite cu materiale din castrele romane și bizantine ale Florentinului, Kulei, Lomului și Arcerului au fost din nou, — cu ocazia pregătirii războiului din 1877 — aprovizionate, reparate și armate.

Pacea încheiată cu Sârbii, Osman strânse împrejurul acestei cetăți o armată formidabilă; o antrenă, disciplină și aștepta evenimentele, în fața Românilor, cari se concentrau și se preparau și ei la Calafat.

Dacă în ultimul război, Osman-Pașa ar fi profitat de scurtul timp cât armata română părăsise Calafatul, retrăgându-se din cauza politicei, l'ar fi ocupat și s'ar fi instalat în aceste două puncte, este probabil că dispozițiunile Românilor ar fi fost cu totul altele ca și, fără îndoială, rezultatele războiului.

Dar inacțiunei din 1877, i se atribuie cauza convingerei Turcilor, că *Românii nu vor lua niciodată armele alături cu Rușii*, idee care ar fi putut avea cuvintele sale în alte circumstanțe, dar care atunci devenea ridiculă, în urma scrisorei viziriale și a modului primirei propunerilor trimisului României la Sublima Poartă și înaintea conferinței din Constantinopole.

La 1877 prin progresul crescând al armelor de calibru mare, Vidinul deveni dominat de pe toate înălțimile care-l înconjur, deși la mare distanță de pe ambele țărmuri ale fluviului.

In acel an, la începutul războiului, acest oraș care jucase un rol destul de însemnat în campania Serbiei, despre uscat, avea două incinte de fortificație, simțitor concentrice:

Prima care cuprindea orașul și noile mahalale, se reducea la un simplu parapet de pământ, de 3 m. înălțime și de 4 m. grosime, precedat de un șanț de 3 m. adâncime.

[1]) F. Kanitz, op. cit.
[2]) Gabriel, *Le Danube, le Nil et le Jourdain.*
[3]) A. de Heksch, op. cit.
[4]) Grande Encyclopédie, III, 181.

www.digibuc.ro

Această incintă era flancată de 11 redute, depărtate unele de altele de 500—600 metri. Redutele extreme (forturile Yeldis și Adjab) cari constituiau punctele de sprijin ale incintei, pe Dunăre, aveau mai multă consistență ca celelalte și posedau escarpele căptușite.

A doua incintă (aceea interioară) se desfășura în o circumferință, cărei țărmul drept al Dunării îi servea de diametru. Ea se compunea din spre uscat, de șapte fronturi bastionate iar din spre partea fluviului, în lungul țărmului, incinta era constituită prin două ziduri, apropiate, paralel stabilite, urmând un traseu numit de obicei *cu cremalieră*. Fronturile bastionate erau precedate de un șanț a cărei lățime, înaintea bastioanelor, era cam de 17,50 m. iar adâncime de 5,60 m. Zidurile escarpei și contra escarpei aveau respectiv 8 m. înălțime și 4—5 m. grosime. Șanțul era precedat de un drum acoperit, cu piețe de arme și lunete, înaintea celor patru porți: Stambul, Londza, Bazar și Florentinul.

Zidul de incintă din spre partea Dunării era descoperit, pe toată înălțimea sa (5—6 metri) și avea 3—4 m. grosime. Zidul interior, crenelat la partea sa superioară, avea 7—8 m. înălțime. Poterne conduceau la cele cinci porți, amenajate la piciorul întăririlor pentru serviciul vaselor.

Castelul bulgar. Independent de aceste două incinte, cetatea mai avea un vechiu castel, de care am mai vorbit deja, care jucase altădată rolul de reduit interior, dar care în războiul din 1877 servea ca muzeu de arme vechi și ca depozit cu muniții [1]).

In fața Vidinului pe Dunăre, mai aproape de țărmul stâng, se afla un ostrov, lung cam de doi kilometri, care se urca până aproape de Calafat și care avea o importanță extremă, din punctul de vedere al construcției eventuale a unui pod.

Când s'a primit la Vidin, știrea despre trecerea Dunării de Ruși la Șistov, Osman lăsă comanda fericului Izzet-Pașa și el plecă, înaintea lor, la Plevna.

Armata lui Osman-Pașa la 1877 înainte de trecerea Rușilor în Bulgaria, avea ca misiune ordinea și liniștea în țară; de a supraveghia frontiera sârbească și linia Dunărei; de a observa mai de aproape poziția dela *Cetatea*, care jucase un rol atât de important la 1854; asemenea să observe Florentinul, punct bun de trecerea Dunării. Coloane volante, pentru a se opune incursiunilor inamicului, erau trimise până la gura Iskerului.

« Dela mijlocul lunei Iunie, Osman-Pașa propuse să treacă Dunărea și să întreprindă operațiuni ofensive contra Rușilor în România. Proiectul său n'a fost agreat ».

La 9 Iulie st. n. către 11 ore dimineața, Osman primi, la Vidin, dela Hamdy-Bey, comandantul Rahovei, o telegramă care-l anunța că detașamentele lăsate la Plevna și bolnavii în căutare din acest oraș, veniseră să se ralieze cu el la Rahova în urma intrărei cavaleriei ruse la Plevna. Ei respectară bunurile locuitorilor, se mulțumiră de a lua cu ei câțiva notabili, pentru a conduce, zicea ei, precedând capul armatei ruse [1]).

Viu mișcat de a vedea pe Ruși pătrunzând repede și mai fără luptă până în inima Bulgariei, Osman reînoi propunerile pe cari le făcuse cu 15 zile înainte. Către sfârșitul lunei Iunie, el oferă generalismului (Serdar-Ekrem) Abdul-Kérim de a lăsa vreo 12 batalioane la Vidin, pentru a-l apăra, de a reuni restul forțelor sale disponibile, adică 19 batalioane, pentru a forma un corp de armată, în capul căruia va părăsi cetatea. El voi să mai ia, pe drum, câteva batalioane din garnizoana dela Rahova, să se dirijeze către Plevna și să se unească acolo cu divizia lui Hassan-Hairi Pașa, care trebuia să părăsească Nicopoli, fără a aștepta atacul inamicului; apoi prin Loffcea să meargă la Târnova, unde ar fi operat unirea sa cu armata de est, venită din Șumla, prin Eschi-

[1]) Amédée la Faure, op. cit., pag. 105—106.

[1]) *La Défence de Plevna*, pag. 4.

www.digibuc.ro

Djuma și în capul acestor două armate, reunite, să întâmpine inamicul în direcția Șistovului.

Dacă un caz de forță majoră ar fi putut împiedica această unire, Osman ar fi putut ocupa Loffcea, care prezinta avantaje cu mult mai superioare aceleia a Plevnei pentru apărarea trecerilor Balcanilor, etc.

Mareșalul nu numai că nu dobândi autorizația de a lucra dar i se ordonă chiar să nu facă nicio preparativă necesară pentru executarea acestui proiect.

In noaptea de 7 la 8 Iulie st. n. Osman a fost invitat la biroul telegrafic pentru a primi direct ordinele sultanului. Iată un extras din corespondența urmată:

Majestatea Sa întreba mai întâi pe mareșal informațiuni asupra pozițiilor și mișcărilor inamicului precum și aprecierile sale personale. Mușirul răspunse că armata rusă, care trecuse Dunărea, înainta, prin centrul Bulgariei, către defileurile Balcanilor urmând mai multe direcțiuni; că forțele inamice strângeau tare cetatea Nicopolei și că el era de părere să facă, fără a pierde timp, toate eforturile posibile pentru a se opune marșului Rușilor. El expuse suveranului său planul campaniei, deja supus lui Abdul-Kérim Pașa și termină zicând că el nu primise nicio știre relativ la trecerea Dunării de către Români la Florentin și nimic din aceea ce privea pe Sârbi.

Sultanul întrebă atunci pe Osman-Pașa, de câte trupe dispune, câte ar lăsa la Vidin, cu ce efectiv credea el întreprinde mișcarea care proiecta și care ar fi direcția drumului său?

Mareșalul după ce răspunse la toate aceste chestiuni adăugă că el voia să ocupe Balcanii dela Teteven, trecătoarea lui Trajan și Orkhanieh; din momentul ce linia de apărare constituită prin Dunăre fusese forțată, se putea chema o parte din trupele aflate în garnizoană la Rahova și la Nicopoli și a le reuni la corpul său de armată. Nicopoli, mai cu seamă nu mai avea nicio importanță, pentrucă trupele cari erau în oraș nu se mai puteau opune mișcărilor ofensive ale inamicului în interiorul țării; ceva mai mult era sigur că această cetate nu va putea rezista unui viguros atac și că prin urmare, el, mareșalul, avea tot avantajul să retragă trupele garnizoanei, decât să le vadă căzând în mâinile inamicului.

Observațiile și propunerile lui Osman-Pașa au fost bine primite de sultan, care dădu ordin Ministrului de Război și Serdarului Ekrem, să trimită lui Osman-Pașa autorizația de a lucra în sensul ideilor sale, care-i și sosi la 10 Iulie st. n.

A doua zi mareșalul a chemat pe generalii de divizie Izzet și Adil, pe șeful său de stat major general de brigadă Tahir, pe colonelul Ahmet-Bey comandantul artileriei precum și câțiva ofițeri superiori și le dădu ordinele sale asupra pozițiilor de ocupat și de dispozițiile de luat, pentru ofensiva proiectată.

Două batalioane au fost lăsate la Lom-Palanca, trei la Rahova, unul la Belgragik, unul pe frontiera sârbească la Adlieh și în posturile de frontieră la Bregova și la Racovița, în total, șapte batalioane de infanterie, 12 batalioane și 1 escadron de cavalerie, au fost afectate cetății Vidinului; în fine o baterie de artilerie de campanie, armată cu tunuri Krupp, a fost lăsată la dispoziția lui Izzet-Pașa, comandantul Vidinului, pentru a fi întrebuințată cu armata de sub comanda sa.

Trupele rămase disponibile se compuneau din 19 batalioane de infanterie, nouă baterii de artilerie de câmp, cinci escadroane de cavalerie permanentă, cu câțiva cavaleri auxiliari cerchezi, al căror număr se ridica la 150 la sosirea lui Osman-Pașa la Plevna.

Efectivul acestor trupe se urca la mai mult de 11.000 oameni, din cari 400 călăreți, cu 54 tunuri Krupp de 6,4 și 3 livre.

Osman-Pașa făcu cunoscut, telegrafic lui Hassan-Hairi, comandantul Nicopolei, mișcarea proiectată, recomandându-i să facă toate eforturile pentru a rezista câteva zile

www.digibuc.ro

încă atacurilor inamicului, oricât de vii şi încarnate ar fi ele, adăogându-i că el nu va întârzia să vină în ajutorul lui. Osman-Paşa mai dădu ordin ca din 6 batalioane cari se găseau la Rahova precum şi în lungul Dunării, în direcţia Nicopolei, trei să rămână la Rahova sub ordinele generalului de brigadă Sadik-Paşa, pe când celelalte trei trebuiau să se unească cu corpul central, comandat de Mareşal. In fine, Akif-Efendi dela Bercoviţa a fost prevenit să prepare peste 50.000 kg. galeţi destinaţi corpului de armată care trebuia să părăsească Vidinul la 1/13 Iulie; o aceeaşi cantitate de galeţi trebuia adusă la Orkanieh.

Aceste măsuri confirmau intenţiunea lui Osman Paşa de a pleca către Balcanii dela Teteven.

Ordinul de marş a fost dat la 12 Iulie st. n. la 9 ore seara. După părerea oamenilor cari cunoşteau terenul şi aceea a adjutantului lui Osman-Paşa, Talaat-Efendi, care studiase această regiune, s'a ales un drum trecând prin Vidbol, Nazir-Mahala, Arcer şi Krividol, pentru ca această coloană să nu fie expusă în timpul marşului la focul bateriilor inamice stabilite pe ţărmul stâng al Dunării şi pentru ca în acelaşi timp mişcările sale să fie, pe cât se putea, ascunse [1]).

La 1/13 Iulie 1877 la Vidin se afla un corp de armată comandat de Mareşalul (Muşirul) Osman-Nuri Paşa compus din 2 divizii, 6 baterii şi trei escadroane.

Trupele garnizoanei erau comandante de Mehmed-Izzet-Paşa compuse din 13 batalioane, o baterie de 4 şi un escadron de cavalerie. La Belgragik un batalion de redifi « Şumla ». La Adakale 4 compănii detaşate din batal. Castamuni, din Vidin. La Rahova şi la Lompalanca se aflau câte două batalioane [2]).

Intre Nicopoli şi Rahova, în Iulie 1877, se aflau 4 batalioane.

[1]) *La Défence de Plevna*, pag. 1—1.

[2]) *La Défence de Plevna* par Osman-Paşa, Ghazi, pag. 258—259.

Mersul corpului de armată al lui Osman dela Vidin la Plevna.

Vineri 1/13 Iulie 1877 către 5 ore dimineaţa corpul de armată se puse în marş; traversă câmpia care înconjura Vidinul, trecu prin satele Vidbol şi Nazir Mahala şi ajunse seara, în prima etapă, la Arcer.

In dreptul satului Vidbol, el primi câteva proiectile venite de la bateriile stabilite de inamic pe ţărmul român dar coloana nu încercă nicio pierdere, distanţa de tragere fiind prea mare. A doua zi dis de dimineaţă, trupele se puseră din nou în marş către Krividol. Drumul era prea accidentat; Turcii au încercat mari dificultăţi la transportarea artileriei; soldaţii erau obligaţi să se înhame la piese pentru a le trece peste obstacole şi să ridice dealurile. Coloana ajunse la ora patru d. a. la satul Krividol. In acest punct mareşalul primi, din Constantinopole, două telegrame cari îi semnalau trista situaţie a armatelor otomane.

Osman-Paşa comunică aceste depeşi lui Abdul-Kerim la Şumla şi îndată ce primi răspunsul, dădu ordin să grăbească mersul. In timpul nopţii Turcii au continuat marşul şi a doua zi către amiază trupele ajunseră la satul Velcidrano, unde Osman-Paşa primi dela Abdul-Kerim o depeşă în care i se spunea că cetatea Nicopolei se găsea în o situaţie din cele mai critice şi că trebuia să ocupe cât mai neîntârziat posibil Plevna.

In consecinţă, Osman-Paşa a dispus să plece înainte, către miezul nopţii, trei batalioane sub comanda colonelului Emin-Bey, cu ordin de a se duce la Plevna, să se pună la dispoziţia lui Atuf Paşa şi de a lua măsurile necesare pentru a putea rezista unui atac eventual al inamicului.

Din acest moment obiectivul operaţiunilor a fost modificat; Osman-Paşa trebuia să renunţe să ocupe direct Balcanii dela Teteven.

A doua zi, a patra dela plecare din Vidin, corpul de armată a ajuns la satul Altimir

www.digibuc.ro

şi petrecu noaptea acolo. In timpul acestor patru zile de marş corpul de armată parcurse, în vecinătatea Dunării, platouri unde, din cauza lipsei de apă în timpul verei, chiar voiajorii izolaţi, sufer de sete. Trupele mergeau noaptea şi li se pregătea mai înainte, în anume locuri, vase pline cu apă, pentru ca soldaţii să se poată răcori şi aproviziona.

Câţiva oameni au căzut de oboseală; era imposibil să continue aceste marşuri forţate şi de altă parte, se putea crede că trimiţându-se trei batalioane de întărire la Plevna se pusese această poziţie la adăpostul unei surprize a inamicului. Corpul de armată se repauză a cincea zi la Altimir, până către ora 4 p. m. apoi, punându-se în marş, ajunse seara către 9 ore la fântâna lui Ismail Bussar, unde bivuacară. Acolo s'a întâlnit cu Colonelul Hamdy-Bey, care aducea cu dânsul dela Rahova un batalion intact şi sfărâmăturile altor două batalioane, cari găsindu-se din spre partea Nicopolei, fuseseră puse pe fugă de trupele ruse dirijate contra acestei cetăţi. Chiar în această localitate coloana întâlni câţiva soldaţi de cavalerie şi află dela ei, tristă noutate, că Lofcea căzuse în mânile inamicului. Această ştire a fost cunoscută de trupe cu o profundă emoţie; căderea Loffcei modifică planul mişcărilor. Era nevoie însă să ajungă cât se poate mai repede la Plevna; Turcii au continuat marşul în timpul nopţii şi a doua zi, la răsăritul soarelui, adică a 6-a zi dela plecarea din Vidin, corpul de armată ajunse la ţărmurile Iskerului.

Inainte însă de a ajunge în acel loc, se află un evenimcnt şi mai supărător. Cetatea Nicopolei căzuse în mânile Ruşilor iar garnizoana era prizonieră. Dacă propunerile făcute în Iunie de Osman-Paşa ar fi fost aprobate şi dacă la această epocă el ar fi primit autorizaţie de a părăsi Vidinul, cu cele 19 batalioane, nelăsând decât slabe detaşamente la Lom-Palanca şi la Rahova, ar fi ajuns la timp trupele din Nicopoli şi aceste din urmă n'ar fi fost făcute prizoniere. Impreună cu ele s'ar fi făcut o armată de 40 batalioane, ar fi utilizat puternica artilerie a cetăţii precum şi tot felul de provizii şi muniţii cari se găseau acolo.

. . . . . .

Planul n'a fost primit, căci se credea că Românii vor trece Dunărea la Florentin iar Sârbii se vor rescula, etc.

Când corpul se prezintă la Isker, el încercă oarecare dificultăţi la traversarea acestui râu; reuşi cu toate acestea aruncând un pod făcut cu trăsuri. Trupele au făcut o haltă la Mahaleta, pe ţărmul drept. Către ora 4 d. a. ele se puseră din nou în marş şi au ajuns la apusul soarelui Netropolul de jos (Dolni) unde se găsea compania pusă ca gardă mare de Atuf-Paşa. Cu toate că Netropolul de jos se găseşte la 2½ ore de marş de Plevna, cum acest oraş şi vecinătatea sa se găsea în raza de operaţiuni a inamicului, ar fi fost periculos de a continua drumul în timpul nopţii. Osman dădu ordin de oprire aci şi anunţă pe generali că inamicul fiind în apropiere, ar putea să-l întâlnească a doua zi şi le ordonă să-şi concentreze trupele şi să se pregătească de luptă [1])...

Calafatul şi lucrările ce se făcuseră, urma să-şi piardă caracterul ce-l avea mai înainte.

Rolul bateriilor de ambele părţi, se mărgini atunci să se opună, în limitele câmpului de tir, fie la trecerea trupelor, fie la aceea a vaselor, fie a împiedica construcţia de noi baterii.

In acest scop şi pentru a distra garnizoana Vidinului, ţinându-l în continuă nelinişte, aceste baterii ajutate dela început şi de ale corpului de armată, au executat în zilele de 15 şi 22 Mai, 9, 11, 14, 15 şi 16 Iunie, 20 şi 25 Iulie, 12 şi 28 August, 18 Septemvrie, 7 şi 24 Octomvrie, bombardamente parţiale, care au făcut mare rău oraşului.

Dela 15 la 23 Ianuarie a ţinut bombardarea generală.

---

[1]) *Le Défence de Plevna*, pag. 11—16.

www.digibuc.ro

Dar să nu anticipăm asupra evenimentelor.

Ruşii bătuţi la Plevna au cerut ajutorul armatei române. Ea plecă lăsând, cum văzurăm, pe malul stâng în faţa Vidinului un *corp* numit de *observaţie*.

Izzet-Paşa, general de divizie (férik), guvernatorul cetăţei, era un om brav şi cu mult talent. Partidele sale de şah, în timpul celor mai viguroase bombardamente probează încrederea în măsurile ce lua. Deşi garnizoana acestei cetăţi fusese redusă la strictul necesar, totuşi a ştiut, cu ea, să neliniştească armata de pe malul stâng şi desfăşurând o mare activitate a reuşit prin procedeele sale, să inspire, mult timp inamicului serioase îngrijiri.

Plevna căzută, românii reconstituiesc, înainte de plecare, armata în patru divizii: una, compusă din trupele cari au suferit mai mult în timpul asediului Plevnei, a fost însărcinată să escorteze prizonierii de război turci la Bucureşti, ataşându-i-se două regimente de cavalerie şi patru baterii de artilerie; celelalte trei divizii au fost destinate să facă învestirea Vidinului.

La 29 Decemvrie, trupele ocupară Gaitaniţa, Vrtob şi Segliţa; la 30 ele se apropiară de Nazir-Mahala şi de Vidbol (Han). După un schimb de câteva focuri de armă, garnizoana turcă a acestor sate se retrase la Vidin. Dela 31 Decemvrie la 2 Ianuarie, trupele române ocupară Trnic, Bucoviţa şi Sinacovţi, iar la 3, cavaleria dela Bellarada întreprinse o recunoaştere spre Tatargik.

Dela 3—12 Ianuarie, cavaleria celor două divizii înconjură complectamente Vidinul, ocupând succesiv Musulmana, Gaiţa, Cioracalina, Halvadji până la Florentin, la nord de Vidin. Pe tot acest drum inamicul s'a retras înaintea sa.

Pentru învestirea cetăţii, trupele române au ocupat în jurul Vidinului, următoarele poziţii:

Divizia IV-a (generalul G. Anghelescu) ocupă aripa dreaptă, între Vidbol şi Bellarda, cu rezerva la Bucoviţa şi cartierul general la Vidbol.

.Divizia II-a (general Chr. Cerchez) ocupă centrul cu dreapta sprijinită la Musulmana şi întinzându-se până la Smârdan; avea înapoia aripelor câte un escadron de cavalerie; a II-a brigadă, călare pe drumul către Belgragik; cartierul general la Gaiţa.

Din această divizie, o brigadă (colonelul Cantilli) rămăsese la Belgragik.

Divizia I-a (colonelul Leca) ocupă aripa stângă, între Smârdan şi Florentin; în acest din urmă punct se găsea un detaşament de roşiori.

Pe ţărmul stâng al Dunării, în faţa cetăţei, se aflau: divizia de rezervă Slăniceanu, formată din bateriile de asediu, pe cari le cunoaştem deja, flotila, câteva batalioane de dorobanţi şi miliţiile [1]).

La 12 Ianuarie a avut loc bătălia dela Smârdan; Smârdanul era o întărire însemnată, ridicată în scopul de a apăra Vidinul din spre uscat, pe drumul ce merge la Belgragik şi Niş. Localitatea era apărată de trei lunete, legate între ele prin *tranşee adăposturi* şi având o garnizoană de 1500 oameni. Ea a fost atacată de trupele generalului Cerchez, compuse din 6 batalioane, din *corpul de west* (comandant-cap generalul N. Haralamb). Profitându-se de o ceaţă groasă, cele trei lunete au fost luate cu asalt; lupta a fost sângeroasă şi a durat dela orele 3 până la 6 seara. Se vedeau pe câmp peste 300 cadavre, numai Turci; românii au luat 4 tunuri de 9 cm. Krupp, unele chiar încărcate; afară de aceasta: 480 nizami prizonieri; mai multe sute de puşti Peabody-Martini. Restul trupelor turceşti, puse pe goană s'au oprit în Vidin. Pierderile Românilor au fost: 2 ofiţeri morţi şi aproape 100 răniţi [2]). A doua zi Turcii încercară în două

[1]) *La Guerre d'Orient*, par Un Tacticien.

[2]) Autorul cărţei *La Guerre d'Orient de 1877—1878* (Un tacticien), în fascicola a 9-a, pag. 599 spune că pierderile totale ale Românilor au fost 15 ofiţeri şi 700 oameni morţi şi răniţi.

www.digibuc.ro

rânduri, reluarea poziţiilor române dar au fost respinşi. Aceste noi atacuri au mai costat pe români: 3 ofiţeri răniţi, 40 soldaţi morţi şi 150 răniţi.

Prin aceste lupte Românii au terminat la 14 Ianuarie învestirea Vidinului punând astfel cetatea sub dominarea tunurilor noastre [1]).

Cu o populaţie normală de 25.000 oameni, acest oraş în momentul învestirei sale de armata română cuprindea un număr îndoit de suflete, sporindu-se cu familiile musulmane din localităţile dimprejur şi chiar depărtate, cari la înaintarea trupelor se refugiaseră sub protecţia cetăţei.

Cetatea Vidinului era constituită, cum am văzut, din două incinte: una alcătuită din lucrări permanente cu fronturi bastionate şi şanţuri alimentate cu apă din gârla Pereş, care se varsă în Dunăre la vestul oraşului; a doua incintă era formată din lucrări pasagere, sprijinite pe redute, înconjura suburbiile.

Inaintea acestor incinte se afla de toate părţile un teren mlăştinos care îngreuia apropierea. Singurul punct de unde atacul putea porni mai bine, era din spre nord, unde locul se înălţa mai mult. Din spre Dunăre cetatea era apărată de un zid cu cremalieră.

Turcii aveau 12.000 oameni ca garnizoană — trupe solide — şi aprovizionaţi, cu hrană şi muniţiuni, pentru a susţine un asediu mai îndelungat. Ei erau comandaţi de un general cunoscut de energic şi inteligent, *fericul* (general de divizie) Izzet-Paşa.

Situaţia Românilor în ziua de 11 Ianuarie era:

15.435 baionete (infanterie),
2.149 călăreţi şi
84 tunuri,

toate trupe oţelite, cari terminaseră campania Plevnei, afară de Divizia Slăniceanu de pe malul stâng şi bateriile de coastă ale flotilei.

[1]) Văcărescu, op. cit. al. I, pag. 365—379. Vol. III.

S'au gândit să deschidă imediat *lucrările de sapă* contra cetăţii, dar a trebuit să se renunţe la aceasta din cauza bălţilor; nu se putea săpa şanţuri la adâncimi mai mari de 0,60 m., fără ca să nu apară apă. In această situaţie nu mai rămânea decât să ridice baterii împrejurul cetăţii şi să se mărginească la o bombardare viguroasă şi continuă. In acest scop avant-posturile au fost împinse cât s'a putut mai mult; ele erau cel puţin la 2 kilometri dela incintă [1]).

Cetatea din parte-i, graţie activităţii şi dispoziţiunilor lui Osman-Paşa, bine executate de succesorul său Izzet-Paşa, se găsea pusă în stare serioasă de apărare — prin muniţiile şi hrana sa — şi destul de forte pentru a susţine un asediu, destul de lung [2]), mulţumită activităţii generalului Tahir-Paşa, supraveghetorul lucrărilor de fortificaţie.

Bombardarea generală a început în dimineaţa zilei de 15/27 Ianuarie şi a ţinut 9 zile. Bateriile române, de pe ambele maluri, — ale căror piese se urca la 148 —au continuat focul zi şi noaptea. Cetatea, cu toate că era bătută din toate părţile, răspunse cu energie. Adesea ori bombardarea înceta pentru câtva timp spre a începe mai cu furie.

In seara zilei de 22 Ianuarie bateriile au început să se servească de obuze aprinzătoare. O canonadă violentă se angajează, de ambele părţi, pe toată linia. Către ora 2 dimineaţa oraşul era în flăcări. Ordine telegrafice au fost comunicate bateriilor, de pe ambele ţărmuri, să concentreze focurile în punctele unde incendiul făcea cele mai mari ravagii; un vânt violent, care a durat toată noaptea, contribui la propagarea sa. Pe o rază de 6 km. poziţiile erau luminate.

« Dezertorii şi locuitorii primiţi la avant-posturile româneşti, declarau că garnizoana era descurajată, că oraşul suferea aşa de mult în cât notabilii, musulmani şi creştini, s'au prezentat guvernatorului civil şi la comandantul cetăţii spre a-i ruga să nu mai

[1]) P. St. Vasiliou, op. cit.
[2]) *La Guerre d'Orient*, par Un Officier superieur.

www.digibuc.ro

urmeze o luptă zadarnică şi a-i conjura în numele umanităţii să înceteze... ». S'a crezut un moment chiar că populaţia s'ar fi menţinut pe stradă prin arme...

Timpul era întunecat şi furtunos; de pe parapetele bateriilor, mai cu seamă de pe acel al *Elisabetei*, pe care o comandam dela începutul ultimei bombardări, se observa incendiul şi deşi la aproape 3000 metri departe de ziduri, se auzeau ţipetele de disperare ale mulţimei, pe care armata gonind înaintea ei din satele dimprejur împinsese, grămădind-o la Vidin. Tirul inamicului începu să scadă pe măsură ce incendiul oraşului progresa în partea din spre mijlocul portului; locuitorii grămădiţi a-l stinge sau a-l localiza, găseau moarte sigură sub ploaia de obuze ce se spărgea deasupra flacărilor. Chiar natura era în doliu . . . . . .

Două ore în urmă sosi ordinul să înceteze focul. Aliata, ajunsă la porţile Constantinopolei (Islam-bol, oraşul Islamului iar nu Stambul), încheiase armistiţiul, smulgând astfel Românilor gloria de a lua prin asalt una din cele mai tari cetăţi ale Turciei. Armistiţiul încheiat, cu toată demonstrarea flotei engleze care intra în Dardanele, începea la 19/31 Ianuarie 1878. Protocoalele ce-l precedă (între ducele Nicolae, Server şi Namyk) stipulau, între altele, evacuarea Vidinului şi ocuparea lui de trupele române. Ele mai prevedeau evacuarea Belgragicului, asediat de brigada Cantilli [1]).

[1]) *Belgragicul.* Această citadelă, la 45 km. la sud-vest de Vidin, se afla la 532 m. deasupra nivelului mărei, aşezată pe nişte stânci, de o natură foarte tare, un adevărat *cuib de vultur.* Incleştată în trei grupe puternice de stânci, are forma unui dreptunghiu. Laturile mici sunt formate de ziduri în piatră cioplită. Oraşul e la poalele stâncilor. Nu se putea intra în cetate decât prin o scară repede ce pleca din piaţa bazarului.

O parte din cetăţuie era formată de unul din acele castele romane, de care Moesia era atât de bogată (fortul central) *).

Intărirea mai cuprindea la 1877 trei redute.

*) Larousse, Supl. II, pag. 522, coloana I.

In urma recunoaşterei, de ambele părţi, a acestei stări, Românii intrară în Vidin.

Colonelul Fălcoianu (Ştefan), şeful statului-major al armatei române, în numele Comandantului ei şi Izzet-Paşa comandantul cetăţii Vidinului, conform instrucţiunilor primite, au încheiat o convenţie care determina în baza armistiţiului, modul ocupării cetăţii de armata română precum şi acel al evacuării sale de armata turcească [1]).

Duminecă 12 Februarie 1878, către ora 4 p. m. armata română intra în oraş, sub comanda generalului G. Manu. Armata turcească evacuase deja cetatea, pe poarta opusă, la orele 12 şi apoi merse să campeze la est de Vidbol, timp de trei zile, înainte de a se retrage spre Sofia sau Constantinopole. Onorurile militare şi defilările s'au făcut reciproc. Avu loc un Te-Deum; s'au primit deputaţiuni bulgare, care-şi exprimară recunoştinţa lor; au urmat mese, etc. Un batalion turc, ce rămăsese în oraş, predă toate posturile militare la şase batalioane române. In fine Românii au intrat definitiv în stăpânirea oraşului şi drapelul lor fâlfăi pe zidurile cetăţii.

Nu mult însă după aceea, un guvernator civil rus, Tuholca, se instală; un detaşament din oştirea rusească îl urmă iar Românii au primit ordinul să evacueze nu numai Vidinul dar chiar toate oraşele pe cari le ocupau în Bulgaria.

« Armata română a ocupat Vidinul şi alte localităţi pe marginea Dunării, nu pentru a face cuceriri, ci numai în scopul de a asigura frontierele noastre, pe cât Turcii aveau să mai stea în Bulgaria; îndată ce însă această provincie a fost evacuată de Turci, ocupaţia noastră nu mai avea nicio

[1]) Văcărescu, op. cit., pag. 381, Vol. II.

In ziua de 30 Decemvrie s'a făcut asupra acestei întăriri o recunoaştere, urmată de o bombardare (1—2 şi 3/15 Ianuarie 1878) constatând că garnizoana avea 200 oameni şi 12 tunuri, s'a crezut de cuviinţă a-i lăsa o brigadă, Cantilli, care să o supravegheze.

www.digibuc.ro

rațiune de a fi și guvernul, conformându-se dorinței camerelor, a rechemat armata română dincoace de Dunăre »[1]).

O nemulțumire crescândă se manifestă în toată țara; un nou comunicat a fost necesar pentru a calma spiritele; între altele, el mai adăoga «că această rechemare ar fi bine văzută și de *cercurile diplomatice din Viena*»[2]).

La intrarea armatei în Vidin, aspectul ce acest oraș prezintase, era dureros: mizerie, necurățenie, lipsă de orice confort; piețele orașului pline de bălți și de miazme, case și minarete dărâmate, crăpate sau arse, prin tunurile dela Calafat și Ciuperceni. Fortăreața, mai cu seamă, locuită exclusiv de populația turcească, a suferit mult de consecințele bombardărei[3]). Când trupele române ieșiră, se vedea că o suflare de ordine și civilizație trecuse de curând peste cetate, care cu câteva zile mai înainte prezenta tipul fidel al dominației orientale.

Bastimentele flotilei au trecut armata în țară.

Prima divizie a fost trimisă la Turnu-Severin; a 2-a rămase la Calafat; a 3-a după ce conduse prizonierii, intră la Pitești și în fine a 4-a la Craiova. Roșiorii au fost dirijați la Slatina, etc. Flotila a rămas la Calafat.

Bolnavii din spitalele Rahovei și Lomului au fost transportați cu vapoarele la Severin și de acolo prin calea ferată, în spitale sau în sânul familiilor

După liniștirea lucrurilor, Domnul românilor nu uită pe bravii cari căzuseră împrejurul acestui oraș. Sâmbătă 6 Mai 1878 la orele 2 p. m. El debarcă aci, înconjurat de un strălucit stat-major. Vizită cetatea în mijlocul unora din cele mai sincere și mai demne ovațiuni din partea populației. După ce a studiat în detalii câmpul de bătaie al Smârdanului, petrecu o oră lângă mormântul bravilor căzuți la 12 Ianuarie. Domnul recomandă cu pietate, preoților prezenți, îngrijirea acelor sfinte morminte, cari *trebuiesc* să cimenteze prietenia popoarelor recunoscătoare.

La începutul lui Septemvrie 1878 Rușii, conform tratatului dela Berlin, au început să dărâme această cetate, devenită, dela părăsirea Belgradului, o adevărată *Bastilie* turcească.

Această lucrare, însă, s'a executat cam în sensul ordinului ce oarecând Petru cel Mare a dat Amiralului Aspraxin, cu ocazia dărâmărei Taganrokului, după pacea dela Prut: « Dărămând, nu pierde din vedere că acest stabiliment ne-ar putea fi bun într'o zi la ceva ».

La 1885 în urma declarărei spontane a unirei Rumeliei Orientale cu Bulgaria, 6 Septemvrie, alegând același suveran, pe principele Bulgariei Alexandru I, Serbia, crezând echilibrul balcanic distrus, declară război Bulgariei. Rusia, din contra, *spre a evita un război european?*, rechemă pe ofițerii săi, din serviciul Bulgariei.

Unul din corpurile sârbești se îndreptă către Vidin. In ziua de 3 Noemvrie acest corp luă Adlieh; după aceea se apropie de Vidin, prin partea din spre Vidbol. Bulgarii aveau la Vidin 7000 oameni. La 12 Noemvrie ora 1 p. m. s'a dat o luptă înaintea Vidinului în care Bulgarii au pierdut 1000 oameni și două tunuri — violența luptei judecată după împușcături și salvele de artilerie, auzite dela Calafat, a fost către ora 3 după prânz. Incetul cu încetul, Sârbii prevăzând probabil un eșec, au făcut turul cetății — căci focurile se auziră în spre Smârdan, apoi se concentrară spre Capitanowcea, — spre a trece din spre partea Serbiei, căci ei cari bănuiseră că taie Vidinul de restul Bulgariei, au crezut un moment a fi singuri tăiați, de garnizoana Vidinului, din spre Serbia. O ceață groasă împiedică să se distingă ceia ce se petrecea în jurul orașului. Bombardarea a ținut toată ziua și toată noaptea. In ziua de 13 Noem-

[1]) *Monitorul Oficial al României*, 1878, p. 2308.
[2]) Ibid., pag. 2449.
[3]) Gr. Tocilescu, Raportul asupra unei explorațiuni științifice în Bulgaria. *M. Of.*, 1878.

www.digibuc.ro

vrie, Sârbii veniţi în mase mari, din spre Smârdan şi Tatargik, au dat asalt, către 6 ore dimineaţa, dar sunt respinşi cu mari pierderi. *Corpul de Timok* (al sârbilor), comandat de generalul Leşjanin nu se descurajă. In ziua de 14 Noemvrie ei au tăiat garnizoanei orice speranţă de a se ajuta din afară. Sârbii voiau să pună mâna pe această cetate până la regularea definitivă a chestiunei rumeliote. Ei reveniră la Vidin, începură a-l bombarda din nou, deşi foarte încet, în ziua de 15 Noemvrie, pe la orele 2 p. m. In ziua de 16 bombardarea urmă mai viguros.

In acest timp, Românii au trimis pe Dunărea de sus o parte din flotila de război, sub comanda Colonelului Urseanu compusă din: *Mircea*, *Fulgerul*, *Griviţa*, *Rahova*, *Opanes*, *Smârdan şi trei şalupe de poliţie*: *Poteraşul*, *Grănicerul şi Sentinela*, pentru a proteja libertatea navigaţiei. In dreptul Vidinului, Sârbii traseră asupra lui *Mircea*, care purta flamura Comandantului-şef. O barcă trimisă, cu un ofiţer, spre a cere explicaţii a fost primită cu gloanţe; totuşi barca înaintă la mal. In urma explicaţiilor date se văzu că Sârbii nu ştiau să distingă pavilionul român de acel bulgar!

Sârbii bătuţi la Sliwnitza, Alexandru, în capul armatei bulgare, intră în Serbia, care se văzu nevoită a cere pace; campania a durat tocmai 15 zile. Ea poate fi exprimată în câteva cuvinte. La început sârbii repurtară câteva lupte de avantposturi, au luat defileul dela Dragoman, eşuând apoi la atacul Sliwnitzei, au fost obligaţi să bată în retragere şi în fine urmăriţi pe propriul lor teritoriu. La 15 Noemvrie Bulgarii au intrat în Pirot după ce au dat o ultimă luptă înverşunată. La 16 Noemvrie puterile Europei trimiseră lui Alexandru I o notă colectivă invitându-l să oprească cursul succeselor sale. Austria ameninţă chiar să mergă în ajutorul Sârbilor (!) [1]).

[1]) Alexandru I a fost ulterior general în armata austriacă.

Ce este şi diplomaţia!

Principele Alexandru consimţi la un armistiţiu care s'a încheiat la 9 Decemvrie şi a durat până la 17 Februarie, dar care se mai prelungi până la 19 Februarie, ziua încheierei păcei la Bucureşti.

Fiecare naţiune bătută are câte un *ţap-emisar*, pe care se descarcă neşansele războiului sau dobitociile acelor cari o guvernează; Serbia a avut pe generalul Ivanovici, Franţa pe Bazaine, Austria pe Benedeck, Turcia pe Abdul-Kerim şi Suleiman, etc.

Iată acum după corespondentul jurnalului *Wiener Allgemeine Zeitung* completarea descrierei operaţiilor sârbo-bulgare la şi în jurul Vidinului.

In războiul sârbo-bulgar Vidinul a jucat un rol destul de important:

Coloana sârbească care trebuia să opereze contra Vidinului era pusă sub ocmanda directă a generalului Lesjanin.

« Marşul concentric al coloanei principale şi al aripei stângi contra Vidinului, începu la 8/20 Noemvrie. Cea dintâi se subdiviza din nou în acest scop în două detaşamente. Generalul Lesjanin conduse în persoană pe cel mai mare pe drumul dela Osmanlijé şi Vidbol, căci se prepara să abordeze fortăreaţa pe la sud. Detaşamentul cel mai mic, mergând sub ordinele colonelului Djukniz, mergea dela sud-west, cu Adlihé, ca punct de plecare, spre Bellarada, trecând prin Lipak Karaula. Locot-colonel Diniz, venind dela Gamzova, înaintă dela nord-west asupra Vidinului cu trei coloane mai puţin importante. Pentru a acoperi flancul său drept, Lesjanin detaşase din coloana principală un detaşament asupra Arcerului-Palanka. Avant posturile au fost împinse până la Ciuban-Ciupri (la nordul Vidbolului). Capul coloanei din centru atingea Tatargikul. Coloana aripei stângi ocupa Kapitanovcea, Smârdan şi cu rezerva sa Neganovcea. Avant-posturile fortificară pe toate părţile poziţiunile ocupate.

« La 9/21 Noemvrie Sârbii s'au mulţumit să asigure comunicaţiile între diversele

www.digibuc.ro

coloane. La 10/22 şi 11/23 Noemvrie au avut loc recunoaşteri contra fortăreţei pentru a încerca terenurile din faţă şi a-şi da seamă de modul cum erau ocupate de inamic, uvrajele înaintate ale cetăţii bulgare.

«In momentul războiului sârbo-bulgar, fortăreaţa era situată pe un platou înconjurat de bălţi. Ea avea o îndoită incintă: acea exterioară era întărită de bastioane şi se întindea până la Dunăre; incinta interioară avea 8 bastioane, demilune şi un şanţ căptuşit cu zidărie. Acest şanţ ca şi cel al incintei exterioare, putea fi umplut cu apă din Dunăre. Mica flotilă bulgară, de pe Dunăre, adusese la Vidin, înainte de sosirea Sârbilor, o parte din materialul de artilerie din depozitele dela Rusciuk şi o companie de artilerie de fortăreaţă. Imprejurul cetăţei un mare număr de uvraje înaintate, datând din timpuri mai mult sau mai puţin vechi, cădeau, în parte, în ruine. In secţia cuprinsă între marea baltă de sud şi râuleţul Topolovița, se întâlnea la fiecare sută de paşi câte o întăritură. Acestea făceau faţă când către exterior, când unele în contra altora, când către interiorul fortăreţei. Era un adevărat haos, moştenire a războaielor din trecut. Dar avea avantajul de a oferi, astădată, apărătorilor din Vidin, o mulţime de adăposturi. După cum am văzut, garnizoana comandată de căpitanul Uzunoff era cam de 7000 oameni, cea mai mare parte oameni din miliţii sau voluntari.

Din ceea ce precede, rezultă evident că generalul Lesjanin nu se putea gândi să întreprindă un asediu serios al cetăţei cu singura divizie a Timokului. El nu putea proceda nici chiar la o blocare eficace, *pentru aceasta i-ar fi trebuit o flotilă superioară acelei a bulgarilor.* Fără această flotilă, nu putea împiedica aprovizionarea Vidinului prin Calafat. Numai o singură surpriză putea avea oarecare şansă de reuşită contra unei cetăţi rău întreţinută şi neîndestulător armată. Dar trebuia lucrat prin surprindere; Generalul Lesjanin luă dar dispoziţiunile sale pentru o asemenea operaţiune.

La 12/24 Noemvrie el concentră principalele sale forţe la Bellarada în lungul drumului dela Adlijé la Vidin. Trecând prin Tatargik, el le aruncă contra uvrajelor înaintate. Cu tot focul violent al apărătorilor, aceste uvraje au fost luate şi Bulgarii aruncaţi înapoia incintei exterioare. Acest atac fusese sprijinit de o demonstraţie a aripei stângi, sub ordinele Locot-colonel Diniz. Lupta a durat dela 9 ore dimineaţa până la 6 ore seara; prin urmare până în noapte. Pretutindeni Sârbii puseră mâna pe uvrajele înaintate. In unele locuri nu erau mai depărtaţi de 500 metri de incinta exterioară. In timpul nopţii Sârbii s'au întărit în aceste uvraje; unele din ele au fost chiar preparate pentru a primi piese de poziţie.

Abia începuse astfel învestirea cetăţei în partea din spre uscat, că generalul Lesjanin primea, la 13/25 Noemvrie, la 8 ore dimineaţa, de la cartierul general sârbesc dela Pirot, ordinul telegrafic de a suspenda ostilităţile, regele luând această deciziune în urma intervenirei puterilor. Lesjanin dădu imediat ordinele necesare, dar focul apărărei era în acest moment atât de violent, că trebuia făcute adevărate eforturi pentru a nu se răspunde din partea Sârbilor. Acest scop n'a fost atins decât către miezul zilei. S'a trimis atunci un parlamentar la Vidin pentru a se înţelege cu Bulgarii asupra încetărei ostilităţilor.

Căpitanul Uzunoff a cerut evacuarea uvrajelor înaintate şi nu consimţi la o suspendare a focului decât până la ora 3. Parlamentarul însă nu aduse răspunsul la bateria de unde plecase decât la acea oră, astfel că, după întoarcerea sa, focul fortăreţei reîncepu cu violenţă pe toată linia. Sârbii au fost constrânşi să răspundă.

In timpul nopţii Sârbii au căutat să complecteze lucrările de învestire. La 14/26 Noemvrie liniile sârbeşti au fost armate cu tunuri de calibru mare, ceea ce nu s'a putut face decât

www.digibuc.ro

cu o dificultate extremă; trebuia 20—30 boi pentru a trage o piesă.

La 15/27 Noemvrie la ora 6 dimineaţa Bulgarii au făcut o ieşire în partea din spre S.-W. După o luptă crâncenă în care un batalion a trebuit să vină în ajutorul Sârbilor, atacul a fost respins.

In acea zi detaşamentul din Arcer-Palanca susţinu o luptă victorioasă contra trupelor rumeliote, cari, se spune, îl atacaseră.

A doua zi la 16/28 Noemvrie Vidinul a fost bombardat de bateriile de poziţie sârbeşti dela ora 8 dimineaţa până la 6 seara. Apărătorii n'a încetat un moment de a răspunde.

In noaptea de 16/28 la 17/19 Noemvrie către ora 10, Bulgarii au făcut o nouă ieşire pe toată linia, cu importante mase de infanterie. Rezultatul a fost contestat, fiecare parte atribuindu-şi victoria.

La ora 3 dimineaţa, generalul Leşjanin primi dela cartierul general din Ponor, ordinul telegrafic de a suspenda ostilităţile. El trimise, din nou, un parlamentar, la Vidin, pentru a se înţelege cu Bulgarii, cari, zicea depeşa, trebuiau să fie la curent cu deciziile luate la Pirot.

Căpitanul Uzunoff hotărî pentru a-l reprezenta pe primul locotenent Zlatanoff. Au convenit, simplu la aceasta: trupele încetează focul, ele păstrează poziţiile lor şi abandonează orice lucru (de apărare bine înţeles).

Negocierile pentru încheierea armistiţiului au început, dar ele au mers foarte încet. Bulgarii cereau evacuarea completă a teritoriului lor de trupele sârbeşti. Sârbii voiau din contra, ca cele două armate să păstreze poziţiile lor respective până la încheierea păcei.

Negocierile directe neputând ajunge la o înţelegere, cele două state au solicitat la 29 Noemvrie (11 Decemvrie) intervenţia marilor puteri.

După câteva schimbări de idei cu cei doi beligeranţi, se conveni ca ataşaţii militari ai marilor puteri dela Vidin, reuniţi în comisiune internaţională să decidă asupra condiţiunilor armistiţiului.

La 4/16 Decemvrie, seara, comisiunea militară părăsi Viena şi, prin Belgrad şi Niş, ajungea la Pirot, unde trebuia să aibă loc negocierile.

Colonelii Topalovici şi Milovanovici au fost ataşaţi din partea Sârbilor iar din partea Bulgarilor căpitanii Panoff şi Vinaroff.

La 9/21 Decemvrie au căzut de acord. Deciziile comisiei militare, la cari beligeranţii declaraseră dinainte că voiesc să se supună, erau stabilite precum urmează, la un protocol final:

«Armistiţiu durează până la 1 Martie 1886. El are de scop să permită negocieri pentru încheierea păcei. El va fi prorogat de drept, dacă la 1 Martie pacea nu va fi încheiată. Dacă ostilităţile trebuiesc a fi reluate după 1 Martie, armistiţiul trebuie denunţat cu zece zile înainte. Evacuarea Bulgariei de sârbi va fi terminată la 13/25 Decemvrie; aceea a Serbiei de bulgari la 15/27 Decemvrie. La cinci zile după aceea, teritoriile evacuate vor fi reocupate de trupele naţionale. Autorităţile administrative vor reintra în funcţiune chiar în ziua evacuărei. Frontiera celor două state formează linia de demarcaţie. De ambele părţi ale frontierei se va stabili o zonă neutră de trei kilometri lăţime. Chestiunile relative la schimbarea prizonierilor şi a răniţilor vor fi tranşate de delegaţi sârbi şi bulgari. Imediat se vor numi delegaţi pentru încheierea păcei».

La 8/20 Ianuarie 1886 depeşile oficiale din Belgrad şi Sofia anunţau că ambele curţi au ales capitala României ca sediul negocierilor pentru încheierea păcei.

După 16 zile, delegaţii Serbiei şi ai Turciei, această din urmă reprezentând Bulgaria, se reuniră la Bucureşti.

Cu toate că dela început ambele puteri voiau, cu această ocazie, să tranşeze toate chestiunile pendinte între Serbia şi Bulgaria, totuşi puterile au cerut ca să se scoată din

www.digibuc.ro

discuţie orice ar fi fost de natură să ridice dificultăţi.

Tratatul a fost încheiat la 3 Martie stil nou; el a fost scurt: « *Pacea este restabilită între Serbia şi Bulgaria* ». Cum se vede, el nu reglementează nimic. Nu s'a consolidat, nimic şi totul rămâne ca înainte de războiu: echilibrul în Balcani rupt prin unirea Rumeliei cu Bulgaria, Serbia ca şi Grecia n'a dobândit nicio compensaţie.

La 27 August 1886 către orele 5 seara vaporul austriac Scawa, urmat de yachtul bulgar *Alexandru*, având la bord pe principele Alexandru acostă la Vidin. Acest principe — după o glorioasă domnie de şapte ani, după ce unise ambele Bulgarii, de nord şi de sud, după ce bătuse în câteva zile armata Serbiei şi se îndrepta spre Belgrad, drum din care nu s'a oprit decât în urma ultimatumului Austriei, — depus de o conspiraţie militară şi trimis în Rusia, se întoarse în patrie, unde după ce domni din nou câteva zile în un adevărat şi continuu triumf, abdică din nou, de bună voie, pentru ca nu prezenţa sa pe tronul Bulgariei, neplăcută Rusiei, să servească de pretext pentru ocuparea, de trupele ruse, a patriei sale adoptive. Cincisprezece mii de spectatori, cari se aflau numai pe ţărmul bulgar al Dunării, afară de acel român, au venit să salute pe iubitul suveran, care pleca, poate pentru totdeauna către patria sa naturală.

In Aprilie 1888 Vidinul a fost mai totul inundat de apele Dunărei.

§ 37. *INTRE VIDIN ŞI ZIBRU-PALANCA.*

Pe porţiunea Dunării dintre aceste două oraşe au avut loc mai multe importante fapte militare:

a) In dreptul ostrovului *Cheftelele*, la 7 Noemvrie 1877 o baterie de 3 mortiere, *Perseverenţa*, construită şi dirijată de Maiorul Nicolae Dumitrescu-Maican, cu ofiţeri şi soldaţi din flotilă, înecă după o luptă vie cu o baterie turcă, aşezată pe înălţimile ţărmului drept, monitorul turc *Pogdoriţa*, ascuns în dosul acestor ostroave.

b) Cu această ocazie s'au mai înecat lângă monitor, multe vase mai mici şi din cari după încheierea păcei, flotila scoase un şlep şi vaporul turc *Socrat*, cari, reparate, au fost vândute apoi în folosul corpului.

c) La ostrovul *Canapa*, în dreptul satului Dessa, şalupa Bucur, de care am mai vorbit, a fost eşuată şi părăsită sub protecţia avantposturilor române; în urmă a fost scoasă pe uscat, trimisă la Corabia şi apoi la Turnul.

d) Tot în timpul ultimului războiu, pe această zonă a Dunării, au fost mai multe lupte mici de artilerie, între avantposturile române şi turce — cari ocupau ţărmurile respective. Au fost foarte puţine pierderi, în morţi sau răniţi.

e) La 20 Decemvrie (1 Ianuarie) Turcii pornesc din Vidbol un batalion de infanterie şi două escadroane de cavalerie spre a recunoaşte poziţia Românilor, cari se apropiau de Vidin. Intâlnind o companie de infanterie şi un pluton de cavalerie române şi schimbând cu ei câteva focuri, se retrag la Vidbol.

Divizia I-a, colonelul Leca, recunoscând poziţia turcească dela Nazir-Mahala şi Vidbol care avea circa 2000 oameni şi 4 tunuri, a luat, conform ordinelor ce primise, dispoziţiuni să o atace. La 29 Decemvrie, 10 ore dim. brigada I-a atacă în faţă iar brigada II-a atacă flancul drept al inamicului, care temându-se să nu fie tăiat de Vidin s'a retras, lăsând în mânele Românilor un însemnat material. Punctul luat în stăpânire de români, generalul Haralamb, comandantul corpului de west îşi instală aci cartierul general, unde avea să primească ordinele de învestirea cetăţei.

f) La 10/22 Iunie 1877 peste 100 Turci, au trecut noaptea în ostrovul din faţa satului Dessa şi au omorît nişte ciobani ce se aflau acolo. Avantposturile române, auzind ţipetele victimelor, alergară în ajutor, au trecut în ostrov, cu bărcile pichetelor şi au pus pe goană pe prădători, omorând mai mulţi din

www.digibuc.ro

ei şi urmărind cu gloanţe vasele cu cari fugeau [1]).

g) La 18/30 Mai 1877 o ceată de turci au venit asemenea în ostrovul din dreptul satului Rast spre a răpi vite. Ei au fost descoperiţi de anteposturi, cari se adunară, au trecut în ostrov şi-i siliră să se retragă, părăsind prada lor.

h) Inaintea războiului Turcii concentraseră la Lom-Palanca o mare cantitate de material pentru construcţia unui debarcader. Acest material la ocuparea Lomului, căzând în mânile Românilor, l-a evacuat la Rast, de unde a fost transportat aiurea.

§ 38. *ARCER-PALANCA (AKCEAR).*

Aci a fost scaunul coloniei *Ulpia Ratiaria* sau *Raţiaria*, capitala Daciei Ripene *(Ripensis)*. Ea trebuie să fi fost stabilită la gură şi pe ambele maluri ale râului Arcer.

Aci a fost exilat pe cât se ştie marele bărbat al Romei *Sila*. Femeia unuia din descendenţii lui a fost robită, cu copiii ei, de Attila, care luă acest oraş cu asalt [2]) şi răscumpărată cu 500 bani aur [3]) iar copiii au fost trimişi *numai de onoare* lui Theodossiu [4]).

Este greu să se constate o decadenţă atât de completă ca acea a puternicei şi celebrei cetăţi, de care vorbim. Din resturile găsite în această regiune, rezultă că teritoriul acestei părţi a Dunării, trebuie să fi fost altădată centrul cel mai activ al industriei romane.

Acest oraş era cartierul general al unei legiuni, a XIII-a [5]) (Xenopol spune că ar fi a XIV-a gemină), staţiunea flotilei romane pe Dunăre şi capitala părţei din Moesia, pe care după abandonarea Daciei propriu zise, Impăratul Aurelian o separase de Mesiele de *sus* şi de *jos* şi care, sub numele de *Dacia Ripensis*, se întindea dela Porţile de Fer şi îmbucătura Vidului, până la Sofia şi Niş. Arcerul a trebuit, probabil să câştige în mărire şi splendoare. Ruina adusă, prin invazia hunilor, acestei nenorocite cetăţi, a fost atât de completă (la 433) că reconstruirea părţilor dărâmate, ordonată de Justinian, nu reuşi să-i dea vechea ei importanţă [1]).

După moartea lui Attila, teritoriul din dreapta Dunării, dintre Vidin şi Nicopoli, era stăpânit de fiii săi Emnadzur şi Aţindur.

In anul 811 Bulgaria a fost oribil devastată de byzantini; locuitorii ei au cerut în zadar pacea. Disperaţi, ei iau armale şi exterminâ pe împăratul Nicefor Foca şi armata sa [2]).

La 812 Mihail Curopalat, face pace cu bulgarii dar în anul următor reîncepând războiul cu Bulgarii, este bătut şi abdică [3]).

Sub ţarii Bulgariei n'a mai fost chestiune de Ratiaria; ea a fost detronată de Vidin vecina sa. Două table de piatră, găsite încastrate de Kanitz, în zidul vechiului *castel bulgar*, din Vidin, purtau gravura de *Ratiaria*. Acestea sunt singurele inscripţii cunoscute, cari fac menţiune de această importantă cetate, care se întindea pe ambele ţărmuri ale Arcerului. Pe o colină a ţărmului stâng a râului, foarte aproape de Dunăre, se vedeau resturile unui *castrum*, îngropate sub vegetaţii părăsite. Un mizerabil pichet îi ocupa oarecând incinta abandonată. In timp de război, populaţia musulmană a micului oraş era chemată la apărarea zidurilor, cam trei pătrimi dărâmate, cari purtau mândrul nume de *Kaleh*; în timp de pace însă era suficient pentru aceasta un pichet de zapcii, comandaţi de un caporal.

In timpul romanilor Arcerul era, ca şi sub Turci, staţiunea unei diviziuni a flotilei du-

[1]) L. M. M. O., pag. 15, I.
[2]) *Hist. d'Attila* I. pag. 57.
[3]) Şincai, ad. an., 449.
[4]) Priscu Retorul, în *Libro de Legationibas* (cit. de Şincai).
[5]) *Itinerar. Antonin* (Edit. Parthey, pag. 103 şi Notit. Orient. (pag. 109); ambele citate de Zaharescu, în tesa sa de licenţă, pag. 168.

[1]) F. Kanitz, *La Bulgarie Danubienne.*
[2]) Bouillet.
[3]) Bouillet.

www.digibuc.ro

nărene de război; avea şi o fabrică de arme [1]). Situaţia sa o făcea un excelent post de observaţie, pentru regiunea ce se întinde între Lom şi Vidin.

Din castrul roman se văd, cu ochiul liber, minaretele din Vidin.

O cale strategică romană pleca, altădată, din Arcer şi-l unea cu Nişul *(Raţiaria cu Naissus)*; această cale, fusese urmată de Slavi, în secolul al VI-lea, când s'au îndreptat din Dacia, spre a se stabili în peninsula Balcanică.

După părerea lui Kanitz, dela care împrumutăm multe în ce privesc Arcerul, această cale nu putea trece decât pe valea ce urmează râul cu acest nume.

In expediţia sa ştiinţifică din 1878 inteligentul profesor Tocilescu a găsit aci mai multe antichităţi, a căror desvoltare se vede în raportul făcut curând după aceea. Neobositul explorator, află la nord de sat, aceleaşi urme din vechea întărire, pe înălţimea de pe stânga râului Arcer, la aşa numitul *Kaleh*, înconjurat de şanţuri. Din anticele zidiri, din strălucirea şi viaţa înflorită a frumoasei Raţiaria, n'a rămas decât numele şi acesta încă cu totul denaturat; mulţime de antice, fragmente de piatră, columne, capitele sarcofage, etc. erau aruncate pe uliţe (1878) sau erau întrebuinţate ca material la construcţii şi cimitire. Nicio mână pioasă nu s'a găsit ca să le strângă şi să le scape, de trista soartă ce le-o păstra o populaţie incultă şi nepăsătoare [2]).

La 1739 Turcii o numeau *Alizar*-Palanca [3]).

In ultimul război Turcii aveau aci baterii mari.

Ea a fost luată de trupele române, în iarna 1877—78, sub comanda generalului N. Haralamb, la ivirea cărora cei 1800 Turci, cu artileria lor, s'au retras.

[1]) Am. Thierry, *Histoire d'Attila* I, pag. 240.
[2]) Vezi *Monit. Of.*, pag. 2541, din 1878.
[3]) *Dapontés*, op. cit., pag. 193.

§ 39. *LOM PALANCA.*

Palanca vine dela vorba latină *palum*, par; era un nume ce se da în vechime câmpurilor întărite, apărate prin îngrămădiri de *pari*, *pali*-sadate (pari-sădiţi).

Se află pe urmele cetăţii romane *Almus*, din care se mai văd, în partea nordică, lângă Dunăre, netăgăduite urme: o uriaşă zidire romană, lată de mai mulţi metri; un fel de *Kaleh* sau castel — odinioară locuit numai de Turci — înconjurat de un şanţ pătrat, cu bastioane rotunde la colţuri şi ale cărei laturi măsoară aproximativ 190 metri.

Fosta reşedinţă pe timpul domniei turcilor (care pe la 1739 o mai numeau şi *Lomişta*) a unui caimacan.

Colonelul rus Yeltukin a luat această citadelă la 1840 dar o părăsi pentru motive necunoscute.

In faţa acestui oraş, la 1811, se afla un mic ostrov fortificat, cu ajutorul căruia, Turcii, dispunând de 60—70 bărci mici, totdeauna gata pe râuleţul Lom, ar fi putut oricând, trece Dunărea [1]).

In Noemvrie 1811 Generalul Kutuzow, nu se ştie pentru ce, pretinzând că armistiţiu nu se întindea şi la aripa dreaptă, notifică generalului Zass, de a ordona unuia din corpurile sale să treacă Dunărea. Generalul Ştefan Repninsky, care trebuia să ia de soţie o nepoată a lui Zass şi căruia voia să-i furnizeze ocazia de a se distinge, a fost însărcinat să ocupe Lom-Palanca. El n'a reuşit; arse foburgurile, dar n'a putut să atace fortăreaţa şi detaşamentul suferi de focul trupelor turceşti puse prin sate, cărora li se făcuse greşite recunoaşteri.

O ieşire a fortăreţei la 4/16 Noemvrie, a omorît multă lume din batalionul 43 de Vânători [2]).

Cu tot armistiţiul, Worontzow a stat pe ţărmul drept până la 2/14 Decemvrie

[1]) Docum. Ist. Acad. Supl. I, Vol. III. Fasc. I, pag. 359.
[2]) Idem, pag. 364.

www.digibuc.ro

când s'a retras din cauza asprimei timpului [1]).

Cum am spus, la 1811, în dreptul oraşului Lom era un ostrov care era ocupat de Turci şi unde ei făcuseră două redute.

Focul fortăreţei împreună cu a celor două redute, a obligat flotila rusească, care găsise momentan adăpost la spatele acestui ostrov, să se retragă noaptea, la 3 verste mai la vale. Kutuzow s'a supărat de această micime de suflet a bătrânului Akimow; îl chemă la Giurgiu şi trimise în locul lui, pentru a comanda flotila, pe Locot-Colonel Engelhart. Acest ofiţer care pierduse un picior în războiul cu Prusia avea şi inteligenţă şi bravură, dar foarte bănuitor şi de o violenţă excesivă şi desgustătoare. Kutuzow, neştiind că ostrovul Lomului era ocupat de Turci şi întărit, ordonă lui Engelhart să se instaleze acolo cu un batalion. Acest batalion era comandat de Colonelul Vtorow, ofiţer excelent, inteligent, dar pe care Kutuzow, necunoscându-l, fără a se informa de capacitatea sa, îi luă comanda pentru a o da altuia. Engelhart nu putea lua acest ostrov fortificat cu trei companii. Zass îi trimise pe Locot-colonel Krassowsky cu un batalion de Mingrelia, unul din al 43 de Vânători, altul din al 27-lea şi două escadroane de dragoni de Derpt.

La 28 August (9 Septemvrie), la miezul nopţii Engelhart a dat ordin să se deschidă cu cele 8 piese ale sale, un foc viu, contra părţii păduroase a ostrovului, în care se găseau Turcii, cu scop de a-i face să se retragă în retranşamente şi a înlesni debarcarea. Turcii cari nu se aşteptau la un atac, au crezut că acest bombardament avea de scop înlesnirea trecerei flotilei. Ei s'au retras pentru a-l evita şi debarcarea avu loc fără opunere din parte-le.

Trupele au mers la redute pe două coloane: două batalioane sub ordinele Lt-colonel Krassowsky mergeau pe dreapta; un batalion pe stânga.

Krassowsky luă o mică săgeată, fără să aibă pierderi; el omorî patru turci; restul au fugit în retranşamente. Coloana, urmărind pe fugari, s'a găsit între două redute; Krassowsky, trimise îndată pe căpitanul Ojarowsky, voluntar, pentru a ataca pe acea dela dreapta iar el se instală pe marginea fluviului pentru a-i tăia drumul, a împiedica inamicul să treacă Dunărea şi în acelaşi timp să-i dea ajutor acolo unde va fi nevoie.

Ojarowsky luă reduta, după o vie rezistenţă; 46 turci au fost omoriţi iar restul s'au înecat în Dunăre. A doua coloană, care mergea spre stânga, înaintă pentru a lua cu asalt reduta care era la vârful ostrovului şi în care se găsea un tun. Apărătorii după ce au tras câteva lovituri au cerut să capituleze. Li s'a permis să se ducă cu armele în fortăreaţa Lomului şi au lăsat în mânele Ruşilor ostrovul cu fortificaţiile şi 2 bastimente.

Restul bastimentelor se găseau aproape de fortăreaţă. Engelhart puse cele 8 piese în baterie, în faţa lor şi le sfărâmă după o bombardare de trei zile.

Ruşii au avut şase oameni morţi sau răniţi. Fiul generalului Obrescow, adj. lui Kutuzow a fost omorît; Krassowsky, Ojarowsky şi alţi 3 ofiţeri răniţi.

Generalul Zass a dispus să se construiască, prin Locot.-colonel Louis de Rochechouart, în ostrov, o baterie foarte tare şi prin aceasta el făcu inutile pentru restul campaniei, bastimentele pe cari Turcii le-ar fi putut construi pe râuleţul Lom [1]).

La 1877 Lom-Palanca avea un castel, înconjurat de un parapet de pământ cu un relief destul de tare. Acest uvraj avea forma unui patrat de 190 m. de latură şi era completat prin rondele, stabilite la fiecare din cele patru unghiuri; afară de această redută,

[1]) *Docum. Ist. Acad.* Supl. I, Vol. III. Fasc. I, pag. 365.

[1]) *Docum. Ist. Acad.* Supl. I, Vol. III. Fasc. I, pag. 361.

www.digibuc.ro

care corespundea cu oraşul prin două porţi (la sud şi la west), Turcii ridicaseră, la stânga şi la dreapta oraşului, epolemente de baterii pentru a apăra trecerea Dunării, etc.

Aceste baterii puteau, la trebuinţă, să protejeze trecerea pe ţărmul stâng a unei coloane turceşti, destinată să atace « *à revers* » poziţia Calafatului [1]).

Bănuindu-se că Turcii adună trupe la Lom-Palanca spre a încerca o trecere în România, comandantul diviziei a III-a, Colonelul G. Anghelescu, a dat ordin să se aducă la Rast încă un batalion din regimentul 10 dorobanţi şi întreg regimentul 5 călăraşi iar la 21 Iunie (3 Iulie) 1877 să se mai aducă acolo încă bateriile 2 şi 6 din regimentul 3 artilerie precum şi batalionul 3 vânători.

La 25 Iunie (7 Iulie) comandantul corpului, generalul Radovici, venind acolo, a dat ordin Colonelului Herkt, comandantul artileriei, să deschidă focul asupra lui Lom-Palanca, spre a demonta bateriile turceşti de pe mal şi să distrugă tabăra inamică, concentrată acolo. Focul începu; puţin după aceea, trei tunuri turceşti au fost demontate, astfel că întreaga baterie turcească părăsi poziţia iar tabăra sa împrăştiată, ridicându-şi corturile.

A doua zi la ora 4 dimineata focul reîncepu; bateriile turceşti au fost demontate din nou şi trupele de infanterie s'au retras ascunzându-se înapoia oraşului. Unele vase din port au fost înecate iar altele au fugit în dosul ostrovului. In aceste două zile oraşul şi portul Lom-Palanca au suferit stricăciuni însemnate [2]).

La 18 Mai 1877 Turcii din Lom şi Arcer devastează comunele române de pe malul Dunării: Cârna, Plosca, Burduşanii, Bistreţul şi Flămânda; la Rast sunt respinşi de roşiorii români; acelaşi lucru li s'a întâmplat şi în ziua de 22 Mai.

In timpul ultimului război, după ce în ziua de 11/23 Noemvrie 1877 a fost cu mare vioiciune bombardată de trupele române de pe ţărmul stâng, a fost ocupată de armata română, la 18 Noemvrie 1877, — în mersul său victorios dela Rahova la Vidin; — ea a avut guvernator pe Generalul Radovici.

La gura Lomului, ceva mai jos de oraş, Laurian bătrânul, a constatat (1845) urmele unor pilastri de pod, ce se vedeau, se spune, foarte bine, când apele scad.

Expresia *Palanca*, la Turci, însemna de obicei altceva: o fortăreaţă înconjurată de un şanţ după moda turcească, căptuşit cu cărămizi.

Când mai era o cetate şi un castel, *Palanca* însemna spaţiul cuprins între palisade şi formà o suburbie, care cuprindea mai mulţi locuitori decât toată cetatea cu castelul împreună [1]).

Tocilescu a descoperit aci la 1878 destule rămăşiţe de monumente antice.

§ 40. *CIBRU SAU CIBRIŢA.*

In timpul Romanilor acest punct se chema *Ciabrus*, *Crebro* [2]), din care astăzi au făcut *Cibra*, *Cibar* sau *Zibru*; Turcii i-au mai adăugat *Palanca*. In apropiere de el se vedeau ruine vechi sub pământ [3]).

Pe timpul Turcilor, era locuit exclusiv numai de ei şi forma un fel de oază, între locuitorii Români după malul drept al Dunării şi Bulgarii din interior.

Râuleţul şi-a conservat numele oraşului, având aceeaşi origine ca şi el, din *Ciabrus* roman. *Cebrus* [4]) forma limita celor două Mesii.

La gura acestui râu, în anul 29 a. Chr., Bastarnii au fost bătuţi de proconsulul Macedoniei, Marcu Liciniu Crasu, trimis de Octaviu, după bătălia dela Actium. In

[1]) Amédée le Faure, op. cit., pag. 106—107.

[2]) L. M. M. O. *(Lucrarea mai multor ofiţeri)*, pag. 210, I.

[1]) *Magas. Istoric*, Tom. V, pag. 319.

[2]) Notit. Orient. (edit.) Böcking. Nota. CXXXIX, Nr. 6.

[3]) A. Tr. Laurian, *Mag. Ist.*, I, pag. 91.

[4]) Κέβρος, Κίαβρος (Tocilescu, op. cit., pag. 239).

www.digibuc.ro

această luptă a murit şi regele bastarn *Deldo* (Dedo?) Cu această ocazie Romanii au terminat supunerea întregului ţărm drept al fluviului până la guri.

Tribul Myserilor a fost una din primele colonii ce a venit aci; după ridicarea oraşului punctul capătă o mare importanţă.

August a dat ca hotar imperiului roman ţărmul drept al Dunării, adică a constituit în mijlocul lumei romane şi în centrul său de echilibru o provincie latină, bogată, romană cu totul, un fel de gigantică colonie. « Prin cucerirea Reţiei, Noricului, Panoniei şi Mesiei, August sudă, cimentă, legă cele două părţi ale Imperiului, Occidentul latin cu Orientul grec, părţi ce tindeau fiecare la o viaţă izolată şi cari trebuia să fie, cum au şi fost la urmă, un mijloc de disolvare a puterei romane.

August considerând că imperiul ajunsese la plina şi întreaga sa desvoltare având proporţiile necesare existenţei sale normale, a lăsat moştenitorului său ca un sfat suprem de a considera în această regiune, Dunărea (de jos) ca hotar natural şi-l îndemna să nu o treacă niciodată [1]).

Către anul 274 Dacia era pierdută pentru Romani; Aurelian pentru a ascunde aceasta masei poporului său şi spre a popula Mesia, cea pustiită de atâţia barbari, a format o nouă provincie, care avea la apus drept limită cursul Cibrului *(Cebrus)* iar la răsărit pe acel al Vidului *(Utus)* şi a numit-o din nou Dacia.

Sub domnia Turcilor acest oraş a scăzut complect, rămânând numai cu vreo 100 de case şi datorind existenţa lor numai agriculturei şi micului comerţ.

La 1877 başibuzucii făceau mari excese în aceste regiuni; cavaleria română ocupând oraşul la 14 Noemvrie, reuşi să distrugă cuiburile acestor sălbatici. Călăraşii au ocupat-o la 15/27 Noemvrie, la apropierea cărora Turcii s'au retras. Fragmente antice, împrăştiate în vecinătate dovedesc marea civilizaţie, la care parvenise această regiune; din descoperirile făcute, reese că zeiţa *Diana* se bucura de un mare cult, în această localitate în împrejurimi.

Principalele pietre, cari au mai rămăs şi ar fi putut furniza oarecari informaţiuni, au fost întrebuinţate la construcţia unei biserici la 1857.

§ 41. *NEDEIA.*

Se crede că pe locul ocupat astăzi de satul Nedeia sau în apropiere s'ar fi aflat oarecând o cetate ce ar fi purtat acest nume [1]). Oriunde în lumea slavă s'ar găsi un centru locuit cu acest nume, trebuie să fie un important punct comercial. Actualul nume se justifică prin poziţia la o trecătoare a Dunării [2]).

La începutul războiului dela 1877, aci, ca pe tot ţărmul stâng al Dunării, unde nu se aflau trupe, bande de cerchezi veneau noaptea în bărci, omorau pe paşnicii săteni şi păstori, le furau vitele, dădeau foc caselor şi bucatelor, făcând incursiuni în interiorul ţării până la 6 km. Bande din armata turcească, debarcau noaptea printre pichetele singuratice precum: Şoimul, Gurateli, Socarici, Verăşca, etc. măcelăreau soldaţii români din serviciul vămilor şi apoi dădeau foc. Toate acestea fără o prealabilă declaraţie de război [3]).

[1]) *Grande Encycl., Auguste.*

[1]) B. P. Hasdeu, *Originea Craiovei*, pag. 53. In timpul şederei noastre la barajul de mine, am vizitat, în faţa Copaniţei (ostrov pe Dunăre) pe malul drept, pe o mare întinsură, urme de ruine. Locuitorii îi zic la Cetăţuie iar după părerea ce-mi formasem atunci, pare că acolo să fi fost *Negriàna* romană.

[2]) Lumea slavă are cuvântul *Nedelea* pentru Duminica noastră latină. Vorba română *Nedeia*, nu are niciun raport de geneză cu *ziua Domnului*. Vorba sârbă *Nedelia* reprezintă pur şi simplu o zi de târg, fără nicio afiliaţiune, înţeles religios sau raport cu *ziua Domnului* *).

[3]) L. M. M. O.

*) Manliu, *Analele Academice*, Seria II, Tom. V, Secţia V, pag 52-316.

www.digibuc.ro

La 20 Septemvrie 1877 din ordinul Marelui Cartier General, s'a constituit la Calafat din marinarii bateriilor de coastă, o companie de elită. Ea număra 150 oameni şi doi ofiţeri. Această companie (comandată de Căpitanul Mih. Drăghicescu), a plecat din Calafat la Orăşani, pe malul Jiului, în faţa Rahovei. Destinaţia sa era de a arma 40 pontoane venite pe Jiu, în cari s'ar fi ambarcat un batalion de dorobanţi, ce trebuia să apară din râu, în momentul când s'ar fi dat asaltul Rahovei, pe uscat, de corpul de pe Ischer. Această operaţiune cu toate pregătirile făcute, rămase deocamdată în aşteptare. Intre timp s'a ordonat Maiorului Murgescu să stabilească un baraj de mine în susul Rahovei, servindu-se de această companie. Toate preparativele au fost luate şi în noaptea de Sf. Dumitru, două pontoane pline cu mateloţi au ocupat în cea mai mare linişte, ţărmul drept, cu un detaşament de 20 dorobanţi, — dela 10 seara până la 4 dimineaţa — înaintea redutei din faţă plină cu Tătari. Sub protecţia acestui detaşament precum şi a unei ceţe groase, s'a aşezat prima linie de mine. Zilele următoare s'a ancorat alte două şi astfel barajul a fost terminat. Firele sale a fost introduse în reduitul unui fort, apărat de patru tunuri de 12,4 şi de un detaşament de 200 rezervişti dorobanţi. Fortul era închis; în faţa principală, din spre malul Dunării şi numai în această parte, avea un profil ce ar fi putut rezista, de aproape, tunurilor de 15; a fost amenajat, ca toate forturile, cu apărări accesorii şi i s'a dat numele de *Sf. Maria (dela Nedea)*. In ziua luărei Rahovei, acest fort, bombardă, lângă Codoslui sau Cozlodui — sat plin de creştini, — o redută turcească, apărată de tătari şi cerchezi (al căror nume naţional este *Adighé*); iar în timpul nopţii, spre a-i împiedica să intre în sat şi a face rău locuitorilor, i se bombardă marginele, punând astfel un foc continuu între locuitori şi aceşti başibuzuci, ce voiau a-i prăda. Pentru această bombardare, după luarea satului de Români, s'a primit cele mai călduroase mulţumiri.

Lucrarea technică a acestui baraj de mine a fost condusă de Sublocot. Koslinski, unul din primii şi inteligenţii ofiţeri torpilori ai flotilei române.

După luarea Rahovei, *compania pontonierilor de marină* lăsă un detaşament la Nedeia iar restul merse de luă serviciul trecerii proviziilor armatei, între Bechet-Rahova, operaţie cu atât mai deficilă cu cât ea se făcea iarna, adesea printre sloi.

Căpitanul Drăghicescu a fost numit comandant militar al portului Rahova şi Bechet. Nu mult după aceea, compania a fost chemată în marş forţat, să întărească bateriile de coastă dela Calafat, de unde plecase. In ziua de Bobotează 1878, această companie, după ce cu mari dificultăţi a trecut fluviul printre sloi, luă drumul spre Calafat, pe un viscol din cele mai grozave. Ajunsă la destinaţie, intră în baterii, de unde n'a ieşit decât la 23 Ianuarie odată cu armistiţiul.

Armistiţiul terminat şi pacea încheiată, compania a fost din nou împărţită: la Hunia, Calafat, Bogdan, Chiftele, Zibru-Palanca, Arcer-Palanca, Lom-Palanca, Nedeia, Rahova, Corabia şi Măgurele.

Puţin în urmă fortul a fost abandonat cu totul iar lucrările sale de apărare distruse. Ulterior abia se mai zărea urmele uneia din cele mai colosale lucrări de fortificaţie pasageră ale Românilor din campania 1877/878.

§ 42. *RUINELE DELA RAHOVA.*

In faţa gurei de altădată a râului *Jiu* [1]), la vestul oraşului Rahova, se află pe o înălţime, dominând Dunărea şi gura acestui râu, nişte

[1]) *Jiul.* Actuala gură iese la capul de jos al ostrovului Copaniţa, lângă pichetul Nr. 5 *Jighiera.* Forma populară a numelui acestui râu este *Jiu* sau *Jii;* forma străină, trecută în celelalte limbi, prin Germani, *Shyl* sau *Schyl.* Forma română veche înregistrată în *urice*, prin secolul al XIV-lea este Jil sau Jul.

In cea mai depărtată epocă a istoriei, se numea *Sil* şi însemna la Sciţi: apă sau fluviu. Acest nume

www.digibuc.ro

ruine. Această înălțime este despărțită de oraș prin o mare vale, pe coasta stângă a căreia un frumos drum coboară la țărmul fluviului.

Aceste ruine, ce se recunosc din depărtare, sunt ale unui mic post roman și observat

---

însă pare să fi fost atribuit numai regiunei superioare. Regiunea inferioară, acea a gurei, purta numele (Ptolomeu III, VIII, 2) 'Ραβῶν; *Arab* sau *Rab;* Arhabon, în Kymr *araf*, înseamnă liniștit.

Din forma dacică *sil* a rămas românilor *jil*, râu; *jilț*, pârâu, etc. Dela numele acestui râu, întreaga Oltenia, în hrisoave, se numea câteodată: Banat al Giiului». (Analizat după Hasdeu, din op. cit.).

I. Waillant (*La Roumanie*, 3 vol., în 8, 1844) îl derivă din *Gilius* sau *Gilles* roman, dând astfel numelui o origină contimporană ocupației țărei de romani, din care vorbă românii au făcut în urmă Jiu sau Jii.

Jiul este cel mai de apus râu al României de o importanță oarecare.

Albia sa cuprinde terenul dintre Dunăre, munții Vulcanului și munții Novacilor sau Părângului; izvoarele tuturor acestor munți, întrunindu se, în pârae mai mari și gârle, se varsă de amândouă părțile în Jiu.

Jiul izvorăște, în Transilvania, din piscul Șturului (după alții vârful Negoaia) și din coastele a trei munți *): Osle, Șorbele și Scorota (acest din urmă era frontiera țărei pe la 1520). In partea lui superioară este format din două râulețe: Jiul Transilvan și Jiul Muntean»; acest din urmă făcea un mic ocol prin Transilvania și apoi, după ce se reunește cu Jiul transilvan, la Petroșani (mina de cărbuni), pătrunde în Oltenia la răsărit și aproape de pasul *Vulcan* (1624 m.) **) prin un defileu sălbatec, romantic, nepracticabil, — pe la picioarele munților Chindetu și Ardicu — ce și-a făcut singur prin Alpii transilvani.

Această strâmtoare seamănă cu acea a Oltului; este însă mai sălbatică, mai abruptă, cu pereți oblici și stâncoși. Pe dânsa se vede o mare bogăție de lemne, var și diferite pietre. In această trecere există numai o singură potecă; cu toate acestea se studiază o cale ferată prin ea. In această strâmtoare râul este foarte repede; în albia sa se află, ici colea bucăți mari de stânci; pe unele locuri, împiedicat de obstacole, curge lin și formează rezervoare naturale.

De aci, el se repede aproape perpendicular pe linia Dunării, urmând în cursul său general o linie nord-sud.

In tot drumul său, până la Porceni, curge pe lângă păduri foarte dese.

---

*) Frunzescu.
**) Marga.

Trece pe dinaintea orașului Târgu-Jiului, capitala județului *Gor-Jiu*.

La satul Rosie, la vale de Târgul-Jiu, primește pe dreapta apele râuletului Tismana, (până în dreptul căruia își păstrează caracterul torențial) ce izvorăște din Carpați, aproape de Mânăstirea Cioclovina. La sud de Târgu-Jiului, valea se deschide și are o lățime cam de 2 kilometri. Malurile sunt plate. Din distanță în distanță, de ex. la Țânțăreni, este însoțit de oarecari înălțimi. La Țințăreni primește, pe stânga, Gilortul (gura 93 m. 775 deasupra mării), care izvorăște din muntele Coasta Petroasă (județul Gorj), după ce adună apele a patru pâraie.

Ceva mai la vale, la satul *Gura Motrului*, primește pe dreapta apele râului *Motru*, care izvorăște din dealul *Bou*.

Gilortul și Motrul sunt cele mai însemnate râuri laterale ale Jiului, numai în privința lățimei, nu însă și în privința apei; Tismana, Bistrița și Sohodolul curgând pe un pământ tare, au mai multă apă ca cele dintâi, cari curg pe niște văi nisipoase și de lut, susceptibile de a le absoarbe apa.

Aproape de Craiova, deși Jiul intră în câmpie, colinele nu-l părăsesc până la Dunăre.

Inainte de a ajunge la capitala Olteniei, lângă satul Işalnița, pe stânga primește râul Amaradia, care-i aduce tributul apelor sale, după ce-i mai strânge pe acele ale altor șase pâraie.

Intre malurile văii sale și râul Jiu, se observă multe păduri.

Valea Jiului este una din cele mai frumoase ale României, având Craiova și 44 sate pe stânga, Târgu-Jiul și 38 pe țărmul drept.

Malurile râului sunt, în cea mai mare parte, cu deosebire în cotiturile concave, peste tot piezișe și spălate, șterse și mâncate către bază pe când în coturile convexe sunt joase, plane și nisipoase ori păduroase. Direcția liniei care ar indica drumul marelor curente este așa de schimbătoare că nici nu-și poate cineva imagina; ea se schimbă mai la fiecare ploaie sau apă mare, secetă sau apă mică.

Malurile imediate au o înălțime variabilă, având peste tot dela 4—5 metri peste fundul albiei. Calitatea pământurilor se poate bine studia în malurile perpendiculare și oblice. Ca la un metru dela suprafață este humă; apoi urmează ca la 1½ m, un fel de pământ care cu cât e mai adânc, cu atât e mai amestecat cu pietriș și nisip.

www.digibuc.ro

mai de aproape se vede să fi fost restaurat de Byzantini şi de succesorii lor Slavi.

Nu se găsesc în ele nici sculpturi, nici inscripţii; pământul singur prezintă de jur împrejur semne de săpături, cari arăt, suficient, trecerea pe aci a faimoşilor căutători de comori [1]). In vederea acestor ruine se află un monument ridicat de români, soldaţilor căzuţi la Rahova.

§ 43. *RAHOVA.*

Acest orăşel a purtat, ca mai toate după malurile Dunării, diverse nume:

Regianum [2]); *Regova*, sinonim cu *Crai-iova, cetatea regală* [3]); *Regiana*, de asemenea; *Orijahova* [1]); *Orahva*; *Oreava* la Olteni; *Rahova* la Munteni; *Orchava*, la finele secolului trecut [2]).

Românii sub Mircea, a stăpânit-o; a fost răpită de Baiazet, împreună cu alte cetăţi după malul drept al Dunării, ceea ce a fost un motiv pentru Mircea, de a intra în coaliţia creştină de la 1396.

Turcii ocupând-o, au schimbat în citadelă lucrările de apărare găsite aci. Din cauza cruzimelor lor, la 1877 s'a dat cetăţei numele de *Cuib de tâlhari.*

Nu se vorbeşte mai nimic despre Rahova în istorie, decât în două trei împrejurări izolate.

In luna Mai 1697 o ceată de hoţi, ce ţineau de teritoriul Austriei, din spre partea Haţegului, au venit să lovească fără veste această comună, unde au făcut mari stricăciuni şi prădând-o, au luat pe cadiu şi alţi Turci ducându-i cu dânşii.

Brâncoveanu, domnul Munteniei, primind ordin să-i urmărească, îi ajunse şi prinzând câţiva îi trimise la împărăţie [3]).

La 6/18 Septemvrie 1810 Colonelul Yeltukin, care comanda în Oltenia, avea sub ordinele sale mai mulţi panduri.

Aceştia văzând mari mişcări pe ţărmul drept al Dunării, în micile fortăreţe, au trecut fluviu şi Turcii, izbiţi de groază, după bătălia dela Battin şi luarea Rusciukului, au abandonat Lomul, Zibru şi Rahova. In această din urmă fortăreaţă, el a luat 13 tunuri pe cari le-a şi distrus. El a dus în Oltenia ca la 2000 familii de bulgari [4]).

In anul 1829 Generalul rus *Geismar* — care comanda în România mică şi observa cetăţile Giurgiul şi Vidinul, — fiind informat că enorme convoiuri de grâne şi hrană au fost trimise pe Dunăre la Giurgiu şi Rusciuk, de unde apoi erau expediate pe uscat la Şumla, spre a tăia drumul acestor

---

[1]) F. Kanitz, op. cit.
[2]) Ptolomeu.
[3]) A. T. Laurian.

Către gură adâncimea descreşte iar lăţimea se măreşte, astfel pe când adâncimea variază dela 1 m. 10 la 3 m. 10 lăţimea sa este:

După Frunzescu, albia:

In partea superioară dela	90—	120 m.
Dela Nituesci-Gâsca la Comoşteni . .		200 m.
Comoşteni-Lişteava (Ruptură)		100 m.
Lişteava 200 m.; Biserica Albă . . .		100 m.
La gură	50—	6 m.

După Füllek: cursul

La Porceni	50 paşi
La Târgu-Jiului	80 »
La Craiova	150 »
Către gură la	250 »

Jiul se varsă, perpendicular pe direcţia sa, în Dunăre, în sus şi lângă Bechet şi mai sus de faţa Rahovei, la coada Ostrovului Copaniţa.

Din punct de vedere militar el nu poate fi considerat ca o linie de apărare de o valoare oarecare. S'ar putea însă utiliza ca linie de avantposturi sau pentru a pune o întârziere în mersul coloanelor inamice.

La 1874 lucrări au fost începute în scopul de a face Jiul navigabil; din nenorocire dificultăţi ivite au făcut orice continuare imposibilă; de atunci lucrările au stat pe loc. Ulterior au reînceput. Lungimea cursului său, dela gura Gilortului până la Dunăre este 207 km. Distanţa liniară între aceste 2 puncte fiind 103 km. rămâne 104 km de arc şi curbe.

---

[1]) Tocilescu.
[2]) Dapontès, op. cit., pag. 194.
[3]) Radu Greceanu, cap. 39.
[4]) *Docum. Ist. Acad.* Supl. I, Vol. III, Fasc. 1. pag. 299.

www.digibuc.ro

convoiuri se hotărî să ocupe Rahova, pe care Turcii o fortificaseră şi să se instaleze astfel pe ambele ţărmuri ale fluviului.

In acest scop el întări batalionul 34 vânători — ce se afla, cu două tunuri, la Ostroveni pe Jiu, — cu două batalioane din regimentul *Tomsk*, un batalion din regimentul *Tobolsk*, un batalion din regimentul *Kolwan* şi opt piese de artilerie; în fine, prin regimentul de *Moscova*, un escadron de pionieri călări, câţiva cazaci şi opt piese de campanie.

Optzeci luntre şi 10 bărci construite la Craiova au fost conduse pe Jiu până la gura lui în Dunăre şi detaşamentul, sub ordinele lui Tolstoi, adjutant al împăratului, a fost dirijat către acest punct în noaptea de 28 Mai. Turcii au stabilit aci trei redute, din cari două pe înălţimi şi a treia pe ţărmul fluviului. Aceasta din urmă era înzestrată cu trei piese şi sprijinită de câteva bărci armate cu tunuri mici comanda gura Jiului. In revărsatul zorilor Ruşii au deschis un foc susţinut cu cele 22 piese ale lor. In acelaşi moment 200 oameni de bună voie şi batalionul 34 vânători au traversat fluviul şi au debarcat pe ţărmul opus, cu tot focul foarte viu de muschetărie ce pleca din casele oraşului. Colonelul Grabbe sări primul pe mal şi înaintă cu câţiva oameni contra uneia din redutele situate pe înălţimi.

Deşi rănit şi fără a aştepta restul unităţii sale, el conduse aceşti oameni la asalt şi luă uvrajul după patru ore de luptă aprigă. Două companii au ocupat apoi înălţimile cari domin oraşul şi au tăiat astfel apărătorilor bateriei după ţărm, retragerea spre Rahova.

Regimentul de Tobolsk, debarcase sub această baterie, asupra căreia se aruncă imediat. Turcii, se apărară cu un curaj disperat; ei nu s'au predat şi au fost până la unul trecuţi prin ascuţişul săbiei. După ce mai multe case din oraş au fost luate, paşa a predat în cele din urmă citadela.

In această operaţie condusă de Generalul Geismar în persoană, Ruşii au avut 3 ofiţeri şi 47 oameni morţi, 11 ofiţeri şi 175 oameni răniţi; în numărul răniţilor se afla şi Colonelii Grabbe şi Tolstoi; 6 drapele şi 5 tunuri au fost luate, un paşă a fost făcut prizonier; acestea au fost trofeele victoriei. Pierderea totală a Turcilor se ridică la circa 1500 oameni [1]).

După ce generalul rus intră în cetate şi pe când se plimba cu adjutantul său, pe străzi, o cadână trase în el, după o fereastră, cu o armă de foc; în locul lui Geismar, ea nimeri pe adjutant, care muri pe loc [2]).

Inaintea plecărei lor, după tratatul dela Adrianopole, Ruşii au distrus toate uvrajele; populaţia creştină părăsi oraşul cu ei şi a fost instalată în guvernământul Kazanului [3]), unde i s'a dat pământuri.

La începutul războiului de la 1877, din Rahova plecau oardele nedisciplinate de cerchezi [4]) neregulaţi, cari au prădat Bechetul şi satele din jurul său. Ea a fost întărită în mod trecător şi avea o garnizoană de vreo 2000 ostaşi permanenţi.

Luarea Rahovei de Români.
(1877)

Primele succese ale lui Gurko probase necesitatea de a se lucra nu numai pe drumul Sofiei dar încă şi pe acel al Rahovei. Deja, în cursul lui Septemvrie, generalul Kryloff dirijase în partea aceasta o recunoaştere. Mai târziu, în Octomvrie, generalul Arnoldi, urmă pe colegul său. După 21 Octomvrie (st. v.) Gurko, sub ordinele căruia se afla trupele operând la vestul Plevnei, ordonă mai multe recunoaşteri, al căror scop era mai mult a feri investirea de surprize decât să aibă vreo intenţie de cuceriri depărtate. In una din ele, generalul Etez cu un regi-

[1]) Colonel Baron de Moltke, op. cit. Part. II, pag. 113—115.

[2]) Papasoglu.

[3]) F. Kanitz, op. cit.

[4]) Cuvânt compus din vorbele persane *Ser, cap* şi *Kesmek, a tăia; tăietori de capete;* dir aceasta s'a făcut *serkesieni* (circasieni), cerkezi.

www.digibuc.ro

ment de ulani din gardă, a ajuns pe la 23 Octomvrie aproape de Rahova. In urma unei înţelegeri între comandantul-şef al armatei ruse şi Principele Carol al României s'a decis să se ridice inamicului această linie de operaţie, acest punct de sprijin pentru Osman, în cazul unei retrageri spre Vidin. Se lărgea astfel baza de operaţiuni a armatelor de dincolo de Dunăre; se retrăgea, în fine, Turcilor o poziţie de unde ei ameninţau neîncetat malul stâng al Dunării şi de unde dirijaseră şi puteau încă îndrepta, agresiuni armate.

Atacul acestei localităţi importante urma să fie efectuat de armata română, cu alte trupe decât acelea ce trebuiau să completeze învestirea Plevnei [1]).

In consecinţă un detaşament din armata română din jurul Plevnei, — compus din 6 batalioane de infanterie [2]), 10 escadroane de călăraşi şi 4 baterii de artilerie, cu 22 tunuri, toate acestea — sub comanda colonelului G. Slăniceanu, secondat de un detaşament, compus din brigada de roşiori, comandată de Colonelul Victor Creţeanu, din 2 baterii de artilerie (una română sub comanda Căpitanului Hepites) şi un regiment de ulani ruşi din corpul generalului Gurko, care opera dincolo de Vid, a primit ordinul de a lua Rahova.

Sosiţi în faţa întăririlor generalul Meyendorf ceru şi primi, ca trupă de susţinere, un batalion din I-iul de dorobanţi. Efectivul total al trupelor române era de circa 5500 (3600 infanterie, 1800 cavalerie şi 34 tunuri) oameni, afară de regimentul de ulani şi bateria rusă de care s'a vorbit.

Turcii, 3000 oameni infanterie, trupe bune de nizami, mai multe cete de mercenari, cavaleri şi pedeştri, cerchezi, în total cam 3400 oameni şi 4 tunuri [1]).

Redutele de pământ erau ca acelea dela Plevna, Gorny-Dubnic, dela Teliş, al căror atac, se ştie, au făcut să curgă atâta sânge [2]).

Cele două detaşamente stabilind legătura între ele, cei doi şefi după o prealabilă înţelegere au hătărît atacul la 7/19 Noemvrie. Rahova era unul din acele mizerabile târguleţe turce ce se ridicau pe ţărmurile Dunării. El nu prezinta decât o lungă linie de dărâmături, pierdute între buchete de arbori, pe cari se detaşau albele turnuri a două minarete.

Trupele colonelului Slăniceanu trebuia să execute atacul la est, un atac real al poziţiei inamice; acelea ale generalului Meyendorf, cu cavaleria sa şi cu puţină infanterie de care dispunea, trebuia să execute diversiuni ameninţătoare la vestul Rahovei, pentru a atrage în această parte forţele turce şi a înlesni astfel atacul principal.

In ziua determinată, mişcarea a început din ambele părţi ale poziţiei turce, pe dreapta şi pe stânga Rahovei, susţinută de focul bateriilor române (de pe malul stâng al Dunării) dela Bechet. Trupele colonelului Slăniceanu au manifestat o mare bravură. Către unu după amiază Meyendorf — care începuse diversiunile sale ofensive, pentru a distruge inamicul în această parte, cu mult înaintea atacului colonelului Slăniceanu, — a fost avizat că atacul acestuia la est era oprit de rezistenţa încarnată a Turcilor şi că Slăniceanu îi cerea să împingă mai viguros atacul din partea sa, pentru a-i înlesni operaţia [3]).

[1]) Amédée Le Faure, *Guerre d'Orient*, pag. 70, Vol. II.

[2]) Printre aceste trupe erau:

2. Batal. din Reg. I Dorobanţi
2 » » » X Dorobanţi
1 » » » IV Dorobanţi
1 » » » XV Dorobanţi
1 comp. din Reg. VI Dorobanţi

10 escadroane de călăraşi (din Reg. 2 şi 8 şi 2 escadr. din al IX-lea).

3 baterii din Reg. 2 art., 4 tunuri servite de pompieri şi brigada de roşiori. (G-ral St. Fălcoianu, *Ist. Răsboiului din 1877/1878*. Rom. Milit. 1894 p. 631).

[1]) Scrisoarea colonelului Văcărescu către *Revista Armatei* 1877, 28 Februarie Nr. 4, pag. 102.

[2]) Ibid, pag. 103.

[3]) Amédée le Faure, op. cit., pag. 71.

www.digibuc.ro

Atunci generalul trimise două compănii din batalionul de dorobanţi, ce avea cu dânsul, sub comanda maiorului Mateescu, pentru a asalta reduta turcă ce avea în faţă [1]).

«Cu o iuţeală şi o hotărîre mai presus de orice laudă, scrie generalul Meyendorf în raportul său: «aceste două companii înaintară sub focul des al redutei turce apărată de o garnizoană mai numeroasă şi au luat tranşeea. Comandantul lor, maiorul Mateescu a fost rănit greu de două gloanţe, în capul trupelor sale; căpitanul Merişescu luă comanda şi a continuat lupta cu bravură. Aproape jumătate din efectivul acestor brave compănii a fost scos din luptă». Artileria prin focul său, roşiorii şi ulanii, luptând ca infanterie, au susţinut cu eficacitate atacul pe coasta de vest a Rahovei. Noaptea venind, lupta a fost suspendată de ambele părţi. Trupele române câştigase poziţii înaintate, dar Turcii n'au putut fi goniţi din Rahova. In ziua 8/20 Noemvrie trupele s'a repauzat. In noaptea dela 8/20 la 9/21 Noemvrie, generalul Meyendorf trimise tot batalionul de dorobanţi la podul de peste Ogost, singurul punct prin care ar fi putut trece artileria şi coloanele lor de bagaje, cu ordinul de a se retranşa la ambele capete ale podului şi a se opune energic la trecerea inamicului. Chiar în această noapte, Turcii — văzând mişcarea înconjurătoare ce trupele române începea să execute, pentru a-i împresura şi a le tăia retragerea; înţelegând, de altă parte, preparativele de atac ce se făceau pe ţărmul drept cât şi pe cel stâng, unde generalul Lupu, comandantul trupelor de observaţie lua măsuri să treacă Dunărea pe pontoane (conduse de flotilă) un batalion de dorobanţi pentru a lua garnizoana Rahovei prin spate — neavând curajul de a aştepta lupta, începură mişcarea lor de retragere şi au eşit din Rahova dirijindu-se către podul dela Hîrleţ.

Roşiorii şi ulanii au început în grabă urmărirea inamicului dar Turcii luaseră un drum între coline şi fluviu, prin vii şi au ales un teren pe care cavaleria n'a putut opera; ei parveniră să disimuleze fuga lor către Lom-Palanca: cavaleria a fost constrânsă să abandoneze urmărirea.

Batalionul de dorobanţi, retranşat în capul podului, — care avea ordinul de a-l apăra la disperare, pentru a permite cavaleriei generalului Meyendorf şi trupelor din detaşamentul colonelului Slăniceanu să ajungă şi să distrugă inamicul — primi pe Turci cu vii împuşcături.

O luptă crâncenă a început îndată între eroicul batalion şi toate forţele turceşti din Rahova, mai mult de 2000 oameni, cari începuseră cu disperare să treacă podul, singurul punct, cum am spus, pe unde ele puteau fugi, căci Ogostul nu avea alt pod iar nivelul ridicat al apelor şi malurile sale repezi nu permiteau trecerea prin niciun alt punct.

Generalul Meyendorf, neavând sub comandă alte trupe de infanterie, spre a întări acest batalion, trimise bateria română, escortată de două escadroane de roşiori, pentru a sui înălţimile cari domin podul şi a lua drumul de retragere al Turcilor şi pădurea de dincolo de râuleţul Schit, unde aceştia se repliaseră şi unde încercau să-şi facă drum către pod, prin focul artileriei lor. Tirul bateriei comandată de căpitanul Hepites a fost de mare ajutor pentru rezistenţa dorobanţilor şi a oprit un moment pe Turci.

Generalul Meyendorf a trimis atunci bateria rusă să întărească pe cea română. Totuşi, Turcii n'au renunţat la încercarea lor şi au început atacul cu un nou avânt contra podului [1]). Atunci căpitanul Merişescu, prin o îndrăzneaţă inspiraţie, schimbând imediat de tactică, din poziţia critică de asalt, în care se găsea, deveni la rândul său asaltator. Sare cu batalionul său din tranşee şi bravii

[1]) Amédée le Faure, op. cit., pag. 71.

[1]) Amédée Le Faure, op. cit.

www.digibuc.ro

dorobanţi se reped la baionetă asupra Turcilor. Aceştia surprinşi prin îndrăzneala şi impetuositatea atacului, văzând că le este imposibil să treacă podul, răstorn carele, încărcate de sacii cu făină şi orez precum şi corturile, în Ogost şi construesc astfel un fel de dig.

Deshamă, de altă parte tunurile, abandonând chesoanele şi punând atelajele la afete traversează râul pe uimitorul pod ce au improvizat sub gloanţele inamicului.

Mulţi însă s'au înecat şi cavaleria lui Meyendorf, sosind în timpul trecerii, atacă coada coloanei, făcu 59 prizonieri şi puse mâna pe 147 care încărcate cu bagaje şi muniţiuni.

Pe când lupta se urmărea pentru stăpânirea podului, un detaşament de roşiori, urmat de un batalion de infanterie, fusese trimis în recunoaştere în direcţia oraşului care, găsindu-se evacuat, a fost îndată ocupat.

Curajoasa rezistenţă a dorobanţilor la podul de Hîrleţ durase dela orele 4—6 dimineaţa.

Turcii în fugă au luat un drum pe care cavaleria nu-i putu urmări; toate trupele colonelului Slăniceanu au intrat în oraş, unde au găsit un tun de 9, aprovizionamente şi un material considerabil.

Ele pierduseră din efectivul lor, de 5500 oameni, dela 7/19 Noemvrie, 2 ofiţeri superiori şi 2 inferiori morţi, 2 ofiţeri superiori şi 3 inferiori răniţi; 129 oameni morţi şi 178 răniţi. Pierderile garnizoanei Rahova au fost cu mult mai mari; numai împrejurul podului dela Hîrleţ, zăceau peste 200 de cadavre, afară de răniţi şi s'a mai găsit acelaşi număr, împrejurul fortificaţiilor Rahovei.

Luarea Rahovei a fost răspunsul calomniilor ce, încă dela începutul războiului, armata română a îndurat din partea inamicilor deghizaţi ai ţărei sale. Intrepiditatea cu care soldaţii români au abordat inamicul, va putea servi de model celor mai bune armate[2]).

Pentru a ne face o idee mai exactă asupra celor întâmplate la Rahova, reproducem darea de seamă a mutesarifului din Vidin, Serri-Effendi, despre evacuarea Rahovei[1]):

12/24 Noemvrie 1877.

« Duminica trecută, o zi înaintea sosirei curierului care aducea ordinul relativ la retragerea la Lom a trupelor imperiale concentrate la Rahova, retragere care a fost decisă pentru motive strategice, un corp de trupe inamice, compus din 7 batalioane de infanterie, 1 regiment de cavalerie şi 18 piese de artilerie, ataca fortificaţiile noastre dela Rahova. In lupta ce s'a angajat şi care a durat până la ora 2 din noapte, Ruşii (!) n'au putut ţine piept înaintea rezistenţei viguroase a trupelor otomane şi a trebuit să abandoneze o sută de morţi la picioarele redutelor noastre fiind obligate să se retragă luându-şi răniţii, al căror număr trebuia să fie proporţional cu al morţilor lor.

Inamicul ocupând toate drumurile, trupele imperiale, cu arme şi bagaje, au executat chiar noaptea, în spre dimineaţă, retragerea lor din Rahova spre Lom.

El mai ocupase şi podul de pe râuleţul Ogost, situat la o distanţă de o oră şi jumătate, la deal, de Rahova. Trupele noastre au atacat viu acest pod; cu toate eforturile lor, a fost însă imposibil de a forţa acest pasaj. Ele a trebuit atunci să treacă râuleţul pe un alt pod.

Dar cum vadul ales era înconjurat de bălţi, s'a întrebuinţat corturi şi alte materiale pentru a înlesni trecerea artileriei, muniţiunilor şi a bolnavilor. Intre acestea, inamicul ameninţa flancul şi spatele corpului nostru de retragere.

Trupele noastre cari traversaseră cele dintâi balta, au dispus artileria, spre a proteja trecerea restului şi cu care apoi au continuat mişcarea lor. Cu toate acestea şi cu toate dispoziţiunile luate nu s'a putut scoate

[1]) Amedée Le Faure Vol. II pag. 72.

[1]) Amédée Le Faure, op. cit. Vol. II, pag. 74.

www.digibuc.ro

din nămol 24 căruţe purtând semnele *Craiului* (Semi lunei) *roş* (al ambulanţei turce) şi încărcate cu bolnavi; ceva mai mult, 2 chesoane cu muniţiuni şi lăzile conţinând arhivele autorităţilor locale, a trebuit să fie părăsite spre a nu compromite retragerea.

Trupele noastre cu artileria lor şi cu toţi funcţionarii civili, au ajuns astfel la Lom, fără alt obstacol, la 10/22 crt.

După avizul colonelului Hamdy-Bey şi a locot-colonel Saib-Effendi, forţele inamice cari au asaltat Rahova erau de trei ori mai numeroase decât trupele otomane. Ele aveau între altele, 18 tunuri, pe când ai noştri nu posedau decât trei.

Graţie lui Dumnezeu, n'am avut în această luptă decât 26 morţi şi 49 răniţi.

In cursul retragerei, în timpul nopţii, soldaţii noştri s'au izbit de mai multe ambuscade inamice. In luptele cari urmară, ai noştri au pierdut 46 oameni printre cari pe adj. maior Sadik-Effendi precum şi 47 răniţi; aceste pierderi, cu toate că prea regretabile, sunt cu toate acestea de minimă importanţă, comparativ cu cele ale inamicului.

Ocuparea Rahovei, completă învestirea Plevnei şi lua orice şansă de succes unei tentative de ieşire din partea lui Osman-Paşa [1]).

După luarea citadelei şi a oraşului, li s'a ridicat planul; fortificaţiile au fost drese şi ocupate de parte din garnizoană; s'a organizat un serviciu militar al portului.

La căderea Plevnei, trei şalupe cu aburi, cu portierele lor, au trecut dela Bechet la Rahova, trupe proaspete, destinate să întărească armata corpului de vest. Cu ocazia trecerei corpului spre Vidin, s'a distribuit trupelor, proviziile găsite în oraş, abandonate de armata turcească la plecare.

După încheierea păcii dela San-Ştefano, Duminică 7 Mai 1878, ora 2 post-meridian Domnitorul debarcă la Rahova şi a fost întâmpinat de colonelul Mavrichi, comandantul român al cetăţii, de lt.-colonel Lischin, administratorul rus al arondismentului precum şi de primarul oraşului, înconjurat de toţi locuitorii.

După ovaţiunile obişnuite, domnitorul împreună cu ministrul de război, un strălucit stat major şi escortat de un detaşament de călăraşi şi unul de cazaci a traversat cea mai mare parte a oraşului, care era pavoazat cu drapele române, bulgare şi ruse, spre a merge la biserică unde s'a celebrat un Te-Deum şi s'au făcut rugăciuni pentru odihna sufletelor bravilor maiori Giurescu şi Ene precum şi ale companionilor lor, căzuţi glorioşi la atacul redutelor.

Domnitorul examină apoi în detaliu poziţiile ce ocupase ambele armate şi a urmărit cu multă atenţiune explicaţiile pe cari maiorul Merişescu (viteazul apărător al podului după Schit, acel care în capul companiei sale a susţinut o luptă de 7 ore, în contra unui inamic de 5 ori mai numeros) a fost însărcinat să le dea. Când augusta persoană ajunse la locul unde odihnesc maiorii Giurescu, Ene şi eroii soldaţi, domnitorul a depus cu propria-i mână o frumoasă cunună de flori pe acel mormânt şi spre a nu pierde niciunul din detaliile şi fazele prin cari a trecut luptele dela 7 şi 9 Noemvrie 1877, parcurse întregul câmp de luptă, care prezinta o circumferinţă de vreo 30 km [1]).

§ 44. *BECHETUL.*

Acest oraş purta oarecând numele de *Ciobanul* şi a fost vizitat de sultanul Mustafa al II-lea, în trecerea sa din Austria spre Constantinopole [2]).

Lângă acest oraş a fost la 1828 o mare luptă între Ruşi şi Turci, după care, cum am văzut, generalul Geismar ocupă Rahova.

La 29 Mai 1877 Turcii trecuseră la Bechet, atunci când nu se află nicio urmă de armată

[1]) Amédée Le Faure, op. cit., pag. 74.

[1]) *Monitorul Oficial*, Mai 1878.

[2]) Radu Greceanu, cap. 37.

www.digibuc.ro

în el şi intrând, în bărci, pe gura Jiului au dat foc ambarcaţiunilor ce se aflară aci şi au devastat depozitele din oraş. Dar odată cu apropierea armatei române, aceste curajoase fapte turceşti, în contra paşnicilor locuitori au încetat cu desăvârşire.

Lângă Bechet, în satele de pe Jiu, erau concentrate trupele cari trebuiau să ajute, prin o debarcare debuşată pe pontoane din Jiu, asaltul Rahovei dat de trupele corpului de pe Vid.

Tot aci s'au făcut mai multe baterii, pe malul Dunării, pentru a bombarda Rahova. Una din ele era comandată de locot. de artilerie Hepites S., doctor în ştiinţe, care prin abilitatea tirului său a făcut mult rău Turcilor.

După armistiţiu, aci au fost trecute toate proviziile armatei turceşti, găsite la Rahova iar acelea cari mai rămăseseră neîmpărţite trupelor, au fost vândute la licitaţie.

Atât după luarea Rahovei cât şi după capitularea Plevnei precum şi cu ocazia trecerei trupelor române către Lom, Arcer şi Vidin, compania pontonierilor de marină, a instalat aci o trecătoare pentru trupe, provizii şi alte necesităţi ale armatei. Această trecătoare, sub protecţia barajului de mine dela Nedeia, aşezat de aceeaşi companie, a funcţionat toată iarna; cele mai adeseaori trecerile, pe pontoane, se executau printre sloiuri de ghiaţă.

§ 45. *SELANOVCEA.*

După luarea Rahovei, într'un mic braţ ce Dunărea formează lângă ţărmul drept, ceva mai la vale de acest oraş în dreptul Selanovcei, Românii au găsit mai multe caice turceşti, pe cari la început autorităţile militare le declarară de « *bună priză* ». Imediat după război, ele au fost duse la Calafat; în urmă guvernul a dispus să fie înapoiate proprietarilor legitimi nevoind să profite de un drept destul de legitim prin starea de război, dar care nu avea alt rezultat decât să lipsească de pâinea de toate zilele pe nenorociţii lor proprietari.

§ 46. *OSTROVUL.*

Punct însemnat numai prin aceea că Rușii au trecut aci Dunărea la 1810.

§ 47. *VADINUL.*

In acest punct se crede să fi fost *Variana*, care [1]) fusese prefectura legiunei a 5-a Macedonică; *Variana*, mai numită şi *Moesiaca* din cauza multului timp ce a staţionat în Moesia. E posibil însă, ca *Variana* să fi fost pe locul ocupat astăzi de satul Ostrov, căci atât itinerariu Antonin [2]), Tabla Peutingeriană cât şi Mannert [3]) îl arăt la vale de Rahova fără a-l preciza [4]). Abandonată dela primele semne ale invaziunilor barbare, această cetate a fost din acelea de cari nu se mai vorbeşte nimic timp de 16 secole.

La 19/31 Octomvrie 1877 colonelul G. Slăniceanu, comandantul diviziei a 4-a română din jurul Plevnei, ce opera între Vid şi Isker, s'a găsit în necesitate de a lărgi zona de furaj a trupelor sale. In acest scop el împinse o recunoaştere până înaintea redutei Vadin, ocupată de trupe turceşti, compuse în mare parte de nizami. Acolo, deschise asupra ei un foc de artilerie. Tunurile au fost aşa de bine ochite că după un scurt bombardament, cazarma a luat foc; chiar în acelaşi timp depozitul cu muniţiuni al Turcilor sări în aer. Românii profitând de panică şi de încurcătura cauzată de această explozie, s'au aruncat la asaltul redutei şi au luat-o.

Colonelul a tras din acest prim succes un profit excelent. Odată stăpân pe aceste poziţii, se servi de ele, ca de un punct de sprijin, pentru a merge înainte.

[1]) Notitia Orientis CXXXIX.
[2]) Pag. 103, edit. Partehy şi Pinder.
[3]) VII, 90.
[4]) Maria Zaharescu, op. cit., pag. 265.

www.digibuc.ro

Dela 19/31 Octomvrie la 3/15 Noemvrie a hărţuit pe Turci prin o mulţime de recunoaşteri şi lupte de avantposturi, cari se terminau cu avantagii pentru el. De îndată ce devenia stăpânul unui punct important, se fortifica îndată, graţie excelentului obicei ce au trupele române de a mânui târnăcopul şi lopata.

Puţin în urmă el ajunse până la Rahova [1]).

§ 48. *GROSDIBOD (GROS DE POD, PODUL MARE).*

In acest punct, cam la un miliar mai sus de Celeiul, sat aflat pe malul Dunării, în dreptul satului Vadin, de pe dreapta, s'au găsit în mijlocul unor ruine, în nişte şanţuri, două table de aramă, cari mărturisesc aducerea şi stabilirea în aceste locuri de colonii romane [2]).

§ 49. *GHIGHIUL.*

In apropiere de Ghighiul, *Ghighen* (bulgăreşte), se pot vizita maestoasele resturi ale oraşului, zidit de Traian, *Ulpia Oescus* la gura Iskerului [3]).

Ulpia Oescus [4]) era, se ştie, una din acele vechi cetăţi autohtone, care era deja înfloritä când Romanii au cucerit pământul Moesiei. Ptolomeu o numeşte *Oescus al Tribalilor*, însemnând prin aceasta origina tracobarbară a cetăţei [5]).

Invingătorii îi conferiră dreptul de cetate, de unde cele două turnuri ce o înseamnă pe Tabla lui Peutinger *(Escus)*. Distanţa de 31 km., indicată de această tablă, între *Oescus* şi *Augusta*, la îmbucătura Ogostului, corespunde exact pe harta lui Kanitz, cu aceea care există astăzi între acest din urmă punct şi satul Ghighiului.

După itinerariul Antonin, a 5-a legiune era stabilită la *Oescus* (după părăsirea Daciei de Romani şi revenirea ei în Moesia). Kanitz a găsit singur în această localitate cărămizi de ale legiunei Macedonice (L. V. Moes) alături de altele stampilate: Leg. I. Ital.

Constantin construise, se spune, aproape de Oescus, un pod pentru trecerea trupelor aduse contra Goţilor din Dacia. Oamenii din localitate şi piloţii de vase, cu ocazia apelor mici, au observat în patul Dunării la 5 km. nord de Ghighiul, aproape de Celeiu, pe ţărmul român, stâlpi de piatră, cari în timpul apelor celor mai mici, întrec cu 1 sau 2 m. suprafaţa fluviului.

Conturul în patru colţuri al vechiului Oescus este prea greu să fie construit, căci două mici lacuri separ incinta sa în trei grupuri distincte. Resturile cele mai importante zac în unghiul format de Dunăre şi îmbucătura Iskerului. Acolo, între zidurile garnisite de breşe şi acoperite cu o groasă vegetaţie părăsită, sunt grămădite capete de coloane, capiţele, architrave sau dale ornamentale, aproape cu totul necunoscute. In mijlocul acestui haos de pietre, un sarcofag colosal, jumătate distrus, lăsa oarecând să se vadă geniurile de doliu, ţinând coroane [1]).

De 15 secole, Ghighiul pare să fi exercitat o atracţiune magnetică asupra tuturor căutătorilor de comori, amatorilor de pietre şi tuturor popoarelor, cari s'au perindat în această localitate. O indescriptibilă distrugere a redus în pulbere această frumoasă cetate. Nici chiar ceea ce mantaua protectoare a pământului acoperise, nu a putut scăpa, decât în parte, distrugerei, căci escavaţiunile ce se întâlnesc la fiecare pas, vorbesc îndestul de ce intenţii erau animaţi căutătorii de comori.

---

[1]) Amédée Le Faure, pag. 70, Vol. II.

[2]) Vezi descrierea lor în *Mag. Ist.* Vol. I, p. 24.

[3]) Acest râu a purtat în vechime diferite nume: *Oescus* (Plinius), *Oskios* (Thukydide), *Skios* (Herodot); Iskos.

[4]) *Oescum*, la Pliniu. Mannert (VII, 89) este de părere că nu ar fi niciun oraş în locul unde era oarecând *Oescum*; M. Zaharescu spune că Reichard a aşezat acest *Oescum* în locul actualului *Qreszovitz*.

[5]) P. Kanitz, op. cit., 273—274.

[1]) P. Kanitz, op. cit., pag. 271.

www.digibuc.ro

Cât despre locuitorii din localitate sau dimprejur, fiecare aduna şi păstra ascuns, sute de pietre romane, monete, poate chiar bronzuri. Pe câţi a-i întreba, însă niciunul nu pare să fi auzit de ruine antice (!) şi răspund în general călătorului prin vorbe evasive sau informaţiuni false [1]).

Nu de mult Kanitz, dela care împrumutăm aceste detalii, găsise la cimitirul acestui sat, încastrat într'un zid, o statue de marmoră reprezentând o femeie şi o piatră votivă.

Prin curţile fermelor se întâlnesc o mulţime de dale, cărămizi, resturi de mozaicuri; pe la locuitori, fel de fel de monete, pietre cu săpături antice, etc.

§ 50. *CELEIUL.*

Numele acestei comune ar putea proveni din al muntelui, din Roma, *Coelius* sau din acela al băuturei romane *Celia* [2]).

Părerile sunt împărţite asupra adevăratului fundator al Celeiului:

Unii, pretind a fi zidit de Aurelian [3]), alţii [4]) cred a fi ridicat în epoca Antoninilor dela Adrian până la *Comod* şi că după săpăturile făcute aci ar fi lucrat la înălţarea sa şi legiunea V-a Macedonică.

Intr'un timp această cetate era foarte înfloritoare; această desvoltare era datorită sau consideraţiunei că primii colonişti romani, ce fuseseră aşezaţi aci, erau chiar din Roma, născuţi în Roma, Roma-nati [5]) sau, se presupune că această înflorire a fost datorită şederei aci a lui Constantin, fiul marelui Constantin, căruia Dacii îi căzuse la împărţire [5]).

[1]) P. Kanitz pag. 272.

[2]) Un fel de bere. Era natural, spunea Waillant (op. cit., p. 89) ca Traian născut în Spania, să introducă această băutură, din ţara sa, într'una care nu producea încă vin. Imensele olării, dispuse în con ducte cari s'au descoperit aci, par a veni în sprijinul acestei păreri. Waillant credea că acest punct a fost zidit de Traian.

[3]) şi [5]) Frunzescu, op. cit.

[4]) Bolliak.

[5]) Waillant, op. cit.

Se spune că lângă această localitate Constantin cel Mare ar fi făcut marele său pod (de lemn după unii) la capul căruia, pe malul stâng, ar fi zidit cetatea *Sucibida* sau *Sicibida* [1]).

Mai târziu, după trecerea hunilor, această cetate a fost rezidită de împăratul Iustinian. Cetatea, de pe malul drept, la celalt cap al podului era Palatiolum.

In faţa Celeiului, între Osmol şi Isker, afară de această din urmă cetate, Iustinian zidise mai multe castele; cele mai principale erau: *Lucernaia*, *Lapidalia* şi *Eryma* (numită şi *Utum*).

A fost un timp, pe la 1846 când ruinele *Sicibidei* se puteau distinge prea bine, pentru a se încerca, cu succes, întocmirea planului cetăţei.

Atât fundamentele zidurilor cât şi urmele şanţului ce înconjura cetatea, se cunoşteau foarte bine. Totul forma un pătrat, lung de 600 paşi şi lat de 500. In unghiul către S. E. se vedea încă ruinele cetăţuei, ce se aflau pe o mică înălţime. Cimentul, mărimea şi tăria cărămizilor, toate mărturiseau lucru roman.

Biserica zidită cam în acel timp (1845) era clădită din asemenea cărămizi şi pietre, din cari multe purtau încă inscripţiuni romane, dar sunt aşa fel încrustate în zid că nu se poate citi nimic. Pe jos în biserică erau aşternute cărămizi romane [2]).

In urma săpăturilor făcute în această localitate s'au găsit o mulţime de morminte antice precum şi un mare număr de monete cu efigia Cezarilor dela Traian până la Eraclie şi din cari cele mai multe sunt: Constantini, Juliani şi Joviani; asemenea şi altele dela mai mulţi regi goţi şi vandali, mai toate de aramă şi foarte puţine de argint.

Urmele drumurilor, cetăţilor, podurilor, etc. probează mărirea în care se afla această regiune.

Astfel dela Celeiu se dirija către N. E. calea cea aşternută cu piatră — întâlnindu-se la Recica cu aceea dela Islaz, numită calea

[1]) Procopius.

[2]) A. Laurian în *Mag. Ist.*, Tom. II, pag. 90.

www.digibuc.ro

Troianului — ce duce la Caracal, în vecinătatea căruia se afla cetatea, cea plină de rămăşiţe romane, Atina sau Antîna (nume prescurtat din Ant-on-ina sau poate chiar din Const-antina).

După tradiţie, chiar Aurelian ar fi locuit câtva timp în localitate, mai înainte de a se determina să treacă legiunile în Moesia.

In legendele poporului « El » se numeşte « Domnul de Rouă » [1]), din cauza slăbiciunei ce a avut de a părăsi acest pământ, pe care bravele legiuni ale lui Traian şi ale următorilor săi îl înfrumuseţase cu atâtea osteneli şi sacrificii.

Oricum ar fi, Celeiul se află pe urmele vechilor cetăţi romane Sicibida şi Celeum.

§ 51. *CORABIA.*

Cam pe la 1852 pe vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza — Dumnezeu să-i binecuvinteze memoria pentru măreţile lui fapte — judeţenii din Romanaţi au cerut voie să înfiinţeze pe moşia satului Corabia, un port şi să-i dea numele său. Domnul refuză aceasta, declarând că nu făcuse încă destul pentru a merita o asemenea onoare, dar încurajă facerea portului pe care ar fi dorit să-l numească Mircea.

Evenimentele însă sau cauze cari încă nu se cunosc, au împiedicat reuşirea fundării imediate a acestui port, de care judeţul destul de sărac pe atunci în drumuri de tot felul, pentru exportul bogăţiilor sale, era atât de lipsit.

Necesitatea comerţului însă aduse, puţin câte puţin, formarea portului, care luă numele de Corabia.

In apropiere de acest punct armata română a trecut Dunărea, în ajutorul acelei ruseşti, la Plevna.

Iată oarecari notiţe asupra acestui important fapt:

Cartierul general al armatei române primi din partea Statului Major Rus, o telegramă în care i se arăta că armata rusească fusese silită să se replieze, în mai multe rânduri, la Plevna şi avea nevoie, până la ajungerea ajutoarelor din Rusia de concursul armatei române.

In urma acesteia, armata noastră se îndreptă spre Corabia unde s'a oprit în ziua de 12 August 1877.

Divizia 3-a întărită cu o brigadă de cavalerie şi de a doua companie de geniu, începu chiar în acea seară, la 6 ore 30 minute, a efectua trecerea Dunării pe pontoane iar brigada Ipătescu a fost prima care puse piciorul pe pământul turcesc.

Această divizie a fost însărcinată să ocupe poziţiile în scop de a proteja contra oricărui atac construcţia podului care trebuia să înceapă a doua zi. In dimineaţa zilei de 13/25 August restul său a continuat trecerea fluviului.

Pontonierii au început construcţia podului, la vale de Corabia, la locul numit Silistioara. In acest punct fluviul este mai puţin lat şi prezintă între altele avantajul de a avea, pe acea vreme, un ostrov. Se preferi această poziţie şi se profită de bancul de nisip (care şi el a dispărut de atunci) pentru a da podului un punct de sprijin.

Locul unde podul atingea ţărmul drept se numea Măgura. Lungimea totală a liniei dela Silistioara la Măgura era 1400 m. Acest pod a fost construit de pontonieri sub comanda Cpt. Vasiliu, cu concursul câtorva şalupe şi detaşamente compuse din o companie de geniu şi două compănii de dorobanţi, aceştia din urmă fiind însărcinaţi şi cu transportul materialului. Cu toate că în noaptea de 14 spre 15 August o furtună deranjă podul, care nu era încă stabilit, totuşi el a fost terminat definitiv în ziua de 16 August [1]).

[1]) Vezi această legendă în Frunzescu, *Diction. Topogr.*, pag. 403.

[1]) Incepând dela ţărmul român (Siliştioara) până la ostrov se întrebuinţase 52 pontoane plus două fundaţiuni. Distanţa între axele corpurilor de suport era de 8 m., ceea ce dă 53 intervale sau 424 m. S'au întrebuinţat 47 pontoane dela bancul de nisip până la Măgura (ţărmul drept) plus două fundaţiuni, adică 376 m. In apropiere de ostov, precum

www.digibuc.ro

Turcii n'au împiedecat aceste lucrări. Osman Paşa în marşul său dela Vidin spre Plevna, a luat cu sine toate garnizoanele cari au fost găsite împrăştiate la: Arcer-Palanca, Lom-Palanca, Cibru-Palanca şi Rahova; pe Dunăre n'a mai rămas alte trupe decât garda frontierei.

Principele Carol urmat de statul său major, a sosit în dimineaţa de 16, pentru a asista la trecere, care a avut loc la 17 August. In această zi la ora 10 dimineaţa toate trupele cari se găseau la Corabia au asistat la Te-Deum, pentru sfinţirea podului şi pentru succesul armatelor aliate.

Comandantul Suprem, a trecut trupele în revistă după care aşezându-se în capul lor, le-a condus până la pod, unde s'a oprit spre a asista la trecerea armatei peste Dunăre.

La miezul zilei primele trupe au trecut podul iar la ora 9 seara bateria Vasiliu a sosit cea din urmă pe pământul Bulgariei. Trupele de infanterie au continuat marşul lor înainte, artileria se opri la Măgura, pentru a repauza caii şi a le da de mâncare.

La miezul nopţii coloana s'a pus în mişcare, pe un drum destul de penibil, din cauza nisipului. Către orele 2 dimineaţa luna răsărind favorizâ marşul către Plevna.

După trecerea armatei, podul a fost demontat şi refăcut la Turnu-Măgurele în punctul de joncţiune al liniei de operaţiuni ruse cu Dunărea.

Această strămutare a fost făcută după stăruinţele Marelui Duce Nicolae.

De altă parte, era chiar în interesul armatei să se transporte podul aci; aceasta, din cauză că Turnul era o localitate destul de importantă din punct de vedere al resurselor; ceva mai mult, el se găsea aproape de linia dreaptă între Bucureşti şi Plevna şi mai era protejat şi de cetatea Nicopole, care era şi ea înconjurată de o centură de lucrări din spre partea Bulgariei [1]). Pentru a proteja acest pod contra atacurilor monitoarelor turceşti venind de sus, s'a ancorat mai la deal de Corabia la o distanţă cam de 3 km., un baraj de mine. In dreptul acestui baraj, pe ţărmul român s'a instalat o baterie armată cu tunuri de 150 mm. Două din aceste tunuri au fost transportate cu ocazia bombardărei Rahovei la Bechet.

şi de ţărmul drept, podul era construit pe capre ordinare cu 4 picioare. Tablierul era la o înălţime de 1,25 m. dela sol; caprele erau înfundate în pământ. Lungimea podului pe capre era de 216 m. Ostrovul nu avea mai mult de 130 m. lăţime. Lungimea totală a podului era de 1016 m. la care trebuie încă să se adauge lungimea celor două rampe de apropiere sau 14 m. Podul era lat de 3,90 m. Lungimea unui ponton era de 10,50 m.; înălţime dinainte 1,12 m. şi dinapoi 1,20 m.; la mijloc 1,04 m. Volumul unui ponton era circa 10 mc.

§ 52. *ISLAZUL.*

In apropiere de satul Islaz, în faţa gurei râului Vidul [2]) care pe ţărmul drept se varsă în Dunăre, se afla nişte ruine antice constând mai cu seamă din două cetăţi de pământ pre-romane (?): una în mahalaua Rahoviţei şi alta în Vedea; ele erau împrejmuite cu trei şanţuri paralele, lungi de 72 m. şi adânci ca de două palme [3]).

Pe lângă această comună, chiar în malul Dunării, începea un al doilea drum roman, de piatră, care mergea paralel cu malul drept al Oltului, trecând pe la satul Reşca, un miliar la N. E. de Caracal, lângă râuleţul Tesluiu, care se varsă în Olt, lângă care punct se uneşte cu un alt drum ce venea, pe la vechiul Amutrium şi Celeiul, la Sud tocmai dela Severin şi târgul Drăgăşani, în sus spre Râmnic unde trecea pe stânga Oltului, până la Turnul Roşu şi în care punct iar apucă pe dreapta Oltului, urmând astfel în Transilvania.

[1]) P. Vassiliou, *Guerre d'Orient* etc. *Journal d'un officier*, p. 57. Paris 1880 Dumaine.

[2]) *Vidul* sau *Vitul* este râul care în timpurile vechi se numea *Artanes* şi căruia Herodot îi zicea *Tibisis;* mai târziu pe vremea Romanilor purta numele *Utus* sau *Vtus;* sub Aurelian forma limita între Dacia Ripeană şi Moesia inferioară. Abondentele antichităţii găsite lângă el îi arăt marea importanţă de care s'a bucurat în toate timpurile.

[3]) Raportul unui învăţător din Islaz către A. Odobescu citat de Tocilescu.

www.digibuc.ro

De lângă această comună, de pe câmpul numit a lui Traian, a pornit la 1848 prima suflare de libertate în contra sistemei ce ţinea Ţările Române în umilire. Aci s'a desfăşurat primul stindard al regenerării române şi pe acest sfânt pământ s'a citit pentru prima oară acea constituţie a anului 1848, ale cărei mari principii trebuiau într'o zi să salveze România şi care va rămâne documentul cel mai memorabil şi mai important al Românilor, prin principiile democratice şi umanitare înscrise într'însul şi la care Europa nu va ajunge decât după mult timp şi cu multă vărsare de sânge[1]).

De aci poporul înarmat al Olteniei sub conducerea lui Magheru şi alţii au pornit spre Capitală [2]).

In anul 1877 la începutul războiului, Rușii nu voiau ca Românii să ia parte la acţiune, fără ca cel puţin să fie înregimentaţi în armatele lor; principele Gorceakoff, mai cu seamă, refuzase net concursul armatei noastre.

El nu voia ca armata română să părăsească teritoriul său şi să detaşeze chiar un om dincolo de Dunăre.

M. S. Domnul Românilor nu voi să accepte aceste condiţiuni şi lucrările au rămas astfel până în momentul în care Ruşii opriţi în Asia înaintea Karsului, în Europa înaintea Plevnei s'au crezut pierduţi, cu vivacitatea de impresiune a raselor slave; ei s'au grăbit să implore ajutorul Românilor pe care-l nesocoteau în ajun [3]).

Se spune că în urma unei telegrame, divizia IV-a comandată de generalul Manu a primit ordinul să treacă cât se poate mai repede Dunărea şi să ocupe Nicopoli pe care Rușii voiau să-l abandoneze.

După prima luptă la Plevna, Marele Duce ordonând generalilor ruși de a se pune în marş într'acolo, invitase şi pe generalul Manu să treacă Dunărea cu divizia sa.

Generalul român, n'a luat în consideraţie această invitaţie care nu venea dela şeful său suprem şi se crede că, numai în urma acestui refuz, Marele Duce a telegrafiat domnitorului Carol I.

Oricum ar fi, divizia IV-a, — mărită cu un regiment de cavalerie şi a III-a companie de geniu — sub comanda lui Alexandru Anghelescu, mai târziu comandant al Corpului III (care înlocuise pe generalul Manu, numit comandant superior al artileriei) conform ordinului domnitorului, a trecut Dunărea în noaptea de 25 la 26 Iulie, la ora 2 dimineaţă iar al VI-lea regiment de linie, bivuacat la Islaz, a fost primul care a luat în primire cetatea Nicopolei.

Trecerea fluviului s'a efectuat pe vasele şi pontoanele ruseşti sub conducerea colonelului Novosinsky din marina rusă.

Rolul acestei divizii la început, a fost să supravegheze valea dela Nicopole la Plevna, pe care trupele neregulate otomane, başibuzucii şi cerchezii, făceau continue incursiuni. Ea a luat poziţie la Breslanitza, înaintând avant-posturile până la Kalisovata, la 12 kilometri de Plevna.

Cavaleria acestei divizii făcea recunoaşteri pe înălţimile cari se întind între Kalişovata şi Riben, pe râul Vid — pe malul stâng al căruia opera cavaleria rusă a lui Laskarev.

---

[1]) Frunzănescu, Dicţionar topografic.

[2]) Ajungând aci, au însărcinat pe Heliade cu întocmirea noului program de reforme. In ziua de 11 Iunie, capii revoluţiei însoţiţi de strigătele frenetice ale populaţiei capitalei, au prezentat prinţului Bibescu o constituţie elaborată cu multă abilitate. Bibescu la început o semnase; câteva zile în urmă, intimidat de influenţa străină abdică de bună voie şi s'a retras în Transilvania. Se numi un guvern provizoriu. Turcii intrară cu forţa în Bucureşti. Pompierii au făcut minuni de bravură dar numărul decise. Locotenenţa domnească a fugit în Transilvania iar Magheru disolvă corpul cu care venise de peste Olt.

[3]) Marele Duce Nicolae a scris, se spune, în limba franceză prinţului Carol următoarea telegramă:

« Venez à notre secours. Passez le Danube ou vous voulez, sous quelles conditions que vous voulez, mais venez à notre secours au plus vite. Les Turcs nous abîment; la cauze créthienne est perdue ».

(Veniţi în ajutorul nostru. Treceţi Dunărea pe unde voiţi, dar veniţi-ne cât mai repede în ajutor. Turcii ne prăpădesc, cauza creştină este pierdută).

www.digibuc.ro

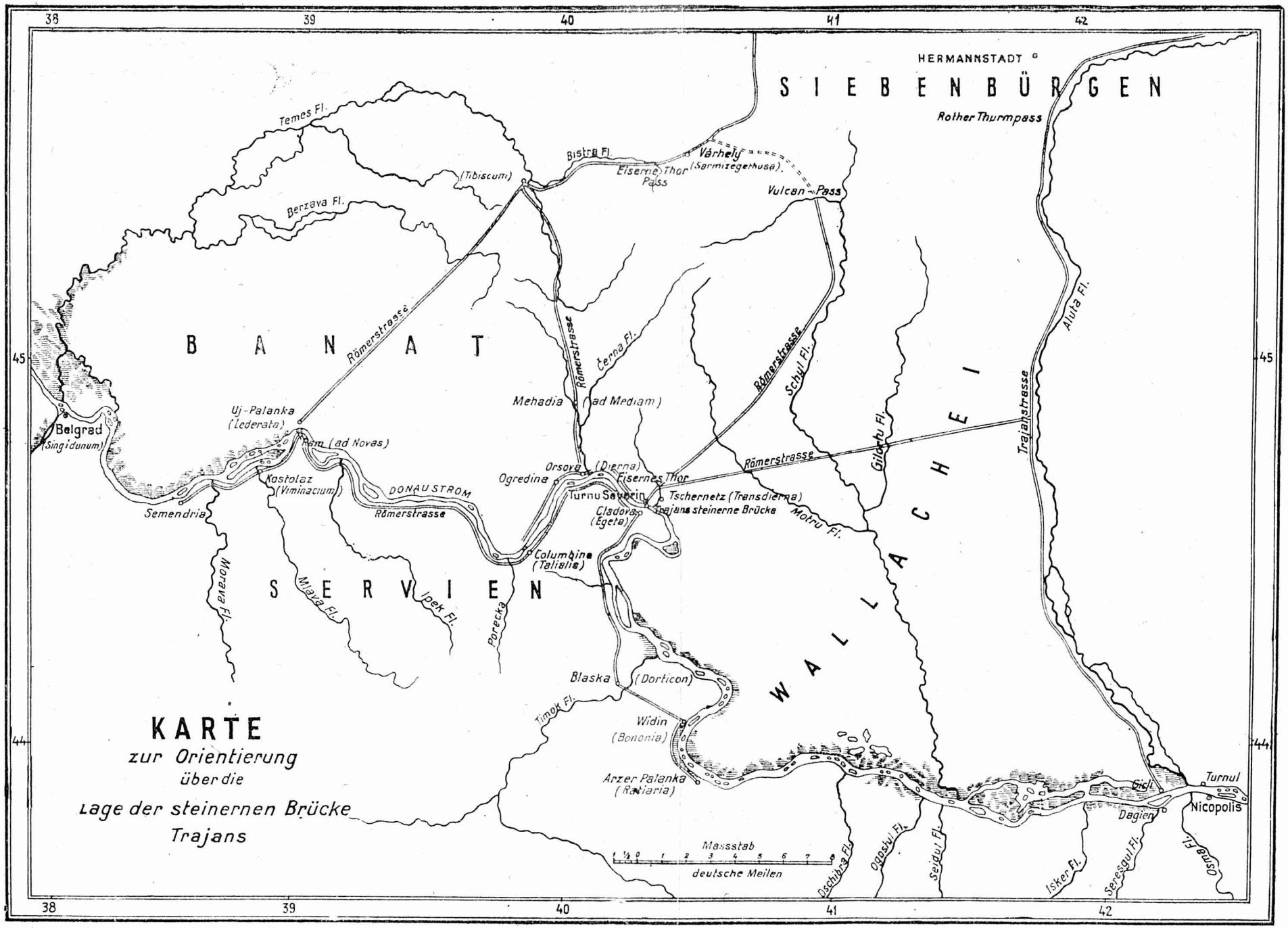

www.digibuc.ro

CAPITOLUL III.

DELA GURA OLTULUI LA GURA ARGEȘULUI.

§ 1. *SULTANIEH.*

« La sudul Nicopolei, trecătorul traversa oarecând terasamentele în ruine ale unei linii de cale ferată, ce Midhad-Paşa începuse, pentru a lega Dunărea cu faimosul, după aceea, oraş al Plevnei, depărtat de 36 kilometri şi centrul unui district agricol foarte productiv ce se prelungeşte la sud, până la Lovcea. Dar, cum malurile escarpate ale Nicopolei opuneau mari dificultăţi la stabilirea acestei căi, Midhad-Paşa, medita fundarea unui nou centru comercial la îmbucătura Osmei [1]). Inginerii polonezi au schiţat proiectul acestor concepţii grandioase ». După crochiul avut de Kanitz, dela care împrumutăm aceasta, acest traseu traversa Meçka, Kuyulovcea şi Griviţa. Stabilimentul administrativ *Sultanieh*, împrejurul căruia trebuia grupate debarcaderele vaselor cu vapori, gara şi intrepozitele, au fost construite cu repeziciune. Intreaga populaţie masculină, a cercurilor Nicopolei şi Plevnei, a fost rechiziţionată timp de luni întregi; 20.000 ţărani, au adus, fără retribuţie munca braţelor lor. Arborii lipsind în localitate, s-a adus din Balcani lemnele necesare construcţiilor şi deja rambleurile drumului de fier se ridicau pe o distanţă de mai mulţi kilometri, când Midhad a fost înlocuit în postul său de guvernator şi chemat la Constantinopole.

Succesorul său imediat, nu pricepea nimic în proiectele cari aveau numai păcatul de a fi plănuite de un altul, decât de el. Omer-Fevzi devenind mai în urmă guvernator al provinciei, ajutat de un inginer german, reluă cu tragere de inimă planul lui Midhad. Era aproape să se învoiască cu antreprenorii străini, când Sultanul încredinţând cârma statului unui alt nou mare-vizir, guvernatorii din provincii au fost destituiţi; cu el a dispărut şi drumul de fier şi oraşul Sultanieh, căruia Osma avea să-i împrumute ţărmul său [1]).

§ 2. *TURNU-MĂGURELE.*

(Ruinele)

In antichitate această cetate se numea *Romula* şi se pretinde să fi fost fundată de

[1]) *Osma.* Cel mai vechi nume ce pare să fi avut acest râu este *Noes* *); în timpul lui Herodot se numia *Auras* **); în timpul lui Pliniu ***) *Asimus* sau *Escamus*; servia în timpul lui Constantin cel Mare să despartă Iliricum de Thracia. Românii în toate timpurile vechi l-au numit *Osmolul* iar în urmă *Osma.*

*) Tocilescu, op. cit., pag. 48, note.
**) Idem, P. Guiguet, Index, pag. 561, spune a fi Athris.
***) *Hist. Nat.*, 3, 26.

[1]) F. Kanitz, *La Bulgarie Danubienne.*

www.digibuc.ro

Traian [1]) în scop de a pune în mişcare proviziile ce trimitea pe Olt armatei, ce opera în munţi contra dacilor; mai târziu a fost întărită şi prevăzută cu un turn de supraveghere, ca toate oraşele de pe marginea Dunării dela care îşi luă mai târziu numele; în anul 546 Justinian oferă acest oraş sclavinilor; alţii spun că este vechiul oraş *Turris* (turn) amintit de Procopiu tocmai în această regiune (Xenopol I. 294. Procopius de Bello Gothico II., pag. 336); iar după alţii [2]) se pare să fi fost zidită de nişte Evrei goniţi din Ungaria, sub Vlad I (între 1360 şi 1373). Era tare şi celebră în analele Munteniei. Imprejurul ei strămoşii noştri au avut multe bătălii cu turcii. Actualul nume îi vine dela un *turn*, ce se afla oarecând la vale de gura Oltului, peste ruinele vechei cetăţi romane. După Procopius aci pare să fi fost *Turis Constantini* [3]), unde se zice că Justinian ar fi aşezat pe Anti.

Fundamentele ruinelor *turnului* forma o figură pătrată cu un diametru de 35 paşi şi înconjurat cu un şanţ, lat de 5 paşi. In o escursiune ce A. T. Laurian (bătrânul) a făcut, în a V-a decenie a acestui secol, în această localitate, a găsit mai multe pietre cioplite de o mărime însemnată, mai multe bucăţi de cărămidă şi un *ciment* care-i părea lucru *roman*. El opinia că turnul, ale cărei urme examinase, era de o construcţie nouă, ridicat pe ruinele unui turn roman. La dărâmarea sa, după 1829, s'a găsit în zidul porţii o piatră de marmoră foarte frumoasă, cu o interesantă inscripţie [4]) şi care nu se ştie la ce epocă fusese adusă aci dela *Oescus* (Ghighiu). La 250 paşi dela turn se observa şanţul ce mărginea oraşul în jurul Castelului.

După bătălia dela *câmpul Mierlei* (*Cossovo-Polge*, 13 Octomvrie 1389), în care cneazul Serbiei Lazăr încercă în zadar să pună un dig valurilor otomane, cari se urcau mereu şi după care luptă Amurat fusese omorît de un militar (Miloş Cobilovici, servul lui Lazăr, după unii; un român *Vitejescul*, după alţii, ca să răsplătească căderea cneazului mort în luptă sau după alţii prins şi tăiat capul în urmă [1]). Baiazet, voind să răsbune moartea părintelui [2]) său, ocupă toate cetăţile de pe malul drept al Dunării, cari se aflau sub stăpânirea domnului Ţărei Munteniei de când acesta bătuse pe Şişman şi le luase [3]). După aceea trecu Dunărea şi începu a pustii... Vom vedea în curând, cu ocazia povestirei bătăliei dela Nicopole, dureroasa stare ce prezinta Europa în această epocă.

« Principele român nu ezită; a mers drept la cel tare, s'a înclinat înaintea lui şi i-a cerut ajutor şi protecţie.

Baiazet se afla atunci în toată strălucirea gloriei sale. El se gândea cu toate acestea, că noul imperiu, avea tot interesul să creeze pe frontiera sa de nord un stat amic, destul de tare pentru a închide trecerea vecinilor săi, destul de slab pentru a nu încerca nimic în contra aliatului său.

Prin o intuiţie de geniu, el a ghicit avantajele acestui sistem de state neutre, ce secolul nostru l-a consacrat.

Intre *Dar-ul-Islam*, ţara Islamismului şi *Dar-ul-harb*, ţara războiului, Baiazet a voit să creeze un stat neutru. Coranul [4]) îl autoriza. *Şeri-Kébi*, în adevăr, spune: « Dacă locuitorii unei ţări *harbi* ne cere să le acordăm pacea, se angajează să ne facă un dar (peşkeş) anual,

[1]) Şincai în Cronica Românilor, la anul 106, o înţelege sub numele de *Nicopoiul* Valachiei.

[2]) Florian Aaron, op. cit., pag. 44.

[3]) Ion Ghica. *Dacia veche.* op. cit.

[4]) *Mag. Ist*, Vol. II., pag. 83.

[1]) Niox, Géographie militaire.

[2]) După cronicele bisericei, el a fost decapitat la 15 Iunie 1389 (?) zi în care se şi serbează martirul acestui domnitor erou.

[3]) *Mag. Ist.*, Vol. V, pag. 246.

[4]) Vorba *Koran* sau *Kur'an* înseamnă lectură (al este articolul care precede vorba: *Al Koran*, lectur'a). Carte excelentă. Se mai numeşte căteodată: *el Kitab*, carte-a; *Kitab-ullah*, cartea lui Dumnezeu; *Kelimet-ullah*, cuvântul lui Dumnezeu; *el tenzil*, carte venită de sus; *el dihkr*, admonestare; *el forkan*, diferenţiere — între permis şi nepermis; *el mos'haf*, cartea (volumul), codul excelent. *Le Koran* par M. Kasimirski, G. Charpentier 1884.

www.digibuc.ro

fixat mai înainte, cu condiţia ca ei să nu fie supuşi legilor musulmane, această ţară nu face parte din *Dar-ul-Islam* ci va continua de a fi ca înainte, *Dar-ul-harb*, pentru ca ceea ce face o ţară *Dar-ul-Islam* este numai să fie supusă legilor *Islamului* ».

Baiazet n'a făcut greşala să anexeze statul român imperiului său. El a încercat din contra să facă din el un zid contra inamicilor săi, cu atât mai mult cu cât va fi mai garantat în drepturile sale. S'a grăbit dar să ia Muntenia sub protecţia sa şi să încheie cu Mircea unul din acele tratate, pe care toţi publiciştii sunt de acord să le numească, tratate de *alianţe neegale* şi prin care un stat mai slab, ameninţat de vecini întreprinzători, se pune sub protecţia unui stat mai puternic, care îi garantează suveranitatea drepturilor sale şi integritatea teritoriului său [1]). Tratatul a fost semnat la Nicopoli, în anul 1393 (anul Egirei 795, luna Rebiu-Evel). El cuprindea [2]) cinci articole, al căror conţinut era: Statul (Memleketul, expresie din tratat) se guvernează după propriile sale legi; domnul român are dreptul să declare război, să încheie pace; acel de viaţă sau de moarte asupra supuşilor săi. Creştinii cari vor îmbrăţişa mahometanismul, din vreo cauză oarecare şi reîntorcându-se în ţară, vor reveni la creştinism, nu pot fi nici reclamaţi, nici atacaţi. Românii cari ar călători prin imperiul Otoman să fie scutiţi de *haraci* şi de orice contribuţie. Domnii vor fi aleşi de mitropolit, boieri şi naţiune. Ţara va plăti pe fiecare an 3000 bani roşii (de ai săi) sau 500 bani de argint în monetă turcească.

Rămâne bine înţeles că, un asemenea tratat nu putea fi lipsit de stilul ornamental al cancelariei sultanului, care câteodată mergea până a trata pe regii creştinilor, cu care erau în pace, drept supuşi ai lor.

[1]) Fr. Damé, *L'État Roumain*, pag. 14 15.

[2]) *România după tratatul dela Paris* de B. Boerescu, Paris, 1857. Dentu, pag. 17.

Astfel Muntenia era, chiar în urma tratatului, de bună seamă independentă.

Dacă poftele de cucerire sau ambiţiile nesocotite ale principilor unguri şi poloni ar fi ştiut să profite de această subtilitate şi s'ar fi fortificat înapoia acestui teritoriu neutru, trufia musulmană ar fi fost încă de atunci circumscrisă de acea parte a Dunării şi s'ar fi putut economisi, dacă nu în total cel puţin în mare parte, şiroaiele de sânge cari au stropit, după aceea, aceste regiuni. Dar... Mircea a fost imediat acuzat de trădător al creştinătăţii şi românii, cari, în 864, se făcuseră apostolii lui Christ, creştinând pe bulgari, erau taxaţi de dezertori ai cauzei creştine..., când vedem din partea acelorași vecini lucruri ca acelea de astăzi, la ce ne mai mirăm de ceea ce ei ar fi putut fi capabili *cinci secole mai înainte!...*

In anul 1395 Sigismund îngrijat de înaintările turcilor, a venit în Transilvania şi la 7 Martie a încheiat o înţelegere cu trimişii lui Mircea. In această *înţelegere*, care pentru domnul român conţinea numai datorii şi niciun drept, Mircea cu consimţământul regelui, se intitula *Ban* de Severin. Ea mai stipula, ca El să devină un *aliat* sincer al coroanei ungare contra Turcilor, etc.

Turcii au schimbat direcţia atacului; ei au intrat în Muntenia, după care arzând-o şi pustiind-o, într'un mod înfiorător, s'au retras.

După această Sigismund coborî Dunărea «pe vase şi începu atacul *micului Nicopoli*, tare şi înconjurat de ziduri, a cărei garnizoană s'a luptat cu bravură şi a neliniştit pe agresori prin dese ieşiri; căci Mircea, — care de câţiva ani plătea tribut Turcilor » şi care, cu toată alianţa sa secretă şi serioasă cu regele, nu credea să fi venit timpul de a o rupe pe faţă cu ei, — dăduse oarecum ca părtinitor al lor, posesiunea acestei cetăţi sultanului Baiazet, care aşezase în ea o garnizoană tare. In partea regelui luptau 5 la 600 bravi călăreţi francezi, sub comanda *contelui d'Eu*, conetabil al Franţei. Ungurii au

www.digibuc.ro

reuşit, întrebuinţând *berbeci* şi alte instrumente de asediu să surpe într'un loc zidul de înconjur, să ia oraşul, să măcelărească parte din garnizoană iar parte să o prindă şi să-şi asigure posesiunea *tăriei*, punând în ea o garnizoană a lor proprie. Cu această ocazie, Banul Ioan de Maroth s'a distins aşa de mult, că s'a crezut destoinic de o particulară răsplată. Regele a supus şi populaţia oraşului. Intimidat însă de sosirea principalei armate otomane şi rechemat de mortala boală a soţiei sale Maria, care nu mult după aceea şi muri (1395), el a încheiat această campanie, nu prea cu mult folos şi s'a înapoiat acasă, mai mult fericit decât glorios [1]).

Această purtare a lui Sigismund, care lăsa Ţara Românească expusă loviturilor Turcilor, supără pe Mircea, care a pus regelui la întoarcere, diferite piedici; el n'a scăpat cu fuga decât travestindu-se şi ajutat de inteligenţa militară şi bravura Palatinului Nicolae de Gara, — după ce în apropierea muntelui *Pasărea*, pierdu elita bravilor săi. Expediţia cruciadei anului următor, însă stinse această proaspătă duşmănie, căci diplomaţia exemplară a lui Mircea, în faţa împrejurărilor grele, îl făcu să revină şi să încheie un tratat cu Sigismund, chiar în acel an.

La 1416 când Mircea nu închisese încă ochii, Turcii au trecut Dunărea, pradă şi devastează ţara, ocupă din nou Turnul unde instalează armată pentru apărarea sa. Românii fac eforturi neauzite spre a-i arunca peste Dunăre, dar nu reuşesc. Atunci Mircea se hotărî din nou să plătească tribut. Sultanul Mahomed I, se arată destul de generos; el a cerut 300 lei pe an iar ca ostatici pe unul din fiii lui Mircea [2]), împreună cu alţi trei fii de boieri, cu autoritate în ţară. Românii au reluat Turnul sub Ţepeş.

Intre 1546 şi 1547 sub domnia lui Radu, nenorocitul fiu a lui *Radu cel Mare*, tot atât de mic pe cât părintele său a fost de mare, amator cu orice chip de domnie, Turcii, în schimbul acestui favor pentru un an, au pus din nou mâna pe această cetate, au întărit-o şi împreună cu teritoriul dimprejur, au declarat-o raja, utilizând-o ca un post înaintat în această parte a imperiului. Românii, din acest moment, au botezat-o *Nicopoiul* sau *Nicopolul cel mic*. Ea era comandată de un *Beg* sau *Bey*.

La 1593 cu puţin înaintea ridicărei drapelului de neatârnare, de Mihai cel Brav, Sigismund Batori, principele Transilvaniei, prin conduita sa atrăgând urgia Sultanului Amurat al III-lea, acesta notifică lui Mihai *să cuprindă ţara Ardealului şi să fie sub el de aci înainte* [1]). I-a dat în ajutor pentru aceasta, pe enicerii din Vidin, pe acei din Nicopolea cea mare, pe acei din Avizi, din Silistra şi pe beiul din Nicopolea *cea mică* (Turnul).

Această notificare după cum se ştie n'a avut nicio urmare.

La 1598 în apropiere de acest punct a fost o mare luptă între Mihai şi Turci [2]).

In Septemvrie 1599 Mihai a atacat chiar cetatea Turnul; o bătu şi o arse, după care a trecut Dunărea la Nicopole [3]).

După moartea eroului, prin infamul asasinat dela Turda (August 1601), Turcii au reocupat Turnul.

Abia după un secol şi jumătate s'a mai pomenit de această cetate.

La 20 Mai 1771 sultanul tătar, în serviciul turcilor, Mahut-Ghirai, se aruncă contra Ruşilor aflaţi în tabără la *Caleh (Culé)* sau *castelul* Turnului; generalul rus Repnin, însă

[1]) Ioannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*, Paris IV, Cap. 6. Diploma Sigismundi, Hungariae regis, pro Bano Ioanne de Maroth, dd° 1408, citat de Hurmuzaki, pag. 267, op. cit.

[2]) Mărescu, *Istoria românilor*, pag. 191.

[1]) *Anonimus Hevenesianus*, tom. 68, pag. 140, seqq., cit. de Şincai în *Cronica Românilor*, Vol. II, pag. 251.

[2]) Frunzescu, *Dicţionar Topografic*, pag. 276, col. 2-a.

[3]) *Istoria Ţărei Româneşti*, în *Mag. Ist.* Vol. IV, pag. 288.

www.digibuc.ro

lăsând la Rusciuk şi Giurgiu 1000 oameni, se repede la rândul său în ajutorul armatei ruse contra acestui sultan. Repnin este bătut şi nevoit să plece în ajutorul Giurgiului, pe care găsindu-l luat în lipsă-i de Turci, — cari acum s'au repezit contra lui — s'a îndreptat spre Bucureşti [1]).

Ruşii bătuţi rămân împrejurul acestui oraş. Potemkin întăreşte această armată; trece apoi Dunărea, ia 14 şlepuri şi 100 şeici, arde 17 şi strămută peste fluviu, în Muntenia, 2620 creştini, bărbaţi şi femei.

La 6 Iunie, acelaşi an, Ruşii bat pe malul Oltului 4000 Turci. Mor 300 din ei iar restul fug; din aceşti din urmă mare parte se îneacă în Olt. Un Cantemir (probabil fiul sau nepotul principelui Moldovei Demetru), se distinge întrecând pe toţi, prin minuni de bravură.

Repnin primind ajutoare, s'a îndreptat să bată din nou Turnul, unde se aflau 3000 Turci. Potemkin sosește şi el. Impresurarea cetăţii le pare însă imposibilă din cauza poziţiei. Potemkin se mulţumeşte să bată pe Turcii din Slobozia. Repnin nu izbuteşte la Sursa (Scursa, Seaca) care cade în mânile Turcilor [2]).

Turcii aflând că Repnin a plecat din lagărul din faţa Turnului, ca să dea ajutor Sursei (Seaca), pornesc dela Nicopole şi trec la Turnul, în ziua de 16 Mai 1771, cu 13.000 infanteriști şi călăreţi. Dar Potemkin, ieşindu-le înainte, îi bate cu desăvârşire [3]).

La 15 Martie 1773 generalul rus Bogdan bate pe Turci la Turnul [4]) şi cucereşte întărirea; la 18 Aprilie Turcii năvălind, spre a relua castelul, sunt bătuţi complectamente şi puşi pe fugă. Mulţi din ei s'au înecat în Dunăre [5]).

Opt luni mai târziu, în Ianuarie 1774, Izzet-Achmet-Paşa, reuşeşte să bată pe Ruşi la Turnul [1]).

In Aprilie acelaşi an un corp rusesc înaintează spre această cetate [2]) iar la 22 Iunie la rândul său reuşeşte să bată cu desăvârşire pe turci [3]).

Toate aceste lupte erau comandate de importanţa ce o avea cetatea Turnul, în calitate de cap de pod al Nicopolei, în drumul pasului balcanic al Şipcei pe unde trecea principalul drum către Constantinopol precum şi în acel către Sofia, vechea Sardica, prin care s'ar fi putut *întoarce* Balcanii.

Către sfârşitul lunei Ianuarie 1829 generalul Malinofski atacă cetatea Turnul; a luat foburgurile fără a trage un foc şi a trecut prin ascuţişul săbiei pe toţi locuitorii prinşi cu armele în mână. Citadela însă mai rezistă câteva zile. Această victorie a Ruşilor, îi costă 60 ofiţeri şi 300 soldaţi. La 11 Februarie citadela s'a predat; garnizoana tare de 15.000 oameni, a obţinut o capitulare care îi permise să părăsească, liber cetatea, cu arme şi bagaje; cu toate acestea Turcii au fost obligaţi să lase în cetate încă 51 tunuri şi 3 drapele [4]).

După tratatul dela Adrianopole (1829) cetatea a fost dărâmată şi împreună cu teritoriul din jurul său, încorporată Munteniei. Ruinele au fost acoperite de plantaţiile viilor oraşului.

La 1853 oraşul suferi foarte mult din cauza luptelor dintre Turci şi Ruşi.

La 31 Martie 1877 divizia IV-a a trecut Oltul şi a ocupat: Islazul, Corabia, Dăbuleni, Ostroveni şi Bechet.

La 11 August brigada de cavalerie a diviziei III a, întărită cu regimentul 4 că-

---

[1]) Athanasie Comnen Ipsilante, *Dare de seamă asupra operei sale*, în *Analele Academiei Române*, Vol. II, secţ. II, pag. 512 de Al. Papadopol-Calimach.

[2]) Athanasie Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 512.

[3]) Idem.

[4]) Idem, pag. 517.

[5]) Idem, pag. 518.

[1]) Athanasie Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 520.

[2]) Idem 521.

[3]) Idem 523.

[4]) Colonel Baron de Moltke, *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828—29* etc. Traduction Demmler. Paris, 1854, 2 Vol. Première partie, pag. 238.

www.digibuc.ro

lărași a primit ordin să se găsească la 12 la Turnul.

Marele Duce Alexis, comandantul serviciilor navale ale armatei imperiale de Dunăre ducea mare lipsă de mijloacele necesare pentru trecerea cavaleriei, cu toată graba ce punea și cu toată necesitatea ce se simțea în Bulgaria.

Regimentul 4 a fost îndreptat pe uscat la Corabia iar brigada (Reg. 5 și 6 de călărași) și artileria abia pot trece Vidul la 13 și 14 August și se răspândesc în evantai în fața trecerei armatei dela Corabia.

După stăruințele Marelui Duce Nicolae, în timpul asediului Plevnei (Octomvrie și Noemvrie 1877), podul Românilor dela Corabia a fost mutat în dreptul acestui oraș, care deveni astfel un centru de mare activitate și unde se efectua foarte multe chestiuni privitoare operațiunilor războiului.

Domnitorul Carol și Impăratul Rușilor au vizitat acest oraș cu ocazia trecerilor lor, *în spre și dela* Plevna.

§ 3. *TROEANUL.*

Nu departe, la vale de Turnul, la estul satului Flămânda, chiar din țărmul stâng al Dunării, în dreptul mijlocului ostrovului *Porcul*, începea un vechi drum roman; este atribuit și acesta Cesarului. S'ar putea crede acest drum, — de nu ar fi fost făcut de Traian, — să fi fost făcut de Constantin *cel Mare*, pe la anul 321, când a mers și a bătut pe Sarmați [1] — Goți și Copi [2], — pe al căror rege Rausimond, învingându-l, l-a omorît în fugă iar Sarmaților dăruindu-le pace, s'a întors la Tesalonica.

Țăranii întrebați asupra a ce știu despre acest drum, spun că se numește *Troianul* și că este făcut odată cu *Troianul de pe cer (Calea laptelui)* adică de un timp imemorabil și că străbunii lor l'a știut tot în aceeași stare [1]). El era lucrat numai din pământ.

Acest drum pleaca din latura de răsărit a unei foarte mari cetăți de pământ, — având o formă dreptunghiulară, lungă de 350 și lată de 300 pași, cetate care se afla la un miliar și un sfert dela gura Oltului [2]) și la un miliar [3]) dela Turnul.

Unii autori cred că *Troianul* ar fi pe alocurea acoperit cu *pietriș*, după moda șoselelor romane.

§ 4. *NICOPOLE,*

Nico-poli sau *Nicopolid (orașul victoriei)*, bulgărescul *Nebol*, turcescul *Nikup*, *Nikeboli*... a fost fundat de către împăratul

[1]) Zossim, Cartea II-a, în *Constatinum.*

[2]) Bouillet.

[1]) A. Tr. Laurian, *Istriana*, în *Mag. Ist.*, pag. 73, Vol. II.

[2]) *Oltul* în vechime avea două nume *Aluta* și *Maris*. Cel dintâi, se crede să fi fost dat râului dela izvor până în câmpie; cel de al doilea, din câmpie până la gură. Ptolomeu (III, VIII, 4) îl numește Ἀλούτας, același nume sub care îl prezintă și Dione Cassiu. *Alutus* în Tabla lui Peutinger; acest nume pare să fi fost găsit de legionarii romani la venirea lor, pentru prima oară în aceste regiuni (cam 50 ani înainte de Chr.). El este dar *ante roman*, chiar *ante-tracic* și se pretinde să fi fost, la început, o vorbă scitică sau agatirsică, care ar fi avut însemnătatea de aur *).

Tocilescu **) îl derivă din *lutu-m* latin și ar fi însemnat o *plantă galbenă* (poate chiar ceea ce românii înțeleg astăzi prin *lut*). Numele de *Maris* ce se crede să fi însemnat la Sciți hotar, s'a pierdut. Se numia astfel pentrucă râul forma hotarul de sud-vest al Sciției. Citând pe Șafaric, Tocilescu îl derivă din tema *mar*, apă; comparând sanscritul *mira*, celtigoticul *mărei*, latinescul *mare*, slavonescul *more*, liteanul *mares*, etc.

Cronologicește, iată numele ce a purtat Oltul: *Maris* în Herodot (450 a. Chr.); *Aluta* în *Naevius* (250 a. Chr.); *Aluta* în Albinovan (10 ani în. de Chr.); *Maris* în Strabon (10 ani a. Chr.); *Aluta* în Ptolomeu (140 d. Chr.); *Aluta* în Tabla Peutinger (235 d. Chr.). E probabil că forma actuală Oltul derivă din *Aluta* *).

[3]) Miliarul (austriac) are 7586 metri.

*) B. P. Hajdeu, op. cit.

**) Gr. Tocilescu, op. cit.

www.digibuc.ro

Heraclius, în memoria dobândirii unei victorii contra barbarilor [1]).

Alţi autori pretind că acest oraş ar fi fost fundat de Traian în timpul războaielor sale cu Dacii [2]).

A mai purtat diferite nume:

Anassamum [3]) *Assimus* [4]); *Assemus* [5]); *Ossem-Kallési* [6]). Vechiul oraş, a fost situat oarecând pe malul Dunării, la vestul cetăţii — şi în care punct, se mai vedeau (1845) foarte multe resturi romane [7]). A fost în zadar înconjurat de Atila; locuitorii lui au dat o teribilă lecţie hunilor, într'un timp când tot imperiul Bizantin tremura de aceşti barbari [8]). Invaziunile însă au şters orice urmă a cetăţii romane, de pe Dunăre [9]).

Se vede că acest oraş, după ce la fundarea lui căpătase numele *Nico-polis*, îl părăsi pentru câtva timp, luând acel de *Anassamus*, spre a reveni, în evul mediu, la acel primitiv.

Este sigur că mai multe oraşe au purtat acest nume şi cu cari, câteodată, chiar s'au confundat [10]).

[1]) F. Kanitz, op. cit., pag. 224.

[2]) Ammian Marcelinul; cit. de Rösler în *Rom. Stud.*, pag. 44. « *Nicopolis quam indicium victoriae contra Dacos Trajanos condidit imperator* ».

[3]) Harta Peutingeriană.

[4]) Priscus.

[5]) In timpul lui Atila.

[6]) In epoca de mărire otomană.

[7]) A. Tr. Laurian, în Istriana.

[8]) Ibid.

[9]) F. Kanitz op. cit.

[10]) *a)* Nicopolis ad Istrum se află lângă turcescul oraş de mai târziu *Nicup*, pe malul Ruşiţei, afluent al Iantrei. Epitetul care în general, se alătură numelui acestui oraş *(ad istrum)* este motivat *) prin aceea că vechiul oraş fusese capitala unei provincii limitată la nord cu Dunărea (Istru). El fusese zidit de marele împărat Traian, — în memoria victoriei sale, repurtată aci, în contra sarmaţilor — şi care la rândul său, nu trebuie confundat cu:

b) Nicopolis, zidit de *Nestus* (Kara-Su), de acelaşi împărat *);

c) Nicopolea veche (Eski-Galiboli), luată de Mahomet I, pe la 1421, fortăreaţă însemnată pe ţărmul european al Dardanelelor. Nu i se mai vede nici urma; sau s'a pierdut sub un alt nume *);

d) Un oraş al Pontului, *Devriki*, la sud, pe Lycus, unde Mitridat a fost învins de Pompei.

e) Un oraş în Grecia, la intrarea golfului Ambracia, fondat sau mărit de August, în memoria victoriei dela Actium; ulterior *Prevessa-veche*;

f) Un oraş în Palestina, ridicat de Vespasian, pe locul vechiului *Emmaus*;

g) Un oraş în Cilicia, acelaşi cu *Issus* sau *Adjacium*, Aiazzo **).

*) F. Kanitz.

*) Cantemir.

**) Bouillet.

Către anul 250 Goţii au trecut Dunărea şi devastând Moesia au asediat acest oraş (Bouillet) sub regele lor Cniva. Ei sunt respinşi şi barbarii continuând a da neîncetat năvală asupra imperiului roman, Constantin cel Mare veni contra lor şi în anul 332 d. Chr. îi bătu la Nicopole. După această victorie, Dacia a trecut din nou în puterea Romanilor. Constantin zidi în ea mai multe oraşe şi un pod de piatră, peste Dunăre, care servea să întreţină comunicaţia cu imperiul şi care purta numele de *Podul lui Constantin.*

După unii autori, acest pod ar fi fost la gura Oltului [1]). Dacă nu cumva el este acel dela Brăila [2]), apoi de sigur nu a fost nici cel dela Severin, cu care unii autori glumeţi, probabil, îl confundă [3]).

Puţin timp în urmă Goţii, ridicându-se cu toată puterea lor, au bătut pe Romanii din Dacia, cari au pierdut această provincie, de sub stăpânirea lor, pentru totdeauna. Când Cruciaţii au traversat Bulgaria ei au crezut că locuitorii erau idolatri şi aveau pentru ei o astfel de oroare că numele bulgar (boulgre) deveni cea mai mare insultă (A. Lefèvre cit. de Larousse). Turcii au pus

[1]) Griselini, cit. de Dr. Popovici.

[2]) Vezi acest oraş.

[3]) In dreptul satului Flămânda, în patul Dunării, câteva sutimi de metri mai la vale de Nicopole, unde pe ţărmul stâng începe *Troianul*, prezenţa unor bancuri permanente, între *ostrovul Porcul* şi ţărmul drept, ar putea să aibă de cauză urmele acestui pod, care s'ar găsi, prin săpături sistematice, dacă în adevăr podul ar fi existat în acest punct.

www.digibuc.ro

mâna pe Nicopole la 1370 şi l-a pierdut la 1877, după ce-l stăpânise 507 ani.

Când Turcii sub Baiazet au ocupat pentru prima oară Nicopoli şi Silistra, toţi locuitorii au fost trecuţi prin sabie. (Hist. de Turquie 1856, pag. 11).

Nu se mai vorbeşte nimic de acest oraş, până la 1389, cu puţin înainte de bătălia dela *Cossova-Polge* (câmpul Mierlei), când Românii au trecut Dunărea, pe luntrii, ca să prade ţinutul Nicopolei. *Begii* sau *Beii*, Mahomet şi Isa s'au bătut cu dânşii şi i-a respins.

La 1395 Sigismund a trecut Dunărea şi a ars Nicopolul; i-a stricat zidurile şi se crede că l-ar fi luat chiar cu totul [1]), dacă nu i-ar fi venit trista veste că soţia sa este bolnavă şi pentru acest motiv el s'a grăbit să se înapoieze în ţară.

In anul următor aci a avut loc faimoasa bătălie asupra căreia trebuie, prin interesul ce prezintă, să ne oprim un moment mai mult.

In campania care precedă pe aceea a bătăliei celei mari dela Nicopole, Cruciaţii (aşa numiţi ca luptând pentru cauza lui Christ), în loc să se îndrepte către Siria şi Egipt, ei au început să scotocească munţii, câmpiile nelocuite şi deşerturile Serbiei şi ale ambelor ţări române (Muntenia şi Moldova). Şi nu ar fi minune dacă nu ar termina prin profunde păreri de rău... (Philippe de Mezières, De la chevalerie de la passion de Jesus Christ. N. Iorga I, pag. 9.

Bătălia dela Nicopole (1396). Ceea ce a făcut mai mult cunoscut lumei această cetate, a fost teribila lupta câştigată, sub zidurile sale, de către impetuosul sultan, Baiazet I, supranumit, prin frica ce inspira de popoare, *Il-derim* [2]) (Fulgerul), la 28 Septemvrie 1396 [1]), contra armatelor aliate ale creştinilor, comandate de Sigismund regele Ungariei.

Poziţia pe care a avut loc această memorabilă luptă, a fost de multe ori contestată: s'a pretins bunăoară că ea nu ar fi fost lângă acest Nicopol, ci lângă acel supranumit *ad-Istrum*; unii scriitori au susţinut chiar că ea ar fi avut loc la satul Dikilitaci [2]).

Tocilescu a fost de părere că lupta s'a dat la poalele Balkanilor şi o descrie la fel (pag. 64).

La S. E. actualului oraş, de pe ţărmul drept al fluviului, cam la o distanţă de o oră, între Osma şi Dunăre, terenul prezintă o creastă joasă şi onduloasă. « Acolo pe coastele sudice ale acestor coline, profundele mase ale lui Baiazet, au aşteptat şi făcut bucăţi pe cavalerii francezi, antrenaţi, pe această creastă, de beţia primei victorii, la urmărirea învinşilor pentru un moment. Acolo şi numai acolo, s'a decis, spre nenorocirea Bulgariei şi a Europei creştine, marea luptă ce poartă numele de «*bătălia dela Nicopole*» [3]).

Sultanul Baiazet, devenise spaima şi neodihna Europei şi a Asiei, fie prin ravajele, fie prin triumfurile sale. La 1395 principii creştini deşteptaţi, poate prea târziu, din nepăsarea lor, s'au hătărît să oprească cursul succeselor sale.

In acel timp Europa prezinta un tablou din cele mai dureroase:

In Ţara Românească, domnea marele Mircea (Marcia din Marcian), « politic abil, căpitan fericit, patriot întreprinzător, el se bucura de un mare renume [4]). Niciun român nu poate aminti acest mare nume fără respect şi veneraţie. Pe lângă aceste calităţi vom mai adăuga că era un domnitor vestit

[1]) Engel. Hist. Mold., p. 113, aci *prea vestitul* (cum îl numeşte Şincai) confundă cred Nicopole cel mic (Turnul) cu adevăratul Nicopole, de peste Dunăre.

[2]) Acest înspăimântător nume consacrat de posteritate a fost emblema frapantă a vieţei sale; el caracterizează strălucirea prosperităţilor sale şi puţina lor durată (*Histoire de l'empire Ottoman*, 1817).

[1]) M-me de Loussan, — Hamer, spune la 22 Septemvrie.

[2]) Acest sat se găseşte în sus de Rusciuk, pe malul Dunării, în dreptul Paraipanului, de pe stânga fluviului.

[3]) F. Kanitz, op. cit.

[4]) Frid. Damé, op. cit., pag. 13.

www.digibuc.ro

prin avuţiile şi nenumăratele sale tezaure [1]). Intre valurile mereu crescânde ale puterii otomane şi între nişte principi, cari cu toate că erau creştini, aveau o conduită neexplicabilă, poziţia sa devenea foarte delicată Astfel, sub pretextul că ducii Făgăraşului cari au fundat statul Munteniei, s'au relevat oarecând prin coroana Sfântului Ştefan, regele Ungariei trata de vasal pe domnul Ţărei Româneşti. Acel al Moldovei, nu era mai cuviincios tratat de regele Poloniei. Sub un analog pretext, nu mai puţin ridicol, — că ducii de Maramureş cari au înfiinţat uniunea moldavă, *au fost* vasalii *predecesorilor săi* — regele polon nu voia să rămâie mai prejos de colegul său din Ungaria, de a avea şi el un vasal. *Tout marquis veut avoir des pages!* cum zicea la Fontaine, chiar şi cei mai jerpeliţi.

Ambii regi încoronaţi de Papa, căutau în orele de pericol, în domnii români nişte fidele alianţe; când însă pericolele se depărtau, ei nu desperau, în inima lor, să găsească momente favorabile pentru a adăuga regatelor lor teritoriale celor două principate române. Ca mai în toate timpurile aceasta a fost trista poziţie a Românilor provocată de bunii lor vecini.

In Franţa un rege nepriceput punea ţara sa la două degete de prăpastie, prin ororile unui război civil; Anglia, sub un copil, era sbuciumată de turburări interne; Germania era sfâşiată de războaie interne, prin guvernul unui suveran *ce începea petrecerile odată cu răsăritul soarelui*; Veneţia lupta cu Genua şi Florenţa; Neapolul, în completă anarhie. Papalitatea, abia restabilită la Roma, era neputincioasă în afară şi fără nicio influenţă în acea Italie pe care ciuma o încercase atât de crud şi căreia discordiile interne îi completau pierderea; imperiul grec rămăsese ca o umbră, o ruină; regatul româno-bulgar nu mai exista; în fine, Serbia, prin defecţiunea sa, era doborâtă [2]).

[1]) Episc. Melchisedec C., *Viaţa Mitropolitului Grig. Ţamblac* Revista Tocilescu.

[2]) Fr. Damé, op. cit., pag. 14.

Numai un asemenea tablou de ambiţii, slăbiciuni şi neputinţe, justifica originala dorinţă a lui Baiazet: *de a da calului său grăunţe pe altarul Sfântului Petru de la Roma* [1]).

Mareşalul francez de Boucicault [2]), întorcându-se din Orient şi trecând prin Ungaria, îmbărbătă curajul lui Sigismund contra Turcilor.

Murindu-i soţia, Maria, Sigismund s'a găsit foarte încurcat; primejdii şi furtuni de tot felul, din interior şi din afară, au căzut asupra-i, din toate părţile. El ar fi dorit să ţină pace cu Turcii. In acest scop, a trimis lui Baiazet soli, pentru a-l consilia să nu intre în Bulgaria, *fiind o ţară vasală a Ungariei!* Baiazet întârzie să răspundă, până ce o cucerise toată; apoi chemă pe soli în o mare sală, îmbrăcată de sus până jos cu arme şi armuri, trofeele ultimelor campanii şi le-a răspuns cu următoarele cuvinte: « Intoarceţi-vă la regele vostru şi spuneţi-i că am suficiente drepturi asupra acestei ţări », şi le arătă cu mândrie, părepii încărcaţi cu arme. Invocarea lui Martie închise gura zeiţii păcei [3]).

Sosit la Roma spre a primi coroana imperială, Sigismund îndemnă pe Papa să predice o cruciadă contra sultanului. Cu toate că timpul cruciadelor trecuse şi că ardoarea şi curajul cavalerilor ajunseră a fi bine răcorite, acest disperat apel a fost auzit. Suveranul pontif, acceptând propunerea, se adresă regelui Franţei, Carol al VI-lea, lui Filip cel Indrăzneţ ducele Burgundiei, împăratul Constantinopolei, Veneţiei, Marelui Maestru de Rhodos şi mai multor principi din Italia.

[1]) *Dua ist. do Venis*, pag. 103 (cit. de Bolintineanu în Mircea, pag. 84).

[2]) *Histoire de Boucicault*, Paris, 1620.

[3]) Iohannes de Thuroczius, *Chronica Hungarorum*. Paris IV, cap. 8, pag. 221—222, cit. de regretatul Eudoxiu Baron de Hurmuzaki în *Fragmente din istoria Românilor*. Vol. I, pag. 269. Bucureşti, 1879. Ediţia Minist. Cultelor şi Instrucţiei Publice. Librăria Socec.

www.digibuc.ro

Toate aceste puteri au format o ligă, care a avut de rezultat constituirea unei armate, în rândurile căreia se aflau ramurile cele mai ilustre ale nobleţei Europei occidentale din acea epocă.

Nobleţea franceză era reprezentată prin: Contele Jean de Nevers, mai târziu supranumit Jean sans Peur (de 22 ani), bravul fiu al Ducelui de Burgundia, Domnul Flandrei şi unchiul regelui Carol al VI-lea, Bourbon; Contele de la Mâche, Enric şi Filip de Bar, câte trei, verii regelui; — Filip d'Artois; — Contele d'Eu, principe de sânge, conetabil; Jean de Vienne, amiral; mareşalul de Boucicault; bătrânul Sir Ingelram de Coucy; Guy de la Tremouille; Seniorii de Roye, Saint-Paul, Monturel şi Sampi, etc. etc. In total: o mie cavaleri, cu o mie de scutieri şi şase mii mercenari [1]).

Nobleţea germană era reprezentată prin Marele prior *Friederich de Hohenzollern*, în capul *cavalerilor* săi *teutoni*; Marele maestru Filibert de Naillac veni, dela Rhodos, în tabăra lui Sigismund, cu mai mulţi cavaleri din *ordinul Sfântului Ioan* [2]); mai mulţi cavaleri bavarezi, comandaţi de principele Elector-Palatin, contele de Monbéliard, castelan de Nürenberg [3]); armatele stiriene, sub comanda lui Hermann al II-lea, Conte de Cilli.

Oştile române erau comandate: acele muntene, de Mircea [4]); acele moldave de Ştefan [5]); acele transilvane de Ştefan Laskovici [6]).

Bulgaria nu mai exista, bătălia dela Cossova decisese de soarta ei. La 1393, Târnova, vechea capitală a ţarilor, reşedinţa patriarhilor, fusese luată de Celebi, fiul lui Baiazet, după trei luni de asediu. Un an mai târziu chiar patriarhul dispăruse. Imperiul devenise prada Turcilor iar biserica, aceea a Grecilor.

In urma unui congres ţinut la Viena, 70 vase mari, încărcate cu făină, vin etc. au coborît Dunărea [1]).

Baiazet află planurile pe cari confederaţia le făcea contra lui, prin bunul său amic (cum îl numeşte Froissard) Galeas, ducele Milanului.

Capii armatei aliate încărca şeici cu tot felul de mâncări alese spre a le transporta după ea. (Histoire de Charles VI par un auteur contemporain, religieux de l'abbaye de St. Denis. Paris, 1663 cit. de Xenopol).

Armata franceză a trecut prin Transilvania şi Muntenia [2]); grosul armatei ungare, cum am văzut, a trecut Dunărea în sus de Porţile de Fer, după ce ocupase Orşova; apoi, s'a îndreptat prin Serbia, unde a lăsat urme de prăzi, despueri [3]) precum şi de un înspăimântător jaf [4]). Au ocupat Vidinul care s'a predat lesne odată cu Rahova — lăsând în el o garnizoană de 300 oameni [5]).

Toate aceste armate s'au unit la Nicopoli. Totalul lor se ridica la 60.000 [6]). In realitate ea era de 130.000 [7]), dacă s'ar fi socotit servitorii şi neluptătorii.

Punând temei pe numărul, tăria şi avântul armatei sale; tras el însuşi în mare încredere în biruinţa francezilor, iuţi de fire, Sigismund era atât de mândru, că a fost auzit zicând că dacă *cerul ar cădea, vârfurile lăncilor armatei sale erau destul de numeroase pentru a-l susţine* [8]).

Este adevărat că tabăra aliaţilor dela Nicopole, era un factor de curaj, putere şi încredere; dar se simţea lipsa unei orândueli

[1]) Bolintineanu, *Mircea*, pag. 83.
[2]) Vertot, *Histoire des Chevaliers Hospitaliers* de S. Jean, T. II, pag. 6.
[3]) *Shiltberger*, Münich, 1813.
[4]) Engel Hamer 103.
[5]) Hurmuzaki, op. cit., pag. 270. Probabil fiul lui Alexandru cel Bun.
[6]) Bolintineanu, *Mircea*, pag. 84.
[1]) Engel, *Hist. des Bulgares*, pag. 468 (cit. Bolint., pag. 83).
[2]) Hammer.
[3]) Hammer. 103, Schitberger.
[4]) *Bolintineanu, Mircea* pag. 84.
[5]) Hurmuzaki, op. cit., pag. 270.
[6]) Ibid.
[7]) Bonifinius, pag. 377.
[8]) Ibid.

www.digibuc.ro

generale, a unei unităţi de comandament; în locul tuturor acestor calităţi, cari caracterizează o adevărată armată, la Nicopoli predomina, în un mod fatal, o neastâmpărată ambiţie şi o deşertăciune neînsemnată, mai cu seamă din partea francezilor cari prin rang şi merit, se credeau în drept să dea tonul [1]). Spectacolul era poate chiar mai dureros [2]); siguri de victorie, aliaţii se dădeau la tot felul de excese, de petreceri nerușinate, de orgii şi de voluptăţi, procurate cu concursul imoral al bandelor de curtesane ce au luat după ei. Viciile celor mari, aduceau desordine în lagăr şi indisciplina între gradele de jos. « Nu vorbeau de Baiazet, zice Hammer — celebrul istoric al Imperiului Otoman, cel mai conştiincios dintre cronicari — decât cu dispreţul celui mai mare, zicând că el nu va îndrăzni niciodată să treacă Bosforul » [3]).

Până una alta ei au asediat cetatea Nicopolei, de pe uscat şi apă. Au bătut-o şase zile. Curagiosul Dogan-Bey [4]), unul din ofiţerii lui Baiazet, care comanda cetatea, a apărat-o cu bravură, sigur că sultanul nu va întârzia să apară. Avantajoasa poziţie a puternicei cetăţi, — care comanda oraşul, împrejmuirile, Dunărea, gurile Osmei, Vidului şi Oltului; aşezată pe un promontoriu înalt, al ultimelor ramificări ale Balcanilor, ce înaintează în acest punct în valea Dunării — îi permise să reziste cu înlesnire.

Când Baiazet a primit ştirea coaliţiei creştinătăţii contra sa, el se afla, după unii [5]), pustiind Egiptul; după alţii [6]), înconjurase Constantinopolul, pe care-l ţinea blocat de zece ani [7]), devastase Bosnia, Albania şi Moldavia şi declara sus şi tare dorinţa sa de a cuceri şi Occidentul.

După ce şi-a întrerupt ocupaţiile sale, îşi concentră forţele la Adrianopole şi a plecat în întâmpinarea armatelor aliate. Pe drum a aflat de asediul Nicopolei; această ştire îi grăbi marşul său în ajutorul lui Togan, care respinsese deja mai multe asalturi ale armatei aliate şi cu o tainică şi uimitoare iuţeală [1]), el a ajuns în vederea Nicopolei, în revărsatul zorilor nefastei zile a creştinătăţii, 28 Septemvrie 1396.

Armata sa era tot atât de mare ca a creştinilor; echilibru se stabili când Turcii au fost siguri că trupele bosniace şi sârbe, au sosit în ajutorul sultanului.

Când s'a trimis francezilor ştirea că Baiazet este aproape de dânşii şi că armata otomană era la o leghe departe de lagărul creştin, mareşalul Boucicault ameninţă pe mesageri că le va tăia urechile, pentru îndrăzneala de a fi răspândit ştiri false [2]) iar cavalerii la rândul lor, nu încetau să repete îngânfata farsă a neînţeleptului Sigismund.

Când realitatea, în toată goliciunea ei, apăru cu primii Asabi (cavaleria uşoară a sultanului) pe valea Osmei, numai atunci nenorociţii s'au gândit la stabilirea unui plan de luptă.

S'a ţinut o umbră de consiliu de război: « S'a hotărît să se pună în frunte Muntenii şi Moldovenii, ca ei să se lupte mai întâi cu Asabii; apoi să se bată ungurii şi francezii cu enicerii şi spahii. Dar francezii n'au primit consiliul, pentru *râvna laudei* [3])....

Nevoind să se găsească în urma nimănui la luptă, ei au respins sfatul generalilor unguri, cari erau de părere ca sprintenelor trupe ale avantgardelor turceşti să li se opue trupe de acelaşi fel (moldoveni şi munteni) iar cu trupele grele şi bine armate să lovească

---

[1]) Hurmuzaki, op. cit., pag. 271.

[2]) Vezi *Hammer, Istoria Imperiului otoman.* Vol. I, pag. 325.

[3]) Cit. de Fr. Damé inop. cit., pag. 17.

[4]) Sau Togan-Bey.

[5]) Durdent, *Beautés de l'histoire de la Turquie.*

[6]) Calvinsie (cit. de Şincai). Hurmuzaki, pag. 271, Vol. I, op. cit.

[7]) Larousse, op. cit.

[1]) Hurmuzaki, op. cit.

[2]) Vertot, op. cit.

[3]) Ioannes, Engel., *Antiqu, Histo. Valach,* Paris, I, pag. 190.

www.digibuc.ro

fruntea şi mijlocul inamicului, adică pe eniceri şi pe spahii [1]).

Sir-ele de Coucy şi Amiralul Jean de Vienne, au fost în consiliu, de părerea lui Sigismund; dar conetabilul şi mareşalul, — răniţi în mândria lor că regele consultase mai întâi pe amiral şi pe *de Coucy* şi nu pe ei, — au îmbrăţişat cu energie opinia contrară şi au strigat că *postul de onoare în bătălie se cuvine*, de drept, Francezilor. Ei nu voiau să înţeleagă, că a se bate cei dintâi în o armată *de adunătură*, nu era lucru cel mai greu. Acestei păreri, tinerimea franceză răspunse prin aclamări şi această ezaltare s'a schimbat îndată în furie barbară, ucigând — chiar în tabără — prizonierii turci, cari se predaseră, de buna lor voie, pe cuvântul de onoare [2]).

In acest mod căpeteniile franceze au luat aproape cu asalt hotărîrea consiliului de război şi regele, de voie de nevoie, s'a supus şi el [3]) unor pretenţii atât de absurde, în nişte momente atât de solemne.

Conetabilul împărţi pe francezi — cari luaseră deja capul armatei şi setoşi de luptă aşteptau cu nerăbdare semnalul atacului — în avangardă, sub ordinele contelui *de Nevers*, — care desfăşură vechiul stindard al regilor Franţei — şi ale Sir-elui de Coucy. O mie de paşi în urma lor venea restul armatei [4]).

Regele, cu Palatinul de Gara, se afla în centru [5]) în fruntea oştilor ungare: urmau: *Friederich de Hohenzollern*, cu călării teutoni, Herman de Cilli, cu cavalerii Stirieni şi Burggravul du Nürenberg, cu Bavarezi; la aripa dreaptă, se aflau Transilvanii (ardelenii) sub Ştefan de Laskovici; la aripa stângă, Muntenii şi Moldovenii, sub Mircea [6]) şi Ştefan. Armata creştină avea în spatele ei Nicopolul, Dunărea şi flotilele sale.

[1]) Hurmuzaki, op. cit., pag. 271.
[2]) Vertot, op. cit.
[3]) Hurmuzaki op. cit. p. 272.
[4]) Durdent, op. cit.
[5]) Engel., *Geschichte des Ungarischen Reichs* I, II, pag. 196 (Bolint.).
[6]) Hurmuzaki, pag. 272.

Valea unde trebuia dată bătălia era de 4 leghe lungă şi una lată [1]).

Armata otomană număra la 200.000 oameni [2]). Baiazet fără a se speria de laudele deşarte ale inamicilor, recunoscu în persoană poziţiile şi puterea armatei cu care avea să lupte [3]), apoi a luat următoarele dispoziţiuni pentru luptă:

Sprintena oaste a Asabilor forma avantgarda; în centru erau cele mai bune trupe: spahii şi ienicerii; la ambele aripi, se aşezară aliaţii şi vasalii, mai cu seamă creştinii, — între cari se aştepta, în curând, despotul Serbiei cu 5000 de ai săi [4]).

Forma aşezărei generale a fost aceea a unei semi-luni; aripile erau ascunse în păduri pe cari creştinii neglijaseră să le recunoască iar corpul de luptă era mascat prin o primă linie de 8000 luptători, fortificaţi pe front şi flancuri.

Planul de luptă al oştirei creştine era fără nicio socoteală; pus la cale nepotrivit cu scopul, căci nu se socotise nici *felul de a fi* al duşmanului şi nici calitatea propriilor luptători; pe când din contra, conducerea armatei turceşti escela prin unitatea ideii de comandament, prin dispozitivul de trupe, potrivit cu scopul şi prin încleştarea sistematică a deosebitelor mişcări [5]).

Ca români, nu vom pierde din ochi pe Mircea: El văzuse toate nebuniile ce s'au petrecut în această armată de — fie-ne permisă expresia — *netoţi*; El, « care luptase oarecând în rândurile armatei otomane şi avusese ocazie de a-i aprecia rarele sale calităţi militare, prevăzu cu înlesnire, dezastrul ce aştepta armata creştină şi către care ea înainta cu atâta voioşie » [6]). De asemenea nu-i fu greu să prevadă imposibilitatea victoriei într'o armată nedisciplinată,

[1]) Engel, p. 200. Kogălniceanu.
[2]) Engel., p. 198.
[3]) Durdent, op. cit.
[4]) Hurmuzaki, op. cit., — Unii autorii pretind că el a fost dela început pe câmpul de luptă.
[5]) pag. 272.
[6]) Fr. Damé, pag. 17.

www.digibuc.ro

demoralizată, condusă de şefi bravi, fără îndoială, dar uşurei şi fără experienţă. El vedea bine nebunia ce se comitea angajându-se o bătălie în asemenea condiţiuni. Deşi aproape de câmpul de luptă, gândurile sale îl duseră în ţara sa; el gândi la poziţia în care o punea învingerea armatei creştine; imaginaţia sa i-o înfăţişă trântită la pământ fără niciun sprijin, fără niciun drept de graţie, la picioarele înfuriatului său inamic, la discreţia îndârjitelor şi sălbaticelor oarde asiatice ale sultanului: — « interesul patriei, îl câştigă asupra acelui al creştinătăţii, pe care o consideră, mai dinainte, sacrificată de către proprii săi apărători » [1]).

Astfel judecând rece soarta ce aştepta ţărişoara sa; cunoştinţa ce avea că despotul Serbiei, deşi creştin, era cu Baiazet contra creştinilor; mai având, de altă parte, inima rănită de pretenţiunile absurde ale Ungurilor asupra Ţărei Româneşti; convins mai mult ca sigur, că *dacă creştinii ar fi învins, ţara lui nu ar fi avut să câştige mai mult dela ei, decât dela turcii învingători* [2]); şefii taberei creştine îl umilise; mândria lui de căpitan şi de domn al Românilor fusese rănită. Mai rezumă încă odată cele de mai sus şi văzu că era de preferat să întrebuinţeze sângele bravilor săi, în înfundăturile, codrii şi strâmtorile Carpaţilor, în apărarea vetrelor poporului său, decât în ajutor acestor *neferi ai creştinătăţii*, desfrânaţi, trufaşi de dânşii şi pe marginea prăpăstiei.....

Ideea de a-i părăsi, — de îndată ce primele simptome îl vor asigura de realizarea prevederilor sale — îi veni în cap; în acest scop — după ce aţintă paginele istoriei ce avea să se scrie 500 ani în urmă, el, marele Mircea invidiind soarta celui din urmă din bravii ce comanda, — hotărî să se ţină în rezervă...

Lupta începu...

Cavaleria franceză atacă cea dintâi, avantgarda otomană, formată din Asabi; ea a fost sublimă: era o vijelie împotriva căreia nimic nu putea rezista [1]). Puţine minute după începutul scăpărăturilor de arme cinci mii cadavre ale cavaleriei otomane acoperise pământul. Câtva timp în urmă, nu numai avantgarda dar chiar o parte din eniceri erau răsturnaţi.

Cadavrele a zece mii, din aceşti din urmă, au acoperit câmpia şi ar fi fost şi mai mulţi dacă, restul, clae peste grămadă, nu s'ar fi adăpostit la picioarele spahiilor. « Ameţiţi de avantajul câştigat, fără nicio legătură cu corpurile lăsate în urmă, francezii, cu nebunească îndrăzneală, s'au repezit fără preget » [2]) înainte.

Luptând, centrul armatei otomane avea ordin să cedeze şi să se retragă; armata creştină urmând astfel, urma să fie înconjurată de ambele aripi otomane.

In zadar, bătrânul Sir Ingelram *de Coucy* conjură în numele experienţei sale, pe aceşti infatigabili călări să-şi mărginească în acea zi eroismul la acea victorie [3]); în zadar le arăta necesitatea de a se odihni, de a pune rânduiala în escadroane şi a aştepta pedestrimea ungurească [4]). Sigismund observa tactica otomană; el trimise să anunţe pe francezi de ceea ce se petrecea. Ei au crezut acest avertisment ca o micşorare de suflet. Dacă aceasta s'ar fi făcut, fără îndoială, bătălia ar fi fost câştigată. Turburarea lor de învingători s'a mărit, când au văzut şi pe o parte din spahii, luând fuga; i-au urmărit; alungându-i, ei au urcat un deal de pe care spera să ucidă restul armatei otomane...

---

[1]) Fr. Damé op. cit. pag. 18.

[2]) Ah! Ce dureroasă lecţie recentă a înregistrat istoria!...

[1]) Cuirassierii dela Reischoffen!... 474 ani în urmă. Aceiaşi francezi!... In momentele decisive francezii au recurs totdeauna la asemeni şarje eroice, cari din nenorocire au avut rezultate fatale. Părinţii celor dela Nicopoli la Crécy, copiii lor la Azincourt.

[2]) Hurmuzaki, op. cit., pag. 272. Vol. I.

[3]) Lamartine, *Bătălia dela Nicopole* (vezi Antonin Rocques. Leçons et Modèles de littérature. Bucarest ediţia I).

[4]) Hurmuzaki, op. cit.

www.digibuc.ro

Vedere neașteptată! speranțe pierdute! iluzii nebunești!... Ajunși pe coamă, ei au observat cu spaimă o pădure de «40.000 lănci ale elitei armatei otomane, lucind la cele din urmă raze ale soarelui» [1]). O frică groaznică îi apucă pe toți; curajul li s'a stins când au văzut că o proaspătă parte a cavaleriei otomane le tăiase retragerea [2]); puțin în urmă centrul a fost desfăcut și călărețiii au fost împrăștiați în toate părțile.

Amiralul *Jean de Vienne*, făcu involuntar o mișcare de retragere; dar, credincios onoarei militare, el a revenit imediat și strigă celor 12 cavaleri cari îl înconjurau: *să nu ne scăpăm viața cu pierderea gloriei noastre!* Aci, pe câmpul de onoare, să ne apărăm până ce vom muri [3]).

Cu aceste cuvinte ei au năvălit asupra lăncilor inamicilor și au murit ca adevărați cavaleri francezi. Tragicul, dar eroicul lor sfârșit face să se uite o nebunie comisă în beția amorului de glorie.

Cei ce n'au căzut, s'au luptat până la cel din urmă crâmpei din armele lor. Fiecare creștin, înainte de a cădea mort, își ucidea adversarul [4]).

Ducele și 24 din însoțitorii săi, înconjurați de un număr încincit, au căzut prizonieri. Printre ei se numărau: principele Enric de Bar, Coucy și Tremouille. Abia 300 au scăpat din oribilul măcel.

Infrângerea, suferită de acești cavaleri minunați, a produs mare descurajare în centrul neatins a lui Sigismund și în acei așezați în linie de bătaie în urma lor. Deprimarea ajunse la culme, când infanteria transilvană și română — după ce privise din depărtare toată această lugubră și teribilă scenă, — s'a retras după câmpul de luptă.

Cei doi capi — Ștefan Laskovici și Mircea — nemulțumiți contra lui Sigismund, îndreptându-se spre Dunăre, au descoperit aripele...

Mergând spre fluviu, Mircea mai privit-a el oare aceea ce se petrecea pe câmpul de luptă? Putem asigura că nu. Cavalerismul său l'ar fi atras în ajutorul aliaților, amicilor momentani, deghizați, și astfel ar fi comis o crimă mai mare, acea de a pierde o țară, încercând să salveze o armată, poate pierdută.

Armata din centru, comandată de Gara, călării Teutoni sub Friederich de Hohenzollern, Stirienii sub Herman de Cilli, Bavarezii sub Electorul Palatin, singurele trupe în număr de 12.000, cari au mai rămas atașate regelui — după ce acoperiră retragerea ultimelor resturi ale disperaților și fugitivilor călăreți francezi — s'au îndreptat spre inamic...

Enicerii erau bătuți iar spahiii șovăiau. Dar! (nu se poate adăuga nimic!) deodată despotul Serbiei Ștefan (fiul lui Lazăr și al Militzei) [1]) fratele mamei lui Mahomed II, apare cu cei 5000 ai săi și ajutând pe Baiazet, hotărăște lupta, învingând cu desăvârșire pe inamic [2]).

Ostașii cari urmau drapelul lui Sigismund au fost tăiați în bucăți; la rândul lor cavalerii Stirieni și Bavarezi l-au apărat cu bravură. Hohenzollern, de care istoria nu mai adaugă nimic, murise probabil pe câmpul de onoare în capul călăreților săi; «Ungurii [3]), apucați de o frică groaznică, dar nu fără exemplu la această națiune și rătăciți, poate, de vr'un trădător, s'au precipitat către fluviu; mulți au fost omorîți ori s'au înecat».

Herman de Cilli și burggravul de Nürenberg, au înconjurat pe rege, l-a smuls din bă-

[1]) Lamartine, *Bătălia dela Nicopole* (vezi Antonin Roques. Leçons et Modèles de littérature. Bucarest ediția I).

[2]) Hurmuzaki, op. cit.

[3]) Vertct, op. cit.

[4]) I. Heliade Rădulescu, *Dacia și România*, pag. 130.

[1]) Este de observat că pe acest despot, Ștefan — fiul lui Lazăr (ucis de turci la Kossova) și al Militzei, — biserica îl trece între sfinți.

[2]) Engel, *Hist. Hungariae*, I, pag. 202. Cine poate spune câte sute de mii de suflete, ale strănepoților acestor Sârbi, victime ulterioare ale barbariei Turcilor, au plătit cu abundență această crimă?...

[3]) Eduard Sayous, *Histoire génèrale des Hongrois*. Vol. I, pag. 377, op. cit.

www.digibuc.ro

tălie, urcându-l într'o luntre, în care s'au mai suit Archiepiscopul de Gran şi fratele său Ştefan de Kanişa; Herman de Cilli şi Nicolae de Gara, l-au urmat în altă luntre [1]). După ce cu mare greutate au scăpat de săgeţile Turcilor, aproape morţi de foame, duşi de curentul Dunării, ei au ajuns, cu marele maestru al călăreţilor de Rhodos, la gurile fluviului. Acolo au avut fericirea să întâlnească flota unită — de 44 galere — a cruciaţilor Veneţieni şi Rodieni, comandată de amiralul veneţian Thomas Mocenigo, care ancorase în mare, la gurile fluviului, în scop de a-i susţine, la necesitate, în întreprinderile lor.

Această flotă i-a dus la Rhodos, de unde Sigismund, mergând, debarcă la Raguza unde a luat o sumă de bani şi apoi s'a înapoiat în statele sale, care-l credeau mort.

Astfel, oricât de tare a fost armata creştină, aceea a Turcilor era şi ea destul de numeroasă. Primirea neîncetată de noi trupe a fost, se crede, raţiunea care a făcut pe generalul francez să nu întârzie începerea luptei.

Rezumând: la prima izbire, Turcii au pierdut multă armată; dar în urmă ei au copleşit cu mulţimea lor pe francezi, cari s'au apărat, este adevărat, cu o rară vitejie, dar cari, nu mai puţin, au fost făcuţi în bucăţi.

Oricât de mare ar fi fost nebunia la care cavaleria franceză împinsese eroismul şi iubirea de glorie, e un lucru stabilit, că ei n'au fost secondaţi.

Bătălii aproape pierdute se câştig, adeseori, prin inteligenţa şefului de a păstra sângele rece şi să profite de oarecari circumstanţe neprevăzute; bătălii aproape câştigate se pierd, şi mai adeseaori, prin efectul a oarecari fapte parţiale neconsiderate la timp.

Turcii, este adevărat, au cumpărat scump acest avantaj [2]). Baiazet a fost răsturnat de pe cal, dar ajutat, la timp, de criminalul Despot, el a despărţit avantgarda creştină, care a antrenat după sine pe acea a restului armatei.

In luptă, Turcii n'au făcut graţie decât acelor prizonieri ale căror bogate armure îi făcea să spere scumpe răscumpărări.

Cum am văzut, a fost un moment când s'a crezut că Francezii erau suficienţi, pentru a desface armata de 200.000 Turci ai sultanului; dar vai! acel moment a fost foarte scurt şi toţi aceşti oameni cari trebuiau să susţie cerul pe vârful lăncilor, *le aruncaseră, pentru a putea fugi mai repede;* în învălmăşeala desfacerei avantgardei, foarte mulţi au abandonat, cum văzurăm, câmpul de luptă fără să dea o lovitură [1]).

După bătălie, sultanul a instalat tabăra lângă Nicopole. Turcii au pierdut aşa de multă armată că Baiazet, vizitând câmpul de luptă şi văzând peste 60.000 morţi din ai săi, vărsă lacrimi de durere; el jură să-i răzbune în sângele *ghiaurilor*. Ordonă să se aducă înaintea sa toţi prizonierii: zece mii creştini, legaţi, au fost prezentaţi la uşa cortului său; printre aceştia se afla şi junele scutier bavarez Schiltberger. Baiazet chemă pe ducele de Nevers, să fie martor ocular îngrozitoarei drame ce avea să înceapă.

— I se acordase viaţa, pentrucă se spusese sultanului că este principe de sânge francez; ba chiar i se mai dărui, după cererea sa, iertarea a 24 cavaleri din companionii săi. — (Unii spun 6).

Apoi s'a dat semnalul de masacrare.

« Uciderea începu. Privelişte dureroasă şi crudă! A muri cu sânge rece, nu este ursita omului. A muri de boală, *în război*, în aprindere sau mânie, aceasta este ceea ce trebuie să fie; dar a muri sau a ucide cu sânge rece, este teribil! natura compătimeşte », se revoltă. « Asasinatul este puţin, în raport cu această moarte » [2]). Pentru

[1]) Bolintineanu, *Mircea*, pag. 86—87.

[2]) In atlasul lui Hellert, care însoţeşte istoria lui Hammer, se găseşte planul bătăliei dela Nicopole, precum şi alte diferite planuri ca al Varnei, Belgradului, etc.

[1]) Durdent, op. cit.

[2]) Bolintineanu, op. cit., pag. 89.

www.digibuc.ro

aceea legile umane pedepsesc mai sever omorul cu precugetare.

Ofiţerii francezi şi burgunzi, târîţi fără milă, au fost primele victime. Carnajul continuă. Când veni rândul lui Schiltberger, fiul lui Baiazet şopti câteva cuvinte la urechia părintelui său. Sultanul făcu un semn şi fatalul ordin, suspendat pentru el, reîncepu cu victima următoare. Cauza graţierei era că junele scutier, abia de 15 ani, nu avea etatea de a muri; legile musulmane opresc de a se pedepsi cu moartea prizonierii de război cari nu au încă o etate oarecare. El a fost graţiat, este adevărat, dar a rămas 34 ani sclav [1]).

Mai fericiţi, alţi cinci seniori bavarezi, au fost ucişi sub ochii lui; dintre aceştia unul — Greif — înainte de a muri, a strigat: «Adio! vărsăm sângele nostru pentru credinţa creştină şi chiar azi vom fi fiii cerului» [2]).

Uciderea a început odată cu răsăritul soarelui [3]).

Către ora patru seara gealaţii au ostenit; capii Turcilor pătrunşi de durere, au căzut la picioarele sultanului rugându-l să dea ordin să înceteze această oribilă măcelărire omenească.

Baiazet, a graţiat restul prizonierilor şi i-a dat celor ce-i prinsese, să-i aibă robi, oprind pentru sine a cincea parte, între cari a căzut şi Schiltberger; acesta, ducele de Burgundia şi cei 24 cavaleri au fost închişi în turnul dela Galipoli, pe Dardanele. Când regele Ungariei cu nenorocoşii lui însoţitori, treceau pe acolo, spre a merge la Rhodos, Turcii nu aveau vase mari spre a-i urmări şi prinde, dar au scos sclavii pe mal şi au strigat, cu ironie, să vie regele să-i rescumpere [4]).

Franţa a plătit 200.000 galbeni, libertatea acelor ce mai rămăseseră din falnicul său contingent.

[1]) Hammer.

[2]) Bunul Dumnezeu a făcut ca nenorocirile ce cad asupra omului, să fie proporţionale cu puterea sa de a le suporta.

[3]) Schiltberger, pag. 2, § 13. (Bol.).

[4]) Bolintineanu, op. cit., pag. 83—89.

Ei au fost liberaţi la Brusa, unde au fost păziţi cu mare severitate. Amiralul murise în bătălie; Conetabilul şi *de Coucy*, la Brusa, în închisoare. Mareşalul Boucicault şi Guy de la Tremouille, au fost în numărul celor ce mai trăiau.

Baiazet a dat voie Contelui de Nevers să plece zicându-i: «te desleg de jurământul tău, d'a nu te mai bate niciodată cu mine; dacă eşti om onest, te rog, să vii să te lupţi cu mine cât mai curând. Cea mai mare plăcere ce-mi poţi face, este de a-mi da o nouă ocazie de a câştiga gloria» [1]).

Un acces de gută a împiedicat pe Baiazet să urmeze proiectele cuceririlor sale.

După bătălie, vestul Bulgariei, care plătea deja tribut Turcilor, a fost tratată ca o ţară cucerită. Din cei 2 ţari, ultimii, ai Bulgariei, unul Şişman a murit în captivitate; celălalt moare, se crede, în 1422 la Belgrad.

Doi ani în urmă, sultanul a trecut Dunărea şi s'a instalat la Rovine [2]), în Ialomiţa. Atunci Mircea se simţi fericit că nu a condus trupele sale la un măcel sigur. S'a retras în pădurile şi munţii ţărei sale — atât de bune pentru rezistenţă, — desfăşură o valoare extraordinară şi în fine aruncă pe invadori de cealaltă parte a Dunării... [3]). Cu toate acestea, mai mândru ca niciodată, Baiazet pustii împrejmuirile Constantinopolei; dar el nici n'a putut ocupa acest oraş, nici n'a reuşit să i se accepte de către împăratul Emanuel, strania propunere de a-l ceda.

Abia a căpătat dreptul să aibă în oraş o moschee şi un cadiu (judecător) (1397). Il blocă timp de aproape 2 ani. In fine, el însuşi a căzut din atâta glorie, în cel din urmă abis al nenorocirei, căci pe când petrecea în favorita sa locuinţă dela Brusa, auzi invazia teribilului Timur venind în contra lui, doritor de a răzbuna moartea fiului său; a fost prins în luptă de Tamerlan sau Timur-

[1]) Bolintineanu, op. cit., pag. 83—89,

[2]) Vezi Silistra.

[3]) Fr. Damé, op. cit., pag. 18.

www.digibuc.ro

Lenk (Timur cel şchiop) [1]) în bătălia dela Angora (20 Iulie 1402 sau 19 Silhige 804) [2]) şi a murit, nu mult după aceea într'o captivitate aspră. Europa nu datori scăparea sa de acest din urmă, decât neprevederei sale de a avea o flotă spre a trece cu imensa sa armată, Bosforul.

Baiazet murind (1402) a urmat timp de 11 ani mai multe lupte şi în cele din urmă, fiul său Mahomet I se urcă pe tronul sultanilor la 1413. Cam în acest timp, un Mustafa s'a dat de fiu a lui Baiazet; s'a prezentat însoţit de 300 Turci la Mircea, care având o ţară mare [3]) îi dădu o armată. Guvernatorul Nicopolei, Guineid îl susţinu. Mahomet veni contra lor, cu mari forţe şi-i bătu. Mustafa şi Guineid au fugit la Salonic, unde Demetriu Lascaris le-a dat adăpost şi protecţie. Mahomet îi ceru, însă Lascaris a refuzat să-i predea fără ordinul împăratului din Constantinopole. Mahomet, pe care autorii turci îl numesc: Noe musulman care a scăpat pivotul imperiului ameninţat de potopul tătarilor, a încheiat cu acesta un tratat, a-i ţine în bună pază, la Lemnos şi el le plăti întreţinerea anuală cu 900.000 aspri [4]).

In anul 1436 Amurat venind la Nicopole, Gheorghe Brancovici, despotul Sârbilor [5]) şi Dracula domnul Munteniei, îl întâmpinară, s'a pus la dispoziţia lui şi cu toţii au intrat în Ungaria [6]); aci n'au făcut mare treabă, căci sultanul, bănuind pe Vlad că-l amăgeşte [1]), s'a retras.

Mai târziu sultanul Mahomet auzind de crima lui Ţepeş [2]) — aceea de a-i fi omorît ambasadorul [3]), — a chemat pe fratele acestuia, care trăia ca ostatic la Constantinopole şi după ce i-a dat mâna şi-i prezintă o cuşmă albastră, cu aur, îi dădu un steag roş, mai mulţi bani şi alte multe daruri, precum se cuvine unui domn, l-a expediat cu o gardă de 4000 călăreţi către cetatea Nicopole, unde îl invită să-l aştepte. Indată după aceea, sultanul, adunându-şi oastea, s'a îndreptat spre Nicopole. Ajungând aci, armata sa n'a putut trece Dunărea din cauza că ţărmul stâng era ocupat de armata lui Vlad. Sultanul se adresă enicerilor: «Dragii mei mieluşei (!), ce este al meu este şi al vostru, mai cu seamă tezaurele; aşa deci puneţi-mă la cale, ştiu că dela voi atârnă ca să străbateţi, la malul opus, contra duşmanului». Enicerii au răspuns: «Fericite stăpâne! porunceşte să se pregătească luntrele, căci în această noapte noi voim să ne punem în cumpănă vieţile, trecând Dunărea». Sultanul le-a pus la dispoziţie 70 luntre potrivite şi alte lucruri de trebuinţă precum şi tunuri mici, mijlocii şi mari. Când s'a înoptat s'au aşezat în luntre şi lăsându-se în scursul fluvului, au debarcat pe malul opus ceva mai sus de tabăra domnului. Acolo aşezând împrejur tunurile, s'au înconjurat cu un şanţ, pentru a nu fi supăraţi de călărime; apoi întorcându-se înapoi la malul drept, au transportat pe ceilalţi eniceri. Când toată pedestrimea a fost trecută, s'au încolonat şi s'au pus în mişcare încet înainte, către armata lui Vlad. Oprindu-se, au instalat tunurile; însă până a ajunge la aceasta, românii au masa-

[1]) Durdent, *Beautés de l'Histoire de la Turquie.* Paris, 1816, pag. 134—138.

[2]) Baiazet avea o armată de 120.000 turci şi sârbi sub Lazăr iar Timur 840.000 mongoli, 32 elefanţi indieni şi 2 regimente trupe îmbrăcate în zale de fier.

[3]) Chalcocondilas, pag. 77: «Ţara muntenească se întindea din Transilvania până la Marea Neagră, în dreapta având Dunărea până la ţărmul mării, iar în stânga Moldova (Xenopol II, pag. 111), lăsând numai Cetatea Albă, care era în afară stăpânirei ei (Ibid.).

[4]) Bolint. în *Mircea*, pag. 104—105; J. de Hammer, op. cit., pag. 168.

[5]) Vezi Silistra.

[6]) Şincai, pag. 304.

[1]) Heliade, pag. 145.

[2]) Turcii îl numeau *Kazikli* Woevoda; (Al. C. Ipsil.) dela *Kazik*, ţeapă; acest nume a rămas în limba noastră în marină şi înseamnă *ţăruş* de care, bătut în pământ, se leagă parâmele; sau Dracul-oglu, fiul Dracului ba chiar şi Kapaluk, acel ce face ţepi.

[3]) Vezi Brăila.

www.digibuc.ro

crat ca la 300 eniceri. Sultanul privea bătălia de pe țărmul opus și i se sfâșia inima că nu-i putea ajuta. Prin întrebuințarea a 120 tunuri mici, ei au respins armata lui Vlad și apoi s'au oprit să se asigure. După aceasta sultanul a trecut *Azapii* (oaste pedestră, cam ca *drabanții* creștinilor). Vlad văzând că nu le poate opri trecerea, s'a retras. Sultanul a trecut și el Dunărea și a dat enicerilor 30.000 zloți spre a-i împărți. Turcii au înaintat cu frică, întărindu-se în timpul nopții cu șanțuri. Intr'o noapte, Românii i-a atacat cu mare iuțeală și au omorît aproape 100.000 din ei (?); căci, Turcii goniți de Români, dând peste eniceri, aceștia îi respingeau și-i omorau *pentru a nu se pierde din cauza lor.* Câteva sute de Români, prinși, au fost *despicați* din ordinul lui Mahomet. Românii, mai târziu, au părăsit pe Vlad și Radu, fratele său, care se afla în lagărul turc, a fost instalat domn [1]).

La 1444 oștirile ungare și polone s'au adunat din toate părțile la Nicopole și cu mare sgomot, declarații, jurăminte și cu preparații și mai mari, abia s'au completat la 40.000 [2]) oameni.

La 1480 o ciumă groasnică [3]) bântuia toată țara Bârsei. In acest timp Ștefan Bathori intră în Țara Muntenească, ca să bată Nicopolul. Dar isprăvile sale au rămas necunoscute (se vede că nu au fost prea însemnate sau că expediția a avut ca scop ca să se depărteze de ciumă).

La 1502 românul Iosif sau Iosa, Comitele Temișanei, a trecut Dunărea și împreună cu S. Georgio, voevodul Transilvaniei, cuceresc Nicopole, prind și ucid garnizoana turcească.

La 1521 la moartea lui Neagoe, domn al Munteniei, tronul țării se cuvenea după așezăminte, fiului său Theodosie. Acesta având abia etatea de 7 ani, a fost pus sub tutela fratelui lui Neagoe, Preda. Boierii, nemulțumiți să aibă în capul lor un copil, au instalat domn pe Radu al VI-lea; acesta mergând contra lui Preda, la Târgul-Vestei, îl bate și-l omoară. Theodosie scapă, cu fuga, la Constantinopole, unde și moare. Beiul Nicopolei, Meemet, un pretins român turcit [1]), prietenul lui Preda și Theodosie, intră în țară. Bate pe Radu al VI-lea îl prinde, îl duce la Nicopole, unde-i taie capul [2]), printr'un boier, Bănică, văr primar a lui Preda și cere domnia țării pentru sine. Logofătul Stoica, trimisul țării — conform tratatelor— pe lângă Poartă, anunță pe boeri, cari au înălțat domn pe Radu dela Afumați. Acesta, curăță țara de oamenii lui Meemet și-l bate în două rânduri: la Lumbavi și la Clăjani; a treia oară este bătut și el; fuge în Transilvania, vine cu ajutor și bate pe Meemet la Girumați; apoi, merge singur la Constantinopole, unde Turcii îl aruncă în închisoare. Tăierea lui Radu al VI-lea, trimiterea de Meemet, a lui Theodosie la Constantinopole, moartea sa subită (nu fără bănuială), atitudinea pașei dela Nicopole în afacerile țării, probează până la evidență, intențiunea Porții de a profita de disputele, neînțelegerile și luptele între munteni și să transforme țara în pașalâc. Inrâuririle lui Meemet, în evenimentele de cari vorbirăm, erau aproape de a cășuna ruina țării, din cauza nesocotitei dezbinări a celor mari. Lecție totdeauna bună! Boierii au refuzat formal pe Meemet de domn și au ales pe Pârvu, Banul Craiovei. Un trimis al sultanului îi aduce insemnele domniei și este primit cu mare pompă; în momentul însă de a pune domnului cuca pe cap, îl izbește, cu buzduganul, așa de tare în cap, că îl dă grămadă. Turcii, ce înconjur pe trimis, încep să asasineze boierii din față, apoi încalec și fug cu toții la Giurgiu (1522). Poarta nu-

[1]) După relațiunile sârbului Constantin Mihalovici (adevăratul nume se spune a fi Mihail Constantinovici), din Ostrovitza, mahometan și enicer, sub Mahomet al II-lea; a servit apoi sub Ion Corvin. Scrise între 1490 și 1516; scrierea sa primitivă, spun I. și H. Jirecek, a fost în limba polonă, publicate în *Arhiva Istorică a României.* Vol. II, pag. 10—11.

[2]) Heliade, pag. 146.

[3]) Analele bisericei din Brașov (ad. h. an).

[1]) Mărescu-Heliade, op. cit., pag. 174.

[2]) Heliade, op. cit., pag. 178.

www.digibuc.ro

meşte din nou domn pe Radu *dela Afumaţi* [1]).

La 1538 Suleiman, face un pod la Nicopoli şi voeşte să treacă armata sa de 150.000 călăreţi. Domnul Munteniei se opune cu 35.000 călăreţi; atunci Turcii fac un pod mai sus şi trec cu armata. Românii, au fugit în munţi unde se unesc cu trupele lui Zapolia (Theodor Spandugnino. N. Iorga, pag. 13, I).

La 1546 Radu *Paisie*, călugăr, gonit de inamicii săi şi armata ungară, fuge la Nicopole; după două luni, se întoarce cu Turcii din această cetate, bate la Fântâna Ţiganului, în Dâmboviţa, pe Laiot, ce se instalase domn şi după o domnie de cinci ani a fost exilat de Poartă, în Egipt, unde şi muri [2]).

La 1573 Nicopoli, a dat garnizoana sa (20.000 turci) în ajutorul a 40.000 Munteni, pentru a susţine urcarea lui Petru Schiopul pe tronul Moldovei, în locul lui Ioan Vodă cel Cumplit; toţi sunt bătuţi la Jilişte şi au fugit.

In Aprilie 1591 Mihnea (Migno, la italienii epocei) fostul domn al Munteniei, obţinând dela Turci sangiacul Nicopolei, acuză de înşelăciune pe Banul (Craiovei) şi de autor al depunerei sale [3]).

La începutul lui Iunie 1595 pe când vizirul Ferhat, făcea la Rusciuk preparative de trecerea Dunării, concentrându-şi forţele, Mihai, cu un corp de oaste, alcătuit din români, ardeleni şi cazaci, primeşte să întâmpine pe Tătari — cari conform ordinelor Porţii invadaseră România, — « le dă o sabie, şi-i sileşte să se înapoieze imediat. Indată după aceea Mihai împreună cu 60 călăreţi ardeleni din unitatea lui Albert Kiraly, sub comanda lui Gaspar Födösi, cu o ceată de călăreţi şi pedestraşi români, pe care-i luase cu sine pornind din Bucureşti, mai strângând pe lângă dânsul şi pe toţi ostaşii români şi bulgari ce i-a întâlnit în cale precum şi pe o seamă de paznici din volintiri, — trece Dunărea, în ziua mare, lângă Nicopole, pe vase, în vederea oştilor turceşti, — adunate acolo pentru ocrotirea construcţiei vaselor, neceasre podului ce se pregătea să fie întins peste fluviu. Cum au trecut ai noştri, au dat îndată năvală asupra Turcilor, îi bat, îi pun pe goană şi-i silesc să caute scăparea în dosul şanţurilor, închizându-se în tabăra ce era aşezată lângă râul Osma — ce isvoreşte din Balcani şi se varsă în Dunăre aproape de Nicopole — şi lângă care erau îngrămădite, la un loc, ca la 1000 de luntre, cu toate cele necesare pentru facerea podului. Numărul Românilor, se spune, se urca la 5000, în vreme ce Turcii întreceau 12.000. Bătălia aceasta urmă la 10 Iunie; românii au luat tabăra cu asalt, au robit şi trecut sub ascuţişul săbiei pe mulţi Turci, ca la 500; după alţii, 1600 Turci au căzut morţi. Despre paşă nu se ştie dacă a scăpat sau a rămas mort. Toate luntrele au fost mistuite prin foc, afară de vreo zece ce erau aşezate mai departe şi de cari nu s'au putut apropia (probabil sub tunurile întărirei). Ele au servit în urmă, la ai noştri spre a trece dincolo de fluviu alimentele găsite acolo. Un turc distins, ce purta grijă de aceste lucrări ale podului, zise către Födösi: « Dacă oastea voastră ar fi luat astăzi prea puternicului padişah patru cetăţi, n'ar fi fost nenorocirea mai mare pentru el ca paguba cauzată de arderea acestor luntri ». Românii au luat, în această izbândă, şase steaguri şi două tunuri-falconete ce Turcii câştigaseră, în anul precedent, sub Raab, dela oştile împărăteşti; Mihai le trimise lui Bathori, împreună cu şasesprezece tunuri şi multe pale, hangere şi alte arme, bogat împodobite, luate acolo de ostaşii săi.

Ei au mai găsit multă pulbere, muniţii şi instrumente de fier; dar pe acestea, neputându-le duce cu dânşii, le-a aruncat în

[1]) Şincai, op. cit., pag. 146 sqq.

[2]) I. Heliade Rădulescu, op. cit., pag. 187.

[3]) Scrisoarea judecătorului veneţian Gerol Lipomano din Constantinopol, către Senat. (Doc. Veneţian Nr. 182 din colecţiunea C. Esarcu).

www.digibuc.ro

apă. Invingătorii au petrecut noaptea în acel loc şi în ziua următoare, 11 Iunie, apropiindu-se de Nicopole, au scos pe duşman din interior, au cuprins *oraşul*, l-a stricat şi l-a incendiat. Nemulţumindu-se cu atâta izbândă şi înflăcăraţi de norocul ce-i favoriza, ei s'au aruncat chiar asupra *cetăţii* şi izbutesc să facă lângă poarta cea mică, o spărtură cât poate trece doi oameni. Dar cei dinăuntru au început să tragă cu tunurile şi armele lor şi ai noştri văzând că au pierdut vreo 50 oameni au lăsat cetatea şi trecând Dunărea, s'au înapoiat în ţară, veseli de norocoasa lor expediţie [1]).

In toamna anului 1595, după faimoasa bătălie dela Călugăreni, Mihai trimite contra Nicopolei pe Hatmanul Udrea (Adrian). Acesta bate pe Hafiz-Paşa, ce-l întâmpină, îi împrăştie oştirea şi asediază cetatea. Mihai îl ajunge şi ambele armate au asaltat cetatea, luând-o [2]).

La 12 Noemvrie 1596 Mihai a trecut Dunărea, cu 12.000 [3]) ostaşi, distruge *oraşul* Nicopolei, taie pe Turcii dintr'însul şi când era să bată şi cetatea, sangiacul (prefectul) îl onorează, cu multe daruri şi-l roagă să facă pace. Mihai, care auzise că soseşte grosul armatei otomane, care se întorcea, cu sultanul dela luarea Agriei (Agram), primeşte darurile şi luând aerul de a ceda, se depărtează.

La 1598 Mihai, care gătise mai dinainte 1500 luntre, trece Dunărea şi atacă Nicopole. Pe platoul dela estul oraşului, bate pe paşii Hafiz-Achmet şi Karaman; cel dintâi scapă iar cel de al doilea cade în luptă. După bătălie a înconjurat cetatea, o bate trei zile, a stricat-o, apoi, sfârşind praful de puşcă, pleacă de acolo; jefueşte tot teritoriul până în Balcani, cale de zece zile şi încărcat de prăzi, de vite, de Bulgari şi de Sârbi, se întoarse şi le aşează în ţară.

Tot cu această ocazie mai bate Vidinul, Cladova până la *Zarideal* (probabil, *Zaicar*) [1]).

Se mai spune că Mihai, cu această ocazie, a luat Plevna [2]).

In Septemvrie 1599 Mihai, după ce luase şi arsese *Turnul*, trecu Dunărea şi a bătut pe paşa Vidinului ce-i ieşise înainte, apoi înconjură Nicopolul.

La 10 Septemvrie 1599 îi dădu asalt dar n'a reuşit să-l ia, apoi temându-se de Sultanul, ce se întorcea din Ungaria, făcu pace cu paşa primind daruri [3]).

Cum am văzut, în timpul lui Mihai, Românii au avut destule lupte în jurul acestui oraş.

Nicopoli, a dat Munteniei o doamnă, în persoana soţiei lui Cantacuzino, fata sârbului Ghenea, negustor de abale [4]).

Din o dare de seamă asupra Valachiei, trimisă Impăratului, la 1 Octombrie 1608, generalul Veterani crede că cetatea Nicopolei este cheia Valachiei [5]).

Către 1612 Olandezii au dobândit dela Turci primele capitulaţiuni comerciale similare cu ale Franţei şi Angliei. Cu această ocazie ei au introdus întrebuinţarea tutunului care împreună cu opiul şi vinul, compuneau după ideea Turcilor profani cele 4 elemente ale deliciului, cele 4 perne ale sofalei plăcerei pe când ulemalele şi muftii le numeau: cele 4 coloane ale cortului voluptăţii sau cei 4 miniştri ai diavolului [6]).

La 1689 Nicopolul era ocupat de Contele Tököly, competitor, susţinut de Turci, la tronul Transilvaniei în contra Impăratului Leopold, care se declarase succesorul lui

[1]) N. Bălcescu, *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, pag. 97, 98 şi 99.

[2]) Idem.

[3]) Valther, în *Vita Michaelis*, pag. 252.

[1]) Anonimul ungur dela Hevenesi (cit. de Şincai, Vol. II, pag. 270).

[2]) Bălcescu, op. cit.

[3]) *Istoria Ţărei Româneşti* în *Mag. Ist.*, Vol. IV, pag. 270.

Această campanie poate este (probabil din cauza asemănării) acea raportată de Şincai în 1596

[4]) Radu Greceanu Cap. V.

[5]) *Columna lui Traian*, anul al IV-lea (1873), Nr. 10, pag. 197.

[6]) Al. Comn. Ipsil., op. cit., pag. 447.

www.digibuc.ro

Mihail Apafi, mort [1]) fără copii. El a primit ordine, dela Poartă, ca împreună cu Cerchez-Achmet-Paşa, seraschierul, cu oaste turcească şi cu Ghazi-Gherei sultanul cu tătarii şi cu alţi câţiva paşi, ca să vie prin Muntenia, să treacă în Ardeal pe unde ar socoti mai bine. O invitare în acest sens primi şi domnul Constantin Brâncoveanu. Toate aceste armate au trecut Dunărea la Nicopole. Brâncoveanu le ieşi înainte şi-şi pregăti şi el forţele pentru a le uni cu ei. La aceste armate s'a mai unit şi oarda tătărească a Sultanului Kalga. Cu toţi au trecut în Transilvania prin o veche trecătoare necunoscută, din munţii cei înalţi ai Munteniei. Au bătut pe nemţi, au prins pe Heissler, generalul lor, au masacrat ca la 4000 din ei şi au încoronat pe Tököly, rege al Transilvaniei; dar sosirea unei mari armate germane, i-a obligat să se retragă cu toţi în Muntenia. Aci au aşeptat deciziile Porţii, care trimise pe Tököly la Vidin, cu toată plăcerea ce o avea de a ierna în Bucureşti.

Cu încetul, Nicopole deveni un mare centru militar, deşi de la această epocă până la începutul acestui secol nu s'a mai vorbit nimic de el.

Miercuri 31 Mai 1738 către orele 3 şi jumătate, a fost un cutremur înspăimântător la Bucureşti şi în tot lungul Dunării. El s'a repetat mai multe zile, dar intensitatea n'a mai fost aceeaşi. A adus mari nenorociri. Multe din cetăţi au avut zidurile surpate. La Nicopole 4 moschei au fost distruse.

In Ungaria, Muntenia şi la Iaşi dezastrele au fost îngrozitoare [2]).

In Mai 1810 Ruşii încercând să treacă Dunărea lângă Nicopoli sunt respinşi.

Cu toată importanţa sa strategică, fortificaţiile acestui oraş au fost abandonate la 1811 şi ele cu încetul au ajuns în cea mai rea stare.

In iarna anului 1828—1829 Ruşii au luat capul de pod al Nicopolei, unde se găsea Ceapan-Oglu (fiul tigrului), aparţinând uneia din cele dintâi familii ale Asiei. Acest şef era în capul a 12.000 cavaleri, sosiţi de curând din Asia. El trimisese generalului Langeron un sac plin cu tutun şi un *cartel* în care-i anunţa că îi va goni din Principate. Generalul răspunse dând asalt fortului Kaleh. Acest fort era închis, prin turnuri şi şanţuri umplute cu apă; dar aceste şanţuri fiind atunci îngheţate, el a fost luat în ziua de 25 Ianuarie, în câteva ore. Turcii au pierdut aci 250 morţi, 350 prizonieri, 32 tunuri şi 5 drapele. Printre prizonieri se găsea Ibrahim-Paşa, comandantul-cap cu 60 ofiţeri [1]).

La 18 Februarie 1829 un detaşament de voluntari din al 9-lea de vânători, traversând Dunărea, a surprins flotila turcească nu departe de Nicopoli; a ars 29 bastimente, a luat un fort inamic aruncându-i tunurile în apă. Acest succes nu-i costă decât doi oameni [2]).

La 18 Ianuarie şi 6 Februarie 1854 Turcii au încercat să treacă Dunărea, la Nicopole, dar au fost respinşi. In Martie însă, trupele ruseşti retrăgându-se înapoia Oltului şi astfel ei nemai întâmpinând obstacole, trec Dunărea şi ocup Craiova şi România mică.

In timpul ultimului război, garnizoana Nicopolei a fost întărită la timp prin o divizie detaşată din corpul de Rusciuk, dar nu s'a făcut nimic pentru a desvolta fortificaţiile în mod raţional, cauză pentru care cetatea n'a opus Ruşilor decât o slabă rezistenţă, divizia fiind imobilizată prin desele bombardamente ale Ruşilor.

Hasan Hairi Paşa comanda forţele turceşti şi Achmed-Paşa era guvernatorul cetăţii.

Bombardarea a început în seara de 13 Iulie 1877. Generalul Krüdner, care plecase din Şiştov cu două divizii, din al IX-lea corp,

[1]) *Histoire de Turquie* 1856, pag. 44, col. II.

[2]) Dapontes, op. cit., 103.

[1]) Colonel Baron de Moltke op. cit. pag. 237—238. Vol. I.

[2]) Colonel Baron de Moltke, op. cit., pag. 238, Vol. I.

www.digibuc.ro

îl învesti la 14 Iulie; patru baterii, compuse din piese de calibru mare, au deschis foc viu contra lucrărilor incintei, deja destul de tare sfărămate prin bombele trimise, de pe malul stâng, de către bateriile ruse din Flămânda şi române din Islaz.

Duelul de artilerie, început în seara de 13 Iulie şi la care răspundea 13 baterii turceşti, a continuat în zilele de 15 şi 16.

In ziua de 14, o încercare fusese făcută pentru a trece fluviul; plute au fost puse pe apă. Trupele erau concentrate lângă Flămânda; dar Turcii deschizând un foc violent asupra acestui punct, au sfărămat oştirile concentrate pe un spaţiu aşa de mic şi a trebuit să se renunţe la operaţie. S'a mascat eşecul arzându-se oraşul Nicopoli, care era construit în un fund, între două maluri [1]).

Se crede că în noaptea de 15 Iulie, Turcii se preparau să abandoneze cetatea şi să se îndrepte spre Vidin, când, aproape de ziuă, bateriile dela Islaz, zărindu-le mişcările, au deschis asupra lor un foc violent şi forţându-i astfel să reintre în cetate. A doua zi bateriile erau gata a reîncepe focul, când generalul Manu primi ştirea că cetatea s'a predat Ruşilor, fără condiţiuni [2]).

Din partea Ruşilor, luarea oraşului era astfel comentată:

In dimineaţa zilei de 15, Krüdner a încercat asaltul contra ramparturilor de pământ şi asupra citadelei, situată la vest; Turcii au reuşit la început să-i respingă dar când proiectilele inamice au incendiat violent oraşul şi două depozite cu pulbere au explodat, fortul sud-vest a fost luat. Ruşii campară în poziţiile ocupate, aproape de oraş, care ardea în diferite locuri. Când, la 16 Iulie, ei preparau cel din urmă asalt, drapelul alb a fost desfăşurat pe parapete. 4000 turci, având în capul lor doi paşi, au predat armele. Ruşii au pierdut 15 ofiţeri şi cam 1300 oameni; pierderile Turcilor nu erau cu mult mai mari.

[1]) Amédée Le Faure, *Histoire de la Guerre d'Orient.*
[2]) P. St. Vassiliou.

Trofeele au fost: 6 drapele, mai mult de 100 piese de artilerie, de campanie şi asediu, un mare număr de arme şi 2 monitoare. Generalul Krüdner felicită pe generalul Manu şi artileria sa de partea luată la succesul operaţiunilor imperiale [1]).

In ziua capitulării, spune Kanitz, după care împrumutăm ceiace urmează, Nicopoli semăna unei mari grămezi de sfărâmături. In toate părţile, arme sfărâmate şi muniţiuni zăceau alături cu obiectele, de tot felul, pe cari nenorociţii locuitori nu le-a putut salva. Generalul Krüdner permise la 5000 Turci, cari erau fără azil, să se mute în citadelă sau să se retragă unde le va conveni mai bine. Mulţi au rămas; dar cea mai mare parte a preferat să se îndrepte către Vidin şi Sofia.

Incendiul sau bombardamentul a distrus opt moschee, sinagoga, şcoala turcă, şcoala israelită, cea mai mare parte din foburgurile turce şi cartierul ovreesc. Cam 400 case turceşti foarte prăpădite, 120 bulgare şi 5 locuinţe ovreeşti, mai rămăseseră în picioare.

Când, după câteva eşecuri, Ruşii au fost nevoiţi să întărească armata lor din faţa Plevnei, garnizoana lor a fost înlocuită cu parte din armata română, care, de altfel a contribuit şi ea îndestul, cu artileria sa, la capitularea oraşului şi pentru care mai mulţi ofiţeri au primit mulţumiri călduroase şi recompensaţi. Românii au avut mai tot timpul războiului garnizoana în ea. Generalul Stolipin a fost numit guvernator, ajutat de un Colonel din artileria română.

La terminarea ostilităţilor, armata română a predat cetatea unei garnizoane ruse şi când pacea a fost cu totul restabilită, familiile turce au revenit, încetul cu încetul, să reclame casele, grădinele, câmpurile lor, etc. Ulterior Nicopoli îşi reluă cu mare greutate vechea sa importanţă [2]).

[1]) P. St. Vassilliou op. cit.
[2]) F. Kanitz, op. cit., pag. 224—225.

www.digibuc.ro

§ 5. *OLTI* [1]).

Generalul-major rus Leonoff, care comanda la Olti, aproape de Flămânda, observă în dimineaţa zilei de 23 Iunie 1877 că un monitor turc se deplasa din Nicopoli pentru a descinde fluviul. Indată, el a dat torpiloarelor sale ordinul de a se ambusca după un ostrov şi să aştepte aci trecerea navei inamice. In numărul ambarcaţiunilor de serviciu [2]), astfel comandate, se găseau *Şutka*, pusă sub comanda Aspirantului Niloff şi *Mina* [3]) comandată de sublocotenentul Arens.

Când monitorul a voit să treacă, aceste bărci s'au precipitat cu *scondrul* înainte, pentru a-l lovi în curmeziş.

Din fericire, pentru ea, această navă era pregătită pentru luptă. La primele încercări ale atacului, ea lăsă să cadă plasele destinate protecţiei *operelor* sale *vii* împingând în afara flancurilor sale, lungi scondri cu torpile. Ea deschise, în acelaşi timp, asupra asediatorului, un foc viu de arme şi mitralii.

Atunci s'a desfăşurat peripeţiile unei lupte înspăimântătoare, angajată între un bastiment mare şi câteva bărci mici. Nava opunea mine, minelor asediatorului şi manevra, pentru a se debarasa de adversarii săi « în felul leului apărându-se contra şoarecilor ». Ea evita abordagele cu ajutorul mişcărilor sale repezi; punea la fiecare moment, în neputinţă periculoşii săi inamici, fie stopând, fie punând *maşina înainte sau înapoi.*

Mina, carè atacase cea dintâi, a fost foarte grav avariată şi, prin urmare, obligată să se retragă. *Şutka*, atinsă de un proiectil şi ameninţată să se scufunde din cauza unei guri de apă la tribord, a trebuit şi ea să renunţe la acţiune [1]).

Această luptă, foarte extraordinară nu durase mai puţin de o oră [2]).

BELINA.

Belina nu are altă importanţă deçât că aci se crede să fi fost în antichitate *Micro-Bizanţiul* (?) [3]).

§ 6. *ZIMNICEA.*

Geograful alexandrin Ptolomeu o numeşte Σεῦγμα. Ea era aşezată pe meridianul de mijloc al *Istrianei* (Ţara Românească) [4]).

In sus de acest punct se afla pe râpa Dunării (1845) o cetate de pământ, având o figură pătrată; ea era lungă de circa 200 şi lată de 150 paşi, înconjurată de 2 imense şi profunde şanţuri şi de trei părţi de un

[1]) De Sarrepont, op. a se citi pag. 218.

[2]) Nu sunt de părere asupra numărului şalupelor cu torpile cari au fost chemate să ia parte la operaţiune. Sleeman (ofiţer englez în serviciul turcilor, în timpul războiului), vorbeşte de patru bărci; *Marskoi-Sbornik* nu arată decât trei; comandantul Chardouneau (francez) nu menţionează decât pe *Şutka* şi *Mina*.

[3]) In ruseşte *Torpilă*.

[1]) Aspirantul Niloff primi, ca recompensă pentru bravura sa, crucea Sf. Gheorghe cl. IV-a; sublocotenentul Arens a fost decorat cu insemnele *Meritului militar.*

[2]) Sleeman spune: « *două ore* ». El afirmă: Comandantul monitorului era turc, pe când Ruşii susţin să fi recunoscut un englez. « Acesta era, zic ei, un om înalt, cu o barbă blondă, divizată în mijloc, în două părţi distincte, stând nemişcat în picioare şi cu mâinele în buzunare. Acest om nu înceta de a evita şalupele cu mine; el ştia să ia ofensiva şi să le manevreze în scop de a le strivi. Unii din ofiţerii ruşi, trase, la o distanţă de cel mult 12 metri, trei lovituri de revolver asupra căpitanului monitorului, care, scoase încet o mână din buzunarul său şi ridică şapca, se înclină şi-şi reluă grav imobilitatea. In fine comandantul a fost rănit... » şi bastimentul său intră la Nicopoli.

[3]) Această afirmare trebuie primită cu mare precauţiune. In curtea splendidei biserice catolice se mai vedeau *încă urme* numeroase, ale timpurilor clasice, cari abundau aci ca şi în tot satul. Câte pietre antice dispărute în temelia şi zidul acestei clădiri? Capitele, coloane de marmoră, socli, pietre votive şterse, erau oarecând împrăştiate în curtea preotului parohiei. Ţărmul Dunării păstrează încă o importantă fracţiune a bastioanelor romane şi a zidului de susţinere, admirabil cimentat, care protejează malul Belina; într'un cuvânt era un punct destul de recomandabil arheologilor. (Kanitz, pag. 221 ed. fr.).

[4]) Laonic Chalcochondila.

www.digibuc.ro

îndoit val. La o săpătură făcută de țărani au găsit mai multe pietre rupte și bucăți de vase. Locuitorii au spus că s'ar fi aflat acolo și urme de cenușă și diverse alte vase de pământ. De bună seamă, zice Laurian, că aci era: *Contra-Dinum* sau *Quinto-Dinum*, cum îl numește Procopiu și putem presupune cu probabilitate că și numele *Zimnicea* nu este altul decât *Dimnicea*. Tocilescu atribuie cetății o origină *pre-romană* [1]).

La 1792 și 1828 aci au urmat bătălii însemnate între Ruși și Turci.

In războiul 1877—78 armata rusă pentru a ajunge în inima Turciei avea să treacă două obstacole: Dunărea și Balcanii. Turcii au neglijat să protejeze prin capete de poduri, cetățile situate pe Dunăre între Vidin și Marea Neagră; *aceasta a fost o greșală care a ușurat în mod sigur trecerea Dunării.*

Statul major rusesc decisese să se treacă Balcanii pe la Șipka. Alegerea acestui punct trebuia natural să exercite o mare influență asupra determinării locului unde s'ar trece Dunărea.

S'a ales Șiștovul, ca punct al Dunării cel mai aproape de Șipka [2]).

§ 7. *ȘIȘTOV.*

Șiștovul sau *Sviștov*, numit de scriitorii moderni bulgari *Svéyéștov*, trece drept unul din orașele comerciale cele mai active din Dunărea de jos. Vechi zidiri romane se găseau încă în viile dela Steklen (Staklen) la estul mahalalelor sale și comparația diferitelor itinerare fac să se recunoască de sigur în aceste resturi antice, ceea ce mai rămâne din vechea colonie romană *Novae* sau *Novensis Moesiae civitas.*

Aceasta a fost una din principalele cetăți romane din Bulgaria, cari au fost așezate pe rațiunea că Emul (Balcanul) care se întinde paralel cu Dunărea, era tăiat (ca și acum) prin 7 defileuri cari serveau de trecere între Moesia și nordul Greciei și de aceea Romanii au construit, pe țărmul drept al fluviului, între Vidin și Silistra, șapte mari cetăți, corespunzând celor 7 defileuri, astfel că fiecare defileu al Balcanului era închis la nord prin o mare cetate pe Dunăre. Multe cetăți au datorat existența lor acestui principiu de întăriri. (Hist. d'Attila, I, pag. 240).

Era un timp când această cetate purta numele de *Novomont*; pe timpul Romanilor, în secolul al II-lea și III-lea a fost sediul legiunei I. *Italica* [1]), în parte [2]), — această legiune venise din Moesia, încă de pe timpul lui Vespasian [3]); — cealaltă parte, a acestei legiuni, staționa la *Troesmis* (Iglița de azi) [4]) și plecase dela Novae în timpul lui Deoclițian.

Inainte de Justinian fusese cetate însemnată în scripte cu un turn, adică cu totul secundară.

La Novae Goții au trecut pentru prima oară Dunărea pe la jumătatea secolului al III-lea (238 sau 250) sub regele lor Cniva și au distrus Moesia (Bouillet). După moartea lui Attila, s'a văzut sosind în această localitate o considerabilă emigrațiune, condusă de frații consângeni ai lui Hernakh, Emnedzar și Uzindur. Ei au ocupat țărmurile Utului și Oescului devenind vecini Novelor și Nicopolei (id. ibid. 250).

In anul 487 [5]) Teodoric, regele Goților, părăsi această cetate, ce o locui în timpul șederii sale în Moesia și a mers, arzând și pustiind, până la Melentiade; de acolo apoi, s'a înapoiat iarăși la Novae.

Orașul devastat de barbari, a fost reconstruit de Justinian cu atâta splendoare, «că nu fără drept i se zicea *cetate*» [6]).

Unii pretind (citați de Laurian, bătrânul), că numele său ar veni dela vorba germană *Fischhoff*; este posibil, dar se pare mai mult

[1]) *Dacia înainte de romani.*

[2]) *La guerre d'Orient* par un Tacticien, Paris I, Dumaine.

[1]) *Dicționarele* lui Hofmann și Bruzen.

[2]) Maria Zaharescu, op. cit., pag. 225.

[3]) Tacit Hist., III, 14.

[4]) M. Zaharescu, op. cit., pag. 262.

[5]) Amian Marcelinul.

[6]) Șincai Vol. I, pag. 108.

www.digibuc.ro

să vină dela *Sixto-Dinum*, ce s'ar putea admite că a existat, de vreme ce e sigur că a existat şi un *Quinto-Dinum.*

In timpul lui Mircea, acest oraş a fost foarte tare; dar, în o fericită campanie, Baiazet l-a ocupat, împreună cu Vidinul şi această ocupaţie a fost recunoscută prin actul de vasalitate din 1391 [1]). Turcii la început, îl reduse în rândul satelor mizerabile.

In Decemvrie 1593 Mihai a trimis [2]) pe generalul său Albert Kiraly să bată oraşul *Ploţi*, ce era între *Nicopoiu* şi *Vrusik* (Nicopol şi Rusciuk), cale de o zi departe de ambele oraşe şi neînconjurat cu zid [3]). Kiraly a ars oraşul, a masacrat pe toţi locuitorii săi, pentrucă prea mult au necăjit pe Românii.

La începutul anului 1595, tot Albert Kiraly, generalul lui Mihai «cu o iuţeală neauzită, cu foc şi cu fier, prădând şi pustiind îşi roteşte fulgerând armele prin toată Bulgaria, Şiştov, Cernavodă, Rasgrad, Babadag şi Obluciţa. După ce toate aceste oraşe au fost trecute prin foc şi sabie, el îşi întinse pustiirile până la Marea Neagră şi gurile Dunării, ajungând până la Varna; apoi, trecând munţii, a înaintat până dincolo de Adrianopol, apropiindu-se cam la 13 leghe de Constantinopole [4]) ».

Dela al XVI-lea secol, oraşul s'a retras, puţin câte puţin, spre est de Staklen, până în locul ce-l ocupă astăzi şi a ajuns la un grad însemnat de prosperitate.

Ruinat prin războaie şi redus în stare de sat, el s'a ridicat din nou la începutul secolului al XVII-lea.

La 1791 a avut loc la Şiştov, încheerea unei păci foarte defavorabilă Austriei (cu toate avantajele dobândite de această putere în campania din 1789).

Austria păstrează teritoriul Orşovei vechi. Cu această ocazie Turcia a fost mult ajutată de Prusia, cu care încheiase un tratat ofensiv şi defensiv, încă dela începutul secolului XVIII. Congresul dela Reichenbach consacră această pace, pe baza *Statului quo ante bellum.* Şiştovul deveni atunci locul de reuniune al plenipotenţiarilor iar lui Mavrogheni, care se opunea la încheierea unei păci defavorabile în raport cu succesele Turcilor, i s'a tăiat capul, în Iulie 1790, în lagărul turc de lângă Şiştov, la Belina, din ordinul Vizirului.

Cu ocazia acestui tratat, s'a întărit şi fatala convenţie din 1775 prin care Poarta ceda Austriei, Bucovina.

Pe înălţimea *Ciuca* exista, către finele secolului al XVIII-lea, un cartier fortificat, care amintea de bulgarii catolici-romani pe cari surghiunul îi forţă să emigreze în Ungaria. Tradiţia spune, că pe această înălţime era o biserică latină. Un tun instalat înaintea fortăreţei (Kaleh) anunţa, în timpul Ramazanului, musulmanilor oraşului, ora atât de nerăbdător aşteptată a apusului soarelui. Tot în acest loc se executa şi drept credincioşii condamnaţi la moarte şi pe cari apoi tot aci îi şi îngropa [1]).

Devastarea kărjaliilor lui Pasvan-Oglu, arderea şi jefuirea oraşului, la 1810, de generalul rus St. Priest, a forţat cea mai mare parte din locuitori să emigreze pe ţărmul român.

Iată cum a avut loc devastarea:

După predarea Rusciukului în Septemvrie 1810 Kamensky a trimis pe Contele de St. Priest cu 4 batalioane, 2 regimente de dragoni şi 3 de Cazaci la Şiştov. In acest timp oraşul era unul din cele mai bogate şi mai bine clădite din Bulgaria, pe coastele unor mari înălţimi acoperite cu vii şi grădini.

Contele St. Priest s'a instalat pe înălţimile cari dominau tot oraşul. El bombardă oraşul câteva ore. Nici comandantul, nici locuitorii

[1]) Hammer, Vol. I, op. cit., pag. 224 de Hurmuzaki Vol. I, op. cit., pag. 263.

[2]) Şincai, op. cit. Vol. II, pag. 251.

[3]) Acest oraş nu putea fi decât Şiştovul, după datele poziţiei sale.

[4]) N. Bălcescu, op. cit., pag. 63—64.

[1]) Kanitz, op. cit.

www.digibuc.ro

n'au voit să se apere. Inţelegerea s'a făcut cu ajutorul unui boier grec orb ce trăia în acest oraş de mai mult timp. Oraşul s'a predat la 30 August. S'a găsit în el cantităţi mari de alimente şi muniţiuni. S'a luat şase drapele şi un mare număr de bărci şi de vase mici.

Detaşamentul Contelui de St. Priest era prea slab pentru a păzi Şiştovul la o aşa mare distanţă de armată şi nu se înţelege pentru ce Kamensky îi dăduse aşa de puţini soldaţi, când în acelaşi timp fratele său comanda inutil 12.000 oameni lângă Batin (Boatin), unde se afla.

In adevăr câteva zile după predarea oraşului, Bulgarii şi bătrânul orb au denunţat un complot îndreptat contra garnizoanei de câţiva locuitori turci pe cari îi lăsaseră în oraş. St. Priest îi arestă şi i-a prezentat lui Kamensky, care i-a trimis în Rusia ca prizonieri de război.

La un moment însă Kamensky a rechemat pe fratele său care înainta asupra Nicopolei şi ordonă lui St. Priest să distrugă oraşul şi să-l abandoneze. St. Priest ar fi voit să fie dispensat de executarea acestui ordin barbar şi inutil, dar era aşa de precis şi i s'a dat atât de puţin timp pentru a-l executa, încât bieţii locuitori cari primiseră şi hrăniseră pe Ruşi, n'au avut decât câteva ore pentru a transporta unele din efectele lor de cealaltă parte a Dunării, la Zimnicea şi au pierdut pe toate celelalte cari au fost arse cu oraşul. Foarte mulţi din aceşti nenorociţi au fost cu totul ruinaţi. In timpul iernei au zidit un oraş lângă Zimnicea, pe care l-au numit « *Noul Şiştov* ».

La 2/14 Februarie 1812 pe când plenipotenţiarii discutau la Giurgiu condiţiunile păcii, generalul Bulatoff şi colonelul Keissaroff, trec repede Dunărea, care era îngheţată peste tot şi pun mâna fără de veste pe Şiştov. Fac prizonieri 800 oameni din ai lui Guentz Aga care comanda aci, capturează două tunuri şi se fac stăpâni pe mărfuri de mai multe milioane, pe cari, bazaţi pe armistiţiu, locuitorii din Constantinopole le importase în ţară.

Trei zile în urmă fluviul a început să se desgheţe. Bulatoff temându-se de acest desgheţ, a ars bărcile din Şiştov iar pe locuitorii cari, bazaţi pe pace, se întoarseră acasă i-a luat cu sine peste Dunăre.

Expediţia Ruşilor din 1812 contra Şiştovului a fost o pată pentru memoria lui Kutuzoff, care a ordonat-o, a colonelului Keissaroff care a propus-o şi a lui Bulatoff care a executat-o.

Cuvântul lui Kutuzoff, armistiţiul, stabilirea unui punct de vamă la Zimnicea, a făcut pe Turci să grămădească mărfurile lor la Şiştov. Cu 3 zile înaintea atacului ele au sosit din toate părţile.

Jingé-Aga, vechi aian din Măcin, fusese trimis să comande la Şiştov. In Ianuarie el plecă să jefuiască Lovcea şi Plevna. La Şiştov nu se aflau nici 20 oameni armaţi. Erau sub ordinele unui turc bătrân, Ahmet.

La Şiştov nu era decât comercianţi.

La 2/14 Aprilie, înaintea zorilor, generalul Bulatoff intră în Şiştov cu 4 batalioane şi cazaci. El nu întâmpină nicio rezistenţă. Locuitorii credeau că ei vor merge mai departe. Această armată a năvălit asupra locuitorilor, i-a jefuit, le-a luat toate mărfurile, maltratându-i.

Şefii au făcut avere colosală iar soldaţii vânzând, au băut a doua zi tot ce au jefuit. Bulatoff trase 3—4 lovituri de tun spre a arăta că întâmpinase rezistenţă şi că fusese silit să se lupte.

Kutuzoff a avut neruşinarea să propună nişte asemenea bandiţi pentru recompense.

Lucrul însă era cunoscut şi lumea a fost atât de desgustată că fiecare din cei în drept negau să fi luat parte la acest neruşinat jaf.

In războiul din 1828 el suferi noi încercări, dar se ridică, graţie excelentei sale poziţii. După războiul turco-rus din 1828—1829, locuitorii săi au fundat, în România, micul oraş al Alexandriei. Bătrânul Laurian a vizitat pe la 1845 în acest oraş biserica Sf.

www.digibuc.ro

Dumitru zidită de Matei Basarab. In acel timp ea avea dușumea de cărămizi romane, pe cari se descifra *Leg. I. Ital.*

Cu toate acestea, situația Șiștovului, foarte favorabilă comerțului, îi asigură o nouă prosperitate.

Șiștovul a fost primul oraș bulgar care a introdus în școală limba națională, pe la 1833, împreună cu limbele slavă și greacă.

Midhad-Paşa concepuse ideea executării unui drum de fier, care ar fi legat Șiștovul cu Philipopoli prin Balcani. Prin aceasta, de o parte, prin compania austriacă de navigație pe Dunăre, pe de alta, orașul ar fi devenit un port de tranzit, a cărei activitate comercială ar fi mers crescând.

In vara anului 1868 o cohortă de insurgenți bulgari, tare de 150 oameni bine armați, a debarcat, din România, aproape de Șiștov, sub conducerea lui Hagi Dimitri. Stindardul, împodobit cu leu și cruce, a trecut colinele Țaroveței; dar neliniștea ce au observat bulgarii a contrastat cu entuziasmul junilor legionari. Nimeni nu s'a mișcat, niciun om n'a venit să mărească rândurile, unde se striga moarte sau libertate. Populația musulmană înspăimântată, autoritățile turcești, prea bine informate, singure s'au mișcat, pentru a îneca în sânge îndrăzneața întreprindere. Midhad-Paşa se arătă nemilostiv în represiune; legiunea urmărită de milițiile turce și de nizami, a ajuns, luptând, până în defileurile Iantrei, aproape de Gabrova și aceste defileuri a fost mormântul insurgenților.

Mult timp în urmă amintirea eroismului acestei legiuni, a rămăs încă viu la bătrâni ca și la tineri, la creștini ca și la turci. In toate părțile se lăuda curajul lor, musulmanii pe față, creștinii în secret. Dar oricât de mare le-a fost bravura, se putea reproșa șefilor lipsa de prevedere. Ei au ales rău terenul de insurecțiune. Nu numai locul era pretutindeni deschis și se preta puțin pentru o luptă de guerillas dar sate întregi erau ocupate de musulmani sau cel puțin locuite de populații amestecate, circumstanță care trebuia să facă imposibil un marș secret către Balcani, unde domnia elementul bulgar [1]).

In anul 1870 acest oraș a căzut pradă unui mare incendiu, care a prefăcut în cenușă, mai cu seamă, marele șir de locuințe de lemn după marginile Dunării.

Trecerea dela Șiștov (15/27 Iunie 1877 ora 2 h. 35 m. dimineața).

Armata rusă ce ocupa România se desfășura pe linia Dunării cu o liniște militară care probează că ea executa mișcările ei întocmai ca manevrele din timp de pace. Acesta era un bun augur.

Turcii, din parte-le, determinați la o rezistență pasivă absolută, n'au luat nicio măsură spre a-i deranja pe țărmul stâng. Retranșați înapoia Dunării, pe care au constituit frontul lor de operații, ei au pierdut cel mai prețios timp în o culpabilă inacțiune căci, observarea adversarului, intermitenta bombardare a oarecari puncte ale țărmului stâng — multe din ele neapărate — cutreerarea Dunării în toate sensurile de vasele lor de război, fără niciun obiectiv, etc. par mai mult dispozițiuni ale unui joc de copii decât serioase pregătiri ale unei armate, fie ea chiar în defensivă.

Dunărea, este adevărat, a fost un obstacol destul de serios pentru armata ce luase ofensiva; punctele întărite între gura Timocului și Sulina, legate prin: un cordon de trupe și o bună cale de comunicație pietruită, mărea puterea armatei în defensivă; dar era aceasta suficient? Nicidecum. Evenimentele ulterioare au probat că dacă s'ar fi ocupat și întărit câteva puncte pe malul stâng sub protecția flotilei chiurasate, războiul, dacă nu altfel, s'ar fi prelungit și atunci s'ar fi profitat, — pe lângă că s'ar fi transportat pe țărmul stâng, — de timp spre a forma și instrui noi armate, noi forțe. Dacă Plevna ar fi fost la Galați?...

[1]) F. Kanitz, op. cit.

www.digibuc.ro

Este greu să se explice foarte multe stranii fapte cari surprind pe examinatorii și criticii liniștiți ai acestui război... Dar aceasta se depărtează de rezerva ce ne-am impus în această carte...

Oricum, Rușii au profitat cu o rară inteligență de neexplicabilele erori ale inamicilor lor. A fost un moment în care ei trebuia să fie mulțumiți că Dunărea — cu toate că prezenta pentru ei un obstacol greu de abordat, împlinind mai toate condițiunile unei bune apărări pentru inamic — s'a găsit între ei și implacabilii lor adversari.

Fără îndoială, extraordinara inundație a anului 1877, inpenetrabilele noroaie, lacuri și bălți, formate la retragerea apelor, au fost un adevărat dar a lui Dumnezeu ce compensa în destul erorile diplomației care prezentase armatei ruse pe Turci — prin nesuficiența resurselor sale de apărare... Numai punând la toate aceste avantaje, pe lângă indiferența Românilor, trebuie să adăugăm că tactul și înțelepciunea bătrânului șef de stat major al armatei imperiale era un prețios calmant caracterului foarte brav și generos dar nerăbdător și absolut al comandantului armatei de sud.

Lucrurile au mers ca la paradă... Un Moltke ar fi avut timpul să imprime și să distribuie public, instrucțiunile sale fără, ca prin aceasta să fi compromis cât de puțin — cu asemenea inamici — rezultatul campaniei. Cauza apărată de Rusia era prea sfântă, ca astăzi, cu sânge rece, să nu vedem în toată această campanie mai la fiecare pas manifestându-se degetul Dumnezeului timpului?

Principalele dispoziții pentru asigurarea trecerei fluviului au fost:

6 vase torpiloare trebuia să reînoiască atacul — ce reușise atât de bine la Măcin — contra a 3 mari chiurasate în baia dela Sulina.

Pontonierii Ruși au primit ordin să înceapă, în ziua mare, lucrarea unui pod la Brăila (7 Iunie).

In noaptea de 8—9 Iunie o trecere secundară s'a executat în fața Galaților, cu care ocazie punându-se mâna pe înălțimile dela Bugeak, s'a grăbit retragerea Turcilor din nordul Dobrogei, operație prin care se garanta legăturile armatei principale cu Rusia.

Pe la 13 Iulie Rușii au concentrat forțele lor principale pe Vedea, la Alexandria, Roșiorii de Vede etc. Mai multe linii de mine, ancorate în mod secret în diferite puncte ale fluviului asigurau partea Dunării în care urma să se efectueze trecerea, de redutabilul atac al monitoarelor, cari cu inteligență manevrate, erau suficiente să întârzie trecerea Dunării.

Alegerea celor ce dirijau flotila otomană pe Dunăre a fost o crimă care a înlesnit Rușilor într'un mod sigur trecerea fluviului.

O linie de mine a fost terminată la 8 Iulie, la vale de punctul de trecere, la Malul de Jos. La 12 Iunie o aceeași operație a fost terminată la Corabia, la deal de punctul de trecere. Imposibilitatea de a scoate din această regiune a fluviului, cele două monitoare dela Nicopole, a oprit de bună seamă ca trecerea să se facă în ziua mare și trupele să defileze cu muzica în frunte.

Un material de pod fusese adus pe Olt, până aproape de Turnul.

Trupe dirijate pe malul stâng în toate sensurile; o canonadă aproape continuă între Timoc și Sulina, oriunde artileriile grele ale celor 2 armate se aflau față în față, despărțite prin Dunăre, erau operațiuni, în adevăr, cari ar fi încurcat un observator puțin deprins cu ale războiului.

Două puncte, se crede, au fost alese de statul major rus, pentru trecere: Măgurele și Zimnicea; nereușind într'un punct ceea ce s'a și întâmplat, să se încerce în celalt loc.

In plus: călătoria împăratului, care plecase spre Turn; deplasările atașaților militari străini, cari umblau și ei aiurea; voiajele, timp de 4 zile (8—12 Iunie) ale comandantului armatei și a șefului său de stat major, cari cutreerau în secret (între

www.digibuc.ro

cele două puncte alese) ţărmul fluviului pentru a-l cunoaşte mai bine, etc., au indus complect în eroare atenţiunea şefului armatei otomane, care se găsea, se spune, destul de bine în Rusciuk la adăposturile unor ziduri atât de tari, sub protecţia a vreo 200 tunuri şi despărţit de inamic prin Dunăre!...

Este sigur că talentele militare ale lui Abdul-Kerim au fost paralizate şi de pretenţia Porţei de a conduce, graţie telegrafului, după divan, operaţiunile armatei pe teatrul de luptă dar şi de efectele etăţei înaintate asupra omului. Lăsând la o parte acţiunile cari au cerut calcul, calm şi practica îndelungată a meseriei, toate războaiele şi bătăliile mari au fost întreprinse cu succes de generali ce n'au depăşit oarecare etate.

Alexandru cel Mare, Scipione, Cezar, Octaviu, Traian, Carol al XII-lea, Napoleon, Principele Eugeniu etc. în momentul faptelor lor cele mari, nu aveau niciunul etatea medie a generalilor de mai târziu ai bătrânelor armate europene (1892).

Studiind viaţa fiecărui general mare afară de rare excepţii, faptele sale mari corespund cu floarea calităţilor morale şi materiale, cari, se ştie, sunt în legătură strânsă cu etatea.

Generalii bătrâni pot da sfaturi utile pentru un câmp de bătălie sau pe un teatru de operaţii dar rareori pot întreprinde ceva grandios..., şi din acest punct de vedere temperamentul Marelui Duce putea ajuta şefului de sfat major tot atât, cât al acestuia din urmă Marelui Duce.

Nu este permis să ne exprimăm după bunul plac, onoarea fiecărui şef urmând a fi împărţită cu ajutorul său.

Trupele erau dispuse în jurul acestor 2 puncte aşa fel în cât să se poată îndrepta cu înlesnire către unul sau celalt din aceste 2 puncte.

Secretul unei întreprinderi asigură cu 2/3 reuşita.

Patru persoane cunoşteau în armata rusă punctele de trecere:

Comandantul-cap, şeful său de stat major, comandantul corpului 8 şi cel al diviziei 14 bravul general Draghimirov.

S'a pretins că înainte de această trecere s'a încercat o alta la Nicopole; arderea acestui oraş fără motiv pare să fi fost o măsură de răzbunare momentană sau un mijloc de a acoperi eşecul. Legile omeneşti admit că pentru a judeca un om, trebuie, pe lângă altele, a-l întreba şi pe el. Ori, Rusii nu pomenesc nimic de acest act, pentru Nicopole; e posibil dar ca un avantaj căutat aiurea să fie găsit acolo unde nu l-ai căutat.

Oricum ar fi, pe când pe toată linia Dunării şi mai ales la Turnu, o canonadă asurzea îngrozitor auzul, la Zimnicea, pe stânga frontului rus, divizia Draghimirov, urmată de divizia principelui Sviatopolsk-Mirsky, care a făcut în acest scop un marş de noapte, executa adevărata trecere.

La 26 Iunie ora 9 seara, a început să se dea la apă, la Zimnicea pontoanele; 4 batalioane de pontonieri cu generalul Richter, dirijau preparativele.

Infanteria se afla masată în ordine de luptă, ascunsă înapoia sălciilor.

Pe ţărmul turc nimic nu se mişca; se spera chiar să surprindă pe inamic. Noaptea era răcoroasă şi către miezul nopţii a început ploaia.

In ostrovul format de îngustul braţ al Dunării, generalul Draghimirov da ordine ce erau repede executate.

In scop de a acoperi trecerea şi a combate monitoarele turce a căror apariţie era de temut, cu toate precauţiunile luate în zilele precedente, s'au instalat cinci baterii de 9. Aceste baterii erau susţinute de Reg. 35 Infanterie de Briansk, care ocupase ostrovul cu 2 batalioane şi tiraliori.

Către miezul nopţii trupele Diviziei 14 Infanterie se îndreptau către locul trecerei.

Aceste trupe au fost împărţite în şase detaşamente cuprinzând fiecare 12 companii infanterie şi 60 Cazaci. Primele 2 detaşamente aveau 8 tunuri de munte iar celelalte 4 aveau 6 piese de campanie.

www.digibuc.ro

Compania rusă fiind de 250 oameni, trupa se urca în total la 18.000 oameni cu 360 cai; turcii n'au remarcat preparativele.

La ora 2 şi 30 m. dimineaţa detaşamentul părăsea ţărmul. El era comandat de generalul maior Iolcin şi era compus din companii ale Regimentului de Volhynia.

Trei sferturi de oră a trecut în mijlocul unei tăceri profunde. In fine traseul a durat aproape o oră; câteva focuri de armă s'au auzit pe ţărmul bulgar. Ruşii au pus piciorul pe uscat. Impuşcăturile au fost auzite. Achmet Paşa s'a deplasat îndată din lagărul dela Vardera (Vardin); lupta se angajă. La ora 4 dimineaţa o divizie întreagă era pe ţărmul opus iar brigada turcă ce sosea a intrat în acţiune.

Deja Ruşii escaladau primele înălţimi. Generalul Iolcin se aruncă înainte şi parveni să se menţină, aşteptând întăriri.

In acel timp o baterie turcă instalată pe înălţimi, aproape de Şiştov, deschidea focul său asupra pontoanelor; 3 baterii ruse de 9 răspundeau cu vigoare.

Cu toată canonada, Ruşii continuau debarcarea. Ţărmul prea escarpat prezenta imense dificultăţi la debarcare iar solul acoperit cu vii înlesnea Turcilor păstrarea poziţiilor.

Terenul fiind defavorabil, artileriei i s'a ordonat să suspende transportul pieselor şi să trimită fără întrerupere infanterie.

Tirul pieselor de 9 după ţărmul român era îndestulător să ţină în respect cele câteva tunuri inamice. Cu toată inferioritatea sa, bateria turcă aşezată pe înălţini, aproape de Şiştov, n'a încetat lupta.

Până la 5 dimineaţa soldaţii debarcaţi erau, pe măsură ce soseau pe detaşamente, îndreptaţi în valea lui Tekir-Dérè; ei erau dirijaţi mai ales pe dreapta şi spre stânga, pentru a întări primele trupe, cari formau baza unui ordin de luptă făcând front Rusciukului şi Şiştovului.

Către acel moment, toată aripa stângă care făcea faţă spre Rusciuk şi care era compusă din detaşamente din gardă şi din companiile regimentelor de Volhynia şi Minsk, se îndrepta la asaltul înălţimelor.

După o luptă încordată Turcii au abandonat crestele dela estul îmbucăturei lui Tekir-Dérè.

La 6 dimineaţa Turcii se aflau împinşi departe de ţărm pentru ca debarcarea să se facă fără pericol. In acest moment conform ordinelor Generalului Iolcin s'a pregătit o rampă pentru debarcare ceva mai sus de gura Tekir-Dérè-ului. S'a procedat astfel la o repartiţie mai metodică a trupelor cari continuau să sosească.

Mişcarea înainte a primelor eşaloane la dreapta şi la stânga lui Tekir-Dérè era necesară, turcii prin tirul lor după înălţimile vecine nepermiţând să urce direct valea acestui râu.

Generalul Draghimirov însărcină o parte din trupe cari au debarcat, să umple acest interval şi să formeze o rezervă. O nouă baterie turcă n'a întârziat să se instaleze pe înălţimi, în faţa centrului rusesc şi să deschidă o canonadă violentă. In acelaşi timp Turcii au încercat să taie în două pe agresor. Dându-şi un mutual sprijin, companiile gardei, regimentelor de Volhynia şi Minsk au trecut la asalt, asupra inamicului respingându-l.

Către 8 dimineaţa Comandantul-şef opri mişcarea pe toată linia ordonând brigadei generalului Iolcin să se mărginească la menţinerea pe creste.

Turcii încetaseră atacul lor asupra centrului iar bateria lor dirija focul asupra unui vapor care începuse transportul trupelor; din acest moment lupta s'a limitat la o împuşcătură fără rezultat, care aci slăbea, aci se intensifica.

Considerând trecerea ca asigurată din spre est, generalul Draghimirov judecă momentul sosit pentru a prepara principala operaţie a zilei, ocuparea lanţului de înălţimi cari domin Şiştovul, întrebuinţând a 22-a brigadă comandată de generalul maior Petruşescky [1]).

[1]) Amédée le Faure, *Histoire de la Guerre d'Orient de 1877/1878.*

www.digibuc.ro

«Trăsura caracteristică a luptei dela 15 a fost faptul că primele trupe angajate nu formau batalioane întregi, nici companii sau plutoane; debarcând, ele se constituiau în grupe improvizate. Bravii soldaţi conduşi de şefi, cari adesea nu erau ai lor, au susţinut o luptă glorioasă, fără cea mai mică speranţă de a fi ajutaţi; fiecare grupă observa cu atenţiune ceea ce făcea vecinii săi, fiecare îşi regula mişcările sale după celelalte, dându-şi sprijin mutual». Astfel termină generalul Draghimirov raportul său către comandantul Corpului 7.

Succesul era complect; trecerea fluviului, această operaţiune atât de periculoasă, de atât timp amânată, a fost executată şi chiar de o singură divizie.

Pentru siguranţă, pe malul stâng al Dunării generalul Draghimirov îşi îmbarcă în grabă regimentele diviziei sale.

Noutatea victoriei fusese telegrafiată la Turnu; Marele Duce Nicolae s'a deplasat cu şeful său de stat major general. In acest timp trupele reunite în apropiere de Flămânda primeau ordinul să sprijine spre stânga şi să ajungă la Zimnicea.

Succesul Ruşilor nu fusese scump cumpărat.

Evocând amintirile anterioare, din 1828 şi 1854, pentru a nu pomeni decât cele mai recente, se aştepta să fie pierderi mai mari. Au avut însă 9 ofiţeri şi 290 trupă morţi; 22 ofiţeri şi 450 trupă răniţi la cari se mai adaugă 55 oameni dispăruţi.

Brigada lui Achmet-Paşa s'a comportat cu bravură şi dacă soldaţii turci şi-au făcut datoria, n'a fost tot astfel şi cu comandantul lor şef [1]).

Turcii, se spune, recunosc că adevărata lor linie de apărare începea la Balkani. Dar era oare aceasta un motiv pentru a ceda aşa de uşor spre a apăra cu atât de puţine trupe un fluviu ca Dunărea.

Materialul necesar la stabilirea trecerei fusese adunat pe Olt la Slatina.

Trupele debarcate pe malul drept erau expuse unui atac posibil. Dela Nicopole, chiar dela Rusciuk, inamicul putea, prin o viguroasă ofensivă, să arunce pe Ruşi în Dunăre şi să schimbe astfel în dezastru această victorie aşa de fericit câştigată [1]).

Ea a fost executată în trei reprize diferite în modul următor:

1. In noaptea de 14/15 Iunie cele 100 pontoane conduse de Marele Duce Alexis Alexandrovici, fiul Ţarului, descind Oltul, intră pe Dunăre şi trec sub Nicopole, fără a deştepta atenţiunea garnizoanei; în momentul când coada convoiului trecea prin faţa oraşului, s'a deschis un foc violent asupra lor fără a le produce pagube.

2. In noaptea de 15—16 Iunie al doilea eşalon (50 pontoane şi 30 plute) a trecut cu acelaşi succes, abandonând cu toate acestea 4 plute, pe cari se aflau 5 piloţi, cari ieşiseră înotând la mal, înspăimântaţi de căderea proiectilelor.

3. In fine în noaptea de 16—17 Iunie celelalte 30 pontoane au trecut fără greutate prin faţa Nicopolei.

Construcţia podului începuse la 15 Iunie. La 17 cele 2 operaţiuni au fost suspendate înaintea apariţiei fără veste a unuia din monitoarele dela Nicopole ce cobora fluviul. Cuirasatul a trecut prin faţa bateriilor ruseşti răspunzând focului lor şi a venit să ancoreze pe braţul unde se făcea trecerea.

Acolo a aşteptat majestos fără să tragă; apoi după 2 ore el s'a îndreptat spre Nicopole.

După plecarea vasului Ruşii şi-au reluat lucrul.

Podul era format din cinci elemente succesive, ancorate pe diferite braţe ale fluviului. O companie de pontonieri şi marinari erau special însărcinaţi cu supravegherea şi legarea lui. Două linii de mine protejau, la deal şi la vale, podul; pe lângă acestea, două canoniere, ancorate în vecină-

[1]) Amédée le Faure, op. cit., pag. 244, Vol. I.

[1]) Amédée le Faure, op. cit., pag. 244, Vol. I.

www.digibuc.ro

tate, aveau ca misiune împiedicarea oricărei apropieri.

In fine acest pod a servit numai în cursul lunei Iulie la trecerea a 5½ corpuri de armată.

Cu ocazia acestor treceri, Alexandru I Principe de Batenberg, suveran în urmă al Bulgariei, a pus piciorul pentru prima oară, în capul batalionului 13 de tiraliori ruşi, pe pământul viitoarei sale patrii, al Bulgariei, al acestei ţări care văzuse născându-se Alexandru cel Mare, care primise dela Impăratul Traian civilizaţia romană, dela Bizanţ religia creştină şi care fusese timp de atâtea secole supusă Turcilor [1]).

Impăratul Alexandru n-a întârziat să vină în mijlocul trupelor sale şi aci lansă faimoasa sa proclamaţie, consiliind concordia între Bulgari şi inamicii ce nu mai puteau lupta şi care caracterizează toată mărimea sufletului acestui mare (şi de toţi oamenii buni regretat) împărat al Rusiei.

Oraşul schimbat după trecerea armatei ruse şi căderea Nicopolei, în un lagăr vesel, a primit la 1 August, ştirea pierderei din ajun a bătăliei dela Plevna; s'a produs aci îndată o adevărată panică. Deja se credea că Turcii sunt la porţile oraşului. Mii de bulgari, ce se temeau de răzbunarea învingătorilor, s'au îndreptat, împreună cu soldaţii împrăştiaţi şi cu speculatorii târgului, spre podul de pe Dunăre, unde a fost, câtva timp, o dezordine teribilă [2]).

La estul oraşului chiar pe ţărmul Dunării, s'a ridicat un monument pentru a aminti trecerea armatei ruse din Iunie 1877 precum şi altul pe mormintele celor căzuţi cu ocazia luptei ce a avut loc în această împrejurare.

§ 8. *VARDINUL.*

In primăvara anului 1857 o legiune de tineri bulgari, a trecut Dunărea, din România, în sus de *Iantra* [1]), în dreptul ruinelor romane ale castelului Vardin, nu departe de Şiştov, în un punct, unde un ostrov al Dunării împiedica trecerea de a fi văzută. Pichetul turcesc a fos masacrat şi aproape de Ţaroveţ, Filip Totiu a desfăşurat vechiul stindard bulgar. Expediţia n'a reuşit din cauza caracterului locuitorilor, cari, calculând cu răceală toate şansele, au rămas liniştiţi.

Acest trist sfârşit nu descurajă decât pentru prea puţin timp pe patrioţii bulgari cari, din Bucureşti, căutau cu ajutorul propriilor lor resurse să elibereze patria lor. Emigraţii, prejudecaseră prea mult activitatea şi zelul bulgarilor rămaşi la vetrele lor [2]).

Ceva mai la vale de Vardin, pe coasta malului drept al văii Iantrei, se află satul Crivina, renumit prin aceea că aci, la 7 Septemvrie 1810, armata turcească a fost cu desăvârşire bătută de acea rusească.

§ 9. *MALUL DE JOS.*

La 20 Iunie 1877, ora 3 dimineaţa, şase şalupe cu un vas rusesc, ancorate la *Malul de jos*, s'au deplasat din acest mic port în scop de a se opri, la 6 mile de acolo şi să stabilească un baraj de mine, în canalul Dunării. Pe ţărmul român operaţia s'a efectuat fără mare greutate, dar n'a fost tot astfel şi pe celalt ţărm. Primite de o ploaie de gloanţe, torpiloarele s'au văzut, mai mult, gonite de un vapor, ieşit fără veste din Rusciuk. Luate între două focuri, ele s'au refugiat sub un ostrov al fluviului, ţărmurit de trestii şi de sălcii. Era 8 dimineaţa.

Atunci lt.-colonel Novicoff dădu ordin locot. Skrydloff, comandantul şalupei torpiloare *Şutka* (glumă) să oprească, cu orice preţ, monitorul inamic.

---

[1]) F. Kanitz, op. cit.

[2]) Kanitz, op. cit.

[1]) Astăzi acest râu este cunoscut sub numele de *Iantra*, *Yantra* sau bulgăreşte *Jeter*.

Cel mai vechi nume al său pare să fi fost: *Athrys*, *Yantrus* şi *Iatus* (Herodot IV, 49); *Jeterus* (Pliniu, 3, 29).

[2]) Kanitz, op. cit.

www.digibuc.ro

Skrydloff, cu toată vitesa s'a îndreptat şi a lovit cu scondrul său flancul monitorului, dar nu s'a produs nicio explozie; s'a constatat în urmă cablurile rupte de focul vasului atacat.

Prova şalupei *Şutka* a fost pătrunsă de un obuz şi tot echipajul a trebuit să golească apa. Locot. Skrydloff, greu rănit, a reuşit, cu multă greutate să ajungă flotila [1]).

§ 10. *SLOBOZIA.*

La 1771 împrejurul Rusciukului nefiind iarbă pentru caii cavaleriei, seraschierul Izet-Paşa trimise câţiva soldaţi să cosească fân într'un ostrov situat între Rusciuk şi Giurgiu şi unit cu ţărmul stâng printr'un pod. Ruşii văzând pe turci, au venit să-i atace. Izet-Paşa s'a deplasat personal în ostrov pentru a susţine oamenii şi exemplul său excitând ardoarea trupelor musulmane, ele au traversat succesiv trupele pe vase.

In fine ele s'au reunit, într'un număr atât de mare, că generalul a detaşat unul din ofiţerii săi Yeyen-Aga pentru a face o descindere pe ţărmul Giurgiului, la o jumătate leghe depărtare de această cetate, aproape de un ciflic (un fel de mică fermă) cunoscut sub numele de Slobozia (Eslabuzi în limba turcă). Yeyen-Aga a executat cu succes însărcinarea sa; el a evacuat inamicul din ciflic şi s'a stabilit cu oamenii săi.

In acest timp (Iunie st. n.) seraschierul parvenise să gonească pe Ruşi din ostrov şi aceştia retrăgându-se au distrus podul lor. Izet-Paşa a trecut trupele sale pe bărci; dar cum nu avea tunuri el n'a voit să încerce asaltarea fortăreţei şi să expună inutil soldaţii săi la focul artileriei inamice. El s'a unit cu Yeyen-Aga în ciflic; în mai puţin de 2 ore el a pus să se sape şanţuri şi să formeze în acest loc un lagăr întărit.

A doua zi în revărsatul zorilor Ruşii angajaţi în linie de bătaie, au înaintat asupra ciflicului; musulmanii îi întâmpină cu curaj, îi alungă şi i-a urmărit până sub zidurile Giurgiului. Aci învingătorii primesc din Rusciuk un ajutor de 2000 oameni. Acest ajutor le măreşte curajul.

După cinci ore de lupte crâncene ei au forţat pe Ruşi să fugă în desordine şi să intre în fort. Uvrajele construite de Ruşi au servit atunci de apărare trupelor musulmane cari au pus mâna pe ele. Seraschierul aduse din Rusciuk 4 tunuri cu cari a bătut fără preget zidurile fortăreţei. El se pregătea să dea un asalt când o ghiulea a rupt braţul care susţinea, « pont-levisul » castelului. Atunci musulmanii au înaintat să pătrundă în interiorul întărirei. Ruşii după câteva momente de rezistenţă au cerut să capituleze. Ei au evacuat fortăreaţa a 2-a zi şi Izet-Paşa îi lăsă liberi să ia orice drum vor voi.

Giurgiu în această împrejurare a fost comandat de generalul rus Repnin. El a pierdut cu această ocazie toate bagajele sale, imense bogăţii pe cari le purta cu el, între altele şi o sabie garnisită cu diamante pe care i-o dăruise Impărăteasa.

La 8—20 Februarie 1807 Kamensky comanda la Slobozia. I se notifică prin curier, atât lui, cât şi lui Mayendorff la Ismail, precum şi în toată Muntenia, Moldova, Basarabia şi Serbia că operaţiunile vor începe pe toată linia.

In Mai 1807 Bairactar Mustafa Paşa dela Rusciuk a trecut Dunărea cu armată mare şi s'a îndreptat spre Bucureşti. Argeşul fiind mare şi Turcii neavând poduri suficiente, capitala a fost salvată de ororile războiului.

La 24 August 1807 Ruşii au încheiat cu Turcii, în acest loc, un armistiţiu în cuprinderea următoare [1]):

Art. I. Dacă pacea între Rusia şi Poartă nu s'ar putea încheia îndată, atunci armistiţiul să durezc cel puţin până la 21 Martie 1808.

[1]) La Major H. de Sarrepont, *Art militaire sousaquatique.*

Les torpilles. Paris, 1880. I. Dumaine, pag. 217-218.

[1]) Al. Xenopol, *Războaiele dintre Ruşi şi Turci şi înrâurirea lor asupra Ţărilor Române.* 2 volume.

www.digibuc.ro

Art. II. Atât Rușii cât și Turcii să evacueze Principatele în termen de 36 zile și unii să se retragă peste Nistru iar ceilalți peste Dunăre.

Art. III. Să se înapoieze atât corăbiile cu echipajele lor cât și prizonierii ce s'au făcut de ambele părți.

Art. IV și V. Administrația țărei până la încheierea păcii să fie dată unui divan alcătuit din boieri.

Beligeranții au numit și plenipotențiari pentru încheierea păcei definitive. Rușii chiar a doua zi au reocupat pozițiile, un moment părăsite deși turcii îndepliniseră obligațiunile cuprinse în armistițiu adică: oștile lor au părăsit Principatele; au lăsat însă la Ismail, Brăila și Giurgiu numai garnizoane îndestulătoare ca să le păzească; au evacuat Serbia, trecând dincolo de Dunăre și Timoc, retrăgându-se chiar la 20 km. în interior de aceste râuri. Domnii noi numiți, Sutzu și Calimachi au primit ordin să aștepte la Rusciuk încheierea păcei pentru a intra în țară.

Această schimbare în politica rusească era secretul slăbiciunei în care Franța căzuse în Occident și mai ales în Spania [1]).

Convenția a fost semnată în urma stăruinței Generalului Guilleminot, trimis special la București dela Tillsit unde se afla Napoleon I și unde se încheiase faimosul tratat. Ea ataşa cu tot sufletul, imperiul Otoman combinațiunilor lui Napoleon. Una din mărturiile cele mai expresive de această nouă linie de conduită a fost aderarea Porții, în public, la sistemul continental. Imperiul Otoman dându-și foarte bine seama asupra adevăratelor sale interese a executat, cu cea mai scrupuloasă fidelitate, obligațiunile ce-i impuneau convenția dela Slobozia.

Impăratul Alexandru I desaprobă pe generalul Michelson, refuză să ratifice convenția și ordonă trupelor sale, cari deja începuseră mișcarea lor de evacuare, să reia toate pozițiile pe cari ele le ocupaseră, pe țărmul stâng al Dunării. Ostilitățile — împinse și de aurul Angliei — au continuat.

La 1809 Slobozia era un sat situat pe o înălțime și pe țărmul stâng al brațului Dunării care trecea la Giurgiu, la 6 verste mai sus de acest oraș. In acest sat se afla o vilă a faimosului Mustafa Bairactar, ayanul Rusciukului. Satul întreg era locuit de oamenii săi și format de grajdurile, magaziile, fabricile sale și de casele acelora cari îi erau atașați. In casa lui Mustafa la 1807 Meyendorff subscrisese acea convenție care nu-i reușit deloc. Din acel moment Slobozia devenind importantă, a fost înconjurată de un imens retranșament care avea două verste lungime. Ii trebuia 3000 oameni pentru a-l apăra.

In momentul atacului Giurgiului aceste întăriri nu aveau pentru apărare mai mult ca 250 oameni. Miloradovici detașă un batalion din regimentul de Siberia sub ordinul colonelului Lapukhin și a căpitanului Rousseau. A masacrat pe toți Turcii câți o apărau afară de 14 prizonieri. Două vase cari au venit în ajutor din Rusciuk au fost înecate de artileria rusă.

S'a găsit în acest retranșament 27 tunuri iar în casa lui Mustafa 32 drapele și o mare cantitate de arme și muniținni. Era un adevărat arsenal dar care fusese rău apărat.

Poate că Turcii credeau că nu va fi atacat. Neputând lua nimic, satele împrejur la 30 verste fiind arse, Lapukhin aruncă în aer casa lui Mustafa iar restul ars. Distruse retranșamentul și a doua zi a raliat corpul său.

La finele anului 1809 Bagration a atacat și a luat Slobozia care era bine întărită și comandată de Bosniak-Aga, ayanul Rusciukului. El a găsit aci multe alimente, pe cari neputându-le transporta în grabă și temându-se să nu cadă în mânele Turcilor, le distruse prin foc. Aceasta, se crede, a fost o greșeală, considerând sărăcia regiunei și care îi aduse rechemarea sa din comandament.

[1]) N. D. Popescu, Calendarul pentru toți Românii, 1895.

www.digibuc.ro

La 9 Septemvrie 1811 Turcii, au încercat să treacă Dunărea în acest punct, dar sunt respinşi.

La 2 Octomvrie, acelaşi an, Turcii de şi au avut un moment superioritate asupra Ruşilor totuşi marele-vizir, înconjurat la Slobozia, este făcut prizonier; acestui fapt militar urmează o suspendare de arme [1]).

La 11 Octomvrie 1811 o armată de 8000 Ruşi reuşeşte să treacă Dunărea la Petroşani sub comanda generalului Marcoff.

La 2 Iunie 1828 un mic corp turc, care părăsise Rusciukul şi înaintase până la satul Slobozia, a fost ajuns aci de un mare număr de pedestraşi şi cavaleri ruşi; a urmat o luptă care a avut ca rezultat forţarea Turcilor să reintre în fortăreaţă [2]).

In ziua de 2 Iulie 1828 garnizoana Rusciukului a făcut o nouă tentativă pe malul stâng, cu 1000 oameni de infanterie, 2000 de cavalerie şi 7 tunuri; rezultatul a fost şi acesta infructuos [3]).

La 5 Noemvrie 1853 ruşii au încercat aci să treacă Dunărea, dar sunt respinşi.

La 5 Februarie 1854 un număr de 5000 Turci încerc să treacă Dunărea dar, la rândul lor, şi ei sunt respinşi.

La 7 Iulie 1854 un corp de 40.000 Turci sub comanda lui Hassan-Haki-Paşa, ocupă ostrovul Kama, după o luptă înverşunată; Ruşii, fiind bătuţi, au cedat terenul şi puţin în urmă Turcii au ocupat Giurgiul.

In timpul războiului din 1877—78 Ruşii au instalat la Slobozia baterii de asediu, cu cari s'au servit apoi să bombardeze Rusciukul.

La primul bombardament, făcut cu ocazia trecerei dela Zimnicea, materialul Ruşilor era compus din 28 piese (12 mortiere ghintuite şi 16 tunuri lungi de 24) împărţit în şapte baterii, cari se aflau, pe o lungime de 5500 paşi, la diferite intervale. Aceste baterii au fost terminate la 11/23 Iunie, — când s'a început şi construcţia depozitelor de pulbere şi muniţiuni. Lucrările, acoperite de păduri, n'au fost observate de Turci.

Aceste baterii terminate şi lucrările de armare necerând decât patru ore, dimineaţa acest armament era gata să înceapă focul asupra Rusciukului, la o distanţă de 4500 m. Vântul, ce bătea din spre Rusciuk, împiedicase auzirea ultimelor preparaţii, adică a aşezării în baterie a pieselor, cari până atunci fuseseră adăpostite, încă dela 9 Iunie, în parc, la o distanţă de 4200 la 4300 paşi dela ţărmul stâng, înapoia vechilor retranşamente ridicate de turci la 1828.

Focul a început în ziua de 12/24 Iunie. Turcii au ripostat imediat, ceea ce a fost un indiciu sigur că ei n-au avut nicio cunoştinţă de construcţia acestor baterii. Douăzeci minute în urmă, ei au tras primul foc. Tirul lor a fost cu vreo 200 metri mai lung; numai câteva proiectile au făcut explozie.

In acea zi, bateriile ruse 7, 6 şi 5 au redus la tăcere o baterie turcească. Bateria Nr. 4 a fost puţin avariată la parapet şi platforme.

Bateriile Nr. 1, 2 şi 3 cari erau armate cu mortiere ghintuite au îndreptat focul lor numai contra oraşului fiind şi ele puţin atinse de bateriile turceşti. Pulberăria bateriei Nr. 7 a sărit în aer. Focul a încetat la 8 seara. In timp de 5 ore (3—8) Ruşii au tras 520 lovituri (cam 2 pe minut) şi un foc de piesă la fiecare 14 minute. Turcii au tras 1000 proiectile; ei aveau 35 piese de diferite sisteme şi calibre [1]).

§ 11. *RUSCIUKUL.*

In timpul Romanilor Rusciukul, forma sub numele de Prisca, unul din punctele fortificate ale liniei de frontieră a Mesiei.

Această Priscă, era situată la îmbucătura Lomului, unde numeroase resturi romane găsite, au arătat vechea ei existenţă.

Distrus de barbari, oraşul nu şi-a găsit importanţa sa decât în ultimii ani, când Turcii

[1]) Bouillet, op. cit.
[2]) Moltke, op. cit., I-ère Partie, pag. 64.
[3]) Ibid.

[1]) *La Guerre d'Orient par un Tacticien*, fasc. 9. pag. 584—585.

www.digibuc.ro

şi-au făcut aci unul din principalele lor stabilimente dunărene.

Românii au numit acest oraş *Vrusik* şi până mai în urmă *Ruşi* (nume cu aceeaşi origine ca *Ruşi de Vede*).

La 25 Ianuarie 1595 Mihai în capul unei armate de 10.000 oameni, a trecut Dunărea, pe la Marotin şi a înaintat spre Rusciuk. Mustafa-Paşa avea 14.000 oameni. Inainte de începutul bătăliei, Mihai aminteşte soldaţilor săi că se luptă pentru cauza lui Christ. Lupta, începând, ţine până în noapte. Turcii sunt cu totul bătuţi. Paşa cade, nu departe de locul luptei, împreună cu 7—8000 Turci; restul au fugit.

După aceasta Mihai dă foc şi pradă oraşul. Răzbunarea Românilor a fost tot atât de mare ca şi furia lor. Un martor ocular spunea:

« Multă jale a fost în ziua aceea şi plânsetele se înălţau până la ceruri. Toţi s'au încărcat cu avuţii îndestule; robi şi roabe s'au luat cu prisos; nimic n'a scăpat din mânele lor. Gingaşele turcoaice, mult răsfăţate ce stau în veci închise, să le fi văzut atunci goale, desculţe, tăvălindu-se prin zăpadă, unele târîte de păr, altele de mână; nu era ostaş să nu aducă vreo turcoaică » [1]).

Chemat la Bucureşti, de alte treburi, mai importante, domnul n'a avut timp să ia şi cetăţuia. El a lăsat pe Unguri, Cazaci, etc. — după moda lor — să termine distrugerea oraşului şi s'a înapoiat cu mare alai la Bucureşti.

Puţin în urmă Românii au înaintat până lângă Adrianopole. In Februarie 1597 se dă ordin enicerilor să facă un pod peste Dunăre lângă Russi (numele de atunci al oraşului) contra Muntenilor.

In Martie 1598 Turcii îndoindu-se că Tătarii vor merge cu ei contra Românilor şi Transilvănenilor, se gătesc singuri contra lor şi îşi propun să reclădească fortăreţele Giurgiu, Rusciuk şi altele distruse de Mihai.

La 1657 Fasli-Paşa trimis să bată pe Constantin Basarab (zis şi Cârnul) pentrucă a dat ajutor lui Racoviţă contra Polonilor, oprindu-se 17 zile la Rusciuk, a dat prin aceasta timp Domnului să fugă în Transilvania.

Mai târziu Celebi, paşa Rusciukului a fost cel mai neîmpăcat duşman al domnului Munteniei N. Mavrogheni, amicul Turcilor.

La 25 Iunie 1738 Paşa Ali, cu două tuiuri, care se afla la Rusciuk a fost chemat la Bucureşti spre a păzi acest oraş.

In Decemvrie 1770 acest oraş avea 2 castele deteriorate pe malurile Dunării şi un mic şanţ, astfel că cetatea n'ar fi fost în stare să reziste 24 ore. Era comandată de Rumili Paşa. Toţi locuitorii erau Turci, abia numai 3000 erau Greci sau Armeni. Paşa avea 10.000 luptători (tot cam atât şi în Giurgiu).

In acest moment Domnul Munteniei comanda un redutabil corp la Craiova; Mahomet Paşa comanda Vidinul; Hassan la Silistra; Abdi Paşa la Hârşova şi Măcin; Daghistan-Ali se afla la Isaccea iar Vizirul şi Hanul Tătarilor la Babdag. Mai niciunul nu cunoştea armata ce comanda.

In Iulie 1785 Poarta făcea mari preparative de război. La Rusciuk se construiau 44 bastimente pentru a face un pod. Domnii români aveau ordin să trimită lemnăria necesară la construcţia lor şi viţa de vie pentru legarea lor (în loc de frânghie).

Un pod similar trebuia făcut la Măcin, căci acel dela Silistra era rezervat la trecerea trupelor în caz de ar fi fost bătute.

Domnul Munteniei a expediat o mare cantitate de grâu la Rusciuk iar Domnul Moldovei avea ordin să ţină gata grânele necesare cetăţilor Hotin şi Bender.

Trupe veneau neîntrerupt la Ismail iar populaţia din Bucureşti şi Iaşi era foarte îngrijorată.

La 1792 atât în Rusciuk cât şi la Bucureşti bântuia ciuma.

La începutul iernei 1796 Passvan-Oglu văzând că Rusciukul sub comanda lui Tersenic-Oglu va deveni un centru puternic

[1]) N. Bălcescu, op. cit., pag. 62.

www.digibuc.ro

pe care Poarta îl va utiliza contra lui, plecă, alegând timpul când cetatea nu va putea primi ajutoare şi a asediat-o.

După două luni fiind silit să întrerupă asediul, Passvan-Oglu, pustii în retragerea sa toate câmpiile inamicului său.

La 6 Octomvrie 1798 sultanul a dat cetăţilor dela Dunăre un firman prin care invita pe locuitori, sub pedeapse foarte aspre, să trateze pe ruşi drept amici iar la 10 Octomvrie consulii francezi dela Iaşi şi Bucureşti au fost aduşi la Constantinopole şi aruncaţi în închisoarea Şapte Turnuri iar mai târziu urmând să fie transportaţi în castelele Mării Negre.

In Iulie 1805 Cerni-Oglu, ayanul Rusciukului, puternic prin bogăţiile şi numărul trupelor sale, s'a îndreptat contra ayanului dela Bazargik, Hagi-Oglu; a luat cu asalt acest oraş, a capturat pe ayan, aducându-l cu el la Rusciuk. Poarta îi trimise un capegiu pentru a-i cere pe Hagi-Oglu. Nu numai că prezenţa capegiului nu şi-a avut efectul său, dar chiar îi produse atâta mânie lui Cerni-Oglu, în cât a ordonat decapitarea lui Hagi-Oglu. Cu toate acestea Poarta era nehotărîtă de a-i declara război.

In August 1806 acest ayan a fost asasinat de proprii lui soldaţi. Acest eveniment a fost fericit pentru Poartă, căci el fiind amic intim a lui Ipsilante şi prin urmare agent al Rusiei, medita ca în fruntea a 80.000 oameni să intre în Constantinopole, să depue pe sultan şi să asasineze pe miniştrii.

In Ianuarie 1807 capegi-başa Mustafa-Aga căruia i se încredinţase comanda a 40.000 oameni pe cari Rumelia îi aruncase pe marginele Dunării şi la cari s'au unit şi Timarioţii cunoscuţi sub numele de Eialetliţii Silistrei, a trecut la Giurgiu (Iergoghi cum se numia pe atunci) 20.000 oameni, după ordinele ce primise făcându-i să lucreze contra vrăjmaşului. El a mai primit ordin să dispună de trupele de pe marginea Dunării, dela gura Sulinei la Kili (Kilia) şi dela Rusciuk la Tulcea, afară de micile garnizoane date la dispoziţie de micele porturi situate pe coaste şi să trimită la Varna trupele necesare.

Rolul său general era de a mişca trupele sale în cât să se opună inamicului, să-l distrugă şi înainte de toate să-l gonească din Muntenia.

In Ianuarie 1807 Aidin Paşa cu un corp de 6000 oameni sub ordinele lui Mahmud Tirhanin şi a lui Borvely, a atacat noaptea avantposturile ruseşti între Măgura şi Movila, la 16 leghe de Bucureşti. Rușii au pierdut 450—500 oameni şi un tun pe care Aidin Paşa îl trimise imediat la Rusciuk.

In Februarie 1807 Mustafa Bairactar, paşa Rusciukului a fost numit generalism al armatei turceşti, care avea să opereze contra Rușilor. Numirea sa în capul armatei a mâhnit pe toţi ayanii (şefii) şi guvernatorii din împrejurimi aşa că s'a prevăzut lesne că va cădea victimă şi pradă facţionarilor. O proclamaţie dată din Rusciuk invita pe Români să dea tot concursul pentru aprovizionarea cetăţilor turceşti de pe malul Dunării, îi îndemna să nu recunoască pe Ipsilante de domn şi să nu asculte decât de poruncile date dela Cartierul General.

In August 1807 Mustafa Bairactar a înarmat pe Bulgari şi Turci şi a plecat la Constantinopole să ajute pe Sultanul Selim, amicul său, care fusese depus voind să introducă reforme în armată.

Ajuns la Porţile Seraiului găseşte pe Selim sugrumat de către fratele său Mustafa, care-l urmase. Mustafa la rândul său este depus şi înlocuit cu Mahomed. Când enicerii au pătruns în Serai spre a remite pe Mustafa pe tron, l-a găsit repetând soarta lui Selim. Nemai având altul din dinastie, se închin cu toţii lui Mahmud. Enicerii au dat foc casei lui Bairactar, care se instalase singur Mare Vizir. Neputând scăpa din mâinele lor dă foc unui butoi cu pulbere din pivniţele palatului său şi sare în aer.

In Decemvrie 1807 reprezentanţii Rusiei şi Turciei s'au întâlnit la Rusciuk spre a încheia pacea, dar fără rezultat.

www.digibuc.ro

La 1810 Rusciukul era un oraş imens. El avea 6—7 verste de înconjur şi era zidit şi situat cam ca şi Silistra, în lungul Dunării. El se întindea în semicerc, căruia Dunărea îi servea de bază şi era înconjurat de dealuri păduroase, acoperite cu vii, grădini, etc.

Aceste dealuri dominau oraşul la dreapta — privind dela ţărmul stâng al Dunării; la dreapta curgea râuleţul Lomm, care făcea parte din întărire şi îi servea chiar de şanţ pe o distanţă de mai multe sute de metri. Partea oraşului din dreapta era joasă iar cea din stânga ridicată.

Pe drumul Turtucaiei în apropiere de o înălţime care se află la 7 verste de oraş şi pe care se găsea un sat numit Marotin, unde turcii aveau o redută puternică, exista o câmpie întretăiată de câteva râpe, dar complect descoperită şi care părea a fi favorabilă cavaleriei dacă mai aproape de Rusciuk, găurile şi şanţurile pe cari armata marelui vizir le făcuse în 1809 şi câteva cimitire n'ar fi prezentat pericole pentru cai.

La 1810 Rusciukul avea 17 moschee. Străzile strâmte şi rău pavate. Zass apăru în faţa oraşului la 13/25 Iunie. Avantgarda sa întâlni 3000 Turci cu cari s'a luptat timp de 8 ore fără ca aceştia să cedeze terenul. Turcii au făcut ieşiri repetate. Zass n'a reuşit să înconjure cetatea, care era prea lungă, fără să-şi slăbească armata. A trimis peste Lomm cavaleria sa sub ordinele lt.-colonel Zimmermann pentru a forma un mare post. El avea misiunea să patruleze pe Dunăre înainte, către Jantra etc. Zass dispunea de 28 batalioane (10—11.000 oameni); mai avea 15 escadroane, 2 regimente de cazaci şi flotila; în total avea sub arme 14.000 oameni. In orice caz el era asediator şi inferior asediatului care era un inamic brav, activ şi inteligent. Afară de aceasta, ofiţerii subordonaţi comandantului-şef nu erau de vreo distincţie oarecare, afară de Contele Sievers, ofiţer de mare merit.

Zimmermann a fost primul atacat; el a avut ajutoare la timp şi din toate părţile. Bosniak-aga, care a avut cavalerie şi 3 tunuri a fost respins pierzând 50 prizonieri, mulţi morţi şi răniţi.

Acest post, cu totul separat, a fost întărit şi încredinţat Comitelui Ururk.

La 15 şi 17 Iunie Bosniak a atacat pe Zass pe drumul Cerna-Vodei. Lupta a fost lungă şi îndârjită. Cavaleria n'a putut să acţioneze din cauza terenului. Zass îşi asigură încet poziţia prin redute şi a ajuns la Lom.

Inconjurând cetatea, Zass a deschis tranşeia; aceasta a fost o mare greşală de vreme ce puterile ambelor părţi erau foarte disproporţionate în afară că cetatea era comandată de un om inteligent şi întreprinzător. S'ar fi putut mărgini numai să o blocheze. Lupte izolate au urmat zilnic.

La 27 Iunie o trupă de cavalerie turcă ce venea din spre Jantra şi voia să intre în cetate a fost respinsă de ulanii de Volhynia.

La 2/14 Iulie Bosniak a făcut o ieşire generală atacând redutele ruse. A fost o adevărată bătălie care a ţinut 8 ore. Turcii au suferit mult din cauza artileriei ruseşti care le-a produs oarecari pierderi. Zass a avut 300 morţi şi mai mulţi răniţi.

La 4/16 Iulie Zass a dispus ca o parte din flotilă să treacă prin faţa cetăţei, să se oprească la deal, despre Lomm şi să împiedice sosirea ajutoarelor pe cari Bosniak le aştepta pe apă dela Nicopoli şi Şiştov.

Această acţiune a fost îndrăzneaţă. Pe lângă bateriile oraşului mai era una la jumătatea înălţimilor, în grădini; pe drumul Marotinului şi vis-à-vis de ostrovul Nazirului, pe ţărmul braţului ce trecea la Giurgiu (cam în ostrovul Mocanului) era o întărire numită « fortul Brigantului ». Acest fort avea 8 tunuri mari.

Flotila trecând contra curentului era expusă timp mai mare unui foc încrucişat; vântul era uşor şi bastimentele ruseşti au avut mult de suferit din cauza loviturilor inamicului. Cinci şalupe canoniere s'au pus pe uscat şi au fost capturate. Bravul locotenent Ţentilovici, care comanda expediţia, a fost

www.digibuc.ro

atins de un proiectil. A fost o mare pierdere pentru marina rusă care nu mai avea alt ofiţer de valoarea lui.

14 bastimente au trecut şi s'au aşezat la 3 verste de oraş, aproape de un mic ostrov care se găsea în mijlocul Dunării, ostrov care mai târziu în 1811, sub Kutuzoff a jucat un mare rol.

Zass a construit succesiv 10—12 redute sau baterii închise în jurul oraşului şi s'a apropiat prin tranşee sau prin lucrări de sapă. Totuşi asediul mergea încet; Kamenski era iritat. La Petersburg, Zass era acuzat de slăbiciune. Graba luărei Silistrei îi era neplăcută. In armată se spunea că Silistra s'a luat în 7 zile iar Zass nu va putea lua Rusciukul nici în 8 săptămâni. Poziţia lui Zass nu era de invidiat; rău secondat de generalii săi, rău servit de corpul de geniu, el vedea trecând timpul fără glorie şi fără speranţe de succes.

Află că în curând va sosi contele Kamensky spre a lua în persoană comanda asediului, care mai aducea 2 locot. generali mai vechi decât el: Essen şi Uvarow. Voia să cucerească oraşul înainte de sosirea comandantului-şef. La 16/28 Iulie el încercă să se aşeze pe rampart, cu toate că artileria sapei volante nu reuşise să doboare bastioanele cari erau vis-à-vis de această sapă deşi turnurile fuseseră demontate. Detaşamentele au atacat, dar au fost respinse cu o pierdere de 700 oameni.

In lungul Lommului, la stânga, Zass a executat mai multe atacuri false. Colonelul Gringammer din Reg. 27 Vânători înaintând fără socoteală şi Turcii făcând o ieşire, l-a capturat cu vreo 30 vânători.

La 7/19 un număr de 6 bastimente armate şi pline cu trupe turceşti s'au arătat pe Dunăre la 15 verste mai sus de Rusciuk. Zass a ordonat să nu le lase să treacă. La 8/20 apropiindu-se de oraş şi observând flotila rusă în sus de oraş, unde nu se aştepta să o vadă, s'au oprit. Au fost atacate de bărcile din Marea Neagră sub ordinele şefului lor Matheew. La 9/21 atacându-le, cu ajutorul a două tunuri aşezate pe mal, 2 din vase au fost capturate iar celelalte au scăpat ramând. Turcii au pierdut în această expediţie cam 100 oameni.

La Giurgiu nu se aflau mai mult ca 1000 oameni sub comanda lui Aidin Paşa, acelaşi care respinsese pe Miloradovici şi care era acolo de 10 ani.

Generalul rus Ermoloff observa Giurgiu. Bosniak ar fi putut trece cavaleria în Giurgiu şi să răspândească teroarea prin ţară, dar el credea că Ermoloff era prea tare. Când flotila rusă a trecut în sus de Rusciuk şi Turcii au evacuat Slobozia, Ermoloff a ocupat-o împreună cu Zimnicea. Ermoloff legă dreapta sa cu stânga lui Zass iar la vale de Giurgiu, lângă Marotin, legă stânga sa cu dreapta lui Zass pe podul transportat dela Turtucaia, la vale de Giurgiu. Astfel ambele cetăţi, Rusciuk şi Giurgiu, erau strânse pe ambele maluri într'un cerc rusesc.

Kamensky [1]) a sosit în faţa Rusciukului la 9/21 Iulie aducând încă 2 generali, aşa că Zass rămânea al 4-lea. El stabili cartierul său general pe înălţimea care domina Marotinul.

In timpul acesta Uvarow ocupă la 22 Iulie faimosul ostrov dela Slobozia.

Kamenski, care nu făcuse nimic la Şumla şi cum asediul Rusciukului nu progresa, hotărî să ia cetatea cu asalt. N'a recunoscut nici şanţurile cetăţei cari erau destul de adânci.

Acest asalt care a fost o mare greşală, o mare imprudenţă, a avut rezultatele cele mai triste. Urmările se puteau vedea: Rusii aveau 16—17.000 oameni; Turcii 14—15.000; despre Dunăre, deşi cetatea nu era întărită,

[1]) General pe care Rusii îl credeau capabil să ţină piept lui Napoleon I. El avea acum 80 ani; se ilustrase, este adevărat, sub Ecaterina, dar la etatea sa îi lipsea energia necesară greutăţii unui asemenea comandament. Forţat să se retragă în faţa lui Napoleon I, a fost înlocuit prin Benigsen, cel ce luase o parte atât de crudă la moartea lui Paul I. (Lefebure, Vol. III, pag. 28).

www.digibuc.ro

nu se putea ataca nedispunând de vase îndestulătoare.

In noaptea de 25—26 Iulie trupele s'au adunat în faţa lagărelor; ele erau formate din 3 coloane iar acea din centru din 2 coloane. In revărsatul zorilor ele au înaintat. Toate coloanele au ajuns la şanţ cam în acelaşi timp; s'au coborît în şanţ şi au aşezat chiar scările fără ca Turcii să fi avut aerul de a fi văzut sau auzit ceva. Ei ştiau că asaltul trebuia să aibă loc dar aveau ordin să nu se arate decât la timp. Ofiţerii ruşi din cari 2/3 au murit şi cari în această ocaziune au arătat o valoare eroică demnă de o soartă mai fericită, s'au suit primii pretutindeni şi ajutându-se unii pe alţii au ajuns până aproape de ramparturi căci scările erau cu mult mai scurte; dar ei n'au fost urmaţi de soldaţi şi numai câţiva au secondat pe ofiţerii lor. Maiorul Cermarev a pătruns în cetate cu 50 oameni dar neurmărit de nimeni, a fost rănit şi prins împreună cu ceilalţi.

La celelalte coloane soldaţii au coborît în şanţuri şi au rămas acolo neavând scări.

Rampartul Rusciukului, ca al tuturor cetăţilor turce din acel timp, era foarte lat şi mărginit de mici gabioane sau saci de pământ prin cari Turcii trăgeau cu armele lor. Toţi erau la posturile lor. Dar dacă soldaţii Ruşi s'ar fi urcat pe creasta rampartului, ei s'ar fi aruncat pe banchete unde Turcii n'ar fi putut ţine un moment; dar ei nu s'au suit şi au lăsat pe ofiţerii lor să fie masacraţi.

Când un atac nu a isbutit în primul sfert de oră al acţiunei, el nu mai reuşeşte. Contele Kamensky trebuia să ştie aceasta. Dar în loc să retragă trupele, înainte de a fi pierdut atâta trupă, el a trimis şi toate rezervele şi astfel pierderea a devenit enormă.

Puţin câte puţin scările s'au degarnisit; soldaţii cădeau sau se aruncau în şanţ şi neputând ieşi cu înlesnire, din cauza adâncimei, ei erau loviţi de Turci din vârful ramparturilor şi în urmă masacraţi.

La amiază focul a încetat; 6000 oameni au rămas în şanţ; 2000 greu răniţi au fost transportaţi în lagăr unde confuzia şi descurajarea erau extreme.

Dacă Bosniak ar fi ştiut să profite de acest moment, dacă ar fi avut mai multă hotărîre şi îndrăzneală, dacă ar fi încercat o ieşire generală, fără îndoială că ar fi reuşit. El ar fi putut captura cu înlesnire întreaga artilerie rusă, pusă în şanţuri, acoperită de răniţi, lăsaţi fără apărare şi poate chiar ar fi pus mâna pe cartierul general. El n'a pierdut nici 100 oameni şi putea scoate 10.000. N'au mai rămas decât 6000 ruşi valizi, cari se ocupau să ducă şi să îngrijească camarazii lor; ei erau fără arme. Cavaleria rusă nu putea să lucreze în vii şi prin grădini. Avantposturile erau ridicate; bateriile deşerte; nu se putea strânge nimeni pentru a întruni gărzile.

Erau regimente în cari nu mai existau ofiţeri altele în cari nu se puteau strânge 80 soldaţi.

Bosniak nu s'a arătat demn de reputaţia şi îndrăzneala ce câştigase; de altă parte Kamensky a manifestat multă fermitate. Cu toate că era zdrobit de disperare şi se găsea în pericolul cel mai mare, el nu s'a gândit să se retragă noaptea, ceea ce mulţi generali ar fi făcut în locul lui. El a pus să se garnisească bateriile; a apropiat şi întrebuinţat cavaleria, a adunat trupe din toate părţile şi Bosniak care scăpase momentul favorabil n'a mai îndrăsnit să facă nimic.

Generalii s'au comportat cu mult curaj în aceste nenorocite împrejurări.

Dacă asaltul ar fi reuşit, toţi Turcii ar fi fost exterminaţi. Dar această masacrare ar fi costat şi ea pe ruşi cel puţin tot atâta trupă cât au pierdut prin şanţuri, toate casele turcilor fiind înconjurate cu ziduri ca adevărate fortăreţe şi locuitorii apărându-se la disperare; ei nu s'ar fi predat niciodată. Exemplul Ismailului le era cunoscut. Femeile şi copiii, închişi cu ei, s'ar fi luptat ca şi părinţii; masacrul ar fi fost înspăimântător. Impăratul a fost nemul-

www.digibuc.ro

ţumit când a auzit adevărul. Răniţii, din cari mulţi au murit pe drum, au fost transportaţi la Bucureşti.

Generalul Langeron a fost însărcinat cu direcţia lucrărilor contra ambelor cetăţi cari rămăseseră blocate, precum vom vedea.

La 1810 puţin timp după deschiderea campaniei, dacă Kamensky ar fi profitat de împrejurări şi de consternaţia generală ce a urmat după lupta dela Bazargik, fără îndoială că toate cetăţile după Dunăre i-ar fi deschis porţile. Creştinii erau revoltaţi şi gata să-i îmbrăţişeze partidul său. Ar fi ocupat fără rezistenţă defileurile dealurilor. Neputând sau neştiind să profite de împrejurări pe cari norocul i le oferea generalului Kamensky, a făcut greşeli capitale. Lucrând cu băgare de seamă, temporizând, el a scăpat ocazia să pună mâna în câteva zile pe toată Bulgaria.

El a împărţit armata sa în mai multe părţi:

A trimis una spre Varna pentru a lua şi ocupa toate porturile dela gurile Dunării până la Varna.

Un corp l-a trimis către Silistra. Un alt corp la Rusciuk, iar el singur cu restul armatei n'a început asediul Şumlei decât după multă vreme. In fine Rusciukul a fost înconjurat. Comunicaţiile sale atât pe apă cât şi pe uscat au fost tăiate. A fost bombardat de mai multe ori şi multe din edificiile sale au fost prefăcute în cenuşă. Prin două părţi dând asaltul, inamicul a intrat în cetate. O acţiune groaznică s'a încins între beligeranţi; Turcii au pierdut 2000 oameni; Ruşii 6000. Această teribilă pierdere a silit pe Ruşi să se mărginească numai la o blocare.

Cele ce am văzut s'a întâmplat Rusciukului înainte de venirea ajutoarelor. Kuransali Kalil Paşa a adus mai bine de 1000 oameni; Muktar, fiul lui Ali Paşa dela Janina, mai mult de 12.000; tot astfel şi Ipsalali-Achmet. Toate acestea reunite făceau 30.000. Ei s'au dirijat să degajeze Rusciukul, dacă până atunci Kamensky nu l'ar fi ocupat. Eşuând la Şumla, el a voit să ia Rusciukul cu asalt; prin urmare mai detaşă din armata sa un corp destul de mare pentru a întări pe cel ce asedia Rusciukul; mergând şi el în persoană, ordonă în acelaşi timp armatei dela Dere-Kioi, situat lângă Şumla, să meargă să se retranşeze în apropiere de Silistra.

12 zile în urmă s'a răspândit vestea că cei trei paşi ce veneau să deblocheze Rusciukul au fost bătuţi. Vizirul încercând şi el, a fost deasemenea bătut, aşa că o armată de 69.000 oameni a fost distrusă la 14/26 August. După aceasta Ruşii au trimis la Turci pentru pace. Vizirul se adresă la Constantinopole. Mahmud ordonă Vizirului să întoarcă imediat solul rus. Şiştovul s'a predat Ruşilor, dar în Octomvrie, Rusciukul ţinea încă bine deşi nu era decât o grămadă de ruine. In Octomvrie st. vechi, Rusciukul s'a predat. După el urmă toate cetăţile afară de Vidin şi Ada.

Blocarea Rusciukului a început în ziua de 6/18 August. Trupele şi ofiţerii au fost schimbaţi la fiecare 7—8 zile. Toate uvrajele inutile au fost distruse precum şi mai toate cari au servit atacului. Redutele au fost apropiate; s'a strâns ambele cetăţi într'un cerc de fier.

In ziua de 13/25 August, Turcii au încercat o ieşire generală contra centrului. Ruşii au respins pe Turci urmărindu-i până aproape de incintă însă ei au pierdut 3 ofiţeri şi aproape 100 oameni morţi şi răniţi.

In timpul blocărei, Turcii n'au rămas inactivi. Cuceam-Ali seraschierul Dunării a adunat trupele ayanilor şi garnizoanelor. A format o armată de aproape 15.000 oameni însă a pierdut un timp preţios.

Ruşii s'au concentrat, au pornit contra lor şi i-a bătut la Batin, un sat la 33 verste dela Rusciuk.

Ruşii au concentrat 22.000 oameni şi 140 tunuri. Turcii erau 8.000 cu 14 tunuri.

S'a distins prin bravură generalul Hovaitzky care a plătit cu viaţa devotamentul său.

www.digibuc.ro

Bosniak văzând că nu mai poate primi ajutoare, că nu se mai poate apăra mult timp şi că o rezistenţă mai îndelungată ar fi făcut pe Ruşi mai severi în condiţiuni, a început să vorbească de capitulare.

La început Kamensky îi impuse nişte condiţiuni aspre. Un eveniment neprevăzut scăpă pe Bosniak şi garnizoana sa de plăcerea de a simţi dulcele climat al Siberiei.

Doi favoriţi, un diplomat şi un ofiţer, cari au fost trimişi cu oarecari afaceri la Şumla, la marele vizir, anunţau că el dispunea de 30.000 oameni şi că se pregătea să atace pe Ruşi. Realitatea era că se trimitea 300 oameni şi câteva tunuri din Razgrad la Târnova.

Kamensky nu ezită un moment şi plin de groază a dat ordin lui Langeron să termine acţiunea în 24 ore.

Bosniak surprins de cerinţele noi ale Ruşilor urcă pretenţiunile.

Giurgiu a capitulat odată cu Rusciuk. Garnizoana şi locuitorii au obţinut să se ducă unde vor voi. Ruşii le-a acordat 4000 care.

Bosniak a schimbat cadouri cu ofiţerii ruşi.

In ziua de 15/27 Sept., trupele ruseşti au ocupat porţile ambelor cetăţi. Se afla în interiorul lor 300 tunuri, suficientă muniţie de război la Giurgiu dar nimic de ale mâncărei; contrar la Rusciuk. Prozonierii Ruşi au fost ca la 200, un colonel, un maior, subofiţeri şi soldaţi.

Din 200 dezertori pe cari Ruşii îi aveau în ambele cetăţi numai 19 au fost împuşcaţi, ceilalţi au dispărut ori au ieşit îmbrăcaţi ca şi dânşii, cu turcii. Toţi prizonierii ruşi găsiţi la turci şi cei răniţi au fost recompensaţi iar ceilalţi au fost pedepsiţi.

La 30 Oct. st. v. 1810 a bântuit prin acest oraş un uragan cum nu s'a mai pomenit în această regiune.

Unei ploi torenţiale îi urmă imediat o zăpadă abondentă iar în urmă 10 grade frig. In lagărul rus era imposibil să se meargă dela un cort la altul. Acest timp înspăimântător a ţinut trei zile. Mulţi soldaţi au murit de frig într'o singură noapte precum şi cea mai mare parte din animalele jefuite de corpul Contelui Worontzow cari le transporta cu el. Podul de vase dela Rusciuk a fost sfărâmat şi multe regimente şi mai ales cavaleria, s'au găsit grămădite la Rusciuk, fără mâncare, fără furaje şi neavând niciun mijloc de a le procura. Noroaiele deveniseră atât de mari că oamenii şi caii se înecau în ele. S'a adunat în grabă toate vasele cari s'au putut găsi la Rusciuk şi câteva sfărămături din ale podului şi s'a trecut cum s'a putut, nu fără pericol şi cu multă greutate. Această trecere a ţinut 8 zile.

Puţin în urmă s'au declarat multe boale, printre cei cari suferiseră mult în timpul şi în urma uraganului şi cari în 8 zile n'au mâncat decât foi de viţă şi acelea uscate.

Dacă campania s'ar fi terminat cu o săptămână mai curând s'ar fi economisit multe pierderi în oameni şi cai, pierderi cari au avut consecinţe din cele mai triste.

La 1811 faimosul Kutuzoff urmează la comanda armatei imperiale lui N. Kamensky, bolnav. Acest ofiţer a trecut Dunărea la 1 Iulie cu 14.000 oameni şi a ocupat solid Rusciukul, apoi iese la câmp. Oştirea turcească de data aceasta îl aştepta. Ea se urca la aproape 40.000 oameni.

Aceasta număra în rândurile sale pe cei mai buni căpitani turci din acea epocă: Ceapan-Oglu (fiul tigrului), paşă cu 3 tuiuri; Achmet, Nazîrul Brăilei, devenit Mare Vizir; fiii lui Ali Tepenleli, Muchtar, etc.

Armata lui Kutuzoff era mult mai inferioară; a ţinut mult timp piept celei otomane dar la urmă a trebuit să cedeze numărului, entuziasmului soldaţilor, experienţei paşilor şi să se retragă în interiorul Rusciukului. Puţin în urmă a observat că nici în cetate nu va putea rezista. Atunci a voit să o distrugă dar n'a avut timp căci Turcii îi strângeau din toate părţile. L-a părăsit în voia soartei şi într'o noapte a trecut Dunărea, aşezându-se şi întărindu-se lângă Giurgiu, trimiţând ordine urgente tuturor corpurilor de

www.digibuc.ro

armată, împrăştiate pe la celelalte cetăţi să se unească cu el.

Vizirul intră la Rusciuk unde şi-a instalat cartierul general. In cele ce urmează vom da pe cât posibil detalii asupra acestor acţiuni militare:

Bătălia dela Rusciuk (22/3 Iunie 1811).

Achmet, faimosul nazîr al Brăilei fiind chemat în locul lui Kior-Iussuf Paşa, în demnitate de mare vizir, desvolta mari calităţi după necesitate: mijloace de persuasiune, entuziasm şi de fermitate iar prin teroarea şi confienţa ce inspira, a putut în timp de mai puţin de o lună să strângă cea mai puternică armată pe care Turcii au putut să opună în acel război. El a chemat la sine, la Şumla, toţi vechii fideli ai sultanului şi în acelaşi timp pe toţi briganzii renumiţi.

Meemet Ceapan-Oglu (fiul tigrului), Kassly Ali, Ismail Selim, Kalender Paşa, Velis fiul faimosului Ali-Paşa dela Janina, au venit să se unească sub steagurile lui Achmet. Briganzii Bosniak-aga, Djaur-Hassan şi alţi mulţi s'au reunit cu el. El a strâns aproape 50.000 oameni din cari 35—40.000 combatanţi şi 78 tunuri. Enicerii au fost şi ei măriţi cu câteva formaţiuni venite dela Constantinopole.

Către mijlocul lui Iunie, el a înaintat către Razgrad cu toată armata sa. Din Razgrad a continuat marşul său asupra Rusciukului.

Kutuzoff înştiinţat de mersul său, a dat ordin ca armata rusă să înainteze către Giurgiu, unde s'a instalat în bivuac înapoia vechilor retranşamente şi astfel spre a nu putea fi văzuţi de Turci.

Rușii erau 10—12.000 comandaţi de generalul Conte Langeron.

In acest număr intrau 10 escadroane husari din Rusia sub Voinov şi 3 batalioane din reg. 29 vânători.

Afară de aceste trupe, la Rusciuk se aflau: Essen cu 12 batalioane; 10 escadroane de ulani şi 2 regimente de cazaci toate în avantposturi.

Generalul Engelhart cu 4 batalioane fusese instalat în vii aproape de Rusciuk. Credincios vechilor obiceiuri ale Turcilor, marele vizir n'a făcut un pas înainte fără să se retranşeze; el a întărit între Razgrad şi Pizantzy înălţimele cari domin defileul ce formează râul Lom, defileu inatacabil de îndată ce este apărat chiar numai de 1000 oameni. El se află la o depărtare de 32 verste (a 1075 m) de Rusciuk, pe marele drum al Şumlei. A trecut acest defileu şi l-a fortificat înainte până la poziţiile dela Buzin şi Kadi Kioi, cari sunt la 15 verste de Rusciuk, unde s'a consolidat din nou.

Când Kutuzoff nu s'a mai putut îndoi de intenţiunile marelui vizir, el a venit la Giurgiu, hotărî să treacă Dunărea şi să dea Vizirului o luptă în câmp deschis, puţin de temut contra Turcilor şi dacă ar fi putut fi decisivă, ar fi asigurat liniştea restului campaniei.

Acest proiect a fost foarte bun şi multă lume s'a mirat văzând atâta hotărîre în măsurile lui Kutuzoff.

Dela 15—20 Iunie (2 Iulie) Voinov a făcut mai multe recunoaşteri asupra lagărului turc; cu îndrăzneala sa obişnuită, el a luat mai multe posturi şi în numărul prizonierilor ce a făcut, el a găsit şi un renegat polonez, bufon al marelui vizir.

Kutuzoff voia să rămână mascat înapoia retranşamentelor Giurgiului şi n'a voit să-şi descopere forţele sale decât în momentul luptei, proiect excelent cu atât mai mult cu cât se ştia de ruşi că marele vizir nu-i credea mai mulţi de 10.000 oameni sub arme, pe când în realitate ei aveau 18.000.

Dar un incident a turburat combinaţiile generalului-şef rus.

La 19 (1 Iulie) Langeron a trecut Dunărea şi s'a instalat în lungul fluviului, în câmpia joasă unde se aflau cu un an înainte retranşamentele ruseşti. El nu putea fi văzut de Turci.

La 20 Iunie în revărsatul zorilor şi pe o ceaţă deasă, 5000 oameni aleşi din cavaleria

www.digibuc.ro

turcă a căzut asupra avantposturilor ruse, le-a surprins cu totul şi au intrat în bivuacul ulanilor de Ciugonew cari abia au avut timp să încalice. Cu toate că acest regiment nu avea o reputaţie de voinici, s'a comportat cu toate acestea de minune. Ei erau comandaţi de colonelul Benkendorff, adjutant al împăratului şi voluntar al armatei; în această importantă ocazie el a probat că şi voluntarii sunt câteodată buni.

Deşi surprins, Benkendorff s'a reconstituit cu mare repeziciune şi a respins pe Turci.

In ziua de 22 Iunie marele vizir a atacat pe Ruşi cu toate forţele sale.

Vizirul voia să taie pe Ruşi în centru cu infanteria şi artileria şi să-i înconjoare cu numeroasa cavalerie, pe când o coloană era destinată să pătrundă, pe drumul Turtucaiei, până la Rusciuk, unde credea că Ruşii n'au lăsat pe nimeni şi pe care credea astfel să pună mâna. La 6 dimineaţă toţi cazacii avantposturilor, cari nu erau decât la o verstă şi jumătate de lagăr, au venit în goana cailor strigând: «Vin Turcii» şi în adevăr, aveau dreptate căci Turcii au sosit cu ei.

Ruşii erau bivuacaţi în careu şi armele făcute piramidă înaintea frontului; abia au avut timpul să le ia iar Turcii, grăbiţi să-i atace, au descărcat pistoalele lor în faţa fronturilor ruse.

Către ora 8 centrul armatei turceşti, format în mare parte din infanterie, s'a desfăşurat înaintea primei linii ruseşti şi a deschis un foc de artilerie foarte bine dirijat, cu toate că artileria rusă cu mult mai numeroasă, n'a putut-o reduce la tăcere şi a făcut pe Ruşi să piardă multă armată. Turcii, au spus mai târziu că au avut 60 tunuri. Probabil că au lăsat multe la rezervă căci generalul rus Langeron numărase 18 contra lui şi 14 contra lui Essen; dar aceste 32 piese trăgeau admirabil.

După o luptă din cele mai înfuriate, Turcii au fost respinşi iar armata marelui vizir s'a retras.

Către primele zile ale lui Iulie st. n. 1811 Vizirul a pierdut consecutiv 2 bătălii la mică distanţă de oraş, unde se aflau Ruşii; a treia luptă pe care a dat-o lângă Pari-Bair şi care a durat 6 ore, l-a acoperit de glorie. Ruşii cari apărau Rusciukul au pierdut odată cu această cetate, casa lor militară, armele şi bagajele iar cea mai mare parte au fost măcelăriţi.

Vizirul a exprimat cele mai mari elogii unui paşă cu 2 tuiuri, Calender Paşa. Acest şef a avut 6 cai morţi sub el şi a avut norocul să intre primul în Rusciuk. Vizirul dăduse ordin să fie împuşcat orice soldat care ar fi fugit. Acest ordin care s'a executat cu mare severitate a avut fericitul rezultat ca fiecare să-şi păstreze postul şi să se lupte cu disperare.

Paşii cari comandau diferite corpuri s'au văzut siliţi să roage pe vizir să nu se expună, căci arăta, în capul armatei, cea mai mare şi îndrăzneaţă valoare. Cele trei bătălii au costat pe turci aproape 40.000 oameni.

Armata a fost împărţită în trei părţi:

1. La centru Vizirul.

2. Velly şi Muktar, paşi, acel din urmă, fratele Vizirului.

3. Kalender şi Karsli Paşa.

Lupta s'a dat la 3 ore distanţă de Rusciuk. Kalender Paşa a făcut câteva mişcări înainte când Ruşii ieşind din cetate au luat formaţie de luptă. S'au dat semnalele, lupta ţinând până în noapte. A doua zi acelaşi lucru, acelaşi devotament. Turcii au pierdut mulţi oameni. A 3-a zi a început lupta cu armele albe. Ruşii s'au retras. Un moment în urmă, Ruşii amestecaţi cu Turcii, au intrat în cetate iar Ruşii cari aveau un pod peste Dunăre au găsit scăparea în fugă după ce au incendiat bazarul. Turcii au pus mâna pe depozite şi pe artilerie deşi nu fără mari pericole. La un moment o bombă a făcut explozie în apropierea vizirului. Pierderile s'au urcat la peste 15.000 oameni. Ruşii foarte simplu afirmau că intenţionau să părăsească de mult acest oraş, singura cetate care o mai păstrau pe ţărmul drept şi că făcând

www.digibuc.ro

preparativele de evacuare, ei s'au retras, ca şi la Silistra şi coada armatei a fost asaltată de Turci, cari intrau în acest moment şi cari n'au găsit nici locuinţe nici locuitori.

Luarea Rusciukului a ridicat moralul turcilor. Proviziile erau în abondenţă; cu toate acestea vizirul n'a putut trece Dunărea încă mult timp de vreme ce nu avea nici vase, nici pontoane iar Rușii aveau pe Dunăre, în dreptul Giurgiului, o flotilă destul de bine echipată. Neputând profita de entuziasmul Rusciukului spre a trece Dunărea, marele vizir, a dat astfel timp Ruşilor să se întărească la Giurgiu şi astfel trecerea a devenit problematică.

Abandonarea şi distrugerea Rusciukului de Ruşi la 1811.

La 24/6 Iunie orele 11 seara Kutuzoff a chemat la sine pe toţi generalii, ordonând celui mai vechi (Langeron) să ia dispoziţiuni să treacă imediat Dunărea cu corpul şi cavaleria sa. A prescris generalului Essen să rămână la Rusciuk, să ridice toată artileria şi muniţiunile, să ardă oraşul şi să se unească, pe malul stâng, cu Langeron la 26/8 seara.

Totul a fost executat într'o ordine şi urgenţă care a făcut mare onoare generalului Essen. La ora 2 dimineaţa toate trupele erau la locul lor şi în seara zilei de 25/7 toată artileria era evacuată. Existau cu toate acestea mai mult de 150 tunuri şi muniţiuni.

Nenorociţii locuitori bulgari din Rusciuk şi câţiva negustori români, cari nu se aşteptau la o abandonare atât de rapidă a oraşului şi din cari mulţi aveau efecte preţioase în mari cantităţi şi prăvălii bine garnisite, au pierdut mai tot ce aveau. Ei neputându-şi procura trăsuri, au fost siliţi să-şi transporte pe spate, ce aveau mai scump, făcând pe o căldură îngrozitoare 3—4 drumuri dela Rusciuk la Giurgiu. Kutuzoff a fost prezent la trecere şi dădea semne de multă nerăbdare şi violenţă ceea ce denota gravitatea situaţiei.

La 26 Iunie ora 8 seara nu mai rămăsese nimic în oraş decât garnizoana. S'au baricadat porţile şi la zgomotul semnalului de retragere toate trupele corpului Essen au retrecut podul şi au venit să se aşeze în ordine de luptă pe ţărmul stâng.

Nu s'a dărâmat de fel fortificaţiile Rusciukului; ar fi trebuit o lună pentru a le nimici pe toate şi ceea ce s'ar fi putut distruge; s'ar fi reparat imediat de către Turci. Pământul fortificaţiilor devenise prin vechime şi prin felul cum fusese lucrat tot aşa de tare ca şi cum ar fi fost de piatră.

Focul nu trebuia pus oraşului de toate părţile decât atunci când trupele îl vor părăsi; Generalul Harting a fost însărcinat cu această operaţie. Dar cum el era nenorocos şi stângaci în tot ce făcea, n'a luat dispoziţiuni potrivite şi focul a isbucnit în zece locuri înainte de retragerea trupelor; Regimentul 7 vânători care a ieşit cel din urmă din oraş a traversat o stradă deja în flăcări.

De asemenea Harting n'a reuşit nici să distrugă marile depozite ale cetăţei, căci minele n'au făcut explozie de cât în parte. Oraşul a fost distrus aproape complect iar armata rusă a avut ocazia să vadă în acelaşi timp acest frumos dar şi oribil incendiu.

Dunărea reflecta flăcările a căror lumină întuneca pe aceea a lunei care în acel moment era plină.

Esen a rămas cel din urmă în oraş şi când totul a fost trecut, el a traversat podul şi la moment s'au ridicat toate ancorele iar podul s'a strâns cu încetul către ţărmul stâng.

Acest abandon al Rusciukului a fost foarte criticat. S'a citit în presa franceză un articol în care Kutuzoff nu era menajat. A fost în schimb aprobat de generalii ruşi.

Această cetate necesita 12.000 oameni garnizoană, adică totalitatea infanteriei ce Ruşii aveau disponibilă în localitate şi dacă Turcii ar fi riscat să treacă Dunărea mai sus sau mai jos — ceea ce au făcut în adevăr puţin

www.digibuc.ro

mai în urmă — Rușii n'ar fi avut pe nimeni să le opună.

O retragere definitivă a Rușilor ar fi dat ocazie Turcilor să înconjure ambele cetăți și tot ce ar fi fost în ele ar fi fost pierdut. Singura eroare făcută de Kutuzoff a fost aceia de a nu urmări armata vizirului și să pună mâna pe întăririle din defileurile dela Pizantzy pe drumul între Rusciuk-Șumla.

Un moment generalii au crezut că cetatea a fost abandonată din ordinul Curței, dar ei în curând au căpătat certitudinea că faimosul Kutuzoff lucrase din propria-i înțeleaptă inițiativă.

Pe când la Giurgiu se trata pacea, marele vizir puse să se lucreze la Rusciuk o baterie cu 22 piese care era îndreptată către flotila rusă.

Această lucrare se găsea mascată în niște magazii vechi cari se aflau pe țărmul fluviului. Odată bateriile terminate, magaziile au fost distruse și ele au rămas descoperite în fața armatei ruse.

Vizirul întrebat de Kutuzoff ce înseamnă aceasta lucrare, a răspuns că este construită pentru propria sa siguranță și că ea nu va putea împiedica încheierea păcei.

La 12 Decemvrie 1811 vizirul a părăsit Rusciukul pentru a-și lua cartierul de iarnă la Șumla lăsând pe Bosniak-aga comandant al Rusciukului.

Unul din personajele cele mai importante care pe timpul dominației otomane guverna vilaetul Rusciukului a fost valiul Midhad-Pașa. El concentra în sine calitățile unui bun administrator. Din nenorocire era atât de bun patriot turc, că pentru a menține autoritatea țărei sale la Dunăre, nu se da înapoi chiar înaintea crimelor celor mai teribile; astfel, înțelegând că influenței sârbe, se datora mișcarea insurecțională din 1867 condusă de Panait Hitov și Totiu-Filip, după ce a reprimat în grabă această revoltă, o pedepsi cu o severitate inexorabilă. Doi călători, la bordul vasului austriac «*Germania*», fiind denunțați ca emisari ai insurecției, Midhad ordonă să pună mâna pe ei, cu toate pașapoartele lor române și sârbe și să fie împușcați. Un spirit de indignare primi această flagrantă violare a dreptului ginților. Serbia reclamă satisfacție pentru insulta ce i se aduse; Austria și ambasadorii Puterilor au făcut mustrări Porței, pentru excesiva rigoare a lui Midhad.

Cum era și rău văzut la Constantinopol, din cauza independenței și incoruptibilității sale, el a fost rechemat în 1868 la Constantinopole, sub pretext de a aplica o reformă asupra Consiliului de Stat [1]).

Forturile cetății, detașate pe înălțimi au fost construite în 1829 și 1854.

Să încercăm să expunem în câteva cuvinte rolul și peripețiile cetății Rusciukului în războiul din 1877.

La 11 Mai 1877 Turcii proclamă starea de asediu în Bulgaria de îndată ce pacea pierduse cu totul sorții; fortificațiile cetății au fost reparate iar altele adăugate. Afară de 6 uvraje cari existau încă din 1854 i s'a mai adăugat alte 15, răspândite pe înălțimile cari înconjur orașul și la distanțe până la 4 kilometri. Neavând talazurile căptușite, aceste lucrări prezentau caracterul lucrărilor pasagere.

Adăposturi de rezerve — găuri dreptughiulare săpate în pământ și acoperite cu un strat ca de 30 cm de pământ; — rețele telegrafice; pe alocurea, mine — consistând în bombe și dinamită — dela 1 m. la 2 m. sub sol etc., complectau apărarea.

Spre Dunăre, câteva baterii și tranșee ridicate; dominarea platoului asupra fluviului, rapiditatea aproape verticală a taluzului, câteva vase de război între cari unele cuirasate, un întreg corp de pontonieri cu materialul necesar, o puneau la adăpost de orice agresiune inamică.

Astfel cetatea cu regiunea înconjurătoare, a fost transformată în un *vast câmp întărit.*

Nenumărate provizii de tot felul; o garnizoană de 20.000 oameni; 260 piese de

[1]) F. Kanitz, op. cit.

www.digibuc.ro

artilerie — din cari 70 încărcându-se pe la culată, pe afete de fier, — câteva mortiere; în fine, o mare cantitate de muniţiuni o puneau în stare să reziste mult timp, chiar unui asediu în regulă.

Generalul de divizie Tahir-Paşa, ajutat de şeful statului său major şi comandant al artileriei, Assim-Paşa, comanda, la început forţele acestui *câmp. Serdarul Ekrem*, Abdul-Kérim, general-şef, care era aşa de debil că nu se putea urca pe cal, a făcut din cetate cartierul său general; împrejurările însă l-au silit să o părăsească nu mult după aceea, din cauza mişcărilor trupelor ruse.

Populaţia la început se ridica la 25.000 suflete dar din cauza intermitentelor bombardări de pe ţărmul stâng, de bateriile dela Giurgiu şi Slobozia, multă lume a părăsit oraşul. Aceasta a fost un mare avantaj pentru garnizoană, căci a beneficiat de proviziile pe cari le-ar fi putut consuma populaţia civilă.

Din nenorocire însă, toată această frumoasă apărare putea fi paralizată, în parte, prin aceea că forturile de pe înălţimi erau lipsite complect de apă; în cazul unei *învestiri complete*, ele nu comptau decât pe apa de ploaie.

In rezumat singura acţiune ce a avut loc asupra acestei cetăţi a fost o bombardare viguroasă. Oraşul n'a suferit, este adevărat, decât din partea bateriilor dela Giurgiu şi Slobozia. Au fost cu totul distruse: palatul guvernatorului, marele bazar, multe stabilimente, etc. Dintre locuinţele private multe au fost atinse, în total sau în parte dar numai la extremităţi, sau pe marginea Dunării sau în partea opusă lângă incinte, departe de fluviu.

Apărarea cetăţii se executa după un program simplu; s'au creat ori s'au ameliorat uvraje exterioare şi *un tir continuu* a contrabătut bateriile inamice de pe marginea opusă a Dunării. S'au executat câteva ieşiri, mai cu seamă acea din 23 August (4 Septemvrie) contra *armatei marelui duce moştenitor*; dar aceste au fost mai mult o combinaţie strategică decât interesul cetăţii — spre a secunda operaţiile armatei lui Meemet-Ali.

Fără fapte importante de război, bombardarea a durat mai multe luni, cu intermitenţe de calm sau violenţă. Primul comandant *al cetăţii*, Achmet-Paşa, a fost înlocuit mai târziu cu Kaiserli, care a predat cetatea la 8 Februarie 1878 conform ordinelor primite, predare care împreună cu ale altora, intra ca o condiţie în primirea armistiţiului.

Garnizoana s'a retras la Varna şi Şumla. Ruşii au ocupat cetatea îndată după evacuarea ei; lucrările de apărare au rămas intacte.

La bombardarea acestei cetăţi, artileria rusă a încercat faimosul său *tun-mortier* de opt ţoli, *demontabil*, ce arunca proiectile de 80 kgr., cu o încărcătură de 3 kgr. pulbere şi care pare să fi dat rezultate favorabile.

S'a constatat acum ca şi în războaiele din 1810 şi 1853 că cetatea, graţie poziţiei sale dominante (vezi *Topografia Dunării*), era susceptibilă de o mare rezistenţă [1]).

Congresul dela Berlin a hotărît distrugerea zidurilor sale.

Ulterior Rusciukul a fost reşedinţa flotilei princiare.

Una din cele mai frumoase serbări de seară, la Rusciuk, a avut loc cu ocazia vizitei ce domnitorul Carol a făcut-o principelui Bulgariei, în August 1880, pe bordul canonierei « Griviţa ».

La 19 Februarie 1887 partizanii Rusiei a încercat un pronunciament contra Regenţei; revoluţia n'a reuşit; poporul şi parte din armată rămasă fidelă, s'a luptat cu înverşunare, contra revoluţionarilor, formaţi mai mult din geniu şi artilerie. Străzile erau pline de cadavre şi în disperare rebelii au tras cu tunurile, ce le-a fost reluate de popor în luptă la baionetă. Capii prinşi au fost

[1]) Adunate din opera *La guerre d'Orient*, etc., par un Tacticien.

www.digibuc.ro

executaţi fără milă pe şoseaua Rasgradului. Liniştea s'a restabilit repede. Şi aci ca totdeauna, libertatea fără cultura sufletului este o plagă fatală.

§ 12. *GIURGIUL.*

Existat-a sau nu, sub vreun nume oarecare, oraşul Giurgiul în timpul Romanilor? Este o chestiune la care nimeni nu ar putea răspunde cu înlesnire.

S'a pretins că aci ar fi fost vechiul *Trimamius* [1]). Această aserţiune pare inadmisibilă [2]). Nu e mai puţin însă adevărat, că în ostrovul Sf. Gheorghe s'au găsit urme de zid roman [3]). E posibil dar să fi existat numai un mic *castrum*, căci în acest ostrov nu ar fi putut încăpea un oraş sau o cetate mare.

Un scriitor spune: «distrus de huni, împreună cu un mare număr de cetăţi, acest castrum a fost rezidit, din ordinul lui Justinian [4]), odată cu celelalte, ca Severinul, etc. şi s'a numit, ca şi el, *Theodorapolis*, după numele graţioasei şi cochetei sale soţii».

Unii, atribuie fundarea acestui oraş cruciaţilor, alţii spun că, spre anul 1000, Genovezii dominând pe Dunărea de jos, acest punct a devenit o colonie a lor; ei a numit-o *San-Giorgio*, după numele patronului puternicei lor republice.

«Pe la finele secolului al XIII-lea Radu Negru, ducele Făgăraşului, întinzându-şi domnia, în toată Ţara-Muntenească, până la Dunăre, mai întâi castelul San-Georgio» [1]).

Se mai spune [2]), că în vechime nu ar fi existat dar că a fost zidit de marele Mircea.

După regretatul I. Maiorescu, actualul nume, al oraşului, ar fi *celtic* sau *galic*; el [3]) pretinde să-l fi întâlnit de *cinci* ori, în opera lui Cesar «*De Bello Gallico*»!

Din partea-mi, voi îndrăzni să adaug, că numele *Giurgiu*, este posibil să fie forma populară, din vechia limbă românească, a numelui propriu *Gheorghe*, oricari ar fi fost Gheorghele, sfânt sau nu, care a dat numele său oraşului de care e vorba [4]). Mai întâlnim, astăzi acest nume la doi munţi: unul în judeţul Putnei şi altul în acel al Buzăului; pe la niciunul din aceşti munţi nu credem să fi trecut nici cruciaţii, nici Genovezii şi poate chiar nici Celţii sau Galii. De asemenea pe malul stâng al Dunării mai sus de Semendria.

Istoricul său sigur se cunoaşte cu începutul secolului al XV-lea.

Pe la 1414 [5]) Mahomet I, fiul lui Baiazet, după ce făcuse o irupţie în Asia, a trecut în Europa, a pustiit Muntenia, pentru ajutorul dat fratelui său Musa şi a ocupat Severinul şi Kalehul [6]) (Drista [7]). Spre a ţine pe români în frâu, Mahomet fortifică (fundă) castelul Giurgiului; îi dădu numele

[1]) Cesar Boliak.

[2]) Se ştie pozitiv că *Trimamius* era pe malul drept al Dunării (cam pe, între sau lângă locurile, unde se află acum Meçka sau Vardinul).

[3]) Pe la 1840—42 s'ar fi găsit în ruinele castelului Sf. Gheorghe cărămizi romane; aceasta a asigurat-o d-rul Sebeni. Regretatul T. Laurian, în o escursiune ştiinţifică, ce a făcut în acel timp, vizitând în persoană acele ruine, a găsit urme de două feluri de ziduri: unul mai nou şi mai slab, iar altul, mai vechi de un ciment foarte tare, care zicea savantul profesor, *s'ar fi putut lua drept lucru roman* *).

[4]) Frunzescu, *Dicţionar Topografic*, pag. 214.

*) A. Tr. Laurian, *Mag. Ist.*, Vol. II, pag. 67.

[1]) Bălcescu, *Ist. Românilor sub Mihai* etc. pag. 163

[2]) Bolintineanu.

[3]) Cit. de Tocilescu în *Dacia înainte de Romani.*

[4]) Văzută această formă, în un scriitor român, posterior epocei lui Mihai (vezi *Mag. Ist.*, Vol. IV, pag. 231).

[5]) Hurmuzaki, Vol. I, pag. 293.

[6]) Doglioni şi Cantemir (cit. de Şincai ad. an. 1414) înţeleg sau adaug după acest *Kaleh* Issaccea.

[7]) Alţi istorici îl numesc simplu *Kaleh.* Dar care din toate cetăţile (Kalehurile) dimprejur: acelaşi nume îl purta: Turnu-Severin, Turnu-Măgurele, Şiştovul, etc. Sau poate a fost o cetate deosebită? Fosta aceea care se găseşte în ruine, săpată continuu de *unde*, în marginea dreaptă a Dunării, la vale de Giurgiu? Fosta aceea ale cărui urme se găsesc pe localitatea satului *Gostinul Hagiului*, pe malul *Dunărităzei* (vechi canal, aproape astupat azi, al Dunării) sau poate acea cunoscută sub numele de *cetatea fetei*, pe Neajlov? etc. nimic pozitiv.

www.digibuc.ro

de *Yérkaki* [1]) (rădăcina pământului) sau *yer kocki* (ruine de pământ) şi-i puse o garnizoană însemnată.

Strâmtorat, prin acest mod, Mircea a cerut şi a primit dela Turci să reînoiască cu ei vechiul tratat încheiat cu Baiazet; se îndatori să plătească un tribut anual de 3000 aspri roşii şi a trimis intenţionat ca soli pe doi din fiii săi precum şi pe trei din ai boierilor, ca ostatici. Alte mici state l-au imitat. Mahomet primi pe solii micilor popoare creştine cu blândeţe şi seducătoare prietenie; îi invită la strălucite ospeţe; le închină paharul de onoare şi apoi i-a concediat, binevoitor cu următoarele cuvinte: « Spuneţi domnilor voştri că primesc dela toţi pacea şi dau tuturor pace; dar cine va pune piedici păcei, împotriva aceluia să se întoarcă Dumnezeul păcei [2]).

Nu mult după aceea românii au luat castelul Giurgiului, sub vestitul domn Dan al III-lea, Dracula [3]).

La 1431 Impăratul Sigismund, regele Ungariei, întări acest castel (al Giurgiului) cu fortificaţii şi alte ziduri, cu ocazia trimiterii unui brav general, Ioan Marotin — dela care a rămas numele *Marotin*, unei localităţi din vecinătate — în ajutorul lui Dracula Vodă, împotriva lui Radu, poreclit *Prasna glava* (cap sec) din cauza caracterului său, care intrase în ţară cu ajutorul Turcilor şi care a fost primul domn stabilit de dânşii.

Castelul căzând după aceea iar în mâinele Turcilor, a fost cucerit, împreună cu alte cetăţi, de către Vlad Ţepeş. După moartea acestui domn de crudă, dar fericită memorie, Turcii l-a reluat, la 1479, fiindu-le dăruit de un Vlad, pe care ei îl numiseră domn, fără de alegerea ţărei; dar nu mult după aceea, ei l-a pierdut şi românii l-a stăpânit până la 1544 când Turcii l-a reluat, cu Brăila şi Turnul [1]). Atunci, ei l-a prefăcut în raia, i-a adăogat o parte din teritoriul dimprejur şi l-a întărit. Dela această epocă Giurgiul a jucat un rol foarte important în istoria ţărei şi a avut o influenţă destul de funestă în evenimentele ce au urmat.

Vom cita două din ultimele exemple:

La 1550 un Mircea, bătut de boieri la Măneşti fuge la Giurgiu, a adunat oaste turcească, bate pe boieri, a omorât pe Radu Iliaş şi s'a instalat iar pe tron.

La 25 Septemvrie 1559 moare Mircea al III-lea, lăsând ca succesor pe fiul său Petru al III-lea, care fiind minor, a fost condus de mama sa doamna Chiarina [2]) sau Chiajna. Boierii nemulţumiţi, vin cu oaste străină, bat armata doamnei şi o silesţe să fugă, cu fiul său, peste Dunăre. Partizanii săi, *iau garnizoana turcească dela Giurgiu*, bat pe rebeli la Serpăneşti şi doamna întorcându-se din nou în ţară cu fiul său Petru, supranumit Petruţă cel *Şchiop*, domneşte 8 ani [3]).

In Martie 1592 o ciumă groaznică a bântuit Muntenia [4]).

---

[1]) Hamer cel mai conştiincios din cronicari (Mery, op. cit., pag. 294).

[2]) Laonic Chalcocondylas (edit. Bonae), pag. 183 cit. Hurmuzaki, Vol. I, pag. 294.

[3]) N. Bălcescu.

[1]) N. Bălcescu, op. cit., pag. 164.

[2]) Heliade.

[3]) Analizat după Şincai, Vol. II, pag. 206.

[4]) Arhivele Veneţiei. Docum. Esarcu *) Nr. 194.

*) După documentele Veneţiene (colecţia Esarcu) sunt de notat oarecari particularităţi omise de cea mai mare parte din scriitori.

Incercând prima oară să întindă un pod, Sinan este împiedicat (Doc. 257). Pe când armata creştină se retrăgea spre Bucureşti, Moldovenii uniţi cu Polonii, Cazacii şi alţii chem în capul lor pe contele Sdrin şi prad a doua oară Babadagul (258). Ajuns lângă Bucureşti, Sinan n'a cutezat să atace armata inamică şi trimite la Constantinopol după ajutor (259). Aliaţii creştini din Valahia părăsesc Strigonitza (probabil Târgovişteа) şi o dărâmă. Un căpitan a lui Mihai, abatele (probabil popa) Farcaş loveşte pe Turci din o ascunzătoare, aproape de Bucureşti şi-i măcelăreşte cumplit. Sinan rănit scapă cu greu cu ajutorul beglerbeiului Greciei (260).

Assan beglerbeiul Greciei pleacă spre Moldova spre a împiedica nişte trupe să se unească cu armata aliaţilor şi să strâmtoreze pe Sinan din toate direcţiile. Principele Transilvaniei îşi bate joc de ambasadorii lui Sinan, cari cer să le predea pe Mihai (263). Se afirmă că Tătarii au trecut de partea Românilor (264). In o scrisoare către Nossangi Paşa, Sinan arată că se retrage la Bucureşti din cauza timpului rău; că având trupe puţine n'a atacat pe aliaţi, superiori în număr şi de teamă să nu fie surprins se retrăsese la Giurgiu după ce dăduse foc Bucureştilor. Se plânge că n'a fost ajutat de Tătari (266).

www.digibuc.ro

« La 15 Noemvrie 1594 Mihai a pornit în grabă cu armata sa şi Transilvanii ce sosiseră la Giurgiu; şi năvălind cu iuţeală asupra oraşului, fără să întâmpine vreo împotrivire, i-a dat foc şi a trecut prin sabie tot ce le-a ieşit înainte. Trei mii de suflete aproape, bărbaţi şi femei, a fost ucişi sau prinşi. Dintre toţi Turcii din oraş numai doi au trecut Dunărea înnot [1]).

După arderea şi predarea oraşului, Mihai a impresurat cetatea şi a început să o bată cu tunurile; dar văzând că nu o poate cuceri, căci îi venea ajutor, în arme şi bucate, dela Rusciuk şi silit încă şi de asprimea iernei, o năpusti deocamdată şi se întoarse în scaun la Bucureşti » [2]).

Nu mult după aceea a trecut Dunărea, pe la Marotin [3]) şi a ars Rusciukul. Cuceririle Românilor au mers crescând; beglerbeiul Greciei este învins; Moldovenii iau Ossia şi împiedică pe Tătari să înainteze; Brăila luată este îndată fortificată. Turcii văzând acestea încep să facă pregătiri mari [4]).

Mahomet [5]) al III-lea a trimis contra acestui principe rebel pe vizirul său Ferhat; dar acesta nu apucă să facă vreo treabă [6]) căci a fost înlocuit prin napolitanul turcit [7]) faimosul de până atunci în războaie, generalul Sinan-Paşa, supranumit adeseaori *Mariu al Osmanliilor*. Atunci românii şi-au concentrat forţele lor şi s'au întărit pe ţărmul stâng al Dunării.

Bătrânul mare-vizir, în capul unei armate de 100.000 [1]) şi urmat de 1000 lucrători a sosit la Rusciuk. Zece galere încărcate cu muniţiuni au intrat prin Marea Neagră, în Dunăre şi au mers până la Rusciuk. Ţările Române au fost declarate *paşalâcuri*. Acesta a fost începutul uneia din cele mai strălucite campanii pe care armata română a purtat-o vreodată. Creştinătatea a fost chemată în ajutor; în Transilvania doi oameni armaţi, unul călare şi altul pe jos, după vechiul obicei al ţărei, ţinând în mână o sabie sângerată, alerga prin toată ţara, chemând poporul la arme împotriva inamicului comun, în vreme ce trimişii lui Sigismund cereau lui Rudolf şi principilor creştini ajutor [2]).

« Oraşul Giurgiu, afară de un zid slab ce-l înconjura, era ocrotit de castelul San-Giorgio. Acest castel avea o poziţie foarte puternică. Arta şi natura au contribuit la întărirea lui. Era aşezat pe un ostrov foarte frumos, numit Slobozia (pe atunci) şi era format de un mic braţ al Dunării, care despărţindu-se puţin mai la deal şi înconjurând un spaţiu ca două jugăre [3]), se vărsa iarăşi în matca fluviului. Astfel castelul, acoperind cu totul ostrovul, până în marginele lui, părea că pluteşte deasupra undelor » [4]).

« Pe vremea de care povestim, acest castel era foarte tare prin poziţia sa, prin întăririle ce avea şi prin ocrotirea ce primea dela cetatea Rusciukului încât dobândise reputaţia că nu putea fi luat. El era clădit, după vechiul obicei, cu ziduri tari, dar fără valuri de pământ şi fără flancuri la zid, având numai turnuleţe împrejur şi înăuntru un turn *donjon* » [5]).

---

[1]) Acelaşi lucru îl susţine şi docum. Nr. 238.

[2]) Bălcescu, *Istoria Românilor sub Mihai* etc., pag. 52—53.

[3]) Cronica Ţărei Româneşti *Mag. Ist.*, Vol. IV, pag. 279).

[4]) Doc. Veneţ., Nr. 252.

[5]) Turceşte numele Mahomet înseamnă *glorifiatul*.

[6]) In acest timp Românii uniţi cu Polonii iau şi pradă Babadagul (Doc. Ven. Nr. 253); constrâng pe Ferhat să se retragă cu armata la Adrianopole şi ei cantonează în Dobrogea (Dobrizza); după retragerea lui Ferhat, Românii se fac stăpâni pe Nicopoli (Doc. 254). In urmă, Ferhat încercând să treacă Dunărea este respins de Români (Doc. Nr. 256). Este acuzat că a întărîtat pe Români, numind noi domni peste Ţările Române (ibid.) şi scos.

[7]) I. Heliade Rădulescu, op. cit., pag. 196.

[1]) Valthère; Filstici, spune 200.000; ambii citaţi de Bălcescu, în op. cit.

[2]) N. Bălcescu, *Campania din 1595*, în *Mag. Ist.* Vol. IV, pag. 10—11.

[3]) Arpents.

[4]) Idem, *Istoria Românilor sub Mihai* etc., pag. 163.

[5]) Ibid, *Istoria Rom.*, pag. 164.

www.digibuc.ro

Sub protecţia acestui castel, — pe care Bălcescu, de bună seamă, îl credea zidit de Romani şi care dela acea epocă şi până mai în urmă a fost de multe ori stricat şi rezidit, — şi a flotilei otomane, bătrânul vizir cu o energie rară la etatea sa, supraveghea în persoană facerea podului, necesar trecerei armatei sale.

Mihai îl împiedică aproape o lună, dar în fine silit de sosirea hanului tătăresc, prin Moldova; a unui corp turc, ce trecuse pe la Calafat; a unui altul, ce se gătea să treacă la Nicopoli şi atacat în faţă de Turci, ce treceau fluviul *pe galere*, în spre Giurgiu, a abandonat malul Dunării şi s'a retras, lăsând în urmă-i, operând, marea armată inamică. Sinan a început nesupărat construcţia podului care de altfel pleca «dela capul cel de lângă oraşul Giurgiului, loc unde se varsă două râuleţe în Dunăre [1]), până la apele castelului, unde, trecând o întindere de pământ de zece paşi, se unea cu celalt braţ al podului, cel mai lung care ducea la ostrovul cel mare şi de acolo la malul Rusciukului [2]).

Podul terminat, Sinan a pus piciorul pe pământul Ţărei-Româneşti.

In defileul dela Călugăreni, acoperit de păduri şi de bălţi, prin o strălucită victorie, Mihai, a oprit nenumăratele coloane ale Sinan.

Disproporţia cea mare însă, între cele două armate, a permis Vizirului să-şi reorganizeze pe a sa şi să înainteze din nou contra Românilor. Aceştia s'au retras; Turcii au mers la Bucureşti şi la Târgul-Vestei. Puţin în urmă Mihai, primind ajutor din partea câtorva principi creştini, a luat din nou ofensiva. Impreună cu ei a cuprins Târgovişte; apoi au pornit după Turci, cari, după ce au ars incinta de lemn a Capitalei, s'au retras imediat spre Dunăre.

[1]) Topografia de atunci, nu este aceeaşi cu aceea de astăzi, prin efectele naturalelor schimbări temporale ale fluviului.

[2]) N. Bălcescu, *Istoria Românilor sub Mihai*, etc., pag. 164.

La Giurgiu a avut loc una din cele mai frumoase şi mai variate lupte, ce s'a dat vreodată pe malul Dunării [1]).

« Când a sosit Mihai la Giurgiu, Sinan cu o parte din armata sa, apucase să treacă atât în ostrovul Sf. Gheorghe cât şi în cel mare iar cealaltă parte se afla încă pe ţărmul românesc. *O măsură financiară a administraţiei turceşti a întârziat trecerea armatei.* Fiindcă în acea vară se luase un mare număr de care, animale şi robi, fără ca să se fi plătit taxa dela *cinci una*, determinată pentru robi *(penţik)*, cum şi dreptul asupra animalelor, inspectorii şi scriitorii s'au aşezat la pod ca să strângă, la cei ce trecea, acea taxă.

In vreme ce se făcea această operaţie, Mihai a căzut ca un trăsnet asupra oştilor şi turmelor punând tot în învălmăşeală. Taxa se ridică atunci; Turcii înspăimântaţi, s'au îngrămădit pe pod ca să scape în ostrov dar în neorânduiala lor, carele şi animalele ce erau înghesuite, îi oprea să înainteze şi Mihai a putut să-i bombardeze cu artileria sa. Noaptea a dat puţină răsuflare Turcilor şi o parte dintr'înşii au apucat să treacă de pe malul românesc, dincolo. Sinan însuşi, în acea noapte, a lăsat ostrovul Sf. Gheorghe şi a trecut pe malul drept al fluviului [2]). A doua zi Batori, care sosise pe loc, determină mai întâi o ceată de pedestrime aleasă, să sfarme îngrăditura de *care*, legate strâns unul lângă altul, ce Sinan făcuse la capul podului, ca să oprească năvălirea călărimei [3]). Pe pod se aflau înghesuiţi, în cea mai mare neorânduială, Turcii, artileria lor, carele cu bagaje şi vitele. Spre a înlesni trecerea, ei au început să arunce în apă tunurile şi

[1]) Varietatea ei făcând-o foarte instructivă, o vom pune în întregul său, astfel cum o găsim în *Mag. Ist.*, Vol. IV şi datorită penei nemuritorului Nicolae Bălcescu, cel mai mare scriitor militar al Românilor şi pe care o moarte dureroasă şi prematură, rezultatul unei exemplare iubiri de patrie ne-a făcut să-l pierdem înainte de timp.

[2]) Hammer.

[3]) Arthur Thomas Sieur d'Ambry.

www.digibuc.ro

bagajele; în urmă, s'au asvârlit şi mulţi din ei, ca să scape înot; dar neştiind să înoate s'au înecat mai toţi. Mihai, aşezându-şi tunurile în poziţie bună, a început să bată podul; îl rupe în două şi fluviul a înghiţit gloate de vrăjmaşi. Dunărea s'a acoperit de trupuri moarte şi undele ei s'a înroşit de sângele vărsat [1]). Spun că atât se îngrămădise trupurile morţilor, în acel braţ al fluviului, încât apa nu mai putea curge şi când după bătălie, au voit să adape animalele, n'au putut scoate apa de acolo, fără să scoată totodată vr'un trup de om sau de cal. Se vedeau încă mulţi Turci plutind pe apă, jumătate morţi, plini de răni, ţipând şi văitându-se cu jale [2]). In acea zi s'a prăpădit, cu totul vestita ceată a Akinţiilor, cari au fost două veacuri groaza Ungariei şi Ţărei Nemţeşti; niciunul din câţi se aflau din această ceată pe malul românesc, n'a putut scăpa [3]). Turcii cari trecuseră în ostrovul cel mare, căutau să ajute pe nenorociţii lor fraţi, dând cu tunurile în creştini; dar, sau din neştiinţa tunarilor sau din reaua poziţie, artileria lor nu putea să-i vateme deloc. Dimpotrivă creştinii, având tunuri bune, n'au dat nicio împuşcătură în sec. Prin acest mijloc ei au putut prinde două din cinci corăbii ce aveau Turcii pe Dunăre, alte trei scăpând numai cu fugă [4]). In această bătălie, Turcii au pierdut 17.000 oameni [5]), artileria lor, două corăbii, muniţiile, steagurile, bagajele şi şase mii care încărcate cu jafuri [6]). Cinci mii Unguri, cari fuseseră prizonieri la Turci şi-au reluat libertatea; ei au luat armele morţilor şi au ajutat soţilor lor ca să prăpădească pe vrăjmaşi [7]). *Soldaţii moldoveni*, ai lui Răsvan *se deosebiră mult* (ca totdeauna) în această bătălie; ei au oprit o parte din armata turcească lângă pod şi au măcelărit-o grozav [1]).

In ziua următoare, creştinii cari cuprinseseră primul pod au voit să ocupe şi pe cel de al doilea. Două detaşamente de pedeştri români s'au repezit cu curaj asupra acestui pod. Turcii, dela celălalt capăt al podului, văzând aceasta şi temându-se ca toată armata să n'aibă acest gând, a început să taie cu securi capul podului din partea lor. Dar ceilalţi ostaşi creştini n'au îndrăznit să însoţească pe curajoşii români ca să nu să expue între armata lui Sinan de o parte şi focul castelului de alta.

Ei nu ştiau că acest castel nu-i poate supăra, lipsindu-i iarba de puşcă; căci în învălmăşeala izbirii creştinilor, aflându-se încărcată, de Sinan, în care, ea luase foc şi să spulberase în vânt [2]). Astfel acei Români, nevăzându-se ajutaţi, au fost siliţi să abandoneze operaţiile lor iar principii aliaţi, determinară să cuprindă mai întâi castelul.

Lupta aceasta pe Dunăre a ţinut trei zile [3]). Turcii acum se aflau: parte pe malul drept, parte în ostrovul cel mare, afară numai de opt sute oameni cari au rămas să apere castelul Sfântul Gheorghe [4]). In noaptea aceea, armata creştină temându-se ca Turcii, folosindu-se de întunecime, să nu treacă din ostrov pe corăbii şi să vie să o izbească, a stat sub arme, fără să doarmă [5]). A doua zi 25 Octomvrie, principii aliaţi, văzând că n'au dece se teme de inamici, au îndreptat asupra castelului chiar tunurile luate dela dânşii, la Târgovişte [6]). Loviturile artileriei făcând o spărtură nu prea mare în ziduri, pedestrimea ungurească, nerăbdătoare să intre în castel, a năvălit prin această spărtură cu multă nebăgare de seamă şi s'a văzut respinsă, cu două sute morţi şi mulţi răniţi [7]).

[1]) Hammer, Sieur d'Ambry.
[2]) Sieur d'Ambry.
[3]) Hammer.
[4]) Sieur d'Ambry. de Thou.
[5]) Sagredo. — Sacy. Histoire d'Hongrie.
[6]) Valthere.
[7]) Sacy.

[1]) Miron Costin.
[2]) Sieur d'Ambry.
[3]) Idem.
[4]) Enghel.
[5]) Sieur d'Ambry.
[6]) Valthère. Sieur d'Ambry.
[7]) G. Tomasi.

www.digibuc.ro

Turcii s'au apărat voinicește, deși la început, lipsindu-le pulberea, au fost siliți să arunce asupra asediatorilor numai bolovani de piatră [1]); dar primind apoi pulbere și alte ajutoare, în tot minutul, dela cei din ostrovul cel mare, cu ajutorul podului ce unea ambele ostroave și favorizați de bunele fortificații ale castelului, ei au putut să se împotrivească timp de două zile.

Picolomini, ce avea sub comanda sa toată artileria, a voit să dea foc acelui pod, dar pentru aceasta trebuind să-și expue armata, sub focurile artileriei castelului, el a pierdut un mare număr de soldați. Văzând acest pericol s'a hotărît să strice mai bine podurile cu tunurile; și acest mijloc izbuti. După aceea îndreptă toată artileria contra zidurilor castelului. La 27 Octomvrie, a treia zi de asediu, zidurile fiind sparte în mai multe locuri, au voit să dea asalt; dar Ungurii speriați de prima neizbutire, au refuzat să meargă la asalt, sub motiv că spărtura nu era destul de largă. Picolomini însă, însoțit de cavalerii săi, a năvălit vitejește cu sabia în mână în acea spărtură. Alți ostași s'au luat după dânșii și Turcii înspăimântați, după oarecare împotrivire, fac semn, că vor să se predea. In vreme ce Picolomini umbla să-i asculte, Ungurii și Secuii hotărîndu-se, în sfârșit, să răzbune pierderea lor, să reped furioși în castel făcând multă larmă și împing înainte pe Italieni, care aflându-se acum striviți între soții lor și inamici, au suferit mult, rănindu-se mai mulți dintr'înșii [2]). Creștinii cuprind atunci castelul și Turcii cari scăpaseră de cea dintâi furie a soldatului biruitor, s'au închis înăuntru, într'un loc întărit. Acest post a fost asemenea luat cu asalt și toți câți se aflau acolo au fost înjunghiați: alții cari fugiseră afară din castel, în ostrov, au fost măcelăriți ori s'au înecat în Dunăre. Una din corăbiile pregătite de Turci spre a le înlesni fuga a fost incendiată de o ceată de creștini; cealaltă pe care au scăpat vreo câțiva inamici s'a înecat sub loviturile tunurilor [1]). Din 800 Turci cari compuneau garnizoana, numai unul a scăpat [2]). Sinan privea cu durere de pe malul drept, luarea castelului Sfântul Gheorghe [3]), pe care Sigismund, cum vom vedea îndată, temându-se să nu-l vadă din nou căzut în mâinile Turcilor, puse să-l sfărâme [4]). Câștigurile Românilor ca și pierderile Turcilor cu ocazia luării Giurgiului și a castelului Sf. Gheorghe, au fost incalculabil de importante. Sinan, distrus de durere, la cei 80 de ani ai săi, a luat drumul Constantinopolei unde demis din marele vizirat a fost exilat la Malgara ».

Luarea castelului Sf. Gheorghe a fost unul din faptele cele mai importante în campania din 1595, care se poate considera — în cursul a patru secole, — ca una din cele mai strălucite, pentru armata română.

Numai prin asemenea fapte de bravură Românii, cum spune de Romani împăratul Julian, și-au ținut puterea, pe Dunăre, cu nestrămutare printre secole. Popor demn de glorie și în victorie și în restriște.

« După terminarea campaniei, unii din capetele armatei aliate, între cari Picolomini, povățui dregerea castelului San-Giorgio și să se pună garnizoana într'însul spre a închide în viitor Turcilor trecerea Dunării prin acest loc. Dar Bathori, apreciind că acest castel e prea departe de Ardeal, că dregerea și ținerea lui va costa mult, porunci să-l dărâme și să dea foc caselor și în cea din urmă zi a acestei luni (31 Octomvrie), puse de arse și partea podului ce mai rămăsese, împreună cu luntrile pe cari era făcut » [5]).

In Iunie 1596 Mihai strânge trupe și fortifică Giurgiul [6]).

---

[1]) Sieur d'Ambry.
[2]) G. Tomasi.
[3]) G. Tomasi.
[4]) De Thou. Sieur d'Ambry.
[5]) N. Bălcescu, op. cit., pag. 182.
[6]) Document Nr. 283.

www.digibuc.ro

La 1599 Giurgiu este întărit din nou. La 1600 este ocupat de Mahmud Paşa cu o armată de 10.000 Turci. Către finele lui 1600 Turcii trec Dunărea şi reîncep să zidească castelul San-Giorgio [1]) şi strâmtorează mult pe Mihai, încurcat în altă parte. In Noemvrie zidirea castelului este terminată. Atunci Mahmud Paşa intră în Muntenia [2]) şi ocupă castelul. Nu mult în urmă Mahmud primeşte ordin să ocupe milităreşte şi Giurgiul [3]). Un agent a lui Mihai anume Dimo este prins şi torturat [4]). Deli Marcu este prins şi trimis la Constantinopole unde este întrebat şi apoi decapitat [5]) mai târziu (Decemvrie 1601).

Când în Octomvrie 1601 ajunge la Constantinopole vestea morţii lui Mihai [6]), Turcii aleg de domn al Munteniei pe Ioan Mihnea, contra căruia Polonii susţin pe Simion Movilă [7]).

La 1 Noemvrie 1601 Sultanul Meemet al III-lea scrie o scrisoare regelui Poloniei prin care-i declară că menţine alegerea lui Mihnea [8]) care şi porneşte la Bucureşti la scaunul său unde şi ajunge [9]). El ia în primire ţara şi este bine primit de supuşi [10]). Simion pune pe Tătari să devasteze Muntenia [11]). Mihnea de frică s'a retras la Giurgiu [12]). Câştigat de Simion, Ali, paşa Silistrei, în loc să ajute pe Mihnea, întârzie [13]). Acest paşă este depus şi înlocuit cu altul, ce are ordin să ajute pe Mihnea. La Giurgiu are loc o luptă între Mihnea şi Simion [14]). In urmă, sultanul, se vede de nevoie, confirmă pe Simion şi recheamă pe Mihnea, care văzându-se susţinut, în contra lui Simion, de Buzeşti [15]), întreabă ce să facă? [16]). Sultanul supărat, trimite ceauşi ca să-l prindă şi să-l aducă la Constantinopole [1]). Buzeştii însă îşi reiau avânt contra lui Simion, care fuge în Moldova, la fratele său Irimia [2]). Ei intră în ţară şi ajutaţi şi de armatele germane, aleg de domn pe paharnicul lui Mihai, Radu. Turcii spre a-i desbina le trimite pe celălalt Radu, Mihnea [3]); apoi trimit pe Tătari în contra lui Radu şi a Buzeştilor, cari sileşte pe români întâi la retragere [4]) dar în urmă căpătând ajutor şi dela imperiali (germani) îi bate şi-i sileşte, atât pe ei cât şi pe Poloni [5]) la retragere. Spre a ataca pe Poloni contra Germanilor, Turcii fac o intrigă; ei numesc pe Simion domn al Munteniei şi depun pe Radu Şerban. Atunci Românii au declarat război Turcilor; cuprind Silistra şi-i dau foc (Martie 1603). Spre a-şi răzbuna Turcii trimit însemnele domniei lui Simion şi numeşte pe Idir Paşa, generalism la Dunăre [6]).

La începutul anului 1611, noul principe al Munteniei se afla la Giurgiu. Turcii dau ordine sangiakurilor dela Dunăre să-l susţină contra principelui Transilvaniei, dar, în luna Mai, este alungat din ţară de către Şerban [7]). El a părăsit Giurgiu şi s'a retras la Rusciuk, la Omer Aga, căpitan turc şi care nu putea opera din lipsă de forţe [8]).

După ce sultanul Amurat al IV-lea (1626—1630) bătuse pe Perşi, îşi întoarse armele sale victorioase contra Polonilor. In acest scop, el îşi concentrează o mare armată lângă Adrianopoli; apoi a dat ordin lui Murtassa-Paşa, ca împreună cu Giambalat [1]) Sadé, pe care-l numise mai dinainte generalul cavaleriei din Rumelia, să intre în Polonia. Ambii generali trec Dunărea la Giurgiu, instalând castrele lor lângă acest

[1]) Din o scrisoare a lui Sapan Paşa citată în docum. Nr. 361.
[2]) Document Nr. 361.
[3]) Idem Nr. 364.
[4]) Document Nr. 362.
[5]) Document Nr. 365.
[6]) Document Nr. 378.
[7]) Idem Nr. 379.
[8]) Document Nr. 381.
[9]) Document Nr. 382.
[10]) Document Nr. 383.
[11]) Document Nr. 384.
[12]) Document Nr. 384.
[13]) Document Nr. 386.
[14]) Document Nr. 390.
[15]) Document Nr. 392.
[16]) Document Nr. 394.

[1]) Document Nr. 395.
[2]) Document Nr. 402.
[3]) Document Nr. 404.
[4]) Document Nr. 407.
[5]) Document Nr. 408.
[6]) Document Nr. 412.
[7]) Document Nr. 493.
[8]) Document Nr. 499. Revista lui Tocilescu. An. II, Vol. II, pag. 350 şi următoarele. C. Esarcu, Document din Veneţia.
[9]) Zambolad (Al. C. Ipsilante).

www.digibuc.ro

oraş [1]). Pe când aşteptau ordine ulterioare dela Poartă, au sosit aci nişte deputaţi poloni şi se rog, cu toată umilinţa, să se acorde ţărei lor pace. Murtassa nevoind, fără ştirea sultanului, să ia asupra-şi o afacere atât de importantă, i-a trimis la Constantinopole, unde Amurat, mişcat de rugăciunile lor, le-a acordat pacea sub condiţiunile dictate de el [2]).

Pe la 1659 Radu Mihnea al III-lea, făcând alianţă prin jurământ, cu Racoţi, domnul Transilvaniei care plecase dela Severin [3]) la vale, a incendiat Giurgiul spre a goni pe turci din el [4]).

La 1689, Iulie, între Giurgiu şi Rusciuk, era un pod aranjat pentru trecerea Tătarilor, cu ajutorul Turcilor cari se pregătiau să atace pe Imperiali [5]).

In Martie 1714 *mazilitul* domn Constantin Brâncoveanu a sosit, împreună cu familia sa, la Giurgiu, şi a doua zi, Sfintele Paşti a trecut la Rusciuk. Trei săptămâni în urmă, era la Constantinopole, unde închis şi torturat a fost mai în urmă decapitat cu toţi fiii săi.

La 1716 garnizoana turcească a cetăţii Giurgiului, era pusă la ordinul domnului Munteniei, ori de câteori va avea nevoie de dânsa, contra turburărilor provocate de pretendenţa la domnie [6]).

La 6 Iulie 1737 Constantin Mavrocordat a fugit din Bucureşti de frica nemţilor sub Walis, cari au trecut munţii şi înaintau spre Bucureşti; a chemat la Doeni pe cadiu şi alte notabilităţi din Giurgiu pentru a le vedea intenţiunile. El află dela ei că în caz când vor fi atacaţi de nemţi, ei vor abandona oraşul fără lupte şi se vor retrage la Rusciuk.

Principele se abţinu să intre în Giurgiu; el a cerut ajutor armat dela această cetate, care fiindu-i refuzat, a rămas la Doeni.

In Februarie 1739 domnul Munteniei a trimis lui Achmet Paşa la Giurgiu pe vechiul mare comis Dumitraşcu Sutzu pentru a aranja afacerea a 5 bărci mari de război.

In August 1739 un număr de 6 eniceri a violat în bazarul exterior o fată tânără care murise după 2 zile de urmările acestui atentat. Crima consumată, ei au încălicat şi s'au dus la o cârciumă unde s'au aşezat la băut. Indată ce paşa fu încunoştiinţat a plecat cu o trupă de leventi (soldaţi de marină) în satul unde erau enicerii. Doi din ei opunând rezistenţă a fost răniţi de paşă, care îi puse să-i lege şi-i duse la reşedinţă. Trei din ei declarându-se autorii violului, paşa îi dete pe mâna ceauşului ogeacului, care după ce-i sugrumă noaptea, îi aruncă pe maidane; restul complicilor au fost legaţi şi trimişi în fortăreaţa Nicopole.

La 30 August un ciohodar al marelui vizir a adus domnului Munteniei un firman, în care-i ordonă să trimită la gherdapuri (nume de origină turc care înseamnă anafoare. Agha gherdapurilor era un funcţionar însărcinat să vegheze la siguranţa navigaţiei în această parte a fluviului) un număr de 1000 lucrători şi 100.000 legături de frânghie pentru nevoile vaselor cari trebuiau să transporte subsistenţe armatei otomane dela Belgrad. Domnul a trimis pe un Iacob la Giurgiu pentru a expedia aceste cereri.

Acesta găsindu-se în imposibilitate să le prepare la Giurgiu, a plecat la Ruşiava. I s'a trimis din Bucureşti 1500 piaştri pe lângă cei 500, ce luase cu el.

Acest obicei s'a luat în acel an cu ocazia năvălirei lui N. Mavrocordat în cetatea Giurgiului, căci auzise pe uliţele Bucureştilor strigându-se « Nemţii! vin Nemţii! ».

Ca să trăiască în pace cu Turcii de pe malurile Dunării, Mavrocordat le-a dat voie să se întindă în jurul cetăţilor de pe ţărmul stâng, să ocupe locuri pentru păşunatul şi iernatul vacilor şi a turmelor lor.

De atunci s'au năravit să calce ţara şi să facă sub diferite pretexte atâtea rele

[1]) 1633 Ipsilante.
[2]) Cantemir, *Istoria imperiului otoman*, Vol. I, pag. 370. Ediţia Academică; trad. Hodoş.
[3]) Miron Costin, *Letopiseţile Moldov.* Vol. I, pag. 362. (ediţia II-a Mihai Kogălniceanu).
[4]) Frunzescu, op. cit.
[5]) *Doc. Acad.* Tom. V, pag. 173. C. C. LXVI.
[6]) Şincai, Vol. III, pag. 289.

www.digibuc.ro

că locuitorii se aflau într'o groază continuă.

Nici domnul şi nici chiar Poarta nu i-a mai putut opri dela răutăţile ce se obişnuiseră să comită. La Brăila au cuprins chiar sate întregi, peste cari au pus oameni de-ai lor, primeau zeciuiala productelor şi întinzându-şi stăpânirea până la Cetatea de flote, trăgeau foloase din pescuitul pe Dunăre.

In a 2-a domnie a lui Nicolae Mavrocordat [1]), având din cauza opoziţiei ce făcea grecilor, patimă asupra Mitropolitului Antim, georgian de origină, l-a ridicat din scaunul păstoriei sale şi sub motiv că-l trimite în exil, peste Dunăre, dădea ordin în secret să-l înece trecând fluviul, probabil în faţa Giurgiului (D. Fotino, vol. II, pag. 152) în luna August 1716.

La 12 Martie 1739 Const. Caradgea a fost numit mare paharnic şi trimis la Giurgiu, la Achmet Paşa, Amiralul Dunării, în afacerea celor 5 caice de război (Zicudret) [2]).

Carol al XII-lea, bătut la Pultava s'a retras pe teritoriul marelui sultan; aci n'a încetat să agite pe Turci contra Rusiei. La urma urmelor oaspele deveni o adevărată povară, cel puţin pentru o parte din Turci. In zadar [3]) ei au încercat să-i dea 6 *galioane* şi să-l trimită pe mare, în ţara lui. El nu primi, motivând că pe uscat a venit, tot pe uscat voeşte să se înapoieze.

In fine în timpul domniei lui Ştefan Cantacuzino [4]), sultanul îi primi cererea de a-l lăsa să plece dela Demotica, pe uscat, în ţara lui. Mustafa-Paşa — împreună cu alţi turci — au primit însărcinarea să-l aducă *cu conac*, după obiceiul timpului. Carol a sosit la Giurgiu, unde domnul, avizat la timp spre a-i înlesni trecerea în Ardeal, rânduise pe vornicul Radu Popescu, pe Drăghici Strâmbeanul şi pe Grigore Căpitanul, spre a-l primi. Aceştia l-a condus până la Liteşti, unde şezând câteva zile, a dispărut din mijlocul armatei, cu câţiva oameni de ai lui, «plecând *tiptil*, cu cai de poştă până în ţara lui şi nimeni n'a ştiut că este craiul între acei Swezi, ce mergeau cu poşta» [1]).

La 1769 Ruşii cari se aflau la Bucureşti, sunt înştiinţaţi că Turcii dela Giurgiu robesc locuitorii din Vlaşca iar acei din Rusciuk şi Silistra calc şi pradă Teleormanul, Argeşul şi Ialomiţa. Spre a pune capăt acestor prădări şi torturi, ei au trimis un corp de cazaci la Giurgiu şi un alt corp de infanterie, care să rămâie la îndemână, la mănăstirea Comana. Atunci Turcii din Giurgiu, mai luând şi alţii de peste Dunăre, pornesc cu furie spre Bucureşti. Spătarul Pârvu, în capul arnăuţilor şi a unui detaşament de cazaci, s'a îndreptat spre Comana. Lupta a avut loc; Pârvu cu cinci sute din ai săi, au rămas morţi pe câmpul de bătaie; turcii, însă sunt bătuţi; se retrag şi intru în neorânduială la Giurgiu. Această luptă a avut loc pe la finele lui Decemvrie [2]).

La 1770 expediţia pe care Suleiman, aga Rusciukului a făcut-o contra Bucureştilor n'a fost mai fericită decât aceea a lui Abdi, paşa Brăilei contra Focşanilor. Aceeaşi indisciplină a soldaţilor, aceeaşi ardoare pentru jaf, au fost cauzele pentru o asemenea pierdere.

Ruşii animaţi prin aceste succese, au plecat dela Bucureşti către Giurgiu, în speranţă că vor pune mâna pe el cu înlesnire.

Sarem-Ibrahim Paşa, care se găsea atunci cu trupe la Rusciuk, a trecut Dunărea instalându-şi lagărul în faţa Giurgiului pentru a-i apăra împrejurimile. La 22 Ianuarie (istoricul Keralio pune data de 1 Febr.) detaşamentele ruse au sosit succesiv şi s'au format în linie de luptă. In aceeaşi zi n'au fost decât angajamente de cavalerie în care avantajul rămase al musulmanilor. A doua zi însă acţiunea

[1]) N. Mavrocordat a fost Neron al Munteniei. Voyage en Valachie et en Moldavie, pag. XXI.

[2]) Dapontés, op. cit., pag. 192.

[3]) Ioan Neculcea.

[4]) Radu Popescu.

[1]) Vezi alte foi volante, Nicolae Iorga, pag. 100—101, I.

[2]) Athanasie Comnen Ipsilante. Vezi *Analele Academice*, seria a 2-a. Tomul al II-lea, pag. 502.

www.digibuc.ro

a devenit generală. Cele două părți își disputară victoria cu o încarnare egală când luptătorii au fost acoperiți de o ceață groasă. In acest întuneric grozav, valoarea musulmanilor a rămas ca paralizată; inamicul profitând de surpriza lor, termină de a răspândi turburare în rândurile lor prin focul teribil al unei baterii de 20 tunuri servită cu febrilitate. Ibrahim Pașa nu adusese cu el decât cinci piese cari au fost demontate; timpul lipsise trupelor musulmane spre a-și săpa șanțurile înaintea foburgurilor lor. Strânși de aproape și nemai putându-se menține, la postul lor, ei au căutat să scape cu fuga. Numai trei sute de oameni au intrat în castel. Cu toate că zidurile nu erau în bună stare, Rușii neavând decât artileria de campanie, n'au putut face breșă. După câteva zile de asediu ei au constatat că se consumau în eforturi inutile; au incendiat o parte din foburguri și au reluat drumul Bucureștilor, unde au intrat, după Keralio, la 11 Februarie.

In Ianuarie 1770 Rușii după ce a respins garnizoana Silistra ce venea să calce Bucureștii, au plecat sub comanda generalului Stoffel spre Giurgiu. Calc orașul și ard, împreună cu strălucitul palat a lui Hagi-Halil-Pașa, geamiile, toate vilele și mare parte din oraș; apoi după ce pun în libertate pe toți Românii deținuți în robie iau și toate vitele găsite. Turcii din oraș fug și se ascund, unii peste Dunăre, alții în codrii vecini iar parte se înnec de groază [1]). Cu toate aceste bravuri, Rușii însă nu pot pune mâna pe Castel [2]), care avea 15 tunuri și era înconjurat de toate părțile cu apă, aflându-se în ostrov. In acest moment castelul Giurgiului și împrejurimile erau comandate de un sultan tătar, care probabil nu cunoștea numărul soldaților ce avea în sub ordinele sale.

In același an, Manole (Vodă) Geani a trecut Dunărea dela Rusciuk cu Celebi-aga și cu 13.000 Turci îndreptându-se spre București. Pe drum întâlnesc niște țărani cărăuși, cărora le dă scrisori către boieri, îndemnându-i să se unească cu Turcii și să alunge pe Ruși, făgăduindu-le mari recompense; la din contra munci grele. Rămânând 12 zile fără răspuns, el s'a îndreptat spre București. Pe câmpul din fața Văcăreștilor, Turcii întâlnesc un corp de Ruși, cu care a început o luptă crâncenă. O parte din ei, crezând bătălia câștigată, a intrat în oraș pe *Podul Kaliței*, unde întâlnesc *grosul* armatei rusești de care sunt cu desăvârșire bătuți și puși pe fugă. Intorcându-se la armata dela Văcărești, acești fugari o găsesc luptându-se încă. De mers și de osteneală i-a apucat o panică grozavă; încep din nou să fugă și să se împrăștie în toate părțile. In zadar Celebi-aga a căutat să-i îmbărbăteze și să-i adune; nimeni nu-i asculta. Nemai având ce face, pleacă și el la Giurgiu. De aci trece la Rusciuk, de unde scrie vizirului, că armata *neavând artilerie* n'a voit să se bată [1]). Vizirul a chemat pe Manole Geani la Babadag și-i dă firman să cârmuiască cele cinci județe ale Olteniei și titlul de *Vlah-Bei*. Din acea zi el a luat numele de *Manole-Vodă*.

In Septemvrie 1770 încercările de pace nereușind, un principe tătar numit Messud-Gerai, în capul tuturor cavalerilor națiunii sale, cari nu urmăriseră pe han în Crimea, a trecut Dunărea în fața Giurgiului, cu ordinul de a neliniști pe Ruși la frontierele Munteniei și să ucidă raialele cari se revoltaseră.

La 1770 Muhsin-Zadé a fost numit guvernator și seraschier al Vidinului. El a ajuns în această cetate către mijlocul verei, a trecut imediat Dunărea cu trupele sale, instalându-și lagărul la Calafat.

De acolo a mers asupra Craiovei; la 7 August ajunse la Turnu, fără ca Rușii să poată pune obstacol trecerei sale. La Turnu, corpul său a fost întărit cu acel pe care-l comanda guvernatorul Nicopolei. El a condus aceste trupe reunite la Giurgiu instalându-și

[1]) Athanasiu C. Ipsilante. Analele Academice Tom II pag. 504.

[2]) Publicistul Cara, Mémoires sur la Walachie.

[1]) Athanasie Comnen Ipsilante (vezi Nr. 53), pag. 503.

www.digibuc.ro

lagărul în câmp. El a fost ajuns aci de un alt detaşament trimis din Silistra; diferitele corpuri cari se găseau atunci sub ordinele sale insumau circa 30.000 oameni. Dar această armată nu era compusă decât din călăreţi. Muhzin Zadé ar fi voit să încerce să ocupe Bucureştii, dar văzând bine că nu va putea reuşi fără infanterie, a fost obligat să se ţină în inacţiune; soldaţii n'au întârziat să manifeste nerăbdare şi să murmure; ei au mers să reclame la aga lagărului.

« Generalul, le răspunse acesta, voeşte să aibă cavalerie pentru a ataca Bucureştii; voi mai toţi sunteţi eniceri şi corpul vostru după prima sa instituţiune, trebuie să fie format din infanterie; conformaţi-vă, dar statutelor ogeacului (fig. corp.) supuneţi-vă să luptaţi pe jos şi imediat vă va duce la inamic ».

Soldaţii au refuzat să abandoneze caii lor şi au continuat să solicite cu atâta tărie că au deschis un câmp liber ardoarei lor războinice iar Muhzin Zadé s'a văzut constrâns să cedeze dorinţei lor. El i-a trimis contra Bucureştilor sub ordinele seraschierului Giurgiului Izet-Paşa şi a caimacanului Nicopolei Achmet-Paşa, generali a căror autoritate era subordonată lui. Această expediţie a fost nenorocită; puţina înţelegere între şefi şi lipsa de infanterie o făcu să eşueze complect. Trupele musulmane au fost trimise la destinaţie; la Giurgiu nu s'a mai întors decât o mică parte; restul a fugit spre Turnu şi spre Vidin.

Muhzin Zadé, nemai având soldaţi s'a retras la Rusciuk unde a primit vestea numirei sale ca mare vizir (1771).

In Decemvrie 1770, Giurgiul era una din cetăţile cele mai tari de pe Dunăre şi avea pe metereze 15 tunuri iar în jurul său 15.000 Tătari comandaţi de sultanul tătar Kalga.

In faţa lor, cu cartierul la Bucureşti se afla generalul Glebov. Avantposturile sale înaintau până la Copăceni, la 4 leghe de Giurgiu, unde se aflau 300 cazaci de Don, ce au reparat puntea pe care Rumeli Paşa o stricase spre a-şi asigura retragerea.

Intre Bucureşti şi Copăceni la o mânăstire se aflau 500 voluntari greci (300 pe jos şi 200 călări).

La 1770 Abaza Paşa, părăsise fără luptă Muntenia, pentrucă nu avea suficiente trupe spre a ţine piept inamicului. Trecuse Dunărea şi se stabilise la Rusciuk. Curând după aceea, soldaţii geloşi văzând pe Tătari, sub conducerea lui Messud-Gerai, jefuind împrejurimile Giurgiului şi repurtând uşoare avantaje asupra partizanilor ruşi ce rătăceau pretutindeni, au voit să urmeze acest exemplu şi la 1771 au traversat fluviul. Abaza Paşa s'a opus cu îndărătnicie. El era nemulţumit de ei şi îi trata cu asprime, ceia ce le atrase ura lor. El a fost în fine silit să se plece sub voinţa lor şi a trecut, el singur, după ei la Giurgiu.

In momentul în care punea piciorul pe mal, soldaţii au alergat cu grămada în jurul lui pentru a-l primi şi a-l însoţi în fortăreaţă. Dar curând ei au scos săbiile şi s'au precipitat asupra lui. El a căutat scăpare în o casă unde ajungându-l, l-au masacrat.

La începutul anului 1771, Generalul Olitz s'a îndreptat asupra Giurgiului; la 18 Februarie întâlneşte în cale 10.000 Turci, număr ce avea şi el, şi după trei ore de luptă, îi bate cu desăvârşire, punând mâna pe retranşamentele lor. In această luptă au căzut morţi ca la 4000 Turci iar mulţi s'au înnecat în Dunăre. Olitz bate apoi cetatea, aruncă în aer pulberăria turcilor şi după o bombardare viguroasă de o săptămână, cetatea s'a predat Ruşilor cu comandantul său, Suleiman-Paşa. Olitz, a permis Turcilor ieşirea din cetate fără arme. El a găsit în interior o mulţime de puşti, 62 tunuri, 2 mortiere, mulţi bani, muniţiuni şi provizii [1]).

Nu mult în urmă Olitz moare la Bucureşti şi este îngropat la mitropolie (Fotino II, 167).

Nici retranşamentele, nici cetatea, n'au rămas mult timp în mâinele Ruşilor căci, în

[1]) Athanasie Comnen Ipsilante.
Cara spunea că cetatea s'a predat la 21 Februarie iar castelul la 23 Februarie.

www.digibuc.ro

Mai 1771, Turcii, profitând de plecarea lui Repnin, în ajutorul cetăţii Turnul, a împresurat Giurgiul, ce avea numai 1000 oameni ca garnizoană şi-i sileşte la 29 Mai să se predea. Unii spun că Ruşii au părăsit-o (Fotino II, 167).

Respins la Turnu, Repnin s'a îndreptat să salveze cel puţin Giurgiul. Turcii îl întâmpină, forţându-l să se retragă la Bucureşti [1]).

In noaptea de 6—7 August generalul Essen a făcut câteva tentative asupra retranşamentelor cetăţii, pe cari Turcii le restabiliseră; aceste tentative n'au avut niciun succes [2]).

Bătuţi lângă Bucureşti la 24 Octomvrie, Turcii au abandonat Giurgiul; Ruşii rămânând stăpâni pe el, au ridicat o fortăreaţă, pe malul stâng al Dunării, vis-à-vis de castel.

La 22 Martie 1773 Ponelman, comandantul Giurgiului, trimete pe Ghiohemson să strângă toate şlepurile şi şeicele turceşti de pe Dunăre.

La 9 Aprilie, reînoind acest gen de rechiziţie, a adunat toate ambarcaţiunile [3]).

La 20 Aprilie acelaşi Ponelman bate două corpuri turceşti cari încercau să ocupe două ostroave din faţa Giurgiului, capturând pe şeful lor Hasseki-Hagi-Meemet-Paşa [4]).

La 9 Mai un corp de 5000 Turci înaintează asupra Giurgiului dar sdrobiţi de artileria cetăţii, din toţi abia scap vreo 400, ceilalţi s'au înecat în Dunăre [5]).

Intr'un hatişerif de la 1774 se specifica cum că la Giurgiu are reşedinţă Kadiul, care trebuia să judece pe toţi Turcii din Muntenia cari ar fi făcut greşeli.

La 1779 castelul Giurgiului, foarte bine fortificat, se afla ca şi în trecut, pe micul ostrov, pe care un braţ al Dunărei îl despărţea de oraş.

In Octomvrie 1788 armata austriacă sub principele Coburg a ocupat Bucureştii. După aceasta austriacii au plecat la Giurgiu pe care au căutat să-l ia, dar n'au reuşit. Atunci ei au făcut un lagăr în apropiere. Crezând că Turcii din cetate sunt puţini, nu s'au temut de ei şi n'au pus nicio grijă în paza lor. Turcii din Giurgiu observând aceasta într'o zi s'au repezit ca la 2000 soldaţi răspândind moartea şi spaima în lagărul austriac. S'a unit cu ei şi câteva trupe trecute din lagărul vizirului dela Rusciuk.

Austriacii au fost puşi pe fugă până ce au trecut Argeşul. Turcii nu i-a urmat peste acest râu; totuşi ei au abandonat Bucureştiul.

Suvaroff sosind cu 4000 oameni a ridicat moralul austriacilor. Turcii văzând că avantposturile austro-ruseşti au înaintat până aproape de Giurgiu, s'au retras în cetate.

La 31 Decemvrie 1800 cete de Pasvantlăi au ocupat Giurgiul. Către finele lui 1806 Mikelson, generalismul rus, s'a instalat la Bucureşti. O groază teribilă a apucat garnizoanele turce ale cetăţilor de pe stânga fluviului. Dacă Ruşii le-ar fi atacat, fără îndoială, le-ar fi luat cu cea mai mare uşurinţă. Dar întârzierea lor a dat Turcilor timp şi curaj nu numai spre a le rezista dar chiar să le facă foarte mult rău (Fotino vol. II, pag. 228).

La 2 Martie 1807 cetatea Giurgiului, ocupată de Turci, a fost înconjurată de Ruşi fără efect, din cauză că Mikelson înştiinţat că armata ce înconjura Ismailul se află într'o poziţie critică şi a trebuit să plece în ajutorul lor.

In timpul războiului din 1809 după stăruinţele lui Ipsilante, Ruşii au trimis în luna Martie sub comanda generalului Miloradovici un corp de armată să cuprindă cetatea Giurgiului. După ce au atacat şi ars oraşul, fie din cauza lipsei de artilerie, fie din alte motive, ei, respinşi cu pierderi însemnate, s'au retras. Generalul care comanda, Sabiski, a fost omorît sub zidurile cetăţii. Turcii simţindu-le slăbiciunea, s'au împrăştiat prin ţară, în cete cete, de 300—400 şi omorau pe Ruşi ori unde îi întâlnia izolaţi. O

[1]) Athanasie Comnen Ipsilante p. 512.
[2]) Cara, p. 366.
[3]) Athanasie Comnen Ipsilante (vezi pag. 53), pag. 517.
[4]) Ibid., pag. 518.
[5]) Ibid.

www.digibuc.ro

nouă încercare a lui Ipsilante a rămas neascultată. El a scris împăratului ; acesta, mustră aspru pe generali; ei, supărați au făcut planul să dea pe Ipsilante în mâna Turcilor; prinzând de veste, el a fugit în Rusia. Turcii din Brăila avizați de Ruși, de fuga lui, erau aproape să-l prindă la Buzău [1]). Curioasă alianță!...

Dar, când Kamensky a ocupat Rusciukul, pașa din Giurgiu nu mai găsi necesar să mai reziste și deschizând porțile, îi închină cetatea, prezentându-i toate cheile pe o tavă, împreună cu o mare cantitate de aur; soldaților le-a dat mulți bani de argint iar șefilor valtrapuri și obiecte scumpe.

Garnizoana depunând armele, a fost liberă să plece unde va voi; cetatea n'a fost stricată ci numai ocupată de Ruși [2]). Acestea au avut loc la 1 Aprilie [3]) 1810.

La începutul revoluției din 1821 eteristul Saros promitea lui Ipsilante că va pune mâna, cu siguranță, pe fortăreața Giurgiului și-i va deschide astfel drumul Bizanțului [4]).

In timpul războiului din 1828 și 29 generalul rus Carniloff a fost însărcinat, cu armată rusească să observe Giurgiul. La încheierea păcii, comandantul cetății, Cuciuk Achmet-Pașa, a refuzat să deschidă porțile după cum se stipulase într'un articol al tratatului de pace, bazându-și refuzul său pe aceea că această cetate nu fusese luată de inamic [5]).

El a fost predat mai târziu ; i s'a dărâmat zidurile, afară de acelea din spre Dunăre — cari, cum se știe, au existat și mai târziu, — în scopul, probabil de a servi, în caz de necesitate, în alte războaie contra Turcilor. Orașul, *cu raiaua* dimprejur a fost încorporat României. Turcii au stăpânit, prin intervale, Giurgiul 285 ani.

Cu ocazia punerei în aplicare a regulamentului organic Giurgiu a primit o organizare orășenească. I s'a clădit o temniță, — unde se trimitea condamnații din toată țara, — sub numele de *munca Giurgiului* — ca amintire, probabil, că și Turcii întrebuințau castelul Sf. Gheorghe ca loc de închisoare.

In timpul războiului de la 1853 a avut loc aci mai multe lupte.

Turcii au ocupat orașul la 1853 iar în Februarie 1854 (st. n.) au fost siliți să se retragă.

La 15 Februarie 1854 generalul-locotenent rus Soimonoff, comandantul Giurgiului, a distrus o mare parte din flotila dunăreană turcească. In schimb Turcii au bombardat, din Rusciuk, Giurgiul. Dar cu toate cele 3000 lovituri trase, distanța fiind prea mare, nu s'a produs nicio pagubă demnă de relevat, apoi s'au retras. La 12 Iunie Rușii au pus mâna pe el dar au fost din nou siliți să se retragă.

La 7 Iulie 1854 Turcii au repurtat contra Rușilor, la Giurgiu, o mare victorie. Această luptă a fost cea mai crâncenă, în acea campanie, până în acel timp. La 5 Iulie ora trei dimineața, un mare detașament turcesc a trecut în ostrovul Mocanului și de aci a bombardat Giurgiul și pozițiile rusești din el.

Impușcăturile tiraliorilor a durat, fără încetare, toată ziua, până în noapte, însă fără niciun efect.

La 6 Iulie a sosit grosul armatei turcești iar către seară și Omer-Pașa; la Rusciuk, erau concentrați 45.000 Turci. Baizan-Pașa a primit ordin să înceapă cu trupele sale primul atac.

Principele Gorceakoff încunoștiințat de cele petrecute la Rusciuk, a urgentat înaintarea armatei sale. Generalul locotenent Chruleff, era trimes cu o parte din divizia sa, pentru întărirea generalului Soimonoff, care se afla la Giurgiu, astfel că Rușii aveau întrunite în acest oraș, în seara de 6 Iulie, 12 batalioane.

La 7 Iulie, Turcii au dat principalul lor atac, contra acestor 12 batalioane în și pe lângă Giurgiu. De dimineață ei au deschis un foc foarte viu din cetatea Rusciukului și din bateriile făcute în zilele de 5 și 6 Iulie în ostrovul Mocanului. Sub protecția acestui foc ei au transportat trupe în ostrovul Ramadanul.

[1]) Dionisie Eclisiarhul, *Cronograf* (vezi *Tesaur de monumente istorice.* Vol. II, p. 216—1863).
[2]) Ibid., pag. 220.
[3]) Bouillet, op. cit. Aron Florian, spune 25 Martie.
[4]) C. D. Aricescu, *Ist. Revoluției din 1821*, p. 87.
[5]) Colonel Baron de Moltke, op. cit., Partea I.

www.digibuc.ro

Chruleff, care comanda aci 2 batalioane, a respins pe Turci la baionetă dar şi el a căzut rănit. Turcii au trimis noi detaşamente, cari debarcând pe diverse puncte ale ostrovului au căutat să înconjure pe inamic. Rușii s'au luptat cu înverşunare până noaptea, ajungând de multe ori corp la corp.

Cea mai grea poziţie era acea a artileriei rusești după mal, care era copleşită de ghiulele din cetatea Rusciukului şi ale flotilei turcești; cu toate acestea ea ajută infanteria într'un mod eficace contra încercărilor de debarcare ale inamicului.

Rușii au părăsit, la începutul nopţii, câmpul de luptă iar locotenentul general Soimonoff, care credea că nu va putea ţine contra puterii preponderente a Turcilor, a părăsit, către miezul nopţii Giurgiul şi s'a retras la Frăteşti.

După aceasta, Turcii, în dimineaţa zilei de 8 Iulie au ocupat oraşul. Pierderile Rușilor, după relaţiunile lor au fost 342 morţi şi 470 răniţi; acele ale Turcilor, cari aduseră, încet încet, în luptă până la 40 batalioane, au fost 572 morţi şi aproape 1000 răniţi.

La 16 Iulie Prinţul Gorceacoff a făcut o recunoaştere spre Giurgiu, cu care ocazie a avut loc şi o mică luptă. Omer-Paşa a executat şi el o recunoaştere, în ziua de 21 Iulie, spre poziţiile ruse dela Frăteşti.

La 27 Iulie Rușii au început retragerea lor din aceste poziţii [1]).

Turcii au înaintat şi au ocupat Bucureştii [2]) dar, în urma unui aranjament între Rusia şi Austria, aceasta din urmă trimiţând un corp de ocupaţie în Principate, turcii s'au retras, mai întâi la Giurgiu, apoi peste Dunăre.

In ziua de 25 Noemvrie 1869 poporul din Giurgiu saluta sosirea principelui Carol căruia i-a prezentat în mijlocul celor mai călduroase ovaţiuni pe principesa Elisabeta de Wied, tânăra sa consoartă.

[1]) Füllek (Heinrich) von Wittinghaussen K. K. Maior, *Das Fürstenthum Rumänien.* Wien, 1869, pag. 66—67.

[2]) Niox, *Geographie Militaire.* Vol. I. *Le Balcan,* pag. 163.

Primul bastiment român care de două sute ani se văzuse plutind pe Dunăre, *Maritza,* a lui Alexandru Villara, a fost dat aci, la apă. Intr'o solemnitate impozantă, printre alte urări, unul din poeţii români îi adresă următoarea alocuţiune ce este, cred, o frumoasă concepţie literară: «Mergi, îi spuse Bolliak, mergi de arată Europei culorile României; mergi să-i duci bogăţiile solului nostru şi să-i ceri luminele sale; mergi de vizitează Italia, Franţa şi Spania şi spune popoarelor lor, că sunt încă Români, dela Dunăre la Nistru, dela Tibiscu la muntele Emul. Când vei trece înaintea Italiei, ridică-ţi toate pavilioanele tale; aceasta este mama ta; când vei merge în lungul coastelor Franţei, salut-o cu strigăte de bucurie, ea este ţara libertăţii şi dacă vei ajunge în Spania, pe care de altfel trebuie să o atingi, tu ne vei spune, la întoarcerea ta, cât de multă virtute a trebuit acestei mândre naţii să se regenereze. Tu vei saluta în ea, pe sora ta cea mai mare, patria lui Traian» [1]).

La 6 Ianuarie 1877 marele divan turcesc respingând reformele propuse de conferinţa din Constantinopole ce urmau să se introducă în provinciile Imperiului Otoman, la 7 Ianuarie această conferinţă s'a dizolvat fără un rezultat împăciuitor iar membrii săi şi ambasadorii celor 6 puteri au părăsit toţi Constantinopolul la 14 Ianuarie. In Aprilie subsecretarul de stat englez Burcke declarând în Camera Comunelor că neutralitatea României nu este garantată prin tratatul dela Paris, românii îşi văd ţărişoara lor între ciocan şi nicovală, în mijlocul celor 2 coloşi. Trebuia luat o măsură.

La 2 Aprilie s'a întrunit la Palat un mare consiliu extraordinar care urma să decidă ce este de făcut. La 3 Aprilie M. Kogălniceanu este numit ministru de externe şi la 5 s'a semnat cu Rusia o convenţie în care Rusia se angajează să garanteze integritatea României şi stabileşte trecerea nesupărată a armatelor rusești. La 6 Aprilie monitoarele

[1]) Waillant, op. cit. Vol. III, pag. 202.

www.digibuc.ro

turceşti au început să intre din Marea Neagră pe Dunăre. Românii au chemat în acea zi rezervele şi armata teritorială în întregime, decretând complect mobilizarea armatei. La 11 Aprilie armata rusă intră în România prin 3 puncte: Tabac, Ungheni şi Bestimac, înainte ca parlamentul să aprobe convenţia încheiată. Turcii au trimis Domnitorului o telegramă invitându-l să se înţeleagă cu Abd-el-Kerim, serdarul ecrem, spre a apăra împreună teritoriul principatelor contra invaziei ruseşti.

La o asemenea provocare, care probabil avea de scop să definească poziţia României, ministrul de externe răspunde că Parlamentul va fi chemat să se întrunească la 14 Aprilie şi numai lui îi incumbă dreptul de a se rosti asupra hotărîrilor naţionale. Intr'o solemnă primire, principele Dolguroki aduce o scrisoare din partea Ţarului (18 Aprilie) în care se scuză că armata a fost nevoită să intre înainte de sancţionarea convenţiei de către corpurile legiuitoare. Două zile mai târziu, Domnitorul oferă 100.000 lei din caseta sa particulară pentru echipamentul ofiţerilor.

In timpul ultimului război Giurgiu a suferit foarte mult din cauza bombardamentelor făcute de Turcii din Rusciuk asupra nefericitului oraş mai cu seamă în zilele de 31 Mai şi 25 August 1877. Frumosul edificiu al gimnaziului a fost principalul lor obiectiv, deteriorându-l foarte mult.

La marginea oraşului, din spre apă, s'au instalat de către Ruşi, câteva baterii cari prin acţiunea lor, a micşorat mult entuziasmul focului turcesc.

De jur împrejurul oraşului, clădit pe rămăşiţele vechilor zidiri, s'a observat mult timp urmele materiale ale importantelor evenimente întâmplate aci.

La 7/19 Mai 1877 un detaşament al generalului Scobelev sosind în oraş, a luat în primire această comună, apărată până atunci de Divizia III-a română.

In timpul ocupaţiei sale de către armata rusească, generalul Schmidt fusese numit guvernator militar al oraşului.

După căderea Plevnei românii au instalat la Giurgiu 8 batalioane şi 24 tunuri, cari pentru unitatea lor de acţiune contra Rusciukului au trecut la dispoziţia Marelui Duce, care făcea asediul acelei cetăţi.

O linie de cale ferată, *pasageră*, a fost construită de Ruşi în timpul ultimului război pe malul Dunării, dela Zimnicea la Giurgiu (Frăteşti), linie pe care românii au răscumpărat-o mai târziu.

Din toate urmele sale s'a mai observat mult timp un turn înălţat în parcul din centrul oraşului precum şi biserica Sf. Nicolae, care fusese altădată o mândră moschee.

SMÂRDA.

La 27 Aprilie 1877 un vas de război turc care încrucişa în faţa ostrovului Mocanu, s'a apropiat de ţărmul român şi a deschis focul. Avantposturile Diviziei a III-a română răspund imediat iar vasul s'a retras la Rusciuk. (T. Văcărescu, Luptele Românilor, vol. I, pag. 59).

Pe la miezul nopţii la 1/13 Mai un număr de 6 ceamuri cu trupe pornind din Rusciuk s'au îndreptat spre Smârda şi Malul Roş. Lăsate să se apropie între aceste 2 puncte sunt primite la 200 m. cu salve de infanterie; gărzile mari se strâng spre a respinge debarcarea; în faţa acestei primiri energice, Turcii s'au retras la Rusciuk (Ibid., pag. 65).

§ 13. *TURTUCAIA.*

Pe locul actualului oraş, la vale de gura Ciaraharului [1]), Tutrocan, marele Constantin zidise odinioară fortăreaţa *Transmarisca*, îi dădu ca vecină oraşul *Daphné*, aproape sau poate chiar pe locul ocupat astăzi de Olteniţa.

Ambele întăriri au fost însărcinate să vegheze la siguranţa trecerii.

Mulţi scriitori — între cari Mannert — derivă numele *Transmarisca* dela aceea că se afla în faţa gurei râului Argeş, numit pe atunci *Mariscus*.

Acest oraş a fost chiar dela început o importantă întărire şi a fost apărat de o

[1]) Posibil să fi fost *Auras* a lui Herodot.

www.digibuc.ro

garnizoană de infanterie uşoară şi de două *cohorte* din legiunea *Claudia* [1]).

A urmat soarta teritoriului, adică dela Romani a trecut la Bizantini; dela 678—976 a făcut parte din prima împărăţie bulgară; bizantinii reveniră din nou la 976 (1018—1185); apoi a urmat soarta imperiului româno-bulgar dela 1185, care s'a prelungit până la bătălia dela Nicopole, numele de român dispărând cu încetul în învălmăşeala invaziunilor şi rămân numai Bulgarii sub Şişman.

Afară de aceste notiţe, nu se mai cunoaşte nimic despre acest oraş în timp de aproape 12 secole.

In timpul lui Mihai, Românii îi spunea *Tutocaio* [2]); ea a fost arsă şi stricată de armata română, în primăvara anului 1594.

La 1595 Turcii însărcinând pe Paşa Silistrei să pună un nou domn în locul lui Mihai — pe un oarecare Ştefan — acest paşă este bătut de armata română, chiar în Bulgaria. Cu această ocazie, Românii pun din nou mâna pe Turtucaia pe care o şi distrug iarăşi cu desăvârşire [3]).

Cam în acelaşi timp [4]), în Ianuarie, Românii comandaţi de Gerty Ferentz, generalul lui Mihai, au atacat, în trecătorile Balcanilor, pe Sinan Paşa, ce se întorcea dela asediul *Agriei* (Agram de mai târziu); i-a distrus escorta şi i-a jefuit tezaurele cu cari se găsea încărcat.

Profitând de acest prim avantaj, au pus în urmă mâna pe toate întăririle şi castelele Bulgariei. Au intrat apoi în Thracia şi împingând exploatările lor până la porţile Constantinopolei, s'au reîntors în ţară, după ce, în drumul lor, au întâlnit şi împrăştiat un corp de 12.000 Tătari.

In primăvara anului 1702, în timp ce domnea în Muntenia Constantin Brâncoveanu, a sosit la Turtucaia, trecând Dunărea la Olteniţa, solul Engliterei Paget, acel care lucrase la pacea dela Carlovits. Acest distins personaj — în etate de 60 ani — se înapoia în ţara sa pe uscat. Brâncoveanu a dat ordin să-l primească cu cele mai mari onoruri. Ajuns la Bucureşti, a avut o primire aproape suverană. După ce a stat câteva zile în Capitală, a fost însoţit până la frontieră, cu un ceremonial puţin usitat [1]).

Către mijlocul anului 1773 Rușii au bătut la Turtucaia pe seraschierul Feizulah-Paşa [2]).

In noaptea de 9 la 10 Mai generalul-major Suvarov reuşeşte să treacă Dunărea la Turtucaia cu 700 oameni. Turcii — deşi în număr de 41.000, — speriaţi, se retrag.

La 27 Mai aceeaşi operaţie se reînnoeşte de generalul Weisman.

La 21 Noemvrie 1773 Uzun-Abdalah, comandantul Turtucaiei, a bătut pe Ruși la satul Oper constrângându-i să se retragă cu greutate în lagărul dela Marotin unde erau neliniştiţi de trupele dela Rusciuk; ei s'au decis să treacă Dunărea şi profitând de o noapte întunecoasă şi-au executat planul lor.

In Aprilie 1803 Manaf Ibraim unul din generalii lui Passvan-Oglu a atacat Turtucaia cu un corp considerabil şi pe care după ce a prădat-o, o distruse prin foc şi sânge. Câţiva din Turci au scăpat peste Dunăre şi au răspândit spaima până la Bucureşti.

La începutul războiului din 1810 generalul rus Kamensky a pus mâna pe vechiul castel întărit al Turtucaiei. Distrusă, chiar în acelaşi an, cu cea mai mare parte din cetăţile turceşti de pe Dunăre, această fortăreaţă nu s'a mai ridicat din ruinele sale.

In acelaşi an (1810) Zass a trecut Dunărea la Turtucaia. Acest oraş pe atunci nu era mare, nu avea ziduri şi nici nu era fortificat.

Din cauza dispoziţiei reliefului solului trecerea Dunării aci a fost totdeauna grea.

S'a pregătit pe Argeş toate vasele necesare la trecere şi pentru construcţia unui pod. Zass a făcut o diversiune la vale de locul unde

[1]) F. Kanitz, op. cit.

[2]) Walthère, cit. de Şincai, II, 252.

[3]) N. Bălcescu, *Campania din 1595. Mag. Ist.* IV, pag. 6.

[4]) De Thou, VIII, 666, cit. de Bălcescu, ibid.

[1]) Engel, cit. de Şincai, III, 203.

[2]) Athanasiu Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 520.

www.digibuc.ro

trecuse Suvarov. Turcii au instalat imediat aci două redute: una cu 10 şi alta cu 5 tunuri.

O cărare care ducea pe înălţimi, prin păduri, din faţa fostei porţi de jos a portului, era păzită în fiecare noapte cu un tun, afară, din întâmplare, de noaptea trecerei, când au neglijat această precauţiune, crezând că Ruşii vor efectua trecerea în altă parte.

La 21 Mai ora 10 seara trupele s'au îmbarcat pe Argeş şi au trecut fără ca Turcii să le observe. Operaţia era condusă de Lt.-colonel Michan şi de căpitanul Krasusky, adjutantul lui Zass. Acesta din urmă, brav şi inteligent, comanda voluntarii (aleşi din grenadieri şi vânători) cari trebuia să debarce cei dintâi.

Când au ajuns la mijlocul Dunării, Turcii s'au trezit şi au început un viu foc de artilerie care a pricinuit pierderi puţine. Turcii apărau ţărmul; Krasusky cu voluntarii au debarcat prin apă, bărcile neputând ateriza.

La un moment Turcii s'au retras iar Michan a înaintat pe înălţimi. Zass a trecut imediat cu 6 batalioane, cazaci şi câţiva dragoni ocupând crestele dealurilor şi apoi cu mare grabă şi-au urcat tunurile pe deal.

Zass a trimis numai decât 2 batalioane spre a întoarce redutele ce dominau Turtucaia iar la amiază înainta asupra oraşului. Au voit să o impresoare, dar neputând-o înconjura complect spre stânga, Turcii au fugit în timpul nopţii abandonând 15 tunuri. Ei erau 1500 la număr deşi în realitate 500 ar fi fost suficienţi să oprească pe Ruşi dacă ar fi fost hotărîţi. Mahmut-Paşa care comanda oraşul n'a manifestat niciun curaj şi nici inteligenţă.

Greşeala lui Grekov că neînconjurând complect oraşul a lăsat pe Turci să fugă spre Rusciuk era justificată de prezenţa pădurilor de nestrăbătut cari înconjurau oraşul.

Zass a executat un pod pe care a trecut şi restul armatei sale iar la 13/25 Iunie a apărut faţa Rusciukului după ce lăsase un batalion la Turtucaia.

La 1828 al VI-lea corp rus a primit ordin să treacă Dunărea la Turtucaia; această operaţie, deşi mai uşoară decât acea din aceeaşi campanie, dela *Satul nou* [1]), era însă destul de grea; aceasta n'a reuşit deşi chiar isbutită, era o eroare din partea statului-major rus, căci corpul de armată nu s'ar fi putut mişca departe de fluviu, nefiind susţinut din nicio parte de vreo altă armată.

La 2 Noemvrie 1853 *serdarul ekrem* (generalismul turcesc) Omer-Paşa a trecut Dunărea aproape de Turtucaia şi ocupând malul stâng, a bătut pe Ruşi în faimoasa bătălie dela Oltenita. Trupele turceşti — zice F. Kanitz — au demonstrat în acea zi că vechiul spirit militar, care altădată supusese jumătatea Europei, nu era încă mort între Turci.

In acelaşi an ei au fortificat, în această regiune, ambele ţărmuri ale fluviului.

La 12 şi 13 Martie st. n. 1854 aşteptând sosirea Mareşalului Paşchevici, principele Mihail Gorceakov a inceput campania atacând Turtucaia cu o divizie, care, bătută, a lăsat pe câmpul de luptă 2500 morţi şi răniţi.

La Turtucaia se află una din cele mai bune poziţii de trecere a fluviului de pe malul drept pe cel stâng, dar cum a relevat — cu drept — generalul Bogdanovici (Războiul din Orient din 1853—1856) numai în timpul verei, căci primăvara când sunt inundaţii, ţărmul stâng devine absolut impracticabil.

Generalul francez Tripier (1854) pare însă să-i atribue numai calitatea de a domina momentan trecerea Dunării prin baterii.

Generalii ruşi cari au operat în Bulgaria au recomandat întotdeauna ocuparea Turtucaiei şi a defileurilor ce separ Rusciukul de Silistra.

La 1876 noi fortificaţii au fost ridicate pe înălţimile ce domin oraşul şi fluviul şi întărite cu o puternică artilerie.

In Octomvrie 1877 garnizoana se compunea din 470 oameni.

In timpul războiului au fost numai nişte simple schimburi de proiectile între ţărmuri; cele turceşti erau câteodată însoţite de ale vre-unui monitor cuirasat.

---

[1]) Vezi acest paragraf.

www.digibuc.ro

Punctul	Înălțime d'asupra nivelului mediu al mării (metri)	Observațiuni
Orșova	42 58 (N) 43 40 (A)	N. Neagră A. Adriatică
Varciorova	51.31 N.	sat
Severin	33 (E) 48 28 (0)	(E) etiagm. (0) oraș.
Vidin	32 (P)	(P) port (term ordin.)
Rahova	80 (0)	Lat. 43° 59' 35" N., Lgt: 20° 33' 39" E Paris. —
Rușciuk	22 (P) 40 (0)	St. 43° 30' 37" N., Lgt. 23° 37' 29" E. Paris
Giurgiu	19.45 (?)	

Pentru calendul orei

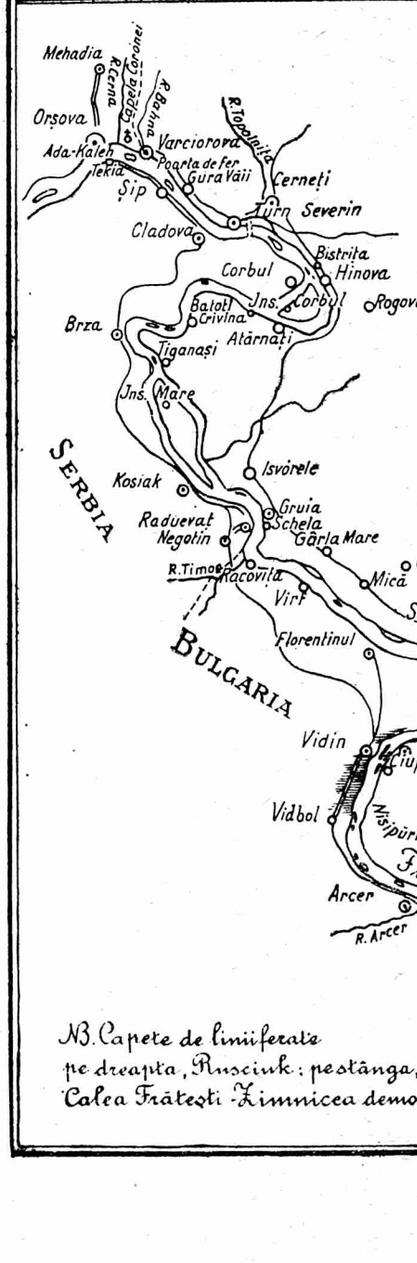

SERBIA

BULGARIA

Nº1. — Distanțier pe Dunăre, în linia curentului mare, de la Orșova la Giurgiu.

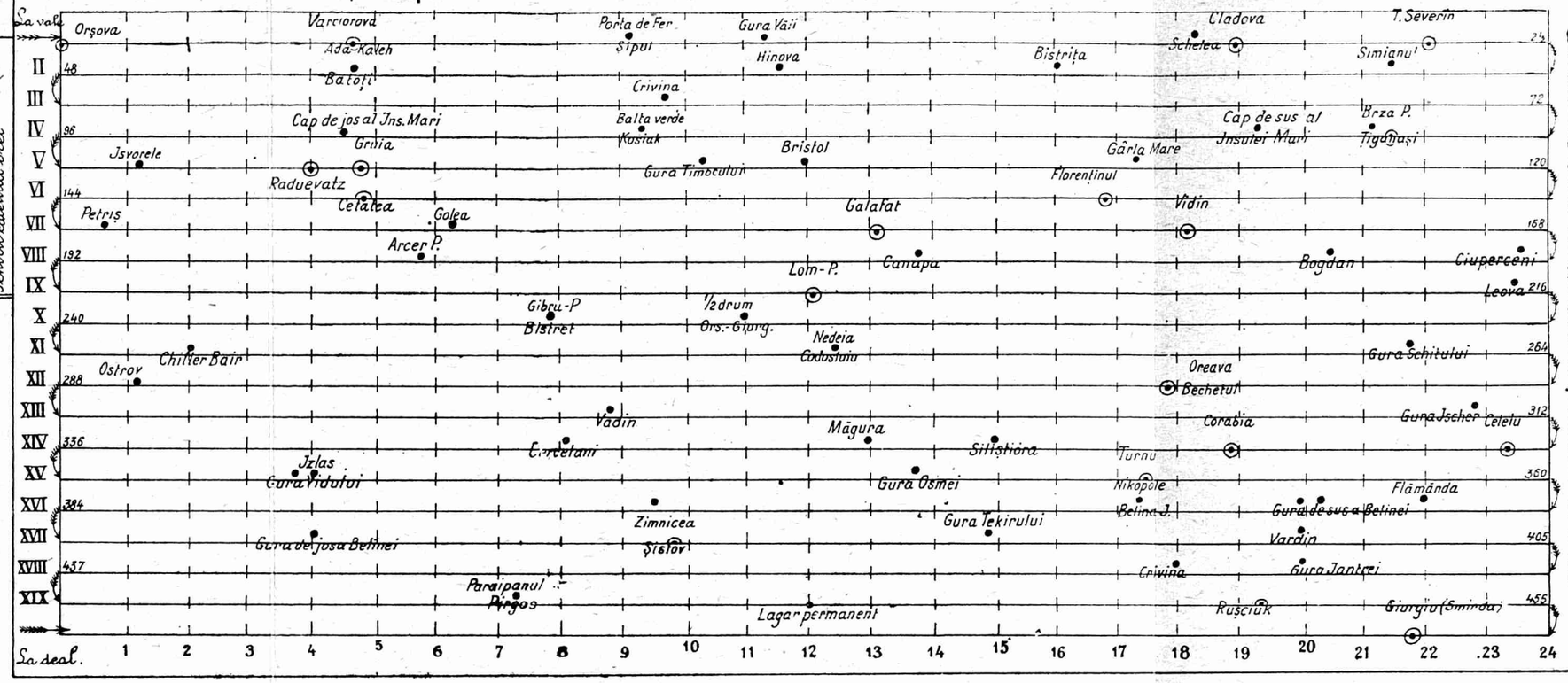

HARTA GENERALĂ A CURSULUĪ DUNĂRII

de la Orșova la Giurgiu

DE

Michail Drăghicescu

Ofițer Superior în Flotilă

Directorul Școlei Copiilor de Marină

Scara $\frac{1}{910,000}$

$\frac{1}{450,000}$ în largul fluviului.

NB. Capete de linii ferate pe dreapta, Rusciuk: pe stânga, Severin și Giurgiu, Calea Frățești-Zimnicea demontată.

ORICE DREPT RESERVAT

www.digibuc.ro

CAPITOLUL IV.

DELA GURA ARGEŞULUI LA GURA SIRETULUI.

§ 1. *OLTENIŢA.*

In vremea veche, această cetate s'a numit Λάφνης [1])

Poziţia ei urma să fie căutată pe malurile stângi şi înalte ale văii Dunării, căci pe timpul primei sale zidiri, Dunărea trebuie să fi curs cu mult mai spre nord de locul ce ocupă astăzi talvegul său [2]).

Dacă considerăm modul obişnuit al aşezărei cetăţilor romane, apoi e posibil că *Daphnis* să fi fost pe locul ocupat altă dată de *Ospelăria Ganea* (?).

Numele, fără îndoială, aparţine: sau religiei păgâne [3]), — ceea ce pare a fi mai natural, — sau vorbei eline *daphnê* [4]) *laur*, din cauza posibilităţii creşterei, altădată, a acestei plante în localitate.

Este probabil ca această cetate să fi existat chiar pe vremea Dacilor, mai cu seamă că unii scriitori susţin că şi pe timpul lor era aci scaunul unei episcopii a religiei dacice.

Câtva timp după apariţia creştinismului, un templu creştin a fost ridicat aci prin iniţiativa Sfintei Gautia [1]), soţia magistrului acestei cetăţi.

[1]) Procopius.

[2]) S'a constatat că Dunărea se apropie din ce în ce de teresa bulgară, spre sud. Nisipurile aduse de Argeş şi Dâmboviţa, reunite, au contribuit la mărirea uscatului ce desparte Dunărea de malul stâng, cum şi a muta gura râului mai către apus şi miazăzi.

[3]) *Daphnê*, nymfă iubită de Apollon şi schimbată în laur de mama sa, *Pământul*, spre a nu fi prinsă de el.

[4]) *Daphnê*, laur, probabil din rădăcina sanscrită dambh, a arde.

[1]) Primul templu creştin, ridicat aci, pare să fie datorit iniţiativei private, înaintea Marelui Constantin şi anume *Sf. Gautia*. Născută în Durostor, la 320, a fost încă din tinereţe, iniţiată în misterele cristianismului şi deveni împreună cu fratele său, ce era tribun, o zeloasă apărătoare a doctrinei ce avea să schimbe atât de radical faţa lumei. După moartea fratelui său, rămasă, probabil, fără protector, a fost aşa de mult persecutată de Capitolin, prefectul Durostorului, că a fost nevoită să abandoneze locul natal şi trecând Dunărea s'a stabilit la Constanţiola (Dafne) la gura Argeşului.

Virtuţile sale au fost lesne apreciate de magistrul acestei cetăţi, care a făcut din ea consoarta sa. Creştin şi el, ei n'au îndrăsnit să practice făţiş sfintele doctrine şi să zidească chiar un templu. Optsprezece ani de o exemplară căsnicie, al cărui fruct a fost sfânta Doclida, părea să fi trecut ca o zi, când bărbatul său muri. Regretul-său şi al-adepţilor făcuţi, era fără margine. O nouă nenorocire mări durerile lor. Iugurich, unul din capii barbarilor dela Dunăre, care cunoscuse pe soţul Gautiei, după moartea lui, veni să turbure liniştea creştinilor din Daphné. Sub motiv că adunările în biserică erau îndreptate contra autorităţii sale, el ordonă închiderea templului şi opri creştinilor adunările lor. După ce aruncă mai mulţi în închisori, într'o Duminecă,

www.digibuc.ro

Constantin a înfrumuseţat acest oraş, zidindu-i o cetate pentru asigurarea trecerei precum am văzut. Ea luă numele de *Constanţiola.*

După moartea marelui împărat, barbarii dela Dunăre au început să se mişte. Iugurich, unul din capii lor, a ars templul cu 26 creştini ce se aflau în interior, în rugăciune; restul au scăpat cu fuga.

Nu mult după aceea biserica rezidindu-se a devenit o frumoasă episcopie (a 2-a în Dacia) [1]).

In trecerea lor hunii au distrus-o, de altfel ca şi pe Transmarisca, vecina sa. Justinian le rezidi pe amândouă, restabilind episcopatul Daciei australe.

Poziţia acestui oraş, graţie *Tablei lui Peutinger* şi *Itinerarului Antonin* este determinată cu o preciziune matematică, la gura Argeşului [1]).

N'am găsit nicio sursă spre a vedea când a început oraşul să poarte actualul nume de *Olteniţa.*

In orice caz, istoria începe să-l amintească foarte târziu, prin secolul al XVII-lea.

Prin împrejurimi nu se observă nicio urmă de ruine [2]), ceea ce probează că nici Daphné nici Constanţiola, n'au fost pe locurile unde se găseşte astăzi Olteniţa.

La 8 Iulie 1737 Constantin Mavrocordat, domnul Munteniei, a părăsit Doian, la 2 ore de Giurgiu, unde fugise de frica nemţilor şi a venit la Olteniţa. El dăduse ordin să se ducă în cetatea Giurgiului, la adăpost, tunurile ce le avea, dar oamenii n'au ascultat de domnitor, a cărui autoritate era prea slabă şi au dus tunurile la Bucureşti. Auzind de intrarea nemţilor la Cotroceni, domnitorul părăsi Olteniţa şi s'a îndreptat spre ţărmul Dunării, la gura Argeşului. Intenţiunea sa era ca în cazul unui atac inopinat să treacă la Turtucaia, în care scop preparase, la ţărmul fluviului, vasele necesare.

---

[1]) Către începutul secolului al IV-lea strălucea la Alba Iulia, *Mitropolia* numită a *Goţiei*, în capul căreia se găsea mitropolitul Teofil, acel care împreună cu preotul Urfila, a subscris din partea bisericei dacilor, toate actele primului Sinod, dela Nicea. Acest sfânt prelat, văzând depărtarea scaunului său pentru Românii din Dacia australă (Muntenia) sfinţi pe *Urfila*, nepotul unui duce al Daciei australe, episcopul acestei ţări, sub titlul de *episcop al Dafnelor* şi-l instală la Dafne (Constanţiola) în biserica rezidită şi reînflorită; acea în care arsese cei 26 martiri.

Urfila, episcopul Dafnelor, care cunoştea bine limba goţilor, a scris şi tradus, deşi cu litere latine multe cărţi, scriptura, etc. Putem zice că episcopul Dafnelor (Olteniţei de astăzi) a fost unul din acei care a contribuit mult la creştinarea goţilor. Urfila a trecut, la moartea lui Teofil, la mitropolia Alba-Iulia, sfinţind în locu-i pe unul din discipolii săi.

In această localitate a strălucit, prin virtuţile şi bravura sa, un duce român, vărul lui Urfila, Nikita, care prins şi torturat de barbari, a murit trecându-se între sfinţi. (Vezi *Vieţile Sfinţilor*).

Iugurich a închis templul, în care se afla creştinii şi-i dă foc. Unii au scăpat, dar 26 au ars de vii. Sfânta Gautia şi fiica sa, cari n'au mers în acea zi la biserică, scăpând, au trecut Dunărea şi au venit din nou în cetatea natală, Durostorum unde şi muri în braţele fiicei sale, fiind îngropată în acea biserică pe care singură o zidise (26 Martie, zi pe care o serbează şi biserica).

[1]) Hesiod aminteşte de râul Ardeskos, fără indicaţia ţării prin care curge. Halling*) şi Schuller**) îl identific cu râul *Argeş*; fără cuvânt, pentrucă el ar putea fi prea bine *Artiskos* din ţara Odrysilor. (Herod. IV, 92) sau Ordissos din Sciţia (Herod., 42, 92 — Gr. Tocilescu în op. cit.).

Argeşul, zice Hasdeu ***), se numia *Marisca în câmpie* şi *Argas în cursul său superior.*

Waillant (*La Roumanie*, I, 85) crede că Dâmboviţa se numea *Marisca.*

[2]) Dionisiu Photino (trad. Sion), Vol. I, pag. 102, note, vorbeşte de unele ruini ce s'ar fi găsind (pe vremea sa) la Olteniţa sau în apropiere, fără să arate în care parte. In această cetate se zice că s'ar fi închis daco-bulgaro-românii când a venit contra lor Const. Pogonatul (680 d. Chr.).

O dă înconjurată de ruini şi bălţi. Poate să fi fost pe la Mânăstirea?...

*) GESCHICHTE DER DEUTSCHEN, I, 67.

**) SIEBENBÜRGEN VOR HERODOT, etc. Wien 1855, pag. 101.

***) Op. cit., pag. 265.

www.digibuc.ro

Pentru o mai mare siguranţă, noaptea trecea Dunărea la Turtucaia şi numai ziua şedea pe ţărmul român.

La 23 Iulie însoţit de câţiva turci, a trecut la Olteniţa; de aci a mers la Negoeşti, unde era un paşa turc (Ibrahim), cu care după retragerea nemţilor a intrat în Bucureşti.

In Mai 1771 pe când Turcii dela Sursa (Zimnicea?) se îndreptaseră spre Bucureşti, un alt corp de Turci, tare de 4000 oameni, trecând Dunărea, dela Turtucaia la Olteniţa, a năvălit peste partea locului dintre râurile: Argeş, Ialomiţa şi Negoeşti. Generalul Revskoi s'a deplasat în ajutorul colonelului, ce comanda în acea parte, Ponelman şi ajungând la timp, Rușii bat pe Turci şi-i fugăresc peste Dunăre, luându-le toate tunurile, muniţiunile şi proviziile lor [1]).

La 1773 Suvarov s'a prezentat la ţărmul stâng al Dunării, în faţa Turtucaiei, cu intenţiunea de a trece fluviul. El dispunea, pentru această operaţiune de 17 vase pe cari le găsise pe Argeş. Cu ajutorul mai multor care de boi, el le-a transportat, în timpul nopţii, către un loc unde malul fluviului, puţin escarpat, favoriza îmbarcarea. Cavaleria inamică, traversând însă fluviul pe vase mari, atacă expediţia fără veste; după o luptă destul de violentă Turcii au fost siliţi să se retragă pe ţărmul opus.

In urma unei noi recunoaşteri, Suvarov înaintă cu armata sa în lungul Argeşului până la gură; 100 carabineri urmaţi de cazaci au trecut fluviul înnot, pentru a merge să incendieze Turtucaia.

In revărsatul zorilor, aceste trupe s'au înapoiat pe bastimentele turce, pe cari reuşiseră să pună mâna [2]).

Prin acest punct intrau domnii în ţară, când se întorceau dela Constantinopole spre a se urca pe tron.

In Septemvrie 1811 Rușii se temeau de o trecere a Turcilor la Turtucaia. Debarcarea aci este foarte lesne şi dela Turtucaia la Bucureşti pe ţărmul stâng al Argeşului nu este niciun râu sau deal care să poată opri un corp de cavalerie. Pe ţărmul drept al Argeşului poate de asemenea merge dela Turtucaia la Piatra unde se afla Wagenburg şi de ambele părţi la podul de pontoane pe care Rușii îl avea la Negoeşti şi care era expus.

500 cavaleri Turci hotăriţi puteau să vie să ardă podul şi să răspândească groaza până la Bucureşti.

Kutuzoff a luat măsuri înţelepte pentru a preveni acest pericol. El a retras din flotila rusească 8 bastimente pe cari le-a dirijat, coborînd fluviul, în faţa oraşului Turtucaia.

El a trimis la Cărnogi, pe ţărmul drept al Argeşului, pe colonelul Grekov cu regimentul său de cazaci, instală pe generalul Hamper la Luica şi coborînd podul dela Negoeşti, detaşamentele lui Grekov şi Hamper s'au întrunit.

S'au dirijat trupe la Slobozia şi Călăraşi spre a observa Silistra.

In această cetate nu erau decât 3—400 oameni armaţi cu câteva tunuri şi câţiva locuitori ocupaţi să dreagă casele.

La Turtucaia nu era decât un slab detaşament fără tunuri.

Câteva zile după trecerea lui Markov la Petroşani, Kutuzoff ordonă colonelului Grekov să treacă Dunărea la Turtucaia. Această expediţie a fost fericită căci cu un regiment de cazaci şi 6 companii infanterie el a trecut Dunărea, ocupând Turtucaia şi noile retranşamente pe cari Turcii le-au executat. Paşa scăpă, dar fiul său a fost prins; pierderile din ambele părţi au fost neînsemnate.

La 1828 Rușii n'au putut executa trecerea Dunării, aproape de acest oraş, din cauză că Turcii se stabiliseră foarte bine, în faţa lor, la Turtucaia [1]).

[1]) A. Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 513.

[2]) Campagnes de Souwarow, Londres, cit. de Thival, pag. 131.

[1]) Colonel Baron de Moltke, în op. cit.

www.digibuc.ro

Dela 16 Octomvrie 1853 la 21 Octomvrie Turcii au debuşat pe Dunăre, cam în acelaşi timp, prin patru puncte:

— Dela Vidin la Calafat
— Dela Rusciuk la Giurgiu
— Dela Turtucaia la Olteniţa şi
— Dela Silistra la Călăraşi.

Din aceste patru direcţii de atac, acele din Giurgiu şi Călăraşi nu erau decât simple diversiuni fără urmare; restul erau operaţiuni serioase.

Olteniţa, ocupată puternic de Ismail Paşa, locotenentul lui Omer, se afla la 2—3 etape departe de Bucureşti. La 23 Octomvrie el a fost atacat; dar în mai puţin de 48 ore el a ştiut să se acopere cu lucrări de campanie şi să-şi amenajeze un reduit în încăperile carantinei.

Ceva mai mult, linia sa de apărare era flancată de bateriile de poziţie instalate la estul Turtucaiei pe escarpările ţărmului drept. Malul stâng, jos, băltos, impropriu manevrelor şi mişcărilor repezi, punea pe asaltatori, în toate punctele, în poziţii grele; artileria şi cavaleria lor a intrat în noroaie; infanteria nu putea forţa redutele; într'un cuvânt operaţiunile ruse n'au reuşit având şi 1200 oameni pierderi. Pentru Turci succesul a fost considerabil. Omer Paşa (croat de origină, numele său adevărat era Mihai Lettas, fost cadet în regimentul austriac de Ogulin), ca om cu minte nu voi să-l compromită; dar s'a gândit bine şi zece zile în urma acestei acţiuni glorioase el a executat o retragere voită şi liniştită pentru că nu voia să rişte o acţiune generală, păstrând acest port [1]).

Scopul trecerei lui Omer Paşa la Olteniţa şi în celelalte puncte era să ocupe milităreşte ceea ce pe cale diplomatică îi era refuzat: evacuarea Principatelor Române.

Inaintarea unui corp rus în Oltenia spre a da mâna sârbilor şi celorlalţi slavi grăbi trecerea Turcilor la Calafat, Giurgiu şi Olteniţa.

Ruşii erau comandaţi de generalul Pavloff supranumit «*cel Brav*» şi sub direcţia superioară a comandantului corpului IV, generalul Danneberg erau întăriţi în Olteniţa, care pe atunci era un sat.

In 1854 la somaţia ce puterile au făcut Rusiei de a părăsi principatele, ea răspunse dând ordin armatei sale să treacă Dunărea contra Turciei.

La 12 Martie 1854 o coloană rusă formată din 6 batalioane de infanterie, 8 tunuri şi un detaşament de cavalerie face o recunoaştere asupra unui ostrov situat pe Dunăre în faţa Turtucaiei şi ocupat de 1000 Turci (başibuzucì şi infanterie neregulată). In noaptea de 12 spre 13 comandantul Turtucaiei primeşte o întărire de un batalion şi jumătate de infanterie, o companie de tiraliori şi 3 tunuri.

La 13 Martie o coloană rusă de 16 batalioane infanterie, 1 regiment de cavalerie şi 24 tunuri diferite calibre s'a îndreptat spre ostrov pentru a-l cuceri; toată artileria înainta cu 4 batalioane pe malul Dunării, ce separa ostrovul de ţărmul stâng. Ruşii deschid un foc general de artilerie şi infanterie iar restul coloanei se opreşte în afară de bătaia tunurilor otomane. Proiectul lor era să forţeze artileria şi infanteria otomană pe cari le credeau, ca în ajun, să tacă şi să stabilească un pod pentru a lua ostrovul cu atac. Intind pontoanele dar artileria turcă distruge 2 sau 3 şi ruinează podul în construcţie. Infanteria rusă s'a aruncat atunci în fluviu pentru a ajunge prin apă, însă iuţeala şi adâncimea fluviului face această tentativă inutilă. Ei se retrag şi lasă aproape 2500 morţi şi răniţi. Văzând insuccesul atacului lor ei au aşteptat întăriri pentru a-l reînnoi. Aceste mijloace sosind, ei au atacat cu forţe superioare şi trec Dunărea pătrunzând în Dobrogea.

La finele lui Aprilie 1854 generalul locotenent rus Pavloff comanda în Oltenia

[1]) L'histoire de la guerre de Crimée par Camille Rousset Vol. I.

www.digibuc.ro

următoarea armată: 8 batalioane, 8 escadroane şi 18 piese.

Toate trupele din principate sub ordinele Generalului Feldmareşal Paşchevici, principe de Varşovia, conte de Erivan, făceau preparativele lor pentru a asedia Silistra.

In zilele de 16 şi 17 Mai 1854 flotila rusă coborî Dunărea cu 450 oameni, dela Giurgiu la vale, prădând satele şi distrugând porturile inamice, a ajuns până la gura Argeşului.

La 1855 Rușii au făcut aci o retragere nenorocită şi au suferit un măcel însemnat, în o luptă crâncenă ce a avut cu Turcii. Cadavrele soldaţilor Ruşi au fost îngropate la biserica din centrul oraşului.

In timpul ultimului război anteposturile Diviziei IV-a comandată de generalul Manu, care acoperea Bucureştii din această parte, au susţinut un foc violent contra poziţiei întărite, cu tunuri mari, a Turtucaiei, a anteposturilor turceşti şi ale unui vas de război. O baterie română postată înapoia digului a susţinut în ziua de 28 Aprilie o luptă crâncenă contra fortului Turtucaia şi a vasului care manevra, luând bateria în anfiladă. Infanteria de ambele părţi ale fluviului întreţinea o ploaie de gloanţe.

Dar, ce efect? Dela ora 4 la 8 seara românii au avut 3 răniţi.

După armele respective, Turcii poate nici atât. La Turtucaia s'a observat incendii iar vasul s'a retras. In zilele de 29 şi 30 Aprilie Divizia IV-a a trimis spre malul Dunării restul forţelor sale; bravii săi vânători au intrat în luptă; au explorat mai întâi ostroavele dela Dunăre şi le-a găsit neocupate de Turci din cauza apelor mari.

Domnitorul Carol care se găsea mai tot timpul războiului acolo unde era pericolul, a recomandat generalului, ca până la sosirea armatei ruse, acest oraş să fie menţinut cu orice preţ, trebuind să acopere, împreună cu Giurgiu, Capitala.

In ziua de 2 Mai generalul dublând artileria din dosul digului, lupta a reînceput. Tunurile ambelor maluri secerau eroii celor două neamuri.

Tiraliorii postaţi în ostroavele păduroase şi pe ţărmuri, turburau intervalul dintre focurile de tun. La 4/16 Mai un vas ce sosise dela Silistra şi luase poziţie, este silit să se retragă. Astfel 7 zile aproape neîntrerupt sgomotul armelor a turburat concertul unirei undelor Argeşului cu ale Dunării, spre a convinge pe Turcii din Turtucaia că se va încerca aiurea trecerea fluviului.

La 9 Mai 1877 Rușii au ocupat Oltenița iar armata română părăsind-o, s'a retras spre apus remiţând mai întâi oraşul generalului Aller care l-a ocupat cu Divizia 32-a. Turcii au bombardat adeseori acest oraş, cu monitoarele sau bateriile lor de pe malul drept. Cu ocazia acestor bombardamente a fost rănit la gât, de un glonţ generalul rus Ernroth, unul din miniştrii de mai târziu ai principelui Bulgariei.

§ 7. *SILISTRA.*

Această celebră fortăreaţă dunăreană, se crede să fi fost restabilită, dacă nu chiar zidită, de Constantin cel Mare.

In timpul Romanilor purta numele de *Durostorum*, *Dorostena* [1]) — *Dorostoro* în *Itinerariul Antonin*; *Durostero* în Tabla lui Peutinger: *Durostro* în *Notitia Dignitatum* [2]); era una din cetăţile cele mai importante ale Moesiei inferioare, la confluenţa *Distrei* sau *Missovo*.

Bizantinii au numit-o *Durostolus*, nume care s'a schimbat mai întâi în *Dristria* şi deveni cu timpul, în urmă, bulgara *Drester*, în evul mediu [3]). *Dristor*, în toate monumentele acelei *ere* [4]).

După Ptolomeu, aci a fost sediul legiunei *I. Italice*. După *Itinerariul Antonin* şi *Notit. Imper.*, aci a fost mai târziu scaunul legiunei *XI Claudia*.

[1]) F. Kanitz, op. cit.
[2]) B. P. Hasdeu, op. cit., p. 187.
[3]) F. Kanitz, op. cit.
[4]) B. P. Hasdeu, op. cit.

www.digibuc.ro

Jornandès, spune că aci s'a născut Aetius [1]), învingătorul lui Attila, în câmpii-Catalaunici (Châlons) la 451 şi care a fost asasinat, trei ani în urmă, prin propria mână a împăratului Valentineanu, gelos de gloria şi popularitatea sa [2]).

La 228 sfinţii Passikrate, Valentione, Juliu şi Esociu au fost martirizaţi, la Durostor, din ordinul lui Massimin, guvernatorul Moesiei.

In anul 286, tot aci, au fost martirizaţi sfinţii mucenici: Maxim, Dada şi Quintilian [3]).

In al 2-lea an al domniei lui Iulian II *Paravatul* (călcătorul de lege), adică la 362 Sf. Emilian (serbat de biserică la 18 Iulie) aflându-se la Silistra şi doborînd, încă cu alţi şapte soţi ai lui, nişte idoli, au fost prinşi cu toţii şi din ordinul lui Capitolin, guvernatorul Traciei, au fost aruncaţi în foc unde au ars [4]).

Această cetate, împreună cu Arcerul şi Marcianopolul (Prislava mare), a fost [5]) distrusă în anul 587, până în temelii de către kaganul Avarilor [6]) Bajan, care a plecat din Ungaria, trecu Dunărea la Singidunul, cutreeră ţărmul stâng al Dunării până la Silistra, o trecu din nou contra Slavilor dela Argeş, sub voevodul lor Dobrotă, a ars sate, scăpă mai mulţi prizonieri români dela Slavi şi apoi s'a înapoiat pe acelaşi drum.

La 592 Priscul, general roman, trecu Dunărea, pe la Durostor, contra barbarilor pe care-i bătu şi încărcându-se de prăzi, se întoarse la Silistra. In anul următor (593) împăratul Mauriciu ordonă aceluiaşi Priscu nu numai să treacă Dunărea, pela Durostor dar chiar să erneze în mijlocul barbarilor.

Un an mai târziu (594) a fost scos din *Pretură* şi înlocuit cu fratele său Petru.

[1]) Supranumit «Cel din urmă dintre romani».
[2]) Bouillet.
[3]) Şincai, I, 34.
[4]) Şincai.
[5]) După Sf. Theofan.
[6]) Şincai, I, 112.

Această cetate a avut nenorocirea să vadă defilând înaintea zidurilor ei pe: Ruşi, Bizantini, Bulgari şi Maghiari.

In anul 893 [1]) a început din nou războiul între Simion, regele Bulgarilor şi al Românilor şi Greci. Aceştia din urmă fiind bătuţi, Tracia a căzut în mâinele Bulgarilor şi ale Românilor, cari ajung până la porţile Constantinopolei. Atunci Impăratul Leon al VI-lea, Filosoful (889—912) îşi îndreaptă speranţele sale în ajutorul Ungurilor [2]), cari se aflau atunci în Ateluz — teritoriul între Siret şi Nipru. El trimite — pe Marea Neagră şi apoi pe Dunăre — pe distinsul diplomat Niceta—numit şi Scler — în aparenţă ca în contra lor, dar în realitate cu daruri şi cu o flotă, să-i aţâţe la război; reuşind să treacă Dunărea, dela nord la sud [3]), Niceta a încheiat cu ambii duci ai Ungurilor, Arpad şi Cursan, un tratat de serviciu şi alianţă. Fiul lui Arpad, Leventa, se pune în capul armatei şi înaintează către Dunăre.

Bulgarii şi Românii — cari închiseseră Dunărea cu lanţuri şi parâme — adevărate estacade — se credeau siguri de partea aceasta. La început Ungurii n'au putut să debarce, dar [4]) amiralul grec — Mihail Barcala — cu alţi doi marinari bizantini, luându-şi pavăzele şi săbiile, au sărit cu elan din corabie şi au tăiat, spre uimirea Ungurilor, cu nişte lovituri puternice, lanţurile şi părâmele şi astfel Ungurii au trecut fluviul — pe corăbiile greceşti — fără nicio greutate.

Simeon se afla cu trupele sale, contra armatei greceşti care venia dela sud, sub comanda lui Nichifor Foca, când primi ştirea că Ungurii pradă ţinuturile din spatele său.

[1]) Roesler, Rom. Studien, 160.
[2]) Din cauza marei asemănări dintre unguri, avari şi huni, scriitorii numesc adesea pe unguri cu unul din aceste din urmă 2 nume, deşi primul scriitor din apus care pomeneşte de unguri (Hinkmar din Rheims pe la 862) îi numeşte ungri (Roesler, op. cit. 150).
[3]) Leon Gramaticul (scriitor pe la 1013) în Cronografia (267—268) pag.
[4]) Const. Porphyrogenitul ed. Bonnae, pag. 238.

www.digibuc.ro

El s'a înapoiat contra lor, dar suferi — în trei lupte — înfrângeri peste înfrângeri; își pierde capitala Prislava și cu mare greutate reuși să se închidă în cetatea Dîrstor (Silistra) și mai târziu în [1]) Mundagra.

La moartea lui Simeon, Sârbii și Croații, pe cari el îi subjugase, au ridicat capul și Petre—fiul și succesorul său — pe care Ungurii îl amenințau din partea lor, s'a grăbit să se ducă la Constantinopole pentru a încheia un tratat de alianță cu împăratul roman.

Acesta, sacrificând intereselor statului tradițiile etichetei bizantine, a dat pe nepoata sa în căsătorie țarului bulgar. Strâns prin legăturile noii rudenii, orbit de concesiuni lingușitoare, de recunoașterea titlului său de țar și de îmbelșugate distincțiuni făcute ambasadorilor săi, Petru, puțin câte puțin se supuse influenței bizantine. Autoritatea sa se transformă în o slabă servitute și în rușinată deferență pentru Constantinopole de o parte, pentru Ungaria de altă parte. Cu lunga domnie a lui Petru (927—969) a început decadența statului Bulgar, căruia Ungurii, de multe ori, i-a traversat câmpiile, pentru a devasta în imperiul din Orient.

Bulgarii nemulțumiți de politica țarului lor, prea favorabilă Grecilor, excitau răscoale în țară; un boier din Târnova, Șișman, profită spre a pune baze în Macedonia și Albania unui mare imperiu Bulgar independent, încoronându-se ca țar.

La 963 un principe energic ieși dintre slabii următori ai lui Basile Macedoneanul. Nichifor Foca a crezut momentul sosit pentru a se scutura de tributul pe care imperiul îl plătea «purtătorului de blană», cum, în glumă, se numea țarul bulgar, la curtea Constantinopolei.

El a făcut apel la Varegul de Kiew (principe rus) care profită de certurile boierilor bulgari; dar el cumpără scump alianța rusă.

La 995 Sviatoslav, nepotul lui Igor, a luat Silistra cu asalt. Sângeroasa sa operă fiind terminată, Sviatoslav refuză să părăsească teatrul victoriilor sale; el se considera ca stăpânul Traciei și al Moesiei și timp de 2 ani a prădat fără deosebire teritoriile bizantine și bulgare.

Țarul Petru murise; cei doi fii ai săi, Boris și Roman, ereditarii tronului, erau reținuți ca ostatici la Constantinopol.

Deja Sviatoslav se credea la termenul aspirațiunilor sale, când a întâlnit în drumul său, un adversar neașteptat. Valorosul împărat Ioan Zimnisces, adunând în jurul Adrianopolei o armată numeroasă [1]), trecu Balcanii, a luat cu asalt Prislava unde a făcut prizonier pe regele bulgar, Boris, apoi s'a îndreptat să asedieze Silistra, operație care a ținut 65 zile.

In această împrejurare toate cetățile i-a trimis sub zidurile Silistrei, deputății de supunere. Svetislav sau Swetoslav ne mai putând ține din cauza foametei s'a supus de bună voie [2]). Orgoliosul vareg [3]) obligat să implore pacea, se reîmbarcă cu rușine în prezența împăratului, chiar în același loc pe malul Dunării, unde oarecând debarcase cu niște planuri așa de gigantice (997); pe drum însă, după ce iernă la cataractele Niprului, la Beloberey, în primăvară cade în cursele Pacinaților și Cumanilor din Moldova și Basarabia; aceștia l a masacrat în luptă împreună cu toți ai săi iar capul nenorocitului vareg, legat în argint a servit de cupă șefului barbar, voevodul *Curea* (Koypa) (Caramsin, op. cit. I, pag. 107 ed. 1842 St. Petersburg). Acesta a fost tristul sfârșit al acelui pe care Caramsin îl numește Alexandru Macedon al Rusiei; statele sale au fost împărțite între cei 3 fii ai săi.

Bulgaria dunăreană a rămas în mâinile învingătorului, care promisese să-i redea independența. Prislava, vechea capitală, luă numele de Ioanopoli și intrarea triumfală a

[1]) Jirecek, *Geschichte d. Bulgaren*, pag. 163.

[1]) F. Kanitz, *La Bulgarie Danubienne* cl. I.

[2]) George Kedren (cit. de Șincai, I, pag. 185).

[3]) Vareg pare a deriva din warg, deportat, un fel de războinic (pirat). Au venit la Kiev dela Baltica).

www.digibuc.ro

lui Ion Zimniscès în Constantinopole a dat bizantinilor un spectacol, a cărui amintire de mult o pierduseră. Pe un car, împodobit bogat fuseseră depuse la picioarele Maicei Domnului, coroana și insemnele principilor bulgari. Intrat în palat, împăratul ordonă țarului Boris al II-lea, care făcuse parte din cortegiu, să se lepede de purpura imperială. Numit magistru al armatelor imperiale, nepotul marelui Simion, muri, mai în urmă, de moarte violentă și fiul său Roman se stinse în Macedonia în cel mai dureros abandon [1]).

In anul 1088 împăratul Alesiu Comnenul înțelegând că Pacinații (Pecenegii) s'au stabilit în Bulgaria (de astăzi) și temându-se ca nu cumva să treacă din nou muntele Emul, plecă asupra lor cu oștire bine pregătită, trimițând pe Gheorghe Euforben pe mare, care apoi, intrând cu vasele pe Dunăre, să urce până la Silistra. Impăratul a mers pe uscat, în aceeași direcție. Ambele armate bizantine ajungând la Silistra [2]), s'au luptat cu Pacinații, dar fără folos, pentrucă au fost învinse de acestia, cari, apoi au trecut Dunărea, încărcați de prăzi [3]).

Retrecând din nou Dunărea, pe ghiață la 1122 ei sunt bătuți și împrăștiați de împăratul Ioan Comnen.

La 1147 creștinismul era în puterea lui în cetatea Silistrei căci Archiepiscopul ei Leon, a fost chemat să ia parte la lucrările Conciliului, ce s'a ținut în acel an la Constantinopole [4]).

Șișman, domnul Bulgariei, lăsat în pace de Turci, ca ginere a lui Amurat, s'a luptat zece ani (1373—1383) contra Românilor, comandați de Dan și Mircea, pentru ocuparea acestor locuri. Cu toate că adeseori soarta armelor era nedecisă, rezultatul final a fost totdeauna bun pentru Români. Astfel Șișman n'a putut lua, cu niciun chip, aceste locuri pentru sine; din contra, Mircea a anexat, pe la 1390, provinciile Dobrogei și Dârstorului punând între titlurile sale și pe acele ale acestor teritorii [1]).

La 1394 Sultanul Baiazet a bătut și ocupat Silistra [2]) și tot în același an a mai luat de asemenea: Nicopoli, Vidinul și Șiștovul [3]). Cu Silistra, românii au pierdut *deadreptul către turci* și Dobrogea. Acestea au determinat pe Mircea să rupă cu Turcii orice prietenie și să se unească cu Sigismund [4]).

La 1398 Baiazet, fie pentrucă Mircea intrase din nou în alianța Ungurilor, fie pentrucă puterea otomană se restaurase după pierderile dela Nicopole, a căutat un motiv pentru a declara război Românilor.

El a cerut lui Mircea un tribut de 10.000 galbeni și 500 copii.

Mircea respinse cu indignare cererea și s'a pregătit de război, trimițând în înfundăturile munților pe acei ce nu puteau lupta. Baiazet a plecat dela Adrianopole în fruntea unei formidabile armate și a ajuns la Dunăre, pe care a trecut-o la Silistra. Intrând în Țara-Românească își instală tabăra, în Ialomița la Rovine.

« De aci, cete de Turci se revărsau să prade satele vecine. In acele timpuri, Românii nu pierduseră obiceiurile Dacilor să facă război contra străinilor, ridicând și ducând în munți [5]) locuitorii, vitele, proviziile și arzând holdele în urma lor. Mircea făcând astfel turcii n'au avut ce să prade. Nu numai atât, dar încă s'au găsit în mare lipsă de provizii. Oștile române așteptau pe Baiazet în stufoasele păduri ce învecinau luciile câmpii dela Dunăre. Turcii ce cutezau să treacă acel luciu sau stepe, nu se mai îna-

[1]) F. Kanitz, op. cit.

[2]) Cu toate că Niebuhr (Tocilescu, op. cit., p. 57) se îndoiește că Bizantinii ar fi navigat pe Dunăre, mai sus de Galați (!)

[3]) Șincai, I, 209.

[4]) Șincai, I, 217.

[1]) Hurmuzaki, op. cit., Vol. I, p. 258.

[2]) Enghel, p. 158.

[3]) Hurmuzaki, op. cit., p. 264.

[4]) Bolintineanu în *Mircea*, pag. 82.

[5]) Chalcocondilas, spune că în această ocazie ei au intrat în muntele *Prasova* (în partea Focșanilor, în masivul unirii Alpilor Orientali cu Carpații).

www.digibuc.ro

poiau sau reveneau înjumătăţiţi, căci Românii îi pândeau şi căzeau asupra lor fără veste.

Luciul pe care tăbărîse armata otomană şi Baiazet prezenta o întindere ce se pierdea sub orizont în toate părţile; teren şes, neîncreţit decât de ierburi sălbatice; ceva ca marea, ca deşertul; ceva ce lasă ochilor libertatea de a se cufunda în nesfârşit şi în visuri; ceva ce întristează şi vesteşte o nenorocire necunoscută. Către acesta, în fundul orizontului, despre nord, se zărea o sprinceană neagră: erau pădurile României. Apa lipsea Turcilor. Era începutul Bărăganului unde, ca să se găsească apă, pământul trebuie săpat în adâncurile lui. Turcii n'au mai cutezat să iasă din acel luciu. Au voit să se întoarcă peste Dunăre. Oştile lui Mircea au început atunci să-i atace noaptea, răpindu-le vitele şi proviziile [1]).

Nemergând înainte, neînturnându-se peste Dunăre, stând în loc, ca să fie prada lipsei de apă, de provizii, obiectul lovirilor furişe ale Românilor, Turcii au început să murmure. Aceste murmure generale, au determinat pe Baiazet să dea ordin armatei să se întoarcă la Dunăre. Plecarea s'a făcut repede şi fără regulă.

Când Turcii au ajuns la fluviu şi au voit să-l treacă la Silistra, Mircea a sosit fără veste cu 30.000 români şi lovi pe Turci în faţă. Poziţia în care s'a găsit Turcii, era nefavorabilă cavaleriei lor şi favorabilă cavaleriei române. Afară de aceasta ei s'au găsit în cea mai mare neorânduială: oameni, cai, care, muniţii, vite, toate erau un amestec înspăimântător. Turcii erau să piară cu totul [2]).

Nimeni nu s'a gândit cum s'ar fi scos armata din această neorânduială. Renegatul Evrenus a dat ordin să înceteze trecerea peste Dunăre; apoi toţi Turcii s'au fortificat cu *şanţuri* în cari sperau să se apere până va sosi noaptea, când au crezut că vor putea executa trecerea peste Dunăre [3]).

[1]) Chalcocondilas.
[2]) Enghel, p. 162.
[3]) Hammer.

Această manevră a isbutit. Toată noaptea Turcii au trecut; cu toate acestea mulţi s'au inecat de cu ziua. O întindere de mai multe leghe era acoperită cu cadavre de oameni, de cai, de capete, de turbane, de arme. Turci au lăsat pe teren toate proviziile, vitele şi muniţiile de război. Prin acest mijloc Evrenus a scăpat pe Baiazet şi armata otomană de o distrugere complectă [1]).

A doua zi Românii au trecut Dunărea după Turci şi i-a atacat neîncetat, masacrându-i, prădând satele şi oraşele până la Adrianopole [2]).

Mircea a fost ajutat în această luptă de Marco Cralevici, de Constantin şi Dragoş, sârbi cu oştiri. Câte trei au murit în acest război [3])-[4]).

Şasezeci şi şapte de ani de independenţă, până pe vremea lui Laiot, a fost răsplata acestei victorii [5]).

Pe la 1407 domnii români purtau titlul de suveranitate asupra Silistrei şi Dobrogei [6]).

[1]) Ibid., T. I-a.
[2]) Hotin, Tom. II, *Viaţa lui Mircea.*
[3]) Const. Căpitanul, *Ist. Ţărei Româneşti* în *Mag. Ist.* Tom. I, pag. 45.
[4]) D. Bolintineanu în *Mircea*, pag. 92—94.
[5]) Mărescu, *Istoria Românilor*, pag. 190.
[6]) Titlurile lui Mircea:

« Mare Voevod şi Autocrat peste toată ţara Ungro-Vlahică, Transcarpatină şi Tătărească; Duce de Amlaş şi Făgăraş, Domn al Banatului de Severin; singur dispuitor peste ambii ţărmi ai întregei Dunări, până la *Marea cea mare* şi peste Silistra » *).

Alţi autori termină titlurile cu « Despot al ţărilor din Dobrogea şi domn al Durostorului» **). Hasdeu spune că se termina astfel: « Stăpânitor al ambelor laturi ale Dunării până la Marea Neagră; domnul cetăţii Silistra şi al tuturor ţărilor şi oraşelor, până la hotarele Adrianopolei, etc. » ***).

Printr'un alt hristov din 1387 în care se văd titlurile lui Mircea, asupra acestei cetăţi « el » ordonă căpitanilor Durostorului, să respecte dania făcută de el Mânăstirei Nucetul ****).

*) Venelin, *Wlacho-Bolgarskia Gramote*, Petersburg, 1840, p. 22. Un hrisov de danie al lui Mircea din 23 (sau 24) Noemvrie 1407, cit. de Baron de Hurmuzaki, op. cit., pag. 301, note.
**) Mărescu, op. cit.
***) *Istoria Critică a Românilor*, Vol. I.
****) Cipariu, Archiv 1867, pag. 77.

www.digibuc.ro

In fine, Turcii luând Silistra, au botezat-o Silvistria, dându-i o mare importanţă militară şi comercială.

Ea deveni capitala unui *Sangiak*, care se întindea în lungul şi pe malul drept al Dunării, în faţa Ţărilor Româneşti (Moldova şi Muntenia) până la Cetatea Albă (Akerman sau Bialgorod) în Basarabia) [1]).

Era un obicei, ca orice nou guvernator al acestui sangiak să trimită Domnului Moldovei o ambasadă de prietenie [2]).

La 1497 Bali-Bey, guvernatorul Silistrei, a trecut Dunărea pe motiv că Ioan Albert, regele Poloniei executase câteva incursiuni în Moldova şi a mers în Polonia unde a făcut zece mii de prizonieri; a trecut apoi Nistrul, a distrus malurile acestui fluviu şi a îmbogăţit soldaţii cu jafuri; a fost împiedicat în victoriile sale prin cel mai teribil inamic, iarna anului 1498 [3]).

La 1552 era paşă la Silistra, unul din fiii lui Petru Rareş anume Iliaş. Acesta transmiţând de bună voie domnia Moldovei fratelui său Ştefan, a plecat la Constantinopole unde s'a turcit şi a luat numele de Mehmet. Dar nu s'a bucurat de demnitatea de paşă decât un an căci apoi a murit curând în închisoare de inimă rea.

In Februarie 1594 (?), hanul Tătarilor nesocotind circumspecţia generalului Assan, care n'a îndrăznit să pătrundă în Muntenia, intră el, cu 24.000 oameni ai săi, dar este bătut de Mihai şi scapă cu greu la Silistra de unde cere ajutor dela fratele său.

Paşii Silistrei şi al Benderului, pornesc contra lui Aron, care-i fugăreşte şi urmăreşte cu succes, prădând multe ţinuturi turceşti [4]). Rănit şi alungat de Munteni, hanul tătăresc adună, la Silistra, oamenii săi împrăştiaţi.

[1]) Discursul ambasadorului moldav Luca Cârje către regele Sigismund al Poloniei (Arh. Ist. Vol. I, pag. 10).

[2]) Arh. Ist., Vol. I, pag. 11 col. 2

[3]) Méry, *Constantinopole et la Mer Noire.*

[4]) *Doc. Veneţ.* Nr. 243. Cred că afacerea a avut loc în 1595.

La 30 Decemvrie 1594 Albert Kiraly, generalul lui Mihai, arde *Arsona* (probabil Carsova) [1]) iar la 6 Ianuarie 1595 Banul Mihalcea cuprinde *Drăştiorul* (Silistra) [2]) după un atac groaznic, în care ambele părţi au făcut minuni de bravură. Acest oraş, ai cărui avuţi locuitori duceau o viaţă fericită, sub adăpostul zidurilor, a fost dat pradă. Cetăţuia însă n'a putut fi luată, din lipsă de artilerie. Prada a fost atât de mare că românii îşi *dobândiră vestminte pentru vecie*, spune un contimporan [3]). Generalul Mustafa a murit în luptă.

In Martie 1595 la Constantinopole s'au adunat noi trupe şi s'au făcut pregătiri contra Românilor. Sultanul numeşte doi beglerbei, pentru Moldova şi Muntenia în locul domnilor, dar apoi revocă hotărîrea, spre a nu mânia pe Poloni — cari, de altfel, pe sub mână ajutau războiul. Magnificul paşă Ferhat (Ferrat), se pregăteşte să plece la război contra ţărilor române, război care cauzase foamete mare la Constantinopole [4]).

La 1599 sultanul însărcinează pe Meemet Paşa dela Silistra, să instaleze un alt domn în Ţara-Românească, în locul lui Mihai, care atacat în Oltenia de Hadăm, paşa Vidinului, va lipsi din Capitală. Mihai trimise în contra paşei, ce trecuse Dunărea pe Vornicul Dumitru. Acesta, îl bate şi îl goneşte, îi ia două steaguri, pe care le duce lui Mihai, ce se afla la Caracal, observând pe Hadăm [5]).

La 1603 urmaşul şi cuscrul [6]) lui Mihai, Radu (al X-lea) Şerban, pe cari Doglioni [7]) î

[1]) Şincai, *Cronica Românilor*, II, pag. 252. Doc. din Veneţia Nr. 238.

[2]) Bălcescu, *Mag. Ist.*, IV, p. 6.

[3]) Bălcescu, *Istoria Românilor sub Mihai Viteazul*, pag. 56.

[4]) *Doc. Veneţian* Nr. 244; vezi colecţia lui Esarcu, (*Revista de Istorie, Archeologie şi Filologie* sub direcţia lui Gr. Tocilescu, Vol. III).

[5]) *Ist. Ţărei Româneşti* în *Mag. Ist.*, Vol. IV, pag. 289.

[6]) Fiul lui Mihai, Nicolae, luase în căsătorie pe fata lui Şerban. (După Secăreanu).

[7]) In *Teatro dei principi*, Tom. 2, pag. 751.

www.digibuc.ro

numeşte *mare brav*, profitând de îngheţul Dunării, a trecut-o la Silistra, cu 12.000 Români şi 2000 Secui, bătu cetatea Silistrei, în care se refugiase o mulţime de Turci, apoi temându-se să nu plece ghiaţa, s'a înapoiat cu mare pradă, 17 steaguri, etc. [1]).

In Aprilie 1604 sangiacul Silistrei, împreună cu alţi paşi, primesc ordin să se unească cu Moldovenii şi să invadeze Valahia ca să o cuprindă (Doc. Ven. 421) pentru Simeon Movilă. După cererea lui Idir-Paşa şi a hanului tătăresc, Turcii se decid să confere *insemnele* lui Şerban (424). In acest timp, din cauza necultivărei pământului în ţările române, s'a simţit foamete în Imperiu (425). Idir-Paşa a trimis lui Şerban insemnele, care tot atunci se şi căsătoreşte (426). Boierii opresc pe Şerban să trimită ostatici la Constantinopole, pentru pagubele aduse ţărei de tătari (427) şi merg până a reţine, ca ostatici, pe turcii cari au adus stindardul, plângându-se de pagubele aduse ţărei de ei şi tătari (428). Temându-se de credinţa lui Şerban şi de simpatia Românilor pentru Imperiali, Turcii decid să prefacă ţările în paşalâcuri (433).

Hagi-Khalfa, autorul *istoriei războaielor maritime ale Imperiului Otoman*, în secolul al XVII-lea (1658), descrie Silistra ca cel mai important oraş din acele ale Dunării de jos. Locuitorii din Ragusa aveau aci o mare factorie.

Toţi paşii cărora le era încredinţată apărarea provinciilor nordice ale imperiului Otoman contra Polonilor, se numeau *Paşa* sau *seraschierul de Silistra*, reşedinţa lor însă fiind la Babadag [2]).

La 1613 Mai, Polonii sunt bătuţi la Ştefăneşti, de către principele Moldovei iar sangiacul Silistrei, Maiar Ogli, îşi atribuie lui această bravură [3]).

[1]) Şincai, op. cit., pag. 296. *Doc. Veneţ.*, 412.

[2]) D. Cantemir, *Ist. Imper. Otoman*, edit. Academiei, Vol. III, pag. 445.

[3]) C. Esarcu, *Documente din Veneţia* Nr. 525, Revista lui Tocilescu, Vol. III, pag. 358.

La 1622 Decemvrie, Cantemir, beiul Silistrei, susţinând pe un Ştefan la domnia Moldovei, Polonii au ameninţat cu înarmarea [1]); lucru pentru care Turcii, informaţi mai târziu (Decemvrie 1623) că în adevăr Polonii stau sub arme, la hotarele Moldovei, a destituit pentru a-i satisface, pe beiul Silistrei inamicul lor [2]).

In Februarie 1638 Cusein, paşa Silistrei a fost însărcinat de sultan să mijlocească pacea între domnii români (Doc. Veneţian Nr. 771).

Silistra mai purta numele de Αρùσα. Locuitorii ei, pe la 1711, erau mai mulţi creştini, în special Slavi, Bulgari şi Români. Babadagul — reşedinţa *sangiacului Silistrei* — era aproape de Marea Neagră, cam la 20 ore dela Dunăre, drept în jos (la sud) de Isaccea. Zidurile acestor două cetăţi (în 1711) atestau antichitatea lor, căci structura lor semăna mai mult romană decât turcească; de unde se poate conchide, cu toată autenticitatea, că ele au fost zidite de romani, spre a împiedica năvălirile barbarilor şi mai ales ale Sciţilor [3]).

In timpul domniei împărătesei Ecaterina II-a (1763—1796) şi a acelei a lui Mustafa al III-lea (1757—1774), certele interne ale Poloniei şi ambiţioasele vederi ale Ecaterinei asupra acestei ţări, au aprins în 1769, războiul între Rusia şi Turcia. Sultanul ordonă să fie condus la *Edi-culé* (Şapte-Turnuri) ambasadorul rus, la închisoare, de ambele părţi făcându-se preparative foarte mari. Un calcul probabil exagerat ridică la 500.000 armata turcească; dar o parte a dezertat în timpul trecerei Dunării şi a plecat să prade chiar teritoriul marelui sultan. Cam în acelaşi timp o flotă otomană destinată să opereze în Marea Neagră a fost împrăştiată şi distrusă de furtună.

Tătarii au atacat *Serbia mare* şi sunt bătuţi. Principele Galitzin vrea să ocupe

[1]) C. Esarcu, *Documente din Veneţia* Nr. 616, Revista lui Tocilescu, Vol. III, pag. 364.

[2]) Ibid., Documentul 621, pag. 365.

[3]) D. Cantemir, *Ist. Imp. Otoman*, edit. Academiei.

www.digibuc.ro

Hotinul dar este respins; urmărit însă de garnizoană, o bătu; puțin în urmă, două sute grenadiri au luat fortăreața.

Importanța acestei cetăți, ca și aceea a tuturor cetăților de pe țărmul drept, începe la 1768, odată cu strămutarea războiului pe malul drept între Rusia și Turcia.

La 1770 după două victorii, Romantzoff a ocupat Bender, apărat de o garnizoană numeroasă. Cam în același timp o flotă rusă, venită în Archipelag, a distrus în memorabilă luptă dela Cesme, flota otomană. A trebuit să se fortifice în grabă Dardanelele. Un francez, Baronul de Tott, militar distins și foarte instruit, a făcut din Constantinopole, *Bine-Păzita*, cum o numesc turcii în poeticul lor limbaj, să nu se mai păzească de trăsnetul flotei rusești, victorioase. Principele Dolguruki atacă și bătu pe tătari, al căror han, Selim-Gherai, moare de durere la Constantinopole [1]).

Pe țărmurile, atât de des sângerate, ale Dunării, ordiile [2]) otomane n'au încercat decât pierderi. Așa de ex. la 1770 vizirul Halil-Pașa, după înfrângerea lui Celebi-Aga (vezi Giurgiu), trimite dela Dristra, 13.000 ostași să atace Bucureștii. Acolo comanda atunci generalul-major Podorișcan. Turcii pornesc și se apropie de București; maiorul Anrep îi întâmpină și îi bate; lupta a ținut cinci ore. Turcii au pierdut 1500 oameni; bravul maior cade în luptă. Generalul Podorișcan a atacat și el pe Turci și după o puternică canonadă, Turcii fug în toate părțile. Rușii se iau după dânșii [3]).

Invingători apoi un moment spre București, Turcii au fost în urmă bătuți în trei acțiuni teribile, în cari principalele lor forțe au dispărut [4]).

[1]) Durdent, op. cit.

[2]) Ordie, nume figurativ dat câteodată în Orient armatelor în operații, dela vorba mongolo « orda » care înseamnă « cort.

[3]) A. Comnen Ipsilante, op. cit. Analele Academice, pag. 504. Vol. II, seria II.

[4]) Durdent, op. cit.

Anul 1772 s'a deschis sub semne mai bune. Se vorbea de pace. Romantzoff și marele vizir se văzură la București; dar mândria otomană nu se putea uni cu lăcomia rusească. Se pregătea să ia din nou destinul drept arbitru.

De astădată Turcii au știut să se mențină pe malurile Dunării, într'o savantă defensivă [1]). In vara anului următor o luptă teribilă a avut loc pe înălțimile de lângă Silistra. Veisman, este adevărat, murise, la 8 Iulie, în capul trupelor sale. Turcii au crezut că scăpându-se de acest teribil inamic vor fi mai fericiți. Lupta a întrecut toate cruzimile cunoscute până atunci. Rușii dau asalt înălțimilor: ofițerii ca și soldații, mor cu grămada; peste 5000 Turci sunt uciși; 54 tunuri cad în mânile învingătorilor. Slăbiți de arșiță și de osteneală, Rușii au retras cavaleria dincoace de Dunăre. Infanteria păstrează malul, stând sub arme o noapte întreagă [2]).

Astfel Romantzoff care venise să asedieze Silistra a fost obligat să-l ridice în circumstanțe asemănătoare celor cari au avut loc înaintea aceleași cetăți la 1854.

Mai multe asalturi respinse, ieșiri continue și o armată otomană sub ordinele marelui vizir care opera pe detașamente împrejurul armatei ruse, au determinat pe Romantzoff să simuleze preparativele unui asalt general, pentru a ascunde mai bine planul său și după ce întreținu un foc continuu o zi întreagă, a plecat în tăcere în noaptea care urmă.

Cu toate acestea generalul Romantzoff n'a operat retragerea dincoace de Dunăre fără a încerca pierderi considerabile; unul din corpurile armatei sale a fost tăiat în bucăți.

Rușii pe cari boalele îi epuizau tot atât ca și luptele, se arătau pretutindeni foarte osteniți. Totuși stimulați de mândra Caterina, care nu înțelegea cum Turcii ar putea rezista armatelor sale, Romantzoff a trecut a

[1]) Durdent, op. cit.

[2]) A. Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 519.

www.digibuc.ro

doua oară Dunărea și a asediat Silistra, pe când generalii Suvarov, Ungern și Principele Dulguruki cu o a doua armată, întindeau operațiunile lor pe coastele Mării Negre până în apropiere de Varna unde ei sfârșiseră, după câteva succese fără a fi puși pe fugă. Asediul Silistrei n'a reușit mai bine ca în prima dată; Romantzoff după ce încercă mai multe asalturi și a lăsat împrejurul cetății cadavrele unei treimi din armata sa, a fost obligat să-și efectueze și această din urmă retragere cu noi pierderi. Succesul Turcilor în aceste din urmă circumstanțe a fost datorit mai cu seamă pe lângă perseverența și valoarea garnizoanei, activității lui Husein Pașa (Hassan-Bey) — curagiosul căpitan pașa care luând comanda flotei — în capul cavaleriei otomane a interceptat convoiurile inamice, a distrus aproape în întregime cavaleria rusă și a obligat pe Romantzoff, în retragerea sa precipitată, să-i abandoneze toate depozitele și parte din materialul său [1]).

Aceste curajoase fapte de bravură din partea Turcilor, cari au făcut pe inamicii lor să retreacă Dunărea, în momentul când credeau eforturile lor încoronate de succes, consolă ultimele momente ale sultanului Mustafa al III-lea, în Ianuarie 1774.

Succesorul și fratele său, Achmet, puse pe picior de război un număr de oameni prodigios, dar timpurile au trecut când aceste mijloace asigurau musulmanilor totdeauna victoria.

Romantzoff reveni lângă Silistra; el avea sub ordinele sale, între alți ofițeri distinși: pe Soltykoff, fiul generalului care bătuse pe Friderich al II-lea, pe Kamenski, pe acel Suvarov, atât de celebru mai târziu și pe Bezborodko, care în urmă a devenit un diplomat celebru.

Pașa se arăta un demn adversar al lui Romantzoff și prea bine secondat de trupele sale, el a ținut timp de câteva ore victoria nesigură; dar în fine, a trebuit să cedeze disciplinei și superiorității artileriei rusești [1]). In acea zi 40.000 turci, bătuți de Suvarov și Kamensky, au pierdut superbele lor tunuri de bronz fabricate sub direcția baronului francez *de Tott.*

Invinșii, agravară nenorocirea situațiunei lor, dedându-se la revolte și tâlhărie. Trupele asiatice și cele europene s'au masacrat în lagărul dela Șumla. Romantzoff profită de aceste neînțelese certe interioare și Rușii au dictat condițiunile păcei, care a fost încheiată la Cainardji (1774 Iulie) după care, puțin în urmă, vizirul muri de durere că o semnase.

In adevăr această pace, între altele, dă Rusiei țara între Bug și Nipru de jos și libera navigație în Marea Neagră.

Fiecare atac al Rușilor contra Bulgariei orientale, a găsit în Dobrogea înaintea sa baricada silistriană [2]), destinată a fi prin poziția sa neîncetat atacată.

Cam același rol îl juca și Varna spre partea mării.

Nu putem vorbi de Silistra fără a spune un cuvânt și de faimosul pașă, georgianul Osman, vechiul său guvernator, o altă ediție, în felul său, a faimosului Passwan Oglu. Capabil și îndrăzneț, el cu toate că bătuse de mai multe ori pe Passwan-Oglu, a fost revocat de Poartă pentru abuzurile ce le făcuse și trimis la un pașalâc în Asia-mică. Acolo și-a format sâmburile unei armate, a trecut Bosforul și adunând kârjalii și albanezii și declarându-se rebel, pornește asupra Adrianopolei. Intâlnind o armată de 60.000 oameni se îndreaptă asupra Filipopolei.

Opunându-i-se și aci populația, a trecut în Macedonia și Tracia răspândind în drumul său teroare prin jaf, incendii și asasinate. S'a retras din fața Constantinopolei cu un cadou de 2000 pungi de bani. Sultanul s'a făcut că-l iartă și-l restabilește la Silistra. Dar rezistența ce i-a făcut toți aianii dela Dunăre l-a făcut să se retragă la un alt pașalâc.

[1]) Leon Guerin. op. cit., Vol. I.

[1]) Durdent, op. cit.

[2]) F. Kanitz, op. cit.

www.digibuc.ro

Cam pe la începutul acestui secol a fost închis la Silistra, Dumitrache Bibescu (părintele Prinţului Barbu Dimitrie Ştirbei) acuzat de Brăiloiu şi de Hagi Emuş, că era omul Rusiei. Ipsilante în a doua domnie stărui în iertarea sa şi dobândind-o, îl numi ispravnic la Craiova [1]).

La 29 Mai 1807 enicerii au trecut Dunărea şi s'au stabilit la Călăraşi. Ei au fost urmaţi de un corp de 5000 oameni sub ordinele lui Kokargea Paşa (dela care a rămas numele unui sat în apropiere).

Echipajele de poduri nesosind, aga enicerilor a dat exemplu de muncă şi activitate. Toţi şefii subalterni l'au imitat, stând până la brâu în apă pentru a executa trecerea prin baltă. Enicerii au descărcat chesoanele şi au cărat muniţia în braţe. Boutin, ofiţer de geniu francez, ataşat pe lângă marele vizir, s'a distins dând exemplu şi mergând în capul coloanelor prin locurile cele mai grele. A trebuit să se întindă un pod. S'a pus la dispoziţia sa materialele ce s'au putut aduna din satele vecine şi câteva vase. Chiar aga enicerilor a pus mâna la lucru. In mai puţin de 4 ore podul era gata. Trecerea pe pod s'a executat noaptea cu torţe, cu mare entuziasm şi mare ordine.

Această operaţie s'a efectuat în ziua de 30 Mai. Totul mergea bine când la 1 Iunie s'a răspândit vestea că marele vizir, care era încă la Silistra, depusese pe aga enicerilor. Ei au trecut Dunărea înapoi şi au cerut a li se integra şeful în funcţia sa, fiind un om iubit de toţi şi stimat pentru zelul şi bravura sa. Dezordinea a fost atât de mare că mai mulţi au fost ucişi şi răniţi. Cei acuzaţi de a fi consiliat depunerea şefului enicerilor au fugit. Vizirul restabili pe aga şi i-a dat 4 cai ca dar. Liniştea păru restabilită când la 3 Iunie Mustafa, după ştirile din Constantinopole s'a proclamat sultan în locul lui Selim, strangulat. Enicerii n'au mai voit să treacă podul în România înainte de depunerea vizirului care a voit să le ia şeful. Vizirul abdică autoritatea sa în mâinile lui Bekir Paşa şi s'a retras la câteva leghe de lagăr.

La 4 şi 5 Iunie enicerii au retrecut Dunărea. Armata a primit ordinul noului sultan să înainteze şi să gonească pe Ruşi din Ţara-Românească.

Planul a fost să debuşeze prin Ismail, Brăila şi Silistra şi să taie pe Ruşi pe la Buzău şi Râmnic. Trupele erau în număr de 20.000 oameni cu 30 piese de campanie. Câteva zile mai târziu a trecut şi vizirul.

Dispozitivul trupelor turceşti când se pregătea să treacă în Muntenia la 1 Iunie 1807 era:

La Craiova 8000 oameni detaşaţi din ai lui Mustafa Paşa.

La Giurgiu 25.000 oameni la 5 leghe înaintea oraşului cu avantposturi la 3 leghe de Bucureşti.

Lagărul dela Silistra 25.000 oameni, comandant marele vizir.

La Brăila 15.000 oameni, comandant Gelal Paşa.

La Ismail 30.000 oameni, comandant Pehlivan Paşa.

Total 100.000.

Artileria bună şi trupa destul de animată. Ruşii se retrăgeau; ei au părăsit împrejurimele Tulcei şi ostrovul din faţă.

Navigaţia era liberă dela Rusciuk la Brăila.

In Iulie 1807 Silistra era înconjurată de un şanţ foarte bun pentru a o pune la adăpost de o surprindere bine dirijată. Avea în adevăr 120 tunuri dar toate erau în stare rea şi aşezate la întâmplare.

La 6/18 Iulie 1807 aga enicerilor a fost masacrat în lagărul dela Silistra de proprii lui soldaţi.

Zece zile în urma acestei crime colonelul Sorbier Aug. adjutantul principelui Eugeniu scria lui Talleyrand despre armata dela Silistra:

« ...Armata turcă a întrebuinţat vremea frumoasă pentru a se concentra. Corpul ce am în faţă şi care se spune a fi de 40.000 oameni

[1]) C. D. Aricescu, *Istoria Revol. Române* din 1821, pag. 29.

www.digibuc.ro

ocupă de trei luni ambele țărmuri și un mare ostrov pe Dunăre aproape de Silistra.

Acest ostrov în care se află lagărul trupelor, comunică prin un pod îngust cu țărmul stâng, unde este tras un șanț lat pe care cavaleria l-ar sări cu ușurință și pe care cu fală îl numesc «cap de pod».

Comunicația cu țărmul drept se face pe un pod volant. Această poziție în care corpurile nu se pot ajuta este în adevăr foarte periculoasă și numai nepăsarea turcească îi face să nu aibă nicio grijă atât de mult timp. Această armată cu pipa în gură, stând pe călcâie, n'a făcut alte operațiuni militare decât să împingă la 12 mile de lagăr, o recunoaștere de 2000 oameni, care a fost bătută; au pierdut 300 oameni și un tun. Aceasta nu s'a înapoiat decât pentru că n'a fost urmărită...».

La 18/30 Septemvrie 1809 un număr de 1000 călăreți turci au eșit din Silistra pe drumul Turtucaiei. Ei au fost respinși.

La 20 Septemvrie, un corp turc destul de numeros sub ordinele lui Peclivan, a venit din Rusciuk, trimes de marele vizir și s'a apropiat de Silistra, după ce trecuse prin Turtucaia. Turcii au avut lagărul mai întâi la Popi, aproape de țărmul drept al Dunării, la 25 verste de Silistra.

La 21/3 ei au făcut mișcări pe dreapta lor iar la 23/5 Peclivan și cu faimosul Makmouth Tyran, au venit cu 3—4000 călăreți să recunoască lagărul lui Platow.

Turcii au fost puși în dezordine și urmăriți circa 5 verste. Ei s'au adunat pe o înălțime pe care Peclivan a ținut-o bine. Platow ordonă un al doilea atac. Turcii au fost încă odată respinși și urmăriți până în lagărul lor care era la mai mult de 15 verste mai înapoi. Rușii le-a omorât aproape 1000 oameni; le-a luat aproape 100 oameni din cari 38 ofițeri împreună cu rănitul Makmouth Tyran. El a fost prins în urmărire. Calul său ostenise și unul pe care-l avea de schimb a fost dus de unul din oamenii săi căruia Peclivan i-a tăiat capul. Rușii au avut 60 morți.

La 24/6 Turcii din Silistra necunoscând operațiile din ajun au ieșit în număr de 2000 pentru a se uni cu Peclivan. Platow trimise contra lor toți cazacii și îi obligă să intre din nou în cetate cu pierderi.

La 27/9 Generalul maior principe de Meklemburg Swerin a sosit din România cu 4 batalioane din cari unul a fost pus în ostrovul Călărași, 6 tunuri de 12 și dragonii de St. Petersburg.

La 1/13 Octomvrie artileria de asediu a sosit din Moldova. O instală la Călărași, în bateriile construite pe malul stâng al Dunării și a bombardat Silistra. Dar această bombardare puțin intensă n'a servit la nimic. A reușit numai să sfărâme și să înece morile cari erau în apropiere de oraș.

La 3/15 Octomvrie Bagration a dat ordin lui Markow să construiască o redută înaintea poziției sale.

La 4/16 îndată ce Turcii i-a zărit, au ieșit cu grămada din oraș și au atacat această redută cu atâta furie că numai grație sângelui rece, bravurei generalului Popudopolo și fermității regimentului său și celui al 13-lea de vânători s'a putut susține acest rău retranșament abia început.

Această acțiune vie a durat 8 ore; a costat pe Ruși 200 oameni. Turcii mărturisesc că au avut 500 oameni pierduți. Numai asaltul redutei a costat 200 oameni. In acest timp Turcii au continuat să se concentreze la Popi și să facă dese recunoașteri.

La 9 Octomvrie Turcii făcând o ieșire din cetate au fost respinși.

La 10 Octomvrie a avut loc lupta dela Tatarska.

Zilele de 11 și 12 Octomvrie au fost liniștite; în ziua de 12 armata lui Bagration s'a instalat în bivuac la Kalipetri.

La 13 Octomvrie Bagration s'a decis să se retragă în România.

La 14/26 Octomvrie Turcii au făcut o nouă ieșire (a 6-a) pe drumul Turtucaiei dar au fost respinși.

www.digibuc.ro

Dacă principele Bagration ar fi pus podul dela Hârşova lângă Silistra, toţi Ruşii ar fi putut trece Dunărea încă dela 14/26 Octomvrie.

S'ar fi evitat multe greutăţi trupelor; s'ar fi cuartiruit pentru iarnă din vreme; nu s'ar fi primit ordinul să se oprească la Hârşova şi pe ţărmul drept al fluviului. Principele şi-ar fi menajat multe neplăceri şi poate şi-ar fi păstrat chiar comandamentul armatei.

La 14/26 Octomvrie, s'a trimes un regiment în ostrov pentru a proteja retragerea artileriei de asediu de la Călăraşi. La ora 9 seara se evacuaseră toate tunurile din redute, cari apoi s'au distrus odată cu retranşamentele construite în timpul asediului; la miezul nopţii trupele s'au pus în marş. După un drum de 32 verste, trupele s'au oprit la Oltina, într'o poziţie bună, lăsând în urma lor un râuleţ apt spre a fi trecut pe vad.

Către orele 2 dimineaţa Generalul Platow s'a deplasat oprindu-se la 15 verste în faţa armatei; în timpul acesta tunurile trăgeau neîntrerupt la Călăraşi.

Turcii n'au observat retragerea Ruşilor decât dimineaţa. Ei au atacat în ostrovul de sus câteva care cu bolnavi, cari n'au avut timpul necesar să treacă Dunărea; au fost însă respinşi de focurile flotilei; când au venit mai mulţi, bolnavii trecuseră.

Ruşii au mers în retragere. Ei au ajuns la Raşova unde s'au oprit la 18 şi 19 Octomvrie. La 20 Octomvrie ei au campat la Cernavodă, având înaintea lor, din spre Turci, satul şi un râu băltos, imposibil de trecut şi pe care era un pod uşor de apărat.

Platow a rămas cu avantgarda pe molul lui Teodosiu.

Zass s'a unit şi el cu armata principală, al cărui număr acum se urca la 24.000 şi 132 tunuri.

După retragerea Ruşilor marele vizir veni în faţa Silistrei să felicite pe Peclivan de victoria sa. Elik-Oglu, un adevărat bandit, n'a lăsat să intre în cetate nici pe vizir nici pe Peclivan. Trebuie mărturisit că este o curioasă putere aceea unde comandantul fortăreţei refuză intrarea generalului său, şefului tuturor trupelor ţărei sale, primului ministru, care venise să despresoare această cetate...

Vizirul voi să trimită pe Peclivan cu 2000 Turci după Ruşi, dar poziţia luată de Ruşi pe molul lui Teodosiu şi semnele că nu se vor mişca după el, îi schimbă gândul.

Tabloul ce prezenta armata rusă în retragere nu era deloc plăcut.

La 14/26 Noemvrie a părăsit molul lui Teodosiu ducându-se la Hârşova unde a ajuns la 15/27; aci s'a fixat ziua de 17/29 pentru trecerea în Ţara-Românească.

Descrierea Silistrei în 1810. Ea se întindea în lungul fluviului o verstă şi jumătate. Fortificată turceşte, înconjurată cu un zid de pământ foarte dens care era tăiat din distanţă cu distanţă de imense bastioane rotunde pe cari erau aşezate tunuri acoperite de enorme gabioane. Aceste bastioane nu se flancau deloc unele pe altele, dar era foarte greu să se facă breşă în ele, proectilele înfundându-se în masa pământului şi întărindu-l în loc să-l distrugă.

Adâncimea şanţului făcea asaltul greu şi hazardat. Această întărire avea cam 3½ verste de înconjur. Nu avea nici uvraje înaintate, nici drumuri acoperite. Turcii au preferat totdeauna acest gen de fortificare, unui sistem regulat. Ei îl apărau totdeauna cu mare încăpăţânare.

In lungul Dunării, ca şi acum, se găsea acea faimoasă câmpie care se întinde departe şi spre sud până la poalele dealurilor.

In apropierea oraşului, în afara incintei se găsea un frumos hambar înconjurat de o întărire şi juca rolul unui post înaintat.

In oraş câteva case frumoase de lemn, desenate şi decorate după moda turcească, dar cea mai mare parte zidite în pământ. Ele erau mici; aveau aerul de colibe. Străzile erau strâmte şi rău pavate; prăvăliile mici şi întunecate. Moscheele împodobite şi foarte frumoase de departe.

www.digibuc.ro

In interiorul oraşului pe marginea Dunării un castel sau o citadelă de piatră, puţin susceptibilă de o lungă apărare, dar care în cazul unui asalt fericit pentru asediator, putea servi de refugiu pentru paşă şi garnizcană şi să obţină o capitulare.

La 21 Mai 1810 armata rusă sub comanda lui Kamensky, s'a aflat din nou în faţa Silistrei, la 4 verste departe pe drumul Hârşovei. Essen rămase pe loc. Generalul Lewis pe drumul Razgradului iar Crivarow şi cazacii pe drumul Şumlei.

Comanda superioară a asediului a fost încredinţată generalului Langeron. Fascinele şi gabioanele au fost făcute la Hârşova şi aduse în căruţe. La Călăraşi generalul Stretter repara pe cele deteriorate.

In seara sosirei armatei pe poziţiile sale, Generalul Harting primi ordin să construiască şase redute. Cinci au fost terminate fără supărare; a şasea, n'a fost posibil să fie terminată în grabă din cauză că era continuu turburată de ieşiri. Flotila se afla lângă ostroavele dela vale şi era comandată de bătrânul Akimov; greoi, dar foarte bun când era supraveghiat, nefiind fricos.

In noaptea de 23/24 Mai o parte din această flotilă sub ordinele locotenentului Tzentilovici, a trecut prin faţa cetăţei, cu un vânt favorabil, fără ca Turcii să tragă vreun foc şi a luat poziţie în sus spre a opri orice comunicaţie cu Turtucaia şi Rusciuk. La uscat în acea parte comanda Kruşow.

La 24 Mai oraşul fiind somat, Elik-Oglu nu răspunse nimic dar a început un foc viu asupra tuturor redutelor şi flotei.

In noaptea de 24—25 Mai s'au deschis două tranşee.

Era necesar să se umble cu precauţiune spre a nu da peste cadavre; în aceeaşi noapte bravul şi neobositul Stetter a construit pe malul stâng, vis-à-vis de Silistra, 7 baterii în cari au instalat 11 mortiere de 5 puduri, 4 obuziere şi 10 tunuri mari de asediu.

In noaptea următoare s'au mai construit baterii aşa că se găseau, în serviciu, contra cetăţii 78 guri de foc.

Paşa se arătă mirat că Ruşii îl atacă; el le dorea tot succesul. Intenţiunile sale pacifice erau suficient manifestate prin aceea că nu trăsese deloc asupra flotilei, nici nu adunase în cetate ţăranii armaţi din satele de prinprejur cu cari ar fi mărit garnizoana.

Ruşii i-a acordat 10 ore de gândire pentru predare; în acel timp toată artileria lor bombarda oraşul şi în 24 ore le omorî 300 oameni, au distrus o pulberărie şi au nimicit o parte din citadelă.

Kamensky voia să dea un asalt imediat şi cu toată greutatea dar Langeron îl convinse să părăsească această idee şi recomandă că pentru a fi sigur de înfrângerea Turcilor, trebuie să se manevreze pentru a-i atrage în câmpie.

In noaptea de 25—26 Mai un faimos bandit din Bulgaria Giaur-Nassan, prieten cu Elik-Oglu, a trecut prin liniile ruseşti în cetate cu 60—70 din cei 300 afiliaţi călări.

La 27 Mai Elik-Oglu trimise pe şeful artileriei sale, Satul-Oglu spre a trata predarea cetăţei. Acesta ameninţa că neprimindu-i-se propunerile va chema pe Peclivan, care se afla în apropiere. Acest din urmă se afla prizonier la Ruşi. La vederea lui, turcul spuse «nu mai este nimic de făcut»; cu toate acestea tratativele s'au prelungit.

La 30 Mai ora 6 seara generalul Popudopolo intră în oraş cu mare pompă şi ocupă o poartă şi 2 bastioane.

Ruşii au găsit în cetate 200 tunuri şi o imensă cantitate de pulbere în pivniţe de cari nici chiar Turcii nu aveau idee. Garnizoana ieşi cu femei şi copii în 3500 care date de Ruşi pe cari Turcii le-a restituit. Ruşii au pierdut: 50 morţi şi răniţi.

Garnizoana a ieşit cu toate onorurile de război afară de tunuri şi steaguri cari pentru ei nu aveau nicio importanţă, probă că spre a satisface pe generalul rus au confecţionat în ajunul predărei 20 steaguri noi, tot aşa

www.digibuc.ro

de ciudat ca şi propunerile lui Elik-Oglu ca la încheierea păcei Rușii să-i dea cetatea tot lui iar nu sultanului.

Satul-Oglu intră în Rusciuk unde a mărit garnizoana. Când pregătirile lui Napoleon au obligat pe ţar [1]) să părăsească ţările dela Dunăre, ea a fost dărâmată de Ruşi iar fortificaţiile distruse [2]).

La 8/20 Mai 1811 un corp de armată turc sub comanda fiului lui Ceapan-Oglu a pus mâna pe ruinele Silistrei, apoi începu să le dreagă şi să le fortifice.

In curând a strâns 15.000 oameni şi cum fortăreaţa nu fusese încă bine distrusă, Rușii au început să se neliniştească de rolul pe care l-ar juca Silistra în defavorul lor.

Astfel Turcii s'au pus la Silistra pe lucru; au făcut şanţuri noi şi late, uvraje de pământ şi ceea ce era mai neliniştitor, au adus vase în număr destul de mare.

Câteva zile după trecerea lui Markoff la Slobozia (1 Octomvrie 1811) un mic corp a trecut Dunărea la Călăraşi; în cetatea Silistrei nu se afla decât 900 oameni, cari fără să opună cea mai mică rezistenţă au abandonat cetatea. Rușii au ocupat-o imediat şi au început să o distrugă.

La 1811, ca şi Nicopole, Silistra a fost distrusă din ordinul Curţei, de generalul rus Inzoff, care nu a fost prea aspru, căci a lăsat şi câteva case.

La ieşire a pierdut câţiva cazaci din arier-gardă, căci Turcii au alergat din toate părţile de îndată ce au auzit că Rușii se retrag peste Dunăre.

La 1812 generalul rus Harting a distrus cu totul Silistra. Până chiar şi pietrele au fost luate de locuitorii din Călăraşi.

La 1821 cu ocazia trimiterii forţelor turceşti în Principate, spre a stinge focul revoltelor lui Tudor şi Ipsilante, seraschierul din Silistra trimise pe Kara-Achmet, capulkehaia al său, spre Bucureşti, cu titlul de « comandant superior al tuturor oştilor pornite spre România ».

Tot în acelaşi timp seraschierul din Giurgiu a trimis şi el pe fratele său ca inspector asupra corpului de acolo, spre a se uni şi dânsul sub ordinele kehaia-beiului din Silistra.

Aceste două corpuri, compuse din 10.000 pedeştri cu artilerie şi din 4000 călăreţi au plecat la 1 Mai, aprovizionaţi cu totul pentru luptă spre Bucureşti.

Paşa dela Vidin expediase şi el, spre România mică, 6000 călăreţi şi infanterie turcească, afară de corpul lui Kara-Feiz care avea 1500 călăreţi.

Toate aceste trupe au fost precedate de o proclamaţie a Sublimei Porţi [1]).

[1]) După Ilie Fotino.

---

[1]) Este destul de greu să se ştie de unde vine cuvântul ţar. Părerile sunt foarte împărţite în această privinţă:

Voltaire pretinde că acest cuvânt este de origină tătară. Etimologiştii dela cari şi-a luat părerea sau cari o împărtăşesc pe a sa, au pretins în adevăr că Ivan cel Groaznic, cuceritorul ţărilor Kazanului, Astrahanului şi Siberiei, a luat acest titlu dela suveranii ţărilor cucerite şi l-a păstrat pentru el.

Dar dela cine aceştia îl luaseră? Nu cumva ar fi dela împăraţii Orientului? Cuvântul Tzar nu o fi derivând din acel de Cezar pe care-l avea împăraţii Constantinopolei şi cu cari Veliki Kniazii (marii duci sau principi) erau în comunitatea de interese, de arte, de obiceiuri şi mai ales de religie? Mulţi au această părere dar nu şi Karamsin.

Pentru acest mare istoric cuvântul tzar e un cuvânt oriental care s'a împrăştiat în Rusia cu traducerea Bibliei. Acest cuvânt, tzar, înseamnă în limba persană: *tron, autoritate, comandă;* numele regilor Asirieni şi ai Babiloniei se termina totdeauna cu această silabă: *Phalatzar, Nabonatzar* înseamnă: *Phala* rege, *Nabona*, rege. Saul şi David sunt numiţi: *Tzaro. Tzarstvo* înseamnă regat; *Tzarsvovate* a domni.

Numele de împărat a fost dat suveranilor Rusiei mai întâi de Elisabeta, regina Angliei, din curtenie şi mai cu seamă din interes politic. Ivan Groaznicul îl avu primul, dar numai Petru cel Mare, după 150 ani, a fost recunoscut sub acest titlu şi de celelalte puteri.

Cât despre *autocrat*, un alt epitet al suveranilor tuturor Rușilor, el este traducerea greco-franceză a cuvântului « samodîrjeţ » care înseamnă: acela care are puterea dela sine însuşi.

[2]) Vezi Impresiuni de călătorie în Rusia de Al. Dumas fiul S. VIII. Telegraful, 1885.

www.digibuc.ro

Se ştie rezultatul: Impăratul Alexandru desaprobă revoluţia, Tudor omorît prin trădare, Ipsilante este pus pe fugă, Grecii bătuţi la Drăgăşani, Principatele s'au liniştit. Din sângele martirului a ieşit recunoaşterea dreptului român de a avea domn din neamul lor; drept, care înlesni generaţiei ce a urmat constituirea regatului.

La 1828 când Rușii au trecut Dunărea şi au apărut în faţa acestei cetăţi au găsit fortificaţiile sale ridicate deja de ingineri străini; la lucrările ultimelor războaie s'a adăugat noi forturi detaşate, înconjurate de un îndoit zid ridicat; cetatea era protejată despre uscat printr'un şanţ lat şi adânc.

Vom căuta să dăm oarecari detalii asupra celor două frumoase asedii din campania 1828—1829 şi descrise de Moltke, cu o rară inteligenţă şi claritate.

1828. La 21 Iulie generalul Roth, cu 10.000 oameni şi 36 piese, a ajuns înaintea cetăţii. Corpul său era cu atât mai slab, cu cât nu avea deloc artilerie de asediu; din contră, garnizoana Silistrei era numeroasă. Astfel, generalul s'a mărginit cu toate nenumăratele ieşiri ale garnizoanei, la luarea unei poziţii pur defensive, pe înălţimi. Liniile sale constau în o continuare de uvraje, fie închise, fie deschise la gât, departe dela cetate cam de 2000 metri şi a cărei extremă dreaptă se sprijinea pe o redută lângă Dunăre. Afară de mici angajamente, cele două părţi au stat una în faţa alteia timp de patru săptămâni; la 28 August, la miezul nopţii, atacul din partea Rușilor a început şi a durat până după amiază. Lupta a fost crâncenă; punctul unde se băteau a fost reluat de trei ori; în fine Turcii a trebuit să cedeze, părăsind terenul. Poziţia rusă a fost în urmă complectată.

Escadrilele 2 şi 3 ale flotei ruse, tari de 36 bastimente au ajuns la 10 August lângă Silistra. Ele au avut o foarte mare importanţă, stabilind comunicaţia cu ţărmul român, printr'un pod pe vase sau pe plute. Pe lângă că procura lemnele necesare asediului, abundente pe malul stâng, acest pod mai asigura subsistenţele armatei de asediu; în caz de nenorocire, ele ar fi înlesnit retragerea; fără acesta ar fi trebuit să meargă tocmai la Hârşova. Materialele necesare construcţiei podului ar fi putut fi aduse pe Argeş sau pe Borcea. Inainte de toate însă trebuia alungată flotila turcească, tare de 12 vase şi Rușii puteau face aceasta, cu atât mai lesne cu cât ocupau malul stâng, depărtat numai de 1000 metri; n'au făcut însă nicio încercare de acest fel.

Achmet-Paşa, bravul apărător al Silistrei, se puse în capul unei ieşiri, cu 4000 oameni şi angajă o luptă care a făcut să curgă mult sânge. Roth plecând şi Cerbatoff, succesorul său, căzând bolnav, Langeron luă comanda. Artileria de asediu se urca, se zice, la 120 piese; dar lipsea muniţia. Boalele şi foametea au făcut nişte ravagii înspăimântătoare; chiar după jurnalele rusești, numai în două zile (4 şi 5 Noemvrie) ei au pierdut 500 oameni. Rudjewici a venit, cu al III-lea corp, dela Şumla, pe care părăsind-o, Turcii îi urmară la început mai moale, dar în urmă, la 19 Octomvrie, un detaşament turc, tare de 8000 oameni, angajând lupte de arier-garde destul de vii, Rușii, după propria lor mărturie au pierdut 800 oameni şi au fost obligaţi să părăsească chiar bagajele.

Prin sosirea acestui corp, armata primei învestiri a Silistrei s'a urcat la 30.000, formată din două corpuri.

La început intenţia a fost să se menţină blocarea şi în timpul iernei dar a trebuit să se abandoneze acest proiect. Ploi torenţiale au inundat tranşeele şi au desfundat pământul. Mai trebuia suportat un frig de —8° Réaumur. Acestor ploi urmă o zăpadă abundentă, care acoperi bateriile şi bordeele în cari locuiau soldaţii ruşi. Dunărea ducea sloii, cari, împiedicând comunicaţia cu ţărmul stâng, oprea sosirea hranei şi muniţiilor, a căror lipsă începuse deja să se simtă în lagărul rus. După ce au bombardat cetatea 48 ore, s'au hotărît să părăsească cu

www.digibuc.ro

totul învestirea. O mică parte din trupe a putut fi trecută în bărci, pe malul stâng, cealaltă, operă retragerea sa într'o țară devastată și pe drumuri atât de desfundate și pătrunse de ploi că trebuia câteodată să se întrebuințeze oamenii unui batalion pentru a scoate din noroaie o piesă de calibru mare.

O parte din artilerie a fost abandonată, în baterii, înaintea cetății situată la extremitatea occidentală a orașului; cealaltă a căzut în mâinele inamicului ce urmărea cu energie.

Asediul Silistrei din 1828 poate fi considerat ca una din acțiunile militare cele mai rău concepute și cele mai slab executate.

1829. In luna Mai un pod a fost întins ceva mai jos de Silistra. Acest pod a fost destinat pentru trecerea corpurilor II și III, pe țărmul drept. La 8 Mai Diebici a ajuns cu trupele sale în punctul unde lacul Karasu (Cernavodă) se varsă în Dunăre. El a fost obligat să înceapă asediul Silistrei, ce trebuia terminat în toamna trecută. Drumul cel mai drept, trecând prin Rașova, nefiind practicabil, din cauza inundațiilor Dunării, corpul ce el (generalul-conte Diebici, supranumit mai târziu, *Zabalkansky*), comanda, a fost silit să facă un ostenitor ocol prin Kusgun; a trebuit 9 zile ca să parcurgă o distanță de 9 mile și numai în ziua de 17 Mai a ajuns înaintea Silistrei. Comandantul-cap fiind bolnav, a fost adus într'o targă, ceea ce nu-l împiedică să continue dirijarea operațiunilor militare.

Acest om spune Ducele de Ragusa era foarte distins, foarte instruit, având idei sănătoase și toate doctrinele cele bune ale războiului. Autoritatea sa era extremă, bravura strălucită și voința tare. Cetatea a fost atacată la est spre a se profita și de cooperarea flotilei.

In scop de a înlesni comunicația celor două țărmuri, s'a strâns, la București materialul unui pod de plute, pe care-l aduseră până la gura Argeșului. A trebuit deci transportat acest pod dela Oltenița la Călărași. Această operație fiind întârziată, Turcii au avut timp să adune o mică flotilă la Rusciuk și să o ducă la Silistra. Aceste vase ar fi putut opune obstacole serioase în executarea operațiunii; nehotărîre și lipsa de unitate în proiectele musulmanilor a fost cauza că transportul acestui material a reușit, chiar sub ochii lor.

Acest pod a fost adus mai întâi la gura râulețului Bott, la două mile în sus de Silistra, pe țărmul stâng iar la 11 Aprilie a ajuns, fără accident, la locul trecerei aproape de fortăreață, unde tot materialul a fost lăsat provizoriu.

Pentru a tăia orice comunicație cu Rusciukul, se stabiliseră deja baterii aproape de gura Argeșului și a râulețului Bott. De patru ori Turcii au încercat să le atace cu flotila lor, dar ei au fost totdeauna respinși. Infanteria rusă a ocupat un ostrov, la o jumătate milă în sus de Silistra: tiraliorii brăzdară țărmul stâng, în fața fortăreței.

La 17 Mai 1829 Diebici sosind, din Cernavodă, înainta în trei coloane spre cetate. Turcii, stabiliți în fortificațiile pe cari Rușii neglijaseră să le distrugă anul trecut, au rezistat cu îndărjire. In fine, retranșamentele au fost luate. Turcii au pierdut 800 oameni; Rușii 50 ofițeri și 190 oameni. Treizeci și unu piese, luate la Brăila au fost puse în baterie, pe țărmul stâng; 11 bastimente, de ale flotilei, au ancorat în sus de fortăreață, pe când cinci altele, la vale; această în scopul de a intercepta cu totul trecerea și să împiedice astfel orice comunicație pe apă cu cetatea. Lucrările de asediu au început la 20 Mai noaptea. Din unele șalupe s'au scos tunurile spre a forma baterii pe când vasele se întrebuințau la pod. După un șir de lupte conduse de generalul Krassofschi, ieșiri, asalturi, lucrări de asediu de tot felul, ale căror detalii ne-ar antrena prea departe, plenipotențiarii lui Sert-Mehmet-Pașa au semnat, 15 zile după pierderea bătăliei dela Kulevcea, în ziua de 29 Iunie, la ora 9 seara, protocolul de predare, după care garnizoana era socotită prizonieră de

www.digibuc.ro

război. Două ore mai târziu, Turcii au forţat pe paşă să meargă ca ostatic în lagărul rus.

A doua zi, 9000 oameni, în numărul cărora se afla trei regimente regulate au depus armele; 8000 locuitori dezarmaţi şi 1500 soldaţi răniţi sau bolnavi au rămas în cetate. Ca trofee, Ruşii au avut 238 tunuri găsite pe metereze, 31 altele cari armau 15 şalupe canoniere şi 40 drapele.

Dacă asediul Silistrei a menţinut calităţile războinice ale Turcilor înapoia fortificaţiilor, apoi nu mai puţin s'a dovedit din parte-le o mare ignoranţă şi o extremă nedibăcie. Silistra rezistase 44 zile; a căzut atunci când a avut cinci breşe în zidul său.

Din partea Ruşilor, pierderile au fost:

Morţi: 1 general, 1 ofiţer superior, 13 ofiţeri subalterni; 819 oameni.

Răniţi: 16 ofiţeri superiori, 84 ofiţeri subalterni, 1.747 oameni.

Silistra a fost în neputinţă să se ridice din această lovitură teribilă.

In August 1830 Kisseleff a plecat la Silistra; acolo a făcut o inspecţie arsenalului, depozitelor de rezervă, pulberăriilor, spitalelor şi a dat multe instrucţiuni şi ordine comandantului cetăţei, generalul Rubert.

La 23 August s'a înapoiat la Bucureşti.

Ocupată până în 1836 (Larousse spune că a fost părăsită la 11 Septemvrie 1830) de către armata rusă, ca garanţie a plăţii cheltuielilor de război, fixate la 11½ milioane galbeni, neputându-se repara din cauza prezenţei armatei străine, oraşul a dispărut, încetul cu încetul, sub ruine.

Din tunurile luate de Ruşi după căderea Silistrei la 1829 a fost turnat în 1832 cu cheltuiala Sf. Mitropolii, clopotul cel mare, care s'a crăpat la 1837. Acest clopot împreună cu un altul mai mic, crăpat, de pe timpul Mitropolitului Tudosie din 1613 şi cu fonduri adunate prin subscripţie publică a fost turnat din nou la 1888 şi sfinţit în Duminica Floriilor (17 Aprilie 1888) ca mare clopot al Sfintei Mitropolii din Bucureşti.

Cheltuielile făcute de Moldova pentru aprovizionarea garnizoanei ruseşti din Silistra din 1832 la 1836: au fost de 2.400.000 lei vechi. Muntenia da cam îndoit.

Intrarea Sultanului Abdul Megid în cetatea Silistrei la 27 Aprilie 1837. Părăsind locul pe care mai târziu avea să se ridice fortul Megidian, sultanul s'a îndreptat spre oraş. Acompaniat de paşa Silistrei, Sohid Mehemet, călare, de câţiva funcţionari ai palatului precum şi de notabilităţile oraşului, escortat de un escadron de cavalerie şi de o companie de infanterie din gardă, a ajuns la poarta fortăreţei, unde din ordinul său convoiul s'a oprit, Sultanul se urcă pe cal şi nu întârzie să primească pe episcopul [1]) ortodox din Silistra, în haine pontificale, în capul clerului din oraş şi cu acest convoi s'a îndreptat spre pavilionul care îi era pregătit.

A doua zi 28 Aprilie sultanul a parcurs călare întăririle fortăreţei şi însoţit de ofiţerul de geniu (căpitan) prusian Baron de Moltke, a examinat fortificaţiile în toate detaliile.

La 29 Aprilie a avut loc o audienţă de învestitură.

La 30 Aprilie a avut loc audienţa de concediu precedată de o întrunire intimă la Vassof Efendi (secretarul intim al sultanului) în care acesta în numele sultanului făcu apel la concordie şi stingerea răcelei ce exista între cei 2 domni români. Deja dispuşi la o apropiere, ei şi-au dat frăţeasca acoladă apoi cu toţii au plecat la Silistra unde au fost introduşi în acelaşi apartament şi unde sultanul îi primi cu multă bunăvoinţă, le exprimă mulţumirile sale, îi îndemnă la unire şi să urmeze noul drum de înfrăţire care va face tăria lor. De aci principii

[1]) După unii Mitropolia, cu hramul tăerei capului Sf. Ion Botezătorul, a fost zidită de Ion Grigore Ghica I şi restabilită de către Ion Gr. Ghica II, făcându-i-se mai multe atenanse şi dându-i-se mai multe venituri între cari 500 bolovani aleşi, anual, de sare, dela ocne.

www.digibuc.ro

cu suitele lor au coborît la debarcader unde sultanul n'a întârziat să apară călare şi unde se îmbarcă pe piroscaful austriac « Panonia » cu care s'a îndreptat spre Rusciuk.

Cu toate conjecturele făcute asupra cauzelor adevărate cari au provocat acest voiaj şi rezultatele sale, convingerea tuturor era că această inspecţie era pur militară şi avea de scop îmbunătăţirea materialului cetăţilor cadrilaterului unde în urma tratatului dela Adrianopole, în caz de un nou război, avea să se mute teatrul de operaţii.

La începutul anului 1842 modul de guvernare al Vornicului Mihail Sturdza provoacă mari nemulţumiri în ţară; boierii au trimis la Inalta Poartă o deputăţie de 4 boieri spre a se plânge sultanului. Paşa de Silistra, anunţat la timp, opri pe cei 4 boieri, tot ademenindu-i că vor avea voie să-şi continuie drumul. Raportul lui Sturdza a ajuns înaintea boierilor. Poarta s'a arătat foarte severă; cei 4 boieri au fost exilaţi fiecare în una din fortăreţele Dunării iar acei din ţară exilaţi, cari prin mânăstiri, cari la moşiile lor, cari chiar la ei acasă.

La 1844 Sadik Gibraltar, defterdar-ul Silistrei mulţumeşte printr'o scrisoare principelui Mihail Sturdza pentru buna primire ce i s'a făcut în Moldova.

Abia la 1849 Silistra a fost ridicată la rangul de cetate de primul ordin din cauza importanţei situaţiei sale; fortificaţiile sale de apărare deveniseră de mult timp neîndestulătoare; ele au fost mărite sau transformate mai bine şi puse la nivelul ştiinţei strategiei moderne.

La 1853 Mareşalul Paşkevici ajuns în faţa Silistrei a cerut guvernatorului cetăţei, Sali Paşa, o întrevedere care a avut loc în prezenţa a 2 ataşaţi de ambasadă: francez şi englez. Mareşalul declară guvernatorului că a primit ordin dela împăratul Rusiei să ia Silistra cu orice preţ şi că este mai bine să trateze imediat predarea cetăţii decât să se verse sânge în mod inutil. S'au separat fără să ajungă la niciun rezultat; dar ataşaţii de ambasadă au observat oarecari semne între generalul rus şi guvernator. Imediat Sali Paşa a fost înlocuit prin Mussa-Paşa care răspunse astfel generalismului inamic:

« D-voastră aţi primit ordinul să luaţi Silistra cu orice preţ; cât despre mine am primit pe acel de a o apăra cu orice risc.

Recomandările făcute de Moltke pentru perfecţionarea cetăţei n'au fost uitate în timpul războiului rus dela 1854. Colonelul Krach (Kutzowsky) prusian din naştere, aflat de vreo zece ani în serviciul technic ca ofiţer de artilerie şi căruia îi fusese încredinţat comandamentul geniului, a înzestrat cetatea cu uvraje pasagere admirabil apărate şi a menţinut-o până când ocuparea principatelor de austriaci, forţă armata rusă să părăsească linia Dunării.

La 4 Martie Turcii au încercat să treacă aci Dunărea cu 6.000 oameni dar sunt respinşi.

In acest an Rusii au dat trei asalturi pe rând, au avut pierderi enorme, între cari pe generalul Sylvan. La cel din urmă din aceste atacuri, fortul *Arab-tabia* îşi căpătă renume prin eroismul cu care s'a apărat în contra armatei lui Paschievici.

Iată pe scurt povestirea acestui important fapt:

Cetatea Silistrei, *această cheie a Dobrogei*, cum o numia împăratul Nicolae I, *cheia Dunării inferioare* cum o numeşte Larousse, a fost blocată de armata rusă la finele lui Aprilie 1854.

Puţin timp în urmă, ea se afla învestită în toată regula.

Bombardată de bateriile instalate pe ţărmul stâng, de acele din ostroavele Dunării şi de şalupele canoniere inamice, ea a fost puţin impresionată de o acţiune mai mult zgomotoasă decât serioasă.

Principele Paschievici, care comanda în persoană, neobţinând astfel niciun rezultat favorabil, se hotărî să înceapă asediul în regulă, prin atacul poziţiilor înaintate.

Din trupele ruse, adunate împrejurul cetăţei, două divizii au format *corpul de asediu*

www.digibuc.ro

iar prisosul până la 45.000 oameni, a constituit pe acel de *observaţie*.

Generalul de geniu rus Schilders avea direcţia operaţiunilor de apropiere.

In cetate, garnizoana număra 11—12.000 oameni, sub direcţia unui om abil, Musa-Paşa, directorul general al artileriei otomane, ce se deplasase a-i lua comanda, la cele dintâi indicii ale învestirei.

Trupele cetăţii se compuneau din: un regiment de săpători, un regiment de infanterie de gardă, un regiment egiptean, 1200 tunuri şi câţiva infanterişti *de diferite provenienţe*.

Fortificaţiile fiind vechi, nu erau prea grozave; în 1853 li s'a adăugat în timpul iernei un lanţ de forturi detaşate, din cari principalul ocupa poziţia de unde contele Diebici bătuse cetatea în 1829 şi o silise să capituleze.

La început generalul Schilders a trimis lui Musa-Paşa un parlamentar pentru a se preda. « Stăpânul tău ţi-a comandat să iei această cetate cu orice preţ; eu am jurat să o apăr cu orice risc; să ne facem fiecare datoria » fu bărbătescul şi mândrul răspuns (Larousse XIV, 727).

Deschiderea tranşeei s'a făcut la 8/20 Mai, înaintea forturilor *Arab* şi *Hané*. Aceste uvraje de pământ, cu simple profile de fortificaţie pasageră, ca şi legăturile — fie dintre ele, fie acele ale lor cu cetatea — erau nişte lucrări destul de uşoare.

Pe lângă bateriile ce aveau dincolo de Dunăre, Ruşii au mai instalat altele noi, armate cu 34 piese de asediu şi un mare număr de tunuri de campanie [1]).

Unui atât de important foc, se răspundea, cel puţin, tot atât de activ, de artileria cetăţii, sub abila direcţiune a luĭ Musa-Paşa.

In toate nopţile aveau loc lupte dese şi încăerări. In seara lui 28 Mai, Ruşii au încercat şi au reuşit prin surpriză să introducă în *Arab-Tabia* două batalioane; respinse, la început, ele au revenit reîntărite; dar respinse din nou, ele s'au retras, lăsând până la 700 cadavre pe locul luptei.

In noaptea de 21—22 Mai/2—3 Iunie a avut loc încă o acţiune importantă şi glorioasă pentru asediaţi; din nenorocire, a doua zi Musa-Paşa a fost omorît de o sfărâmătură de obuz. Mehemet-Bey, colonel de geniu, a luat momentan comanda trupelor, până la 26 Mai, când a sosit şi Rifaat-Paşa dela Şumla, noul comandant.

1800 oameni trimişi de Omer-Paşa au traversat linia de învestire şi au intrat în cetate. Ca întotdeauna, aceasta a fost patenta cea mai probabilă de seriozitatea învestirei şi făcea să se prevadă rezultatul, cu toate că Ruşii, prin lucrările lor de mină reuşiseră să răstoarne chiar o parte din parapetul fortului *Arab*.

Mareşalul Paschievici, însă contuzionat, părăsi şi remise comandamentul *armatei de învestire* generalului Principe Gorceakoff.

Nici acesta n'a fost mai fericit decât predecesorul său; încercările sale din 13 şi 19 Iunie au eşuat şi se crede, prepara unul din cele mai serioase atacuri, pentru una din nopţile următoare, când... un curier al mareşalului comandant-cap îi aduse ordinul să ridice asediul şi să se replieze spre ţărmul stâng al Dunării.

Conformându-se acestui ordin, în noaptea de 10/22—11/23 Iunie, Ruşii ridicând asediul, au dezarmat bateriile, au incendiat baracele, au evacuat poziţiile şi au trecut pe ţărmul opus al fluviului în România.

La 23 Iunie nu mai rămăsese în faţa Silistrei decât pământul scormonit al lucrărilor de apropiere şi mormintele a 2500 Ruşi, număr cam egal, ce a drept, cu al pierderilor

[1]) In numărul acestor piese se găsia şi mica artilerie a Munteniei, de 12 piese, pe cari Turcia le dăduse principatului: 4 în 1844 şi 8 în 1850. Ofiţerii şi trupa s'au distins prin curaj şi tragere bine preparată. La retragerea Ruşilor din Principate, ei au luat aceste piese înapoindu-le tocmai în 1859; însă în locul a 4 din tunurile turceşti, ei au dat alte 4 ruseşti, dar de calibru mai mare. (*Revista Militară* Nr. 6 din 1873, Regim. Nr. IV de artilerie).

www.digibuc.ro

turceşti; aceştia din urmă însă, se consolau la vederea inamicului, retrăgându-se.

Nu mult după aceea Omer-Paşa, acompaniat de colonelul francez Dieu, intra în Silistra, spre a constata că acest asediu o imortalizase.

Rezistenţa acestei cetăţi, la începutul războiului oriental dela 1853, a adus un serviciu real armatelor anglo-franceze, în formaţiune.

Asediul a ţinut două luni; în acest timp armata aliată şi-a completat resursele militare ce-i lipseau şi cari ar fi putut-o pune, în cazul unui atac din partea lui Paschievici, în trista situaţie de a se menţine în defensivă sau poate chiar în pericolul unei retrageri.

Condamnată, sacrificată mai dinainte, cetatea a rezistat mai presus de toate aşteptările şi a permis armatelor aliate să-şi îmbunătăţească starea în care se afla la început aceea de a nu se putea împotrivi unui inamic deja pregătit de luptă [1]).

In faţa acestui oraş, spune Méry, generalii ruşi au probat, odată mai mult, că sunt model de curaj şi devotament; că ei ştiu să moară cu un curaj sublim pe meterezele unui oraş, dar nu ştiu să-l ia; niciunul din ei nu merită numele de *espugnator* ce Roma conferea consulilor ce cucereau cetăţi[2]).

Incinta la 1854 — formată dintr'un zid gros crenelat şi apărat prin trei blokhausuri de zid — urmând forma oraşului, aceea a unui hemiciclu, forma 5 bastioane despre fluviu şi şapte despre uscat şi flancuri. Adevărata sa forţă consta în forturile detaşate: 4 în câmpie, din cari unul pe marginea fluviului, trei pe înălţimi iar cel din urmă pe platoul lui Akbar numit fortul lui Abdul Mégid.

La 1860 acest oraş a fost centrul de întâlnire a mai multor mii de creştini *slabi de înger*, ce veneau să asiste la minunile mincinosului prooroc bulgar Angheluş.

La 19 August 1877 două monitoare turceşti au ancorat în apropiere de Silistra şi împreună cu bateriile acestei cetăţi au tras mai mult timp asupra Călăraşilor [1]).

La 30 August 1877 un detaşament turc a trecut în ostrovul Salgan *(Salhana, Pastramagiu mic)*, în faţa Silistrei. Un pod de vase a fost construit între ostrov şi fortăreaţă apoi acelaşi detaşament a trecut pe pământul românesc şi a început să ridice retranşamente, cu scopul, bine înţeles, de a construi un *cap de pod*, de unde, prin îndrăzneţe *ieşiri*, ar fi putut nelinişti inamicului linia sa de retragere şi să mărească încă dificultatea, deja destul de mare, a aprovizionărilor sale [2]).

La 16/28 Ianuarie 1878 Românii au făcut o recunoaştere asupra Silistrei.

In acelaşi război — 1877 — slabul corp rusesc din Dobrogea, comandat de Zimmermann, s'a limitat la executarea câtorva atacuri false asupra cetăţii. Silistra avea un cap de pod pe malul stâng al Dunării. Din parte-le, ruşii s'au stabilit pe poziţii puternice, la Călăraşi.

Cetatea a căzut în condiţiunile armistiţiului şi Comandantul ei, Selami-Paşa, a părăsit-o, numai în virtutea unei *fetve* speciale a Sultanului ca şi Hasan *Turtucaia* [3]).

Printre punctele de importanţă oarecare istorică în jurul cetăţei Silistra, vom cita *Arab-Tabia (Fortul Arabului)* şi fortul *Megidieh.*

ARAB-TABIA.

Ori de câte ori armatele ţarului au invadat Dobrogea şi au operat contra Silistrei, localitatea care se află astăzi pe urmele fortului *Arabului*, era aleasă ca punct de plecare al lucrărilor de apropiere contra cetăţii.

---

[1]) Analizată după Camille Rousset, membru al Academiei franceze, din cartea sa intitulată *Histoire de la guerre de Crimée.*

[2]) Méry, op. cit.

[1]) *La guerre d'Orient* par un Officier Superieur.

[2]) Idem.

[3]) F. Kanitz, op. cit.

www.digibuc.ro

In adevăr, distanţa la care se află departe de incinta oraşului (2150 m.), dominaţia asupra cetăţei (75 m.), mica sa depărtare de Dunăre (1300 m.) şi prin urmare înlesnirea protecţiei unui pod ce ar fi întreţinut comunicaţia, în timpul asediului cu ţărmul stâng: operaţiunile simultane, destul de apropiate şi legate ale armatei şi ale flotilei, de care armata înconjurătoare ar fi dispus, erau consideraţiuni destul de puternice pentru ca ocuparea acestor localităţi să fie cea mai preferată *la prima vedere*, pentru a supune cetatea.

Colonelul, mai târziu generalul de geniu, rus, Schilders a fost acela pe care soarta l-a condamnat să îndure cele mai crude decepţii cari, în general, urmau fiecărui atac.

Colonel, în 1828, ca şef al geniului armatei cu învestirea cetăţii, el s'a stabilit în acest punct şi a început operaţiunile sale.

Numai după ce a dat, în timp de o lună, o serie de lupte inutile, s'a gândit să întindă linia de învestire, spre vest, către Medgidia de astăzi; era însă prea târziu; timpul favorabil trecuse şi sezonul iernei prezintă asediatorului, fără milă, tristele condiţiuni ce-l însoţesc, mai cu seamă, în această localitate.

Am vorbit mai sus de tristul rezultat din 1828: soldaţii ţarului s'au retras, după cum am văzut în nişte circumstanţe în adevăr fatale, după ce, forţaţi să ridice asediul, au părăsit lucrările şi chiar parte din artilerie.

In anul următor 1829, aceleaşi considerente conduc, pe Schilders, la alegerea aceluiaşi punct şi după 18 zile de bombardare, Ruşii rămân şi de astădată, fără niciun rezultat grandios.

Un hasard, o acţiune fericită, a ajutat la descoperirea modului de a pune mâna pe cetate.

Colonelul Berg (mai târziu feld-mareşal), respingând o ieşire a Turcilor până pe poziţia dominantă a Medgidiei, a recunoscut importanţa ocupării acestui platou, s'a întărit pe el şi a ridicat baterii.

Atacul plecat din acest punct, sub abila sa conducere, reuşeşte să facă, după 9 zile de bombardare ca cetatea să deschidă porţile.

La 1854 Schilders, acum general de geniu, decide ca principele Paschievici să încerce luarea cu asalt a fortului *Arab*, pe care Turcii îl întăriseră, în urma observaţiunilor făcute în războaiele precedente.

Atacurile au urmat cu furie; la 2 Mai 3 asalturi; la 25 Mai un nou atac; la 29 Mai un altul: toate nenorocite.

In noaptea de 29 Mai s'a făcut un efort suprem când o divizie întreagă a fost respinsă.

La 31 Mai şi 2 Iunie atacurile sunt iarăşi respinse. In fine, două cele din urmă (13 şi 19 Iunie) nereuşind, Ruşii decid abandonarea cetăţei (29 Iunie). Dela această epocă, mai cu seamă, datează renumele legendar al tabiei Arabului [1]).

La 1877—78 Ruşii sunt departe de a-l ataca. La încheierea păcii, acest punct a căzut pe teritoriul României trans-dunărene.

Medgidieh-Tabia (Fortul Abdul Megid).

Aceasta este adevărata poziţie de valoare în jurul Silistrei şi cu toate acestea de ea se vorbeşte mai puţin [2]).

Platoul acestui fort, ce formează creştetul colinei numită oarecând Akbar, incompleta-

[1]) După Leon Guerin, *Histoire de la derniere guerre de Russie 1853—1856*

[2]) La o înălţime aproape 120 m. deasupra nivelului mării, cam 92 m. deasupra oraşului (la depărtarea de 1150 m.), cu 16 m. mai sus de tabia *Arabului* (la 2250 m.), cam la mai mult de 100 m. deasupra podului ce se cere românilor să construiască lângă punctul frontierei (la 2680 m.).

Acest platou, se poate considera drept cheia întregei poziţii; el poate, chiar luată cetatea, de inamici, să o prefacă în cenuşă; el face iluzorie importanţa platoului Arab-tabia şi ridiculă ideea ridicării, de români, pe Dunăre, în punctul unde începe frontiera, a unui pod de comunicaţie *).

Fără îndoială, chestiuni ca acea a *Arab-tabiei*, ca şi a frontierii României de lângă Silistra, vor face distracţia generaţiilor viitoare, pe comptul diplomaţiei europene ale acelei epoce.

*) După *L'Histoire d'une frontière*, par le Prince G. Bibesco.

www.digibuc.ro

mente distrus, contrar tratatelor, domina, la mare distanţă împrejur, la bătaia tunului, oraşul, ambele ţărmuri ale Dunării, fluviul, toate poziţiile forturilor detaşate dealtădată, etc., etc.

La 1854 era un fort destul de tare, susţinut de alte trei forturi aşezate pe înălţimile vecine constituite cu 6 luni înainte de venirea Ruşilor.

Istoricul său e scurt: după acest platou colonelul Berg, a silit, cum am văzut, cetatea să capituleze la 1829 spre a preveni în viitor acţiuni de asemenea natură. Turcii au început la 1869, pe el, construcţia acestui important fort, pe care l-a terminat în ajunul ultimului război (1876).

§ 3. *CĂLĂRAŞI.*
(Ştirbei).

Arrian, bazat pe memoriile lui Ptolomeu Lagos, pretinde că pe la anul 336 în. de Chr. Alexandru cel Mare urmând tatălui său Filip (336) s'a repezit la Dunăre cu iuţeala fulgerului, a trecut Dunărea, cam în apropiere de Silistra, contra Geţilor, cari aveau o cetate întărită, cam la o parasangă (distanţă liniară între ½—¾ milă geografică) departe de Dunăre [1]).

Trecerea Dunării de către Alexandru. Alexandru se afla la Dunăre în prezenţa unui corp de 10.000 pedeştri şi 4000 călăreţi având ca misiune să-i împiedece trecerea fluviului.

Din ordinul regelui [2]), burduşe au fost confecţionate din pieile corturilor [3]) şi umplute cu paie. S'a adunat în acelaşi timp o mulţime de bărci, pe cari le-a luat de pe la locuitorii ţărei, cari se serviau de ele « *pentru pescărie, comerţ şi tâlhărie* ». Aceste preparative terminate, operaţia trecerei s'a executat prin surprindere; noaptea venită, 1500 călăreţi şi 4000 pedeştri au trecut fluviul într'un punct unde înălţimea semănăturilor pe ţărmul opus, îi ascundea de vederea posturilor inamice. In revărsatul zorilor, Alexandru — care comanda în special aripa dreaptă — dirijă drumul său prin ţarine şi ajungând la ţărmul descoperit, a pus pe fugă pe Geţi, cari s'au înfundat în pustiurile Bărăganului, după ce s'au încalecat pe cai, cu femei, copii şi cu tot ce au putut încărca [1]).

Această trecere a Dunării a fost considerată de scriitorii militari ca *o stratagemă, o surpriză* şi *trecere pe vase.* Macedonenii au cuprins cetatea, au ars-o, au dărâmat-o şi apoi s'au înapoiat peste Dunăre chiar în aceeaşi zi.

Expediţia lui Alexandru în Dacia, *în această ţară de voinici*, n'a fost dictată, de pofta de a cuceri, ci împinsă de gloria de a fi călcat pe pământul Geţilor, neam neînvins şi neatârnat [2]); de gloria de a fi trecut peste undele Dunării, peste *Istru*, a cărui apă în vechime, împreună cu apa din Nil, se păstra, în vase de aur, prin tezaurele împăraţilor perşi cu odoarele preţioase, ca semn de tărie, întinderea puterei şi a dominaţiei lor peste tot universul [3]).

Oraşul get, cuprins de Alexandru, am putea să-l căutăm, după părerea scriitorilor, lângă Călăraşi. El ar fi fost pe poziţia ocupată astăzi de satul Cornăţelul iar locul unde Alexandru şi-ar fi înălţat altarele ar fi fost pe lângă malurile braţului Borcea [4]).

El a legat prietenie cu inamicii săi, apoi întorcându-se peste Dunăre, în ţara sa, Alexandru numi pe Geţi [5]) inamici bravi şi generoşi.

---

[1]) Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani.*

[2]) Thival, op. cit.

[3]) După alţii, peile au fost adunate dela Tribali şi Peuci, cari erau păstori în localitate (I. Ghica, *Dacia Veche*, Revista Rom., Vol. I, pag. 406.)

[1]) Arrian, Cartea I.

[2]) Idem, Cartea I, cap. 4, etc.

[3]) Dinon, tatăl lui Clitarque din Eolée, care însoţise pe Alexandru în expediţia contra Perşilor, citat de Plutarch, în Alexandru XXXVI, Vol. 3, pag. 428, trad. Talbot.

[4]) Barbier Bocage, cit. de Tocilescu.

[5]) Arrian cit. de Ioan Ghica. *Dacia Veche*, Revista Rom., pag. 406.

www.digibuc.ro

Din acestea rezultă că pe timpul lui Alexandru, Geţii erau deja stabiliţi pe malul stâng al Dunării şi ceva mai mult, erau chiar fortificaţi. Este posibil ca atât Filip cât şi Alexandru să fi avut intenţiunea să-şi întindă domnia până la Dunăre; dar, rezistenţa ce au întâlnit şi sărăcia locuitorilor, i-a făcut să se întoarcă; ocupaţi de altă parte să stabilească hegemonia lor asupra Greciei şi a urmări în Orient visul lui de aur, ei s'au mărginit spre Dunăre numai la două expediţii, adevărate razii, fără rezultat durabil şi au terminat prin a abandona completamente valea Dunării [1]), ascunzând adevărata idee sub motiv că el voise numai să-i sperie (pe Geţi) iar nu să-i cucerească.

Zopyrion, locotenentul lui Alexandru, care comanda Tracia, încercând să reînceapă planurile eroului, a murit, cu toată armata, sub loviturile Geţilor şi Sciţilor precum şi ale frigului, ploii şi a foamei, pe ţărmurile drepte ale Dunării [2]).

Lysimac n'a fost mai fericit pe ţărmul stâng; el datori salvarea sa generozităţii regelui Geţilor, Dromichétès, care i-a dat libertatea, după ce-l ţinuse prizonier [3]), cu toată familia sa în oraşul Helis.

Pe locul sau în apropiere de Călăraşi trebuie să fi existat un castel, pe care Justinian l-a zidit pe malul stâng al Dunării, ca o fortăreaţă înaintată, în faţa Durostorului [4]).

Numele actual al oraşului *Călăraşi* este rămas dela contingentul de militari ce această localitate furniza armatei române, în epoca de mărire şi cari erau cei mai buni călăreţi.

Ca exemplu vom cita o scrisoare a judecătorului — republicei Veneţiene — din Constantinopole, către dogele Giovani Cornaro, în care se văd silinţele acestuia pe lângă Poartă şi mai cu seamă pe lângă *Paşa din Silistra*, pentru a obţine permisiunea să facă rechiziţie de cavalerie în Valachia şi Moldova [1]) precum şi o altă scrisoare a Paşei Diach Meemet, către judecătorul Giustiniani, prin care îi arătă mijlocul să obţine rechiziţii de trupe călări din Moldova, în serviciul republicei veneţiene, contra regelui Spaniei.

In Mai 1773 Rușii au făcut un pod peste Dunăre la vale de Silistra, apărat cu 80 guri de foc [2]).

La 1821 Turcii, acest factor fatal — cu înţeles de neînlăturabil — în faptele strămoşilor noştri, cum îi numeşte Ureche, au trecut din Silistra la Călăraşi şi au început să se întărească cu *şanţuri şi metereze* [3]). — *Capul Chehaia* (un fel de trimis român) din Silistra, scrise Mitropolitului că abia a înduplecat pe paşă, pentru un timp, să nu trimită oşti în ţară, cu condiţia ca să se retragă atât Tudor cât şi Ipsilante [4]); — ceea ce, se ştie, n'a reuşit.

La începutul războiului din 1828—29 se pretinde că aci ar fi avut loc o mare bătălie între Ruşi şi Turci.

In această campanie, ca şi în acea care urmă (1853—54), Călăraşi a servit ca punct de sprijin operaţiunilor armatei ruseşti care, de ambele date asediase Silistra.

Un moment oraşul s'a numit *Ştirbei*, după numele domnului contimporan, nume ce a fost părăsit, spre a reveni la cel vechi, *Călăraşi*.

La începutul războiului din 1877 se răspândise vestea că Turcii aveau intenţiunea să facă în acest punct o diversiune pe teritoriul român.

Această ştire a provocat o vie mişcare la cartierul general rus, cu atât mai mult că Suleiman-Paşa destinase chiar şi corpul ce avea să execute această expediţie.

---

[1]) După Michel Soutzo.
[2]) Justin, *Cartea XII*, II.
[3]) Strabon, *Cartea VII*, Cap. III, VIII şi XIV.
[4]) De acest castel pomeneşte Procopiu.

[1]) Documente din Veneţia, op. cit., pag. 366, Vol. III, (Revista Tocilescu).
[2]) At. Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 518.
[3]) Tăbii de nuele umplute cu pământ.
[4]) Din un memoriu anonim, publicat în Revista Tocilescu, Vol. II, fascic. II, pag. 391.

www.digibuc.ro

Fără îndoială, că în vederea liniilor de comunicaţie prea întinse ale Rușilor și prin urmare a uşurinţei cu care aceste linii ar fi fost atacate, această diversiune putea avea rezultate incalculabile.

Posturile ruseşti dela Călăraşi şi Olteniţa au fost îndoite. In acelaşi timp un corp de armată, nou format, sub ordinele Marelui Duce Constantin, a fost însărcinat să vegheze la siguranţa comunicaţiilor.

Din fericire, însă, împrejurările au obligat pe Turci să renunţe la planul ce-şi formaseră.

Dubassoff, eroul din canalul Măcinului, a fost însărcinat să supravegheze în faţa Silistrei. El a sosit cu vasul « Marele Duce Nicolae » (canoniera română *Fulgerul*), la Călăraşi în ziua de 28 Septemvrie împreună cu trei şalupe.

Marele Duce Constantin Constantinovici cu o pleiadă de principi (Obolensky, Cerbatof, etc.) a ajuns detaşamentul cu vasul *Zagrajenie*.

Zilele de 24, 25, 26 şi 27 Septemvrie au fost întrebuinţate la recunoaşteri.

Generalul-adjutant Horschelmann, comandantul diviziei a 24-a, a întocmit un plan general de operaţiuni ce urma să se execute cu toate forţele unite din Călăraşi.

După acest plan, ei trebuia, cu ajutorul brüloţilor, să incendieze bastimentele de comerţ aflate la ancoră în faţa Silistrei, în scop de a lipsi pe inamic de mijloacele de transport. Pe lângă aceasta, bărcile cu vapori trebuia să încerce să facă cel mai mare rău posibil navelor de război cari se aflau şi ele în destul de mare număr, în portul acestei cetăţi.

De și timpul rău n'a îngăduit amenajarea urgentă a *brüloţilor* totuşi dificultăţile au fost învinse până la 1 Octomvrie.

Din nenorocire, însă, generalul Horschelman, primind ordin să părăsească Călăraşii, planul a fost schimbat. Noul plan se mărginea: la o deplasare la gura Borcei, la o încercare de a arunca un brülot asupra unui vapor, care luase poziţie, pe Dunăre, spre a împiedica trecerea trupelor ruseşti pe ţărmul drept; la o tragere de câteva tunuri şi puşti de ambele părţi; la o raliere pe un punct convenit şi apoi... flotila s'a retras la Călăraşi [1]).

După luarea Plevnei, la finele lui Noemvrie 1877, o divizie română comandată de generalul Racovitză, care a însoţit pe prizonierii turci la Bucureşti, a primit ordin să ia o poziţie pe malul stâng al Dunării şi să observe fluviul în faţa Silistrei.

§ 4. *FRONTIERA ROMÂNO-BULGARĂ.*

Rusia ajunsă la porţile Constantinopolei şi Turcia sfărâmată, părăsită de puterile Europei propriilor sale eforturi de conservare, este nevoită să primească sub orice condiţiuni, propunerile învingătorului iar tratatul dela San-Ştefano urmează, de aproape, armistiţiul care punea capăt ostilităţilor.

Prin art. 19 al acestui tratat, Turcii cedează Imperiului Rusesc o parte a Dobrogei, pe care acesta neavând dorinţa a şi-o anexa, îşi rezervă facultatea să o schimbe cu partea Basarabiei, deslipită de Imperiu în 1856, în folosul României.

« Conceput cu o dibăcie extremă şi executat cu o deosebită iuţeală, tratatul dela San-Ştefano arunca Poarta, fără apărare, în voia teribilei sale rivale ». Ratificarea acestui tratat (3 Martie 1878) făcea pe Turci să piardă dreptul de a mai pune înainte, în favoarea sa, vreuna din gravele consideraţii privitoare la echilibrul european.

Congresul dela Berlin, al cărui rol, pur şi simplu, părea a fi să se deslipească din tratatul dela San-Ştefano, interesele marilor puteri, a fost un adevărat *târg de schimb*, între cei mari, a bunurilor şi drepturilor celor mici; un *curat târg de poppare* cum se numea în timpul său.

In tratatul dela San-Ştefano, linia de sud a frontierei Dobrogei, pleca dela Rasova la Mangalia. Oricât cinism ar fi arătat puterile

[1]) Vezi raportul locotenentului Dubassoff, în Amédée le Faure, Vol. I, pag. 96.

www.digibuc.ro

cele mari, scandalul a fost aşa de însemnat că s'a cerut cel puţin o sporire de teritoriu, care ar fi avut rezultatul de a mânji ochii celor păgubaşi şi a plăti astfel, până la un punct, suspinele justiţiei şi moralei înnecate prin forţă.

Plenipotenţiarul francez (Wadington), «făcând apel la simţămintele echitabile ale Rusiei, termină exprimând dorinţa de a se acorda Principatului, la miazăzi de Dobrogea, o sporire de teritoriu care va cuprinde Silistra şi Mangalia».

Plenipotenţiarul austro-ungar (contele Andrassy) manifestând dorinţa ca acest congres să pronunţe anexiunea Dobrogei la România, adăogă, pe lângă opinia acelui francez şi «să se acorde o sporire de frontieră Dobrogei *între Silistra* şi Marea Neagră».

Plenipotenţiarul italian (Corti) uneşte apelul Italiei cu acel rostit de plenipotenţiarii francezi» şi adresându-se la echitatea Congresului s'a pronunţat pentru propunerea lui Wadington, spre a cuprinde şi Silistra *într'o mai mare* sporire de fruntarii meridionale ale Dobrogei.

Bătrânul cancelar, principele Gorceakoff, primul plenipotenţiar rus, este mişcat de apelul făcut la generozitatea ţărei sale şi dori să cunoască «ce teritoriu s'ar avea în vedere».

La întrebarea plenipotenţiarului german, principele Bismark: dacă înalta adunare este de părere ca discuţia liniei să se facă în şedinţa plenară? principele Gorceakoff, respingând ideea unei comisiuni, se teme de întârzieri şi adaogă că este mai bine să se decidă numaidecât, «chiar cu preţul vreunui act» de generositate din partea Rusiei.» Se părea un moment că principele Gorceakoff ar fi fost dispus să adere la propunerea Wadington, când interveni al 2-lea plenipotenţiar rus, contele Schuwaloff.

Acest diplomat, după mai multe consideraţiuni, crede că Rusia ar putea consimţi la o mărire de teritoriu în triunghiul aflat, la *estul* Silistrei, până la mare. Scopul, bine-înţeles al propunerii, era să nu lase Silistra, României. Această opoziţie n'a împiedicat pe plenipotenţiarul francez să stăruie în concluziile sale iar pe acel italian să-şi reînoiască expresia «dorinţei sale, de a vedea Silistra aparţinând românilor».

S'a angajat o discuţie, *pe care protocolul nu o spune* (probabil târgul), după care Contele Schuwaloff prezintă colegilor săi următoarea propunere pe care congresul o adoptă:

«Având în vedere prezenţa elementelor române, plenipotenţiarii ruşi consimt la prelungirea frontierei României dealungul Dunării pornind dela Rasova, în *direcţia Silistrei*. Punctul de frontieră pe Marea Neagră n'ar trebui să treacă de Mangalia».

S'a numit apoi o comisiune de delimitare, al cărui preşedinte, Principele de Hohenlohe dând citire, după invitaţia congresului, după ce vorbeşte de linia dela nord a Bulgariei făcută de Dunăre, ajunge la frontiera de uscat; «*aceasta porneşte din un punct la est de Silistra care să ajungă la Marea Neagră*». Punctul acesta nu e hotărît: «*dar nu este vorba de o linie strategică* şi traseul exact al acestei concesii rămâne rezervat». Această expresie deşteptă pe al 2-lea plenipotenţiar rus, care s'a grăbit să repete: «în adevăr *nu este vorba aci de o linie strategică*», etc. Cuvintele reprezentantului rus, sunt nehotărîte, deşi pentru congres ideea pare stabilită.

Plenipotenţiarul austro-ungar cere ca detaliile traseului frontierei, între Silistra şi Mangalia, să se trimită la o comisiune. Principele Hohenlohe observă că punctul de legătură despre partea Silistrei, indicat de comisiune, «trebuie să fie un loc unde un pod ar putea fi stabilit pe Dunăre, la est de Silistra şi care ar lega cele două ţărmuri române ale fluviului». Contele Schuwaloff, admiţând necesitatea unui pod care ar uni ambele ţărmuri, al 2-lea plenipotenţiar austriac, baronul Haymerle, adăugă că, după avizul experţilor, un singur punct, împrejur, era indicat la construirea unui pod, etc.

www.digibuc.ro

Congresul atunci admite ca detaliile frontierei între Bulgaria şi România transdanubiană, acceptată în principiu, dela Silistra la Mangalia, să fie atribuită studiului, la faţa locului, unei comisiuni europene de delimitare.

Aceasta a fost lucrarea congresului.

Comisiunea numită de delegaţii tuturor puterilor subscriitoare tratatului dela Berlin, s'a întrunit la Constantinopole, la 23 Oct. 1878.

Incă dela început a fost, cu mare mirare, observată atitudinea puţin reconciliatoare a delegatului rus. Când au ajuns pe teren, el a prezentat un întreg sistem de consideraţiuni etnografice, economice şi topografice, ajungând la concluzia că: noua frontieră bulgaro-română trebuie să pornească dela o localitate vecină de Dezi-Kioi (Dekizenii), la 21 km. est de Silistra. Această concluzie, redactată cu oarecare iscusinţă depărtându-se dela litera şi spiritul tratatului, a provocat împotriviri din partea tuturor celorlalţi comisari. Neurmând votarea, a lipsit şi ocazia de respingere.

Delegaţii români (colonelii Fălcoianu, Arion, Slăniceanu şi deputatul Mih. Ferechide) sosind, au fost în imediată măsură să demonstreze că punctul de pornire al noii frontiere, era la mai multe sute de metri de împrejmuirea de est a Silistrei. Această aserţiune, sprijinită pe consideraţiuni de o valoare nediscutabilă, a părut admisibilă comisarilor, deşi populaţiile slave erau contra alipirii teritoriului lor, României şi acele otomane, destul de în număr în localitate, cereau să fie uniţi cu România; comisarii fără a ţine seamă de opoziţia continuă (din principiu) a comisarului rus, a făcut o primă lucrare de delimitare; fiind însă silită de sezon, comisiunea a suspendat lucrările sale, în Decemvrie 1878, amânând-o pentru primăvara următoare.

După ce unele din puteri au schimbat reprezentanţii lor, comisiunea s'a întrunit în luna Aprilie la Constantinopole. Când după ce se terminase celelalte frontiere cu Serbia, Muntenegru, Rumelia Orientală şi Bulgaria de sud, s'a pus chestiunea frontierei de nord şi nordest a Bulgariei, comisarul rus, până în acel moment binevoitor colaborator şi poate de multe ori chiar indiferent, deveni deodată de o rezervă neînduplecată. El credea că nu mai era nevoie să revină asupra punctului începerei frontierei între Silistra şi Mangalia.

Spre a-i compensa oarecum pretenţiile, comisiunea s'a întrebat: dacă frontiera de nord a Bulgariei trebuia să înceapă chiar *din ţărmul drept* al fluviului sau *din talveg?* Această din urmă opinie — care deşi da mari avantaje Bulgariei în detrimentul României, ce trebuia să piardă o parte din ostroavele ce poseda deja — prevalând, totuşi n'a făcut pe comisarul rus să iasă din rezerva sa.

Din analiza lucrărilor, diplomaţia rusească părea că regretă concesiunea teritorială făcută în congresul dela Berlin şi pe când toate eforturile sale (diplomaţiei ruse) tindeau să dobândească dela Puteri anularea *fără unanimitate* a lucrărilor comisiunei, delegatul său stăruia să nu se mai revie asupra celor deja efectuate, deja votate. Silistra era un punct aparte, zicea el, cu toate că ceilalţi comisari îi puneau în vedere că atunci va rămânea şi determinarea frontierei de nord a Bulgariei.

Puterile au primit cu răceală propunerea Rusiei, unele pe faţă, altele temporizând răspunsul.

După cum am spus, chestiunea fixărei *pe talveg* a frontierei bulgare, aducea mari pagube României; se pierdea ostroavele ce ea le stăpânea deja, în virtutea tratatelor şi aranjamentelor anterioare; lucru ce nu se vedea în spiritul tratatului dela Berlin. Atunci delegatul italian, colonelul Orero, a devenit partizanul înfocat al dreptului călcat în picioare cu atâta uşurinţă. Delegaţii puterilor erau aproape să-l voteze, când colonelul Orero, — de care românii trebuie să-şi

www.digibuc.ro

HARTĂ GENERALĂ pe Dunăre DE LA GIURGIU LA SILISTRA-NOUĂ (OSTROV.)

de

LT.-COLONEL MIH. DRĂGHICESCU.

Distanțier pe Dunărea de jos - în linia marelui curent - de la Giurgiu la Silistra-Nouă

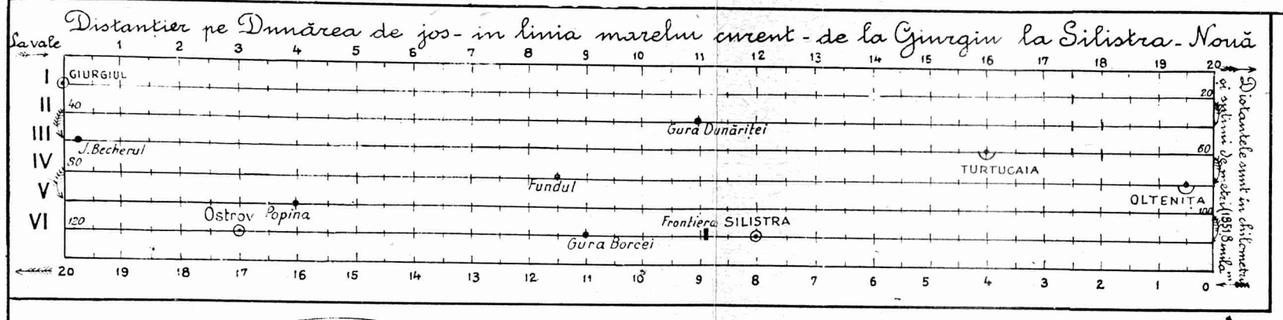

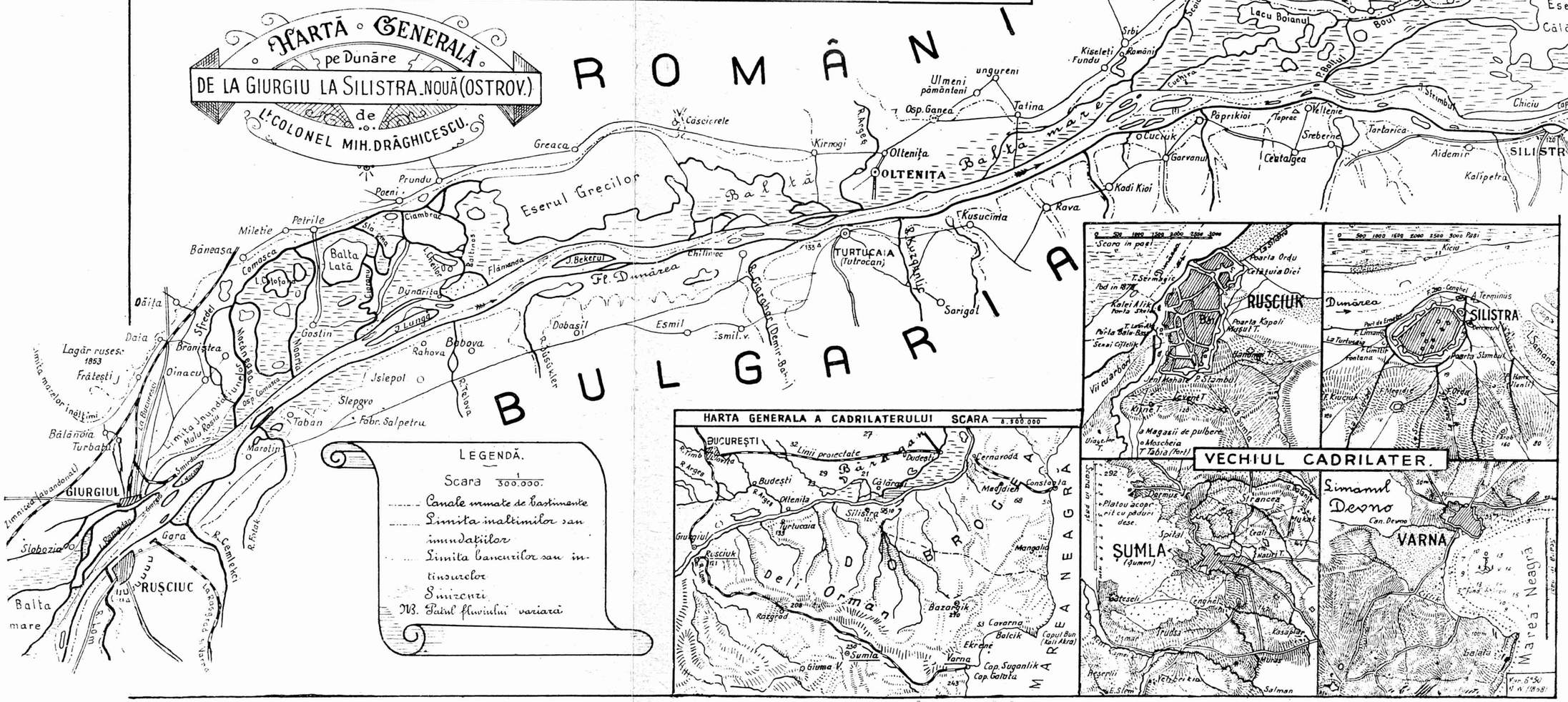

LEGENDĂ.

Scara 1/300.000.

- Canale mmate de bastimente
- Limita inaltimilor sau inundatiilor
- Limita bancurilor sau intinsurelor
- Smiceni
- NB. Patul fluviului variază

HARTA GENERALA A CADRILATERULUI SCARA 1/500.000

VECHIUL CADRILATER.

ORI CE DREPT RESERVAT.

www.digibuc.ro

aducă aminte cu recunoştinţă, — declară că nu va vota şi a cerut ca votul să fie suspendat pentru toţi, ceea ce comisiunea, recunoscând dreptul, consimţi. Comisarii supunând chestiunea guvernelor lor (acea a împărţirei ostroavelor prin talveg) au primit instrucţiuni pentru *menţinerea Statului-quo* în ceea ce priveşte împărţirea ostroavelor dunărene. Astfel prin perseverenţa, lealitatea şi energia comisarului italian, colonelul Orero, România a păstrat o parte din ostroavele sale după Dunăre.

Prin o neînţeleasă procedură diplomatică, traseul fiind determinat de comisiune, România a dispus să se ocupe fortul Arab-Tabia.

Rusia a obţinut uşor retragerea Românilor, din acest fort, ceea ce a făcut ca diplomaţia austriacă să declare că această retragere « satisfăcea onoarea militară a Rusiei ».

De Giers, secretarul de stat, pe atunci, al afacerilor străine din Rusia, cerea ca, în caz de neînţelegere *în unanimitate* a comisiunei, puterile să fie chemate să statueze în ultimă instanţă.

Comisiunea europeană compusă numai din militari a fost înlocuită, după cererea sa, cu o nouă comisiune, care în urma protestului comisarului rus, devenea un fel de curte de apel.

Această comisiune, numită în documentele diplomatice când « *comisiune de experţi* » când « comisiunea *dela Silistra* » dar a cărui titlu oficial era acel de *comisiune technică*, s'a întrunit la Silistra la 27 Octomvrie 1879.

Comisiunea a fost asistată de o delegaţie română şi bulgară, cu vot consultativ, deşi la început comisia refuzase primirea delegaţiei bulgare, de vreme ce comisarul turc spunea: că Bulgaria era destul reprezintată prin trimisul suveranului său.

Aceasta *a treia* comisiune, a vizitat localităţile şi apoi a venit la Bucureşti, unde, cu o mare propagandă, a votat verbal şi apoi în scris, dacă propunerea comisarului rus, să se aşeze podul la Kanara-Kioi (21 kilometri dela Silistra la vale) sau la Oltina [1]) (35 km.), era acceptabilă? — şi dintre acea propusă de comisarul rus şi acea de comisia antecedentă, care era mai preferată?

Toţi comisarii, mai puţin al Rusiei, au declarat că nu este bine să se aşeze podul unde-l ceruse guvernul rus.

După care comisiunea, încheind lucrările, şi-a terminat misiunea.

Protestul comisarului rus a adus *chestiunea înaintea Cabinetelor.*

Rusia nu putea să admită ca fortul Arab-Tabia, care domina în parte Silistra, să fie cedat României. Tot asemenea era şi înălţimea Ordu, care cădea şi ea înăuntrul frontierei române, trasă de cele două comisiuni europene, în majoritate, afară de comisarul rus.

Cabinetul din Viena a intervenit în favoarea Rusiei; el ciunti din traseul celor două comisiuni, înălţimile Ordu-tabia (pe o lungime de 3 kilometri şi pe o lăţime, în mediu, de 2 km.) şi vârful limbei cu care se termină înălţimea Arab-tabia, pe care frontiera o învăluie într'un arc de cerc, — tot lăsând ca punct *terminus*, pe malul Dunării, acel determinat de comisiunile europene.

Puterile, cari aveau interes să facă să dispară un punct negru la orizont, au aprobat această operă de mijlocire a cabinetului din Viena.

Guvernul român s'a mărginit să se mulţumească, pur şi simplu, cu decizia privitoare la frontieră deşi ea nu corespundea cu totul intereselor României. In asemenea caz însă, el a declarat că, facerea podului fiind inoportună, nu va putea deveni obligatorie [2]).

§ 5. *OSTROVUL.*
(Silistra Nouă).

Imediat la vale de frontiera româno-bulgară, pe ţărmul drept al Dunării, se află

[1]) In ezerul Oltinei se crede să se fi vărsat râul *Distra*, afluent drept al Dunării, râu ce ar corespunde şi care se crede să fi fost Atlasul (Guiguet, *Histoire d'Herodote*, Index, pag. 561).

[2]) Analizată după importanta operă *L'Histoire d'une frontière*, par le Prince G. Bibesco. Paris 1883.

www.digibuc.ro

satul *Ostrovul*, numit astfel dela mulțimea de ostroave ce fluviul a făcut în dreptul său.

Pe acest loc (turcescul *Ada-Kioi*) se crede să fi fost *Sucidava*, scaunul legiunei VII romane. Această ipoteză este făcută după resturile găsite în localitatea Piatra, din sus de sat, pe țărmul fluviului.

Cu toate că unii susțin [1]) că Sucidava ar fi fost pe locul punctului Ossenik sau Assenik, argumentele lor nu sunt destul de întemeiate. La Sucidava pare să fi fost altădată și lagărul legiunei a V-a *Macedonică* [2]).

După 1878 Ostrovul a fost, pentru puțin timp, reședința prefecturei române Silistra-Nouă, desființată ulterior.

§ 6. *TRECEREA DE LA GURA BALEI.*
(în sus de Rașova)

Sub domnia împărătesei Ecaterina, Rușii trecând Dunărea, pentru prima dată, au găsit pe Turci ocupând toate cetățile ca: Rusciukul, Silistra etc., observând toate punctele fluviului pe unde trecerea părea ușoară și dispunând de numeroase rezerve, erau gata să înceapă ofensiva la momentul oportun. Suvarov și cu Weisman ocupă Turtucaia iar Potemkin ia Hârșova și se întăresc bine pe malul drept; sub protecția acestora, armata contelui Romantzoff a efectuat trecerea Dunării la Gura Balei (30 km. la vale de Silistra spre a se îndrepta la atacul acestei cetăți, 1 Iunie 1773.

A instalat lagărul său la 3 mile depărtare de Dunăre apoi a trimis trei corpuri de armată sub comanda lui Weisman, Potemkin și Suvarov, contra Turcilor.

Suvaroff cu 13.000 de oameni s'a luptat cu 20.000 Turci, îi învinge, face mulți prizonieri, între cari șase pașale punând restul Turcilor pe fugă, capturează 12 tunuri, toate munițiunile de război și incendiază depozitele turcești.

[1]) Mannert, t. VII, p. 116.
[2]) *Itiner. Antonin.*, pag. 105.

La 5 Iunie Weisman bate 12.000 Turci și pune mâna pe lagărul lor. La 7 Iunie el zdrobește corpul lui Aptipazadé de alți 12.000 de oameni lângă Carasu (Cernavodă) și după opt ore de luptă fugărește pe Turci, cuprinși de spaimă, până la Hagioglu-Pazargic, distanța de 10 verste; face mulți prizonieri; cad morți 2000 de Turci, ia 16 tunuri, pulbere pentru tunuri, ghiulele și tot lagărul turcesc cu toate munițiunile de rezervă.

Potemkin a distrus cu desăvârșire un corp de 5000 Turci. Nicolae Repnin surprins de Turci, în un șlep, se apără eroic. Impreună cu 2 maiori și un căpitan, răniți, cad prizonieri [1]).

§ 7. *RAȘOVA.*

La Rașova, fără îndoială, se afla orașul roman *Axiopolis*, *Axium*; *Axiopolis* (pe care Tocilescu îl așeza la Hinok lângă Cernavodă) căci chiar de nu ar fi nicio probă, configurația Dunării în acest punct, chiar astăzi, ar merita orașului, ce s'ar găsi aci, numele roman. In adevăr, fluviul se întoarce *ca împrejurul unui ax*, din o direcție vest-est în acea de sud-nord.

Vorba *Rașova* însemnează, în limba turcească, *loc unde se îngroapă vitele moarte.*

Orașul roman [2]) sau acel care i-ar fi luat locul nu pare să fi avut vreo importanță mare.

La 1837 căpitanul Moltke, ulterior ilustrul mareșal, într'o excursiune făcută în Dobrogea a găsit, la 2½ leghe dela Rașova, în interior, o ruină remarcabilă.

Această ruină constă într'o mare masă de pietre solide, boltită în formă de cupolă, altădată căptușită cu basreliefuri și coloane, cari zăceau împrejur. Două încercări au fost făcute pentru a pătrunde această masă.

[1]) A. Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 518 și 519.
[2]) Se vorbește de niște ruine importante descoperite ulterior, între Rașova și valul lui Teodosiu, la sudul lacului Cochirleni cari ar putea fi (?) ale vechiului Axiopolis.

www.digibuc.ro

Opinia mareşalului era, că ea, după toate probabilităţile timpului, a servit de mormânt vreunui general roman [1]).

Dela ocuparea Dobrogei de Români, acest monument nu a încetat să atragă atenţiunea învăţaţilor; unii găseau că această ruină, e restul unui monument care ar fi perpetuat o mare victorie a Odrizilor asupra Tribalilor şi Geţilor; alţii [2]), o atribuie Perşilor, deşi un savant archeolog [3]) crede că ea nu prezintă caracterul operelor persane. Au fost unii care şi-au imaginat că aci ar fi putut fi îngropat marele Hydalgès.

In fine, neobositul explorator Tocilescu, a examinat-o de mai multe ori şi-i găsi, încă dela început, o origină romană, din epoca lui Justinian. O mai serioasă cercetare ulterioară a sa, întovărăşit de Soutzo, făcută în August 1883, a constatat că în jurul acestui turn, pare să fi fost concentrată, în total sau în parte, pe timpul împăratului Marcu Aureliu, legiunea romană a XI-a *Claudia*, a cărui lagăr principal, se ştie că a fost la Durostor, unde legiunea a fost adusă sub Antoniu Piu [4]). Monumentul dar este curat roman, deşi se constată că a fost opera mai multor sculptori şi de diferite forţe [5]).

Informaţii ulterioare publicate asupra acestui monument arată că ruinele monumentului dela Adam-Klisi sunt acelea ale unui monument roman din cele mai însemnate din Europa.

In mijlocul unui circ format de dealuri, ruinele reprezint o împrejmuire ovală, 300 m. lăţime pe 400 m. lungime, înconjurată de un şanţ adânc şi de un rând de ziduri cu 18 turnuri. Poarta principală a oraşului se afla la nord-est aşezată între 2 turnuri, lungă 4,15 m., lată 3,40 m. Cetatea fusese ocupată de Legiunea I Italică. Ruinele sunt ale unui vechi oraş care purta numele de Tropaeum, acel oraş despre care vorbeşte scriitorul bizantin Hierocles în opera sa Synecdemos (Veterum Romanorum itinerarie, edit. Wesseling, pag. 636).

Acest monument circular este un trofeu; el a fost înălţat de împăratul Traian, după cucerirea Daciei, în anul 108/9; oraşul (vicul) de lângă monument a luat iarăşi numele monumentului Municipium Tropaeum Trajani, chiar în epoca traiană.

Printr'o monetă romană bătută la Tomis se recunoaşte acest monument. Săpăturile vor necesita o muncă mai îndelungată pentru ca întreg municipiul să fie desgropat (1891).

Ultimele detalii asupra acestei cetăţi se găsesc în Monitorul Oficial din 25 Februarie 1892, pag. 6981—6987. Din acestea reese: acest monument gigantic circular este un trofeu cu basreliefuri, reprezentând scene din războiul dus de către Traian contra Daciei la 108/109 d. Chr. Vicul ce începuse să se aşeze în jurul monumentului a luat numele însuşi al monumentului: *Tropaeum Trajanum* şi exista chiar pe vremea lui Traian. Din *vicus* deveni municipium. La finele secolului III un detaşament al legiunei I Italice, staţionat la Novae se afla în lagărul dela Adam-Clisi. La sfârşitul veacului III şi chiar la începutul secolului IV oraşul se bucura de instituţiile sale municipale şi de prosperitate.

§ 8. *VALUL (MOLUL) LUI THEODOSIU CEL MARE.*

denumit al lui Traian.

Acest val (mol) este o urmă de barieră ce închidea oarecând, în Dobrogea, imperiul roman în contra unei invaziuni dela nord.

« Aceste sisteme de apărări, cari, dela descoperirea artileriei, au devenit nefolositoare, aduceau în timpul lor mari servicii statelor ameninţate de armatele barbare, cari antre-

[1]) Moltke, *Lettres sur l'Orient*, pag. 164—165.
[2]) Opran, fost prefect la Constanţa.
[3]) Mihail Soutzo.
[4]) Vezi Ptolomeu, *Itinerarul Antonin şi Notiţia Dignitatum.*
[5]) Raportul lui Gr. Tocilescu către Ministerul Instrucţiunii publice, Oct. 1883.

www.digibuc.ro

nau cu ele familiile, carele, corturile şi nenumăratele lor turme [1]).

Sunt mai multe versiuni asupra originei acestui val (mol).

După bătălia de la Salices [2]), între Romani şi Visigoţi, sub Graţian, generalul Traian a făcut acest retranşament pentru a închide pe barbari în acest colţ de pământ între Dunăre, Marea Neagră şi mol [3]).

A doua. Romanii, temându-se ca nu cumva barbarii să cantoneze uşor în acest colţ retras al imperiului lor, au profitat de depresiunea meridională a teritoriului pentru a construi, una din acele linii de fortificaţii ce se numesc *Valul lui Traian* în tot orientul danubian [4]).

A treia. Valinte, împăratul Orientului (364—378) neputând înfrunta devastările barbare cari se succedau neîncetat, pierzând chiar Dunărea de jos ca frontieră, spre a asigura restul imperiului, a recurs la ajutorul unei frontiere artificiale. Ea consta din o linie de şanţuri şi întăriri. Această gigantică lucrare a fost executată sub direcţia a doi generali romani: Profuturus şi Traian. Ea este cunoscută sub vulgarul nume de *molul lui Traian* [5]).

După moartea lui Attila (453, chiar în noaptea nunţii sale) distrugerea puterei hune a lăsat oarecare repaos imperiului de Orient; politica bizantină a încurajat stabilirile barbare în Tracia şi Moesia.

Hernakh, fiul lui Attila şi aliatul său alanul Candax au obţinut pământuri în Dobrogea şi o parte dintre barbari, fiind întrebuinţaţi special la apărarea molului lui Traian (devenită atunci frontieră imperiului) au primit numele de *Fossatici* [6]).

[1]) Méry, *Constantinople et la Mer Noire*, pag. 51.

[2]) Un oraş roman ce se afla lângă Babadagul de astăzi. Unii pun aci, sau în apropiere, Marcianopolis.

[3]) Părerea regretatului C. Bolliak, în *Topographie de la Roumanie*. Paris, 1852.

[4]) E. Reclus, *Geographie Universele*, Vol. I, pag. 209.

[5]) *Coup d'oeil sur les Monuments antiques de la Dobrudja*, par Michel C. Soutzo. (Extrait de la Revue Archéologique), pag. 12.

[6]) Ibid., pag. 13.

Fără îndoială că aceasta este cea mai considerabilă lucrare militară din câte romanii au făcut în Dobrogea.

Un distins archeolog, într'o savantă dizertaţie [1]) asupra acestui mol, revine asupra ideii, acreditată, că el ar fi opera generalilor romani Profuturus şi Traian, sub domnia lui Valinte.

A patra. După moartea lui Valinte, la 378 şi după ce Graţian şi Teodosiu au bătut pe Goţi, cari au ajuns cu năvălirile şi prădările până în Grecia, s'a încheiat pace între Romani şi Goţi; ei s'au stabilit pe ţărmul drept al Dunării, anume la nordul lacului ocupat apoi de mol.

Teodosiu, care se temea mult de aceşti barbari, a executat această frontieră artificială, între Goţi şi Romani. Fără îndoială că el a întrebuinţat un timp îndelungat şi că o asemenea colosală lucrare era imposibil să se execute în timpul unui război sau în timpul năvălirei barbarilor. Apărată în mare parte de mlaştinele Cernavodei, această întărire, făcută în apropierea liniei celei mai scurte între Dunăre şi Mare a fost mult timp un obstacol serios şi Goţii au rămas închişi între val, Mare şi Dunăre, ca într'o temniţă mare.

Acest mol este dar făcut de Theodosiu cel Mare. Cel puţin momentan, el a impus Goţilor respect şi cât a domnit marele Theodosiu pacea n'a fost turburată. Politica sa dibace ajunse să facă din Goţi, auxiliarii imperiului contra barbarilor transdunăreni. Corpuri întregi de Goţi serveau în armatele lui şi întreaga naţiune era subvenţionată de el.

Este natural că, după moartea sa, valul n'a oprit invaziunile barbare; *el a fost probabil întors* (ocolit) de năvălitorii veniţi dela nord.

Cât despre numele lui *Traian*, valul l'ar fi căpătat dela vorba slavă *Traian* sau

[1]) Publicată în Revista de Istorie, Archeologie şi Filologie, Vol. II, pag. 179, fasc. I, sub direcţia eruditului profesor Gr. G. Tocilescu.

www.digibuc.ro

Troian, care ar însemna *loc tare*, *lucru durabil*; acest nume era atribuit de popoarele slave oricărei lucrări de o importanță oarecare.

Ammian vorbește de *șanțuri* considerabile făcute de Profuturus și generalul Traian, contra invaziunilor; dar aceste șanțuri [1]), ar fi bine să se caute aiurea, în Balcani. Romanii, ca și Grecii, ca și Turcii luau ca linie de apărare Balcanii, când mijloacele nu le permiteau să mai apere Dunărea.

Generalul Traian (377), căruia simplu întâmplarea i-a dat nume ca al gloriosului împărat, în aceste circumstanțe, era un om prea obscur (crede Ammian Marcelinul), prea slab, un general fără reputație, pentru ca după moartea sa, în bătălia dela Adrianopol, numele său să străbată până la noi, după 15 secole, în mijlocul acestor năvăliri barbare, cari au acoperit cu uitarea mult mai multe și mai importante glorii de persoane și popoare.

Așa dar e drept că acest val să se numească *valul lui Theodosiu cel Mare* [2]).

Direcția acestui *vallum* atribuit și marelui împărat, ca tot ce e grandios în aceste regiuni, prelungindu-se în tot lungul istmului, a format o îndoită, pe alocurea chiar întreită, linie de apărare, neîntreruptă, între un punct plecând, pe Dunăre, mai sus de Cernavodă și terminând la sud de Constanța, prelungindu-se pe țărmurile mlaștinilor sau pe pantele sau vârfurile cari le predomin. In aceste posomorîte locuri, în *țara sălbatică*, *țara hyperboriană*, în care poetul roman Ovid, exilat din Roma, plânge splendoarea marei cetăți, se ridic aceste ruine, ale unui trecut mort de 2000 ani, cari ruini imprim în pământ prin neștersele trăsături ce prezint, numele Romei.

Din distanță în distanță, în urma acestor linii de retrașamente, se văd urmele castrelor ce formez paralel cu ea, bulevardul inferior.

[1]) Zice Mihail Soutzo.
[2]) Idem.

Pe la 1837 linia acestui val era păstrată, mai în toate părțile. Formele și intrările castrelor erau și ele bine definite [1]).

Pe multe locuri însă, zidul, acoperit de pământ, a luat aerul unui epolment de fortificație destul de determinat, dar al cărui profil este reprezentat mai mult prin o linie curbă. Inălțimea sa era de 3—5 metri. Un șanț de 4—5 metri lățime, 2,50 la 3 adâncime, de un traseu în sensul celui mai de sus, preceda molul. Castrele cari se aflau din distanță în distanță (cam la 100 metri), serveau la întărirea liniilor înapoia căror se găseau. Figurile acestor castre erau regulate, dreptunghiulare, 100 pași de latură, pe 150 curmeziș. Rampartul lor avea același profil ca molul principal, pe care-l sprijineau. Formele și intrările lor au fost mult timp vizibile [2]).

In general n'a mai rămas decât urma acestui zid defensiv. Materialul său a contribuit foarte mult la construcția liniei ferate care unește Constanța cu Cernavoda.

Mai sus pe Dunăre, pe același mal, pe panta dela gura lacului Cochirleni, la vale de Rasova și de molul lui Theodosiu cel Mare se vorbește să se fi descoperit ruinele unei mari cetăți romane, neexplorată încă și care poate fi Axiopolis sau chiar Zeldepa, cetate de care vorbește geograful bizantin Hierocles în cartea sa Synecdemos (Veterum Romanorum itineraria, ed. Wesseling pag. 637 citat de Tocilescu în Monit. Oficial din 25 Februarie 1892).

§ 9. *CERNAVODA.*

Din punct de vedere istoric Cernavoda nu prezintă mai nimic important. In timpurile romane (numită poate atunci *Capidava*, oraș pe care Tocilescu îl pune la Ceatal-orman) poziția sa la gura unuia din canalele navigabile ale Dunării ce, sau comunica cu marea sau se oprea la Medgidia, nu a lipsit de a-i da oarecare importanță. Mai târziu,

[1]) Colonel Baron de Moltke, *Lettres sur l'Orient*.
[2]) Idem.

www.digibuc.ro

operaţiunile Românilor pe malul drept, contra Turcilor, fac a o aminti câteodată.

Dar perioada în care îşi capătă oarecare importanţă a fost acea a războaielor ruso-turce, ce au sângerat apele Dunării de Jos aproape două secole.

In Mai 1773 Weisman, după ce a învins pe Turci la Babadag, ajunge la *Cara-su* (traducerea turcească a vorbei ruse *Cerna-voda*, apa neagră în româneşte, din cauza apelor stagnante, ale lanţului de lacuri ce s'a format din potmolirea vechiului braţ şi nume sub care autorii acelei epoce înţelegeau Cernavoda) spre a se uni cu Potemkin.

La 25 Noemvrie 1773 Turcii bat pe Ruşi la Cernavoda şi îi silesc să treacă în România. In această împrejurare, Ruşii au avut 4000 morţi [1]). Două luni în urmă, ei reiau ofensiva şi la 2 Ianuarie 1774 bat cumplit pe Turci, zdrobind cu totul puterea seraschierului Daghistan-Ali-Paşa. Un paşa (Omer) cade mort, alţi doi (Taussi şi Ispir Aga) cad prizonieri. Nu mult în urmă dau asalt Bazargikului [2]).

S'a considerat şi se consideră încă aceste mlaştine şi lacuri ca resturile unui vechi braţ al Dunării şi pe această părere s'a crezut posibilitatea stabilirei unui canal navigabil dela Dunăre până la Constanţa.

Vecinătatea mării, de care Carnovada nu este despărţită decât prin o îngustă limbă de pământ, de vreo 65 km. lăţime, atrăgând atenţia unui mare număr de speculatori, asupra acestui punct, unită cu ideea de a scurta, cu 580 km., drumul Constantinopolei spre Dunărea de sus; dorinţele unanime de a evita, mai cu seamă pe timpul stăpânirei gurilor Dunării *de alţii*, tracasările ce posturile militare puneau navelor ce urcau fluviul, au determinat pe un oarecare Wilson, să elaboreze în 1837, proiectul de a reuni Dunărea cu Marea Neagră printr'un canal. Studii au fost începute, dar războiul din 1854 survenind proiectul a căzut [1]).

Nivelmentul făcut de maiorul Vinke, din statul major prusian, la 1837, a demonstrat că punctul cel mai de jos al lanţului de înălţimi ce desparte, în această localitate, naşterea văii lacului Kara-su de fundurile mici dela Constanţa, se găseşte la 164 picioare d'asupra nivelului Mării Negre. Ori, cum pe înălţimi nu se găseşte cel mai mic curs de apă pentru a alimenta acest canal, ar trebui săpat la această adâncime, într'o stâncă calcaroasă şi pe o lungime de mai mult de două mile [2]).

Abandonată ideea săpărei unui canal, Compania vapoarelor austriace, luând în considerare vecinătatea Mării de Dunăre, a construit dela acest port la Cernavoda un drum şi se forţă să atragă mărfurile şi pasagerii la Constanţa, de unde ea le transporta pe uscat la Cernavoda. Aci erau aşteptate de un vapor, care urca îndată Dunărea. Nenorociri repetate, întâmplate vapoarelor într'un loc complectamente deschis la toată furia vânturilor dominante au forţat compania să abandoneze întreprinderea.

Cam pe la 1860 o societate engleză apare; ea a obţinut dela guvernul turc concesiunea de a lega ambele oraşe printr'un drum de fier şi se puse pe lucru.

Dealurile sunt tăiate, bălţile sunt uscate iar Marea Constanţei, din periculoasă radă, este transformată într'un port sigur, printr'un mol solid şi oraşul este reunit cu Dunărea. Comerţul progresează lesne; voiajorii care voiesc să scurteze drumul Orientului, trec prin Cernavoda. Deşertul şi băltosul ţinut, dintre Constanţa şi Cernavoda, ia cu totul alt aspect. Linia s'a ameliorat din ce în ce, cu toată concurenţa ce o ameninţa din partea Varnei. La jumătatea drumului se găseşte, enormul de altădată oraş

[1]) Al. Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 520.
[2]) Ibid., pag. 521.

[1]) Pilote de la Mer Noire (Côte de l'Europe traduit du russe par M. H. De la Planche Capitaine de fregate. Paris, 1869, pag. 45—46.
[2]) De Moltke, op. cit. Partea I, pag. 80, note.

www.digibuc.ro

tătar Medjidia, pe niște vechi ruine ce se pretindea a fi fost castre romane și port de Dunăre (unii pretind că ar fi posibil ca actuala Medjidia să fi fost o dependență, dacă nu chiar vechiul Tomi?).

Bălțile abunda în vânaturi și câmpiile prezint activitate și viață, cu toate că aceasta nu împiedică vara, să se adeverească numele ce această localitate purta, de *regatul frigurilor*. Cap al liniei ferate Constanța-Cernavoda, este originea orașului dunărean.

La 26 Mai 1864 Principele Alexandru Ion I, sosind la Cernavoda, a fost complimentat la bordul « *Sophiei* » de Salih Pașa, general de brigadă, șef al statului major, care a rămas atașat pe lângă prinț în tot timpul șederei sale în Turcia. In același moment se prezentă prințului și N. Bordeanu, girantul agenției Principatelor-Unite pe lângă Sublima Poartă.

Salih Pașa prezentă pe lângă cei 2 comandanți ai corvetei *Beyruth*, pusă la dispoziția prințului de către sultan și pe generalul Nusret Pașa, directorul emigrației circaziene.

Domnitorul petrecu noaptea la bordul « Sophiei » iar a doua zi s'a suit într'un tren expres, trecând în mică ținută de general printre circazienii, pedeștri și călări, pe cari Nusret Pașa îi așezase în lungul drumului. La ora 12 a ajuns la Constanța.

In ziua de 6 Iunie după o scurtă și strălucită călătorie, prințul reveni. De astădată Poarta a pus la dispoziția sa vasul de război *Kilidy-Ali*, care primi pe domnitor cu onorurile obișnuite. Tunurile au salutat pavilionul domnitorului Românilor.

Malul stâng era populat de lume venită din Ialomița și Brăila spre a saluta pe suveran. Domnitorul însărcină pe Bălănescu (ministru) și Pisosky (colonel) să le mulțumească și să le distribuie gratificații. C. Negri agentul țărei pe lângă Poartă și-a luat concediu dela domnitor și a plecat în Moldova iar la ora 6 *Kilidy-Ali* s'a îndreptat spre Giurgiu. Comandantul vasului și secretarul guvernatorului general din Giurgiu, trimiși să felicite pe domnitor, prânziră la masa domnească. Vasul a fost salutat în tot lungul Dunării de trupe și popor de pe ambele maluri.

După ocuparea Dobrogei de Români, Cernavoda a fost un moment capitala districtului Silistra-Nouă. In timpurile din urmă, calea ferată a fost răscumpărată de Români, care o vor continua până la unirea cu una din liniile ce duc sau în Capitală sau la Râmnic, după ce va trece fluviul pe un pod colosal.

Actualul canal, singura urmă a vechiului braț navigabil, ce făcea Medjidia port la Dunăre, este traversat astăzi în multe locuri de linia ferată, așa că a devenit impropriu vechei sale destinații. El continuă *să se umple zilnic.*

§ 10. *HÎRȘOVA SAU CĂRSOVA*
(Vechiul Carsium).

In vechime, la Romani se numea *Carsium*, după unii și cea mai probabilă; *Cius* după alții (?); *Carseu* [1] (?) poate sub Boerebista. După alții s'ar fi numit orașul *Hârșiilor (Hârși-ova)* locul de concentrare al peilor turmelor din Transilvania cari iernau în vecinătate și mureau (?)

Stabilirea lui Hernakh, fiul lui Attila în Dobrogea, antrenă și pe acea a regelui Candax și a micului său popor, care părea a fi fost în clientela acestui tânăr fiu al lui Attila. Ei au fost admiși în aceleași condițiuni ca și el și cantonați în parte pe platoul meridional al Micei Scitii, aproape de molul lui Theodosiu și parte în Moesia inferioară aproape de Dunăre, împrejurul fortărețelor Carsului și Durostorului (Histoire d'Attila I, pag. 250).

Ca și Tulcei, Cantemir i-a atribuit o origină dacică.

In fața acestui oraș, Attila a inaugurat sălbatica sa domnie punând să crucifice chiar

[1] Vezi *documente metalice* de Iacov Livescu. Vocea Covurlui Nr. 3565, 10 Febr. 1888.

www.digibuc.ro

în faţa celor ce-i aduse, 2 principi de sânge regal, fiii lui Mama şi Attacam, personaje distinse la Huni, oaspeţi ai Romanilor, pe cari aceştia i-a înapoiat de frică conform tratatului dela Margus (Semendria) [1]).

Către finele secolului al IX-lea (894) teritoriul de pe dreapta Dunării, cuprins între Silistra şi Marea Neagră, este stăpânit de *Giazichopon*, o oardă de Pecenegi, popor de rasă fino-tătar.

La 1048 are loc o ceartă între Tyrach hanul cel mare al Pecenegilor şi hanul Keghen a unei oarde; acest din urmă este bătut şi silit cu 20.000 ai săi să treacă Dunărea şi să se aşeze în apropiere de Silistra, unde a primit trei castele pe Dunăre. El s'a botezat cu toţi supuşii săi în apa acestui fluviu, apoi a început să atace pe acei de pe ţărmul stâng. Aceştia profită de îngheţul Dunării şi pornesc contra lor. Ciuma iscându-se între aceştia din urmă, sunt atacaţi şi siliţi să depună armele şi să lase prizonieri aproape 800.000 (?)

In evul mediu acest oraş a fost mult timp un cuib de oarde tătăreşti ca şi localitatea Boascicului, ca şi aceea a Lipovenilor, locuri ce abund în ruine.

Primele sale fortificaţii se crede să fi fost ridicate de Carol şi Ludovic, regi ai Ungariei [2]).

După cucerirea Bulgariei şi Dobrogei de către Turci, această cetate a fost ocupată de o garnizoană turcească.

La începutul războaielor de renaştere, către sfârşitul secolului XVI Românii a luat-o de mai multe ori.

Albert-Kiralij, generalul lui Mihai cel brav, după ce bate pe Turci în două bătălii, pe uscat şi pe Dunărea îngheţată şi distruge un corp de soldaţi ce-i forma garnizoana, arde şi pradă acest avut oraş, ia cu asalt cetatea, în ziua de Sf. Vasile 1594 şi apoi se întoarce triumfător în ţară [3]). Prăzile au fost aşa de mari că Românii abia le puteau duce cu ei.

In anul următor (1595), Mihai a trimis un detaşament, din armata sa, sub comanda spătarului Preda (Buzescu) şi al Stolnicului (comisul) Radu (Calomfirescu) asupra Hârşovei.

« Turcii din oraş aflând despre sosirea Românilor, le-a ieşit în întâmpinare, dar Românii îi bat, îi trec Dunărea, făcându-le mult rău, în goana ce le-a dat până la Hârşova, pe care au luat-o şi au prădat-o [1]) ».

Cu această ocazie Kiralij, pradă toate oraşele turceşti până la Ismail şi Varna.

La 1659 Racotzi, principele Transilvaniei [2]) făcând alianţă, prin jurământ, cu Mihnea (Radu) al III-lea contra Turcilor, a început să prade şi să jefuiască oraşele turceşti aşezate pe marginea Dunării; trecând Dunărea în Dobrogea şi ajungând la Hârşova, Racotzi a fost încolţit aşa de bine de Turci, că abia a scăpat din mânile lor.

Nu se mai vorbeşte în istorie mai nimic de Hârşova până la 1771. In acest an colonelul rus Dumaşev, pus să păzească gura râului Ialomiţa, se repede la Hârşova şi pune mâna pe fortificaţiile turceşti şi pe 8 tunuri, apoi dă năvală peste Turci, la baionetă. O bombă rusească cade în cetate, peste un depozit cu pulbere şi zidurile sale sar în aer împreună cu comandantul turc. Ruşii profitând de momentul favorabil, se reped asupra Turcilor zăpăciţi, îi ucid fără milă, şi pun mâna pe întărire; ei au găsit aci 70 de tunuri şi 2000 prizonieri.

Opresc pe seama lor tunurile uşoare, din tabără iar pe cele din cetate fiind prea grele, le aruncă în Dunăre. Magaziile şi bagajele turceşti le dau prada focului [3]).

---

[1]) *Histoire d'Attila* I, pag. 48.

[2]) N. Bălcescu, *Mihai Bravul*, pag. 56.

[3]) N. Bălcescu, *Campania 1595*, *Mag. Ist.*, IV, pag. 5.

[1]) Idem, pag. 6. Idem în *Mihai Bravul*, etc. Ed. Odobescu, pag. 63.

[2]) Miron Costin, *Letop. Mold.* Edit. Kogălniceanu, I, V, pag. 362.

[3]) Alexandru Comnen Ipsilante. Vezi Analele Academice Vol. II, Ser. II, pag. 515.

www.digibuc.ro

In 1773, la 21 Iunie, Romantzov trecând Dunărea, este întâmpinat de o armată de 10.000 de Turci, sub comanda lui Osman Paşa. După o luptă teribilă, Ruşii rămân biruitori; ocupă Cărsova şi după ce întăresc pe Potemkin aci, pun mâna pe tabăra turcească şi se fac stăpâni pe 30 de tunuri [1]).

La 1773 după deruta dela Silistra, armata rusă s'a împărţit în 3 părţi: una a trecut în ţară cu răniţi, alta merse la Hârşova unde s'a ocupat să repare fortificaţiile şi o a treia s'a îndreptat spre Kainargi unde a învins pe Naman Paşa dar unde a pierdut pe Veisman, unul din cei mai bravi generali ruşi.

In primăvara anului 1774 această cetate era punctul cel mai tare pe care Ruşii îl aveau pe ţărmul drept al Dunării. Turcii au scos steagul sfânt la 24 Aprilie (24 Sefer).

Vizirul a convocat un mare consiliu. A întrebat pe toţi generalii care ar fi voit să atace pe Ruşi. Neprimind niciun răspuns, el a propus comandamentul şefului enicerilor.

Acesta la început opuse mii de dificultăţi; va duce lipsă de provizii îndată ce va fi departe de cartierul general şi va fi abandonat la soldaţi. Reiss-Efendi parveni să-l decidă, afirmându-i că va împărţi cu el pericolele operaţiunilor. Dar pe când făceau planurile cucerirei Hârşovei, Ruşii, ale căror mişcări nu le cunoşteau şi pe cari îi credea pe la Cernavoda, au făcut o nouă irupţie spre Bazargik.

La 1809 două stânci enorme dominau o mică esplanadă unde era zidit oraşul, care era aproape la nivelul Dunării. O întărire înconjura oraşul cuprinzând şi ambele stânci: pe una din ele era un castel mare de piatră, fortificaţie în genul gotic; pe cealaltă stâncă mai puţin ridicată era un turn de piatră, dar această din urmă era dominată de o înălţime situată la stânga, privind dela Dunăre, unde se mai vedeau încă resturile unui retranşament construit de Mareşalul Romantzoff, la 1773.

[1]) Alexandru Comnen Ipsilante. Vezi Analele Academice Vol. II, Ser. II, pag. 519.

La 1809 Ruşii pun mâna pe castelul, ce se ridică şi astăzi, în ruine, în punctul unde înălţimile Hârşovei întâlnesc ţărmul Dunării. Au fortificat oraşul, prin uvraje de campanie, au stabilit *un cap de pod* şi apoi au trecut Dunărea către sfârşitul aceluiaşi an.

Către finele lunei Mai 1810 o armată de 60.000 Ruşi, sub comanda generalului Kamensky, a trecut Dunărea la Hârşova, servindu-se de capul de pod, făcut în anul trecut.

Această manevră, deşteaptă atenţiunea Turcilor cari au ridicat aci, la 1822 uvraje regulate.

La 1828 generalul-principe Madatof, cu patru batalioane şi două escadroane a fost destinat să ocupe Hârşova.

Oraşul a fost învestit de Ruşi, bombardându-l, fără mult efect, cu câteva baterii slabe, stabilite la mare distanţă de cetate.

Cu toate că lucrările sale n'au fost vătămate şi că cetatea abunda în muniţii şi provizii, ea a cerut să capituleze de îndată ce a auzit de predarea Brăilei. Tot aşa a fost cu Tulcea şi Constanţa.

La 5 Iulie, toate cetăţile, la vale de Silistra, până la molul lui Theodosiu cel Mare, erau în mâinele Ruşilor. Căderea acestor cetăţi a fost atribuită, oricât de tari ar fi fost uvrajele sau poziţiile lor, cauzei următoare: Poarta neputând trimite multe trupe, paza lor a trebuit să fie încredinţată populaţiilor, cari, fiind departe de a fi numeroase, se emoţionau uşor de ştirile de senzaţie şi pierzând moralul, se predau lesne. O populaţie numeroasă era o condiţie esenţială unei bune apărări; probă, în campania din 1828 şi 1829, Rusciukul, Brăila, Varna, etc.

Din nenorocire însă, după luarea cetăţii de Ruşi, în acest oraş a isbucnit ciuma.

Cu toate acestea, el tot a servit ca punct de trecere a Dunării şi de comunicare a armatei cu imperiul, în care scop statul major a dispus întinderea peste fluviu a unui pod, la începutul lui Mai 1829.

La 8/20 Martie 1854 trecând Dunărea, colonelul Zuroff însoţit de o flotilă, a exe-

www.digibuc.ro

cutat o demonstraţie asupra acestei cetăţi; cu zece guri de foc, susţinute de infanterie şi cavalerie, demontează turcilor 3 piese, dar nu poate cuprinde cetatea decât la 18/30 Martie, după ce fusese de mai multe ori respins.

Către începutul lui Aprilie, flotila rusă a făcut aci un pod cu vasele capturate la Măcin.

La finele lui Aprilie (1854) se găseau la Hârşova pentru apărarea trecerei şi a podului următoarele trupe ruseşti:

3 batalioane, 2 escadroane, 3 sotnii de cazaci şi 8 piese.

In vara anului 1877: Hârşova, Tulcea, Isaccea etc. sunt ocupate succesiv de Ruşi fără vreo opunere din partea Turcilor, cari se retrăgeau de bună voie, spre sud, înapoia valului lui Theodosiu.

In toamna anului 1878 bastimente, escortate de vasul de război român «*Fulgerul*», a debarcat în portul acestui oraş o garnizoană românească.

La Hassarlâk, în apropiere de Hârşova, Valinte, sărbătorind la 369 al V-lea an al domniei sale, a dispus să se zidească pe malul drept al Dunării, lângă canalul Boroiul, un castel spre a servi de apărare contra Goţilor de pe malul opus, în acelaşi timp când s'a pus să se înalţe şi monumentul dela Adam-Clissi (care s'a constatat în urmă că era zidit de Traian).

§ 11. *CETATEA DE FLOTE.*

Pe la 1084 acest punct se numea *Olaci* sau *Oleci* [1]). Mai târziu a purtat numele de *Cetatea de flote*, *Oraşul de flote*, *Cetatea de floci sau simplu numele de Oraş* [2]). *Cetatea de floci* a fost zidită de Radu Negru pe la 1310 (Copioso ristreto degli annali di Ragusa, di Giacomo di Petro Lucari 1605 pag. 49 cit. de Xenopol, vol. II, pag. 26). Tocilescu crede că a fost fondată de Ion Radu Vodă (Negru) Tugomir Basarab către 1290.

[1]) Frunzescu, *Dicţionar Topografic.*

[2]) *Cronica anonimă românească.* Citată de Şincai, V, II, pag. 222.

Waillant este de părere că la început s'a numit *Oraşul de Flossis* (*Flossis* este numele ce Waillant crede că a fost purtat de râul Ialomiţa, dela Urziceni (Urticani) la vale până la gura sa).

Găsim acest oraş menţionat pentru prima oară în istorie la 1574. Alexandru, domnul Munteniei, fiind bătut cu desăvârşire la satul Jiliştea (jud. Râmnicu-Sărat) de bravul Ion, supra numit *cel Cumplit*, domnul Moldovei, el a găsit scăparea numai în fugă, sub zidurile acestei cetăţi, ceea ce lasă să se înţeleagă că, în acea vreme, *Cetatea de flote* era o fortăreaţă însemnată.

La 10 Decemvrie 1594, Albert Kiralij, generalul lui Mihai, a ocupat acest oraş, distrugându-l din temelie, după ce ucisese pe toţi partizanii Turcilor [1]); n'a putut lua însă castelul [2]).

Inainte de sosirea lui Sinan-Paşa la Dunăre, Mihai, în capul unei părţi din armata sa, a luat *Cetatea de Flote*, ce era ocupată de Turci; îi împrăştie garnizoana, apoi trecu Dunărea pe gheaţă, lovi şi luă Silistra, Hârşova, Isaccea, Razgradul, Cernavoda, Kilia şi Cetatea-Albă [3]).

In al doilea an al domniei lui Constantin Brâncoveanu (1690), cu ocazia intrărei trupelor austriace în România, au venit şi oardele tătăreşti, sub conducerea sultanului lor Calga; tătarii şi-au luat reşedinţa la *Cetatea de flote*. Constantin, care se retrăsese, de frica nemţilor, dela Bucureşti la Buzău, unde îşi strămutase şi curtea, a venit în persoană, la *Cetatea de Flote* să roage pe sultan ca să dea ordine severe şi să trimită în mod special oameni ca să oprească devastările şi barbariile tătarilor.

Ca şi la Stelnica, Olteniţa, Cerneţi şi alte multe oraşe pe Dunăre, la *Cetatea de Flote* era reşedinţa unei *căpităniі*. Această dre-

[1]) Nicolae Bălcescu, *Istoria lui Mihai Bravul*, edit. Odobescu, pag. 56.

[2]) Mărescu, pag. 291.

[3]) *Letopiseţele Moldovei.* Edit. Cogălniceanu, V, III, pag. 491.

www.digibuc.ro

gătorie, care avea sub ordinele sale o ceată de 1000 de oameni, consecința organizării militare a statului, unea în sine puterea administrativă, judiciară și militară. La 1739 Constantin Mavrocordat luând administrația județelor din mâinele acestor dregători și dând-o *ispravnicilor*, dregătoria încetă de a funcționa. La 25 Ianuarie 1775 s'au trimis cărți domnești către ispravnici pentru a stabili punctele unde să așeze pe Dunăre păzitori spre a opri pe Turci să treacă fluviu și să facă rele. Intre aceste puncte este și Orașul (din Ialomița) (Dapontes 119).

Tot la 1775 Alexandru Ipsilante, reorganizând armata, Cetatea de flote a devenit reședința uneia din cele 78 Căpitănii de slujitori, deși cel mai important oraș al județului Ialomița era târgul Urzicenilor, capitala județului.

Acest oraș a căzut cu mărirea Românilor; abandonarea sa a început cu domnia fanarioților.

Altădată, era situat pe malul stâng al gurei Ialomiței; cum însă gura acestui râu s'a schimbat adeseaori, resturile sale, cari, nu erau decât foarte puține, se pot afla nu cu puțină ușurință! Se crede că ele se găsesc între satul *Gura Ialomiței* (Giurgeni) și Piua-Pietrei, lângă actuala schelă (?).

La 1780, biserici ruinate, situate una lângă alta, pe malul Dunării, vis-à-vis de orașul Hârșova, erau ultimele resturi ale acestui vechi oraș, faimos odinioară prin întinderea comerțului său [1]).

Ruine par să se fi găsit și nu departe de satul Piua-Petrei [2]) precum și pe țărmul stâng, în dreptul Hârșovei, între gurile Borcei și Ialomiței [1]) (?).

§ 12. *GURA IALOMIȚEI ȘI VADUL OII.*

In primăvara anului 593 împăratul Constantinopolei a însărcinat pe generalul Priscus,

---

[1]) Carra.

[2]) Un soldat ce-l aveam ca ordonanță, din satul Gura Ialomiței, mi-a spus că pe malul stâng al Dunării, la vale de vechea gură a râului Ialomița, pe niște mici grinduri, s'au găsit multe puncte de unde țăranii sap și scot cărămizi vechi (între gurile Ialomiței și a Gârluței).

Genilie (Geografia 1855) crede că, ruinele aflate pe locul oborului de schimb a satului Piua-Petrei ar fi resturi ale vechei cetăți *Ciridava*.

[1]) Ialomița.

Giguèt comentând pe Herodot este de părere că acest istoric o înțelegea sub numele de Noparis.

Teofilact Simocata, mort pe la anul 640, o numește Ἠλιβακια. Călugărul Teogan Cronograful, născut pe la 784, o numește Ἰλβακια. Șafaric, transcrie ambele aceste grecisme prin *Ilovace* și traduce însuși numele, întocmai ca Șinkai, prin *Ialomița*.

Hasdeu, după care analizăm originea numelui acestui râu, crede că o traducere mai adecuată din Ἠλιβακια și Ἰλιβακία este *Ialovka*.

In adevăr așa se zice Ialomița și în cronica maghiară a lui Ioan de Kikulew dir secolul al XIV-lea.

Marele Mircea într'un hrisov din 1387, al mănăstirei Nucetul, dărueste călugărilor: toate bălțile până la gura Ialomiței («dori do ustïe Jalovniți»). In hrisovul mircian, Hasdeu a văzut numele «Jaloviță». Ce însemnează acum *Jaloviță* sau *Jalovna?*

In toate timpurile regiunile străbătute de Ialomița au fost de o sterilitate îngrozitoare și proba cea mai mare este faimosul Bărăgan.

Adjectivul *ialov*, de unde *ialoviță* și *ialovka* înseamnă în toate dialectele slavice: *arid, sterp, neroditor.*

Astfel vorba *Jalomița* este slavă și românește s'ar traduce prin *stearpă.*

In această parte a țărei locuia oarecând un popor slav, dela care a rămas acest nume ca și Dâmbovița, Prahova, Ilfov, Cricov, etc.

Românii, înmulțindu-se în munți și în jurul Severinului, s'au întins puțin câte puțin spre sud-est și au adoptat numirile ce le-a găsit date de Slavi.

Denumirea *Slavonia dela Istru*, se întindea pe ambele țărmuri ale Ialomiței. Aceste sunt ideile lui Hasdeu asupra originei numelui Ialomița.

Waillant, derivă numele din Jalamica, Jala cea mică, Jala fiind unul din afluenții Padului din Italia.

El crede că acest râu a purtat și numele Flossis, atribuind aceasta obiceiului ce avea colonizatorii romani de a introduce în locurile noi cucerite, numiri din patrie. Astfel acest nume, i-ar fi fost dat dela Flossis râu al Italiei, ce se varsă, la Potența, în Adriatica. El crede că dela numele ce avea acest râu, dela Urziceni (Urticani) la vale, ar fi venit numele orașului *de Flossis*, dela îmbucătura râului și care n'ar fi nicidecum *Orașul de Floci sau de Flote.*

www.digibuc.ro

să păstreze trecerile Dunării şi să ia, dacă era nevoie, ofensiva contra barbarilor. Generalul şi-a stabilit cartierul la Durostorum şi a început să se prepare la o îndoită eventualitate a unui război de apărare sau a unui război de atac. Un declamator barbar, sub nume de ambasador, primit de general, în mijlocul ofiţerilor săi, a încercat să îngrozească pe Romani prin violenţa discursurilor sale. Cu mare măestrie generalul a oprit pe ofiţeri cari, exasperaţi de impertinenţele ambasadorului, voiau să-l omoare imediat. El a fost concediat. Ţările Româneşti, în câmpie, erau în acele timpuri ocupate, în mare parte de Slavi; în regiunea Siretului, în o zonă apărată de mlaştini şi păduri nepătrunse, Slavii au adunat câştigul celor din urmă expediţii, deplorabila jefuială a provinciilor Mesiei, Dalmaţiei şi Traciei. Un şef important, Ardagaste, era păzitorul acestor tezaure, cu o însemnată armată.

Priscus proiectă să-l captureze şi un marş de noapte îl aduse către pădurea care forma mijlocul lagărului barbar. Ardagaste scăpă cu fuga după ce înspăimântă pe romani cu forţa şi mişcările sale. Poporul şi armata au fost cu totul desfiinţate. Inconjuraţi de imensa pradă căzută în mâinele lor, soldaţii romani au cerut strigând să meargă mai departe şi Priscus, răspunzând dorinţei lor, a trimis un detaşament de oameni sub conducerea tribunului Alexandru, să sondeze pădurile din faţă.

Aceşti oameni au descoperit, nu departe de drumul lor, un bivuac de Slavi; ei au voit să ajungă acolo dar întâlnind drumuri întrerupte şi încrucişate în diferite chipuri, ei s'au rătăcit şi s'au pierdut într'o baltă unde ar fi rămas dacă n'ar fi fost asistaţi de un gepid care se afla în regiune.

Acest gepid era un vechi creştin, mult timp serv sau sclav la Avari, care, plictisit de aspra sa servitudine, o părăsise şi într'o zi luă libertatea pădurilor. Din acel moment trăind între triburile slave şi rătăcind din sat în sat, a cunoscut toţi şefii; se făcuse şi păgân pentru a excita mai multă încredere şi simpatie. La vederea drapelelor unui popor creştin se înduioşa şi remuşcările l-au readus către romani, cari l-au primit ca pe un transfug. Gepidul scoţând pe Alexandru din drumul rău în care se angajase, îl conduse pe un drum uscat, până la bivuac şi îi arată mijlocul prin care ar putea înconjura pe Slavi; ulterior toţi au fost prinşi ca într'o cursă şi legaţi cu funii şi lanţuri. Alexandru a voit să-i întrebe el însuşi ce destinaţie aveau acolo şi de ce naţiune erau, dar toţi au refuzat să răspundă. Deşi i-a bătut, totuşi n'a putut obţine decât o nouă tăcere; Alexandru a fost astfel silit să se încreadă, pentru deslușirile de care avea nevoie, numai în declaraţiunile gepidului. El a declarat că aceşti Slavi erau soldaţii unui rege vecin numit Musok, care auzind de lupta pierdută a regelui Ardagaste şi distrugerea lagărului său, i-a trimis să observe mişcarea armatei romane. « Dacă vom merge îndată, înfruntând oarecari dificultăţi, adăugă gepidul, vom putea surprinde pe Musok în oraşul său, dela care el nu va lipsi înainte de a primi informaţiunile eclerorilor săi. Pentru a ajunge acolo este de trecut un râu lat şi adânc, dar eu voi putea procura Romanilor mijloace de a-i trece chiar prin regele Musok ». Astfel vorbi gepidul. Alexandru primi propunerea sa şi pentru ca nimic să nu transpire asupra expediţiei sale, el puse înainte de plecare, să fie sugrumaţi toţi prizonierii.

Marele sat, reşedinţa regelui Musok, era situat la 40 leghe de acolo; gepidul manifestă multă inteligenţă pentru a ajunge acolo; Alexandru şi detaşamentul său, format din 3000 oameni l-a urmat dela distanţă şi Prişcu, care aprobă tot, se puse şi el în mişcare, pentru a ajuta, la necesitate, detaşamentul. Renegatul, care cunoştea bine locurile, a traversat fără greutate râuleţul, îndreptându-se să găsească pe Musok în coliba sa. El îi povesti că nefericiţii supuşi ai lui Ardagaste, scăpaţi de exterminare, se găseau venind prin pădure

www.digibuc.ro

pentru a-i solicita azil şi ştiind că gepidul cunoştea pe rege şi localităţile, l-au trimis înainte pentru a-i cere bărci. In acest moment Musok (Musocium la Theophylact; Musugium la Theopkan în Chronogr. pag. 229) preocupat de alte chestiuni şi fără a mai socoti mult a pus la dispoziţia renegatului 150 bărci şi 300 rameori pe cari acesta i-a condus, în dreptul satului; pe o plajă deschisă şi care se preta la îmbarcare.

Grija ce preocupa pe Musok era îngroparea fratelui său, care fusese celebrată în acea zi.

Masa obişnuită morţilor fusese magnifică. Regele se îmbătase în palatul său. Cum oamenii dela rame avuseseră şi ei partea lor din ospăţ, ajunşi pe ţărmul celalt s'au culcat alături de bărcile lor legate de mal.

Când în revărsatul zilei, sosi Alexandru, oamenii dela rame dormeau duşi; soldaţii săi au masacrat fără zgomot pe oamenii adormiţi, i-au asvârlit în râu şi punând câte 20 în fiecare ambarcaţiune au ajuns curând la sat. Musok, care era încă ameţit de vin, s'a trezit prizonier. Satul său a fost jefuit ca acel a lui Ardagaste; romanii au păstrat însă un mare număr de bărbaţi şi femei, alese pentru a fi vândute pe pieţile Mesiei.

Dar războiul are întoarceri cu totul neprevăzute. Chiar în seara acelei zile, Romanii se aflau în starea în care ei surprinseseră pe Slavi.

Având vin din abondenţă, s'au îmbătat şi n'au luat măsuri de siguranţă; chiar sentinelele dormeau. Prizonierii au profitat de această ocazie pentru a rupe legăturile, au luat arme şi s'au aruncat furioşi asupra Romanilor. Alexandru cât şi soldaţii săi ar fi fost pierduţi fără Priscu care se arătă la timp. Invocând legile vechei discipline romane, generalul, invitat, spânzură pe ofiţerii de serviciu din acea noapte funestă şi a bătut cu nuiele pe soldaţii cărora le lipsea armele.

Expediţii de această natură au avut loc în anii 594 şi 595 contra triburilor slave, ariergarde ale imperiului avar sau al II-lea hun. (După *l'histoire d'Attila*, vol. II, pag. 31—34).

Aceste fapte au avut loc înaintea depunerii lui Priscu şi înlocuirei sale prin fratele împăratului Mauriciu.

După câţiva ani, sub Petru, fratele lui Priscu, ei trec din nou Dunărea în un loc mult mai spre apus de Vadul Oii (poate pe la Turtucaia)—care era departe de Ialomiţa.

De astădată ei au nimerit peste locuri fără apă, rătăcind vreo 3 zile.

La pichetul Vadul-Oii, în dreptul satului Gura Ialomiţei, în punctul unde Dunărea se împarte, la vale de Hârşova în mai multe ramuri, din cari cele mai principale sunt două: *Dunărea veche* şi *Dunărea nouă*, Rusii au pus în timpul războiului independenţei (1877—78) două linii de mine: una pe Dunărea veche spre a opri ieşirea vaselor de război turceşti ce se aflau spre Măcin şi alta, în sus, pe Dunărea mare, în dreptul pichetului, spre a opri descinderea din spre Silistra a canonierelor aflate acolo, — şi contra cărora se armase cu mine, de către Rusi, canoniera română «*Fulgerul*» («Marele Duce Nicolae»).

§ 13. *BRĂILA.*

Cam către anul 367 Valinte trecând Dunărea lângă actuala Brăila, a capturat o importantă căpetenie vizigotă, Arintheus, cu toată trupa sa însă a fost obligat să se înapoieze imediat din cauză că Athanaric se fortificase în teribilul bastion carpatin al Vrancei. La 368 apele Dunării fiind prea mari, Valinte nu poate întreprinde nimic. Intr'o nouă expediţie pornită din Marcianopolis, trecând Dunărea pe un pod de vase la Isaccea, a bătut pe Goţi şi a încheiat pace după discuţii ce a ţinut între plenipotenţari, o zi întreagă, pe un vas ancorat în mijlocul Dunărei.

Nu se ştie pozitiv când oraşul Brăila a început să poarte numele ce-l are astăzi.

In evul mediu, Veneţienii au instalat, pe Dunărea de jos, în apropierea pădurilor Do-

www.digibuc.ro

brogei, o factorie de unde ei își procurau butoaie pentru comerțul lor. Factoria a luat numele de *Varelliana* iar pe dialectul genovez Barilliana. Este probabil că Brăila derivă din *Barelliana* prin contracțiunea vorbei la trecerea în limba română.

Se spune adesea că oare când s'ar fi numit și *Peristhlaba.*

Dela începutul comerțului Genovezilor în Marea Neagră și pe Dunărea de Jos, strălucirea ei a mers crescând:

Un istoric bizantin [1]) numea Brăila «cea mai celebră piață din toate țările române»).

«Negoțul său era, adaogă Hasdeu, atât de întins, încât în cursul evului mediu a fost vizitată până și de vasele spaniole, venite din depărtatele țărmuri ale Barcelonei» [2]).

S'ar putea crede că actualul nume nu poate fi altceva decât o deducere din vorba genoveză *Bariliana*, epitet ce i s'ar fi putut prea bine să i să dea ca rezultat al concentrării doagelor din pădurile Munteniei și Moldovei, cu cari se construiau acele faimoase *barile* (butoiașe) rămase până târziu ca mijloc de transport volant în comerțul levantinilor și chiar în lumea întreagă. Numele Brăila este posibil să fie o deducere din *Bariliana.*

Actualul nume apare în istorie cam spre începutul mileniului actual, sau, cel mult, până în suta a zecea.

Istoria comerțului italian, reprezintat prin Genovezi, Venețieni și Pisani, n'a lăsat nimic să transpire de ceea ce acest oraș ar fi putut fi în epoca de mărire a acestor mari comercianți. Oricum însă, este fără îndoială, că a fost una din acele factorii comerciale atât de dese, bogate, cât și importante, pe Dunărea de Jos și pe coastele occidentale ale Mării Negre.

La constituirea statului muntean, în secolul al XIII-lea, Brăila urmă să se alipească domniei teritoriale, care a ținut mult timp suveranitatea pe ambele țărmuri ale gurilor fluviului, până la mare.

Când închiderea Bosforului și Dardanelelor a silit pe Genovezi și pe ceilalți Italieni să restrângă relațiunile lor comerciale cu Marea Neagră, Brăila a încetat să fie un mare centru comercial, fără ca, cu toate acestea să piardă cu totul valoarea sa.

Incă dela 1412 Polonia, Moldova și Muntenia erau unite contra Turcilor spre a susține imperiul bizantin care se afla în agonie [1]).

La 1426 domnind în Moldova bunul Alexandru, progresele Turcilor au neliniștit mult pe creștini. După sfaturile lui Sigismund, împăratul Germaniei, Moldovenii s'au unit cu Polonii și contând pe ajutor din partea Germanilor, s'au decis să facă război Turcilor. O expediție moldo-polonă s'a pus în mișcare. Două luni, șeful acestei expediții, Cobilenie Grimatie, prefect polon în Sanoțen, a așteptat la Brăila *(ad Brailovium)*, ca Sigismund să intre în campanie; împăratul însă reținut, în Boemia, de oarecari circumstanțe — sau îndemnat de catolici cari nu voiau să susție pe Bizantini [2]), — n'a putut veni în ajutorul creștinilor, așa că trupele moldo-polone au fost nevoite să se întoarcă acasă fără să înceapă războiul. Aceasta n'a împiedicat pe Unguri să acuze pe Poloni și Moldavi că au lipsit dela *locul de întâlnire.*

Aceasta este prima mențiune ce se face în istorie și sub numele ce am văzut, de orașul Brăila [3]).

După moartea lui Dracula, Mahomet al II-lea a trimis pe cel mai mare, din cei doi fii ai săi, Vlad, care se afla ostatic la curtea sultanului, să domnească în Muntenia, cu

---

[1]) Stritter, *Memoriae populorum olim ad Danubium incolentium.* Petersburg, 1789, în 4°, Tom. II, pag. 920.

«*Prailabum* (Brăila) urbem Dacorum quae tottus Daciae forum erat celeberrimum...», citat de Hasdeu în *Ioan Vodă cel Cumplit.*

[2]) După cum asigură V. Alexandrescu vizitând arhiva municipală din Barcelona. Idem.

[1]) I. Heliade Rădulescu, *Dacia și România*, pag. 137.

[2]) Ibid.

[3]) Krommer, pag. 293.

www.digibuc.ro

condiţie să vină în toţi anii să plătească tributul dat şi de tatăl său. La început, a venit 2 ani dearândul; dar mai în urmă nu voi să mai vină. Sultanul a trimis pe Aliza-Bey, şeful vânătorilor împărăteşti, spre a-l căuta. Acesta a venit la Brăila. Domnul n'a voit să vină în întâmpinarea sa, ci a ordonat curtenilor săi, să oprească între dânşii pe ambasadorul sultanului, până se va întoarce el. După aceea, Vlad, a plecat să-şi adune oaste şi cum era iarnă, a trecut Dunărea pe gheaţă, la Nicopoli. Aci a dat voie oamenilor săi să prade şi să ucidă, fără distincţiune de sex sau etate; apoi la morţi, ca şi la vii, le-a tăiat nasurile pe cari le-a trimis cadou regelui unguresc Matei. După aceea venind la Brăila, a închis pe ambasadorul turc, cu cei 30 servitori ai săi, cari nu ştiau nimic, iar a treia zi i-a pus în ţeapă, întâi pe ambasador şi apoi, împrejur, pe toţi servitorii lui [1]).

Pe la 1457 trebuie să fi fost un port important, căci Vlad Vodă într'un document, mustra municipalitatea din Sibiu, că, nu numai că ocroteşte pe un popă român, ce se pretinde fiu de domn, ci încă-l lasă să usurpe domeniul Amlaşului, ademeniţi prin promisiunea acelui pretendent, de a le dărui *venitul vămilor* dela Rucăr şi *dela Brăila* [2]).

Venitul vămilor Brăilei, trebuie să fi fost prea mare (şi prin urmare importanţa comercială a oraşului foarte însemnată) pentru a încuraja ajutorul unui competitor la tronul Munteniei, mai ales contra unui principe ca teribilul Vlad.

La 1462 (?) [3]) teribilul Vlad, dezola Muntenia, cu crimele sale. Istoria ferocităţilor omeneşti nu oferă nimic de comparat, cu ceea ce se spune despre acest tiran fabulos. Perpetua sa ocupare era un supliciu; fiecare soare lumina, în Muntenia, una din acele execuţii sângeroase, unde fantezia era amestecată cu cruzimea [1]).

Chiar « Mahomet s'a indignat de atrocităţile lui Vlad », cari, ce e drept, trebuie să fi fost prea revoltătoare, spre a supăra pe acest sultan, un alt vărsător de sânge omenesc. « Sultanul voi să scape România de acest flagel viu, de acest demon, care a primit întreitul epitet de: *împeliţatul* (diavolul), *călăul* şi *ţepeş* ».

De aci înainte vom urma pe De Hammer, cel mai conştiincios dintre cronicari, căci Méry se depărtează, prin pasiune, de exactitatea faptelor întâmplate. Pe la 1469 un vechi turnător de vin în paharul sultanului Murat al II-lea, meserie ce-i dăduse în urmă dreptul să fie comandant al flotei otomane (!) apoi guvernator în Peloponez, un Ceacargi-Amza-Paşa, era prefect al Vidinului.

Mahomet i-a dat ordin să intre în Muntenia, în capul a 25.000 oameni [2]) împreună cu secretarul său Junis-Beg, un grec lepădat, — ce se numea înainte *Catabolinos* [3]). Ei aveau ordin să pună mâna pe Vlad viu sau mort. Vlad simte, îi bagă într'un loc sălbatec, îi înconjură, pune mâna pe amândoi şi împreună cu Turcii ce-i însoţea şi după ce le-a tăiat mâinele şi picioarele îi pune pe toţi în ţeapă. Pe paşa îl pune într'una mai înaltă, în mijloc [4]).

La 1462 Mahomet al II-lea a venit să pedepsească pe Vlad pentru această faptă. In acest scop sultanul a strâns armată *multă* şi a plecat asupra Munteniei. Această mare oaste a fost împărţită în două: una a mers cu padişahul pe uscat, cea de a doua a fost ambarcată în 25 corăbii mari şi 150 mai mici şi trimisă pe mare.

Această flotă, intrând pe Dunăre, avea misiune să urce până la Vidin. Cu ocazia

---

[1]) După memoriile sârbului Ivanovici, fost enicer în armata lui Mahomet al II-lea. *Arhiva Istorică a României*, Vol. I, partea II, coloana I.

[2]) *Columna lui Traian*, anul 1874, pag. 126, col. II.

[3]) Sau 1459 (?)

[1]) Mery, *Constantinople et la Mer Noire*.

[2]) Istoricul bizantin Duca, zice numai 10.000, cap. 45.

[3]) Hammer, Nerşsi, Indriş, Aali, cit. de Bolintineanu în opera sa *Vlad Ţepeş*, pag. 51.

[4]) Hammer.

www.digibuc.ro

trecerei sale, flota a ars şi Brăila (ocupată probabil de armata lui Ţepeş), *târgul cel mai vestit al Munteniei* şi ale cărei case erau, după moda orientului, în lemn [1]). Am văzut la § Nicopolei, rezultatul acestei expediţii.

Alungând pe Ţepeş şi ocupând Brăila, Turcii nu numai că n'au desfiinţat comerţul Brăilei, dar chiar l-a ridicat până la culme [2]). Pentru a-şi asigura această importantă poziţiune, ei au înconjurat oraşul cu o închizătură (Parcan) iar pe repedele mal al Dunării au zidit o formidabilă citadelă, cu 5 bastioane [3]).

Punând în locul lui Vlad, pe fratele său Radu, cetatea a fost redată Munteniei şi încorporată teritoriului.

La 27 Februarie 1470 fără a se cunoaşte vreun motiv care să justifice duşmănia, Ştefan intră în Muntenia şi după ce a distrus ţinuturile mărginaşe, a ajuns până la Brăila pe care o ia şi o arde.

După cât se vede, Radu simţind de pregătirile lui Ştefan, urzise o conspiraţie printre boierii săi, căci îndată după arderea Brăilei, Ureche ne spune că Ştefan ar fi tăiat capul postelnicului Negrilă, stolnicului Alexa şi vornicului Isaia, fără să spună vreun cuvânt asupra motivului execuţiei lor; probabil vreo crimă în timpul luptei asupra locuitorilor români sau vreun atentat la viaţa domnului lor (Xenopol II, 299—300).

Aci vedem primul atac al Românilor contra conaţionalilor lor. Acest exemplu, cu atât mai funest, cu cât era dat de un om aşa de mare ca Ştefan, a fost din fatalitate, urmat de multe ori de românii, din o ţară sau alta.

Nenorocirea popoarelor dela Dunăre a fost, în toate timpurile, rezultatul *neunirei* lor şi ce e mai trist, chiar al *indolenţei* lor. Aşezaţi într'o poziţie extraordinară, căreia natura nu a economisit nimic spre a o dărui cu toate favorurile sale, această strălucită stare a mărit lăcomia invadorilor şi le-a electrizat dorinţa de a căpăta, dacă nu prin arme cel puţin prin intrigă:—ceea ce s'a putut face uşor, de vreme ce câştigul lesnicios al existenţei, a dat timp autochtonilor să se gândească la acţiuni pornite de sentimente de inimă, decât la acelea comandate de raţiune şi necesitate.

Tristul rezultat al acestei stări, aduse pe nesimţite consumarea forţelor lor şi prin urmare înlesni cotropitorilor mijloacele de supunere şi dominaţie, — şi astfel, ei au plătit cu *cinci sute de ani de umilinţă şi slăbiciune* o stare, care de n'ar fi existat, graţie concursului naturei, ei ar fi devenit de mult timp un centru de lumină şi bogăţie, în mijlocul vechiului continent.

Momente rari, dar cari din fericire exist, probează până la evidenţă, de ce sunt capabile aceste popoare, *când au conducători* şi când dintre ele lipseşte *desunirea.*

In prima hartă (?) cunoscută a Principatelor, acea a lui Iacov Essler şi Georgiu Ubelin, publicată la Strasburg, la 12 Martie 1513, Brăila se numia *Brailavo* şi era aşezată pe un ostrov al Dunării (!).

In aceeaşi hartă un lac, desenat, la apus de Brăila, probabil Lacul Sărat, purta numele de lacus marie (lacul mare, cu înţeles, probabil, de sărat).

In luna Iulie 1538, Suleiman Magnificul trece Dunărea la Brăila în capul unei armate de 150.000 luptători şi se îndreaptă spre Iaşi. Muntenii intraseră pe altă parte, Tătarii au venit la Iaşi iar Polonii au înconjurat Hotinul. Sărmana Moldovă! ce zile!

Inconjurat de toate părţile Petru Rareş, fiul marelui Ştefan, în momente mai dificile ca ale tatălui său, fugi, rătăcind prin munţi, singur pe jos şi a ajuns la castelul său din Transilvania. Moldova a avut un nou domn, nepotul lui Ştefan, în loc de un Rareş, un Lăcustă.

La 1541 boierii moldoveni au ieşit la Brăila în întâmpinarea lui Petru Rareş, care venea a 2-a oară domn în Moldova [1]), pur-

[1]) Laonic Calchocondila, Libr. 9, cit. de Şincai.
[2]) Hasdeu, *Ioan Vodă cel cumplit.*
[3]) Sulzer U. I., pag. 370.

[1]) Heliade, *Dacia şi România*, pag. 185.

www.digibuc.ro

tând spadă, flamura (tuiul) şi calul, semnele prin cari padişahul învestea pe principii Moldovei.

La 1544 Brăila a fost dăruită (ca venituri) Episcopiei Buzăului de către Radu, fiul lui Radu al V-lea [1]).

In acelaşi an, Turcii, profitând de slăbiciunea şi certele Românilor, pun mâna pe cetăţile Munteniei: Turnul, Giurgiul şi Brăila. Ei le întăresc, le transform în raiale şi astfel le păstrează ca posturi înaintate la hotarele imperiului. Cu această ocazie ţara însărcinează pe Coadă Vornicul [2]), împreună cu un *Ban mare* — acel al Craiovei, Theodosie— pentru tragerea hotarelor, în ţară, a acestor *raiale*. Doi ani mai târziu, acest Coadă Vornicul a fost tăiat de Mircea Vodă supranumit *Ciobanul*, împreună cu fratele său Comisul, cu stolnicul Dragu, cu spătarul Stroe, cu Vintilă Căminarul şi alţii după ce mai întâi i-a torturat (1546).

Partea rămasă a judeţului a fost alipită judeţului Râmnicul-Sărat.

La 1564 Alexandru Lăpuşneanu, dobândise a 2-a oară domnia Moldovei. Ajungând dela Constantinopol se opreşte la Brăila şi trimite înainte veste că vine la domnie; apoi se găteşte să intre în Moldova cu un corp de Turci (7000 spahii şi 3000 eniceri) şi de Tătari pentru susţinerea drepturilor sale la tron [3]).

Aci primeşte o deputăţie care îi declară că ţara nu-l voeşte de domn. «De nu mă iubesc ei, eu îi iubesc pe inşii; de nu mă vrea ţara, eu o voi pe dânsa şi tot voi merge, ori cu voie, ori fără voie».

Zece ani mai târziu, adică la 1574, sultanul Selim, amărît de faptele lui Ioan Vodă (supranumit cel Cumplit), domnul Moldovei, una din marele figuri ale acelui secol, trimite lui Alexandru domnul Munteniei, un corp de 30.000 de Turci şi vreo 200 Unguri, ca el, împreună cu aceştia şi oştirea sa, să intre în Moldova, să depună şi să prindă pe Ioan iar în locul său să aşeze domn al Moldovei pe Petru, fratele lui Alexandru.

Ajungând, zice cronicarul, cu toţii la apa Siretului, au tăbăruit şi au dat drumul cailor la iarbă. Informat despre aceasta, Ioan Vodă trimite înainte pe Sfârciofski cu o ceată de cazaci şi 5000 Moldoveni iar el a pornit în urma lor cu grosul oştirei sale; alţii susţin că în capul avantgardei a fost vornicul Dumbravă.

Sfârciofski a mers încet, cu mare precauţiune şi pe furiş; întâlni avantgarda muntenească, compusă din 300 oameni, o înconjură de toate părţile şi-i prinse pe toţi. Convins, apoi, că lucrul s'a petrecut cu aşa *fineţă căzăcească*, că nimic nu se ştie în lagărul cel mare, trimite de urgenţă să se înştiinţeze Ioan Vodă, să vie mai iute; acesta *grăbindu-şi* mersul, s'au unit cu toţii. Indată ce sosi, Ioan îşi împărţi oastea în 3 părţi şi astfel, a lovit lagărul lui Petru şi Alexandru, din trei direcţii, cari în nădejdea străjei, dormeau cu toţii fără grijă. Astăzi, abia se poate pricepe o asemenea neglijenţă. «Izbindu-i a făcut din ei multă moarte, de n'a putut scăpa, zice cronicarul, decât cu fuga şi în cămăşi». Alexandru Vodă, cu fratele său Petru, abia au scăpat (prin vitejia a 2 fraţi, vornicul Ivaşcu şi clucerul Albu) *numai cu trupurile* [1]) şi fugind la Brăila au lăsat toată tabăra în mâna lui Ioan Vodă. Cazacii au făcut mari prăzi cari, după porunca lui Ioan Vodă, le şi rămase.

Aci, unii din autori, cred că Alexandru a lăsat pe fratele său Petru la Brăila iar el a năzuit la *Cetatea de flote*, căutând un adăpost sub zidurile acestei cetăţi, ceea ce lasă să se înţeleagă că în acel timp era o cetate tare; alţii însă, pretind că ambii au rămas la Brăila. Bătălia a avut loc la satul Jiliştea lângă râuleţul Râmna. Ea este descrisă de către Hasdeu, cu talentul său cunoscut, în importanta sa scriere asupra lui Ioan Vodă.

La Jiliştè se afla faţă în faţă:

[1]) Generalul Bauer.

[2]) Şincai, *Cronică*, Vol. II, pag. 186.

[3]) Let. Mold. Vol. I, pag. 446.

[1]) Vornicul Ureche, *Let. Mold.*, V, I, pag. 226.

www.digibuc.ro

Alexandru şi Petru 62.000 oameni din cari 40.000 Români, 20.000 Turci dela Nikopoli şi 2000 Secui.

Ioan Vodă avea 1200 cazaci şi oastea ţărei. Cât trebuie să fi fost la număr spre a bate 62.000 oameni?...

Armata moldoveană se luă după Alexandru şi Petre, jefuind mai mult de jumătate Muntenia; a mers la Bucureşti, unde a pus domn, în locul fugitului Alexandru, pe Vintilă fratele lui Mihai cel Brav. Intorcându-se spre Moldova şi fiind informat că cei doi domni Alexandru şi Petre, se aflau la Brăila, s'a abătut din cale, întorcându-şi oştile asupra acestei cetăţi.

«Ca şi la Bucureşti, Ioan Vodă a fost al doilea domn moldovenesc ce a venit sub zidurile Brăilei.

Cu o sută de ani mai înainte, ea fusese arsă de către Ştefan cel Mare, pe ale cărei urme păşea acum bravul său strănepot» [1]).

Ioan îşi aşează oştirile sale sub cetate şi trimise beiului Brăilei pe doi munteni, cerându-i să-i dea în mână pe amândoi domnii, ameninţând că, de nu-i va da, el va înconjura şi va bate cetatea, până ce-i va căpăta. Capul cetăţii trimise lui Ioan Vodă patru agale, cu zece ghiulele, zece gloanţe şi două săgeţi, însărcinându-i să spună domnului că-l va ospăta cu asemenea bucate, ce nu le va putea mistui, de nu se va grăbi să se retragă cu pace, dinaintea cetăţei. Ioan Vodă se supără şi dădu pe cei trimişi pe mânele călăilor; aceştia le tăiară urechile şi nasurile, cu buze cu tot; îi răstigni, cu cuie de fier, pe prăjini şi cu capetele în jos; într'o asemenea stare îi expuse în faţa oştenilor înspăimântaţi, strigându-le că aceeaşi soartă aşteaptă pe toţi păgânii.

«Apoi fără a lăsa pe uimiţii spectatori, ai acestui supliciu, să revină din înlemnirea lor, el porunci pedestrimei să escaladeze zidurile. Scările de asediu erau gata; imitate după acele întrebuinţate atunci în Germania ele au păstrat în limba noastră militară, până şi numele lor german: *loitre* (dela germanul *leiter*).

Infanteria moldavă, nu avusese încă ocazie să se distingă sub ochii eroicului domn. Pe de altă parte, ea ştia, *din veste*, cât de avută era *neguţătoreasca* Brăilă. Amorul propriu şi lăcomia, reunite, au făcut minuni; pedestraşii s'au aruncat asupra zidului cu atâta furie, că risipiră pietrele şi au făcut o breşă lată, cu atâta iuţeală, încât garnizoana turcă nu avuse nici timpul, nici curajul, să respingă turbatul asalt; câţi au putut, au fugit în citadelă.

Virtutea infanteriei moldave la escaladarea Brăilei, egală pe acea a cavaleriei, la surprinderea taberei dela Jilieştea.

Ioan Vodă a dat armatei sale deplină libertate de a se răsfăţa în pradă.

Jaful Brăilei a avut acelaşi caracter cu faimosul jaf al Romei.

Ioan voind să bată şi citadela, i-a venit veste că mai sosesc, în ajutorul Brăilei, 50.000 Turci şi îndată el trimise pe Sfârciofski, cu cazaci, contra lor, dându-i şi 8000 Moldoveni, care izbându-se de Turci, i-a bătut grozav că abia vreo mie au scăpat, călări.

Ioan fiind înştiinţat că au intrat în ţară şi tătarii, a lăsat Brăila şi a întors oştirile sale contra Turcilor şi Tătarilor pe cari lovindu-i vitejeşte, i-a risipit şi i-a gonit [1]).

Ioan Vodă părăsise cetatea Brăilei, care rămase în puterea otomanilor (după ce permise armatei sale patru zile de odihnă) pentru următoarele motive:

1. Petru cel Schiop fugise peste Dunăre la Constantinopol.

2. Asediul cetăţii ar fi micşorat cifra armatei moldoveneşti.

3. Generalii mari..., nu-şi pierd timpul înaintea cetăţilor; ei bat pe adversari în câmp deschis şi apoi fortăreţele cele mai tari, rămânând fără sprijin, se închin dela sine [2]).

[1]) Hasdeu, *Ioan Vodă cel Cumplit.*

[1]) *Let. Mold.*, Vol. I, pag. 460.

[2]) B. P. Hasdeu, *Oamenii mari ai României — Ioan Vodă cel Cumplit.*

www.digibuc.ro

Intr'o depeşă a trimisului veneţian, din Constantinopole, la 18 Mai 1574, acest oraş se găseşte sub numele de *Bruilano* iar Chilia sub acel de *Chieli* [1]).

« In primăvara anului 1594, adică cinci luni după ridicarea drapelului de independenţă, Mihai a venit cu 16.000 oameni, contra Brăilei; o luă, îi dărămă zidurile, după aceea plecă în contra Hârşovei şi Nicopolei, pe cari împreună cu multe altele, le-a dat foc, le a stricat, prădat, robit şi apoi « *cu prea mare dobândă* s'a înturnat peste Dunăre » [2]).

In Decemvrie 1594 Brăila era un simplu castel ca şi Turnu, ca şi Giurgiu pe cari le luase Românii înainte de a trece în Bulgaria. (Din o scrisoare din Weissenburg (Alba Iulia) Nicolae Iorga I, pag. 130).

Turcii au pus din nou mâna pe ea, căci în Ianuarie 1595, Banul Mihalcea, după ce arse şi pustii Silistra, a venit să asedieze Brăila, după ce-i prădase şi arsese împrejmuirile.

« Asediaţii au găsit mijlocul să scrie lui Musa, ceaşul din Dobrogea, cerându-i ajutor. Musa strânse vreo 4000 oameni şi trecând Dunărea, pe gheaţă, izbi tabăra românească şi omorându-le, după mărturia Turcilor, ca la 1000 oameni, îi sili să ridice împresurarea... » [3]).

La 14 Martie 1595 Mihai trimise din nou, să înconjure Brăila, cu o parte din armata sa, sub conducerea Banului Mihalcea, spre a-şi răzbuna de ruşinea ce avusese, la prima dată, silit a se depărta.

Cetatea Brăilei era închisă cu un zid gros şi întărită cu pălimare de pari (palisade). Armata ce o înconjura formată din acea românească, era sub Banul Mihalcea; acea ungurească, de ajutor, sub Albert Kiraly; numărau amândouă, la 20.000 oameni, cu multă artilerie. Garnizoana Brăilei număra la 3000 de Turci iar Dunărea desgheţându-se, ei nu mai sperau la niciun ajutor. La apropierea Românilor, această garnizoană le ieşi înainte şi începu a-i hârţui; românii, după ce ca de obicei înaintea luptei invocară de 3 ori numele lui Isus, s'au aruncat asupra lor astfel încât cu vitejia, curajul şi numărul, i-a forţat să reintre în cetate, înapoia zidurilor şi să se apere cu tunurile şi cu puştele. Asediatorii au înaintat prin trei direcţii deosebite, ceea ce grăbi mult căderea cetăţei. După 16 zile (30 Martie), înconjuraţii, nemai putându-se apăra, s'au sfătuit să se predea; dar, Banul Mihalcea, care *era născut la Brăila*, nu voi să le primească altă capitulare decât să iasă cu femeile şi copiii lor, fără a lua nimic din avuţii. Insă, după multele rugăminţi ale lui Cara-Ceauş-Meemet-Bey şi Mustafa Ceauş, deputaţii garnizoanei, căpeteniile ungureşti mijlociră şi jurară, pe credinţa lor, că nu li se vor face niciun rău şi că pot lua cu dânşii orice vor voi. La 10 Aprilie, Brăila capitulă, după o asediere destul de prelungită. Aşa, până a nu trece dincolo Dunărea, Turcii au încărcat, pe corăbii, aproape 1000 cântare de mobile şi scule ale lor şi începură a ieşi din cetate spre malul Dunării, plângând şi ţipând; dar românii au văzut că sub vestmintele lor erau şi bani şi încă în pâini aveau ascuns aur topit şi orbiţi de dragostea jafului, la care mult se deprinsese, în paguba disciplinei, au călcat credinţa dată şi s'au aruncat asupra nevinovaţilor Turci, începând a-i despoia pe unii, pe alţii mai însemnaţi a-i lua robi şi pe vreo câţiva a-i şi ucide. Cara-Ceauş, văzând această călcare a capitulării, le strigă: « mincinoşilor! este oare vreo religie care să ierte ceea ce faceţi? ». Atunci Kiraly, cu celelalte căpetenii ale armatei, au pus mâna pe săbii, spre a opri pe creştini să maltrateze pe Turci: au ucis vreo câţiva dintre cei mai

[1]) Acest nume ne face să ne gândim dacă nu cumva numele Chilia, n'ar fi o derivaţie sau o schimbare a numelui *Kelia*, ce din cauza locului sterp, s'ar fi putut da acestui cap al stepelor Basarabiei, ce intră în delta Dunării.

[2]) Şincai, V, II, pag. 252.

[3]) Nicolae Bălcescu, *Istoria lui Mihai Viteazul*, pag. 63.

www.digibuc.ro

încăpăţânaţi [1]) şi au ocrotit trecerea acestor nenorociţi pe celalt mal al Dunării [2]).

Căderea Brăilei a încheiat glorioasa campanie din iarna anului 1595, fără seamăn, poate, în istoria lumei [3]). Românii au fost în acest timp ceea ce ar fi trebuit să fie întotdeauna, ca reprezentanţi ai gintei latine, ai acestei ginte căreia Jupiter îi destinase, ca tot ce este mare, imperiul lumei: Imperium sine fide [4]).

Inainte de a trece Dunărea, însă, Sinan-Paşa, a trimis un corp care a luat din nou, Brăila din mânile Românilor.

După bătălia dela Călugăreni şi goana lui Sinan Paşa peste Dunăre, după plecarea transilvanilor, cu Sigismund Batori şi a moldovenilor cu Răsvan, Mihai spre a-şi asigura frontiera, s'a îndreptat spre Brăila.

« Turcii, aflând că Mihai se apropie de dânşii, năpustiră cetatea şi au fugit peste Dunăre. In această grabnică fugă, 300 din ei s'au înecat în fluviu » [5]).

La 1598 Mihai ameninţat de vecinii creştini şi având absolută nevoie să facă pace cu Turcii, le promite tribut; Turcii însă îi mai cer şi Brăila (Imbrachia), Giurgiu şi Bapale; Domnul, într'o scrisoare, se plânge patriarhului [6]) şi declară că va plăti tributul, dar pentru rest să-l lase în pace. Turcii dorind şi ei să se împace cu Mihai, îşi moderaseră pretenţiunile şi s'au mulţumit cu tribut [7]).

Cu toate acestea, omul lui Mihai trimis să ducă tributul este insultat pe străzile Stambulului [8]).

La 1603 cuscrul şi următorul în domnie (şi bravură) a lui Mihai, Radu (al X-lea, ce i se zicea şi Şerban) şi care era *Mare Brav* [1]), după ce trecând Dunărea pe gheaţă, prădase Silistra şi se întoarse *cu mare dobândă*, după plecarea gheţei, a trecut din nou pe malul drept, *pe luntri*, la Brăila şi a prădat multe ţinuturi [2]).

Mai târziu, Vasile Lupu, domnul Moldovei, intrând în Muntenia, a înaintat până la râul Prahova, în dreptul Ojoghenilor, unde Matei izbindu-l fără veste, Vasile, îşi lăsă corturile, puştile, cu toată pedestrimea, pe mâna lui Matei Vodă şi, de grija gonaşilor acestuia a lăsat calea, pe care venise şi a năzuit drept la Brăila, — unde întârziind câteva zile, în acel timp Matei Vodă a dat de urgenţă ştire paşei despre izbânda sa asupra lui Vasile Lupu. Ori cu ştirea paşei, ori din capul lor, agalele din Brăila şi din Măcin, s'au sfătuit să prindă pe Vasile, să-l trimită la paşa; să nu-l fi avertizat la timp, un Stamate, care a fost mai târziu stolnic şi chiar postelnic mare, agalele ar fi pus mâna şi închis pe Vasile Lupu. Şezând seara la masă, i-a dat de ştire şi sculându-se, a sărit peste gard, într'o grădină, sprijinindu-se pe spatele unuia din slujitori. Apoi i-a scos calul şi ieşind, cu fuga, din oraş, a lăsat în Brăila ceea ce nu rămăsese la Ojogheni [3]).

La 1626 (?) Ştefan Tiranul (Tomşa), competitorul la tronul Moldovei (contra lui Alexandru Movilă), ce se retrăsese la Brăila, a fost prins din ordinul sultanului şi dus la Stambul, unde, spre a-şi scăpa viaţa, s'a turcit [4]).

« Douăzeci de ani de domnie străină, dela căderea lui Radu Şerban (1611) până la

---

[1]) Hammer, T. VII, f. 229, cit. de Bălcescu.

[2]) Nicolae Bălcescu, *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, pag. 73 şi 74.

[3]) Idem, pag. 76.

[4]) Idem, pag. 185.

[5]) Virgil, Aeneid. I, 278—279.

[6]) *Docum. Veneţian*, Nr. 309, op. cit.

[7]) Idem No. 310.

[8]) Idem, Nr. 312.

[1]) Doglioni, *Teatro dei principi*, T. II, § 8, pag. 751. (Citat de Şincai).

[2]) Spontoni (Ciro), *Storia del principato Transilvania*. Libr. 9, pag. 216 (citat de Şincai, V, II, pag. 296).

[3]) Cronica Logofătului Miron Costin, *Domnia lui Vasile Lupu* (1634—1653).

[4]) După *Memoriile lui Carl de Joppecourt*, Paris 1626. Publicate sub numele de *Istoria pe scurt a celor mai memorabile lucruri întâmplate în turburările din urmă ale Moldovei* de D. J. B. A. în *Tesaur de monumente istorice* de P. Ilarian, V, II, pag. 6.

www.digibuc.ro

înălţarea lui Matei (1631) a fost de ajuns, scrie nemuritorul Bălcescu, spre a demoraliza cu totul armata »).

Revolta armatei, *premergătorul tuturor nenorocirilor asupra ţărei*, amărî sfârşitul bunului Matei.

Următorul său, Constantin I Basarab (Cârnul), fiind în pace cu toţi vecinii, se gândi să disciplineze corpul dorobanţilor şi al seimenilor, cari, ca în zilele lui Matei, batjocorea pe domn şi ucidea pe boieri; — aşa, domnul se sfătui cu boierii cum e mai bine de făcut şi se hotărîră să scoată mai întâi pe seimeni din ţară (cari erau sârbi). Deci, i-a chemat şi le-a spus că ţara ne mai având nevoie de ei, nu mai e necesar să le plătească atâtea lefi. Şi făcând ospăţ mare, le-a plătit lefile şi le-a dat haine. Insă, când erau gata de plecare, ei s'au unit cu rudele (căci mulţi se înrudiseră în ţară) şi au început să omoare şi să chinuiască pe boieri, zicând că ei sunt cauza relelor şi că ei îndemn pe domn să-i concedieze. Pe domn l'au batjocorit iar pe boierii cari nu au putut scăpa din mânile lor, i-au omorît. Au prădat bisericile, au dezonorat famîliile, etc. etc.

Atunci Constantin trimise boerii în ascuns la domnul Transilvaniei şi al Moldovei, spre a veni să-l scape de urgia soldăţească. Aceşti boieri au reuşit să facă pe ambii domni să vină cu oştirile lor în ţară. Domnul spuse soldaţilor că boierii au adus invazia străină şi îi determinară să meargă contra lor.

După ce a ajuns în apropiere de armatele transilvană şi moldavă, Constantin într'o noapte fugi la paşa dela Silistra, unde-i spuse cele ce se întâmplase în ţară. Paşa îl aprobă; slujitorii văzându-se părăsiţi de domn, îşi aleseră un altul, pe Chrizea-Vodă. Ambele armate s'au întâlnit la Teleajen (17 Iunie 1655) şi s'au bătut. Artileria munteană, comandată de Buleaga-Aga, îndreptă tunurile în sus, din care lucru Chrizea, înţelegând că e partizan al lui Constantin, îl omorî cu paloşul. Lupta a fost pierdută, căci Ungurii şi Moldovenii au intrat între Munteni, ca lupii între oi şi toţi cei ce s'au predat au fost, fără milă, înjunghiaţi. Chrizea a fugit la Brăila; Constantin s'a înapoiat în lagărul învingătorilor; acolo au prins doi trimişi ai lui Chrizea ce mergeau cu hârtii la Turci; i-a spânzurat; domnii au fost mulţumiţi de Constantin şi au plecat în ţările lor. Racoţi îi lăsă doi căpitani, ca să-l ajute cu consiliile lor.

Chrizea Vodă era în Brăila, cu fugarii şi hoţii, cu care scăpase. Constantin, cere paşei dela Silistra, sub a cărui direcţie se afla Brăila, să-l prindă şi să-l dea lui. Paşa puse şi-l prinse, cu mai mulţi alţi de ai lui; el a fost dat lui Constantin, acesta îl trecu lui Racoţi, care-l internă la Alba-Iulia. Chrizea, scăpând dela Alba-Iulia şi intrând din nou în ţară a fost prins de oamenii lui Constantin, cari l'a tras pe roată, iar pe seimenii ce-l însoţea, unii spun că i-a omorît, iar alţii că le-a tăiat numai nasurile şi urechile. Şi astfel, după multă vărsare de sânge, turburări şi jafuri, lucrurile s'au liniştit. *Iată cum nedisciplina armatelor, fie chiar de scurt timp, pune existenţa ţărei la două degete de prăpastia pierderii* [1]).

In anul următor, rămăşiţele acestora s'au revoltat din nou, la Brăila şi la Bucureşti; Constantin trimise oştiri credincioase contra lor şi îi risipi cu totul.

La 1659 Gheorghe Ghica I, din porunca sultanului, dărâmă toate cetăţile. In acelaşi an, Radu Mihnea al III-lea domnul Munteniei, în alianţă cu Racotzi, domnul Transilvaniei, a atacat şi ars cetatea Brăilei, spre a alunga pe Turci din ea. Tot asemenea făcu şi cu Giurgiu. Sultanul auzi aceste ştiri prin scrisori venite la 7 Noemvrie 1658 din Adrianopoli (Doc. Venet. 915). Este înţeles dar că ordinul sultanului fusese dat în prevederea numai a distrugerei celorlalte cuiburi în cari românii închişi mai impuneau oarecare respect Turcilor. Aceste cuiburi erau cetăţui mai mici, în toate părţile ţărei şi mai

[1]) *Ms. Codex Balacianianus, ad. h. a. (ad hoc anum)*, citat de Şincai (1655), pag. 66, Vol. III.

www.digibuc.ro

cu seamă la vadurile Dunării, a căror ruine se văd încă şi astăzi în unele locuri [1]).

Ioan Neculcea spune, în cronica sa, că la Brăila s'a adăpostit, câtva timp, Domniţa, soţia lui Duca domnul Moldovei, între anii 1681 şi 1684, cu ocazia fugei acesteia dela Iaşi, de frica Polonilor şi că de aci a plecat la Focşani, unde a întâlnit pe bărbatul său.

Pe la 1696 Constantin Brâncoveanu a trimis mai mulţi boieri la Poartă, cari să se plângă de multele corvezi, la cari fusese supusă ţara în ultimul timp, pentru anuala călcare a tătarilor, pentru numeroasele plocoane ce se cereau şi mai cu seamă pentru călcarea hotarului ţărei din partea raialei Brăilei.

In adevăr, Turcii brăileni, călcau mereu hotarul — întinzându-se în interiorul ţărei şi aducând mult rău locuitorilor. — Incă din vremea lui Antonie Vodă, Şerban marele spătar, mai în urmă domn, împreună cu alţi boieri, făcând petiţii către Poartă, li s'au dat un agă împărătesc, cu firman şi au căutat treaba aceasta, mergând chiar spătarul cu cadii, cu turcii mărgineni, pe marginea ţărei dela Ruşiava până la Brăila. Această comisiune, după mare bătaie de cap, reuşise în fine să repună pietrele şi să restabilească vechile hotare. Acum, în această epocă, în zilele lui Constantin Brâncoveanu, Turcii iarăşi au început să se întindă asupra teritoriului. Domnul petiţionă la Poartă. Acesta trimise un copil aproape, pe un Iusuf-Bei, capegiu împărătesc, fiul lui Suleiman-Paşa, ce oare când, fusese mare vizir. Domnul îl primi bine, i-a dat daruri, sperând să îndrepte, prin el, răul, dar lucrurile au rămas în aceeaşi stare ca mai înainte, românii suportând toate cheltuielile făcute.

Brâncoveanu a înaintat o nouă plângere la Adrianopoli. Turcii au însărcinat un nou capegiu şi un cadiu spre a îndrepta lucrurile. Domnul a trimis pe marele spătar Mihail Cantacuzino şi pe Constantin Ciorogârleanu, marele clucer. Turcii brăileni, au refuzat să meargă la judecată; cu toate acestea, capegiul şi cadiul, fac cercetările lor, prin turcii mărgineni şi constatând că hotarele au fost călcate, de către Turci, au repus pietrele acolo unde fuseseră mai înainte [1]).

După spusa lui Langeron teritoriul raialelor se întindea în rază, dela cetate, circa 10—15 verste (1057 m.) în jurul cetăţei.

Pierzând bătălia dela Pultava [2]) (27 Iunie 1709) Carol al XII-lea, regele Suediei, care ridicase bravura până la nebunie, a venit să caute azil pe teritoriul marelui sultan. Ambasadorul Suediei la Constantinopol, Contele Poniatowsky, reuşi să intereseze pe Sultana-Validé la soarta regelui prigonit de noroc. Această femeie urmărise, din fundul seraiului, epopea cavalerească a regelui Carol; ea îl iubea fără să-l fi văzut pe acest erou fabulos şi-l numea, în conversaţii, *leul său.* Uzând de influenţa ce avea asupra sultanului Achmet, ea făcu să se declare război Rusiei.

Informaţi de conduita Divanului, Petru şi Ecaterina trec Prutul şi astfel se începe războiul din 1711.

In Moldova domnea Dumitru Cantemir iar în Muntenia Constantin Brâncoveanu. Şi unul şi altul voiau să se arunce în braţele Rusiei. Cantemir, mai decis, a făcut cu Petru un tratat în care asigura, până la punct, soarta Moldovei, *dar mai cu seamă pe a sa.* Brâncoveanu, avea drepte temeiuri a se teme şi de Cantemir şi de puterea turcească. El aştepta întorsătura ce va luă lucrurile cu toate că primise dela ruşi 300 pungi de bani şi le promisese 30.000 de oameni şi provizii îndestulătoare. Evenimentele au fost grăbite prin următoarea împrejurare: la curtea lui Brâncoveanu se afla un boier, spătarul Toma Cantacuzin,

[1]) N. Bălcescu, *Arta militară la Români. Mag. Istoric.*

[1]) După Radul Greceanu, marele logofăt, cap. 33.

[2]) La 1709 Carol avea 30.000 oameni din cari numai 18.000 suedezi, ceilalţi 12.000 erau moldoveni şi cazaci zaporojeni. (A. C. Ipsil., pag. 271 rom. 453.

www.digibuc.ro

unchiul şi favoritul domnului. Cu ştirea sau nu a domnului său, acest om, care spera să se facă domn în Moldova trecu pe faţă, cu o parte din oaste, în partea lui Petru cel Mare. Apoi cerându-i un corp de 5000 oameni, a plecat drept călăuză vestitului, în războaie, general al lui Petru, Rönne, cel rănit la Pultava, care comanda această trupă şi s'au îndreptat spre Brăila. Planul lor, după ce va lua Brăila, era să treacă Dunărea, să meargă la Isaccea, să strice podul armatei turceşti (ce trecuse Dunărea şi se îndreptase către movila Răbiei, lângă Prut) ca astfel să împiedice şi retragerea Turcilor şi venirea de ajutoare.

Cu câteva zile înainte de sosirea lui Rönne la Brăila, vizirul şi sultanul au ajuns la Obluciţa (Isaccea), unde se făcuse podul peste Dunăre şi aflând de «*hainia lui Dumitraşcu Vodă* şi de intrarea Ruşilor în ţară» au orânduit domn în Moldova şi trimis la Brăila, pe Ioan Vodă *Tergiumanul* (Dragomanul) fratele lui Nicolae Mavrocordat. Acesta, ajungând la Brăila şi auzind de venirea lui Rönne, a trecut Dunărea înapoi şi a mers la Măcin, unde sosi în ajunul venirei muscalilor la Brăila.

La 12 (?) Iulie 1711, Joi seara, a sosit generalul Rönne [1]) la Brăila şi a doua zi, Vineri, aranjându-şi oastea pentru atac, a dat năvală asupra enicerilor, cari se aflau la posturile lor, pe zidurile cetăţei. La început Turcii rezistaseră, dar mai în urmă, neputând suferi focul granatelor ruseşti, au părăsit bastioanele. O parte, din Ruşi au luat cetăţei posibilitatea de a se aproviziona cu apă; altă parte, apropiindu-se de cetate, arunca peste zid granate, omorînd femeile şi copiii. Lipsa de apă, mai cu seamă, a făcut pe Turci să capituleze. Sâmbătă 14 (?) Iulie, la răsăritul soarelui, cetatea deschise porţile.

[1]) Geograful rus Dilthey (1771) spune că oraşul a fost ocupat de generalul rus Rocnora şi că-l abandonă în urma unui ordin al Curţii sale. Actele austriace numesc pe generalul rus Derhein.

Turcii au avut 743 morţi şi 100 prizonieri; ruşii, 53 morţi şi 87 răniţi.

Cantemir [1]) spune că cetatea ar fi căzut, deschizând porţile, prin trădare. Poziţia lui Cantemir la curtea rusească, îl pusese în măsură să cunoască mai bine decât oricine, mersul acestei afaceri; prin urmare asupra trădărei nu mai rămâne nicio îndoială.

Oricum ar fi, Duminică 15 (?) Iulie, Ruşii au dat porunca Turcilor să iasă din cetate cu femei, copii şi cu tot ce aveau, precum: haine, aur, argint, cine cât ar fi putut ridica şi să treacă liber peste Dunăre.

Turcii, natural, făcând astfel şi ieşind din cetate, în spre Dunăre, depărtându-se cu tot ce aveau mai bun şi Ruşii lăsându-i până ce s'au mai depărtat ceva de cetate, i-a înconjurat cu dragoni [2]) şi luându-le tot ce au găsit mai bun pe ei, i-a lăsat, sărmanii, numai cu cămăşile; apoi le-a dat vase şi i-a trecut peste Dunăre iar ei au reintrat în cetate plini de avuţii.

După această faptă de bravură (!) Ruşii se găteau să meargă să strice podul dela Isaccea.

Luni seara, 16 (?) Iulie, însă, a sosit un turc mare dela Vizirul, cu muscali şi cu veste de pace; muscalii au înapoiat toţi robii şi au lăsat cetatea luând cu ei vreo 70 de copii şi fete de turci, ce-i ascunseseră.

Acesta este modul procedărei Ruşilor la întâia luare a Brăilei, după cum spune Neculai Costin [3]), detalii pe cari le cunoaşte şi el dela un Ivan Căpitanul, care fusese la Brăila, cu Ruşii.

Generalul Rönne, trecând Siretul, pe la Maximiani şi urcându-l în sus spre Cernăuţi, *tot stricând şi mâncând ce găsea prin ţară* [4]), a trecut Nistrul, pe la Hotin, în ţara leşască, etc.

[1]) D. Cantemir, în *Evenimentele Cantacuzineştilor şi Brâncovenilor*, § 34. Ediţia academică.

[2]) Axentie Uricarul, *Let. Mold.*, V, II, p. 125—6.

[3]) *Let. Mold.*, V, II, pag. 108.

[4]) Cronica lui Ioan Neculcea, Hatmanul lui Cantemir, *Let. Mold.*, Vol. II, pag. 333.

www.digibuc.ro

Spătarul Toma, a luat-o și el spre București dar, pe drum, ce se gândi, a trecut în Țara Ungurească și de acolo în Rusia, unde țarul *îl milui*, zice cronicarul, cu o dregătorie de graf și *general*, dându-i 5000 ruble pe an și aducându-și acolo femeia, muri, lăsând un copil, în orașul Periaslav, care i se dăduse lui [1]).

Cauzele cari au făcut pe Ruși să părăsească Brăila sunt cunoscute în destul; sultanul Ahmet, cu marele său vizir a trecut Dunărea și a angajat cu Rușii o bătălie în care aceștia din cauză că au disprețuit fără niciun drept trupele adverse, având o mare încredere în puterile lor proprii și n'au apreciat la dreapta sa valoare pe soldatul musulman, intrând în luptă cu forțe și resurse neîndestulătoare, au fost cu desăvârșire bătuți (la Stănilești). Intrigi, unite cu darurile secrete ale împărătesei Ecaterina, lui Osman Paşa, locotenentul vizirului, unite cu abilitatea vice-cancelarului Saffitof au scăpat armata rusă — destul de inferioară ca număr și gata să moară de foame — și pe Petru ce putea fi omorît sau făcut prizonier și cu el și soarta Rusiei.

In zadar vizirul Baltagi Meemet [2]) a cerut extrădarea lui Cantemir; marele monarch, cu toată poziția dificilă în care se afla, lucru ce denotă tăria de caracter și mărimea sufletului său, se încăpățână și a preferat în tratatul de pace — capitularea dela Huși din 9 Iulie 1711 — să cedeze oricât teritoriu i s'ar cere decât să păteze onoarea sa.

Ascuns în carul împărătesei, Cantemir s'a strecurat la Iași; de aci luându-și familia a trecut la Ruși, unde favorurile și onorurile celui mai mare suveran al Rusiei, l-au însoțit până la mormânt.

Timp de un secol și jumătate, această victorie a fost singurul ascendent al Turcilor, contra Rușilor, dar care, din nenorocire a fost destul de rău întrebuințată.

In războaiele viitoare ei vor fi mereu bătuți.

Carol al XII-lea, a reproșat sultanului că n'a făcut pe Petru prizonier; s'a descoperit secretele influențe ale aurului rusesc; enicerii au exprimat pe față nemulțumirea lor și cu toate avantajele *tratatului dela Prut* (cedarea Azovului, distrugerea cetăților ruse de pe malurile Mării Negre, permisiunea pentru Carol al XII-lea de a reintra în statele sale) prin intrigele din Serai, dirijate de Sultana-Validé, continuu entuziasmată de Carol al XII-lea, tratatul a fost sfâșiat și toți funcționarii acuzați că au primit aur rusesc, au fost omorîți [1]), începând cu vizir.

Ambasadorul rus a fost aruncat la Ediculé *(șapte turnuri)*, în închisoare.

Când mai târziu Brâncoveanu a văzut că Rușii s'au împăcat cu Turcii, trimise daruri la Poartă; și cu toate că se credea că el trimisese pe Toma la Ruși [2]) arunca vina asupra lui, zicând că ceea ce făcuse era fără știrea domniei, iar el, cheltuind câteva sute de pungi de bani și mântuindu-se și de gâlceava Turcilor dela Brăila, *îndreptă treaba* [3]).

La 15 Iulie 1717 Rușii au înconjurat cetatea Brăilei somând pe Turci să o părăsească.

Un impozit pe cât de oneros pe atât de caracteristic al timpului era așa numita *Zacherea*, adică o dare de grâne, care s'a cerut pentru prima oară la 1756. Se cumpăra grâu cu banii țării și se trimitea la Constantinopole. Cantitatea ce se cerea nu era aceeași în toți anii. Astfel la 1756 primăvara s'a cerut 15.000 kile de Brăila iar în toamna lui 1760 o cantitate de 20.000 kile.

Grâul se preda la Brăila unde se primea de un nazîr, adică intendent al sultanului. Țara era reprezentată de un comisar care observa predarea. După ce se preda can-

[1]) Cronica lui Ioan Neculcea, Hatmanul lui Cantemir, *Let. Mold.*, Vol. II, pag. 333.

[2]) Sclav hrănit în trândăvia și tăcerea seraiului, vizir prin favoare și general fără voia lui.

[1]) Durdent, *Beautées de l'histoire de la Turquie.*

[2]) Nicolae Costin.

[3]) *Letop. Mold.*, ed. Mih. Kogălniceanu, Vol. III, 113—114.

www.digibuc.ro

titatea totală de grâu, nazîrul libera un certificat total, care se trimitea ca justificare la Constantinopol. Intendentul sultanului nu libera certificatul până nu i se da plocoane.

Această dare urma să se ia în bani primăvara şi toamna. Cu banii strânşi se cumpăra grâu în comptul ţărei şi mai adesea în vecinătatea Brăilei.

La 1766 sub Scarlat Ghica această dare s'a urcat la 50.133 lei iar la 1767 sub Alexandru Ghica 58.000 lei [1]).

Abia la 1768, la Brăila şi Isaccea a început să se facă mari aprovizionări de bucate pentru armata turcească. Incă din timpurile primitive ale ocupaţiei otomane, asupra cetăţilor de pe malul stâng al Dunării, se afla la Brăila o mitropolie ortodoxă, de care ţinea toate bisericele cetăţilor ocupate de Turci pe Dunăre şi în Basarabia. La 1770 această mitropolie îşi întindea administraţia sa chiar şi asupra eparhiei Hotinului şi era dirijată de Daniel, mitropolit al Proilavei [2]), care murind la 1771 şi principatele fiind ocupate de Ruşi, Romantzof în unire cu Gavril, mitropolitul Moldovei, desfiinţă eparhia Proilavei. La încheierea păcei (1774), Ruşii retrăgându-se din principate, eparhia Hotinului a fost deslipită de aceea a Brăilei. (A. Papadopolo Calimach, Revista Tocilescu An. III, vol. V, pag. 320).

La 1770 după arderea Giurgiului, vizirul furios a trimis pe Apti-Paşa-Zade-Muhafis al Proilavei (Brăila) cu 25.000 oameni să calce Foxianii, unde ajunge la 18 Ianuarie; dar generalul Podorijkan, venind cu Potemkin, cu un corp de 2.550 ruşi, întâmpină pe Turci afară din oraş şi după o canonadă de câteva ore, s'a aruncat asupra lor la baionetă. In această luptă cad morţi peste 1000 Turci şi 5000 eniceri prizonieri [1]), ceilalţi fug înspăimântaţi, lăsând Ruşilor 6 tunuri, pulbere, care, vite, provizii şi mulţi răniţi [2]).

Ruşii apoi s'au îndreptat să călce Brăila, cetatea tare, apărată de o frumoasă fortăreaţă, singura ce rămăsese Turcilor pe ţărmul stâng.

Cum ei au avut destul timp să concentreze aci oameni suficienţi şi muniţiuni, ea a fost mult timp respectată de Ruşi. Trebuia însă să pună mâna pe ea, dar era necesar pentru aceasta un asediu în regulă pe care sezonul nu-l permitea. Aproape de Siret ei sunt întâmpinaţi de garnizoana turcească dela Brăila sub comanda lui Kehaia-Ibrail (Brăila) Muhafizi-Apti-Paşa-Zadé.

Lupta a început noaptea. Ruşii din Galaţi, auzind tunurile, lasă oraşul şi merg la locul luptei. In acest timp la Giurgiuleşti (la gura Prutului) se aflau proviziile Turcilor sub paza unui corp de eniceri. Un ţăran, venit dela Galaţi, anunţă părăsirea oraşului de Ruşi. Dagistanli-Ali-Aga, a plecat cu soldaţii săi la Galaţi, trece locuitorii sub sabie şi arde oraşul. Corpul de Ruşi care plecase spre Brăila, auzind de venirea Turcilor şi neştiind numărul lor, se îndreptă spre Iaşi. Turcii prind curaj, se organizează la Brăila şi se gătesc să meargă spre Iaşi.

Stoffel le ieşe înainte; se uneşte cu corpurile lui Podorijkan şi Potemkin, ajung la Brăila, bat pe Turci şi-i silesc să se închidă în cetate. Turcii pierd trei tunuri şi una mie oameni, din cari mulţi înecaţi în Dunăre [3]).

Generalul rus Stoffel a încercat să atace cetatea Brăilei prin surprindere. In noaptea de 4—5 Februarie 1770 în capul a 10.000

---

[1]) *Memoires hystoriques et geographique sur la Walachie* par M. de B. (generalul rus Bauer), Newchatel 1781.

[2]) Mulţi din autorii noştri sunt de părere că pe localitatea ocupată azi de Brăila se afla odinioară: *Peristhlaba* sau *Peristhlava* sau *Pristhlava*. Era un timp când Brăila avea pe Dunărea de jos o factorie ce pare să fi purtat numele de Bariliana şi se afla aproape de gurile Dunării. Este dar probabil că avea actualul nume dela acel antic al metropolei.

[1]) De nu va fi eroarea de tipar, în *traducerea* cronicarului Athanasiu Comnen Ipsilante, *după care* extragem, apoi de sigur că autorul a luat numerile după vreun alter Zaharia Karkaleki... al timpului.

[2]) Athan. Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 505.

[3]) Athanasie Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 505.

www.digibuc.ro

oameni, merse la zidurile cetăţei, cu câteva tunuri şi mai multe mortiere; au încercat mai întâi să o escaladeze; găsind însă obstacol în focul bine nutrit al Turcilor, el s'a decis să arunce bombe în oraş şi a-l arde.

Incendiul care s'a răspândit repede în toate mahalalele, a obligat garnizoana să se retragă în oraş. Asediatorii voiesc a-i urma dar sunt respinşi la rândul lor; focul teribil al citadelei nu le permite nici chiar să adune, la lumina flăcărilor, jaful caselor. In fine forţat, el s'a retras fără alt folos decât de a fi ars câteva case şi a fi luat câteva tunuri, câştig care n'a compensat pierderea celor 2000 Ruşi, ce-i costă această operaţie.

De îndată ce drumurile au fost practicabile şi sezonul a permis trupelor să se pună în marş, Turcii au primit noi întăriri, ceea ce a făcut pe marele vizir să treacă Dunărea cu un corp de 20.000 oameni pentru a ataca pe generalul Stoffel care ocupa Bucureştii şi împrejurimele sale. A trebuit mai multe zile până ce acest corp să ia contact cu Rușii. Generalul Stoffel primi veşti asupra mersului său şi a avut timp să se prepare pentru primirea inamicului. El a făcut ceva mai mult; preveni sosirea Turcilor aproape de Brăila, adună din cartiere 15.000 din oamenii săi şi căzând în noaptea de 5—6 Mai asupra lagărului turc, îi atacă cu cea mai mare vigoare, în momentul în care ei se aşteptau mai puţin, le omorî 3000 oameni, le făcu tot atâţia prizonieri punând restul pe fugă; cea mai mare parte din artilerie şi bagaje a căzut în mânile Rușilor [1]).

La 26 Septemvrie, acelaşi an (1770), Ruşii au început împresurarea Brăilei. Vizirul dela Isaccea trimitea neîncetat ajutoare şi provizii. Asediu a ţinut până la 23 Octomvrie; în acea zi generalul Glebov ordonă asaltul, care n'a reuşit [2]). In timpul asediului restul caselor, atât ale oraşului cât şi a marginilor lui a fost cu totul arse [1]). Ruşii au ridicat asediul şi s-au dirijat în bivuac la Mărgineni. Romantzof aflând aceasta, trimite ajutor spre a o asedia din nou. Glebov împresoară din nou Brăila. Dunărea îngheaţă; Turcii cari presimţiseră aceasta, temându-se că nu vor mai primi ajutoare, ridic tunurile şi proviziile, cât au putut şi au trecut la Isaccea, la 4 Noemvrie [2]).

Cum se vede, de 2 ori în anul 1770, Ruşii au intrat în Brăila şi au ars-o; astfel a fost desfiinţat pentru mulţi ani considerabilul său comerţ cu Constantinopole şi întrepozitul ce ea ţinea de toate mărfurile destinate Levantului sau cu provenienţă din această parte.

In pacea dela Kainargi la 1774 Brăila a fost redată Turcilor şi din nou restaurată [3]) în mod civilizat (spune Larousse).

In anul 1780 numai castelul era în bună stare; totul împrejur fusese pustiit.

La 1781 Brăila era un oraş cu un castel fortificat, cu 5 bastioane, pe ţărmul escarpat al Dunării.

Inaintea asediului, oraşul era destul de important, făcea un comerţ considerabil şi era intrepozitul tuturor mărfurilor cari mergeau şi veneau dela Constantinopole pe Marea Neagră.

In anul 1781 Dunărea forma aci, ca şi acum, mai multe braţe, din cari unul, cel mai despre stânga, servea oraşului ca port şi era apărat de o redută, stabilită, pe mal, în josul castelului [4]).

La 1783 Iulie 10, ambasadorul prusian Gaffron raporta guvernului său că Austria a făcut, într'o conferinţă, oarecari aluzii că Impăratul (austriac) ar dori să aibă un port, la vale de cataracte, în apropiere de mare, pentru a putea transporta astfel mărfurile austriace, sub pavilionul imperial, fără întrerupere, pe Marea Neagră, la Constanti-

[1]) *Essais de geographie, de politique et d'histoire.* Londres 1785.

[2]) Comnen Ipsilante; Cara, ibid.

[1]) Cara, pag. ibid.

[2]) Athanasie Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 509.

[3]) Füllek, In operele citate.

[4]) C...(ara), op. cit.

www.digibuc.ro

nopole. Poarta i-a răspuns, continuă ambasadorul, că această cerere este imposibilă, afară dacă Austria nu voieşte să declare război Turciei.

In Decemvrie acelaşi an se numesc consuli austriaci în Moldova şi Muntenia; se permite supuşilor austriaci să facă comerţ şi să navige pe Dunăre, Marea Neagră şi Mediterana. Consulii Ruşi fuseseră rânduiţi cu câtva timp înainte.

La 1790 cea mai mare parte din fortăreţele turceşti nu erau de comparat cu fortăreţele de al 4-lea ordin din Europa. Erau unele cari mai aveau turnuri şi turele din al XIV-lea secol şi când războaiele sau vechimea dărâma aceste turnuri, Turcii le reconstruiau exact cum fuseseră.

Imprejurul unei fortăreţe care era de obicei un castel cu 4 flancuri, era o mahala înconjurată de un retranşament rău, care cele de mai multe ori nu prezenta nicio dificultate la apropiere, putând mai totdeauna fi luată cu asalt, dacă Turcii n'ar fi fost atât de periculos de atacat înapoia retranşamentelor.

La 1791 principele Repnin a voit să cuprindă Brăila. Pe o ştire falsă, aceea că lucrările congresului dela Şiştov erau pe punctul de a se întrerupe, neputând conveni şi că generalul Mitrowsky, rămas comandant în România după plecarea Principelui de Coburg, strângea trupele austriace, el a trimis un curier la Viena spre a cunoaşte intenţiile împăratului.

Acest curier s'a întors prea curând şi fie că răspunsul adus a fost declinatoriu, fie că Principele Repnin a voit să rezerve Principelui Potemkin gloria ocupărei Brăilei, n'a executat nicio mişcare asupra acestui oraş şi s'a hotărît să treacă Dunărea, să atace noul corp turc adunat la Măcin şi poate chiar să fi mers până la Hârşova, dacă ar fi fost posibil să fie susţinut de flotilă şi dacă nu ar fi găsit prea mare rezistenţă în defileuri; el socotea, cu drept, că o asemenea operaţie, dacă ar fi reuşit şi dacă ar fi distrus o mare parte a armatei inamice, ar fi mărit groaza şi descurajarea Turcilor şi i-ar fi decis poate chiar să facă pace.

Dar proiectul era prea îndrăzneţ şi nu ar fi putut fi executat contra unui alt inamic decât Turcii. Ar fi fost cu totul imprudent să lase întreaga Moldovă la dispoziţia garnizoanei din Brăila, care putea fi întărită prin toate trupele pe cari Turcii le aveau pe ţărmul Dunării şi în România, devenite inutile în această parte după asigurările de pace ce Poarta primise din partea împăratului Germaniei. El a trecut Dunărea şi a lăsat, pe malul Siretului, opt batalioane sub ordinul generalului brigadier Lezzano, pentru a observa garnizoana Brăilei [1]).

In Februarie 1795 un ofiţer turc a inspectat toate cetăţile după malul Dunării şi cu ele *Ibraila trimulum*, care constată starea muniţiunilor de tot felul pentru a completa pe cele cari lipseau.

La 1800 nazîrul dela Brăila a primit ordin să meargă, peste Olt, cu 1200 Turci şi să acopere România mică contra lui Passwan-Oglu.

Turcii nazîrului întâlnind nişte cazaci (poate panduri) cari au bătut şi urmăreau pe rebeli, au sărit asupra lor, masacrară mulţi din ei, luându-le victoria sub pretext că religia nu le permitea să sufere ca necredincioşii să omoare în prezenţa lor pe adevăraţii credincioşi. Mai târziu nazîrul şi ceata lui au trecut în sarcina şi numărul armatei domnului, care se urca la 7—8000 oameni.

In Iulie 1806 un tânăr ofiţer Falcovsky a fost însărcinat să viziteze cetăţile dela nordul Dunării: Brăila, Ismail şi Chilia-Nouă. Ajuns la gura Nistrului, trebuia să-l urce până la Hotin, pentru a studia astfel acest curs de apă, ce se prezenta ca o primă linie de apărare contra Rusiei. Ajuns la Hotin avea facultatea să descindă, a doua linie de apărare, Prutul. Aceste recunoaşteri erau făcute din ordinul lui Napoleon cel Mare. După această

[1]) Memoriile generalului conte de Langeron.

www.digibuc.ro

misiune ofiţerul s'a înapoiat în Franţa spre a raporta lui Talleyrand cele constatate.

Trupele ruse au intrat în Moldova la 11/23 Noemvrie 1806 iar în Muntenia în primele zile ale lunei Decemvrie. Benderul a fost asediat dela 11/23—16/28 Noemvrie 1806 şi a căzut din cauză că garnizoana era neîndestulătoare. Această din urmă cetate era atacată în plină pace pe când ambasadorul rus era la Constantinopole, pe care l-a părăsit abia la 29 Decemvrie [1]).

La 14/26 Noemvrie 1806 după intrarea Rușilor în Moldova, principele Moldovei Moruzi s'a deplasat la Râmnic unde s'a întâlnit cu nazîrul Brăilei spre a-i comunica planurile Rușilor şi, dându-i 100 pungi cu bani îl îndemnă să procure fortăreţei tot ceea ce ar putea crede că are necesitate [2]).

După aceea Moruzi a plecat la Focşani şi de acolo la Rusciuk, unde reuşi să împace pe ayan cu Passwan-Oglu şi promitea lui Napoleon să se pună şi el în capul a 20.000 de oameni întreţinuţi cu cheltuiala sa [3]).

In Decemvrie 1806 Michelson somă cetatea Brăilei să se predea şi să-i lase libera trecere spre Dalmaţia.

Akmet, nazîr şi comandant al cetăţei, om de spirit, brav, ataşat sultanului şi ţărei sale, răspunse generalului rus: «că era mirat de propunerile sale, că Poarta nefiind în război cu Rusia, el nu pricepe intrarea trupelor ruse în Moldova; că dacă voiesc să treacă în Dalmaţia, Brăila nu este pe acest drum; dacă Rușii au nevoie de provizii, el le va da pe bani. El adaogă că nu va ataca pe Ruşi, neavând ordinul stăpânului său, dar dacă Ruşii îl vor ataca, el se va apăra; că el nu era ca paşii dela Hotin, Bender şi Akerman şi că el nu va preda cetatea niciodată, cel puţin la prima propunere.

In Februarie 1807 domnul de Rodofinikin a plecat din Bucureşti pentru Galaţi spre a soma încăodată fortăreaţa Brăilei să se predea.

La 1807 Ipsilante a cărui poziţie devenea din ce în ce mai grea, în Bucureşti, unde nu era domn decât cu numele, s'a hotărît să treacă în Rusia. Filipescu cunoscând plecarea, anunţă nazîrul de Brăila. Acesta decise să-l prindă şi a însărcinat cu aceasta pe tânărul Ceapan-Oglu, care venise la Brăila cu o *cavalerie numeroasă.*

In 3 zile Ceapan traversă cei 108 km, până la Buzău dar a ajuns cu o oră în urma trecerei lui Ipsilante; a prins câteva trăsuri de ale sale, sugrumă mai mulţi locuitori şi a ars oraşul Buzău, care pe atunci era destul de mare. Toate acestea s'au petrecut sub ochii lui Kamensky şi a lui Dolguroky. Ceapan s'a reîntors la Brăila, tot aşa de repede cum venise, trecând printre corpurile celor 2 generali, cari s'au acuzat mutual. Kamensky cu toate acestea îl urmă până la Brăila, unde la 5 şi 6 Iunie a avut o acţiune cu cavaleria garnizoanei Brăilei care a pierdut 300 oameni iar Rușii 150.

In Iulie 1807 garnizoana Brăilei era de 15.000 oameni sub comanda lui Dgelal-Paşa. In faţa lui era generalul Michelson cu 15.000 oameni. Ca şi Giurgiu şi Ismail, această cetate era destul de bine armată.

La 1 Aprilie 1808 Brăila avea o garnizoană de 1200 oameni în care se cuprindea şi locuitorii cari purtau armele; Mustafa-Paşa pusese mâna pe comanda cetăţei dar Sublima Poartă dispuse să se dea comanda unei creaţiuni a principelui Moruzi anume Ibrail-Nazîr.

Descrierea cetăţei în anul 1809. Spre Galaţi cetatea Brăilei avea o întărire, o citadelă foarte tare şi imposibil să fie luată fără veste. Ea avea 2 incinte: acea interioară consta într'un zid de piatră, cu 4 bastioane, foarte tare; venea apoi a 2-a incintă de pământ cu 5 bastioane; urma apoi un glacis şi un al treilea şanţ. Această citadelă era însă aşa

[1]) Doc. XXXI, p. 386. *Scrisoarea lui Talleyrand către Napoleon* la 18 Februarie 1807.

[2]) Doc. Acad. DXIV. Supl. I, Vol. II, pag. 372. *Scrisoarea generalului Andréossy către Napoleon cel Mare.*

[3]) Ibid.

www.digibuc.ro

de mică că nu putea susține mult timp un asediu regulat; obuzele ar fi nimicit imediat pe apărători; ea nu putea servi decât să adăpostească resturile garnizoanei, gata să capituleze.

Orașul se întindea la stânga citadelei; era mare și cu mult mai bine zidit ca celelalte orașe turcești. Se găsea format, între altele, din multe locuințe spațioase și agreabile vederei.

Un colosal retranșament de pământ, de 4 verste înconjur, încingea orașul și citadela. Acest retranșament nu era prea înalt, dar șanțul său era foarte adânc și cu taluzele aproape verticale. Circa 200 guri de foc garniseau ramparturile, în baterii construite după moda turcească și formând bastioane, cari nu se flancau unele pe altele. Două enorme curtine separau citadela. Tunurile erau dispuse la întâmplare; un tun de 24 alături de unul de 6, unul de 8 alături de un mortier, mai toate acoperite, turcește, cu imense gabioane.

Șanțurile au fost garnisite cu traverse; aceste traverse erau de scânduri crenelate; un loc era amenajat la mijloc pentru falconete. Se descindea la ele prin drumuri săpate în retranșamente, adevărate porți. Ele erau foarte folositoare.

Atacul cetății în 1809. Inainte de a porni asediul Brăilei, Principele Prosorowsky, începu prin a confisca toate vasele cari se găseau la Galați și acele cari intrau în Dunăre prin Sulina. A instalat în fața Hârșovei, Silistrei și Turtucaiei detașamente din corpul de rezervă. A trimis un batalion ca avantgardă marelui corp sub comanda generalului maior Paul Hovaitzky, care la 28 Aprilie începu ostilitățile prin atacul câtorva sate din județul Brăila. El a împrăștiat un detașament turc care era la Nazîrul.

Marele corp al armatei rusești se afla lângă Focșani sub comanda lui Kutuzoff de unde Prosorowsky, punându-se în capul său, porni către Brăila. Marșurile s'au executat cu cea mai mare ordine, ba chiar cu o minuțioasă pedanterie, care n'ar fi fost bună decât într'o manevră preparată. Ele au obosit foarte mult trupele cu atât mai mult că au fost zile călduroase.

La 2/14 Aprilie s'au dat pontoanele pe râul Buzău la Vadul Vizirului (numit din cauză că pe acolo scăpase vizirul din lupta dela Râmnic în 1789 cu Suvarow). La 5 armata a trecut Buzăul. Turcii au venit în recunoaștere și să o hărțuiască. La 7/19 Aprilie pontoanele dela Viziru au fost coborîte la Serbești, pe Siret, unde s'au instalat și armata investi Brăila. Nazîrul Achmet a ars toate foburgurile cari erau înaintea retranșamentelor către dreapta Rușilor.

Plenipotențiarii turci cari au venit să negocieze au fost trimiși la Galați și s'a dat ordin flotilei să înainteze spre Brăila.

In jurul Brăilei, până la Siret și Buzău, este o câmpie aproape goală, pe care ar putea manevra o armată de 100.000 oameni fără vreun obstacol oarecare. Se găsesc câteva râpe și aproape de Siret, în special spre Galați, această câmpie este cu totul tăiată «à pic», așa că se poate spune că Brăila este un imens platou.

Acest platou forma ceea ce se numea raza districtuală a Brăilei, care aparținea Turcilor și forma bogăția comandamentului cetății. El era populat de cele mai frumoase și bogate sate.

Nazîrul om uman și spiritual, nu tiraniza locuitorii și, în toate, acei cari aparțineau raialelor, orașelor turcești, erau mai bine tratați și mai fericiți ca cei abandonați la prada și imoralitatea regimurilor fanariote.

Armata rusă a fost împărțită în trei grupări:

1. La stânga, lângă Dunăre, corpul locot. general Essen III.

2. La centru, comandantul-șef, generalul Kutuzoff și generalul Markow.

3. La dreapta, lângă Dunăre, Sergie Kamensky.

Peste tot 38 batalioane și 20 escadroane; în total, cu artilerie, pioneri și cazaci 22.000—24.000 oameni.

www.digibuc.ro

In cetate, socotind şi locuitorii, erau 15.000.. In acest număr erau câţiva eniceri, mulţi locuitori dela Hotin, Bender, Chilia (din acei trimişi înapoi de ruşi atât de nepotrivit cu împrejurările), Zaporojeni, Nekrassonisttzis şi 500 locuitori, ţărani, dezertori, ruşi şi poloni. Toţi, până chiar şi copiii erau armaţi.

Achmet Effendi, nazîr şi comandant real al Brăilei — în urmă mare vizir — singur el preţuia cât garnizoana Brăilei. Era un om brav până la îndrăzneală, de o imaginaţie bogată în resurse şi şiretlicuri, bun tactician şi ştiind să inspire trupelor sale îndrăzneala, de care el singur era animat.

La început lagărul rusesc fiind instalat prea aproape, a fost mutat mai departe, căci bătaia cea mai mare a tunurilor cetăţii îl ajungea deja la o mare depărtare, fie din cauza pulberei bune, fie datorită pieselor lungi.

Pentru a lega cele trei lagăre între ele, s'au construit redute, redane, chiar pentru posturile cazacilor şi bateriilor pe Dunăre. Cetatea era dominată dar nazîrul nu voia să audă nici de parlamentari şi nici de orice altă propunere.

La 11/20 Aprilie flotila rusă a sosit la Galaţi şi s'a apropiat de Brăila la bătaia tunului iar artileria de asediu a sosit dela Bârlad.

La 12/24 Aprilie s'a deschis tranşeia.

Generalul Harting a fost însărcinat cu direcţia asediului. Era un om incapabil. Dela 12—24 Aprilie s'au construit: paralele, linii de comunicaţii, tranşee, redute, baterii, etc.

Au fost trei atacuri, unul înaintea fiecărui detaşament; cel din centru a fost cel real. El a fost atât de rău dirijat că linia de comunicaţie era cu totul luată în anfiladă. Turcii au turburat continu lucrările şi au tras neîncetat. Ei n'au putut împiedica lucrul, dar au omorît sau rănit destulă lume; toate uvrajele ruseşti fiind prea depărtate, focul bateriilor lor nu putea face nimic contra unui retranşament de pământ sau contra unor enorme gabioane din cari fiecare forma un adevărat bastion.

S'a tras multe focuri de artilerie şi s'a pătruns casele din oraş: cu toate acestea nu s'a sfărâmat nicio bucată din retranşament şi nu s'a omorît niciun om din toată garnizoana. Ea era adăpostită în găuri săpate în interiorul retranşamentelor unde bombele şi ghiulelele nu puteau pătrunde. Bombele au incendiat câteva case; noaptea se auzea de afară ţipete de copii sau femei strivite ori arse.

In mai multe rânduri femeile s'au aruncat la picioarele vizirului rugându-l să predea cetatea şi să le economisească atâtea pericole; nazîrul n'a voit să cedeze.

El făcea hărţueli cu cazacii dar n'a executat nicio ieşire generală.

El căuta să întoarcă flancul drept al Ruşilor, făcând să urce Dunărea mai multe vase încărcate cu trupe dar le-a oprit focul bateriilor ruse aşezate pe ţărm. Această parte a câmpului de bătaie era supravegheată de Hovaitzky cu cazacii săi.

La 18/30 Aprilie nazîrul ataca destul de serios vânătorii Regimentului 29 în grădinele situate înaintea detaşamentului din dreapta, dar acest atac a fost respins cu mari pierderi.

Flotila rusă comandată de Yakinow, formată din 22 vase s'a aşezat lângă Brăila pe care a bombardat-o continu. Ea detaşase 5 vase mici cari s'au scufundat în bălţile Măcinului cercând să pătrundă cu Zass în Măcin!

Asaltul Brăilei. Harting, general de geniu rus, infiltră în capul comandantului-şef ideea de a lua Brăila cu asalt. Toată lumea era de părere contrară, dar şeful comandând, ceilalţi au trebuit să se supună.

Asaltul fiind cunoscut în lagăr a fost ştiut şi de Turci. Cu ajutorul unor Greci, nazîrul ştia tot ce se petrece în lagărul rusesc.

Atacul a fost dirijat pe dreapta unde retranşamentul oraşului era cel mai garnisit

www.digibuc.ro

de bastioane, cari se flancau destul de bine— în loc de a fi spre centru unde două enorme curtine ofereau mai puțin pericol.

La 20/2 Aprilie, pe o noapte foarte întunecoasă, trupele s'au pus în mișcare și au ajuns înainte de ziuă la șanțul cetății. Coloana principelui Viazemoty, rău condusă de baronul Ixküll, ofițer de stat major, a căzut în găurile pivnițelor caselor arse, pe cari le luase drept șanțurile fortăreței.

Ea s'a dezordonat; a început să tragă când nici nu ajunse la șanț. Această coloană era precedată de 100 voluntari sub comanda contelui Samoilow. Ei au ajuns la șanț; au pus chiar scările, dar Samoilow (un tânăr de 17 ani) fiind rănit, acțiunea a eșuat.

Celelalte coloane au intrat în șanț și au rămas acolo. Au căutat să pună scările dar erau prea scurte, plus că nu se mai găseau decât un sfert din cele ce s'au luat din lagăr. Cauza era că ele erau purtate de oameni luați de bunăvoie din alte regimente, numai în acest scop, în loc să fie duse de cei mai buni oameni ai trupei ce mergea la asalt.

Batalioanele de atac ale celor 2 coloane, Repninsky și Khitrov și ulterior batalioanele de rezervă s'au amestecat în șanțuri și au tras toate cartușele, fie în aer, fie unii contra altora.

Intărirea n'a putut fi escaldată; puțini soldați au urcat-o; 30 oameni din coloana Repninsky cari au intrat într'un bastion au fost măcelăriți.

Toată garnizoana văzând că nu mai are nimic de făcut în altă parte s'a concentrat către partea atacată; focul era teribil; nicio lovitură nu dădea greș. Generalul Essen III care avea ordin să simuleze un atac la stânga, l'ar fi putut transforma într'un atac serios și ar fi putut pătrunde în cetate, însă... îi lipseau scările. Dar chiar de ar fi intrat în oraș, totuși din case, adevărate mici fortăreațe, înconjurate de șanțuri, ziduri, grădini, etc. s'ar fi desfășurat un nou carnaj și cel puțin 8000 oameni s'ar fi pierdut pentru luarea unei cetăți care n'ar fi costat nimic, dacă i s'ar fi tăiat orice comunicație cu Măcinul, care le era indispensabil și o operație ușoară. Acest asalt nereușit s'a terminat la ora 11 dimineața și a ținut 6 ore. Kutuzoff a fost singurul care a avut curaj să spună lui Prosorowsky, care aștepta departe momentul de a intra în cetate... că atacul nu reușise.

In fine Prosorowsky a ordonat retragerea; soldații cari nu erau răniți s'au urcat cum au putut pe contra escarpă și au retras câțiva răniți; cel mai mare număr însă a rămas în șanțuri și toți cari au căzut în mâinele Turcilor au fost omorîți. Cei cari au fugit au fost urmăriți cu focuri de pușcă și mitralii. Nazîrul a trimes la Constantinopole, în saci, 8000 urechi.

Turcii au pierdut circa 100 oameni; ei n'au executat o ieșire generală și s'au mulțumit să trimită câțiva tiraliori pentru a omorî pe răniții ce se îndreptau spre lagăr; cazacii însă i-a gonit.

In timpul nopței, Rușii au tras 1500 ghiulele și bombe asupra orașului, cari n'au produs niciun rău garnizoanei; din contra, Turcii au ripostat cu 2000 focuri și se crede că și în această luptă de artilerie au avut avantaje.

Principele primind întăriri, cam egale cu pierderile, avea aerul să continue asediul și focul a fost câteva zile destul de viu, ca și înaintea asaltului, dar, în fine, la 6/18 Mai s'a retras în ordine, noaptea, înapoia Siretului.

Turcii au comis greșala de a se lua după Ruși cu 1000 oameni; aceștia, cari ambuscaseră două regimente de cazaci, cam la 7 km de cetate, i-a înconjurat și omorât jumătate din ei; nazîrul abia scăpă ca prin minune. Nepotul său, Mehmet Aga a fost rănit și prins împreună cu 5 ofițeri și vreo 50 oameni.

La 7/19 Mai armata rusă a trecut Siretul pe un pod, la Șerbești și a luat cantonamentele, pe 2 linii, pe dealurile ce domina acest sat iar stat-majorul s'a dus la Galați.

www.digibuc.ro

Retrăgându-se, ruşii au pustiit cu totul rayaua Brăilei [1]).

Cucerirea Brăilei în toamna anului 1809.

La începutul lui August 1809 Principele Viazemsky a respins furagerii turci. La 24/5 August ei au fost din nou goniţi de generalul Olssufiew.

La 7/19 Septemvrie a fost o acţiune mai mare; s'au luptat timp de 7 ore; ruşii au pierdut 50 oameni. Turcii au lăsat 200 oameni pe câmpul de luptă.

La 12/24 Septemvrie Turcii ieşind din cetate aveau aerul să înainteze în 3 coloane spre Focşani şi Buzău.

Ruşii au luat dispoziţiuni pentru a opri această mişcare şi în acelaşi timp de a-i tăia de cetate, dar ei s'au retras.

Olssufiew, care comanda atacul la Brăila, avea ca interpret un bătrân polonez numit Pikelstein, care cunoştea foarte bine limba turcă, dar foarte rău pe acea rusă şi franceză. Olssufiew cunoştea franceza mai rău ca Pikelstein. Acesta scrise nazîrului de Brăila scrisoarea cea mai ridiculă şi cea mai deplasată. Ii adresa ameninţări obraznice cari deveneau ridicule după tristul rezultat al asaltului şi ridicarea asediului. Nazîrul răspunse prea ironic, tare şi dibaciu. Această corespondenţă nu plăcu lui Bagration, care trimise pe Essen să comande în faţa Brăilei, în locul lui Olssufiew, care nevoind să servească sub Essen, a plecat la Iaşi.

Essen strânse în luna Octomvrie trupele din lagărele dela Galaţi, Buzău şi Vadul Vizirului, restabili podul dela Şerbeşti, a trimis la Măcin, care devenea un punct prea interesant, pe generalul Ştefanov cu 4 batalioane, a lăsat un batalion la Focşani, unul la Buzău, unul la Galaţi şi la 2/14 Noemvrie primind întăriri dela marea armată, a înaintat către Brăila cu 22 batalioane, 13 escadroane, 4 tunuri călăreţe şi 18 de 12 unţi.

El avea 3 coloane, cari formaseră 3 lagăre separate, cam în poziţiile în cari fuseseră cele 3 lagăre ale lui Prosorowsky în luna Aprilie, dar ceva mai departe de oraş.

Essen nu avea 6000 oameni în realitate şi bloca 12.000. Poziţia era întărită şi trebuia multă înţelepciune pentru a termina fericit.

El a pus să se construiască redute şi redane între detaşamente.

Aceste uvraje au fost dirijate de Maiorul Michan numit şi mare cuceritor de oraşe. Acesta era un excelent ajutor pe care comandantul-şef îl trimisese lui Essen.

Flotila s'a apropiat de fortăreaţă şi a bombardat-o.

La 16/28 Michan a construit o baterie iar la 19/31 alta. Ele erau legate prin tranşee dirijate cu aceeaşi îndrăzneală şi fericire, precum vom vedea, ca la Ismail.

Incă dela 13/25 nazîrul oferise să se predea, dar în astfel de condiţiuni că Essen nu le-a acceptat.

La 15/27 Essen l-a somat şi a cerut un răspuns definitiv. La 16/28 a reînceput să parlamenteze. Essen numi pentru a trata pe fratele său şi locot. Iskul; ei erau germani. Niciodată generalii germani n'au întrebuinţat decât pe compatrioţii lor.

La 21 Octomvrie cetatea s'a predat. Nazîrul văzu bine că nu mai era posibil să se apere şi că dacă ar fi făcut pe Ruşi să-şi piardă răbdarea, el nu va obţine condiţiuni bune. Nu mai avea decât pe 15 zile mâncare. El a cerut şi a obţinut plecarea din cetate cu arme şi bagaje lăsând Ruşilor: drapelele, tunurile şi muniţiile.

Paşa Abdul-Rakman, în calitate de comandant al trupelor, a subscris capitularea. N'a fost vorba niciodată de acest personaj căci el făcea ceea ce îi dicta nazîrul, care era adevăratul şef al cetăţei.

S'a cerut să se predea Ruşilor: fugarii şi dezertorii ruşi. S'au găsit 200, dar mulţi s-au ascuns printre turci. S'a luat 96 drapele, 2 cozi (tuiuri) de paşi, 205 guri de foc din cari 14 mortiere şi 191 tunuri, o mare can-

[1]) Pag. 164—171, Jurnalul generalului rus conte de Langeron.

www.digibuc.ro

titate de muniţii şi pulbere, de care Turcii au avut totdeauna o imensă provizie.

2000 locuitori au rămas în oraş şi aceştia numai creştini. A eşit din cetate 1100 cavaleri, 4100 pedeştri şi 13.300 locuitori. Capitularea n-a convenit Curţei, dar Essen lucrase după ordinele lui Bagration.

Nazîrul Brăilei a ajuns în Mai 1811 mare vizir.

Brăila a fost în toate timpurile, mai cu seamă la 1811, întrepozitul general de subsistenţe pe care Constantinopolul le scotea din Principatele române de la Dunăre. Nazîrul era însărcinat cu aducerea la Constantinopol. Dacă convoiurile erau capturate, insuficiente sau târzii, el era cel acuzat.

Această funcţie cerea multă prevedere şi activitate. Achmet o păstrase 12 ani, încoronându-şi administraţia prin frumoasa apărare a Brăilei din 1810, unde cum am văzut, a obţinut o capitulare onorabilă.

In iarna anului 1811 către 1812 Divizia X rusă sub comanda generalului conte Levetz trebuia să ierneze în districtele Brăila, Galaţi, Ismail şi Chilia.

Nu mult înaintea izbucnirei revoluţiei din 1821 căminarul Sava concepu o stratagemă foarte cutezătoare pentru ocuparea de către eterişti, a cetăţei Brăilei, unde era concentrată cea mai multă armată şi care era cheia celorlalte cetăţi dela marginea Dunării. De aceea şi trimise mai întâi pe un polcovnic Sotir Papadopulo, grec din Pelopones, sub formă de neguţător, făgăduindu-i că-i va trimite şi alţi 500 ostaşi, mai în urmă tot sub aceeaşi categorie şi cu instrucţii că după ce se va uni cu partea de cetăţeni, cari erau iniţiaţi mai dinainte, să ocupe într'o zi hotărîtă (25 Martie) zidurile acestei cetăţi pe nesimţite, să întoarcă tunurile asupra cetăţii şi să extermine pe toţi Turcii ce se aflau acolo. Insă pe când numitul Sotir aştepta, plin de ardoare şi de nerăbdare, sosirea confraţilor făgăduiţi, deodată izbucni revoluţia la Galaţi. Atunci Turcii din cauza apropierei zisului oraş au început să fie cu băgare de seamă şi să se păzească cu mai multă străşnicie. Neizbutind planul, Sotir, abia a reuşit să plece din cetate şi să-şi scape viaţa întorcându-se la Bucureşti [1]).

Enicerii, care nimiciseră eteria grecească, ţineau încă ocupate aceste ţări, contra promisiunilor ce Poarta făcuse şi comiteau cele mai îngrozitoare excese. Ambasadorul englez, protestând în numele puterilor europene, a provocat Poarta să-şi retragă trupele din Principate. Sultanul a dat ordin de evacuare însă Turcii n'au ieşit decât după ce au prefăcut multe locuri în pustiuri, prin măcelurile şi fuga locuitorilor. Impăratul Nicolae I, care urmase fratelui său Alexandru, se emoţionă de această stare. El a trimis la Constantinopole pe Mintziaki pentru aplanarea tuturor chestiunilor pendinte. Poarta la început a refuzat; în urmă însă s'a încheiat *Convenţia dela Cetatea-Albă*, a cărei neexecutare a adus războiul din 1828 [2]).

In acest an, Brăila avea aproape 40.000 locuitori; căptuşala zidurilor acestei cetăţi, cea mai tare din toate acele ale Turcilor de pe Dunărea de Jos, fără a excepta chiar Vidinul, a fost ridicată la 1821. Ii lipsea uvraje exterioare. Avea însă o citadelă puternică, înconjurată de 7 turnuri [3]); armament 278 tunuri şi mortiere. Aprovizionarea abundentă şi lesne de înnoit prin Măcin, atât timp cât flotila turcă ar fi rămas stăpână pe Dunăre.

La 26 Aprilie 1828 armata rusă de operaţiuni contra Turcilor, a trecut în Moldova prin 3 puncte: Sculeni, Fălciu şi Vadul lui Isak. Ea era compusă din 3 corpuri:

a) I (al III-lea în organizarea de atunci a armatei) sub comanda generalului Rugevici;

b) II-lea (VI-lea) sub comanda generalului Roth şi

c) III-lea (VIII) sub comanda generalului Voinow.

Această armată se urca la 106.000 oameni, 420 tunuri de câmp, 48 tunuri de asediu,

[1]) Cronica lui Ilie Photino, pag. 52, note.
[2]) Mărescu, *Istoria Românilor.*
[3]) *Gabryel, Danube, Nil, et Jourdain.*

www.digibuc.ro

osebit 40.000 special pentru ocuparea principatelor, cari după planul lui Kisseleff, urma să stea permanent în Muntenia şi Valachia.

Generalul Diebici sosi în faţa Brăilei. La 5 Mai a venit Marele Duce Mihail Pavlovici iar la 7 Mai Impăratul Nicolae.

La 10 Mai împăratul a inspectat tabăra şi a rămas mulţumit. După amiază generalul Kisseleff a citit Impăratului raportul generalului Ruge din Călăraşi; în urmă i s'a dat adresa boierilor munteni, cu fraza: «éternelle fidélité» iar împăratul a spus: «eu nu am nevoie de ea şi le voi răspunde că nici prin cap să nu le treacă unirea cu Rusia» (probă Basarabia în 1878).

Al VIII-lea corp sub ordinele generalului Voinow, a început asediul acestei cetăţi sub direcţia superioară a Marelui Duce Mihail. La 11 Mai 1828 primele trupe au ajuns în faţa cetăţii. La 21, a ajuns grosul armatei. Lucrările au început în noaptea de 19 Mai, prin construcţia unei redute şi a unei baterii. După un asediu acompaniat de lupte, asalturi infructuoase din cele mai renumite şi în cari asediaţi şi asediatori au probat cea mai mare bravură, Suleiman-Paşa, comandantul cetăţii, deschise porţile, cu condiţia ca garnizoana să se retragă cu toate onorurile războiului, să se îndrepte spre Silistra şi să păstreze dreptul de a lupta contra Rusiei, chiar în acel război. Cetatea s'a predat la 17 Iunie, — 29 zile după începerea asediului, — 27 după deschiderea tranşeei. Ruşii au pierdut, fără a socoti pe bolnavi şi răniţi: 4 generali, 18 ofiţeri superiori, mai mult de 100 ofiţeri şi 2251 soldaţi [1]).

De atunci cetatea nu s'a mai ridicat şi ruinele sale au dat materiale pentru clădirile oraşului [2]).

Pe locul marei geamii, Marele Duce Mihail Pavlovici puse să se zidească o catedrală.

Conform tratatului dela Adrianopole, (art. II) această cetate dărâmată în timpul luptelor, a fost evacuată; zidurile sale rase şi teritoriul său încorporat principatului României, Turcii nemai putând-o niciodată ridica din nou, nici să ţină garnizoană în oraş. Turcii au posedat-o prin intervale dela 1544 până în Iunie 1828.

La 1830 Brăila avea 800 suflete; la 1835 circa 6000. Piaţa Sf. Arhanghel s'a făcut în primăvara anului 1836. Portul era adânc dela 10—12 picioare; la mijloc avea 15 picioare [1]).

La 1852 au intrat în port 1563 bastimente cu 260.621 tone şi au ieşit 1188 vase cu 164.901 tone.

La 1853 aceste date an scăzut din cauza pierderilor ruse.

Renaşterea adevărată şi desvoltarea materială a acestui oraş, a început după războiul din 1829, cu care ocazie vechile rămăşiţe barbare ştergându-se, pe dânsele s'a înălţat un nou şi frumos port comercial. Un monument ridicat de Marele Duce Mihail, în faţa oraşului, a fost singura rămăşiţă a tuturor luptelor ce au avut loc aci în vechime.

In anii 1840 şi 1841, eteriile greco-bulgare au încercat în Brăila de două ori să facă o nouă *Zaveră* (vorba slavă, *pentru lege*, revoluţie) contra Porţii; în amândouă rândurile ele au fost potolite, din ordinul principelui Ghica, domnul Munteniei, de garnizoana militară ce se afla în acest oraş, regimentul al 2-lea de linie, sub comanda colonelului Enghel. Regimentul a avut un ofiţer mort şi unul rănit. Daţi pe faţă adevăraţii urzitori ai acestor revoluţii, în cari elementul slav predomina, ei au grăbit căderea domnului.

Ocupat de Ruşi, la începutul războiului, în Iulie 1853, oraşul a fost părăsit mai târziu (în Septemvrie în urma înfrângerilor ce armata imperială a suferit dealungul Dunării) sub pretextul aparitiei flotelor aliate în Crimeea, în Iunie 1854, după ce au jefuit oraşul fără milă.

In timpul războiului din 1877 a fost asemenea la început ocupat de Ruşi şi marginea

[1]) Colonel Baron de Moltke, op. cit.

[2]) Füllek, op. cit.

[1]) Vezi descrierea consului francez Cochelet, în Buletinul societăţii de geografie 1887, August sau Septemvrie.

www.digibuc.ro

sa despre Dunăre garnisită cu baterii. Aceasta a provocat bombardarea oraşului de un cuirasat turc, a cărui explozie, din fericire la timp, a scăpat oraşul de o distrugere complectă.

Puţin în urmă corpul lui Zimmerman a executat în faţa acestui oraş o trecere în Dobrogea şi a ocupat Măcinul, abandonat de Turci precum vom vedea.

Timp de un secol şi jumătate, dela începutul luptelor între Rusia şi Turcia, 9 mari războaie şi 23 de invazii armate: turceşti, ruseşti şi austriace au sângerat şi pustiit această încercată ţară. (Luptele Românilor în războiul 1877/78 de T. C. Văcărescu, vol. I, pag. 19 şi 20; note) după cum urmează:

Nr.	Războaie între		Durata	Bătălii importante	Generali	Nr. curent	Invaziuni	Tratatul Locul, data şi efectele lor.
	Naţionalităţi	Suverani						
1	Ruşi cu Turci	Petru cel Mare şi Ahmet III	1711			1 2	Ruşii sub Petru cel Mare Turcii sub vizirul Baltagi	Capitularea de lângă Huşi 9 Iulie 1711; Ruşii abandonează Azov; se obligă a distruge câteva forturi
2	Austriaci (Imperiali) Turci	Carol VI Ahmet III	1716—1718			3 4	Imperialii sub Stainville Turcească şi Tătărească	Passarovits în 1718 dă Austriei Banatul
3	Ruşi Austriaci şi Turci	Ana Ivanovna Carol VI Mahmut I	1736—1739			5 6 7	Ruşii sub Münich Imperialii sub Wallis Invaziune turcească	5/17 Oct. 1739 la Belgrad
4	Ruşi şi Turci	Caterina II Mustafa III Abdul Hamid I	1768—1774			8 9	Ruşii sub Romantzoff Invaziune turcească	Cuciuk-Kainargi 21 Iulie 1773
5	Ruşi Austriaci şi Turci	Caterina II Iosif II Abdul Hamid I Selim III	1786—1792			10 11 12	Ruşii sub Suvarov Imperialii sub Coburg Invaziune turcească	Iaşi Ianuarie 1792
6	Ruşi şi Turci	Alexandru I Selim III Mustafa IV Mahmut II	1805—1812 1809—1812			13 14 15	Ruşii sub Michelson Invaziune turcească Eteria greacă sub Ipsilante	Bucureşti 14 Mai 1812
7	Ruşi Turci	Nicolae I Mahmut II	1828—1830	Bătălia de la Culevcea Asediul Brăilei, Silistrei, Varnei		16 17 18 19	Ruşii sub Wittgenstein Turcii la Brăila, Giurgiu şi Oltenia Ruşii la 1848 sub Lüders Turcii sub Omer Paşa	Adrianopol Septemvrie 1829
8	Ruşi Turci	Nicolae I Abdul-Medgid	1853—1856	Asediul Sevastopolului		20 21 22	Ruşii sub Gorceakoff Austriacii sub Caronini Turcii sub Omer Paşa	Paris 18/30 Mai 1856
9	Ruşi Turci	Alexandru II Abdul-Cherim II	1877—1878	Asediul Plevnei	Principele Carol al Românilor	23	Invaziune rusească sub Nicolae Nicolaevici Aprilie 1877—Sept. 1879	San Ştefano 1878 Berlin 1 Iulie 1878

www.digibuc.ro

§ 14. *PRINCIPALELE PUNCTE ISTORICE IMPREJURUL BRĂILEI.*

Fără a vorbi de biserica catedrală zidită, cum văzurăm, pe ruinele unei geamii de marele duce Mihail Pavlovici, împrejurimile Brăilei prezintă următoarele trei puncte istorice.

a) *Monumentul* [1]).

Cel dintâi, era un monument, situat, în mijlocul unui platou imens, la sudul oraşului, monument ce aducea aminte posterităţei unul din cele mai sângeroase etape ale încercărilor de cucerire ce armata rusă a făcut, în diferite timpuri, în sud-estul Europei.

El era format dintr'o coloană masivă, având deasupra o mare cruce rusească. In cele 4 colţuri ale sale, erau fixaţi patru vulturi de bronz, cu aripile întinse şi susţinuţi de piese mari de artilerie, luate Turcilor la asediul Brăilei dela 1828. Acest monument funebru a fost ridicat pe mormântul soldaţilor ruşi căzuţi cu această ocazie.

Printre inscripţiile în limba rusă, de pe acest monument, se citea:

Armata rusă, 6 Iunie 1828. — Tratatul dela Adrianopoli, 2 Septemvrie 1829.

Acest monument, aşezat pe un piedestal de granit se afla în mijlocul unei grădini, întreţinută cu pietate şi plantată după ridicarea monumentului.

Alegerea aşezărei acestui monument n'a fost întâmplătoare: Pe când marele duce Mihail Pavlovici observa asaltul cetăţei, o bombă, aruncată din cetate a căzut la picioarele sale. Ea a fost ridicată şi trimisă, ca amintire, în Rusia. In acest loc, atât de departe de cetate, căderea acestei ghiulele, relativ la starea artileriei din acea epocă, ar fi surprins călătorul care, de curiozitate, ar fi vizitat acest monument.

b) *Podul denumit al lui Darie.*

In dreptul vechiului sat *Iarba dulce*, la extremitatea de sud a oraşului şi către partea de sus a portului, se vede în Dunăre, mai cu seamă în timpul trecerei vaselor cu vapori, agitaţia extraordinară a suprafeţei apelor.

Locuitorii din vecinătate, pretind *din moşi-strămoşi*, că în acest loc, în curmezişul fluviului, pe fund, se află ruinele pilastrilor unui vechiu pod de piatră. Ei mai pretind, că, pe timpul apelor prea mici, extremităţile superioare ale acestor urme de pilastri sunt cu totul vizibile.

Aparenţele suprafeţei apelor, pe orice timp, fac neîndoioasă existenţa în patul fluviului a oarecari obstacole cari, considerând dimensiunile braţului, *dacă ar fi urme de pilastri*, ei trebuie să fi aparţinut unui *colosal pod.*

Din nenorocire însă, afară de un vad pe malul stâng, ţărmurile nu prezint nicio urmă, de orice natură, prin care să se ghicească locul ce *ar fi* ocupat fundamentele construcţiilor ce întăreau podul la extremităţi, lucrare ce se vede, atât de bine, la urmele podului lui Traian.

Admiţând, momentan, că acestea ar fi urmele picioarelor unui pod, tradiţia, prezentată de Frunzescu, deşi cu destul foc combătută de Hasdeu spune că podul ce a existat aci, a fost acel a lui Dariu, regele Perşilor, ce acesta ar fi construit, peste Dunăre, în anul 513 a. Chr., cu ocazia expediţiei sale contra Sciţilor [1]).

[1]) Astăzi nu mai există acest monument.

[1]) Din studiul topografiei locului reese:

De vreme ce ţărmul stâng prezintă (este adevărat) un teren sănătos, un mal înalt şi un vad artificial sau natural (dificil de determinat care din două); de vreme ce, ţărmul drept prezintă un loc băltos, ridicat de puţin timp de depunerile produselor nisipoase ale inundaţiilor; de vreme ce, malul cel drept se află la o prea mare distanţă de braţul stâng al fluviului; de vreme, ce pe toată distanţa dela fluviu la *malul drept* este un teren băltos, o adevărată mlaştină impracticabilă; de vreme ce, pentru a reveni de pe malul drept la ţărmul braţului (stâng) fluviului din faţa Brăilei, trebuie să se mai treacă încă un al doilea braţ aproape tot aşa de important ca şi acel din dreptul Brăilei, de vreme ce, pe acest al doilea braţ, în dreptul Brăilei, sau în apropiere nu se vede să fi existat un alt pod; toate acestea, fac să se primească cu

www.digibuc.ro

c) *Ghecetul.*

Ghecetul sau cum îl numea Românii «*Trecătoarea Turcului* este un punct important, relativ, de puţin timp; importanţa sa datează de atunci de când i-a dat-o dispoziţia braţelor fluviului.

La 1791 reîntorcându-se dela Măcin la Galaţi pe câmpia Coţofana (balta dintre maluri), generalul Ribas, supărat că a fost,

---

rezerve ideea existenţei unui pod în această regiune a fluviului.

Care ar fi dar natura obstacolelor, după fundul fluviului, din acest loc?

Fără a putea răspunde precis, se poate admite că aceste obstacole, a căror existenţă nu mai e pusă la îndoială, să fie urmele câtorva stânci, datorite unei erupţii plutonice, şi, din întâmplare, distribuite pe fund la intervale aproape egale, la o înălţime destul de neînsemnată şi dirijate în sensul curmezişului fluviului.

Ar fi afară de orice discuţie pozitivitatea acestei idei, dacă o bucată de piatră ruptă de pe fund ar avea aceeaşi natură cu acea a stâncei, descoperite, ce se ridică în ţărmul fluviului, în susul portului Măcin.

In acest caz, obstacolele de pe fundul fluviului dela Brăila, ar fi prelungirea, pe sub pământ, a lanţului de stânci dela Măcin sau Igliţa. Ostrovul *Turcoaia*, stâncă de piatră, în mijlocul unei bălţi de mai mulţi kilometri împrejur, ne întăreşte ideea.

Să ne închipuim însă că aceste obstacole ar fi în adevăr urmele pilastrilor unui colosal pod.

Să căutăm, în acest caz, care ar fi podul ale cărui urme s'ar putea încă vedea?

Recapitulând, în memorie, istoria, poduri fixe şi de mare importanţă au fost două: unul a lui Traian, a cărui poziţie este destul de bine stabilită şi un al doilea, acel a lui Constantin.

Ar fi dar posibil ca podul dela Brăila, *dacă în adevăr a existat*, să fi fost acela al lui Constantin.

Să cercetăm istoria şi să vedem ceea ce am putea găsi, care să ne vie în ajutorul *supoziţiei* noastre.

In anul 327 d. Chr., marele Constantin, a început să zidească *podul de piatră* de peste Dunăre *); construcţia sa a durat trei ani; a fost terminat în anul 330. Scopul facerei acestui pod, era să înlesnească trecerile dese ale armatei romane contra barbarilor; mai cu seamă contra Goţilor (cari locuiau partea răsăriteană a Munteniei) cari au *împiedicat mult facerea podului* şi pe care Constantin, neapărat a fost silit să-l apere **) şi pentru care a petrecut întregul an 329 pe ţărmul Dunării.

Podul acesta a fost construit la vale de acel a lui Traian şi se pretinde chiar că ar fi fost construit mai mult *în scopul de a face o operă mai mare ca a lui Traian*, pe care Constantin îl numia *) *Herbam Parietarum, Parietara* (iarba de părete), din cauza multor inscripţii făcute pe mai multe case sau stabilimente mari romane **).

Se vede că acest Constantin, chiar sfânt, tot grec a rămas! căci Eutropiu nu esită să-l numească, pe Traian, arhitectul universului.

In fine, el a trecut Dunărea şi a bătut pe Goţi şi Sarmaţi, la 12 calende ale lui Mai, anul 332, fiind consuli Pacatian şi Ilarion ***).

Care să fie cauza pentru care niciun vestigiu pe ţărmurile fluviului nu arată urme ale unui pod de piatră în această localitate? Fără îndoială că, în drumul invaziilor barbare, aceste vestigiuri trebuia să dispară.

In timpurile din urmă (pentru a nu cita decât aceste), nenumăratele zidiri ale pereţilor cetăţii Brăilei, ale caselor, construcţia pavagelor oraşului, a diferitelor monumente, etc., au avut nevoie de mari cantităţi de piatră spre a mai putea rămâne vreo urmă.

Existenţa acestui pod, lasă să se înţeleagă că importante schimbări au avut loc în constituirea braţelor Dunării, dela acea epocă până astăzi. Fără îndoială că unirea ce are loc azi la Ghecet, între braţul *Dunării vechi* şi acel al braţului stâng, format din unirea canalelor apusene ale fluviului, la câţiva kilometri la vale de pod, n'a putut să existe în acea vreme. *Dunărea veche* ce astăzi începe la Hârşova, era prelungirea Dunării propriu zise, dela Silistra la vale şi continua pe sub dealurile Bugeacului (probă lacul Garvan şi rigolele de sub Văcăreni), până aproape de Isaccea; braţul stâng dela gura Ialomiţei, unde se găsea, era continuarea colosalului braţ al Borcei şi se prelungea în dreptul şi la vale de Brăila, pe la Galaţi, Reni şi Cartal şi se unea, mai mult ca sigur, din cauza dispoziţiei înălţimilor, cu celălalt la Isaccea.

Ambele aceste braţe lăsau între ele, în formaţiune o imensă insulă, mlăştinoasă, presărată de bălţi şi lacuri, în toate părţile, cutreerată de rigole şi canale, astfel cum se vede desenată pe o hartă veneţiană din al XIII-lea secol, al cărui original se află la biblioteca San-Marco, la Veneţia şi după care avem fericirea să o posedăm redusă.

---

*) Sf. Teophan.

**) Şincai. Cronica Românilor V. I-iu, pag. 44.

*) Paul Diaconu. Libr. II-iu Constantinum.

**) Şincai, op. cit., V, I, pag. 45.

***) Şincai, op. cit. V. I-ia, pag. 44.

www.digibuc.ro

spectatorul expediţiei prinţului de Galitzin, îi propuse să atace capul de pod şi bateriile pe cari Turcii le construiseră în ostrovul de vis-à-vis de Brăila (în faţa Ghecetului şi Brăilei).

Pentrucă trebuia să treacă din nou Dunărea, acest atac devenea inutil şi nu servea decât să omoare oameni, căci chiar presupunând că s'ar fi putut goni Turcii din aceste uvraje, a doua zi ei ar fi putut reintra. Prinţul Galitzin înţelegea foarte bine aceasta dar Ribas o dorea; trebuia să consimtă (se vede că Ribas era influent).

Turcii au abandonat capul de pod; paşa care comanda aci pregătise din vreme o şalupă pentru a se întoarce la Brăila în caz

---

Pentru a putea efectua o trecere, Constantin, trebuia, afară de podul dela Brăila să mai treacă braţul drept fie la *Arubium* (Măcin), fie la *Troesmis* (Igliţa), fie *aiurea*. Locul era dictat de configuraţia braţelor din acea epocă. Poate l'am bănui? Un camarad, căpitanul Irimescu, ne-a atras atenţiunea, asupra unor obstacole aflate în patul fluviului, într'un loc ce-l putem considera că, pe acea vreme, făcea parte din braţul drept. Chiar astăzi Dunărea acolo este foarte îngustă. Acest punct se află ceva mai sus de satul Topalul, la localitatea numită *Ruinele Lipovenilor*, în dreptul fostului pichet de frontieră română Nr. 203, numit *Podul de piatră*. Căpitanul Irimescu ar fi constatat în una din acele obstacole o zidărie romană.

Chiar de n'ar fi existat zidul, astăzi, după unirea ambelor braţe ale acelui timp, patul fluviului este atât de îngust încât s'ar putea construi un pod, fie suspendat, fie cu o singură arcadă.

La punctul de bifurcare al Dunării, la capătul de sus al marelui ostrov cuprins între Dunărea veche şi canalul stâng, *Balta*, se găseşte un ostrov pe care tradiţia (istoria nescrisă a poporului), spune că a fost locuit de *Constantin cel Mare*. Pe marea hartă a ţărei, acest ostrov se chiamă *Vaca;* pe harta Philippici, ostrovul are şi un cătun numit *Constantin*.

Dacă a existat într'adevăr o legătură între podul dela *Ruinele Lipovenilor* şi acel dela Brăila, atunci este probabil că se trecea braţul drept la Topal şi braţul stâng la Brăila. Distanţa între aceste două poduri trebuie să fi fost trecută fie pe un dig destul de lung de altfel, lucrare a cărei mărime în vechime nu împiedica să se construiască sau pe o şosea, care probabil timpul şi inundaţiile a distrus-o sau a împrăştiat-o; sau că se mergea până la ţărmul drept al braţului stâng şi acolo se profita de înălţimea rareori inundabilă, a ţărmului drept, ce râurile formează, în general, pe ţărmuri prin depunerile anuale ale inundaţiilor sau că se trecea pe vreun pod de vase la Troesmis. Să vedem acuma, motivele

---

cari ar fi decis pe Constantin să facă un pod la Brăila şi să treacă braţul drept atât de departe de el.

La Brăila terenul prezintă o poziţie destul de bună pentru apărare, un imens platou.

Goţii locuiau partea de răsărit a Munteniei; Sarmaţii, părţile de jos ale Moldovei şi Basarabiei. Ambele popoare au fost unite contra Romanilor. Pentru a-i bate mai bine, după toate regulile strategiei, Constantin trebuia să cadă şi să ocupe o poziţie formidabilă, în mijlocul lor. Mlaştinele din apropiere de pod au făcut, fără îndoială, pe şefii barbari să nu dea nicio importanţă începutului lucrărei romane, — ca în 1877, Turcii podului dela Brăila, când terenul între acest oraş şi Măcin era inundat. — Fără îndoială aceasta a fost o cauză care a asigurat reuşita.

Motivele cari ne fac să atribuim acest pod lui Constantin, sunt următoarele:

La Nicopoli, unde mai toţi scriitorii pun podul lui Constantin, nu se observă urmele vreunui pod de piatră. La câteva sute de metri mai jos de Nicopoli, pe ţărmul stâng, la răsărit de satul *Flămânda* în dreptul mijlocului ostrovului *Porcul*, se vedea o urmă de drum roman, nepietruit, care în localitate purta numele de *drumul lui Traian* şi care ar fi putut fi făcut de el, de vreme ce, se ştie, mulţi pretind, că Nicopolis a fost fundat de Traian, în memoria victoriei sale contra Dacilor.

Printre cuceritorii cari au trecut Dunărea, la vale de Porţile de Fier, cei mai principali au fost: Alexandru, Traian, Constantin, Darie, Valinte şi diferiţi sultani.

Fără a mai vorbi decât de cei principali, nici Darie, nici Alexandru, nici Valinte, n'a dispus de timp sau mijloace pentru a face ceva important.

Conchidem dar ca urmele pilastrilor *dela Brăila ar putea* fi acelea ale podului lui Constantin.

Notă. Descoperiri ulterioare spun categoric că în acel punct au fost 2 picioare de pod şi două culee pe ţărmuri, pe cari s'ar fi rezemat arcadele. Urmele de pe ţărmuri sunt îngropate; acele din apă au vârfurile lor la 2—3 metri sub nivelul apelor, (după starea lor).

Sunt unii ingineri cari cred că ostrovul Balta oarecând era uscat; astăzi cu ocazia apelor mari este o imensă pânză de apă; cauza ar fi potmolirea gurilor şi lucrărilor ce se fac spre a se indigui cursul apei.

www.digibuc.ro

de necesitate şi de care a profitat îndată ce a văzut preparativele Ruşilor.

Ribas debarcă în ostrov, unde după obiceiul lor Turcii, nu aveau nici santinele, nici posturi înaintate; el a mers pe front la baterie cu tot focul celor 18 tunuri. Succesul încoronă curajul său neclintit, dar a pierdut 3 ofiţeri superiori şi 300 grenadieri. A escaladat retranşamentele, a omorît cu pumnalele peste o mie de Turci şi a dus cele 18 tunuri la Galaţi.

Această acţiune deşi una din cele mai frumoase şi din cele mai strălucite ale acestui război, a fost cu toate acestea complect inutilă.

In anul 1828 prezenţa flotei ruseşti, după Dunăre, sub comanda vice-amiralului Zawadowsky a exercitat o mare influenţă asupra căderei Brăilei. Această flotilă ajunsese aproape de cetate, în noaptea care urmă trecerea dela Satul-Nou (dela 8—9 Iunie) şi a atacat la miezul nopţii, numai cu 18 şalupe, flotila turcească, formată din 32 şalupe canoniere. Vântul era defavorabil. Flotila turcească închidea Dunărea şi braţul fluviului ce conducea la Măcin. Vice-amiralul a înaintat, fără a trage un foc, până la bătaia mitraliei bateriilor inamice şi a deschis deodată un foc omorîtor cu toate piesele sale. Turcii s'au retras pierzând 13 şalupe, mai multe au fost înecate iar restul a abandonat poziţia înaintea Brăilei, pentru a se retrage către Silistra [1]).

La 11/23 Martie 1854 o parte din armata rusească, a executat, în acest punct, sub conducerea personală a principelui Gorceakoff şi a generalului Schilder, trecerea sa peste Dunăre.

Cu toate că nu avea materialul necesar decât numai pentru două poduri, totuşi principele s'a decis să treacă fluviul prin 3 puncte: Ghecet, Galaţi şi la Tulcea. Armata rusă era tare de 70.000 oameni şi 200 guri de foc.

[1]) Le Baron de Moltke, *Campagnes de Russes dans la Turquie d'Europe*, Vol. I, 1854. Paris. Traduction Demmler.

In faţa Măcinului se afla un corp de 20.000 Turci.

La 10 Martie generalul Uruzoff, care ocupa ostroavele din faţa Măcinului a început o canonadă violentă cu 24 tunuri de 12 funţi şi 6 de 18 funţi, contra bateriilor turceşti de pe ţărmul drept; Turcii răspunzând şi ei cu vivacitate, operaţia n'a avut niciun rezultat decisiv. In acest timp generalul Schilder, şeful de stat major a lui Gorceakoff adunând mai multe poduri de plute, Ruşii încerc sub conducerea lui Kotzebue trecerea, însă sunt respinşi cu pierderi.

A doua zi Ruşii au deschis o nouă canonadă către ţărmul drept; 2 şalupe canoniere luând poziţie în aval, au încrucişat focul lor, cu acel al artileriei, înaintea punctului de debarcare. Prin acest mijloc: 3 batalioane, 2 compănii de săpători şi 4 piese au trecut fluviul, pe bacuri, fără a îndura măcar o lovitură de puşcă. Tiraliorii Ruşi înaintând sunt primiţi însă, cu un foarte viu foc de muschetărie, pe când artileria turcească deschidea focul său contra părţilor de pod, cari debuşau dinapoia micilor ostroave ale fluviului. Artileria rusă din ostroavele Măcinului cu toate că era secondată de cele 4 piese debarcate pe ţărmul drept n'a parvenit să oprească focul Turcilor.

Artileria ţărmului drept a fost mărită până la 8 piese fără un avantaj mai mare. Această canonadă s'a continuat până în momentul în care Turcii au început să slăbească focul apoi au abandonat retranşamentele lor şi în urmă fortăreaţa Măcinului.

Dimineaţa, pontoanele primei diviziuni a flotilei a reuşit să transporte încă 6 batalioane pe ţărmul drept al fluviului. Imediat după aceea, pontonierii Ruşi au început construirea unui pod pe vase şi pontoane. Vaporul de război rus « Prut » proteja transportarea şi construcţia podului, care la ora 8 era terminat. Parcul şi cavaleria au trecut, după ce, către ora 13 coloanele mişcându-se au defilat pe pod. Trupele au bivuacat seara între Ghecet şi Măcin [1]).

[1]) Füllek, *Das Fürstenthum Rumänien.*

www.digibuc.ro

La această bătălie precum şi la acea care urmă mai târziu, la gura Ialomiţei, au luat parte şi cele şase tunuri de bronz moldoveneşti, pe cari Turcii le-a dăruit principatului la 1846 şi al căror material fusese complectat de răposatul domn al Moldovei Grigore Ghica.

Aceste tunuri, servîte de ofiţeri şi soldaţi Români s'au distins prin trageri precise [1]).

După terminarea războiului, cu încetul, Ghecetul a capătat o importanţă destul de însemnată. S'a zidit chiar câteva clădiri dar războiul din 1877 le-a distrus complect.

In ziua de 7 Iunie 1877 pontonierii Ruşi au prinit ordin să execute un pod între Brăila şi Ghecet.

Această dificilă lucrare se făcea în ziua mare şi cum pentru a proteja lucrarea, bateriile din Brăila au deschis focul contra Măcinului, Turcii n'au răspuns. Cu toate acestea, construcţia podului a înaintat repede. Era o solidă trecere, lungă de 1500 m. şi lată de 4 m. La mijloc, se găsea o parte mobilă pentru a permite navigaţia vaselor (ca de 300 m.). Dunărea (cu revărsarea) avea 900 m. lăţime. Drumul între Ghecet şi Măcin era inundat, astfel că o trupă care s'ar fi aventurat pe apă, s'ar fi pierdut. Turcii nu se sinchiseau de facerea podului. La 10 Iunie el era terminat. Trupele corpului al XIV-lea aştepta să treacă Dunărea, când s'a răspândit ştirea că fluviul era deja trecut în altă parte.

« In timp ce se ocupau de construcţia podului, Ruşii amenajau, pentru transportul trupelor toate bastimentele de comerţ refugiate în porturile Galaţi şi Brăila ».

Au avut ingenioasa idee să umple calele acestor vase cu butoaie goale, ermetic închise, pentru a evita scufundarea, în caz de pătrunderea vaselor de către proiectile.

In scop de a proteja şi oamenii, copastiile au fost ridicate cu 2 m., cu ajutorul unei saltele formată din două grosimi de grinzi de 0,10 m. separate printr'o saltea de pământ de aceeaşi grosime; totul a fost acoperit cu tablă de fier. De jur împrejur, blindajul avea găuri mici pentru puşti; iar provele vaselor erau armate cu câte un tun de campanie [1]).

După tratatul dela Berlin, prin articolul 46, Dobrogea a fost înapoiată României în schimbul Basarabiei; guvernul, nevoit a se conforma acestui dureros tratat şi în urma autorizaţiei date de corpurile legiuitoare, prin o moţiune ce senatul şi camera deputaţilor au votat-o în şedinţele dela 28 şi 30 Septemvrie 1878, a dat ordin trupelor să o ocupe.

Trecerea principală s'a făcut la Ghecet, în ziua de 14 Noemvrie acelaşi an şi astfel am redevenit stăpâni pe acest teritoriu pe care strămoşii noştri l'au pierdut în 1418, la Turci, în timpurile grele ale lui Mircea şi Mahomet I.

§ 15. *PUNCTE DE O IMPORTANŢĂ OARECARE ISTORICĂ PE DUNĂREA VECHE.*

a) *Igliţa*

Pe localitatea ocupată astăzi de cătuna sau ferma Igliţa, se afla oarecând o cetate ale cărei nume a fost: *Troesmis* [2]), *Troismis* sau *Trismis* [3]).

Istoria sa se poate rezuma astfel:

La începutul fondărei sale, ea fusese mult timp un important stabiliment getic [4]).

A căzut în mâinele Romanilor, sub August, luat de generalul Flacus [5]).

Din o scrisoare a lui Ovid, către fratele lui Flacus, la Roma [6]) reese că: Flacus a

[1]) La retragerea Ruşilor, aceste tunuri au fost luate cu ei şi înapoiate Principatului tocmai la 1856. (Revista militară Nr. 6 din 1883. Iaşi. Jurnalul Regimentului 4 de artilerie).

[1]) Thival, op. cit., pag. 305.

[2]) Ovid, *Ponticele; Tabla Peutingeriană*, Segm. VII: *Itinerariul Antonin* (edit. Parthey şi Pinder, pag. 105); Procopius, *De aedificiis*, 4, 11.

[3]) Ptolomeu, geograf Alexandrin, 3, 10, 11.

[4]) M. Soutzo, op. cit.

[5]) Ovid, *Ponticele*, IV, VII.

[6]) Ovid, ibid., IV, 9. V, 75.

www.digibuc.ro

guvernat bine; sub acesta malurile Istrului erau în siguranță; el a ținut în pace malurile mysice (ale Moesiei) și prin sabia sa făcea să tremure Geții, cei încrezători în arcurile lor.

Flacus *reluase* acest oraș, ce fusese cucerit de inamici și roși Istrul cu sângele barbarilor [1]).

Ca mai toate cetățile romane din Dacia, Moesia și celelalte provincii dunărene, Troesmis a datorit înflorirea sa, așezării în acest punct a unei *colonii militare.*

Se știe că partea artei militare în care romanii au fost cu totul neîntrecuți, ba nici chiar ajunși de nimeni, a fost arta de a face castre (lagăre). Mai niciun *castru* roman n'a putut fi luat de inamic.

Era o minune ușurința cu care ei făceau castre. Nu lăsau să treacă o noapte fără să ridice un lagăr, pe care totdeauna îl fortificau cu întăriturí și șanțuri. Pentru soldat [2]), lagărul reprezenta patria absolută; șanțul și cortul era locul natal și casa lor.

Castrele erau foarte regulate; *forma lor*, era dreptunghiulară sau pătrată; totdeauna *amenajată poziției* locului.

Când trupele nu petreceau decât o singură noapte într'un lagăr acestea se numea simplu *castrum* sau *mansio;* când ele ședeau mai mult timp, lagărele luau numele de *castra stativa hiberna* sau *aestiva*, după timpul *de iarnă* sau *de vară* în care serveau (de staționare).

Se menționează că aceste castre *stative* nu sunt pomenite înainte de al doilea secol.

Legionarii ca și soldații cohortelor auxiliare, la terminarea serviciului militar obțineau *honesta missio* și *Connubium;* se stabileau în țara unde se aflau; se grupau în jurul castrelor stative și formau o populație de *cives romani;* un adevărat oraș legionar.

Aceste castre (stative), așezate de regulă pe punctele strategice cele mai importante sau pe liniile de comunicație, erau înconjurate de niște barace în cari se grupau: brutarii, măcelarii, cârciumarii, marchitanii etc. Acestor barace, romanii le dăduse numele *canabae;* mai multe *canabae* formau un sat, care căpătând oarecare importanță pentru a merita o administrație particulară, obținea, uneori, titlul de *vicus* având o administrație compusă din doi magistrați și un edil. *Vicusul* devenea apoi *municipum* [1])

După luarea punctului din mâinile Geților, Pomponius Flacus a construit primul castru, acel dela nord.

Acest prim castru, era unul din acele forturi, ce se ridicau, la frontieră, mai cu seamă în lungul Dunării, pentru apărarea imperiului și cari succedându-se la mici distanțe nu întârziau să devină importante centre de populație.

Cu timpul, Troesmis a devenit cel mai întins din acest mare număr de stațiuni.

Orașul n'a întârziat să se mărească. Un al doilea castru a fost construit la sudul celui dintâi, grație importanței sale strategice, la marginea imperiului.

După inscripțiuni, sub Adrian și Antoninul Piul, acest oraș era canabaele legiunei a V-a *Macedonică*, ceea ce înseamnă că, în acest timp, al doilea castru nu era încă zidit.

Acest castru trebuie să fi fost ridicat în al II-lea secol. In ambele castre au staționat legiunea *I Italică* simultan cu V-a *macedonică*, cam până în timpul lui Septimiu Sever.

Această aglomerare de armată probează două lucruri: că locul devenise un punct important și că era o mare necesitate de a se apăra orașul în această regiune.

In al II-lea secol Troesmis a ajuns la apogeul său.

Pe la finele acestui secol, după inscripții, i s'a conferit *onoruri municipale.*

Nu se cunoaște precis când a devenit *municipiu;* se crede că în al III-lea secol sub

[1]) După Maria Zaharescu, *Teză de licență în litere și filosofie*, pag. 209 și 210.

[2]) Titu Liviu Patavinul (59 a. Chr. — 19 d. Chr.) XLIV, 39.

[1]) După Maria Zaharescu, *Legiunile a V-a Macedonică și a XIII Gemină*, Tesă de filosofie.

www.digibuc.ro

Septimiu Sever. Atunci probabil a devenit un principal port pe Dunăre, un mare centru comercial plin de bogăţie şi lagărul a două legiuni (după unii a III-a şi a VIII-a?)

Sub Deocleţian acest punct a primit legiunea III-a *Herculea*, de curând constituită.

Către finele secolului III Goţii au început să prade *Moesia inferioară* (Sciţia). Ei au fost respinşi de Gallienus.

In al IV-lea secol, legiunea a III-a *Herculea*, pare să fi schimbat garnizoana sa la Noviodunum. Această legiune a fost înlocuită cu legiunea I-a *Jovia*.

In acelaşi secol, Goţii reîncep invaziile lor. Fără îndoială că ei l'au distrus, cel puţin în parte.

Theodosiu, trage cea mai colosală lucrare militară ce romanii au făcut în Dobrogea, molul,ce pe nedrept poartă numele lui *Traian*, situat între Dunăre şi Marea Naegră, în punctul unde distanţa, între aceste două ape, este cea mai mică, dela Cernavoda la Constanţa. Municipiul, rămas în afară de această linie, este abandonat cu totul şi focul a distrus, ceea ce Romanii, părăsindu-le, n'au fost în măsură să le ducă cu ei.

Justinian (527—565) a imaginat, pentru a salva imperiul, să înlocuiască în al VI-lea secol, slăbiciunea romană prin formidabile întăriri; 80 castele sau cetăţui au fost numai în lungul Dunării, parte făcute din nou, parte reparate, afară de alte 600 din interiorul imperiului.

Printre nenumăratele cetăţi restabilite sub domnia sa a fost şi *Troesmis*. El a ridicat cele două castre şi a făcut din ele două fortăreţe formidabile; le-a înconjurat cu trei rânduri de ziduri înalte, cu şanţuri naturale (valuri), aşa cum se văd şi astăzi, după urmele lor [1]); astfel această cetate a devenit, în acea epocă, una din cele mai însemnate întăriri de pe Dunăre.

Politica Justiniană însă n'a reuşit să asigure imperiul decât pentru puţin timp.

Zidite dar de bizantini, ruinele, păreau că prezintă construcţia bizantină, dar materialele, din care au fost rezidite, au fost acele găsite pe loc, resturi ale vechilor stabilimente romane [1]).

Chiar în ultimele timpuri, aceste ruine erau tot atât de impozante ca şi grandioasa cetate, din acele timpuri, din a cărei sfărâmări provin. Ele studiate, cu celelalte ruini ale Dobrogei, inscripţiunile descifrate, vechile sfărămături ale monumentelor, cu atenţiune, examinate vor servi să lumineze mult, dacă nu să precizeze antica geografie a acestei localităţi, teatrul atât de bogat, în evenimente istorice de tot felul.

Sub avalanşa, aproape continuă, a invaziilor (364—378), cetatea a dispărut mai cu totul.

Ruinele sale, adormite pentru vecie sub protectoarea mantie a ţărânei au fost cercetate patrusprezece secole mai târziu.

In urma războiului din Orient, dela 1854, un francez, Doctor Désiré More, a primit un firman dela sultan în puterea căruia el a luat în stăpânirea sa localitatea Igliţa, a cărui suprafaţă, netezită cu timpul de elemente, avea aspectul unui adevărat pustiu, dar sub a cărui protectoare mantie a pământului dispăreau imense tezaure, de tot felul, ceea ce mai rămăsese din grabnica distrugere, de barbari, a cetăţii romane. El a fost atras aci la început, se crede, mai mult de interesul bănesc, voind să întreprindă deschiderea unei cariere de granit; dar găsind ruinele, doctorul, se puse pe lucru şi începând săpăturile a dat peste diferite bogăţii. Nenumărate blocuri de piatră, acoperite cu inscripţiuni, sunt rase, vândute şi trimise să formeze fundamentul bisericei greceşti din Brăila; a păstrat câteodată pe acele care-i păreau să inspire oarecare interes şi din cari F. Weickum a trimis Academiei numeroase facsimile.

La fiecare moment sapa descoperea: monete antice, ziduri întregi de pietre cioplite

[1]) Desjardins, *Rev. Arch.*, 1868, I, 259—260.

[1]) M. Soutzo, pag. 30, op. cit.

www.digibuc.ro

şi acoperite cu felurite inscripţii; canale, apeducte de pământ, ruine de întăriri, în fine diverse curiozităţi cari prin ansamblul lor atestă urmele neşterse ale glorioasei epoce romane a Antoninilor [1]).

La 1861 (sau 1864) în urma săpăturilor întreprinse de Enghelhardt, comisarul Franţei în Comisiunea Europeană, lumea savantă îşi aruncă ochii asupra acestor ruine. Enghelhardt a trimis la Paris 33 copii după inscripţii, cari, împreună cu pietrele ieşite la iveală din această localitate, au atras atenţiunea Academiei din Paris. Nu mult după aceia Blücher, vice-consul al Germaniei la Galaţi, trimetea lui Momsen alte patru copii de inscripţii [2]).

Intreaga vară a anului 1864, un vapor de război francez a staţionat la Igliţa, făcând săpăturile şi cercetările cele mai minuţioase. Inscripţii, monete antice, figuri diferite, lanţuri şi unelte, au fost descoperite şi trimise muzeului din Paris.

In timpul lucrului, 10—14 Tătari, cari secundau echipajul, au dispărut. Se crede că ei nefiind bine păziţi au găsit vreo comoară şi s'au eschivat cu ea.

Gustave Boissière şi Ambroise Baudry, arheologi francezi, au descoperit, la 1865 zidurile înconjurătoare ale cetăţii precum şi bazele turnurilor, împreună cu trei basilice, mai multe case legionare şi stradele din interiorul centrului.

Cu această ocazie Baudry a ridicat şi planul fortăreţei sudice. Doi ani în urmă, la 1867, Desjardins, însărcinat să facă un voiaj arheologic şi geografic pe Dunărea de Jos, vizitând aceste ruine ale oraşului Troesmis, a ridicat şi planul fortăreţei nordice; rezultatul cercetărilor sale l-a făcut cunoscut Academiei din Paris, printr'o scrisoare [1]).

« Dela ocupaţia bulgară, scria Desjardins Academiei franceze (1867), Troesmis a devenit un deşert. Totul respiră tristeţea şi justifică abandonul pe aceste stânci sterile, unde anticarul singur poate veni să lupte contra frigurilor, pentru a răpi Turcilor şi uitărei aceste preţioase resturi ale cetăţii legionare » [2]).

Astfel, ruinele dela Troesmis constau în resturile a două fortăreţe romane, ce se înălţau, pe promontoriul dela Igliţa, pe ţărmul drept al braţului drept, la mai sus de 25 metri d'asupra nivelului ordinar al Dunării, pe care o comanda în depărtare şi la 14 kilometri la deal de Arrubium (Măcinul de astăzi). Braţul drept, al Dunării de aci, fără îndoială că în acele timpuri, ca şi astăzi, era foarte propriu navigaţiei şi că de atunci este posibil să fi fost esclusiv destinat navigatorilor.

In nicio parte pe Dunărea de Jos, nu s'au găsit atâtea pietre cu inscripţii şi urme ale civilizaţiei romane ca la Igliţa.

Din toate lucrurile adunate cu timpul, Doctorul More a format un adevărat muzeu. Prădat însă de mai multe ori, n'a mai rămas nimic din ceea ce odinioară forma una din cele mai bogate colecţii de antichităţi romane din Orient.

Se crede însă, că aceste bogăţii, nu sunt încă finite; atât de mare a fost importanţa oraşului cum şi grabnica sa distrugere.

Operele de artă, găsite la Troesmis, sunt puţine şi prezint, în general, caracterul aspru militar, şi fără îndoială, că cea mai mare parte din ele au fost făcute de însuşi legionarii garnizoanei.

Un apeduct, asemenea, pare să fi fost făcut de soldaţi. Oricât de imperfecte ar fi resturile, cle sunt probe neîndoioase de în-

---

[1]) Detalii asupra resturilor găsite în acest punct se găsesc în Revista dirijată de Tocilescu, Vol. I. An. I, 97—132; 240—241; 293—330. An. II, Vol. II. 248—282.

[2]) Anonimul F. W. în jurnalul *România Transdunăreană*, Tulcea 187—9.

[1]) Revue Archéologique. T. I, 1868, Paris.

[2]) Maria Zaharescu, *Legiunea V macedonică şi a XIII-a gemină*. Tesă de licenţă în litere şi filosofie, 1883.

www.digibuc.ro

florirea orașului, care a ținut până în secolul al IV-lea [1]).

b) *Măcinul.*

In antichitate acest oraș se numea *Arrubium.* In timpurile mai moderne a fost renumit prin multele mori de pe înălțimi; numele său este curat românesc, dela verbul a măcina.

Nu se vorbește mai nimic despre dânsul până în timpurile din urmă, adică până în epoca în care Dunărea părăsi *drumul ce-l avea pe sub dealuri* și se îndreptă spre Brăila, spre a se uni cu brațul stâng format din unirea canalelor apusene ale fluviului.

In primele luni ale lui 1595, Moldovenii, sub domnul lor Aron, ocupă Măcinul și alte cetăți răsculând toată Dobrogea, ai cărei locuitori, urând tirania Turcilor, s'au ridicat cu toții și au curățit țara de dânșii; două escadroane de Moldoveni, înaintând în această provincie, bat, în două rânduri, două cete însemnate de Turci și le ia două stindarde [2]).

Mult timp nu s'a mai vorbit despre acest oraș.

Tocmai în toamna anului 1771, Miloradovici înaintează asupra Măcinului, bate și supune tabăra turcească ce a găsit aci. Turcii fug la Hârșova. Ruși pun mâna pe târgul Măcinului și-i dau foc împreună cu proviziile, munițiile și toate bagajele Turcilor. De aci Miloradovici s'a înapoiat la Brăila, care era în mâinele Rușilor, cu 20 tunuri și 15 pontoane [3]).

La 1790 Măcinul a fost luat de faimosul Suvaròv.

In Martie 1791 un corp foarte mare de trupe otomane a venit să campeze lângă Măcin, să amenințe acest oraș și să atace Ismailul.

Măcinul fiind așezat pe o înălțime care comanda și fluviul și imensa câmpie băltoasă, care pe atunci se numea «Kuncéphane» și cum fluviul era împărțit în acest loc într'o mulțime de brațe care se uneau ceva mai sus de Brăila și cum înălțimea pe care era Măcinul era dominată de un lanț de dealuri paralel Dunării și care se întindea până la Hârșova și Silistra, Măcinul, era considerat drept cheia defileurilor ce formează aceste dealuri.

Principele Repnin ordonă unui corp să treacă Dunărea și să împrăștie pe Turci.

Principele Galitzin a trecut Dunărea la Isaccea, în scop de a ascunde Turcilor mersul său, ceea ce ar fi fost imposibil dacă Dunărea s'ar fi trecut la Galați și după un marș destul de greu de 40 verste el a ajuns la 23 Martie în răvărsatul zilei, în fața Turcilor, pe drumul dealurilor care-i domina. Cazacii au angajat acțiunea și înainte de sosirea trupelor regulate, Turcii au fugit în toate părțile și au abandonat lagărul și depozitele lor. Pierderile Rușilor au fost aproape nule; acelea ale Turcilor au fost 5—600 morți sau prizonieri. Măcinul a fost distrus.

In timpul marșului lui Galitzin către Măcin, Ribas, care iernase la Galați, a înaintat cu flotila rusească în fața Brăilei. După ce, la Brăila a bombardat câteva bastimente de război, trecu sub focul acestei cetăți, lăsând în fața Brăilei o parte din flotila sa iar cu cealaltă a înaintat către Măcin spre a asigura succesul și poziția lui Galitzin.

Dacă acest general s'ar fi putut stabili la Măcin, el ar fi fost stăpân pe intrarea dealurilor și ar fi preparat succesul lui Repnin, deschizându-i trecerea până la Hârșova. Lipsa însă complectă a hranei și imposibilitatea de a și-o procura l-a obligat să renunțe la toate avantajele și să retreacă Dunărea.

După înfrângerea Turcilor la Babadag, marele vizir, alătură sfărâmăturile rămase, armatei sale, din care parte o așează la Măcin iar cu restul a ocupat defileurile ce conduc dela

---

[1]) Multe din notițele acestui capitol sunt luate după Gr. G. Tocilescu.

[2]) N. Bălcescu, *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, edit. Odobescu, p. 72.

[3]) Note din Athanasiu Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 514—515.

www.digibuc.ro

Măcin la Hârşova unde a stabilit cartierul său general. Această poziţie era din cele mai bune fie pentru ofensivă fie pentru defensivă. Ea acoperea Brăila şi aruncând un pod sub focul acestei cetăţi ar fi putut într'o zi trece Dunărea şi să vină să atace armata rusă, pe marginele Siretului; în caz de ar fi fost bătut el ar fi putut trece podul şi să aştepte din nou pe Ruşi în defileuri.

La 23 Iunie 1791 Turcii bătuţi în apropiere de acest oraş iar Ruşii părăsind, după luptă, fără niciun motiv oraşul, Turcii l-a ocupat imediat. Marele vizir începu fel de fel de mişcări cu oştirea sa al căror scop era de a face pe Ruşi să creadă în mulţimea trupelor sale.

Când încorona înălţimile dealurilor, când inunda Kuncephania, când mergea să ameninţe Galaţii; altădată făcea pod la Brăila şi vorbea să meargă şi să bată pe Ruşi la Siret. Partizanii trimişi de el, nelinişteau lagărul rus şi avantgarda flotilei lor, a bombardat pe aceea a Ruşilor.

Prodigioasa activitate a vizirului şi îndrăzneala demersurilor sale, înspăimântă pe principele Repnin, obişnuit cu incuria şi lenea naturală a celorlalţi şefi turci.

La 20 Iulie orele 5 p. m. preliminările păcei dela Iaşi au fost subscrise.

In Martie 1807 diferiţi şefi ai armatei otomane din Bulgaria se aflau în dispute, certuri, pretenţiuni scabroase, cari prin neunirea lor au adus ţara aproape de peire. Un exemplu este: Ciaon-Cassad, şef de bandă unit cu Ilik-Oglu, comandantul Brăilei, au pus mâna pe Măcin şi ameninţa să pustiască tot dacă Mustafa-seraschierul nu i-ar fi dat guvernământul Silistrei în locul lui Peclivan Aga care plecase la Ismail. Ciaon avea la dispoziţie o armată de 2—3000 oameni.

Toată câmpia dintre Măcin şi Dunăre, care în vremurile ploioase se transforma în bălţi, iar în cele uscate în livede frumoasă, purta în 1808 numele de «Kutzéphané» (Coţofană) şi ocuparea ei era cerută de Langeron ca indispensabilă pentru o blocare a cetăţei Brăila.

In Aprilie 1809 în timpul cât Brăila era asediată de Ruşi şi pentru a tăia comunicaţia Brăilei cu Măcinul pe unde Turcii primeau ajutoare de tot felul pe Dunăre, principele Prosorovski a chemat dela Galaţi pe generalul Zass, cu 3 batalioane şi a trecut Dunărea mai jos de locul unde se afla detaşamentul generalului Essen. El trebuia să înainteze până la Măcin şi a încercat să-l ia, ceea ce era foarte folositor dar nu şi lesne.

La 1809 câmpia «Kutzéphané» era inundată şi impracticabilă. Era un singur drum lungul Dunării, îngust şi expus focului cetăţei Brăilei.

In acel timp oraşul era destul de fortificat şi nu s'ar fi putut lua prin surprindere; dar Ruşii în acest moment nu-l credeau nici ocupat, nici în stare de apărare, ceea ce se înşelau amar. Cu toate calităţile generalului Zass, el n'ar fi putut pune mâna pe Măcin cu forţele de care dispunea. Oraşul Măcin era apărat de Gingé Aga, ginerile nazîrului de Brăila. El avea cu sine 800 oameni; 300 ar fi fost suficienţi.

La 17 Aprilie generalul Zass a trecut Dunărea, a mers în lungul ţărmului drept, sub focul Brăilei, de care suferi puţin, apropiindu-se până la 3 verste de Măcin.

Marşul său pe o ploaie continuă şi prin noroi a fost foarte penibil. Zass văzu imposibilitatea de a lua cetatea; scrise principelui, care-l rechemă.

La 21 Aprilie generalul Zass, după asaltul Brăilei a trecut Dunărea fără a pierde un singur om.

La 14 August 1809 lt.-general Markov a înconjurat Măcinul. La apropierea sa Turcii au ars mahalalele. Ruşii au descoperit trei bastimente pe Dunăre; cazacii şi dragonii au pus mâna pe unul.

In acest timp Măcinul avea un castel puternic de piatră şi un retranşament solid.

Generalul Harting deschise imediat tranşeia şi puse baterii contra cetăţei.

La 16/28 August focul Ruşilor demontă Turcilor 3 tunuri şi a atins un bastion. O

www.digibuc.ro

mică magazie cu pulbere a sărit în aer. Turcii au încercat să trimită ajutoare pe apă dela Brăila dar o baterie pusă lângă Dunăre la 3 verste mai la vale de Măcin le-a împedicat să ajungă.

La 18/30 August Măcinul s'a predat, garnizoana fiind făcută prizonieră de război. Ea se urca la 28 ofițeri și 300 soldați. S'a mai găsit în cetate: 13 tunuri, 500 puști, 600 pistoale, 80.000 cartușe și multe provizii.

Gingé-Aga, aianul Măcinului, după ce a subscris capitularea, a fugit noaptea prin bălțile Dunării.

Luarea Măcinului a costat pe Ruși 20 morți și răniți și asigura căderea Brăilei și a Ismailului.

Principele Bagration era și el prezent la acest asediu.

Nu mult după aceasta colonelul Abdulin, cu regimentul Alexiopol, care rămase la Măcin a voit să pună mâna pe vitele garnizoanei Brăila, cari treceau într'un ostrov de pe Dunăre. Fără a avea idee de forța Turcilor, acest ofițer s'a văzut respins și cu cea mai mare parte din oamenii săi uciși.

Către jumătatea lui Iunie 1828 în urma luptei navale dela Ghecet, pierdută de Turci, Măcinul a capitulat; această capitulare a fost rezultatul unui ușor bombardament, fără ca Rușii să fi făcut breșă. Predarea însă, s'a făcut mai mult de frica ce a avut Turcii de a nu putea obține condițiuni favorabile după căderea Brăilei, deja asediată de Marele Duce Mihail.

In urma tratatului dela Adrianopoli (1829) fortificațiile sale au fost dărâmate.

In Martie 1854 Rușii, sub comanda generalului Principe Gorceakoff, au intrat la Măcin, după ce au trecut fluviul la Ghecet.

In Aprilie 1876 a izbucnit în Bulgaria o înfiorătoare insurecțiune; primele semne au apărut la Rahova, Târnova etc. Musulmanii au fost goniți iar unii chiar au fost omorîți. S'au organizat bande de insurgenți, răsculând toate satele în drumul lor și punând în stare de apărare pe cele cari puteau rezista. Toată Bulgaria afară de cetăți, cari conservau un calm aparent, a fost într'o fierbere din cele mai violente. La Măcin, Isaccea etc., musulmanii au fost masacrați fără milă și bande de bulgari ieșind din sate mergeau să atace centrele de populație vecine pentru a goni pe inamicii lor ereditari și a le lua turmele. Ei nu aveau alte arme decât ciomege și coase; câțiva numai aveau puști și acelea destul de rele; astfel, oriunde ei au întâlnit forțele regulate au fost puși pe fugă; dar ceea ce nu este scuzabil a fost oribila cruzime cu care Turcia a abuzat de o victorie atât de lesnicioasă. Bande de başibuzuci au fost îndreptate asupra satelor bulgare și în curând Europa întreagă era indignată de ororile pe cari Turcia le proteja cu al II-lea corp sub comanda mizerabilului Fazli-Paşa. Aproape 200.000 oameni au pierit fără a mai vorbi de femeile și fetele tinere ridicate și vândute pentru a popula haremurile. Două luni a ținut la Filipopoli târgul de femei și copii... în nasul acestei Europe a cărei neruşinată diplomație se prezinta totdeauna ca protectoarea omenirei, dar în realitate ale căror popoare pentru stupide și vane pretenții se mănâncă întocmai ca și câinii, nevoind să știe că Dumnezeu a făcut pe om în lume spre a face fericirea naturei.

In Iulie insurecțiunea a fost terminată. Ordinea domnea în Bulgaria ca oarecând în Polonia. Mizeria ce urmă este lesne de înțeles.

Ruinele, foametea, lipsa de adăposturi etc. au făcut noi victime. Ca ultimă batjocură i s'a dat o constituție. Atunci Serbia a luat armele, pentru a fi bătută la rândul ei.

La 27 Aprilie 1877 Rușii din Ghecet arunc câteva proiectile în Măcin.

In ziua de 10 Iunie 1877 după trecerea forțată dela Galați, pe la orele 1 p. m., generalul Zimmerman, comandantul Corpului XIV, a fost avizat, la Brăila, că Turcii părăsiseră Măcinul.

Câțiva cazaci, trimeși în recunoaștere, după ce au trecut podul, se hazardaseră pe

www.digibuc.ro

şoseaua Ghecet-Măcin; oamenii şi caii mergeau prin apă şi pentru a nu se depărta de şosea, care era acoperită cu apele crescute ale Dunării, se dirijau sondând cu lăncile.

Pe la orele 2 p. m. eclerorii au adus ştirea că oraşul a fost abandonat.

Regimentul *Borodino* s'a îmbarcat pe câteva bărci (şi pe « Fulgerul ») şi a plecat peste câmpia destul de acoperită cu apă pentru a permite vaselor mici să înainteze. La orele 3 p. m. comandantul corpului al XIV-lea a intrat în Măcin, în sunetul imnului *Dumnezeu să protejeze Ţarul* [1]).

Poporul, în haine de sărbătoare, cu preoţi şi icoanele în frunte au primit în cântece bisericeşti pe liberatori, prezentându-le tradiţionala pâine şi sare (hleb i solz) emblema supunerei şi a ospitalităţei.

Imediat după aceea, cazacii trimişi au anunţat pe generalul Jukoff intrarea armatei ruse la Măcin; această veste îl făcu să se grăbească pentru a ajunge şi celelalte trupe.

Generalul Jukoff a trecut Dunărea în zilele de 19 şi 20 Iunie pe de o parte între Pisica şi Gura Prutului iar pe de altă parte prin Galaţi la Azaclău. După lupte înverşunate a ocupat şi înălţimile dela Bugeac.

După tratatul dela Berlin au debarcat la Măcin majoritatea trupelor române destinate să ocupe Dobrogea.

c) *Flotila turcă la 1877.*

In războiul 1877—78 armata otomană dela Dunăre a fost susţinută de o flotilă care se compunea din:

5 canoniere cuirasate cu câte 3 tunuri fiecare.

4 monitoare cu câte două tunuri.

2 monitoare cu câte 4 tunuri.

12 canoniere de lemn cu câte 4 tunuri.

Canonierele cuirasate aveau o cuirasă exterioară de 75 mm. grosime pe o căptuşeală de lemn de 350 mm şi apoi o altă cuirasă interioară de 14 mm. La mijlocul vasului se afla o cutie cuirasată în care se afla tunurile, aşezate pe un afet mişcător ce permitea tragerea în toate direcţiile. Monitoarele aveau puntea puţin înaltă şi o formă ovală şi cuirasată. La mijloc se aflau tunurile, asemenea în cutie cuirasată şi între ele coşul vasului.

La nivelul apei şi la mijlocul vasului cuirasa avea 100 mm grosime iar spre capete numai 75 mm. Bordul şi cutia tunurilor erau căptuşite cu plăci de fier de 100 mm grosime.

Fiecare monitor era armat cu 2 tunuri Armstrong de 180 mm.

Aceste vase erau repartizate astfel:

1. Trei canoniere cuirasate şi 2 monitoare cu câte 4 tunuri, încrucişau între gura Siretului şi gura Ialomiţei (Galaţi-Hârşova).

2. Patru canoniere de lemn între Cernavodă şi Silistra.

3. Două canoniere cuirasate în dreptul Olteniţei.

4. Două monitoare cu câte 2 tunuri şi 4 canoniere de lemn, între Turtucaia, Rusciuk şi Şiştov.

5. Un monitor cu două tunuri se afla în dreptul Rahovei şi altul în dreptul Vidinului unde mai erau 2 canoniere de lemn.

6. O canonieră de lemn se afla în dreptul Nicopolei şi alta la Lom-Palanca.

Flotila turcă aşa de însemnată la începutul războiului nu avea ca adversar decât mica flotilă românească, pe care guvernul spre a evita orice motiv de ostilitate şi pretext Turciei, a evacuat-o şi ancorat-o pe Prut.

Flotila turcă, rău comandată şi condusă n'a fost în măsură să împiedece desfăşurarea strategică a armatei ruse pe baza sa de operaţie şi nici trecerea Dunării.

Manevrând în desordine a fost redusă la inacţiune chiar dela început şi numai în câteva zile, distrusă în parte şi nimicită de bateriile ruse şi române aşezate chiar sub ochii ei, fără să fi fost în stare să le opună rezistenţa ce se aştepta dela ea.

[1]) Amédée e Faure, *La Guerre d'Orient.*

www.digibuc.ro

La început flotila turcă avea cea mai complectă libertate de acţiune căci Ruşii nu dispuneau de niciun vas pe Dunăre. Pentru a face faţă primelor nevoi, Ruşii au cerut ajutor dela guvernul român, care le-a cedat 4 vase din flotila sa: «Ştefan cel Mare», «România», «Fulgerul» şi «Rândunica», însă fără echipaj. Osebit de aceasta Ruşii au mai închiriat şi câteva vase de lemn particulare la Brăila şi la Zimnicea şi au adus cu calea ferată mai multe şalupe precum şi un mare număr de mine.

Executând două baraje cu mine fixe la Reni şi Brăila (Vadul Oii) Ruşii au despărţit mai întâi flotila de Mare de cea de Dunăre, iar pe aceasta din urmă în mai multe fracţiuni prin barajele dela Nedeia, Corabia, Paraipan etc. şi prin vase înecate.

d) *Pierderea cuirasatului «Lufti-Gelil». Distrugerea lui de o baterie de uscat* [1]).

29 Aprilie/11 Mai 1877.

Flotila turcă de pe Dunăre a concentrat spre Brăila: 3 cuirasate şi 2 monitoare din regiunea gura Ialomiţei-Galaţi precum şi 2 canoniere de lemn dela Cernavoda adică:

Cuirasatele: «Lufti Gelil», «Haviz Raman», «Fet-uil Islam».

Monitoarele: «Zeifi», «Hezber» şi

Canonierele de lemn: «Akia», «Arkadi».

La 20 Aprilie 1877 aceste vase s'au arătat pe Dunărea Veche—braţul Măcinului în faţa Brăilei, — de unde au început să bombardeze oraşul.

La 21 Aprilie cele 2 monitoare au încercat să se apropie de Brăila; ele au fost întâmpinate de 2 tunuri ruseşti de 4 ţoli aşezate pe înălţimile din faţa Ghecetului. Acesta a fost primul bombardament rusesc din campanie. Turcii au răspuns. Canonada a durat aproape 2 ore. Coşul unuia din monitoare a fost abătut iar celălalt a suferit oarecari avarii însă neînsemnate, deoarece tunurile ruseşti erau prea mici pentru a putea să aibă efect asupra cuirasei acestor vase. Cu toate acestea, ambele monitoare au fost nevoite să se retragă. Această primă acţiune a silit pe Ruşi să se îngrijească de baterii speciale de un mai mare calibru şi în poziţii mai proprii pentru a putea ataca cu eficacitate cuirasatele turceşti.

La 27 Aprilie, între orele 2—3 p. m., pe când trenul dela Galaţi sosea la Brăila cu Marele Duce Nicolae, comandantul suprem al armatei de sud, care venea să inspecteze poziţiile dela Brăila, un cuirasat din braţul Măcinului a început să tragă asupra gării şi asupra bateriilor în construcţie; obuzele trase n'au făcut nicio stricăciune.

La 28 Aprilie (10 Mai) bateriile speciale au fost terminate şi a doua zi flota turcă a venit să le bombardeze.

La 11 Mai, după amiază, acelaşi chiurasat s'a arătat din nou în faţa Brăilei şi a ancorat cam la 4000 metri de bateriile de pământ, ridicate de Ruşi înaintea acestui oraş, pe ţărmul fluviului.

In acest moment, două din baterii erau deja armate, una cu mortiere de bronz de 15 cm., cealaltă cu tunuri de asediu de 24 de livre.

Ruşii bănuind că vasul inamic avea intenţia să bombardeze oraşul Brăila au deschis asupra lui, focul ambelor baterii. Comandantul şef al flotilei şi acel a lui *Lufti-Gélil* au plecat, seara, cu barca, la Măcin, situat la 5—6 km. mai la deal, în scop de a se înţelege cu celelalte bastimente, fie pentru bombardarea Brăilei, fie pentru orice alte operaţiuni, lăsând ordin să nu se tragă înaintea întoarcerei lor. Locţiitorul comandantului, supunându-se cu scrupulozitate acestui ordin, n'a ripostat deloc focului Ruşilor şi nici nu deplasă vasul său pentru a-l pune în afara bătăiei tunurilor inamice.

Cu toate acestea Ruşii, ale căror lovituri erau la început prea scurte, regulau tirul lor,

[1]) *Jurnalul artileriei ruseşti* din 1 Sept. 1877. Articol tradus în *Bulletin de la réunion des officiers*, 7 Iulie 1878 şi comentat de Poyen în cartea sa *Du role de l'artillerie navale.*

www.digibuc.ro

asupra acestui vas imobil şi mut ca şi la poligon.

După trei sferturi de oră, ei au tras cam 30 de lovituri; proiectilele lor cădeau acum aproape de corpul bastimentului dar fără să-l atingă; se vedea, după căderea proiectilelor coloane de apă ridicate prin explozia lor în apă.

Turcii persistau în tăcerea lor absolută; Ruşii, supăraţi că bombardau fără folos, se preparau să înceteze focul, când, către orele 2 p. m., o îndoită detunătură răsună în bateria tunurilor şi a mortierilor. Cele zece secunde, după care, în general, se vedea ţâşnitura de apă aruncată de proiectil (în căderea sa), au trecut fără ca să se fi putut observa ridicându-se vreo coloană de apă; bastimentul turc păru înfăşurat de un fum alb şi gros în care străluci zarea purpurie a unei întinse flăcări; două sau trei secunde în urmă, a răsunat o detunătură violentă şi sfărâmăturile lui *Lufti-Gélil*, au fost proiectate în aer, în mijlocul unui fum gros.

După înfricoşatul rezultat al acestei explozii, părea fără îndoială că pulberile şi muniţiunile au făcut explozie; se crede dar, sau că un proiectil ar fi pătruns direct la pulberărie sau că un incendiu s'a produs lângă pulberărie şi că oamenii echipajului n'au avut nici timpul, nici mijloacele, să stăpânească acest incendiu.

De altă parte, cum ofiţerii ruşi, însărcinaţi să urmărească tragerile executate au constatat că niciunul nici altul din cele două obuze, trase deodată, n'au căzut în apă, ele au lovit vasul. Or, tunul de 24 fusese ochit sub unghiul de 15°3'30" iar mortierul de 15 cm., sub unghiul de 45°; obuzul aruncat de prima piesă a lovit cuirasa şi a înlesnit ruptura, dar n'a putut să o pătrundă. Bomba aruncată vertical, de mortier, a trebuit, din contra să cadă pe punte sau în vecinătatea sa imediată; ea trebuie să fi fost aceea care a determinat catastrofa.

Acest fapt demonstrează că protecţia cea mai eficace, rezidă în chiar mobilitatea vasului. Lufti-Gélil ar fi scăpat de distrugere dacă ar fi scos ancora şi s'ar fi aşezat în afara bătăiei loviturilor sau s'ar fi deplasat prin mişcări continue, în loc să permită Ruşilor rectificarea ochirei în linişte asupra unei ţinte nemişcătoare.

Oricum ar fi, se vede că un proiectil fericit este destul, în orice împrejurare, pentru a distruge un vas cuirasat.

Acesta este faptul descris cu toată claritatea în « *Jurnalul artileriei ruseşti* » şi comentat în acest sens de ofiţerii speciali francezi.

Au fost mulţi, din acei cari au comentat faptul, atribuind precis distrugerea monitorului unei explozii a căldărei maşinei; aceştia au văzut în plecarea dela bord, în faţa inamicului, la Măcin, la o depărtare de 7—8 km. a comandantului-şef şi acel al vasului, pentru a se consulta asupra nu ştiu cărui punct de strategie, un motiv de bănuit că *artileria nu a jucat niciun rol în explozia acestui chiurasat.*

In calitatea de cronicar conştiincios, ne mărginim a le aminti, fără a le comenta şi fără a le da vreun crezământ.

Fapt cert că aceasta a fost prima victorie rusească în acest război.

In urma acestei pierderi, celelalte vase turceşti s'au retras pe braţul Măcinului la o depărtare de 10 km. de bateriile ruseşti ne mai cutezând nici să se arate, nici să se retragă în susul Dunării de vreme ce ar fi trebuit să treacă prin faţa bateriilor.

Această poziţie nu convenea Ruşilor şi de aceea s'a încercat o altă acţiune contra celuilalt cuirasat turc Duba-Seifi (Havzi Raman în lucrarea mai multor ofiţeri).

e) *Pierderea chiurasatului « Duba-Seifi ».*

In noaptea de 25 spre 26 Mai 1877 mai multe nave turceşti erau ancorate pe braţul Măcinului, puţin mai la vale de oraşul cu acelaşi nume. Aceste vase erau *Feth-ul Islam*, monitor cu turele; *Duba-Seifi*, asemenea, armat cu 2 tunuri Krupp de 12 cm.

www.digibuc.ro

şi cu un echipaj cam de 60 oameni şi vaporul *Kilidi-Ali.*

Ofiţerii din marina rusă, împreună cu maiorul Murgescu, din flotila românească, aflaţi la Brăila, au conceput planul să atace aceste vase cu torpile de scondru.

In acest scop ei au format o flotilă de 4 şalupe cu aburi:

1. *Cesarevici* (şalupa română *Rândunica* pusă la dispoziţia flotilei ruseşti), cu 14 oameni echipaj, comandată de locotenentul Dubassoff. In această şalupă s'a îmbarcat şi maiorul Murgescu.

2. *Xenia* (numele unei copile a marelui duce moştenitor al Rusiei) 9 oameni de echipaj şi comandată de locotenentul Şestacoff, având la bord, cu titlul de voluntar, pe locotenentul Petroff.

3. *Djigit* (nume ce înseamnă, în Indii, un fel de măgăruş) 8 oameni echipaj, comandată de aspirantul Persine.

4. *Cesarevna*, 9 oameni echipaj, comandată de aspirantul Ball.

In total 4 şalupe, 6 ofiţeri şi 40 oameni.

Această flotilă, astfel constituită a plecat, din Brăila, pentru a încerca distrugerea monitoarelor inamice.

Instrucţiunile lui Dubasoff, şeful expediţiei, au fost precise:

« Intrând pe braţul Măcinului, cele 4 şalupe se vor forma în *linie de şir: Cesarevici*, în cap: *Xenia*, *Djigit* şi apoi *Cesarevna.* In această formaţie flotila va căuta să se strecoare în lungul ţărmului fluviului şi când vor ajunge în faţa inamicului, vasele vor căuta să micşoreze iuţeala. Atunci flotila se va dirija către mijlocul fluviului, în 2 linii, *Cesarevici* şi *Xenia* în cap. Din momentul intrării pe braţul Măcinului, până în acel al atacului, vitesa va fi mică, în scop de a micşora pe cât se va putea zgomotul mersului şi acel al maşinilor.

« Voi ataca, urmat de aproape de Şestacoff; Persine, se va ţine gata a ne da, în caz de nevoie, ajutor; Ball va rămâne în rezervă.

« Dacă cel dintâi vas, atacat de mine, este distrus, Şestacoff se va îndrepta către al II-lea; Persine va sprijini acest atac; Ball se va ţine gata a-l ajuta; eu voi rămâne în rezervă.

« In fine, dacă şi acest al II-lea atac este încoronat de succes, Persine va ataca al III-lea vas; Ball va sprijini; mă voi ţine gata a susţine şi Şestacoff va forma rezerva.

« Noaptea era acoperită de nori, zice raportul lui Dubassoff (din care sunt extrase aceste detalii [1]) dar nu absolut obscură, din cauza unei frumoase lumini de lună. O plăcută briză, suflând dela nord-vest, ducea inamicului noutatea apropierei noastre. Cu toate acestea, afară de *Cesarevici*, flotila a înaintat fără zgomot...

. . . . . .

« Am ordonat lui Şestacoff să mă urmeze şi m'am dirijat asupra monitorului celui mai apropiat, care se găsea la distanţă cam de 130 metri (lt. Petroff constată că era atunci ora 2 şi jumătate dimineaţa)...

« Cu tot zgomotul mersului nostru, n'am fost întâmpinaţi de strigătele facţionarilor, decât după ce am parcurs jumătatea acestei distanţe (la care probabil zgomotul broaştelor a contribuit destul). Am dat un răspuns, pe care-l credeam bun, dar pe care l'am recunoscut mai târziu ca impropriu; eroarea mea, îndată, a deşteptat bănuielile adversarilor noştri.

Servanţii pieselor de artilerie, ce erau culcaţi pe punte au fost deşteptaţi la primul foc de armă al facţionarului . . . . . .

. . . . . .

« Monitorul ce fixasem era sub presiune; tunurile sale din pupa ne puteau face mare rău. In consecinţă m'am hotărît să-l atac şi să-i distrug astfel toate mijloacele de propulsiune...

« Prevederile mele s'au realizat.

---

[1]) Publicat în *Kronstadt Vestnik*; reprodus de *Times* din 3 August 1877. *Revue maritime et coloniale*, August 1877.

www.digibuc.ro

Când sunt date mai multe ore în Buletinele Sf. Mitropolie, sunt ale Punctului.

Punctul	Înălțimea	Deosebirea
Pasaj (observatore)	10 24 55	
Vidin (moschei citad)	11 47 10	
Rusciuk (Turn)	11 50 25	
Frontiera (A) Dobrogei	12 4 44	
Braila (St. Archan)	12 7 26	
Galați (Sf. Nicolae)	12 7 48	
Ismail (Catedrala)	12 10 55	
Vasna (moschea Ins. Baiu	12 7 29	
Kalachea Sf.	12 9 35	
Constanța Sf.	12 10 11	
Sf. Gheorghe Sf.	12 14 02	
Sulina Sf.	12 14 17	
Ietatea Athos (Caltcd.)	12 16 56	
Insula Șerpilor	12 16 31	

No. III. – Distanțier pe Dunăre – în linia curentului mare – de la Silistra la Gura Prutului –

Distanțele sunt în chilometri și sutimi de metri.

La valea Ponte (cetenghel) Ada Kaleh

Silistra – Gura s. Borcei – Ostrov – st. J. Soimul – J. Sores. – J. Tulchia cap. jos 18

II 36 – Gura Ballei – J. Mirlanul mijl – 54

III – drumul de dreapta – Coltul Oltinei (ancora) Schde.

IV 72 Cerna-Voda – dr. J. Ninogul – Molul lui Theodosiu cel mare – Rașova

V – 90

VI 108 – Ruinele Boadic drum apă, mars pe dreapta (pe stânga mai lung cu apă mică) – Ruinele Kalai Kioi (Lipoveni)

VII – dr. J. Alarnați cap. Sud. – Topal jos – Gura Borcei jos – 126

VIII 144 – Găsdăreni – Cârsora (Carsium) – Cap. Durac – Cap. jos al J. Gâsca

IX – Gura Gârlitei – st. Ssi Gura Jalomiței v. Gan. Cremenea – (drumul în depărtare pe malul Ialomiței) – J. Vaca – 162

X 180 – Gura s. Dimuleasa – (banc mare) – dr. (bagc) – Gura Rikinețului – st. Gura Orbului – Osp. Cinci-Frați (Bes Cordas)

XI – Gura j. a Valtuiului – Țiganca (pabucanale) – Gropeni – Osp. Daia – 198

XII 216 Portul militar, Flotila – Gura Siretului – Debarcader Galați – Bădălan – Trecătorea (Gheceț) Turcului – Podul lui Darie sau Constantin (?)

XIII – Cosarma Inf. – Cap. j. al Dunării Vechi – Portul Brăilei – 234

De la Durac pe Dunărea veche la vale (nefrecuentat.) – Cotul Pisicei – La deal — Gura Prutului

I – 18

II 36 – Doieni – Gârliciu

III – Ostrov – Iglița – Turcoaia – Peceneaga – 54

IV 12 – Cotul lui Mos Dobre

V – Carcaliu – 90

108 – Trecătorea (Gheceț) Turcului – La deal (se intră în Dunărea mare)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

18 17 16 15 14 13 12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0

Punctul	Înălțime medie deasupra mării	Longitudine E Paris. în grade	Longitudine E Paris. în timp	Latitudine N.	Observațiuni
Silistra	41 m (Cearși Kon)	24° 56' 20" (?)	1h 39 m 45° 33	44° 7' 19" (?)	Jct Cenghel Tabia E
A. Capul Front	12 m 00 (D)	24° 57' 15' 6	1h 39 m 49°	44° 7' 20"	Terminus pe Dunăre
Brăila	14 m 95 (O)	25° 38' 30"	1h 42 m 34°	45° 16' 11"	Catedrală (Sf. Arh.)
Galați	25 m (O)	25° 43' 15"	1h 42 m 53°	45° 26' 12"	Sf. Nicolae (Uspenski)
Bucuresti	87 m Str. Mogilae	23° 46' 12"	1h 33 m 04.80	44° 25' 39"	Sf. Mitropolie.

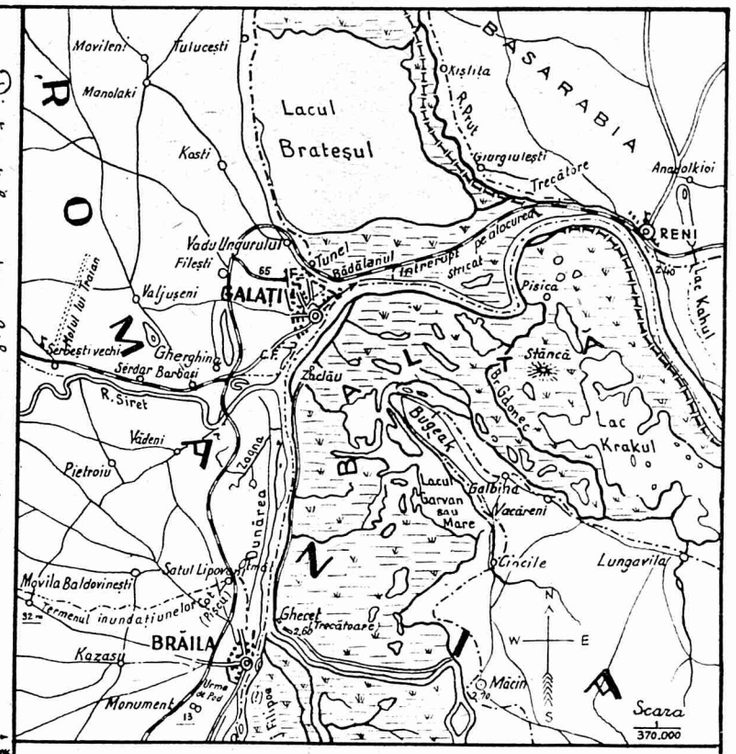

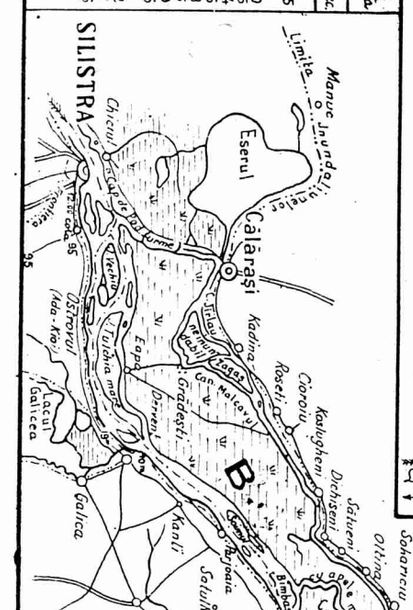

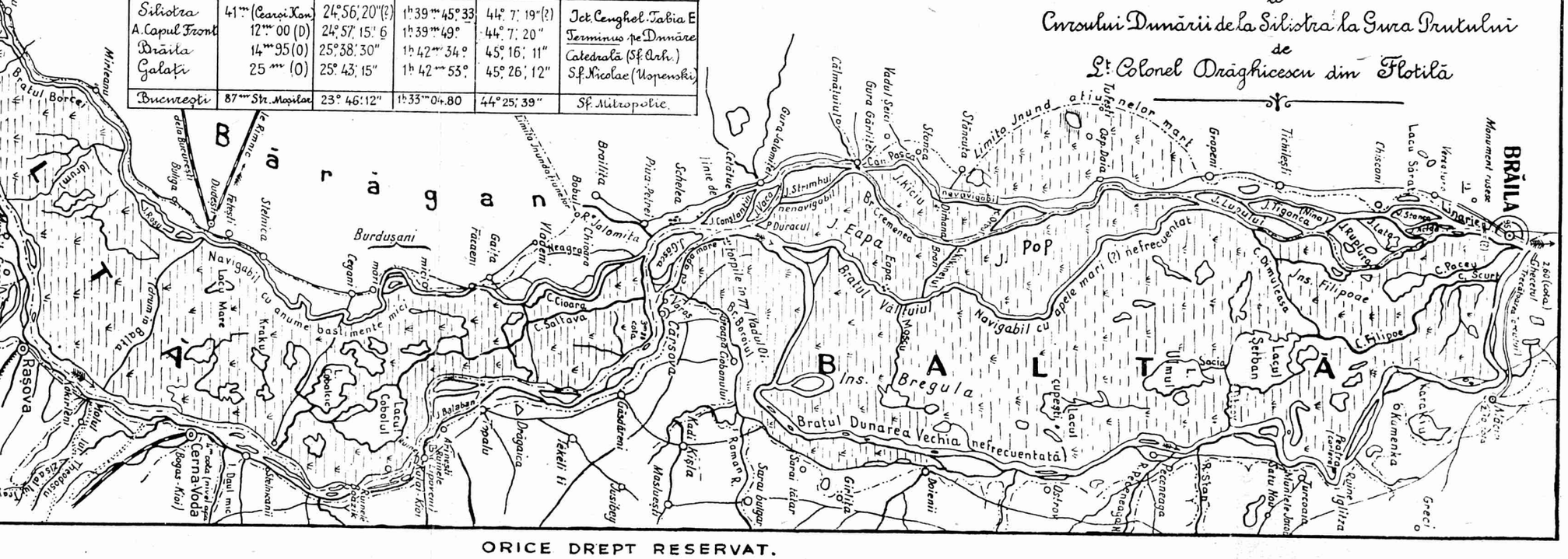
Limita inundațiunilor
Ialomița
Balta
Braniște
Burdușani
Navigabil cu anume basimente mici
Lacul Mare
Crakul
Lacul Gâbolul
Rașova
Cerna-Voda
Podul Carol
Dealul mic
Dealul Trestianu
Mastacan
Ostrov
Peceneaga
Turcoaia
Iglița
Carsiova
Gârliciu
Doieni
Cotul lui Mos Dobre
Carcaliu
Trecătorea (Gheceț) Turcului
Cotul Pisicei
Portul Brăilei
Podul lui Darie sau Constantin (?)
Osp. Daia
Osp. Cinci-Frați (Bes Cordas)
Cap. Durac
Cap. jos al J. Gâsca
Gura Borcei jos
Ruinele Boadic
Ruinele Kalai Kioi (Lipoveni)
Topal jos
Ostrov
st. J. Soimul
J. Sores.
J. Tulchia cap. jos
Gura Ballei
J. Mirlanul mijl
Rașova
Molul lui Theodosiu cel mare
Gura Siretului
Debarcader Galați
Bădălan
Flotila
Cosarma Inf.
Gura Prutului
La deal
Gura Rikinețului
st. Gura Orbului
Gura j. a Valtuiului
Groperi
Țiganca (pabucanale)
Gura Gârlitei
Gura s. Dimuleasa
Găsdăreni
Gura s. Borcei
Silistra
Ada Kaleh
Ostrovul Mare
Ostrovul Mic
Lacul Galicea
Lacul Oltina
Lacul Mare
Lacul Crakul
Lacul Gâbolul
Lacul Lopatica
Lacul Catalui-Kioi
Lacul Sarsan sau Mare
Lacul Galbina
Lacul Vacăreni
Lacul Ialpug
Lacul Cahul
Lacul Kagul
Lacul Beleu
Lacul Cuibul
Lacul Sătban
Lacul Cupeștii
Lacul Ialpug
Lacul Kagul
Lacul Cahul
Lacul Beleu
Lacul Cuibul
Lacul Sătban
Lacul Cupeștii
Ialpug
Kagul
Cahul
Beleu
Cuibul
Sătban

« La apropierea noastră, o piesă din pupa a deschis focul. Trei din proiectilele sale au fost trase fără niciun efect și înainte ca cel al patrulea foc să fie tras, am fost aproape de vas, la babord... l'am izbit cu scondru între centru și pupa, puțin înaintea etamboului...

« Apa s'a ridicat pe flancurile monitorului și-mi acoperi șalupa.

« Câteva sfărâmături au fost proiectate cam la 40 metri înălțime. Natura celor ce au căzut pe « Cesarevici » ne-a permis să judecăm că explozia produsă, întinsese efectul său până la puntea navei...

« Echipajul monitorului, a cărei pupă se scufunda vizibil a trebuit să se refugieze înainte...

« Pentru a asigura scăparea oamenilor mei, am întrebuințat pompa cu aburi, în scop de a scoate apa ce inundase șalupa.

« In acest moment, monitorul pe jumătate scufundat, redeschidea focul; am ordonat lui Șestacoff să-i dea a doua lovitură...

« Acest ofițer mergând repede spre inamic, a izbit puțin înapoia turelei, tocmai în momentul în care acesta ne trimitea al doilea proiectil. Vasul a fost atins sub chilă, cam la 6 metri de etravă.

« Ca și prima dată, efectul exploziei a fost teribil și aceasta s'a apreciat după examenul sfărâmăturilor mobilierului și cabinelor, cari proiectate sus, în aer, au recăzut pe *Xenia* . . . . . .

« Atunci, nemai putând să tragă cu tunurile, bravul echipaj al monitorului a luat armele, trimițându-ne o ploaie de gloanțe . . . . . .

« Eu și Șestacoff n'am fost în măsură să ne degajăm așa cum voiam. Elicea *Xeniei* se apucase între sfărămăturile monitorului; șalupa mea era plină cu apă și pompa cu aburi scoasă din serviciu, așa că a trebuit să întrebuințez toți oamenii pentru a manevra gălețile de apă . . . . . .

. . . . . .

« In acest timp Șestacoff dirija contra adversarului un foc bine nutrit de infanterie . . . . . .

« Cele două nave, cari însoțeau vasul atacat n'au încetat să tragă asupra noastră în cursul operațiunei » . . . . . .

Monitorul *Duba-Seifi* s'a scufundat în mai puțin de zece minute.

Era ora trei dimineața; zorile apăreau. Locotenentul Dubasoff ordonă retragerea... spre marea disperare a comandanților dela *Djigit* și *Cesarevna*, cari voiau să atace cele două nave... Dar până atunci succesul era complect: nu aveau niciun om mort sau rănit. A împinge mai departe îndrăzneața întreprindere, ar fi însemnat să expună echipajul, care avea dreptul să trăiască și să se numească bravi.

S'au depărtat...

In timpul acestei retrageri, celelalte două nave turce au încercat în zadar să-și răzbune pierderea încercată în companionul lor de escadră... Ei au acoperit cu foc cele 4 șalupe, care dispăreau, în depărtare, prin ceață. Apoi orice zgomot a încetat...

Nu s'a mai auzit decât broaștele Dunării, reluându-și concertul lor, un moment întrerupt de formidabilele două bubuituri [1]).

Această izbândă a răspândit spaima în flota turcă, retrăgându-se de prin porturi și rămânând în defensivă. Cu chipul acesta Rușii au executat fără mari lupte, baterii de coastă și stăvilare de mine cari să le asigure libertatea de acțiune și să protejeze efectuarea trecerei Dunării acolo unde o proiectaseră.

[1]) După Sarrepont, op. cit., pag. 208 et sq.

www.digibuc.ro

CAPITOLUL V.

DELA GURA SIRETULUI LA GURA PRUTULUI.

§ 1. *GHERGHINA.*

Incă din timpurile cele mai vechi, popoarele dela Dunăre au fost inteligente, brave şi puternice. Ele au luat parte chiar la cel mai important război al antichităţei, la nemuritorul asediu al Troyei, ca aliaţi ai Troianilor. Atenianul Menesten, celebrul tactician al înconjurătorilor, a aşezat pe Atrizi, pe Locri şi alte neamuri elene contra oştilor venite dela Dunăre (Philostrat, 193 d. Chr.). Achile a ucis pe Mellanip, ducele Myzilor, fiul iubit al regelui Helor dela Dunăre, ne spune poetul bizantin Tzetzes (în vers 554—556 în post Omerica). Femeile mezice care acompaniau pe războinici la Troia, ne spune acelaşi scriitor, (v. 268—276 în Ante Omerica) se băteau şi erau armate ca şi bărbaţii.

Teritoriul cuprins între Siret şi Nistru de jos, numit de unii autori şi Dacia getică, cu cetăţile *Contra-Dinogetia* şi *Tyras*, a fost alipit sub dominaţia romană, guvernământului Moesiei inferioare, pe la anul 56 sau 57 d. Chr., sub Nerone iar paza sa a fost încredinţată *legiunei I Italice*, de ale cărei cărămizi s'au găsit la Gherghina, cu inscripţia: *Leg. I. Ital.*

Tiberius Plantius Silvanus Aelianus, guvernatorul Moesiei sub Neron a mutat 100.000 bărbaţi cu femeile şi copii lor în Moesia şi i-a impus la plata tributului; a potolit o mişcare a Sarmaţilor.

A mai dus peste Dunăre un număr de regi până atunci, sau necunoscuţi sau cari trăiau în ceartă cu Romanii şi i-a silit să se închine steagurilor romane. A dat înapoi regilor Bastarni şi Rozolan pe fiii lor, cari fuseseră prinşi sau zmulşi dela inamici; regilor daci le trimise pe fraţii lor cari căzuseră prizonieri la popoare duşmane, întărind astfel pacea provinciei; el o lipi Moesiei 50 ani înaintea lui Traian (Tocilescu, I, pag. 32 şi 33).

Acest teritoriu a rămas sub stăpânirea romană până sub împăratul Maximus (fondatorul satului Maxineni din apropiere) adică până la anul 267 d. Chr., epocă la care a fost abandonat pradă barbarilor Carpi şi Sciţi [1]).

Cam la 2600 metri, în direcţia magnetică N. 65 W. dela fostul pichet de zid aflat pe malul stâng al gurei Siretului [2]), pe dealul

[1]) Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, pag. 96, note.

[2]) Forma românească. a numelui acestui râu, de astăzi, este *Siretul.*

La Erodot, el se numia Τιάραντός, (IV, 48);
La Ptolomeu, Ἱέρασός (III, VIII, 4).
La Ammian, *Gerasus.*
La Constant. Porphirogheniţul Σέρετος
Vorba primitivă e scitică.

www.digibuc.ro

ce limitează către N. E. valea acestui râu, se vedea (1882) un pavilion de lemn, ridicat în centrul unei înălțimi rotunde, ce se detașează din mal.

Pe acest punct se afla odinioară o importantă fortăreață romană iar în jurul său un oraș și el întărit și destul de prosper.

De pe acest platou ce domină jumătatea cercului orizontului — N.W.S. — se desfășoară una din cele mai pitorești priviri asupra gării Bărboși, asupra grădinilor orașului, așezate spre sud, în colțul format de malurile stângi ale văilor Dunării și Siretului, asupra fluviului și văii Dunării, până în spre înălțimele Bugeacului, Măcinului și malurile Brăilei.

La picioarele înălțimii și cam la depărtare de 60 m. curgea înaintea anului 1861, Siretul. Prin schimbarea direcției cursului, vechea albie a râului a rămas un lac în forma unei zale de lanț, ale cărei extremități par a se întâlni la S.E., (sub solul unei pădurici), formând în centrul său o bogată insulă în plantații.

Ruinele acestei cetăți au fost descoperite pe la 1703 sau 1693 (?) pe timpul domniei lui Constantin Duca.

Mai toți istoricii admit, că această cetate ar fi fost fundată de împăratul Traian. Xenopol pretinde că a fost ridicată numai ca post înaintat peste Dunăre, de îndată ce romanii au ocupat Sciția Minoră (Dobrogea de azi).

In evul mediu, forma vorbei, era *Seret* (Hasdeu).

Vorba veche, românească? *Halup* (Mir. Ccstin, *Let. Mold.*, edit. Kogălniceanu, 2 pag. 21).

Hasdeu pretinde că primitivul tip, dedus din herodotianul Τιάραντός, pare să fi fost *Sărat*. Mai spune că în literatura filologică modernă, se contrazi trei opinii diferite:

Rowlison, crede că *Tiarantus* este *Ter-antus*, având în prima jumătate radicala *Ter*, din mai multe alte nume fluviale (Is-*ter*, *Tyr*-as sau Dnies-*ter*, *Ter*-mus, Tru-entus) cu semnificația generală de râu; iar în a doua jumătate, cuprinzând sufixul *ant* (din Scam-*ander*, Mae-*ander*, Tru-*entus*, Tr-*ento*, etc.) astfel că prin ambele jumătăți *Tiarantus*, corespunde cu *Truentus*, astăzi *Trent*, apă în Anglia.

Cuno, susține că *Tiarantus* n'ar fi decât o formă mai veche a numelui slavic fluvial *Cerna*, pe care-l preface în *Tiarna*, mai adăugând că între *Tiarantus* și Tiarna, există aceeași relațiune ca, în grecește, între θεράποντ, în θεράπαινα și între θεαπνη.

Ambele păreri se disting, adaogă Hasdeu, prin o învederată artificialitate.

Pictet oferă o etimologie mai serioasă:

El vede în Tiarantus termenul sanscrit Taranta, torente de ploaie, ocean, o formă mărită a participiului prezent *tarant*, din radicala *tri*, a trece, a se strecura, a înota.

De îndată ce se constată identitatea Tiarantului lui Erodot, cu actualul Siret și cu Σέρετος al lui Porphiroghenit, câte treile opinii se înlătur de sine din discuție, fondul cuvântului rămânând nu tr ci sr.»

In adevăr dela radicala ariană *sru*, a curge, derivă termenul sanscrit sravanti (srav-anti), fluviu, care explică pe deplin pe *Tiarantus* — *Sar-antus* a lui Erodot, de unde prin suprimarea nasalei (n), întocmai ca în *vassanti-vassati*, se numește *Sar-at*, prototipul direct al Siretului.

Siretul înseamnă dar la Sciți: *fluviu* (Hasdeu).

Müllendorf (cit. de Tocilescu) derivă numele Siretului din zendicul jar, sanscrita gár a murmura sau car a merge, zendicul carant, mergând, când poate fi chiar vorba română «Șiretul» ca să arate înșelăciunea undelor lui.

Miron Costin, cum am spus, pomenește că Siretul s'ar fi numit oarecând *Halup*. Nu ne spune nici când, nici în ce limbă.

La 1771 o geografie rusă îl numia Strehaia *) (?).

Actualul nume Siret sau Seret, Miron o atribuie dată râului, în următoarea împrejurare:

«Din Cântul al II-lea al unei poeme, scrisă în limba polonă și dedictată regelui acelei țări **):

Regele Ungurilor Vladislav, împreună cu Românii împing pe Tătarii dela munte, și «gonindu-i apoi fără preget, prin câmpie, au ajuns până la Siret, unde se află astăzi orașul Roman.

«Aci urmează o nouă bătălie: înfrânți, Tătarii se arunc în undele Siretului, iar Românii, măcelărindu-i fără cruțare, astupă fluviul cu cadavrele dușmanilor.

«Regele, transportat, la vederea acestei băi tătărești, strigă cu veselie, în limba maghiară, «*Seretem, Seretem*» adică: îmi place, și cuvântul regal, prefăcându-se în numele râului, eternizează gloria victoriei».

---

*) Filip Henry Dilthey, op. cit.

**) *Let. Mold.*, edit. Kogăln., pag. 505.

www.digibuc.ro

Tot atunci, spune Xenopol, s'ar fi tras în acelaşi scop — apărarea Dobrogei — acele valuri imense de pământ, întărite cu lagăre de soldaţi, prin Basarabia şi Moldova de jos. Scriitorii nu se învoiesc însă, cu toţii, asupra adevăratului nume.

Waillant crede că a fost *Caput-Bovis* şi că dela această cetate, de care pomeneşte Procopiu, Moldova şi-ar fi luat armele sale [1]).

Mihălescu crede să fi fost *Contra-Dinogetia.*

Laurian (bătrânul) în *Carta Daciei Romane* pune aci *Turris Traiani* [2]).

Românii evului mediu au numit-o *Capul-Boului (Cronica lui Hurul)* şi în cele din urmă *Gherghina* sau *Ghertina* [3]).

Nu se ştie exact epoca în care această cetate a început să se prefacă în ruine; se crede însă, cu oarecare certitudine, că aceasta a avut loc, la începutul invaziilor barbare.

Primele resturi au fost scoase la 1703 (7211, Cantemir) şi constau în o mulţime de bani din vremea lui Traian.

Principele Cantemir a găsit în cetate o lespede de piatră, cu inscripţie, pe care a copiat-o în notiţele sale din *Descriptio Moldaviae;* din ea rezultă că Traian ar fi fost primul fondator al acestei cetăţi.

Ea a luat o desvoltare importantă şi faimoasă sa poziţie, mărită cu întăririle cari o înconjurau, face să se creadă — opinia răspândită — că ea a fost capitala provinciei şi că — nu mai există nicio îndoială — ea a dat Moldovei marca *Capul de Zimbru* [4]). Preţioasele rămăşiţe descoperite pe locul său mărturisesc vechea ei strălucire [5]).

Imprăştierea ruinelor a început în secolul al XVIII-lea, luându-se material pentru facerea zidurilor cetăţii Brăila şi pentru oarecari biserici din Galaţi [1]) iar în secolul nostru, din cele din urmă resturi ale ruinelor sale, s'a mai scos pietre şi au fost întrebuinţate la pietruirea uliţelor Galaţilor.

Numele român, Gherghina, a dispărut cu împrăştierea ultimelor ruine iar localitatea, de jur împrejur, la mare distanţă, a luat numele generic de *Ţiglina* [2]).

Cercetările făcute, regulat executate în 1836, au permis să se recunoască locul fortăreţei şi limitele oraşului. Ele au găsit că cetăţuia a fost aşezată pe un platou, ce are un diametru cam de 70 metri şi la vreo 50 m. deasupra nivelului ordinar al Siretului. Ea era de formă rotundă şi înconjurată de un împătrit zid circular. O ieşitură, meşteşugită, în forma unei punţi, mărginită de două ziduri paralele, lega acest platou cu acel al malului apropiat, fortificat şi el, la nordul său. Un zid, ce ieşea din al doilea perete circular, cobora în linie dreaptă până la Siret.

Bordurile înălţimei se macin zilnic, rezultatul muncei perpetue a elementelor, cum zice Cantemir.

Linia drumului de fier taie şi ea o parte a înălţimei, la sud-west.

---

[1]) Waillant, op. cit. (I, 81).

[2]) El credea că după harta Peutingeriană *Caput Bovis* sau *Caput Bubali*, era în Dacia Occidentală, în Temişana, la 10 miliare romane mai jos de Tibiscum (Timişoara). M. J. II, 114).

[3]) Cantemir. Tot acest oraş este, cred, acel de care vorbeşte Procop, la care Justinian a cerut Anţilor, popor slavon să se strămute iar în Turnu din faţa Nicopolei.

[4]) G. Asaki.

[5]) *Spicuitorul*, jurnal, 1841. Ghenarie şi Februarie.

[1]) « S'a găsit aci un ban de aramă galbenă şi de mare cât un ort, dar mai gros, în care slovele nu s'au putut ceti de cei ce ştiu latineşte, afară numai de unii ce ştiu mai bine greceşte; spun că scrie Μαρκιανοπολις şi seamnă să fie aşa. Iar celelalte slove de înţeles nu sunt ».

(Mir. Costin, *Let. Mold.*, pag. 25, ed. II-a).

Tot la Ghertina, scrie Cantemir, Nicolae Costin a văzut o piatră care amintea pe *Sever* împăratul Romanilor, piatră pe care Cantemir, sub domnia fratelui său Antioh, trecând prin Galaţi, înadins a căutat-o dar n'a găsit-o. Intr'un rând însă Theodori, pârcălab de Galaţi i-a adus un ban de argint pe care scria *Const. Vict. Aug. Imper...*

[2]) *Ţiglina, Terghina, Gherghina, Triclina*, diferite nume venite din vorbele latine: *Tegulina, Terrigena* şi *Triclinia* (Waillant, Vol. I, p. 81).

www.digibuc.ro

Oraşul, era aşezat la picioarele înălţimei. La baza zidului, care-l îngrădea spre răsărit s'a găsit mai multe lucruri, dintre cari cele mai principale erau:

O statuie a zeiţei Ceres (acea a agriculturei), turnată în aramă [1]).

Un număr mare de lespezi de marmoră, săpate în relief şi reprezentând războaiele Romanilor cu popoarele dela Dunăre.

Un drum pe sub pământ, căptuşit cu piatră şi cărămidă, pentru a întreţine comunicaţie cu oraşul.

In cetate s'a mai descoperit:

O subterană (crypt) care conţinea mormintele, probabil ale unor înalte personaje romane, după valoarea obiectelor găsite în jurul resturilor; aceste morminte erau foarte îngrămădite.

O mulţime de bani vechi de argint şi de bronz: începând dela Traian şi cel mai nou dela Filip (105—249 d. Chr.). In anul 1838 s'a mai găsit o mare comoară, conţinând 3700 monete de argint, dela diferiţi cesari, între cari, Diocleţian, Constantin, Arcadiu şi mai multe bucăţi cu inscripţia Galaţi, ceea ce neapărat probează vechimea oraşului şi ne pune în situaţie de a considera un moment, în treacăt, ideea dacă nu cumva, Galaţii ca oraş nu a fost la început în acest loc.

Aproape de *o baie şi o casă de ape*, ce aducea apa din Siret prin ţevi de plumb, s'a mai găsit în oraş temeliile unui templu, care era închinat *Venerei;* ideie dedusă din găsirea, în acest loc, a unui Cupidon, în bronz, înalt cam de 32 ţoli, ţinând «*facla nunţii*» în mână. S'a mai găsit aci: un Ceres de marmoră albă, columnele de ordin toscan, mai multe capitele de ordin corintian.

De remarcat o placă de bronz pe care nu se mai distingea decât aceste vorbe trunchiate:

Hoc. grat. - Nuntiae - leg. essensis - qua reshane e rog.

Din aceasta spune Waillant, filologi moldavi au profitat să scrie rău numele capitalei lor, iubind a confunda *essensis* cu *iassiensis*, o legiune spaniolă cu o legiune dacă.

Incă dela 1710 Cantemir presupuse originea Gherghinei prin câteva monete cari s'au găsit aci cu această inscripţie:

«Imp. Caesari divo filii Nervae Trajano, Augusto, Germa Dacico.

«Pont. Max. Fel. B. dict. XVI. imp. Cons. VII. P. P. Calpurnio, Publio.

«Marco C. Aurelio Ruffo». Ea este astăzi neîndoioasă.

S'a mai găsit un monument acoperit cu inscripţii a cărui bază era legată de trunchiul monumentului în chestiune cu un fus de fier, ce se află la muzeul naţional din Iaşi.

Distinsul filo-român Waillant, a vizitat această localitate, în a 5-a decenie a acestui secol şi rezultatul observaţiilor sale a fost că: în perioada domniei Antoninilor, această cetate era ocupată de romani, căci în apropiere de aceasta, trebuie să fi fost, o mare olărie, de acolo numele de *Ţiglina*, rămas regiunei dimprejur, nume care ar deriva din *Tegula* (ţiglă) romană.

El a stabilit cu multă aproximaţie detaliile topografice ale cetăţii. Printre cărămizi el a găsit unele purtând semnul cu degetul VVIIVII, ceea ce ar însemna că fusese ocupată de o parte din legiunea XIX-a.

Dacă Dacia n'a fost în epoca Antoninilor ocupată de romani, în întregul său, apoi sigur că această cetate a fost cel puţin singură, în acea regiune, unul din posturile militare, avansate peste frontiera imperiului, santinelă înaintată a câmpurilor întărite dela

[1]) In timpul vechei mitologii, zeiţa Ceres era protectoarea Siciliei. Cultul acestei zeiţe ar fi posibil să fie motivat, în regiune prin aceea că aci s'au aşezat colonişti de origină siciliană.

E posibil însă să se fi adoptat cultul zeiţei ca găsit în localitate, căci Sofocle (490 a. Chr.) ne spune (frag. 339, pag. 313, edit. Ahrens, Paris 1882) că Geţii, sub regele lor Harnavon, fu primul popor din lume pe care Ceres i-a învaţat plugăria prin trimisul ei Triptolem (A. Papadopol Calimach).

www.digibuc.ro

Troesmis, *Rakel* şi *Traianopolis* sau *Trianopolis* [1]).

Inainte de ocuparea Daciei de Romani este posibil dar că în acest punct să se fi aflat un stabiliment *galic*.

După toate probabilităţile, Romanii au fondat un oraş aci, botezându-l *Caput-Bovis*, care trecu la românii din evul mediu sub numele de *Capul Boului*. Dărămată, la părăsirea Daciei, ea a devenit cu timpul *republica Galaţilor*, apoi *Gherghina* şi în urmă *Ţiglina*.

Iată ce scrie *cronica lui Hurul* asupra acestei cetăţi:

« Când s'a dat ştire, dela împărăţia Romei, la toţi dregătorii, cum cetăţile şi oraşele, din toată Dacia Traiană, se risipeau şi se incendiau de barbari şi că toate satele şi dregătorii toţi, pământeni şi poporul tot, cu dobitoacele şi bunul lor, să treacă de cealaltă parte a Dunării, strămutându-se în Moesia; de astfel de ştire, cum auziră, toţi s'au schimbat şi în pripă cu mare consternare au mers cu toţii să se adune la Iaşi, în curtea reşedinţei legiunei marelui Traian şi acolo în de sine să se consulte cu toţii, înainte de a face o astfel de strămutare şi când au sosit acolo au găsit curtea cea mare numai *jărişte* (stricată, arsă şi ruinată), căci dregătorii legiunei, fiind cruzi la minte, şi nu maturi, plini de avuţii şi ostaşi *mercenari*, *nu pământeni*, cum le-a sosit în mână ştirea de a sosi în Moesia, n'au aşteptat să se sfătuiască mai întâi cu ceilalţi dregători şi moşneni ai ţărei, ei îndată au ars Curtea şi s'au dus cu legiunea spre Cetatea *Capul Boului*, pentru ca să treacă, de cea parte de Dunăre, în Moesia; şi tot astfel de daune şi fapte au făcut şi celelalte legiuni, cari erau simbriate, nu pământene, nici dirigători locali cu moşii şi averi, au ars cu totul toate cetăţile mari şi mândre: *Capul Boului*, Kilia şi Tyra (Akermanul) ».

Din aceasta rezultă că cetatea *Capul Boului* se afla pe malul stâng al Dunării, în colţul natural sud-westic al ţărei Moldovei, cel mai apropiat de Moesia.

Intr'un alt capitol (*Garnizonarea cetăţilor Republicei Moldave)* acelaşi document, înşirând cetăţile în jurul Moldovei (începând de la Nord, prin răsărit, miazăzi şi apus) spune:

« La Hotin, la Soroca, la Ovidea, la Tira, la Kilia, la *Capul Boului*, la Crâciuna [1]), la Neamţul, la Suceava » [2]).

Ceea ce înseamnă că moldovenii chiar aveau această cetate şi-i păstrase, dar îi românizase, numele; că ea era pe frontieră, pe malul stâng al Dunării, între *Kilia şi Crăciuna*.

Nicio altă cetate, atât de importantă, n'a fost, nici chiar ca ruine, pe această linie afară de Gherghina; de aceea Gherghina trebuie să fi fost vechiul *Caput Bovis*.

Admiţând autenticitatea *Cronicei lui Hurul*, găsim că Longin Boldur a fost cel dintâi pârcălab al ţinutului *Capului Boului*, la întemeierea republicei Moldave, sub Dragoş.

Este asemenea de netăgăduit că trebuie să fi fost o legătură între armele Moldovei, cetatea Capului Boului precum şi importanţa şi poziţia acestei cetăţi faţă cu teritoriul Moldovei.

Este posibil ca această cetate, distrusă de barbari, în timpul invaziunilor, să fi fost urmată, continuată, moştenită de oraşul Galaţi, care trebuie să fi fost mai întâi la Gherghina şi apoi cu timpul transportat unde se află astăzi.

---

[1]) O altă inscripţie: « Et victoria et concordia Aurelii Antonini, C. Aurel, ver. imp. Cornelius Firmus L. T. Leg. Ital. arma posuit ».

Waillant a găsit aci o monetă de argint cu efigia Faustinei (Waillant, *La Roumanie*, Vol. III, pag. 456—458).

[1]) Poziţia cetăţei Crăciuna pare să fie aceea a ruinelor ce se găsesc lângă mânăstirea Mira, la picioarele munţilor Vrancei.

[2]) *Cronica latină a lui Hurul*, marele cancelar al lui Dragoş, cum o află scrisă şi el, din zile bătrâne de Campoducele Arbore. Tradusă în stilul român de Săulescu şi publicată în *Lepturarul Românesc* de A. Pumnul.

www.digibuc.ro

Ceva mai sus de acest punct se află satul Vădeni unde Timuş, ginerele, împreună cu socrul său Vasile Lupu, au trecut Siretul, întorcându-se din Muntenia unde fusese bătut de Matei Vodă Basarab.

Tiglina, în apropiere, numită oarecând şi Mavromolul, a fost renumită prin o fabrică de carne conservată, transformată ulterior în stabilimentul apelor.

Mai la nord-west localitatea avea numele de Băltica, unde se afla un schit, care nu mai există, cu hramul Sf. Ion, însemnat în harta mare ridicată de austriaci la 1855.

Intre aceste puncte şi gura Siretului s'au zidit căzărmile flotilei, la picioarele cărora se întindea portul de iarnă al vaselor de război.

§ 2. *VALUL LUI TRAIAN DELA NORDUL DUNĂRII.*

Nu departe de Gherghina, peste câmpiile din vecinătate, trecea urma faimosului *val* al lui Traian, *calea militară romană*, cum o numea regretatul D. Bolliak.

In localitate, acest *mol*, zis şi valul lui Atanaric (vezi harta lui Mănciulescu), pleca din malul stâng al Siretului, 500 metri la vestul satului Şerbeştii-vechi şi la estul satului Mihalea (după ţărmul drept), în dreptul vechiului pichet de frontieră moldo-munteană, Nr. 103, Ruptura.

El ia direcţia nord puţin înclinată la est ridicându-se treptat, dela faţa apei, pe coasta înălţimilor malului stâng al văii Siretului, până la vârful dealurilor, terminându-se spre Tulucești în malul Brateşului. Acest val nu trebuie confundat cu acel dela nordul gurilor Dunării care se crede prelungirea celui general ce începe prin Banat.

Miron Costin arată că pe timpul său, acest *şanţ*, se numea curat *Troianul* şi se credea să fi fost săpat de oştirile *marelui Traian*, «El încrucişează toate apele: Siretul, Prutul, Nistrul, Bugul şi Niprul până la Don»... «Eu l'am trecut aproape de Nipru pe la un târg anume Vciorașnoia,... nu departe de Kiev».

Nicolae Costin adaugă că era săpat «spre a sprijini locul despre câmpii, din partea «Tătarilor».

Acest mol începe, zice Cantemir, prin două şanţuri dela Petru-Varadin şi de aci merge până la munţii *DemirKapu* (Poarta de Fier), atinge la Severin podul roman, trece în judeţul Mehedinţi [1]), pe la satul Gvardiniţa, se întinde apoi ca un simplu şanţ, în o direcţie est-westică puţin înclinată către nord-est prin tot lungul Munteniei — trecând prin suburbia Beli-Vaca, în Craiova, prin sudul Drăgăşanilor, judeţele Muscel, Dâmboviţa, Prahova, pe la sudul oraşului Ploeşti, pe la sudul oraşului Buzău, prin judeţul Râmnicul-Sărat, prin judeţul Brăilei — şi al Moldovei de jos. Trece pe la Gherghina şi se încrucişează cu Prutul (la nordul Brateşului) la vadul lui Isak (satul Troian sau Traian).

In acest parcurs el a devenit pe alocurea foarte greu de recunoscut şi este adesea numit prin popor şi drumul Avarilor [2]).

Dela satul Troian, de lângă Prut, trece în Basarabia [3]) (pe la nordul Bolgradului) prin Botna, prin Căuşani şi mergând prin toată Tartaria se termină la apa Donului [4]) (la nordul Mării Negre).

Pe vremea lui Cantemir, în Moldova (1712), avea o adâncime de 12 coţi.

In Basarabia (unde acoperă nordul lacurilor litoralului maritim, urmând cu puţină

---

[1]) Pe la sudul oraşului Cerneţi.

[2]) Laurian, bătrânul, pe la 1845, întrebând în Craiova pe unde trece şi de cine este făcut, sătenii i-au răspuns: *Leru* (Aurelian) împăratul, când a trecut, dela apus, spre răsărit, a tras cu plugul *această brazdă* (aşa îl numesc ţăranii); alţii spun că ar fi fost tras cu sulița şi că se întinde spre răsărit până la Ierusalim, (*Mag. Ist.*, II, pag. 103).

[3]) In Basarabia este îndoit dela west la est aproape paralel şi foarte departe o ramură de alta.

[4]) Acest fluviu (Donul) în idioma scandinavă purta numele de Wanaguisil sau râul Vendelor; după ruşi, arabii l-a denumit Nehrer-Rusiet. Vechiul Thanais (nume care înseamnă râu curgător) se contrasta în Ton sau Tan, de unde prin schimbarea lui T. în D. face Don sau Dan.

www.digibuc.ro

diferență frontiera politică a tratatului din 1856) acest mol are aproape constituția molului lui Traian din Dobrogea, dintre Dunăre și Marea Neagră, dintre Cernavoda și Constanța. Și aci, ca și acolo, poporul îl atribuie Cesarului.

Intre Prut și Nistru, el era *dublu;* adică un al doilea capăt, între Leova și Bender, paralel celui dintâi, *acoperea* apropierea văii danubiene.

« In adevăr, zice Reclus, nu era suficient o singură linie de apărare, de închidere, a porții unor câmpii atât de fertile, ale căror bogății naturale trebuiau să aprindă cupiditatea tuturor cuceritorilor [1]).

Iată ce se mai spune asupra construcției acestui val:

« Spre asigurarea Daciei, după ce o cuprinse, Traian a dislocat în ea legiunile militare: Legiunea XIII *Gemină* și Legiunea XXXV *Ulpia victrix.* Apoi a ridicat mai multe întărituri; între aceste se numără și *vestitul val al lui Traian,* care, pornind din apusul provinciei, se lungea spre răsărit *până la gurile Dunării,* lăsând la o parte Basarabia de sus. Valul era construit foarte solid, având o înălțime de 2 metri, o lățime de 3 metri și era dublat în afară de un șanț.

Acest val uriaș a fost început de legiunile romane, în anul 105 d. Chr. și s'a terminat abia în 115 [2]).

El trecea peste văi și dealuri și avea, în punctele sale mai înalte, turnuri de pază și alte feluri de întăriri ».

Mihăilescu, inteligentul profesor din București, susține și el că ar fi făcut de Traian [3]). Pe la 1771, avea o adâncime, pe unele locuri, de patru brațe [4]).

[1]) E. Reclus, *Géographie Universelle.*

[2]) Rössler, *Romänische Stud.,* pag. 46 (ap. Aurora Română. Anul III, pag. 25 note).

[3]) Mihăilescu, *Curs Geografie.* București, 1882, pag. 36.

[4]) Filip Henry Dilthey, op. cit.

§ 3. *PODUL DELA BARBOȘI.*

Moldova [1]) este legată cu Muntenia prin un fel de istm, lat de 60—70 kilometri, strâns între Dunăre și îngrozitorul *bastion* carpatin al Vrancei și tăiat mai în toată lungimea sa de râul Siret.

Spre a merge din o provincie în alta, toate drumurile de comunicație, convergând forțamente către istm, trebuie să treacă prin acest râu.

Acel dela Bârlad la Buzău avea (în 1877) un pod aproape de Tecuci iar toate celelalte drumuri se întâlneau sub Galați, la podul dela Barboși, care *era* astfel cheia comunicațiilor între cele două provincii. Astăzi drumul de fier între Mărășești și Buzău, formează, afară de linia Buzău-Brăila-Galați-Mărășești un ambrașament, prin Focșani Mărășești, la adăpost de orice surprindere inamică și care, neexistând înaintea războiului 1877, mărea mult importanța gării și podului dela Barboși.

Această simplă explicație este suficientă pentru ca să se înțeleagă enorma importanță strategică a acestui faimos pod de care Europa s'a ocupat atât de mult în primele zile ale primăverei anului 1877.

« Dacă Turcii ar fi fost stăpâni pe acest pod, Rușii n'ar fi putut continua marșul lor în România, decât pe podul dela Tecuci, care era cu totul insuficient pentru a servi o armată mare.

« Distrugerea acestui pod, era așa dar, pentru generalii otomani, o precauțiune elementară [2]).

[1]) Turcii o numeau *Bogdania,* nu dela domnul Bogdan Dragoș ci dela vorba turcească *Bogda,* care înseamnă grâu, ca să arate că era grânarul imperiului. Grecii întrebuințau acest nume dar în sens disprețuitor.

[2]) « Acesta a fost un pod tubular de fer, de 246 m. de lung, sprijinit pe zece arcade, opt dintre ele aveau 19 m. deschidere și cele două din mijloc au o enormă lungime de 47 m., astfel că distrugerea stâlpului central ar fi format o deschizătură de 94 m. foarte greu de reparat ».

www.digibuc.ro

«Câteva lovituri de tun ar fi fost destul pentru aceasta.

«S'a calculat, având în vedere inundaţiile extraordinare din 1877 (cari au format timp de luni întregi, pe o distanţă de 40 km., mlaştine nepracticabile), că Ruşii n'ar fi putut stabili un pod de vase şi că le-ar fi trebuit mai mult de o lună pentru a repara şi stabili trecerea dela Barboşi.

«Ori, întârzierea armatei ruse cu o lună, le făcea trecerea Dunării imposibilă, în timpul apelor scăzute, cari se produc în fiecare an între creşterile din Mai şi din Iulie; aceasta ar fi fost să întârzie începerea operaţiunilor până în luna August, a compromite cu totul campania, a câştiga poate un an întreg şi a da astfel diplomaţiei timpul de a-şi reîncepe opera sa.

Oricât de ignoranţi s'ar fi putut crede, generalii otomani cunoşteau cu toate acestea importanţa podului dela Barboşi. Chiar în ziua în care generalismul Abd-ul-Kérim se îmbarca la Constantinopole, pentru a se duce să se pună în capul armatei, colonelul Raab, ataşat militar al Austriei, merse să-şi ia rămas bun la bordul bastimentului cu vapor şi a fost auzit, de lume, dându-i cu voce tare în turceşte, acest pitoresc sfat:

«Mai cu seamă generale, nu uita podul dela Barboşi de care am vorbit atât de mult, şi *bum!...* »

Flotila cuirasată turcă, *ce încrucişa* în apropiere de Galaţi, a primit instrucţiuni în consecinţă şi a fost aprovizionată cu dinamita necesară. Nenorocirea (pentru ea) a fost că ordinul de a arunca în aer podul nu-i sosi decât la 25 Mai şi când a voit să-l execute, ea găsi aci pe Ruşi, destul de binc instalaţi pentru a-i face să se întoarcă.

Generalul Scobeleff şi faimoşii săi eclerori, au primit, dela Marele Duce Nicolae, ordinul să meargă în marş forţat, să ocupe acest punct strategic. In dimineaţa de 11 Aprilie el a trecut Prutul la Leova şi a doua zi seara, după un parcurs de 130 km. a ajuns şi s'a instalat la Barboşi.

«Românii, în vederea unui atac din partea Turcilor, au ridicat câteva uvraje de pământ pentru a apăra apropierea podului; cazacii au instalat în ele artileria uşoară ce au adus-o cu ei. In curând a sosit, cu calea ferată, piese mari de asediu, canoniere mici cari au fost date la apă, mine ce au fost aşezate la gura Siretului şi chiar până în patul Dunării trupe în mare număr, cari s'au stabilit pe platoul dela Ţiglina, transformând în 48 ore poziţia aceasta în câmp întărit, acoperită cu uvraje de pământ pe o mare întindere şi prin baterii armate cu piese de 8 şi 16. In câteva zile poziţia a devenit inatacabilă.

Când monitoarele turceşti s'au arătat în vederea podului, în dimineaţa zilei de 13, ele au fost salutate cu primele obuze ce au fost trase în acest război. Şi atunci, poate, o încercare serioasă de distrugere ar fi putut reuşi, dar ofiţerul turc care comanda flotila, intimidat de vederea unui inamic pe care nu se aştepta să-l vadă aşa de vreme, *făcu rondoul* mergând la Măcin [1]) spre a se pune sub protecţia artileriei lui.

Turcii posedând în Dunărea de Jos cetăţile: Măcin, Isaccea şi Tulcea, aceste cetăţi formau un câmp întărit, care era o ameninţare constantă pentru liniile de comunicaţie ruse. Ceea ce monitoarele n'au ştiut să facă, un detaşament forte trecând Dunărea, fie la Galaţi, fie la Isaccea, două puncte cari oferă înlesniri suficiente, ar fi putut întreprinde: pătrunderea în România, distrugerea drumului de fier şi în special cel dela Barboşi şi *să întoarcă* armata de invazie. Ruşii dar erau obligaţi să ocupe ţărmul român şi să-l fortifice, spre a preveni surprinderile (pe cari Turcii, ajutându-se de flotila lor, puteau să încerce) protejând astfel, pentru toată durata războiului, libertatea comunicaţiilor lor.

Ocuparea podului dela Barboşi, a fost prima consecinţă, sub presiunea căreia des-

[1]) *Russes et Turcs*, Vol. I, pag. 91.

www.digibuc.ro

fășurarea aripei stângi, s'a înplinit cu cea mai mare repeziciune [1]).

§ 4. *GALAȚI.*

Numele *Galați*, — după mărturia bătrânului Maiorescu, — este un nume celtic, ca nenumărate alte localități în Dacia precum: Galata, Galatenii, Galda, Galtinul, etc. [2]).

Locuitorii pretind că orașul lor a fost întemeiat de Gali, cari în trecerea lor în sau din spre Grecia, descălicând aci ar fi zidit o cetate, dela care i-a rămas numele.

Din nenorocire, această versiune nu se reazămă pe niciun act, pe niciun document, pe nicio inscripție găsită aci sau în vecinătate, afară de monetele purtând numele de Galați, găsite în comoara din 1848, în ruinele dela Gherghina.

Eruditul academician A. Papadopul-Calimach, crede că origina Galaților nu ar avea nicio legătură cu galii, ci că ar fi dela o colonie a Kalatilor, fugiți aci, din cauza unei pierderi suferită de acești din urmă dela Bizantini, cu atât mai mult cu cât unele din monetele găsite la Galați (1838) purtau inscripția Καλλατίαων iar altele ΓΑΛΛΑΤΙ [3]).

Ideea însă generală și dominantă cere a înclina către o origină galică.

Oricum ar fi însă, noi înclinăm cu credința că această cetate a existat și după plecarea galilor, poate chiar sub numele de Genucla [4]), bine înțeles Gherghina.

[1]) *Rueses et Turcs*, Vol. I, pag. 92.

[2]) Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, pag. 164.

[3]) *Le Glaneur Moldo-Valaque*. Iași, 1841, pag. 46—53.

[4]) *Genucla* a fost cea mai tare, cea mai întărită, din cetățile Daciei, pe marginea Dunării; ea a fost luată de Romani 30—20 ani înainte de Christ.

Genucla trebuie să fi fost o cetate pe malul stâng al Dunării de Jos.

Fără a o susține, cu tărie, din lipsă de probe, noi o credem pe considerațiuni de diferite naturi.

Dacii au bătut sângeros pe Romani — comandați de Caiul, fratele Triumvirului Antoniu și prefectul Macedoniei — la cetatea Istrianilor (*Istrianopolis*, Kara-Irman mai târziu). Ei au adus la Genucla armele, acvilele și toate insemnele luate.

Istoria vorbește foarte vag asupra trecerii galilor, în spre Asia, prin aceste locuri.

Invinși, împreună cu Etrustii, pe la anul 283 a. Chr., de Dolabella, aproape de lacul Vadimone, ei s'au îndreptat spre Orient, însă prădând și jefuind, între 279 și 278 a. Chr. (280 după cronologistul Sebillot) [1]).

Unul din aceste corpuri galle a rămas stăpân al Traciei; altul s'a stabilit pe marginea Dunării și un al treilea corp a trecut în Asia Mică și s'a așezat în Galatia (Galo-Grecia) [2]).

[1]) Sebillot, pag. 67.

[2]) Galatia, Gallo-Grecia, Sangiacul Anguriei și acel al Kiangariei, astăzi în Asia mică.

Galii apar, în istorie, în al 6-lea secol înainte de Christ., în regiunea Galliei. Către 587, bande de Galli, gonite din teritoriul lor de către Kymris, au plecat să se stabilească în Germania (sub Sigoves) și în Italia (sub Belloves).

Această emigrație a continuat timp de 67 ani.

Au distrus prin prezența lor statul etrusc, căruia îi substituiră ceea ce Romanii au numit mai în urmă Galia Cisalpină. După ce s'au întărit aci, au continuat invazia către Italia centrală și de sud (390—348), cu care ocazie s'au făcut un moment chiar domnii Romei.

Către anul 280 a. Chr., trei armate gale s'au îndreptat spre Tracia și Macedonia și o parte spre

Mai târziu Octaviu ordonă lui Liciniu Crasu, care comanda în Macedonia și Helada, să înconjoare această cetate care a căzut prin trădarea unui grec, din oștirea dacă.

Spre a nu cădea vii în mâinele Romanilor, Dacii s'au omorît între dânșii.

La mică distanță de Istria, pe malul stâng, în Dunărea de Jos, în nicio parte nu se văd urme de o importanță oarecare, ca vechime și tărie, decât la Galați și anume în special la Gherghina, căci ea fusese pe Dunăre, un avant-post contra Romanilor, a dacului Dapix, ce se afla cu reședința spre Suceava și pe acest timp Romanii fiind cei mai de temut, era natural ca locotenentul ducelui dac Dapix, Zirax, să comande, avant-postul contra Romanilor, în țara de jos, în drumul lor către reședința sa...

Ideea că la Gherghina ar fi fost *Genucla*, nu are probe decât starea lucrurilor de atunci.

E posibil ca Romanii luând-o să-i schimbe numele în acel de *Anium*, dacă acest *Anium* nu ar fi fost cumva pe malul drept al văii Siretului, pe la satul Lipovenesc, sau poate chiar la Brăila.

www.digibuc.ro

Bouillet şi Segur pomenesc şi susţin şi ei fundarea acestui stat federativ Galatia.

Dacă origina Galaţilor se ridică la această epocă, el astăzi are o vechime de 2220 an.

Pe la 282, a. Chr. Galii trecând spre Grecia au lăsat pe marginele Dunării [1]) 20.000 oşteni (al 2-lea corp menţionat mai sus).

Brenus, ducele lor a fost înfrânt în Grecia şi Galii au fost siliţi să se depărteze şi să capete adăpost momentan la acei cari se aflau pe marginele Dunării. Centrul lor a fost cam pe unde se află astăzi Belgradul, dar ei s'au răspândit şi mai la vale, pe Dunăre, zidind Galaţii, Noviodunul, chiar un oraş unde astăzi se află Severinul. Intrând în ţară, au comunicat locuitorilor limba lor, din care şi până astăzi au rămas vorbe în uz în dialectele aborigenilor.

Galii din Dacia, cuprindea printre ei pe boi sau boy şi pe scordisti.

Boii, cari, în special după mărturisirea lui Ioan Ghica, au venit în Dacia sub Marcu Aureliu (!) mai pe urmă au trecut în Boemia [1]).

Dela aceşti boi, unii cred că ei fiind de un neam războinic a rămas la noi numele de boieri, şefilor militari [2]).

In timpul lui Mithridate (132 a. Chr.—63 a. Chr.) în valea Dunării existau încă mai multe triburi galice, rămăşiţe ale marei invaziuni din secolul III (Strabon VIII, 3, 2 şi 11). Agenţii lui Mithridate au întreţinut cu ei relaţiuni cordiale. Trupele sale au ocupat în mai multe rânduri pe Celţi. Aşa Reinach crede că Galii, auxiliarii lui Mithridate din primul război cu Roma, erau Galii din valea Dunării.

Publicistul Cara [3]) pretinde că altădată acest oraş se numea *Ancyre Galatium*. *Ancyre* ar însemna poate în limba veche galică *capitală*.

Bouillet, în dicţionarul său, îl crede vechiul *Axiopolis* [4]).

O altă idee, asupra originei numelui Galaţi, este dată de Pantazi Ghica, în urma voiajelor sale prin localitate.

[1]) Heliade, *Dacia şi România*, pag. 7.

Dunărea de jos. In Grecia, Ptolomeu Ceraunul moare bătându-se contra lor. Nobilul macedonean Sostenes s'a luptat contra lor şi ajutat de elemente, îi forţează să se retragă în Tracia. In acelaşi an, după un nou dezastru ce au suferit la Delphi, se retrag în Macedonia.

Doi ani în urmă, sunt chemaţi în Asia. Se unesc cu o parte din Greci, al căror caracter se apropia de al lor, merg în ajutorul lui Nicomede, în Asia, unde pun mâna pe Phrygia, care ia apoi numele de Galatia sau Gallo-Grecia. In formă, acest teritoriu le fusese cedat de Nicomede I, pe care-l ajutaseră contra lui Antioh I, regele Siriei. Ei au luat numele de Galati şi au mărit acest teritoriu prin cuceririle lor.

Antioh cel mare, pe care ei l-au ajutat contra Romanilor. a fost bătut la Magnesia, la anul 190 a. Chr. Mai în urmă chiar ei au fost surprinşi şi supuşi de consulul roman Manliu Vulso (între 189—180). Teritoriul lor a fost încorporat imperiului roman, sub August, la 25 în. Chr.

Intre aceşti Galati se distingeau trei popoare:

Trocmii, la est;

Tolistoboii, la sud-vest.

Testosagii la nord-est.

Ancyre *) era capitala lor.

Sub ultimii împăraţi romani Galatia a fost împărţită în două:

Galatia *prima* sau *Proconsularis*, capitala *Ancyre*.

Galatia *secunda* sau *Salutaris*, capitala *Pessinonte*.

Fiecare din acele trei popoare ce o compunea în timpul independenţii, era condus de patru bărbaţi; de aceea guvernul fiecăruia era *tetrarchic*. Ei formau un fel de aristocraţie militară, electivă şi vindeau serviciile lor principilor vecini.

Au conservat limba şi obiceiurile naţionale până către al 4-lea secol al erei creştine (Bouillet, *Dictionnaire*, etc.).

*) Nume ce-l purta şi Galaţii: ANCYRE GALATIUM, (Cara).

[1]) *Revista Română*, Vol. I, pag. 401. Ioan Ghica, *Dacia Veche*.

[2]) Idem.

[3]) Carra, pag. 168.

[4]) Văzând contrazicerea autorilor asupra poziţiei ce a ocupat oraşul *Axiopolis*, îmi vine să cred că această expresie era mai mult un adjectiv substantival, dat de Romani spre a desemna oraşele aşezate în punctele unde fluviul Dunărea făcea un cot brusc, pronunţat, o întoarcere *în jurul unui ax;* dar cel mai pronunţat pare să fi fost la Raşova.

www.digibuc.ro

Impăratul Constantin cel Mare, creştinul şi creştinătorul omenirei, a orânduit în anul 313, pe Cocceius Galatus ca vicar în aceste locuri; îi fundă o reşedinţă de vicariat, care, păstrând numele său se chemă la început *Urbs Galati*, mai în urmă numai *Galati*, până s'a transformat în *Galaţi*.

Se mai poate că acest nume Galaţi, să nu aibă nicio legătură cu antichitatea, să fie din secolul al XII-lea atunci când Principele slav al Bârladului (Kniaza berladskago) Ivanco Rotislavovici, dependinte de autoritatea ducilor din Galiţia, să fi dat numele oraşului *Haliciul mic* o colonie a Haliciului sau Galiţiei, în onoarea metropolei de unde venise. Acest principat avea ca hotare: Siretul, Dunărea, Marea şi limanul Nistrului iar la nord o linie care mergea dela limanul Nistrului, la nordul Bârladului, pe o distanţă ca dela acest oraş la Tecuci, cuprinzând oraşele: Cetatea-Albă, Bârlad, Tecuci, Galaţi, etc.

La 1158 oraşele Dunării trebuie să fi fost foarte puternice; se vorbeşte de unul care avea 7 ziduri de piatră; ba unul din oraşe a avut curajul să ocrotească pe un Ivancu, Principele Bârladului, care cerut muscalilor de Ieroslav ducele Galiţiei, căci ridicase pretenţii la tronul Galiţiei, a fugit să se adăpostească în oraşele dunărene. Acesta trebuie să fie *Vidicov*, cel cu 7 ziduri, iar Mdin, piaţa cu miere, trebuie să fie Ismailul; Chilia şi-a păstrat numele dela vorba rusă, însemnând biserica de sub pământ, de pe vremea Genovezilor.

Diciu nu poate fi decât Isaccea sau Rakelul.

Din nenorocire însă nici aceasta nu se bazează pe vreun fapt istoric.

In anul 374 după Christ., masa Hunilor occidentali, după ce a trecut Volga şi vadul bălţilor Meotide, a supus repede pe Ostrogoţi şi s'a îndreptat asupra Visigoţilor, cari se retranşaseră înapoia Nistrului. Cavalerii Mongoli, cu uşoara lor montură se jucau cu distanţele şi râuleţele. Ei n'au întârziat să descopere un vad, la deal (amont) de poziţia Goţilor şi pe o noapte clară o parte din huni au traversat fluviul, au mers în tăcere în lungul său şi au surprins cartierul regelui, care, chiar el singur, fu aproape să fie prins.

Aceste neprevăzute mişcări, neliniştea şi hărţuia greaua infanterie a Goţilor; ei s'au hotărît să ia poziţie *înapoia Prutului*, ale cărui ţărmuri *escarpate* prezintau o apărare mai sigură. Ei au făcut între altele, palisade şi un retranşament de brazde pe ţărmul drept al râului, dela confluenţă până la defileul muntelui [1]).

După Xenopol, acel zid cu val pleca dela Tulucești, la coada lacului Brateş şi mergea până în malul Siretului, în dreptul satului Mihalea. Acest val care, se spune, există pe harta României publicată de Flemming la Glogau, a fost omis pe harta Marelui Stat Major. Este acela de care vorbeşte Ammianus Marcelinu[1], XXXI, 3. Acest val este aşa dar cel a lui Atanaric, pentru a se opune năvălirei Hunilor. Necrezându-se sigur aci, a plecat să se adăpostească în înfricoşatul bastion al Carpaţilor. O parte însă a trecut Dunărea pe teritoriul roman. Ei erau acei creştini sub comanda lui Fritigern şi Alavivus iar Atanaric a trecut Dunărea tocmai în 395 pe timpul lui Theodosiu.

După harta (Mănciulescu) judeţului Covurlui acest mol începe la sudul Tuluceştilor, pe marginea de nord a Brateşului, se îndreaptă spre apus, tăind perpendicular valea lui Manolache, intrând în valea Mălinei, se dirijează apoi spre sud-sud-west lăsând satele: Fântânele, Cismelele, Smârdan, Şerbeşti, etc. între mol şi Galaţi până la Siret în dreptul satului Mihalea de pe dreapta acestui râu.

Trecerea Dunării de Goţi. Deşi foarte mare, acest obstacol n'a părut de neînvins oardelor gotice; ei s'au retras din nou pentru a pune Dunărea între inamici şi ei. Romanii, campaţi de cealaltă parte a fluviului, n'au

[1]) Thival, *Les passages des cours d'eau*, pag. 48.

www.digibuc.ro

permis trecerea decât celor ce depuneau armele. Aceştia au temporisat; dar într'o zi cuprinşi de frică, crezând că văd la orizont, înfricoşata cavalerie hună, «cu toate că Dunărea era crescută de ploi şi rula o masă înspăimântătoare de apă, mulţi au încercat să o treacă cu forţa. Unii, aruncându-se în apă, au fost luaţi de firul curentului; alţii s'au urcat pe trunchiuri de arbori scobiţi sau pe plute dirijate cu prăjini lungi; dar, când prin eforturi neauzite, reuşeau să domine curentul, balistele romane îndrepta asupra lor o ploaie de proiectile şi râul ducea, amestecate, sfărâmăturile bărcilor şi ale cadavrelor».

Ceea ce a rămas din armata Goţilor, au fost făcuţi prizonieri iar *regalul* trib al hunilor şi-a întins dominaţia sa până la ţărmurile Dunării.

Această nereuşită, trecere a Dunării este considerată de autorii militari «ca executată în retragere, înnot şi cu forţa» [1]).

Fără îndoială că această trecere s'a făcut în faţa Galaţilor şi înaintea postului roman ale cărui ruine se afla în faţă, la satul Rakel şi cari cred să fie urmele vestitei cetăţi, numită *Dinogeţia.*

La începutul invaziilor barbare, după strămutarea legiunilor în Moesia, Romanii rămaşi duceau o viaţă cu totul liberă, formându-se într'o confederaţie de state, organizate în mici republice şi conservându-şi astfel tipul, originea, limba şi toate datinele străbune.

Gheorghe Asaki ne spune că printre aceste *republice* era şi *acea a Galaţilor*, care s'a menţinut, probabil, sub acest nume sau sub al *Capul-boului*, până către 1288, când alegerea *consulului* Dragoş, de *domn* ereditar, a unit, prin bună voie, interes, necesitate sau forţa armelor, toate aceste republici într'un singur mănunchiu *(Stat)*, constituind *domnia (Regnum) Moldovei*

«Este cunoscut, spune N. Bălcescu [1]), că frumoasele instituţii republicane sunt foarte vechi în Moldova; că în veacul al XII-lea înflorea în această ţară *republica Bârladului*, faimoasă prin pirateria de uscat şi care se întinsese cu stăpânirea până la gura Niprului; că imediat după aceea Genovezii şi Raguzanii au întemeiat mai multe republice în acest pământ şi astfel au fondat *Galaţii*, Kilia, Cetatea-Albă, etc.».

Din cele de mai sus rezultă, fără îndoială, că Galaţii în al II-lea secol era o republică; cu toate acestea, ca narator conştiincios, trebuie să amintim că dintr'un document, datat din 1134 [2]), reese că Galaţii purta în acel timp numele de *Galici-mic;* că prin acest act, din 20 Mai, Ivan Rotislavovici, *principele Bârladului*, aflat sub suzeranitatea regelui Galiţiei, scutea pe negustorii din Mesembria de plata vămii la Galaţi, dându-le latitudinea să o plătească la Tecuci, Bârlad sau în alte oraşe. Tot asemenea îi scuteşte de plăta oricărei vămi, la încărcarea mărfurilor pământene, ungare, ruse şi boeme in oricare oraş, afară numai de *Galiciul-mic*, unde se va «solvi» după aprecierea ce o va face «*Voevodul*».

Dacă Bârladul şi Galaţii au fost în acel timp republice, atunci *principele Bârladului şi voevodul Galiciului-mic*, arăt că aceste republici erau aristocrate ca acelea ale *Veneţiei*, *Pisei sau Genovei* şi că înţelesul relativ al cuvintelor *principe şi voevod* era altul de cât cel de astăzi.

Se susţine însă cu tărie (Tocilescu, 37) că pe la începutul secolului al XII-lea teritoriul Moldovei de jos, între Siret şi Prut, forma un principat cu capitala Bârlad, având oraşe principale: Tecuci şi Galiciu-mic.

In fine, domnia Moldovei constituindu-se, nu se mai aude în istorie în particular de Galaţi, vorbindu-se mai nimic până în timpul domniei lui Alexandru cel Bun.

[1]) Thival. Detaliile acestei treceri şi urmările sale se văd în l'Histoire d'Attila par Amédée Thyerry I, pag. 17—37 cu toţi autorii latini cari au tratat chestiunea.

[1]) Puterea armată şi Arta Militară *la Moldoveni. Mag. Ist.*, T. II, pag. 43.

[2]) *Arhiva istorică a Românieĭ*, Anul I, pag. 16.

www.digibuc.ro

Sub această domnie, Ioan, fiul împăratului bizantin Ioan Paleologul, întorcându-se acasă dela socrul său, împăratul Austriei, a trecut prin Moldova. Alexandru după ce-i făcu toate onorurile cuvenite lui, îl însoţi până la Galaţi. Acest Ioan, devenit mai în urmă împăratul Constantinopolei, trimise lui Alexandru coroana imperială, titlul de *rege* iar Mitropolitului Moldovei o mitră *patriarhală* (1429) [1]).

Un poem slavon, lirico-epic, din secolul al XII-lea «Expediţia lui Igor» care cântă expediţia acestui principe al Novgorodului contra Cumanilor (a căror capitală era, se ştie, Chilia) dela Dunăre în 1185, laudă mult pe Ieroslav principele Galiciului, *bărbat cu mintea cât opt*, care trebuie să fi domnit la Galaţi, de vreme ce «Ieroslav, zice poema, închidea porţile Dunării», adică domnea la Galaţi, unde după Isaccea, configuraţia terenului prezintă acest port ca o poartă a Dunării.

Acest poem este tradus în Analele Academiei de către Papadopol Calimach, Ser. II, Tom. VII, secţia 2.

Mai pomeneşte istoria, că sub domnia lui Alexandru pe la anul 1418, trei mii familii armene, gonite din ţara lor de o invazie persană, s'au stabilit în mai multe oraşe ale Moldovei şi între cari era şi Galaţii [2]).

După bătălia dela Marienburg (1422) în care călării teutoni au făcut pentru prima oară cunoştinţa fiorosului răcnet moldovenesc de luptă: ucideţi! ucideţi (Hasdeu susţinea că acest «ucide» în vechea limbă ar însemna «a lovi»; n'am împărtăşit această părere; este greu de admis că în epocele barbare se mergea în luptă numai cu «a lovi») şi în care trufia lor a fost umilită prin tratatul din 27 Septemvrie 1422; împăratul Sigismund cercă, trei ani în urmă, pe la 1425, a-i sfătui să vină să înfiinţeze o colonie la *Dunărea de Jos*, unde li s'ar fi prezentat destule ocazii de a se războ cu Turcii; dar, atunci, încercarea neavând niciun rezultat, el a reluat, 12 ani mai în urmă, această idee şi spre a-i da mai multă tărie, a voit să fie adoptată de Consiliul dela Bâle [1]).

In prima hartă [2]) cunoscută a României, datorită lui Iacob Essler şi Georgiu Ubelin, publicată la Strasburg, cu data de 12 Martie 1513, printre alte curiozităţi, se observă şi aceea că aproape pe locul ocupat astăzi de oraşul Galaţi, se vede pus oraşul *Chetia* [3]).

In secolul al XVI-lea şi următorii, Moldova trecea cu mult mai civilizată decât Valachia.

La 1527 Moldovenii hotărînd să aducă omagiu scumpei memorii a *marelui* Ştefan, au ales de domn pe un fiu natural al acestuia, care se numia Petru Rareş. Nefiind găsit acasă, la Iaşi, mitropolitul şi boierii cu haine scumpe domneşti, cu trăsura domnească, au venit să-l ia dela Galaţi, unde acesta se afla cu năvoadele după peşte, căci meseria lui era *pescar*. După ce l-a luat cu toată onoarea cuvenită unui domn, l-a dus la Iaşi şi acolo l-a instalat în scaunul Moldovei, atât de ilustrat de nemuritorul său părinte [4]).

La 1 August 1531 se arătă pe cer o mare cometă, care, la 22 August, *după ce a luminat mai tare ca totdeauna*, a dispărut puţin timp în urmă [5]).

La 1541 a avut loc la Galaţi o dramă sângeroasă, de acelea cari de multe ori au înegrit paginele istoriei Românilor.

In luna Ianuarie, Petru Rareş, căpătând din nou domnia Moldovei, dela Poartă, a fost pornit de Sultanul Suleiman II, cu imbrihorul, un număr mare de eniceri şi de că-

[1]) I. Heliade Rădulescu, *Dacia şi România*, pag. 137.

[2]) Pray, *Dissertationes historico-criticae, Vindibonnae*, 1775, in follio pag. 170 (citat de Picot şi Bengescu, în opera *Alexandre le Bon*).

[1]) Pray, *Dissertations historico-criticae, Vindibonnae*, 1775, în folio pag. 170 (citat de Picot şi Bengescu, în opera *Alexandre le Bon)*.

[2]) Ce se credea a fi pe la 1862.

[3]) *Archiva istorică a României*, pag. 178, Vol. I.

[4]) Ioan Neculcea, *Let. Mold.*, Vol. II, pag. 182.

[5]) Şincai, Vol. II, pag. 163.

www.digibuc.ro

lăreți turci, spre a fi instalat pe tronul Moldovei. Au trecut Dunărea la Silistra, de unde venind la Brăila, a început să se pregătească contra lui Alexandru (III) Vodă (Cornea).

Boierii înțelegând protecția și puterea lui Petru, l-a întâmpinat la Brăila, și i se închinară lui. Petru le-a ertat toate greșelele și relele ce-i făcuseră în prima lui domnie.

Ajungând însă la Galați, află, cu mare părere de rău, că boierii nu numai că părăsiseră pe Alexandru, dar îl și omorîseră. Atunci în supărarea sa, mărită de laudele viclene ce i-a făcut la venire, a dispus să le taie capetele, muncindu-i cu grele și cumplite chinuiri. După aceea așează, la Galați, hatman pe Petru, fiul lui Vartic, care a fost și pârcălab de Suceava [1]).

Pe la 1563, zice cronica, Despot Vodă «din Suceava a ieșit să cerceteze partea Moldovei, cea de către Dunăre și a mers până la Galați și *Reghen* (Reni), *orașul negustorilor greci;* iar de acolo, la începutul verei, s'a înapoiat iarăși la Suceava» [2]).

Pe la 1607—1608 Galații era locul pe unde caravanele Poloniei cari mergeau la Constantinopole treceau Dunărea. Aceste caravane care nu făceau pe zi mai mult de 6—7 leghe poloneze, ajungeau în 11 zile la Adrianopole și de aci în 6 zile la Constantinopole. (Ducele de Zebaraz, finele secolului XVI. Neculai Iorga, 1, pag. 50).

Arhidiaconul Paul dela Alep, în descrierea Moldovei (apărută între anii 1650—1660) spunea că lângă orașul Galați, în acel timp, «*Dunărea este adâncă și peste măsură de lată* încât în unele locuri *nu se văd malurile dela o parte la alta* [3]), fiind mai depărtate decât ajunge o săgeată sau auzi un sunet». El a venit în Moldova însoțind pe Makarie, patriarhul Antiochiei, care a debarcat la Galați, într'o luni, la amiază, în a 17-a zi din Canonul al 2-lea [1]). A fost primit cu mari onoruri bisericești. După spusa sa, Galații avea pe atunci opt biserici, mai toate de piatră, dintre cari cea mai mare era «*Maica Domnului*», zidită de un boier grec, din *fortăreața* Brăilei [2]).

In această țară (Moldova) — după căderea Constantínopolei — toți capii scaunelor egumenice, cei mai eminenți au venit unul după altul spre a cere mila Românilor, să dea benedicțiunea lor bisericei unui *popor brav* și creștin și să aline durerea lor în sânul fiilor lor, a domnitorilor Moldovei și a Valachiei [3]).

In Martie 1642 principii Moldovei și Munteniei au primit ordin să armeze fiecare câte 1000 muschetari spre a ajuta pe Turci la luarea Azovului (Doc. Venețian 802).

In primăvara anului 1651 Tătarii din Crimea, ca frunza și ca iarba, sub pretext că merg să atace pe muscali, s'au revărsat spre Nistru. Sosind aci, s'au împărțit în două tabere: una a luat calea spre Suceava; alta, amestecată cu cazaci, a lovit județele Vaslui, Fălciu... *Galații*...: «orașele, târgurile, țarinele, pădurile și orice altă așezare de vegetație ori plantație, toate în fine au fost prefăcute în cenușă. Oamenii erau uciși și prădați; femeile maltratate; vitele luate cu cârdul, nimica n'a fost cruțat, nimic respectat»... [4]).

La 1659 Radu Mihnea (al III-lea), domnul Munteniei, făcând alianță cu Racoți, domnul Transilvaniei, contra Turcilor au ars și prădat, împreună, orașele de pe țărmul stâng al Dunării, ocupate de Turci; aflându-se la Brăila, *catanele* lui Racoți

[1]) Logofătul Miron Costin.

[2]) Șincai, Vol. II, pag. 215.

[3]) Poate pe acele timpuri, *mălurile dintre maluri nu erau încă depuse complect.* Astfel că Dunărea, pe atunci, în această regiune, era o mare întinsă; sau că ei veniseră în timpul inundațiilor de primăvară, și în acest caz, canonul al 2-lea ar fi însemnând (?) Martie și Aprilie.

[1]) Această numărare a timpului este necunoscută.

[2]) *Arhiva istorică a României*, Vol. II.

[3]) A. C. Ipsilante, op. cit.

[4]) G. Missail, *Epoca lui Vasile Lupu și Matei Basarab*, etc. București, 1868, pag. 208.

www.digibuc.ro

au venit şi la Galaţi, pe care l-a ars şi jefuit [1]).

In Februarie 1693 Turcii fiind în război cu imperialii au trimis pe Marea Neagră, la Galaţi, 6 vase, numite pe atunci « *seici* » încărcate cu muniţii de război şi de ale mâncărei pregătind să expedieze încă 5 vase similare.

In al doilea an al domniei lui Constantin Duca (1702), el a zidit la Galaţi o frumoasă mânăstire, din temelie, cu hramul Adormirei prea Sfintei de Dumnezeu Născătoare, înzestrând-o cu moşii, bucate şi haine scumpe şi a închinat-o la Sf. Biserică dela Mavromolul dela *Sf. Munte* [2]).

« Sub domnia lui Nicolae Mavrocordat, trecând salahorii din Ţara-Muntenească, să meargă la *Vozia* [3]), pe la Galaţi, din ce pricină alta ar fi, nu s'a ştiut, că îmbătându-se Muntenii, la Galaţi, au aprins târgul de a ars şi au jefuit câteva case.

Venia bieţii oameni, acei arşi şi jefuiţi, la Nicolae Vodă cu plângere asupra muntenilor, care, neputând face şi el alta, scrise domnului muntenesc Constantin Basarab Vodă (Brâncoveanul) şi de acolo *iar scrisori peste scrisori veniau* [1]).

In 1709 cu ocazia *mazilirei* domnul Nicolae Mavrocordat şi pe când acesta mergea spre Constantinopol şi Dumitru Cantemir venea, de acolo, spre a-l înlocui, ambii domni s'au întâlnit la Galaţi şi după ce au conversat amândoi asupra nevoilor ţărei s'au despărţit [2]).

Mazeppa a murit [3]) la 18 Martie 1710 la Tighina şi a fost îngropat la biserica satului Varnitza, de lângă acest oraş.

De acolo i-a mutat trupul la Galaţi şi l-a îngropat la mânăstirea Sf. Gheorghe; nici acolo însă n'a avut odihnă căci, sub domnia lui Dumitraşcu Vodă (Duca), izbind Turcii Galaţii, i-a desgropat corpul şi prădându-l, i-a aruncat oasele în Dunăre [4]).

Mormântul lui Mazeppa, zice Emile Legrand, se găseşte la biserica Maica Precista unde se şi vedea (?).

« Pe la 1711 Galaţii avea, zice Cantemir [5]), o mărime puţin însemnată, dar era piaţa celebră pe toată Dunărea. Aci debarcau, *de două sau trei ori, pe fiecare an*, vase, nu numai din locurile vecine Mării Negre, din Crimea, Trebisonda, Sinop, Constantinopol, dar chiar din Egipt şi însăşi Barbaria şi se întorceau în ţările lor încărcate cu lemne din Moldova, stejar, brad, cum şi cu miere, ceară, sare, unt, nitru şi bucate, din cari nu puţin folos scoteau toţi locuitorii Moldovei ».

---

[1]) Miron Costin, în *Let. Moldov.* Ediţia II-a. Cogălniceanu, Vol. I, pag. 362.

[2]) Nicolae Costin în *Let. Moldov.* Vol. II, pag. 45.

[3]) *Vozia*, Otceakoful [1]), Uzul etc.

Acest Otceakof în vechime se numea *Olbia, Olbis, Boristhenes, Olbiopolis, Ordesus* (?) *Kaahleh-Ossi* (turceşte, cetatea dela Ossi, nume ce Turcii dau Niprului).

E probabli că această cetate să fie zidită de români căci, pe lângă ce văzurăm mai sus:

In Decemvrie 1626, sultanul invită principii ţărilor române să construiască două fortăreţe la gurile Osiei [2]), contra atacurilor cazacilor; îi mai invită să asiste în persoană cu trupele lor [3]).

Principele Moldovei întrebă pe regele Poloniei dacă se opune la ridicarea forturilor proiectate de Turci [4]); după ce ambii principi s'au scuzat, în Aprilie 1627 [5]) că sărăcia ţărilor şi ameninţările cazacilor sunt motivele pentru cari nu s'au pregătit încă materialele. Atacată în 1737 de contele Munich a fost apărată timp de trei zile, de o garnizoană turcă puternică şi bine aleasă.

Luată de Ruşi, a fost abandonată, în 1738 şi distrusă [6]). După bătălia dela Pultava, Carol XII străbătu, cu mare greutate, această regiune stearpă şi locuită puţin numai pe marginele râurilor [7]).

[1]) Charta Daciei Moderne de A. Tr. Laurian. Bucureşti 1818. Litografia Baer.

[2]) Doc. Veneţian 646. Colecţia lui Essacru.

[3]) Doc. Veneţian 647.

[4]) Idem, 649.

[5]) Idem, 648.

[6]) Filip Henri Dilthey, op. cit.

[7]) Ibid.

[1]) N. Costin. *Let. Mold.* Vol. II. p. 48.

[2]) N. Costin, în *Let. Mold.* *), Vol. II, p. 87—88.

[3]) Idem *Let. Mold.* Vol. II, pag. 69.

[4]) Idem *Let. Mold.*, Vol. II, pag. 70.

[5]) Descripţia Moldovei.

*) Letopiseţul este o vorbă slavă întrebuinţată de autorii vechi români şi ar însemna: *scriere de ani*, cam, dar nu tocmai, analogie.

www.digibuc.ro

La 1711 după plecarea generalului rus Roenne dela Brăila, niște Turci Lazi, unindu-se cu niște Tătari, *fără porunca vizirului*, au lovit *până în ziuă* (18 Iulie) târgul Galaților și a robit toți oamenii ce se aflau băjăniți la mânăstire la Sf. Gheorghe; au spart mânăstirea, au prădat, au jefuit tot ce au găsit și au ieșit din Galați cu multă mulțime de robi. Iar oamenii ce fuseseră băjeniți pe la celelalte mânăstiri și cari nu fuseră prădați, au fugit cari încotro au văzut, cari la Reni, cari peste Dunăre.

« De aci înainte să vezi *distrugerea* Galaților de Turci! Care de când e țara Moldovei și câte răscoale au fost pe țară, n'a pățit Galații așa, de a rămas mânăstirile numai piatră; iar icoanele și toate podoabele și odoarele sfintelor mânăstiri, pe unde au fost tăinuite și ascunse, toate le-a găsit; că au săpat Turcii peste tot locul și pe morți i-a desgropat, cercându-i pentru avere. Desgropat-a și pe Mazzepa Hatmanul (!) fiind de curând îngropat la mânăstire la Sf. Gheorghe; spune că i-au ajuns oasele în țărmurile Dunării, aruncate.

« Și mai în scurtă vorbă să grăim, că n'a rămas la sfintele mânăstiri, nici clopote, nici uși, niciun her și până și jilțuri și sfintele icoane le-a fărămat și le-a ars de istov cu foc »[1]).

La 29 Octomvrie (1711) sosind Nicolae Vodă (Mavrocordat) la Dunăre și trecând-o în aceeași zi, a intrat la Galați. Nu i-a ieșit nimeni înainte de vreme ce toți boierii erau împrăștiați; unii în pribegie, alții cu băjăniile la munte; pe lângă aceasta și venirea sa se făcuse în grabă.

Nici etapele nu fuseseră întocmite; el a trimis înainte pe Iamandaki Șuțu, bivcăminar și a cumpărat el ce a trebuit, iar domnul trecând apoi a dat, *pentru prima oară din domni*, la toate conacele câte 50 lei, plătindu-și singur conacele, *ceea ce nu se văzuse la niciun domn.*

[1]) N. Costin, în *Let. Mold.*, ed. II-a Kog.. Vol. II, pag. 110.

Și era [1]) mare jale și durere în inima domnului Nicolae, de ceea ce vedea și când își aducea aminte cum lăsase țara un an înainte, tocmită și îmbelșugată și acum o găsia robită și pustiită, casele și bisericile risipite și arse; ofta din inimă văzând pe ticăloșii pământeni, câți scăpaseră din robie, goi, lipsiți și despărțiți, bărbați de femei, părinți de feciori, frați de surori, cari în toate zilele și la toate conacele veneau și cădeau la domn cu lacrimi, tânguindu-se și jeluindu-se de prada și robia, ce li s'a întâmplat, făcându-i-se *multă milă*, domnul îi mângâia pe toți cu cuvinte dulci... [2]).

In anul 1727 Poarta a numit domn al Moldovei pe Grigore Ghica (nepot de fiu al lui Grigorie Voevod *cel bătrân*); acesta, plecând dela Constantinopole, a ajuns la Brăila și de aci nu a venit la Galați, pe uscat, ca alți domni, ci dela Brăila *a șezut* în două șeice și a venit tot pe apă, cu mult alai, *sunând* din trâmbițe și surle și trăgând din *puști* (probabil tunuri) până ce a ajuns la Galați.

La 6 August 1739 după ce a avut loc o luptă între Ruși cu armata turco-tătară, cu intrarea în Iași a feldmareșalului rus Munich, acel ce, după C. A. Rosetti, în Rusia îngropa de vii pe soldații, ce se îmbolnăveau pe drum, domnul Moldovei a fugit la Galați iar pe fiii săi Scarlat și Matei i-a trimis la Isaccea.

Această faptă din slăbiciune sau din trădare, a avut tristul efect de a abandona în mâinele Rușilor o mare cantitate de însemne militare turcești.

[1]) Axinte Uricarul, *Letop. Mold.*, ed. 2-a Kogălniceanu, pag. 130—131.

[2]) « ...Alteța Sa Serenisimă dorește să adaoge o observație psihologică și îi pare rău să constate că, dacă în viața privată, se întâmplă adese că, făcând un serviciu unui amic (tabloul de mai sus) să-l prefaci în adversar, acest adevăr este încă și mai aplicabil în politică. Principele Gorceacof se mărginește să citeze exemplul României și crede că observația sa e de natură să asigure pe deplin, pe cei ce par a se teme prea mult ca nu Rusia să capete devotamentul absolut al populațiilor *pentru cari ea și-a impus cele mai mari sacrificii* ». *Protocolul al IX-lea* al Congresului dela Berlin.

www.digibuc.ro

Galaţii a fost punctul, pe unde domnii Moldovei, intrau în ţară întorcându-se cu domnia dela Constantinopol. Să spunem câteva cuvinte despre ceremonialul de primire al domnului, astfel cum se găseşte în *kondika de obiceiuri vechi şi noi*[1]) a prea înălţaţilor domni:

După ce trimite înainte înştiinţare ţărei şi caimacani, cari să-i ţie locul până la venire şi după ce, prin îngrijirea acestor din urmă, se trimit trăsurile necesare la Constantinopole, toţi boierii sunt ţinuţi, până a nu ajunge domnul, să meargă la Galaţi în întâmpinare.

Caimacanii nu sunt ţinuţi să meargă la Galaţi.

Aci, îl aştept la malul fluviului şi când domnul iese din vasul care l-a trecut Dunărea, dincoace, intra într'un cort întins, pe mal la debarcader iar boierii erau aşezaţi într'o rânduială spre a-i face *alaiu*. După ce intră în cort, apoi merg toţi boierii să-i sărute mâna şi poala iar lângă domn stă un boier, care îi este mai cunoscut şi arată pe fiecare boier, numindu-l cine este şi ce boierie a avut. De aci domnul se scoală şi merge în *târgul* Galaţilor, la gazda, ce-i este rânduită şi gătită, petrecut de toţi boierii. După ce intră domnul, invită şi pe boieri să stea şi-i onorează cu cafea; apoi boierii ieşind, merg pe la casele lor.

A doua zi vin boierii să se închine domnului şi după cafea se face *divan de judecăţi*, de pricini ale norodului.

Unii din domni, au făcut în Galaţi şi masă boierilor (dar nu toţi); apoi pleca la Iaşi. Dela Galaţi până la Iaşi, la toate etapele domnul *face divan*, dând tuturor mângâiere şi încredinţare că vor avea dreptate.

Domnul lua în şareta sa pe cei mai aleşi din boieri, într'o zi pe unul, într'o zi pe altul, întrebându-i de starea ţărei şi cu ce chip se pot chivernisi şi ridica trebuinţele, etc. etc.

Către 1760 guvernul francez auzind de avantajoasa preparare a cărnei sărate la Galaţi, a permis negustorilor francezi aşezaţi în Principate, Linchon, să aducă din Franţa oamenii pricepuţi în a prepara cărnurile şi să înceapă serios această industrie; dar decapitarea bătrânului Linchon, la Constantinopol, pentrucă instigase pe marele vizir în favoarea principelui Racoviţă, deranjă prin moarte acest plan.

La finele domniei a IV-a a lui Constantin Mavrocordat asupra Moldovei (1768—1770), Rusii, trecând Prutul, s'au îndreptat spre Dunăre prin Iaşi şi Constantin, văzând muscalii, fugi şi el la Dunăre, anunţând pe vizir; acesta, văzând o ceată de Tătari sosind şi luându-i drept Ruşi, de frică părăsi bagajele, corturile, tunurile, etc. etc., pe câmp şi luând-o spre Dunăre, oprindu-se tocmai în dreptul Isaccei.

Rusii au împărţit armata în trei părţi şi le-a îndreptat spre Focşani, Galaţi şi în lungul Prutului.

Constantin Vodă s'a oprit la Galaţi, unde mai venise şi o armată turcească, cu doi paşi.

Armata rusă ce apucase spre Focşani, s'a împărţit, la rândul său, în două: o parte a luat-o prin potgorii spre Bucureşti şi alta spre Brăila[1]).

Armata trimisă asupra Galaţilor, era comandată de colonelul Fabricius; era tare de 1500 oameni şi detaşată din armata comandată de Romantzoff.

La 20 Noemvrie 1769, an în care generalii ruşi dădeau ordine să nu se creadă în existenţa ciumei (C. A. Rosetti, Rusia) în zori de ziuă, vineri, Galaţii a fost ocupat. Rusii calc pe neaşteptate cu iuţeala fulgerului, taberile turceşti, în care se afla un corp de 7000 Turci comandat de Urţa Valisi.

Ucid 1200 din ei, restul fug şi mulţi se îneacă în Dunăre. (Fac mulţi prizonieri, iar

[1]) Apărută pentru prima oară la Iaşi, 1762, Noemvrie 5, în timpul domniei lui Grigore Ion Voevod; alcătuită de Gheorgaki, al doilea logofăt şi transcrisă în letopiseţul Cogălniceanului ed. II, Vol. III, pag. 299.

[1]) Cronica lui Enache Cogălniceanu, în *Let. Mold.*, Vol. III, pag. 264.

www.digibuc.ro

printre morţi cad şi cei doi paşi)[1]. Ruşii pun mâna pe cinci tunuri. Constantin Vodă, umblând printre Turci şi Ruşii recunoscându-l, l-au prins[2], împreună cu Kehaia-Urfa şi alţi 30 ofiţeri. Ruşii iau toate tunurile de prin tăbii. Domnul insultă pe învingători, tratându-i de câini; un ofiţer rus îl izbeşte cu sabia în cap şi-l răneşte; îl pornesc la Iaşi, pe frig, fără chirurg; rana cangrenează şi domnul ajunge la Iaşi spre a-şi da sufletul. *Ruşii îl îngrop ca pe un Suveran în scaun*[3].

Galaţii a rămas în mâna Ruşilor; armata ce mergea pe Prut înaintă contra Tătarilor, cari se aflau la movila Răbiei. Hanul, cum a simţit, a fugit de aci la Cetatea-Albă.

Toate aceste ştiri triste nemulţumi Sublima Poartă; spre a desvolta curajul soldaţilor nu găsi alt mijloc decât să le dea ordin să intre în Moldova şi să o jefuiască.

Oştirea trimisă spre Brăila a ocupat-o şi a ars-o, punând acolo garnizoana rusească.

La 1776 domnii Moldovei şi ai Munteniei primesc ordin dela Poartă să-şi facă fiecare câte un *galion*, lung de 41 ½ coţi şi armat cu tunuri. Se dă ordin şi rânduiesc boierii însărcinaţi cu construcţia lor. Ambii domni construiesc galioanele lor la Galaţi.

Din partea Munteniei este însărcinat Postelnicul Dimitrie Şuţu, supranumit Kepap[4]

In acest an, 1776, ca în tot secolul al XVIII-lea ispravnicul de Covurlui purta titlul de *staroste* şi pârcălab; tot atunci se afla la Galaţi un început de flotilă (22 oameni) destinaţi cu serviciul numai pe Dunăre şi cari purtau numele de *Vozari* (chiar poate Vodari — năvodari — dela vorba slavă: *voda* (apă).

La 1778 în mijlocul păcei Turcii cu armate regulate de 8—10.000 oameni au prădat ţara.

După pacea dela 1774 se comanda, de turci, ambilor domni români, lemne pentru podul dela Isaccea sau pentru vase. Aceste lemne Turcii le vindeau apoi în profitul lor.

Sub domnia fanarioţilor, această gintă pururea fatală Românilor, Galaţii a fost adesea ocupat de Turci, Românii suferind pe străini într'un grad că-şi uitaseră chiar limba părintească, norocul cel bun îi părăsise ca oarecând, cum zicea scriitorul roman Fonterus, pe strămoşii lor (Lydus, II, 12).

In calea invaziilor, acest oraş, mai cu seamă în timpul războaielor Ruşilor cu Turcii, ce au avut loc, aproape periodic, în cele din urmă 2 secole, a fost fatalmente împiedicat în desvoltarea ce i-o impunea poziţia sa comercială.

Pe la 1710 Galaţii era portul principal al Moldovei; mărfurile destinate pentru Moldova se descărcau în acest port şi tot aci se încărcau produsele cari veneau din interiorul ţărei. Corăbiile nu iernau în toţi anii la Galaţi; se duceau la Sulina unde se afla un port bun. In acest an un diplomat austriac Raicovici a primit pentru prima oară misiunea de supraveghetor al navigaţiei pe Dunăre.

In Iulie 1786 se construia la Galaţi 2 fregate după planurile şi gabariurile unui Leroy.

In vederea războiului între Sublima Poartă şi Rusia, principii Moldovei şi Munteniei cer dela Poartă, în Octomvrie 1787, peste cele zece construite în Marea Neagră, 4 în Marea Marmara, 16 în Arhipelag, 20 la Constantinopole etc. Planurile au fost date de francezul *Leroy*.

In August 1788 Suvarov aflându-se cu armata la Galaţi a sfătuit pe Potemkin să pună stăpânire pe gurile Dunării, cu ajutorul vaselor cu rame, să ocupe Ismailul şi să meargă către Constantinopole prin Dobrogea. Potemkin n'a dat niciun răspuns acestui consiliu.

In 1789 a avut loc aci o nouă bătălie între Ruşi şi Turci; aceştia din urmă sunt

---

[1]) Cronica lui Enache Cogălniceanu, în *Let. Mold.*, Vol. III, pag. 264—265.
[2]) Idem.
[3]) Atanasie Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 500.
[4]) Idem.

www.digibuc.ro

bătuţi şi oraşul este ocupat de Ruşi în ziua de 1 Mai.

Marea armată rusă a iernat la 1790—1791 pe dealurile dela Ţiglina şi generalul Repnin îşi aşează cartierul general la Galaţi.

Flotila sub comanda generalului Ribas a iernat şi ea la Galaţi. In acest timp oraşul era frumos. Kamensky bătând un corp de Turci, îl arse fără niciun motiv. Cu această ocazie mareşalul Romanţov spuse lui Kamensky: Domnia Voastră prin această faptă (arderea oraşului) aţi probat că sunteţi un tătar iar nu general ».

In adevăr, acest oraş, pe acel timp era aşa de bogat că în ţară se vorbea de el, ca una din cele trei minuni din regiune: 1) bogăţia Galaţilor; 2) frumuseţea Isaccei şi 3) curenţii Dunării dela Tulcea.

Din aceste frumuseţi, « Ruşii, zise cu drept generalul Langeron, n'au lăsat decât curenţii Dunării dela Tulcea ».

La 24/5 Iunie 1791, către ora 11 seara, cea mai mare parte din oştirea rusească, sub ordinele principelui Repnin, a trecut Dunărea pe bărcile flotilei ruse lăsând toate bagajele la Galaţi. Trecerea s'a făcut cu atâta confuzie şi dezordine că 10.000 Turci cari ar fi căzut fără veste pe debarcaţi, ar fi distrus jumătate armată. Dar lor nici prin gând nu le-a trecut de o asemenea distrugere deşi erau mai mult de 30.000 oameni şi abia la 25 verste de locul de trecere.

Proiectul lui Repnin era să meargă contra Turcilor chiar în acea noapte, dar i se raportă că armata turcă era cu totul mărită, lagărul lor prea tare şi drumul, pentru a ajunge la ei, pe atunci impracticabil, prin o mulţime de trestii şi de înălţime mare, care acoperea toată *Kuncephania* şi care nu se termina decât la 2 verste de lagărul turc. Generalul decise să cheme şi pe Kutuzoff dela Ismail, cu noi trupe şi să facă o recunoaştere asupra lagărului turc pentru a-i examina poziţia şi să deschidă drumuri. El a dat ordin ca armata să campeze în lungul ţărmului drept al Dunării.

Pentru a înlesni comunicaţia între cele două ţărmuri ale Dunării, generalul Ribas a propus principelui Repnin să construiască un pod peste fluviu. Mai toţi au protestat, dacă nu contra imposibilităţiei, cel puţin asupra lungimei duratei unei asemeni întreprinderi. Tot astfel raţionă şi Repnin. Dar Ribas al cărui zel şi întreprinderi nu găsea nimic imposibil, insistă şi în 24 ore, jumătate cu pontoane, jumătate cu bărci, podul a fost construit şi marea artilerie şi proviziile pe şase zile au fost trecute peste Dunăre

Construcţia acestui pod lung de 300 « toise » era poate una din lucrările cele mai îndrăzneţe şi mai extraordinare ale acelei campanii.

La 27 Iunie, ora 5 seara, 4 regimente de cavalerie, toţi cazacii şi 2 batalioane de vânători, au înaintat către lagărul turc şi au parvenit a doua zi în zori în vederea inamicilor din cari, câţiva bravi a început să-i hărţuiască.

Turcii învinşi au evacuat poziţiile.

Pierderile lor au fost de circa 3000 oameni. Ruşii 6—700 oameni morţi şi răniţi din cari 40—50 ofiţeri, nesocotindu-se între ei arnăuţii, etc.

Aceasta a fost una din luptele în regulă cea mai disputată în care Turcii au pierdut mai mulţi soldaţi decât Ruşii.

După două zile de nehotărîre, Repnin s'a decis să treacă Dunărea şi să-şi reia cartierele. Nu se cunoaşte cauza care l-a determinat la aceasta dar el a fost în general desaprobat şi această retragere excită în armata rusă o mare nemulţumire. Nu s'a mai profitat atunci de victorie ba s'a crezut chiar că lupta fusese un eşec, pentru a se putea retrage înaintea unui inamic bătut şi care n'a întârziat să revină spre a-şi relua poziţia. La 2/13 Iulie ora 2 dimineaţa armata s'a pus în marş luându-şi poziţiile lângă Dunăre; a doua zi a trecut fluviul şi a reluat lagărele respective lângă Siret.

In războaiele dela finele secolului trecut, un mare număr din victimele bătăliilor, cari

www.digibuc.ro

s'au dat în apropierea Galaţilor au fost uşor îngropate. In Iulie 1791 Galaţul a fost contaminat de cele mai teribile boale. Junele principe Carol de Württenberg a fost din numărul victimelor. Cu toate precauţiunile luate, chiar Potemkin care petrecea aci, la curtea sa a fost contaminat; a plecat imediat la Huşi de unde s'a mutat la Ceardak lângă Iaşi (5 verste).

Principele Repnin a fost şi el bolnav, starea sa inspirând mari temeri armatei. S'a restabilit curând şi a plecat la Moscova.

Atât la 1791 cât şi mai târziu la 1809 la Galaţi s'a întins câte un pod pentru trecerea armatei ruse.

La 11 August 1791 [1]) s'a subscris în acest oraş preliminările păcei între Ruşi şi Turci, al cărui rezultat a fost pacea dela Iaşi — 9 Ianuarie 1792. Prin această pace Nistrul devine frontieră pentru Rusia, care primeşte Crimeia şi Cubanul şi începe ridicarea Kersonului şi Odesei.

La 1798 Galaţii era comandat de un ofiţer moldovean, care ţinea locul domnului, sub titlul de *Procasamo* (Pârcălab). Ca mai în toate celelalte oraşe era şi aci un Beşliu-Aga, pentru a comanda Turcii cari erau în oraş şi să se ocupe de neînţelegerile lor. La această epocă se prepara la Galaţi mari cantităţi de carne sărată (pastramă) care se exporta.

La 1798 Moldova poseda între altele, 4 păduri imense din cari se scotea lemnele pentru construcţia vaselor.

1. Codrul Bucului (Ţapului) sau pădurea Bucului, nu departe de Dubasari (Basarabia).
2. Codrul Iasubului.
3. Codrul Herţei, la 5 leghe departe de Cernăuţi.
4. In apropiere de Piatra.

In acest din urmă codru, Turcii, tăiau prin domnul Moldovei, lemnele necesare construcţiilor navale turce şi aceasta era înlesnită prin aceea că erau duse pe Bistriţa şi pe Siret la Galaţi.

[1]) Bouillet, *Dictionnaire d'histoire et géographie.*

Din celelalte trei, prima era aproape de Nistru şi foarte rar se făcea uz de acesta.

Turcia punea multă grijă în păstrarea acestor codri şi n'ar fi cedat nimănui cel mai mic drept asupra acestor păduri.

La 1802 un curier al ambasadei din Constantinopole, Maury, purtător de depeşi către guvernul republicei, s'a înecat la trecerea fluviului. Pachetul său cu depeşi a fost salvat şi Principele Moldovei care se afla atunci la Bucureşti, primind pachetul îl înaintă neatins generalului francez.

In Martie 1806 spiritele în Rusia erau aşa de enervate contra Franţei, că se cerea cu insistenţă să se trimită la Galaţi 120 canoniere cari trebuia să urce Dunărea.

In Ianuarie 1807 Paşa Vidinului, acel al Rusciucului şi Ismailului au intrat în Muntenia şi au luat ofensiva contra Rușilor, prin aripa dreaptă a marei armate franceze.

In Decemvrie 1806 generalul major Oşakoff a ocupat Galaţii.

In Aprilie 1809 armata rusă din Moldova era comandată de mareşalul principe Prosorowschi, bătrân activ de 80 ani şi având de ajutor pe favoritul împărătesei, generalul Miloradovici care comanda în Muntenia.

Armata se urca în Basarabia, Moldova şi Muntenia la 100.000 oameni din cari: 44 regimente de infanterie. Langeron comanda în Basarabia. In centru, la Buzău şi Focşani, generalul Essen cu hatmanul cazacilor Platow.

In timpul armistiţiului dela 1809 generalul rus Zass primea curierii turci la Galaţi; îi trata foarte bine; îi îmbăta apoi le lua sau le copia scrisorile.

In iarna anului 1809 Ruşii, după prima campanie din Dobrogea, au trecut fluviul şi au iernat în Moldova.

Generalul Zass a ocupat oraşul cu 6000 oameni.

Generalul Prosorowscki făcea din parte-i preparativele necesare pentru construcţia unui pod, dar cum el nu punea toată silinţa cerută, a fost destituit din comandamentul

www.digibuc.ro

său şi înlocuit prin principele Bagration care a trecut Dunărea la Galaţi în luna lui August 1809 chiar în faţa oraşului, ocupând fără multă rezistenţă Isaccea, Tulcea, Măcinul, Hârşova şi în fine Ismailul.

La 4/16 Februarie 1812 generalul Liwin a trecut Dunărea, pe ghiaţă, la Galaţi, cu un corp de 700 oameni cu intenţiune de a ataca Măcinul, de a distruge 3—4 sate înconjurătoare şi de a face prizonieri, locuitori turci şi bulgari şi aceasta în timpul armistiţiului. Dar frica desgheţului Dunării îi făcu să se retragă foarte curând.

La 21 Februarie 1821, adică o zi înainte de intrarea principelui Ipsilante la Iaşi, a avut loc la Galaţi o răscoală sângeroasă, cu ştirea pârcălabului domnesc de acolo (Romandi sau Romadan), din partea unui căpitan Vasile Caravia orânduit dela domnie pentru paza acestui oraş (şeful poliţiei greceşti). Ce trebuia să fie Galaţii în acest timp când chiar Bucureştii era privit, cu drept cuvânt, ca urbe grecească? [1]).

Acesta având 30 albanezi sub comanda sa, mai adună peste 100 Kefaloniţi şi alţi Greci dela corăbiile aflate în portul de acolo, năvăli asupra Zabetului (reprezentant comercial) turc dela schela Tuppuci; dar având şi el vreo 30 Turci sub comandă, se închise în casa sa, de unde apoi s'a început o luptă care a ţinut 4 ore. In cele din urmă biruind Caravia, care aduse tunurile după vase şi puse foc casei, îi omorî pe toţi, cum şi pe negustorii turci cari se aflau acolo, ca la vreo 80 oameni, afară de alţi 17 indivizi pe cari îi prinse vii; s'a mai luat de Greci şi 11 vase turceşti aflate în port. Tot în acel timp a ars şi o parte din oraş [2]).

Fără acest masacru nefolositor, Brăila s'ar fi ocupat prin surprindere; dar, după acest măcel, Turcii au luat îndată măsurile de pază spre a nu deveni şi ei victime ale fanaticilor rebeli [1]).

In loc să blameze această faptă, ce desconsidera *eteria* şi îndârjea fanatismul turc, dând războiului, contra Greciei, un caracter de exterminare, Ipsilante, printr'un ordin de zi, dela 13 Martie, a felicitat pe Caravia, pentru această *bravură* şi-i conferi chiar gradul de *general* [2]).

La 25 Februarie 1821 principele Alexandru Ipsilante a dat, din *obşteasca* sa tabără, dela Galaţi, o proclamaţie către elenii emigraţi din această ţară [3]).

Vasile Caravia, cu 200 oameni şi şase tunuri, luate dela corăbiile turceşti capturate la Galaţi, s'a unit, puţin în urmă, cu Ipsilante la Focşani.

Acest Caravia deveni mai în urmă comandantul *batalionului sacru*, distrus la Drăgăşani.

Ca să înţelegem *tipul* acestui mare *patriot*, ne permitem să arătăm aliniatul final, din proclamaţia lui Ipsilante, dată la Râmnicul-Vâlcea, la 8 Iunie 1821:

« Iar pe Vasile Caravia îl scot cu blestem din rândul oştenilor mei, pentru nesupunerea şi necuviincioasa lui purtare » [4]).

Ne aducem aminte din o strofă din fabula nemuritorului Heliade « *Vulturul şi Bufniţa* ».

« Vulturul atuncea avea şi el cuvânt... ». Ipsilante poate concepuse proclamaţia înainte de a da bătălia dela Drăgăşani, în momentul când calcula fuga.

Pentru înfrângerea revoluţiilor lui Tudor şi Ipsilante, Poarta hotărînd trimiterea de forţe armate în principate, a concentrat un considerabil număr de soldaţi la Brăila, Călăraşi şi Giurgiu, numind seraschieri:

Pentru Moldova, pe paşa dela Brăila, Isuf Percofciali; pentru România mare, pe Meemet dela Silistra iar pentru Oltenia pe

[1]) Eine Sammlung von Briefen eines geborene Griechen über Staatswesen. Literatur und Dichtkunst des neueren Griechenlands herausgegeben von Karl Iken. Leipzig, 1825, I, 256. (După Ilarian, Cuvinte de recepţie la Academie).

[2]) Ilie Photino, pag. 33—34.

[1]) C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiei din 1821*, pag. 146.

[2]) Reybaud, pag. 195. Gervinus, pag. 186, citat de C. D. Aricescu, op. cit., pag. 145.

[3]) Ilie Fotino, op. cit., pag. 38—39.

[4]) Aricescu, *Ist. Revol. din 1821*, Vol. II, pag. 155.

www.digibuc.ro

Derviș-Pașa dela Vidin, în ajutorul căruia venise și renumitul Cârjali-Seiz [1]).

Pe la începutul lui Mai 1821 Pașa dela Brăila a plecat cu un corp de mai bine de 6000 oameni, călăreți și pedeștri, intrând în Moldova. Ajungând la Galați, a găsit acolo un corp din oștirea lui Ipsilante, ca de vreo 900 Greci, cari după ce au hotărît să aștepte atacul Turcilor, aproape de oraș, a oprit și poporul să fugă. Indată după sosirea Turcilor au intrat într'o încăerare din cele mai răutăcioase, care a ținut aproape 16 ore. Rebelii rămânând învinși, Turcii au năvălit ca turbați în oraș și după ce au trecut prin sabie tot ce le-a ieșit înainte, din poporul aflat acolo, până și chiar pruncii, ca la vreo 1000 suflete, au jefuit orașul, dându-l apoi prada flacărilor, cari l-a mistuit cu desăvârșire, afară de localul vice-consulatului austriac (Monsoli), unde au apucat să intre câțiva din cavazii Pașei pentru pază și unde scăpase și un mic număr de creștini [2]).

Din acest corp de Turci, detașându-se, o mică parte a plecat după pradă, pe teritoriul muntenesc, prin oarecari sate cunoscute lor și au ajuns până la Râmnicul-Sărat [3]).

Până la finele lui Mai, Pașa cutreeră Moldova în toate sensurile împușcând și spânzurând pe toți acei cari i se denunța că participau cu eteria.

Din niște documente publicate [4]) rezultă că pe la 1826, pe când era să înceapă negocierile dela Akerman, la Galați, comerțul grânelor era monopolizat de o companie, a *Capanlîilor*, din Constantinopol. Ei aveau singuri dreptul să facă cumpărăturile de grâne, după *tarife fixe* (poate chiar impuse de ei) la rândul lor le traficau pe piețele Stambului și altele.

Această numeroasă și preponderentă companie, a fost un motiv, că Anglia s'a opus de a se ceda Rusiei *insulele din fața Galaților*, de teamă că, prin tracasările ce Rusia ar fi putut face exportului Galaților, compania, rămânând fără ocupație, să nu devie o cauză de revoltă, poate mai mare decât aceea provocată, în Turcia, prin pierderea Crimeei.

« Portul Galați, zice Nicolae Ionescu, comentând aceste documente [1]) și libertatea navigației spre Constantinopol, valora mai mult atunci decât o provincie întreagă a imperiului (turcesc) pe care o pierduseră ».

Această explică suficient, pe lângă solidaritatea românilor cu Constantinopolul în 1826, importanța comercială a Galaților, în acea vreme, precum și existența unor insule în fața acestui oraș, cari nu mai există, dar a căror urme se pot, până la un punct, preciza prin rigolele ce șerpuesc astăzi între țărmul drept al fluviului și malul văii din acea parte.

La 29 Aprilie 1828 Rușii au repurtat lângă Galați încă o victorie asupra Turcilor. Movilele cari sunt semănate pe platoul orașului sunt urmele îngropărei cadavrelor în diferite lupte.

Holera a izbucnit în Moldova la 20 Aprilie 1831 adusă din Basarabia cu toată carantina lui Kiseleff.

La 17 Iunie 1831 toată lumea plecase din Iași unde mureau până la 180 oameni pe zi.

Când a încetat molima în Moldova, ea izbucni la București; la 6 Iulie epidemia era la culme.

In Septemvrie 1834 o corabie austriacă « Holstein » era pe punctul să introducă ciuma pe pământul Moldovei. Corabia pierduse pe drum un om bolnav de ciumă; comandantul nu s'a intimidat să depună sub prestare de jurământ că omul murise de altă boală și corabia a fost, se pare, aproape să fie admisă la libera practică. Lucrul, grație vigilenței măsurilor luate de oamenii carantinei, s'a descoperit. Corabia a fost de-

[1]) Ilie Fotino, pag. 127.
[2]) Idem, op. cit., pag. 127.
[3]) Ibid.
[4]) Corespondența și Memoriile Ducelui de Welington, Vol. VI.

[1]) Discurs în Camera Deputaților, la 26 Mai 1881. *Monit. Oficial.*

www.digibuc.ro

sinfectată şi trimisă la Măcin unde a făcut cele 40 zile în observaţie apoi recondusă afară din ţară cu mare îngrijire. Diplomaţia rusă s'a mişcat, cu drept cuvânt, dar Mihail Sturza bazat că afacerea n'a avut nicio urmare nenorocită aranjă treaba «à l'amiable» şi intrigele, al căror scop era să facă pe români incapabili să se apere chiar înapoia carantinelor, au rămas fără efect.

In Ianuarie 1835 Impăratul Niculai I a dăruit Moldovei un tun fără ante-tren, din acele aflate la Silistra, pentru a întări garda pe linia Dunării, în dreptul carantinei dela Galaţi.

Intre 1834—35 mişcarea Galaţilor era mai accentuată, mai mare ca la Brăila şi avea chiar 18.000 locuitori. Strada Comercială era pardosită cu podeală; casele erau din lemn, acoperite cu scânduri; lângă port erau unele zidite.

După unirea ţărilor, caracterul portului Galaţi a fost eminamente de import, pe când Brăila avea pe acel de export.

Se vede că Galaţii, cel modern, după arderea lui de către Kutuzoff, datoreşte mult înflorirea sa Principelui Mihail Sturza, de vreme ce Alexandru Sturza, vărul său, într'o scrisoare din Aprilie 1843 numeşte Galaţii: *creaţiunea sa.*

Incă din Octomvrie 1843 şi pe la începutul lui Ianuarie 1844 un nou complot se urzea la Galaţi. O fierbere surdă s'a manifestat între popoarele mici din peninsula Balcanică. Guvernul Munteniei descoperise în un anume Stanciu, bulgar, pe creatura care urzea unirea între eteriştii celor 2 porturi: Brăila-Galaţi. El a fost cerut de autorităţile din Brăila, celor din Galaţi, care-l refuzară.

Fără îndoială că pe vremea când strălucea faimosul Căpitan Costache, s'ar fi putut trage dela acest om importante revelaţii. Bibescu s'a plâns lui Sturza, care se vede închise ochii.

In August 1844 un nou complot se urzea la Galaţi şi Brăila, de către eteriști, al căror plan era să ridice de astădată, stindardul revoluţiei în ambele porturi. Conjuraţii comptau pe întăriri pe cari le aşteptau din zi în zi, din mai multe părţi ale Greciei.

De câteva zile un mare număr de străini sosiseră în aceste porturi iar alţii se ţineau în apropiere pentru a fi gata la momentul hotărît. Printre aceştia erau mai mulţi cari se semnalaseră în afacerile dela Brăila şi pe cari autorităţile n'au fost în măsură să-i prindă. Scopul ce urmăreau era deocamdată de a revolta ambele principate, întâmplă-se orice în urmă. Eteria heleno-bulgară voia să meargă pe urmele anului 1821. Suveranii ambelor ţări române au luat toate măsurile spre a nu fi surprinse. Ei au mai dispus ca: poliţia din Galaţi să fie în continuă priveghere, o îndoită putere armată să fie pe punctele principale şi să pună cele câteva tunuri la adăpost de o surpriză din partea oamenilor, cari având oarecare experienţă s'ar fi putut servi de ele chiar contra Românilor. Totul pare să se fi petrecut în ordine, fără grabă şi fără să transpire cea mai mică grijă [1]).

Sufletul acestei eterii erau bulgarii, al căror şef, un anume Kazako, supus momentan austriac şi care mai figurase în afaceri de această natură, fiind destul de periculos.

In ziua de 12 Martie 1854 generalul rus Lüders, reuşi, fără nicio împotrivire, afară de câţiva eclerori, să transporte 6 batalioane pe malul drept, cu bastimentele diviziei a doua a flotilei ruse; în ziua următoare, a construit cu mare iuţeală un pod, cu ajutorul vaselor de comerţ, pod ce a fost stabilit definitiv în ziua de 13; *grosul corpului* său a înaintat până la înălţimile din faţa Galaţilor (Bugeak) şi a ocupat drumul între Măcin şi Isaccea [2]), făcând astfel o diversiune favorabilă prinţului Gorceakoff care ataca Măcinul.

[1]) Din scrisoarea Principelui Munteniei G. Bibescu către cel al Moldovei Mihai Sturza. Colecţia Hurmuzaki. Supl. I, Vol. IV, pag. 279—280.

[2]) Füllek, *Das Könnigreich Rumänien.*

www.digibuc.ro

Această trecere este considerată de autorii militari ca cea mai principală în războiul din 1854 [1]).

Lüders a avut însă nenorocirea să piardă, din cauza maladiilor, cea mai mare parte din oamenii săi.

In Noemvrie 1854 armata rusă a părăsit complect Moldova. Cazacii de Don şi voluntarii greci mai erau încă în Dobrogea, dar au fost goniţi de regimentul 3 din garda sultanului şi başibuzuci. La 3 Noemvrie st. nou comisarul general Derviş Paşa a intrat la Iaşi unde puţin mai târziu a reinstalat pe Grigore Ghika.

Incă dela începutul acestui secol jurisdicţiunea principilor munteni şi moldoveni neîntinzându-se asupra navigaţiei Dunării, Poarta a decis ca un magistrat turc care resida neîntrerupt la Galaţi, să se pronunţe asupra tuturor diferendelor cari se puteau ridica între locuitori şi comercianţii musulmani precum şi să pedepsească delictele comise în afara teritoriilor principilor.

După retragerea Ruşilor din principatele române, retragere provocată de apariţia armatelor aliate în Crimeea, Galaţii a avut o garnizoană de 4.000 oameni şi 700 de cai, detaşament al armatei austriace, ce ocupa ţara în locul [2]) Ruşilor cari se retrăgeau. Vechiul cântec: *Der Drang nach Osten!*

După pacea dela Paris, comisiunea europeană, instituită prin art. XVI, şi-a ales oraşul Galaţi ca reşedinţă, pe care l-a păstrat până în ziua de astăzi.

In noaptea de 17—18 Noemvrie 1867 s'a declarat la spitalul militar din Galaţi, unul din cele mai violente incendii. Mateloţii staţiunei navale franceze, mişcaţi de un nobil sentiment, au contribuit, după mari eforturi, să salveze edificiul şi să limiteze focul, care s'ar fi comunicat oraşului.

Comandantului staţiunei i s'a adus mulţumiri iar mateloţilor li s'a distribuit suma de lei 2750 de la capitolul flotilei.

La începutul războiului, în 1877, la 12 Aprilie, după amiază, eclerorii generalului Scobeleff, au ocupat oraşul în acelaşi timp cu Ismailul, Chilia, Reni, Barboşi şi Brăila, trecând acei din corpul XI pe la Kubei iar cei din corpul 7 pe la Tatar-Bunar. Grosul armatei s'a pus în mişcare a doua zi.

La 10 Iunie, acelaşi an, o parte din corpul generalului Zimmermann, a trecut Dunărea şi după o luptă crâncenă a ocupat înălţimele dela Bugeak.

Iată câteva detalii asupra acestui important fapt:

Pe când la Brăila se construia un pod, care nu ar fi putut servi înainte de câteva zile, de vreme ce conducea în *o mare de noroi*, noaptea se pregătea la Galaţi, în secret, o trecere reală.

De două zile (8 Iunie 1877), bărci izolate, transportau la fiecare dată câţiva soldaţi, cari rămâneau pe ţărmul celălalt, ascunşi în trestie şi pierduţi în mijlocul acestor terenuri băltoase.

Aceşti soldaţi puneau pe apă plute, cari trebuiau să conducă trupele până la picioarele înălţimilor.

La 9 Iunie, totul era gata; îmbarcarea a fost activată; câteva vase, Ştefan cel Mare între altele, au încărcat puţinele trupe însărcinate cu această expediţie, circa zece compănii, sub comanda generalului maior Jukof, însărcinat să dirijeze această, destul de grea operaţie.

In noaptea de 9 spre 10 Iunie, debarcarea a fost terminată. Soldaţii au căutat un drum printre trestii şi s'au îndreptat în grabă către înălţimele Bugeacului [1]), ocupate de inamic.

Câţiva cazaci deschideau drumul; piese uşoare erau încărcate pe plute; pentru a înainta, în mijlocul acestor păduri de papură, oamenii se afundau câteodată până la piept.

---

[1]) Commandant Niox, *Géographie militaire.*

[2]) Füllek, *Das fürstenthum Rumänien*, pag. 69.

[1]) Bugiak (colţ, cap de teren, înaintat în baltă).

www.digibuc.ro

Inamicul, bine retranşat pe înălţimi, a fost atacat de primele cinci companii. Ruşii aruncându-se cu bravură înainte, au atacat pe Turci; cerchezii au căutat să atace flancul Ruşilor, focul celorlalte cinci compănii, cari soseau, a silit pe aceşti neregulaţi să se retragă. Către 7 ore dimineaţa, Turcii au luat cu vigoare ofensiva; s'au bătut la baionetă; Ruşii au luat retranşamentele şi au acoperit linia înălţimilor.

O singură piesă, ce au reuşit să aducă, trăgea asupra inamicului care se replia în dezordine şi cu iuţeală.

Ruşii au avut în linie, mai puţin de 2000 oameni; Turcii cam la 3000.

La miezul zilei lupta era terminată; generalul Jukof era stăpânul satelor cari sunt situate pe ţărmul lacului *Garvan (Jezerul mare)* [1]).

Galaţii a văzut născându-se în incinta sa doi oameni mari ai României, răposaţi întru fericire: Principele Alexandru Ioan I Cuza, primul suveran al României Unite şi demnul său consilier şi reprezentant pe lângă Sublima Poartă, bunul, pururea regretatul şi de fericită memorie, Constantin Negri, unul din apostolii românismului şi propovăduitorii unirii şi mândriei naţionale. Fie-le binecuvântată memoria!...

Principele Cuza ocupase multă vreme funcţiunea de pârcălab la Galaţi. El căpătase o mare popularitate pentrucă în 1857 a refuzat să ia parte la falsificarea alegerilor de atunci, după instigaţiile Austriei şi Turciei. Cuza şi-a dat demisia din pârcălab; mai târziu membrii căimăcăniei l-a numit Cap al Oştirei Moldovene.

După cum am văzut mai sus, prin popor circula ideea că la una din bisericile Galaţilor şi anume la Sf. Gheorghe, ar fi îngropat faimosul Mazeppa, hatmanul Ucrainei, aliatul lui Carol XII, amicul şi în urmă inamicul lui Petru cel Mare. Oameni serioşi s'au ocupat îndestul cu descoperirea acestui mormânt, dacă în adevăr ar fi existat la Galaţi. Din nenorocire după cele mai minuţioase cercetări făcute de ei, printre cari regretatul Pantazi Ghica şi după cunoştinţele ce acest din urmă a putut căpăta din diferite izvoare, n'a reuşit să afle decât că: un eminent istoriograf şi bărbat de stat, Mihail Kogălniceanu, ar fi susţinut că mormântul lui Mazeppa, s'ar fi aflat, cu adevărat la biserica Sf. Gheorghe; era natural ca această susţinere să fie făcută pe oarecari probe convingătoare, cari până astăzi nu se crede să fi fost publicate.

Istoria hatmanului Mazeppa, e prea cunoscută spre a fi repetată aci.

Cum s'ar găsi însă aci îngropat?

Rănit şi slăbit prin pierderea sângelui, în rândul soldaţilor lui Carol al XII-lea, el a căutat să-şi scape viaţa prin fugă.

Neculcea, spune că ar fi murit la satul Varniţa în Basarabia şi de acolo a fost adus la Galaţi şi înmormântat la Sf. Gheorghe.

Voltaire, spune [1]) că el ar fi murit, pur şi simplu, pe drum.

Bouillet [2]) zice că Mazeppa a murit, la Bender la 1710.

Cronicarul Neculcea, hatmanul lui Cantemir, soldat şi contimporan a lui Petru şi Mazeppa şi personagiu al evenimentelor, a fost negreşit mai bine informat, decât Voltaire, Bouillet, etc.

Istoria ne spune că odată cu venirea Turcilor la Galaţi (unii spun la 1821), aflând din svon că Mazeppa a fost îngropat cu haine bogate, scule scumpe şi arme preţioase, l'ar fi desgropat, jefuit şi aruncat capul în Dunăre.

După retragerea Turcilor, Românii ar fi luat piatra mormântului său şi ar fi adus-o la biserica Maica Domnului.

In urma războiului de la 1828—29 generalul Mavros văzând această piatră ar fi ridicat-o şi înlocuit-o cu un *fac-simil*, care s'a adus la biserica Maica Domnului.

[1]) Amédée le Faure, *Guerre d'Orient.* Vol. I, pag. 232.

[1]) *Histoire de Charles XII*, etc.

[2]) *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie.*

www.digibuc.ro

Pantazi Ghica, după care analizăm acestea, spune că două persoane ar fi găsit o inscripție, mormântul și în el un hrisov. Una din ele ar fi luat inscripția și hrisovul [1]).

Ideia dar că mormântul lui Mazeppa este la Sf. Gheorghe este generalizată dar nu e cu nimic probată.

Inteligentul arheolog și epigraf, Tocilescu, a încercat să găsească urme despre acest adevăr.

Dar, nici Pantazi Ghica, nici Tocilescu, nimeni în fine, nu a găsit nicio probă care ar arunca cât de puțină lumină asupra faptelor întâmplate cu mormântul ilustrului hatman.

Pantazi Ghica conchide că totul este o fabulă (?).

Mai exista o veche credință, că din altarul bisericei Maicei Domnului ar pleca o hrubă, o subterană, care ar conduce la câmp, în spre Brateș, pe unde în momentele de năvăliri ale Turcilor, Românii, ascunzându-se fugeau pe acolo, căutând scăparea în pădurile și văile din apropiere.

E posibil ca ea să fi fost surpată la extremități și să-și fi pierdut urma.

Nimic pozitiv. Totuși e bine de înregistrat.

La 1834 principele Moldovei, Mihail Sturza, declară acest oraș *port-franc* [2]).

La 1838, adică patru ani în urmă, principele, într'o comunicare către adunarea generală a Moldovei, constată că veniturile vămei, fără vreo îngreuiere a taxelor, se urcaseră până la jumătate. La 1846 Galații primise 1065 bastimente și exportase 270.000 chile de grâu. La 1855 populația se urca la 60.000 locuitori, importa 258.943 tone de marfă, reprezentând o valoare de 20.077.407 lei, cu un număr de 1557 bastimente intrate în port. La 1873 valoarea importului s'a urcat la 50.000.000 lei, numărul vaselor la 3618 iar greutatea mărfurilor descărcate pe chei 365.806 tone.

[1]) *Raport asupra Mânăstirilor din țară*, § Galați.

[2]) Brăila a fost declarată port-franc în 1836 sub domnia principelui Alexandru Ghika.

La 1874 odată cu decretarea legei vamale, se anulează și dreptul de porto-franc; atunci începe decadența comercială a orașului. Această decadență observată imediat este remediată prin prelungirea, în 1876, pe zece ani a privilegiului porturilor-france. In Decemvrie 1882 guvernul revenind asupra ideii părăsirii porturilor france, printr'o lege pusă în aplicare la 1 Aprilie 1883, decadența complectă a orașului, înlesnită de o grozavă criză europeană, pare înlăturată numai prin un nou proiect de lege, din Decemvrie 1884, care voiește restabilirea acestui drept.

Proiectul de lege căzând înaintea corpurilor legiuitoare, prosperitatea orașului nu va întârzia să fie izbită.

La 1872 s'a găsit în jurul Galaților o monetă de argint reprezentând pe de o parte pe Castor și Polux iar pe cealaltă, inscripția ΙΣΤΡΙΗ [1]).

Afară de câteva cronice și acele contrariindu-se unele pe altele, probele materiale ale frumosului nostru trecut au dispărut.

După tradiție, nu avem mai nimic care să ateste sau să susție ceea ce avansăm, pentrucă și de ne-a mai rămas ceva urme ce au putut scăpa de urgia invaziilor ruse, turce sau tătare, acestea au fost păstrate în biserici și mânăstiri, pe cari, până în timpurile din urmă, călugării greci le administrau în numele *lui Dumnezeu* și din cari au trimes ce mai rămăsese, *către destinații mai sfinte*... Cu toate aceste, când s'a mai întâmplat să mai rămâe câte ceva odoare, atunci nici acestea n'au putut scăpa, pentrucă unii, din cei mari, prin poziție sau influență, *au asigurat*, prin diferite tertipuri de inventarieri, aceea ce străinii, *păgânii sau călugării fanarioți*, goniți fără veste, n'au putut trimite sau ascunde.

Din punct de vedere militar, *peninsula* Galaților — cuprinsă între Dunăre, Brateș și Siret și despărțită de ramificările Carpaților printr'o vale către vest și nord-west—

[1]) Vezi *Jurnalul de Galați*, Nr. 15 din 13 August 1872.

www.digibuc.ro

a prezentat una din poziţiunile strategice cele mai tari; este cea mai susceptibilă să fie transformată în câteva zile într'un câmp întărit; de aceea, armatele cari au operat în jurul său au căutat, cât s'a putut mai repede să o atace, cuprinde sau apăra. Fără îndoială că această importantă — din mai multe puncte de vedere — poziţiune, merită un studiu deosebit şi aprofundat [1]).

In epoca de mărire a Moldovei, Galaţii era reşedinţa *vătăşiei călăraşilor de Galaţi*, cari trebuia să ştie turceşte şi erau întrebuinţaţi la transportul depeşilor.

In timpurile din urmă, a fost sediul Diviziei a III-a Militare Teritoriale şi cu ocazia marei organizări a armatei, a devenit acel al Corpului III.

Reşedinţa *Corpului Flotilei* dela 1860.

In fine, Galaţii mai fiind şi *sediul Comisiunei Europene a Dunării* [2]), ne permitem să schiţăm, momentan, în câteva cuvinte şi

Istoricul chestiunei Dunării

« Chestiunea Dunării, a spus un spiritual corespondent al unui jurnal, are nenorocirea tuturor chestiunilor Orientului [3]), aceia de a fi prea complicată »).

Congresul dela Viena, la 1815, decisese ca fluviile sau râurile ce traversează mai multe state, să fie deschise navigaţiei tuturor marinelor comerciale; că niciunul din aceste state, nu ar putea aduce nicio piedică navigaţiei; că fiecare din ele, trebuiesc nu numai să execute în patul fluviului lucrările necesare înlesnirei navigaţiei, dar încă să întreţină drumurile de edec cari trec pe teritoriul lor.

Aceste principii s'ar fi putut, mai cu seamă, aplica Dunării pentrucă, pe o distanţă de 3000 km. ea, având izvorul în Marele ducat de Baden, trece pe teritoriile aparţinând Würtenbergului, Bavariei, Austriei, Ungariei, Serbiei, Bulgariei, României şi Rusiei.

Comunicând în acelaşi timp cu Rhinul, prin canalul Ludovic, Dunărea este artera vitală a comerţului Europei centrale şi occidentale.

Gurile sale, singurele cari, au nevoie să fie neîncetat întreţinute, au căzut una după alta.

Fenicienii, le-a abandonat Grecilor; Grecii, Romanilor; Romanii, barbarilor. După ce invaziunile au trecut, ele s'au aflat în mâinele Genovezilor şi Românilor.

---

[1]) Mijloacele pentru apărarea sa trebuiesc preparate din vreme; îndrăznim chiar să sperăm numirea unei *comisiuni permanente* de militari experimentaţi cari o vor studia şi impune, chiar, la nevoie, oprirea creaţiunilor de artă cari ar jena apărarea sa; atât de însemnată ni se pare conservarea acestui punct, unul din cele mai importante ale ţărei noastre, mai în toate războaiele, la cari am putea fi chemaţi să luăm parte, în valea Dunării, sau să facem să se respecte la necesitate o neutralitate armată.

[2]) Profităm să comentăm după jurnalul *L'indépendance roumaine* (27 Ianuarie 1883) o mică notiţă asupra *Istoricului chestiunei Dunării.*

[3]) Chestiunea adevărată, propriu zisă, a Orientului începe în ziua de 29 Mai 1453 când Turcii au intrat în Constantinopole şi durează încă şi astăzi. Petru cel Mare a stabilit, cu puternicul său geniu, că *acela va fi adevăratul domn al lumei care va stăpâni Constantinopole şi Indiile*, pe cari le consideră ca intrepozitele lumei. *Chestiunea Orientului* are 2 feţe: *în Europa, a stăpâni Constantinopole; în Asia a domina Indiile.* Pentru a ajunge la domnia Constantinopolei se agăţa de situaţia creştinilor ortodocşi, din Turcia; *pentru a ajunge în Indii trebuia să se distrugă toate guvernele formate în Asia, între Siberia şi Indii.*

Ajunşi acolo, o luptă mare, disperată, susţinută de 150 milioane nemulţumiţi indigeni contra Angliei, câştigată le va înlesni ajungerea la cucerirea Indiilor.

Acest demers tacit s'a urmat continu în Asia.

In Europa sângele a curs râuri în 9 războaie ce s'au urmat aproape-continu, în mai puţin de 2 secole şi totdeauna cu aceiaş ţintă: Constantinopole; dar, *eforturi inutile, căci Rusia nu-şi va putea realiza speranţele sale. Constantinopole nu se va putea ocupa de ei de cât în ceasul unei buliversări complecte, unui cataclism universal.*

In rezumat — «Chestiunea Orientului», în Europa, se poate defini: « Incercările Ruşilor de a pune mâna pe Constantinopole, opoziţia constantă a Europei pentru a-i împedica.

www.digibuc.ro

Mahomet I le-a luat din mâinele lor iar Turcii le-a ţinut, legate de Imperiul lor, până la 1812.

Braţul Chiliei a devenit după pacea dela Bucureşti, frontiera de sud a Rusiei (1812).

Prin al doilea tratat (dela Akerman), la 1826 Rusia a mutat frontiera mai la sud şi a ocupat braţul Sulinei.

Trei ani mai în urmă, tratatul dela Adrianopole, din 1829, a mutat frontiera şi mai la sud şi Rusia a pus mâna şi pe braţul Sf. Gheorghe. Ea, care, prin stipulaţiunile tratatelor anterioare, era datoare, cel puţin pentru gura Dunării — din cele trei — cea mai accesibilă marinelor comerciale ale lumei (Sulina), să-i amelioreze intrarea, n'a făcut nimic.

Interesul de a garanta portului Odesa monopolul aproape exclusiv al exportului grânelor în Marea Neagră, a făcut-o să tacă asupra executării unor stipulaţiuni cari loveau indirect interesele sale.

Austria, cea dintâi, s'a plâns de această stare a lucrurilor.

Rezultatul protestelor sale a fost să decidă Rusia să semneze, cu această putere, o convenţie, care garanta nu numai libera navigaţie pe Dunăre, dar încă făcea pe guvernul rus să-şi ia angajamentul: «de a opri progresul astupării gurei Sulina prin depuneri nisipoase şi de a face această trecere practicabilă, astfel ca ea să nu mai pună niciun obstacol navigaţiei» (1840). Acest angajament a rămas aproape *literă moartă*.

Zece ani mai târziu, gura Sulinei prezenta tristul aspect al unei păduri de catarge înfipte în nisipuri şi era semănată cu corpuri de ale navelor străine.

Rezultatul războiului oriental, se ştie, obliga Rusia să abandoneze delta Dunării, împreună cu o porţiune a teritoriului Basarabiei de Sud, cari au fost încorporate Moldovei.

O nouă convenţie, la Viena (1858), reîntoarse delta Turciei.

Tratatul dela Paris, 30 Martie 1856, mai prescria între altele, numirea a două comisiuni internaţionale:

Prima numită *Comisiunea Europeană a Dunării*, formată din delegaţii puterilor Angliei, Austriei, Franţei, Prusiei, Rusiei, Sardiniei (devenită în urmă Italia) şi Turciei, avea de scop: să determine şi să facă să se execute lucrările necesare pentru a degaja gurile Dunării; să-i asigure libera navigaţie, prin mijlocul unor taxe plătite de vasele ce intrau sau ieşiau din fluviu şi să observe regulamentele generale.

A doua comisiune, numită *Comisiunea riverană*, a fost compusă din delegaţii Bavariei, Würtenbergului, Austriei şi Sublimei Porţi cărora li se alătura câte un comisar pentru fiecare din cele trei principate dunărene (România, Moldova şi Serbia), a căror numire trebuia aprobată de Poartă. Această *comisiune permanentă* avea ca misiune: să elaboreze reglementele de navigaţie, să ordone şi să se execute lucrările necesare şi în fine să vegheze, după disolvarea Comisiunei Europene, a cărei durată nu trebuia să fie decât de *doi ani*, la menţinerea navigabilităţii gurilor.

Cele două comisiuni s'au pus pe lucru. Datoriile lor au fost destul de mari. Comisiunea riverană parvenind, în fine să se înţeleagă, la 7 Noemvrie 1867, a subscris, la Viena, un act de navigaţie al Dunării. Puterile semnatare tratatului de Paris, au refuzat să recunoască acest act. Ele au crezut că atât comisiunea riverană cât şi statele riverane, ce o formau semnând acest act fără a-l fi supus în prealabil consimţământului Comisiunei Europene au trecut peste autorizaţia lor.

In acest sens, ele au trimes delegaţi Cabinetelor din Viena, Constantinopole, München şi Stutgart. Statele riverane, la rândul lor, au trecut peste aceasta şi actul a fost ratificat cu solemnitate la Viena, la 9 Ianuarie 1858. El avea de scop, cu toate că proclama principii prea liberale, să rezerve

www.digibuc.ro

beneficiile navigaţiei uşoare numai statelor ale căror ţărmuri sunt udate de Dunăre.

Comisiunea Europeană continua să funcţioneze şi îşi urmărea lucrările. După mature studii şi neterminabile discuţii, ea a renunţat să se ocupe de gura Sf. Gheorghe, pentru a concentra toate eforturile sale asupra gurei Sulinei, a cărei *indiguire* a fost efectuată la 1861.

La 1865 toate lucrările au fost terminate şi un reglement de navigaţie a fost decretat.

Puterile semnatare tratatului dela Paris dela 1856 au crezut atunci util să constate că s'a lucrat de către Comisiunea Europeană conform intenţiunilor lor şi că ele aprobau deciziile sale. Ele au voit, în acelaşi timp, să determine, printr'un act public drepturile şi obligaţiunile pe cari noua stare de lucruri stabilea pe Dunărea de Jos pentru diferiţi interesaţi. Plenipotenţiarii lor au redijat, la Galaţi, la 2 Noemvrie 1865, *un act public* relativ la navigaţia Dunării. Acest act a fost ratificat, cinci luni în urmă, prin o conferinţă întrunită la Paris şi a fost pus sub scutul dreptului internaţional. Conferinţa mai decise şi că existenţa Comisiunei Europene va fi prelungită cu cinci ani, adică până la 1871, pentru a-i lăsa timpul să-şi complecteze opera sa.

Prin tratatul dela 13 Martie 1871, dela Londra, această Comisiune a fost din nou prelungită. In fine ea a fost menţinută în funcţiunile sale prin tratatul dela Berlin, care a fixat durata sa.

La articolul 51 al acestui tratat se arată că: «un an înaintea expirărei termenului determinat acestei durate, puterile se vor pune de acord asupra prelungirei privilegiilor sale sau asupra modificărilor ce ele ar judeca necesar să se introducă».

Congresul de Berlin terminat, s'a pus chestiunea executărei stipulaţiunilor art. 55 al tratatului, care se semnase şi a cărei cuprindere era: «reglementele de navigaţie, ale poliţiei fluviale şi de surveghere, dela Porţile de Fier până la Galaţi, vor fi elaborate prin Comisiunea Europeană, asistată de delegaţii statelor riverane şi puse în armonie cu acele cari au fost sau vor fi edictate pentru parcursul la vale de Galaţi.

Comisiunea Europeană a încredinţat unui *Comitet de studii* — compus dintr'un reprezentant al Germaniei, unul al Austriei şi unul al Italiei, — grija să prepare un *ante-proiect* pentru a servi de bază lucrărilor sale.

Chestiunea modului votărei în comisiunea statelor riverane sau comisiunea mixtă, compusă de patru delegaţi — acel al Austriei, al Bulgariei, al Serbiei şi al României, — precum şi chestiunea situaţiei acestei comisiuni vis-à-vis de Comisiunea Europeană a ridicat vii desbateri.

Se admitea coexistenţa celor două comisiuni dar toată înţelegerea se oprea aci. In fine, după doi ani, comitetul de studii a prezentat un ante-proiect de reglement care a fost respins de Comisiunea Europeană, fiind găsit prea în favoarea Austriei. In realitate, comitetul de studii adoptase simplu propunerea cabinetului dela Viena, care consta, în caz de împărţirea celor patru voturi formând comisiunea mixtă, în a da preponderenţa votului preşedintelui, care era de drept reprezentantul Austriei. Ceva mai mult, această propunere tindea, în fond să limiteze libertatea navigaţiei marelui cabotaj şi rezerva ţărmurenilor pe acea a micului cabotaj.

In Mai 1882 Comisiunea Europeană, întrunindu-se, a respins ante-proiectul ce i-a fost prezentat.

Acordul neputându-se stabili, guvernul francez a crezut că ar fi loc deschis unei combinaţii, concepute în scop de a menaja toate interesele în joc.

Această propunere, cunoscută sub numele de proiectul Barrère (comisarul francez), a fost în cele din urmă adoptată.

Comisiunea Europeană l-a primit, afară de România care refuză de a se uni şi ea. Comisiunea Europeană l-a supus atunci sancţiunei puterilor; şi asupra acestei sancţiuni

www.digibuc.ro

I. LE DANUBE AVANT LE TRAITÉ DE PARIS

II. LE DANUBE DU TRAITÉ DE PARIS (1856)

III. LE DANUBE DU TRAITÉ DE BERLIN (1878)

IV. LE DANUBE DU TRAITÉ DE LONDRES (1883)

	Explication des couleurs	Carte N^ro I	Carte N^ro II	Carte N^ro III	Carte N^ro IV
1		Embouchures russes	—	—	Regime russe de Kilia (Oczakow)
2		—		—	Regime russo-roumain de Kilia
3		—	Commission européenne du Danube	Commission européenne du Danube	Commission européenne du Danube
4		—	Commission riveraine du Danube	—	—
5		—	—	Regime riverain des Portes de fer à Galatz	—
6		—	—	—	Commission mixte des Portes de fer à Braila
7		Regime du Thalweg turc	—	—	—
8		Regime du Thalweg roumain	—	Regime du Thalweg roumain des Portes de fer à Bahna	Regime du Thalweg roumain des Portes de fer à Bahna
9		Regime du Thalweg serbe	—	Regime du Thalweg serbe	Regime du Thalweg serbe
10		—	—	Regime des Portes de fer	Regime des Portes de fer
11		Regime autrichien	—	Regime austro-hongrois	Regime austro-hongrois
12		Regime bavarois et wurtembergeois	—	Regime Allemand (Baviere Wurtemberg)	Regime Allemand (Baviere wurtemberg)

Ed. Hölzel, Inst. géogr. a Vienne.

www.digibuc.ro

a deliberat conferința ce s'a întrunit la Londra.

Propunerea franceză (Barrère), avea la bază instituirea unei comisiuni mixte iar ca punct de plecare o nouă distribuție a elementelor constitutive ale acestei comisiuni. Celor patru delegați (ai Austriei, Bulgariei, Serbiei și României) ea a alăturat un al 5-lea delegat, ales pentru o perioadă de șase luni, dintre membrii Comisiunei Europene, în ordinea alfabetică a puterilor.

Această combinație afirma suveranitatea Comisiunei Europene asupra regimului fluvial al Dunării, asupra acestui fluviu, pe care Moltke, cel dintâi l-a revendicat ca «o importantă arteră a Germaniei» și pe cursul inferior al căruia se găsesc în rivalitate, de un timp atât de lung, interesele germane cu cele slave.

Conferința dela Londra, terminându-se, a crezut de cuviință să respingă participarea reprezentanților României și Serbiei, deși recunoscute independente prin tratatul dela Berlin.

Ea a încheiat un tratat, cu *șase* articole, căruia îi adăogă un *regulament de navigație și poliție fluvială* între Porțile de Fier și Brăila, considerat ca făcând parte din acel tratat. România, atinsă în amorul său propriu de puterea țărmureană prin modul cum a fost tratată, a refuzat cu drept cuvânt, să recunoască tratatul dela Londra care prin neaplicarea lui devenea literă moartă pentru mult timp.

§ 5. *LACUL BRATEȘ.*

Cea mai veche cunoștință ce istoria o face cu lacul Brateș este pe la anul 1088 după Chr.

In acest an Pacinații trecând Dunărea, de pe malul drept pe cel stâng, au fost întâlniți la lacul *Ozolimna* de către Tatul Pacinatul, ce venea cu ajutor dela Cumani, a căror domnie avea reședință la Chilia, cari văzându-i le-a propus să împartă prăzile cu ei. Aceștia refuzând, Cumanii s'au sculat asupra lor și bătându-i, i-a închis la lacul Ozolimna de unde neputându-i scoate și sfârșindu-și proviziile, s'au înapoiat la Chilia.

Se spune [1]) că «această luptă a avut loc lângă râul Ierasul, ce curgea în Dunăre, făcând la gură un mare lac, *care doară e Ozolimna*».

Este adevărat că după topografia terenului, acest lac nu poate fi decât Brateșul iar locul unde Pacinații au fost închiși nu poate fi decât peninsula Galaților, care, inteligent apărată, devine greu de cucerit.

Actualul nume *Brateșul*, spune Cantemir [2]), pare a se trage din vechiul *Brythologi* [3]).

Părerea mea este că numele ar putea prea bine deriva din *Brataci*, nume ce italienii comerciali, i-ar fi putut da, în timpul șederii lor pe Dunăre, pe la începutul mileniului actual și în considerația marei cantități de broaște ce conținea.

Vorba *Brataci* s'ar putea, destul de ușor prin modificarea cuvântului, să fi devenit *Brateci* și în fine *Brateș*.

Poate ca numele să fie slav și atunci Братешь să însemne că lacul era în strânsă legătură în timpul inundațiilor: se unește cu fluviul; frate cu Dunărea, din cauza apropierei lor căci îi despart câteva sute metri.

Pe la 1538, zice Paolo Giovio [4]), acest lac era plin cu pește; el provenea din râul *Hierasus*, pe care locuitorii *îl numesc* (1538) *Prut*, și care, ceva mai jos, se varsă în Dunăre.

Brateșul cu o parte din lacurile înconjurătoare, a fost dăruit, prin hrisov, de către domnul Kalimach, Vornicului Mihalache Sturza, mai târziu domn al Moldovei.

La 1823, lacul era în stăpânirea Turcilor și ținea la Olatul Măcinului [5]).

Lacul acesta, prin depunerile apelor Prutului și prin acelea ale revărsărilor Dunării, în timpul apelor mari, tinde să se astupe.

---

[1]) Du-Cange, citat de Șincai, I, pag. 209.
[2]) *Descriptio Moldaviae.*
[3]) Menționat în Bonfinius dec. I, lib. I.
[4]) *Arhiva istorică a României.*
[5]) Memoriu asupra Moldovei de M. Sturza 1823. Supl. I, Vol. IV, pag. 16.

www.digibuc.ro

Adâncimea lui este mică.

Locul ocupat de acest lac, este un vechi și lung golf marin, scurtat cu timpul, prin aluviunile depuse la gură de Prut.

Bara, ce desparte acest lac de Dunăre, este de o natură ce arată destul de lămurit întinderea mării în aceste regiuni. Ea este de formațiune nouă.

Partea țărmului lacului de sud-west, consolidată prin lucrări de artă, servă de siguranță părții Galaților de jos la estul căruia se întinde o masă de pământ, care, este câtva timp, nu exista de loc și era [1]) o vastă baltă sărată, practicabilă numai în vase. Ea tinde să se consolideze.

§ 6. *COTUL PISICEI.*

La 1809 Statul Major rus hotărînd ca o parte din oștire să treacă Dunărea, a ales punctul lângă Pisica, la 7 verste mai jos de Galați, aproape de gura râuleţului (canalului) Pisica, care în acel timp purta numele de Ciulitza. Dunărea în acea epocă, aci, era foarte lată iar curentul slab.

La 26 Iulie, după 3 luni de așteptare și două luni de lucru, podul fiind terminat, asemenea și capul de pod precum și drumurile de fascine, până la *Ciulitza (Căciulitza)*, poate după numele stâncei izolate (Popina), în baltă, ce are această formă), generalul Harting cu 2 batalioane, 4 tunuri și 150 cazaci a trecut Dunărea.

In același moment, Yakimov, cu o parte a flotilei urcă Ciulitza și conduse pontoanele până la locul unde gârla apucă spre Est și unde s'a făcut un mic pod. Trei escadroane de dragoni au ajuns fără osteneală pe înălțimele dela Văcăreni, unde s'au întărit, construind două redute. Zass a trecut fluviul la 27 Iulie; generalul Platow la 28 și 29. In această din urmă zi 3 corpuri s'au reunit și au campat pe înălțimile dela Văcăreni de unde s'au îndreptat spre Isaccea.

[1]) Gebhard, cit. de Hasdeu, *Ist. Critică a Românilor*, Vol. I, pag. 231, ediția 2-a.

www.digibuc.ro

CAPITOLUL VI.

DELA GURA PRUTULUI LA ŢĂRMURILE MĂRII.

§ 1. *CARANTINA DELA GURA PRUTULUI.*

Locuinţă izolată cu mai multe încăperi, ceva mai jos de Gura Prutului [1]). Românii au făcut oarecând aci un penitenciar pentru minori. Intre gura Prutului şi această locuinţă, pe dealuri, sunt urmele mai multor lagăre, din diferite războaie. Din cel din urmă lagăr, ce a fost pe acest deal, se pretinde să se fi tras prima lovitură de tun, contra monitorului turc *Lufti-Gelil*, în campania 1877—78.

§ 2. *RENI* [1]).

Primul eveniment în care apare numele acestui oraş, în istorie, este pe la 1559, cu

[1]) *Prutul, Poras* sau *Pyretus*[1]) Πόρας, Πυρετός[2]), odinioară *Hierasus, Gerasus* [3]), *Porota* [4]) este numele antic al acestui râu, din care apoi, s'a dedus numele de astăzi, *Prut*.

Această vorbă în limba scitică înseamnă *trecătoare* [5]).

Limba predominantă în confederaţia scitică, zice Hasdeu, era *ariană*, adică de aceeaşi tulpină cu dialectele *sanscrite, zende, germane, celte, slave* etc.

De aci cu înlesnire întrevede etimologia cuvântului P+r+t, în radicală sanscrită *par*, la Zenzi, pĕrĕ, grecește περάω — a trece, de unde indianul *pĕrĕ*-mal, persicul *perĕt-pod*, elenicul Πόρος-drum, germanul *Furt*-Pârâu, etc.

Celţii, adaogă Hasdeu, au păstrat cuvântul *frut* chiar în înţeles de *fluviu*.

Porata înseamnă dar la sciţi *trecătoare* [6]).

Alţi filologi, numai puţini distinşi, îl deduc [7]), din par, a umple: de unde *paurva*, proeminent, bogat.

La Cuno (234): *plu* « fluere », *plutije* « fluxus »; şi se compară cu *Porotwa, Poritos*, râuri în Rusia.

Waillant îi dă o origină latină, din *Brutus, Brut;* apoi devenit *Prut*, prin schimbarea consoanei *B* în *P*.

[1]) La Grecii vechi.
[2]) Herodot, IV, 48.
[3]) Ptolomeu.
[4]) Ammian (cit. de Cantemir).
[5]) Hasdeu.
[6]) Ibid., *Ist. Critică a Românilor*, 2-a ediţie, Vol. I, pag. 185
[7]) Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, pag. 123.

[1]) Vom menţiona în treacăt amintirea ce fac scriitorii vechi despre existenţa a două oraşe: Aziris şi Liziris, la gura Prutului; fără a putea susţine dacă ele s'au aflat sau nu în locurile ocupate astăzi la Galaţi şi Reni sau dacă ele s'au aflat ceva mai sus, pe albia Prutului, căci nu există niciun indiciu, până astăzi, de poziţiile pe cari se aflau.

Această derivaţie pare destul de rezonabilă:

1-a vorbă nouă se apropie de acea veche. Chiar astăzi popoarele cari cuceresc noi locuri obişnuesc să dea numiri din limba naţională, în general, *cari se apropie în sunet* cu numirile vechi, găsite în localitate.

2-a vorba « *brut* », s'a putut lesne schimba în *prut*, de vreme ce se ştie că sunt mai multe neamuri, ce pot cu greu pronunţa oarecari combinaţiuni de sunete şi cari în vorbirea curentă schimb aceste combinaţii prin altele mai uşor lor de pronunţat.

In Const. Porphirogenitul (către 952) se întâlneşte forma curată Βροῦτος (De administratione imperii Bonn, pag. 171). In limba rusă vorba Прутъ înseamnă « creangă » şi în adevăr Prutul este o creangă, o ramură a marelui arbore al Dunării, deci vorba este curată slavă dată râului, ca asemănătoare cu cea veche.

www.digibuc.ro

ocazia vizitei ce Despot, domnul Moldovei, făcuse oraşelor dela Dunăre. In această ocazie, Renii, se numea *Reghen, oraşul negustorilor greci.*

La 1616 sub domnia lui Mihail Racoviţă, zice Cronica Moldovei, Tătarii din Bugeak găsind pretext că pământul lor ar fi foarte strâmt şi nu putea să ajungă pentru hrana lor, au cerut o parte de loc din Moldova (probabil în lungul Prutului) spre a o lucra şi ţine vitele lor; domnul văzând că o împotrivire contra lor nu i-ar folosi la nimic, mai ales că şi fără aceasta ar fi putut să stăpânească cu totul locurile pe cari le-a cerut, a fost silit să le dea o bucată de pământ nelucrată de 32 ore lungă şi 2 ore lată, mulţumindu-se a îndatora pe Tătari ca să plătească zeciuială din rod şi oarecari bagatele pentru păşunatul bucatelor sub nume de *Alem* ca să se ştie că acest loc a fost al Moldovei. Poarta nu numai că nu s'a împotrivit la această zilnică cerera a Tătarilor dar n'a găsit nici chiar principatului o mare pagubă.

La 1673 Turcii, pregătind o expediţie contra Polonilor, au trimis pe Prut 40—50 şeici cu provizii, spre Ţuţora, unde avea depozitul general [1]).

Cam pe la 1675 Dumitru Cantacuzino, căpătând din nou domnia Moldovei şi venind în ţară, a debarcat la Reni apoi, trecând Prutul pela Giurgiuleşti, a sosit la Galaţi unde i-a ieşit înainte boierii şi i-au închinat [2]).

Acest domn a fost şi el unul din acei nenorociţi ce au contribuit la sfărâmarea mijloacelor de rezistenţă ale Moldovei.

După plecarea din domnie a lui Ştefan Petriceicu, nemţii, socotind că vor ajunge mai uşor la stăpânirea ţărei, au trimis slujitori de ai lor şi au cuprins toate cetăţile.

Dumitru Cantacuzino (Dumitraşcu-Vodă) nu se aşezase bine în scaun şi văzând că nu-i va putea scoate din cetăţi, a cerut ajutor dela Turci; aceştia sosind, Dumitraşcu Vodă a somat pe nemţi să iasă din cetăţi, zicându-le că de le vor da şi se vor supune, de bună voie, îi va ierta de moarte şi îi va dărui. Şi aşa ieşind nemţii, el, cu ajutorul Turcilor, a distrus cetăţile, punând pulbere pe sub ziduri aruncându-le în aer din temelie.

Numai Suceava, fiind prea tare, a umplut-o cu paie şi lemne şi i-a dat foc [1]).

La 1688 sub domnia unui Ilie, om slab şi cu totul dat la interesul său, Poarta Otomană, împotriva tuturor tratatelor, a mai despărţit de Moldova şi *târgul Renilor*, ce se numea de Turci *Tomarova* (*Timarova*, după Cantemir) cu tot locul înconjurător; în oraş Turcii, după ce au pus stăpânire, a făcut şi o geamie [2]).

Acest fapt a fost începutul relelor şi nenorocirilor ce au urmat apoi, mai bine de un secol şi jumătate, asupra Moldovei.

La 1769 Abaza Paşa, Comandantul Iaşilor — abandonat de trupele moldave, cari la sosirea ruşilor: parte au trecut la inamici, trupele trimese de Marele Vizir rămânând pe marginele Prutului sub pretextul rigoarei sezonului — rămas singur, abandonă capitala Moldovei, fugind, în care împrejurare a luat cu el pe principele Moldovei şi a venit în oraşul *Tumar-Ova.* (Numele Renilor după istoricul turc Vassif-Effendi). *Tomarova* era nu numai numele oraşului dar şi al judeţului (vezi Philippide, Geografia României în limba greacă. Lipsca 1816, pag. 140).

Tot la 1769 după planul dat de Neculai Şuţu, Prutul a fost curăţat adânc spre a deveni plutitor şi se transporta neîncetat pe el, din depozitele dela Isaccea provizii şi muniţiuni la Han Tépé (movila Răbiei) şi la Tuţora.

[1]) *Arhiva Istorică a României.* Anul I, pag. 26, coloana 2-a.

[2]) Neculai Costin. *Letopiseţele Moldovei*, Ediţ. Cogălniceanu, Vol. II pag. 11.

[1]) Nicolae Costin, *Letop. Mold.* Ed. 2-a Kogălniceanu, Vol. II, pag. 12.

[2]) După un *isvod* al lui Neculai Costin, *Letop. Mold.*, ediţia 2-a Kogălniceanu, Vol. III, pag. 459.

www.digibuc.ro

Prin art. 1 al tratatului încheiat între Petru cel Mare şi Cantemir (subscris în Polonia la Lusc la 13 Aprilie 1710), acest oraş sub numele de Tomarova împreună cu Hotinul, Benderul, Akermanul, Chilia şi Ismailul au trecut cu ţara întreagă sub protecţia Rusiei.

La 1770 generalul rus Stoffel, a atacat Tomarova, îl arde cu desăvârşire şi a ridicat toate vitele de acolo [1]).

Sub domnia lui Antioh Cantemir [2]), Poarta decizând scoaterea Tătarilor din Bugeak şi trimiţând în contra lor oştiri, din toate ţările dimprejur, aceştia, profitând de ocazie, au prădat şi au ars Renii şi Ismailul iar de ar fi fost Dunărea înghetată ar fi trecut şi ar fi *pârjolit* şi Dobrogea [3]).

In timpul lui Cantemir, această cetate era de *ordinul* Cartalului. Deşi sta sub puterea turcească, nu se afla însă în ea niciun turc; ostaşii erau toţi creştini, toţi Moldoveni; prefectul era şi el creştin numit *Beşli-Agassi;* el era sub ordinele paşei de la Silistra, care era întotdeauna un seraschier [4]).

Bouillet spune [5]) că acest oraş a avut până la 60.000 locuitori şi chiar un castel crenelat (?).

A fost încorporat cum am văzut, raialei Bugeacului; apoi în 1812 a trecut odată cu Basarabia, sub Rusia, dela care prin tratatul din 1856 a fost încorporat domniei Moldovei, cu Basarabia de jos. In fine, după tratatul dela Berlin, a fost reîncorporat din nou Rusiei.

La 13 Aprilie 1877 avantgarda corpului XI, comandat de generalul-principe Şakofskoi, a ocupat Renii, cu 25.000 oameni; ei au fost înlocuiţi mai târziu cu divizia 36 (din al VII-lea corp), acea a generalului Ianeky. In aceeaşi zi alte trupe au ocupat Ismail, Galaţi şi Brăila.

Puţin în urmă, 21 Aprilie 1877, acest orăşel a fost bombardat de două cuirasate turceşti, cari au tras câteva obuze omorînd un dogar, primul român căzut victimă a războiului.

In acest timp, Dunărea era închisă prin mai multe linii de mine ce opreau trecerea în sus, a monitoarelor turceşti iar ţărmul era acoperit de retranşamente. Turcii, cari erau siguri că armata rusă nu se va hasarda în Dobrogea, spre a fi, ca şi altădată, decimată de boale, au crezut că flotila Dunării de Jos, era suficientă în această regiune. Dar, când au văzut bastimentele închise între linii de mine, atunci au trimes şi ei un oarecare număr de oameni spre a asigura regiunea ţărmului drept.

§ 3. *RAKEL.*

Satul Rakel, între Isaccea şi Măcin, pe malul drept al Dunării, cam în dreptul Cartalului-Reni, pare a fi fost, după ruinele sale, un câmp întărit roman, mai mare decât Troesmis (Igliţa).

Ruinele sale sunt încă neexplorate.

Laurian bătrânul, în *vechea hartă* a Daciei, pune în apropiere de acest punct şi cred cu siguranţă, *Dinogeţia.*

§ 4. *CARTALUL.*

Cartalul a fost, odinioară, o importantă cetate, pe ţărmul stâng al Dunării, în apropiere unde lacul Jalpug se varsă în fluviu, ceva mai sus în dreptul Isaccei.

Cartalul, cu Renii, Smilul (Ismailul) şi Chilia au format, în epoca de mărire, diadema armatei moldovene; cordonul de apărare, în această regiune a Dunării.

Cartalul, ca şi vecinele sale era comandat de un *pârcălab.*

La 1564 Alexandru Lăpuşneanu, căpătând domnia ţării, a dărămat toate cetăţile Moldovei [1]), împreună, după toate probabilităţile

[1]) A. Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 504.

[2]) Ibid.

[3]) *Cronica anonimă,* tradusă de Alexandru Amiras, publicată la Iaşi în 1729.

[4]) *Descripţia Moldovei,* D. Cantemir. Ediţia academică, trad. Hodosiu, p. 22.

[5]) *Dictionnaire d'histoire et géographie,* pag. 1597.

[1]) Vornicul Urechiă.

www.digibuc.ro

şi cu Cartalul. Ele au fost rezidite, spre a fi iarăşi dărămate de Dumitraşcu Cantacuzino, la 1684, din porunca sultanului, după cum am spus.

La 1710 Cartalul era o cetate nu prea importantă. La 1711 când Turcii au fost în război cu Ruşii, aci s'a făcut un pod peste Dunăre, spre a trece oştirea în Moldova. Pentru paza acestei cetăţi era rânduit un comandant numit *Dizdar*.

In anul 1737 armata turcească, iernând în această cetate, cu vizirul, a făcut din acest loc, punctul de plecare al operaţiunilor sale contra Tătarilor şi Polonilor [1]).

Cu această ocazie, vizirul a trimis bani lui Grigore Ghica, domnul Moldovei, să strângă oştire; apoi l-a chemat în persoană la Cartal, îi stoarse o mare sumă, recomandându-i să îngrijească bine de Moldova şi să nu mai facă intrigi pentru domnia Ţărei Româneşti, că apoi, nu numai că nu va rămâne nici în Moldova, dar va petrece *cu multă urgie* [2]).

Iată cum Turcii povestesc această campanie:

La 1770 marele vizir se prepara să treacă Dunărea cu trupe uşoare când aga enicerilor, Mahomet Paşa, mândru de oarecari avantaje pe cari le câştigase cu puţin înainte, asupra inamicului, din partea Craiovei şi măgulindu-se să obţină cu înlesnire altele noi, rugă pe marele vizir să nu părăsească lagărul dela Isaccea, de unde putea ca din un punct central, să conducă operaţiunile războiului, ci să însărcineze corpul ce comanda el cu misiune de a bate inamicul şi să-l învingă. Această propunere a fost acceptată cu mulţumire. In ultimele zile ale lunei Iunie, Mahomed Paşa şi enicerii săi s'au întâlnit la Cartal. Cu câtva timp înainte, seraschierul Moldovei, Abdi Paşa, cu toate trupele sale se dirijase asupra Iaşilor, pentru a ataca pe Ruşi pe ţărmul drept al Prutului, pe când hanul Tătarilor îi ocupa ţărmul stâng. Mareşalul Romantzoff, comandantul şef al armatei ruse, care avea cartierul său general la Iaşi, a fost obligat să împartă forţele sale şi rămăsese pe dreapta Prutului cu jumătatea trupelor sale pentru a se opune lui Abdi Paşa. Dar nu mult în urmă marele vizir, după cererile repetate ale hanului tătar Kaplan-Guerai, trimise seraschierului ordinul formal să treacă Prutul şi să se unească cu hanul pe ţărmul stâng. Abdi Paşa se supuse. Atunci Mareşalul Romantzoff, scăpă de închietudinea care-i cauza această diversiune şi nemai temându-se să fie luat pe la spate, a construit un pod peste Prut, trecu acest râu şi ajunse divizia din armata sa care ţinea cap hanului Tătarilor şi celorlalţi generali musulmani.

Timp de mai multe zile n'a fost între cele 2 armate decât hârţueli uşoare. Dar, în fine Mareşalul Romantzoff informat că mai multe compănii de eniceri, plecaseră din Isaccea şi mergeau spre Fălciu, voi, printr'o operaţie decisivă să împiedice unirea lor cu corpurile lui Abdi şi ale Hanului; în noaptea de 8 Iulie câteva ore înainte de auroră, Ruşii s'au apropiat în tăcere de lagărul tătăresc, fără să fie văzuţi de santinelele înaintate, cari erau cufundate în cel mai adânc somn, au ajuns până la retranşamente. Deşteptaţi de loviturile de artilerie, musulmanii nu s'au mai gândit la apărare şi au abandonat corturile, bagajele, tunurile şi muniţiunile lor. In acelaşi timp o altă diviziune rusă a atacat pe Abdi Paşa, ale cărui trupe au avut câtva timp un avantaj însemnat.

In urmă, zdrobiţi de restul armatei inamice, ele cedează numărului şi se retrag. Otomanii şi Tătarii au fugit cu toţii spre Dunăre. La o zi de câmpul de luptă în dreptul locului *Gheul-Başi (Capul lacului)* ei au întâlnit pe Mahomet Paşa care venea în ajutorul lor. Ei duc spaima de care sunt cuprinşi, în lagărul noilor veniţi; curând enicerii îi urmează şi iau cu toţii drumul Cartalului.

[1]) Ioan Neculcea, *Letopiseţile Moldovei*, Vol. III, pag. 392. Ediţia Cogălniceanu.

[2]) Idem, pag. 387.

www.digibuc.ro

Cauza acestei înfrângeri, pe atât de uimitoare pe cât de ruşinoasă, a fost, după unii, neglijenţa şefilor şi laşitatea soldaţilor, iar marele vizir o atribui decretelor fatalităţii.

El scrise hanului tătar, lui Abdi Paşa şi celorlalţi ofiţeri superiori cari erau la Cartal, pentru a-i consola de nenorocirea care li se întâmplase.

Apele Dunării erau mai mari anul acesta ca de obicei dar vitesa curentului făcea imposibilă construirea unui pod. Această împrejurare a făcut pe marele vizir să vadă mari inconveniente în transportarea sa pe malul stâng, din cauza dificultăţei de a face să revie trupele la Isaccea în caz de eveniment supărător. Cu toate aceste reflexiuni el se hotărî după avizul consiliului său, să treacă la Cartal, în scop de a însufleţi prin prezenţa sa curajul trupelor. El a adus cu sine 30.000 oameni cari au traversat fluviul pe bărci şi plute în ziua de 16 Iulie.

Ruşii învingători continuau drumul către Dunăre de care-i despărţea 5 leghe. Marele Vizir se temu să arate slăbiciunea de a-i fi lăsat să se apropie mai mult. El adună principalii ofiţeri ai armatei sale şi le expuse planul ce-şi făcuse să meargă la întâlnirea cu inamicul.

Toţi au aplaudat cu bucurie şi au promis cu jurământ că nu se retrag. Tătarii cari erau cu lagărul în apropiere de Cartal au avut deja oarecari angajamente cu husarii şi cazacii. Hanul, trimiţându-i marelui vizir prizonierii făcuţi, îi scrise: că Ruşii duceau lipsă de provizii, că erau în situaţie critică, că ocazia era favorabilă pentru a-i angaja, că pierzând timp ei lăsau să scape o victorie sigură, că în fine el s'a obligat să întoarcă armata inamică şi să pătrundă în lagărul său de îndată ce va începe lupta cu armata otomană.

Această scrisoare precum şi declaraţiile prizonierilor făcute în acelaşi sens l-a făcut nestrămutat în hotărîrea sa pe marele vizir. El luă mai dinainte toate dispoziţiunile necesare pentru luptă şi arătă fiecăruia postul său.

El a pus pe Abaza Paşa, guvernatorul Ismailului, la aripa dreaptă, Hassan Paşa la aripa stângă şi Abdi Paşa la avantgardă. El a dat fiecăruia din aceşti generali câte 10 tunuri de calibru mare şi pentru a le înflăcăra zelul le dărui blăni de onoare rezervându-şi personal comanda centrului.

Armata s'a pus în mişcare, oprindu se către seară în sus de *Capul Lacului (gheul-başi)* într'o poziţie ridicată de unde se vedea mişcările inamicului. In timpul nopţii soldaţii au fost ocupaţi cu întărirea lagărului lor, înconjurându-l cu palisade şi cu şanţuri.

Santinele au fost puse înainte din distanţă în distanţă. Din partea sa hanul Kaplan-Gherai se întinsese în spatele armatei ruseşti; el oprise un convoi cu provizii şi aştepta cu nerăbdare momentul să năvălească asupra lagărului inamic.

Mareşalul Romantzoff observase că trupele sale erau mai mici în număr ca cele musulmane; el se vedea ameninţat deodată din 2 părţi; în acest pericol iminent el a ţinut un consiliu cu ofiţerii săi şi le-a propus să surprindă, chiar în acea noapte, lagărul musulman, arătându-le necesitatea în care se afla de a învinge sau a muri. Ei s'au decis la încercare. Către miezul nopţii ei au înaintat către retranşamente. Santinelele cari i-a văzut au dat alarma trăgând cu armele. Ruşii văzându-se descoperiţi şi auzind zgomotul confuz ce-l făcea lucrătorii în lagăr, au apreciat că musulmanii erau preparaţi la apărare şi s'au retras.

A doua zi în revărsatul zorilor ei s'au aranjat în bătaie. Marele Vizir a format şi el liniile sale şi lupta s'a angajat. Victoria începu să încline în favoarea musulmanilor la centru şi aripa stângă a armatelor; dar aripa lor dreaptă contra căreí inamícul dirijase toată artileria sa, a fost mişcată din loc. Soldaţii cu toate eforturile şefilor lor pentru a-i reţine la posturile lor, au intrat în debandadă, infiltrând dezordinea la aripa stângă şi la

www.digibuc.ro

centru. In acelaşi timp inamicii au pătruns în retranşamente şi au parvenit să gonească pe aceia cari le păzea.

Deruta deveni atunci generală; în zadar marele vizir lovi pe mai mulţi cari se retrăgeau; inutil Mustafa Paşa Albanezul care comanda ariergarda a tăiat urechile şi nasurile la câţiva soldaţi; a fost cu neputinţă să se oprească torentul.

Chiar în acea zi un corp din trupele din Asia a plecat dimineaţa din Cartal pentru a ajunge armata. Acest corp era compus din oamenii din Diarbekir, cea mai mare parte curzi, cari făceau în ţara lor meseria de pungaşi. Ei au întâlnit la 2 leghe distanţă de câmpul de luptă primele bande de învinşi. Profitând de turburare şi de frica în care ei au văzut pe aceşti fugari, au căzut asupra lor şi i-a prădat.

Prada făcută de Ruşi după victorie a fost imensă. Pe lângă artilerie şi muniţii de război sau provizii peste cari ei rămăseseră stăpâni, o mare cantitate de aur, argint şi lucruri preţioase a căzut în mâinile lor. Vizirul plecând dela Isaccea recomandase foarte mult la toţi ofiţerii armatei să nu ia bagaje cari le-ar fi împiedicat marşul; dar aceştia privind învingerea inamicului ca aproape sigură, au crezut că vor fi siliţi să-i urmărească până la Hotin şi că prin urmare expediţia lor va fi lungă; după acest calcul ei au crezut că trebuie să ia cu ei materiale necesare în cantitate mare. Ei au încărcat cămile şi catâri cu multe obiecte de lux, veselă de aur şi efecte de preţ. Toate aceste au căzut în mâinele învingătorilor.

In armata rusă ofiţerii nu etalau un fast atât de inutil. Ei purtau asupra lor valoarea a tot ce ei aveau, în scrisori de schimb sau bilete plătibile asupra caselor lor de administraţie. In caz când aceste cădeau prada inamicului, ele nu aveau nicio valoare.

Urmăriţi de Ruşi, trupele musulmane au ajuns la Cartal. Satul nu era fortificat şi apropierea inamicului n'a lăsat timp Turcilor să ridice retranşamente. Vizirul protejat de întunericul nopţii, ascunzând plecarea sa ochilor armatei, s'a suit într'o barcă şi a trecut la Isaccea. Principalii ofiţeri l-a imitat. In acelaşi timp Abdi Paşa, Abaza Paşa şi Aga enicerilor cu 30.000 cavaleri luau drumul malului. Vizirul a pus pe ţărmul drept să se caute bărci. Toate cele găsite au fost trimise pe malul stâng şi au transportat la Isaccea o mare parte din infanterie; restul a fugit spre Ismail şi când Ruşii au apărut în faţa Cartalului, satul şi împrejurimile erau cu totul evacuate. Foarte puţini au căzut prizonieri [1]).

O scrisoare înaintată sultanului din partea marelui vizir prescrîa că aceste nenorociri nu pot fi imputate generalilor săi. Fără a face nimănui vreun reproş, el a trimis în lagăr noi muniţiuni şi ajutoare de tot felul. S'a împărţit şi răniţilor sume mari de bani, ceea ce i-a făcut să le vindice toate durerile.

In apropierea ruinelor acestei cetăţi pe la 1862 s'a descoperit în pământ urmele unor taraci de lemn; probabil urmele unui pod vechi.

§ 5. *ISACCEA.*

Isaccea sau vadul lui Issac (un pescar din o legendă dobrogeană), se află la apus şi nu departe de locul unde au fost ruinele vechei cetăţi romane *Noviodunum sau Novietum.*

Românii o numeau *Obluciţa, vadul Obluciţei* sau vadul Dunării [2]).

Hadgi-Kalfa, autorul *Istoriei războaielor maritime ale imperiului Otoman*, o numea *Isakgi-Ghecidi* (Vadul lui Issak).

Primul fapt important, de care ne pomeneşte istoria şi care a avut loc în această regiune a fluviului, a fost fără nicio îndoială *trecerea* făcută de armata persană peste acest fluviu, de pe ţărmul drept pe acel stâng.

Aceasta a avut loc pe la anul 513 înainte de Christos.

---

[1]) Enache Cogălniceanu, *Letopiseţ. Moldovei*, ediţia 2-a Mih. Kogălniceanu, Vol. III, pag. 265.

[2]) Cantemir.

www.digibuc.ro

Sciții sau Scoloții, scrie istoria, făceau dese invazii în Persia. « Regele Regilor » setos de a-i pesdepsi, a adunat o armată formidabilă de 700 mii luptători [1]) și o marină de 600 corăbii. Pătrunde în Europa, prin Bosfor, peste care, cu ajutorul architectului Mandrocles a făcut un pod de vase, cutreeră Tracia, bate pe Geți și străbate până la gura Dunării unde își operează trecerea pe un pod de vase.

A făcut pod acolo unde fluviul începe să se desfacă în mai multe guri (la capul de sus, la Ceatalul deltei de atunci) care se afla, dela Marea Neagră la o distanță de 2 mile de navigație fluvială. După Strabon podul a fost întins la capătul superior al ostrovului Peuce.

Șafaric spune și el, că flota persană făcuse o cale de două zile dela Pont la locul podului.

După socoteala lui Herodot, calea de o zi fiind 200 stadii, acel loc coincide tocmai cu Isaccea.

Mai spre Orient gurile Dunării — din cauza depărtării între brațe și a mlaștinelor impracticabile, — împiedic așezarea unui pod [2]).

Textele scriitorilor nu sunt tocmai multe asupra detaliilor acestui pod [3]).

[1]) După relațiile lui Ctesias — care a trăit pe la 416 înainte de Crist. *) și care se deosibea de Herodot — Dariu a venit cu 800.000 luptători; că regele Sciților se numea atunci *Scitarba* (*Idanthyrsos* după alții); că fratele său era *Massa-geta*; că Dariu a umblat prin Moldova de jos, între Dunăre și Nistru. După Gibon **) « In Moldova regele Dariu a primit dela regele Sciților: un șoarece, o broască, o vrabie și cinci săgeți, alegorie care ne înfățișează o imagine îngrozitoare ». (După Alex. Papadopol-Calimach).

[2]) După Hasdeu, *Istoria critică a Românilor*, ed. II-a, Vol. I.

[3]) *Passages des cours d'eau dans les opérations militaires*, par Louis Thival, Capitaine au 1-er Régiment de Génie français. Paris, 1882, p. 8.

*) Scrierile sale nu mai există decât în fragmente.

**) *Histoire de la décadence de l'Empire Romain*, tom. I, pag. 615. Ed. Paris 1848.

După trecerea fluviului, regele Perșilor, a ordonat Ionienilor să rupă podul ce au construit. Dar, cedând înțeleptelor observații ale lui Coës, care comanda pe Mitylieni, Dariu a revenit asupra ordinului său și prezentând constructorilor o curea, în care erau făcute 60 de noduri, le spuse: « Ionieni, mi-am schimbat părerea; luați această curea și executați cu îngrijire ordinele mele; când mă veți vedea plecând pentru Sciția, începeți, din acel moment să desfaceți în fiecare zi câte unul din aceste noduri. Dacă nu mă voi întoarce până când le veți desnoda pe toate, vă veți întoarce în țara voastră ».

Până atunci păstrați podul și nu neglijați nimic, fie pentru a-l apăra, fie pentru a-l păstra; îmi veți face un mare serviciu » [1]).

Timpul de 60 zile, fusese fixat de Dariu, în prevederea că întreaga expediție nu va dura mai mult iar el intră pe pământul inamic, anume de unde începe așa numita *Sciția-veche* (după alții pustiul Geților) și pășește spre nord-est, înainte, fără să poată descoperi undeva pe Sciți, decișii a-i paraliza prin strategia unei perpetue retrageri.

« Ajungând dincolo de Don, Dariu își schimbă direcția, apucă spre apus și iarăși merge, merge, merge urmărind pe fugarii adversari cari reușesc a-l trage afară din hotarele Sciției: întâi pe teritoriul Melan-

[1]) Duruy, *Histoire ancienne*.

Notă. Se crede că în timpurile cele mai vechi, un rege al Egiptului Sesostris, ar fi străbătut Istrul și după ce s'a bătut cu Geții, a așezat coloniști în țările lor. Herodot pomenește de o carte ce i-ar fi fost arătată de preoții Egiptului în care se vedea cum Sesostris a cutreerat această regiune. Sesostris ar fi făcut chiar o hartă a tuturor țărilor prin cari a umblat.

Valeriu Flacu scriind istoria Argonauților amintește că în timpul lor credința expediției lui Sesostris era încă păstrată și că era arătată printr'o inscripție pe porțile templului Soarelui din curtea regelui Colchidei Aetos (V. 417—420).

Nu se știe însă până la ce punct trebuie crezut dacă expediția a înaintat până în această regiune, căci Diodor de Sicilia (în cartea 1, 55) mărginește expediția în Europa la Tracia.

www.digibuc.ro

chlenilor [1]) (îmbrăcați în negru), apoi pe al Androfagilor [2]) (mâncători de oameni), în fine pe al Neurilor [3]), adică până în Moldova de sus, venind astfel pe frontiera nord est a Munteniei, unde și acolo era să-i ducă Sciții, dar s'au temut de rezistența Agatirsilor [4-5]).

In timpul când Dariu era încurcat cu armatele Sciților, unul din corpurile acestora s'a dus la Dunăre pentru a începe să taie retragerea Perșilor, distrugând podul. Ionienii, fideli promisiunei lor, au refuzat să-l rupă înaintea celor 60 zile [6]).

« Dariu încredințându-se, la urma urmelor, că nu e chip de luptă și că au trecut deja cele 60 zile prevăzute pentru durata expediției, mai speriat că nu cumva Grecii, după cum îl îndemna și celebrul Miltiade, să părăsească podul, în care-i rămânea acum singura speranță, s'a hotărît [7]) și într'o noapte armata Perșilor s'a pus în retragere; dar i s'a apucat înainte, spre Dunăre, de Sciți, cari au reînoit încercarea lor de distrugere. Ionienii, întrebuințând atunci o stratagemă, au consimțit să rupă tablierul de lungimea unei trăsuri (element al podului), cu condiția ca Sciții, în timpul operației, se vor pune în căutarea armatei lui Dariu, pentru a-l bate.

Sciții au văzut, în adevăr, grecii ridicând grinzile cari se sprijineau pe țărm (după alții au retras podul dela țărmul stâng cât bate o săgeată); plini de încredere, ei s'au depărtat pentru a merge înaintea adversarilor.

Această viclenie a permis Perșilor, cari au luat altă cale, să se scape de inamicii lor, și de a sosi la Dunăre, care a fost trecută în grabă.

« Dariu datori scăparea sa măgarilor armatei sale, scrie cu răutate Folard [1]).

Gobrias, înțeleptul său socru îi dădu în adevăr următorul consiliu: « Să se aprindă focurile în lagăr, să se facă celelalte lucruri obișnuite; să se lase aci chiar măgarii legați și pentru a înșela mai bine pe inamic să se lase chiar pe cei mai puțin considerabili din oamenii regelui, « ceea ce regele Perșilor a executat și când noaptea veni, el lăsă în lagăr pe toți măgarii, pentru a speria, prin sbieritele lor, caii Sciților și aceste animale s'au achitat minunat de bine; ceea ce îndeplinindu-se, prin această s'a înșelat inamicul făcându-l să creadă că toată armata era în lagăr.

Este natural că fără această înțeleaptă prevedere a generalului lui Dariu, retragerea ar fi degenerat în derută. Căci, dacă la început regele ar fi distrus podul, retragerea, fiind compromisă, s'ar fi terminat cu sfărâmarea armatei sale » [2]).

Acesta este istoricul sumar al trecerei lui Dariu, care, odată scăpat de Geți, a lăsat pe Mégabyse, cu armata tare, spre a termina cucerirea țărmului drept al Dunării și pe care regiune o și supuse cu totul (Hérodot, cartea IV și V-a.

Noviodunum (se crede) a fost prima cetate zidită în această localitate.

Fundarea ei este datorită Galilor în invazia lor prin valea Dunării [3]), spre Asia. Sunt însă autori cari cred că ea a fost o zidire curat romană, în fericita perioadă a glorioasei domnii a Antoninilor, epoca cea mai înfloritoare a *Micei Sciției* sau a Dobrogei de astăzi. Dar e mai probabil că ea a fost zidită de gali și restaurată de romani odată

[1]) Finesi se găseau în Ucraiana, Kursk, Voronetz.

[2]) Finesi se aflau la nordul Neurilor, în Rusia mică și Cernigoff. Sunt Bastarni cari, după alții, erau gali.

[3]) *Neurii*, ariani, se aflau în Dacia Orientală; narfi, lupi. Erau pe Prut, Nistru, Bug până în Wolhynia.

[4]) Acest nume s'ar traduce prin prea îndrăzneți (Lenormant). Locuiau în Banat, Transilvania, poate chiar Oltenia, B. Florescu, op. cit., pag. 47.

[5]) Hasdeu, *Istoria critică* etc., op. cit.

[6]) Thival, op. cit.

[7]) Hasdeu, op. cit.

[1]) *Commentaires sur Polybe.*

[2]) Thival, op. cit., pag. 8—9.

[3]) Heliade, *Ist. Critică*, op. cit.

www.digibuc.ro

cu alte cetăţi ca *Arubium* (Măcinul), *Troesmis* sau *Trismis* (Igliţa) etc.

După tabelele metalice (contestate până acum) se pare că această cetate exista şi sub Boerebista cu numele de Novi-dun şi era sub comanda generalului Cormio.

Motivele cari au determinat fundarea Noviodunului, vom căuta a le presupune în cartea topografică (a doua).

Fundată sau restaurată, acestei cetăţi i s-a încredinţat postul de *santinelă a imperiului* despre această parte, pentru a veghia şi a împiedica trecerea barbarilor iar în caz de imposibilitate, numai a le aviza. A fost cartierul legiunei II-a Herculea (sau I-a Jovia).

Intre anii 367—369 d. Chr., împăratul Valinte, voind să izbească pe Geţi, în propria lor ţară, a făcut un pod peste Dunăre, lângă Noviodunum, în faţa Basarabiei [1]). Podul acesta era de plute [2]). Impăratul bate tribul got al Greutungilor.

Timp de mai mult de 1000 ani, n'a mai avut loc niciun eveniment remarcabil la Issaccea; este posibil că în tot acest timp ea să nu fi încetat de a exista, dar nicidecum sub vreun nume important sau în vreo stare strălucitoare şi aceasta din cauza că şi ea trebuie să fi fost din acele nenumărate cetăţi distruse şi şterse de Huni sau alţi barbari prin sabie şi foc.

Pe la 1418 [3]) Mahomet a ocupat Isaccea, spre a ţine pe românii-munteni în frâu. In acest timp, se ştie, Isaccea, cu întreaga Dobroge, aparţinea Munteniei.

După bătălia dela Rahova (17 Ianuarie 1475), pierdută de Turci, Mahomet al II-lea se hotărî să spele ruşinea păţită ştergând Moldova după faţa pământului.

Un an întreg el a adunat la Varna armatele împărăţiei. Spre a preveni lipsurile îndurate, cu un an înainte, de oştirea sa, prin arderea, de către Moldoveni a tot felul de provizii, Mahomet, a dispus ca toate vasele sale din Marea Neagră să fie încărcate cu tot felul de provizii şi să se îndrepte spre gurile Dunării [1]).

O parte a flotilei şi a armatei, a ocupat Cetatea-Albă şi Cafa, apoi, comiţând cele mai barbare cruzimi, s'a retras [2]).

Mahomet a întins cinci poduri peste Dunăre şi a trecut pe pământul Moldovei. Românii au pustiit ţara pe unde avea să treacă Turcii.

O furtună, iscată pe Marea Neagră, înecase o parte din provizii, încât foametea începuse să cuprindă pe Turci, înainte de a da cu ochii de Români.

Un spion spuse locul unde Ştefan se afla baricadat... *Valea Albă!* Câte sute de pagini vor trebui pentru a descrie această luptă, unde *Atletul lui Christ*, marele Ştefan, învins, era mai sublim decât învingătorul.

Aci, numit de atunci şi *Răsboeni*, a căzut floarea vitejiei şi tinereţei moldave.

Aci, Ştefan a avut calul mort sub el şi de aci, luat de boieri, dela o moarte voluntară, mergea să vadă pe propria-i mamă închizându-i intrarea cetăţii Neamţului, ordonându-i, după terasă, *să meargă să moară mai bine cu glorie, decât să scape, prin graţia unei femei, cu ruşine, la adăpostul unor ziduri*, — aşteptând moartea, ca pasărea în cuibul său.

Amărît, abătut şi ostenit, marele domn s'a dus să solicite sfatul pustnicului Daniel. « Intr'atât [3]) nenorocirile pun îndoială până şi în sufletele mari ».

Bătrânul l-a îndemnat să strângă oaste nouă, căci *mila lui Dumnezeu e mare şi va birui.*

Câtva timp în urmă, Ştefan în capul unei noi armate, pe care numai geniile şi eroii le

---

[1]) Hasdeu, *Ist. Critică*, op. cit.

[2]) Amin. Marcelinul XXVII, 1, Ptolomeu III, 10, 11.

[3]) Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, trad. Hodoşiu, ediţ. academ., Vol. II, pag. 98.

[1]) Din relaţia dată de *Saad-ed-din* numit *Hogea-Effendi*, muftiu al Curţii Otomane, cit. în *Arh. Istorică.*

[2]) Mărescu, op. cit., pag. 221

[3]) Verussi, pictor, *Viaţa lui Ştefan cel Mare.*

www.digibuc:ro

pot improviza, ajunge pe Turci trecând Dunărea iar patul bătrânului fluviu devine mormântul oştirilor otomane...

Suleiman cel Mare, scriind expediţia sa contra Moldovei, la 1538, zice că la 21 August «s'a pus pod peste Dunăre, la trecătoarea dela Isaccea şi am intrat în Moldova» [1]).

Această expediţie, cum se ştie, era îndreptată mai mult contra lui Petru-Vodă-Rareş, ca răzbunare pentrucă arsese Chilia.

In acest timp şi mult încă mai în urmă, în cântecele române populare (*prosteşti*, cum le numea Cantemir) şi cari din nenorocire s'au pierdut [2]), Isaccea era numită Obluciţa sau *Vadul Dunării*, nu pentrucă acolo era vad, că se trecea fluviul prin apă, dar fiind pod şi stricându-se, numele a rămas de vad, cu înţeles de *trecătoare* [3]).

Aci, începe o pagină tristă a istoriei române; să ne oprim ceva mai mult.

Era în 1574.

Pe tronul Moldovei se afla Ioan Vodă, supra numit *cel cumplit*, *cel rău*, Ionaşcu, Armeanul, etc.; bravul, teribilul şi tot atât de mare ca şi strămoşul său, *Marele* Ştefan.

In mai puţin de doi ani de domnie, Ioan organizase ţara, care prospera în toate privinţele. Mielul îngrăşat, Sultanul, a cerut îndoirea tributului dela 40.000 la 80.000 galbeni.

Ioan Vodă chemă sfetnicii ţărei, le expuse situaţia şi se hotărî să trimită solul Porţii cu mesajul: *ţara nu poate plăti.*

Ca răspuns Poarta trimite pe Petru Schiopul, fratele domnului muntenesc Alexandru, cu o armată turcească, pentru a pune pe acesta, în locul lui Ioan Vodă, pe tronul Moldovei.

Războiul era declarat de fapt.

Pagina noastră este descrierea evenimentelor petrecute la două luni dela declararea războiului.

[1]) Hasdeu, *Ist. Critică*, op. cit.
[2]) Hasdeu.
[3]) Ibid.

In acest scurt timp, Ioan Vodă câştigase bătălia dela Jilişte [1]); cucerise Ţara-Muntenească, alungând de pe tron pe domnul ei Alexandru şi punând în locul lui pe Vintilă (fratele lui Mihai Bravul); cuprinsese sau arsese cetăţile Brăilei, Benderului şi Akermanului (fără citadele); bătuse şi răspândise mari detaşamente inamice, odată la Lăpuşna şi de două ori lângă Bender.

Două sute de mii de Turci au pierit de incendiu şi de sabie...

Turcia spuma.

Ea a încercat ultimul efort să reducă pe Ioan-Vodă, *nebunul*, *târâe brâu şi vântură ţară*, cum îl numeau inamicii săi [2]).

Achmet Paşa, beglerbeiul Rumeliei, porni cu 100.000 Turci la Isaccea, pe Dunăre;— Adel-Gherey, porni cu 100.000 Tătari la Nistru.

Domnul a fost la înălţimea momentului. S'a aşezat la Huşi, cu armata sa, de unde se putea arunca spre Nistru sau spre Dunăre.

Un simplu plan de artă militară, era aproape să asigure victoria.

Până a nu se uni Turcii cu Tătarii, Ioan va trimite un corp la Dunăre, care va întârzia trecerea Turcilor, în acest timp, el va trece Nistrul, sub protecţia tunurilor Akermanului sau Benderului, va ataca şi zdrobi pe Tătari şi apoi, cu aripi de glorie va veni la Dunăre...

Spre a împiedica trecerea Dunării, de Turci, Ioan a luat următoarele măsuri:

Şase sute cazaci, cari au incendiat Akermanul, sub comanda bravului marinar Pokotilo, trebuia să se plimbe pe Nistru, Marea Neagră şi Dunăre, până la Galaţi şi Brăila, păndind mişcările Tătarilor şi Turcilor.

[1]) Jilişte, sat în judeţul Râmnicului, pe râuleţul Râmna. Ioan-Vodă avea 9000 cavaleri Moldavi şi 12 cete de cazaci. Alexandru domnul Moldovei avea o armată de 20.000 munteni, ajutaţi de 40.000 oameni ai beiului dela Nicopoli.
[2]) Hasdeu, *Oamenii cei mari ai României*, *Ioan Vodă cel Cumplit.*

www.digibuc.ro

Alți cazaci, călări trebuia să cutreere Bugeakul, în toate direcțiile, să taie, să ardă și să ia tot ce le va sta în cale.

Cavaleria moldovenească a fost expediată la Dunăre spre a opri trecerea Turcilor.

Spre a se uni cu Tătarii și a lucra în comun, Turcii nu puteau trece Dunărea decât pe la Isaccea. In acea direcție, la vadul Obluciței, Ioan trimise cavaleria.

Acolo, la punctul de trecere al tuturor timpurilor era cheia apărării: Dunărea neputând fi trecută nici la vale, din cauza deltei, nici la deal, din cauza nepătrunselor smârcuri.

Eremia *Golia* (ce nume fatal), era omul căruia Ioan Vodă, încredințându-i apărarea Dunării, îi încredința viitorul și țara Moldovei!

Cine era Eremia Golia pentru a i se da această onoare, pentru a i se furniza ocazia de a avea numele pronunțat cu atâta veneraţie sau blestem, sute de ani în urmă?

Meritele lui erau la înălțimea chemării.

Se distinsese prin bravură în bătălia dela Jilişte; era amicul domnului; el intrigase să se dea lui Ioan coroana Moldovei; în timpuri critice fusese comandantul Hotinului, cheia Moldovei, pe lângă că-i dăruise două moșii, cu pericolul propriei sale vieți, Ioan Vodă îi salvase viața în război... și în fine era moldovean.

Unui asemenea om, îndatorat de domn și de țară, i se încredințase postul de onoare al apărării Moldovei și al gloriei stăpânului său. Moldovei îi era fiu, Ioan Vodă îi dăduse tot ce se poate da unui supus[1]).

Oamenii mari sunt bănuitori; astfel a fost Tudor, Ştefan, etc., astfel trebuia să fie și Ioan.

Inainte de plecare, Ioan îl puse să jure pe *evanghelie și pe cruce* că va fi credincios până la moarte.

In locul lui Ioan, l'aşi fi pus să jure pe o coloană de aur făcute din elemente mici, rotunde și plate...

Zid în fața Isaccei, ajutat de cele 25 luntre ale cazacului Pokotilo, acest om ar fi putut, cu înlesnire, să corespundă așteptării stăpânului său, apărând trecătoarea Dunării în curs de mai multe zile și respingând cu succes încercările Turcilor de a o trece.

Treizeci de mizerabile pungi de aur, au cumpărat conștiința pârcălabului Eremia Golia... Sărmanul Ioan de ar fi știut înainte de bătălie, i-ar fi dat 3000.

Pentru bani, Eremia Golia a vândut: amintirele, amicii, pe domn, religie și chiar țara sa; ce zic? prezentul și viitorul țării sale; un viitor radios, lucios, pe unul servil, umil și infect. Eremia Golia, putem scrie astăzi, a vândut pe treizeci de pungi de aur, imperiul ce de sigur Ioan Vodă ar fi ridicat, încă de atunci, pe ruinele celui otoman. Treizeci pungi de aur s'a plătit unui pârcălab de Moldova spre a rămâne tot semiluna pe cupola Sf. Sofia.

Asemenea crime, unanimitatea le iartă...

Când crima întrece prevederile legei, criminalii sunt taxați de nebuni. Una din bunele instituții ale religiilor orientale, este, cu drept, respectul nebunilor.

Trebuie să fie, dacă nu iertat, cel puțin absolvit acest om.

Şi onoarea națională nu numai că nu se va opune, dar chiar o va cere.

Nu se poate scrie în istorie că un pârcălab de Moldova și-a vândut amicii, pe domn, religia, țara sa, pentru bani. Există un singur caz, prezentul!....

Eremia Golia era nebun... și totul se explică.

Crimele negre de natura acelora «pentru cari infernul cu toată oroarea lui, nu are torturi echivalente[1]) «nu sunt de pedepsit: ele trebuiesc considerate ca efectul stărilor anormale; deplânse, crimele ca și omenirea, dar nu condamnate. Fatalitatea nu se condamnă decât de nebuni...

Atât!... Turcii au trecut Dunărea.

[1]) Tacit, (54—130 d. Chr.) citat de Hasdeu.

[1]) Shakespeare (W.) *Hamlet.*

www.digibuc.ro

Eremia Golia, înştiinţă pe domn că până a nu ajunge la Dunăre Turcii deja o trecuseră şi că fiind prea târziu, nu i-a putut opri.

Dar! fosta încă nebun? El încredinţă pe domn că forţa lor nu trecea peste 30.000 *nedisciplinaţi.* O crimă peste alta, este încă o simptomă de nebunie.

Cu toată deranjarea planurilor sale, Ioan Vodă crezu! Oamenii mari cred în servitorii ce trec de fideli, chiar când li se spun că ei sunt trădaţi... Exemplele sunt recente...

O uşoară schimbare în plan.

Ioan trece Prutul şi coboară la Dunăre, spre a bate mai întâi, pe Turci...

Bătălia s'a dat lângă lacul Kahul...

Nimic nu poate opri fatalitatea...

Eremia Golia comanda stânga frontului de luptă: călărimea moldavă. După îndemnul său, cavaleria puse căciulele în suliţe şi trecu la inamic.

Insăşi Turcii nu i-a primit pe cei ce trădaseră. Puşi între două focuri, ei au pierit până la unul [1]).

Comentariile ar fi de prisos; dar putem adăuga: când criminalii îşi văzură murdara faptă, au aşteptat moartea cu bravură. Criminalii sunt mai bravi decât poltronii şi mişeii, dar mai puţini bravi ca eroii.

Lupta nu putea fi decât teribilă [2]).

De o parte la început: 130.000 Turci cu 120 tunuri, apoi 100.000 Tătari; de alta 35.000 Moldoveni, 1000 cazaci şi 140 tunuri. Au murit 900 Cazaci şi 2800 Moldoveni. Nu se călca decât pe cadavre spune crocnicarul şi atât de mult se luptaseră că scăpau armele din mâinele luptătorilor. Creştinii şi Turcii se retrăgeau fiecare înapoia tunurilor spre a se odihni şi apoi a reîncepe.

In momentul critic divinitatea, crezând că fatalitatea şi aurul n'au lucrat în destul, permise deschiderea cataractelor cerului asupra pulberei tunurilor moldovene.

Atunci!... se mai poate crede în rezistenţă? Ei bine, aceşti arhangheli de bravură, se mai luptau cu ghioagele şi cu... mâinile goale.

Recompensele faptelor omeneşti sunt în viaţă!... Cele două sute mii suflete ce zburaseră la picioarele tronului Celui prea Inalt, în mai puţin de 2 luni, cereau în fruntea lor, ca răsplată, sufletul lui Ioan Vodă...

Pentru aceasta Tătarii «bătu-i-ar Dunărea! au ajuns şi ei la timp. In acest moment de supremă disperare, Românii au făcut un ultim efort, un iurăş asupra artileriei otomane, din care reuşeşte să ia o mare parte şi să o aducă în partea lor.

« Fraţilor! spunea Ioan Vodă, trăgând cu propria sa mână un tun, cadă capul meu unde vor cădea capetele voastre! ».

Dă Doamne, în marea ta îndurare, în orele de pericol, oştirei româneşti, căpitani ca Ioan Vodă şi soldaţi ca moldovenii credincioşi în lupta dela Cahul. Numai ei vor fi demni de neamul: « Glorios când bate, glorios când este bătut ».

Pe o movilă, la extremitatea câmpului de luptă, lângă satul Roşcani, Ioan adună cei 7000 oşteni ce-i mai rămăsese, trăind şi credincioşi, din cei 35.000. Aci, fără apă, aceşti bravi au ţinut 3 zile şi 3 nopţi contra a 200.000 Turci şi Tătari.

« Adeseaori, o seamă din ai noştri, cu Ioan în frunte, ieşeau din şanţuri, se repezeau cu turbare asupra celor mai expuse posturi inamice, tăiau, măcelăreau, doborau tot înaintea lor şi apoi, plini de sânge, se întorceau... ».

---

[1]) Aci îmi aduc aminte de o strofă din versul ce Amurat îl scrise sub capul nenorocitului Vladislav care se purta într'o prăjină, după pierderea bătăliei dela Varna, vers ce ni l-a spus venerabilul profesor Andrei Nestor:

Discite mortales non temerare fidem!

(Invăţaţi-vă muritorii să nu calce în picioare credinţa).

[2]) Luceafărul criticei Istoriei Românilor este, se ştie, B. P. Hasdeu; citiţi dar studiul său *Ioan Vodă cel Cumplit,* unde lucrurile sunt admirabil desenate de penelul abil al campionului reprezentanţilor lui Bălcescu şi pe care tablou în zadar vom încerca a-l copia cu culorile sale.

www.digibuc.ro

Roua nopţii, aşezată pe nesimţite pe bucăţile de pânză, înadins întinse, răcorea buzele arzânde de sete ale eroilor moldoveni.

Ioan ar fi putut scăpa, vorbind turceşte ca un turc, el s'ar fi putut strecura, ca oarecând Ţepeş, prin mijlocul păgânilor; el nu voi; el ştia că generalul ca şi omul de geniu, trebuie să termine, cu primele semne de întunecime ce atac razele stelelor lor...

Turcii văzând atâta bravură au început să parlamenteze. Ioan arătă trimişilor Paşei tăria poziţiei sale şi numărul vitejilor ce-i mai rămânea; « Precum vedeţi — le zise el — sunt în stare să mai susţin încă lupta ».

De şapte ori Achmet Paşa a jurat pe Coran, de şapte ori Petru Schiopul jură pe Evanghelie, că vor fi menţinute intacte condiţiunile sub cari se făcea capitularea... Intre acestea se specifică că Ioan va fi trimes viu nevătămat, deadreptul sultanului Selim.

Ioan s'a predat; Turcii nu îndrăzneau să atace un asemenea om. Un creştin, un napolitan, un Scipione Cigala, — renegat sub numele de Djigala-zadé — sub un pretext oarecare, a fost acel ce a implântat cuţitul în inima lui Ioan. Enicerii au complectat ceea ce creştinul începuse...

Ii tăiară capul şi îi desfăcură membrele corpului, legându-l între cai sau cămile...

Dar, când enicerii şi-au venit în fire, i-a împărţit corpul ca *moaşte*; îşi muiară armele lor în sângele lui, rugând pe Alah să le dea atâta vitejie. Românii, este scris, au servit de model în bravură, adesea ori, mai mult străinilor, decât la ai lor...

Nu departe de acolo, la extremitatea orizontului, Dunărea, majestoasă şi tăcută, a fost martoră a acestui sperjur; aceeaşi nemuritoare şi divină Dunăre a fost mai târziu, martoră aplicărei legei talionului, de către Români, în bloc sau individual, asupra lor, fiilor sau strănepoţilor asasinilor dela Cahul...

Astfel a murit Ioan Vodă, ca mai toţi din oamenii cari erau pentru Români nişte genii...

Aci un Eremia Golia, dincolo un Basta, mai incolo un Ipsilante, călăi... un Ioan, un Mihai, un Tudor... victime; crima ca şi virtutea nu au patrie...

In seara asasinatului lui Ioan, undele Dunărei curgeau tot aşa de line, ca şi în zecile de mii de ani ale existenţei sale...

Sub domnia lui Mihai, Isaccea a fost bătută şi ocupată de generalul său Albert Kiraly, ajutat de Aron domnul Moldovei.

La 1620 sultanul Osman a făcut un pod la renumita trecătoare dunăreană şi trece fluviul contra Polonilor; îa Hotinul şi se înapoiază pe acelaşi pod aşezat în locul unde în toate timpurile: Moldovenii, Turcii, Tătarii, Ungurii, etc. obişnuiau să treacă Dunărea.

La 1670 sub domnia lui Duca în Moldova, sultanul Mahomet IV declarând război Poloniei, a plecat în persoană în campanie. Armata sa a trecut Dunărea la Isaccea, pe un pod ce s'a construit cu această ocazie.

Acest pod a fost făcut de moldoveni, sub privigherea marelui vizir Fazil Achmet Paşa.

La 1671 Turcii au trecut Dunărea la Isaccea. Trupele auxiliare ale Moldovei şi Munteniei, cam 8000, erau în lagăr pe coline: ele formau 2 corpuri de cavalerie cu o ţinută admirabilă şi aveau uniformele lor proprii pentru a se distinge. Moldovenii erau îmbrăcaţi în tafta roşie închisă iar Muntenii în galben; ele s'au aranjat în ordine de bătaie de ambele părţi ale trecerei, înapoia enicerilor.

Turcii au trecut Dunărea la Isaccea, pe un pod executat de popoarele supuse sultanului, cari locuesc « în lungul acestui fluviu » din ordinul său. (Din memoriile lui De la Croix. Neculai Iorga, vol. I, p. 83).

La 29 Septemvrie 1673 a sosit la Isaccea oştirea turcă, unde făcuse din nou pod.

Ajungând aci sultanul, aşteptând terminarea podului, petrecu la vânătoare, risipind banii în toate părţile şi strângând neîncetat oştire (peste acei 30.000 ce avea şi din cari 10.000 erau oameni aleşi [1]), spre a trece în Moldova.

[1]) Scrisoarea domnitorului Moldovei Ştefan Petriceicu şi a lui Grigore Ghica al Munteniei, către regele Poloniei. *Arhiva Istorică a Românei*, Vol. II, pag. 26.

www.digibuc.ro

La 1674 Sultanul s'a retras şi a trecut Dunărea înapoi cu întreaga sa armată. Se spune că înainte de a se retrage el puse să se sugrume chiar în cortul său 4 paşale. (Anonim. Neculai Iorga, I, pag. 83).

In Aprilie 1675 Ibraimi Paşa dela Isaccea, cu ajutorul Muntenilor, a făcut un pod peste Dunăre şi-i asigură atât apărarea cât şi transportul proviziilor pentru armata turcă care se afla în război cu Polonia.

In Iulie 1677 Isaccea avea în faţa ei un pod pentru trecerea armatei otomane. Isaccea în acest timp era un oraş deschis (burg) situat pe o colină fără ziduri sau întărituri. Străzile după obiceiul Turcilor erau foarte strâmte dar cu multe case.

Intre acestea, foarte puţine erau de zid. Avea un palat, locuit de sultan cu ocazia plecărei sale înaintea Kamenitzei. Avea numai 2 moschee, acoperite cu plumb. Castelul (cetăţuia, probabil la punctul Eschi-Kaleh) era zidit la malul Dunării, avea patru turnuri foarte bune, zidite după sistem antic.

Zidurile erau foarte înalte din care cauză nu se putea vedea nicio casă înăuntru. Cea mai mare parte din locuitori erau greci, armeni, bulgari, ovrei şi turci. Avea multe prăvălii de mărfuri, dar sărace. In oraş nu se vedeau sclavi pentrucă... toţi fuseseră ascunşi.

Trecerea Dunării a fost efectuată cu 3 caice şi în fiecare din ele se instalaseră câte 3 tunuri mici, cu cari se salutau trecătorii străini mai distinşi. (Din jurnalul Palatinului de Koulmie. N. Iorga, vol. I, pag. 93).

La 1684 Ainatzi Soliman Paşa a trecut din nou Dunărea la Isaccea [1]).

La 15 Iunie 1685 Constantin Vodă Bătrânul ce-i zicea şi Cantemir Bey, îmbrăcă la Obluciţa caftanul domniei pe care l primise şi de unde apoi a pornit în Moldova [2]).

La 1687 Buiukli Mustafa Paşa a trecut Dunărea cu 25.000 spahii şi 8000 eniceri şi prăpădeşte armata polonă prin foame [1]).

Vorbind de Isaccea, principele Cantemir, spune că în timpul său edificiile ce se vedeau în interior, era o probă evidentă de antichitatea sa. Dar urme nu se observau, nici în ziduri nici în fundaţii, ca cine ar fi fost fondatorul ei. Se pare însă, zice el, că este opera coloniştilor romani din Dacia sau poate chiar a Dacilor aşa precum sunt: Tulcea, Carsium şi alte foarte vechi cetăţi în Dobrogea.

La 1710 sultanul ordonă domnului Moldovei să execute un pod la Isaccea pentru trecerea armatei otomane.

La 1736 împărăteasa Rusiei, Ana de Meklemburg, declară război Turcilor pe motiv că Tătarii devastau hotarele Rusiei iar Turcii refuza să-i pedepsească.

Armata Turcă sub comanda marelui vizir a trecut Dunărea la Isaccea şi s'a instalat la Bender.

La 1769 marele vizir a transportat lagărul său în câmpia dela Isaccea. El rămase aci 20 zile ocupat cu preparativele şi măsurile necesare pentru campanie. El a ţinut în urmă un mare consiliu, al cărui scop a fost să decidă încotro trebuie îndreptată armata. Nu am experienţa războiului, spuse el (Mahomet Emin Paşa) ofiţerilor cari compuneau consiliul; rămâne ca d-voastră, să hotărîţi operaţiunile militare cari convin şi cari ar prezenta mai multe şanse favorabile armelor musulmane. Vorbiţi! luminaţi-mă cu părerile voastre!...

Nimeni nu răspunse acestei interpelări. Cum nu se cunoştea nimic din planurile şi mişcările inamice, toţi membrii consiliului au rămas ca muţi. In fine şeful administraţiei compturilor, Osman Effendi luă cuvântul şi a căutat să demonstreze că Ruşii eşuând asupra Hotinului, vor întoarce armele lor contra Benderului. El sprijini conjunctura sa cu motive atât de prolexe şi cu detalii atât de

[1]) At. Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 438.
[2]) *Letopiseţele*, pag. 35.

[1]) Atanasie Comnen Ipsilante, op. cit.

www.digibuc.ro

fastidioase că marele vizir sfârşi prin a-i impune tăcere şi a-i ordona să lase să vorbească ceilalţi. Fiecare atunci a propus câte o măsură diferită. Unii asigurau că cetăţile Bender şi Uzi (Otceacoff) erau destul de puternice prin ele singure şi voiau ca armata să pornească spre Hotin. Alţii au susţinut că numai după ce vor trece Dunărea şi se vor apropia de teatrul războiului se va putea judeca asupra direcţiei ce ar fi convenabil de luat. Aceasta din urmă idee a avut întâietate. La 21 Mai 1769 armata a trecut Dunărea instalându-şi lagărul lângă Cartal. Ea nu făcu aci decât un scurt repaos şi câteva zile în urmă a ajuns la Movila Răbiei (Khantepessi).

Patru luni în urmă, în Septemvrie, vizirul fusese sugrumat şi un nou mare vizir părăsea poziţia dela movila Răbiei; a fost reţinut câteva zile pe marginele Dunării, din cauza creşterei apelor ce se opunea transportului trupelor. Armata otomană după ce suferise de frig şi foame, a ajuns la Isaccea într'o dezordine de nedescris.

In August 1770 marele vizir avea lagărul la Isaccea. El era lipsit de mai mult timp de ştiri dela Bender şi Akerman. La neliniştea ce o avea despre aceste 2 cetăţi s'a asociat şi aceea de a vedea pe soldaţii turci abandonând cu grămada steagul sfânt al profetului. Intr'o zi el a auzit focuri de tun trase în semn de bucurie în lagărul pe care Ruşii îl stabiliseră la Cartal. Mirat, el a cerut lămuriri şi a aflat luarea cetăţilor Bender şi Akerman precum şi apropiata sosire a unui parlamentar rus, colonelul Ioan Patruna. In adevăr acest ofiţer n'a întârziat să se prezinte la Isaccea. La 5 Septemvrie el a fost primit în lagăr în cortul lui Reis-Effendi şi scrisoarea Mareşalului Romantzoff, adusă de el, a fost tradusă imediat. Ea conţinea propuneri de pace şi anunţa că Romantzoff primise dela guvernul său depline puteri necesare pentru a stabili condiţiunile unui tratat. Marele vizir răspunse că nu va putea da un răspuns imediat acestei propuneri.

Menavi, un savant teolog şi jurisconsult otoman, în cartea sa intitulată: *Commentar asupra micei Colecţiuni (Şerhh Djamê Essaghir)* spune pozitiv ceea ce Turcii aveau de făcut. « In cazul când victoria favorizează pe infideli şi în care adevăraţii credincioşi sunt striviţi sub loviturile inamicului, o pace care pune la adăpost bunurile şi viaţa musulmanilor, trebuie să fie privită ca un adevărat triumf ».

Astfel ar fi trebuit să fie conduita Porţii în împrejurările dezastruoase de faţă. Din nenorocire avansurile făcute de Ruşi au fost luate drept slăbiciune; divanul a refuzat şi în loc de o pace mai puţin umilitoare, după noi pierderi de oameni şi bani, imperiul a terminat cu dezastruoasa pace dela Kainardjé.

In acelaşi an după trecerea Ruşilor la Tulcea, unul din cele 3 corpuri, în cari ei împărţiseră armata, se îndrepta către Isaccea.

In primele zile ale lui Aprilie 1771 împrejurul Isaccei a avut loc o mare luptă. Turcii sunt bătuţi. Veisman s'a îndreptat apoi către oraş, bate pe Turci şi dă foc la toate depozitele cu pulbere şi la şlepurile lor, apoi se întoarce la Ismail, luând dela turci 8 tunuri (după ce a distrus pe celelalte), un vas cu 5 tunuri, două şlepuri, 13 şeici, 17 plute, 86 prizonieri turci şi armeni, 30 bulgari, scăpând o mulţime de familii de moldoveni şi armeni. Daghistanli-Meemet-Ali, paşa cu trei tuiuri, arnăutul Meemet, paşă cu două tuiuri, comandau 30.000 călăreţi, 500 Bosniaci, 350 Arnăuţi şi 800 volintiniri Turci şi Armeni. In depozitele de la Isaccea s'a găsit: 3.200 saci cu pesmeţi, 8.000 chile de făină, 6.000 kile grâu, 5.000 kile de meiu, 3.500 kile de sare, 3.000 stânjeni de odgoane groase şi 2400 corturi. Pierderea Turcilor în cavalerie şi infanterie a fost foarte mare [1]).

Vizirul, cu armata, se afla la Babadag; al treilea corp se îndrepta contra lui.

Auzind, Turcii au plecat în fugă, cu vizir cu tot, spre Constantinopole, părăsind tunurile, corturile, cazanele, carele şi alte bagaje

[1]) Ath. Comnen Ipsilante, pag. 511.

www.digibuc.ro

şi tăind înainte de plecare, mulţime de creştini şi aci precum au făcut şi la Isaccea.

Rușii au ridicat din Babadag tot lăsând numai pietrele [1]).

La 5/17 Octomvrie 1770 vizirul a luat dispoziţiuni pentru a ataca în flanc pe Rușii cari se aflau în Muntenia. Tot aci s'a format un corp cu 20.000 Tătari şi un altul cu 10.000 oameni destinaţi să manevreze pe dreapta.

La 13 Octomvrie 1771 Veisman se îndreapta spre Issaccea. Căpitanul Bliser, generalul Enghelhardt şi Veisman bat pe Turci, fac prizonieri şi ajung la cetate, căreia îi dau asalt şi o cuceresc. Rușii nemai având ce face cu tunurile şi cu muniţiunile de război, le-a aruncat în Dunăre, între altele: 30.000 butoaie cu pulbere, sute de mii de ghiulele şi gloanţe. Soldaţii nu le mai putea duce la Dunăre; atunci Veisman dă foc pulberei şi arde restul lucrurilor.

La 15 Octomvrie, cetatea, oraşul şi geamiile erau cuprinse şi mistuite de foc. Veisman a oprit numai 170 de tunuri, pe cari le-a trimis la Ismail şi câteva alimente. Locuitorii în număr de vreo 160 mii au fost strămutaţi la Ismail şi în alte părţi ale Moldovei [2]).

La 15 Aprilie 1773 Klitzka a trecut Dunărea la Isaccea, bate cavaleria turcească, prinde pe agaua ei, pune mâna pe toate satele şi oraşele de pe lângă Isaccea iar la 17 a ajuns la Babadag [3]).

La 12/23 Noemvrie 1790 flotila rusă a sosit la Isaccea, oraş cu mult mai mare pe atunci decât Tulcea, care şi ea a fost abandonată şi distrusă precum şi câteva vase de război; aci s'a găsit mai multe depozite ca la Tulcea, 48 tunuri, 5 mortiere, muniţiuni pentru a se aproviziona întreaga armată; un tren de campanie enorm a fost luat fără să se tragă măcar un foc de armă.

In Februarie 1793 Mihail Şuţu, strămutat de curând din Muntenia, domnul Moldovei, a primit însărcinarea să pună frontiera turcă în stare de apărare, să grăbească fortificarea cetăţilor de pe Dunăre: Ismail, Tulcea şi Chilia, să stabilească depozite considerabile în lungul Nistrului şi Prutului şi să supravegheze construcţia unui pod de comunicaţie ce se propuse să se stabilească la Isaccea etc.

In Ianuarie 1807 muhafizul dela Ada-Kaleh, dela Turnu (Kaleh), dela Giurgiu (Iergoghi) nazîrul (intendentul) dela Brăila, aianii (şefii) şi comandanţii kazilicelor (porturilor) situate dela Rusciuk la Obluciţa au primit ordin să vegheze ziua şi noaptea la paza castelelor, ţărmurilor Dunării şi localităţilor ce le înconjur.

La 1 Aprilie 1808 Isaccea avea o garnizoană de 1500 oameni sub comanda unui abil om de arme Kursanli-Ali-Paşa.

In August 1809 Isaccea avea în centrul său un vechi castel de piatră, susceptibil de apărare şi înconjurat de un bun retranşament. Acest oraş este situat pe o poziţie încântătoare, se ridica în anfiteatru şi era înconjurat de păduri, grădini şi vii; avea un aspect plăcut.

Generalul Bulatow care comanda avantgarda armatei, plecată din Văcăreni, a găsit Isaccea abandonată; garnizoana fugise, parte pe Dunăre, la Ismail, parte pe uscat la Babadag. Pe lângă 7 tunuri, ea mai abandonă multă muniţie şi provizii.

Langeron recomanda lui Neculai I astfel luarea acestei cetăţi: flotila dela Ismail ar încărca trupe la Reni, le-ar debarca pe ţărmul drept şi cu ele ar ocupa înălţimele cari domin Isaccea; oraşul este clădit în amfiteatru; atacat pe uscat de trupe, bombardat de pe apă de flotilă, el trebuie să capituleze imediat.

La 8 Iunie 1828 două divizii de infanterie rusă sub ordinele generalului Rudjevici şi sub ochii împăratului Neculai I al Rusiei, forţează trecerea Dunării în dreptul Isaccei, ajutat de o parte a flotilei ruse de pe Dunăre

[1]) *Cronica* Vătafului de aprozi, de fericită memorie *Enache Cogălniceanu*, *Letop. Moldovei*, Vol. III, ed. II-a, Kogălniceanu Mih., pag. 267.

[2]) Atanasie Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 514.

[3]) Idem.

www.digibuc.ro

iar pe de altă parte de defecțiunea cazacilor zaporojeni sub comanda Hatmanului Gladkoĭ [1]).

Cazacii zaporojeni au emigrat în Dobrogea cu ocazia diferendelor religioase cari au izbucnit în timpul domniei Impărătesei Ecaterina. Ei locuiau regiunea din jurul Dunării de Jos și trăiau din pescărie; până la această dată au dat Turcilor un concurs fidel și util în toate războaiele îndreptate contra Rușilor. Hatmanul lor se bucura sub dominația otomană de rangul de pașă cu 2 cozi. Continuând să practice religia ortodoxă și să vorbească limba rusă, ei au îmbrățișat partidul vechilor lor stăpâni. Cooperarea cazacilor zaporojeni la trecerea fluviului a fost de cea mai mare importanță.

După trecerea fluviului, în ziua de 12 Iunie, același an, o deputăție de boieri greci, din Moldova, a sosit la Isaccea spre a închina țara împăratului Nicolae [2]). Timeo Danaos!

O parte din armata comandată de Lüders, la 1854, a trecut și ea Dunărea la Isaccea.

In timpul războiului din 1877 și 1878, Isaccea a fost abandonată de armata turcească, retrăgându-se înapoia molului lui Theodosiu cel Mare, între Constanța și Cernavoda.

Nu putem termina, mai bine, istoricul Isaccei, decât prin următoarele cuvinte ale distinsului academician Hasdeu:

« Mai pe scurt, una și aceeași localitate, *Vadul Dunării*, după cum a botezat-o atât de bine părinții noștri, « din pomenirea moșilor strămoșilor », Isaccea, a servit de trecătoare în mii de ocaziuni, pentru sute de popoare, în curs de 24 secole, începând dela puntea persiană (500 ani înainte de Christ) și până la puntea muscălească din 1828; niciodată însă ceva monumental, ci tot lucruri de lemn, poduri pe vase, șubrede base ale unor efemere lupte, uriași ridicați în câteva zile și pentru câteva zile » [1]).

Forma cetății era dreptunghiulară, pe o latură aproximativă de 150 m.

Natura zidurilor era de piatră cioplită, în bucăți de 50 cm. de latură, pe față pătrată și de 30 cm. grosime.

Incă pe la 1856 se vedeau în unghiurile zidurilor rămășițele unor turnuri ce aveau înălțimea de 7 metri dela suprafața pământului.

Pe la 1860 locuitorii din Isaccea au început să dărâme zidurile vechi și să vândă piatra din ele.

Pe la 1864, la o depărtare de 10 m. dela cetate, spre malul Dunării, se vedea încă deschizătura unei mine sau a unui conduct. El era boltit și pietruit pe dinăuntru însă foarte întunecos, așa că nu s'a putut vizita în interiorul său. Ulterior, din cauza dărâmărei zidurilor și a pământului aruncat de cultivatorii de tutun, deschizătura acelei bolte s'a astupat cu totul.

Există credința că ea conducea la Niculițel pe sub pământ [2]).

Forma cetății se apropia de aceea a unei *castre stative* romane, dar mai mică ca cea dela Troesmis.

Ca lucruri găsite aci au fost: sarcofagii, pietre legionare, fragmente de piatră și oale, ulcioare mari pentru conservarea apei și a grâului, etc.

Cu pietrele din zidurile și turnurile cetății s'au clădit case la Isaccea și s'au pavat drumurile.

In toate timpurile Isaccea a fost o importantă și permanentă temă pentru apărarea,

[1]) Moltke, *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe*, Vol. I.

[2]) Istoric.

[1]) Hasdeu, *Ist. critică a Românilor*, ed. II.

[2]) Aceasta ne aduse aminte peștera *Cariana*, în care s'a închis dacii cu bogățiile lor, Κείρην, cum o numeau grecii și ca e trebuie să fi fost pe malul drept al Dunării; aci formațiile de calcar, ar fi putut înlesni facerea ori existența peșterei; în ea, ne spune mitologia, s'au refugiat titanii când au fost biruiți de zei *).

*) J. Ghica, *Dacia Veche*. Publ. în Revista Română, Vol. I, pag. 425.

www.digibuc.ro

din partea nord-est, a peninsulei Balcanice sau cheia apărării Dobrogei din spre nord.

Nu se cunoaşte nicio probă care să ateste că aci ar fi fost Noviodunum [1]).

Un singur monument principal [2]) rămâne în picioare, movila *Sultan-Tépé* (după alţii *Vizir-Tépé*) ridicată poate chiar de Dariu, spre a distinge din depărtare, de pe vastele platouri ale Basarabiei, punctul trecerii fluviului la Isaccea. A fost considerată mult timp de Români drept capitala Dobrogei, sub numele de *Obluciţa*.

In vecinătate se găseşte mormântul lui Issak Baba [3]) fundatorul oraşului.

§ 6. *NICOLIŢELUL.*

După întinderea ruinelor sale pare să fi fost în vechime un oraş însemnat şi se pretinde să fi fost vechiul *Trianopolis*, după alţii *Traianopolis*.

El se leagă, pe sub pământ, cu Noviodunum şi se crede să fi fost un punct înaintat al acestuia.

Nu de mult i se atribuie să fi avut o populaţie de 30.000 suflete. In urmă a devenit o simplă comună rurală, sub numele de *Fântâna Nedelea, Satul Mânăstirei* sau *Nicoliţelul.*

Intre Nicoliţel şi Mânăstirea Cilicul se găseau o mulţime de ziduri antice; în pădurea, mai cu seamă, ce desparte aceste două localităţi, se găseau multe fântâni şi apeducte romane, vase de pământ arse, ca la 4 m. dimensiune, îngropate şi deasupra cărora a crescut arbori.

Printre lucrurile găsite aci, este de remarcat un vas desgropat, de călugării mânăstirei, de sub rădăcinele unui stejar care avea o circonferinţă de 1 m. la adâncime de un stânjen. Acest vas era acoperit de o placă de piatră, pe care crescuse arborele, vasul se crede să fi conţinut vin sau cereale.

Monete antice (romane, eline şi bizantine) precum şi ruine de tot felul acopereau mai toată regiunea din jurul acestor mânăstiri [1]).

Templul dela Nicoliţel este vechea cetate, zisă a lui Traian, prefăcută în biserică [2]).

La nordul satului se află un val de pământ, în formă şi mărimea valului lui Traian dintre Constanţa şi Dunăre. Lungimea sa este de 2½—3 km [3]); el încinge pe o mare distanţă Nicoliţelul. In val s'a găsit câteva monete ca de mărimea acelor de doi lei, dar mai groase şi după asigurarea lui Fr. Weickum, ele aveau inscripţii romane.

Tot aci s'a mai găsit o *baie publică romană*, care exista până pe la 1857; era zidită în piatră cioplită şi cărămidă, la vreo 2½ metri dela suprafaţa actuală a pământului.

Piatra a fost scoasă şi pământul nivelat; cu pietrele scoase s'a zidit biserica *română* din Nicoliţel.

Peters (după asigurarea dată de F. Weickum) crede că aci ar fi fost un mic lagăr militar, avantgarda *legiunei* din Noviodunum [4]).

---

[1]) *Literatorul* Anul IV, Nr. 9, Const. P. Scheletti, *Ruine, locuri însemnate şi privelişti dobrogene.*

[2]) Cel mai principal din resturile cari s'au găsit la Issaccea, este o piatră pe care s'ar fi aflat scris *):

Hic situs est vates, quem divi Coesaris ira
Augusti patria cedere jussit humo.
Saepe miser voluit patriis occumbere terris
Sed frustra; hunc illi fata dedere locum.

Această piatră a fost găsită de un nobil polon, la Issacea şi transcrisă de Stanislas Sarciniu (Annal I. 2. c. IV, et ultimo); traducerea ar fi:

« Aci zace poetul, pe care urgia Cesarului îl scoase din pământul patriei. De câte ori sărmanul a voit să moară în pământul naşterei; în deşert: iată locul dat de soartă » **).

Fără nicio îndoială că este vorba de Ovid şi piatra i-ar fi servit de monument; din nenorocire savanţii cred că este o plastografie sau chiar o invenţie arheologică.

Boxhorn spune că pe la 1508 s'a găsit pe marginele Savei mormântul nefericitului poet şi-i arăta acelaşi epitaf (cit. de Bruto Amonte).

[3]) *Annuaire Général de la Roumanie* (1882), pag. 584, edit. de Frédéric Damé.

*) Cantemir *Descripţia Moldovei*, trad. academ. Hodosiu pag. 9.

**) Idem, pag. 21.

[1]) Nazariteanul.

[2]) Ioan Ionescu.

[3]) Scheletti, *Literatorul anual*, pag. 524. Articol asupra ruinelor, locuri însemnate şi privelişti dobrogene, § IV.

[4]) Idem.

www.digibuc.ro

In apropiere de acest loc se găsesc mai multe nume proprii terminate prin expresia: *Smeului*, ca: *fântâna Smeului*, *dealul Smeului*, etc. Aceasta este, probabil, în amintirea existenței în această localitate, a vreunui din acei mari șerpi, atât de deși în valea Dunării de Jos din cauza mulțimei pustiurilor băltoase și pe cari Românii vechi îi numeau *Smei* sau *Zmei* (zmen slavonește, Șarpe).

§ 7. *SATUL-NOU. TERRAPONTE ȘI MĂNĂSTIREA COCOȘ.*

Acest loc este remarcabil prin aceea că aci s'a efectuat, la începutul lui Iunie 1828, trecerea peste Dunăre a armatei ruse, chiar sub ochii țarului Nicolae.

Deși se răspândise zvonul că Rușii vor trece Dunărea la Ismail, totuși Turcii, ghicind intențiunea lor, s'au întărit la Isaccea, pe locul vechiului Noviodunum, în fața *Satului Nou*.

Flotila rusă a adus din Ismail o brigadă de vânători, apoi trecu nesupărată sub *Marele Cavalieu* (Sultan-Tépé) ce Turcii stabiliseră [1]) pentru a-i opri trecerea, pe Dunăre, către Brăila. Această lucrare a cavalieului, a fost așa de rău executată, că flotila s'a strecurat foarte ușor, fără nicio supărare, *sub unghiul său mort*.

Pentru a se putea, mai cu înlesnire, apropia de Dunăre, Rușii au executat prin baltă, un lung dig de stuf, de care vom vorbi aiurea.

Această operațiune terminată, bărcile cazacilor zaporojeni, au trecut pe malul drept brigada de vânători, adusă de flotila dela Ismail, care luă loc între bălării, pe cari Turcii au făcut imprudența să nu le exploreze [2]).

Când au fost zăriți era prea târziu.

Rușii au mers drept la reduta cea mai apropiată și au ocupat-o cu o pierdere de 50 oameni.

Acest neașteptat rezultat a aruncat groaza printre trupele turcești și s'a văzut, ceea ce se observă foarte rar, 12.000 oameni fugind înaintea unui pumn de cazaci și vânători Ruși.

Turcii, fugind, au luat drumul: unii spre Babadag iar alții s'au închis la Isaccea.

Stăpân pe malul drept, țarul porunci lui Ruppel să facă un pod. Cu concursul câtorva batalioane de pionieri, abilul general, începând construcția la ora 3 dimineața, o termină la ora 2 p. m. *Capete de poduri* au fost imediat executate și aceste întăriri au asigurat această importantă poziție.

Din punct de vedere militar, această întreprinzătoare acțiune, ar fi fost imposibil să reușească fără ajutorul cazacilor zaporojeni.

In memoria acestei reușite, țarul a dispus zidirea unei mânăstiri, chiar pe locul unde, aflându-se cortul său, o bombă inamică trasă de un tun mare, de peste Dunăre, a căzut, în apropiere, fără să facă rău nimănui.

Această mânăstire a primit numele de *Terraponte*, după șoseaua de pământ, presărată cu trestie, ce împăratul ordonase să se facă între acest punct și țărmul Dunării.

In apropiere s'a mai ridicat un monument în amintirea salvărei vieței împăratului Neculai de pericolul unei bombe venite de peste Dunăre. Bomba a ucis 2—3 ofițeri din garda imperială iar împăratul care se afla între ei scăpă ca prin minune.

Intre Isaccea (10 km.) și Tulcea (30 km.) se află mânăstirea Cocoș. Sunt două legende asupra cauzei care a dat numele acestei mânăstiri; prima: dealurile cari de 3 părți înconjură mânăstirea se numea oarecând dealurile Cocoșilor, din cauza marelui număr de cocoși sălbatici ce se adăpostiseră în regiune; a doua: îngerul Domnului s'a arătat unui cioban ce păștea oile și îi porunci să zidească o biserică pe locul unde va vedea cântând pe o piatră un cocoș iar dedesubt va găsi

[1]) Asupra acestui punct cred că *Sultan-Tépé* existând deja, Turcii l-a transformat în *Cavalieu* iar nicidecum că a fost făcut cu această ocazie.

[2]) Analizată după de Moltke, *Les Campagnes de Russes dans la Turquie d'Europe*, 1882—29, 2 Vol., trad. française Demmler. Vol. I, Paris 1854.

www.digibuc.ro

urmele unei vechi biserici. Ciobanul a găsit cocoşul pe piatră, ruinele şi a zidit o biserică pe care o numi Cocoş.

In jurul acestei mânăstiri se află multe urme de ziduri vechi; a fost restaurată complect la 1853.

§ 8. *POLONII.*

La vale de Terraponte, între vechile pichete române 13 şi 14, lângă Repedea, în noaptea de 30 Iunie 1863, o trupă de polonezi armaţi, compusă din: un ofiţer superior, opt ofiţeri subalterni şi 264 grade inferioare a trecut, duminică spre luni, pe teritoriul român.

Ei au fost aduşi aci, dela Tulcea, în mai multe vase cu aburi, unele din ele purtând pavilion englez.

Ofiţerul superior care comanda această trupă, colonelul Milkovsky, a declarat mai târziu, că scopul său, trecând prin România, a fost să intre în Rusia şi să formeze germenele unei forţe care trebuia să se revolte contra autorităţilor ţarului şi să libereze Polonia. Bivuacară noaptea la mânăstirea Terraponte şi apoi s'au îndreptat spre Satul Nou, Hagi-Abdula, etc.

Oricare ar fi fost scopul ce urmărea, trecerea lor compromitea neutralitatea ţărei şi da drept motive vecinilor la nemulţumiri.

Trupe române, îndreptate din Galaţi, Iaşi, Râmnic şi Ismail, au fost destinate de urgenţă să-i oprească, să-i înconjoare şi să-i prindă.

Trupele ce porniseră din Ismail, comandate de colonelul Călinescu şi cari aveau un efectiv de 4 ofiţeri superiori, 12 ofiţeri subalterni, 285 soldaţi vechi şi 115 recruţi, i-a ajuns şi după ce i-a somat să se predea, ei au refuzat; o luptă s'a angajat cu ei la satul Constangalia.

Lupta a ţinut o oră; românii au avut 3 ofiţeri răniţi, 17 grade inferioare morţi şi 45 răniţi, când, din nenorocire, la aripa stângă (maiorul Saegiu), un ordin rău înţeles a făcut pe cornist să sune retragerea. Acest, destul de trist incident cauză în mica trupă o paralizie neaşteptată. Polonezii au profitat şi au fugit, continuându-şi drumul.

Românii, după ce au îngropat morţii şi au trimes răniţii în spitale, s'au luat iarăşi după ei şi la satul Rânzeşti, înconjurându-i, în ziua de 5 Iulie, i-a silit să depună armele şi să se declare prizonieri fără condiţiuni.

Trupele române, cari au executat în aceste zile nişte marşuri forţate pe distanţe necrezut de lungi au fost cu căldură mulţumite printr'un decret al Domnitorului [1]).

§ 9. *CEATALUL.*

La 23 Martie 1854 Ruşii au încercat să treacă Dunărea la Ceatal, dar n'au reuşit.

§ 10. *TABACUL.*

Nu departe de gura râului Ialpugul, ce se varsă în lacul cu acest nume, se găsea în timpul lui Dimitrie Cantemir (1712) urmele unei vechi cetăţi, care se numea *Tint* [2]).

Ştefan cel Mare o ridicase din ruine iar după aceea Turcii, dărâmând-o, s'a făcut una cu pământul, încât chiar în acel timp abia i se putea indica locul unde a fost.

Din ruinele ei s'a ridicat un alt târg, în dreptul celui vechi, care înflorea pe la 1711 şi care se chema *Tabacul*, în apropiere de Marea Neagră, poate, în locul unde era oarecând vechiul *Aepolius* [3]) zice Cantemir [4]).

§ 11. *ISMAILUL.*

Din primele timpuri ale existenţei sale, acest oraş trebuie să fi jucat către *Noviodunum* (Isaccea) şi *Aegyssus* (Tulcea) acelaşi rol ca şi *Caput-Bovis* (Gherghina), către Dinogeţia (Rakel), ca Brăila către *Troesmis*

[1]) Monitorul Oastei, anul 1863.

[2]) Cantemir, *Descripţia Moldovei.* Ediţia Academiei, trad. Hodosiu, pag. 19—20.

[3]) Formaleone pune (Vol. II, 280, jod) *Tentul* pe marginele Mării Negre; după el Tentul era continuarea romanului *Cremniscum.*

[4]) Formaleone pune Aepolius în locul unde astăzi este Capul Balaban şi unde în evul mediu era *Falconaira.*

www.digibuc.ro

(Igliţa): adică santinelă înaintată contra barbarilor şi în afara limitelor, în această regiune a imperiului.

Istoria sa trebuie să fie strâns legată cu acea a teritoriului, care pare să fi fost locuit încă din timpurile cele mai vechi. După Cummerieni au venit pe rând: Sciţii, Bastarnii şi Dacii. După cum am văzut, romanii au pătruns în această regiune în primul secol al erei creştine.

Dela 106 teritoriul Basarabiei de jos a făcut parte din provincia Daciei. Troianele de pământ aduc aminte urmaşilor vechea existenţă a culturei romane în localitate... Goţii (III-lea secol), Avarii, Slavii, Bulgarii (al V-lea secol), Besii (al VII-lea secol), dela care pare să fi rămas numele provinciei de azi.

La 820 teritoriul dela munţii Moldovei la Nipru se numea Ateluz şi era ocupat de Unguri, Pecenegi (secolul X), Cumani şi Polovci (secolul XI)... s'au scurs fără să lase cea mai mică urmă din trecerea lor, afară de conţinutul numeroaselor movile, răspândite în toată ţara.

Aceste movile conţin actele istorice trecute a teritoriului şi vor servi la scrierea noii istorii. După trecerea Mongolilor (secolul XIII) Genovezii au stabilit colonii pe Dunărea de Jos.

Un castel veneţian (ale cărui ruine se vedeau chiar în timpuri mai recente în vechea cetate sub numele de *castelul sau bastionul veneţian*), arăta centrul comerţului lor din această regiune.

Ruinele ce se vedeau în susul oraşului şi pe marginea fluviului, au fost tot ce a mai rămas din vechea cetate a Ismailului, atât de faimoasă în analele Basarabiei.

In secolul XIV teritoriul s'a alipit Moldovei.

Românii, uniţi cu Genovezii, au păstrat mult timp această regiune; dar, când aceştia din urmă au fost forţaţi să se retragă, din cauza progresului neîncetat al Turcilor şi al vexaţiunilor comerciale, ce au urmat, oraşul a rămas sub domnia stăpânilor teritoriului, adică a Românilor.

Ei l-a numit *Smeilul* sau *Smil* (*Simila*, la coloniile bulgare din Basarabia) adică *oraşul Smeilor* (balaurii legendari din basmele Românilor) din cauza mulţimei de şerpi mari ce se găseau şi se găsesc încă, rezultatul apropierii bălţilor, în aceste regiuni.

Actualul nume Ismail, este un nume nou, datorat dela ocuparea acestor locuri de Turci, cam de pe la al XVI-lea secol, odată cu transformarea în raia a Basarabiei de jos, limitată la nord cam cu vechile urme ale molurilor lui Traian iar la Sud cu Dunărea. Alegaţiunea că Ismailul ar fi de fundaţie turcească [1]) nu pare cu nimic întemeiată.

Turcii i-a asimilat numele cu unul din limba lor luat prin Arabi dela Evrei şi a cărei însemnare este de: *acela pe care Dumnezeu îl ascultă.*

Printre luptele ce au avut loc în această regiune (fără a mai vorbi de acelea ale invaziunilor ce au grăbit căderea imperiului roman), cele mai importante au fost cele ce Românii au susţinut în contra Tătarilor şi Turcilor; apoi cele ale Ruşilor cu Turcii.

Intr'un hrisov al lui Ştefan cel Mare, prin care dărueşte lui Theodor Cantemir, pârcălabul dela Chilia şi Smil, trei sate în ţinutul Fălciu, cu toate câmpurile, pădurile, etc. se citeşte:

«Fiindcă Theodor Cantemir, pârcălabul dela Chilia şi Smil, întru apărarea acestor cetăţi contra invaziunilor Turcilor şi Tătarilor, s'a arătat serv fidel şi brav luptător pentru crucea lui Christ; după aceea însă voind Dumnezeu, toate acele locuri le-au devastat şi ocupat Turcii iar el s'a văzut constrâns, de puterea acestora, să părăsească părinteştele sale moşii, ce antecesorii noştri, de fericită memorie, le-a dăruit moşului şi strămoşului său: aşa Noi... etc.».

După intrarea Românilor în epoca de slăbiciune, Turcii au pus mâna pe Ismail, au

[1]) *Arh. Istorică a României.* Vol. I, pag. 172.

www.digibuc.ro

făcut din el o poziție puternică, un cap de pod, centrul apărării, din afara imperiului, a zonei nord-estice.

La 1587 domnul Moldovei a trimis 3000 care cu 15.000 persoane pentru a repara cu spezile sale castelul Usia (Otceakov) stricat de cazaci.

In iarna lui 1594—95 până nu s'a desgheţat Dunărea, Mihai a pus mâna pe cetatea Ismailului, care se afla sub Turci, unde a omorât mai mult de 1000 din ei; a luat 70 tunuri, din cari două erau marcate cu armele împăratului Ferdinand şi alte două cu ale lui Ioan Huniade.

Domnul român a trimis aceste patru tunuri cadou domnului Transilvaniei; el a lăsat, la Ismail, 900 Români garnizoană, apoi a trecut Dunărea şi a pustiit din nou oraşele Bulgariei.

De trei palme apa curgea peste gheaţa fluviului, când [1]) Mihai, nesocotind pericolul a trecut fluviul în ţară, încărcat cu prăzi şi s'a îndreptat spre Bucureşti [2]).

Din nenorocire, momentul în care Mihai a pus mâna pe Ismail, în acelaşi timp şi pe Chilia, a fost destul de scurt; el le-a pierdut îndată, din cauza evenimentelor extraordinare de cari era plină domnia sa.

La 15 Aprilie 1595 vestea soseşte la Constantinopole despre luarea Akermanului, Kiliei şi Ismailului de către Aron domnul Moldovei, care înaintând, biruitor, pustiise toate ţinuturile cu foc şi asediase Benderul. Mihai strânge noi trupe, entusiasmate de vitejia şi liberalitatea sa. Se asigură că Ruşii (moscoviţii) sunt gata să treacă în ajutorul Moldovenilor şi că Mihaĭ devastează ţărmul drept al Dunării, aruncând spaima în mijlocul populaţiilor. Războiul a devenit defensiv pentru Turci şi ei fac noi pregătiri [3]). Brăila, asediată, s'a predat. Toate porturile Dunării dela Nicopole până la guri sunt în puterea Românilor. Armata lui Mihai e compusă din diferite naţii, între cari: nemţi, transilvani, poloni [1]). Deşi Turcii doresc pacea, se crede însă imposibilă, de vreme ce Românii nu mai recunosc supremaţia sultanului [2]). Pe când sultanul se sileşte la o îndreptare a lucrurilor, Românii împiedic navigaţia pe Dunăre şi pustiesc cu foc ţinuturile din jurul Constantinopolei, unde foametea devine şi mai mare prin aglomerarea refugiaţilor. La Constantinopole se vorbeşte de o mare învingere a Românilor asupra beglerbeiului Greciei [3]).

Mai în toate timpurile domniilor lui Mustafa al III-lea, Abdul-Hamid I, Selim III şi mai cu seamă al acestui din urmă, acest oraş a fost considerat ca un bulevard al Imperiului contra Rușilor şi Tătarilor.

La 1710 Ismailul [4]) era în mâinele Turcilor şi era comandat de un *Mutecveli.*

Mihai Racoviţă, domnul Moldovei, trecuse la Ismail pentru a merge la Constantinopole, să-şi expieze, timp de şapte luni, păcatele în închisoarea dela Ediculé (şapte turnuri) [5]).

In Octomvrie 1711, Neculai Vodă Mavrocordat, instalându-se în scaun, a trimis oamenii curţii sale, pe la Ismail, Brăila, Kilia, etc. cu firman împărătesc şi oriunde găsea moldoveni robi, bărbaţi şi femei, îi lua şi îi trimitea în ţară; astfel, sute de aceste nenorocite fiinţe, de toate sexele şi etăţile, erau aduse înaintea domnului, goale şi desbrăcate şi punea domnul de le făcea îmbrăcăminte, le da bani de cheltuială; celor însuraţi le da cărţi de scuteală, ca să nu aibă nicio supărare şi îi trimetea pe la casele lor [6]).

Cu toate că acest domn era grec, actele frumoase nu trebuiesc uitate chiar pentru domnii străini, ci din contra mai multă

[1]) De Thou.

[2]) N. Bălcescu, *Istoria lui Mihai Bravul*, ediţia acad., pag. 72—73.

[3]) Docum. Veneţian Nr. 248 (Colecţia Esarcu).

[1]) Docum. Veneţian Nr. 249. (Colecţia Esarcu).

[2]) Ibid., Nr. 250.

[3]) Ibid., Nr. 251.

[4]) Cantemir.

[5]) Nicolae Costin, *Letopis. Mold.*, ed. 2 Kogăln., pag. 69.

[6]) Axentie Uricarul, *Cronică*, în *Let. Mold.*, Vol. II, pag. 132.

www.digibuc.ro

cinste le face, căci ca străini ei nu făceau ceea ce făceau pământenii. Pomenirea dreaptă a istoriei trebuie să caute la faptele bune, dacă nu altfel, cel puțin ca o compensație în parte a faptelor lor în general murdare, de cari nu au făcut economie domniile străine.

La 1770 Principele Repnin, tot atât de bun general ca și abil diplomat, ia cetatea Ismailului cu 203 tunuri și 2000 prizonieri, între care 20 ofițeri superiori Turci și Tătari. Generalul Weisman este numit comandant al Ismailului.[1]).

La 5 Septemvrie 1770 Rușii au părăsit Ismailul din cauza ciumei care bântuia în localitate.

După bătălia pierdută contra lui Romantzoff, hanul Tătarilor Kaplan Gherai se retrăsese la 1770, cu Tătarii săi aproape de Ismail. El a mers la cartierul general dela Isaccea pentru a conferi cu marele vizir asupra mijloacelor de a apăra această cetate. Locuitorii din Ismail trimiseseră deja femeile și copiii lor la Kilia și Akerman. Hanul a angajat pe vizir să expedieze un număr de vase îndestulător pentru a transporta pe țărmul drept al Dunării familiile tătare din tribul Edissan, în scop de a obliga astfel pe cavalerii din acest trib să nu se separe de cauza musulmanilor, căci originea lor era din o localitate moscovită; ei au părăsit-o pentru a veni să locuiască în Basarabia; dar aceștia au păstrat un fel de atașament pentru Rușii. Măsura propusă păru dictată de prudență. Ordinele necesare pentru executarea ei au fost date îndată și hanul a plecat la Ismail.

La sosirea sa el a găsit spiritele soldaților atât de agitate și atât de puțin dispuse la apărare că ieși plin de indignare, reintră în lagărul său, abandonându-le lor însuși trupele otomane printre cari dezordinea era la culme. Mai multe bărci încărcate cu provizii au venit dela Isaccea. Soldații cari nu aveau alt gând decât să traverseze Dunărea pentru a evita inamicul, au voit să pună mâna pe aceste bărci; ei au început între dânșii o luptă în care parte din ei s'au înecat în fluviu. Acei cari au pus mâna pe vase au trecut la Tulcea. A doua zi după această întâmplare generalul rus Repnin s'a prezentat în fața Ismailului cu 7—8000 oameni. La apropierea sa, cavaleria musulmană decampă și a plecat să caute un refugiu, unii la Chilia, alții spre Akerman. Infanteria care se afla în cetate n'a manifestat decât o slabă rezistență; ea a fugit și s'a răspândit în Basarabia. După ce au rătăcit mai mult timp în această provincie, soldații vagabonzi și fără șefi au mers spre Akerman și Uz; acolo și-au procurat bărci cari au adus o parte în lagărul dela Isaccea.

Primul nume al acestui oraș dat de Ruși este: *fortăreața marei armate*, înțelegând probabil prin aceasta a armatei ce Rusia avea totdeauna gata de a opera în Orient spre peninsula Balcanică, fără de a cărei posesiune orice operație era riscată.

La 1773 era înconjurată de un singur zid făcut în vechime de Genovezi.

După pacea de la 1774 Turcii recunoscându-i importanța ce avea, a încredințat direcția fortificațiilor sale unor ingineri străini și între alții unui german Richter!

Acești ofițeri au înconjurat cetatea într'un front de retranșamente de 1800 « toise » înconjur, dispus după cerințele neregularității terenului. S'a dispus să se cuprindă în interiorul întărirei și mahalaua moldovenească, situată la stânga orașului, pe o înălțime care-l domină.

Uvrajul a fost terminat de un grec care mai în urmă a intrat în serviciul Rusiei.

Intărirea de pământ era foarte ridicată din cauza marei adâncimi a șanțului; ea era cu toate acestea foarte razantă. Nu avea niciun uvraj înaintat și niciun drum acoperit.

Un bastion de piatră, deschis printr'un gât foarte îngust și ale cărui ziduri erau foarte groase, avea o baterie cazematată și una în barbetă care apăra țărmul Dunării. Spre

[1]) Cronica lui Ath. Comnen Ipsilante, pag. 508.

www.digibuc.ro

partea dreaptă a oraşului era un cavalieu de o înălţime de 40 picioare drept în jos şi garnisit cu 22 guri de foc cari apărau această regiune.

Spre partea fluviului cetatea era cu totul deschisă, Turcii neprevăzând că Rusii ar putea să aibă vreodată o flotilă de război pe Dunăre.

Partea dreaptă a oraşului era mai bine zidită. In oraş multe prăvălii. Principalele clădiri în această parte erau: 2 moschee, zidite în lungul ţărmului, un vechi castel destul de mare, pe jumătate distrus şi un altul foarte mare situat către partea de sus a oraşului şi în care locuia seraschierul.

Mahalaua moldovenească formată din colibe izolate se ridica aproape à pic pe ţărmul stâng al fluviului şi a unui râuleţ care curgea perpendicular fluviului şi care despărţea foburgul de oraş.

Se putea face din acest foburg o excelentă citadelă căci era absolut detaşat de oraş şi mai ridicat ca el.

Oraşul se ridica în anfiteatru în lungul apei până la vechea incintă. Intre această incintă şi fortificaţie era un mare spaţiu unde campau trupele turceşti. In lungul fluviului nu era nici dig, nici port şi un mare număr de vase de război şi comerţ legate la mal.

In acea epocă (1790) Dunărea făcea un semicerc în centrul oraşului şi era mai îngustă vis-à-vis de bastionul de piatră decât vis-à-vis de mahalaua moldovenească. Acolo avea o lăţime de 240 toise şi numai 180 vis-à-vis de bastion.

Un ostrov numit «Ceatalul» despărţea 2 braţe ale fluviului. El era acoperit de trestie de o mărime enormă.

La 500 «toise» de oraş un mic râuleţ se varsă în Dunăre; între acest râuleţ şi oraş erau bălţi; restul terenului care înconjura cetatea era ca Basarabia de jos: o câmpie deluroasă cu totul stearpă şi necultivată.

In luna Mai 1774 olandezul contele Piland a fost numit, la Ismail, amiralul flotei ruseşti de pe Dunăre [1]).

La 1788 Austriacii au repurtat în Moldova o mare victorie asupra Turcilor. Principele Ipsilante şi doi paşi au fost făcuţi prizonieri. Un mare număr de răniţi au fost transportaţi în cetatea Ismailului.

In cursul verei (1789) Principele Repnin, a făcut o greşală care nu i-a fost iertată. El avea înaintea lui pe Hassan, vechiul căpitan paşa, devenit general de uscat. Dispunea de 20.000 oameni; Repnin 28.000, cu 15.000 mai mult decât îi trebuia. Potemkin îi ordonă să dea lupta adică să împrăştie corpul inamic. Ajunse cu un marş meritos pe Turci la Fălciu în cursul unei seri; în loc să-i atace, imediat, aşteptă până a doua zi. Noaptea Turcii s'au retras la Ismail, de pe zidurile căruia brava pe Repnin, care după o scurtă canonadă s'a retras.

In Octomvrie 1789 din cele trei armate pe cari Turcii le avea în Basarabia, Muntenia şi Banat, nu mai rămâneau nici chiar 500 oameni reuniţi; totul a fost împrăştiat. Hassan Paşa a fost rănit iar generalul Soltikoff a început să bombardeze Ismailul.

In Decemvrie 1789 Rusii s'au depărtat de Ismail, asediind Benderul, pentru ajutorul căreia garnizoana Ismailului tare de 10—15.000 n'a fost în stare să facă nimic.

La 1790 Turcii numeau *Ismailul*: *Ordu-Kalessi*. El avea o întindere perimetrică aproape de 10 km. Despre Dunăre era ocolit cu troieni de piatră iar despre uscat cu mari retranşamente de pământ, înalte de 4 stânjeni şi în dosul lor cu şanţuri şi mai adânci; pe lângă aceasta mai era armat cu vreo 300 tunuri şi cu o garnizoană de 40.000 oameni din cari jumătate erau spahii şi eniceri.

Cetatea, atât de bine întărită, era comandată de seraschierul Mehemet-Paşa, de curând învestit cu demnitatea de mare-vizir şi secundat de teribilul frate al Hanului Crimeei, Kaplan Gherai, cu cei 6 fii ai săi.

[1]) Ath. Comn. Ipsilante, pag. 521.

www.digibuc.ro

In Octomvrie, Kutusow, care observa linia Nistrului dela Bender la Akerman, a primit ordin să înainteze către sud spre Dunăre. Armata se compunea din câteva regimente de grenadieri şi vânători, 2000 cazaci de Don şi zaporojeni şi o parte din flotila ancorată sub avantposturile acestor din urmă.

Când s'a răspândit ştirea că armata rusă, ajutată de flotilă, luase Tulcea, Isaccea şi că tăiase comunicaţia Ismailului cu malul drept, atunci, un număr însemnat de luntre zaporojene, seici şi şalupe etc. a plecat din Sevastopol în direcţia acestor porturi, de curând cucerite.

Potemkin ordonă dela cartierul său general dela Iaşi, lui Kutusow să instaleze o garnizoană în ostrovul din faţa Ismailului şi cu o baterie să bombardeze neîntrerupt cetatea. In acelaşi timp urma să-l constrângă de pe uscat şi apă, spre a-l sili, prin asediu, la capitulare.

Blocada a început în ziua de 21 Noemvrie. Dar încă dela început să vedea că Ruşii nu vor reuşi. Cei 28.000 Ruşi sleiţi de marşuri, boale şi timp rău, jumătate cazaci, erau prea puţini pentru a încerca ceva serios şi Kutuzow consultând consiliul de război ridică asediul. Pe un timp de toamnă ocolind mlaştinele lacurilor Ialpug, Catalpug, etc., el a îndreptat trupa sa spre Galaţi.... unde uitat de toţi nemuritorul Suvarow părea că dormitează.

Comandantul de căpetenie, Principele Tauridei, Feldmareşalul Potemkin — « unul din acei oameni extraordinari, tot atât de greu de definit, pe cât de greu de întâlnit, uimitoare amestecătură de mărire şi slăbiciune, de ridicul şi de geniu » — ilustrul, odorul Ecaterinei II-a cea Mare, îşi avea cartierul general la Iaşi.

El visa lucruri mari; liberarea ţărilor române de sub suveranitatea Turciei şi apoi independent de Rusia să puie bazele unei noi domnii, pentru sine şi urmaşii săi.

Din nenorocire cu toate marile sale calităţi şi defecte, acest om, singurul ce ar fi putut pune în practică marile scopuri ale Rusiei, se afla într'o poziţie cu totul încurcată. Inlocuit în inima ţarinei, el se temea ca nu cea mai mică înfrângere să poată arunca voalul şi întuneca o glorie cu atâta osteneală câştigată. El a dat ordin lui Suvarow să încerce luarea Ismailului.

Suvarow era un soldat brav; el ardea de dorinţa de a pune mâna pe Ismail, dinaintea căruia, într'un timp aşa de scurt, armata rusă fusese silită de 2 ori să se retragă... Işi concentră dar forţele şi cu voia sau fără voia şefului, interpretând libertatea de acţiune ce i se dăduse, cum o înţelegea, înconjură Ismailul în formă de semicerc, cam la trei km. dela incintă. El şi-a procurat o mulţime de scări, gabioane şi fascine; a instruit armata să le întrebuinţeze noaptea; a făcut recunoaşterile cele mai minuţioase, planuri peste planuri; a luat toate dispoziţiunile ce i se păreau necesare şi a aşezat puternice baterii cam la 120 m. departe de vârfurile bastioanelor.

In ziua de 7 Decemvrie 1790 apreciind că totul era gata a trimis imediat seraschierului un parlamentar spre a se preda.

« Mai lesne s'ar opri Dunărea din cursul său şi cerul s'ar lăsa pe pământ decât Ismailul să se predea ghiaurilor » a fost bărbătescul răspuns al trufaşului seraschier, care, cum am spus, nu de mult fusese învestit cu sarcina de mare vizir.

La a doua somaţie în care i s'a dat termen de 24 ore spre a reflecta şi ridica pavilionul alb, adăugând că garnizoana va fi trecută prin ascuţişul săbiei dacă nu se va preda, paşa răspunse îndoind canonada forturilor cetăţei.

In acest timp un nou ordin a lui Potemkin îi aducea aminte să nu dea asalt Ismailului decât dacă va fi sigur că-l va lua...

« Ar fi o ruşine, termină răspunsul lui Suvarow, dacă şi pentru a treia oară Ruşii s'ar retrage din faţa cetăţei şi n'ar intra înăuntru ».

In ziua de 9 Decemvrie a avut loc cel din urmă consiliu de război. Cei mari s'au scuzat

www.digibuc.ro

de a lua parte sau s'au opus să se dea asalt cetăţei. Comandanţii de al doilea ordin susţineau contrariu. Cel mai tânăr, brigadierul Matei Platow subscrise primul pentru asalt. Apoi au urmat: Orlow, Samoilow, Cutuzow etc. In fine s'au raliat cu toţi; s'a hotărît să se adreseze Principelui Feldmareşal pentru a-i cere avizul şi trece imediat la asalt. Suvarow înştiinţat de acest rezultat veni în consiliu şi-i sărută pe toţi.

In ziua de 10 Decemvrie flota şi bateriile au deschis un foc aşa de slab că a făcut pe Turci să creadă că inamicul n'are suficiente muniţiuni.

In noaptea de 10—11 Decemvrie un îngheţ straşnic a făcut să dispară inconvenientele noroaielor şi mocirlelor de pe drumuri sau localităţile vecine.

Din ordinul lui Suvarow armata a fost împărţită în 3 detaşamente şi fiecare din ele în 3 coloane.

Detaşamentul din dreapta era comandat de vărul Principelui Potemkin, locotenent general; acel din stânga de nepotul lui Potemkin, locot. general Samoilow şi în fine al treilea, cel din spre apă, de contra-amiralul Ribas.

Inceperea luptei a fost semnalată prin 3 rachete trase la intervale de o oră. O ceaţă groasă ce însoţea noaptea întunecată, a ajutat apropierea. După ce a făcut poduri, umplând şanţurile cu cadavre, Rușii au început să se urce ca furnicile pe ziduri. Turcii au prins imediat de veste și rezistenţa lor înverşunată a provocat unul din acele înfiorătoare măcele al căror spectacol numai popoarele vechi le-au putut da. O parte din cei ce au trecut în cetate s'au repezit şi au deschis porţile spre a intra grosul armatei.

Atunci! dar e mai bine să aruncăm vălul uitării peste acea ce s'a petrecut...

Când s'a luminat de ziuă, bătrâni, copii, fete şi neveste — fiecare cu câte un crâmpei de armă în mână — zăceau întinşi alături cu cadavrele elitei bravilor armatei ruseşti.

Oricât de dureros, tabloul era departe de a mişca inima lui Suvarow. Infuriat de vedere, îmbătat de mirosul sângelui şi entuziasmat de pungile cu aur ce i se aruncau la picioare, ca în timpurile vechi, nemilostivul general comandă masacrul garnizoanei, provocând râuri de sânge şi abandonă timp de trei zile, cetatea în prada jafului şi a violului...

Cei ce au putut scăpa vii, din această beţie de sânge, au fost făcuţi robi; mai puţini fericiţi decât cei cari muriseră!

Ce mai rămăsese din populaţie, a fost transportată şi stabilită în Rusia, în districtele otomane.

Zidurile cetăţii au fost minate şi aruncate în aer.

Cetatea a căzut astfel copleşită de numărul şi bravura înconjurătorilor.

Totul a fost transformat într'o grămadă de ruine cari au rămas în această stare până la 1812 când Ismailul a fost cedat definitiv Rusiei (prin pacea dela Bucureşti).

Rușii au pierdut: 1 general, 2 coloneli, 60 ofiţeri şi 5000 soldaţi iar Turcii dela 35—60.000 oameni de diferite sexe şi etăţi, 60 paşale, 300 tunuri, 400 drapele. Seraschierul singur a scăpat sub o grămadă de cadavre.

Suvarow a avut 2 cai omoriţi sub el. Soldaţii îndârjiţi au făcut o adevărată baie de sânge. Turcii, după spusa martorilor oculari, o meritaseră căci s-au dedat în timpul asaltului celor mai oribile cruzimi asupra prizonierilor sau creştinilor.

Prada soldaţilor a trecut peste 2 milioane, afară de lucruri scumpe, obiecte de artă, mărgăritare, covoare de Persia şi ştofe de mătase.

Potemkin a primit la Iaşi următoarea scurtă stafetă: «flamura rusă fâlfâie pe zidurile Ismailului».

Contele Alexandru Vasilievici Suvarow trimise Ecaterinei următoarea ştire: «Trufaşul Ismail stă la picioarele Majestăţii Tale».

www.digibuc.ro

In 6 zile s'a curăţat oraşul de cadavre. A avut loc un Te-deum. Pe bordul vasului amiralului Ribas s'a dat un banchet; pe la finele anului bolnavii şi răniţii au fost porniţi spre Galaţi.

Acest asalt a avut un puternic răsunet în Europa iar pana lui Byron l-a imortalizat[1]).

Luarea Ismailului a decis congresul de pace ce era adunat la Şiştov (?) să dea Crimeea Rusiei, lucru la care Poarta se opuse până atunci. In schimb Ismailul, a fost redat Turciei care a pus imediat să-l reîntărească [2]) prin concursul locuitorilor.

Bravul marinar Gazi-Hassan, care fusese ridicat la demnitatea de mare-vizir n'a putut suporta atâtea dezastre; el a murit de durere în lagărul său. In beţia triumfului, Caterina, spunea, în ironie, ambasadorului Angliei: «Pentrucă Pitt vrea să mă gonească din Petersburg, nădăjduiesc că-mi va permite să mă retrag în Constantinopole».

In Martie 1793 toate fortăreţele turceşti se aflau în o stare foarte rea. Poarta s'a ocupat cu reparaţia lor. Pentru acea a Ismailului a fost însărcinat generalul Koeller.

In Iulie 1794 toate lucrările necesare apărărei şi desvoltarea diverselor mijloace maritime şi militare ale imperiului Otoman erau urmărite cu o activitate rară mai ales în ceea ce privea fortăreţele Ismailului şi Benderului cari se credeau a fi în curând terminate.

[1]) La acest asalt ducele de Richelieu s'a ilustrat pentru prima oară. A fost decorat cu crucea Sf. Gheorghe şi a primit o sabie de aur şi gradul de colonel comandant al unui regiment de cuirasieri. Acesta a fost omul căruia Rusia îi datoreşte prosperitatea Odesei de mai târziu; acest Richelieu, după restaurare, a fost numit ministru a lui Ludovic al 18-lea şi a contribuit prin favoarea lui Alexandru I la micşorarea cu 100 milioane a contribuţiei de război iar unii francezi îl pun din acest punct de vedere, alături de Thiers, în gloria liberărei teritorului.

[2]) Cronograful lui Dionisie Eclisiarhul, *In tesaur de monumente istorice*, publicat sub direcţia regretatului Al. Papiu Ilarian. Vol. II, pag. 181.

La începutul anului 1796 Turcia a repartizat încă 40.000 oameni în cetăţile: Ismail, Akerman, Chilia, Bender şi Hotin; ulterior s'au făcut diferite depozite pe frontieră.

La 1806 Turcii au ordonat punerea în stare de apărare a cetăţilor Ismail şi Bender stabilind încă 2 lagăre: unul la Rusciuk pentru a observa Dunărea de Jos şi altul la Vidin.

La 10/22 Noemvrie 1806 una din cele trei coloane ruse care intrase în Moldova cu 20.000 oameni după ce a luat Benderul, a continuat drumul său către Ismail. Comandantul-şef era Principele Dolgoruki iar trupele de pe Nistru comandate de Michelson.

In Ianuarie 1807 un curier al Principelui Moruzi trimis la Ismail arată că cetatea era asediată iar comunicaţia întreruptă.

In acest timp Mustafa Bairactar, aianul Rusciukului a trimis 5000 Turci şi a ocupat Bucureştii; Paswan Oglu a trimis şi el 12.000 oameni.

Paşa Brăilei a constituit un corp; asemenea şi cel al Silistrei; toate forţele reunite s'au urcat la aproape 100.000 oameni. Moruzi era un om de inimă; el chiar înaintea declaraţiei de război a Porţei, a format o confederaţie contra Rusilor şi încercă să atragă pe paşa dela Janina şi ayanul Adrianopolei, cari ar lucra contra Sârbilor.

După luarea Akermanului, la 1/13 Decemvrie 1806, Muka-Belekei, comandantul Ismailului şi Hagi-Hussein Aga, comandantul Chiliei, în unire cu locuitorii au trimis Ducelui de Richelieu la Akerman o deputăţie oferindu-i să predea aceste cetăţi şi cerând ca graţie să-i trimită trupe ruse pentru a le ridica temerea de a fi atacaţi de briganzii din Bulgaria.

Trei zile în urmă generalul Zass a ocupat Chilia. La Ismail lucrurile s'au petrecut altfel:

Poarta atacată de Rusia în mod neaşteptat, luată fără veste, neavând nicio trupă disponibilă pentru a-i opune şi ştiind că toate fortăreţele din Basarabia şi din lungul Dunării, erau în neputinţă de a se apăra, a luat

www.digibuc.ro

o hotărîre care îi face onoare energiei şi prevederei sale. Ea a declarat război Rusiei. Sultanul trimise firmane la toţi briganzii revoltaţi contra lui, în Bulgaria, le oferi iertare pentru revolta lor, grade, guvernământul tuturor cetăţilor pe cari le uzurpaseră, dacă ei ar fi împrumutat trupele lor sultanului şi dacă se uneau cu el contra inamicului comun, al credinţei. Acest firman a avut un plin succes. Incântaţi de iertare şi de titluri cari le asigurau usurpaţiile lor, ei au primit cu plăcere propunerea sultanului.

Mustafa Bairactar era deja hotărît, dinaintea războiului, să fie numit paşa legitim al Rusciukului. Inainte de a fi primit propunerile sultanului, el trimise în marş forţat pe faimosul Pehlivan, creatura şi amicul său, pentru a intra în Ismail cu un corp de 4000 oameni. Pehlivan a ajuns în faţa Ismailului la 24 Decemvrie 1806. Locuitorii i-a închis porţile iar el a fost obligat să rămână în ostrovul Ceatal. El a negociat cu ei. Se ştia de apropierea Ruşilor. Partidul ce nu voia ca oraşul să cadă în mâna Ruşilor, deşi mai slab, ajutat de Pehlivan a avut superioritatea iar Pehlivan a intrat în cetate în ziua de 25 Decemvrie 1806. Ruşii au ajuns abia a doua zi şi generalul lor Meyendorff, zări restul trupelor lui Pehlivan cari treceau încă Dunărea. Pehlivan avusese timp să măcelărească pe cei cari erau contra lui şi armând pe toţi locuitorii cărora le inspira pe atâta încredere cât temere, a primit foarte rău pe Ruşi.

Meyendorff somă cetatea. Răspunsul lui Pehlivan a fost mândru şi obraznic; el nu menaja deloc expresiile pentru a imputa Ruşilor modul neuzitat nici la barbari cu care ei începuseră fără nicio declaraţie, războiul.

Ruşii s'au apropiat fără socoteală de cetate şi au suferit mult din cauza artileriei. Ei au pierdut mai mult de 200 oameni şi s'au retras. Au rămas însă 3 zile în faţa cetăţei. La 28 Decemvrie Pehlivan a ieşit cu toată cavaleria sa. La un moment dat era gata să facă prizonier pe Meyendorff. Regimentul din Titomir dragoni a fost împrăştiat descoperind cartierul general. Atunci bravul colonel Denissiew, cu 2 escadroane din regimentul de Sewersk dragoni, a căzut pe flancul Turcilor, respingându-i. El a fost greu rănit la picior de o lovitură de pistol.

Acest atac făcu pe Meyendorff să-şi piardă capul. S'a depărtat de oraş cu atâta grabă încât a uitat 12 tunuri cari trebuiau să ajungă, în aceiaşi zi, în lagărul său şi cari nu erau escortate decât de 2 companii din Regimentul 11 Vânători comandate de colonelul Sanders.

Pe când Sanders ajungea aproape de Ismail, Meyendorff fugea pe marginile lacului Yalpug şi cele 12 tunuri ar fi căzut în mâinile Turcilor dacă un cazac nu spunea lui Sanders ce s'a petrecut la Ismail şi ceea ce-l făcu să se înapoieze.

Pehlivan distruse satele din jur iar pe locuitori i-a bagat în cetate mărindu-şi astfel forţele sale.

Acest om de inimă a susţinut mai multe lupte cu Ruşii în cetatea Ismailului.

La 17 Ianuarie 1807 Pehlivan-Aga ayanul Silistrei a atacat pe Ruşi aproape de Ismail făcându-le câteva sute de prizonieri.

Ruşii căutau să cucerească ostrovul din faţa Ismailului, ostrov ce masca trecerea din faţa oraşului. Flotila rusă dela gurile Dunării a atacat Duminecă 22 Aprilie 1807, susţinută de numeroase trupe. La începutul luptei Ruşii au pus mâna pe 3 bărci canoniere şi au operat debarcarea. Dar comandantul Tulcei, Cusum-Hassan şi Bosniak Aga locotenentul lui Pehlivan, reîncepând lupta cu vigoare, Ruşii atacaţi de 2 părţi au fost puşi într'o mare desordine, au pierdut 22 bărci canoniere şi 500 oameni. Mulţi au fost omoriţi sau înecaţi şi prea puţini au scăpat.

Meyendorff a înaintat asupra Ismailului la 13 Februarie 1807 pentru a-l asedia. Nemulţumit de locotenentul său care nu făcea decât greşeli capitale, Michelson a venit în persoană să comande asediul Ismailului. De-

www.digibuc.ro

taşamentele din centru trebuia să-şi adape caii tocmai dela Dunăre, la distanţă de aproape 12 km.

Armistiţiul dela Tilsit a pus capăt asediului.

Cincizeci de ani de reveruri, infiltrase în sufletul Turcilor o teroare, al cărei rezultat a fost înclinarea imperiului Otóman către politica moscovită.

Această frică, care degenerase în superstiţie, mai putea încă face pe Turci capabili de bravură în avânturile unei frenetice disperări dar nu-i va putea niciodată conduce nici la o înţeleaptă conduită, nici la abilitate.

Dominaţi de un funest presentiment, Turcii în această epocă a vieţii lor politice, făceau fie război, fie pace în momente cu totul nefavorabile.

La 1806 Poarta, mai luminată asupra intereselor sale ca în 1805, a refuzat să intre în a 4-a cualiţie contra Franţei. Napoleon care se afla la Berlin a primit bine pe trimisul Porţei iar ziarele franceze anunţau cu mari detalii preparativele militare cari se făceau la Constantinopole. Cooperaţia activă a Franţei păru sigură.

In această încredere Poarta a mers înaintea evenimentelor, destituind pe cei doi domni ai Principatelor Române, Ipsilante şi Moruzi, de bună seamă vânduţi Rusiei.

Această îndrăzneaţă lovitură a devenit obiectul unei vii discuţii diplomatice. Rusia şi Anglia au luat partea domnilor depuşi iar divanul era gata să-i reinstaleze în scaunele lor când Constantinopolul află că Michelson (general rus) a intrat în Moldova cu 350.000 oameni. Ostilităţile din partea Angliei şi Rusiei au fost de astădată începute fără veste, foarte violent, în mijlocul negocierilor şi în batjocura formalităţilor consacrate de dreptul naţiunilor.

In toamna anului 1806 ambele provincii erau ocupate iar Bucureştii şi Iaşii erau în puterea lor. In acelaşi timp au urmat şi alte măsuri iar la începutul anului 1807 amiralul Duckworth, în capul unei flote engleze intră în Dardanele şi trecând strâmtoarea, cu tot focul viu al primelor cetăţi, a venit să atace escadra turcă staţionată la Galipoli. Cea mai mare parte din vase au fost arse şi o desordine de nedescris s'a răspândit în Serai.

Ajuns în faţa Constantinopolei, amiralul englez impuse nişte condiţiuni pe cât de insolente pe atât de neacceptabile. Selim era gata să cedeze; dar energia ambasadorului francez, care se aşează în capul populaţiei, ridică baterii, a pregătit cetăţile să reziste englezilor, a făcut pe amiral să-şi schimbe imediat planul şi văzând că lovitura fusese ratată s'a îndreptat iar spre Arhipelag.

La 1 Aprilie 1808 Ismailul avea o garnizoană sub comanda lui Pehlivan Aga, paşă cu trei tuiuri şi care se luptase cu mult succes contra Ruşilor în războaiele anterioare.

Un an mai târziu el a fost gonit din această cetate de Celebi Mustafa Paşa care era guvernator al acestei cetăţi.

Turcii nu aveau cu ce apăra aceste cetăţi; plecarea lui Pehlivan Aga a lăsat cetatea Ismailului degarnisită de trupe.

La 8/20 August generalul Voinow a primit ordin să se apropie de Ismail şi să-l înconjure pe uscat iar căpitanul Papudopulo, cu flotila sa, urcând Dunărea pe braţul Sulinei a venit în faţa Tulcei. In acest mod Ismailul a fost cu totul interceptat cu Dobrogea.

La 3/15 August Papudopulo s'a reunit în faţa Tulcei cu flota lui Yachimow, venită dela Galaţi; flotila dela Chilia se urcă şi ancoră la gura Şoanga.

Chiar în ziua apropierei de Ismail, Voinow, a avut cu garnizoana, o luptă destul de mare, care costă o mulţime de trupe de ambele părţi.

Voinow ocupase o poziţie cu o verstă mai depărtată ca în 1807. Zass s'a stabilit la Tulcea, a pus mâna pe ostrovul Ceatalului şi retranşamentele abandonate de Turci; el le distruse şi ocupă 2 redute cari acopereau un mare pod pus la 8 verste de Ismail, pe un vechi braţ al Dunărei ce se numea « Dunărea Veche » pe drumul Tulcei.

www.digibuc.ro

Papudopulo lăsând la gura Sulinei un detaşament mare din flotila sa, un altul la ceatalul Sf. Gheorghe, s'a apropiat de Ismail la bătaia tunului. La 6/18 August el a respins vasele turceşti în ostrovul Ceatal.

In acest mod Ismailul a fost blocat şi înconjurat de toate părţile.

Când Principele Bagration înainta asupra Măcinului şi Hârşovei, el a lăsat pe Zass la Tulcea, însărcinându-l cu asediul Ismailului.

Zass lăsă pe Kamensky la Tulcea cu misiunea de a distruge cetatea şi să fie atent la debarcările Turcilor pe coastele Mării Negre. La 16 şi 17 Iulie Turcii din Ismail văzând că nu sunt atacaţi au voit să se stabilească din nou la Ceatal dar au fost respinşi de trupele flotei şi la 18 Iulie Voinow a construit pe dreapta poziţiei sale 3 redute.

El avea credinţa că va fi însărcinat cu asediul Ismailului. Când s'a văzut înşelat în speranţele sale s'a retras pe motiv de boală, ducându-se la Tecuci fără a mai servi în această campanie.

Zass trecu Dunărea şi a luat comanda trupelor lui Voinow. Acest corp a fost împărţit în trei detaşamente comandate de generalii: Bala pe dreapta, Gamper la centru şi Nazimov la stânga. Aceste 3 detaşamente ocupau aceleaşi locuri ca cele 3 detaşamente din 1807.

Cum corpul era foarte slab, Zass a înconjurat cele 3 lagăre cu retranşamente tari. Era sistemul său, dar care era foarte bun contra Turcilor.

El a lăsat la Ceatal 2 batalioane pentru a stabili o legătură între ambele flotile carí blocau oraşul la est şi vest şi să facă un drum de fascine şi trestii în curmezişul ostrovului.

Acest drum a fost construit foarte repede.

Zass puse să se mai construiască două redute pentru a proteja cele două flotile.

La 26 Iulie Turcii au făcut o ieşire pe flancul drept dar au fost respinşi. Se cunoştea slăbiciunea garnizoanei şi lipsa ei de provizii.

La 6 August Celebi Mustafa a trimis parlamentari; Zass a cerut ca el să vină în persoană să se explice împreună. El nici nu trebuia şi nici nu putea să primească această invitaţie. S'au adus 12 piese de asediu dela Bârlad.

La 10/22 August s'a construit o baterie de 150 de cetate. Turcii neputând-o distruge cu focul lor, au atacat-o cu 1500 oameni. Turcii au fost respinşi cu pierderi mari.

La 12 August focul bateriei a incendiat un depozit cu pulbere şi depozitul de fân. Caii Turcilor au fost lipsiţi de hrană.

La 13/25 capitularea a fost semnată iar la 14/26 Zass a ocupat 2 bastioane şi o poartă a oraşului.

Ruşii au luat 221 tunuri, 9 vase mici, armate cu piese de artilerie, multă muniţie şi 21 drapele. In oraş se aflau 7200 luptători. Zass nu avea nici 6000 oameni şi n'a pierdut 100 oameni în timpul asediului.

El a cerut să i se înapoieze dezertorii ruşi; trupele turce şi locuitorii aveau voie să se retragă unde vor. Pentru bolnavi şi răniţi, Ruşii au dat Turcilor chiar trăsurile necesare.

Celebi s'a dus la Constantinopole şi a scăpat uşor fiind exilat într'o insulă din Arhipelag.

Creştinii şi câţiva Turci au rămas în cetate iar ceilalţi s'au dus parte la Bazargic, parte la Brăila.

Cetatea s'a predat la 14/26 August.

Papudopulo a primit ordin să se apropie de Brăila, Zass să înainteze în Bulgaria. El a lăsat 4 batalioane la Ismail şi a plecat la 16/28; la 24 August a raliat pe Bagration. Cum se vede, Zass a fost reţinut de expedierea Turcilor dar ar fi putut lăsa această sarcină altuia. Nu mult în urmă el a căzut bolnav şi mult timp n'a fost în stare să dea vreun ordin.

In timpul războiului ce s'a terminat cu pacea dela Bucureşti, Ruşii au înconjurat Ismailul însă neputându-l lua cu forţa, s'au decis să-l asedieze; oraşul a ars cu desăvârşire. După aceea sosind noi ajutoare, sub Kamensky, cetatea a fost din nou înconjurată şi bombardată, însă rezistând şi

www.digibuc.ro

acum iar Ruşii neputând-o lua nici de astădată, au ţinut-o asediată. Kamensky (Petrescu) a plecat la Silistra [1]).

La 1810 Ismailul împlinia 2 ani de asediu. Turcii s'au ţinut cu bravură însă doboriţi de foame au deschis porţile generalului Mendor şi dând Rușilor mulţi bani s'au îndreptat fiecare unde a voit [2]); Langeron a ocupat oraşul cu 8000 oameni [3]) şi după pacea dela Bucureşti (1812) Ismailul a rămas în mâinele Ruşilor cari au cheltuit sume enorme pentru a face din el o fortăreaţă formidabilă.

La 1812 Ismailul avea 500 oameni garnizoană sub ordinele generalului Repninschi.

La 5 Februarie 1813 Rușii au scos toate chesoanele şi tunurile din Ismail şi le-au transportat în Rusia.

La 10 Februarie generalul Tucikoff este numit comandantul Basarabiei.

In Mai în toată Basarabia nu era decât un regiment de cazaci cu reşedinţa la Ismail. Ei formau un cordon dela această cetate până la gura Prutului, fie pentru carantină fie pentru exportul animalelor de lucru.

După 1 Mai 1813 Kutuzoff a luat din nou comanda forţelor din Ţările-Române după care contimporanii au dedus că Rușii vor menţine în aceste provincii organizarea militară.

In Iunie 1813 Ismailul ca şi Benderul nu avea garnizoană; abia avea fiecare câte 100 tunuri şi câţiva milițieni îmbrăcaţi în cazaci.

Inaintea începerei revoluţiei greceşti, la 5 Oct. 1820, Ipsilante convocă, în cimitirul acestui oraş, pe capii eteriei din diferitele părţi ale Greciei ca să desbată împreună planul de răsculare al Grecilor. Aci s'a decis... luarea, prin surprindere a arsenalului şi flotilei turceşti precum şi (nici mai mult nici mai puţin) prinderea sultanului (!).

La 13 Octomvrie, acelaşi an, în acelaşi oraş, o nouă întrunire decise ca răscoala să înceapă în Pelopones [1]).

La 1828 această cetate a fost punctul de unde, la începutul războiului, a pornit cohortele ţarului Nicolae I-iu.

La 27 Mai 1828 Hatmanul Gladkoi a adus la Ismail, supunerea sa şi a întregului său trib, de cazaci zaporojeni, fugiţi din Rusia, în Turcia, pe timpul împărătesei Ecaterina I [2]).

Din Ismail a plecat, în Iunie acelaşi an, flotila rusească încărcată cu material de poduri pentru Satul Nou.

Impăratul comanda în persoană această mică flotilă şi un monument în portul Ismailului a adus aminte mult timp trecătorilor ziua în care ţarul Nicolae comanda prima acţiune a flotilei în războiul din 1828 [3]).

Tribul cazacilor zaporojeni a ajutat mult, în timpul războiului, armata ţarului. Rusia, ţara recompenselor militare « *par excellence* », nu putea uita serviciile aduse de aceşti cazaci, supuşi de bună voie, prin abilitatea generalului Tucikof, guvernatorul cetăţii. S'a ordonat dar ca oraşul din afara cetăţii (după alţii, orăşelul de mai la vale de acesta) să se numească *Tucicof.*

In timpul războiului din 1853—55 acţiunile militare din jurul aceste cetăţi sunt de puţină importanţă cu toate că în acest oraş Rușii aveau centrul forţelor militare pe Dunăre.

La încheierea păcei de la Paris, Martie 1856, Basarabia de jos depăşită la Nord cu molul lui Traian, s'a încorporat Moldovei.

Cetatea fiind evacuată de Ruşi, fortificaţiile au fost distruse şi aproape abandonată. Populaţia ce n'a urmat armata în Rusia, s'a

---

[1]) Dionisie Eclisiarhul.
Ibid., V. II, pag. 219.
[2]) Idem, pag. 230.
[3]) *Guerre d'Orient* par un Tacticien.

[1]) C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiei din 1821.* Craiova, 1874, pag. 85—86, Vol. I.
[2]) Moltke, *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe*, Vol. I.
[3]) G. Sion, *Amintiri din călătoria din Basarabia meridională*, pag. 94.

www.digibuc.ro

instalat în oraș. *Numele Tucicof* s-a uitat, *ca toate gloriile lumești*; numele lui a revenit la acel de *Ismail*, ce-l păstrează până astăzi.

Pe urmele vechei și formidabilei cetăți, la începutul războiului din 1877, nu se mai afla decât puține case și acele în ruine și trei biserici, din cari una, cea de pe marginea Dunării și mai puțin înaltă ca cealaltă, având o frumoasă cupolă și care a servit oarecând de biserică și geamie [1]).

In timpul luărei cetății a servit garnizoanei de reduit și purta încă (1876) urmele (gloanțelor și mitraliei) ne atinse ale luptelor făcute în biserică, între asaltatori și asaltați.

Acest oraș, în urma tratatului dela 1878, dela Berlin, s'a încorporat — cu întreaga Basarabia de jos — Rusiei.

§ 12. *AMBELE CHILII.*

La extremitatea de jos a primului archipelag ce colosala ramură de nord a îmbucăturei Dunării, numită brațul Chiliei — anticul *Thiagola* numit dela nimfa Θιαγόλι, mai târziu la Ptolomeu (III, 10) ψιλον, — ramificat în multe mai mici, formează la vale de Ismail, pe locul unde brațele se reunesc din nou în unul singur, se află două orașe: unul pe malul stâng, numit de obicei Chilia și altul, vecinul său puțin mai la vale, pe cel drept, numit Chilia Veche.

Pe o nisipoasă peninsulă ce înaltele stepe meridionale ale Basarabiei, Pustia Geților (cum numește Strabon (VII, 3 § 14) care a devenit mai târziu Ateluz) înainta oarecând în mlaștinele deltei danubiene, a fost zidit primul oraș Chilia Veche.

Numele *Kilia*, se crede că derivă din acel ce orașul pare că a purtat la fundarea sa, *Aquilea* [1]). Acest nume antic, susținut de mai mulți autori, este cu atât mai lesne de admis cu cât poziția topografică pe care se afla fundată aduce mult cu acea pe care era Aquilea romană, dela nordul Italiei.

La început, Kilia se găsia la gura cea mai de nord, cea mai largă și cea mai navigabilă a Dunării și chiar pe marginea mării.

Scopul fundărei sale n'a fost decât comercial și cu atât mai mult cuvânt, cu cât navigabilitatea gurei dunărene pe care Kilia era așezată, este probată până în timpurile cele mai recente (1712), pe vremea domnului Moldovei Dumitru Cantemir.

Locuită și dominată pe rând: de Romani, de barbari, de Bizantini, de Genovezi și Venețiani, de Munteni, Moldoveni, Tătari, Unguri (?), Turci, Ruși, *Românii-uniți* ea a suferit peripețiile evenimentelor ce s'au scurs în localitate.

Este natural că posesia cetății Kilia antrena, consecință a poziției sale, dominația asupra, dacă nu a întregei, cel puțin a deltei septemtrionale a Dunării.

Romanii, cum am spus, o numea *Aquilea* [2]), Românii *Kilia*, *Kilie* [3]), *Hilea* [4]); Turcii *Kili*; Grecii bizantini *Lycostomon*; alții *Lytrostomon* sau *Lythrostoton* [5]).

Numele de *Lycostomon* îi era dat, de corăbierii greci, pentrucă apa din această gură a Dunării, părea că se vărsa în mare ca dintr'o *gură de lup* [6]).

Un scriitor polon, Stanislas Sarcinius, crede că aci ar fi fost *Tomis;* prima hartă cunoscută a României pune aci *Istropolis* [7]).

---

[1]) E posibil că aceasta din urmă, ce se distinge de celelalte printr'o frumoasă cupolă, să fie acea, *foarte veche*, pentru care călugării schitului *Caracal*, dela Sf. Munte (Atos) să fi cerut, în 1641 lui Ioannichiu, patriarhul Ierusalimului, învoirea să o repare *).

*) Athanassiade, *La Bessarabie*, 1881.

[1]) Romanii aveau în Italia un oraș cu acest nume, dat din cauza bunei prevestiri ce s'a atribuit unui vultur ce trecea pe acolo, în timpul fundării orașului (Istoric).

[2]) Bonfiniu.

[3]) Petru Klănău.

[4]) Marele Vornic Grig. Ureche, întâiul istoric al Moldovei (începutul veacului al XVI-lea).

[5]) Leuclaviu, citat de Cantemir.

[6]) Cantemir.

[7]) Prima hartă cunoscută (?) a României, a fost editată în Martie 1513, la Strasburg, de Jacob Essler și Georgiu Ubelin (*Arh. Istorică*, Vol. I, pag. 178).

www.digibuc.ro

In unul din drumurile mele pe la Chilia am întâlnit un bătrân care mi-a spus că o biserică a oraşului este foarte veche, după vremea Slavilor şi că se construise pe urmele unei subterane în care locuia un pustnic şi căreia îi rămăsese numele slav, Kilia, pe care l-a păstrat şi Românii.

Mai târziu, spre a o deosebi de acea de pe ţărmul stâng, Turcii îi adăugară adjectivul *Eski* (vechi), spunându-i *Eski-Kili*, dela care Românii au făcut *Kilia Veche*, căci ei zidiseră un alt nou oraş pe localitatea ce cade pe ţărmul stâng *de astăzi.*

Aceasta din urmă a luat numele dela vecina sa, cu denumirea adjectivală de *nouă*, intitulându-se *Kilia Nouă* sau simplu *Kilia.*

Chilia Nouă, după toate probabilităţile şi după o serioasă atenţie a terenului, s'a născut atunci când braţul de nord al Dunării (care probabil la început, a conturnat malul nordic al văii Dunării, la sud) a tăiat limba de loes (pământ galben) ce se prelungeşte spre sud, în formă de peninsulă în mlaştinele deltei şi a separat-o cu totul; imensa adâncime în faţa Chiliei vechi probează că această limbă de pământ a fost despicată prin efectul unui mare anafor.

Nimeni nu pomeneşte de această acţiune geologică, şi, nu mai puţin de epoca la care a avut loc. Studiul însă pe teren arată la evidenţă că este cu totul nouă.

Este probabil că, spre începutul mileniului actual, la fundarea primei Chilii, ramura Dunării să nu fi despărţit încă terenurile ambelor oraşe.

Războaiele Turcilor cu Moldovenii, Polonii şi Ruşii, au mărit importanţa Chiliei noi şi a micşorat pe a acelei vechi, pe care locuitorii în mare parte o părăsiseră.

Prima pomenire ce s'a făcut de Chilia, este în cronica lui Hurul cancelarul lui Dragoş, după Campoducele Arbore.

Când legiunile romane au fost constrânse să părăsească Dacia şi să treacă peste Dunăre, în Moesia, din ordinul autorităţilor romane, Chilia, ca şi Tyra (Akermanul), ca şi Capul Boului (Gherghina), erau mari şi mândre cetăţi. Ele au fost arse complect de legiunile mercenare, cari se grăbiau să ralieze Moesia şi să-şi asigure bogăţiile.

Românii cei adevăraţi n'au voit să se despartă de locurile unde s'au născut, unde au crescut, unde aveau amintirele lor, mormintele părinţilor lor, unde, cu toată antica lor origine străină, îşi identificaseră, după legile naturale, corpurile lor cu acele ale pământului ce-i hrănea. Ei au preferat să rămână, retrăgându-se în munţi, mai cu seamă în partea Vrancei în îngrozitorul bastion al celor două lanţuri, carpatine, ori de câte ori nu puteau înfrâna furia barbarilor.

Barbarii s'au scurs, fără să le facă vreun rău şi atunci ei au ieşit din scorburi şi peşteri, unde şi-au păstrat obiceiurile, costumele, datinele etc., şi s'au răspândit spre câmp pe măsură ce se înmulţeau şi se credeau în siguranţă.

Credincioşi principiilor republicane, ce le-a moştenit dela părinţii lor şi cari n'au avut ocazie să se demoralizeze în vârfurile munţilor, cum se întâmplase cu acele ale Romei, ei s'au constituit în mai multe republici: cele mai mici, patriarhale; cele mai mari, organizate ca acea a vechei republice romane. Curând după aceea ei au înţeles necesitatea de a-şi uni puterile lor şi să constituie din toate acele mici centre de libertate şi rudenii, (cum erau republicele Vrancei, Bârladului, Galaţilor (Capul Boului), Akermanului, etc.), o singură putere, *republica Moldovei*, după cum Muntenia îşi concentrase şi ea puterile (din banatul Severinului, României mici, României mari, Făgăraşului, Amlaşului, etc.) formând *Muntenia* sau *Ţara-Românească.*

Capii acestor republice, cu timpul, şi fie ca rezultat al depravării omenirei, fie ca recunoştinţă a serviciilor aduse, au început să usurpe drepturile comunităţii, familiei şi individului, constituind donmiatele, eligibile sau ereditare, fericite sau funeste, pentru gloria, fericirea sau nenorocirea neamului.

www.digibuc.ro

Intrigele, mai cu seamă străine, au făcut din paradisul român timp de secole un centru de mizerii şi nenorociri...

Când la fundarea republicei moldave, s'a împărţit ţara în trei părţi sau provincii (acea dela munte la apa Siretului, capitala Roman; a doua, dela Siret la Prut, capitala Bârlad şi a treia, dela Prut la Nistru, capitala Lăpuşna), s'a împărţit şi republica în trei mari *comandamente militare* sau *scaune:* unul la *Baia*, în capul căruia era un *consul;* unul la *Iaşi*, în capul căruia era un *prefect;* un al treilea la *Chilia*, al cărui comandant se numea *duce cămpestru (Campoduce sau comandantul de câmp sau general comandând armata de operaţie)*, *capul legiunei*, pârcălabilor, căpitanilor de cetăţi şi *cestorilor oficianţi peste armaşii vaselor.*

Primul duce cămpestru a fost Moise Dingă; iar tribuni *peste cetele de vase* (echipajele flotei) au fost: Pilat Flondor, Avram Pojoga, Coman Ciocan şi Claudiu Baloş [1]).

După oarecari războaie, contra invaziilor, *Dragoş s'a ales Consul;* cumnatul său Boldur, *Campoduce.* Amândoi au fost răniţi cu ocazia războiului ce Moldova l-a declarat contra Ungurilor (setoşi de a-şi răzbuna primirea lui Dragoş, din Maramureş şi a soţilor săi de către Moldavi), care război terminat, Românii s'au grăbit să facă incursiuni în ţările inamice şi să-şi răzbune insultele şi pradele făcute.

In al doilea război, *ducele campestru* Boldur cu moşnenii şi dregătorii săi au trecut Nistru; iar Baloş, *marele căpitan*, cu ai săi bravi *aleşi*, a prădat şi a ars până la apa Bugului de unde s'au înapoiat încărcaţi şi cu animale.

Rezultatul recompenselor a fost: Dragoş, Benga şi Boldur, *ducele campenstru*, au fost onoraţi cu titlul de *Copii vechi* [2]) (1288), recompensă a bravurei şi demnităţii cu cari au împlinit misiunile ce republica le încredinţase.

Nu mult după aceea, rănile şi invaliditătile primite de ei a decis pe popor, preoţi şi dregători să le dea noi probe de recunoştinţă, înălţând, între altele pe Dragoş la demnitatea de duce suprem (domn), alţii spun pe acel de *Vodă*, în amintirea unei vechi boierii ungureşti numită *Vaida* [1]). Iar ca să se cunoască dintre toţi şi ca să i se dea supunere, i-a dat sceptru şi dreptul de a purta *căciulă cu pană albă* (unii înţeleg *căciulă albă cu pană* [2]), decorată cu cap de *bour* şi pietre scumpe.

Şi fiind Dragoş de origină romană şi de *sânge mare* (nobil), i s'a dat şi ereditatea demnităţii în sângele său.

La acestea îi mai adăugă un consiliu de 12 inşi, din cei mai fruntaşi *copii vechi*, cu care *domnul* să se consulte pentru trebuinţele oastei şi pentru alte păsuri ale patriei şi să servească în acelaşi timp şi de tribunal superior [3]).

După cât se poate conchide din autorii vechi, cetatea Chilia (aceea după malul stâng) datorează fundarea sa Genovezilor.

Bielski [4]) spune: Chilia, ca şi Cetatea-Albă, ca şi Oceakovul au fost fundate de Genovezi uniţi cu Români în suta a zecea după Cristos.

Miron Costin într'o poemă în limba polonă, dedicată regelui (1684 Iulie, precum şi în cronica sa [5]), pretinde că Genovezii împrumutând bani şi oşti împăraţilor bizantini, spre a se lupta contra Turcilor, aceştia le-au amanetat toată Crimeea, litoralul Mării Negre până la gurile Dunării şi această parte a Basarabiei dela nordul gurilor Dunării, ce se chiamă Bugeak (colţ) şi că atunci Genovezii au clădit cetatea Chilia (veche).

[1]) Cronica cancelarului Hurul, op. cit.

[2]) *Copii vechi*, demnitate onorifică, sinonimă cu senator, care da drepturi extraordinare: să fie purtat la început, trei zile, în car de triumf; să poarte togă albă, coroana de laur, să aibă, în caz de stingerea dinastiei, dreptul de alegere de Duce suprem, să fie consilier intim al capului statului, etc., etc.

[1]) N. Costin, *Let.*, Cogălniceanu, pag. 84.

[2]) Vladimirescu purta căciulă cu fundul de postav alb.

[3]) Analizat după *Cronica lui Hurul*, marele cancelar al lui Dragoş. Si non e vero e ben trovato!

[4]) Citat de Cantemir.

[5]) *Letopis. Moldovei*, ed. Cogălniceanu.

www.digibuc.ro

In anul 830 d. Chr. regiunea dintre Nipru și munții Moldovei se numea Ateluz și era ocupată de Unguri, cari și-au ales aci de șef pe Arpad, devenit capul primei lor dinastii (Nipru la Turci și Ruși a fost numit mult timp Uzu; la Sciți, Silis și în limbele asiatice Yaxartis).

Intre 1170 și 1270 Chilia era capitala domniei Cumanilor [1]). Cumanii sau Polovți din cauza multelor și crâncenelor lupte ce au avut cu Rușii au fost numiți: «neobosiții făcători de rele ai Rusiei». Se spune că era un popor de viță turco-fineză, turco-tătară sau ugrică.

Principalii istorici români: Cantemir, Petre Maior, Dimitrie Filipide, E. Hurmuzaki au scris despre Polovți, Pecenegi, Cumani sau Comani și Uți ca de unul și același neam.

Petre Maior spune despre Cumani că erau porecliți de slavi: Polovți; erau Români ca și Pecenegi, ba chiar aveau o colonie romană adusă de Traian din Cumae și din acei Cumani, cari după Titu Liviu au descălicat odinioară Neapoli: «Cumanorum Colonia Neapolis fuit...».

Stricovski, spune că Rușii, au poreclit pe Cumani: «Polovți» pentrucă locuiau în câmp (Пóле, câmp) sau pentrucă trăiau numai din vânat (Аовлж — lovitz — a prăda a prinde, a apuca sau Ловитч vânat).

Impărăteasa Ana Comnena spune că ei erau de aceeaș limbă și neam cu pecenegii. Slavii înțelegeau sub numele de Polovți pe cumani, pecenegi, uzi sau uți.

Istoricii bizantini împreună cu lexicograful Suidas credeau că Pecenegii și prin urmare Cumanii erau Daci, presupunând aceasta pentrucă ei locuiau Dacia unde până în sfârșit s'au amestecat și contopit cu pământeni.

După anul 1152 prin Cumani, istoricii și mai ales cei greci, pururea au înțeles pe Români din Moldova și Valachia.

Comani la Olt, Peceneaga în Dobrogea, Val căpitan de cumani sau coțmani în armata moldovenească, nume pecenege și cumane la fiecare moment în Basarabia, Muntenia și Moldova atest că acest popor (cumanii) au locuit numai aceste țări.

Cronicarii ruși spun că Polovții au năvălit pentru prima oară în anul 968, ca un uragan, din câmpiile Moldovei, asupra Rusiei. Ei locuiau mai mult pustiurile de peste Nistru, dar dincoace de Nipru, pentrucă o expediție contra lor a fost amânată din cauza apelor mari (1187) ale acestui fluviu; misionarul Ioan Carpin spune că prin țara lor curgea Niprul, Donul, Volga și Iaica.

La 1050 câteva cete gotice așezate la nordul Mării Negre au fost cucerite de Polovți, pe cari i-a întrebuințat în rândurile lor ca soldați.

La 1057 Cumanii cuprindeau: Ucraina, Pocuția, Moldova, Bugeacul și Valahia până în țara ungurească.

La 1092 Cumanii bat pe principii ruși la Stugna, afluent drept al Niprului.

Nu numai spre a pune capăt războaielor dintre Ruși, Cumani sau Polovți, dar pentrucă erau și frumoase, principii ruși își alegeau neveste dintre fetele Polovților. La 1094 Principele Sweatopolk ia de soție pe fica lui Tugor (g se citește d în l. slavonă) domnul polovților iar la 1107 Vladimir fiul principelui Oleg ia de soție pe fica lui Aiepa, fiul lui Asen și strănepotul lui Ghirgeu (Gheorghe) domni polovți.

La 1095 Cumanii au trecut râul Ros, afluent stâng al Niprului. In secolul XII și XIII Moldova se numea după cumani, Cumania.

Intr'o vreme Cumanii au fost atât de amestecați cu Românii, că primii aveau nume românești.

Dela 1053 la 1111 Cumanii au avut 23 hani sau domni între cari unul în 1108 numit Kuman.

Polovții sau Cumanii s'au repezit de mai multe ori asupra Rușilor trecând marea și Donul, dărâmându-le multe cetăți între care Tmataracanul (28 km. dela Cherson peste

[1]) Hasdeu, op. cit.

www.digibuc.ro

mare) pe care la 1111 îl ocupau şi pe care-l distruseră până în temelii la sfârşitul secolului al II-lea (Idor. Chalimach, pag. 18 note).

La 1160 domnia Bârladului se întindea până la Nipru iar vestitul genovez Elice cucereşte oraşul Oleşia sau Aleşia pe locul unde mai târziu se afla oraşul Aleşki în faţa Chersonului.

Locuitorii domniei Bârladului erau Români şi Pecenegi, adică Cumani.

Din această strânsă legătură între Români şi Cumani sunt autori cari cred că numele Bârlad ar fi cumanic şi că oraşul Bârlad ar fi de origină cumanică.

La 1166 Kobac sau Kokeak, hanul Polovţilor a fost bătut pe marginele Niprului de principele Sweatoslav.

Pe la 1185 Cumanii sau Polovţii, popor nomad şi crud care locuia la Don, Nipru şi Dunăre, călcau şi prădau necontenit principatele Rusiei meridionale; aceasta determină contra lor o expediţie, mai întâi în 1184 a principilor reuniţi ruşi, al cărui rezultat este încoronat cu succes şi apoi o alta, în anul următor, al cărui cap a fost Igor, unul din principii Novgorodului de nord (Roma hiperboreană) şi care nu luase parte la precedenta.

La început Ruşii au bătut pe Cumani; aceştia revin şi cad asupra Ruşilor cari îmbătaţi de victorie se lăsaseră fără nicio pază. Luaţi fără veste Ruşii sunt bătuţi, Igor şi fiul său sunt făcuţi prizonieri.

Toată Rusia se scoală ca un singur om. Igor reuşeşte să scape din robie şi atacaţi din nou, Cumanii sunt bătuţi.

Această întâmplare a dat naştere faimoasei poeme « Cântarea lui Igor » despre care s'a vorbit şi s'a scris atât de mult.

Pe la 1169—1240 domnia Cumanilor era mai ales peste Prut, în Basarabia pe la cataractele Niprului.

In Aprilie 1205 Cumanii dela Dunăre cu Românii conduşi de domnul lor Craiu Ion (poate fundatorul Craiovei) bat armatele cruciate la Adrianopole.

La 1241 Mongolii răstoarnă domnia Cumanilor din Basarabia; totuşi mai rămân câteva cete stabilite pe aci sub domnitori proprii.

Arhidiaconul anonim de Gnesen, care a scris cronica sa pe la 1395, vorbeşte despre Cumani, pentru prima oară, la anul 1259 şi spune că erau cunoscuţi sub numele de Cumani basarabeni.

La 1282 Cumanii basarabeni sub domnul lor Odamur sau Oldamur se pregătesc să atace Ungaria şi turburau neîncetat hotarele sale.

In secolul XIII şi XIV Veneţienii, Genovezii şi Pisanii, înlocuind pe Greci în comerţul Dunării, au stabilit un comptuar comercial la Chilia de unde îşi întinseră dominaţia fluvială, aproape exclusiv, până la Giurgiu şi chiar până la Calafat [1]).

Genovezii, mai cu seamă, aveau atunci primul rang între puterile maritime. Toate porturile grece le erau deschise. Flotele şi stabilimentele lor de pe Dunăre şi coastele Mării Negre le făceau domnii acestor ţărmuri. Vom vedea mai târziu că, numai prin alianţa lor, Moldovenii au putut rezista cotropirei barbarilor ce-i asaltau din toate părţile.

La 1346 Bali-Han, domnul Cumanilor, cu reşedinţa la Carabuna, trimise armata în ajutorul împărătesei Ana de Savoia, contra lui Ion Cantacuzen. Ei erau pe atunci creştini şi deşi înconjuraţi de popoare recunoscând dogma bisericei grece, ei ţineau de catolicism prin o misiune de franciscani Unguri.

Această deosebire de religie a contribuit la distrugerea domniei Cumanilor.

Inainte de 1347 exista sub propriul nume de Chilia şi era precum se pare pe malul drept al Dunării din următoarea frază: « Lângă Dunăre Vidicov şi şapte ziduri de piatră, Mdin; dincolo de Dunăre Trnov iar lângă Dunăre Drestvin (probabil Silistra)

[1]) Hasdeu, *Istoria critică a Românilor*, ediţ. II, pag. 103.

www.digibuc.ro

Dicin (probabil Măcin), Kilia. La gurile Dunării Nevoie Selo (Tulcea), etc. (Din o geografie socotită ca o anexă a cronicei Voskresanskaia — care merge până în 1347— ce se găsește în Polnoe Sobranie Ruschik letopis, vol. VII; în acea epocă orașele în chestiune erau locuite de Slavi și Români. Xenopol I, 545).

Dela 1355 până la 1460, Chilia, cu tot litoralul nordic al Dunării aparținea Țării Muntenești. Astfel [1]) tot lungul Dunării dela Porțile de Fier și până la Pont, aparținea Basarabilor. Dela 1400 înainte, Chilia a devenit visul de aur al Moldovei care începe să înțeleagă importanța strategică și comercială a gurilor Dunării.

Yuga, domnul Moldovei, punând mâna pe ea, o întărește cu ziduri; Mircea domnul Munteniei, prinzând însă pe Yuga, cetatea cade în mâna Muntenilor iar acesta moare în captivitate la Curtea de Argeș la 1401 [2]).

Alexandru cel Bun o ia la rândul său dela Munteni. Vlad Dracul o recucerește.

După nenorocita luptă dintre cei 2 fii a lui Alexandru cel Bun pe care posteritatea l'ar putea numi fără a greși « Părintele Moldovei », la 1 Septemvrie 1434 împăcându-se, se condiționează: Ștefan să stăpânească din moștenirea părintească Chilia, cu lacurile ce se țin de ea, orașele Vaslui, Bârlad și Tecuci cu județele de aceleași nume, Oltenii și Morile Covurluiului (Tocilescu, Ist. Rom., pag. 133).

La 1420 Turcii după ce aduc pe Dan al II-lea în Muntenia năvălesc și pradă sudul Moldovei după care s'au retras.

Sub Petru (al IV-lea) [3]), pe la 1448 în a doua domnie, fiul lui Alexandru cel Bun, o vedem din nou în mâinele Moldovenilor, care neputând-o apăra contra Turcilor, o cedează Ungurilor [1]).

Această părere, susținută de Enghel, pune pe Miron Costin la mare îndoială. Depărtarea Ungurilor, neexistența niciunei relațiuni între Petru (al IV-lea) și dânșii, legăturile acestui domn cu Polonii, inamicii Ungurilor și mai cu seamă nepomenirea de către istorie pe acele vremi de vreun atac din partea Turcilor, fac să se creadă că aceasta este vreo invenție, deși câteodată [2]) este menționată cu destulă claritate.

Dela unguri (dacă se admite) ea se întoarce la Munteni, sub Vlad al V-lea Țepeș, fiul lui Vlad Dracul.

Ștefan se supără, fie pentru aceasta, fie că dăduse azil unchiului Petre care omorîse pe tatăl lui Bogdan.

Ocazia se prezintă la 1462.

Vlad, bravul și teribilul Vlad, tăiase și pusese în țeapă pe Amza-Pașa (Hamuț), al Vidinului.

Mahomet pornește contra Munteniei o formidabilă flotă pe apă și o armată pe uscat.

O parte din armata lui Țepeș era păzitoare a Chiliei.

Ștefan a oferit sultanului Mahomet al II-lea, serviciul său contra lui Vlad.

Sultanul este încântat despre aceasta și-i face cunoscut să se unească cu *Navarhul* [3]) sau amiralul *turc* și să bată împreună cetatea Chiliei, *care era în marginea Dunării;* Ștefan primește; o bate, împreună cu amiralul turc, mai multe zile; *unul, după uscat,* celălalt după apă. Cu toate greutățile, comandantul cetății, *reprezentantul* lui Țepeș, pune cetatea în poziție de a rezista...

Neputând-o lua, ei sunt siliți să o abandoneze... *Au fost puși pe fugă* [4]).

---

[1]) Spune Hasdeu, care trebuie citat oriunde istoria nu este destul de luminată.

[2]) I. Heliade Rădulescu, *Dacia și România,* pag. 135.

[3]) Ce-i zice și Aron; idem, pag. 161.

[1]) Heliade susține și el aceasta, pag. 161.

[2]) *Sumarul cronicei despre Țara Moldovenească,* scriere în limba polonă, publicată la Iași la 28 Oct., 1566.

[3]) Vorba este grecească deoarece flota turcă era prea de curând formată.

[4]) Chalcochondilas, Libr. 9 (citat de Șincai).

www.digibuc.ro

Vornicul Ureche a scris relativ la acest eveniment:

« In al VI-lea an al domniei sale, în anul 1462, 22 Iule [1]), Ştefan Vodă (cel bun şi mare) a fost lovit de o puşcă, în gleznă, la cetatea Chiliei.

La 1462 abia Ştefan se întoarse din expediţia lui din Ardeal şi-l vedem că atacă Chilia, ce se afla pe atunci sub stăpânirea Munteniei.

Această cetate trecuse în decursul timpului, dela întemeerea principatelor încoace, în mai multe rânduri dela o ţară la alta. Aşa, pe timpul lui Mircea ea era fără îndoială în stăpânirea Munteniei, deoarece Mircea se întitulase: al ambelor laturi ale Dunării până la marea cea mare. Pe timpul lui Alexandru cel Bun ea este a Moldovei, probabil în urma vreunei cesiuni voluntare din partea lui Mircea către protejatul său Alexandru, care fusese pus de el în scaunul Moldovei, căci am văzut că în tratatul dela Lublin prin care regii Poloniei şi ai Ungariei, plănuiesc împărţirea Moldovei, se vorbeşte de Chilia ca de o cetate moldovenească, ce era să vină în partea Moldovei, atribuită lui Sigismund. Chilia rămâne de aci în stăpânirea Moldovei până la Petru al II-lea, care, în anul 1448, spre a mulţumi Ungurilor pentru sprijinul dat în căpătarea domniei, dă cetatea lui Ion Corvin de Huniade, care o trece la rândul său lui Dan al III-lea, înruditul şi proteguitul său. Se vede însă că Ştefan cel Mare, care considerase pe Petru ca un uzurpator al tronului tatălui său, nu voia să recunoască niciunul din actele sale ca legiuit făcute şi deci cu atât mai puţin înstrăinarea unei posesiuni a ţărei sale. De aceea îl vedem atacând Chilia, tocmai în acel timp când Vlad Ţepeş, domnul Munteniei, ducea greaua lui luptă contra Turcilor. Se vede însă că Ungurii deşi trecuseră Chilia la Munteni, tot păstrau asupra ei un fel de supremaţie, ţinând garnizoana în ea, deoarece cronica putneană, spune că la 22 Iulie 1462, Ştefan cel Mare a fost rănit la un picior de către Ungurii din Chilia. Vlad Ţepeş fiind cumnatul lui Matei Corvin suferise şi dânsul această supremaţie ungurească.

Deşi în aparenţă Ştefan, atacând Chilia, părea să comită un act de duşmănie contra Ungurilor, totuşi în fond, el lovea direct în Vlad Ţepeş, pe care ca domn şi român resonabil trebuia să-l menajeze, fie că îi datora domnia, fie că era absolut firesc cu care trebuia să lupte contra Turcilor.

Atacul Chiliei dat de Ştefan era deci o greşală, poate chiar o crimă. Ţepeş a lăsat un general contra Turcilor şi el a plecat contra lui Ştefan. Acesta părăsise asediul Chiliei şi pleacă contra lui Ţepeş. Se dă o luptă în care Ţepeş este bătut în momentul când generalul său este distrus de trupele lui Mahomet. Vlad fuge la Unguri, mai români pe acea vreme ca marele Ştefan!... Dacă am crede lui Chalchohondilas (pag. 506—507) crima era şi mai mare, consiliind pe sultan să atace pe Vlad, îi promitea şi unirea oştirei sale cu aceea a Turcilor.

O! Dii immortales! Ubinam gentuim sumus? (Cicerone).

Dar crima nu este scuzabilă în niciun fel căci... fusese premeditată.

Pe când Ştefan devasta Ardealul la 1461, trimise lui Vlad pe logofătul Mihail, întovărăşit de un nobil polon spre a-l susţine, fie pentru a-l adormi asupra pericolului atacului pe care-l pregătea, fie cerându-i Chilia, ceea ce Vlad nu putea da (Xenopol, II, 274—275).

După fuga lui Ţepeş, Radu cel Frumos a alungat garnizoana ungurească din Chilia şi a înlocuit-o cu garnizoana turcească, ceea ce face pe Ureche să spună că în 1465 Ştefan luă Chilia dela păgâni.

---

[1]) 22 Iunie, zicea cronica cea mai veche a Moldovei, redactată din oficiu, de călugării mânăstirei Putna, între 1466 şi 1552, tradusă în limba polonă, adăugată cu evenimentele dintre 1552 şi 1566 şi cu o notă statistică a Moldovei (*Arhiva Istorică a României*, Vol. III).

www.digibuc.ro

Vlad depus, fratele său Radu, întronat ca domn al Munteniei (1465) și recunoscând supremația sultanului primește însărcinarea să ocupe Chilia pentru Turci [1]).

Cetatea, zice Michovski, istoric polon contimporan lui Ștefan, s'a predat în urma unei înțelegeri a lui Ștefan cu locuitorii. Sultanul se făcu foc, dar Ștefan îmblânzi treaba trimițând daruri și având aerul de a nu considera ca întreruptă supunerea țărei de pe vremea lui Aron, arătă că nu este niciun inconvenient pentru Turcia de vreme ce cetatea trecuse de sub unul din vasali la altul.

Sultanul la început puse solii la închisoare însă ulterior răsgândindu-se, îi eliberează și s'a mulțumit cu scuzele lui Ștefan.

Fiind Chilia sub Munteni, « în anul 6973 (1465) în luna Ianuarie 23, adunând Ștefan Vodă multă oaste de țară, voind să răscumpere cetățile cari le luase păgânii dela alți domni, a coborît cu toată puterea sa spre cetatea Chiliei și sosind Miercuri spre Joi, la miezul nopții, a înconjurat cetatea, însă Joi nu s'a apucat de harț iar Vineri de dimineață a început să bată cetatea și așa toată ziua s'a hărțuit până seara. Iară Sâmbătă se închinară cei din cetate și a intrat Ștefan Vodă în cetatea Chiliei și acolo petrecând trei zile, veselindu-se și lăudând pe Dumnezeu, *îmblânzia* oamenii din cetate » [2]).

Astfel trei ani mai în urmă, armele moldovene au fost mai norocoase, cu toate că Dlugossius [3]) nu pare să dea prea mare importanță acestui fapt militar; astfel spune că:

La 1465, Ștefan înțelese că, deși supuși Munteniei, cetățenii din cetatea Chiliei erau devotați craiului Cazimir; a cerut scrisori dela acesta și în timp de opt zile, puse la cale predarea cetății.

Spre a nu se observa trădătorii, s'a apropiat de cetate cu o armată mare și deschizându-i-se o poartă, către miezul nopții, intră în cetate. Din cei 2 pârcălabi ce fuseseră la o nuntă, în acea seară, unul a fost prins; celălalt scăpă prin cetate, dar temându-se de răzbunare, de vreme ce cetatea era aproape luată și gândind și la daruri, a predat-o fără vărsare de sânge.

Cu sultanul a aranjat treaba trimițându-i o solie care-i spune că supusese cetatea pentru împărăție, apoi Ștefan întări cetatea instalând pârcălabi pe Isaia și pe Buhtea.

Sumarul cronicei despre țara moldovenească [1]), spune că Ștefan a luat Chilia, în acest război, dela Unguri [2]).

La 1475 Mahomet, venind cu armată mare asupra Moldovei, a ocupat din nou Chilia.

Ștefan n'a întârziat, probabil, să o reia, căci vornicul Gr. Ureche scrie:

« In anul 1478, Iunie 22, a început Ștefan Vodă să zidească cetatea Chiliei și a săvârșit-o, în același an, în Iulie 17 ».

A început să o zidească la 22 Iunie și a terminat-o la 17 Iulie același an.

Mai mulți autori au căutat să explice această frază, făcându-și întrebările cari decurg natural din ceea ce a scris Ureche.

Cum s'ar putea isprăvi o cetate așa de curând?

După N. Costin, marele postelnic Panaiotache pare să explice, astfel, această enigmă:

« Cum în afara cetății celei mari, a Chiliei, era alta mai mică, care să o fi zidit Ștefan Vodă cel bun, ca o *streajă cetății* celei mari [3]), probabil vreun fort.

« S'a dres și s'a mai întărit cetatea Chiliei trăgându-i și alte pânze » [4])... « sau niscaiva tunuri adăogând, și întărind *baștele și șanțurile* ». Astfel prezintă Șincai explicația postelnicului Panait și a altor *boieri* din țară » [5]).

Căderea Chiliei, zice Hasdeu [6]), sub dominația lui Ștefan cel Mare, a adus după

[1]) Dlugossius, libr. 13 ad. an. 1465.
[2]) Cronicarul Vornicul Gr. Ureche.
[3]) Citat de Șincai, Vol. II, pag. 45—46.

[1]) Operă citată mai sus.
[2]) Letopis. Cogălniceanu, pag. 461, ed. 2-a.
[3]) *Letop.*, Cogălniceanu, pag. 70.
[4]) Nu se poate nume mai nimerit dat suprafețelor parapetelor unei întăriri.
[5]) Șincai, *Cronica Românilor*, Vol. II, pag. 72.
[6]) *Istoria Critică a Românilor*, ed. II.

www.digibuc.ro

sine supunerea întregei regiuni limitrofe, pe ambele maluri ale Prutului.

O singură biserică, jumătate în pământ, este ultima reliquă a stăpânirei moldovene asupra Chiliei şi aceasta făcută de Ştefan cel Mare.

De aci înainte gurile Dunării încetează pentru totdeauna a fi ale Ţărei-Muntenești.

Baiazet învingând pe fratele său Zemé, petrecuse trei ani fără grijă. Uniformitatea vieţei sale îi născu urîtul. Gloria îl împinse la război; el căuta vecinilor un pretext. Kara-Bogdania (Moldova) a fost nefericita ţară asupra căreia îi cad ochii. Domnul său era mândru şi puternic. El s'a decis să-l doboare. Se aliază cu Tătarii şi în primăvara anului 1484 (15 Martie) 350 corăbii transporta pe mare o parte din armata sa; cealaltă, urmează pe uscat, cu suveranul în frunte, drumul Moldovei. A intrat în această ţară; focul şi sabia, distrugerile şi crima, sunt împinse până la Bârlad.

S'a îndreptat la Chilia.

Unii autori spun [1]) că pârcălabii Ivaşcu şi Maxim, au apărat-o cu putere, vărsând pâraie de sânge; alţii [2]), că un Mamilak, vânzător de ţară, castelanul sau pârcălabul cetăţii, o închină. Au găsit aci şi trei nobili poloni, cari aveau intenţie să meargă la Ierusalim; ei au fost robiţi şi vânduţi [3]).

Baiazet intră în cetate miercuri 14 Iulie [4]); de aci a plecat spre Cetatea-Albă. De observat că Vlad Ţepeş se afla şi el în lagărul turcesc [5]).

Din cele ce precede, se vede că ocupaţia Chiliei, în timpul lungei domnii a marelui Ştefan, n'a fost decât temporară, dar repetată.

Intr'unul din hrisoavele acestui domn se găseşte scris:

« Lembergenii mergând la Berlin sau la Chilia, după peşte, să plătească vamă la graniţă în Bacău sau la Bârlad [1]).

Litoralul Mării Negre, la nordul gurilor Dunării, aparţinea Moldovei şi Munteniei. Hotarul Moldovei începea mai jos de Cetatea Albă, prin urmare mai sus de gura Dunării numită Chilia [2]). Poate cam ca hotarul dat de Congresul dela Paris din 1856.

Incă dela fundarea statului Moldovei, văzurăm figurând ca una din cele trei persoane importante în Stat (Cronica lui Hurul) pe *Ducele Campestru, capul cestorilor oficianţi peste armaşii vaselor*, adică peste oamenii chemaţi a servi ţara pe apă.

In adevăr, se vorbeşte de existenţa unei mari marine militare, între secolul XI şi începutul acelui al XV-lea, la Moldoveni, fie la statul unit, fie la republicele ce i-au fost înainte.

Se pare însă că flota moldoveană a ajuns apogeul său sub Ştefan cel Mare.

Să lăsăm cuvântul autorilor competenţi:

« Predominarea în Marea Neagră, posesiunile pe ţărmurile mezii-nopţiale acestei mări şi acele din Crimeea, întinsele referinţe comerciale şi politice cu Bizanţul, cereau negreşit o însemnătoare desvălire de putere navală. Moldovenii îndată după înfiinţarea statului lor, lipiţi în strânse confederaţiuni cu Genovezii, se apucară cu toate puterile la formarea unei marine comerciale. Locuind o ţară cea mai avută în materiale şi produse naturale şi având de învăţători în arta navigării pe statul cel mai desăvârşit maritim în acea epocă, nu le putea lipsi nici mijloacele, nici experienţa. Prin acest chip Moldova căpătă elementul cel mai esenţial de viaţă al unui stat, încât a fost în stare să se susţină independentă mai mult decât Valahia, lipsită de acest avantaj. Puternică prin comerţul şi marina sa, ea mai mult chiar şi decât alte state mari, precum Un-

[1]) Intre cari Vornicul Gr. Ureche.
[2]) Crommer, Malatesta, Miron Costin, etc.
[3]) Contimporanul polon Matei Miechowski, *Arhiva Istorică a Românilor*, pag. 42, col. II.
[4]) Cronica Vornicului Gr. Ureche.
[5]) Heliade, *Dacia şi România*, pag. 168.

[1]) Citat de Hasdeu în *Ist. Critică*, ed. II, Vol. I.
[2]) Idem.

www.digibuc.ro

garia s'a putut ţine contra giganticelor năvăliri ale Otomanilor ».

« In suta XV Moldova, sub domnia lui Ştefan cel Mare, se afla în apogeul puterii şi al înflorirei sale. Acest domn, prin desvălirea ce dădu puterilor militare ale statului de uscat şi de mare, puse ţara în stare să sprijine orice lovire fără greutate. Cunoscând prea bine adevăratul izvor de putere pentru Moldova, el, prin o mai strânsă unire cu Genovezii şi serioase îngrijiri la întărirea cetăţilor maritime, a dat un puternic sprijin marinei şi îndoit impuls comerţului, întărind prin acestea posesiunile de peste mare. Ameninţat de neîntârziata năvălire a otomanilor, cari, văzând în Moldova singura piedică ce le sta în calea cucerirei întregei Europe, se pregăteau să se arunce asupra ei cu toate puterile lor, Ştefan simţi prea bine că Moldova, încât va fi stăpâna gurilor Dunării şi va predomni în Marea Neagră, niciodată nu va putea fi aşa doborîtă, încât să nu poată să se ridice curând şi să recapete orice pierdere ar fi cercat. Timpul dovedi acest adevăr: colosalele puteri ale osmanlîilor veniră în mai multe rânduri să se sfarâme contra Moldovei, temeinic aşezată pe marina sa.

« In zadar cuceriră la întâia dată chiar Cetatea-Albă şi Chilia. Marina moldoveană, sprijinită de Genovezi şi refăcută prin avutele mijloace coloniale ale posesiunilor din Crimeea, se înturnă curând spre a recăpăta porturile pierdute şi să dea Moldovenilor noi puteri să reziste contra năvălirilor. Aceasta ţinu până când Osmanii, pe câmpul dela Racova înţeleseră în fine, cu paguba lor, că pentru a supune Moldova, trebuia să înceapă prin surparea posesiunilor ei comerciale, acel izvor nesecat, al ei, de putere şi de viaţă ».

« Căderea definitivă a imperiului din Orient şi cucerirea Constantinopolului prin Mahomet al II-lea, a pus pe Osmani, stăpâni acum ai Elespontului şi întregului ţărm mezi-zial al Mării Negre, în înlesnire să întreprindă sfărâmarea predomnirei moldo-genovezilor în această mare. O însemnătoare flotă otomană a nimicit toate posesiunile maritime ale acestora, prin conclucrarea de numeroase armii tătare, ce le ataca tot într'un timp din partea uscatului. Separaţi de orice ajutor, prin căderea Bizanţului şi a Dardanelelor, înconjuraţi de numeroşi neamici, şi, storşi prin necontenite lupte, Moldo-Genovezii n'au mai putut sprijini posesiunile lor. Cafa, cel mai important depozit comercial al lor şi Paladiul acelor posesiuni, a căzut în mâinile Osmanilor. In ea, Moldova a pierdut cel mai de pe urmă sprijin al marinei sale şi, pentru totdeauna, poate, predominarea în Marea Neagră, acel lac român, cântat de Ovidiu. In urma acestor pierderi, cu toată eroica bravură a locuitorilor săi, nu mai era chip de împotrivit şi Moldova se văzu redusă să capituleze ».

« Aşa dar vedem, că începând dela 1159 şi până la 1476 Moldovenii au avut numeroase poseiuni în Crîm şi pe litoralul mezinupţial al Mării Negre şi au fost domnitori în această mare. Noi credem de trebuinţă de a alătura aici bucăţile următoare, citate în « Arhiva românească », şi scoase din un manuscis al lui Balş intitulat: Fragmente de starea Moldovei, de când a fost desmembrată din imperiul roman, până la domnia lui Ştefan, cel mai de pe urmă prinţ independent al Moldovei, inclusiv »:

« *Indată ce Moldovenii s'au unit, prin confederaţiune, cu Genovezii, ei au făcut vase de mare şi s'au declarat stăpâni ai Mării Negre; aceasta se găseşte în titlurile lor; Prinţii suverani ai Moldovei şi domni ai Mării Negre. Impărăteasa Ecaterina II, în timpul războiului întâi cu Poarta, a fost convinsă de acest adevăr prin mareşalul câmpestru Contele Romanţov, carele avusese ordin să cerceteze drepturile Moldovei asupra Mării Negre...* ».

« *Ştefan cel Mare simţi că o marină militară trebuie să aibă la bază o marină comercială. Abundenţa ţărei în materiale de construcţie şi calitatea producţiilor ei, o chema la o navigaţie*

www.digibuc.ro

mai vie şi mai întinsă. El cunoscu mersul natural al lucrurilor. El întoarse privirile sale asupra navigaţiilor lucrative, cari ar fi format o armie, ar fi susţinut comerţul şi ar fi înmulţit escadre, cărora nu le putea lipsi nici instrucţia, nici experienţa. Astfel Moldovenii au stat stăpâni ai Mării Negre până la luarea Constantinopolei de Mahomet II, care năvăli curând după aceea, asupra Crîmului, a alungat pe Genovezi din Caffa şi a început războiul contra Moldovei »[1]).

La 1536 Asrud-Bey, domnul Bosniei, după ce a respins o invazie a Moldovenilor aliaţi cu Polonii, Boemii şi Nemţii, bate şi supune Chilia [2]).

La 1538 Turcii gonind pe Petru Rareş au pus, în locul lui, domn al Moldovei pe Ştefan poreclit Lăcustă, fiul lui Alexandru; acesta a rezidit cetatea Chiliei, ceea ce înseamnă că nu era bună ci dărâmată iar pe Cetatea-Albă o întări. Suleiman alipi ambele cetăţi, teritoriului dintre Prut şi Nistru iar Basarabia de jos a fost transformată într'un nou sangiac turc care a primit numele de Bugeak.

Incă din timpurile cele mai vechi, pe la Chilia era marea trecătoare a Dunării, cu toate că mulţi din călătorii străini au fost jefuiţi, precum ne spun multe istorice. Tradiţia despre hoţiile antice de pe Dunărea de Jos s'a păstrat în gura poporului român din Moldova, în expresia: «haramin de Dunăre» [3]).

Căderea cetăţilor Chiliei şi Akermanului în mâinile Turcilor a stins orice pretenţie a Muntenilor asupra domniei Moldovei [4]).

La 1538 Turcii din Chilia vin să taie lemne din o pădure a Tighecenilor; aceştia îi bate şi îi alungă; apoi, având în capul lor pe Petru Rareş, domnul Moldovei, merg la Chilia, o arde şi ucide pe toţi Turcii din ea [1]).

Suleiman al III-lea, înfuriat, a plecat contra lui Rareş cu 120.000 oameni. După ce îl alungă de pe tron, a restaurat Chilia, adăugându-i şi regiunea dimprejur şi unind-o cu aceea a Cetăţei-Albe, care cuprindea tot ţinutul de lângă Dunăre, dela Prut şi până la Nistru, care s'a numit de aci înainte *Bugeak* (colţ, *românește*).

Cu toate aceste şi cu tot darul lemnelor dela podul ce Suleiman al III-lea făcuse peste Dunăre, la trecere, Chilia n'a mai ajuns niciodată la splendoarea de care s'a bucurat înainte de acest foc.

In Decemvrie 1561 Alexandru Lăpuşneanu domnul Moldovei, bătut de competitorul său la tron, Eraclide Despotul, care avea 25.000 oameni şi 32 tunuri, lângă Prut, fugi, căutând adăpost la Chilia şi de aci la Constantinopole prin Silistra.

La 1573 a fost luată dela Turci de Ioan I-iu domnul Moldovei; dar ea a recăzut în puterea lor după bătălia dela Cahul.

In luna August 1625 Chilia fiind atacată de cazaci, Turcii invit pe domnul Moldovei să se îngrijească de apărarea ei [2]); cazacii devastând teritoriul, cetatea este apărată de Turci [3]).

In o scrisoare din 28 Aprilie 1629, judecătorul Sebastian Veniero, scrie Senatului Venețian că văzând greutatea [4]) de a strânge trupe din Moldova şi Valachia, a găsit pe un Petre Raguzan, fost căpitan al Principelui Graziani al Moldovei, care s'a însăr-

[1]) Melidon (Disertaţie asupra marinei Moldo-Genoveză) *Lept. Rom.*, Vol. IV, pag. 279.

[2]) Comnen Ipsilante, *Analele Academ.*, Tom. II, Seria II, pag. 433.

[3]) Episcopul Melchisedek, *Mitropolitul Grigorie Ţamblac.* Revista lui Tocilescu, pag. 8, note (An. II, Vol. I, fasc. I).

[4]) Ibid., pag. 28.

[1]) A. C. Ipsilante, op. cit., pag. 433.

[2]) Scrisoarea judecătorului G. Giustiniani din 27 August 1655 către Doge. Docum. Nr. 637, citat de C. Esarcu în colecţia de documente publicată în Revista Tocilescu, anul III, pag. 366.

[3]) Ibid. Doc. Nr. 638 din 7 Sept. 1625. Aceste documente se contrazic. Cetatea trebuie să fi fost apărată de Români, cari s'au supus invitaţiei, fiindcă altfel ar fi fost inamiciţie şi domnul Moldovei nu ar fi invitat pe paşa dela Silistra, Diach Mehemet la nunta fiului său, cum se constată din acest din urmă document.

[4]) Documente 658, din 14 Aprilie.

www.digibuc.ro

cinat să strângă trupe muntene şi moldave, *socotite destul de valoroase*, în serviciul republicei Veneţiene şi dă sfatul *să se achiziţioneze şi cai în aceleaşi provincii* [1]).

La 1637 Chilia cu oraşele dimprejur, erau ocupate de un Mîrza Cantemir, soldat de mare bravură, care în capul nenumăratelor sale oarde tătare, venite din Crimeea, ameninţa chiar hotarele Moldovei.

Bătut de hanul tătăresc, a cărei autoritate o nesocotea, a fugit în Dobrogea; în urmă, ameţit de promisiuni, s'a înapoiat în Crimeea, unde fatalul cordon îi termină destul de tragic, cam cum trebuia, aventurile [2]).

Grigore Calimah, domnul Moldovei, a fost închis la Chilia din porunca vizirului, sub pretext că nu a avut o purtare corectă, în acea epocă. Puţin timp în urmă, scos de aci, a fost trimis la Constantinopole unde a stat şi acolo închis mai bine de un an [3]).

Pe la 1712 locuitorii din Chilia erau în afară de turci, evrei, creştini, armeni şi alte naţiuni.

Pe toţi îi administra, zice Cantemir, un nazîr.

Numai această gură, cea mai largă şi cea mai adâncă era navigabilă la 1712 din cele 5; era un loc renumit pentru comerţul Moldovei. Drumul până la Galaţi se făcea în 48 ore (probabil pe apă).

La 1770 August 30, după luarea Ismailului, Repnin s'a îndreptat asupra Chiliei şi după 9 zile [4]) de asediu, a ocupat cetatea, cu 2 paşi, 3000 prizonieri, 20 tunuri şi muniţiuni imense.

La 10 Iulie 1788 Suvarow s'a retras la Chilia şi a rămas acolo 2 săptămâni, apoi s'a dus la Ghineşti unde spre mirarea tuturor a rămas o lună întreagă. A plecat apoi şi în două zile a ajuns la Nisipeni, cu infanteria sa, parcurgând 70 verste, unde a staţionat din nou o lună în inactivitate. In fine a primit ordin să meargă înainte. In trei zile marş forţat a parcurs 125 verste, ajungând la Bucureşti. Aranjă cu Coburg planul luptelor... Veni ştirea că austriacii au încheiat pacea... S'au retras şi ei. In Octomvrie 1788 a fost luată de Suvarov din ordinul lui Potemkin, după o crâncenă luptă, cu ajutorul flotilei de război. La încheierea păcei a fost redată Turcilor.

La 1790 braţul Dunării care trecea prin faţa cetăţei Chiliei purta numele de gârla sau gura (îmbucătura) Brăilei.

Chilia era foarte mică; nu avea decât 150 case degradate, închise într'o foarte rea şi veche incintă, flancată de patru turnuri patrate sau rotunde.

In interior era un mic castel, flancat de 4 turnuri.

Spre Dunăre avea un simplu zid. In general poziţia sa o făcea susceptibilă de o bună apărare, căci ea se afla pe înălţimea care domina, pe cât vedeau ochii, o câmpie netedă şi stearpă.

Către 9/20 Septemvrie 1790 Principele Potemkin a detaşat 15.000 oameni pentru a începe, cum spune el, asediul Chiliei. Acest corp rămăsese aproape 3 săptămâni în lagăr la Tatar-Bunar. Intârzierea acestui corp s'a găsit justificată prin aceea că Turcii trimiseseră propuneri de pace, cu toate că se credea şi că Potemkin aştepta sosirea flotilei, pe care el o bănuia că va intra curând pe Dunăre şi să decidă, fără pierdere, succesul acestui asediu; dar se va vedea că această presupunere era falsă.

Acest corp de 15.000 oameni era sub ordinele generalului Müller, care se ridicase *prin meritul* şi *bravura* sa la gradul de general-şef al artileriei. El avea mai mult de 70 ani.

Către mijlocul lui Octomvrie, generalul Müller, a primit ordin să înceapă asediul Chiliei.

I s'a dat pentru această expediţie 10 batalioane de grenadieri, 8 de puşcaşi, 4 de vânători, 36 escadroane cavalerie şi 2000 cazaci.

[1]) Idem, pag. 368, (Revista Tocilescu, Vol. III).
[2]) Şincai, Vol. III, pag. 30.
[3]) Enache Cogălniceanu, op. cit., pag. 562, 263.
[4]) Füllek, spune 8, op. cit., pag. 70.

www.digibuc.ro

In războiul precedent, Rușii au luat Chilia, dar nepăstrând sau neridicând planul cetății, o credeau o întăritură de primul ordin.

Ea a fost învestită la 3/14 Octomvrie. In acest asediu s'a văzut și greșeli și operațiuni.

Prima greșală a generalului Müller a fost acea de a nu ocupa ostrovul de pe Dunăre, din dreptul orașului. Ar fi putut stabili pe el baterii cari, prin focul lor, ar fi putut goni vasele turcești, cari au încomodat pe Rușî mult timp. In urmă s'a trimis brigadierul Markow, dar prea târziu. In noaptea de 5—6 Octomvrie s'a atacat foburgul.

Acest atac trebuia executat sub ordinele unui soldat bătrân, devenit general maior, Meknop, ofițer brav, inteligent și cunoscând meseria sa; dar nepotul principelui Potemkin, contele de Samoïlov, fiind prezent, trebui să-i dea lui comandamentul general.

12 batalioane, despărțite în 5 coloane, au fost dirijate către foburg, care nu era înconjurat decât printr'un șanț de 3—4 picioare de lat și de 2—3 adânc.

Indată ce Turcii au auzit mersul Rușilor, s'au retras în oraș. In întuneric, coloanele din dreapta și din stânga s'au îndreptat rău și s'au alăturat către coloana din centru a generalului Samoïlow. Ea a fost apucată de o panică groaznică și soldații au început să tragă unii în alții. Generalul, chiar el, a pierdut puținul sânge rece ce-l avea, a fost aruncat la pământ și coloana defilă peste el.

Când fiecare soldat a isprăvit cele 40 cartușe ce avea și când s'a făcut ziuă, ei au văzut că nu erau alți inamici decât acei pe cari soldații și-i închipuiseră. Au intrat în foburg. Generalul Müller a dat ordin să se deschidă tranșeia și s'a retras pentru a se repauza puțin.

Samoïlow al cărui cap nu se desmeticise bine, care, ca om era foarte brav și care voia prin o nouă nerozie să acopere pe aceia deja făcută, strigă: Inainte! și conduse, prin esplanada care despărția orașul de foburg, trupele coloanei sale, până la șanțul fortificației. Abia ajunse aci și recunoscându-și greșala, voi să retragă trupele, dar nici ordinele sale, nici focurile înspăimântătoare care veneau din cetate și dela flotila turcească, n'a putut decide la retragere pe bravii săi soldați, cari credeau că merg la asalt și voiau cu orice preț să-l execute. Chiar ordinele trimese de generalul Müller au fost inutile. In fine, a venit el singur să ordone retragerea și a primit în mijlocul foburgului un glonț de carabină, care-i pătrunse pieptul.

El a murit câteva zile în urmă regretat de toată lumea. Rușii în cele din urmă s'au retras, lăsând pe loc 8—900 oameni, sau omorîți de Turci pe esplanadă sau de ei înșăși în foburg, într'o acțiune care nu trebuia să coste nici viața a zece oameni.

Reîntorcându-se în lagăr, ei au jefuit casele și au pus foc peste tot. In acest mod ei au distrus singuri principalele lor apărări, căci îndată ce casele au fost distruse, ei au rămas descoperiți și au fost obligați să facă o tranșee. Această tranșee a fost făcută fără precauțiune și fără sprijin iar șanțul foburgului, a fost prima lor paralelă.

In dreapta tranșeei, Rușii au instalat o baterie de breșă aproape de Dunăre. Ea a fost așezată și prea departe și prea în lături; această baterie a tras opt zile și Turcii au predat cetatea la 16/27 Septemvrie, locotenentului general Gudovici, care luase comanda armatei, după moartea generalului Müller.

Garnizoana formată din 3500 eniceri a avut permisiunea să se retragă unde va voi și ea a plecat la Ismail. Aceasta a fost o greșală a capitulării cu atât mai mare, cu cât s'a mărit forțele garnizoanei Ismail; dacă li s'ar fi cerut, turcii ar fi consimțit să nu mai servească în acest război.

Garnizoana Chiliei n'a arătat în apărarea orașului mai multă inteligență decât Rușii în apărare; ei n'au încercat decât o ușoară ieșire.

Dela 11/22 la 16/27 a fost un armistițiu curios: Principele Potemkin voind să aștepte sosirea flotilei sale, îl propuse și Turcii cre-

www.digibuc.ro

zând în o pace imediată, l-a primit, fără a reflecta şi în acest interval, trupele se preumblau, unele la altele, cu oarecare libertate.

După luarea Chiliei, infanteria a rămas în lagăr aproape de oraş.

Inainte de predarea cetăţei o diviziune de şalupe şi bombarde turceşti a înaintat pe Dunăre, dar a fost capturată.

La 1794 Chilia se găsea din nou în mâinile Turcilor, cari se preparau să o fortifice în scop de a ajuta pe Poloni contra Turcilor.

După acest război, la Chilia, s'a gătit multă sare, sub domnia împărătesei Ecaterina; dar Paul I (1798) a pus o taxă de 3 zechine cu drept de intrare a unui car cu sare, în statele sale.

La 1801 Chilia era la 3 km. de gura mării, unde ancorau vase cari călcau mai mult de 10 picioare, fie pentru a descărca în parte, fie pentru a-şi complecta încărcătura. Ea era cel mai apropiat port de coastă.

In acest an Turcii au pus o geamandură pentru a însemna, la ieşire, şenalul marei ramuri a gurei numită Sunné-Boghazi (Sulina), pe care să poată urca marile vase.

La 4/16 Februarie 1807 a ieşit din Chilia un detaşament de 6000 Turci care a atacat, prin manevre foarte bine executate, un corp rus, ce a rezistat cu mult curaj dar care a fost silit să ceară ajutor şi căpătându-l a bătut pe Turci, cari au pierdut 5—600 oameni iar Ruşii 50 morţi şi răniţi (?). Se credea că în fiecare corp turcesc de pe Dunăre se aflau ofiţeri francezi cari dirijau operaţiile şi cetăţile.

La 1 Noemvrie 1807 gurile Dunării sub comanda generalului Rothoff, erau păzite de un corp cu 9 batalioane infanterie, o companie de pionieri, 5 escadroane de cavalerie şi un regiment cazaci; avea reşedinţa la Chilia.

In luptele dintre Ruşi şi Turci, Chilia a suferit mult până la 1812, când a căzut, odată cu Basarabia, sub stăpânirea Rusiei; conform tratatului dela Bucureşti, zidurile sale la început au fost distruse apoi în urmă au fost întărite din nou.

In Aprilie 1813 la Chilia se afla un oarecare Padapulo, comandant a 6 bărci canoniere ruse. Eschi-Chilia a fost ocupată de Turci. Poarta se gândea să fortifice cetăţile sale pe Dunăre.

Se pretinde că în timpul războiului oriental (1853—55) în Iulie 1854 [1]), o parte din flota aliată anglo-franceză ar fi bombardat Chilia. (?)

La 1857 revenind în stăpânirea Moldovei, în urma tratatului de la Paris, zidurile sale au fost dărâmate, înainte de a fi încorporată Principatului.

La începutul războiului din 1877 acest oraş a fost ocupat (13 Aprilie), în aceeaşi zi cu Ismailul, de armata corpului VII rus, care a pus-o imediat în stare de apărare, fortificând-o pasager.

După tratatul din 1878 dela Berlin, partea Basarabiei de jos, fiind reîncorporată imperiului rusesc, Chilia îi urmă soarta; iar vechea, prima Chilie, Aquilea romană, a rămas, cu delta Dunării, României.

In fine, trebuie bine observat să nu se confunde, nicidecum, Chilia de pe malul stâng, de creaţiune nouă, cu vecina sa de peste Dunăre, vechea şi clasica Chilie, ce se ridica oarecând maiestoasă, în mijlocul lagunelor, ca şi astăzi, pe colţul format de malul drept al Dunării (chiliane) cu acel al gurei de jos a canalului Tătarul.

Topograficeşte, abia se mai cunoaşte locul unde se afla oarecând, regina gurilor fluviului şi comerţului dunărean. Diferite monete ce s'au găsit, îi arata locul, ocupat ulterior de grădinăriile satului, Chilia veche.

§ 13. *TULCEA.*

Acest oraş este vechiul *Aegyssus*, al Moesiei, mai sus de care Dariu, cum se ştie, a trecut Dunărea, pe un pod de vase, contra Sciţilor.

Ovid, povesteşte că regele Cotys (cu care era în relaţiuni şi ale cărei poezii, în limba scitică, Ovid le găsea destul de frumoase),

[1]) *Fürstenthum Rumänien* von Füllek, pag. 70.

www.digibuc.ro

al Odrisilor, ajutat de legionarii Romani, sub conducerea generalului Vestalis, a gonit pe Geţii independenţi din acest oraş, pe care ei îl luaseră cu concursul probabil al locuitorilor, ceea ce, numai, ar explica rigorile exercitate de acest principe, în această ocazie [1]).

După Romani, teritoriul a trecut în stăpânirea barbarilor. Este cel mai însemnat punct al Dunării de Jos şi al vechei insule Peuce; pe aci sau în apropiere trebuie să se fi născut vestitul Alaric, faimosul învingător al Romei, nu departe de Silistra unde s'a născut Aetiu, învingătorul lui Atila; «marii inamici şi marii apărători ai Romei, ieşeau, aşa dar, atunci din această ţară în care romanul şi barbarul îşi dădeau coate şi munceau, adeseori, acelaşi făgaş» (Amédée Thierry, Histoire d'Attila, I, pag. 238).

La 1637 sultanul nefiind satisfăcut de conduita lui Matei Basarab domnul Munteniei, a trimis ordin să fie ucis, dar pentru aceasta trebuia să fie surprins şi pentru a ajunge la acest scop, el a fost chemat de paşa dela Tulcea sub motiv că trebuie să-i comunice chestiuni importante. El a plecat şi când i-a rămas numai o zi spre a termina voiajul şi prin urmare şi viaţa, el a auzit murmurându-se ceva despre o cursă, care îi era pregătită. Această simplă bănuială care-i fu suficientă, îl făcu să se înapoieze cât de curând.

Paşa văzând că n'a putut pune mâna pe el, se sfătui cu Kemin Paşa, aflat la paza Nistrului contra trecerei Hanului şi cu Mehmet Paşa înlocuitorul său (care venise să-l înlocuiască).

Au discutat toate expedientele şi pentru a ascunde mai bine planul lor, au terminat prin a trimite lui Matei, firmanul de învestire în demnitatea sa (Neculai Iorga, I, pag. 61).

Cât timp Turcii au stăpânit Ismailul, Tulcea a fost capul lui de pod.

Dela pierderea Ismailului însă, ei s'au servit de Tulcea numai spre a împiedica pe adversarii lor să expedieze materiale de pod pe braţul principal al Dunării.

La 1770 după căderea Tighinei, Turcii au introdus pe la Sulina mai multe corăbii de război pe cari apoi le-a adus sub adăpostul cetăţii Tulcea [1]).

Ruşii, sub generalul Veissman şi Mecnop, au trecut Dunărea, au pus mâna pe oraş şi garnizoana Tulcea, au dat asalt cetăţii, au ars vasele găsite în port [2]), au aruncat tunurile, capturate în Dunăre, apoi, după ce au luat tot ce au găsit în oraş, s'au înapoiat biruitori la Ismaill în ziua de 10 Decemvrie.

Explorările dela 1771 ale generalului Veissman, comandantul Ismailului, pe malul drept al Dunării de Jos, şi în special asupra Tulcei, merită o atenţie cu totul deosebită:

«La 12 Martie generalul Veissman a trecut dela Ismail, la Tulcea, cu 720 grenadieri şi 30 artilerişti şi învinge pe Samsongi-aga şi pe Arnăut-Paşa cari erau la Tulcea în garnizoană cu 5000 Turci. In acelaşi timp Turcii au fost bombardaţi şi de pe apă. Veissman se întoarce biruitor la Ismail cu pradă mare, 29 tunuri şi 51 prizonieri. Opt şlepuri turceşti au fost arse iar în alte 15 şlepuri Ruşii au pus pe Moldoveni şi pe Greci, cu familiile lor, cari locuiau la Isaccea şi i-a mutat la Ismail în ziua de 13 Martie.

Iată cum descrie un istoric turc această acţiune:

La 1771 (1184 egirei) Ruşii au reunit un mare număr de vase cu ajutorul cărora în noaptea de 22/23 Martie ei au operat o debarcare pe ţărmul drept al Dunării, la locul numit Deyirmen Bogassi (Bugaz sau gura canalului morei) la 3 mile de Tulcea. Garnizoana acestei fortăreţe a tras 3 lovituri pentru a da alarma la cartierul general. Selim Gherai care era cantonat la nord de Babadag auzind semnalul, a avizat imediat pe

[1]) Michel C. Soutzo, *Coup d'oeil sur les monuments de la Dobrogea*, pag. 7. (Ovid, *Ponticele*, I, IV, VII, VIII.

[1]) Enache Cogălniceanu, vătaf de aprozi, *Letop.*, Vol. III, pag. 267.

[2]) Idem.

www.digibuc.ro

marele vizir; dar înainte de a putea ajuta Tulcea, Rușii au atacat retranșamentele cari înconjurau satul, le-a ocupat și a aruncat în Dunăre tunurile cari le garniseau. Ei au jefuit locuințele și s'au înapoiat la Ismail.

«La 3 Aprilie Veissman a trecut iar la Tulcea cu 1400 grenadieri, 40 artilerişti, 200 muschetari și 2 tunuri» de unde s'a îndreaptat spre Isaccea.

In luna Mai Rușii trecând la Tulcea, au fost bătuți și goniți, din ostrovul care era în fața Tulcei și de pe care ei împiedicau navigația și trecerea Turcilor din Dunăre în Mare.

«Veissman a trecut, pentru a treia oară, la Tulcea, a bătut 8000 de Turci, incendiind casele și vasele lor. In această luptă au căzut morți 1000 de Turci și s'au făcut 100 prizonieri.

«Veissman iar trece la Tulcea. Supune lagărul turcesc din fața cetății și bate toată armata turcească trimisă de vizirul dela Isaccea. După două zile de luptă Veissman s'a înapoiat la Ismail.

«Veissman mai bate apoi un alt corp de Turci, care venise dela Babadag.

«La 7 Octomvrie Veissman a plecat iar dela Ismail, îndreptându-se asupra Tulcei. Invinge oștirea turcească, pune mâna pe lagărul otoman, le ia tunurile, dă asalt și ia cetatea Tulcea apoi pune mine și o aruncă în aer, distrugând orașul, după ce a luat de aci toate muniţiile, tunurile, lăzile cu bani și după ce a umplut cu pământ toate șanțurile din împrejurimi făcute de Turci».

După aceea repezindu-se spre Babadag, face minuni de bravură, bătând pe Turci pretutindeni; în urmă se întoarce la Tulcea și de acolo la Ismail, ducând cu dânsul pe toți creștinii ce fugeau de robia Turcilor [1]).

La 24 Aprilie 1773 Potemkin a trecut Dunărea la Tulcea; a distrus un corp de 6000 Turci, arde podurile, șeicele, muniţiunile și a luat mulți prizonieri [1]).

La 1771 flotila turcească care intrase pe canalul *Sulinei* (*Sunné Boghazi*), ancorase în fața Tulcei și după ordinele marelui vizir, comandanții vaselor se preparau să încerce o expediție contra Ismailului. Rușii au prevăzut acest plan și în noaptea de 17 Iunie au trecut trupe și artilerie în ostrovul dintre Tulcea și Ismail (Ceatal). Ele s'au fortificat în această poziție și au început să canoneze șalupele; soldații turci au intrat îndată în bărci și s'au repezit la atacul ostrovului. Ei cuceresc primele retranșamente, urmăresc pe inamic care s'a retras din fața lor și-i atrage într'o ambuscadă; acolo fulgerați de artilerie, ei sunt siliți la rândul lor să se retragă. Ei au reintrat în desordine în bărcile lor și au dus spaima la Tulcea; curând după aceea 6000 Rușî fac o descindere la o jumătate leghe mai sus de cetate. Turcii le opun 600 cavalerişti; în acea zi ploaia cădea în torente; fulgerile și tunetele au speriat caii și un noroi mare a împiedecat mișcările lor.

Pe când Rușii goneau înaintea lor această slabă trupă, la Tulcea domnea confuzie; soldații cari au fost răniți în ostrov, au răspândit date exagerate asupra forțelor inamice și focului artileriei lor. Teroarea a fost mărită de levenți (soldații de marină) carî părăseau vasele lor și le-a lăsat să meargă în scursul curentului. Toată lumea s'a împrăștiat. Rușii au intrat în sat începând să jefuiască; fără îndoială că fortăreața ar fi fost luată dacă n'ar fi apărut în acest moment avantgarda unui corp de 8000 oameni, pe care vizirul îl expediase urgent în ajutorul garnizoanei. Trupele musulmane deja împrăștiate în câmpie, îmbărbătate s'au reîmbarcat în timpul nopții. Timp de mai multe luni ei au încercat noi debarcări pe țărmul drept al Dunării, la Isaccea, Tulcea și la Beștepé. Ei au fost mereu respinși dar au făcut mult rău, au ars o parte din flotilă

[1]) Vezi Darea de seamă despre scrierea lui Atanasie Comnen Ipsilante, de Alex. Papad. Calimah, membru al Academiei. La anul 1771, op. cit., pag. 511—515.

[1]) *Analele academice*, Seria II, Vol. II, Sec. II, pag. 518.

www.digibuc.ro

şi au pus mâna pe o altă parte din bastimente pe cari le-a evacuat la Ismail.

La 1789 Tulcea a fost luată cu asalt de către amiralul rus Ribas.

La 1/12 Noemvrie 1790 Rușii s'au concentrat în fața Tulcei, oraș pe atunci destul de mare, foarte plăcut și bogat. După o ușoară luptă în care s'a distrus câteva bastimente turcești, au ocupat orașul abandonat de Turci și unde s'a găsit o mare cantitate de alimente, grâu, fructe uscate, fân, piese de artilerie, chesoane cu muniții și ghiulele pe cari Turcii din neștiință nu le-a distrus.

In cetate se aflau 5—6000 călăreți, cari lăsaseră să debarce la mal 400 Ruși. Aceștia au intrat în oraș cu o temere neînțeleasă iar Turcii s'au retras fără să-i atace; acești Ruși s'au răspândit prin oraș pentru a jefui și cari după jumătate oră erau cu toți în stare de ebrietate.

In iarna anului 1791 Kutuzoff a rămas la Ismail cu 5—6000 oameni.

Afacerea dela Măcin (Martie 1791) n'a descurajat pe marele vizir; el a continuat preparativele sale și a venit să ia poziție aproape de acest oraș (Măcin) de îndată ce principele Galitzin l-a abandonat. El a mărit corpul de armată campat la Babadag și acest corp a dat destulă neliniște principelui Repnin, pentru a-l decide să facă o expediție particulară, cu care a însărcinat pe Kutuzoff.

La 14/25 Aprilie acest general a plecat din Ismail cu 13.000 oameni, a debarcat la Tulcea și s'a îndreptat spre Babadag.

Pentru a ajunge aci, trebuia să treacă un lanț de dealuri și defileuri impracticabile unde 500 oameni ar fi oprit întreaga armată rusă (Poziție de remarcat pentru o armată română ce ar opera în Dobrogea contra Rușilor). Dar, ca de obicei, Turcii nu aveau un singur post și n'au știut nici chiar de marșul lui Kutuzoff decât în momentul când el a apărut în fața lor.

La sosirea lui aproape de lagărul turc, situat pe o înălțime care domina o câmpie agreabilă, udată de un frumos râuleț, inamicii au ieșit din corturile lor pentru a da lupta; dar, atacați cu iuțeală de cazaci și zaporoji, ei au fugit fără să aștepte trupele regulate rusești și au abandonat lagărul, bagajele, munițiile, tunurile, etc.

Toți locuitorii au plecat înainte de bătălie; mulți dintre ei au răspândit alarma până la Constantinopole.

S'a evaluat la 900 numărul Turcilor omoriți în această acțiune.

S'a găsit la Babadag o imensă cantitate de bogății și depozite însă rușii neavând grijă să aducă care, nu s'a profitat de ele și au fost arse odată cu orașul. Kutuzoff după ce a executat ordinele lui Repnin s'a înapoiat la Ismail.

La 9 Iunie Rușii sub comanda lui Repnin au nimicit complect lângă acest oraș pe Turci.

In Aprilie 1807 Tulcea era înconjurată de un retranșament după sistemul turc și avea un castel de piatră cu 4 turnuri.

Pehlivan-Aga a construit pe un platou un câmp întărit pe care-l leagă cu orașul și în care a pus 3000 oameni, afară de cei 2000 cari se aflau în oraș.

Intăririle Turcilor în regiune în afară de cele de mai sus erau: 2 redute la o verstă mai sus de oraș la un cot al Dunării și o redută la ceatalul Sulinei.

Numărul redutelor în total era zece.

Duminecă 22 Aprilie 1807 Usum Cassan, pașa Tulcei, a respins o debarcare în forță de 7—8000 Ruși ce fuseseră aduși cu flotilele ruse; cu ocazia acestui transport s'a pierdut mai mult de jumătate din oamenii îmbarcați.

La 2/14 August 1809 generalul Bulatow a ocupat Tulcea. A găsit în cetate 18 tunuri și imense provizii de război și alimente. Locuitorii au fugit către Babadag însă Bulatow îi urmări, îi întoarse și a trimis peste 1500 în Rusia.

Acest oraș clădit în amfiteatru este și el dominat de înălțimi din apropiere. La 1826 era destul de puternic. Posesiunea sa era

www.digibuc.ro

considerată de Ruși ca operațiune preliminară contra Turcilor.

Vechiul oraș Tulcea (Aegyssus) nu este cel actual; el ocupa locul carantinei de mai târziu pe înălțimele ce domin brațul cel mare al Dunării și a fost distrus de Ruși după războiul din 1829. Actualul oraș nu are decât o vechime de 110—117 ani.

Turcii aveau în acest port un post militar naval important. Aveau chiar și un mic arsenal, în rada despărțită din brațul de sud al Dunării printr'o stâncă naturală ce se îndrepta perpendicular către mijlocul Dunării.

In Martie 1854 generalul rus Ușakoff adunase 147 bărci de comerț, 4 bacuri și 15 șalupe canoniere pe brațul de nord al deltei.

Infanteria și cazacii erau în ostrov iar *impedimentele* la Ismail. In noaptea de 10 spre 11, flotila a ancorat vis-à-vis de bateriile turce, stabilite pe țărmul drept, în fața capului deltei; bacurile erau înapoi, în afară de bătaia pieselor, gata să se ducă în punctul de trecere, situat mai în aval la 2000 pași. Toată artileria a fost pusă în baterie, în crângurile ostrovului, la deal și la vale de punctul trecerei. Artileria călăreață era pusă mai la stânga în scop de a neutraliza eșirile garnizoanei cetății Tulcea.

In ziua de 11 la ora 5 dimineața canonierele au deschis focul și au redus la tăcere bateriile turcești. La ora 10 bacurile debarcau primele trupe rusești: 4 batalioane și 4 piese cari au fost curând urmate de toată infanteria și artileria ușoară. Podul a fost întins la 12 Martie pe când Turcii evacuau cetățile Tulcea și Isaccea.

Trecând fluviul, coloana a încercat o rezistență demnă de admirat și în care s'a distins primele contingente ale vice-regelui Egiptului. Un regiment rus a fost nimicit până la ultimul om. Turcii nu s'au retras decât după ce au tras cele din urmă cartușe ce aveau. Astfel Rușii au plătit cu mari pierderi niște succese ce nu meritau poate asemenea sacrificii.

In timpul ultimului război, generalul de divizie Ali Pașa comanda trupele din Dobrogea și cetatea Tulcea.

La 20 Ianuarie 1877 au reînceput măcelurile în Bulgaria, ceea ce face pe Rusia să-și mobilizeze rezervele și să concentreze în Basarabia 3 corpuri de armată. Lucrurile înăsprindu-se mereu, la jumătatea lui Martie, Turcii au început și ei mobilizarea rezervelor. La 5 Aprilie Abdul Kerim sosește la Sumla și ia comanda armatei turcești concentrată în Bulgaria. Cinci zile în urmă, Țarul a declarat starea de război între Rusia și Turcia și ambele armate ruse, cea din Europa și cea din Asia au primit ordin să treacă frontiera.

La 17 Aprilie Turcii capturează prima corabie pe Dunăre și tot în acea zi Turcii, conform tratatului dela Paris, cerând ajutorul armat al Europei, ei sunt refuzați, afară de flota engleză care s'a îndreaptat (18 Aprilie) spre apele Turciei.

La 19 Aprilie în urma unei declarații a comandantului-șef al armatei ruse din Europa, comerțul pe Dunăre este închis și armatorii sunt somați să descarce și să plece.

La 26 Aprilie primele bande de basibuzuci turci încep să treacă Dunărea și să jefuiască satele începând cu satul Chiselet. In acea zi Turcii au declarat închis comerțul Mării Negre pe care o blochează cu toate forțele lor navale.

La 16 Iunie generalul Zimmermann a ocupat cu armata rusă: Tulcea, Isaccea și Babadag; o lună în urmă, zi cu zi, acest general este bătut la Jula aproape de Osman-Bazar. La 6 August armata turcă din Dobrogea a fost întărită cu corpul din Caucaz comandat de Fazli-Pașa. Războiul terminându-se, Nicu Catargiu a fost numit comisar extraordinar din partea României pentru a primi în numele guvernului român administrația Dobrogei.

Primirea s'a făcut în ziua de 14 Noemvrie. In aceaiși zi domnitorul a adresat populațiilor din Dobrogea o călduroasă proclamație prin care îi invită să primească în

www.digibuc.ro

mod favorabil armata şi autorităţile române, cari se şi prezint în ziua de 18 Noemvrie şi ocup Tulcea, populaţia făcându-le o primire strălucită.

La 15 Noemvrie, Dobrogea a fost împărţită în 3 judeţe: Tulcea, Constanţa şi Silistra Nouă; la 17 Noemvrie s'a publicat regulamentul perceperei taxelor, zi în care s'a numit magistraţii şi personalul judiciar al Dobrogei.

La 19 Noemvrie s'a numit prefecţii, administratorii şi personalul lor în subordine; la 21 a fost instalat personalul vamal şi fiscal. Armata română a ocupat Babadagul la 23 Noemvrie în aceaşi zi cu Ostrovul (Silistra Nouă); concomitent administraţia Dobrogei este definitiv predată de Ruşi.

La vale de oraş se află o imensă stâncă sau colnic, deasupra căruia domnul Românilor pusese la 16 Octomvrie 1879, prima piatră fundamentală a unui monument, ce era destinat să perpetueze amintirea întăririi Românilor în Dobrogea.

Acest deal *Hora-Tépé*, muntele orelor, numit astfel căci servea, se crede, şi pentru a striga orele şi ca post de observaţie contra surprinderilor diferitelor oarde barbare.

Pe vârful acestui deal s'a găsit multe urme de ruine antice. Piatra acestor ruine s'a întrebuinţat, de locuitori, la construcţii; între altele la biserica greacă din Tulcea.

§ 14. *PRISLAVA.*

La 9 km. la vale de Tulcea, pe braţul Sf. Gheorghe, se găsesc, de ambele părţi ale apei, urmele unei vechi cetăţi.

Este imposibil să se cunoască cari au fost locuitorii săi primitivi.

Partea despre ţărmul stâng prezintă urmele unei întăriture ce pare a se continua după malul drept.

Pe acest mal, întăritura se afla pe o stâncă, care în timpul apelor mari, formează un fel de limbă, argiloasă ce înaintează în formă de peninsulă, oprindu-se în malul apei. Nenumărate resturi de şanţuri, urme de ziduri, oale, morminte vechi, etc. se găseau la fiecare pas.

Suprafaţa întregului teren este formată dintr'un strat de cenuşă, cărbuni stinşi, etc. zice Weickum, care a studiat foarte bine această localitate şi care dă detaliile cele mai însemnate asupra acestor ruini.

Altădată ruinele erau mai însemnate şi poate că s'ar fi putut găsi lucruri destul de interesante în ele; din nenorocire desfacerea acestor ziduri, pentru a se profita de vânzarea pietrei, la Galaţi şi Brăila, a făcut cercetările arheologice imposibile.

Natura resturilor ne lasă impresia că primele fundaţii au fost făcute de un popor foarte înaintat în cultură.

Descrierea topografică a acestei cetăţi o vom face, pe cât vom putea mai detaliată, în a doua parte.

Locuitorii au găsit multe monete în aceste ruine. Oale, sarcofage, pietre legionare, par a nu lipsi, dacă nu întregi, cel puţin în fragmente.

Resturile materiale, în un pământ format de o grosime considerabilă de cenuşă, probează că jaful la care, probabil, a fost dată cetatea, a terminat prin incendii teribile.

Nu este mult timp când la Prislava s'a găsit urmele lagărului întărit (Secz sau Setch) al cazacilor zaporojeni, ordin militar, religios şi format din servi liberaţi, cari au avut sub Petru I, de hatman, pe faimosul Mazzepa. In principiile sectei apropierea femeii era oprită, pe timpul cât ei se aflau în lagăr. Când trebuia să se căsătorească intrau în sate, părăseau lagărul lor şi numai în timp de război erau susceptibili să fie chemaţi. Emigraţi din Rusia, sub Ecaterina, ei au încheiat un tratat cu Poarta, care le asigura independenţa, le concesiona terenuri şi pescuitul pe malul drept al fluviului cu obligaţia de a furniza în timp de război un contingent de oameni şi cai. Lagărul lor era retranşat.

Hatmanul Gladkoi a trădat la începutul războiului din 1828, causa Turciei. Ei au

www.digibuc.ro

trecut din nou la Ruşi, i-a ajutat să bată pe Turci, la Isaccea şi să treacă, în bărcile lor, cu înlesnire Dunărea.

Ruşii le-a mulţumit, distrugându-le lagărul nu mult după aceia (1829). Locul unde îşi cultivau pământurile era la ceatalul Sulinei, puţin mai sus de Prislava, care a purtat mult timp semnificativul titlu de *paradisul cazacilor Zaporojeni (Gienat-Kazaklar*, cazacilor fugari).

E posibil ca la Prislava să fie urmele *Micului Marcianopolis.*

§ 15. *MAHMUDIA.*

Din rămăşiţele unei antici cetăţi, ce se găseşte pe locul ocupat de acest orăşel, se deduce să fi fost aci cel mai înaintat punct întărit roman şi probabil şi cel mai tare, în această regiune a Dunării, pe actuala ramură Sf. Gheorghe.

Cetatea era pe malul Dunării şi pe coama celui mai înalt colnic despre *Beş-Tépé.* Ea avea 125 metri în lăţime şi cam aceeaşi lungime, înconjurată cu zid făcut din piatră de calcar şi cărămidă.

Rămăşiţele, sfărâmate şi foarte reduse, se puteau vedea până în ultimul timp.

La 1872 zidurile cetăţii aveau, în partea lor bine conservată, o înălţime de 3 metri, pe o grosime de 2 m.

In afara zidurilor, de jur împrejurul cetăţii, se afla un şanţ de pământ ce o înconjura ca o cingătoare. Pe la 1872 acest şanţ avea 5—6 m. adâncime, neregulată. In mai multe locuri şanţul, astupându-se a rămas ca un val. E posibil ca acest şanţ să fie opera Genovezilor, cari se crede că, oarecând, au domnit şi aci. Faimoşii cercetători de comori, din Dobrogea, au găsit în aceste ruine nişte ulcioare monstre din pământ ars şi aflate la adâncime de un om. Ele erau căptuşite pe dinăuntru cu pânză şi erau pline cu mălai. Mălaiul ca şi pâinea erau de culoarea neagră, parcă ar fi fost arse. Rezultă că şi această cetate a terminat tot printr'un groaznic incendiu, ca mai toate din timpul devastărilor barbare. Analiza serioasă a resturilor susţine credinţa că ea a fost romană.

In timpul războiului ruso-turc din 1828-29, în apropiere de acest orăşel, a avut loc o însemnată bătălie însă ale cărei detalii sunt complectamente necunoscute.

De un timp imemorial, această localitate a fost ocupată de o colonie de români. Satul avea numele de Moldovan *Beş-Tépé* (*cinci colnice*, munte de vecinătate).

Pe la 1832 satul a fost declarat orăşel şi i s'a dat numele de *Mahmudia*, după numele sultanului Mahmud al II-lea.

Biserica acestui orăşel, pare să fi fost prima, creştină, dela ocuparea Dobrogei de Turci. A fost fundată în această regiune, pe la 1836, de membrii familiei româneşti *Gâscă. Materialul* acestei biserici a fost trecut să mobileze o nouă biserică, zidită la Tulcea, pe la 1846—47, de aceeaşi familie şi care a devenit catedrala Tulcei, cu patronul Sf. Nicolae, la 23 Noemvrie 1878.

Cu puţine zile înaintea începerei războiului de la 1877, un locuitor a găsit, în apropiere de acest oraş, capul unui *elephans primogenus (Mamouth)*, cel mai voluminos animal cunoscut din perioada anti-deluviană.

Tătarii, cari înaintea războiului de la 1877—78 ocupau destul de numeroşi această regiune, au părăsit-o spre a se aşeza aiurea şi au fost înlocuiţi, după război, cu alte noi colonii creştine.

Satul *Malcoci*, din apropiere a fost întemeiat de Ignatz Hoffart. El a fost ucis de Turci, în timpul războiului Crimeei iar crucea sa a fost văzută mult timp în regiune.

§ 16. *CETĂŢUIA.*

Cetăţuia este formată dintr'un zid de piatră, gros dela 2—3 metri, cam de 180—200 metri de perimetru, în formă de circumferinţă. In corpul acestui zid, din distanţă în distanţă, se află urmele a 16—20 turnuleţe, cu o depărtare variabilă de 2—10 metri, deasupra zidului. Zidul perimetrului este

www.digibuc.ro

dublat de un şanţ, care, cu toate depunerile inundaţiilor, a rămas cu o adâncime variabilă de 1—3 metri. Spre nord-est zidul rămăsese suspendat în aer; pământul de sub temelie a fost scos de faimoşii căutători de tesaure (comorari).

Zidul prezinta o legătură neregulată de pietre calcaroase, lipite prin un mortar de var amestecat cu cărămidă pisată.

Cercetările făcute n'au dus la niciun rezultat.

In localitate poartă numele de *Geneviz-Kaleh* (cetatea genoveză) şi este posibil ca ea să fi fost o cetate zidită de Genovezi, în timpul mărirei lor la gurile Dunării, pe ruinele vreunui *castru*, cea din urmă santinelă, pe ţărmul drept, la nord-estul Imperiului, la punctul de întâlnire al *malului* drept al văii Dunării de Jos cu acel al coastelor apusene ale Mării Negre.

La 2½ km. la est şi sud-estul cetăţii, pe malul braţului Dunavăţului, se afla, — în apropierea satului *Dunavăţul Mare* şi între acesta şi omonimul său *Dunavăţul Mic* — o cingătoare de pământ, ridicată şi de o încăpere considerabilă, înconjurată spre nord-west şi sud cu un şanţ de 5 m. lăţime iar spre est are malul Dunavăţului, de 10—15 metri înalt. Nicio urmă de pământ ars sau piatră. E posibil ca ea să aparţie primelor timpuri ale fortificaţiei naturale, în epoca preistorică [1]).

După moartea lui Attila şi împrăştierea puterei hune, unul din fiii săi Hernakh a cerut guvernului roman şi a obţinut autorizarea să se fixeze în mica Sciţie, i s'a dat cantonamente la nordul acestei provincii în jurul gurilor Dunării, în locurile băltoase pe cari războaiele din urmă le depopulase. După ce a jurat că va îndeplini toate obligaţiunile atribuite oaspeţilor şi federaţiilor imperiului, el stabili tribul său în jurul cetăţilor dărâmate altădată de tatăl său şi pe cari acum se îndatora să le apere chiar în contra rasei sale.

Din cele mai vechi timpuri gurile Dunării au atras totdeauna, către ele pe cazaci. Acei numiţi Neirasovţi s'au aşezat în satul Balşie Dunavetz, din care au făcut centrul ocupaţiei lor precum şi punctul de întrunire. Ei numărau cu acei din satele din jurul centrului până la 10.000 cazaci. Către 1775 desfiinţându-se deci Zaporojskaia peste 5000 din ei, sub comanda hatmanului Liach s'au coborît (din Rusia) la gurile Dunării până la Sf. Georghe. Au urcat apoi Dunărea şi s'au aşezat la Seimeni lângă Cernavoda, poate chiar la satul Lipoveni. Turcii însă i-a silit să abandoneze aceste locuri iar ei au plecat să se stabilească la Catârleţ (satul Sf. Gheorghe).

La 1807 aceşti fugari au fost primiţi de generalul Michelson în serviciu militar şi Alexandru I le-a dat numele de (Regimentul de) cazaci dela gurile Dunării.

In 1826 generalul Langeron cerea ca acest sat, cunoscut sub numele rus de Donaentzy să fie dărâmat imediat după trecerea Dunării de ruşi iar locuitorii omorîţi fără milă. Aceşti locuitori sunt ruşi (!) cunoscuţi sub numele de Nekrassowsty, inamicii cei mai neîmpăcaţi ai Ruşilor şi cei mai cruzi. Ei dădeau Turcilor nişte cazaci periculoşi şi îndemânateci. La 1808 acest sat avea 3000 locuitori.

In ajunul războiului dela 1827 ei erau împrăştiaţi în toată delta Dunării şi în Dobrogea până la Babadag. Turcii i-a invitat să formeze un corp deosebit dar ei au refuzat şi trădând au trecut de partea Ruşilor cari după ce le-a dăruit Dobrogea, ca pielea ursului din pădure, i-a constituit în 2 regimente: unul de infanterie şi altul de cavalerie, ataşându-i la serviciul flotilei dunărene a Rusiei.

La 1877 războiul i-a găsit ocupând delta Dunării. Brigandajul şi lipsa de autorităţi îi ţinea legaţi de bălţi, când proclamaţii ruse (ca aceea a maiorului Buziloviei) îi aviză să se prepare în 1895 la lupta cea mare.

[1]) C. P. Scheleti, *Ruine, locuri însemnate şi privelişti Dobrogene.* Literatorul Anul III, pag. 659 et sqq.

www.digibuc.ro

CAPITOLUL VII.

DE LA VARNA LA CONSTANȚA.

§ 1. *VARNA.*

Vechea *Odissos* sau *Odyssus (Barna)* a Miletului, a fost fondată sub domnia regelui Miletului Astiage, cam pe la 572 (după alții 545) înainte de Chr. [1]).

Pe promontoriul sudic, al radei Varna, s'ar fi aflat în antichitate *Aristeum* [2]), poate pe locul unde s'ar fi aflat oarecând mica cetate Nauloque, de care vorbește Strabon (Cartea VII, Cap. VI) colonie a Mesembrienilor, apoi în evul mediu Galato sau Galoto; în timpul dominației otomane Varna Galantasi. După o inscripție găsită în timpul ocupației rusești din 1829 acest oraș făcea oarecând parte din *Pentapolis*, confederația celor *cinci orașe* grece, după coastele vestice ale Pontului.

Din aceiași inscripție reese, că unuia din capii acestei confederații, anume cetățeanului Iros-Protogenul fiul, confederația îi ridicase o statue pentru serviciile sale [3]).

Unii archeologi afirmă că vechiul Odissos s'ar găsi nu pe locul actualului oraș, ci prin împrejurimi și anume în fundul limanului Devno; se lasă astfel să se creadă, ceea ce nu pare deloc neverosimil, că în antichitate acest liman ar fi avut o comunicație lesnicioasă cu marea.

Haret, din Iași, în o publicație făcută asupra unui voiaj în Orient, pretinde să fi auzit în localitate, pe atunci (1852) că vechiul oraș ar fi chiar acoperit de valurile și nisipurile lacului Devno.

Acest oraș a fost locul natal al marelui scriitor din antichitate Demetrius.

Comerțul și relațiunile sale cu Geții și Dacii au fost foarte mari.

Nu se cunoaște la ce epocă i s'a dat numele actual de *Varna;* cele două mici case, cari marcau pe tabla Peutingeriană locul său, face să i se atribuie o mare importanță în epoca romană [1]).

La 1851 consulul grec Papadopulo-Vreto a găsit la Varna o piatră greco-latină, ridicată în onoarea lui Vitrasius Polion, guvernator și general al împăratului Titus, de către orașul *Odessus*, care îi datora un apeduc și în vecinătatea căruia această piatră a fost găsită.

Mai târziu Odissos a luat numele de *Tiberiopolis* sau orașul lui Tiberiu.

Creștinismul a fost îmbrățișat aci chiar dela apariția sa. Cel dintâi episcop a fost Amplias, hirotonisit de sfântul Andrei și de care

[1]) *Pilote de la Mer Noire*, Vol. I, pag. 34, notes.
[2]) Formaleoni, op. cit., pag. 281, Vol. II.
[3]) *Pilote de la Mer Noire*, Vol. I, pag. 34.

[1]) Kanitz, *La Bulgarie Danubienne*, pag. 460.

www.digibuc.ro

apostolul Pavel pomeneşte în al XVI-lea capitol al *cărţii* sale către romani [1]).

Către finele secolului al V-lea (485 d. Chr.) oraşele maritime grece, după coasta occidentală a Pontului Euxin, au văzut apărând primele bande de bulgari cari s'au răspândit şi au prădat întreaga Moesie. In a 9-a zecime a secolului VI Varna a scăpat de jaful lui Baian kha-kanul Avarilor.

Către finele secolului 7 şeful bulgar Asparuk (Isperuch), după ce locuise 15 ani la gurile Dunării a condus oardele sale victorioase până la Varna care a fost arsă şi jefuită [2]).

Sub Constantin al IV-lea Bulgarii s'au instalat solid pentru prima oară în regiunea Varnei, după care au început să se întindă în defavorul Bizantinilor. Ei n'a fost singura rasă care s'a aşezat în Peninsula Balcanică. Ulterior au venit Turcii, Latinii, Jidovii, Arabii, Ţiganii, Armenii, Tătarii, Cercheзii, etc.

La 1191 [3]) ţarul Asan I a pus din nou mâna pe Varna [4]).

Reluat de Bizanţ, acest oraş a fost din nou pierdut de Alesiu Comnenul după lupte nenumărate şi un faimos asediu pe care cronicarii greci îl povestesc cu accentul celei mai vii indignări.

Ţarul Kaloyan (1197—1207), *acest demon nesăturat de sânge* (?) nedemn de a purta numele de creştin [5]), a ales sâmbăta sfântă pentru a da asalt cetăţii bizantine.

Acest asalt s'a dat cam către anul 1200 şi este important a da oarecari detalii asupra sa.

Cu o armată numeroasă şi bine echipată cu de ale războiului, ţarul a înaintat cu bravură sub zidurile cetăţii. Asediul a început sâmbătă, în săptămâna patimilor. Prin aceasta s'a iritat sufletele susceptibile şi fanatic-evlavioase ale garnizoanei, compusă în mare parte din mercenari latini şi oameni aleşi, cari îi opuseră o rezistenţă foarte cerbicioasă.

Pentru scopul asaltului, Ioaniţiu (Asan, Calloian, bunul Ioan, sau cum îl numeau grecii, în glumă, *Skylojoannes*, cânele de Ioan) puse să se facă o maşină, proprie în felul ei, cu patru laturi, a cărei lungime corespundea în totul cu lăţimea şanţului oraşului şi era tot atât de înaltă cât şi zidurile cetăţii. Pusă pe roţi şi împinsă până la marginele şanţului, maşina a fost răsturnată acolo, umplând şanţul, pe deplin şi ţinând locul scărilor la urcarea zidurilor cetăţii. Prin acest uz dublu al aparatului, bine măsurat, asaltul asupra cetăţii a isbutit iar ea a căzut după trei zile de împresurare, în săptămâna luminată.

Ioaniţiu, împins de setea de sânge, a aruncat pe toţi cât îi putu prinde, prin oraş, în şanţurile cetăţii; îi acoperi cu pământ până în creştet şi a încins astfel cetatea cu un cumplit brâu de morminte, de o nefericită memorie; a dărâmat zidurile şi întăriturile din temelie, gătind astfel grozave Paşti oraşului, dărâmat şi gol; s'a înapoiat apoi, fără grijă şi nesupărat de nimeni, în Moesia, după această campanie de răzbunare [1]).

O nouă pace a dat imperiului grec oraşul Varna, care a devenit atunci şi pentru mult timp scaunul unui episcopat.

Intre Varna şi Mesembria se află râul Kamzik care este vechiul Panis de care vorbesc autorii bizantini ca făcând în ultimii timpi ai imperiului grec, frontiera sa dela nord (Méry).

In anul 370 a căzut în mâinele principelui bulgar Dobrotici. Cu tot curajul desfăşurat de Ivanco, fiul şi succesorul lui Dobrotici, cu tot succesul primelor sale lupte contra

---

[1]) Kanitz, *La Bulgarie Danubienne*, pag. 460.

[2]) Alexiu Vraná, general bizantin, reluă mai târziu Varna.

[3]) *La Bulgarie Danubienne*, par F. Kanitz, Cap. I.

[4]) Hurmuzaki, op. cit., Vol. I, pag. 27.

[5]) Kanitz, op. cit. (Epitet drept numai din punctul său de vedere).

[1]) Eudoxiu Baron de Hurmuzaki, *Fragmente din Istoria Românilor*, Vol. I, pag. 56—57. Bucureşti 1879. Edit. Ministerul Cultelor şi Instr. Publice.

www.digibuc.ro

Turcilor, Varna a trebuit să urmeze la 1391, soarta oraşelor: Aïdos, Pravadi şi Tirnovei [1]).

Acest oraş a avut o rază de speranţă, să-şi capete libertatea, în timpul mersului victorios a lui Ioan Hunyade prin Balcani (1443); dar această înşelătoare vedenie s'a stins după teribila bătălie dela Varna (10 Noemvrie 1444), unde pierderea înfocatului Vladislav, regele Ungariei şi al Poloniei, a pregătit căderea Constantinopolei [2]).

La 1443 glorioasele succese în Balcani, ale unei armate de Unguri, Germani, Poloni, Români, etc. care cuprinsese Sofia, pătrunsese în valea Mariţei şi câştigase importanta bătălie dela Ialowatz, a silit pe Amurat să implore pacea şi să recunoască momentan superioritatea armelor creştine.

Un renegat levantin, trimis de sultan spre a o încheia, a luat pe Corvin drept sultanul creştinilor. Acesta surâzând îl trimise la dietă, care dorea războiul. Străinul şi Cardinalul Cesarini visau Constantinopolul. Corvin şi Brancovici, despotul Bosniei s'au mulţumit să consilieze ocuparea şi întărirea unora din recentele cuceriri. Ei se temeau, pe bună dreptate, de neconstanta norocului.

Consiliul lor predomină. Tratatul a fost jurat la 30 Iulie 1444. Renegatul a cerut să se jure pe sfintele daruri; un preot strigând că e sacrilegiu, s'au mulţumit să jure pe evanghelie [3]). Turcul a depus pe Koran.

Această pace formulată cu multă îngrijire a fost subscrisă în mai multe exemplare. A fost scris ca ea, după atâtea solemne jurăminte să nu dureze mai mult ca 3 zile. Abia se depărtase delegaţia turcă, cu despotul Serbiei din Segedin, că au şi sosit nişte curieri dela Francisc Condolmieri, din Florenţa, cardinal şi amiral, pus de Papa Eugeniu, peste flota italiană. Aceşti curieri au afirmat că numitul preot amiral ar fi ajuns cu flota în Elespont şi că mai mulţi suverani italieni făceau mari preparative de ajutor. Ei mai adăugaseră că au ştiri sigure că Amurat ar fi ocupat cu un război civil în Asia etc. etc.

Bătălia dela Varna. Afară de acestea, mai mulţi principi creştini, împăratul bizantin, Veneţienii, Genovezii, ducele Burgundiei, Gheorghe Castriotul supranumit de Turci Schender-Bey (principele negru), faimosul prinţ al Epirului, Ioan Corvin de Hunyade şi mai cu seamă Papa, au îndemnat pe Ladislav, regele Ungariei să rupă pacea ce încheiase pe zece ani cu Amurat, sultanul Otomanilor.

Legatul Papei, cardinalul Julian Cesarini, printr'un deplorabil discurs plin de sofisme şi de false distincţiuni morale, îl făcu să creadă că nu era obligat să păstreze credinţa către şeful unei naţiuni totdeauna gata să strivească pe creştini; că el ca reprezentant al Papei, îl putea deslega de jurământ, mai adăugând şi că de sigur corăbiile veneţiene, burgunde şi papale nu vor lăsa pe Amurat să treacă, din Asia în Europa, în ajutorul a lor săi.

Doi căpitani de marină şi ambasadorul veneţian Francisc au vorbit în acelaşi sens. Cum legile regatului nu obliga pe magnaţi să ese fără voie din ţară, în timp de război, ei s'au dat lesne de partea Papei.

Ladislav s'a influenţat uşor de aceste sfaturi sinistre. Corvin a ridicat la început vocea sa spre a cere respectarea jurământului făcut, cuvântului dat; dar în urmă măgulit poate prin promisiunea tronului Bulgariei sau poate numai de sentimentul pericolului permanent al invaziei turceşti, termină prin a ceda antrenat de curent. Regele a mai primit şi o scrisoare dela Impăratul Ion Paleologul, plină de laude, în care-i promitea tot, chiar şi ce nu avea iar pe el îl compara cu Titu şi cu Justinian.

Corvin, n'a spus un cuvânt; la urmă a aderat cu condiţie ca războiul să nu fie declarat înainte de 1 Septemvrie.

[1]) F. Kanitz, op. cit.
[2]) Ibid., pag. 460.
[3]) Edouard Sayous, *Histoire Générale des Hongrois*, Vol. I. Paris, 1876, pag. 410.

www.digibuc.ro

4 August 1444 a fost acea zi nefastă în care nefericitul rege Vladislav a declarat şi a anunţat lumei, cu toată solemnitatea, că este cu voia unanimă a Dietei ca el să calce jurământul, să înfrângă pacea şi să arunce iarăşi în noi pericole pe el, patria sa şi toate ţările Daciei; să străbată România, să meargă până în Grecia, să libereze pe Greci şi biserica lor de jugul turcesc... Prin această proclamaţie el a depus jurământul în mâinele lui Julian şi l-a subscris cu mâna sa. Apoi a anunţat pe Papa Eugeniu şi pe ceilalţi suverani de decizia sa. Regele a jurat pe cuvântul său regesc, pe onoare, pe credinţa creştină, pe viaţa viitoare, pe Sf. Treime etc. că se va ţine de hotărîrile anului trecut dela Buda şi că la 1 Septemvrie se va afla la Rusĭava, de unde va trece Dunărea fără cea mai mică întârziere şi că nu se va întoarce în patrie până ce nu va scoate pe Turci din Europa.

Cam acelaşi jurământ a depus şi Ion Corvin. Au subscris ca martori vreo 30 magnaţi, din cei ce, neputând fi obligaţi să meargă la război, au rămas în ţară. Abia s'a terminat forma călcărei jurământului şi un cutremur teribil s'a simţit la Seghedin şi împrejurimi, cutremur ce a ruinat multe clădiri.

Când dieta Poloniei, mai rezonabilă, a scris regelui să se gândească la înfricoşata judecată şi-l rugă să se ferească de sperjur, să nu calce pacea şi să nu se arunce în pericol, Vladislav a văzut că e prea târziu şi n'a avut decât slăbiciunea să ude scrisoarea cu lacrimi. Armatele cu prilejul încheierei păcii erau trimise pe acasă. Chiar Despotul Serbiei renunţă să dea oameni şi propuse să-i înlocuiască cu o dare în bani.

Vlad Dracula, domnul Munteniei, voind să se răzbune pe Turci, care-l închiseră la Galiopoli, pe când mergea să încheie alianţa cu ei, s'a decis să ia şi el parte la luptă.

Vladislav, din lipsă de mijloace, abia a format o armată de 10—15.000 luptători; cu aceste trupe mergea să înfrunte pe un principe pe care numai înspăimântătoarele fapte de bravură ale lui Hunyade îl silise să solicite o suspendare de arme pe zece ani.

Această armată s'a concentrat lângă Nicopole în ziua de 16 Octomvrie iar Turcii sub Mahomet Bey s'au retras. Aci s'a format 2 coloane: una sub conducerea lui Corvin şi alta sub aceia a lui Ladislav, în persoană. Se îndreaptă prin valea Dunării spre a evita defileurile Balcanilor, către Varna.

Domnul Munteniei, văzând numărul cel mic al ostaşilor, ca om experimentat în ale războiului, având puţină speranţă în Corvin, cunoscând prea bine puterea şi disciplina Turcilor, în a căror armată învăţase arta militară, mai cunoscând caracterul şi bravura lui Amurat, nu s'a sfiit să rostească următorul cuvânt, în consiliul de război ce s'a ţinut la Nicopole: « Majestate! [1]) oastea este puţină; Turcii sunt mulţi şi comandaţi de însuşi Amurat, ce este un bun căpitan; pe lângă aceasta, iarna se apropie şi ai a te lupta şi cu Turcii şi cu timpul rău şi cu lipsa. Dacă crezi că împăratul Bizanţului şi flota Genovezilor şi Veneţienilor vor bate pe Turci de o parte, pe când noi îi vom bate de alta, puţine speranţe.

« Bizantinii, cari cunosc puterea Turcilor, vor sta ca spectatori, să vadă încotro e victoria, ca acolo să treacă şi ei; Genovezii şi Veneţienii sunt speculatori; aurul Turcilor îi va fermeca şi îi va face să stea locului. *Nu e bine să ai încredere în oamenii pe cari nu îi mişcă decât interesul banilor.*

« Amână războiul pe anul viitor; prepară-te mai bine; să nu ne întemeiem decât pe forţele noastre proprii. Astăzi, Amurat are mai mulţi oameni după sine când iese la vânătoare decât când ieşim la război ».

Astfel a vorbit Vlad, verde, românește şi ce s'a întâmplat în urmă arată că el cunoştea foarte bine timpul şi oamenii în mijlocul cărora trăia.

Cei mai mulţi generali şi magnaţi Unguri au aprobat consiliul lui Vlad. Numai cardinalul Juliani, care a aţâţat acest război

[1]) Heliade Rădulescu, *Dacia şi România*, pag. 146.

www.digibuc.ro

și Ioan Hunyade ce era inamicul lui Vlad, i s'au opus, zicând: că Vlad nu este sincer, că ține cu Turcii și de aceea le face atâtea laude, ca să sperie pe Unguri; însă el, necunoscând ce va să zică frica și pericolul, vor merge înainte și vor extermina pe Turci de pe fața pământului. Regele Vladislav, ca polon, căruia îi plăcea laudele mari, aplaudă pe Hunyade și comandă plecarea. Vlad, atunci, spre a susține onoarea Românilor, le-a dat 4000 călăreți și câteva călăuze bune sub comanda propriului său fiu, spre a mări oastea Ungurilor, făcându-le urare de victorie tuturor, regelui cum și lui Hunyade[1]); a dăruit regelui și doi cai, foarte repezi, adăugându-i să-l *ferească Dumnezeu să aibă nevoie de ei.* Iar el, cu restul oastei, până la zece mii de călăreți, s'a înapoiat în țară.

Pe drum, într'un sat, o vrăjitoare consultată a răspuns: craiul Ladislav bine nu va petrece, dar rămășițele oștilor bătute, vor fi mai norocoase, în urmă, contra Turcilor.

Varna a fost luată; o flotă turcă destinată să opereze cu 28 vase pe Dunăre a fost arsă; mai multe cetăți cari nu s'au supus au fost luate cu asalt. Ladislav luă numele de Varnaneanul, în memoria acestor victorii. (Le Russie et l'Europe, pag. 72).

Amurat, pe care istoricii turci îl numesc părintele sau păstrătorul bun al patriei și care se retrăsese la Magnasia în Asia, lăsând frânele guvernului fiului său, revine, reia domnia iar calitățile sale n'aveau nevoie de vorbe insolente pentru a da curs furiei sale.

Trecu în Europa cu 100.000 soldați asiatici. Aci a găsit alții, mai disciplinați și cu o armată mai mare de 120.000 luptători, s'a îndreptat contra pretențiosului Ladislav.

Armata ungară arzând tot, devastând, spoliind și omorînd în drumul lor a ajuns în apropiere de Varna așteptând ajutoare dela Ion al II-lea Paleologul, dela Schender Bey domnul Albaniei cum și dela flotilele genoveze, venețiene și altele reunite, 70 vase, sub comanda cardinalului Condolnieri, nepotul Papei. Trupele aveau flancul drept apărat de un lung șir de care, un fel de întărire mobilă.

Ladislav avusese grijă să dea lui Hunyade (pe care turcii îl numeau și Iancu) un rol, pe care nu-l putea refuza, numindu-l generalismul său.

Din nenorocire sunt împrejurări în război în cari cel mai mare om de arme nu poate face nimic.

Lupta s'a dat lângă Varna, în acel timp Macropolis, urbea lungă, în nefasta zi a Sf. Martin, la 11 Noemvrie 1444. Hunyade a luat cele mai savante dispoziții: avea în spate un munte, în o parte râulețul Varna și de cealaltă parte o întărire formată de mai multe care, legate între ele, pentru a nu fi copleșiți de mulțimea Turcilor.

Creștinii au priceput poziția lor grea și mulți s'au decis să se retragă. Dar Corvin le-a luat cuvântul spunându-le în față că trebuie să se lupte. Consiliul a fost de părerea sa. Atunci Episcopul Simeon Rozgon dela Agria, spune Bonfinius (Decadis III libro IV) îi spune amărît și necăjit: «Eu Corvin nu voi fugi, nici de luptă nu mă voi feri iar de nu vom învinge să știi că am să mor pe aici; ție însă îți spun că vei fugi și-ți vei păstra viața pentru alte timpuri. Ceea ce s'a și întâmplat.

Incă dela 10 Noemvrie comandanții au așezat armatele.

Amurat, din parte-i, a luat dispoziținile sale cașicum n'ar fi avut superioritatea numărului. A recunoscut în persoană, cum trebuie să facă orice bun general, forțele creștinilor; a dat trupelor sale un repaus de patru zile; a împărțit cavaleria sa în două mari corpuri și s'a pus în mijlocul luptei pe o colină de unde se distingea întregul câmp de luptă, în fruntea teribililor săi eniceri și adăpostit de un șanț improvizat.

Un moment înainte de a începe lupta, el a îngenunchiat, în prima linie a armatei sale,

[1]) Heliade Rădulescu, op. cit., pag. 147.

www.digibuc.ro

şi scoţând din sân originalul tratatului său cu Vladislav, spuse:

O Dumnezeule! tu vezi ce caz fac creştinii din jurămintele cele mai solemne. Pedepseşte astăzi pe acei ce merit şi fie ca sprejurul să găsească chiar în această câmpie pedeapsa sa exemplară »[1]).

Entuziasmul soldaţilor turci a fost la culme; dar teribilul Hunyade s'a năpustit asupra trupelor asiatice ale sultanului, pe al căror şef l-a tăiat cu propria sa mână. Ele au fugit imediat; chiar Amurat a ezitat un moment să le urmeze. Ali-Bassa îi aduse aminte victoriile enicerilor săi; Caragia, beglerbeiul Anatoliei puse mâna pe frânele calului său, îl făcu victorios, împiedicând-l să fugă şi Amurat, brav din natura sa, se expuse celor mai mari pericole, pentru a stabili faţa luptei. Când arcaşii au început lupta, soarele s'a întunecat de săgeţile ce sburau în toate sensurile apoi s'au aruncat, s'au amestecat şi s'au luptat numai cu armele albe. (Hist. de la Pologne, Paris 1857, pag. 11).

Hunyade angajase pe junele său suveran să nu plece fără a fi anunţat de el dar Hunyade dobândise destulă glorie pentru a nu fi obiectul geloziei.

Episcopii Strigoniei şi Vardinului, împreună cu mai mulţi seniori, Unguri şi Poloni, cari au înconjurat pe Ladislav, au insistat să nu permită ca Hunyade singur să aibă onoarea de a învinge. Deodată toţi au scos săbiile şi s'au năpustit asupra corpului pe care Amurat îl comanda în persoană şi pe care un moment acest exces de îndrăzneală îl uimi. Dar infanteria creştină de curând recrutată, nu era în stare să lupte contra celei turceşti; de altă parte extrema disproporţie a forţelor n'a permis norocului să ia parte la succesul zilei. Regele a fost înconjurat, a luptat mult timp cu bravură, însă calul său a căzut lovit la picior de o secure.

Acest trist accident a descurajat pe creştini şi a dat enicerilor o nouă ardoare. Curând şi nenorocitul rege a fost călcat în picioarele propriilor săi cai. Un bătrân enicer i-a tăiat blondul său cap, când era deja mort şi prezentându-l sultanului a primit un dar însemnat. El a dat ordin să fie pus în suliţă alături de tratatul violat.

Astfel a murit Ladislav la vârsta de 20 ani şi 10 zile şi împreună cu el, floarea tinereţei şi a bravurei ungare şi polone. Chiar cardinalul Juliani, pricina răutăţii, a fost găsit într'o pădure rănit, gol şi dându-şi sufletul. Alţii spun că ar fi fost ucis chiar de Unguri, cadavrul despuiat şi aruncat fiarelor sălbatice. Era mai bine dacă s'ar fi ocupat numai cu citirea psaltirei!

Turcii n'au ertat pe nimeni.

Când Hunyade, învingător la aripa stângă a Turcilor, a revenit pe câmpul de bătaie, a găsit totul dispărut; el a făcut eforturi prodigioase, dar inutile, pentru a acoperi cel puţin cadavrul regelui său; dar puţin a lipsit să nu fie făcut prizonier. El şi-a deschis, cu sabia în mână, trecerea printre Turci şi cu puţine trupe, s'a retras de pe câmpul carnajului.

Mulţi din acei ce au scăpat cu fuga au fost ucişi de ţărani pentru relele făcute. Alţii au murit de foame şi sete. Mulţi au ajuns în Epir şi au intrat în serviciul lui Georgiu Castriotul. Din polonezi au scăpat numai 2 inşi.

Creştinii au pierdut mai mult de 14.000 oameni, adică o treime aproape din efectivul lor dar apărarea lor curagioasă a costat pe Turci aproape 30.000 oameni: morţi şi răniţi.

Amurat a găsit o plăcere barbară preumblându-se pe câmpul de luptă, călcând

[1]) Alţi autori, printre care E. Sayous (op. cit.) spun că Amurat a rupt tratatul şi împreună o evanghelie şi un steag unguresc, le-a aşezat în faţa sa, pe câmpul de luptă, în vârful unei suliţe. Crud, ca cea mai mare parte din sultani, el era cu toate aceste sincer desgustat de călcarea cuvântului dat, lucru de care el nu s'ar fi crezut niciodată capabil.

Prin expunerea acestor lucruri el cerea blesteme propriului Dumnezeu al creştinilor, asupra lor, acei care-l defăimară, călcând un jurământ făcut în numele său. O suflare de vânt a luat de lângă acest dureros monument, steagul unguresc...

www.digibuc.ro

în picioarele cailor, cadavrele inamicilor săi. El manifesta, la vederea sângelui vărsat, o bucurie feroce și arăta lui Azab-Beg, unul din ofițerii săi, că mai toți creștinii morți erau tineri. « Aceasta trebuia să se întâmple, răspunse turcul cu înțelepciune; dacă ar fi avut mai multă experiență, nu ar fi ieșit din retranșamentele lor și nu ar fi precipitat pierderea bătăliei, când victoria era în partea lor ».

Sultanul dând ordin să se pună în vârful unei lănci capul lui Ladislav și pe care un derviș îl purtă, se spune că Amurat, care cunoștea multe limbi, a făcut o poezie în limba latină [1]), pe care o scrise la baza lăncei.

Apoi după ce l-a plimbat prin trupa sa, l-a trimis la Brusa, într'o piele de țap umplută cu miere pentru a-l conserva pe cât se va putea. Acolo guvernatorul Giube-Ali îl puse să-l spele în apele Ninuferului, l-a expus din nou, l-a plimbat prin tot orașul timp de 3 zile după cum au făcut odinioară Parții cu capul lui Crassus (anul 53 a. Chr.).

Amurat a trimis sultanului Egiptului 25 armure ale unor prizonieri nobili, ca gaj al victoriei sale asupra inamicilor comuni. Impreună cu aceste armuri i-a trimis și 25 husari unguri de o înălțime foarte mare și tot atâți chiurasieri acoperiți cu fier din cap până în picioare, purtând aripi fixate deasupra umerilor, tradiție în armata polonă care s'a perpetuat dela Boleslav cel Mare. (Histoire de Pologne, pag. 11, Paris). A ridicat un monument pe câmpul de bătaie și din ordinul său s'a sfărâmat oasele învinșilor.

Totul contribuise să contrarieze prudenta valoare a lui Hunyade [2]) și să favorizeze pe Amurat. Schender-bey, regele Albaniei, deja *emulul* acestui erou, era în marș pentru a ajuta pe Unguri. El nu avea decât 10.000 oameni, dar aceștia erau niște adevărați eroi, cari triumfaseră totdeauna față de Turci, cu forțe prea inferioare și, după credința timpului, el singur prețuia o armată. Vaccovichio (Vucovici) suveranul Serbiei, prin ale cărui state trebuia să treacă, s'a înțeles cu Amurat, a ocupat strâmtorile și a împiedicat unirea lui Schender-bey cu armata creștină. Serbia a plătit scump și mult timp această eroare a domnului său. Acest om profesa cu toate acestea aceeași religie ca și el; dar, ce trebuia să se aștepte dela un suveran care nu roșise să trimită pe fata sa, pe frumoasa Millizza, în haremul lui, Amurat? hotărîre cu atât mai funestă creștinilor, cu cât din Millizza, rezultat natural al încrucișărei raselor, s'a născut Mahomet II-lea, cuceritorul Constantinopolei, care după drepturile sale la coroana Serbiei, a încorporat-o Imperiului Otoman.

Ceea ce a mai făcut rău creștinilor, au fost discuțiile ce s'au angajat între Unguri și Poloni. Turcii, din contra, nu aveau interese opuse, rivalități periculoase; toți supuși unui despot, dela cel mai ilustru șef până la cel mai din urmă soldat, ei s'au supus singurei sale impulsiuni și nu s'au gândit decât să învingă, executându-i ordinele [1]). Exemple bune de urmat!...

Daud-Pașa a urmărit pe fugari până la Dunăre, unde mulți s'au înecat. Corvin a fugit și el tot spre Dunăre, pe care a trecut-o în Țara-Românească.

Războiul s'a terminat cum se prevăzuse de Vlad. Flotele genoveze și venețiene, peste 128 galere, au trecut armata turcă din Asia în Europa, luând de fiecare turc câte un galben, în loc să dea ajutor creștinilor [2]); rezultat al fatalului principiu *Siamo veneziani e poi christiani*, care avea mai în urmă să-i

[1]) Care, *după cât îmi aduc aminte* dela școală, era cam astfel.

Romuli doe ad Cannas, ego Varnam clade notavi;
Discite mortales non temerare fidem.
(Me) Nisi pontefices jussissent me rumpere foedus
Non ferret Scyticum Pannonis ora jugum.

Unii mai atribuie acest epitaf lui Ianus Pannonnis iar alții lui Petru de Reva (Revai).

[2]) Ducas (C. XII, zice că adevărata cauză a pierderei a fost nesocotința ῥῆξ Σάξων lui.

[1]) Analizată după Durdent, *Beautés de l'Histoire de la Turquie* 142—149. Paris, 1806.

[2]) I. Heliade Rădulescu, op. cit., pag. 148.

www.digibuc.ro

piardă. Bizantinii nu s'au mișcat *(Timmeo Danaos...)*. Grecii nu și-au putut modera setea de aur, Quind non mortalia pectora cogis auri sacra fames? dar și răsplata n'a întârziat...

Hunyade a ajuns în Țara-Românească. Vlad avea multe socoteli cu el: luarea Făgărașului, Amlașului și a banatului Severinului; protecția ce da Dăneștilor, adversarii săi; pârjolul la care se dedase de multe ori în Țara-Românească; insulta ce-i făcuse înaintea lui Ladislav; lipsa fiului său, depărtându-se de locul de luptă... Pentru toate acestea Vlad a pus pe Corvin la carceră [1]). Mai în urmă însă i-a dat drumul, căci:

Corvin a predat provinciile; a renunțat formal, în public, cu jurământ, la drepturile sale de posesiune asupra Făgărașului, pe care, pe nedrept, și-l însușise. Astfel, s'a răscumpărat și a promis și mai mult; apoi, fiul domnului sosind și el..., acesta l-a eliberat după ce l-a condus cu onoruri până la Brașov...

Este adevărat că dacă momentul și procedura au fost rău alese de Vlad, nu mai puțin și Corvin nu și-a ținut cuvântul, căci declarându-i, nu mult după aceea, război și învingându-l la Târșor pe Dracula, cu acea ferocitate de care marele său suflet nu a putut evita adeseaori să se murdărească, a pus să-l omoare. Ce bine încheie Dumnezeu socotelile vieței omului!

După această bătălie în care creștinii au făcut minuni de bravură, fără să poată obține victoria, sultanul Amurat a împodobit zidurile orașului cu un oribil seceriș de capete omenești.

Avusese poate dreptate: «O mulțime de bravi alergaseră pe valea Neantului prin torente de sânge și zefirul victoriei suflase peste steagurile Otomane» spune istoricul turc Kogea-Effendi. Amurat singur întorcându-se dela vizita câmpului de luptă ar fi spus: «Două victorii de acestea mi-ar pierde imperiul».

[1]) Heliade Rădulescu, op. cit., pag. 148.

Tradiția arată și azi călătorului locul unde acum 498 ani, Vladislav I al Poloniei și al VI-lea al Ungariei, cu nenorociții lui soldați, și-au găsit moartea.

După Brusen de la Martinière, Varna ar fi fost atât de crud maltratată de cazaci, la 1610, încât Turcii s'au decis să-i ridice, din nou, zidurile sale dărâmate.

La 1711 au fost închiși la Varna din ordinul vizirului: caimacanul Moldovei, vornicul Lupu, Antonie Jora și postelnicul Macsut. Ei n'au fost grațiați decât prin intermediul lui Neculai Mavrocordat, care mergea pentru a treia oară la domnia Moldovei.

Ea a devenit atunci cea mai importantă fortăreață a Turciei pe Marea Neagră și în zadar la 1773 și 1808 generalii ruși Sternberg și Kamenski au încercat să o bată.

In August 1770 Varna a fost ocupată de Confederații de Bar (Poloni).

La 1773 Rușii au întreprins contra Varnei o expediție care a eșuat complect.

Divizia destinată să atace acest oraș era compusă din 6000 infanteriști și 3000 cavaleriști. Osman Pașa care comanda o flotilă în Marea Neagră, se afla atunci în acel port. El a debarcat 5—600 Galiungi (propriu zis mateloții vaselor de război unde leventii sunt soldați (infanterie de marină) și 1500 leventi pentru a întări garnizoana.

La 19 Octomvrie 1773 Rușii au debușat pe drumul dela Kadi Kioi și împărțiți în 3 coloane, au dat asalt retranșamentelor pe 3 laturi diferite. Osman Pașa, cu toate că era bolnav, voise să fie martor la luptă și a ordonat să fie dus pe redută unde i s'a făcut un umbrar. Acțiunea a fost vie și sângeroasă; Rușii cari la început parveniseră să pătrundă în foburguri, au fost respinși și s'au îndreptat spre Babadag. Ei au avut 1500 morți pe locul luptei și foarte mulți în retragere pe cari nici măcar nu i-a îngropat.

La 1810 Varna era un oraș mare, comercial și foarte bine fortificat, după sistemul turcesc; partea din spre mare nu era fortificată. Șase mii oameni ieșiți din garnizoană

www.digibuc.ro

au atacat pe generalul Ţizirev şi după o luptă crâncenă, în care s'a distins colonelul Raşkevici, ambele părţi s'au retras.

La 1810 corpul trimis de Kamenski spre a lua Varna a eşuat; ajutoarele trimise de Turci au sosit la timp şi Husrev Paşa a fost numit comandant al forţelor destinate să apere coastele Mării Negre.

La 1828 Rușii au luat-o dar aceasta a costat pe împăratul Nicolae — prezent la asediu în momentele decisive, sau la bordul corăbiei «Paris» sau pe uscat — elita bravilor săi. După ce vice-amiralul principe Mencicoff a înconjurat-o, cetatea a rezistat eroic. Mencicoff, greu rănit, a cedat comanda generalului Vorontzoff.

Ciuma decima armata rusă; la Şumla Turcii erau victorioşi. O intrigă de palat, atât de dese în seraiu, a înlesnit căderea Varnei; pe când Iusuf Paşa apăra cu cea mai mare bravură cetatea, divanul i-a hotărît destituirea şi sechestrarea tuturor averilor sale din Rumelia. Sentimentul iubirii de ţară şi de datorie a dat locul, în inima lui Iusuf, acelui al răzbunării.

In după amiaza zilei de 10 Octomvrie 1828, Iusuf, urmat de o parte a garnizoanei, a intrat în lagărul rus şi a predat cetatea sub cuvânt că nimic nu o mai poate salva. Această neagră trădare, pe care nimic nu o poate justifica, de vreme ce răzbunarea nu poate fi admisă de un militar contra ţărei şi datoriei sale, aduse confiscarea averilor şi meritata anatemisare publică în moschea lui Achmet [1]).

Iusuf s'a retras deocamdată în Rusia, a primit pensie iar împăratul Neculai la încheierea păcei, a impus învinsului să-l primească în patrie.

Apărarea a ţinut 89 de zile. Amiralul turc —Căpitan Paşa—n'a voit cu niciun chip să ia parte la această capitulare ruşinoasă şi s'a retras cu 300 oameni, ce-i mai rămăsese fideli drapelului, în interiorul citadelei şi a jurat să sară în aer decât să se predea.

[1]) Méry, *Constantinople et la Mer Noire*, pag. 314.

Trădarea a ajuns la culmea mişeliei şi numai un general capabil de orice crimă — cum era Iusuf — era în stare să o facă aceasta, când, după indicaţiunile sale personale (ce infamie!) Rușii au deschis cu toate bateriile lor, un foc omorîtor asupra cetăţii, forţând astfel restul armatei şi populaţia, să se predea [1]).

Numai cu o asemenea trădare [2]) Rușii au pus mâna pe acest *bastion al Balcanilor* şi pe care bravura locuitorilor o făcea inpenetrabilă prin arme căci [3]) Turcii desfăşuraseră un curaj extraordinar înapoia slabelor sale ziduri, stabilite fără sistem sau regulă şi cari au fost apărate până în ultimul moment.

Rușii, la rândul lor, au şi ei partea de laude, de a fi învins toate dificultăţile, în timp ce dispuneau de atât de puţine şi insuficiente mijloace [4]).

Tradiţia arată şi azi locul unde soldaţii Ruşi la 1774 şi 1828, au murit de gloanţe şi de ciumă, pentru desrobirea creştinătăţii...

Din tunurile cetăţii Varna, cari după terminarea luptei, au căzut în mâinele Rușilor, împăratul Neculai I le-a trimis ca dar oraşului Varşovia, pentru a face un monument craiului Ladislav al Poloniei şi al Ungariei ce murise la 1444, la Varna.

La 6 Decemvrie 1836 Mihail Sturza domnul Moldovei a făcut împăratului Neculai I al Rusiei un dar însemnat: o sabie găsită pe câmpia Varnei, despre care el credea că a fost a lui Ladislav, Regele Poloniei, mort pe acest câmp la 1444. Starea în care se afla această sabie arăta că ea încercase degradări dar personal nu îndrăznise s'o repare de teamă să nu-i micşoreze valoarea, atacându-i stilul de ansamblu.

Semnele particulare ale acestei arme: vulturul monocefal care împodobea mânerul,

[1]) După Moltke.

[2]) Mery, op. cit.

[3]) Colonel Baron de Moltke, *Campagnes des Russes dans la Turquie de l'Europe en 1828—1829.* Traduction Demler, Vol. 2, pag. 215, edit. 1854, Paris.

[4]) Idem.

www.digibuc.ro

însemnul regatului Poloniei, crucea de aur încrustată pe pieptul vulturului, emblema unui război de religie, locul unde această armă a fost descoperită, totul ducea la concluzia că ea aparţinuse augustei victime, care pierise la Varna ca martir al credinţei.

La 17 Aprilie sultanul Abdul Megid a plecat din Constantinopole pe bordul piroscafului imperial «Nuşretyé» (Victoriosul) şi în 24 ore a sosit la Varna unde s'a oprit 3 zile şi a inspectat fortificaţiile. Apoi a plecat la Şumla.

Deşi în anul 1846 Varna a fost bântuită de holeră, numărul bolnavilor a fost însă foarte mărginit.

Către finele lui Ianuarie 1854 ofiţerii francezi: colonelul de geniu Ardant şi colonelul de stat major Dieu au fost însărcinaţi cu misiunea de a studia mijloacele de rezistenţă ce puteau opune Ruşilor, capitala Turciei, Constantinopolul şi cetăţile de pe malurile Dunării.

In zilele de 5 şi 6 Iulie 1854, în jurul Varnei, Mareşalul St. Arnaud şi Lordul Raglan au făcut succesiv lui Omer Paşa, onorurile a 2 frumoase reviste; 3 divizii franceze în prima zi iar a doua zi, englezii o divizie sub comanda Ducelui de Cambridge.

Trupele s'au prezentat bine. Zuavii şi highlanders au fost aplaudaţi. Nu erau mulţi soldaţi în spitale dar în lagăre trebuia să se ţină seamă de plăpânzi. Mai ales între francezi, climatul şi alimentarea începuseră să influenţeze asupra sănătăţii generale. Oamenii făceau abuz de fructe încă verzi şi pe platoul Franka, călduroasele zile erau urmate de nopţi răcoroase.

Către finele lui Iunie, medicul şef al spitalului a constatat primul caz de holeră fulgerătoare; la 3 Iulie al 2-lea caz. In acelaşi timp, în lagărul francez s'a răspândit ştirea că flagelul se arătase în Provence, că pe vasele plecate din Marsilia sau din Toulon, erau deja mai multe victime.

Deşi în Galipole şi în armata ce venea spre Varna erau multe cazuri, la Varna holera nu părea aşa gravă; până la 7 Iulie n'au fost decât vreo 30 cazuri bine marcate, dar în toate părţile se constatau premergătoarele simptome ale epidemiei.

La 7 Iulie St. Arnaud decise expediţia în Dobrogea; cam la 6 Iulie, în ajun, hotărî pe cea din Crimeea. Acţiunea şi mişcarea îi păreau cel mai bun preservativ pentru sănătatea trupelor, cari de altfel, aveau nevoie de obiceiul şi ostenelile marşurilor; pe de altă parte, în ajunul marei acţiuni din Crimeea era important să se ascundă, pe cât se putea, direcţia atacului, să înşele pe Ruşi, să-i reţină afară din Crimeea, preocupându-i cu susţinerea unui atac pe Dunăre.

In fine Mareşalul voia să încerce o trupă nouă, denumită în mod îngânfat «*Spahii Orientului*».

In timpul războiului dela 1877—78 Varna a fost centrul mişcărilor militare active. Aci au debarcat contingentele provinciilor asiatice turceşti şi ale statelor vasale din Africa, pentru a fi trimise apoi în Dobrogea sau la Lom.

Generalul de Divizie egiptean Raşid Paşa, comanda la început şi cetatea Varnei.

Blum-Paşa a reîntărit uvrajele de apărare ale cetăţii şi le-a dotat cu tunuri mari şi noi.

Varna a fost oarecând una din cele 4 cetăţi cari formau *faimosul cadrilater turc.* Ea era considerată ca o santinelă înaintată care veghea la porţile Capitalei otomane. Cetatea luată, în adevăr, inamicul era stăpân pe cel mai lesnicios drum, acela care, lungind litoralul mării, ducea la Constantinopole.

Situată pe lacul Devno, fortăreaţa Varna domina, de o parte Marea Neagră, de altă parte accidentata regiune care se întinde până la picioarele Balcanilor. Chiar oraşul ca şi citadela este construit într'un fund; un formidabil armament era aşezat oarecând pe înălţimele cari o dominau.

O întreită incintă de lucrări proteja fortăreaţa; mai întâi vechiul zid; apoi cele zece forturi ridicate la 1828 şi în cele din urmă bateriile stabilite pe punctele culminante ale anfiteatrului natural. Punctele cele mai pu-

www.digibuc.ro

terniçe ale sistemului defensiv al Varnei au fost fără îndoială uvrajele dela Kestritsch şi ale capului Galata, de unde se domina tot portul Varnei. Kestritsch situat pe capul de nord al portului este de altfel un punct foarte întărit, situat pe vârful unui platou ridicat. Coasta întreagă este formată din maluri abrupte şi orice debarcare este imposibilă.

Turcii au ridicat la 1877 la Kestritsch, în jurul farului, mai multe redute solid construite şi cari erau destinate să primească 1500 oameni cu 9 piese de calibru mare. Capul de sud al portului, la Galata, formează o poziţie defensivă de o valoare reală. Ca şi la nord, malurile abrupte împiedică orice debarcare.

Tratatul dela San-Ştefano stipula evacuarea cetăţei de către armata turcă. Cu toate acestea Haisserli Paşa, comandantul cetăţii, supunându-se instrucţiunilor secrete ale Porţei, a refuzat să predea fortăreaţa Rusilor. Evacuarea a avut loc între 9 şi 12 August în urma tratatului dela Berlin. Distrugerea fortificaţiilor, conform aceluiaşi tratat a început imediat, dar a mers foarte încet (!)

In timpul congresului dela Berlin, plenipotenţiarii otomani, au primit într'o dimineaţă, fără veste, vizita lui Bismark, care oferi ca Germania să ocupe pentru totdeauna Varna, cu condiţie ca să reducă Bulgaria, să-i dea Târnova în locul Sofiei de capitală şi în fine să fie totdeauna un obstacol contra înaintărei Ruşilor. Sultanul, căruia i s'a raportat propunerea, a răspuns că nu poate ceda; vecinătatea Ruşilor ne este cunoscută, nu putem însă presimţi rezultatele Germanilor.

La 5 Iunie 1879 Alexandru I, principele Bulgariei, a debarcat pentru prima oară la Varna, în calitate de suveran, pe solul noii sale patrii. După o primire din cele mai splendide, a plecat prin Rusciuk şi Târnova la Sofia, capitala noului stat.

Varna este unul din puţinele oraşe ale lumei, unde natura şi-a dat mâna cu istoria pentru a—arata— prin tablourile împrejurimilor, prin movilele preistorice şi vastele cimitire, ce împodobesc înălţimele ce o înconjur, mărirea la care ar fi putut ajunge prin importanţa sa... Dar...

Să sperăm însă că noua dominaţie bulgară, va demonstra lumei că era timpul ca domnia otomană să fie înlocuită cel puţin la Varna... dacă nu în toată Bulgaria...

La 1888 republica franceză a ridicat la Varna un monument în memoria soldaţilor morţi în războiul Crimeei.

§ 2. *ECRÉNÉ.*

Ecréné este un mic sat, pe locul unde, odinioară, se afla cetatea greacă *Dionisiopolis.*

In acest sat s'a găsit o piatră care reprezenta pe cât s'a putut ghici din degradarea sa, pe Bacchus şi pe Apolon.

Ecréné (*Acramia* greacă), se află la gura Batovei.

Acest râu se numea oarecând *Ziras* [1]). Oraşul s'a numit apoi *Crunos;* în evul mediu *Custrici* [2]).

Actualul nume nu este decât o corupţie a numelui coloniei grece *Cruni*, pe care istoricii şi geografii fac eroare căutându-l la Balcik, oraş de fundaţie turcă.

Cruni, numit astfel din cauza cascadelor sale, a luat apoi numele de *Dionisiopolis*, pentrucă valurile mărei sooseseră, oarecând, aci o statuie a lui *Dyonissos* (Bacchus).

Transformarea strălucitei Dyonisiopolis în un sat sărac, nu s'a făcut din o singură dată; episcopii săi apăreau în conciliile Constantinopolei iar geograful turc din al XVII-lea secol, Hagi-Khalfa o menţionează drept capitala districtului.

Numele de *Cruni (Crunos)*, arată profundul sentiment ce grecii, cei vechi, aveau pentru natură, căci la nord de gura Batovei nu se găseşte niciun izvor de apă care să aibă mai mult de o leghe de curs [3]).

[1]) Pliniu cel bătrân, IV, 18.

[2]) Formaleoni, *op. cit.*, pag. 281.

[3]) Analizata dupa F. Kanitz, *La Bulgarie Danubienne.*

www.digibuc.ro

§ 3. *BALCIC.*

In epoca romană pe acest loc s'ar fi aflat *Tetriada*, în evul mediu *Cravea* [1]). *Pezech* (*Petretia*, *Petretin*, *Balgic* (?) în anul 1444.

Din castelul a cărui cerbicioasă apărare contra armatei lui Vladislav regele Ungariei şi al Poloniei şi care a fost atât de lăudată de cronicari, căci Turcii ce-l apărau au căzut până la unul — nu se mai găsesc decât nişte urme aproape şterse. Ungurii şi Polonii, iritaţi de rezistenţa ce li s'a opus, l-a sfărâmat până la temelii [2]).

Acest castel împreună cu acel dela Sumi (Sume, Şuman, Şaganlâc) au fost aşa de bine apărate de Turci că au lăsat până la 5000 cadavre, adică garnizoanele lor aproape întregi. Aceste lupte au precedat pe aceia dela Varna (1444) cu câteva zile.

Până la 1840 nu era decât un sat. Desvoltarea sa a început atunci,când guvernul turc a autorizat exportul cerealelor; ea a mers crescând. Atunci exportatorii creştini din Triest, Constantinopole şi câteva alte oraşe ale Greciei şi-au aşezat casele şi intrepozitele lor în lungul portului, mai bine asigurat contra vântului de nord decât ancorajul dela Varna [3]).

In acest punct, dela ţărmul mării, pleacă un fel de şosea aşternută cu piatră, în felul aceleia ce lungeşte molul sau *şanţul* (cum îi ziceau Turcii) lui Teodosiu cel Mare, între Cernavoda şi Constanţa.

La 1854 vice-amiralul Bruat a raliat, cu o escadră armată la Brest, pe comandantul-şef al forţelor navale franceze din Marea Neagră (vice-amiralul Hamelin), ce se afla în această radă.

Nu mult în urmă, holera a apărut pe bastimente. Flagelul a fost aşa de mare, că multe din corăbii au pierdut până la 300 oameni, în 15 zile, din echipajul lor.

« Nu ne-am mai întoarce niciodată pe acolo ! scria cu durere amiralul Jurien de la Graviére. Am fi pavat rada cu morţii noştri, dacă amiralii n'ar fi păstrat cadavrele îngrămădite în lugubrele baterii ale navelor, până în momentul în care corăbiile au ieşit în larg şi unde apa a fost destul de adâncă pentru ca atâtea victime să nu mai revie. In aceeaşi seară s'a aruncat în mare numai de pe corabia « Montebello » 60 de mateloţi.

Către finele lui August, epidemia abia a intrat în perioada de descreştere; numai atunci expediţia Crimeei a fost definitiv decisă, din cauza imposibilităţii de a opera prin Dobrogea contra armatei ruse de pe Dunăre [1]).

§ 4. *CAVARNA.*

Capitele, găsite în cimitir, relevează bizantinul trecut al Cavarnei şi promontoriul vecin, pe care contimporanii lui Ptolomeu îl numea *Tiristria Acra*, lasă încă să se ghicească în modernul nume *Celigra-Burun*, vechiul nume grec *Calli-acra* (*Bunul* promontoriu sau *Cap*).

Aci ar fi fost, în epoca romană, *Portus Carius* [2]).

Sub acest cap, la 1828, amiralul rus Greigh s'a adăpostit cu flotila sa, în timpul îngrozitoarei furtuni care l-a apucat în traversada sa dela Anapa la Varna.

La 1877 când barbarii cerchezi au înecat în foc şi sânge cartierul creştin din Cavarna, fugarii, greci şi bulgari, au căutat un adpăost pe bordul bastimentelor de război străine din port.

Nu putem spune nimic cert despre ruinele (pe cari Aellert le crede ale oraşului *Gulgrad* — *Acra* sau *Kali-Akra*) ce se ridic pe promontoriul Caliacrei (Timum al romanilor, *Kalakria* la bizantini, *Kolera Burni* la turci) sau despre oraşele *Tetrisadia* şi portul *Caron* distanţate de 12 mile şi pe cari urmând Periplul lui Arrian, pe o nouă hartă, amiralul Gravière le aşează: primul la extremitatea

[1]) Formaleoni, op. cit., pag. 281.
[2]) Kanitz, op. cit.
[3]) *Pilote de la Mer Noire*, Vol. I.

[1]) *Tableau général de l'Histoire maritime contemporaine.* Revue maritime et coloniale, Vol. LXVIII.
[2]) Formaleoni, op. cit., Vol. II, pag. 281.

www.digibuc.ro

de nord a capului și al doilea mai la nord. Aceste poziții îmi par eronate prin greșita interpretare a măsurilor lui Arrian, de vreme ce același amiral a însemnat Tomis la sudul Mangaliei.

§ 5. *BIZONE.*

Intre promontoriul Kali-Akra și Mangalia, cam în apropierea farului Șabler, se afla, în epoca primitivă a istoriei, cetatea Bizone; această cetate a dispărut în urma unui cutremur, care a prăvălit-o în mare.

La trecerea lui Adrian sau a flotilei sale — căci nu se știe precis dacă el a fost și pe aci,—orașul dispăruse deja iar numele său, Bizone, rămăsese unui teritoriu pustiu pe care amiralul Jurien de la Gravière l-a așezat la nordul Balcicului.

Pliniu [1]) spune că a înghițit-o pământul.

Menționăm această cetate cu scop de a îndemna explorarea coastelor mării — când împrejurările permit — cu mare atențiune, mai cu seamă după puternice furtuni dela larg, în nisipurile mării găsindu-se obiecte sau monete antice, scoase pe plajă de valuri.

§ 6. *MANGALIA.*

Diferitele nume ce a purtat Mangalia par a fi fost: *Calatis*, *Calanthra acervetis*, la cei vechi; *Caliocra*, *Panigala*, *Sibucicho*, în evul mediu; mai în urmă: *Maucalia*, *Chelegra* sau *Varva* [2]). In fine, astăzi *Mangalia.*

Pliniu cel bătrân [3]) pretinde că în cele mai vechi timpuri acest oraș se numea *Acervetis.*

Pe când domnea în Macedonia Amintas, zice geograful Scimnul Chiotul [4]), coloniști din Heraclea și-au fixat locuința lor la miazăzi de Tomis [5]), fundând orașul *Callatis* [1]), cam în anul 507 înainte de Chr. (alții spun în al VIII-lea secol). Dar acest oraș al coloniștilor n'a prosperat mult timp căci un îngrozitor cutremur de pământ îi aduse distrugerea. Violența sguduirei a fost astfel că Bizone, unul din porturile coloniilor grece (§ 5) a fost, cum văzurăm, înghițit de pământ.

Chiar astăzi se admite că vechiul oraș al Mangaliei este, aproape în întregul său, sub pământ.

Numele său se crede, zice un autor vechi [2]), că i-ar fi fost dat dela un loc ce se afla în apropiere; cu toate că un altul [3]) califică acest lac de râu, ceea ce nu pare destul de posibil să fi fost în timpul său! din contra este un lung liman maritim.

La Callatis se pretinde să fi fost centrul lucrărilor de artă, din aurul și argintul ce atât grecii cât și, mai târziu, Genovezii strângeau din aceste localități.

E destul de sigur că punctul Callatis se afla acolo unde astăzi este Mangalia. Inscripțiile și monetele găsite în localitate asigur, cu destulă preciziune, acest adevăr; orașul pare să fi fost foarte însemnat în antichitate.

De la un ban rămas dela Caracala și pe care se vede stampată una din porțile acestui oraș, reese că aci trebuie să fi fost o puternică cetate. O colosală statuie a unui împărat se ridica alături de unul din turnurile sale. Templele și monumentele sale au fost multe și frumoase. După medalii, se crede, Hercule a fost divinitatea în special adorată prin localitate.

O altă piesă tot dela Caracala reprezintă un templu al acestui oraș, un superb monument octostyle.

Există credința că băștinașii (Callatii), bătuți odată de Bizantini, ar fi fugit la nordul

[1]) *Hist. Natur.*, IV, 18.

[2]) Formaleoni, op. cit., Vol. II, pag. 281.

[3]) *Hist. Nat.*, IV, 18.

[4]) In cartea sa dedicată lui Nicomede al III-lea, regele Bythiniei.

[5]) De unde conchid că Tomis a fost *puțin* mai la nord de Mangalia.

[1]) S'ar putea prea bine ca acest nume să aibă ca origine, oarecare relațiune cu *Callatienii*, popor indian (Herodot III, 38) cărora Dariu, le propuse, deși își mâncau părinții, pentru ce sumă ar consimți să-i ardă... Ceea ce ei au refuzat.

[2]) Oro.

[3]) Mnemon, citat de Photiu.

www.digibuc.ro

Dunării şi ar fi zidit oraşul Galaţi. Această aserţiune, menţionată de eruditul A. Papadopol-Calimah, a fost susţinută prin aceea că, în anul 1837, s'au găsit la Galaţi mai multe monete, între cari unele purtau inscripţia Καλλατίων iar altele ΓΑΛΛΑΤΙ [1]).

In evul mediu acest port a devenit unul din cele mai însemnate de pe coastele occidentale ale Pontului. Sub Genovezi, populaţia sa se urca la 30.000 suflete.

Portul său, bine construit şi vast, era foarte adaptat bastimentelor de tonaj mic ale timpului.

El a dispărut cu totul; cu toate acestea, câteva ruine ale vechiului dig, ce au mai rămas, au servit să formeze mai târziu un refugiu pentru vasele mici; pentru cele mari, acest port nu mai rămâne decât o radă deschisă şi periculoasă.

In August 1809 acest oraş a fost distrus odată cu Isaccea, Tulcea, Babadag şi Constanţa de către generalul Kamenski, căruia i se părea în orice moment că flotele turce vor debarca pe urmele sale şi de aceia ceru să i se întărească forţele sale.

Plictisind pe Bagration cu groazele sale continue, acesta îi comunică următoarele: turcii nu dispun de mai mult de 17 vase cu cari pot transporta cel mult 1500 oameni pe cari el îi va putea oricând respinge.

In Octomvrie - 1809 Bagration a dat ordin Contelui Kamenski să abandoneze Constanţa, Mangalia şi Cavarna. In această retragere, din lipsa mijloacelor de transport, toate tunurile au fost aruncate în mare.

La 1812 generalul rus Tucikoff a înaintat până la Mangalia unde a pus mâna pe un aian cu 7—800 soldaţi sau ţărani armaţi.

Oraşul a prezentat până în timpurile din urmă un aspect desolant şi solul său pretutindeni era acoperit cu sfărâmături. Războiul dela 1828 n'a lăsat decât ruine.

S'a observat aci sub urmele unui dig vechi, rămăşiţe considerabile de zidiri din alte timpuri, crâmpee de coloane canelate şi materiale de tot felul.

Către mijlocul lui Mai 1829 s'a arătat la Mangalia ca şi la Constanţa şi în acelaşi timp cu Cernavoda, Cavarna şi chiar Varna primele simptome de ciumă. Se crede că apariţia sa a fost datorită distribuirei muniţiunilor unor oameni cari au murit de această boală în altă parte. Aceste muniţiuni au fost mult timp închise într'o magazie ai cărei gardieni au sucombat primii, având toate simptomele acestei boale [1]).

In cele din urmă timpuri ale Turcilor, populaţia Mangaliei nu se compunea decât din 2000 suflete, mai toţi agricultori şi un prea mic număr de comercianţi.

Nenorocirile şi dezastrele ultimului război au făcut din Mangalia o grămadă de ruine; de trei ori arsă şi prădată, de başibuzuci şi cerchezi, populaţia dezertase în masă [2]).

Numai după sosirea Ruşilor şi mai cu seamă a Românilor, familiile s'au reîntors.

Din analiza ruinelor, movilelor, grotei, a digului şi mai ales a lacului (8 km. lung şi 20—30 metri adânc) fără îndoială că în timpurile vechi, mai cu seamă al Genovezilor, în acest punct se afla cel mai frumos port al Mării Negre, cu cel mai însemnat punct comercial.

S'ar reveni la această înflorire deschizând portul, tăind limba de 100 m. ce-l desparte de mare.

[1]) *Le glaneur Moldo-Walaque.* (Spicuitorul) Iaşi, 1841, pag. 46 53.

[1]) Le Colonel Baron de Moltke, op. cit., Vol. II.

[2]) Analizata după Baron d'Hogguér. *Renseignements sur la Dobrogea.*

www.digibuc.ro

CAPITOLUL VIII.

DE LA CONSTANȚA LA GURILE DUNĂRII.

§ 1. *CONSTANȚA.*

Primul oraș ce pare să fi existat pe acest loc a fost Tomis (Tomoï). Unele hărți pun în acest punct sau în apropiere orașul Heraclea [1]). Nu știu dacă a existat în adevăr acest oraș sau Tomis chiar a purtat acest nume. Formaleoni crede că aci ar fi adevărata Constantza, care nu este Tomis.

Inainte de a vorbi de oraș, să spunem un cuvânt despre teritoriu, al cărui istoric este strâns legat de acel al orașului.

In primele timpuri, Tesalienii, după ce au gonit pe Dardani, cari se aflau stabiliți în insula și muntele Peuce, la extremitatea Traciei, s'au așezat în locul lor și astfel ei au cunoscut și exploatat gurile Dunării, se crede, cu 70 ani înaintea trecerii lui Jason [2]).

Autochtonii, Sciții, formau o națiune celebră prin civilizația și înțelepciunea legilor lor, prin pietatea către zei și inocența moravurilor. Aproape cu totul contrar spun alți autori: Grecii credeau că fioroase oarde de Sciți locuiau coastele acestei mări, fără nicio milă pentru străinii pe cari comerțul sau vânturile i-ar fi aruncat la ei. Religia lor cerea ca în fiecare an sângele omenesc al străinilor, de care zeița Diana a Tauridei era foarte avidă, să fie vărsat, pe infamele lor altare.

Aceasta era starea nordului Dobrogei.

Sudul, era locuit, mai înainte de al X-lea [1]) secol în. de Chr., de *Traci*, care se întindeau mai în toată Peninsula Balcanică. Originea lor este necunoscută [2]). Trăiau în triburi, având fiecare șeful sau regele său.

Duceau o viață păstorească și războinică. Vorbeau o limbă comună [3]) și moravurile lor se asemănau. Acei din apropierea Grecilor au căzut sub influența culturei lor. Erau mai civilizați decât acei despre Dunăre sau Iliria.

Cei din spre Dunăre se luptau continuu cu Sciții și sfârșiseră prin a adopta vestmintele, armele, maniera de a lupta și chiar o parte din obiceiurile lor [4]).

Unul din cele mai principale evenimente ale antichității, *expediția Argonauților*, veni

[1]) Heraclea (Héra Junona, Kleos glorie) oraș fundat în gloria Junonei sau cum Junona n'are nimic prin această regiune, probabil orașul a fost numit după Héraclés, numele în limba greacă a lui Ercule.

Hărțile engleze pun Heraclea la gura Babadagului pe lacul Razelm.

[2]) Formaleoni.

[1]) Strabon cartea 7-a, cap. III, 2 (după Homer).

[2]) Herodot, Cartea 4-a.

[3]) Strabon, Cartea 7-a, cap. III (10—13).

[4]) Thucydide, Cartea 2-a XLVI (citați de Michel C. Soutzo în opera cit., pag. 4).

www.digibuc.ro

să perpetueze printr'un odios asasinat, renumele acestui oraş.

Expediţia Argonauţilor [1]). Voiajul lor este o temă pe care antichitatea a desvoltat-o şi a înfrumuseţat-o şi prin urmare a încărcat-o cu variante.

Această expediţie, împreună cu a Troiei şi războiul contra Tebei, a format cea mai bogată materie epică pe care grecii au cântat-o.

Noi o vom schiţa după Formaleoni, astfel cum a dedus-o istoria, din autorii vechi, developând prin note părţile mytologice.

Grecia era încă jumătate incultă, când un eveniment a făcut ca Jason, — fiul lui Eson şi nepotul regelui Tesaliei Pelias, tânăr, dotat cu o forţă extraordinară, plin de curaj şi înflăcărat de amorul Gloriei, — să conceapă planul răspândirei în Grecia a renumelui său printr'o faptă mare.

Marea Neagră, neexplorată, era pentru Greci un alt ocean imens [1]). Trebuia ca un erou să aibă curajul să o înceapă. Trecerea Bosforului era grea; două insule, doi vulcani, cari aruncau foc, fum şi cenuşă, îi îngreuiau intrarea spre nord.

Phryxus, fiul unui rege al Tebei, fugind de persecuţiile preoţilor, ajunsese până la râul Phasus, în Colchida (Mingrelia de astăzi, în Caucaz).

Fiii lui Phryxus au răspândit în Grecia ştirea că acest râu rostogolea bucăţi de aur [2]) şi că locuitorii îl strângea în piei de oaie [3]).

Argos, unul din ei, scorni proiectul să navige în Marea Neagră; acest proiect a fost primit cu bucurie de regele Tesaliei.

Preparativele au fost tot atât de mari ca şi întreprinderea.

Iason a cerut să i se construiască o corabie, mai mare decât acele ce s'au văzut navigând în apele Grecilor. Bătrânele păduri ale muntelui Pelion au fost tăiate; după sfatul religiei, reprezentată prin zeiţa Pallas, din sfintele păduri ale *Dodonei* s'a tăiat trunchiul destinat marelui catarg al bastimentului.

---

[1]) *Cauzele expediţiei.*

« Eson, regele Minyenilor din Iolcos (Thessalia), oraş fundat de Eolidul Crétheu, a fost deposedat de sceptru de către Pélias, ca şi el, fiul lui Crétheu. Iason, fiul lui Eson, trăia pe câmp. Cu toate acestea Pélias consultând oracolul asupra domniei sale, acesta îi răspunse să se păzească de acela care va veni la el cu un picior descălţat. Intr'o zi, pe când asista un sacrificiu, Jason sosi înaintea lui cu un singur sandal, căci pierduse pe celălalt, trecând printr'un vad râuleţul Anaur, sau, după o tradiţie diferită, trecând dela un mal al râului Enipeu (Evénus) la altul, pe Junona, pe care a întâlnit-o metamorfozată în bătrână. Pélias, aducându-şi aminte de profeţie, îl întrebă: « Ce vei face unui cetăţean pe care oracolul ţi l'ar fi denunţat ca trebuind să atenteze la viaţa ta? » « L'aşi trimite să caute tunsura de aur » îi răspunse Iason. Acest răspuns i-a fost destinul său.

După alţii, pentru a ascunde pe Iason, de urmăririle unchiului său, îl încredinţase de mic lui Chiron, care l-a crescut. Ajuns la 20 ani, Iason l-a părăsit, ducându-se la Iolcos. Acolo descoperi poporului naşterea sa, şi, înconjurat de rudele sale, a cerut sceptrul. Pélias a consimţit să i-l dea cu condiţie ca el să fure lâna mielului de aur şi să aducă în patrie sufletul lui Phryxus, punând astfel capăt blestemului care, dela fuga acestuia, stătea pe capul Eolizilor. Iason a întreprins dar această expediţie ».

[1]) Strabon, *Cartea 1-a.*

[2]) Aceste bogăţii au fost figurate într'o singură expresie, *tunsura de aur*, despre care mitologia spune: « Phryxus şi Hellea, copiii lui Athamas, regele Minyenilor din Orchomene şi ai Nephelei, pentru a scăpa de ura soacrei lor Ino, au fugit în Colchida, călare pe berbecul cu blana de aur, pe care Nephela îl primise dela Mercur. Acest berbec era fiul lui Neptun şi al Théophaniei, fiica lui Altis sau a lui Bisaltis; el era dotat de raţiune şi avea darul vorbirei precum şi voinţa de a traversa văzduhurile şi apele.

Mercur îl metamorfozase într'un berbec de aur sau cel puţin blana sa era de aur. In timpul traversadei Hellea a căzut în strâmtoare, care a luat numele de Helléspont (marea Helleei).

Ajuns la Aea, în Colchida (Mingrelia), Phryxus, din ordinul lui Mercur, a sacrificat berbecul lui Joe Laphystios; alţii spun lui Marte sau chiar lui Mercur, apoi i-a spânzurat blana de un stejar sau de un fag, într'o pădure consacrată lui Marte. După alţii, el a pus-o într'un templu al acestui zeu. Un balaur, care nu dormea niciodată, a fost însărcinat cu paza ».

[3]) Strabon., *Cartea 7-a.*

www.digibuc.ro

Vasul a fost construit chiar sub direcţia zeiţei Minerva, acea a înţelepciunei, adică a fost făcut după proporţii matematice şi mecanice.

Bastimentul avea 25 — sau 30 — rame de fiecare parte şi nişte dimensiuni puţin mai mari ca acele ale unei galere ordinare.

Abia s'a pus pe şantierul dela Pagase, depărtat la trei mile de portul *Iolcos* [1]), că vestea s'a răspândit în toate oraşele Greciei.

Iason fiind eroul pentru întreprinderile căruia această minunată corabie trebuia să servească, tinerii principi greci, avizi de glorie, s'au oferit, în masă, pentru a fi însoţitorii lui de voiaj şi să împartă cu dânsul pericolele unei atât de strălucite expediţii. Hercule se prezintă şi el pentru a fi admis printre cei 52 ce s'au ales [2]).

Corabia a luat numele lui *Argos*, lucrătorul ei, care s'a oferit şi el să însoţească pe aceşti neexperimentaţi navigatori.

Typhis şi fenicianul Anceu au fost destinaţi ca piloţi.

Astfel a fost vasul [3]) pe care posteritatea, înşelată, l-a privit ca o operă sfântă, dar care, cum se va vedea, fusese construit pentru ca să servească la... cu totul altceva.

Soarele era în constelaţia racului, când Argonauţii, după ce au îndeplinit toate datoriile religioase au înaintat *la larg*, pe gura *Afetas* [1]) *(Aphétae* sau *Aphormis)* şi au îndreptat capul corăbiei către Lemnos.

Această insulă avea un vulcan stins şi se credea că pe ea zeul Vulcan căzuse din cer.

Argonauţii, debarcând, au găsit numai nişte femei ce trăiau singure, fiindcă îşi omorîseră bărbaţii; ele au fost prada *eroilor* greci. Iason s'a căsătorit cu Ipsipilla, regina lor.

De acolo, întinzând pânzele, s'au îndreptat către capul Ligéen, al Troiei, la intrarea Dardanelelor.

Aci s'au găsit în faţa unui tablou înspăimântător:

Regele Laomedon al Phrygiei, doborîse puterea guvernului sacerdotal şi pusese în locul său un guvern despot. Preoţii au căutat să se răzbune.

Când mizeria publică a început să se simtă, ei au strigat că aceasta este rezultatul crimei lui Laomedon şi că cerul nu se va linişti decât prin vărsarea sângelui inocent al Esionei, fiica regelui. In momentul în care argonauţii soseau, tânăra prinţesă, ca o altă Andromede, era târîtă, către malul mării, spre a fi expusă furorii lui Neptun.

---

[1]) Strabon, *Cartea 7-a.*

[2]) *Corăbierii.* « In ce priveşte numele corăbierilor rapoartele celor vechi prezint mari nepotriviri: cei mai importanţi şi mai cunoscuţi, începând în ordine alfabetică, sunt: Acast, Actor, Admet, Aethalides, Acmon, Amphiaraus, Amphidamas, Amphion, Anceu, Areius, Argus, constructorul, fiul lui Arestor sau a lui Alector; Argus, fiul lui Phryxus; Atalante, Augias, Autolicus, Butes, Calais, Castor şi Polux, Cepheu, Clymene, Clytiu, Echion, Erginus, Euphem, Eurytus, Glauc, Hercule, Hyla, Ida, Idmon, Iphieles fiul lui Phylac şi Iphikle fiul lui Testiu; Laert, Lynceu, Melas, Meleagru, Menetiu, Mops, Naupliu, Nestor, Oileu, Orpheu, Palemon, Peleu, Phaleros, Philammon, Polyphem, Talaus, Télamon, Theseu, Tiphis, Tydeu şi Zetes. Şeful expediţiei era Iason, cu toate că unii susţin că era Hercule. Tiphis era pilot şi Euphem secund-pilot; Aetalide îndeplinea funcţia analoagă de trâmbiţaş (herald) ».

[3]) *Corabia.* Vasul a fost numit Argo, după numele constructorului sau Argus, fiul lui Phryxus sau Argianul Argos, fiul lui Alector, care a fost dirijat, se spune, în această lucrare de zeiţa Minerva.

---

[1]) Strabon, *Cartea 9-a.*

Alţii, spun că s'a numit dela oraşul Argos, unde se credea că s'a construit. Alţii spun că s'a numit dela adjectivul argos (ἀργός), care înseamnă repede. Ea avea cincizeci de rame, dar era aşa de uşoară că se putea purta pe umeri. Ea fusese construită sau la Argos sau la picioarele muntelui Pélion sau la Pagasae sau în apropiere de Yolcos; Minerva încastrase la pupa (după alţii la prova) o scândură din stejarul profetic din pădurea Dodona. Pindar şi Valeriu Flacu pretind că Junona, iar nu Minerva a prezidat la construcţie şi la întreaga antrepriză. Puţin în urmă a fost pusă printre constelaţii ».

www.digibuc.ro

Argonauţii [1]) au fost mişcaţi la ţipetele de disperare ale acestei copile, abandonată implacabilei mânii a preoţilor troiani. Hercule a smuls-o din mâinile lor, a dus-o la palatul regelui, unde a tratat cu el despre zestre, căci voia să se căsătorească cu ea, ca recompensă a bravurei ce desfăşurase, răpind-o din mâinile omorîtorilor...

Abia au plecat dela capul Sigee (Ligeen) când izbucni o furtună teribilă; consternaţia a fost cu atât mai mare, cu cât se credea că aceasta era mânia lui Neptun, pentru jertfa ce i se răpise.

Orpheu singur a rămas imperturbabil; el s'a sculat şi comandă să se îndrepte vasul către sfânta insulă a Samotrachiei, dela gura Ebrului.

Două raze luminoase (probabil farul Sf. Elm) deasupra capetelor lui *Castor* şi *Polux*, au fost luate de bun augur; cu încetul cerul s'a făcut senin şi vasul lui Argos a ajuns în port.

După ce s'au iniţiat în oarecari mistere ale riturilor Samotrachiei, au plecat din nou; vasul a intrat în Hellespont, prin Propontide, pe unde niciun vas mai înainte nu plutise şi unde, spun alţii, au bătut pe piraţii tirénieni. Insula Cyzic, pe care au întâlnit-o în drum, le-a deşteptat dorinţa să se odihnească. Această insulă purta, în acel timp, numele de *Arcon*. Debarcând, ei au fost primiţi cu mare ospitalitate de popor, Dolionii. Vasul părăsind aceste locuri un bun popor i-a urmărit cu ochii până ce au dispărut pe luciul mărei. Vântul s'a schimbat şi ei au fost siliţi să se întoarcă şi să debarce în insulă noaptea şi în tăcere. Locuitorii, surprinşi, s'au crezut atacaţi de piraţi; s'a dat alarma; atacaţi, argonauţii, cad cu armele asupra asaltatorilor şi îi masacrează fără milă. Razele soarelui luminează prea târziu această îngrozitoare scenă iar corpul sângerând al regelui, care le dăduse ospitalitate, a fost recunoscut printre cei morţi. Regretele erau unanime; altare au fost ridicate spre a îmblânzi divinităţile supărate. După ce şi-au luat rămas bun dela acest blând popor, pe care l-au nenorocit, s'au depărtat. Au debarcat apoi la *Ceos*, locul de întâlnire al locuitorilor Traciei cu ai Phrygiei.

De aci au plecat spre Bosfor şi au debarcat pe coastele Traciei, udate de Propontide.

Acolo un nou şi dureros spectacol: doi tineri, de o nobilă fisionomie, erau bătuţi cu cruzime; la ţipetele lor, Hercule a invitat şi pe ceilalţi să le vină în ajutor, răpindu-i din mâinile omorîtorilor; el cercetează faptul şi află că erau fiii regelui Phineu, născuţi din Cleopatra, fata lui Boréas şi sora a doi din argonauţi, Calais şi Zetes. Bătrânul rege, orb, se căsătorise după Idée, fiica lui Dardanus, regele Sciţiei; pentru a îndatora pe noua soţie, el a repudiat pe prima şi condamnase pentru părintucidere pe cei doi fii ai săi, făcuţi cu dânsa. Pedeapsa lor a fost de a fi îngropaţi de vii. Argonauţii au rupt fiarele şi au eliberat pe cei doi copii. Dar în momentul în care se îmbarcau, Phineu soseşte cu soldaţi şi nu numai că se opune cu mândrie la ambarcarea lor, dar chiar le cere să se explice cu ce drept ei, ca străini, s'au amestecat în executarea legilor ţărei. Hercule, neasçultând decât inclinaţia sa (deşi se făcuse sectatorul riturilor din Samothracia, care-l opria de a se murdări cu sânge), a rănit de moarte pe Phineu şi apoi a împrăştiat trupele sale intimidate. Inainte de a muri, sub forma unei profeţii, Phineu i-a sfătuit ce drum trebuie să urmeze. Cei doi fii ai regelui au voit să le împărtăşească soarta. O nouă furtună precedă intrarea lor în Pont; ea n'a încetat decât după multe sacrificii. Hercule, mânjit de sângele regelui Phineu, Hercule temut de toată lumea, ameninţând chiar pe Zei, rupându-şi rama, a debarcat spre a-şi lua lemnul necesar la facerea alteia, din pădurea de pe ţărmurile Bytiniei. Argonauţii profitând, l-a abandonat pe plajă şi au plecat. Tot cam atunci Hylas este furat de o nimfă iar Idmon moare la vânătoare.

[1]) *Argonauţii*. Acest nume este format din ναύτης *navigator* şi din Ἀργώ numele corăbiei.

www.digibuc.ro

Thyphis, căzând în mare și înghițit de valuri, a fost înlocuit cu Anceu; sub acest nou pilot, fenician, Grecii, după multe alte aventuri [1]), ajung în Colchida, vechea colonie egipteană, fundată, pe coastele Pontului, de regele *Vezor*, când parcurse Asia, până la Caucaz, cu o armată formidabilă, 1500 ani [2]) înaintea imperiului lui Ninus și fusese respins de Sciți. până în bălțile Egiptului.

Urc râul Phasul și ajunge la OEa.

AEétés domnea pe malurile Phasului; vechea națiie a Lagienilor locuia partea de sus a țării; partea inferioară era guvernată de fiii lui Phryxus.

Sosirea fără veste a acestor străini a dat de bănuit regelui Colchilor.

Cine erau acești îndrăzneți cari, aduși de vânturi pe Pont, în un vas de formă neuzitată și de o mărime nemăsurată, se prezintau armați pe malurile Phasului?

Din ce țară necunoscută veneau ei în țara Colchilor? etc.

Bănuielile regelui s'au mărit când a auzit, că vin din Grecia și caută pe fiii lui Phryxus. Sosirea lor îi păru de funest augur; dar ascunzându-și temerile sub vălul ospitalității, el a pregătit mijloacele să prevină culpabilele lor planuri.

Până una alta *Jason întorsese capul* Medeei, fata regelui. Tânăra principesă, abilă fermecătoare, pătrunzând gândurile tatălui său, a părăsit noaptea palatul regal, urmată de fratele său, Absyrte și a plecat să prevestească pe amantul său, căruia îi duse tezaurele furate din casa părintească [1]).

Iason n'a întârziat să se scape în grabă de cursele regelui și încărcat de acele bogății, *neonest câștigate*, și-a luat drumul către Occident, unde, traversând *Pontul*, a intrat pe îmbucătura unui mare fluviu, *pe care Grecii nu-l mai văzuseră până atunci.* Acesta era Istrul, care se vărsa în mare pe cinci guri.

Sciții, popor pacific și cu moravuri frumoase, îi locuia țărmurile și insulele.

Ca într'un azil asigurat, seducătorul, petrecea liniștit între ei, când a văzut pe mare corăbiile regelui ce trădase și care-l urmăreau.

Se spune că atunci Medea, printr'un sfat barbar, puse să omoare pe fratele său Absyrte, ale cărei membre, tăiate sau deșirate, împrăștiate pe suprafața apei, au oprit pe nenorocitul părinte prin oribila vedenie a unui atât de funest spectacol. Capul și mâinile, palide și sângerate, ale nenorocitului principe au fost suspendate pe o stâncă a țărmului, unde regele a îngropat resturile adunate ale fiului său și unde apoi, mai târziu [2]), s'a zidit orașul *Tomis*, numit astfel

---

[1]) Intre cari cea mai însemnată era acea de a intra în Marea Neagră, căci, în gura de nord a Bosforului, două insule sau stânci flotante se depărtau și se apropiau, gata să sfărâme corabia care s'ar fi angajat între ele; trec cu ajutorul Junonei sau cu armonia cântecului lirei lui Orpheu, care adormindu-le, ele devin nemișcătoare.

În apropierea insulei Arétias, ei sunt asaltați de *Stymphalide*, păsări ce aruncau asupra oamenilor penele lor de oțel, ca niște adevărate săgeți.

[2]) Iustin, *Cartea II-a.*

[1]) *Cucerirea Tunsurei* (povestită de mytologie). « AEétès, regele acestui teritoriu, în puterea căruia se găsea tunsura de aur, promise de a o da, însă cu condiție ca mai întâi Iason să pună la jug doi tauri, cu picioarele de oțel și cari vărsau flăcări și că-i va constrânge să are un câmp, în care apoi va semăna dinți de balaur, pe care-i va da, el, regele. Fiica lui AEétès, fermecătoarea Medea, care se înamorase de Iason, i-a procurat descântecele cu cari trebuia să îmblânzească taurii. In același timp îi anunță că din dinții de balaur vor crește oameni armați, adăugându-i că, pentru a scăpa de ei, trebuia să arunce o piatră în mijlocul grămezii; că atunci ei se vor arunca unii asupra altora, astfel că-i va putea domina cu înlesnire. Jason a înjugat taurii, a arat, a semănat câmpul și a ucis oamenii născuți din dinții de balaur.

Cu toate acestea, regele a refuzat să dea blana. Atunci Medea, după ce pune pe Iason să jure că o va lua de soție, l-a condus în locul unde se găsea blana și adormind prin descântece balaurul care o păzea, Iason a luat-o și a fugit cu Medea ».

[2]) Să fie oare vreo legătura între marea movilă dela Constanța și mormântul lui Absyrte?

www.digibuc.ro

de Grecii infideli, din cauza cadavrului nenorocosului Absyrte, care fusese făcut aci *bucăţi*.

După două luni de fericită expediţie [1]), Grecii s'au întors în Bosfor; au debarcat la Bizanţ, care pe atunci se numea *Lygos*, unde, ridicând altare, au făcut sacrificii, aducând laude zeilor.

Trecând, ei au luat şi pe Hercule; au mers apoi la Troia (Ilion) spre a cere regelui Laomedon ţinerea promisiunei, aceea de a da pe fiica sa în căsătorie lui Hercule.

La Troia însă nu mai domnea aceeaşi opinie despre argonauţi; toate faptele lor, din această expediţie de câteva luni, erau cunoscute, pentru ca Laomedon să aibă altă idee de Hercule decât aceea că este un brigand sângeros. Argonauţii i-a părut nişte adevăraţi piraţi, cari s'au dus să jefuiască malurile Pontului.

Departe de a acorda mâna fiicei sale lui Hercule, Laomedon arestează pe cei doi argonauţi, Iphicle şi Telamon, trimişi ca ambasadori. Aceasta a părut grecilor ca un atac la dreptul ordinar al ginţilor (!).

Laomedon însă nu judeca tot astfel; pentru el argonauţii erau nişte *piraţi şi asasini*.

Oricum, grecii debarc armaţi, zăpăcesc ţara, deja slăbită prin inundaţii, foamete şi mortalitate; ia Troia; Hercule pune mâna

---

[1]) Cei vechi fac pe argonauţi să urmeze itinerarile cele mai variate pentru a se întoarce în Grecia.

Unii îi readuc pe acelaşi drum pe care l'au făcut pentru a merge în Colchida.

Alţii, îi fac să intre în Ocean prin Phase; de acolo după ce duc corabia pe umerii lor prin deşerturile Africei, trec în Marea Roşie şi din aceasta în Mediterana prin lacul Triton şi Cyrene.

Alţii, îi fac să urce Donul (Tanaisul) până la izvoarele sale şi după un drum pe uscat, în care duc corabia pe umerii lor, se reîmbarc pe un fluviu care îi conduc la Ocean; de acolo, navigând, dela nord la sud, ei au intrat în Mediterana prin strâmtoarea Gibraltar.

Apolloniu dela Rodos, spune că ei au traversat Marea Neagră şi au intrat pe Dunăre; colchii trimişi în urmărirea lor le-a tăiat drumul. La început Iason a negociat; apoi surprinzându-i noaptea în insula Artemis (Dianei, Ins. Şerpilor (?) i-a ucis. Chiar Absyrte a fost omorît, Alţii, spun că Medea a luat pe fratele său cu ea.

Urmăriţi de tatăl său AEétès, pentru a-l întârzia în drum, a făcut pe fratele său bucăţi şi le-a împrăştiat în mare. AEétès s'a oprit pentru a le culege şi le-a îngropat în un loc pe care-l numi *Tomis*, adică bucăţi.

Din Dunăre, argonauţii au trecut pe râul Eridan (Pö) şi apoi au descins pe insula lui Electris. De aci au mers la Hylleeni, cărora le-a făcut dar un trepied. Ei au întâlnit apoi insulele Liburniene, apoi Cercyra, Melite, Cerasus şi Nymphoea, locuinţa zeiţei Calypso.

Joe supărat de asasinarea lui Absyrte, le deslănţui o furtună care îi reîntoarse la insula Electris. Cu toate acestea scândura profetică scoasă din stejarul din Dodona şi bătută în bastiment, le anunţă că ei nu vor ajunge la termenul suferinţelor, până când Circeu nu îi va purifica de asasinatul lui Absyrte şi îi va reconcilia cu Zeii. In consecinţă ei au reurcat Eridanul, dincare trec în Rhon — cele două râuri se credeau pe atunci că sunt în legătură — şi coborîndu-l, ei ajung la insulele Strihade, apoi în fine la AEa, locuinţa lui Circeu, în insula Aethalie (Elba). Circeu îndeplineşte purificaţia fără a-i recunoaşte. Ei întâlnesc apoi Sirenele şi graţie lui Orpheu, care acoperă vocea lor cu divinul său glas, trec nesupăraţi. Butes singur se aruncă în mare; el e scăpat de Venera. Graţie ajutorului lui Thétis şi al Néreidelor, ei trec fără pericol între Scylla şi Charybda şi lăsând în urma lor Sicilia ei ajung la Drépane (Corfu), la Pheacieni. Acolo a avut loc căsătoria lui Iason cu Medea *). De aci mergând în lungul coastelor insulelor Echinade, au ajus în Pelopones, când o furtună îi aruncă spre golful Syrta. Nimfele africane îi salvează.

Atunci, după sfatul lui Neptun, iau corabia pe umerii lor şi ducându-o 12 zile şi 12 nopţi, prin pustiurile Africei ajung la lacul Triton, căruia oferindu-i un trepied, acesta le dă în schimb un vas de pământ şi le arată calea. Ei merg apoi la Charpatos, apoi în Creta, unde Tallus îi primeşte ca pe nişte inamici. Aproape de Sporadele, Apollon i-a scăpat de o furtună arătându-le o insulă (Anapha) în care ei aduc sacrificiu lui Apollon Aegletès, apoi aruncând în mare vasul ce au primit dela Triton, insula Callista (Théra) iese din ape. Ajung apoi la Egina şi de acolo în ţara lor. După *Dictionnaire Mythologique universel* par le Dr. E. Jacobi, trad. Th. Bernard, pag. 47—48.

*) Cu toate că sunt autori cari spun că această căsătorie s'a făcut pe marginea mării, pe înălţimele dela sudul gurilor Dunării şi că lâna melului de aur a servit lui Iason de covor de nuntă.

www.digibuc.ro

pe Esione şi chiar Laomedon este omorît în luptă...

Priam, fiul său, care nu aprobase purtarea părintelui, înlesnind fuga ambasadorilor greci, face pace şi îşi păstrează regatul.

Răzbunarea a urmat mai târziu, când Paris, fiul lui Priam, furând pe Elena lui Menelau, a adus marele război al Troiei.

Incărcat de crime şi jaf, Jason aduce corabia în Tesalia [1]).

Această expediţie a avut loc 70 sau 80 ani înaintea războiului Troiei; 1353 înainte de Christos.

După cât se vede, scoţând fabula, adăogată de prea marea imaginaţie a locuitorilor din ţările calde şi îmbogăţită cu timpul de poezie [2]), această expediţie, până la urmă se reduce la una din acele expediţii patriotice, atât de comune în Archipelag şi Marmara, mai cu seamă în timpul războaielor.

Oricum ar fi, două ordine, ale cavalerilor argonauţilor Sf. Nicolae stabilite, primul de Ludovic al IX-lea regele Franţei, cu ocazia ultimei sale expediţii la locurile sfinte şi al doilea (la 1382) de Ducele Carol de Dura cu ocazia cucerirei regatului Napolei, etc. au mai adus aminte mai de aproape oamenilor fabula argonauţilor. Ambele ordine au dispărut cu fondatorii lor.

Aşa dar membrele lui Absyrte expuse, adunate şi îngropate, poate chiar în marea movilă dela Constanţa, a fost motivul pentru care, mai în urmă, grecii fondând oraşul, l-a numit Tomis.

Această părere este susţinută şi de Ovid [1]), care în unul din versurile sale spune:

O mână de Colchi (cu înţeles de: «Amintirea» unei mâini de Colchi) urmărind pe Medea ar fi fondat Tomis.

Bouillet spune: către 633 cetatea s'a mai numit câteodată *Milete* [2]) probabil după Milesienii ce au locuit-o mai târziu.

Istoria acestui oraş, — care abia în urmă s'a convenit să fi existat pe locul Constanţei de azi, sau împrejur, — este strâns legată de a Dobrogei, care încă din timpurile vechi se numea *Mica Sciţie*, prin asemănare cu numele *Sciţiei mari*, dat vastului teritoriu ce începea la malul nordic al gurilor Dunării, în Basarabia.

Pliniu îl numea «Oraşul înfloritor».

Cele două mai principale oraşe: *Istria* sau *Istriopolis*, — situat la nord, ca la 250 stadii sau 31.. mile (XL romane [3]), cam în locul ocupat ulterior de *Kara-Irman* (Cetatea-neagră) — şi *Callatis* situată la XXXIV mile romane [4]), la sud, în locul unde se află astăzi Mangalia, — au urmat destinele Constanţei.

---

[1]) Formaleoni, op. cit., pag. 31—32.

[2]) *Opinii scurte a altor autori asupra expediţiei:*

Justin, crede că această expediţie se reduce la furtul câtorva oi de Angora dela regele Colchilor.

Cum s'ar putea admite această idee? Este oare posibil ca numai câteva piei de Angora să fie un obiect atât de interesant pentru comerţul grecilor şi să merite o expediţie de atâţia eroi şi de atâţia principi greci? Evident că nu.

Diodor de Sicilia, scrise că Fryxus sacrificând un berbec şi agăţându-i pielea de un arbore, oracolul prezise că regele Colchilor va fi omorît când se va fura acea piele.

O asemenea utopie nu poate fi admisă azi. Ce interes aveau grecii să-l omoare?

Varon şi Pliniu, cred că obiectul acestei expediţii a fost comerţul pieilor de capre şi oi, foarte apreciate în Colchida. E posibil.

Palephat, crede cu Fryxus a dus în Colchida o statuie de aur, care ar fi fost făcută din ordinul mamei lui Pelopes. Că, prin urmare, expediţia ar fi avut de scop furarea acelei statui.

Nu se poate uşor admite existenţa acelei statui, de vreme ce, pe acel timp, grecii nu cunoşteau arta de a lucra sau turna aurul; poate că Grecia nici nu poseda, pe atunci, atâta aur spre a face o statuie.

Suidas crede că prin *blana de aur* s'ar înţelege *o reţetă* pentru transformarea metalelor de aur.

Şi aceasta ar fi o destul de mare rătăcire de imaginaţie.

Din toate acestea reese că expediţia a fost dictată mai mult de *curiozitate, ambiţie şi aviditate de a dobândi bogăţii prin...*

Acestea sunt, zice Hécateu, umbrele cari turmentau spiritul regelui Pélias iar nu fantoma lui Fryxus.

[1]) Tristele III, 9.

[2]) I. Heliade Rădulescu, *Dacia şi România*, pag. 12.

[3]) 1000 paşi romani (dubli) una (a 1482 metri).

[4]) Tabla Peutingeriană.

www.digibuc.ro

Originea lor este comună.

Cam cu trei ani după fundarea Romei, începe desvoltarea puterei maritime a Milesianilor şi Megarenilor pe coastele Mării Negre. Elenii pentru a înlesni traficul cu populaţiile indigene au creat, cam în al VII-lea secol înainte de Christos, colonii comerciale pe coastele occidentale ale Pontului. Ca şi astăzi, ei aduceau localnicilor productele pe cari solul nu le producea sau acelea ale unei industrii înaintate şi luau în schimb materiile brute şi grânele acestor regiuni. Acest comerţ pe care Genovezii, Veneţienii şi Pisanii, înlocuind, pe coastele occidentale ale Mării Negre, pe Greci, l'au practicat un mare şir de ani, seamănă acelora pe care marile şi manufacturierele ţări ale Occidentului fac chiar astăzi în aceste porturi.

Aceste colonii grece locuiau cetăţi destul de întărite, spre a putea rezista unor ocupaţii subite din partea triburilor vecine. Cu toate acestea ei plăteau puternicilor şefi barbari ai triburilor ce-i înconjurau, sume destul de mari spre a-i proteja contra altora cari i-ar fi atacat [1]).

Rămâne bine înţeles că, în oraşele lor, chiar Grecii nu erau singurii locuitori; mai erau şi Tracii, deveniţi sedentari şi cari cum zice Ovid, nu s'au debarasat însă de caracterul lor violent şi obiceiurile rele.

Dominaţia persană a trecut ca o suflare peste aceste ţinuturi; oraşele pontice s'au supus un moment marelui rege; dar, nereuşirea expediţiei lui Dariu, peste Dunăre, distrugerea armatei lui Xerxes, în Grecia, preponderenţa marinei ateniane, după victoriile dela Salamina şi Micale, a determinat emanciparea popoarelor balcanice şi cu ele a cetăţilor pontine [2]).

Imperiul Odrisilor, descendent din puternicul trib cu acest nume, al Traciei superioare s'a format cu încetul. Tribalii, ca şi Geţii, după o rezistenţă energică, s'au supus lor. Nimic nu a mai rămas din vechea splendoare (478—422 în. de Chr.) a imperiului lor care se întindea dela râul Abder (Kara-su sau Nestos curge în Tracia şi se varsă lângă oraşul Abder în mare) la gurile Dunării [1]) cuprinzând deci şi Dobrogea actuală.

Coloniile pontice n'au încercat să reziste ci s'au mulţumit să plătească cu sume considerabile, protecţia lor.

Acest imperiu s'a desfăcut şi s'a refăcut.

Seuthès, ereditarul marelui Sitalcès, cu ajutorul mercenarilor greci, a reuşit să stabilească tronul pierdut prin revolta diverselor triburi.

Lucrurile au urmat astfel până la Filip şi Alexandru. Filip al II-lea regele Macedoniei (359—336) a. Chr.) a intrat în luptă cu regele Odrisilor. Pentru a fi sigur de reuşită a căutat alianţa Geţilor cari stăpâneau Tomis şi Odessos (Verna). El a luat în căsătorie pe Medopa, fiica regelui get Cotelas (A. D. Xenopol, Istoria Românilor, I, 55). Ambii, am spus, au proiectat mari planuri asupra Dunării de jos; rezistenţa însă ce a întâlnit, sărăcia locuitorilor, determinaţi pe de altă parte să-şi stabilească hegemonia lor asupra Greciei şi să urmeze în Orient visul lor de glorie, i-a făcut să-şi mărginească toate operaţiunile lor la două expediţii, adevărate razii, fără rezultate durabile şi după cari au abandonat cu totul câmpiile Dunării.

Alexandru murind, la Babylon, luptele succesorilor săi au înlesnit emanciparea popoarelor Traciei.

Atunci a început acea agitaţie teribilă a lumei barbare; popoarele s'au înlocuit unele pe altele; dar împiedicate de sărăcia locurilor, ele s'au grăbit să le părăsească. Infiorătoarea devastare a bandelor de Gali, a părut un moment: după ce au desfăcut regatul macedonean, după ce au format câteva centre de locuinţă ca Noviodunum, Galaţii, etc., au mers, cum am văzut, în Asia. Regatul macedonean, refăcut după plecarea Galilor, s'a desfăcut cu totul după faimoasa bătălie dela Pydna (168 a. Chr.).

[1]) Michel C. Soutzo, op. cit.

[2]) Idem.

[1]) Thucydide, *Cartea II*, XCVII.

www.digibuc.ro

Liviu Drusu şi Minuciu Rufu, generali romani, au ajuns la Dunăre, prin obligaţia de a face, să se respecte frontierele romane de către bandele de pungaşi, nedisciplinate, ale Tracilor, Ilirilor şi Scordiscilor; fiecare expediţie a avut ca rezultat întinderea puternicei republice.

Cam către 71, în. de Chr., Luculu supunând pe Traci, printr'un sângeros război a anexat oraşele pontice puterei romane [1]).

Grecii au primit cu bucurie protectoarea domnie romană, în locul acelei, insuportabile, a popoarelor sălbatice.

Incercările de răscoală ale Tracilor au fost înecate în sânge [2]).

Victoriile lui Syllă şi Pompei contra Perşilor (92—63), au asigurat dominaţia romană în Orient şi pe ţărmul drept al Dunării.

Situaţia oraşelor pontine, în ultimii ani ai republicei şi în primii ai imperiului, era încă precară, dacă am crede povestirilor lui Strabon şi Ovid.

Strabon spune că în timpul său, (născut la 50 a. Chr., mort la începutul domniei lui Tiberiu) Tomis era un mic castel; dar antichitatea sa i se părea incontestabilă şi fabula morţii lui Absyrte era o probă certă [3]).

Tomis nu era decât o mică campanie, căreia timpul nu-i lăsase cea mai mică urmă de mărire, când o triremă romană debarcă pe Ovid, în portul acestui oraş [4]),

[1]) Mommsen, *Histoire Romaine*, Cartea V, Cap. II.

[2]) Michel C. Soutzo, op. cit.

[3]) Formaleoni.

[4]) O triremă de Anxur (Brindisi), zice Méry, a cărei provă acoperise zeii săi de fildeş, ajunse într'o zi la digul Bizanţului; făcu un mic repaos şi îşi reluă drumul în Bosforul Traciei. S'a vorbit în acea zi, s'a vorbit mult în urmă, de trecerea triremei. Era, la bord, unul din acei oameni divini pe care cei vechi îi înconjurau de veneraţie şi-i priveau ca profeţi; era acel Ovid, pe care Quintilian l-a supranumit *Magnus praeceptor amoris*. Se spunea printre bătrânii cetăţei, că divinul poet fusese exilat la Tomis, pe malurile Euxinului, pentru o crimă misterioasă, de care nu se vorbea decât în şoapte. El îndrăznise, să se amorezeze de

Când Ovid a ajuns la Tomis, era în floarea vârstei, de 40 ani [1]). El a fost unul din acei care, prin scrierile sale, ne-a lăsat o interesantă descriere a stării sociale şi politice, fie a oraşului, fie a Dobrogei, din acel timp.

Oraşele gete, înconjurate de ziduri, erau locuite de Greci şi Geţi sedentari şi ocupate

[1]) *Tristele*, IV, eleg. X, vers. X, 95—98.

frumoasa Iulia, *) nepoata Cesarului. Dacă acest amor era socotit o crimă în ochii lui August, atunci Ovid trebuie să se mulţumească cu acest exil, mai ales că împăratul putea să-i aplice pedeapsa capitală.

Se putea considera exilul, chiar printre amicii exilatului, ca un act de blândeţe.

Publiu Ovidiu Nasone, născut la 20 Martie 711 (13 din calendele lui April, la începutul celei a 184 olimpiadă) a fost surghiunit fără pierderea averei şi a drepturilor civile — şi trimis în exil la gurile Dunării către anul 9 d. Chr. (Calimach crede la finele lui Noemvrie 763).

« *Solus ad egressus missus septemplici Istris* **) A murit la anul 17 d. Chr.

Motivul exilului său a fost îndrăzneală în poeziile sale. Cu toate că adevărata cauză a rămas o enigmă, totuşi se bănueşte să fi fost mai mult surprinderea unui secret important, privitor la familia lui August; acest secret privea pe junele Agrippa, moştenitorul Cezarului şi la Iulia, sora sa, fie relativ la împărăteasa Livia. In 20 de locuri, ale versurilor sale, se plânge că această crimă ce a comis a fost involuntară.

Inscia quod crimen viderunt lumina plector. (Bouillet pag. 1405).

La început necunoscând limba, romanul dela curtea lui August, neînţeles de nimeni, părea un barbar printre Geţi, căci niciunul din ei nu cunoştea nicio vorbă latină. Cu toate că limba lor era foarte grosolană totuşi i-a fost destul trei ani pentru a o învăţa.

Cu încetul s'a perfecţionat în această limbă aşa de bine că a scris chiar o carte dacică şi o poemă, în lauda lui August, în limba getică; când a cetit-o Geţilor în public, barbarii mişcară gurile, tolbele cu săgeţi şi capetele în semn de aprobare. L-au numit poetul lor; au început să se intereseze şi să-l compă-

*) In anul 9 d. Chr., spun unii, Iulia a fost trimisă în exil în insula Tremiti (Adriatica).

Ambele exiluri în acelaşi an, avut-a vre-o legatură? Fiica Cezarului cu acelaşi nume Iulia fusese exilată la 2 p. Chr.

**) *Tristele II. Ponticele VIII. Et. I—II, Eleg. IV.*

www.digibuc.ro

de garnizoane romane; câmpurile vecine populate de păstori geți, supuși Romei, erau neîncetat infestate de bande de Traci, independente, din Balcani și mai adesea încă pustiite de barbarii după malul stâng, cari treceau Dunărea îndată ce înghețul o făcea practicabilă cailor, jefuind în depărtare și neoprindu-se decât la zidurile orașelor.

Acoperiți de un fel de haină cu zale, armați cu săgeți înveninate, totdeauna călări, ei n'au lăsat niciun repaos populațiilor iar câmpurile rămâneau nelucrate și deșerte[1]).

[1]) Ovid, *Tristele* C, III, X; C. IV, IX și X; vezi Tacit, *Historia*, I, LXXIX.

Romanii se mulțumeau să apere orașele și punctele strategice, să distrugă câteodată cetățile barbare și[1]) să ajute pe odrisi să reia orașele lor invadate[2]).

Incursiunile barbarilor erau așa de îngrozitoare că bieții locuitori abia îndrăzneau să iasă din cetate în fața ferocilor vecini. Trebuia să fie gata mereu să respingă asaltul și uneori ploua săgețile pe străzile orașului.

Poporul era un amestec bastard al Grecilor și Geților. Erau și ei barbari, cu limba incultă, cu fața îngrozitoare (Larousse).

Cucerirea Daciei a permis lui Traian să schimbe deșerturile Dobrogei în holde abondente.

In timpul lui Pliniu cel Bătrân întreaga Dobroge era ocupată de Sciții plugari, veniți după malul nordic al Dunării.

Cât despre porturile mării, pe acele timpuri, Ovid scrie că nu era niciunul propriu pentru vase *(Nec placidos portus hospita naves habit)*.

O statuie de bronz, de o înălțime de 2,50 m. ridicată pe un piedestal în mijlocul pieței Independenței la Constanța, prin îngrijirea senatorului Remus Opreanu, unul din Românii cei mai de inimă ai secolului, este gajul cel mai sincer că România n'a uitat să respecte în cea mai frumoasă statuie a țării sale, figura cea mai nobilă, cea mai martiră, a cărei crimă fusese să învețe Romanii secolului celui mai frumos, acel a lui August, arta de a iubi.

Pe statuie se citește:

Hic ego qui jacèo tenerorum lusor amorum.
Ingenio perii Naso poeta meo.
At tibi qui transis ne sit grave quisquis amasti.
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.
Tristele (L.III.3)

A cărei traducere este:

Aci zace, Ovidiu, cântărețul amorurilor plăcute,

[1]) Ovid, *Ponticele*, C, IV, IX.
[2]) Ibid, IV, VII.

timească; i-a dat o coroană sacră, în semn de stimă publică.

Frequenta adunările poporului iar Geții au devenit confidenții nenorocitului amant al Iuliei. Era iubit de toată lumea. Locuitorii din Tomis i-a adresat decrete solemne, scutindu-l, prin acte publice, de toate dările. Toate orașele vecine i-a acordat aceleași privilegii. Corespundea apoi cu regele Cotys, un poet care făcea onoare Geților. (După A. P. C. în *Columna lui Traian* an. III, pag. 230).

Cu toate rugămințele cele mai umilitoare, nici August, nici succesorul său, Tiberiu, n'au voit să-l grațieze.

Dar cu încetul clima trebuia să-l mineze și Ovid moare, de friguri, după o lungă agonie morală și materială, după un exil de 8 ani. Cine știe dacă oasele lui nu sunt și astăzi în mijlocul nostru, în unul din acele nenumărate movile din jurul Constanței?

Trist sfârșit pentru un om atât de bun, atât de inteligent, atât de mare ca Ovid. Dar de când blândețea, onestitatea și spiritul, sunt totdeauna suficiente pentru a petrece sau termina viața într'un fel care ar face-o de regretat? Ce diferență între ce învățăm la școală și între cum practicăm viața, intrând în lume?

Oamenii ar fi ajuns foarte departe, la apogeul fericirei acestei existențe, dacă în loc să-și uzeze activitatea și forțele distrugându-se între ei și-ar fi îndreptat puterile spre a rezista poverelor pe cari, la fiecare moment, natura le trimite în contra lor. Acest fel de a vedea par sofisme acelora cari cred fericirea omenirei în rezultatele tristei maxime: *forța primează dreptul.* Ovid, mort în mizerie și durere, este oglinda fatalului și neînțelesului tablou ce vedem la fiecare pas al vieței: *virtutea nu este totdeauna garanția unui mulțumitor sfârșit al existenței!* Vai! privind secolul, poate din contra!...

www.digibuc.ro

Căzut victimă gustului său pentru poezie.

Trecătorule! dacă ai iubit vreodată, spune: Fie ca țărâna lui Ovidiu să se odihnească în pace.

Către jumătatea lui August 1887 statuia a fost desvelită în fața Ministrului Instrucțiunei Publice, a 3 generali, unui mare număr de deputați și senatori, a mai multor delegați din țară și din Italia (Milano) etc. etc., acompaniată de: Trăiască România, Trăiască Italia.

Sângeroasa represiune a marei revolte a Tracilor, sub Tiberiu [1]) — pe timpul căruia Tomis nu era decât un mic oraș de provincie, — și căderea imperiului lui Decebal, au asigurat pentru mult timp liniștea teritoriului.

Orașele pontice au luat o desvoltare rapidă.

Tomis, mai cu seamă, îmbogățit de un comerț considerabil, a văzut populația sa crescând și importante monumente ridicându-se în interiorul zidurilor sale; el a devenit una din cele mai importante și prospere cetăți ale coastei apusene a Mării Negre; *Metropola Pontului*, cum cu mândrie, îi plăcea să se intituleze pe monumentele și monetele sale.

Numeroase centre de populație s'au format în provinciile: Troesmis sau Trismis (Iglița). Durostor (Silistra), Arubium (Măcinul), etc, S'a restabilit, dacă nu s'a fundat, Noviodunul (Isaccea).

Două inscripții din timpul lui Adrian, pomenite de Henzen, ne vorbesc, pe timpul acestui împărat de un senat al Tomisului. Și de am crede lui Larousse, această regiune, la fruntariile imperiului, era comandată de un Duce.

Domnia Antoninilor a fost evul de aur al acestei provincii și cele mai frumoase monumente ale Romanilor în această regiune au aparținut fie acestui timp, fie acelui ce a urmat.

In această epocă, Tomis, probabil, se numea *Pontica* [1]) și această epocă a fost cea mai înfloritoare a existenței sale.

Decadența acestei provincii precede de aproape pe acea a Imperiului.

Către mijlocul secolului al III-lea d. Chr., (între 268—270) [2]), Sciții, — câți au mai rămas din bătăliile de mai înainte, mândrindu-se de norocul ce au avut până acum —, s'au unit cu Erulii, Peucii și Goții; plecați de lângă Nistru, pun pe picioare 320.000 oameni și o formidabilă flotă de 6000 vase, și atac, mergând pe mare, mai întâi orașul Tomis, dela care, fiindcă era bine închis, au fost fugăriți [3]); apoi, pustiesc Dobrogea și mergând până la Filipopoli, au jefuit câmpiile vecine și distrugând orice activitate economică, au adus sărăcia cetăților pontine.

Dacia a fost pierdută; legiunile romane s'au retras peste Dunăre, al cărei țărm drept. deschis devastărilor periodice ale barbarilor au obligat armata romană să se mărginească la apărarea punctelor fortificate.

Cultura dispărând, câmpurile au redevenit deșerte și țara merita din nou numele de *Mica Sciție* [4]) nume pe care l-a luat oficial în al IV-lea secol, când Dioclețian — reorganizând imperiul — dându-i pe Tomis drept capitală, a hotărît să aparțină Diocesei Traciei și prefecturei Orientului.

Marele Constantin numise orașul Tomis, *Constanțiana — clasica*, cum a prezentat-o Kanitz — după numele fiicei sale.

Desjardins a observat, cu bună dreptate, că și numele turc, de mai deunăzi, *Kiustendge*, nu era decât corupția acelui al Constanțianei.

Sunt autori însă cari pretind că acest nume l'ar fi purtat mai târziu, că ar fi dat de Genovezi și că i-ar fi fost atribuit fără nicio alusie.

---

[1]) Tacit, *Analele*, III, XXXVIII și IV, XLVI la LI.

[1]) Ioan Ghica, *Dacia Veche*. Revista Română, anul I, pag. 424.

[2]) Zosim I, 42 (citat de Hasdeu), Cap. Claudiu II.

[3]) *Cronica* lui Șincai, Vol. I, pag. 27.

[4]) Strabon, C, *VII*, *XV*.

www.digibuc.ro

Sub Constantin, Tomis a avut câtva repoas. Dar, după moartea sa, sub Valinte (364—378), imperiul a pierdut frontiera Dunării.

La 371 Valinte venind la Tomis, a căutat, prin episcopul acestei cetăți, Sf. Vretanion (prăsnuit la 25 Ianuarie) să atragă la arianism pe drept credincioșii creștini de peste și la gurile Dunării. N'a avut însă niciun rezultat îmbucurător căci episcopul n'a voit cu niciun preț să se abată dela dogmele soborului [1]) dela Nicea.

Această mică observare ne face să remarcăm că în timpul când se pregătea furtuna invaziunilor, care avea să zdruncine Europa din fundamentele sale, împăratul Orientului se ocupa să atragă pe creștinii dela Dunăre la arianism [2]).

Vorbind de Constanța, trebuie să menționăm și de cea mai frumoasă persoană bisericească ce a stat pe scaunul său episcopal și care a trăit cam pe acest timp (anul 400), Sf. Theotim, bărbat de frunte și de mari merite, între locuitorii acestui ținut.

El era un filosof eminent, conducea biserica cu mare îngrijire și a scris niște însemnate dialoguri asupra înțelepciunei vechi.

Hunii dela Dunăre [3]), îl numeau, pentru virtutea sa, *Zeul romanilor* (după cum mărturisește Sozomeno, căci el îi îmblânzise cu totul mulțumindu-i cu mese și daruri).

Se spune de acest sfânt, că unii, din mai marii Hunilor, socotind după darurile ce le da, că el ar avea averi imense, au voit să-l fure și aruncându-i un laț, mâna acelui ce ținea lațul îi amorți și nu i s'a îndreptat decât după ce sfântul s'a rugat lui Dumnezeu să-l ierte.

N'ar fi fără interes, cu această ocazie, să arătăm numele prelaților acestui oraș cari s'au distins în diferite timpuri. Ei sunt: Evangelico în timpul lui Deoclețian; Filix care după ce a suferit diferite torturi a fost aruncat în mare; Berthanione, pe timpul Impăratului Valinte; Geronziu care a luat parte la soborul din Constantinopole; Testimo I, care a trăit pe la anul 393 (acel de care am vorbit mai sus sub numele de Teotim); Timoteu, care se afla față la soborul dela Effes și încă alți mulți până la Valentinian căruia Papa Virgiliu îi scrise în anul 549 sau 550 pentru condamnarea celor 3 capitole [1]).

La 447 Attila îndreptându-și forțele sale asupra cetăților, încă bogate, de pe țărmul drept al Dunării, ele au căzut succesiv prada Hunilor. Șaptezeci din ele, adevărate oaze de bogăție și civilizație printre cari Tomisul, au fost distruse [2]).

In acest timp Tomis păstra încă însemnate urme de mărire căci Sozomeno (Hist. Eccl. libră VI, 21 citat de Bruto Amante) scrie: « *Metropolim autem habet Tomes, urbem magnam et opulentam, ad mare sitam in sinistro latere Ponti Euxini* ».

Probabil că în acea epocă au fost distruse și celelalte cetăți pontine. Oardele hunilor s'au stabilit în Dobrogea.

Sub Iustinian (527—565) orașele Dobrogei, între cari Tomis, s'au ridicat din nou din ruine și au fost rezidite și întărite, pentru a cădea din nou sub repetate invaziuni ce au urmat. Totuși Constanța și-a continuat existența sa, până în al IX-lea secol după Chr., epocă în care Bulgarii au jefuit-o [3]).

---

[1]) Șincai, Vol. I, pag. 56.

[2]) In toate timpurile când Dumnezeu a voit să piardă națiunile, lua mințile oamenilor ce-i conducea. Cel mai frapant exemplu a fost discuția, pe străzile Constantinopolei, a teoriei *dacă tatăl purcede dela fiul sau contrariul*, în. momentul când Mahomed II prepara asaltul a cărui urmare era înlocuirea, pe cupola Sf. Sofii, a crucei prin semilună și urmarile neapărate ale acestui fapt.

[3]) Șincai, Vol. I, pag. 67.

[1]) Moroni. *Dicționar de istorie ecleziastică și erudiție* citat de Bruto Amante în *Ovid în Exil.*

[2]) Lebeau, *Hist. du Bas-Emp.*, XXXII, LXII. (Constanția).

[3]) Analizat după excelentul studiu al lui Michel C. Soutzo, asupra *Monumentelor antice ale Dobrogei.*

www.digibuc.ro

Triburile slave ale Severeţilor, îmbrâncite de Fino-Bulgarii lui Asparuc, — apoi Uglicii-Slavi, — şi mai târziu în al XI-lea secol, Românii dela Marea Neagră au ocupat-o pe rând.

Mulţi scriitori prin distrugerea acestui oraş cu mult în urmă, căci este amintită de Eracle, scriitor în al VIII-lea secol; Constantin Porphyrogenitul, în al X-lea secol vorbeşte şi el în De Thèmatibus (libr. II).

Cum această amintire este ultima a anticei Tomis, ea a fost, fără îndoială, cu totul ştearsă de către Bulgari, cari în acele timpuri au atacat-o ca şi *pe Develtum* (azi Burgas).

In al XIII-lea secol Bizantinii au destinat în Dobrogea, terenuri sultanului Seleucid Izzedin. Mai mult de 10.000 familii turce, asiatice, s'au stabilit aci, pentru a emigra mai târziu în Crimeea.

La 1356 moartea a surprins pe cel mai mare sârb Ştefan Duşan, pe drumul Constantinopolei şi atunci imperiul său, care atinsese apogeul, a fost îmbucătăţit în o mulţime de principate mici. Nici Serbia, nici Bulgaria, n'a produs un om capabil să oprească Turcii, în mersul lor irezistibil către sud-estul Europei.

Ioan Alexandru (1331—1356) a murit în acelaşi an, în care teribilul sultan Murat a făcut din Adrianopoli, cheia Traciei, capitala sa. Acest oraş a servit timp de 800 ani ca element de dispute şi lupte între Bulgari şi Greci.

Erau atunci în Bulgaria trei principi independenţi:

La Târnova, Ioan Şisman; el stăpânea Silistra, Sofia, Nicopolis şi Diambolis; la Vidin şi peste teritoriul dimprejur, Ioan Straţimir şi în fine, la Varna, Dobrotici.

El poseda o flotă destul de însemnată pe Marea Neagră. La moartea sa urmează fiul său Ivanco, care la 27 Mai 1387 a încheiat un tratat de comerţ cu Genua. Incurajat un moment de strălucita victorie a creştinilor contra Turcilor la Topliţa, el a intrat în alianţă contra lor, cu Lazăr, Şişman etc., adică cu Sârbii, Bulgarii, Românii; ei au rămas învinşi iar Turcii au complectat ocuparea Bulgariei. Mircea sculându-se din nou, a ocupat toate cetăţile de pe malurile Dunării.

La 1387 adică chiar în anul în care găsim pe Ivanco domnind în Bulgaria, marele Mircea, pe lângă alte titluri, purta şi pe acel următor: « Stăpân al Banatului de Severin şi al oraşului Durostorului (Silistrei) şi *pe ambele ţărmuri ale Dunării, pretutindeni, până la marea cea mare* »[1]).

Intr'un hrisov, din 8 Septemvrie 1439, unul din fiii lui Mircea nu se mai întitula « pe ambele ţărmuri », Dobrogea fiind căzută pe la începutul secolului XV, în mâinele Turcilor, sub Mahomed I, spre a fi redată la 1878 Românilor, prin tratatul dela Berlin.

Nu se cunosc raporturile ce trebuie să fi existat între cei doi principi, Dobrotici şi Ivanco. Curtea lui Mircea avea mare înclinare către Slavi şi e posibil ca aceşti doi principi să fi fost aliaţi, protejaţi sau chiar locotenenţii domnilor munteni.

Constanţa căzută cu Dobrogea sub Turci, nu s'a mai vorbit de ele pierzându-şi importanţa. Scaunul provinciei a fost mutat în apropiere de Dunăre, la Babadag, al cărui guvernator purta titlul de *Seraschier de Silistra* şi era comandantul forţelor militare în contra inamicilor imperiului dela Dunărea de Jos.

Vechiul Tomis, Constanţiana, Constanţa de astăzi, a devenit *Kiustendge* şi redus la un mizerabil sat.

Ca şi Romanii, Turcii, la începutul decadenţei lor, s'au gândit la întărirea punctelor importante.

Războiul dela 1828 a găsit Constanţa întărită; despre apă, întărirea fiind naturală, n'a avut nevoie de mari lucrări de artă; despre uscat, pe o lăţime de 500 metri, s'a construit o linie de trei bastioane, care sprijinită de

[1]) Hasdeu, op. cit., pag. 5.

www.digibuc.ro

ambele sale extremităţi pe mare, tăia din continent o mare limbă de pământ pe care fusese oarecând oraşul roman.

Şanţul era căptuşit cu ziduri. Din nenorocire însă, milităreşte vorbind, urmele mormântului lui Theodosiu cel Mare (zis a lui Traian) forma o apropiere destul de bună şi sigură contra oraşului.

Generalul Rudiger, cu patru batalioane, opt escadroane şi 30 tunuri, a fost însărcinat cu luarea acestei cetăţi [1]).

La încheerea păcii, întăririle au fost dărâmate; urmele însă de sub pământ ale zidurilor, au fost mult timp martore ale tăriei acestei cetăţi.

Dacă vreodată s'ar mai fortifica acest oraş nou, — şi nu văd de ce nu, — nu trebuie uitat, sfătui ilustrul mareşal Moltke, să intre în sistemul apărării sale şi cele trei movile situate la nord, în apropiere.

La începutul războiului oriental (1854), din Dobrogea, francezii au voit să pornească contra Rusiei. Luând drept prima bază de operaţie Varna, Balcik şi Constanţa, ei au început întreprinderile lor. Astfel mareşalul S-t Arnaut voind să trimeată, din Varna, o recunoaştere rapidă la nordul Dobrogei, în scop de a atrage atenţiunea inamicului de această parte şi a-l face să se teamă de o mişcare ameninţătoare de a-i tăia linia de retragere, din Muntenia, a însărcinat cu aceasta *spahii de Orient*, corp nou format, sub comanda generalului Iusuf. Divizia I-a, Canrobert, trebuia să-l susţină; dar, cum acest general se afla, cu un bastiment de război, în recunoaştere pe coastele Crimeei [2]) divizia a fost comandată, ad-interim, de generalul Espinasse.

Ea a plecat dela Varna, la 21 Iulie st. n. pentru Mangalia şi Constanţa.

La 27 Iulie trupele erau aproape de Constanţa. Ele şi-au stabilit cartierul lor în lungul a două mameloane, atât de dese prin acea localitate. Natura părea cu totul tristă şi ţara, prădată şi pustiită de armata rusă, mărea răul efect asupra trupelor. In apropiere de valea unde este *molul zis al lui Traian*, în realitate a lui Teodosiu cel Mare [1]), a izbucnit o furtună violentă.

Cerul s'a întunecat aducând în aceste locuri deşerte o noapte subită, pe care fulgerile o luminau cu strălucitoarele lor linii; negrii şi sinistrii nori s'au deschis deodată şi au răspândit torente. In mijlocul acestor regiuni nelocuite, în acest vast pustiu, care nu purta decât semnele uitării şi ale ruinelor, această furtună avea ceva înfiorător. Pusă în marş, la ora 3½ p. m., divizia a ajuns la bivuacul dela Constanţa aproape de lacul Palas, unde capul coloanei şi-a instalat lagărul, cam la o leghe de oraş. Avantgarda corpului de recunoaştere, a coloanei spahilor de Orient, sub comanda lui Iusuf, ce avusese în acea zi o primă întâlnire, neînsemnată, cu cazacii, a făcut cunoscut generalului Espinasse prezenţa de trupe ruseşti în apropiere.

Pentru orice eventualitate, acesta şi-a apropiat lagărul său de avantgardă.

A doua zi, la Karnasani, avantgarda a avut o nouă şi scurtă luptă de mase cu mase. Başibuzucii s'au luptat bine iar ofiţerii francezi, ce îi comanda, abia i-au putut opri cu mare greutate de a urma pe cazaci, cari se retrăgeau spre Babadag.

Iusuf s'a hotărît să cadă pe neaşteptate, printr'un marş de noapte, peste grosul trupelor ruseşti, reunite în jurul Babadagului; dar, în momentul în care ordinul de plecare a fost dat, 500 oameni au rămas întinşi la pământ şi nu s'au mai putut ridica. Holera se abătuse, ca fulgerul peste coloana expediţionară. Pe la ora 8 seara, 150 erau morţi şi 350 în agonie.

Divizia Espinasse, care înaintase la Kargalik, fusese şi ea contaminată; inamicul nu

[1]) Colonel Baron de Moltke, op. cit., Vol. I.

[2]) Numele *Crimea* este sinonim cu *Taurida*; şi una şi alta înseamnă *escarpat*. Herodot zice (Cartea IV) în timpul său Sciţii numeau ţara vecină *Cremni* şi că această înseamnă în limba lor *escarpat* şi *muntos*.

[1]) Michel C. Soutzo, op. cit.

www.digibuc.ro

apăruse încă şi cadavrele acopereau deja solul prin toate părţile; şanţurile se săpau şi pământul mişcat răspândea, împrejur, emanaţiuni pestilenţiale...

« Adesea, braţele cari săpau se apropiau înainte de a-şi sfârşi opera şi acela care ţinea casmaua se întindea, în tăcere, pe marginea groapei întredeschise, pentru a nu se mai ridica ».

Acei cari trăiau erau încărcaţi în căruţe, sau purtaţi de soldaţi iar atelagele de artilerie erau pline de bolnavi.

Această noapte fatală, a fost acea de 30 Iulie. Coloana a reluat drumul Constanţei şi Mangaliei, lăsând în urmă, mormintele soldaţilor, triste semne de trecerea sa. Espinasse s'a reîntors la Palas. La 31, toată divizia, reunită, evacua bolnavii pe « *Pluton* », în rada Constanţei.

Descrierea suferinţelor francezilor, în acele zile, ar umple de groază inimile cele mai nepăsătoare [1]).

Această tristă împrejurare le-a dovedit că Dobrogea era « un cuib de friguri şi o născătoare de holeră ». Ei au schimbat imediat planul războiului şi cu toate că în August 1854 ei erau încă în Dobrogea, în Septemvrie, acelaşi an, au debarcat la Eupatoria, pe coastele Crimeei...

« La 1860 Constanţa era cât un neînsemnat sătuc turc. Câteva colibe de lemn formau toate edificiile sale, câteva duzini de suflete, populaţia sa. Nimic nu făcea să se creadă că acest sătuc ar fi putut vreodată aspira din nou la importanţa vechei colonii grece, pe ruinele căruia el se ridicase sau la consideraţiunea comercială de care se bucurase în mâinile Genovezilor. Am spus în altă parte că:

« La această epocă, o companie engleză apare; ea a obţinut dela guvernul turc o concesie şi s'a pus pe lucru. Dealurile au fost tăiate, bălţile secate iar Constanţa este reunită cu Dunărea. Un dig solid este zidit şi periculoasa radă a fost transformată într'un port sigur »; fundurile mici au fost umplute şi transformate în vaste cheiuri, în lungul cărora vasele se pot lega şi unde vagoanele drumului de fier erau dirijate să descarce grânele, aduse din antrepozitul dela Cernavoda. S'a remediat lipsa de apă, cu ajutorul vagoanelor speciale cari o aducea dela 23 kilometri.

« Sătucul Constanţa s'a acoperit cu edificii, având mai multe etaje şi magazii superbe. Un far majestos, ridicat dela apriţia companiei engleze, a început să înlesnească navigatorului aterizarea. Constanţa a fost transformată într'un oraş care are deja mai mult de 400 edificii în piatră. Fără a cuprinde cartierele tătăreşti răspândite, în depărtare, pe latura de nord a peninsulei, populaţia este de 6000 suflete. La vest, formând o mahala separată a oraşului, s'au ridicat elegantele locuinţe ale englezilor, autorii acestor transformări ». Acesta era oarecum tabloul Constanţei la 1869 [1]).

La începutul războiului dela 1877 niciun uvraj serios n'a fost construit pentru apărarea Constanţei; Ruşii au ocupat-o fără multă osteneală. La părăsirea sa de Turci, locuitorii au fost apăraţi de masacrul başibuzucilor, de mateloţii vasului englez de război « *The Rapide* ».

Situată la extremitatea dreaptă a molului lui Theodosiu, căruia i-ar servi de sprijin, Constanţa a fost, în toate operaţiunile din această regiune, un obiectiv, căutat cu mare îngrijire.

La 11 Iulie 1877 st. v., la 85 mile, în mare, în larg de Constanţa a avut loc o luptă între bastimentul rus « *Vesta* », pachebot armat de război şi corveta cuirasată turcă « *Fethi-Bulend* ». Această luptă a fost singura între două bastimente (exceptând torpilele), în Marea Neagră, în acest război. Ea s'a mărginit la o violentă canonadă de artilerie, făcându-şi mutual uşoare stricăciuni şi depărtându-se reciproc, în condiţiuni încă

[1]) Baron de Bazancourt, *L'expedition de Crimée*, Vol. I.

[1]) *Pilote de la Mer Noire*, Vol. I, pag. 46.

www.digibuc.ro

destul de posibile de a lupta, pentru un război de natura acelui ce se făcea.

In Iulie 1877 Rușii au început să întărească acest oraș, din spre mare. Această măsură a fost cu atât mai oportună, cu cât, la 25 Iulie, flota turcească a încercat să bombardeze orașul.

La 24 Iulie garnizoana rusă din Constanța a respins o puternică recunoaștere turcă plecată din Silistra în acea direcțiune.

La 27 Septemvrie 1877 generalul Manzei, care comanda divizia 8 de cavalerie, încredințat că o brigadă turcească de 6000 oameni, comandată de Riza Pașa, se fortificase foarte bine, cu tunuri, la Bazargic, a ieșit dela Constanța, cu oamenii săi, executând o recunoaștere în acea direcție. Turcii, solid stabiliți în acest oraș, centrul drumurilor din Bulgaria Orientală, au așteptat inamicul cu încredere, care, după o luptă fără mare importanță, s'a înapoiat de unde plecase.

După tratatul dela Berlin, acest oraș împreună cu Dobrogea au fost încorporate teritoriului român. Armata l-a ocupat la 25 Noemvrie 1877 și a fost primită cu entuziasm.

Domnia română a pus acest oraș pe un picior de progres al cărui rezultat nu va putea niciodată fi mai prejos de cea mai mare prosperitate trecută.

A fost, până în timpurile din urmă, îndoială dacă pe locul ocupat astăzi de Constanța s'ar fi aflat vechiul Tomis [1]), care era pus, câteodată, ceva mai departe de acest loc. Se pronunța numele Isaccea, Chilia, Ovidiopol și chiar Medgidia!

Inscripțiile găsite în timpurile din urmă, de Peters și alți arheologi, nu mai lăsă îndoială că Tomis a fost pe sau în apropiere de acest loc; Mommsen o pune la Anadolkioï.

Tomaschek, la Tuzla-burnu; în fine în urma diferitelor inscripții găsite la Constanța, după ocuparea Dobrogei de Români, nu mai este nicio îndoială că Tomis s'a aflat chiar pe capul ce avansează aci în mare și deasupra căruia se află astăzi farul Constanței.

Michail C. Sutzo, de al cărui concis dar însemnat uvraj, asupra *Monumentelor antice ale Dobrogei*, ne-am servit adesea, opiniază că acea dela Constanța pare a fi cea mai verosimilă idee de locul unde s'a aflat anticul Tomis.

Anadolkioï, zice el, este un sat în interiorul regiunei, aproape de o baltă, unde se găsesc foarte rar resturi antice. La Constanța, din contra, fiecare construcție scoate la iveală pietre sau monete antice, cari port adesea numele orașului:

ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΠΟΝΤΟΥ ΤΟΜΕΩΣ

Fundațiile monumentelor vechi sunt încă vizibile pe mai multe puncte.

Săpăturile făcute, mai adaogă el, cu ocazia construcției liniei ferate, a scos la lumină bazele unei serii de coloane, ale căror unele din sfărâmături au fost găsite în apropiere.

Lucrul excelent al sculpturilor, săpate cu o mare iscusință, arăt o operă din epoca Antoninilor, probabil, un templu de ordinul Corinthian și de dimensiuni considerabile.

[1]) Formaleoni, op. cit., care pare să fi moștenit dela Venețieni date sigure asupra localităților din evul mediu, face diferență între *Tomis* și *Constanța*. Tomis, zice el, a purtat mai târziu, în evul mediu, numele *Zuovavarda* iar în cele din urmă (către 1750) *Tomes var* (nume ce ar avea oarecare legătură cu trecerea Ungurilor). *Constanța* este indicată mai la sud de Tomis.

Tot așa se află și pe o hartă a Venețienilor făcută în al XIII-lea secol și păstrată mult timp în Palatul Dogilor, la Veneția.

El crede că punctul Constanța purta numele antic de *Heraclea*. Ca poziție topografică (după acea hartă) Tomis pare să fi ocupat locul Constanței de astăzi.

Nu e de mirare ca Tomis să fi fost în apropiere chiar pe capul *Singol*, mai la nord.

Această poziție pare să aibă oarecare legătură cu fabula fundării Tomii. Mai e posibil ca, în urmă, din cauza acestei mici distanțe ce le separă, orașele să se fi confundat ca nume, sau, cel puțin, Constanța, devenind înfloritoare, să fi adunat *resturile* dela *Tomi*, ceea ce ar explica găsirea lor în acest oraș.

www.digibuc.ro

Tot în timpul executării căii ferate, s'a scos, aproape de ea, statui și inscripții, cari au fost trimise în Englitera.

Resturi bizantine nu sunt mai puțin numeroase; la fiecare moment se găsesc fundații de ziduri, de cărămidă din acea epocă și se știe că la Tomis domnia bizantină s'a prelungit mult timp [1]).

Tot la Constanța s'a mai găsit în ziduri, o piatră, pe care erau săpate două capete de bour, înconjurate cu ghirlande și despărțite cu stele [2]).

Pe la începutul mileniului actual, Genovezii au ocupat Tomis și au fundat un mare stabiliment comercial.

Portul, fundat pe ruinele acelui genovez este cu mult mai mic.

In fine după observațiile lui Remus Opreanu, distinsul și neuitatul administrator al Constanței de sub domnia Românilor, acest oraș trebuie oarecând să se fi prelungit mult în mare. Apa ascunde, chiar azi, nenumărate coloane și resturi romane, ba chiar se crede că și marea a înaintat foarte mult spre uscat în partea unde se află biserica greacă.

Sutele de monete antice, cari port toate numele orașului Tomi și găsite numai în același loc, pot ele lăsa vreo umbră de bănuială de existența sa în acest loc?

Acesta este, pe scurt, istoricul acestui oraș, pe care un autor italian, Amante Bruto n'a ezitat să-l numească «*Livorno al României*».

Cât despre ideile că: Kiewul, de pe Boristene, orașul Sabaria pe Stein, în Austria, Sarwar în Ungaria, ar fi orașe Tomi, susținute de Latio, Gaspar Bruschi, Glandorpius, Laurent, Müler, Abraham Ortel, căci acolo s'ar fi găsit morminte crezute ale lui Ovid, despre condeiul, zis a lui Ovid, de argint, arătat la 1540 de Isabela, regina Ungariei, lui Petru Bergie și găsit la Taurunum (azi Belgrad), se pot considera ca povești.

[1]) Michel C. Soutzo, op. cit.

[2]) După I. Ionescu.

In această categorie ar intra și ideea lui Griselini că în muntele Mica în Banatul Temișan, turnul numit de locuitori a lui Ovid, ar fi adevărat — când poate el nu e decât o urmă a coloniei Lederata.

La 8 Iunie 1887 Kogălniceanu și A. P. Calimach au telegrafiat lumei literare găsirea lângă un mal surpat și plin cu pietre de mormânt, la Anadolkioï, a pietrei ce acoperise mormântul marelui Ovid.

Această piatră, se zice, reprezintă sosirea poetului la Tomis primit de Apolon.

§ 2. *ISTRIA SAU ISTRIOPOLIS.*

Grecii primitivi îi spuneau: *Istria*, *Istros*, *Istriopolis* sau *Istropolis.*

Romanii: *Istria.*

Genovezii și levantinii: *Grossea* [1]), poate *Eracla*, *Eschi Sala.* Turcii: *Sutguli* [2]).

Deși unii cred că ar fi Genucla Geților, ea însă a fost fondată în același timp cu Tomis și Callatis, de Mylesiani, pe la al VII-lea secol (633 după Bouillet) înainte de Chr. cam în epoca în care oștile Sciților [3]) au trecut în Asia, gonind oastea Cimerienilor dela Bosfor, spune Scimnul Chiotul [4]).

Cu toată această dată a fundării acestui oraș, se crede însă că el a existat încă inaintea epocei venirei Mylesianilor: Pindar (520 ani a. Chr.), Pisandru de Camira (648 a. Chr.), Pherechide (408 a. Chr.) susțin că la gurile Dunării, la cetatea Istria, era odinioară (pentru scriitori) o cerboaică cu coarnele de aur. Teseu, regele Atenei (către 1322 a. Chr.) a plecat să o cucerească, deși era sacră, căci fusese închinată Dianei de către nimfa Taigeta, amanta lui Joe. Această cerboaică trebuie să fie o alegorie despre imensele bogății ce aduc gurile Dunării. (A. P. Calimach, p. 32).

[1]), [2]) Formaleoni, op. cit.

[3]) *Scythii* este un nume general cuprinzând: aryani, turci, uralo-finesi. Perșii îi numesc *Saci* (Çakai). Vorba gothică *skiatha*, care înseamnă *arkaș*, înțelegea *Scyth.*

[4]) Geograful lui Nicomede al III-lea regele Bythiniei.

www.digibuc.ro

Mulţi scriitori au scris despre această cetate; din nenorocire cea mai mare parte din aceste scrieri s'au pierdut.

Ea a fost locul de naştere a mai multor scriitori celebri printre care vom cita pe Ethicus Ister, autorul mai multor opere [1]).

Monete cu 2 capete întoarse, găsite în această regiune ca şi în diferite localităţi ale Dunării de Jos, la insula Şerpilor, etc. probează până la evidenţă că era generalizat în această regiune cultul Cabiric, al marilor zei Cabiri, al fecioarelor împărăteşti, al marilor zei Castor şi Polux. Adus de Mileziani, acest cult a fost apoi adoptat şi de Daci (A. P. Calimach).

După Scylas de Carianda [2]), în timpul său, la *cetatea Istria* se făcea, ziua şi noaptea, mare navigaţie şi comerţ.

Pe timpul lui Herodot (între 490 sau 480 şi 408 în. de Chr.) se afla chiar la gurile Dunării; el a vizitat-o personal. Acest oraş, foarte comercial, întreţinea legături vii de o parte cu triburile schitice, dela cari cumpăra grâne şi alte producte naturale, de altă parte cu Grecia, unde le trimitea.

Geograful Memnon, spune că a fost un mare război între Bizantini de o parte, Istriani şi Callatieni de alta, pentru comerţul Tomii, pe care Callatienii voiau să-l monopolizeze [3]).

Era situată aproape de gura cea mai de jos a Dunării şi atât de înfloritoare că, altădată, i se dăduse numele de Bella (frumoasă) [4]).

Era un timp când făcea şi ea parte din faimoasa *federaţie a celor cinci oraşe*, *Pentapolis*, compusă din: *Odissos* (Varna), *Tomis* (Constanţa), *Kallatis* (Mangalia), *Messembria* (la nordul golfului Burgas) şi *Appolonia* (la sudul aceluiaşi golf) [5]).

In Istria Herodot trebuie să fi căpătat, dela Tribali [1]), noţiunile sale despre Siginni [2]). Tot aci şi la Olbia [3]), istoricii vechi veneau să găsească şi să se convingă de *perspectiva* [4]) lumei barbare de primprejur. Şi aceasta se constată cu atât mai mult, cu cât Herodot, care este totdeauna atât de precis când povesteşte ceea ce se apropie de Istria şi Olbia [5]), devine, treptat, din ce în ce mai confuz, în proporţia razei sale de observaţie, dela aceste două centre.

Aci locuitorii Peninsulei Balcanice făceau traficul cu barbarii.

Teribilul şi războinicul rege Atia, unul din conducătorii Istrianilor, Sciţilor, Geţilor, Taurilor şi Callatienilor, trimise Bizantinilor următoarea scrisoare [6]), din care reese şi importanţa comerţului şi îndrăzneala ce avea, bazat pe puterea sa.

«Atia, regele Sciţilor, către poporul Bizantin, sănătate! nu vă legaţi de comerţul meu, ca nu cumva cavaleria mea să bea apele voastre». Mai târziu acest rege, în etate de 95 ani, a căzut mort pe câmpul de onoare, luptându-se contra lui Filip regele Macedoniei, precum susţine şi Teoporup.

Rezistenţa disperată pe care oraşele litoralului tracic: Istros, Tomis, Callatis etc. au opus cucerirei romane, în momentul chiar în care se angaja lupta decisivă cu Mitridate (73 în. de Chr.) probează că în această regiune mitridatismul avea rădăcini profunde.

---

[1]) Intre cari şi *Antonini Augusti (Caracallae) Itinerarium.*

[2]) Autor şi geograf ce a trăit sub Dariu, 510 ani înainte de Christ.

[3]) Photin, *Miryobiblon*, Cod. XXII. Citat de A. Papadopol-Calimach, *Columna lui Traian*, An. IV, Nr. 2.

[4]) *Pilote de la Mer Noire*, Vol. I, pag. 34. Notes.

[5]) Idem.

[1]) *Tribalii*, un fel de traci.

[2]) *Siziginnii*, popor barbar ce locuia dincolo (la nord) de *Aghathyrsi*; Lenormant îi identifică cu Ciganii.

[3]) La gurile Niprului.

[4]) Spune Hasdeu, op. cit., pag. 195.

[5]) *Olbia* în limba greacă veche ar însemna *prea fericită*. Ea a fost zidită de Mylesiani. Unii pretind că ea devenise *Borusthene* şi se afla la 200 stadii sau 15 mile dela gură. In epoca sa de înflorire, ea a fost renumită pentru târgurile sale de sclavi (Strabon, Cartea 7). A strălucit în al V-lea şi IV-lea secol în. de Chr.

[6]) Citată de Clemens Alesandrinul (al II-lea secol d. Chr.) *luată şi de el după Aristocrit (23 ani d. Chr.).*

www.digibuc.ro

In basinul occidental al Euxinului, Mithridate căuta aliaţi şi soldaţi; drept vorbind el nu făcea cuceriri; e posibil ca prin purtarea sa să fi fost adorat, căci în monetele găsite la Varna (Odessos) principala cetate greacă din această regiune, portretele lui Alexandru şi Heraclie divinizate purtau frizura caracteristică lui Mithridate.

Intre anii 50—40 a. Chr. Boerebista, regele Dacilor, a atacat şi dărâmat Istria, împreună cu toate oraşele grece după marginele apusene ale Pontului, începând cu Tyras, Olbia şi continuând cu Tomis, Kallatis, Odessos etc. Urmele cutreerărei sale pustiitoare au fost aşa de adânci, încât chiar 150 ani mai în urmă, ele nu erau încă şterse. Incărcat de prăzi şi în fruntea a 200.000 oameni, acest puternic rege care avea vreo 16 cetăţi principale între cari: Genucla, Dinogeto, Novidun, etc. a reuşit să întemeieze pe ambele maluri ale Dunării un stat puternic ce se întindea dela Adriatică la Marea Neagră [1]).

Către 238 Goţii trecând pentru prima oară Dunărea s'au năpustit asupra acestor cetăţi şi Istropolis, cea mai aproape de gurile Dunărei, este prima lor victimă.

Către anul 275 goţii atacând imperiul roman fac din Tyra şi gurile Nistrului punctul de plecare al expediţiei lor de pe apă.

Mult timp nu s'a cunoscut poziţia ocupată de Istria; se ştia numai că se află la gura cea mai de jos a Dunării.

Bouillet, crede că s'ar afla la Ghiustangi, Proşloviţa sau Kara Irman [2]). Cu mai multă probabilitate termină el, ar fi fost la Portiţa. Intr'adevăr intrând din mare, pe această gură, pe dreapta se vede o înălţime pe care ar fi putut foarte bine fi aşezat un oraş, deşi nu destul de mare. Dar în locul Istriei, ar fi de gândit mai lesne la *Ad-Stoma* (?) Cercetări în această localitate ar putea da oarecari rezultate. G. Tocilescu pomenind de geograful bizantin Hierocles în opera Synecdemos o pune la Karanasib şi Kasapkioi.

Desjardins credea să fi fóst pe înălţimele dela Gargalik (25 km. dela Tomis), unde se văd ruine considerabile. Lăsând la o parte existenţa ruinelor, eu cred că Istria a fost aci, din cauză că în acest punct ţărmul oferă o intrare a mărei înconjurată cu mari înălţimi cari au putut oferi un adăpost natural vaselor încă din cele mai vechi timpuri.

Strabon o pune la 270 stadii, la nord, de Tomis (46 km.). O inscripţie găsită la Kara-Irman [1]) pare a-i asigura cu precizie vechea sa existenţă pe acest punct. Această situaţie pare să se preteze prea bine datelor din Itinerarele indicaţiunilor lui Strabon. Urmând drumul ce înconjură lacul Taşaul, distanţa dela Kara-Irman la Constanţa, este (aceea dată de Strabon 46) 44 kilometri. Din această inscripţie mai reese că cetatea era autonomă şi adesea atacată de barbari [2]).

Asemănarea monetelor acestui oraş cu ale Olbiei, lasă să se înţeleagă că aceste două cetăţi se aflau, una vis-à-vis de alta, în raporturi particulare.

Romanii o considerau departe de Tomis 250 stadii sau $31^1/_4$ mile la nord.

In primele timpuri ale aşezărei lor în aceste locuri, ea n'a fost decât un fel de moşie, căruia timpul nu-i lăsase nimic, nici cea mai mică urmă din vechea ei glorie.

Antoniu bătut la cetatea Istrianilor, de către Sciţii Bastarni, veniţi în ajutorul Misilor, a fugit [3]).

Arrian, guvernatorul Capadociei trimis de Adrian cu o flotă spre a *recunoaşte în detaliu* coastele Mării Negre şi să se îngrijească de siguranţa lor contra barbarilor, ne-a lăsat, în *Periplul său asupra Pontului*

[1]) Gr. Tocilescu, *Istoria Română*, P. I, pag. 26.

[2]) Ceea ce pare a fi fost exact.

[1]) *Kara-Irman* sau *Kara-Arman (Arie Neagră)* este un sat care se află pe promontoriul Kara-Irman (în vechime Promont. *Pteros*, *Kermen* în secolul XVIII).

[2]) Michel C. Soutzo, op. cit.

[3]) Dione Casiu, *Cartea 37*.

www.digibuc.ro

Euxin [1]), importante detalii asupra acestor coaste [2]).

Sub domnia Antoninilor ea urmă perioada de fericire şi înflorire a tuturor cetăţilor pontice, precedând cu puţin, în căderea lor, pe acea a imperiului, la începutul invaziunilor barbare.

Distrusă de barbari, ea n'a mai fost restabilită, din cauza depărtărei, probabil a gurei Dunării de dânsa.

Când Baiazet I a fundat oraşul Babadag spre a putea apăra cu înlesnire teritoriul ocupat al Dobrogei, Kara-Irmanul a devenit portul acelui oraş, (Larousse).

După numele acestei cetăţi, unii autori, adesea şi cu drept cuvânt, numesc Istria şi care nume ar trebui dat oficial, provinciei ce înţelegem azi prin Dobrogea: nume tătar şi cu totul străin românismului.

§ 3. *BABADAG.*

Acest oraş, care oare când a fost foarte mare, aşezat într'o vale băltoasă, datoreşte numele său unui sfânt mahometan numit Baba şi care a fost îngropat la picioarele dealului care domină oraşul (şi al cărui adevărat nume este *Babadagh*-Kassabassi, mahalaua dealului lui Baba, aşa că numele actual este o prescurtare).

Sultanul Baiazet a zidit aci o moscheie acoperită cu plumb; mai mulţi viziri au construit moschee şi băi; într'o vreme poseda un mare caravanserail şi frumoase târguri.

Imprejurimile sale sunt fertile şi agreabile iar locuitorii lui, în epoca de prosperitate, erau renumiţi prin neglijenţa lor de a-şi îndeplini datoriile religioase şi prin brigandajul lor.

Ascunşi înapoia arborilor, ei aşteptau pe voiajori pentru a-i asasina şi despuia. Ei erau laşi în luptă. Comunicând cu Marea Neagră prin lacul Razelm, cazacii, în bărci, de multe ori au pătruns până la el, jefuindu-l. Mai târziu intrarea lacului a fost închisă şi astfel oraşul a fost pus la adăpost despre această parte.

In apropiere de lac era o fortăreaţă pe care Turcii o numeau Ieni-Sala, ale cărei ruini se vedeau până în timpurile din urmă.

In Iunie 1674 sultanul se afla la Babadag unde se distra cu vânătoarea. In acest timp, trupele se adunau iar el era decis să continuie războiul cu Polonia sau să ajungă la o pace onorabilă cu acest regat (N. Iorga, I, pag. 84).

La 11 Iulie 1677 oraşul era destul de mare, situat între dealuri însă fără niciun zid sau întăriri împrejur. Uliţele erau toate pavate, dar foarte înguste. Avea multe case de zid. Mai avea 4 moschee cu turnuri. Oraşul avea foarte mulţi sclavi. Cam la o leghe departe de oraş, spre sud, se afla un râuleţ care se trecea peste un pod frumos de piatră. La acest râuleţ, spre sud, începea adevărata Dobroge care cuprindea cam 200 sate de tătari, ai căror stăpâni erau numiţi boieri sau timari în număr cam de 500 (N. Iorga, I, pag. 94).

In toamna anului 1769 armata turcească se afla la Isaccea şi cum era până atunci obiceiul, marele vizir trebuia să petreacă iarna la Constantinopole, cu o parte din armată şi să revie în primăvară spre a relua cursul operaţiunilor militare.

Circumstanţele însă erau prea grave; Ruşii erau stăpâni pe Hotin, reputată ca una din cheile imperiului Otoman şi în posesiunea celei mai mari părţi a Moldovei; atitudinea

[1]) Acest uvraj *), care a răspândit o mare lumină asupra coastelor acestei mări, scris în limba greacă, a fost tradus şi explicat în limba latină de *Stukius*.

[2]) In calitatea sa de amiral, datele din cartea sa (*Arriani opera*, § 35, pag. 132—135, ediţia Nicolai Blancardi, Amsterdam 1683; uvraj aflat în biblioteca muzeului britanic din Londra) se pot considera destul de precise ca acele din timpul său.

Dela a 5-a gură (cea mai de jos a Dunării) 500 stadii până la Istria; de aci la Tomi 300 stadii (Stadiu olimpic fiind (Mihalescu, *Geogr.*) 184 m. 60; acel egiptean 222 m, 45.

Stadia, după germani, are 625 pic. sau 125 şi ⅛ paşi — ⅛ miliari.

*) Περίπλος numele ce grecii dau voiajelor de circumnavigaţie. Toate periplele se găsesc reunite în colecţiile H. Dodwell, J. F. Gail, God Bernhardy, Ch. Müller, etc.

www.digibuc.ro

lor era aşa de ameninţătoare că marele vizir a hotărît să ia cartierul de iarnă în vreun punct oarecare al ţărmului drept al Dunării, destul de aproape de Brăila pentru a putea ajuta la nevoie această cetate precum şi Galaţi, Măcin şi Silistra. El a scris la Constantinopole pentru a expune Sultanului aceste consideraţiuni şi a-i cere ordine asupra acestei chestiuni. Răspunsul a fost că: Înălţimea Sa lasă la prudenţa Vizirului şi a consiliului, alegerea cartierului de iarnă.

Generalii au fost, aşa dar, adunaţi; părerile lor erau împărţite; unii voiau să se înapoieze la Constantinopole, alţii voiau să meargă la Silistra. Acei cari erau animaţi de mai bune sentimente şi mai patrioţi, au propus Babadagul. Ei au făcut să reiasă toate avantajele din luarea acestei poziţii, care ar fi un punct central, în apropiere de toate cetăţile susceptibile de un atac imediat. Cu toate acestea majoritatea a hotărît ca lagărul să fie luat la Silistra şi ziua de 29 Septemvrie a fost hotărîtă pentru plecare.

Konakgi-Paşa, ofiţerul destinat pentru pregătirea locuinţelor ofiţereşti, după obicei, a plecat cu o zi înainte. O mare parte din soldaţi îl urmară. A doua zi, restul armatei a defilat; deja au început să se depărteze de Isaccea când o canonadă puternică s'a auzit pe ţărmul drept al Dunării.

Vizirul a suspendat marşul. Informaţiunile culese au adus ştirea că Ruşii au atacat Galaţii.

In zadar marele vizir a trimis ordonanţe să cheme trupele cari plecaseră în ajun. Ele erau aproape de Babadag şi au refuzat absolut să se întoarcă. Era imposibil să se înroleze oameni la Isaccea şi împrejurimi. Soldaţii rămaşi pe lângă vizir erau în prea mic număr şi mai ales aveau prea puţină bunăvoinţă pentru a respinge pe Ruşi, în caz de atac.

Trupele au continuat marşul iar vizirul a ajuns la Babadag. El a stat câteva zile în acest oraş de unde a trimis ajutoare în oameni, bani şi muniţiuni, oraşelor ameninţate de Ruşi. El gândea ca în urmă să meargă la Silistra unde trebuia să ia cartierul de iarnă. Ofiţerii ca şi trupa, pe cari frigul şi vremea rea îi împiedicase să se instaleze pe câmp, se găseau deja stabiliţi, de aceea ei, care-şi procuraseră toate comodităţile, repaosul pe care începuseră să-l guste, au preferat acest oraş oricărui altul şi astfel au renunţat la proiectul de a merge la Silistra.

In Aprilie 1770 cu începerea sezonului frumos, pentru a scoate pe soldaţii Turci din lâncezeală şi a le anunţa începerea unei noi campanii, marele vizir, însoţit de toţi ofiţerii şi precedat de steagul sfânt, au ieşit din oraş cu mare pompă, aşezându-şi cortul în câmpie în partea orientală a canalului Babadag.

Oraşul Babadag de altădată are astăzi aspectul unui sat.

www.digibuc.ro

CAPITOLUL IX.

GURILE DUNĂRII.

§ 1. *DELTA VECHE.*

Aristotel (384—325 a. Chr.), Apolloniu de Rhodos (279—186 a. Chr.), Teopomp, Aristotel Scimnu, Eratosten (III secol. a. Chr.), Dionisios, Herodot (484—406 a. Chr.), Pissandros, Apollonius de Tyane (97 a. Chr.) susţin că în timpul expediţiei Argonauţilor, Dunărea izvorând din munţii *Ripeo* se împărţea în vecinătatea munţilor Sciţiei şi Traciei (înţelegea, probabil, la Semlin) în două braţe: unul curgea spre Marea Adriatică şi altul către Marea Neagră (între anii 1300 şi 1200 a. Chr.). Acest din urmă braţ intra în Marea Neagră prin două guri: *Calon* şi *Arios* (Sf. Gheorghe şi Chilia?) formând insula *Peſki*, (poate chiar canalul Cernavodei).

Această credinţă împărtăşită şi de urmaşii lui Pindar (520—440 a. Chr.), este bazată pe declaraţiile Argonauţilor, că ei ar fi urcat Dunărea şi că ar fi intrat în Adriatica, pe unul din braţele sale, spre a se reîntoarce în Grecia.

Această idee pare foarte greu de admis, afară dacă vreun cataclism n'ar fi ridicat coastele nord-estice ale Adriaticei şi atunci Sava, din gură a Dunării, şi-a schimbat cursul invers şi a devenit afluent. Dificultatea de a admite un cataclism geologic, atât de important cât şi de apropiat, singurul care ar putea ajuta această credinţă, ne face să credem mai mult că Argonauţii, siliţi prin felul navigaţiunei lor să lungească coastele, au intrat pe gura de sus a Dunării, au ocolit delta şi au ieşit pe acea de jos.

Cum însă s'a dedus că noua Mare era Adriatica, aceasta poate să fi fost o simplă neînţelegere, luându-se *Istria*[1]), cetate la gura de jos a Dunării, drept peninsula din nordul Adriaticei.

Inregistrând, numai, această bizară credinţă, vom trece înainte, începând cu ordinea timpului;

Vom lua principalii autori, cei mai demni de credinţă şi vom vedea numărul gurilor ce fiecare atribuia Dunării şi, cum ei trebuie să se fi bazat pe oarecare date sigure, vom admite că numărul gurilor Dunării expuse de ei, erau reale, acele din timpul lor.

La început, când marea se întindea până aproape de Calafat, în formă de golf, Dunărea, restrânsă între ţărmurile abrupte şi stâncoase ale munţilor, nu putea avea decât o singură gură.

Pe măsură ce golful se umplea prin depuneri iar valea se lărgea, este natural că numărul gurilor s'a mărit, formând succesiv întâia, a doua a sa deltă, etc.

[1]) Numele peninsulei Istria, din Adriatica, să fi rămas în amintirea credinţei, de altădată, a trecerii în apropiere de ea a unei guri a Istrului?

www.digibuc.ro

Este incontestabil că delta ajungând să se formeze între Silistra şi Hârşova, avea două guri şi resturile unei păduri petrificate, ce se crede sub solul marei insule *Balta*, în dreptul Cernavodei, nu mai lasă nicio îndoială.

Astfel mărindu-se numărul gurilor, cu timpul, ajungem să găsim:

In timpurile mythologice (1300—1200 a. Chr.) se credea că Dunărea avea.	*două* guri,	cari se despărţiau lângă Semlin : una mergea
în Marea Adriatică şi alta în Marea Neagră : aceasta din urmă se despărţia în alte	*două* »	*Calon* şi *Arios* (presupuse? Sf. Gheorghe — poate chiar balta actuală a Cernavodei — şi Kilia), formând între ele Insula Pefki. — (In locul lui Sf. Gheorghe ar fi putut fi una care a dispărut).
Herodot (484—406 a. Chr.) vorbeşte că Dunărea în timpul său avea . .	*cinci* guri	(IV, 47).
Apolloniu de Rhodos (270 — 186 a. Chr.), (sau 276 a. Chr.)	*trei* »	
Strabon, (50—60 a. Chr. — mort în primii ani ai lui Tiberiu).	*şapte* »	El mai adaugă că gurile extreme erau departe de 500 stadii sau un grad ecuatorial. Insula *Leuce* (Levka, a Şerpilor) era departe dela *gura* din centru 500 stadii; dela gura *Sfântă (Sacrum ostium)* la *Istriopolis* 500 stadii; dela Istria la Tomis 500 stadii; dela Tomis la Kalantia 280 stadii. Cea mai lată era cea mai de jos, acea *Sacră* (ἱερὸν στομα) (Cartea VII, Cap. III, 15).
Ephor [1]) (350 ani a. Chr.)	*cinci* guri,	
Dionisie Perieget [2]), I secol	*cinci* »	
Valeriu Flacul [3]) (111 d. Chr.). . . .	*şapte* »	
Statius [4]) (poet 80 p. Chr.)	*şapte* »	
Ovid (43 a. Chr.—17 p. Chr.) . . .	*şapte* »	(*Tristele* II, eleg. unica, vers. 189).
Pliniu cel bătrân (23—79 p. Chr.) . .	*şase* »	(*Peuce*, alăturea de insula cu acel nume, *Naracu stoma*, *Calon stoma*, aproape de insula Sarmatică, *Pseudostoma* cu Insula Conopon Diabasis, *Boreostoma* şi *Spideostoma*).
Ammian Marcelinul [5])	*şapte* guri	
Arrian (105 d. Chr. sub împăratul Adrian), mare comandant al flotei romane în Marea Neagră şi guvernatorul Capadociei	*cinci* guri	Dela gura Dunării numită Psilo la a doua gură 60 stadii (cam 5 mile) [6]); de aci la gura numită Calum 40 stadii cam 3 (mile) [6]); iar dela Calum la Naricum a 4-a gură a Istrului 60 stadii (cam 5 mile) [6]); de aci la a 5-a 120 stadii (cam la 10 mile) [6]); dela a 5-a la oraşul Istria 500 stadii

[1]) Müller, frag. 77 şi 78.
[2]) Orbis Descriptio, Vol. 301.
[3]) Argonauticorum, VIII, 137.
[4]) Silvarum lib. V, carmen 2.
[5]) Cartea XXII, Cap. 44, 46.
[6]) Evaluarea amiralului Jurien dela Gravière; el pretinde că Sf. Gheorghe se numea Naracon; Sulina era Calos iar Chilia Psilus.
Intr'o hartă publicată în limba franceză a Companiei Dunărene, în 1840, Sf. Gheorghe era Khas Elias (!).

www.digibuc.ro

		(cam 49 mile [1]) iar dela Istria la Tomis 300 stadii (cam 29 mile) [2]). (*Arriani opera* § 35. Ediţ. Blancardi, Amsterdam).
Ptolomeu (scria pe la 125—135 p. Chr.) sub Traian şi Adrian	*şase* guri	
Ibid (după Enghelhardt)	*şapte* »	(III, X, 2, l) Ieron ⟦sfântă⟧ ἡ Πεύκη, la sud; Narakion, Calon, Pseudostoma, Boreion, Tiagola ἡ ψιλὸν, (*înaltă*, probabil, cu înţeles dela nord, cum şi era (Tocilescu, op. cit., pag. 69) [3]).
Tabla lui Peutinger (Théodossiană, 161 (?) 222—235 p. Chr.) ediţia Scheib şi C. Mannert, Segm 7-a (?)	*patru* guri	
Ibid. publicaţia Desjardins (acea adevărată, din timpul lui Sever) . .	*şase* »	
În al XIII-lea secol *(harta veneţiană)*.	*şase* »	
In *harta Mării Negre* a Atlasului lui Diego Homeu	trei guri	definite şi 3 limanurĭ ce se pierd.
După *Formaleoni* în al XVIII-lea secol gurile s'ar fi numit:		
— gura Chiliei { în antichitate Boreostoma; în evul mediu Lachostoma; în timp mai nou Killiboghassi		
— gura Sulinei { în antichitate Pseudostoma; modern Illias		
— gura Sf. Gheorghe: Novacostoma.		
Cantemir (1710)	*cinci* guri	
Un comerciant german (cit. de D. Hasdeu) la 1768.	*cinci* »	Acest german declară că el nu a considerat pe acele cari se varsă în vr'unul din braţele cele mari sau pe acele cari deşi se varsă în mare nu se pot lua în considerare.
Un raport rusesc la 1835	*trei* guri	In acest an, guvernatorul general al Rusiei meridionale, Principele Vorontzov, a trimis o comisiune specială spre a studia gurile Dunării: Raportul său constată *trei* gârle originale, fiecare din ele împărţindu-se în *mai multe secundare*, medii şi mici, peste tot 16 (B. P. Hasdeu, *Ist. Critică a Rom.*).
După *Enghelhardt* (Comisarul francez) la 1860	*trei* guri {	*Kilia*, cu nouă braţe secundare. *Sulina*, fără niciunul. *Sf. Gheorghe*, cu trei braţe secundare.

Din examinarea celor mai de sus şi din acea a topografiei actuale, rezultă că:

— numărul gurilor Dunării în diferitele epoce a fost *consecinţa lăţimei văii*, în care a fost formată fiecare deltă ce avea acele guri şi prin urmare a efectului curenţilor; astfel numărul gurilor a crescut sau a *descrescut*, între Calafat şi marginea mării

[1]) Comentând Periplul lui Arrian, amiralul dela Gravière transformă astfel distanţele timpului aceluia în mile marine de astăzi între diferite oraşe de pe marginea apelor:
Dela Tomis la Callantia 29 mile.
Dela Callantia la Portul Caron 17 mile.
Dela Portul Caron la Tetrisadia 12 mile.
Dela Tetrisadia la Bizus 5 mile.
Dela Bizus la Dionysopolis la punctul unde extremităţile Emului cad perpendicular în mare 35 mile.
(La Marine des Ptolomées et la Marine des Romains, Tome Second, pag. 176/177.

[2]) Cuno (156, 180) pretinde că *Boreion stoma* a lui Ptolomeu este Sulina; Καλὸν στομα, Sf. Gheorghe, iar ψιλὸν στομα, Kilia.

[3]) Evaluarea amiralului Jurien dela Gravière; el pretinde că Sf. Gheorghe se numea Naracon; Sulina era Calos iar Chilia Psilus.
Intr'o hartă publicată în limba franceză a Companiei Dunărene, în 1840, Sf. Gheorghe era Khas Elias (!).

www.digibuc.ro

actuale, după cum întâlnirea apelor sărate cu dulci se transporta pe o albie deschisă sau îngustă;

— varietatea topografică a deltei a fost infinită;

— părţile joase ale albiilor, umplându-se cu aluviuni, în timpul inundaţiilor, gurile dispăreau sau se preîăceau în canale; exemplu: Dunărea veche între Belina şi Şiştov, Borcea între Silistra şi Hârşova, Dunărea veche între Hârşova şi Măcin etc.

Deltele înaintau în golf schimbând de forme; efectele inundaţiilor, înălţând malurile, măreau curenţii, strângând apele în canale adânci. Cu cât delta înainta şi pe măsură ce apropia o vale cu un orizont întins, cu atât numărul gurilor se mărea şi apoi se reducea, dacă înaltele maluri ale văii se apropiau. Astfel noi guri se formau şi dispăreau. Relativ vorbind, revoluţiile geologice sunt prea rare spre a se vedea influenţa lor asupra gurilor Dunării.

Se observă că, mersul general al fluviului, ca al tuturor râurilor mari din emisferul nord, se apropie, în valea sa, spre ecuator şi că având în vedere o porţiune de fluviu, în o jumătate a văii, ori de câte ori nu există alte cauze, curenţii şi marile adâncimi, împreună cu patul, se găsesc în spre partea dealului celui mai înalt, exemple: Hârşova, Brăila, Galaţi, Reni, Ismail, Tulcea, etc.

Ne vom ocupa aiurea cu studiul detaliat al reliefului terenului în valea Dunării de Jos şi vom vedea în diferite epoce, foarte apropiate de a noastră, o topografie foarte curioasă, ridicările sau micşorările nivelului apei, precum şi ale solului depus, atât de marile cât şi de ordinarele inundaţii.

Istoria ne-a spus că, în timpurile vechi, *insula Peuce* făcea parte din delta Dunării şi că era acoperită cu păduri; era o ţară sălbatecă, care inspira groaza. Alexandru, marele erou al antichităţii, cu toată bravura lui, s'a oprit înaintea ostroavelor deltei Dunării, neîndrăznind să-şi angajeze falangele sale într'o asemenea fioroasă localitate. Ba chiar se spune că flota sa de vase, care avea să-i înlesnească trecerea în ostroave, fusese bătută şi nimicită de Tribali.

Prin delta Dunării au trecut acei ce au dat naştere regatului Daciei. Să ascultăm istoria:

Sirmu sau Sarmis, regele Tribalilor — după Greci, regele Traciei, după Quintu Curţiu regele Dacilor [1] — gonit de Alexandru cel Mare [2], a fugit în această insulă (ce nu putea fi băltoasă şi nelocuibilă, ca delta de azi). Acolo s'a unit cu Geţii (ce nu puteau trăi în nişte asemenea bălţi, afară de cazul (?) când Geţii ar fi fost ca lipovenii de azi); au trecut pe malul stâng şi înaintând, spre apus, în interiorul ţărei, au fundat un oraş Sarmigetuzo (Talipico în limba veche) pe care Romanii, latinizându-l în urmă, l-a numit Sarmize-Getuza (Cetatea lui Sarmis)?

Monarchia dacă datează, cu fundarea sa, la 330 a. Chr. [3].

Deci la 330 a. Chr. în delta Dunării erau dealuri, codri, etc. şi ea era locuită de Geţi. Ori toate aceste au dispărut sau delta cuprindea şi o zonă dela sudul gurilor de astăzi, unde, în adevăr se găsesc şi astăzi, dealuri, codri, etc.

Din cele spuse de istorie şi din analiza topografică reese că:

Dunărea, pe lângă gurile actuale, trebuie să mai fi avut un braţ care curgea cu mult mai la sud, decât acele de astăzi.

Că acel braţ trebuie să fi curs în mare, aşa fel în cât delta urma să cuprindă un teritoriu

[1]) Numele Dacus se mai exprimă Davus, Dais (nume dat de către Greci Dacilor), Dahis (la Greci însemna bătăuş, nume dat apoi Sciţilor spre a-i deosebi de Daci); Dava (cuvânt dac ce înseamnă cetatea ori fortăreaţă); Dakas (în idiomele slave şi sarmate însemna slăbiciune, căci nu erau sălbatici (tari) ca ei.

[2]) Eroul a plecat în luna Mai 335 din Amphipolis, trece muntele Emul şi atacă cu ajutorul unor corăbii venite din Bizanţ, pe Tribali, sub regele Sirmus, în insula Peuce; atacul nu reuşeşte; atunci eroul a trecut Dunărea acolo unde astăzi este Călăraşi şi Cornăţelul (A. Xenopol, pag. 56—57).

[3]) Waillant, op. cit., Vol. I, pag. 18.

www.digibuc.ro

destul de mare, destul de productiv şi destul de uscat spre a permite să trăiască în el un popor.

Alaric I, regele Visigoţilor (382—412), acela care a dat o lovitură mortală vechei civilizaţii, sfărâmând prestigiul inviolabilităţii care a acoperit Roma timp de 700 de ani [1]) se spune în istorie că s'a născut în delta Dunării.

Mocirla ce corespunde deltei de astăzi, este greu să fi văzut născându-se un Alaric!

Incontestabil mai era un singur braţ.

De unde pleca şi unde ar fi locul unde el se vărsa în mare?

Sunt mai multe păreri, unele mai vagi decât altele.

Unii pretind că gura în chestiune se detaşa din fluviu mai jos de Isaccea, imediat, ocolea platoul mânăstirei Cocoş, lua cursul râului Taica, intra în eserul Babadag, îl traversa şi apoi se vărsa în lacul Razelm.

In această supoziţie gura în chestiune cuprindea în deltă dealurile aride nord-estice ale Dobrogei; prea sterpe pentru a primi pe Tribali şi să adăpostească pe Geţi, în câteva zeci de kilometri.

Această parte a deltei se numea şi *insula Sălciilor* [2]). Dealul *Beş-Tepe*, care formează partea principală a acestor dealuri este destul de sterp, nu cuprinde pe dânsul niciun fel de arbori, necum salcii în aşa cantitate spre a putea, — din cauza numărului lor, — să se atribuie numele şi insulei. Prin urmare insula se întindea mai la sud de Babadag.

A doua bănuială, nu mai puţin curioasă şi tot atât de problematică:

Fluviul se despărţia, sus de *Vadul oii*, în două ramuri: una apuca pe sub înălţimile Hârşovei, lua patul râuleţului de astăzi Boroi, intra în lacul *Serai*, lua cursul *Ramnudere*, îl urma până la satul *Haidar*, lângă satul *Alfak* se unea cu valea Taşăului, pe care o urma până la mare, trecând prin lacul Taşaul şi se vărsa în mare la capul *Midia*. Aceasta ar explica până la un punct întinsura dintre acest cap şi capul Singol.

O ridicătură de pământ, rezultatul unei acţiuni geologice, barând braţul de sud al Dunării, l-a forţat să devieze cursul său, către nord, să formeze braţul Măcinului sau al Dunării *vechi* şi să se unească cu *gemenul său* la Ghecet, sau, pe acel timp poate, la Isaccea.

In fine o a treia presupunere, consistă în acea că fundurile joase de pé valea Cernavodei, până la Medgidia şi Kara-su, ar fi patul unui vechi braţ al Dunării, care ajuns la acest din urmă punct, trecea în valea, dela nord-est, care se apropie de Canara şi s'ar fi vărsat în eserul cu acest nume.

Până dincolo de Cara-su nimic nu depărtează această supoziţie de adevăr. De aci însă până la mare se prezintă o creastă cu punctul cel mai de jos la vreo 60 metri [1]), şi aci începe deficilul.

Un singur mijloc ne rămâne să încercăm, în favoarea acestei idei sprijinul ştiinţei.

Reclus, unul din cei mai savanţi observatori ai fenomenelor pământeşti, ne spune că alături de o surpătură a unei porţiuni a pământului, adesea, în vecinătate, se produce o ridicătură.

Or, Pliniu spune că *Heraclea*, la nord, *Bizone* la sudul Mangaliei, Kallatis însăşi după alţii, s'au surpat în urma unui cutremur; e posibil dar ca partea dela nord de Constanţa să se ridice, devenind braţul Dunării şi trimiţându-l să formeze *gemenele* Borcii.

Că există o ridicătură la nordul Constanţei aceasta ne-o spune starea maritimă a naturei *suprafeţei* pământului ce acoperă înălţimile.

Că această ridicătură s'a făcut în timpul nostru, geologiceşte vorbind, ne-o probează ancora de pe vârful *Deniz-Tépé* unde nicio putere mecanică nu ar fi putut-o ridica.

De altfel teoria ce ar putea explica această barare a braţului s'ar mai bază şi pe tradiţia

[1]) Hist. d'Attila, I, pag. 2.

[2]) Waillant, op. cit.

[1]) F. Kanitz, op. cit.

www.digibuc.ro

că pe locul Medgidiei de astăzi, se afla odinioară o cetate romană (ale cărei ruini se întind pe sub pământ, de 2—3 ori mai mult ca suprafața actuală a orășelului și se știe că aceasta a fost un important port pe unul din brațele Dunării.

Se vorbește că la sudul Babadagului, s'ar fi aflat, în mijlocul câmpiei, urmele unui vechi braț al Dunării, ceva mai mult *chiar un fel de chei* [1]), care ar lungi pe o mare întindere linia ce oarecând forma unul din țărmuri; neavând ocazie să le văd și studiez, mă mărginesc numai a le aminti.

Aceasta este pe scurt istoria *parte sigură, parte presupusă*, a primilor timpuri ale formării deltei Dunării. Este natural că supozițiile ce izbesc mai mult imaginația, aparțin de sigur istoriei timpurilor *mitice*, și nu este niciun motiv *să li se dea o prea mare încredere.*

Studiul gurilor Dunării, în fiecare epocă, ar da naștere unor probleme atât de complicate, atât de colosale, că ne-ar antrena prea departe spre a le putea face.

Noi ne vom mulțumi aci să terminăm cu unul mai rațional, mai modern și mai clar, asupra *ultimelor mișcări ale deltei*, datorit inteligentei pene a lui Enghelhardt, demnul și vechiul reprezentant al Franței în Comisiunea Europeană a Dunărei (1860) [2]).

Am spus că 1300 ani înainte de Chr., adică în timpul expediției Argonauților, Dunărea avea *două* guri.

« . . . Nouă secole mai târziu, după mărturia lui Herodot, care merită destulă încredere, — de vreme ce scria în localitate, — Dunărea avea cinci guri ». Enghelhardt explică astfel urmele acestor cinci guri:

« Afară de Chilia, Sulina și Sf. Gheorghe, — cunoscute în vechime sub numele: *Thiogale Ostium*, *Boreum* Ostium, *Inaracium* Ostium — mai erau două guri meridionale, cari ieșeau în golful numit *Halmyris*, limitat de o parte de lanțul de coline care brăzdează țărmul occidental al lacului Razelm și de altă parte, la nord-est, de aterizările Sfântului Gheorghe.

« Unul din aceste două din urmă brațe nu este decât *Dunavățul*, care descarcă, spre sud, o mică cantitate din apele *Sfântului Gheorghe.*

« Celălalt, care pare să fi avut dimensiuni cu mult mai reduse, se separa de fluviu cam la 18 kilometri în sus de cetatea Ismailului și se vărsa în mare, la extremitatea golfului în care se aruncă Dunavățul. Acest braț se numea Sacrum Ostium.

« Aceste două derivații ale Dunării conturnau lanțul dealurilor cunoscute astăzi sub numele de *Beș-Tepe* (cinci coline) și formau astfel, cu brațul Sf. Gheorghe, o mare insulă, zisă *Peuce*, care constituia o parte integrantă din deltă ».

Sacrum Ostium, zice Enghelhardt, nu mai există, « dar se poate încă urma direcția patului său nisipos în vecinătatea Babadagului, situat la o zi dela Tulcea . . .

« Vârfurile lui Beș-Tépé domin ca totdeauna umeda câmpie a Dunării de Jos, dar nu mai fac parte din delta Dunării propriu zisă, adică se mărginesc să limiteze basinul căreia, împreună cu Chilia, îi trasează limitele.

« Capul deltei urca oarecând până la Isaccea, dela care este astăzi depărtat de 24 kilometri.

Pe de altă parte, golful care primea cei doi afluenți dunăreni (Sacrum Ostium și Dunăvățul) puțin câte puțin, s'a închis despre larg, pe măsură ce depunerile deltei au progresat și această prelungire a coastei către sud a format marele lac Razelm. Acest fenomen este analog cu acel ce s'a produs la nord de Chilia, unde mai multe lacuri mari nu sunt separate de țărm decât printr'o îngustă limbă de pământ aluvial *(limanurile).*

---

[1]) La grande Encyclopédie (Vol. IV, pag. 1027) îl numește *ruinele unui zid roman* care urma un vechi pat al Dunării, ale cărui urme se văd și astăzi.

[2]) *Études sur les embouchures du Danube.* Galatz, 1862, pag. 22—33.

www.digibuc.ro

« Fără îndoială că marea s'a întins odată până la picioarele lanţului căruia Beş-Tépé îi sunt punctele culminante.

« Cât despre golful ce formează astăzi lacul Razelm, în al XV-lea secol, se pare, era încă deschis, căci Genovezii, ocupau o fortăreaţă al cărui principal turn se înălţa încă pe unul din retrasele ţărmuri ale lacului şi că la mică distanţă de această ruină, se întinde un platou pe care tradiţia îl determină ca locul unui stabiliment comercial fondat de navigatorii Mediteranei. De altă parte, se pretinde, sunt mai mulţi ani, că s'ar fi descoperit pe înălţimile învecinate o ancoră destul de mare.

« Cinci sute de ani, după Herodot, adică în timpul lui Ptolomeu, Dunărea îşi deschisese două noi ieşiri, vărsându-şi apele sale prin *şapte guri.*

« După geograful egiptean, aceste două braţe suplimentare se detaşau din braţul Sfântul Gheorghe, către mijlocul cursului său şi intrau în mare între Sfântul Gheorghe şi Sulina.

« *Pulchrum Ostium şi Pseudo Ostium*, gurile cele noi menţionate de Ptolomeu au dispărut şi ele; dar dacă ar fi posibil să se exploreze lacurile interioare care acoper o parte din insula Sfântul Gheorghe, s'ar putea găsi urma paturilor lor.

Gura Sfântul Gheorghe nu se bifurca deloc, la început, la intrarea sa în mare, ca astăzi. Marea insulă Olinca, care atinge curentul său aproape de mare, nu pare să fi ieşit din patul fluviului prin îngrămădirea treptată a materiilor aluviale. Clisa şi argila din care ea se compune sunt atât de compacte, ţărmurile sale abrupte sunt atât de tari, că ele rezist, fără a fi simţitor mâncate, ca un pintene tare aşezat, la întreaga violenţă a apelor aruncate contra capului său. Această soliditate remarcabilă seamănă a justifica supoziţia că Olinca, ar fi aderat altădată la continent şi că fluviul, închis către sud prin bancuri nisipoase, şi-a deschis o breşă către est, făcând irupţie prin malul său stâng.

« Harta lui Ptolomeu mai arată între altele, un braţ interior care trimetea în Sulina o parte din apele Chiliei. Punctul său de separaţie corespundea cam cu meridiana unui lac vecin, *Thiogale Palus*, care nu este altul decât lungăreţul lac al *Katla-bugului* [1]). O rigolă continuă şi câteodată regulată ca un canal artificial, leagă actualmente cursul superior al Chiliei cu cursul mediu al ramurei a doua a deltei. Această rigolă, *Şonga*, care nu este trasată pe cea mai mare parte din hărţile moderne, se degajează la sud de lacul Katlabug şi fără îndoială, arată direcţia drumului de scurgere semnalată de vechii geografi.

« Basinul Chiliei părea atunci mai regulat ca astăzi; marea masă de apă ce el conduce la mare, fără a se scurge pe un pat rectiliniu, nu se desfăcuse încă în numeroase canale cari s'au format în două locuri ale parcursului său interior şi încă nu se compusese delta secundară care s'a desfăşurat la gura sa.

« In ceea ce s'atinge de primele schimbări cari au afectat sistemul său, se crede că în punctul în care braţul Chiliei se pierde în mijlocul celor două archipelaguri ale sale, profilul său devenise aşa de lat, că braţul forma două feluri de basinuri, în cari curentul, mai puţin activ ca între ţărmurile superioare, trebuia să uşureze progresul depunerilor de aluviuni. Unele din actualele ostroave par astfel constituite.

« Din cauza lipsei de date pozitive, nu se va căuta până la ce punct lăţirea ulterioară a basinului general al Chiliei a putut proveni din obstrucţia treptată a braţului *superior* care debuşa altădată în mare între Isaccea şi lacul Razelm.

---

[1]) Sau *Katablu-gul* (ca *Ka-gul*, *Ial-pu-gul*) numiri rămase dela trecerea prin aceste localităţi a barbarilor nomado-asiatici din Ural. *Kula* şi *gul* semnifică în idiomele barbarilor asiatici *râu* şi luat de comun pentru semnificarea apelor curgătoare. Slavii numesc cursurile de apă după codrii din cari izvorăsc.

www.digibuc.ro

« Suficient să remarcăm poziția respectivă a celor două ramificații a căror bifurcație a format capul deltei. In punctul său de plecare Chilia urmează direcția fluviului principal, pe când celălalt braț descrie un unghiu de 90 grade.

« In aceste condițiuni, pare natural că apele vărsate mai înainte în mare prin *Sacrum Ostium* au fost în profitul ramurei care, prin orientarea cursului său, este în realitate continuarea Dunării.

« Transformările cari au modificat regimul cursului inferior al Chiliei, merit un examen mai detaliat.

« In al III-lea secol și urmând datele hidrografice ale acestei epoci, Chilia, ale cărei ape sunt împrăștiate în mare prin o grupă de insule întinse, n'avea decât o singură gură. Ridicăturile cari dau, la extremitatea acestui mare braț al Dunării, aparența unei mâini informe, nu se produseseră încă și Vâlcovul, vechiul *Antiphili*, situat la mai mult de 12 kilometri în interiorul pământurilor, era aproape de țărm.

« Dunele cari ondulează câmpia aproape de acest sat de pescari și nisiposul teren pe care e construit, confirm această din urmă afirmație.

« Observarea atentă a configurației deltei secundare a Chiliei permite să urmeze progresele continui ale depunerilor cari dau naștere deltelor marilor fluvii și cari sunt rezultatul travaliului lor continuu.

« Dacă am descrie un cerc, cu o rază de șapte mile mărime, cu începere din centrul basinului de unde se detașez, ca degetele din podul palmei, diferitele brațe interioare ale Chiliei, se constată că orificiile acestor canale se găsesc pe circumferința acestui cerc, cu excepție două guri meridionale cari sunt mai proeminente în urma mișcării ce curentul litoral imprimă aluviunilor.

« Materiile purtate de fluviu s'au acumulat pe nesimțite pe marea plajă desfășurată în fața îmbucăturei primitive și această plajă, depunându-se puțin câte puțin pe o linie semicirculară, termină fără îndoială, prin a se înălța astfel încât nu mai prezintă scurgerii apelor decât un debușeu insuficient. Curentul fluvial astfel oprit și întors, după toate probabilitățile, și-a deschis una sau mai multe treceri, rupând bariera uniformă a nisipurilor submarine.

« Este probabil că și-au deschis mai întâi drumurile sale către nord și că brațele actuale ale Belgorodului și Otceacovului s'au desvoltat cele dintâi. In adevăr, bara Chiliei tinde către sud, de altfel și curentul mării din lungul coastei are aceeași direcție.

« Sedimentele au fost prin urmare mai mari către sud și au prezentat astfel de această parte mai multe obstacole la scurgerea în mare a apelor fluviale.

« Dar puțin în urmă Belgorodul și Otceacovul și-au obstruat parțial gurile lor, prin urmarea acelorași cauze cari explic propria lor origine și panta lor relativă micșorându-se pe măsură ce ele câștigau în lungime, curentul, naturalmente silit să-și reia direcția sa normală, și-a săpat un nou pat către sud și așa s'a format marele braț actual al *Stambulului*. Brațele intermediare nu au fost constituite decât după al Stambulului și puțin câte puțin *Belgorodul*, care se detașează în unghiu drept din fluviul principal, s'a schimbat într'o simplă rigolă cărora riveranii i-a dat în glumă denumirea de *Trecerea Gâștei* ».

Această gârlă după penultimul războiu (1856) fost dată hotar spre Țara-Românească, în acea vreme și în acea regiune.

« Depunerile nisipoase cari mărginesc diferitele ieșiri ale Chiliei, sunt cu mult mai întinse decât acele ale îmbucăturilor Sulinei și Sfântului Gheorghe. Această diferență provine din cauza *celei mai mari mase de apă* și prin urmare celei mai mari cantități de depuneri ce aduce brațul septentrional al Dunării. Inaintarea rapidă a acestor bancuri a făcut să se creadă, că, la urma urmelor, ele vor ajunge gura Sulinei și vor sfârși prin a-i acoperi intrarea. Dacă s'ar întâmpla așa

www.digibuc.ro

şi dacă s'ar ţine compt de perioada ce ne separă de epoca dela care delta Chiliei a crescut treptat, Sulina ar putea să curgă încă timp de mai multe secole».

«Această teamă aduce aminte preocupările contimporanilor lui Herodot cari, martori creşterilor ce lua delta Dunării le era teamă ca nu cumva Hellespontul să fie într'o zi umplut [1]).

«Din cele trei braţe ale Dunării de Jos, Sulina pare să fi fost cea mai puţin afectată prin schimbările ce a suferit, din secol în secol, sistemul apelor ce compun delta; de aceea şi singură a fost deschisă navigaţiei [2]) ».

Baronul de Fourquevauls [3]) povesteşte că voiajând prin deltă pe la 1585, una din gurile Dunării intra în mare la Cara-Orman, un mic sat. Din punct de vedere al curăţirei gurilor, până la venirea Comisiunei Europene se urma astfel:

Pe timpul când Moldovenii aveau în stăpânire delta Dunării, pârcălabul de Ismail, până la finele secolului din urmă, avea jurisdicţiunea portului Sulina şi se ocupa de curăţirea trecerii [4]).

După căderea deltei sub dominaţia musulmană, tradiţia populară spune că, la o epocă anterioară tratatelor, un paşă a avut ideea de a obliga fiecare bastiment care ieşea din Dunăre să tragă după sine, trecând bara, o grapă mare fixată la un lanţ greu.

Punând în mişcare astfel fundul clisos al trecerii, a reuşit, se zice, să menţină o adâncime de 12 la 14 picioare. După experienţa făcută de Comisiunea Europeană, s'a pus la îndoială succesul acestei operaţii, mai ales că la această versiune s'a adăugat şi aceea, că o estacadă de piloţi s'ar fi dirijat spre larg, prelungind astfel curentul fluvial.

Nicio urmă nu s'a găsit pentru adeverirea acestei opere şi mulţi ingineri i-a contestat existenţa trecută.

S'a pretins că gura Sf. Gheorghe ar fi avut mai multă apă, dar că în timpul războaielor şi mai ales al acelui dela 1853, s'a înecat acolo mai multe vase cari au grăbit formarea barei.

A circulat asemenea ideea că în timpul domniei ruseşti asupra deltei, guvernul său ar fi decis să facă ca gurile Dunării să fie cât se poate mai puţin navigabile. Nimic nu probează aceasta, mai ales că, lucrările făcute spre a deschide braţul Chiliei, probează că Rusia şi-a înţeles interesul.

In timpul când Basarabia de jos se afla sub domnia românească, conform tratatului dela Paris, Desjardins şi alţi ingineri au studiat, pentru guverunl român, proiectul unui canal de mare navigaţie care ar lega fluviul cu baia Gibrienilor, la nordul deltei. Acest canal, care n'ar fi avut mai mult de 12 km. lungime, ar fi oferit fără îndoială mari avantaje; dar portul său terminat, oricât de îngrijit ar fi fost construit, ar fi avut inconvenientul de a se deschide într'un golf foarte furtunos, în care suflă în plin vânturile de nord-est, cele mai periculoase ale Mării Negre [1]).

In fine, în timpul desbaterilor, în sânul congresului dela Berlin, principele Gorceacoff, a făcut mari mustrări României de indiferenţa ce a arătat-o pentru puţina desvoltare a înlesnirei mijloacelor de a asigura navigaţia pe Dunăre. Deşi nemeritate, de vreme ce Românii au lucrat întotdeauna în limita puterilor lor şi a permisiunei împrejurărilor, aceste mustrări, ale marelui diplomat, ne vor servi în viitor să fim şi mai atenţi asupra asigurărei uneia din arterele cele mai mari ale vieţei noastre comerciale.

Cât priveşte stăpânirea deltei, ea a fost pe rând: a Geţilor, a Grecilor, a Romanilor,

---

[1]) Polibios din Megalopolis, (născut 208, mort 127 a. Chr.) geograf mare şi istoric, a lăsat o excelentă descriere a structurei deltei Dunării. El este primul, poate, care a prevăzut aproximativ epoca umplerei Mării Negre cu aluviunile fluviilor ce se varsă în ea.

[2]) Enghelhardt, op. cit.

[3]) N. Iorga, op. cit., pag. 34, I.

[4]) Elisée Reclus, Vol. I, pag. 268 *Géographie Universelle.*

[1]) Reclus, *Géographie*, Vol. I, pag. 271.

www.digibuc.ro

a barbarilor, a Bizantinilor. Dela ei a trecut la Munteni; apoi la Moldoveni; dela ei la Turci; dela Turci, la Tătari; dela Tătari la Ruşi; la 1856 a venit din nou în mâinele Turcilor, cari la 1878 au cedat-o României unite.

§ 2. *SULINA.*

După căderea Brăilei, la luarea de către Ruşi a cantonamentului de iarnă, flotila s'a repartizat precum urmează:

26 bastimente la Sulina
6 » » Chilia cu 2 batalioane
5 » » Isaccea
5 » » Ismail
12 » » Măcin
22 » » Galaţi
26 » » Hârşova
13 » » Brăila cu 5 batalioane de rezervă.

In total 115 bastimente.

Pe la 1780 corăbiile nu iernau totdeauna la Galaţi ci se duceau la Sulina unde era un port bun.

In August 1790 Căpitan-Paşa se afla la gurile Dunării. El era gata să plece în căutarea Ruşilor sau chiar să debarce în Crimeea, dar mersul unui corp inamic către Chilia, l-a determinat să păstreze staţiunea dela gurile Dunării de unde ar fi putut contribui la respingerea Ruşilor, fie debarcând o parte din trupele sale, fie făcând să intre şalupe canoniere pe Dunăre.

La 27 Martie 1807 Ruşii au ocupat Sulina [1]).

La 1826 intrarea Sulinei era păzită de 2 redute puternice; intrarea Sf. Gheoghe era păzită de flotila turcească.

La 1807 generalul Langeron a luat reduta din dreapta ieşirei dela Sulina prin o acţiune destul de frumoasă.

A trimis un batalion de grenadieri pe un drum tăiat, prin stuf, între cele două guri ale Dunării. Grenadierii purtau pe umeri nişte nacele mici. Intr'o noapte batalionul a trecut Dunărea pe aceste nacele la 2 verste dela redută şi în zori de zi au cucerit-o. In spre uscat era deschisă la gât; reduta din stânga fusese abandonată.

Sulina este fără îndoială cel mai important punct comercial al deltei Dunării.

«La 1853, adică la începutul războiului oriental, Sulina nu avea mai mult decât 1000 la 1200 locuitori, cea mai mare parte Ionieni, Greci şi Maltezi. Câteva barace de scânduri sau simple colibe de trestie, ridicate pe plajă, serviau de adăpost acestor aventurieri, a căror industrie consta în a despuia, pe scară mare şi prin asociaţii, pe nenorociţii căpitani obligaţi, din cauza obstacolelor ce întâlniau în acest punct să recurgă la serviciile lor. Ei împiedicau navigaţia europeană şi aduceau aminte, prin străşnicia lor, nemiloasa aviditate a colosului gurilor Escautului.

«Tâlhăria era organizată şi în mijlocul învălmăşelei ce urmase primele ostilităţi pe Dunăre, ei o practicau nepedepsiţi.

Intrebuinţarea forţată a şlepurilor, pentru trecerea barei, înlesnea cu deosebire întreprinderile acestor îndrăzneţi piraţi. Bărcile lor aveau de ordinar un fund dublu eare absorbea o mare parte din grânele momentan scoase din bastimentele de mare şi restituiau excedentul, când ei nu puteau scăpa cu toată încărcătura din cauza vigilenţei căpitanilor. Datorită acestor sustrageri, mai multe mori de vânt erau în plină activitate la îmbucătură, adică pe un punct deşert al coastei: la extremitatea unei câmpii cu trestie.

In primăvara anului 1854, un bastiment de război a apărut în vederea Sulinei. El era comandat de fiul amiralului Parker. După ce armă o barcă, acest tânăr ofiţer, a luat co-

[1]) Pe lângă alte derivaţii (nesigure) ale numelui acestui oraş, el *poate* să fi fost astfel numit şi dela un *Sulima*, capul unei oarde de cazaci, ce a avut multe lupte cu Polonii, pe vremea domniei lui Vasile Vodă; sau, dela un descendent probabil, generalul comandant al diviziei 6-a, din al II-lea corp al armatei ruse, în războiul 1828—1829; este în general admis că mai toate numele deltei dunărene sunt slave sau cazace sau lipovene; aceşti din urmă, exploratori ai pescăriilor acestor bălţi.

www.digibuc.ro

manda şi veni să debarce în faţa unei vechi redute, construită către extremitatea ţărmului stâng a fluviului. Trecând, urmat de câţiva oameni, înaintea acestui uvraj abandonat, o lovitură de puşcă, trasă dela un pas, l-a omorît. Englezii s'au răsbunat de acest asasinat, bombardând satul, pe care l'au prefăcut în cenuşă.

Peste trei sute greci au fost omorîţi, fără să predea pe asasin. Oraşul a fost incendiat şi numai bisericile au fost respectate.

« Puţin în urma acestui eveniment, gurile Dunării au fost blocate şi exportul cerealelor Principatelor a fost întrerupt la începutul anului 1855 ».

O mică diviziune de vase engleze care bloca intrarea Dunării a distrus câteva uvraje uşoare ridicate de armata rusească aproape de Sulina [1]).

« In această epocă şi din deferenţă către drepturile neutrilor cărora tratatul dela Paris trebuia în curând să le dea o solemnă consacrare, blocada a fost ridicată şi comerţul Dunării a luat un avânt extraordinar.

« O nouă populaţie, compusă, în mare parte, din aceleaşi elemente ca precedenta, a venit să se instaleze la Sulina şi puţin după aceea, graţie lipsei oricărei autorităţi, pe ţărmul drept al fluviului, o bandă de vânturători de mare s'a făcut de fapt stăpână pe intrarea Dunării. Indrăzneala acestor banditi n'a mai avut margini. Inşelând încrederea căpitanilor, cărora ei se prezentau ca piloţi, provocau foarte des, în trecere, înămolirea bastimentului căruia îi luase conducerea. Lăsat, adesea, propriilor sale resurse, în operaţia salvării, căpitanul nu întârzia să se convingă de inutilitatea eforturilor sale şi abandona nava sa, rămânând pradă acestor piraţi.

Acest brigandaj nu putea să mai dureze. Comandantul trupelor austriace din Principate a trimis la Sulina un detaşament de 60 soldaţi. Această ocupaţie, destinată înainte de toate să îngrijească de interesele supuşilor imperiali, a fost o binefacere pentru comerţul european. Desfăşurând o rigoare egală cu perversitatea de care naţionalii săi erau primele victime, reprezentantul noii autorităţi a pus ordine şi a administrat foarte conştiincios. Sub acest regim salutar, disciplina a fost în curând restabilită. Totuşi puterea militară, oricât de eficace ar fi fost acţiunea sa, nu era în stare să realizeze într'un mod durabil garanţiile de securitate şi bună administraţie ce reclama imperios marina comercială. Această datorie aparţinea atât puterii teritoriale, care a fost recunoscută în formă, cât şi Delegaţiunii Internaţionale, care se găsea temporar învestită cu o parte din drepturile sale.

« Mai târziu, nu numai obstacolele naturale, cari împiedicau apropierea Dunării, au dispărut cu totul, dar dispoziţiunile reglementare cari au fost succesiv publicate de Comisiunea momentan însărcinată la guri, a făcut să prevaleze în parcursul fluviului, frequentat de navigaţiunea maritimă, regimul ordinei, egalităţii şi libertăţii, cărora congresele din Viena şi Paris le pusese începuturile.

« Regenerată, moralizată în contactul unei autorităţi europene, ale cărei atribuţiuni erau pe atât de excepţionale pe cât starea ţărei cerea activităţii sale, Sulina a luat o desvoltare rapidă...

« Cârciumele, împrăştiate, cari acopereau plaja şi cari serveau de vizuini celor dintâi locuitori, au făcut loc construcţiilor solide regulate. Mari stabilimente s'au ridicat pentru serviciul administrativ. Edificii religioase reprezint aici deja cele trei principale culte, al Orientului. In timpul Turcilor, era scaunul unei căimăcănii şi avea o garnizoană permanentă. Agenţi consulari sunt aci acreditaţi şi vederea pavilioanelor protectoare asigur pe marinarii pentru cari aceste locuri erau altădată atât de neospitaliere »[1]).

[1]) Tableau général de l'Histoire maritime contemporaine, pag. 182, Vol. 68. *Revue maritime et coloniale.*

[1]) Enghelhardt, op. cit., pag. 52—57.

www.digibuc.ro

La 1857 Comisiunea Europeană a înfiinţat aci un spital. Rezervat la început lucrătorilor, depinzând de serviciul lucrărilor hidraulice, acest stabiliment a fost transformat în spital public, unde au fost admişi marinarii tuturor ţărilor.

In timpul războiului de la 1877 a avut loc la Sulina două acţiuni militare importante.

I-a acţiune, noaptea de 10 spre 11 Iunie 1877.

« Rușii au fost informaţi, în primele zile ale lui Iunie, că se afla, la ancoră, la Sulina, o diviziune turcească formată din trei cuirasate şi un vapor. Aceste cuirasate erau: *Fethi-Bulend*, purtând pavilion divizionar; *Mukadem-Khair* şi *Idjlalieh* [1]); vaporul neblindat se numea Kartall [2]). Atacul acestei diviziuni a fost decis şi ordonat..

« In consecinţă, *Veliki Kniaz Konstantin* (Marele Duce Constantin) care în luna precedentă, operase la Batum, a plecat din Odesa cu şase bărci de torpile, remorcate sau ridicate la bord. Aceste îmbarcaţiuni erau acele de cari el se servise la Batum, adică *Cesmé*, *Sinope*, *Navarin*, *Sukhum-Kaleh*, la cari s'au raliat două Thornycroft [3]), purtând respectiv numirile de *Şalupa Nr. 1* şi *Şalupa Nr. 2*.

« Căpitanul Makaroff, comandantul expediţiei, se afla la bordul lui Konstantin. Ceşmé, armată cu o torpilă a fost comandată de locotenentul Zatzarennyi; *Şalupa Nr. 1* de locotenentul Puşkin; *Şalupa Nr. 2* de locotenentul Rojdestwenski [1]).

« In noaptea de 10 spre 11 Iunie, către ora unu şi jumătate după miezul nopţii, Makaroff a stopat la 6 mile de Sulina şi a lansat primul grup de bărci torpiloare, grup format din *Ceşmé*, *Şalupele Nr. 1* şi *2*.

« Aceste trei bărci, dând drumul remorcelor ce le ţinea *Konstantin*, s'au aliniat pentru a merge în front, la mică distanţă, una de alta şi în ordinea următoare: Nr. 1 la dreapta; Nr. 2 la stânga; *Ceşmé* în centru. Maşinele funcţionau aproape fără zgomot; toate luminele erau ascunse sub... *tende*.

« După un oarecare timp de marş, *Ceşmé*, apropiind Şalupa Nr. 2, i-a făcut cunoscut că vede pe inamic, apoi, ea a venit spre tribord, în scop de a conturna diviziunea turcească şi cu intenţii de a se servi de torpila sa... Locotenentul Zatzarenny a pregătit această torpilă, dar, de îndată ce a voit să înainteze, cablurile aparatului s'au angajat în elicea sa; maşina s'a oprit... N'a avut decât timpul să-şi degajeze propulsorul şi să fugă de un pericol iminent.

« Era ora două dimineaţă. Locotenentul Rojdestwenski, care până atunci navigase încet, a mărit în grabă vitesa sa şi, profitând de întunecime, s'a precipitat asupra lui *Idjlalieh*, pe care l-a lovit în coastă...

« Deodată s'a ridicat, în lungul cuirasatului, o enormă coloană de apă, care recăzând în şalupă, a inundat compartimentul dinainte al roţei cârmei... In acelaşi timp *Idjlalieh* a deschis focul, având aerul să urmărească minusculul său adversar.

« Situaţia locotenentului Rojdestwenski devenea extrem de critică. Roata cârmei avusese avarii; troţa a fost ruptă; coşul pătruns de o parte la alta... Pe cocă cădea o ploaie de gloanţe; presiunea căldărei scăzuse; graţie întrepidităţii şi sângelui rece

[1]) Iată câteva detalii relative acestor fapte navale: *Fethi-Bulend* şi *Mukadem-Khair*, erau cuirasate de staţiune de port, de 2,700 tone, cu maşini de 3.250 cai şi un armament de 4 guri de foc de calibru mare. Idjlalieh, şi el cuirasat de staţiune, dar numai de 2228 tone, era armat cu 5 tunuri. Aceste trei mari bastimente se găseau dispuse cam la o milă dela gura Sulinei; fuseseră inspectate câteva zile înainte, de amiral Hobart-Paşa.

[2]) *Kartall* era un simplu vapor de cărbuni armat în timpul războiului.

[3]) Şalupe torpiloare tip cunoscut îndestul.

[1]) Această şalupă Nr. 2, era dirijată de mecanicul Kantzeroff; jocul torpilelor sale era încredinţat îngrijirilor matelotului-torpilor Sokolnikoff.

www.digibuc.ro

a echipajului [1]), *Şalupa Nr. 2* a ajuns totuşi pe *Konstantin*, suferind mult şi fără a fi încercat cele mai mari pericole [2]).

« Cât despre *Şalupa Nr. 1*, se poate spune că deşi torpila sa a făcut explozie, totuşi n'a produs niciun efect serios. Umplută până a se scufunda prin coloana de apă ce singură ridicase, mica barcă a fost desfundată de proiectilele inamice ale monitorului... Ruşii s'au aruncat în apă... locotenentul Puşkin a avut o ameţeală..., când s'a trezit, era prizonier la Turci.

« Al doilea grup de şalupe cu torpile, format de *Sinope*, *Navarin* şi *Sukhum-Kaleh*, urmase de aproape acest prim grup... Observând zgomotul exploziilor şi văzând că Turcii erau foarte atenţi, s'au mărginit să ralieze pe *Konstantin* ».

A doua acţiune militară (9 şi 10 Octomvrie 1877).

« Incă dela începutul războiului, Turcii stabiliseră, pentru apărarea Sulinei, estacade cari protejau navele cuirasate. Către mijlocul lunei Septemvrie ei au dublat aceste estacade cu mai mult baraje de mine [3]).

« In primele zile ale lui Octomvrie, Ruşii s'au hotărît să *ocupe* Sulina. Generalul Verefkin decise ca, în vederea succesului unei asemenea expediţii, rolul principal să fie încredinţat marinei; ca o flotilă de război să pătrundă în Dunăre prin gura Chiliei, să reurce fluviul până la Tulcea, punct aflat în apropiere de vârful deltei şi să coboare în urmă braţul Sulinei, cu scop de a ataca acest oraş întărit.

« Special organizată în acest scop [1]) şi pusă sub comanda căpitanului-locotenent Dikoff, flotila a plecat din Vâlcov în dimineaţa zilei de 5 Octomvrie. Ea a fost curând pe braţul Sulinei, unde a luat poziţie înaintea unei linii de mine stabilită înainte, în dreptul milei 12.

Inainte de a merge mai departe, Dikoff hotărî să se pună, chiar aproape de Sulina, o nouă linie de mine automate, care bara fluviul pentru Turci şi permitea navelor ruse să se apropie de cetate în toată siguranţa. Această operaţie delicată a fost încredinţată locotenentului Kruskopff şi aspirantului de marină contele Strogonoff. La 9 Octomvrie, ea era terminată, astfel că adversarii se găseau separaţi printr'o îndoită linie de estacade şi mine.

« Atunci Dikoff a coborît fluviul deplasându-se să se lege într'un punct favorabil începerei acţiunei. El se afla pe « *Voron* » (corbul), ce era eclerat înainte de remorcherul « *Opyt* » (experienţa) având materialul necesar pentru a draga minele. La vederea lui « *Opyt* » vasele turce au dat la posturile de luptă; aceste erau cuirasatele « *Kkifzi-Rahman* », « *Kartallul* » şi « *Sun* » [2]).

« Era ora 8 dimineaţă.

« In timp ce « *Kartall* » urca fluviul în lungul ţărmului de sud « *Sun* », urma ţărmul

---

[1]) Locot. Rojdestwenski şi mecanicul Kantzeroff ieşind de sub adăposturile lor, au lucrat cu mâinele sub un foc violent, în scop de a repune cârma în stare bună. In acelaşi timp, matelotul Sokolnikoff arunca peste bord sfărămăturile scondrului torpilei întrebuinţate şi tăia în linişte cablurile. Este prea greu să-şi imagineze cineva un mai mare sânge rece, unit la o mai multă întrepiditate.

Rojdestwenski a primit crucea Sf. Gheorghe cl. IV-a; Kantzeroff, Sokolnikoff şi un alt matelot torpilor au fost decoraţi cu Meritul militar.

[2]) Pentru a ridica presiunea, mecanicul Kantzeroff a băgat în focarul căldărei sale două kilograme de sare şi stupă.

[3]) Aceste baraje erau compuse din elemente automate, puse simplu pe fund, din cauza micei adâncimi a fluviului. Câteva torpile au fost îngropate pe ţărm şi acoperite cu pietre. Invelişurile acestor aparate erau cilindrice. Fiecare din aceste cilindre măsura 1 metru diametru şi 1,80 înălţime. Trei pătrimi din acest volum, adică cam un metru cub, era plin cu pulbere.

[1]) Forţele torpiloare anexate la această flotilă se compuneau din şapte şalupe cu torpile din cari una, armată de Yacht-clubul din Odesa, purta numele *Locotenentului Puşkin.*

Posedau în total 90 mine.

[2]) După Sleeman « *Sun* » era o veche canonieră de lemn, armată cu şase tunuri de calibru mic.

www.digibuc.ro

nord, deschizând un violent foc de muschetărie. Deodată, la un cot al fluviului, ea atinse cu faţa dinainte din tribord o mină a liniei ruse...

«In două minute, ea s'a scufundat... Cele patru pavilioane, ale sale, ieşite din apă, semnalau scena sinistrului [1]).

Ei n'au putut să ia *Sulina*.

« Generalul Verefkin a primit ordin să nu mai reînoiască atacurile contra oraşului ci să se mărginească la bombardarea cuirasatelor turceşti » [2]).

La 29 Septemvrie 1877 două vase cuirasate turceşti s'au angajat în braţul Sulinei şi au încercat să treacă la Tulcea, în care loc Ruşii, se crede, au scufundat vase încărcate; scopul lor era să distrugă podul de vase Brăila-Măcin. Ele n'au trecut nici de Tulcea.

La 12, 13 şi 14 Octomvrie 1877, văzurăm, ruşii bombardând Sulina, artileria lor n'a redus la tăcere bateriile flotante neamice, cari erau în port şi cari s'au mulţumit să nu ia parte la luptă, cu toate că se anunţase cu mare fală că Hobart-Paşa luase comanda flotilei.

---

[1]) « *Sun* » se scufundase în curmezişul fluviului; apa acoperi puntea până la pasarelă. Arborele trinchet, cu toate că era sfărâmat, se afla încă în picioare, arborele cel mare fuses abătut. Gurile de foc dinainte, mai cu seamă « *Kruppul* » din prova, fusese proiectat în apă. Câteva minute după sinistru, una din căldările vasului făcuse explozie.

In ceea ce priveşte personalul, secundul « Sunei », ce se află la prova, a fost omorît; secundul « *Mukhadem-Khair* », care era pe paserelă, alături de comandantul « Sunei » a fost asvârlit în cală şi rănit de moarte; cinci din mateloţi au fost asemenea greu răniţi sau arşi; zece alţi au dispărut. Restul echipajului a scăpat în înnot sau a fost adunat de « *Kartal* », care se grăbi să ajungă la Sulina.

In noaptea de 11 la 12 Octomvrie, comandantul Dikoff termină distrugerea « *Sunei* », punând o mină în flancul acestui vas. In această operaţie, locotenenţii Friedrich şi Skriaghin, ajutaţi de aspirant de marină Strogonoff, au luat pavilioanele, pe cari comandantul turc le abandonase.

[2]) După maiorul H. de Sarrepont. Art. Militaire Sousaquatique. *Les Torpiles*, pag. 215—217 şi 223 225.

Acest orăşel şi insula Şerpilor au urmat întotdeauna soarta deltei Dunării. Smulsă dela Turci la 1812, odată cu Basarabia, Ruşii au stăpânit-o până la 1854, când austriacii au ocupat-o milităreşte.

La încheierea tratatului dela Paris, în loc să ni se predea, Sulina şi delta, conform stipulaţiunilor acelui tratat, ele au trecut, în urma unor învoieli diplomatice, sub dominaţia imperiului otoman.

Prin aliniatul 6 al armistiţiului din... în trei zile portul Sulinei urma să fie evacuat de trupe şi de bastimentele de război otomane, afară numai dacă ghiaţa nu le va reţine; Ruşii vor ridica obstacolele navigaţiei Dunării şi vor supraveghia navigaţia.

Prin aliniatul al 9-lea, « blocarea Mării Negre a fost ridicată ».

In timpul ultimului război (1877—78) Ruşii au asediat-o timp de opt luni şi au bombardat-o timp de trei zile continu, în Octomvrie 1877; a fost predată în urmă, în baza stipulaţiunilor tratatului dela San-Ştefano, care la 26 Noemvrie 1877 a remis-o Românilor, conform prescripţiunilor tratatului dela Berlin.

Istoricul pe scurt al navigaţiei în această parte a Mării Negre

Primii navigatori cari au explorat această coastă au fost, fără îndoială, ţărmurenii acestor ţări: Sciţii. Navigaţia lor însă a fost foarte limitată, vasele lor fiind nişte simple copăi cioplite, în trunchiuri de arbori, cu cari se serviau la pescuit şi vânat.

După Sciţi a urmat Fenicienii. Istoria vorbeşte foarte puţin despre ei. Fără să mai pomenim de Jasson şi companionii săi, urmaşii lor au fost Grecii. Aceştia nevoiţi a stabili pe mare, comunicaţiile între metropolă şi coloniile lor dela Istria, Tomis, Olbia (Otceacovul), Bizona, Odissos etc. au dat oarecare avânt comerţului. Dariu a suspendat momentan comerţul Grecilor prin teroarea flotelor sale, cari transportau armata sa contra Sciţilor. Când această furtună a

www.digibuc.ro

trecut, ei au revenit. Graţie lor, Marea Neagră a devenit una din cele mai mari căi comerciale, cu toate că războaiele lui Sesostris, fundarea Alexandriei, căderea regatului Bactrianei, desvoltarea Palmyriei, au paralizat un moment activitatea schimbului său.

Pompei visa un timp unirea Mării Negre cu Caspica. Traian se mulţumi să desvolte comerţul la gurile Dunării şi pe coastele vecine. Nesiguranţa mai târziu, a Dunării, consecinţa invaziunii barbarilor, a schimbat câtva timp comunicaţiile cu Occidentul, după această zonă către Baltica, pe Volga şi Don şi a făcut să înflorească un moment noul regat Russo-Scandinav din care au ieşit bogatele cetăţi: Kiewul şi Nowgorodul cel Mare.

Invazia Tătarilor distrugând acest efemer regat, tăindu-i comunicaţiile cu Indiile şi Asia, navigaţia a revenit în Marea Neagră. Pe aceasta s'a stabilit o legătură între Orient de o parte şi Ungaria şi Germania de alta.

Impăraţii bizantini trimiteau flotele lor în provinciile supuse după ţărmurile acestei mări iar principele rus Oleg a transportat pe mare armata sa la Constantinopole. Această navigaţie nu era nicidecum perfecţionată, ci se executa în vederea coastelor. Adevărata navigaţie a început odată cu luarea Constantinopolei de cruciaţii Veneţieni şi Genovezi cari au luat parte la aceste expediţii, au pus mâna pe Marea Neagră şi au intrat pe Dunăre până la Calafat explorând aceste regiuni aproape 2 secole.

Românii s'au aliat cu ei; au fundat colonii în lungul ţărmurilor mării la: Caffa, Ieniculé, Olbia, Cetatea Albă, Taurida etc. Numai cu ajutorul flotelor acestor colonii, sosind la timp, în spatele armatelor de invazie, Moldova a ţinut atât de mult timp contra puternicului avânt al Otomanilor.

Când Genovezii au fost siliţi să părăsească Marea Neagră, Românii au căutat pentru prima oară să trateze cu Turcii pentru suveranitate.

Turcii stăpâni pe Bosfor şi pe Dardanele au mai îngăduit puţin comerţul, dar nu mult după aceea, au oprit navigaţia pe Marea Neagră sau au supus-o la dificultăţi aproape de neînvins.

Trecerea Mării Negre în puterea Turcilor şi descoperirile lui Vasco de Gama, au pus pentru mult timp această regiune în imposibilitate să se mai ridice.

Sălbăticia revenind, marile opere comerciale, oraşele şi porturile ce formau centrele lor, s'au spulberat. Indolenta domnie a Turcilor a făcut să se surpe marele edificiu comercial. Barbaria s'a întins cu încetul. Românii singuri au stat în picioare şi au ţinut piept dar Genovezii forţaţi a-i părăsi, creştinătatea ce-i înconjura era prea perfidă, prea orgolioasă, căci dacă nu-i ajuta să respingă năvălirea Turcilor, cel puţin să nu-i fi atacat când se luptau contra inamicului civilizaţiei.

La rândul lor Turcii, ca orice este mare pe lume, au slăbit; cei slabi s'au ridicat şi în timp de 2 secole armatele ţarilor s'au îndreptat spre Constantinopole.

Moştenitorul prezumtiv (?) al Turciei, din cauze politice, n'a putut fi mai favorabil desvoltărei puterilor comerciale ale micilor popoare riverane, tot atât poate ca şi *omul bolnav* ce căuta să-l înlocuiască.

Prin forţa lucrurilor însă şi prin desvoltarea inteligentă şi spontană a popoarelor limitrofe, încetul cu încetul, fără vreun sprijin, după patru secole de uitare, comerţul şi-a reluat avântul său.

Echilibrul european, stabilit de mult timp, n'a pierdut din vedere o localitate în care marile sale interese se angajau puţin câte puţin.

Popoarelor ţărmurene, eliberate pe rând, li s'a înlesnit mijloacele spre progres şi libertate. Comisiunea Europeană s'a instituit şi graţie excelentelor sale eforturi pentru a aduce navigaţia Dunării la o înaltă şi sigură perfecţiune, această suprafaţă a Mării Negre a devenit în a doua jumătate a secolului XIX, locul de întâlnire a tuturor vaselor maritime ale lumei, al cărui rezultat nu poate fi decât civilizarea şi fericirea acestei regiuni.

www.digibuc.ro

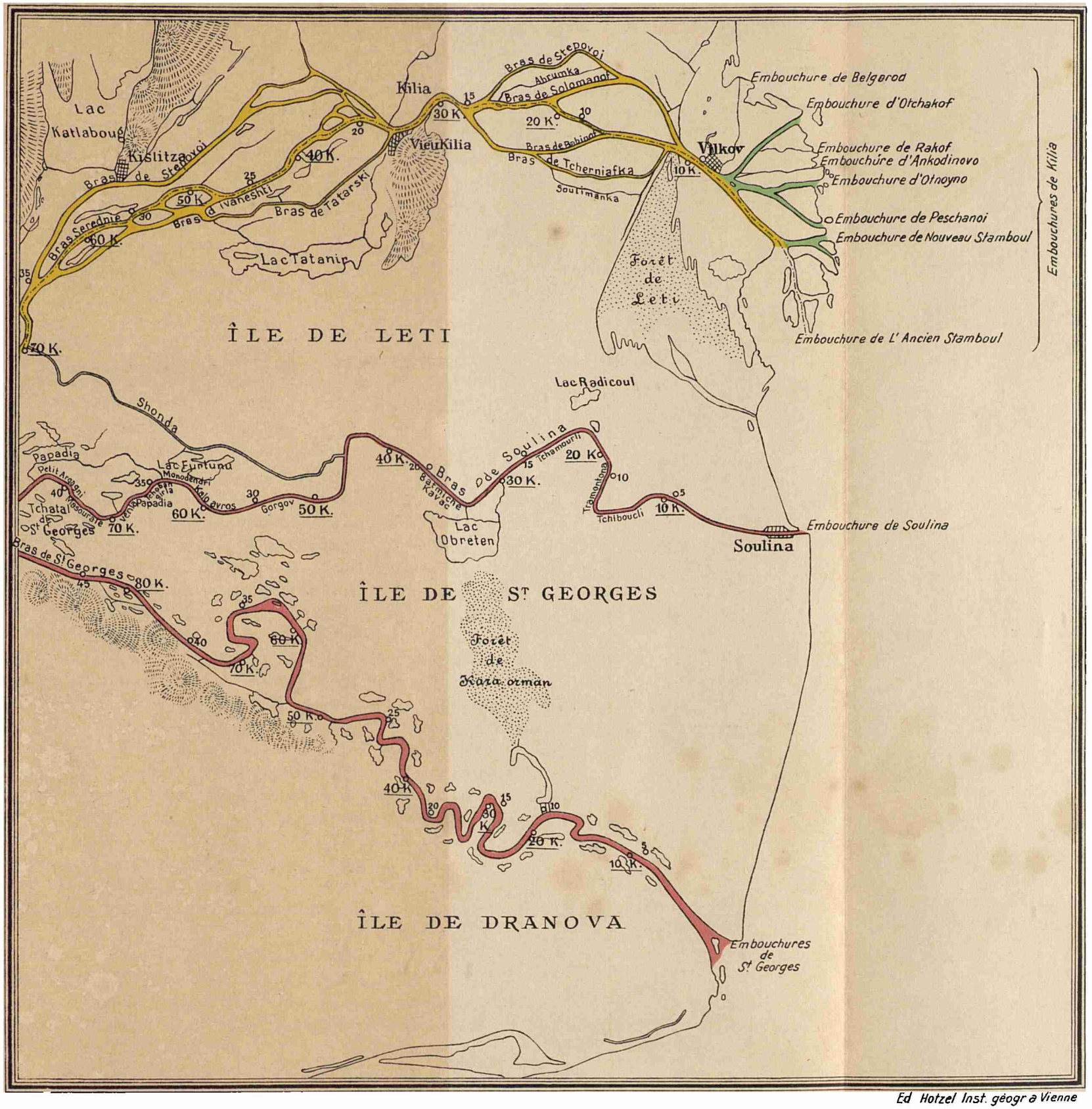

www.digibuc.ro

CAPITOLUL X.

CETATEA ALBĂ.

Evenimentul cel mai însemnat al antichităţei care a avut loc pe marginele Nistrului, a fost ocuparea teritoriului de către Cimmerieni. Nu mult însă după aceasta, Sciţii, popor nomad din Asia, aflându-se în război cu Messageţii şi biruiţi de ei, au traversat Araxul şi au înaintat către ţinuturile Cimmerienilor. Aceştia în faţa marei armate care-i ataca şi-i ameninţa a-i cotropi, au deliberat; părerile n'au fost aceleaşi: principii voiau să se lupte şi să se apere, ceilalţi, poporul, voia, din contră să se retragă, negăsind cu cale să rişte contra unui număr atât de mare. Nobilii au refuzat să cedeze poporului iar poporul să se supună principilor. Discuţiile au fost foarte aprinse. Atunci principii s'au hotărît să moară pe loc pentru a nu fugi cu poporul. Această hotărîre luată, ei s'au împărţit în două părţi egale şi luptând una contra alteia, au murit toţi până la unul.

Poporul i-a înmormântat şi apoi a emigrat. Sciţii sosind, au găsit localitatea neocupată. Herodot spune (IV, 11) că în timpul său se vedeau încă mormintele nobililor.

La gura acestui râu, pe timpul lui Herodot (IV, 51) locuiau greci, numiţi Tyriţi iar râul se apropia de Hipanis (Bugul) în regiunea locuită de Alazoni (IV, 52).

Primele colonii grece după coastele occidentale ale Mării Negre, au numit-o pe rând: Οελχ [1]) sau *Ovia*, *Alba Greacă* sau *Ermonaks; Leucopolis*, *oraşul insulei Leuce* (a Şerpilor) din apropiere sau oraşul Alb.

Mai târziu: *Aspron*, la Const. Porphyrogenitul, ca zidit în stâncă albă. *Armoncastros*, la geograful arab Al-Edrisi (1099—1154) (ap. Hasdeu), *Asprocastrul*, *Chermonax* şi *Kermen* [2]). *Hermonatis*. *(Hella)*. Romanii au numit-o *Alba Julia*, — cu toate că mai toate hărţile pun în apropiere Thyras.

Arian în periplul său, trimis ca raport Impăratului Adrian, pune aci *portul Isia-*

---

[1]) Aceste nume Cantemir (*Ist. Imp. Otom.*, T. I, pag. 62, nota 1; pag. 177, nota 27; pag. 273, nota 28. *Descrip. Mold.*, partea I, cap. IV) le dă după Herodot, cu toate că *Părintele Istoriei* nu aminteşte nicăieri de Oxia.

Aceiaşi eroare face şi ades menţionatul nostru istoric At. Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 530.

[2]) Şincai. Kermen admite să fi fost capul dela Kara Irman. In antichitate şi evul mediu conturul apusean al Mării Negre era cu totul altfel. Toate lacurile, limanurile şi lagunele de azi erau porturi admirabile pentru adăpostul vaselor.

www.digibuc.ro

cilor [1]) la 49 mile dela acel al Istrienilor (probabil Odessa) [2]).

De aci la gura cea mai de nord a Dunării 119 mile (!) (Cât de interior trebuia să fi fost gura aceasta; aproape de actuala Chilie). Unii pun chiar *Niconium* [3]).

Levantinii o numeau *Moncastron* [4]).

Veneţienii *Mauocastro* iar Genovezii *Mavrocastro*, *Moncastro* [5]).

Românii au botezat-o *Cetatea Albă*, *Oraşul Alb*, şi, câteodată, chiar *Alba* (?).

Se mai numea:

Feiervar, în 1412 (în tratatul încheiat la Lublau, la 15 Martie, pentru împărţirea Moldovei, între Vladislav regele Poloniei şi Sigismund regele Ungariei).

Bielograd, *Belgrad*, la Poloni şi Slavi.

Belgorod într'o geografie rusă anterioară anului 1347 (Voskresanskaia letopis).

Akierman (Ak, alb şi ierman *cetate)* la Turci şi Tătari (de multe ori Ak., alb şi *Kerman*, cetate).

In fine unii istorici [6]) susţin că *Cetatea Albă* ar fi chiar vechea *Thyras*, după acelaşi nume sub care barbarii înţelegeau fluviul Nistru.

Epoca zidirii acestei cetăţi este asemenea destul de discutată.

Fostă sau nu, zidită în timpul trecerii Fenicienilor? Pusu-i-au ei fundamentele? Nu se poate nimic preciza. Este însă destul de posibil ca importanta sa poziţie, la gura Nistrului, pe coasta occidentală a limanului să fi atras atenţia acestor comercianţi.

Bouillet o crede zidită către 655 odată cu Olbia şi Niconiu.

Pe timpul Grecilor cari au urmat Fenicienilor, este fără îndoială că a existat, după cum îi văzurăm, chiar şi diferitele nume. Dar avut-a vreo importanţă sau a fost un simplu sat? Nu putem răspunde precis.

Trebuie însă să fi avut vreo importanţă căci pe la anul 50—40 in. d. Chr. a fost prădată şi arsă împreună cu Olbia de către Boeribista, regele Dacilor.

Către anul 235, Carpii bătând pe Romani, au dărâmat din nou această cetate şi au cuprins teritoriul Basarabiei de jos.

Este dar un lucru incontestat că vechimea sa este destul de însemnată.

Miron Costin în poema sa scrisă în limba polonă, exprimă credinţa că la început a fost zidită de Daci sau de Romani.

In altă parte, în *cronica* sa, spune că cetatea a existat înainte de Traian; că cezarul August trimitea aici, unde se află acum Cetatea Albă, pe boierii greşiţi, la închisoare, exil sau cum zic turcii în *surghiun*.

Nicolae Costin susţine şi el că Cetatea Albă a fost făcută de Daci şi Romani.

In orice caz prima zidire sigură aici sau în apropiere a fost o operă a Grecilor.

Dela Tomi, Grecii au înaintat la gura râului Tyras, unde au ridicat un turn căruia i-a dat numele şefului lor Néoptolem. In al V-lea secol în. d. Chr., Grecii au rivalizat cu Fenicienii şi i-au silit să lase comerţul în mâinile lor.

Pe Nistru ca şi pe Dunăre, Prut, Bug şi Nipru, comerţul lor, consta în a primi lânurile, peile, grânele, sarea..., ce Sciţii le furnizau. Câteodată primeau aci chiar sclavi, de ambele sexe aduşi din părţile Caucazului.

---

[1]) Isiachii (Isiakii) o sectă religioasă venită la Roma, cam pe timpul lui Sylla (83 a. Chr.) se închinau zeiţei Isis. Cult adeseori proscris sau onorat (după evenimentele politice). Aveau oarecare asemănare cu călugării greci de azi, cu toate că erau tunşi, întrebuinţau botezul cu apă sfinţită, prescriau postul, recomandau abstinenţele. Trăiau viaţa comună, câteodată într'un fel de mânăstiri, adevărate înfrăţiri, afişau o viaţă ascetică, afectau sărăcia, mergeau prin sate şi oraşe cerând pomană. Ţineau discursuri în temple, etc. Traian a gonit din palatul său, preoţii acestui cult, cu toate că mai târziu mergând contra Parţilor merse să consulte pe Jupiter din Heliopolis.

[2]) Jurien de la Gravière, *La Marine des Ptolémées* etc., pag. 174.

[3]) Formaleone.

[4]) Ibid., Vol. II, pag. 263, ed. Venezia 1789.

[5]) Mirzakevici, T. II, pag. 480.

[6]) B. Florescu, *Memento de Istorie Universală*, etc., pag. 48.

www.digibuc.ro

Comerţul a început să cadă odată cu cucerirea romană.

Traian supunând pe Daci, a devenit stăpânul teritoriului dintre gurile Dunării şi Taurida. Sub domnia sa barbarii au fost liniştiţi, dar la moartea sa la 117 Sciţii făcând o invazie generală au gonit populaţiile de pe coastele nordice ale Mării Negre.

Romanii şi Grecii au dispărut; ei au fost înlocuiţi cu diverse triburi tătare sau asiatice.

Tribul ce a domnit în apropiere a fost *Kaczibei* sau *Kociubey*.

Un mormânt găsit lângă Nistru, în marmoră albă, confirmă cetăţenilor acestei urbe (dacă se admite a fi fost Thyras) privilegiile scutirei de vamă de către Septimiu Sever şi colegul său Antoniu Caracalla, la 17 Februarie 201 după Chr., privilegii acordate şi de împăraţii anteriori, de Marcu Aureliu, de fiul său Comod, etc.; acestea probează renumele comercial al acestei cetăţi în acea vreme (Arh. Ist. Rom., vol. I, pag. 41).

Fundarea Constantinopolei, care a ridicat marele imperiu bizantin, a dat o mare splendoare localităţii iar Marea Neagră, devenită calea unui imens comerţ, a pus pe Greci în stare să exercite, timp de zece secole, o preponderenţă comercială din cele mai strălucite, până atunci când Italienii — Veneţianii, Pisanii şi Genovezii — au venit să le dispute şi le-a răpit acest mare avantaj. Repezile cuceriri ale Turcilor şi Tătarilor i-a silit şi pe ei să se retragă în grabă şi fără contestaţie.

S'a pretins mult timp că în apropiere de acest oraş a fost exilat şi marele poet Ovid, deşi mai în urmă mai toţi scriitorii au convenit că a fost la Constanţa [1]).

Cetatea Albă a fost, zice Chalcocondila, cea mai veche reşedinţă a Moldovei.

Gr. Melidon, crede că Cetatea Albă este una din cetăţile zidite de Români în unire cu Genovezii şi că a avut diferite existenţe politice, fie ca republică independentă, fie ca port principal al republicei Bârladului, fie în fine capitala Confederaţiei din Dacia orientală.

« Dacă consultăm istoria emigrărei popoarelor asiatice, în Europa, zice părintele Episcop Melchisedec [1]) găsim că locurile dela Marea Neagră au fost dominate de Cumani, până la jumătatea veacului al XIII-lea. După aceea stepele pontocaspice au căzut sub dominaţia Tătarilor ».

[1]) *Viaţa Mitrop. Gr. Ţamblac*, Rev. Tocilescu, an. II, Vol. I.

[1]) Lângă Cetatea Albă se afla odinioară un lac pe care Moldovenii îl numeau *lacul lui Ovid*. Acest lac se afla pe marginele şi în apropiere de Nistru, între Hypan (după Sarcinius) sau Axias (după alţii) şi Nistru. Pe ţărmul oriental al limanului, se află chiar astăzi, un oraş numit, în memoria lui Ovid, Ovidiopol *). Dacă divinul poet a fost exilat la Tomis nimic nu l-a împiedicat, ca eel puţin de curiozitate, dacă nu altfel, în timpul verei, să fi venit până în aceste locuri.

De asemenea trebuie să fi umblat pe la Chilia — pe care unii autori chiar o numesc Tomis,— după cum de sigur a trebuit să fi locuit şi la Noviodunum, — unde chiar se şi pretinde că a murit, după o piatră găsită aci, dar pe care mulţi scriitori o cred o plastografie archeologică. Pretutindeni a scris împresiile sale, care, ce e drept, port această particularitate *de a fi scrise în mai multe locuri.* Părerea mea este că el a umblat prin toate acele oraşe, dar că mai târziu, devenind bolnav şi în prevederea sa, divinul poet (nefericitul ginere fără voia socrului) puţin încântat de a avea drept mausoleu una din monumentalele putini cu peşte sărat, ale viitorilor locuitori ai deltei — departe de a fi divini şi curaţi ca poetul, — a preferat să se retragă la Tomis şi să moară pe pământ roman.

Astfel s'ar putea crede, dar iată un autor care spune că Moldavii nu-i spuneau lacul lui Ovid ci lacul Ovilor sau al Oilor, căci aci se spălau oile înainte de a fi trimise ca dar, din partea Moldovei, la Constantinopole.

Cu ocazia explorărilor militare ale lui Potemkin, în această regiune s'a vorbi mult de lacul lui Ovid, dar după trecerea sa totul a fost dat uitărei. Generalul de Wolland care lucrase mult la întărirea acestor regiuni, la 1792—1795 n'a găsit nicio urmă de zid, care ar fi lăsat bănuială de vreun oraş necum de înfloritorul Tomi a lui Pliniu.

*) In 1802 *Monitorul din Paris* şi alte jurnale anunţau că nişte ţărani ruşi ar fi găsit mormântul lui Ovid, ba chiar. în mormânt şi un bust care semăna cu al Juliei, fiica lui August şi lucrul s'ar fi putut uşor crede dacă un german, vechi colonel în serviciul Rusiei n'ar fi publicat în Decade (21 Martie 1803) o desminţire.

www.digibuc.ro

De aci rezultă că după începerea invaziunilor, cari probabil au vizitat-o pe rând, cetatea a rămas în mâinile Cumanilor şi apoi a trecut în acele ale Tătarilor.

Un oarecare Vilhelm de Rubruc, care a călătorit pe ţărmurile Mării Negre pe la 1253, spune în adevăr, că în acel timp, aci domneau Tătarii [1]).

Iar «Cumanii, parte au trecut în Ungaria, parte au rămas în Moldova, unde 200.000 dintre dânşii s'au botezat în Siret».

Intre 1300 şi 1320, epoca în care se crede că a avut loc, la Cetatea-Albă, martirul Sf. Ioan cel Nou ale cărui sfinte moaşte se află la Mitropolia din Suceava, Cetatea Albă era supusă unui Iparch, persan, care se închina: focului, soarelui şi luceafărului Venera; El depindea, după gradul său, de un alt cap sau domnitor mai mare. Posibil să fi avut legătura cu Persia şi India [2]). După părerea mitropolitului Ţamblac, aceşti Tătari nu primiseră încă mahometanismul şi ţineau de religia lui Confucius, care domina în Persia în momentul în care ei au emigrat spre Europa.

Aşa dar la începutul secolului al XIV-lea Cetatea Albă se afla sub dominaţia Tătarilor, de religie persană. In această cetate se aflau şi creştinii cu preoţi şi biserica lor; dar, de multe ori, Tătarii propagând religia lor, le făceau multe rele. Iudeii locuiau un cartier aparte şi erau, ca totdeauna, inamicii creştinilor.

O nouă putere a contrabalansat mult timp fixarea Tătarilor în această regiune; Gédymin, gloriosul şef lituano-rutean, pacificând, la 1321, prin puternica forţă a braţului său, Kievul, termină prin a proteja, după ce a gonit pe Tătari, porturile de nord ale Mării Negre, printre cari: Cetatea Albă şi acel al Kuciubeilor (mai târziu Odesa), din vecinătate.

La 1375 avea administrator pe Iacşa Litavov, o persoană devotată lui Iuga I (Xenopol, op. cit. II, 65).

La 1386 când marele ducat lituano-rutean a fost reunit la Polonia, marele duce Witold, vărul lui Vladislav Jagelon, a apărat la 1395 cu un nou curaj aceste porturi, cum au făcut mai târziu şi cei doi Sigismunzi. Din acel moment comerţul a luat o mare desvoltare în aceste localităţi. Românii au profitat de strălucirea politică, militară şi comercială a puternicei republice polone, renumită pe acel timp ca grânarul Europei şi sub motivul asigurării comerţului, au curăţit regiunea de barbari, limpezind situaţia politică a acestei localităţi, care trecuse în mâinele lor în al XIV-lea secol, căci la 1392 Roman Vodă se numeşte: «Domn al ţărei Moldovei dela munţi până la Mare» iar Alexandru cel Bun domnea peste toată Moldova şi pe latura limitrofă a mării [1]).

La înfiinţarea domniei, sub Dragoş, spune Melidon, micile state române confederate, dela Nistru până la mare, gurile Dunării şi Trotuşul, au fost supuse de el, prin arme sau alianţe şi contopite într'un singur stat *Moldova.* Intre acestea a fost, probabil, şi republica Bârladului cu (sau singură) Cetatea-Albă.

Moldova a moştenit comerţul şi marina acestor puteri, prin urmare şi posesiunile lor de peste mare. Prin acest chip, ca stat constituit, pe o bază politică mai puternică şi mai întinsă, Moldova, venind în contact cu Genovezii, cari în actele lor politice îi dădea numele de Regnum, a câştigat în această mare o atât de mare predominare, încât s'a declarat stăpâna Mării Negre, precum se poate vedea din titlul domnitorilor săi vechi: «singurii stăpânitori ţărei Moldovei, dela plaiuri la Mare [2]).

[1]) Rösler, *Rumänische Studien*, Leipzig 1871, pag. 334.

[2]) Vezi *martirul Sf. Ioan cel nou*, de Mitropolitul Gr. Ţamblac, tradus de părintele episcop Melchisedek, în Revista Tocilescu, An. II, pag. 60.

[1]) Părintele Episcop Melchisedek, *Cronica Romanului*, partea I, pag. 5.

[2]) *Harta Veneţiană*, al cărui original este la Veneţia în Palatul Dogilor, lucrată în al XIII-lea secol, arată că limanul de astăzi al Nistrului, nu

www.digibuc.ro

Către 1374 locotenentul domnului Moldovei de atunci şi guvernatorul Cetăţei-Albe, Iacşa Litavov, care se distinsese într'o bătălie la satul Vlădiciu pe Nistru, contra Tătarilor, a primit dela domnul său, ca răsplată, un sat.

In anul 1400 Juga domnul Moldovei întăreşte această cetate; nu mult însă după aceea, atât el cât şi cetatea, au căzut în mânele lui Mircea, domnul Munteniei.

Juga (Jurga Koriatovici) este închis într'o mânăstire (unii spun lângă Bârlad, alţii la Curtea de Argeş) unde la 1402 moare, se spune otrăvit iar tronul Moldovei este dat lui Alexandru supranumit mai târziu: cel Bun şi Bătrân (cu înţeles poate de înţelept).

La 1412 s'a încheiat acel faimos tratat între Unguri şi Poloni. Fără a fi întrebat, Alexandru cel Bun era pus la ordinele Ungariei, în persoană ori de câte ori Sigismund ar fi avut război cu Turcii sau aceştia năvăleau în ţările coroanei ungureşti.

In caz de nesupunere (!) ambii regi urma să se ridicea supra Moldovei, să gonească pe Alexandru, împărţindu-i ţara: pădurile cele mari din Bucovina (făget-ul) până în Siret şi Prut se vor împărţi în două; Iaşul cu o jumătate din ţară să fie al Poloniei; Bârladul cu cealaltă jumătate să se stăpânească de Unguri. Dincolo de Prut la fel; jumătatea cu Cetatea Albă să fie a Poloniei, cealaltă jumătate cu Chilia să fie a Ungariei.

Puţin însă în urmă Moldovenii o iau chiar din mâinele lui Mircea.

In lunga lui domnie, Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, a ridicat din ruine cetăţile cele mai vechi şi a pus, împreună cu Cetatea Albă, toată ţara pe un picior glorios.

Este probabil că el a fost acela care a adăugat acestei cetăţi un al doilea rând de ziduri şi turnuri, pe cari Miron Costin le văzuse încă în timpul său (1684) şi de cari aminteşte în cântul I-iu şi al III-lea al poemei sale.

La 1420 spune diaconul rus Zosim, călător infatigabil al acelei epoce, această cetate aparţinea Moldovei. Este susţinut în aceasta de gentilomul Guillebert de Lannoy, care s'a îmbarcat în 1421 dela Cetatea Albă pentru Crimeea. El mai adaogă că cetatea era ocupată de Români, Genovezi şi Armeni (pag. 129).

Prins de hoţi şi abia scăpând din mâinele lor s'a plâns lui Alexandru cel Bun care prinzând nouă dintre ei, i-a dat voiajorului cu facultatea de a-i omorî. Acesta însă mulţumit că şi-a găsit banii ce i se furase, le-a iertat viaţa continuându-şi drumul.

La 1420 Turcii începând să pustiască Moldova şi atacând cetăţile Chilia şi Cetatea Albă, Alexandru a trimis în 3 rânduri (Mai, Iunie şi Iulie) la polonezi după ajutor; aceştia întârziind să răspundă chemărei, Alexandru a încheiat pace cu Turcii, înlăturând astfel primejdia. Spre a aminti cum se purtau fiecare din domnii creştini, în ore de pericol, vom adăoga că 2 ani în urmă (1422) spătarul moldovean Costea cu 500 călăreţi bătea pe Teutoni la Marienburg.

Tot sub Alexandru, Cetatea-Albă era punct de vamă spre ţara Tătarilor, după cum Bacăul şi Bârladul erau spre Brăila şi Dunărea de jos.

La 1402 Alexandru a pus nişte negustori să cumpere pe piaţa Trébisondei, moaştele Sf. Ioan cel nou (Novi), aducându-le la Cetatea Albă, unde acest sfânt suferise martirajul, cu vreo 80 ani înainte. Trei ani în urmă, l-a dus, cu mare pompă şi cheltuială la Suceava punând Principatul sub protecţia sa.

La 26 August 1434 [1]), bunul şi bătrânul Alexandru, fiul lui Roman şi al Nastasiei, fiica lui Laţcu, moare la Cetatea Albă, după o lungă şi glorioasă domnie.

---

exista, ci era ocupat de o insulă, conturată de două braţe, cari apoi unindu-se, formau gura; Nistrul era însemnat prin *Tarlo* iar Dunărea prin *Donoi*. Dela numele genovez Turcii numesc şi astăzi râul *Turla*.

[1]) *Cronica Moldovei*. Iassi 28 Octomvrie 1566.

www.digibuc.ro

Cei doi fii ai săi, Iliaș și Ștefan, au împărțit Moldova; Chilia și Cetatea-Albă [1]) au căzut în partea lui Ștefan.

In această cetate cei doi frați s'au legat prin jurământ să trăiască în pace; aceasta n'a împiedicat mai târziu pe unul din ei (Ștefan) să scoată ochii celuilalt (Iliaș) și să rămână singur domn al Moldovei.

Nu s'a mai vorbit nimic de Cetatea Albă, până la începutul domniei lui Ștefan cel Mare și cel Bun.

Acest domn, după ce a luat Chilia (Ianuarie 1465), s'a îndreptat spre Cetatea Albă și dându-i asalt, a luat și această cetate. Astfel, dobândind ambele cetăți, cu multă vărsare de sânge, «le-a întărit cu bucate și servitori; a lăsat pe Isaia și pe Buhtea pârcălabi, ca să îngrijească iar Ștefan Vodă s'a întors la scaunul său dela Suceava» [2]).

Turcii au luat această cetate la 1475; Moldovenii au reluat-o din mâinile lor, dar temându-se de întoarcerea Turcilor, ei au complectat întăririle, însărcinând pe arhitectul grec Theodor, să-i adauge un nou turn iar fortificațiilor un nou zid [3]).

Această cetate a Moldovenilor, singură pe coastele mării, era, din cauza importanței sale, comandată de doi pârcălabi, în loc de unul cum erau celelalte cetăți. Ea a servi mult timp de azil libertăților moldovene, de aceea asupra ei, mai cu seamă, se văd dirijate toate silințele inamicilor Moldovei. Numai prin ea Moldova era *stăpâna Mării Negre*, care se numea *lac moldovenesc* iar domnii ei se întitulau, adesea, *Stăpânitorii Mării Negre* [1]).

Turcii au priceput importanța acestei cetăți și n'au pregetat niciun sacrificiu spre a o dobândi. Mahomet al II-lea dădea atâta importanță Cetății Albe și Chiliei, că oamenii săi l'ar fi auzit spunând: «Cât timp românii stăpânesc Chilia și Cetatea Albă iar ungurii Belgradul sârbesc, până atunci nu vom putea birui pe creștini» [2]).

Din declarația lui Ion Zamblac [3]) ambasador și unchiul lui Ștefan cel Mare, înaintea Dogelui Veneției, la 8 Mai 1477, reese că, Cetatea Albă și Chilia erau «tot ce poate fi mai important în Moldova; un zid de apărare pentru Ungaria și Polonia; o cheie pentru a *redobândi* dela păgâni Crimeea; două fortărețe de atâta însemnătate încât nici nu se poate spune în câteva cuvinte, ci numai într'o relație separată, dacă va fi cerută de Veneția; și de vreme ce Turcii se pregătesc să ocupe aceste cetăți», el (unchiul lui Ștefan) cere ajutor Veneției contra Turcilor, care se grăbește să răspundă, cu căldură, că nu va înceta să lucreze în interesul Moldovei, ca și când ar fi pentru sine însăși [4]).

Mahomet al II-lea, a asediat-o aproape o lună de zile, dar învins de elementele naturei s'a retras cu rușine [5]). Sultanul neputând rezista frigului, a preferat să amâne luarea cetății.

---

[1]) In 1630 Iași devenind definitiv capitala Moldovei, aceste moaște au fost aduse aci, unde au stat până la 1686.

Cu ocazia intrărei regelui Poloniei Ioan Sobiesky în Moldova, contra Turcilor, aceste sfinte relicve au fost încredințate lui Constantin Cantemir iar de Mitropolitul Dositeu lui Sobiesky, care le-a așezat în biserica Basilienilor, fundată de el la Zolkiew (N. Costin zice că le-a așezat în cetatea Iolkva).

Mitropolitul a urmat moaștele sau, mai drept, comorile ce le însoțea.

După rugăciunile Episcopului din Rădăuți, la 1783, Joseph al II-lea a permis aducerea lor la Sf. Biserică mitropolitană din Suceava, unde au stat mult timp.

[2]) Cronica Vornicului Gr. Ureche.

[3]) *Arhiva Istorică*. An. I pag. 178.

[1]) *Arhiv. Roman.*, Tom. I, p. 103.

[2]) Din relațiile sârbului Constantin Mihailovici, din Ostrovița, fost enicer sub Mahomet II, citat în *Arhiva Istorică a României.*

[3]) Adevăratul nume Ioan Caloianu; Zamblac era porecla.

[4]) Din documentele lui Essarcu, găsite în arhivele Veneției, pag. 238, an. IV. *Columna lui Traian.*

[5]) Discorso di Theodoro Spandugino Cantacuzino, Gentil'uomo Constantinopolitano *Delle origine dei principi Turcki*, citat de Bălcescu în *Arta Militară la Moldoveni.* (*Mag. Ist.*, Vol. II, pag. 60).

www.digibuc.ro

La 1455 Alexandru al II-lea domnul Moldovei detronat de Petru al III-lea Aron, s'a retras la Cetatea Albă, unde puțin după aceea moare otrăvit.

La 1484 luna [1]) August, Baiazet (succesorul lui Mahomet), în urma nenorocitei sale expediții contra Mamelucilor [2]), după ce luase Chilia, a venit la Cetatea Albă. Un scriitor vechi, a păstrat amănuntele acestui asediu, prin a cărei pierdere, spune nemuritorul Bălcescu, s'a îngropat viitorul maritim al Moldovei.

Punctul este prea capital, pentru a nu ne opri mai mult asupra-i:

Cetatea ocupa o poziție strălucită din toate punctele de vedere, pe râpa dreaptă a unui liman (pe atunci estuar), pe marginea mării, la gura Nistrului, pe o înălțime fortificată de natură și oameni, la care se unea: glorie recentei respingeri a lui Mahomet și acea de a fi centrul activității comerciale din acel timp și din acea regiune. Dar și inamicul era la înălțimea situației... Cu o numeroasă oștire și cu o puternică flotă sultanul a înconjurat cetatea...

Baiazet, a început prin «a da voie la ei săi să prade țara... și, văzând că cei din interior nu se mișc, hotărî să apropie și armata de pe mare, și, deodată, să o înconjoare pe apă și pe uscat, apoi o împresură atât de bine că nu s'a mai putut nici scoate, nici introduce ceva înăuntru. Văzând pe locuitori nestrămutați în voința lor de a o apăra, pregăti artileria; începu să bată zidurile din mai multe părți și continuând mai multe zile, dărâmase din ele într'atât că se credea că va putea băga oamenii săi prin breșă. Cu toate acestea el porunci coloanelor sale ca în luptă să se urmeze una după alta; în dimineața următoare cum se făcu ziuă, s'au apropiat împrejurul zidurilor. Oamenii din interior și-au făcut, în ruinele zidurilor, apărări foarte însemnate, cu valuri și șanțuri foarte adânci; când s'au arătat Turcii la intrarea breșei, îndată s'au încăerat cu ei, și-i impinse cu mare impetuozitate, întrebuințând spre apărare săgeți, focuri și pietre; s'au purtat cu atâta inimă, încât, rănind și omorînd un foarte mare număr de Turci, i-a gonit de mai multe ori afară.

Inamicii însă dispunând de rezerve mari de trupe veneau neîncetat și noi soldați sosiți în luptă nu lăsau niciun repaos împresuraților; se micșora neîncetat numărul asediaților, prin cei cari se răneau sau mureau; astfel *că paguba era mai mare prin puținii ce se pierdeau, decât prin folosul ce aducea mulțimea celor ce mureau dintre inamici.* După ce Baiazet a ținut în luptă pe ai săi o mare parte din zi, ordonă să se dea semnalul adunărei; a dispus asemenea încetarea luptei; apoi îi reconduse în tabără, cu scop ca în dimineața viitoare, să așeze armata astfel, ca împărțind-o în mai multe coloane, cari să se urmeze în luptă una după alta, să se poată reînoi astfel neîncetat forțele, să ție lupta fără întrerupere, ziua și noaptea, până ce se vor dărâma valurile și vor mistui pe apărători. Cu acest gând el trimise oștile la repaus, făcându-le să înțeleagă că a doua zi, înainte de răsăritul soarelui, vor începe din nou lupta și că nu trebuie să se mai gândească decât la moarte sau la victorie. Cu toate că știau pericolul în care se aflau, locuitorii au observat cu curaj pregătirile inamicului. Nici morții, nici răniții nu i-a împiedicat să-și facă datoria până la capăt; ei și-au reparat breșele, pregătind ultimele puteri ce le mai rămânea pentru apărare.

In revărsatul zilei următoare, mândrul Baiazet, credincios cuvântului dat, a condus oștile sale la locul de atac, cu înspăimântătoare sgomote de: sunete, strigăte și larme ce soldații săi, făgăduindu-și victoria, preparau îmbărbătarea avântului lor. Cu toate aceste Baiazet, dorește încă să mai cruțe pe eroii ambelor părți, admirându-i pe acei cari luptau contra lui cu atâta bravură. El s'a hotărît să încerce dacă, arătându-le din nou pericolul, nu ar putea să-i facă a înțelege

[1]) Ureche.

[2]) Formaleoni, II, 263, ed. fr.

www.digibuc.ro

inutilitatea vărsărei de sânge şi astfel să revie din îndărătnicia lor.

El face semn că voeşte să le vorbească. Le trimete înainte un sol al său ca să le spuie lămurit: Turcii vin cu hotărîre statornică de a nu înceta lupta, ziua şi noaptea, până ce nu vor lua cetatea şi dacă aştept să fie siliţi, le face cunoscut că le va prăda cetatea şi nu va ierta nici etate, nici sex şi că toţi vor fi omorîţi iar de vor voi să se supună, îi va primi fără să atingă averea sau persoanele şi dându-le libertatea, va sta la voia lor de a rămânea pe loc sau să se ducă în altă parte. Auzind cei din interior propunerile sultanului şi nevăzând niciun chip de a se putea mântui, fiindcă nu mai rămăsese atâţia câţi să poată apăra valurile, au cerut puţin timp de gândire Strângându-se atunci căpeteniile, după câteva deliberări s'au hotărît să primească condiţiunile propuse, încredinţându-se mai cu seamă bunei păreri ce aveau despre Baiazet, că le va păzi credinţa.

După ce s'au sfătuit între ei, au trimis solii lor ca să predea cetatea şi fiind primiţi cu bunătate de Baiazet, sultanul s'a îngrijit ca să nu pătimească nimic, dând voie celor ce vor voi să se ducă de aci, să poată scoate toate lucrurile lor, fără vreo împiedicare ».

Astfel se povesteşte această însemnată acţiune de arme [1]).

Alţii [2]) spun că Baiazet, intrând în cetate, a uitat promisiunea: cinci sute familii au fost luate de aci şi duse în robie la Stambul.

Pârcălabii, adaugă Bălcescu [3]), cari au făcut această frumoasă, deşi zadarnică, apărare au fost Gherman şi Ioan.

In acccaşi vreme Moldova a pierdut şi cetăţile de pe Dunăre.

Baiazet ar fi putut lua, cu această ocazie şi alte cetăţi, « că Ştefan Vodă la gol nu îndrăznea să iasă, ci numai la strâmtoare, de le făcea (turcilor) sminteală [1]).

Astfel, cu toate bravurile desfăşurate de Ştefan, cu toate că ajunsese să cureţe ţara de vrăjmaşi, Cetatea Albă şi Chilia însă nu le-a mai putut scoate dela Turci, « căci (turcii) mai înainte, adaogă Vornicul Gr. Ureche, de ce au ieşit din ţară, le-au dotat cu oameni, cu puşti (în înţeles de tunuri) şi cu bucate suficiente ».

Cu ocazia luărei Akermanului, Baiazet a ocupat şi Chilia, încorporându-le imperiului său spre a-şi asigura dominarea Mării Negre (Hist. de Turquie pag. 26); a mai luat şi Uzul, vechea Olbiopolis sau Olbia; el a pus astfel stavilă incursiunilor moldovenilor pe Marea Neagră pregătindu-şi o cale lesnicicasă pentru a năvăli asupra Moldovei [2]).

La 1497 Albert, fiul lui Cazimir, regele Poloniei, voind să prindă pe Ştefan Vodă, a scos vorbă că el vrea să meargă să bată cetăţile Chilia şi Cetatea Albă. In acest sens a comunicat lui Ştefan, să pregătească cele necesare armatei. Ştefan s'a bucurat foarte mult de această şi a primit cu mare pompă solii cari i-a adus această ştire. Când boierii şi episcopii au arătat domnului că această mărinimie polonă trebuie să fie o cursă, nobilul şi cavalerescul caracter al lui Ştefan, neputând crede una ca aceasta, s'a indignat, i-a mustrat şi le-a aratat că aceasta nu era treaba lor.

Când Leşii (Polonii) au intrat în ţară, Ştefan a observat că cele ce fac nu se prea potrivesc cu cele promise, de aceea el le ieşi înainte, s'a luptat cu ei în codrul Cosminului, şi, după ce i-a învins, a început să prade Polonia şi toată Podolia.

La 1511 Selim, fiul lui Baiazet al II-lea, căsătorindu-se cu fata hanului Crimeei, a strâns multă oaste tătărească şi îndreptându-se asupra Cetăţei Albe, a înconju-

[1]) Andréa Cambini (cetăţean florentin) în cartea sa *Delle origine dei Turchi*, lib. III, tip. în Vol. IV, al lucrărei *Historia dell'origine, guerre ed imperio dei Turchi*, racolta di Francesco Sansovina. Veneţia 1654 şi citat de nemuritorul N. Bălcescu, în M. I., pag. 60—63, Vol. II.

[2]) Malatesta, Crommer, Miron Logofătul şi alţii.

[3]) După Ureche.

[1]) Spune cronicarul Ureche.

[2]) Athanasie Comnen Ipsilante în op. cit., pag. 431.

www.digibuc.ro

rat-o [1]). Această cetate era ocupată atunci de Turci.

La începutul secolului al XVI-lea, Imperiul Otoman contrabalansat de Ungaria și Polonia, terminând prin a le anihila, a ajuns la apogeul său.

La 1540 Suleiman cel Mare, atunci arbitrul Europei orientale, a detașat-o din Moldova declarând Cetatea Albă fortăreață turcească.

Turcii au ocupat Chilia și Cetatea Albă, fără niciun drept, contrar tratatelor, prin cari ei garantau integritatea teritoriului țărei Moldovei și profitând de slăbiciunea țărei, de intrigile boierilor, de nestabilitatea domnilor, cari, pentru a obține coroana, comiteau crimele cele mai infame, ei au prefăcut aceste teritorii în raiale, după cum, în aceleași condițiuni, au pus mâna pe Turnul, Giurgiul și Brăila, în Muntenia.

In anul 1574 Ioan Vodă se afla înaintea Benderului; șeful cazacilor săi, Swierczewski, câștigase deja o mare luptă asupra Turcilor, cari veneau în ajutorul cetății.

In acest timp 25 bărci, coborînd Nistrul, aduceau lui Ioan, un slab ajutor, de 600 cazaci, dela polonii Laski și Ostrogki, sub comanda unui vechi marinar, Pocotilo.

«Ioan a ordonat noilor veniți să se reîmbarce, câte 24 în fiecare barcă, lăsându-se în josul Nistrului asupra Cetății-Albe, unde nu puteau întâlni multă rezistență, precedându-i spaima victoriei dela Bender...

«Debarcând pe neașteptate la Akerman, ei au surprins orașul, au măcelărit tot ce li s'a părut musulman [2]) sau musulmănit, s'au încărcat cu o bogată pradă și dând foc caselor au lăsat numai citadela, înălțându-se ca un monument funebru deasupra mormintelor [3])».

[1]) Cronicarul Dekie spune că a și luat-o.

[2]) Musulman, turcește Muslim (om resemnat la voința lui Dumnezeu, fatalist).

[3]) Hasdeu, *Ioan Vodă cel Cumplit*, pag. 120.

Au ocupat și ars jumătate din târg [1]) și au luat robi [2]), căci la fel au făcut și la Tighina [3]).

Douăzeci de ani mai târziu (la începutul anului 1595) Aron, domnul Moldovei, a asediat această cetate; Tătarii însă au venit la timp, sub comanda hanului Gazi Gherei, spre a sili pe Moldoveni la retragere [4]).

Puțin timp în urmă, primind ajutor dela Mihai, domnul Munteniei, Aron a asediat din nou Cetatea Albă; i-a ars împrejmuirile, după ce a risipit oștirea beiului acestei cetăți și după ce beiul, al optulea, abia a scăpat din această învălmășeală.

Moldovenii a pus mâna pe cetate, cu steagurile, trâmbițele și cele mai multe din muniținni [5]).

Tot astfel au făcut și la Bender [6]).

Unindu-și apoi oștirile cu ale Polonilor, Transilvanilor [7]), cu ale lui Kiraly, generalul Munteniei, au bătut și ocupat tot ținutul după țărmul drept al Dunării de Jos.

In luna Iulie 1606 cazacii traversând Basarabia, au prădat Cetatea Albă și Benderul [8]). Sub domnia lui Alexandru Movilă, principele polon Korecki a atacat Cetatea Albă, unde s'a retras mai mulți boieri moldoveni. Cetatea era apărată de o garnizoană de eniceri. Ei s'au apărat cu bravură; au făcut mai multe ieșiri în cari au măcelărit vreo 300 oameni ai principelui. La un moment dat erau gata să prindă pe principe, dacă un Tyszkievicz n'ar fi sosit la timp, cu trupa sa, spre a-l salva. Neavând artilerie, și-a dat seama că nu va putea lua cetatea și s'a retras la Iași.

Cam în acel timp, această cetate a servit multă vreme ca loc de sclavie principesei

[1]) *Letop. Mold.*, Vol. I, pag. 461.

[2]) Vorn. Gr. Ureche, ibid., I, 227.

[3]) Ibid.

[4]) Nic. Bălcescu, op. cit., pag. 76.

[5]) Ibid., pag. 72.

[6]) *Docum. Venețian* Nr. 245.

[7]) Ibid.

[8]) Ibid., pag. 442.

www.digibuc.ro

Korecki, sora lui Bogdan şi Alexandru Movilă, principi ai Moldovei.

Locuitorii Basarabiei şi în special acei din Cetatea Albă, au păstrat mult timp calităţile oamenilor de apă. Aşa, la 1624, Turcii aşteptau oameni dela principele Moldovei pentru a arma flota din Marea Neagră [1]).

La 1674 Cetatea Albă cu Chilia, dau 2000 spahii cari s'au instalat în ţinutul Cameniţei, în locul unor evrei strămutaţi peste Dunăre şi Balcani [2]).

Sub domnia lui Antioh Vodă (Cantemir) Turcii, făcând pace cu Nemţii şi Polonii, dând Cameniţa înapoi Polonilor şi aceştia întorcând ceea ce luase dela Moldova (Neamţul, Suceava, Soroca şi Câmpulung), Antioch a primit ordin să transporte, din Cameniţa la Cetatea Albă, Chilia şi Bender, tot materialul de război ce l-a găsit acolo: tunuri, puşti, etc., ba chiar şi locuitori [3]).

Pe la 1700, în apropiere de gura Nistrului, se afla un zid legat cu plumb, care se întindea până la jumătate milă în mare.

Cantemir spune că, pe timpul lui (1712), lacul lui Ovid se vărsa în Nistru prin o gârlă mică. Această gârlă era împresurată de ambele laturi prin bălţi, ce se întindeau până la două mile, de nu se putea trece cu piciorul. Avea pe dânsa un pod de o structură foarte veche, după cum se vedea atât din tăria lucrului cât şi mărimea pietrelor din care era făcut.

Cât timp a ţinut de Moldova, Cetatea Albă a fost guvernată de marele logofăt.

Pe la 1712 o guverna un agă de eniceri.

Petru cel Mare decis, cu orice preţ, să întindă definitiv domnia Rusiei către occident, între Baltica şi Marea Neagră, dând semnalul începutului acestor interminabile războaie al căror sfârşit pare să se mai aştepte mult timp, a fost cauza multor nenorociri ce trebuia să cadă asupra Cetăţei Albe.

La 30 Septemvrie 1770 generalul rus baron de Igelstrohm, — pe când contele Panin, fratele ministrului, a luat Benderul şi l-a prefăcut în cenuşă, — a cucerit-o dela Turci (cu 1333 prizonieri, 70 tunuri, mulţime de bombe, ghiulele, muniţii şi provizii) şi nu le-a dat-o decât după pacea dela Kuciuk-Kainargi (1774).

In acest timp Akermanul era capitala Basarabiei.

Iată ce scrie istoricul turc Vassif Effendi asupra acestui fapt:

La 1770 luarea Akermanului de către Ruşi n'a costat atât sânge. Trupele musulmane au făcut un acord cu generalul inamic baronul d'Igelstrohm angajându-se să-i predea cetatea dacă Benderul ar fi căzut în puterea Ruşilor. Această promisiune a suspendat ostilităţile; asediatorii şi asediaţii au rămas în pace şi s'au tratat amical până în momentul în care s'a aflat despre predarea Benderului. Atunci garnizoana somată să se ţină de cuvânt, a evacuat cetatea fără nicio lovitură de armă şi s'a acoperit astfel prin această laşitate de cea mai mare ruşine.

Izvoarele ruseşti pretind că cetatea a căzut din cauză că generalul d'Igelstrohm, însărcinat să ocupe această cetate, a înconjurat-o atât de bine că neputând primi niciun ajutor, ea a fost silită să capituleze lăsând în mâinele învingătorului 70 de tunuri.

Importanţa sa politică şi comercială a început să scadă cu ridicarea frumosului oraş din vecinătate, Odessa.

Asediată în Septemvrie 1789, această cetate a fost din nou luată de Ruşi şi înapoiată Turciei prin pacea dela Iaşi (9 Ianuarie 1792).

La 1797 Nistrul a devenit hotarul între Moldova şi Rusia (Cronica Nestor, II, pag. 80).

La 1806 Ruşii au luat-o din nou spre a o alipi, cum era şi drept, teritoriului Moldovei.

La 1812 Rusia, profitând de învălmăşala în care se afla Europa, de inerţia şi încapacitatea Sublimei Porţi, a răpit Moldovei Basarabia, una din cele mai frumoase

[1]) *Docum. Veneţ.*, Nr. 622. Scrisoarea judecătorului Giorgio Giustiniani din 13 Aprilie 1624.

[2]) Athanasie Comnen Ipsilante, op. cit., pag. 440.

[3]) Cronica anonimă, trad. Alex. Amiras. Iaşi 1729.

www.digibuc.ro

provincii ale sale și cu acest teritoriu și Cetatea Albă.

Pe timpul când Basarabia făcea parte din Moldova, episcopul Cetății Albe avea precădere, în caz de loc vacant la ocuparea demnității de Mitropolit al Moldovei și Sucevei; după alipirea acestei cetăți la Rusia, acest drept a trecut Episcopului de Roman.

La 1826 la Cetatea Albă, a fost semnată o convenție între Rusia și Turcia, care (între altele) prin art. III obliga Poarta Otomană să respecte privilegiile, tratatele și actele relative la principatele române, confirmate prin art. V al tratatului dela București, să complecteze și să observe hatișerifele dela 1802 și să recunoască alegerea de domni pământeni — prin alte articole, se asigura Rușilor libera navigație în Marea Neagră.

Neobservarea, de Turcia, a acestei convenții, numită *Convenția Cetății Albe*, a făcut ca Rusia să declare Turciei al șaptelea război (1828).

Când la 1856, după terminarea războiului, Rusia, în urma tratatului dela Paris, a fost obligată să restituie Moldovei, partea de jos a Basarabiei, Cetatea Albă n'a fost cuprinsă în această parcelă de pământ. Hotarul pleca din marginea mării, dela un punct situat între Tuzla și Cetatea Albă.

Ceva mai la nord-est de această cetate [1]), pe marginea mării, se află Odessa, port și oraș de fundație nouă și unul din cele mai frumoase orașe din Marea Neagră.

Tot lângă Akerman, se mai vede un val de pământ care se zice, după tradiție, că ar fi *drumul lui Achile* [1]).

[1]) Ion Ghica, *Dacia veche*. Rev. Rom., Vol. I, 486.

[1]) In apropiere de Cetatea-Albă, pe malul drept al Nistrului — Τυρας, Ἀθυρας (la Nimphodor Siracusanul, în timpul lui Alexandru cel Mare) Thyras la Herodot sau Danastris în antichitate; Trisses, la Skylax; Tyras, la Ovid (Epist. ad. Pontium IV, 10), la Strabon, la Ptolomeu; Tyra la Pliniu, la Pomponiu Mela; numele acesta Thyras sau Tyra pare a fi compus din: *Tyr* sau *Tur* și *as*. Tyr este prima parte a numelui mărei Italiei: Tyrhenum; Tur prescurtarea numelui *T* a *ur* us sau poate chiar Tarus, râu ce curge în Alpii Apenini; și din *as*, caracteristică galo-romană; această expresie termină mai multe nume în Dacia, ca: Auras, Atlas etc. Primele nume în Dunărea de Jos fiind date înainte de venirea Romanilor, e foarte posibil să aibă semnificații sau origini, în limbele mylesiane sau celtogale).

Tarlo în evul mediu; Turla [moldovenii îi spun și azi în Basarabia Nistrului numele de Tùra, Turla, Tural (termin desfigurat din Taurus și desnaționalizat prin terminația slavă: *la*); Tùra se apropie de rădăcina celto-gală: *dur*, *tur*; de aceea celtiberică *itturia*, fântână] sau *Niester* în timpul finelui sec. XVIII; *Nistru* *) astăzi. In apropiere de Tudorova, cred că se află urmele anticei cetăți Thyras pe care Amian Marcelinul numind-o Tyros, o dă drept o veche colonie feniciană (XXII, 8, 41), care apoi a trecut în mâinele Milezianilor și era însemnat de unii autori (ca Seymn fr. 55), (Gr. Tocilescu, pag. 26) ca o colonie a acestora; ea purta în secolul XIII-lea (Harta Venețiană din St. Marco) numele *Tirigetarum Isola*; în evul mediu: *Isola Nogaii*; în timpurile din urmă Turla Adassi (turcește insula Nistrului).

Pe locul ocupat astăzi de Cetatea Albă sau pe satul din apropiere, dela sud, Șaba, ori pe mica distanță ce le separă, se afla odinioară Hermonactis vicus (vezi harta lui Laurian, dela Traian la Aurelian).

*) Nistru vine din Dniestru; acesta din Danastru; acesta din *Tan*, *Dan*, și *Istru*. Relativ vorbind, Dniestru, este un nume nou din al 3-lea sau 4-lea secol; este, spune Manîu, o contracție firească română și nu este nici sarmatică nici iassigică, rusolană, nici alană sau slavonă.

www.digibuc.ro

CAPITOLUL XI.

O D E S S A.

Amiralul Ribas urmând directivelor lui Petru cel Mare, ca să se apropie continuu de Constantinopole, a sfătuit pe Impărăteasa Ecaterina să zidească un oraș în acest loc. Ideia sa a fost înțeleasă și Odessa s'a ridicat în anfiteatru pe o colină.

Orașul se află așezat pe locul unde altădată se afla Kociubei, proprietatea principilor de Kociubei, în poziția cea mai dominată a băii care altădată purta numele de: Portul Isiacilor (?)

In ultimul timp satul tătăresc purta numele de Hadgibei.

Odesa datorește mărirea și prosperitatea sa Ducelui de Richelieu, exilat francez, care reintrând în patria sa, ajunsese ministru. La 1803 a fost numit de împăratul Rusiei guvernator al orașului. El a păstrat această însărcinare 10 ani, a înființat stabilimente publice, a organizat diferite servicii și a atras comerțul în regiune prin măsuri favorabile.

Când a părăsit orașul la 1814 avea 35.000 locuitori.

Mare întrepozit al grânelor Wolhyniei, Podoliei și Crimeei; aci se îmbarca pentru a se merge în Mediterana.

Din spre mare acest port pare ceva impozant; case frumoase, cu gust și curate domin portul. Se distingeau mai multe edificii publice cari aminteau observatorului Parthenonul Atenei.

Către începutul anului 1854 s'au construit la Odessa 4 baterii cari erau dispuse astfel:

Prima de 12 piese, pe malul portului carantinei apărând intrarea radei mari.

A doua de 6 piese, la dreapta scării celei mari, care coboară din bulevard la mare, apărând intrarea portului carantinei.

A treia la stânga aceleași scări, pusă să încrucișeze focul cu cea de a doua.

A patra pe cheiul portului.

Afară de aceste patru baterii s'au mai stabilit încă trei: una în partea opusă a portului Odessa, la satul Dofinoftra; restul la sud.

Din punct de vedere militar, Odessa, fiind cu totul nou, nu are istoricul său. O singură bombardare a avut loc la 1854 în următoarele împrejurări:

Escadrele aliaților se aflau în Marea Neagră, când la 10 Aprilie st. n. au primit ordin să înceapă ostilitățile, în timp ce se aflau în apele Constanței și Mangaliei.

Vaporul englez *Banshee*, care a adus acest ordin a fost primit cu aclamații de entuziasm și bucurie.

Noaptea, navele au fost luminate iar vapoarele de comerț cari veneau de pe coastele Armeniei către Constantinopole și treceau la larg, au observat lumini și au auzit zgomotoasele cântece războinice ale matelotilor.

www.digibuc.ro

Inaintea sosirei acestui ordin, dar după declarația publică a războiului, un vapor englez *Furious* însoțit de o barcă s'a prezentat la 6 Aprilie st. n. în fața Odessei, pentru a lua pe consulii Franței și Angliei; el purta pavilionul parlamentar și din această cauză după legile ordinare ale războiului nu avea nimic de temut. Cu toate acestea, fie că Rușii s'au înșelat asupra misiunei vasului, ceea ce este foarte greu de admis, fie că erau decișî să violeze legile respectate de toate națiunile civilizate în speranța menajărei unui triumf lesnicios, au primit pe *Furious* cu focuri de artilerie: 7 lovituri au fost trase asupra lui.

Această incalificabilă provocare a decis pe amiralii Hamelin și Dundas să ia energice măsuri asupra orașului Odessa și în adevăr a fost bombardat.

In acest timp Odessa era apărată de o fortăreață și diguri fortificate; Rușii sub comanda generalului Osten-Sacken au stabilit importante lucrări spre Mare și au întrunit aci 20—30.000 oameni, unii pentru a proteja vasele lor de război, cari ar fi venit să se adăpostească aci, alții pentru a respinge, eventual, un atac dela uscat, dacă ar fi avut loc vreun bombardament al inamicului.

In aceste condițiuni cele două escadre au plecat din Cavarna la Odessa, pentru a cere o reparație autorităților acestui oraș.

In ziua de 8/20 Aprilie vasele au ancorat la trei mile la est de Odessa a cărei radă era puțin accesibilă escadrelor.

La 9/21 Aprilie, a doua zi, amiralul Dundas a primit o scrisoare datată [1]) din 2/14 Aprilie, din partea generalului Baron de Osten-Sacken, guvernatorul Odessei.

Acest ofițer general a adoptat pentru apărarea sa un sistem de a tăgădui, contrar declarației comandantului și ofițerilor vasului bombardat [1]) ba chiar acelei a căpitanilor vapoarelor de comerț aflate în radă în momentul acțiunei.

Nu rămânea amiralilor decât să pretindă guvernatorului o reparație asupra procedeului

Odesa, 2 14 Aprilie 1854

[1]) Adjutantul general Baron Sacken crede de datorie să exprime amiralului Dundas surprinderea de a auzi că, din portul Odesa, s'a tras asupra fregatei *Furious*, ce avea ridicat pavilion de parlamentar.

La sosirea lui « *Furious* » s'a tras numai două lovituri cu pulbere, în urma cărora, bastimentul a ridicat pavilionul său național și s'a oprit în afară de bătaia tunului; îndată după aceea a plecat, dela bord, o barcă purtând pavilionul alb, în direcția digului, unde, ea a fost primită de ofițerul de serviciu, care la întrebarea ofițerului englez, a răspuns că d-l consul al Angliei a plecat deja din Odesa. Fără altă *întreținere*, barca a reluat drumul — să se înapoieze la bord, — dar când era aproape să o ajungă, fregata în loc să o aștepte, s'a apropiat în direcția digului, lăsând barca la stânga și s'a apropiat de baterii la bătaia tunului. Numai atunci comandantul bateriei digului, credincios consemnului său de a împiedica orice vas de război inamic să întreacă distanța de tir, s'a crezut în drept să tragă nu asupra parlamentarului care a fost respectat până la finitul misiunei sale, ci asupra unui vas inamic care s'a apropiat prea mult de uscat, după ce primise prin două focuri cu pulbere (oarbe) încunoștiințarea de a se opri.

Această simplă expunere a faptelor, astfel cum au fost raportate Majestății Sale Impăratului tuturor Rușilor, trebuie să distrugă numai prin ea însăși *presupunerea*, de altfel inadmisibilă, că în porturile Rusiei nu se respectă pavilionul parlamentar a cărui inviolabilitate este garantată prin legile comune tuturor națiunilor civilizate.

S. S. Baron de Osten Sacken

[1]) Vice amiralii, francez și englez, înainte de a deschide focul asupra Odesei a trebuit să ia informațiuni precise. Wiliam Loring comandantul vasului « Furious » primind încunoștiințare de scrisoarea Baronului Osten Sacken a răspuns prin o defăimare formală.

La bordul lui *Furious*, în fața Odesei, la 9/21 Aprilie 1854.

Domnule Amiral,

Am citit cu mare atenție scrisoarea guvernatorului Odesei în privința tirului pe care bateriile acestei cetăți l-a îndreptat asupra pavilionului parlamentar în ziua de 8 Aprilie.

Conținutul acesteia este absolut fals. In această împrejurare, bastimentul M. S. sub comanda mea a sosit în fața Odesei în revărsatul zorilor, către

www.digibuc.ro

ce urmase față de un vas al escadrelor întrunite.

Cum numai delegatul guvernului rus era culpabil de un atentat la dreptul ginților urma ca: portul, depozitele și vasele să fie atacate și distruse.

---

orele 5,50. Pavilionul englez și pavilionul de parlamentar au fost ridicate la distanța de 4—5 mile.

Cam la 20 minute în urmă (către orele 6,15) bateria a tras două focuri cu pulbere (oarbe).

Considerând aceste lovituri ca invitație de a nu mai înainta mai mult, am stopat imediat și am pus cârma complect la tribord.

Din acest moment până la întoarcerea bărcei, sbaturile au stat pe loc iar bastimentul deriva puțin câte puțin din cauza unei brize moderate de nord-vest, care sufla dela uscat.

Partea dinapoi a vasului era întoarsă către carantină și am avut grijă să nu deschid sabordurile primei baterii, evitând orice manevră care ar fi putut face să se bănuiască cea mai mică intențiune de ostilitate din partea mea.

S'a tras asupra vasului 7 focuri de tun. Primul evident, a fost îndreptat contra bărcei, în acel moment depărtată la țărm de circa o milă (1852 m.) iar proiectilul a căzut la 60—70 yarzi aproape de barcă și care se găsea în direcția sudului între baterie și bastiment.

Celelalte focuri au urmat unul după altul și au fost îndreptate fie asupra bărcei, fie asupra bastimentului, pentrucă ele cădeau în apropiere de linia acestei direcții.

Locotenentul Alexander, odată la debarcader, a cerut să vadă pe consulul englez; i s'a răspuns că nu era acolo; că era prea de dimineață; că vor trimite să caute pe căpitanul de port și a fost invitat să se întoarcă la bord.

El a întrebat dacă consulul englez mai este la Odesa. I s'a răspuns prin ofițerul de gardă să se înapoieze la bastimentul său iar o persoană care era acolo ca interpret i-a spus că nu i se permite să mai adauge ceva.

In tot acest timp, pavilionul englez și cel parlamentar erau bine desfășurate, atât la bordul bastimentului cât și la acel al bărcei.

Ceea ce declar aci pot fi coroborate prin mărturia ofițerului de serviciu, mecanicului șef, mecanicului de gardă și prin aceea a oricărui om de pe bastiment.

Sunt, etc. etc.

Wiliam Loring căpitan R. N.

N. B. Căpitanii vapoarelor de comerț ancorate în rada Odesei au confirmat această depoziție.

La 9/21 Aprilie, seara, guvernatorul Odesei nedând niciun răspuns la somația amiralilor [1]), atacul a fost hotărît pentru a doua zi.

Două fregate franceze: *Vauban*, comandant d'Herbinghen; le «*Descartes*» comandant Daricau, împreună cu 2 fregate engleze: «le *Tiger*», comandant Gifard și «*Sampson*» comandant Jones, au sosit la orele 7 a. m. la 2000 m. în fața bateriei portului imperial, care a tras o primă lovitură de tun. Fregatele i-a răspuns cu vioiciune, dar cum calibrele pieselor după vase erau mai mari decât ale pieselor din bateria rusească, ele lovesc mai sigur. In timpul primei faze a luptei vasul englez «*Sans Pareil*» a ancorat odată cu corveta cu aburi *Highflyer* la limita extremă a bătăii bateriilor, nu pentru a lua parte la luptă, dar pentru a servi ca sprijin fregatelor angajate. In același moment fregata cu aburi franceză «*Mogador*»

---

[1]) In fața Odesei 9/21 Apr. 1854.

Domnule Guvernator,

Considerând că scrisoarea Excelenței Voastre, cu data din 2/14 Aprilie și pe care n'am primit-o decât azi dimineață, nu expune decât alegațiuni de cari autoritățile din Odesa s'au făcut culpabile asupra uneia din fregatele noastre și bărcei sale purtând ambele pavilionul parlamentar și englez.

Considerând că, cu tot acest pavilion, bateriile acestui oraș au tras mai multe proiectile, atât asupra fregatei cât și asupra bărcei sale în momentul în care aceasta părăsea cheiul debarcaderului, la care ea sosise cu deplină încredere.

Cei doi Vice-Amirali, comandanți-capi ai escadrelor combinate ale Angliei și Franței, se cred în drept a cere Excelenței Voastre o reparație.

Prin urmare toate bastimentele engleze, franceze și ruse, actualmente ancorate aproape de fortăreață sau bateriile Odesei, trebuiesc remise imediat celor 2 escadre combinate.

Dacă la apusul soarelui, cei doi Vice-Amirali nu vor primi vreun răspuns sau unul defavorabil, se vor vedea obligați să recurgă la forță, pentru a răzbuna pavilionul uneia din escadrele combinate, de insulta care i-a fost adresată, cu toate că interesele umanității îl fac să nu adopte decât cu părerea de rău această din urmă hotărîre, a cărei responsabilitate cade asupra celor în drept.

Primiți, etc. etc.

(ss) Hamelin, Dundas.

www.digibuc.ro

comandant Wailly, fregata cu aburi engleză «la *Terible*» comandant Cleverty, «le *Furious*» comandant Loring şi «*la Retribution*» comandant Drummond s'au apropiat de locul acţiunei pentru a lua parte.

Focul dura de o oră şi jumătate când fregata *Vauban* primeşte 3 lovituri, din care una i-a sfărâmat câteva sbaturi iar celelalte au incendiat bordurile; în zadar pompele au încercat stingerea incendiului, unul din proiectile a pătruns în interior şi a ars pereţii.

Bouet Willaumez, şeful de stat major al flotilei a sosit la bordul lui *Vauban*, care a stopat şi pescrie comandantului să părăsească momentan locul de luptă şi să ancoreze în mijlocul escadrei în scop de a primi dela ea ajutoarele necesare.

Puţin timp în urmă diviziunea II formată din 4 fregate cu aburi a primit ordin să intervină pentru a susţine primele 3 fregate angajate. Obuzele celor 7 fregate cad ca grindina pe bateriile portului imperial, depozite şi corăbii, unde se manifestă începuturi de incendii.

Baterii stabilite pe înălţimile Odessei, unesc focul lor cu acela al pieselor portului imperial. Nu departe de fregate, 6 şalupe engleze s'a apropiat de acest port în partea de nord-vest a digului unde inamicul «nu stabilise guri de foc şi arunca focuri «*Congrève*» cari păreau că produc efecte bune.

La miezul zilei *Vauban*, care stinsese focul, a reintrat între fregate.

La ora 1 incendiul este complect declarat la depozitele şi cazărmile portului imperial; acoperişele s'au surpat iar pulberăria bateriei acestui port a sărit în aer.

Sub focurile îndoite ale fregatelor, opera de distrugere a portului imperial a mers repede; profitând de dezordinea cauzată de explozia pulberăriei, fregatele au înaintat până la 400 m., bombardând vasele din port. Gurile de foc ale portului de comerţ reîncep asupra fregatelor aliate un foc destul de viu la care s'a unit acel al mortierelor instalate pe înălţimile Odessei. Aceasta n'a împiedecat fregatele să nu-şi termine opera lor de distrugere. Un moment, focul unei părţi din aceste fregate, şi-a schimbat obiectivele asupra unei baterii de campanie pe care inamicul o stabilise la dreapta sa pe plajă lângă care se aflau şalupele ce aruncau focuri *Congrève*.

La ora 4 această baterie fugărită, s'a retras în interior. Toate focurile au fost atunci dirijate contra vaselor cari mai plutesc în portul comercial şi cari, toate, către ora 4,30 sunt incendiate. In definitiv distrugerea acestui port a fost complectă iar aceea a oraşului n'ar fi întârziat dacă s'ar fi făcut semnal escadrei cu aburi.

Dar scopul fiind atins s'a dat încetarea focului şi ralierea vaselor către vasele-amirale respective.

Nici cei 30.000 oameni ai garnizoanei Odessa, nici cele 70 tunuri ale fortăreţei şi bateriilor, n'au putut apăra portul imperial de dezastrul la care a fost supus prin atacul vaselor îndreptate contra lui. Pe vase au fost în total 15 morţi şi 2 răniţi.

Pierderile pe cari le-a încercat portul militar al Odessei sunt:

— Majoritatea gurilor de foc destinate apărărei portului.

— Sărirea în aer a pulberăriei ce aproviziona bateriile.

— Depozitele guvernului cu materiale necesare vaselor au fost consumate în întregime.

— Distrugerea unei mari cazărmi a cazacilor.

— Distrugerea depozitelor cu furaje.

— Degradarea digului din cauza proiectilelor primite.

— Distrugerea bateriei de campanie de 4 guri de foc, de 16, cu cai şi personal.

— Inecarea numeroaselor vase aflate în portul comercial.

— Inecarea unui vas de dragat ce era în stare nouă.

— Incendierea a numeroase corăbii din port.

Numărul morţilor şi răniţilor circa 200 deşi guvernul rus n'a publicat nicio dare de seamă.

Aliaţii au acuzat autorităţile imperiale din Odessa că s'au luptat fără pavilion deşi, la intervale, drapelul rusesc se ridica pe edificiile carantinei sau vămei.

www.digibuc.ro

CAPITOLUL XII.

INSULA ŞERPILOR.

Acest nume este de dată recentă şi a fost dat cu ocazia năvălirei sale de şerpi, într'o epocă posterioară chiar distrugerei templului, cu care ocazie probabil a fost părăsită de oameni.

In antichitate a purtat diferite numiri ca:

Leuke sau Lewki; insula Achililor;

Faena (strălucitoare, luminoasă) după natura ţărmurilor sale.

Insula lui Achille.

Insula fericiţilor

Insula eroilor

Insula pustie, nelocuită

Leuce la Strabo

Fidonissi la Elini şi Pizantini

Insula Albă, din cauza multor păsări albe care o locuiesc şi a ţărmurilor ei albe din cauza spumelor albe ce formează valurile mării izbindu-i ţărmurile.

Ţărmul alb al lui Achille.

Insula Sfântă — locuinţa sufletelor lui Achille, Ajax, Petroclu.

Insula Răposaţilor.

In evul mediu a avut diferite alte nume cari mai de cari mai arbitrare:

Selina: De unde ar fi putut rămâne şi numele oraşului Sulina. Cacearia, poate dela Chazaria, dată de neamul Chazarilor cari au stăpânit-o.

Insula Rosia cu înţeles de rusească.

Rubra, după culoarea stâncilor.

Fedonxi la Genovezi şi Veneţieni pe o hartă în secolul XII.

Isle de la Foy la francezi în secolul XVII şi XVIII şi mai înainte chiar [1]).

De curiozitate amintim că numele de Insula Şerpilor i s'ar fi dat din cauza asemănărei sale, văzută din mare, ce are cu un şarpe sau un peşte mare ce ar înainta pe suprafaţa valurilor.

Se vede dela gura Dunării cu vântul de nord-est.

O frumoasă hartă este publicată la 1772 de Belin.

In mitologie s'a scris că Tetis a dat această insulă, dar fiului său Achille iar el şi-a ales aci reşedinţa.

Originea acestui erou se crede să fi fost nu departe de această insulă.

Leon Diaconul citează un pasaj din Arrian în credinţa că: Achille, fiu adoptiv al lui Peleu, era de neam scitic, născut la Myrmichion, aproape de Palus Meutide, că fiind izgonit din ţara sa de către compatrioţii săi din cauza obrăzniciei şi a cruzimei, a emigrat şi s'a statornicit la Tesalia. Că părul său blond şi ochii săi albaştrii mărturisesc încă originea sa care nu era greacă.

[1]) Contele Jean Potoki. Memoriu asupra unui nou Periplu al Mării Negre. Viena 1790.

www.digibuc.ro

Se mai bănueşte chiar din Homer că Achille era străin de interesul luptelor Grecilor cu Troia, că era arţăgos şi se certa cu toată lumea şi cum caii săi nu aveau numiri greceşti (Balia, Xant).

Pliniu pretinde că păsările nu zburau niciodată pe deasupra acestei insule sfinte.

Această insulă a fost martoră mai multor jertfe sau nenorociri. Homer a devenit orb din cauză că invocând sufletul eroului, a fost orbit de lumina ce-l înconjura. In această insulă se pare să se fi născut chiar Achille.

Celebritatea acestei insule s'a mărit pe lângă că avea reputaţia de a reîntineri oamenii şi alte fiinţe bătrâne sau moarte, prin un templu cum şi prin statuia ridicată în acest aşezământ în onoarea eroului.

In această insulă, Achille consumase amorurile sale cu Elena şi Ifigenia. Tot aci a distrus şi corpul Amazoanelor pe care'l respectase înaintea Troyei.

Ideea dominantă este că în timpurile primitive ale istoriei grece, această insulă a servit de intrepozit comerţului vreunei republice elene la gurile Dunării şi coastele Sciţiei.

Milesianul Aktinos (760—708 a. Ch.) a cântat în versurile sale insula Leuce ca locuinţa lui Achille şi a cetei sale de eroi [1]).

Sicilianul Stesihoras dela Himera (626 a. Chr.) poet liric grec, a scris istoria acestei insule şi a templului tămăduitor de pe ea. Din nenorocire aceste scrieri s'au pierdut.

In al V-lea secol a. Ch. Seylax dela Carianda în operele sale pomeneşte şi el de această insulă.

Dion Crisostomul călătorind şi trăind mult pe la Geţi a vorbit din belşug de renumele ce avea, în timpul, său insula şi templul lui Achille.

Ptolomeu a menţionat această insulă în geografia sa (125—135 a. Ch.). Arrian, guvernatorul Capadociei, însărcinat de Adrian cu comanda unei flote în Marea Neagră, a descris-o într'un raport către Impărat în al douăzecilea an al domniei sale (138 d. Ch.) [1]).

Din unele fraze ale raportului se pare că Arrian nu a văzut sau a studiat în persoană această insulă ci a cules informaţiuni dela alţii.

La 1684 insula a fost vizitată de un istoric şi anticar erudit Koehlerus, care a descris această insulă. Din scrierile sale reese că în acel timp zidurile templului se vedeau încă destul de bine.

La 1823 căpitanul Kristky a măsurat şi reprodus cu exactitate poziţia şi întinderea ruinelor templului şi urmele temeliilor diferitelor zidiri.

La 1827 vestitul arheolog Keller a publicat un plan al insulei şi templului în cartea sa « Memoire sur les îles et la course consacrées à Achille dans le Pont Euxin ».

La 1840 un comerciant, Sideri, din Ismail a călătorit în această insulă şi a adus nenumărate obiecte şi inscripţii.

La 29 Mai 1841 un învăţat rus Murzakevici, întovărăşit de mai mulţi alţii şi de un corp de trupă a făcut un studiu complect asupra acestei insule.

Rezultatul acestei expediţiuni a fost consemnat în « Zapiski Odesskago Obstestra istorii » i dreviostei, Tom. I, pag. 457—562. Odessa 1844.

La 6 Noemvrie 1856 insula a fost vizitată de căpitanul Spratt din marina britanică.

Rezultatul observaţiunilor sale a fost consemnat în: « La gazette de Roumanie 30 Octomvrie/11 Noemvrie 1882, Nr. 325.

Această insulă, vestită din cele mai vechi timpuri, se află în luciul mărei, la larg, sus, în stânga privind o hartă a Mării Negre.

In timpul lui Arrian gura Dunării « Psilon » — a Chiliei — era pe aceeaşi paralelă cu această insulă.

[1]) Unii pretind că această insulă ar fi aceia de la gura Niprului (Borusthene); ruinele templului lui Achille sunt însă o probă sigură că insula cântată este acea dela gurile Dunării.

[1]) Arrian Opera, pag. 132—135, ed. Nicolai Blancardi. Amsterdam 1683. (Bibl. Britisch Museum).

www.digibuc.ro

A fost scoasă din valuri de Neptun după rugăciunea zeiței Thetis, ca să o pună la dispoziție pentru dragostea lui Achille cu Helena și ca să servească în același timp navigatorilor de direcție și adăpost.

A servit în toate timpurile ca o vatră de ospățuri pentru corăbieri dar nu a permis nimănui să se așeze în insulă. S'a considerat de navigatori ca un dar dumnezeesc căci numai recunoscând-o se putea apropia cu siguranță de joasele țărmuri ale Deltei Dunării, Mai servă navelor ca punct de reper pe timp rău, permițându-le să manevreze în jurul său. In timpurile din urmă, politiceşte, a fost totdeauna considerată ca o dependență a basinului inferior al Dunării. Atât tratatul dela Paris cât și cel dela Berlin i-a atribuit aceste caractere.

Ea este așa de mică încât se poate observa în întregime navigând în apropiere de ea.

Este incontestabil că dimensiunile sale se micșorează încontinuu din cauza lovirei cu putere a valurilor. Pe timpul lui Arrian și Pausania, insula avea o circumferință de 20 stadii (2500 de pași; stadiul egal cu 600 picioare grecești sau 125 pași). Lungimea sa mai târziu în anul 193 după Christos era de 30 stadii (după unii 125 pași, după alții 185 metri), iar lățimea de patru stadii.

Spratt i-a apreciat o milă circumferință; D. Sturza, dela nord la sud 400, iar dela est la vest 457 m.; are un perimetru de 1976 m. (anul 1880); forma sa generală este aceea a unui 8 a cărui axă este înclinată de 45° către nord-est sau a unui careu cu o eșitură în spre nord-est.

Cel mai mare vârf se ridică la 49 m. d'asupra nivelului mării.

O jalonare în insulă, cel puțin la capetele principale, ar permite cu ușurință navelor să determine variația busolelor.

Insula este o stâncă de natură văroasă ce se crede că ar avea legătură cu munții Beș-Tepe.

Sub raportul geologic ea nu are nimic comun cu câmpia Dunării de Jos.

Pe harta ridicată de Venețieni în secolul XIII și al cărui original se găsea către finele secolului XVIII în biblioteca San Marco (ulterior în palatul Dogilor) această insulă se vede cu mult mai mare, relativ la suprafața Mării Negre, decât azi; ceva mai mult la sudul său, în o direcție est-vest se văd desenate două insule mult mai mici, fiecare cu o suprafață corespunzătoare acelei a întregii insule de azi și având toate trei scris alături expresia « fedonxi ». Insula mare avea forma unei inimi întoarse cu vârful spre est. Fără îndoială că cele două mici fiind expuse valurilor au dispărut și că acea mare (actuala) a fost deformată prin mâncăturile apei.

Judecată după șistoasele sale stânci, dispuse în stratificări, ea pare să aibă aceeași formațiune cu munții Bulgarieî.

După unii compoziția solului insulei e de natură silicioasă stratificată pe maluri în blocuri mari cimentate între ele prin centure de aluvion cretace în grosime neegală.

In partea sud-vestică insula este foarte înaltă iar în partea nord-estică este mai puțin. Suprafața insulei se prezintă în general înclinată spre est.

Mai jos de 2 m. subsolul este compus dintr'un fel de ciment nears, care se întărește îndată în contact cu umezeala, dar care nu conservă mult timp soliditatea lui.

In partea de est se află aglomerat un strat adânc de guano, depuneri formate din murdăriile păsărilor de apă ce se adăpostesc pe insulă.

Astfel în rezumat insula este escarpată à pic și înălțată la mijloc.

Din depărtare țărmurile sale verticale, mai ales când au soarele în față, par luminoase și albe, ceea ce a făcut ca în vechime să poarte numele de Leoki (albă) și Faena (luminoasă).

In unele părți, țărmurile sunt à pic și stâncoase, înalte de 60—100 picioare (Spratt); în alte locuri ele au înălțimea de 12—17 stânjeni (Murzakevici).

www.digibuc.ro

Apropierea şi abordarea insulei este periculoasă navelor, din cauza apelor mici şi a stâncelor presărate sub apă la o mare depărtare de jur împrejur.

Pentru bărci sunt de notat următoarele puncte:

1. In apropiere de colţul sud-vest al insulei, la sudul farului, la nişte stânci în pantă prin care se termină al treilea strat de formaţiune al insulei. In acest punct apropierea este foarte uşoară, dar acostând nu trebuie să ne apropiem prea mult pe stânga pentrucă există stânci sub apă.

2. Se mai poate acosta în sud-estul unghiului nord-est al insulei.

3. In nord-vestul insulei ţărmul nu se arată stâncos având multe stânci sub apă, — din acest punct ca şi din celelalte se găsesc cărări cari duc la far. — Din timpurile cele mai vechi panta sud-est a insulei — al cărui ţărm prezintă o mică plajă a fost întrebuinţat ca port pentru adăpostul navelor, în special cele mici. Un vânt de larg din direcţia care aduce la port navele trebuie să iasă la larg. Pentru mărimea navelor de astăzi siguranţa portului este relativă — căci din cauza micimei insulei, hula ajunge până în port, chiar când vântul suflă din partea opusă. Ancorajul în vecinătatea insulei nu este bun din cauza relei calităţi a fundului; cu toate acestea, cu vântul de nord-est navele mergând la Sulina, ancorează câteodată sub coasta de sud, pe 20—25 m. adâncime, deşi după cum am mai spus, insula din cauza suprafeţei sale reduse, nu poate să adăpostească vasele contra valurilor.

Se spune că în sud-estul vârfului nord-est al insulei se găseşte înecată o corabie prevăzută cu toată arborada; de aceea se impune ca navigatorii să fie atenţi în această parte şi să ţină mai la larg decât adâncimele arătate pe hartă.

Căile de comunicaţie lipsesc; numai nişte simple poteci apar. Se crede că insula n'a fost locuită în mod sistematic căci afară de ruinele templului şi câteva puţuri, nimic nu arată că ar fi fost aci locuitori statornici.

Nu locuia în această insulă decât preoţii şi închinătorii templului. Capre păşteau în insulă, închinate lui Achille, tămăduitorul bolnavilor fără speranţe.

Mii de păsări, toate mirosind a mare, vizitau această insulă sfântă, scăldându-se toată ziua în mare de unde zburau în templu cu aripele ude, îl stropeau şi apoi îl măturau tot cu penele lor.

Este de observat că pe la începutul secolului XIX la gurile Dunării se aflau delfini albi, după cari, navigatorii timpului, erau convinşi că se află în apropierea gurilor Dunării.

Şerpii au inundat această insulă în o epocă posterioară primei locuinţe a omului pe dânsa.

In timpul din urmă au mai dispărut; ei sunt de natura şerpilor de mare; se hrănesc cu peşte şi trăiesc în râpoasele stânci ale ţărmurilor; mulţi din ei s'au pierdut în puţurile insulei şi existenţa cadavrelor lor a făcut apa nesuferită.

La 1856 fiind ocupată de armata turcă, au fost nevoiţi să aducă apa tocmai dela Dunăre.

Şerpii din insulă sunt negri (coluber hydrus) şi au pântecele albe, capul lor este mic şi sunt lungi de 4—5 picioare.

Ei sunt primejdioşi iar vederea lor este neplăcută şi scârboasă. Ei se găsesc în toate părţile insulei şi se ascund prin crăpături. Mulţi din ei au ajuns la 2 metri lungime şi o grosime de 0,20 m.; fug de om şi nu-l atacă niciodată, luptându-se numai spre a-şi apăra viaţa; muşcătura are un efect mai slab decât acel al albinelor.

Lari (Larus-cachinons) cari se găsesc în insulă au o origină foarte veche căci Arrian şi Dionisie Perieget vorbesc de ei; ba chiar după numele lor s'a dat insulei numele de Albă.

Strigătul acestor sburătoare se aseamănă cu râsul copiilor; ele nu lasă ca alte păsări să se

www.digibuc.ro

aşeze pe insulă, afară de corbii de mare negri cari îşi fac cuiburile între crăpăturile malurilor.

Orice altfel de pasări ce ar zbura prin insulă sau s'ar odihni sunt gonite şi fugărite de puternicii şi obraznicii lari. Chiar oamenii sunt câteodată supăraţi de aceste nepoliticoase animale.

Scolopendra cingulata este animalul cel mai periculos ce se găseşte pe insulă. Este o insectă cu mai multe picioare, se apropie de om şi-l muşcă.

In credinţa Ruşilor este o poveste că 4 persoane din echipajul unei nave care se pierduse odinioară pe coastele acestei insule, scăpând de furia valurilor şi ajungând la ţărm, au întâlnit un inamic cu mult mai periculos decât marea, ei au căzut pradă şerpilor.

Acest trist renume era în credinţa oamenilor încă pe timpul lui Ammian Marcelinul.

Raci sunt de 4 feluri: negri şi urâţi la vedere dar fierţi au un gust destul de plăcut.

Plopii şi ulmii creşteau mai ales în jurul templului în epoca sa de strălucire.

Planta care creşte mai mult în insulă este secara sălbatică. In general toate plantele din insulă se reduc după profesorul Nordman (Odessa) la 13 feluri.

In timpurile moderne nicio specie de arbori n'a existat pe insulă. Mai târziu o plantaţie de vreo 15 salcâmi a reuşit.

Din mare, suprafaţa insulei se vede acoperită de o slabă verdeaţă scurtă care îmbracă solul.

Clima insulei este destul de dulce, însă apropierea mărei o face ca să nu fie la fel cu punctele de pe aceeaşi latitudine.

Apă dulce nu este decât aceea care se strânge dela ploi în puţuri şi aceasta este rea de băut din cauza cadavrelor de şerpi ce se pierd prin aceste găuri.

Se bănueşte însă că ar exista în insulă puţuri cu apă dulce dar astupate.

Mai pe toată suprafaţa sa, insula este acoperită cu un fel de humă neagră, foarte roditoare şi a cărei grosime este dela 2—3 picioare. In orice caz fertilitatea nu este mare, devreme ce suprafaţa sa este foarte redusă iar oamenilor ce ar locui insula trebue să li se aducă cele necesare din altă parte.

In această insulă se afla templul şi statuia închinată lui Achille în ruinele căruia s'au găsit numeroase inscripţii din cari se deduce că Achille era numit şi regele Pontului; regele insulei Leocki (a şerpilor). Se mai pretinde că în insulă s'ar găsi corpul lui Achille transportat chiar la moarte de mama sa şi probabil că acest mormânt a fost acolo unde mai târziu s'a pus altarul templului.

Cultul lui Achille, strâns legat cu al Nereidelor, era răspândit în multe locuri în Grecia, Laconia, Asia Mică, pe coastele Mării Negre, pe insulă etc.

Acest templu era înconjurat de plopi şi avea darul tămăduirei, căci Leconym ducele Cretanilor, fiind rănit la piept într'o luptă cu Locrienii din Italia şi suferind cumplit de rana sa, s'a dus să consulte oracolul dela Delphi.

Pythia l-a trimis spre tămăduire la gurile Dunării, la insula Lefky, spunându-i că acolo va găsi pe Ajax, care-l va lecui.

El a venit la insulă şi s'a lecuit; întorcându-se în ţara sa, povestea că a văzut în insulă umbrele lui Achille şi Ajax şi că Elena devenise soţia lui Achille şi petrecea cu el aci, în insulă, la gurile Dunării.

Arentin, unul din istoricii citat de Fotino, spune că o mamă luând copilul ei care căzuse pe foc, l-a adus şi l-a vindecat în această insulă.

In templu se vedeau o mulţime de fiole, inele şi pietre scumpe: daruri dela cei vindecaţi precum şi o mulţime de epigrame, multe în poezie, unele latineşti iar altele elene.

In acest templu se făceau rugăciuni în onoarea lui Achille şi altor eroi; se primeau şi daruri pentru acest erou. Acest templu pe la anul 30 după Hristos era foarte renumit.

In el era şi un oracol, unde se aduceau jertfe prin bună tocmeală cu sfinţii, căci

www.digibuc.ro

dacă se învoiau din preţ, animalele stăteau de bună voie.

Aceste jertfe se făceau atât de acei ce veneau în aceast scop la insulă cât şi de acei cari primind, în vis, sfaturile lui Achille ştiau cum să aşeze navele spre a fi în siguranţă în apropierea insulei.

Faţa templului era îndreptată spre Meotide.

Toţi cari făceau sacrificii erau datori să plece de pe insulă la apusul soarelui; nu le era permis să stea noaptea pe insulă, dar aveau voie să-şi lege nava la mal şi să petreacă noaptea pe navă. Cei ce petreceau noaptea astfel auzeau: cântece, poezii, jocuri, tropote de cai, strigăte de război şi le atribuiau lui Achille şi Elenei.

Dacă vânturile, periculoase pentru poziţia navelor, începeau să bată peste noapte, marinarii erau sculaţi de Achille pentru a-şi schimba poziţia.

Când navigatorii vedeau insula, plângeau de bucurie, se îmbrăţişau şi debarcând, sărutau pământul, apoi mergeau în templu spre a se închina şi sacrifica.

Această insulă avea darul de a întineri; astfel Ifigenia din Taurida după moarte a venit la insulă şi întinerind s'a căsătorit cu Achille.

Koeller spune că în mijlocul insulei la 1648 se vedeau încă ruinele templului.

Pe la 1823 zidurile în unele locuri aveau până la 1 metru înălţime iar în alte locuri erau la suprafaţa pământului.

La 1841 pietrele au fost scoase şi stivuite în stânjeni de către antreprenorul farului.

Diferite săpături au dat la iveală monete: greceşti, tărăreşti, genoveze, pietre scumpe, etc.

Drumul lui Achille este o şosea de piatră de o construcţie foarte antică care duce dela mare, prin insulă, către partea ei sudică.

El este făcut din blocuri mari de piatră aşezate unele peste altele, lucrare cyclopeiană şi foarte veche, distingându-se mai ales spre sud.

Fără îndoială că el trebuie să fi condus, în insulă, la mormântul pe care fiul său, care naviga aşa de mult în această parte a mării, ridicase părintelui său. In direcţia sa, lângă el trebuie să fie mormântul, dacă a existat, căci s'a negat existenţa muritoare a lui Achille iar repausul resturilor sale pământeşti a fost turburat prin profane cântări; inmortalitatea sa însă este asigurată în Eliseu printre eroii cântaţi de divinul Homer.

Puternica umbră a eroului locueşte această vastă solitudine a Pontului Euxin, înşelând insipiditatea unei existenţe inmortale, fie jucându-se de acţiunile vieţei omeneşti, fie prin celebritatea sa trecută.

Misteriosul său locaş a scăpat cântărilor vechilor navigatori iar existenţa sa a fost pusă la îndoială de geografii moderni.

Dar sfânta insulă Leuce este fără îndoială insula Şerpilor prin poziţia dată de Strabon, adică situată la o distanţă de 500 stadii dela gura lui Tyras şi 600 stadii dela aceea a Niprului. Chiar drumul pe mare dela această insulă către Taurida a luat numele de drumul lui Achille.

Sub dominaţia Ruşilor se spune că multe obiecte antice au fost descoperite şi transportate în Rusia. Pe punctul cel mai înalt al terenului, Rusia a construit la 1846/1847 un far. Comisiunea Europeană l-a reparat şi i-a pus aparate luminatoare noi.

La 8 Septemvrie 1854 insula a servit ca punct de întâlnire generală a escadrelor reunite ale puterilor care declaraseră război Rusiei.

Flota franceză se compunea din 2 escadre: una comandată de vice-amiralul Hamelin iar a doua de vice-amiralul Bruat.

Flota engleză era sub comanda amiralilor Dundas şi Llyons.

Flota turcă sub comanda lui Căpitan Paşa era formată din opt corăbii de linie.

In aceeaşi zi a avut o conferinţă la bordul vasului «Caradoc» între ofiţerii generali ai armatelor şi flotelor.

Rezultatul acestei conferinţe a fost că, înainte de a se determina în mod definitiv, punc-

www.digibuc.ro

tul de debarcare, o comisiune compusă din ofiţeri generali dela uscat şi apă ai celor 2 naţiuni, se vor duce pe coastele Crimeei, pentru a le parcurge dela capul Chersonez până la Eupatoria şi să constate preparativele de apărare pe cari inamicul le-ar fi putut face aci.

Comisiunea a ales ca punct de debarcare plaja dela Old-Fort aşezat pe paralelul 45.

O întrebuinţare bună s'ar da insulei prin înfiinţarea unui observator de astronomie şi meteorologie în apropierea farului.

Politiceşte insula a urmat soarta deltei Dunării. Smulsă dela Turci la 1812 ea a rămas în stăpânirea Rusiei până la 1854; tratatul dela Paris a încorporat-o Moldovei. La 1856 această stâncă era cât pe aci să compromită pacea abia subscrisă; englezii voiau să o lase Turcilor iar pe de altă parte Ruşii îi reclamau posesiunea. Acest diferend n'a reuşit să întărîte pe francezi şi flota engleză a intrat în Marea Neagră. Austria a ajutat diplomaţia engleză iar insula a fost dată Rusiei. Un şurub diplomatic a făcut, ca împreună cu delta Dunării, să fie date Turciei, care le stăpâni până la 1878. Tratatul dela Berlin le-a încorporat României, luându-le în primire la 12 Aprilie 1879.

www.digibuc.ro

TABLA DE MATERII.

Pagina

INTRODUCERE 7

CELE DOUĂ NUME.

A) Numele Dunării 15
Despre originele principalelor nume ale Dunării 19
B) Numele Mării Negre 24

ISTORICUL PRINCIPALELOR PUNCTE:

a) **Pe Dunăre.**

Cap. I. — **Dela gura Tisei la gura Cernei.**

§ 1. Titul 27
§ 2. Theisseck 29
§ 3. Gura Tisei 29
§ 4. Stankamen 30
§ 5. Semlinul 31
§ 6. Insula Războiului 32
§ 7. Belgradul 32
§ 8. Panciova 57
§ 9. Groçka 57
§ 10. Semendria 59
§ 11. Gura Moravei 61
§ 12. Dubravitza 61
§ 13. Viminaţiul 61
§ 14. Ram 63
§ 15. Noua Palanca 63
§ 16. Baziaş 64
§ 17. Petka Ischelessi 64
§ 18. Grădiştea 64
Harta Dunării dela gura Tisei la Ram.
§ 19. Moldova-Veche 65
§ 20. Columbaria 65
§ 21. Peştera Columbaria 65
§ 22. Stânca Babei 67
§ 23. Muntele dintre Babacay şi Gura-Văii . 67
§ 24. Drencova 69
§ 25. Milanovăţ 69
§ 26. Tri-Kule 69
§ 27. Colombina 69
§ 28. Tissovicza 69
§ 29. Peştera Veterani 69
§ 30. Drumul de pe ţărmul stâng 70
§ 31. O grădină 70
§ 32. Drumul antic de pe ţărmul drept şi piatra lui Traian 70

Pagina

§ 33. Ducepratul 71
§ 34. Orşova 72

Cap. II. — **Dela Gura Cernei la Gura Oltului.**

§ 1. Capela Coroanei 81
§ 2. Ada-Kaleh 83
§ 3. Câmpia Orşovei 90
§ 4. Fortul Elisabeta 90
§ 5. Frontiera Română (cea veche) 91
§ 6. Vârciorova 91
§ 7. Cetatea Oreava 91
§ 8. Porţile de Fier 92
§ 9. Satul Şipul 100
§ 10. Babele şi Crucea Sfântului Petru . . 100
§ 11. Ostrovul Banului 100
§ 12. Schela Cladovei 101
§ 13. Cladova 102
§ 14. Câmpul din sus de Severin 106
§ 15. Turnul-Severin 107
§ 16. Cerneţii 122
§ 17. Valea Topolniţei 125
§ 18. Şimianul 125
§ 19. Batoţii 125
§ 20. Ostrovul Corbului 125
§ 21. Brza Palanca 126
§ 22. Izvorul Frumos 126
§ 23. Dudul 126
§ 24. Ostrovul Mare 127
§ 25. Praova (Prahova) 130
§ 26. Negotinul 131
§ 27. Racoviţa (Baku) 131
§ 28. Bregova 131
§ 29. Vârf 131
§ 30. Novoselo 132
§ 31. Gruia 132
§ 32. Gârla Mare 132
§ 33. Florentinul 132
Harta Dunării dela Moldova-Veche la Gruia.
§ 34. Satul Cetatea 133
§ 35. Calafat 135
§ 36. Vidinul 147
§ 37. Intre Vidin şi Zibru Palanca 175
§ 38. Arcer Palanca 176
§ 39. Lom-Palanca 177

www.digibuc.ro

Pagina

§ 40. Cibru (Cibriţa) 179
§ 41. Nedeia 180
§ 42. Ruinele dela Rahova 181
§ 43. Rahova 183
§ 44. Bechetul 188
§ 45. Selanovcea 189
§ 46. Ostrovul 189
§ 47. Vadinul 189
§ 48. Grosdibod 190
§ 49. Ghighiul 190
§ 50. Celeiul 191
§ 51. Corabia 192
§ 52. Islazul 193
Harta drumurilor romane.

Cap. III.—**Dela gura Oltului la gura Argeşului.**

§ 1. Sultanieh 195
§ 2. Turnu-Măgurele 195
§ 3. Troeanul 200
§ 4. Nicopole 200
§ 5. Olti 217
Belina 217
§ 6. Zimnicea 217
§ 7. Şistov 218
§ 8. Vardinul 226
§ 9. Malul-de-Jos 226
§ 10. Slobozia 227
§ 11. Rusciukul 229
§ 12. Giurgiul 242
Smârda 256
§ 13. Turtucaia 256
Harta Dunării dela Orşova la Giurgiu.

Cap. IV.—**Dela gura Argeşului la gura Siretului.**

§ 1. Olteniţa 259
§ 2. Silistra 263
Arab-Tabia 282
Medgidieh-Tabia 283
§ 3. Călăraşi 284
§ 4. Frontiera Româno-Bulgară 286
§ 5. Ostrovul 289
Harta Dunării dela Giurgiu la Ostrov.
§ 6. Trecerea dela gura Balei 290
§ 7. Rasova 290
§ 8. Valul lui Teodosiu cel Mare 291
§ 9. Cerna-Vodă 293
§ 10. Hârşova 295
§ 11. Cetatea-de-Flote 298
§ 12. Gura Ialomiţei şi Vadul Oii 299
§ 13. Brăila 301
§ 14. Principalele puncte istorice împrejurul Brăilei:
a) Monumentul 324
b) Podul denumit al lui Darie 324
c) Ghecetul 325

Pagina

§ 15. Puncte de o importanţă oarecare istorică pe Dunărea-Veche:
a) Igliţa 328
b) Măcinul 332
— Flotila turcă la 1877 335
— Pierderea cuirasatului Lufti Gelil . 336
Harta Dunării dela Ostrov la Brăila.

Cap. V. — **Dela gura Siretului la gura Prutului.**

§ 1. Gherghina 340
§ 2. Valul-lui-Traian dela Nordul Dunării. 345
§ 3. Podul dela Barboşi 346
§ 4. Galaţi 348
Istoricul chestiunii Dunării 366
Planşă: Dunărea sub diferite tratate.
§ 5. Lacul Brateş 369
§ 6. Cotul Pisicei 370

Cap. VI. — **Dela gura Prutului la ţărmurile Mării.**

§ 1. Carantina dela gura Prutului 371
§ 2. Reni 371
§ 3. Rackel 373
§ 4. Cartalul 373
§ 5. Isaccea 376
§ 6. Nicoliţelul 388
§ 7. Satul-Nou, Teraponte şi Mânăstirea Cocoş 389
§ 8. Polonii 390
§ 9. Ceatalul 390
§ 10. Tabacul 390
§ 11. Ismailul 390
§ 12. Ambele Chilii 402
§ 13. Tulcea 415
§ 14. Prislava 420
§ 15. Mahmudia 421
§ 16. Cetăţuia 421

b) **Pe Coastele Mării Negre.**

Cap. VII. — **Dela Varna la Constanţa.**

§ 1. Varna 423
§ 2. Ecréné 433
§ 3. Balcic 434
§ 4. Cavarna 434
§ 5. Bizone 435
§ 6. Mangalia 435

Cap. VIII.—**Dela Constanţa la gurile Dunării.**

§ 1. Constanţa 437
§ 2. Istria sau Istriopolis 453
§ 3. Babadag 456

Cap. IX. — **Gurile Dunării.**

§ 1. Delta Veche 458
§ 2. Sulina 467
Harta Deltei (1890).

Cap. X. — **Cetatea-Albă** 473
Cap. XI. — **Odesa** 484
Cap. XII. — **Insula Şerpilor** 488
Planşă: Insula Şerpilor.

www.digibuc.ro

ERATĂ

Pagina	Coloana	Rândul	Felul caracterelor	In loc de:	Se va ceti:
19	dreapta	11	mici	l (inversat) ocuise	locuise
81	stânga	8	mari	La vale de Orsova.	La vale de Orşova,
81	dreapta	19	mici	dela 300—400 paşi	la 300—400 paşi
92	stânga	12	»	59213 m.	59,m.213
110	dreapta	19	»	nele	mele (urmele)
129	»	33	mari	trecearea	trecerea
139	»	37	»	există	exista
143	»	28	»	armat	armată
145	»	6	mici	Se ocupă şi cu altele	se ocupa şi cu alte
146	»	21	»	aşi continua	a'şi continua
147	»	2	»	acest fel Principalul	acest fel. Principalul
161	stânga	7	»	infantigabili	infatigabili
161	dreapta	9	»	Mohomed Paşa	Mahomet Paşa
174	stânga	16	mari	16/28 la 17/19	16/28 la 17/29
294	»	31	»	Carnovada	Cernavoda
311	»	35	»	O parte, din Ruşi	O parte din Ruşi
318	dreapta	31	»	Yachinov	Yachimov
333	»	13	»	lungul Dunării	în lungul Dunării
372	»	26	»	trimese	trimise
374	stânga	39	»	Mahomed	Mahomet
377	»	3	»	pesdepsi	pedepsi
395	»	23	»	să vedea	se vedea
411	dreapta	23	»	poseiuni	posesiuni
428	stânga	5	»	spejurul	sperjurul
444	dreapta	19	»	Verna	Varna
466	»	21	»	guverunl	guvernul
480	stânga	4	»	trimete	trímite
487	»	14	»	pescrie	prescrie

www.digibuc.ro

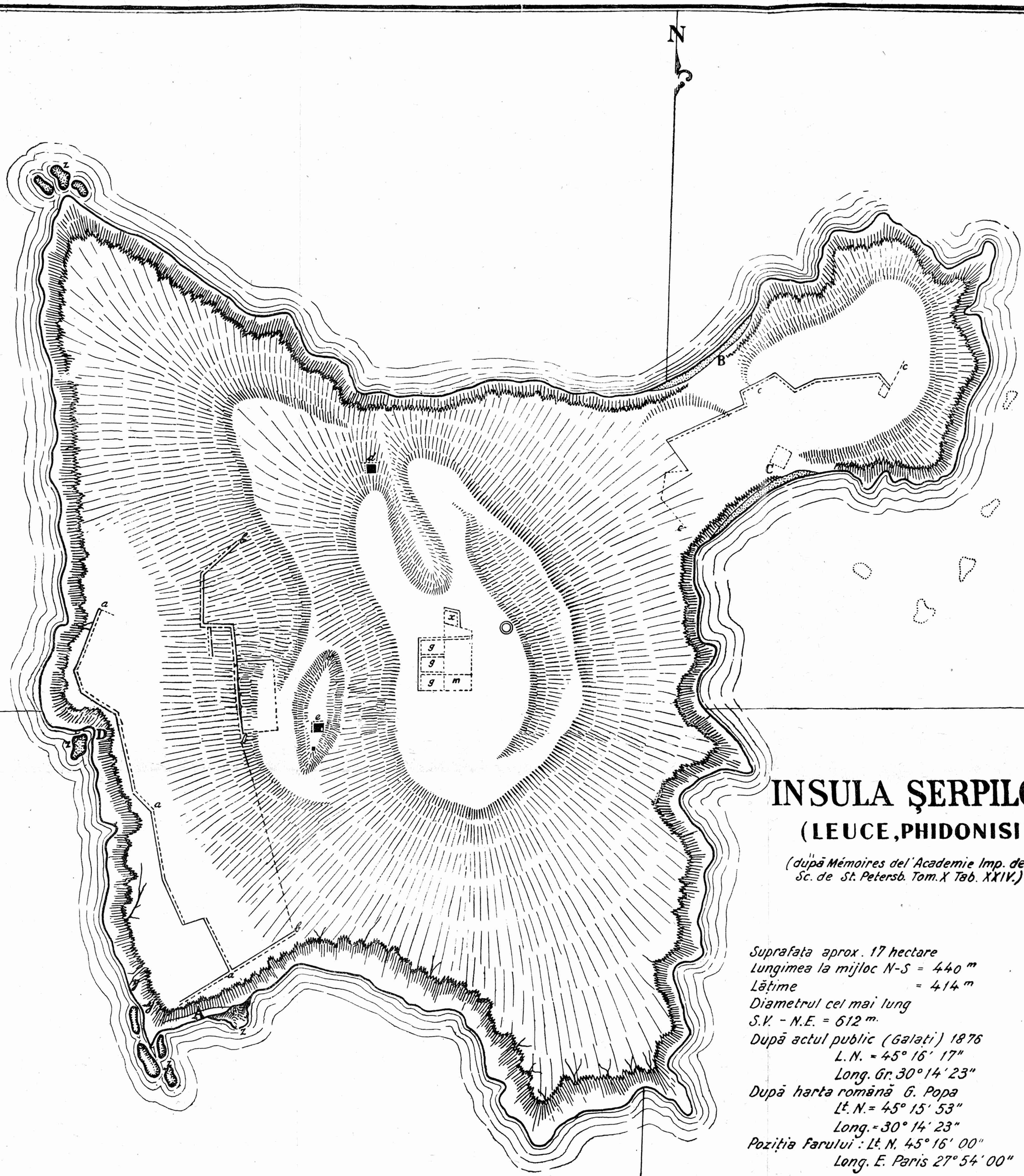

INSULA ŞERPILOR

(LEUCE, PHIDONISI)

(după Mémoires del'Academie Imp. des Sc. de St. Petersb. Tom. X Tab. XXIV.)

Suprafaţa aprox. 17 hectare
Lungimea la mijloc N-S = 440 m
Lăţime = 414 m
Diametrul cel mai lung
S.V. - N.E. = 612 m.
După actul public (Galaţi) 1876
L.N. = 45° 16' 17"
Long. Gr. 30° 14' 23"
După harta română G. Popa
Lt. N. = 45° 15' 53"
Long. = 30° 14' 23"
Poziţia Farului: Lt. N. 45° 16' 00"
Long. E. Paris 27° 54' 00"

www.digibuc.ro

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI

IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI 1943

C. 82.748.

ANTICARIAT 4
100
LEI

www.digibuc.ro